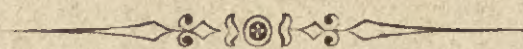

ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Vácslav Royt.

4-6

ROČNÍK ČTVRTÝ.

1872.

V Brně 1872.

NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Tiskem Karla Winikera v Brně.

Obsah celého ročníku.

O genitivě závislém na časoslovech.

Pojednává *F. Bartoš.*

Mluva národní jest právě tak jako básnictvo a báje národní výkvětem a plodem ducha celého národu, ne těch či oněch jednotlivcův. Dopřán-li kterému národu volný a nepřetržitý rozvoj svého vlastního ducha, hájí a zachovává takový národ svůj původní ráz i tehdy, kdy z literatury lidové (národních písní, bájí a pověstí) vzniká literatura umělá, to jest, když úkol, který dříve celý národ konal, převezmou jednotlivci, jakoby jeho vyvolenci a duchovní vůdcové. Duch národní přestává býti tvořivým v národě jakožto celku, působí však a tvoří dále silou zmocněnou ve svých vyvolených. Tito pak vykojeni a vypěstováni jsouce duchem národním, kráčejí postupně v před na dráze osvěty ku zvelebení a zušlechtění svého národu, nevybočujíce nikde z mezí duchem národním vytknutých a vyměřených. A národ celý postupuje ochotně za nimi jako za svými praporečníky; plody těchto vyvolencův národních stávají se majetkem národu celého nejen svou látkou čili obsahem, nýbrž i svojí formou, rozhojňujíce, zvelebujíce a šlechtíce i pospolitou mluvu lidu v duchu ovšem národním.

Takového blahého osudu dostalo se z národů evropských jedinému národu hellénskému. Jen u tohoto národu spatřujeme postupný a nepřetržitý rozvoj ducha národního bez značného působení cizoty od zpěvů Homérových až do pozdních dob Alexandrinských. Jako kdys v lidu celém tak působil i dále duch národní ve svých vyvolených sám sebou, neuvědoměle, bez subjektivné reflexe, pokud se týče zákonů mluvnických. [1])

Římané převzali hotovou již osvětu hellénskou, a jich tak řečená literatura klassická není než odleskem ducha hellénského. Že národní duch římský tak rozhodným působením cizí osvěty značně se změnil a

[1]) Známoť zajisté, že sofista Protagoras, současník Sokratův, prvý rozeznávati počal grammatický rod substantiv a časy sloves. Systematicky pěstovala se grammatika teprv od učenců Alexandrinských.

porušení vzal, že sám s sebou v rozpor přišel, o tom nelze pochybovati. Literatura římská, jsouc květinou z luhů cizích, zůstala lidu římskému nepřístupnou. Staré Fesceniny, Atellany a Satury byly mu zajisté milejší zábavou a chutnější stravou, nežli tragoedie Attiovy a Pakuviovy, jimž ani co do látky ani co do formy nerozuměl. A tak vyvíjel se národní duch římský pěstovaný lidem zajisté jiným poněkud směrem než jakým se bralo písemnictvo řecko-latinské, a mluva lidu (sermo rusticus) ne nepatrně se lišila od mluvy městské (sermo urbanus) i v té části, ve které se přede vším duch národní odráží a odleskuje čili ve skladbě.

Písemnictvo naše, jako novověkých národů vůbec, vzniklo pod rozhodným vlivem osvěty cizí. Památky samorostlého ducha českého z dob dávných nás dochovalé jsou bohu žel velmi skrovné. S křesťanstvím šířena u nás zároveň řeč latinská, pozdější pak spisovatelé středověcí byli skoro všichni vykojeni ve školách duchem osvěty latinské, k tomu přidružil se již záhy druhý cizinský živel, německý totiž, který všelijak na písemnictvo naše působil.

Pokud tedy středověké písemnictvo naše nevzniklo z půdy ducha národního a z kořenů jeho, potud nemohlo ihned všecky vrstvy národa pronikati a rozhodně působiti na rozvoj ducha národního. Dříve musel nastati smír mezi ním a duchem národním, dříve muselo písemnictvo duchu národnímu v lecčems ustoupiti a povoliti, státi se látkou i formou národním v nejkrásnějším toho slova smyslu a velikolepými plody ceny nehynoucí rozehřáti a připoutati k sobě národ celý.

Toho bohu žel nebylo dopřáno národu našemu. Neblahým osudem zastavena téměř veškera činnosť duchovní na dlouhou dobu dvou set let. Když pak ku konci minulého a na počátku tohoto věku někteří šlechetní jazyka svého přirozeného milovní mužové národ k novému životu buditi a chrám národní osvěty z novu budovati se jali, nemohli ovšem jinak než osvojiti si napřed dokonale vysoce vzdělaný a vytříbený jazyk Veleslavínův a Komenských a jich vzorem ve všem se spravovati a říditi. Nakolik jazyk oné doby sám zde onde vybočil z mezí ducha národního a na kolik duch národní za dvě stě let se změnil, toho nedovedli oceniti onino první křisitelé národu našeho, jsouce sami duchu národnímu více méně odcizeni. Nakládáno tedy s jazykem českým od těchto dob jako s jazykem mrtvým. Co nalezeno ve spisech spisovatelů středověkých, to uznáno za klassické a postaveno za pravidlo vůbec platné. Přede vším pak, jak snadno pochopiti, pátráno po

věcech takových, kterými prý jazyk český od německého se liší. Ty s velikou péčí zaznamenáváno a k nim opět a opět odkazováno. A nepřebranou studnicí takých idiotismů stal se přede vším genitiv.

Probíráme-li se kritikami starších spisů, které obyčejně jen ku stránce mluvnické prohlédají, opětně potkáváme se s výtkami, že se nešetří genitivu, že ta a ona časoslova pojiti jest s genitivem.

Došlo konečně na to, že někteří spisovatelé, aby všem možným požadavkům vyhověli, napořád genitiv kladli, a ejhle líbilo se to, aspoň se proti tomu neozval nikdo!

Jaký z toho zmatek vzniknouti může, toho důkazem jsou leckteré spisy tohoto století, jak starší tak novější. Zvláště zajímavým v tom ohledě jest Macháčkův překlad Ciceronových řečí Katilinarských. Jest věru s podivením, jak úzkostlivě překladatel každému latinskému akkusativu se vyhýbá, klada zaň téměř všude genitiv. Mnohým básníkům zase jest genitiv vždy vítaným, kde běží o rým. A jakoby k docílení větší lahody slohu čteme »grata vice« genitiv i akkusativ vedle sebe: »Dopis ten vzbudil zasloužilého opovržení a nemalé pohoršení« (!) [1])

Dokud lid ještě žije ve věku neuvědomělé naivnosti, dokud aspoň v jisté míře květe básnictvo národní, jeví se duch národní v pouhé čistotě v lidu tvořivým nejen v poesii nýbrž i ve skladbě, věrném to odlesku ducha národního, a to dle přesných zákonů národní logiky ovšem neuvědomělých. Jakmile doba ta pomine, počínají mizeti tyto neuvědomělé zákony logické z lidu, vyskytuje se nesprávná záměna a směsice forem, tím povážlivější, čím více jazyk formami těmi oplývá. Zmatek taký zmáhá se čím dále tím více, nepostaví-li se mu školami

---

[1]) Bohu žel i do knih školních vnikla ona všetečná bezuzdnosť genitivná, a tak kazí se duchovní rozvoj mládeže naší právě tam, kde by se nejvíce tříbiti a zvelebovati měl. Jsou to ovšem jen výminky nečetné a však i ty odstraňme co nejdříve. To státi by se mělo především s barbarským převodem Řezenského Katechismu, podle kterého se posud na některých gymnasiích vyučuje. Kladu z něho aspoň něco na ukázku: Rozum člověka s toho není (str. 45.) — K čemu se bude konati poslední soud, anť již soukromého předchází? (89.) — Apoštolové vysvěcených ustanovovali všude a oni jiných zase světili (94.) — Církev římsko-katolická jediná jest, majíc jednu oběť, jednu víru, jedněch svátostí a jedné hlavy společné (99.) — Církev má posvěcujících svátostí a jiných prostředků svatých, měla také vždy svatých údů (99). — Pokud knězi vnitřní záhyby nezjevíme, věděti mu nelze zdaliž hříchů odpouštěti čili zadržeti má (219). — Žalovati musí kolikráte toho hříchu zamlčel (222). — Jak lze hříchu k vyjádření nesnadného opověděti? (223). —

a národním písemnictvem pevná hráz. [1]) Kdy však písemnictvo národní samo podkopává pevné základy ducha národního, pak pracuje samo zmocněnou silou k úpadku ducha národního a tím ku zkáze národu samého. [2])

Tomu hráz položiti může jediné důkladná skladba česká, které se bohužel posud literatuře naší nedostává. Skladba taková stopovati musí rozvoj ducha národního v celé rozsáhlosti od nejstarších památek literarních až po dobu naši, ona nesmí ustrnouti na jedné době, ba vlastně řečeno, jen na některých úkazech doby jedné. Skladba česká musí sobě neméně bedlivě všímati neporušené řeči lidu jak nynější tak i té, která jest v národních písních z dob minulých nás došlých. [3])

Kdo na se vezme úlohu zbudovati skladbu českou, ten vydati se musí na sbírání potřebného k tomu staviva beze vší předpojatosti, nesmí se vydávati na lov genitivů aneb jiných jak se domnívá idiotismů, nýbrž statisticky věrně a svědomitě zaznamenávati všecky vazby a obraty řeči které se mu naskytnou. Co se nenaskytne ani v nejstarších památkách ani v literatuře středověké ani v neporušené řeči lidu, co se zdravému rozumu příčí, to za nečeské považovati oprávněn jest. Kde pozná nějaké kolísání vazby tím k. p. spůsobem, že jedno a též časoslovo v nejstarších památkách a v neporušené řeči lidu jen s akkusativem se váže, v střední pak literatuře tu s akkusativem tu zase s ge-

---

[1]) Jsouť zajisté krajiny ve vlasti naší, kde řeč lidu již značné porušení vzala. Z partitivného genitivu «chleba» vznikl nový nominativ (to je dobrý chleba), nom. plur. gen. masc. vyměněn akkusativem a na obrat (vidím vojáci, jsou tam vojáky, byli jsme tam všecky), genit. plur. vyměněn lokalem (oknách) subst. gen. neutr. na *i* skloňují se podle adjektiv (uhlího), běžné jest «mluviti přes něco» atd. To jsou úkazy dosti povážlivé, i nastupuje v té příčině naléhavá povinnosť na učitelstvo, aby poznavši takové poklesky jazykové ve svém okolí běžné, je vší silou vykořeniti hledělo. I porady učitelské měly k tomu zření míti!

[2]) Neberme věc tu na váhu příliš lehkou. Pomysleme, že genit. sing. a akk. plur. tvarem často stejny jsou (knihy, práva). Kterak si vzájemně porozumíme, budeli jeden tak druhý onak mluviti a psáti, ať o jiném nedím?! Ve věci tak vážné měli bychom nechati nevčasných žertů a šprýmů!

[3]) Písně národní jsou zvláště důležitým zřídlem neporušené mluvy národní. Kdy ony skladány byly, tehdy byl duch národní ještě v plné bujarosti své síly. Nemějme napořád latinu na zřeteli, kde se nám ve cvičbách slohových nedovoluje následovati vzorů básnických. Naše poesie národní jest samorostlý výkvět svěžího ducha národního. Verše a rýmy písní národních jsou nám jistou zárukou, že na nich od sběratelů mnoho měněno býti nemohlo, jak se při pověstech na mnoze stalo.

nitivem, zaznamená ovšem i to, pravidlem však položí akkusativ, tím spíše, nemá-li genitiv žádné logické oprávněnosti.[1]) Kde ve všech periodách rozvoje jazykového dvě vazby aneb i více jich vedle sebe nalezne, neodepře žádné z nich oprávněnosti, ale vynasnaží se, aby z logických zákonů ducha národního vyložil, kdy se té či oné vazby užívati má, jaký jest význam a jaký rozdíl vazeb takových. Na základě tak sebraného materiálu bude pak možná odvozovati pravidla vůbec platná a závazná, takovým spůsobem oživnou zákony, kterými kdys tvůrčí duch národní neuvědoměle sice ale přísně a důsledně se řídil a spravoval.[2])

Kdybychom takovým svědomitým spůsobem aspoň několik památek středověké literatury probrali, nepředkládali bychom českému obecenstvu opět a opět s takou apodiktickou smělostí pravidla, jako že »všecka slovesa složená s předložkami do, na, po, při, u předkové naši vždy s genitivem pojili (?!). Pohlédnouce jen do slovníku Jungmannova přesvědčíme se *a*) že většina časoslov těch nikdy s geni-

---

[1]) V Král. Rukopise k. p. čteme jen: Podachu si kolem pravé rucě, tamo si podámy rucě, podasta si přesilně rucě (nikdy »rukou« !) lid mluví vesměs «Podej mi ruku», ve spisech doby střední čteme «Podal mu ruky i ruku» (genit. ovšem častěji). Proč se tedy akkusativ vyhlašuje za chybný? Buď pokládáme nejstarší památky naší literatury za pravé, a pak nám budiž volno říditi se jich skladbou, zvláště kdy neporušená řeč lidu s nimi v plném souhlasu jest a písemnictvo doby střední jen částečně se odchyluje, aneb je máme za podvržené, a pak — to musíme dokázati! Ostatně odkazuju čtenáře, co se této věci týče, k důkladnému pojednání ct. kollegy prof. Kotsmícha v Čas. Mat. M. III. str. 121 a násl.

[2]) Gymnasialní naší mládeži by se výborně posloužilo, kdyby několik mužů věci znalých se sestoupilo, kteří by si vzali za úlohu, sepsati pro naše gymnasiasty mluvnice na jednom a témž principu založené, jedním a týmž směrem a pořádkem vypracované, a to mluvnice jazyka českého, latinského a řeckého. Kdo pováží, že pro všecky téměř vazby latinské a řecké naleznou se obdobné vazby v mateřském jazyku našich žáků, dovede zajisté oceniti dosah a nekonečnou výhodu takové methody. Jak hravě učili by se žáci naši latině i řečtině, kdyby pravidla jednající o stejných věcech též doslovně stejně zněla, kdyby i rozvrh látky celé podle kapitol a paragrafů souměrně uspořádán byl, a k různostem a odchylkám s odůvodněním zvláště poukázáno bylo! Pro duchovní rozvoj mládeže naší byla by taková methoda neocenitelnou.

Nyní však skladba nejrozšířenějších na našich ústavech mluvnic českých z české skladby vlastně ničeho neobsahuje, nepodávajíc než krátký návod k prvním pokusům slohovým. A tak český žák na gymnasiích českých, pokud na učebné knize záleží, málo víc než nic ze skladby české pozná. Latinská pak a řecká mluvnice i názvoslovím ve stejných věcech se různí!

tivem se nepojila, *b*) že i ta časoslova, která se s genitivem vážou, vedle genitivu i akkusativ mají, jak toho genius řeči žádá. Pravidlo takové, nejsouc než několika percenty pravdivým, jakých zmatků natropiti může, toho smutných důkazů máme dosti.

Ze všech tvarů grammatických spůsobilo kolísavé a nesprávné užívání genitivu nejvíce zmatků v řeči naší. Znikly pak zmatky ty po většině jednak z hrubého empirismu a z nesprávné stilizace pravidel grammatických, jednak z nezřízené snahy, uvarovati se genitivem germanismů.

Abych aspoň něčím přispěl k žádoucí rovnováze ve věci tak důležité, podávám ct. čtenářstvu přehled genitivů závislých na časoslovech. Material sebrán jest, pokud čas a síly stačily, co nejhojnější, ze všech dob literarního rozvoje řeči naší. Vedle toho měl jsem též pilné zření k neporušené řeči lidu, ze které zvláště v poznámkách korrektiv jsem položil přílišnému genitivování. Konečně vytýkám, kde se mi toho potřeba vidí, nesprávné vazby novějšího jazyka spisovného.

Vidělo se mi pak prospěšným býti, abych stručnými slovy význam genitivu na těch či oněch časoslovech závislého objasnil. Pokud různé tyto genitivy v jednom celkovitém významu a pojmu genitivném se shodují, natom nesejde mnoho vzhledem ku potřebám praktickým, ku kterým jsem v práci své napřed a nejprvé prohlížel. Příklady následují v témž pořádku, v jakém časoslova položena jsou, čímž doufám že jsem aspoň formálně jaké také přehlednosti docílil. Za tou příčinou roztřídil jsem časoslova podle významu nebo tvaru na jisté kategorie. Ve významu nebo tvaru napřed položeného shodují se všecka následující, tím spůsobem, jak to naznačeno jest tiskem. Jinde osmělil jsem se kategorie ty zvláštními názvy tytýž posud neobvyklými pojmenovati, přeje si, aby od někoho přesnějšími a příhodnějšími, ale co možná stručnými nahrazeny byly. Přijde nám zajisté v terminologii grammatické ještě všelicos nového tvořiti. [1])

[1]) K objasnění názvů těch podotýkám toto: Pravíme-li »nepřítel **od**stoupil města,« nazýváme genitiv »města« genitivem o d l u k y. Slovo to, ač utvořeno teprv nedávno, přijato nyní vůbec, poněvadž věc, o kterou jde, velmi vhodně a stručně označuje. Ve větě »nepřítel **do**stoupil města« znamená genitiv pravý opak toho, co znamenal ve větě prvé, totiž přiblížení ku městu, dosah města. Nemůže býti zajisté než prospěšno věci samé, naznačíme-li ten opak významu též příhodným názvem. Jak od časoslova odloučiti utvořeno zcela správně »odluka,« tak nebude snad na závadu tvar »příluka« (od »přiloučiti něco k čemu.« — Srovn. též ruské »razluka = rozloučení) — Časoslova »odjeti, odstoupiti« a p. mohli bychom stručně nazvati »časoslova **odruchu**

Bylo by ovšem záhodno bývalo promluviti zároveň o předložkách, které se ku genitivu přičiňují, též o časté střídě genitivu s dativem [1], ale tím byla by práce přes příliš vzrostla a méně přehlednou se stala. Pojednám o tom svým časem zevrubněji.

Ostatně »jestli jsem já k té dostatečnosti, k tomu dokonání, kteréž by na to slušalo, nepřivedl, ale rozumnějším a výmluvnějším, aby o tom potřebně a dokonale psali, příčinu nemalou jsem dal; aby ten, komuž se mé toto psání líbiti nebude, sám lépe a užitečněji a potřebněji o tom i výmluvněji vypsal, to což mnú učiněno jest, k své pomoci přijma« (V. K. ze Všehrd. XXII.)

I. Genitiv odluky.

Genitiv odluky se klade k naznačení osoby nebo věci, od které se něco odlučuje, vzdaluje, ve spojení s časoslovy, která znamenají „odluku, odruch od něčeho" ve smyslu buď pravém buď přeneseném; a to:

I. Pouhý genitiv odluky k naznačení osoby nebo věci od které se podmět odlučuje, vzdaluje ve spojení s časoslovy odruchu podmětného:

1. Ubíhati, ujíti, utéci, ujeti, ustoupiti, useděti — ukrásti se, uprázdniti se, vydřeti se, sejíti, běhati:

Přítele s tákavou hlavou ubíhej, s přímým čelem objímej (Mudr. 233). — Vyzvědače ubíhej a tlachače odbývej (Mudr. 82). — Radostni budú, ež téhož jsú ušli (Výb. I. 769). — Bůh chce do mne, abych se všech hříchů smrtedlných varoval a všedních, pokudž mohu nejvíce abych ucházel (Bart. 357). — Blaze kdo tomu rozumí a příčin uchází (Har. I. 215). — S ohněm nehraj, chceš-li ujíti škody (Mudr. 252). Okolo močidla chodě neujdeš nádchy (Mudr. 36). — Osuda nelze utéci

---

podmětného« t. j. taková, která naznačují, že se podmět od něčeho pryč pohybuje. Časoslova »odvésti, odtrhnouti« a p. slula by »časoslova odruchu předmětného,« což znamená, že nějaký předmět od něčeho pryč vzdalujeme. (Slova »odruch« užívá polština). Dle této obdoby pojmenoval jsem časoslova »dojíti, dostoupiti« časoslovy doruchu podmětného, a časoslova »dostřeliti, dohoditi« časoslovy doruchu předmětného, ježto pravý opak oněch značí.

[1]) Vždyť i to již položeno za pravidlo, že »psáti musíme: veliké hanby neujdeš, nikoliv hanbě« ač se těch a podobných vazeb od pradávna vedle sebe užívá!

(Výb. I. 153.) — Spravedlnosť v lidech bude, budou-li přidržáni, aby lži a lsti utíkali (Did. 138.) — Obecných nákladův neutíkám (Anth. II. 353.) — Hofmistr rukú našich ujede (Výb. 561.) — Úřadóv svých ihned ustoupiti máme (Arch. I. 150.) — Těch kusuov i toho všeho v tomto zápisu položeného nikoli neustupovala (Arch. I. 150.) — Již byli vypustili řeč o něm, že by ustúpil pravdy (Let. 178.) — Napomenut byl, aby bludu ustoupil (Bart. 247). — Mnozí toho jsú ustupovali (Tov. 37). — Ščastný, ktož mohl useděti toho nečasu pod střechú (Výb. 948). — My nemáme také moci, ješto bychom je mohli přemoci, musíme jich usedati na hradě (Star. Skl. IV. 277). — Radije v smrť upadnu, nežli sě tak svých ukradnu (Výb. I. 153). — A ktož sě mečóv ukradne, ten všelik v oheň upadne (Výb. I. 1104). — Pán všem příklad dal, kterak hluku světa se druhdy uprázdniti a v samotu ustoupiti přijde (Ev. Mat. 106). — Ižádný člověk nemohl se toho práva vydřieti (Výb. I. 973). — Vratislav tohoto světa snide a Kosma na stolec vzdnide (Dal. 91). — Krátký čas toho vynide, až král Filip světa snide (Výb. I. 1094). — Sv. Řehoř světské pochvaly běháše (Pass. 238). — Toho nebezpečného světa běhaje, tuto bydli (Výb. 289). — Ale tito poběhnú súdu, bojiece sě věčné muky (Výb. 552). — Člověk vezdy dobrého spieše poběhne, ve zlém jsa pak sě nehne (Výb. 1106). — Této chvály neběhajmy (Štít. 100). — Někteří z nás řádných mší a řádného kněžstva poběhli (Bart. 148). [1]) —

2. Odejíti, odběhnouti, odstoupiti, odpadnouti, odbyti, odumříti, odvyknouti, odpočinouti, odroditi se:

Syt chleba neodcházej ani v horko šatův (Mudr. 380). [2]) — I klenotuov odběhli (Let. 49). — Musel jsem odběhnút na rolu pluha (Suš. Pís. 363). — Ktož práce nechce jmieti, odstúpí Boha (Štít. 110). — Odstup Lazare stolu (Suš. Pís. 20). — Příteli k vůli pravdy neodstupuj (Mudr. 64). — Mnozí jeho odpadechu (Let. 7). — Když slunce šlo na západ Trojanští Řekův odpadli a vrátili sě do města (Troj. 284).

---

[1]) Volčija chvosta běgajutĭ. — Pěnijem člověkŭ poběgajetĭ dijabola. — Běgoša ljudije ognja (Nest. 49. 150. 170).

[2]) Se, azŭ otĭchoždju světa sego (Nest. 100). — Časoslova odejíti a odběhnouti nabyla nyní významu časoslov přechodných (= ostaviti, opustiti) a pojí se v řeči obecné s osobným akkusativem: Odešel ju na půl míle (Suš. 165). — Odběhl sestru (Us).

— Tím seděním všeho odbyl (Blah. 50). [1]) — Otcovské země odumři, ale neodcházej (Mudr. 225). — Rodiče mne odumřeli malého (Us.) — Jak odvykne děvča šohajíčka? (Suš. Pís. 304). — Čeho jste navykly, toho odvykajte (Suš. Pís. 242). — Dnem i nocú bez přestanie neodpočinu šturmovánie (Výb. I. 1081). — Odrodilý předkův svých potomku! (Jung. I. 4). —

3. Odtrhnouti se, odvésti se, odvinouti se, odžehnati se, odepříti se, odříci se, odpověděti se, odmlčeti se, odnechtělo se mi:

Odtrhl sě věcí světských (Štít. 224). — Když sě toho stavu manželského otvedl, jest biskupem volen (Pass. 132). — Protož sě jich otvinu (Výb. I. 154). — Papež nikterak se toho nemohl odžehnati (Bart. 274). — Zrady právo sě otepřieti (Arch. I. 460). — My tisíc smrtí raději chceme podstoupiti, nežli pravdy Boží se odepříti (Prot. 36). — Odřiekám sě všech práv zemských i duchovních (Výb. I. 451). — Krále pekelného chutě zavrzme, neb i na krstu jsme sě odřekli jeho (Výb. I. 765). — Kdo se zlého odříká, nikoho se neleká (Mudr. 370). [2]) — Odpoviedáš-li se Jesu Krista svého? (Pass. 166). — Pohanských modl se jest odpověděl (Pass. 112). — Odpověz sě bluda svého (Star. Skl. II. 107). — Otpověz se svých ďáblových modl (Výb. I. 310). — Nechtěl bych dvora sě odpověděti (Výb. I. 944). — Toho se mu na ten čas bratr Jan odmlčel (Blah. 81). — Panny se ho odkochaly (Suš. Pís. 28). — Zodnechtělo se mi toho (Lab. 29). —

Poznam. Časoslova tato nabývají teprv tím, že se stávají zvratnými, významu odlukového, sice znamenají pouze dovršení děje a pojí se s akkusativem: Odtrhla som tri růžičky (Zpěv. 304). — Odvedl děti do pokoje. — Odžehnal bouři (Us.)

4. Pustiti se, vzdáti se, chybiti (se), zblouditi, ostati, přestati, zdržeti se:

Pustil se dobrého obyčeje (Štít. 225). — Pustil se služby (Blah. 49). — Kdo se dobytka spouští, chleba se spouští (Mudr. 425). [3]) —

[1]) Odbyti nabylo nyní významu časoslova přechodného a váže se tudíž s akkusativem: Odbuď tu žebračku (= odprav Us.) — Macecha by ráda dceru odbyla (Jung). — Již jsem si odbyl práci, úlohu, zkoušku (Us.) — **Do**bývají se peníze a **o**dbývají zas (Kom. Lab. 27).

[2]) Zarečiem sa Pribiliny (Zpěv. 196) — Bratr se toho zpříká (Us.)

[3]) Sem hledí též »odvážiti se, opovážiti se, vážiti se něčeho: Hlavsa odvážil se všeho nebezpečenství (Bart. 185). — Nebyli by se toho nikdy opovážili (Žer. Záp. II. 65). — Tristram se váží všeliké škody (Star. Skl. IV. 278). — Vážiti »něco:« Pro vieru své životy vážili (Pass. 394); méně správně vážiti »čeho«: Ač bych měl sto životóv, byl bych všech vážiti hotov (Star. Skl. V. 8.)

— Papež Celestinus papežstvie pro pokoru vzdal sě jest (Výb. I. 456). — Mnozí výhod a prospěchů sě vzdávají pro Krista (Ev. Mat. 133). — Ale chybil sě jeho (Výb. I. 408). — Chybil jsem cesty (Lab. 66). [1]) — Snadno spravedlné cesty zblúdí, ktož viece sobě lidí váží nežli Boha (Pass. 298). — Nechce té viery ostati (Pass. 34). — Ostaň toho zlého bludu (St. Skl. IV. 235). — Všeliké řeči nepotřebné a šeredné ostaňme (Štít. 6). — Ostavtež sě všeho bluda (Kat. 59). — Ostávejme hříchů a nepravostí (Bart. 347). — Nikoliv tomu nevěřím, aby ta těžká zimnice tebe tak lehce ostati měla (Háj. 74). — Přestaň té veliké žalosti (Star. Skl. V. 138). — Tak svého diela přestachu a druh ot druha sě brachu (Dal. 6). — Sluší přestati všie žalosti i tesknosti (Troj. 145). — Ať toho přestanou! (Žer. L. I. 169). — Skákaní zdržeti se nemohli (Lab. 76). — [2])

5. Dáliti se, vzdalovati se, ciziti se, liknovati se, krýti se, chovati se, varovati se, straniti se, hleděti se, stříci se, vystříhati se, šetřiti se, štítiti se, brániti se, chrániti se, hájiti se, zpečovati se, zdráhati se, ostýchati se, styděti se, hanbiti se:

Dálil sě tebe (Star. Skl. II. 31). — Matorný vždy sě všie marnosti vzdalije (Výb. I. 349). — Těch skutkuov sluší se zdalovati (Anth. II. 58). — Neřestmi a hříchy se Boha cizíme a vzdalujeme (Ev. Mat. 85). — Neliknoval sě chudých (Pass. 515). — Dal jest Buoh rozum a dobrý úmysl, aby sě zlého liknoval (Štít. 192). — Sv. Prokop lidské chvály sě kryjieše (Výb. I. 199). — Kto zle činí, ten sě kryje světa (Štít. 85). — Nectnostná panie často své vlastnie čeledi mosí se krýti, stydiec se jí v tom (Štít. 99). — Neroď sě jej synu krýti (Kat. 22). — Jeden druhého sě nomohl krýti (Star. Skl. IV. 402). — Ješitný a marný kryje sě matorných lidí (Výb. I. 350). — Chci se na čas psoty skrýti (Star. Skl. V. 138). — Theodora jich sě pokryla (Výb. I. 283). — Před zástupem první bývaj, svých lidí sě nepokrývaj (Výb. I. 1098). — Zde sě Pražan ukryjete (Dal. 40). — Kletby sě vezde chovajte (Dal.

---

[1]) Derža noži i chotja udariti i v oko, i grěši sja oka. — Sŭvraštajutĭ sja pravago putı (Nest. 166. 80).

[2]) Časoslovo minouti, neznamená odluku od něčeho, nýbrž pohybování poděl nějakého předmětu, a váže se tedy zcela správně, jak se nyní vůbec děje, s akkusativem jako předložka mimo (vlastně part. praes. pass.): Minuli les, kostel, řeku (Us.) — Gama minul to nebezpečné moře (Jung.) — Místo »jíti co noha nohy mine« (Jung), říká se vůbec »co noha nohu mine.« Též »minouti se s někým« (Us.)

113). — Chovajte sě přeludy ďáblové (Výb. I. 201). — Skutka sě sice chovají, však sě myslí v něm kochají (Výb. I. 238). — Chovaj sě obojetníkóv (Výb. I. 1096). — Kéž jsú sě smrti schovali (Výb. I. 366). — Vší silú máme sě křivdy chovati (Výb. I. 1166). — Račte sě toho uchovati (Arch. I. 74). — Přísloví napomíná varovati se příliš zdravých krmí, příliš velikého štěstí a příliš dobrých lidí (Har. II. 32). — Varuj sě takého diela (Výb. I. 144). — Zlí bojiece sě varovachu sě zlého (Výb. I. 529). — Rád bych sě toho uvaroval (Arch. I. 84). — Silnějšího nehoň, straň se ho na míli (Mudr. 349). — Zlého se straň a jak hada chraň (Mudr. 32). — Hleď se starého Turka a mladého Srba (Mudr. 469). — Čím Boha lépe budete milovati, tiem sě lépe budete hřiechóv střieci (Stít. 37). — Řeči nekázané máte sě střieci, jakož hořké a příkré, krmě střehú se lidé (Štít. 111). — Střez sě hřiecha (Star. Skl. I. 135). — Radil nám, jak bychom se Židův vystříhali (Har II. 45). — Vystřihli jsú sě té příhody (Troj. 475). — Ty se hluku šetř (Lab. 112). — Stítili se jich a jako hadův varovali (Bart. 87). — Jedni druhých se štítili (Lab. 84). — Kdo je v neštěstí, všickni se ho štítí (Mud. 154). — Tu mnohý na tom potkánie letěnie se dolóv neobránie (Výb. I. 874). — Statky sobě shání, hříchů se nechrání (Suš. Pís. 65). — Běd se každý chraň, nežli přijdou naň (Mudr. 248). — Toho se zpečoval a bránil (Jung). — Dítě má se ostýchati starších (Did. 163). -- Neběž jako divý, ostýchej se lidí (Mudr. 288). — Nectnostná panie často své vlastnie čeledi mosí s e krýti, stydiec se jí v tom (Štít. 99). — Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí (Mudr. 13). — Svých súsědóv, již tu běchu, sě stydieše (Výb. I. 389). — Žes tak povýšený nad lidi, každý sě tebe ustydí (Výb. I. 873). — Divno mi, že sě toho nestydíš (Pass. 385). — Kněz vzal v ruce monstranci s tělem Božím, mněje, že se toho Němci ustydí (Let. 196). — Kterak jsi smysla pozbyl, že sě své nahoty nestydíš (Pass. 693). — E, ež ty jsa tak veliké knieže toho sě nestydíš! (Výb. I. 310). — Zastyďte sě mužie takých řečí (Výb. I. 49). — Všeho sě jest ostyděl jako hanebný pes (Tov. 98). [1]) — Hanbím sa zajtrajšej soboty (Zpěv. I. 300. [2]).

---

[1]) T. j. nestydí se ničeho více.

[2]) Styděti se pojíme s genitivem, znamená-li tolik co »ostýchati, straniti se«, jesto však předmětu, který v nás stud budí, jaksi se vzdalujeme, jest genitiv s časoslovem »styděti se« spojený genitiv odluky, dle obdoby časoslov pod č. 5. vytčených.
Máli se naznačiti příčina studu našeho, váže se časoslovo »styděti se« s instrumentalem, kterážto pěkná staročeská vazba nyní akkusativem s předložkou »za« vytlačena jest: K vám sě nevěrú nestydímy, neb ju ot vás vidímy. — Tú vojnú poče se král styděti (Dal. 28 176). — Kdož se Ježíšem styděli, bude sě jimi vždy styděti (Výb. I. 907). — Kdo se mnú styděti bude před lidmi, budu se jím styděti před anděly božími (Štít. 16).

6. Zbýti, zbaviti se, zniknouti, zhostiti se, zprostiti se, zpraviti se, obloupiti se, očistiti se, zhojiti se, zléčiti se, otaviti se, vyznati se, zpovídati se.

Všickni smysla zbyli (Pass. 642). — Bez Božie pomoci člověk hřiecha zbýti nemuož (Pass. 5). — Račiž tehdy s námi býti, když bude duši těla zbýti (Výb. I. 329). — Zbyl svého bludu (Štít. 2). — Jakož rzi mosí prací aneb ohněm železo zbýti, takéž člověk hřiecha (Štít. 262). — Žižka oblehl Rabie hrad a tu jest zbyl oka druhého (Chron. 462). — Kdekoliv budeš, sebe nikde nezbudeš (Mudr. 287). — Nemohl jsem toho zniknouti (Let. 429). — Práce a nebezpečenství zniká (Žer. Záp. II. 171). — Knih těch se zhostil (Did. 151). — Zlého se zprostíš, a i smutku se zhostíš (Mudr. 196). — Přišli na Vyšehrad a toho se zpravili před knížetem, proč jsú Lounu spálili (Háj. 42). — Krásy své sě oblupuje (Troj. 356). — Sъvlěče sja odežda vetъchago (Nest. 39). — Čím se očistijem toho, že hřešíme? (Štít. 2). — Bude-li sě člověk všie věci očistil zde, do nebes pójde jeho duše (Štít. 284). — Ktož se které viny očišťoval, ten ruce umyl (Pass. 298). — Vzeptali se modly, zhojí-li se král té nemoci (Štít. 10). — Ktož se zhojí nemoci, opět když nemocen bude, má přijieti svatý olej (Štít. 268). — I jakž sě uraza zhoji, inhed sě do Uher vzbroji (Dal. 100). — Sám sě bitie zhojím (Výb. 949). — Tu byl s nimi, až sě ran všech zléčil (Star. Skl. V. 33). — Lidé sě těch všech škod dobře otavili (Arch. I. 8). — Lidmila se pánu Bohu hříchuov svých vyznávala (Háj. 65). — Svatoboj svých se hříchuov vyznával (Háj. 65). Kněz dá rozhřešenie tomu, ješto j' se jemu zpoviedal hřiecha některého (Štít. 220). — Kdo zhřešil hřiechem smrtelným, hodné jest, aby ihned sě jeho zpoviedal (Štít. 236). — Užitečno jest zpoviedati sě i všedních hřiechóv (Štít. 237). — Chtěl sě biskupovi svých hřiechuov zpoviedati (Pass. 27). — Zpoviedaj sě jeden druhému svých hřiechuov (Výb. 546). —

7. Báti se, lekati se, strašiti se, hroziti se, děsiti se, užasnouti se:

Jáť se bojím sedlských cepuov (Let. 40). — Kdo se chřestu bojí, nechoď do lesa (Har. II. 48). — Cikánovy děti nebojí se jisker (Mudr. 222). — Kdo se vrabcův bojí, nech prosa nesije (Mudr. 291). — Všichni podle přirozenie lekáme se protivného (Štít. 198). — On sě svých přátel leče (Star. Skl. I. 125). — Ulече sě ves lud Tatar lutých (Výb I. 52). — I uleknu se řečí těch (Lab. 72). — Ale ti lotři, ulekše

se skutku toho jísti nechtěli (Har. I. 223). — Žádný ať se nestraší práce těžké a nesnadné (Žal. 26). — Obce římské předkové Hanibalovi nemálo se strašili (Anth. II. 133). — Strašný mnohým strachuj se mnohých (Mudr. 116). — I vzhrozi sě tak vysoké cesty již jest počal (Výb. 706). — Hrozili se tak blízkého s duchem nečistým sousedství (Jung. I. 55). — Hodné děti ani cvičení ani cvičitele děsiti se nebudou (Did. 85). — Čehož jsem já se zděsil i všichni přítomní (Lab. 102). — Těch novin král Jan užasl sě (Výb. 568). — Všichni sě hrozně užasú sv. Prokopa hlasu (Výb. I. 208). — Tak velikého bohatství se užasl (Har. I. 19). — [1])

II. Genitiv odluky a předmětný akkusativ osoby (nebo věci), kterou od něčeho odlučujeme, vzdalujeme; ve spojení s časoslovy odruchu předmětného:

1. Odloučiti, odtisknouti, odníti, odsouditi, odciziti, odučiti:

Útěchy mě otlúčili (Star. Skl. II. 21). — Jsi otlúčen Božieho líce (Výb. I. 228). — Všichni zlí jsú Boha otlúčeni (Pass. 16). — Jehož ho snadno odtiskú (Výb. I. 153). — Jsem člověk všie cti odjatý (Výb. I. 158). — Odsoudili ho cti, statku i hrdla (Let. 266). — Adam byl odsouzen těch peněz (Žer. Záp. II. 156). — A tak jsem byl Boha otsúzen Pass. 258). — Kdo je proto můž odsouditi života věčného? (Pref. 418). — Nemůžete nás toho odsouditi (Blah. 114). — Kdo neplnil vóle Božie bude otsúzen všeho dobrého (Kat. 57). — Lid israelský vyšed z Egypta byl Boha odcizen (Ev. Mat. 170). — Vojtěch chtieše lid pohanských obyčejóv otučiti (Dal. 57). —

2. Zbaviti, zhostiti, zprostiti, obloupiti, obnažiti, omyti, očistiti, zhojiti, uzdraviti, rozhřešiti:

Zbav nás núze této (Výb. I. 323). — Zbaviž nás, Bože, slepoty (Výb. I. 196). — Zbavil jsi mne dvou bratrů mých (Troj. 506). — Zprosť ny vrahóv, zprosť ny stíhajúciech (Výb. I. 46). — Všech nás bludóv zprosti (Výb. I. 323). — Spasitel nás všeho hřiecha zprosti

[1]) Že genitiv, který pojíme s časoslovem báti se odluku znamená, to ozřejmuje předložka »od«, která se druhdy ku genitivu tomu přičiňuje: Otŭ slucha zla (pověsti zlé) neuboiti sja (Nest. 39). — Učini to Tristram s velikú pokorú, boje se od zlých zrad (Star. Skl. IV. 350). Příčina se původně vynášela snad jako při časoslově »styděti se« instrumentalem, čemuž nasvědčovati se zdá obdobná vazba s předložkou za: Lekám se za tě. Nemáš se za to báti nikoli (Troj. 239). — Velmi se v hlavu udeřil, tak že jsme se zaň lekli (Let. 508). Vidúc to lidé počechu se zaň báti (Výb. I. 410).

(Výb. I. 367). — Tehdy ciesař z svej milosti všiej roboty zemiu zprosti (Dal. 51). — Spasitel ďábla všie moci oblúpil (Výb. I. 367). — Cti a víry jsou obnaženi (Troj. 418). — Svého zbožie byl vyveden (Výb. I. 159). — Rád bych svého těžkého tielesenstvie byl vyvlečen (Pass. 25). — Duše bude omyta všech hřiechóv krštem (Štít. 210). — Hospodine móžeš mě mé nemoci očistiti (Pass. 4). — Arabové praví, že když se vodou ze studnice Zun řečené obmývají, všech hříchův očištěni bývají (Har. II. 224). — Kristus svój lid hřiechóv vyhojí a uzdraví (Výb. I. 768). — Prosichu jeho, aby je rozhřešil jich hřiechu (Star. Skl. IV. 226). — Sami mezi sebú (= druh druha) zpoviedachu i rozhřešovachu vraždy i jiných hřiechóv (Výb. I. 434). — V kletbě nemá ižádný těla Božieho přijímati, jeliž bude jie rozhřešen (Štít. 237). — Papež každého móž rozhřešiti všech hřiechóv (Štít. 239). —

3. Zachovati, uchovati, obhájiti, ostříci, vystříhati:

Bůh nás zachoval smrti nenadálé. (Kam. 2). — Pán Buoh mne smrti uchovati ráčil (Tov. 101). — Čehož pane Bože uchovati rač (Bart. 49). — Ohně a povodně uchovej nás Pane (Mudr. 391). — Chcu tě tej sanuti smrti obhájiti (Suš. Pís. 40). — Ostřež Bože každú toho (Výb. I. 246). — Král od duchovních toho byl vystřežen (Let. 247). — A když by chtěl Buoh koho vystřieci škody, zdaliby jeho nemohl vytřieci? (Štít. 30). —

III. Genitiv odluky a dativ osoby (dativus commodi vel incommodi) ve spojení s časoslovy:

Brániti, hájiti — odříci, odepříti, odpověděti — odměniti se, odsloužiti se (komu čeho):

Já jsem tobě bránila tvého bludu i tvej zlosti (Kat. 36). — Každý hospodář má brániti všie necti i všeho zlého své čeledi (Štít. 98). — Chtěli mu toho pole bràniti (Let. 60). — Sladovníci bránili svobody vaření piva sousedům (Let. 246). — Libo mi jest tak živu býti, aniž rozumím, co by mi toho hájilo (Jung.) — Slepým žádný Turek almužny neodpoví (Mitr. 72). — Čehož mu odpovědí (Troj. 516). — Toho se vám přátelsky odměníme (Žer. Záp. II. 162). — Já se Vám toho odměniti neopominu (Žer. L. I. 106). — Odměním se jemu toho (Žer. L. I. 117). — Já se tobě vším dobrým toho odsloužím (Žer. L. 58). — Rád se tobě toho odsloužím (Žer. L. I. 103). —

Jak z příkladů uvedených viděti, jsou časoslova, která se pojí s genitivem odluky s nepatrnými jen výminkami buď složená s předložkami (najmě od a u), buď zvratná. Avšak

ne každé časoslovo s předložkami těmi složené s genitivem se pojí. Dlužno tu vždy na zřeteli míti, že do genitivu odluky klademe ten předmět, od kterého jiný předmět odlučujeme, vzdalujeme [1]), ale ne ten předmět, který odlučujeme, vzdalujeme. Tento jako předmět grammatický na otázku „koho neb co?“ vždy se klade do akkusativu: Muožem od dvoch dary odebrati (Zpěv. I. 94). — Odstrelil kačicce krídlo i pravú nožičku (Zpěv. I. 346. Srovn. příklady pod č. II. 1. 2. 3.)

Nesprávné jsou tedy vazby:

Vašeho obšírného vylíčení odevzdáme panu N. — Bůh jim odpustil hříchů. — Odhodili svých měčů a p. Srovn. Hospodin Magdaleně všecky hříchy odpustil (Pass. 532). — Pán Bůh hříchy odpustil (Erb. II. 189). — Na smrť mě odsúdili (Pass. 650). — [2])

Tak pojí se jmenovitě časoslova s předložkou od složená s akkusativem, a) Když znamenají náhradu čeho tím, co časoslovo prosté znamená: Oddělal, odmlátil, odpil u něho dluh svůj, odseděl to, b) Když od význam časoslova prostého, s nímž složeno jest, ruší: Odhaliti oponu, odvázati krávu, odpečetiti list, odzbrojiti vojsko a p. — Sv. German káže sobě hrob odkopati (Pass. 616).

Pravým opakem genitivu odluky užívá se genitivu k naznačení osoby neb věci, ku které se něco přilučuje, přibližuje; k vytknutí cíle, ku kterému podmět poruchem buď hmotným buď pomyslným (snahou, žádostí, touhou) se nese. Pojí se tudíž

II. Genitiv příluky (dosahu a cíle).

I. Pouhý genitiv příluky:

1. S časoslovy ruchu podmětného (jíti, jeti, stoupiti, téci a časoslovy popud k ruchu značícími (střeliti, hoditi, stříknouti) jsou-li složena s předložkou do:

---

[1]) Genitiv odluky podle toho snadno poznati, že se k němu téměř vždycky přičiniti může předložka **od.**

[2]) Spisovatelé doby střední, zvláště Žerotín, pojí často časoslovo odložiti s genitivem: Zůstáno na tom, aby se soudu odložilo do zejtřka. — Odloženo jest té věci do pondělka (Žer. Záp. II. 14. 15). — Avšak již podle Jungmannova Slovníku převládá daleko akkusativ. Genitiv odluky to není, poněvadž se jím nevytýká předmět, od něhož se něco odlučuje, genitiv partitivný též to není, ješto se věc celá odkládá. Proto jest logicky oprávněn toliko akkusativ, jehož lid vůbec užívá: Odložím robotu (Zpěv. II. 96). — Zvláštní den jim odložil (Pass. 581).

Dojíti, doběhnouti, dostoupiti, doskočiti, dokročiti, dopadnouti, dosednouti, dotéci, dojeti, dobyti, dožiti, dočkati, doslechnouti, dostřeliti, dosíci:

Dojidú domu toho, v němž bieše radosti mnoho (Star. Skl. II. 58). — Pro mdlobu sotva jsme došli jedné studnice (Har. II. 73). — Dojdeš veliké cti (Pass. 577). — Došli tmavých lesů (Suš. Pís. 113). — Augusta zase svého prvního místa došel (Blah. 123). — V tom mieste pšenice vznide a téhož dne plného zrna dojide (Výb. I. 410). — Krále dojide taká řeč (Jir. Anth. I. 28). — Což veříme, naději k tomu máme jmieti, že toho dojdem (Štít. 29). — Neminula hodina došla boháče novina (Suš. Pís. 20). — Ještě jsme cíle nedoběhli (Štít. 126). — Dostúpichu mýta středem lesa (Výb. I. 29). — Kdy žalosť vrchu dostupuje, už se radosť ohlašuje (Mudr. 197). — Troilus zmužile ho doskočí (Troj. 374). — Liška nemohla klobás doskočiti (Mudr. 504). — Slunce dokročí poledne (Výb. I. 22). — Ne moguti dolěsti dvora (Nest. 77). — Dopadna já jedné bystře znějící píštělky, podal jsem příteli svému (Lab. 77). — S velikou nesnází koně dosede (Troj. 250) — Sytý vody doteče (Mudr. 190). — Než Lún dojel, už se obojí smluvili (Let. 162). — Pražští houfové řeky dojeli (Háj. 53). — Dojeli jsme Jericha (Har. I. 176). — Drslav dřív než Vácslava dojel, až rychle skočil s koně svého (Háj. 72). — Živá hlava klobúka dobude (Výb. I. 842). — Každého smrť dobude (Star. Skl. I. 131). — Chtě královstva zde dobyti, móžeš tam i svého zbýti (Výb. I. 146). — Egyptský žoldán ostrova Cypru dobýval (Pref. 473). — Iděte, dělejte, kopejte, chleba sobě dobývejte, (Suš. Pís. 38) .— Dobývajtež jméne dobrého, (Dal. 20.) — Šedin dožil a starých zvykův neodložil (Mudr. 223). — Nepořádnému člověku nelze dožiti šťastného věku (Mudr. 277). — Prostě-li žiješ sta let dožiješ (Mudr. 294). — Bayle (býlí) dorostlo toho obraza (Pass. 605). — Dočkej času co hus klasu (Mudr. 263). — Jakýchž řečí já doslýchaje počal jsem i sám vesel býti (Lab. 52). — Nedostředlil druhé vody (Let. 401). — Vidím město, jehožto pověsť nebe dosahá (Háj. 12). — [1])

---

[1]) Časoslova s e d ě t i, l e ž e t i, r ů s t i neznamenají sice pohybování, nýbrž pouhý stav; ale složena jsouce s předložkou d o znamenají prostorné trvání toho stavu až po dosažení nějakého časového cíle. Pojí se tedy i ona s genitivem příluky: Doleželi bílého dne, doseděl rána, dorostl svých let. Tím spůsobem mohlo by se říci: Dostál rána t. j. stál až do rána. A však d o s t á t i jest nám nyní tolik co o b d r ž e t i, stalo se tudíž časoslovem přechodným a váže se zcela správně s akkusativem: Takú som nevestičku dostal, taká sa mi gazdina dostala. — Dzietočky macochu dostaly (Zpěv. I. 251. 279). —

2. S časoslovy činicími, která složena byvše s předložkou do, a stavše se zaroveň zvratnými, významu doruchového nabývají. Genitiv příluky naznačuje tu cíl, kterého se podmět činností jakou koli (tuto celou vynaloživ) konečně dodělal:

Dodělati se, dosouditi se, doviniti se, dobrati se, dojísti se, dosloužiti se, domnívati se, dověděti se, dopíditi se, doptati se, dočkati se, domlouvati se, doprošovati se, dokládati se:

Dodělal se chalupy (Jung). — Cizím volem chleba se nedoořeš (Mudr. 133). — Toho zbožie těžce se pan Jošt dosúdil (Let. 70). — Já jsem se toho nedovinil (Star. Skl. IV. 235). — Ten se zlého dosváří (Star. Skl. II. 66). — Dobra sě jednoho krále ve zboží a zlatě bohatého (Star. Skl. IV. 238). — Matičko nemohu spáti ani se sníčka dobrati (Suš. Pís. 45). — Sladkosti se nedobírej až do hořkosti (Mudr. 294). — I cukru se tak neopatrně dávati můž, že se na něm dítě nemoci dojí (Did. 85). — Po niti klubka se dovieš (Mudr. 353). — Nebeského královstvie sě doslúžil (Pass. 658). — Pro veliký lid těla syna svého dodaviti se nemohla (Pass. 504). — V tomž hněvě sě voza dotře (Výb. I. 154). — Zlého sě domněl (Pass. I. 191). — Nyní se všudy domnívají války (Bart. 334). — Kdo mluví, co ví, svých vad se doví (Mudr. 73). — Achilles na ni patřil, zdali by které vady mohl se dopatřiti (Troj. 355). — Karabáč pravdy se dopídí (Mudr. 357). — Sprostný člověk nedovtípil se toho (Let. 218). — Otce nemohl jsem se doptati (Bart. 20). — Kliment sv. Petra sě doptal (Výb. I. 282). — Tu se toho svatého dietěte doptali (Pass. 118). — Nepamatuje kráva zimy, když se leta dočká (Mudr. 50). — Kdo dobré činí, lepšího se dočká (Mudr. 28). — Chleba se nedospíš (Mudr. 427). — U studénky spočívali, večera se dováhali (Suš. Pís. 463). — Zlý člověk na kom se milosti domlouvá, toho i pomlouvá (Mudr. 50). — Slepci doprošovali se ode pána zdravého zraku (Ev. Mat. 120). — V tom se dokládají desk (Arch. I. 464). — To se doneslo Křesomysla (Háj. 46). — Patrona našeho se to doneslo (Pref. 464). —

Kterak tu panu dostanu (Erb. II. 17). — Genitiv klade se nyní jen tehdy, jest-li partitivný: Koníčku dostaneš obroku! (Erb. II. 121), — Dostal chleba, vína, mouky, mlatu (bití) Us.

Sice stáváme se genitivem lidu nesrozumitelnými. Řekneme-li »dostal jsem knihy,« nepomyslí zajisté nikdo na jednu knihu. Nutíme-li pak spisovatele k takovým vybledlým vazbám nedivme se, že nám píšou: »Obdržel takového vysvědčení,« vždyť smysl obou časoslov jest stejný, proč by mělo míti jedno přede druhým přednosť?!

3. S prostými časoslovy zvratnými, jichž povšechný význam jest „účastným se státi něčeho“:

Chytiti se, chopiti se, chvátiti se, ujíti se, přijíti se, zmocniti se, držeti se, dotknouti (se), táhnouti se:

Mnohých lidí lehkomyslných se to chytilo (Bart. 69). — Vad, které se nás v mladosti přichytily, i po mnohém odučování zbyti nemůžeme (Did. 32). — Ona k němu přistoupila, hrdla se ho zachytila (Suš. Pís. 109). — Nic se jich však nechytila žádná rána (Lab. 128). — Oslův jsme se chytali (Har. I. 96). — Příkladové pak, jaké mládež vidí, takové se jí chytají (Did. XV.) — Císař vida, že se oheň stavení chytal, sám pomáhal hasiti (Har. I. 151). — Tonoucí i slámy se chytá (Mudr. 178). — Čechové zbraně se chopili (Prot. 121). — Chtieše sě jeho chopiti (Pass. 178). — Nechopiv se sekery chaloupky nesroubíš (Mudr. 124). — Panna se mi hrdla chváti (Star. Skl. V. 49). — Oba sě své matky chvátista (Výb. I. 271). — Veliký had přichvátiv sě jeho ruky i uštnul jej (Štít. 2). — Jazykem nemlať, chceš-li ujmi se cepův (Mudr. 68). — Nemá se čeho ujíti (Mudr. 177). — Brzo se hřiech přijme člověka jako rez železa (Štít. 262). — Turci se Budína a Peště zmocnili (Bart. 227). — Mužie se drželi rádla (Dal. 16). — My se Krista Pána přidržíme (Blah. 114). — Kdo se dvou břehův drží, oba se s ním snadno utrhnou (Mudr. 43). — Mučedlníci raději pravou ruku na oltář kladli, nežli by se obětí bezbožných dotýkali (Prot. 229). — Dvojího toliko dotknu (Lab. 68). — Ne všech ještě mých příhod jsem dotýkal (Lab. Předml.) — Arnošť odepřel, že jest stál na soudu zemském, a toho se táhl na pány (Dsky. I. 139). — Král mněl, by se jeho házeli (= házeli po něm) (Pass. 579). —

4. S časoslovy: ptáti se, raditi se, tázati (se), poslouchati, následovati:

Nemocných se ptávají, zdravým dávají (Mudr. 48). — Uptal se na něm jeho příhody i půtek všelikých (Troj. 489). — I raditi se budou modl a kouzedlníkův (Jung). — Bolo sa ti radit dobrých ludí (Zpěv. 106). — Otázal jí otec (Pass. 32). — Poče pěstúnky tázati, proč by se to dálo (Pass. 44). — Poče mistróv tázati (Pass. 33). [1]) — Poslúchajte těch novin, jež vám povědě (Výb. I. 67). — Mé rady poslúchaj (Výb. I. 299). — Kdo každého poslouchá, zle činí, a kdo nikoho ještě

---

1) Otázal jich dvojí věc. (Troj. 450).

hůře (Mudr. 116). [1]) — Následováše svého ujce činóv (Výb. I. 207). — Břecislav svého otce skutkóv následováše (Výb. I. 196). — Jichž jsme v tom obyčeji jejich následovati se nezdráhali (Har. II. 86). —

5. S časoslovy žádosti, čáky, snahy:

Žádati, prositi, ptáti, žebrati, volati, hledati, píleti, čekati, nadíti se, ufati, chce se mi, lačněti, žízniti, sahati, snažiti se:

Já jsem těchto krmí dávno žádal (Pass. 684). — Žádala statku Lounského (Žer. Záp. II. 23). — Našie přiejezdy žádají (Arch. I. 10). — Žádal odkladu (Žer. Záp. II. 92). — Každý kdo do ulice chtěl průvodu žádati musel (Lab. 34). — Hektor velice žádá smrti Achillovy (Troj. 285). — Pašové smějí darů žádati (Mitr. 42). — Vidíte, že jsem král mladý, protož prosím vašie rady (Výb. I. 851). — Kristus nás napomenul, abychom prosili svých potřeb (Štít. 46). — Prosíš mošny od žebráka a holi od ovčáka (Mudr. 171). — Jiřík odtahu prosil (Dsky. I. 165). — Prošu práva, proši poslóv (Arch. I. 482. 483). — Chudí almužny prosiechu (Pass. 175). — Král sv. křtu prosil (Pass. 129). — Na hrad přišli a nocleha poprosili (Pass. 190). — Tři panie dobrých mastí ptajú (Výb. I. 75). — Noclehu ptala (Suš. Pís. 32). — K Dunaju přijeli, bystrej vody ptala (Suš. Pís. 147). — Jděte si chleba žebrati (Suš. Pís. 119). — Dcera volala pomoci (Suš. Pís. 104). — Král křesťanóv hledati kázal (Pass. 580). — Hledajte královstvie Božieho (Pass. 522). — Kvirinus řetězuov kázal hledati (Pass. 627). — Kde práva hledati? (Výb. 975). — Kovkopové hledali zlata (Háj. 45). — Krokodyl v noci ve vodě bývá a ve dne na zemi pastvy hledá (Har. II. 184). Chudoby píleli muži svatí (Ev. Mat. 59). — Božie milosti čekajme (Pass. 524). — Chudí na onom světě odplaty čekají (Pass. 522). — Mají Trojanští ústavně čekati své záhuby (Troj. 343). — Čekali mnozí za to vzatkův i úplatkův (Bart. 289). — Čekáme sluníčka z oblaků (Suš. Pís. 36). — Učiniv příteli dobro naděj se téhož (Mudr. 232). — Odměny se nadál (Lab. 63). — Ufám toho pánu Bohu (Arch. I. 132). My pánu Bohu toho dobře ufáme (Arch. I. 8). — Panu Havlovi chce se slávy tohoto světa (Bart. 171). — Když se ti hry nejvíce chce

---

[1]) Poslouchati, znamená-li »auscultaře« pojí se vůbec s akkusativem, znamená-li tolik co »obtemperare« pojí se nyní toliko s věcným genitivem, osoba se klade do akkusativu: Poslouchá zpěv, hudbu. Poslechni mé rady (Suš. Pís. 645). — Poslechni matku (Us.) — Kdybys byl Jeníčku poslouchal matičku (Erb. I. 182).

tehdy přestaň (Mudr. 83). — Ovci se chce soli a sedláku svobody (Mudr. 280). — Blaženi, kteří lačnějí a žízní spravedlnosti, neboť oni nasyceni budou (Ev. Mat. 57). — Dávno jste krve naší žíznili, krev pijte (Prot. 188). — Žák musí vždycky umění žízniti (Did. 108). — Tak nenasycena tvá lakotnost, že krve mé nevinné žízníš (Hos. 133). — Lid pod mocí toho ukrutného a krve křesťanské žíznícího nepřítele Turka zůstává (Har. I. XXX.) — Ustalý rád pitie sahá (Výb. I. 1093). — Sahaj ho děvucho (Suš. 381). — Vidieše, ano jeho nikdo nesahá (Pass. 283). — Vždy se toho snaž (Arch. I. 35). [1]) —

6. S časoslovy pomnění:

Pomněti, zapomněti, vzpomínati, pamatovati, dbáti, všímati si, vážiti si:

Pomněte vši slova mého (Dal. 15). — Bůh žehná tomu, kdo dobrodiní pomní (Mudr. 49). — Takého sněhu nepomnie viec než od sta let (Let. 91). — Zda nepomníš slibu svého (Star. Skl. I. 183). — Zapomeň lkánie svého (Anth. II. 29). — Mohl jest zapomenúti onoho všeho hoře (Star. Skl. IV. 175). — Stojmír byv v Němcích třináct let vší řeči české zapomenul (Háj. 62). — Však nechtě, by se kto domněl, by v čem své moci zapomněl (Výb. I. 144). — Ludvík zapomenul viery a slibuov svých, lstivě oklamal otce našeho (Výb. 556). — Matka všecka sebe zapomenuvši, rúcho na sobě ztrhala (Pass. 504). — Zapomněla jsem věnečka zeleného na stole (Suš. Pís. 450). — Isaiáše, Davida i jiných prorokuov zapomněl (Pass. 256). — Cožkoli činíš, nezapomínaj Boha (Štít. 127). — Vzpomínati bude Boha (Star. Skl. I. 114). — Nechcem jim toho viece ničímž zlým zpomínati (Arch. I. 190). — Lonského sněhu nevzpomínej (Mudr. 191). — Nezpomínej toho, co

---

[1]) Časoslova žádati, prositi, ptáti, mají tyto vazby: *a)* Čeho od koho, na kom: Prosila od Boha dažďa (Zpěv. 265). — Libuše Přemyslu dobrého a dlouhého zdraví na bozích žádala (Háj.) — *b)* Koho (akk.) za něco, o něco: Prosím vás za svatou almužnu (Us.) — Prosím o trochu mouky (Us.) — *c)* Na kom za něco: Požádal jest na vás za vydání člověka toho (Zikm.)

V slovenském nářečí pojí se pytati toliko s genitivem dělivým, předmět nedělitelný vynáší se akkusativem: Prijď a pytaj prsten z mojej ruky. — Hoďa jaký ošípaný pytá ručník vyšívaný. — Žena pytá črevíčky, m ú k y, s o l i, pekný čepec, pentličky (Zpěv. I. 31, 136. 207.) — Dajže mi Bože muoj to č o já ťa prosím (Zpěv. I. 85). —

Hledati a čekati pojí se nyní vůbec s akkusativem: Čekám matku, hledám klobouk. — Straka hledá zrnečko (Erb. III. 136). — Hledám potravu (Zpěv. I. 345). —

už pominulo (Mudr. 191). — Toho sě já pamatuji (Arch. I. 139). — Já vida jámu, počal jsem některých pamatovati (Lab. 18). — Darius byl vždy pokojen a netbal i jedněch vojen (Výb. I. 143). — Všímli jste si toho hluku? (Us.) — Žádný si dýmu nevšíml (Jung.) — Té kaply a místa okolního pohané hrubě sobě váží (Har. I. 196). — Své přátely množ, a otcových si važ (Mudr. 229). — Vážím ho sobě jako oka svého (Mudr. 522). — [1])

7. S časoslovy branby a ostřehu:

Krýti, chovati, hleděti, stříci, šetřiti, brániti, chrániti, hájiti, zastávati, tajiti:

Němci hlav kryli po křoví (Let. 83). — Chlebem móžem všelikou potřebu rozuměti, jíž člověk života chová (Štít. 53). — Lidé musejí svých věcí hleděti (Let. 351). — Chválil jsem ty, kteří prací svých hleděli (Lab. 77). — Každý svého hledí (Har. I. 283). — Každý toliko svého pohodlí hledí (Lab. 29). — V každé věci hleď konce (Mudr. 247). — Všech bran městských kázala střieci (Pass. 236). — Ledva desátá část při nás bieše ostala, našeho života střehúce (Výb. I. 432). — Bóh člověka spravedlného jako oka střeže svého (Star. I. 115). — Oči hospodářovy střehou domu (Mudr. 427). — Nemoudrý jest, kdo člověkem býti chtěje, zevnitřních ozdob člověka víc než podstaty šetří (Did. 15). — Přirození pilně šetří času každé věci příslušného (Did. 71). — Času šetřiti za největší prozřetelnosť se pokládá (Anth. II. 353). — Muožeš-li té viery pravým rozumem brániti? (Pass. 537). — Také móž syn brániti mateře (Arch. I. 468). — To jsem musel učiniti braně svého života (Výb. I. 617). — Trojanští bránili svých životův, žen, dětí i statkův (Troj. 398). — Musíme královstvie našeho a vlasti našie mečem a oděniem brániti (Výb. I. 569). — Snáze bylo jedné strany brániti než obú (Let. 59). — V pranici bohatý chrání úška a chodobný rouška (Mudr. 164). — Bůh zaslíbil vyvolených hájiti jako zřetelnice oka (Pass. 219). — Patron povinen bude panův poutníkův hájiti a brániti (Pref. 11). — Hájila jsi svého místa (Suš. Pís. 64). — Neviny své zastával (Anth. II. 354). — I jde před král toho taje (Výb. I. 240). — Toho všeho před ním tajili (Blah. 60). [2])

---

[1]) Srovnej: Já si to všecko dobře pamatuji. — Zapomněl jsem u vás hůlku, šátek, deštník (Us.) — Akože našu vlasť milú zabudneme (Zpěv. I. 36).

[2]) Vazba »hájiti lesa« vznikla snad z vazby »hájiti škůdce lesa, od lesa,« nedati jim k lesu, tak že bychom i zde měli původně genitiv odluky. To však všude tvrditi nelze. Než i poměr příluky, dosahu a cíle zajisté velmi zatemnělý a

II. Genitiv příluky a předmětný akkusativ osoby ve spojení s časoslovy:

Dovésti, dochovati, ubezpečiti, zpraviti:

Ctnosti i zde činie krále ščastna a potom věčného královstva dovedú jej (Výb. I. 763.) — Dcera otce svého dochovala smrti (Arch. I. 171.) — On Konrada smrti dochova (Let. 14.) — Dochovajíc mne smrti, učiníš s zbožiem, což chceš (Pass. 44.) — Úmysla našeho šíře vás naši poslové zpravie (Arch. I. 10.) — Pak tě všech těch věcí, i jiných zpravíme (Arch. I. 28.) — Toho jsem zpraven od Jana Kuchaře (Let. 194.) — Hůlka šel ku panu Lvovi a zpravie ho všeho, co v obci bylo působeno (Let. 345.) — Skrze něho byl zpraven všech běhův (Troj. 501.)

Znamenají-li časoslova s předložkou do složená pouze dokončení děje, pojí s předmětným akkusativem: Moja dobrá rada, keď sa mi pominie, kdo mi ju dodá? — Pšeničku jsme dožali. — Už som moje milé děti dochovala. — Milá donese nám novinku (Zpěv. I. 261. 306. 347. 357.) — Než ten věneček dovila třikrát padla a omdlela (Erb. I. 35.) [1])

III. Genitiv příluky a dativ osoby (dat. commody) s časolovy:

Dopomoci, pomáhati, přáti, žádati:

Dopomoz mi zraku mého (Výb. I. 195.) — Dopomoz mi toho (Výb. I. 290.) — Sirotkuom a vdovám pravdy pomáhal (Let. 167.) — Jeden druhému pravdy pomahá (Výb. I. 999.) — Sluha, jenž jemu mše pomáháše kalich na kusy zbil (Pass. 672.) — Kdo nám pomůže

---

nejasný jest, a jaký jiný význam genitivu toho by byl, domysliti se nemůžeme. A odtud právě ten úkaz, že z časoslov těchto jediné »hleděti si« (svého, práce) vazbu s genitivem vůbec podrželo, ana ostatní všecka, jako časoslova přechodná, k vazbě s akkusativem se kloní. Stopy toho nalézáme již v nejstarších památkách a literatura středověká taktéž dosti příkladů poskytuje.

[1]) Dovésti a dokázati vážou se v jazyku písemném s genitivem, mluví se však: To já také dovedu, to on všecko dokáže.

Donésti pojí se v nářečí moravském a slovenském s genitivem partitivným (= přinésti): Doneste piva, vína, mouky.

toho plota plésti (Suš. Pís. 726.) — Dlouhého a stálého zdraví Vsti na Pánu Bohu žádám (Žer. L. I. 139.) — Přeješ-li jemu toho i mně? (Výb. I. 613.) [1])

III. Genitiv dělivý.

Genitivem dělivým naznačuje se soujem osob aneb věcí při slovech, která soujmu takového nějakou část znamenají.

Ve spojení s časoslovy nevytýká se v češtině přečasto část od celku se odlučující zvláštním slovem, nýbrž naznačuje se jen všeobecně dějem časoslovným. Má-li se však v příčině této dělivého genitivu správně užívati, pamatovati sluší:

1. Časoslovo musí naznačovati nějakou dělivosť: **Přibývá vody=nová část po části jistou měrou k celku se přilučuje. — Ubývá vody = část po části jistou měrou od celku se odlučuje.**

2. Celek, kterého se má užíti za genitiv dělivý, musí býti dělitelný. **To jsou přede vším jména hmotná a hromadná, v druhé pak řadě abstrakta a plural, různým však při různých časoslovech způsobem. Jiná podstatná jen ve spojení s časoslovy přibývati a ubývati a. p. v genitivě dělivém se pojí, k naznačení částek, o které celek se vzmáhá a umenšuje: Stromu přibývá, ubylo tě po té zimnici.**

3. Část musí býti s celkem stejnorodá, čili náležeti k témuž rodu věcí jako celek, a neurčitá. **„Přidal mi peněz“ t. j. k penězům, které jsem již měl, přičinil jistou novou částku peněz, ale „přidal mi tři zlaté.“ „Napřed mi dal dvě měřice žita, pak mi ještě peníze přidal.“**

4. Musí se určitě rozeznávati, míněn-li předmět celý aneb jen nějaká neurčitá částka jeho, neboť v první příčině klade se celek do nominativu nebo do akkusativu. Čeština vel-

---

[1]) Tak falešné srdce bars komu doprajem (Zpěv. I. 114) — Či bys mi má milá to peklo žičila? Veru ti já milý zo srdca to prajem (Zpěv. I. 215.) — Kdo nic nemá, přeje si něco, kdo něco má, přeje si všecko (Mudr. 51.) — Musíš všem dobré přáti (Mudr. 232)

mi přísně toho rozdílu šetří, naznačujíc takto i ty nejjemnější odstíny myšlenkové. Naložil na vůz seno t. j. všecko, co tam bylo; naložil na vůz sena t. j. nějakou neurčitou část ze stávající zásoby.

Časoslova, s kterými se pojí genitiv dělivý, mohou se roztříditi v tyto druhy:

1. Časoslova přibývati a ubývati, přidati a ubrati a těm podobná, jichž význam jest zvětšení a umenšení celku o nějakou neurčitou stejnorodou část. Genitivem naznačuje se celek, k němuž se nějaká neurčitá stejnorodá část přilučuje aneb od něho se odlučuje:

Bohatství přibývá, ctnosti ubývá (Mudr. 166.) — Dobroty móž i přibyti i ubyti (Štít. 42.) — A musí každý hospodář, když mu čeledi a dětí přibude, poznamenané dáti (Har. II. 146.) — Vody poče přibývati (Pass. 574.) — Stromu jak zrostem přibývá, dívaje se naň, neuhlédáš (Kom. Did. 70.) — Čím dále tím více větru příbývalo (Har. I, 72.) — Přivětšilo se ukrutnosti (Prot. 238.) — V starosti rozumu a paměti ucházi a ubývá (Kom. Did. 72.) — Tam radosti nikdy neubude (Anth. I. 53.) — Menšilo se toho zlého (Bart. 136.) —

Přidaj, Bože, trpělivosti (Suš. Pís. 293.) — Osobě své přidal jsem pečlivosti a přispořil práce (Troj. 334.) — Bůh přidával jim darů svých (Blah. 92.) — Přidaj, Hospodine, dnuov královых na dni jeho (Výb. I. 505.) — Lidé vždy novin přičiňují (Mudr. 107.) — Tužby i tesknosti sobě přimnoží (Troj. 357.) — Žalosť a hněv jemu síly přimnožovaly (Troj. 351.) — V tu hodinu přispořil jí Hospodin hustoty vlasuov (Pass. 153.) — Křesomysl kázal zdi městské přidělati (Haj. 44.) — Nepřilívej louže k blátu (Mudr. 185.) — V kalné oči písku nejpřisypuj (Mudr. 185.) — Mladí sobě rádi let přičítají a staří ujímají (Mudr. 308.) — Račiž zlosti umeniti a dobroty přispořiti (Výb. I. 329.) — Ukropil vody do másla (Let. 342.) — Ovsa budeš moci uprodati (Žer. L. I. 152.) — Vody ani král neujme (Mudr. 175.) — Tu se nám hned stravy i všeho ujalo (Mitr. 98.) — Buoh umenie těch sokóv (Výb. I. 203.) — Těch příkladóv ukrátím (Výb. I. 358.) — Svého bujenstvie ukrať (Výb. I. 368.) — Proto Buoh jeho dnóv ukráti (Výb. I. 211.) — Svého ščestie tiem ukrátíš (Star. Skl. I. 130.) — Prosí ji, aby uskrovnila smutku svého (Troj. 311.) —

Poznam. 1. Dobře píše Jungmann (v Zápiskách) «Soudnosti třeba, aby jen zdravá potrava jazyku přibývala», poněvadž celek sám

jest zde podmětem věty, ne však nějaká neurčitá část jeho. Spatně zase řečeno jest «Když slovům slabiky přibývá,» poněvadž to zajisté znamenati má, že slovům celá jedna slabika přibyla, nevšak že slabiky o kousek přibylo.

Poznam. 2. Jest-li tedy určitý nějaký celek sám podmětem nebo předmětem věty a ne neurčitá jeho stejnorodá část; aneb neoznačuje-li časoslovo s předložkou při složené umnožení děje, nýbrž pouhý směr k něčemu, žádá toho logika řeči, aby se v té příčině neužívalo genitivu. Taková časoslova sjou:

Přivésti, přivolati, přibiti, přilepiti, přivázati, přikryti, přislíbiti, přituliti a p.

Ciesař všecky přitulil (Pass. 589). — Přiveď své přátely (Pass. 586). — Svou tvář přikuklil (Pass. 584). — O poledni pokrm přijímal (Pass. 497). — Počechu stoly ubrusy přikrývati (Pass. 615). — Bůh tobě věčné muky připravuje (Pass. 687). —

Nesprávné jsou tedy genitivy v těchto větách: Kdoby přivlastnil mu takých ctností? — K těmto slovům ještě mnohých utrhačných přidával. — Sevšad sebraných lidí sobě přitovaryší. — Abychom tuto aspoň jednoho příkladu přivedli. — Ježíš přikládá sobě božských dokonalostí a vlastností. (Toť herezie, velebný pane spisovateli!) — Křesťansko-katolickému náboženství co božskému víry přikládáme (Tedy jen něco víry?! *)

Rozeznávejme: Přidal mu jablek — dvě jablka; přibral si dělníků — nové dělníky; přidrobil si chleba — krajíc chleba; přimísil mouky — všecku ostatní mouku; přilil mu vína — dva mázy vína atd.

Poznam. 3. Totéž platí o časoslovech složených s předložkou »u«. Odlučuje-li se dějem časoslovným samostatný celek od jiného různého celku, a ne neurčitá nějaká část téhož celku; aneb znamená-li časoslovo pouze dovršení děje (ukrásti, urvati, uzdraviti, ukryti, udusiti a p.), jest užívání genitivu nesprávné: Urazil kačeně křídlo i pravou nožičku (Erb. Pís. II. 66). — Ucho od toho hrnce jsem utrhl (Pass. 690). — Vršek z růžičky jsi urvala (Suš. Pís. 373). — Člověk by si nohy uběhal (Us.) — Kaž ulice všecky uprázniti (Pass. 578). — Baylé mnohé nemocné uzdravovalo (Pass. 605). — Kdo mi ty dlouhé zimní noci ukrátí (Erb. Pís. I. 75). — Urobím ti škodu (Zpěv. I. 338). — Paris unesl Helenu. — Uhánějí před nepřítelem dobytek.

---

*) Vlastně by to znamenalo, že jest někde hromádka víry, ku které se ještě některé trošky víry přikládají!

Nesprávné jsou tedy genitivy v těchto větách: Cítí radosť, že jedné kočky ubylo. — Senát konsulovi neobmezené moci udělil. — Staré privilegie udělují národu Saskému separátního postavení. — Své práci vší ceny a hodnosti ujímá. — V rotu hříšnou uvrhni svých blesků. — Proč divných úrazů utrpěli Slávští národové? — Válka domácí všech citů lidských udusila. — Bloudících uvedl k věčnému nebes otci. — Učinili jsme obrovských pokroků. — Učiní toho. — Potloukal se uličkami města, kde uzřel světla božího. — Vždy více urychluje svých kroků.

2. S časoslovy s předložkou „na“ složenými pojí se genitiv v těchto případech:

a) **Když jest předmětem děje jeho výsledek aneb to, co se dějem časoslovným spůsobilo, dosáhlo, nabylo, a když se nevytýká celý výsledek tento ve svém dovršení, nýbrž nějaká neurčitá částť jeho:**

A ta voda není čistá, napršelo do ní lista (Suš. Pís. 3.) — Když sněhu napadá, cestička zapadá (Mudr. 242). — Každé orudie, ježto nejmá přikryvadla, nebude čisto, neb naprší prachu a jiné rozličné nečistoty (Výb. I. 780). — Do sklepa nateklo vody (Us.) — Nabierá vody v kovaná vědra (Výb. I. 51.) — Každý rád na svůj mlýn vody nahání (Mudr. 57.) — Zavolej slepičky, nahaž jim pšeničky (Suš. Pís. 162.) — Nakopaj nám hliny (Zpěv. I. 312.) — Nařežeme sečky (Suš. Pís. 543.) — Než jsem trávy nažala, celá jsem se požala (Erb. Pís. 42.) — Kázal nám otec a máti trávy zelené nažati (Erb. Pís. II. 15.) — Nasekej doubí zeleného (Suš. Pís. 113.) — Nasela jsem marianku (Suš. Pís. 283.) — Natrhala jsem voňavého kvítí (Suš. Pís. 277.) — Vylezl na strom a natrhal fíků (Har. I. 74.) — Kaž jablek natřiesti (Výb. I. 172.) — Chlebův, aby měli za dlouhý čas, nabrali (Háj. 4.) — Kdes té smělosti nabrala (Erb. Pís. II. 18.) — Nazvali si hostí (Mudr. 499.) — Nakup damašku drahého (Suš. Pís. 104.) — Chceš-li cti nabyti, nesmíš na jednom místě žíti (Mudr. 228.) —

Poznam. **Má-li se však předmět celý ve svém dovršení jako výsledek děje označiti, aneb není-li předmět dělitelný, klade se do nominativu neb akkusativu:**

Napadla rosička (Erb. Pís. I. 142.) — Narostla nám predo dvermi zelená bukvička (Zpěv. I. 83.) — Trebar mi narastie pod oblok prhlava, trebar mi narastie pod oblok ladníčok (Zpěv. I. 147.) — Nehašené vápno

nasypali (Erb. Pís. I. 191.) — Nasadíš si gruličky (Zpěv. I. 153.) — Kde si děvče tu krásu nabralo? (Zpěv. I. 73.) — A ta naša mladá panna, šla na lúku hrabat sena. *) Nahrabala votýpečku, synečkovi pod hlavičku (Suš. Pís. 608.) — Sadila fialenku v roli, jak ju nasadila, hned Boha prosila (Suš. Pís. 327.) — Kytičku natrhala (Erb. Pís. I. 154.) Navázav naň těžké břiemě, zahnati pryč kázal (Pass. 550.) —

b) **Když časoslova s předložkou „na“ složená zvratnými se stávají, k naznačení, že se podmět dějem časoslovným něčeho v jisté míře naplnil, nasytil:**

Nikdy se člověk po poslech nenají koláčův (Mudr. 429.) — Dokud zuby máš, najez se chleba (Mudr. 261.) — Vidím, že se žádný těch kratochvílí nenají a nenapije (Kom. Lab. 82.) — Naše vrané koníčky napily se vodičky (Suš. P. 80.) — Vlna, jaké barvy nejprvé se napije, takovou drží (Kom. Did. 32.) — Leť, sokole, do pole, nazobej se kúkole (Suš. Pís. 176.) — Tvé milosti, ó můj Bože, kdož se nasytiti může? (Suš. Pís. 68.) — Nemůž žádný svých snažností se nasytiti v tomto životě (Kom. Did. 8.) — Navoňáš se kvítka voňavého, napatříš se líčka červeného (Suš. Pís. 206.) — Přišla s nebes divná vóně, ježto sě všecka čeleď nemohla navoněti (Výb. I. 308.) — Kterak bych já jí ráda slúžila, abych se její ščastné tváři nahlédala (Pass. 266.) — Sladkých nebeských písní se naposlouchajíc opět se tuto vrátím (Pass. 545.) —

Podobně pravíme též: To jsme se toho žita namlátili! — Dosti som sa nachodil a natlačil blata (Zpěv I. 120.) atd.

Poznam. Nesprávné jsou tedy vazby: Mnohých jiných zákonů navrhoval. — Katilina uměl sobě lidí nakloňovati a. p.

Nesprávná jest též vazba časoslov nalézti a najíti s genitivem, klerá se u některých spisovatelů pravidlem stala; ješto se časoslovy těmi pouhý směr na něco naznačuje. Starší spisovatelé i lid kladou zde správně akkusativ:

Biskup nalezl list (Pass. 588.) — Pěkné dětátka nalezl (Pass. 574.) — Najdete škrabačku, najdete rozmarýn (Suš. Pís. 659.) — Prsten zlatý nalezl (Pass. 517.) — Drahé kamenie nalezneme (Pass. 695.) — Hřiešníci božie milosť nalezli (Pass. 669.) — Súsedy doma nalezl (Pass. 615.) — Decius tu křesťany nalezl (Pass. 611.) — Kde jest tento mládenec poklady nalezl? (Pass. 585.) — Maria nalezla apoštoly (Suš. Pís. 50.)

---

*) Genitiv závislý na supině!

3. Kromě uvedených ještě asi tato časoslova složená s genitivem dělivým se pojí; ač pojem dělitelnosti při některých není zcela jasný.

Půjčiti: Sněmem zapovědíno půjčovati peněz zemských (Žer. L. I. 129.) — Páni se budou rváti, sedláci půjčte vlasův (Mudr. 323.) — Půjč mně bílého šátečka (Suš. Pís. 337.) — Avšak též: Půjčte nám posádku na kvočnu. — Půjčím ti lžici. — Peníze na úroky půjčiti (Jung.) — Půjč mi dva zlaté (Us.) —

Přinésti (jen jména hmotná a hromadná): Svatý Jan kaza sobě piesku přinésti (Pass. 89.) — Arab přinesl nám v koši nových fíků (Pref. 376.) — Kázal čerstvých pstruhů v keseru přinésti (Har. I. 4.) — Přines chleba, vody, sena (Us.) — Tehda káza biskup vodu přinésti (Pass. 517, t. j. tu jistou, za kterou byl dříve požádal.) [1])

Vzíti (jen jména hmotná a hromadná): Vem si stříbra, vem si zlata (Suš. Pís. 14.) — [2])

Okusiti, zakusiti, zkusiti, požívati, užiti: Boháč vína okusil (Suš. Pís. 20.) — Kdo chce užiti sladkého, musí okusiti kyselého (Har. II. 21.) — Ten pak syn poturčený zakusiv svobod a rozkoší tureckých, vždy dále po stupních kráčel (Mitr. 51.) — Oheň zkušuje železa tvrdého (Jung.) — Což si s právem vymienil, toho jmáš požívati (Výb. I. 613.) — Janík toho svého zvodu užil (Dsky. I. 170.) — Užij té rady (Mudr. 306.) — Uložil jsem vás dvou užiti v některých poselstvích (Prot. 113.)

Avšak též: Keď to okusí, zmok ho vziať musí. — Choď na vandry anebo vojnu zkus. — Mnohé smutné i radostné veci zkušuje. — Kým si šuhaj slobodný užij tu slobodu (Zpěv. I., 10. 31. 232. 255.)

Poznam. Časoslovo užívati pojí lid pravidelně s akkusativem, kdy znamená tolik co »bráti z něčeho užitek«: Učitel užívá obecní louku. — Vrchnosť užívala obecní les.

Pojísti něčeho (větší neb menší, neurčitou měrou) něco (všecko snísti.) Ssedavše s oslů odpočívali jsme a pojedli chleba a vína se napili (Pref. 376.) — Chleba, syra posvačíme (Suš. Pís. 139.) — Biskup najprvé popela pozobal a potom jačného chleba pojedl (Pass. 614.) Již jsme pojedli (= snědli) koláče (Us.)

---

[1]) Jednoduchá časoslova nésti a nositi pojí se vždy s akk. Milá vodu nese (Erb. Pís. I. 100.) — Diovča vodu nosí (Zpěv. I. 296.) — Vstávaj hore vodu nositi (Zpěv. I. 171.) —

[2]) Srv. Šla v nedělu mouku brala (Suš. 681.), poněvadž děj trvací neoznačuje dělivosti. Tak pravíme »Služka přinese vody, ale Služka nese vodu.«

Potřebovati, jest třeba, potřebí, netřeba:
Veliký pták velikého hnízda potřebuje (Mudr. 165.) — Ne vše doma máš, také lidí potřebuješ (Mudr. 265.) — Vtipu třeba časem ale rozumu vždycky (Mudr. 202.) — Jak rybám rybníků a štěpům štěpnic, tak mládeži škol potřebí (Kom Did. 36.) — Pravdě netřeba mnohých dokladův (Mudr. 62.) —

Mluví se však zcela správně: Potřebujeme dva zlaté, tři vědra piva atd. — Slovensky též: Driemká sa mi, treba mi postelka (Zpěv I. 173.)

Poznam. Genitivem dělivým jeví se též býti genitiv spojený s časoslovy nadávati, spílati a. p. Sova síkoře hlavatých nadává (Mudr. 92.) — Tlumočník můj bláznů mi nadal (Kom. Lab. 41.) — Vlastní svědomí jim hubenců spílalo (Jung. I. 15). — Pravice své sestře levici nemotornic předhazovala (Jung. I. 19).

V témž smyslu jako nadávati užívá se i jednoduchého časoslova dávati, které se i s genitivem i s akkusativem pojí: Rokycana haněje papeže antikristů mu dával i falešné proroky (Bart. 157). — Nevím, proč mi blázny dáváš? (Star. Skl. V. 116).

Ješto jednou z podstatných podmínek genitivu dělivého jest, aby poměr dělivosti samým dějem časoslovým naznačen byl, ješto pak poměr takový nejsnáze a nejzřejměji časoslovy s předložkami složenými se naznačuje: rozumí se samo sebou, že počet časoslov jednoduchých, která se s genitivem dělivým pojí, velmi skrovný jest.

4. Z časoslov jednoduchých jsou to téměř jen časoslova dáti a koupiti, která se pojí s genitivem dělivým jmen hmotných a hromadných:

Daj nám dívko vody (Suš. Pís. 3). — Dajže, kmotre, vína (Zpěv. I. 265). — Daj, Bože, rosy (Zpěv. I. 296). — Dej, Bože, deštíčka, tichého větříčka (Suš. Pís. 327). — Bůh dal zuby, Bůh dá i chleba (Mudr. 4). — Bože muoj, z vysokého neba, keď si dau zuby, daj že mi aj chleba (Zpěv. I. 283). — Do klobúka višeň, do kapsy kadlátek, do pravé ručenky vyšívaný šátek (t. daj, Suš. Pís. 257). — Chtěl jsem chleba kúpiti (Pass. 586). — Kúpil si tabáku (Zpěv. I. 313). — Málo je nás málo, proste děvčátka, aby nás stačilo (Suš. Pís. 574).

Kde že som já bola, keď dary dávali (Zpěv. 271). — Žernovy samy nejedí, a lidem mouku dávají (Mudr. 55 — poněvadž nemají zásobu mouky, z které by jen po částech udílely).

Krásná panno, daj zlatého pásu, povedeme tu sanuti k městu (Suš. Pís. 40, daj = půjč). — Když na koňa sedala, všeckým ruček dávala (= se poroučela, Suš. Pís. 107).

Nesprávně se tedy píše: Dej jí Pán Bůh lehkého odpočinutí (Odpočinutí lehké dejž jim Pane!) — Katilina umluveného znamení dal. — Abychom příkladů dali.

5. Ellipticky užívá se genitivu dělivého k naznačení neurčité kolikosti:

a) **Když následuje věta porovnávací (jako) neb souslednà (až):** Mrch tu leže jako v lese dřievie (Výb. I. 50). — Přátel u boháčův, jako plev okolo zrní (Mudr. 234). — Kulí papírových jako krupobití naň padalo (Kom. Lab. 39). — Máš děvčat po světě jako rozmarýnu (Suš. Pís. 347). — Je tam fialy až leží (Suš. Pís. 220).

b) **U výkřiku, k naznačení úžasu a podivení:** Tam je pokladů, pro pána krále! (Jung. I. 55). — Ten má peněz, vína, jablek, šatů! (Us.)

c) **Ve větách přácích a podmínečných opak skutečnosti znamenajících užívá lid genitivu vedle nominativu a akkusativu, téměř výhradně ve spojení s časoslovem býti a míti:** Ej, kdyby bylo vína! — Kdyby bylo peněz (ale též: kdyby byly peníze), to by se toho nakoupilo. — Kdyby bylo mouky, pekli bychom koláče. — Kebych mala vrelej vody, vyparím ti oči (Zpěv. 172). [1])

Poznam. Že genitiv závislý na časoslovech s předložkou po složených všeliké logické oprávněnosti postrádá, podotkl jsem již na jiném místě (Čas. Mat. Mor. III. str. 85). Ct. můj kollega Kotsmích dokázal neoprávněnosť jeho z nejstarších památek naší literatury (Čas. Mat. M. III. str. 133), důkaz to zajisté tím závažnější, čím výše sobě vážíme památek těch jako plodů neporušeného ducha národního. Jeho přílišnosť dokazují dále i samy památky doby střední, any sobě v té příčině nad míru nedůsledně vedou, pojíce jedno a též časoslovo tu s genitivem tu s akkusativem. [2])

Neporušená řeč lidu konečně stojí rozhodně při akkusativu a to nejen mluva doby naší, nýbrž i věků minulých, do kterých zajisté vět-

---

[1]) Též v pochybných otázkách vyskytá se druhdy partitivný genitiv: Padla do nemoci, pán Bůh ví, bude-li jí více pomoci (Suš. Pís. 247).

[2]) Srovnej v slovníku Jungmanově časoslova s předložkou »po« složená jedno po druhém.

šina lepších plodů naší poezie národní původem svým se odnáší. Na důkaz toho položím příklady jen z několika stránek Passionalu a některé z národních písní:

Meč pochvátiv na sv. otce se sunul. — Všecky požehnal. — Pravú ruku pozdvihl. — Rozličné nábožné lidi k sobě pozval. — Svatú Magdalenu pochváliv domů se vrátil. — Dcera tvá naše bohy potupuje. — U víře je potvrdil. — Poče křesťany v boze potvrzovati. — Ty modly potupili. — Ciesař ta svatá těla tu pochoval. — Položil list na hrobě sv. Petra. — Nero lovce lovit zvěři poslal. — Martha svú sestru Magdalenu k službě ponúkala. — Ten obraz v svém sadu postavila. — Pošlete tam posly. — Na tom dřevě hlavy zvieřece pověsiti kázal. — Amator to dřevo porubiti kázal. — Josefus staré věci popsal. — Řetězy pověsili. — Všecko zboží jemu pobrali. — Naše těla poznal. — Ty svaté kosti pobravše s velikou ctí schovali. — Anděl ďábly v moře potopil. — Sv. Vavřinec bratru polovici městiště postoupil. — Papež zákon predikatorový potvrdil (a hned na to: My toho potvrdíme.) — Knihy požehnal. — Tento chléb nám Hospodin poslal. — Poručiv Bohu duši i umřel. — Poklady pobera rozdá. — Sv. Ipolit všie čeledi mír pocelovati dal. — (Pass. 519. 522. 524. 526. 548. 553. 558. 575. 581. 590. 592. 595. 602. 605. 609. 612. 613. 624. 630. 637. 638. 639. 640. 642. 647. 651. 656. 664. 760. 692).

Svému ženichu ruku podávala. — Podej nám ruku (Erb. Pís. III. 134. I. 160.) — Syneček ruce ji podává. — Druhému ruku podala (Suš. Pís. 572· 603.) — Podaj mi ručku. — Podaj mi zrkadlo (Zpěv. I. 202, II. 22.) — Ale ovšem: Kdo ti vody podá (Zpěv. I. 283.) — Slzami své líčka poleju. — Komár všecky ptáky pozval (Suš. Pís. 236. 696.)

Časoslova složená s předložkami **„pro, s, z, vz, o, ob, za, roz, vy, v, před, pře,“** naznačují pouze jistý směr prostorový, kterým děj časoslovný se nese, druhdy též pouhé dokončení děje. Takovým dějem časoslovným zasažen jest celý předmět; nějakou dělivosť nemůžeme si zde ani mysliti. Dlužno tedy časoslova ta, jak se to děje v jazycích jiných, pojiti s akkusativem.

Časoslovo býti, není-li záporné, pojí neporušená řeč lidu i starší spisovatelé s nominativem: bezpodmětná vazba s genitivem zavládla teprv v době nové.

Jednoduchá pak časoslova, kteráž přechodnými zoveme (kromě výminek s vrchu vytčených), jmenovitě i časoslovo **míti** s akkusativem pojiti sluší, jak se to děje v jazycích klassických a v němčině.

Dle toho posudiž každý sám, pokud správny jsou vazby následující, které z veliké zásoby aspoň u skrovném počtu na ukázku kladu:

Hlasatel slov těch p r ovolal. — Prohodil-li někdo o tom slova. — Kurius Ciceronovi všech obmyslů prozrazoval. — Nabytých pokladů prohejřil. — Bratři sjednali pravopisu Hussovu volnějšího průchodu. — Myšlenkám svým zjednal vědecké váhy. — V domě tom spatřil N. světla vezdejšího. — V několika číslech shledáváme suchopárných věcí. — Katilina hleděl sobě četného stoupenstva sbírati. — Kterých jsi svolal? — Svrhnuvše železných pánů do bláta je šlapají. — Venku švarných tváří zhledneme. — Nervy ztrácely citu. — Zbuřuj daremných měšťanů. — Zdvihl k severu svých zraků. — Činíme dotaz, zdali N. té genialní tvořivé činnosti ducha osvědčil. — Sp. Maelius novot obmýšlel. — Jest mi domu svého opustiti. — V Římě ostavil svých stoupencův. — Katilina umyslil sobě konsulů L. Kotty a L. Torquata zavražditi. — Zastav kroků umdlených. — V národní to pole svaté kvítků blahých zasadíme. — Pravdy, kterých v jednání zachovati máme. — Saturninus úřadu svého hanebně zastával. — Zamíří k ženě kroků. — Sedláci r o zprodali svých nábytků. — Rolí od bohatých bezprávně držených chudým rozdělili. — Rozohnila k boji reků. — Scipio Karthaginských z Hispanie vypudil. — Katilina s sebou svých vyvede. — Vybízí svých věrných vrstevníků k jídlu. — Nežby hradů vydal, jich raděj poboří. — Mladší síla do obchodu vložila nového života. — P ř e dstírali různých příčin. — Příprav Ciceronových předešel. — Toliko tři synové rodičů svých p ř ežili.

Nad světem jest vyšší božské bytosti. — Za to je mi ousměšků. — Skutečného rozdílu jest ve tvarech děje nedokonaného. — Kde jest mladíka? Ze Sullových válečníků bylo ještě mnohých na živě. — Vidíš tu hvězdu, co se v modru leskne, jak by jí tam bylo jediné. — Ve skříni bylo věcí nejrozmanitějšího druhu. — Na druhé straně bylo samých zahrad. — Kde koli bylo jednoho Němce. — Musí býti nad světem mocného tvůrce. — Může býti jednoho pravého poměru člověka k Bohu, může býti rozdílných soustav náboženských. — Jest lidí kteří . . . (fráze nyní velmi oblíbená!)

K čemu takovýchto šperků m á š? — Má silných proti smrti léků. — Měl přístupu do vzácných domů. — Okna byla otevřena, aby měl vzduch volného přístupu. — Koncert měl jednak rázu historického jednak všeslovanského. — Chcete-li míti křiklavějších důkazů. — To ani neupírá žádný jistě kdo jen zrnka soli v mozku má.

Čeho káže král? — Havířům káže tasit zbraní železných. — Potřebných příprav chystali. — Kterak mohu nésti této škody? — Vy nesete té těžké viny. — Podnik nese hojného ovoce. — Měšťanů na hrdle trestali. — To malých nesnází mi tropí. — Činilo mu to velikých obtíží. — Komoň před oráčem kloní hrdé šije. — Rukou sloní skloněného čela. — Helma tíží bujných temných kadeří. — Kdy země trpěla těch strastí? — Tratíš chuti k dalším výpravám. — Čistších ještě slastí pila. — Lidstvo hojných slzí lítosti plakalo.

Participia perf. pass. užívá se často (mnohem častěji ještě v jazyku polském) bezpodmětně: Ústavně bojováno bylo, bylo naň žalováno, té noci málo spáno bylo. — Jest-li časoslovo přechodné, stojí pak předmět ve větách kladných v akkusativu; genitiv, není-li dělivý, neměl by se nikdy klásti. Poláci tak píšou: Z tego drzewa krzyże robiono a z tych krzyżów kośćół stawiono. Ciała doniesiono do Gniazda. Obrusy zebrano. — U nás se v takových vazbách nyní téměř výhradně genitivu užívá, ovšem nesprávně: Veliké váhy na to kladeno (buď: veliká váha kladena, aneb: velikou váhu kladeno). Rozestaveno stráží (buď: stráže (nom.) rozestaveny, aneb: stráže (akk.) rozestaveno). Vypraveno poslů (buď: posli vypraveni, aneb: vypraveno posly).

Správný jest toliko genitiv dělivý: Přibráno peněz, ubráno ovsa, naloženo sena, dáno jim chleba a vína.

IV. Genitiv záporný.

Genitivu záporného užívá čeština:

1. Místo podmětu jiných jazyků ve větách bezpodmětných ve spojení se záporným časoslovem „býti“ a některými jinými časoslovy existence:

Co je po studynce, když v ní vody není (Suš. Pís. 214). — Není koňům ovsa není sena (Suš. Pís. 265). — Dobrý chléb, kdy koláčův není (Mudr. 190). — Kde ryb není, platí i rak za rybu (Mudr 175). — Zvěři lité, jako vlkův, lišek, medvědů, na tom ostrově, ani sov není, aniž jsou jací zeměplazové (Har. I. 70). — Při tom přístavu není žádného městečka ani vsi ani jakých domečků (Har. II. 258). — Ni mi bratra ni mi sestry (Výb. I. 56). — Kde není žalob-

níka není soudce (Mudr. 342). — V kostele a v hospodě pána není (Mudr. 326). — Na kouli počátku ani konce není (Pref. 218). — Není ptáčka ani křepelice (Suš. Pís. 5). — Tuloť mého bydla nenie (Výb. I. 949). — Není ho doma (Blah. 7). — Včera byl, dnes nenie jeho (Anth. I. 62). [1] — Za času sv. Jeronýma fík ten ukazovali, ale nyní ho tu není (Har. I. 168). — I slunce se někdy dvojí a tam se ukazuje, kde ho není (Mudr. 251). — Uzřechu ano svatého Jana nikdež nenie (Pass. 97). —

Myslivca zabili, hájného nebude (Suš. Pís. 233). — Když jeho nebude, v tobě vše naděje bude (Dal. 63). [2]

Ač chtěnie bylo, ale moci nebylo (Anth. I. 51). — Nebylo tu ani komorníka ani sudího (Žer. Záp. II. 120). — Ujel preč, když mne doma nebylo (Arch. I. 103). [3] — V tu hodinu hospodaře Juliána doma nebieše (Pass. 190). — Eleazar mněl, by tu byl král, ano tu nebylo jeho (Štít. 124). — Kdyby nebylo oráče nebylo by boháče (Mudr. 421). — Není toho domu kde by nebylo časem dýmu (Mudr. 388). — Bodaj tě, šuhaju, bodaj tě nebylo (Suš. Pís. 236). [4] —

Nestalo se ani jednoho ani druhého (Žer. L. I. 51). — Ale toho se nestalo (Blah. 107). — Toho se státi nemohlo (Žer. Sn. 125). — Jiným lidem nestalo se toho (Let. 416). — Když pacholikuov nestane (= nebude), děvečky též právo mají (Tov. 83). [5] — Takových věcí ať se neděje (Arch. I. 114). — Aby se jemu toho nedálo (Arch. I. 55). — Také ve všech východních krajinách neroste lepší bavlny jako v tomto ostrově (Har. I. 79). [6] — V Egyptě deště žádného nepršívá (Anth. II. 136). — Azda nepršalo tej jary dažďíčka (Zpěv. I. 77). — A nezůstalo v zdi žádné mezery. — Neostaneť žádné krávy na dvoře (Zikm.) — Žádného domu nezůstalo celého (pro quo dici potest: žádný dům nezůstal celý — Jung.) — I v dobré vojně chleba se nedostává (Mudr. 365).

2. Místo akkusativu předmětného jiných jazyků ve spojení se zápornými časoslovy přechodnými:

---

1) Srovnej však: Kto nemocen jest, nebo v zemi nenie (Všeh. 42). — Vždyť ještě v nebi nejsou (Kom. Lab. 17).

2) Srovnej: Nevyndu odtadto, dokad sv. Štěpán v Římě nebude (Pass. 641).

3) Srovnej: Celý týden doma jsem nebyl (Žer. L. I. 170).

4) Vždy se užívá genitivu v elliptických větách podmínečných: Kdyby ne bouře, byl bych tu již dávno. — Kdyby ne tebe (matky, bratra, rodičů), byl bych to učinil (Us.)

5) Srovnej: Jestli se nám v tom překážka nějaká nestane (Žer. L. I. 75).

6) Srovnej: Nechtěj lítati, dokud křídla nenarostla (Mudr. 434).

Jmá jedno dědinu a statku nejmá (Arch. I. 467). — Hladovitý žaludek uší nemá (Žer. L. I. 146). — Keď nemám sklenice, napijem sa z kupky (Zpěv. 224). — Jak za humny vyjeli, nikde cesty neměli (Suš. Pís. 22). — Chudoba lichvy nezná (Mudr. 171). — Otče milý, nečiň mi té křivdy (Pass. 32). — Nevložil póhonu ve dsky (Arch. I. 464). — Haj husičky, nekalte tej vodičky (Suš. Pís. 265). — Já sem svátků nesvětila ani pátků nepostila (Suš. Pís. 27). — I podnes pes nenávidí kočky (Výb. I. 626). — Priamus pochlebníkův nenáviděl (Troj. 152). [1] —

3. Místo akkusativu rozsahu v prostoře a čase:

Jeden bez druhého nemohl býti dne celičkého (Star. Skl. IV. 87). — Ani dvou celých let nekráloval (Anth. II. 210). — Po ten celý čas mé protivníky slyšeli jste, a mne jedné hodiny slyšeti nechcete (Žal. 128). — Nemohli jste jedné hodiny bdieti se mnou (Pass. 281). — Kázali jim, aby šli z Prahy, a tří mil blíž města Prahy aby nebývali (Let. 460). [2]

Poznam. 1. »Když se zápornosť toliko k jednomu předmětu táhne, druhý však činu jest kladného, tehdy toliko prvý genitivem se vynese, druhý pak akkusativem: Jiných přátel nemám nežli je. — Ano nikdež nic nemají než tu duši. — Nevidí nebeských věcí, než jen zemské.« Zikm. Nezavdal jsi mně jenom (než) prstýnek (Suš. Pís. 597). — Purkrabie nemá žádných listóv súditi, než ty toliko, kteříž na peníze sú (Všel. 9). — Smrť žádných svých šípů neměla, než luk toliko (Kom. Lab. 20).

Pozn. 2. »K záporným časoslovům náleží též nechati (nehajati, nestarati se, nedbati, negligere), zanechati: Nechajme všech nových nálezóv (Arch. I. 8). — Zanechal po sobě dvou dcer osiřalých. — Zanechal díla svého (Jung.) [3]

---

[1]) »Nenáviděti cum accusativo et cum genitivo: Svini, kterouž já nenávidím« Jung. — Sám Bůh nenávidí naduté skutky (Kam. I. 149).

[2]) Srovnej: Ver s ňou žiť nebudeš ani jeden ruoček (Zpěv. 8).

[3]) Srovnej: Na peci nechala hrniec plný. — Preca já nenehám tu moju Aničku. — Starú já mater mám, ako že ju nehám. — (Zpěv. I. 9. 208. 238). — Komu bych husy zanechala (Erb. Pís. I 37). — Pro jednoho všecky zanechala (Suš. Pís. 466). — Znamená-li nechati, zanechati tolik co přestati něčeho, upustiti od něčeho, užívá se i v řeči lidu genitivu: Nech toho (Us.) — Šohajíčku mladý zanech toho ženění (Suš. Pís. 645). — Pakli znamená tolik co opustiti někoho (deserere, destituere) a zůstaviti po sobě klade se akkusativ.

Poznam. 3. »Když k předmětu příleží přísudek závislý, tehdy ve větách záporných oba jak akkusativ předmětný tak i přísudkový do genitivu se kladou:« Ani jednoho hradu nenalezli svobodného (Výb. I. 528). — Turci poutníky do kostela pouštějí před večerem a přes celou noc jich tam zavřených nechávají (Pref. 388). — Nech raději zahyne památka těch věcí, kterých apoštol ani jmenovaných míti nechce mezi křesťany (Prot. 157). — Kroupy málo kterého skla celého nechaly (Let. 388). — Každé paní dělati slušie rukama svýma, aby jie črt nikdy nenalezl prázdny (Štít. 106). — Muž nechal dveří nedovřených (Anth. II. 63).

Poznam. 4. Podle obdoby časoslov záporných pojí spisovatelé starší též časoslovo příti a zapírati s genitivem, čehož není slýchati v řeči obecné: Hospodář všeho přel (Let. 316). — Všeho toho zapírala (Let. 316). — Učiněn zradcí své jsi zapřel vlasti (Troj. 314). — Muž toho všeho zapřel (Pass. 169). —

Jaký by vlastně byl původní význam genitivu záporného, není zcela na snadě. Jedni jej považují za genitiv odluky, jiní za genitiv partitivný; ani ten ani onen význam v každém jednotlivém případě zřejmým není. Řekneme-li: „Není vody, není chleba“ jest dělivosť zřejmá, ale ne ve větě: „Není ho doma.“

To však jest nade vší pochybnosť postaveno že »a) když se míní předmět individualně určitý (tak že by v jazycích užívajících rodového člene stál člen určitý b) Když substantivum jest grammatickým přísudkem (nenie vezdy jaro, není zima, teplo«, [1]) genitivu bychom opatrněji užívati měli, chceme-li se v mluvě vyhnouti obojetnosti a dvojsmyslnosti. Tak k. p. ve větě: »Ten čas nebylo knížete v Praze« (Blah. 46) není zajisté ten smysl, který spisovatel vyjádřiti chtěl, totiž: »Zu jener Zeit war der Fürst in Prag nicht anwesend,« nýbrž: »Zu jener Zeit war kein Fürst, gab es keinen Fürsten in Prag,« byla anarchie nebo republika. Ve větě: »Není učeník nad mistra ani sluha nade pána svého (Suš. Ev. Mat. 134) genitiv zcela něco jiného by znamenal. [2])

Již Jungmann položil o genitivě záporném ve Slovníku tuto poznámku: In negativis propositionibus nominativus saepe in genitivum transit, in quo casu negatio locum subjecti indeterminati tenet. Ra-

---

[1]) Viz pojednání Kotsmíchovo (Čas. Mat. M. III. str. 134).

[2]) Jest-li časoslovo býti pouhou sponou, stojí podmět vždy v nominativu: Chytrosť nejsou žádné čáry (Mudr. 206).

rius negatio cum accusativo, tamen etiam, **imprimis vulgo**, auditur. Na doklad toho uvádí sám Jungmann 25 příkladů akkusativu, čerpaných vesměs ze vzorných spisovatelů doby střední! A že ono »vulgo« není od včerejška, nýbrž že již hezky dlouho u nás vládne, toho nejlepším důkazem jsou národní písně.

Kladu zde aspoň z Kollárových Zpěvanek a z Erbenových Písní poněkud hojnější sbírku akkusativů ve větách záporných k libovolnému porovnání a patřičnému ocenění onoho pravidla »že ve větách záporných vždy státi musí genitiv:«

Koho raz pochytia (víly), tak ho dlúho vrtia, až pokial v ich hrsti dušu nevypustí. — Jde na koledu a netrpí biedu. — Moje dobré časy nikdy nezabudnem. — Neumí šit šaty. — Keď jsme my tam prišli, nám ju nedala (dceru, za kterou žádali). — Ani sa krásně neobleče ani chyžečku nezamece. — Veru já nepuojdem od mojej mamečky, pokud mi nekúpí hedbavné šatečky. — Dunaj, vodu nevylévaj! — Čo mi hanu dáváš? Hanu ti duša má, hanu ti nedávám. — Nekupuj mi ořešky. — Nemám ženu, nemám milú, nemám košulečku bílú. — Ani mi košulku neušiješ ani mi perečko neuviješ. — Já nemám frajerečku stálú. — Nepolievaj chodníčky, prijde k tobě milý tvój. — Nevidím most. — Nenavštěvuj, milý, súsednié oblučky. — Nech mi staré baby roky nečítajú. — Veselá by bola na tom našom dvore, ke by neranili to srdečko moje. — Nezarubujte nám cestu. — Neplač, nebub sobě oči. — Otvárajte bránu pěkně malovanú, že si já nezlomím venček z tulipánu. — Veru ty už svoju mamočku nenajdeš. — Já včil nemám krávu. [1]) — Mládenci nemajú klobúky. — Já do hory nepuojdem, drevo rúbat nebudem. — Já som po tri dni trávu kosil, ještě som si čižmy neurosil. — Žala by já žala, hlávku nezdvíhala. — Moja žena nemá sukňu. — Nechcem já perko, ale chcem ručku. — Zomel mi, mlynár, neber mi mierku. — Já ty husky nezastrelím. — Nič peniaze nečitau. — Nepokaz lásku. — Daj nám šuhaj, halenu! Já vám halenu nedám. — Ani krok nekročím. — (Zpěv. I. 8. 8. 8. 11. 23. 80. 87. 104. 122. 127. 128. 128. 141. 142. 164. 174. 216. 221. 234. 240. 242. 251. 281. 284. 290. 296. 300. 312. 325. 339. 346, II. 6. 23. 36.

Prsten nenosila. — Mé milé hrob jsem nenašel. — Kdybychom zapřáhli tři sta vraných koní, tvůj zelený věneček přece nedohoní. — Mlč ty ptáčku, ty lžeš, nepovídáš pravdu. — Nemám povlaky, peří do nich taky. — Neber si, Jeníčku takovou, která je tuzé pyšná. — Ani

---

[1]) Srovnej: Už nemám roboty (Zpěv. I. 282)!

to slovíčko ke mně nepromluví. — Já ty husy nezabiju. — Kdybys byl poslouchal, nebyl bysi nosil šabličku, neměl bys šabličku. — Zdaliž vy mou lásku neznáte? — Jak živ jsem žádnému škodu neudělal, jak živ jsem žádnému oves nespás. — Brandeburk nespálil naše vesnice. — Votavu nesečou (Erb. I. 9. 20. 77. 114. 133. 134. 135. 139. 182, II. 64. III. 81. 90. 154). — Nesmí on šlapávat k našemu trávníček (Suš. Pís. 236). — Hradbu žádný neprorazí škůdce, větvičky stromu nezlomí (Kam. I. 71). [1])

V. Genitiv příčiny.

Genitivem příčiny naznačujeme osobu nebo věc, která jest původem a podnětem nějakého pocitu buď blahého buď (a to častěji) neblahého.

Původní význam genitivu toho nezdá se býti vesměs příčinný, ješto k naznačení příčiny původně instrumental určen jest; vznikl on, jak z některých příkladů na jevo jde, jednak z genitivu odluky jednak z genitivu příluky. V četných případech naznačuje genitiv tento pouhý vztah, ohledem čeho výrok se propovídá, kterýžto vztah druhdy instrumentalem nebo pádem předložkovým se vynáší. [2])

Odtud nazývá Krüger obdobný genitiv řecký genitivem vztahu (Genitiv der Relation 47. 21). Takové genitivy vztahu jsou k. p.

Tohoť jsem jist, že nezvítězí nade mnou meč tvůj (Troj. 308). — Chtěl toho sirotka jista toho statka učiniti (Tov. 89). — Priamus byl jist síly i hrdinství Hektora (Troj. 310). — Buď toho dobře jist, žej mój úmysl k tobě čist (Star. Skl. IV. 51). — Jest-li kto smrti bezpečen (Výb. I. 358). — Bezpečni byli svých životóv i statkóv (Arch. I. 190). — Někteří odkladu netrpělivi byli (Kom. Lab. 52). — Čeho jsem lidem povinovat (Arch. I. 92). — Tomu, ktož své věci jest opatrn, právo jest pomocno (Výb. I. 999). — Almužny nebuď skúpý (Výb. I. 911). — Sv. Jakub byl jest tváři i všie postavy Ježíšovi podoben (Pass. 358). — Nespravedlný jsi a všech svých činuov ješitný (Pass. 667).

---

[1]) Braka (manželstva) u nichŭ ne byvaše, a hned na to: Braci ne byvachu vŭ nichŭ (Nest. 6) — Tak úsilnou práci jako prvé nevedu (Anth. II. 354).

[2]) Zajímavým příkladem časté ve slovanských jazycích střídy a záměny pádů jest adj. vinen, máť zajisté tyto vazby: On jest tím vinen, on jest toho vinen, on jest tomu vinen (tak na Moravě).

Genitivu příčiny se užívá: [1] **1. Ve spojení s časoslovy: Plakati, kvíleti, želeti, žalostiti, teskliti, žalovati, stěžovati si, litovati, toužiti, pykati, rozhněvati se, káti se — zželelo se mně, zlitovalo se mně, jest mi líto, jest mi žel, jest mi hněvno:**

Plačte ženy svého smutka (Kat. 92). — Potom hříchu toho plakal (Žal. 133). — Neplačte, mamičko, neplačte vy toho (Suš. Pís. 573). — Máš čeho plakati (Výb. I. 904). — Židé pláčí svého zatracenie (Výb. I. 398). — Tristama ještě živého plakachu viec než Kaedina umrlého (Star. Skl. IV. 386). — Plakala muže i bratrů svých (Troj. 133). — Kretenští nesmírně svých mrtvých pláčí (Har. I. 71). — Knížete Čecha všickni jako otce svého plakali (Háj. 2). [2] — Jidáš často králova syna kvieleše (Pass. 229). — Kasandra kvílí smrti všech svých (Troj. 447). — Boháč želí korábu a žebrák mošny (Mudr. 164). — Děvče žbána želelo (Suš. Pís. 163). — Viz kterak tebe bohové želejí (Pass. 35). — Želela jsem já svých černých očí (Suš. Pís. 347). — Ale vizmež také čeho žalostí Jeremiáš (Štít. 133). — Udá-li se vám zhřešiti, teskli duše vaše vašeho života (Výb. I. 506). — Mistrové přišli ku panuom konšelóm, toho jim žalujíce (Let. 151). — I přijížděli mnozí ku králi, žalujíce jemu svých nehod (Let. 9). — Arcikníže neráčil míti čeho si stěžovati (Žer. S. 8). — Šla dušička plakající a svých hříchů litující (Suš. Pís. 25). — Litovali předků svých (Kom. Lab. 51). [3] — Poče toho Tristramovi srdečně túžiti (Star. Skl. IV. 268). — Túžím toho, že ne svú vinú zahynu (Výb. I. 362). — Herkules ke všem králům i vévodám jezdil, touže jim toho bezpráví (Troj. 62). — Poče toho rytieře srdečně pykati (Star. Skl. IV. 360). — Toho jsem se srdečně rozhněvala (Star. Skl. IV. 168). — Chceš sě hřiechóv káti? (Výb. I. 254). — Když sě poka svého hřiecha, přijde božie útěcha (Dal. 131). — Kajte sě hřiechuov (Pass. 415). — Zlodějie svých sě hřiechuov pokávše

---

1) Pro lepší přehled vytknu zde všecky případy genitivu příčiny.

2) Dcery Jeruzalemské, neplačte na mú smrť (Pass. 299). — Pán mluvil k dcerám Jeruzalemským, když ho plakaly, řka: Dcery Jeruzalemské, nechtějte plakati nade mnou, ale na vás samy plačte (Pref. 361).

3) «Litovati u starých nebralo se toliko ve smyslu trpném, ale častěji ještě v činném, t. j. hleděti pomsty za křivdu: Máme a slibujem toho litovati» (Pal. Radh. I. 181). Litovati pojí se též s akk. Ty to budeš lutovať (Zpěv. I. 198).

dobří byli (Pass. 42). [1] — Toho sě jej zželi vepu (Kat. 34). — I zželelo se toho panu Jiříkovi (Let. 153). — Králi se toho příliš slitovalo (Bart. 12). — Ó Bože slituj se tobě toho (Bart. 144). — Tehdy slitovalo se toho a velmi zželelo nějakému bratru Matějovi (Bart. 160). — Nebude vám toho líto (Let. 367). — I bylo nám toho mnicha dosti líto (Har. II. 19). — Buď žel reku násilé mého (Star. Skl. V. 36). — Až mi je žel velmi toho (Výb. I. 200). — Buď toho bohu žel a dobrým lidem (Výb. I. 974). — Musí mi Čechóv žel býti, že dobré jméno tak ztratichu (Dal. 136). — Až mi té nedbalosti hněvno bylo (Kom. Lab. 87). [2] —

Poznam. **Časoslovo mstíti, pomstiti (se) má tyto vazby:**

a) Mstíti bezbožné = trestati, pokutovati (Jung.)

b) Mstíti křivdy, křivdu, křivdě, nad křivdou, z křivdy.

c) Mstíti křivdy nad nepřítelem, na nepříteli.

d) Mstíti svých přátel nad nepřátely t. j. zjednati mstou náhradu někomu. [3])

Pomsti toho matko božie (Výb. I. 248). — Té veliké hanby pomstil (Výb. I. 503). — Žeť Buoh milostivě činí, ne ihned mstí každé viny (Výb. I. 880). — Troilus chtěl mstíti bratra svého smrti i svého bezpráví (Troj. 378). — Chceš-li křivdy své náležitě pomstiti, mlč a snášej (Anth. II. 222). — Nevinu jejich Bůh spravedlivě pomstil (Žal. 35). — Mstíti chtíce takovému protivenství (Jung.) — Však jsem to slýchával, že z hříchu neb z zlého účinku dvakrát nemstíš (Zikm.) — Hleděla se nad nimi pomstiti z škody své (Anth. II. 361). — Kdyby Bůh nad křivdami nemstil, nebyl by spravedlivý (Zikm.) — Já se nad tebou nemstím toho (Anth. II. 38). — Kníže Vojen slíbil, že chce toho

---

[1]) Kajač się znamená v polštině též »vystříhati se, štítiti se něčeho:« Człowiek pomierny buntów się kaje (Mrówka XIV. 14). Taktéž v starosl. Běsęštago sę vsi kajutĭ (Mikl. Slov.)

Odtud vazba: Ašte sja pokajemĭ otŭ zŭlobŭ našich to dastĭ namŭ vĭsja prošenija (Nest. 105). — Káti se čím = víti si z něčeho výstražný příklad: Neměli bychom my cizím neštěstím se kajíc osidlům vyhýbati (Kom. Did. 149).

[2]) Mrzokowski czegoš się zarumienił. — Czego to się šmieją. — Stanisław był czegoš dziwnie wesoł i szczęšliwy. — Grzechów żałujem. — Serduszko jej czegoš niepokoič się zaczynało (Mrówka III. 16, VII. 74, XI. 243, XIV. 67, XXV. 146). — Nam sia treba hroszy starati (o groše. V. z Oleska 84).

[3]) Vladyko, mĭsti otŭ krove pravĭdnago sego, jakože mĭstilŭ jesi krove Jabeljevy (Nest. 89). — Nyní slýchati: Však já se ti za to pomstím a p. David Saulovi se pomstiti myslil (Anth. II. 235).

skutku nad Bohovicem pomstiti (Háj. 38). — Orestes nad mateří mstil smrti otce svého (Troj. 486). — Mstí nepravosti otců na dětech (Jung.) — Pomsti svatej Kateřiny nad nevěřícím pohanstvem (Kat. 82). — Hospodin vás nad vašimi protivníky pomstí (Pass. 484). — Tu ciesař Niemcóv chtě mstíti poče s silú do Čech jíti (Dal. 118). — Já se nad vámi pomstím, jako nad zjevnými nepřátely (Pass. 427). —

Poznam. Příčinným jest též genitiv pojící se s časoslovem záviděti: Záviděl jsem jim toho (Anth. II. 201). — Záviděti bude muži svému masa (Jung.) — Má však časoslovo záviděti ještě tyto vazby: Vždy vám z toho závidíme (Pass. 495). [1]) — Závjděchu jej bohactvo (Výb. I. 44). — Otcovským chválám záviděl (Jung.)

2. S přídavnými: radosten, vesel, zarmoucen, vděčen:

Toho běchu velmi radostni (Star. Skl. IV. 188). — Ižádný neby veseleji jeho příště nežli Volivan (Star. Skl. IV. 239). — Dávameť věděti, že jsme toho nemálo zarmúceni (Arch. I. 35). — Zlí křestěné nikdy vdečni nebyli toho (Štít. 23). — A to se stalo proto, že jsou učitelů a kazatelů věrných nebyli vděčni (Bart. 171). — Budeme toho vždycky vděčni (Výb. I. 857). — Vděčni budeme té milostivé lásky (Žer. S. 4). — Píše mi o strejcech našich, jak velmi jich tam vděčni jsou (Žer. L. I. 129). — T o h o B o h u vděčni buďte (Pass. 156). — Jsme velmi vděčni o d t e b e t o h o (Arch. I. 13).

3. S podstatnými: strach, tesknosť, lítosť, žalosť, radosť:

Arcibiskup Miliče do žaláře vsadil, potom však pro strach lidu zase vypustil (Prot. 18). — Pro strach svých vrchních nic proti nám před se bráti nesměli (Har. II. 84). — Strachem smrti tak zmámeni byli, že živ-li jest čili mrtev žádný nevěděl (Mitr. 112). — Tou řečí se kníže velice potěšil, strach smrti od sebe pustil (Har. I. 7). — Velikú tesknosť toho jest měl (Star. Skl. IV. 124). — Panoše lítosť měl svého přirozeného jazyka českého (Let. 195). — Měl toho žalosť velikou (Troj. 284). — Toho velikú žalosť otec a matka jměječhu (Pass. 499). — Pro velikou radosť toho pokladu jde (Výb. I. 545). — Budeš míti radosť sebe, žes přišel v nebeskú chválu (Výb. I. 860). — Té řeči Kaedin mě hoře (Star. Skl. IV. 332).

---

[1]) Ἡ δὲ αἶξ φθονήσασα τῷ ὄνῳ διὰ τὸ περισσὸν τῆς τροφῆς ἔλεγεν (Fab. Aes. 18. Halm.)

Poznam. V následujících větách označuje genitiv původ, odkud nějaký stav vzniká (gen. originis); v nynější řeči přičiňují se k takovým genitivům pravidelně předložky **od** a **z.**:

Živi býti mohli bez překážky každého člověka (Anth. II. 234). — Pro nebezpečnosť nepřítele tu cestu jsme před sebe vzíti museli (Anth. II. 318). — Nevím jaký zisk toho míti budete (Žer. L. I. 150). — Malé škody jak veliký zisk (Žal. 130). — Který toho užitek má člověk (Pass. 511). [1])

4. U výkřiku, ve spojení s citoslovci aneb i bez nich:

Ó muže nikdy dosti nechváleného, jako zrcadlo se stkvějícího, ó muže právě pokorného, paprsky pravé pobožnosti svítícího! (Žal. 111). — Ó té nehody! (Jung. I. 51). — Aj té lahody toho světa! (Štít. 271). — Ach mého hoře! (Kom. Lab. 88). — Ach muže hanebného, který v této zemi splodí mnoho zlého! (Háj. 14). — Ach nemúdrého dopuščenie! (Dal. 138). — Ach nešťastného daření! (Kom. Did. IX). Ach ouvej bídného tohoto života! (Kom. Lab. 89). — Auvech nám otce takého! (Výb. I. 204). — Ach nastojte mého hoře! (Kom. Lab. 61). — Nastojte hoře mého, velikého nemalého (Výb. I. 422). — Krali, viz jeho skutków! (Star. Skl. V. 34). — Vizte světa obludného! (Star. Skl. I. 113). — Běda skutku mého (Dal. 7). — Běda krále šlechetného! (Dal. 152). — Běda mně těch pověstí! (Star. Skl. IV. 114). — Běda nám tebe, milý otče! (Pass. 521). — Běda mně tebe, synu muoj milý (Pass. 504). — Ó žel radosti, ó žel žalosti! (Mudr. 195). — Škoda toho druha dobrého! (Dal. 26). — Škoda jest takého diela! (Výb. I. 140). — Škoda krásy, kde rozumu není! (Mudr. 304). — Věčný milý Bože! toho mého těžkého hoře (Star. Skl. V. 120). — O milý Bože! blázna takového! (Star. Skl. V. 114).

---

[1]) Pán Bůh sám nás té zlé příhody od ohně uchovati ráčil. — Tu dobře zůstati nemůžeš pro déšť a prudkosť od větru (Pref. 534. 553).

Stará slov., ruština i stará čeština kladou druhdy pouhý genitiv, k naznačení místa odkud kdo pochodí: Janatolij Césara Grada, Jagathon otů Rima (Nest. 70). — Surovec bogatyr, po rodu goroda Suzdalja (Čel. Slov. Pís. II. 80). — Svatý Dominik hispanské země rodem byl (Pass. 643). — Sv. Vavřinec rodem hispanské země (Pass. 677).

Výpisky z korespondence Dr. Řehoře Volného.*

Sděluje *Karel Šmídek.*

Čím trapnější bývají tytýž citové, kteří svírají útrobu naši při pohledu na boje a trudy v nynějším rozvoji našeho národu, čím temnější rouškou zdá se i pátravějšímu zraku zahalena býti další jeho budoucnost: s tím utěšenější rozháraností pokochává sobě uvolněná mysl v nedávné minulosti, kdež zaštěpovány v půdu úrodnou prvé ty puky nového života národního, jenž při všech krutých bojích a neustálých svízelech nicméně celkem utěšeně se rozvíjí a ku předu kráčí. Musejí pak veškery zdánlivě sebe nepatrnější okolnosti z doby našeho národního znovuzrození, kdež rozbřeskla se zora slovanského genia i nad žirnými luhy krásné naší Moravy, dvojnásobnou sobě vymahati i zajímavost i pro literarního historika neodkladnou důležitost. V ohledu tomto osobují si popřední místo listové mužův, o národ náš v jakémkoliv ohledě, buď na poli vědeckém a uměleckém, buď v oboru průmyslu a obchodu, aneb v důležitých důstojenstvích veřejného života výtečnou měrou zasloužilých. Každá literatura váží sobě takýchto pozůstalých korespondencí, usilujíc o to snahou vší chvály zajisté hodnou, aby takéto listy, původně ovšem soukromým jen osobám svědčící, pro jich obsah i všeobecných přečasto zájmův se týkající rozšířily se v četnější vrstvy obecenstva. Při tom nelze upříti, že takýmito korespondencemi osvěcují se jakoby nenadálou září mnohé dosud temné stránky literárního i veřejného života vůbec, že se takto podstatně přispívá ke hlubšímu i pochopení i porozumění plodům čelnějším v literatuře, ve vědě, v umě, v politice, tak že jedva bez nich obejíti se jest kterémukoliv dějepisci. Co přičinili k. p. listové Eckermannovi ku jasnějšímu poznání spisův Goetheových jmenovitě ohledem na jeho arcidílo, ohledem na Fausta! Jaké nové překvapující světlo vrhá na veškeren rozvoj tak zvané romantické školy nedávno v Německu vydaná velezajímavá dotyčná korespondence! Ať ničeho nedíme o tak zvaných memoirech (pamětech), jimiž ozářeny tytýž stránky v historii nejhustší tmou druhdy zahalené!

V naší československé literatuře málo bohužel k této vážné stránce národní literární historie přizíráno; pokud v těch věcech zná-

*) Zemř. 3. května 1871.

most máme, vydáni u nás dosud zajímaví listové Fr. Lad. Čelakovského a nedávno v Musejníku za jinými nad to zevnějšími příčinami listové Dobrovského a Hanky. A právě v takýchto listech ozývají se často nejtklivější akordy rozháraného srdce; ba probleskují v nich názory vynořené z nejtajnější hloubi ducha našeho. City, představy, myšlenky stíhají se v duši naší v neustálém ruchu, přicházejí a ubíhají v prchlivém kvapu; a tu již často přihází se, že v takémto různých mezi sebou myšlenek proudění a ve stálém jich mezi sebou víru vynořuje se ten či onen náhled s mohutnější silou ku povrchu hladiny duševní, a myšlenka taková v listu jakoby uchycená a v ladné formě projádřená překvapuje nezřídka nejenom půvabem své novoty, nobrž i genialnou hloubí a zřejmostí vyšinující se až ke průzračnosti pravé intuice. Někdy vyvírá se v týchže listech dosti hlasitě přebolestný povzdech nade ztýranou vlastí, nad nešťastným jejím osudem; a zdá se nám čtoucím v těch mrtvých písmenech, jakoby ještě ze hrobu ozývalo se to »stenání pláčem holubiným«, ježto jest jakoby odvěké dědictví genia slovanského, jakobychom znova naslouchali rozrývavý ten ryk rozbolestněné útroby, ty stísněné tlukoty srdce, jež dávno již práchniví v klidném rovu.

Domníváme se, že posloužíme k zábavě čtenářů těchto listů, podáme-li některé pro nás Moravany slovanského kmene zajímavější výňatky z pozůstalé korespondence Řeh. Volného, proslulého to milovníka a pěstitele jak dějepisu vůbec, tak místo- a dějepisu moravského zvláště. Z listův těchto vychází na jevo, že tento výtečný člen utěšeného našeho Rajhradu povýtečnou nad jiné měrou se přičinil nejen o důstojné sepsání dějin naší vlasti moravské, alebrž i o probuzení a zaštípení vroucnější lásky k domácí historii v nadšených útrobách dorůstající mládeže. Přispíval k dosažení téhož ušlechtilého cíle svého vydatně ve veřejném svém povolání jakožto profesor filologie a všeobecné historie na lyceu brněnském (od r. 1821—1842), kdež odchoval sobě četně žákův pro povznešení vlasti své roznícených, z nichž mnozí i samostatnými pak historickými spisy a pojednáními čestně vynikli. Pomáhal k tomu rovněž i četnými a obsáhlými spisy svými, *) především vydáváním historického almanahu (Taschenbuch für die

---

*) Uvésti tu přede vším dlužno veleobsáhlá jeho historicko-statistická díla: «Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert» (od r. 1835—1842 v 6 svazcích), a «Kirchliche Topographie Mährens» (od r. 1855, v 8 dílech; každého téměř roku vyšel jeden svazek tohoto díla).

Geschichte Mährens und Schlesiens), jenž v Brně u Trasslera obětovnou péčí Volného vyšel r. 1826, 1827 a 1829), kdež mezi přispěvateli potkáváme se se jmény Ant. Bočka (o držitelích Pernštýnských, kteréžto pojednání by zasluhovalo, aby i v naší řeči ovšem s příslušnými opravami a doplňky vydáno bylo), Richtera (velkomoravská říše a obrácení její na křesťanství, pojednání to psané s jízlivou proti Slovanstvu předpojatostí), d' Elverta, Heinricha, Cikána (o kardinalu Trautmannsdorfovi), Maňáka (o moravských Valaších) a j.

Co se již týče pozůstalé po něm korespondence, jest tato dosti četna a vedena nejvalnější měrou s hrabětem Ant. Fr. Mitrovským, Kopitarem, Bočkem, Hormayerem a Meinertem. P. Maurus Kinter, úd taktéž řádu benediktinského v Rajhradě, obral sobě za čestnou úlohu, sepsáním obšírného o Volném životopisu postaviti zvěčnělému pomník zásluh jeho důstojný, při čemž tolikéž vydá úplnou korespondenci po Volném pozůstalou, kteráž nejvíce vedena jest jazykem německým. Laskavě však svolil k tomu, abychom my k útěše našeho česko-slovanského obecenstva užili těch listův, jenžto přímo v jakémkoliv ohledu dotýkají se zájmův domácí historie a literatury, a jmenovitě slovanské její části. My listy tyto podáváme tu čtenářům našim ve věrném co možná překladu, dobře uznávajíce, že rozhovory o záležitostech našich slovanských nejraději slýcháme i v hlaholech libé naší mateřštiny; tím nikterak neprohřešujeme se proti přísným pravidlům historické kritiky, žádajícím, aby podobné listiny na světlo vydávány byly v původním znění, na jisto vědouce, že v původní formě vydány budou co přídavky k dotčenému obšírnému životopisu Volného.

Popředním příznivcem Volného a velkodušným jeho podporovatelem při všech literárních podnicích byl hrabě Anton Friedrich Mitrovský z Nemyšle, od něhož nalezáme v pozůstalosti Volného dosti četnou korespondenci; některé z listův psány jsou vlastní rukou Mitrovského, ostatní jeho sekretářem Sokolíčkem. A. Fr. Mitrovský pocházel ze starožitné rodiny Mitrovských z Nemyšle od pradávných již dob v Čechách, později pak na Moravě usedlé. Dotčený Mecén všech téměř moravských spisovatelův své doby byl údem mladší linie šlechtické této rodiny, jejížto zakladatelem jest Jan Křtitel, druhdy c. kr. tajný rada a president nad c. kr. mor. sl. apelací (umř. v Brně dne 18. ledna 1811). V rodině Mitrovských byla láska k vědám, jmenovitě přírodnickým a dějepisným, téměř dědičnou; ze starší téhož rodu linie oslavil se co veliký přítel a i znalec věcí přírodních, jmenovitě mineralogie, hrabě Jan Nepomuk, pán na Bystřici a Rožince (umř. dne 20.

května 1799); v mladší linii skví se tolikéž co horlivý podpůrce týchže věd přírodních jmenovaný již její zakladatel. Hrabě Anton Friedrich narodil se v Brně dne 20. května 1770. Již co mladík vynikal na brněnské akademii Teuffenbach-Ferdinandské svým znamenitým nadáním a svou pílí nad svými spolužáky a pro své značné schopnosti a výtečnou horlivost rychle postupoval od jednoho důstojenství ke druhému ve státní službě. Roku 1796 jmenován krajským v Jihlavě, r. 1798 ve Znojmě, r. 1799 městským hejtmanem ve Vídni, místopresidentem při dolnorak. vládě a českém guberniu. Roku 1815 vstoupil co gubernator Moravy a Slezska v čelo správy milené své vlasti. Zde působil úspěšně ku blahu veškeré země po 12 let, načež povolán byl císařem Františkem I. r. 1827 do Vídně za dvorského kancléře a presidenta nad dvorskou komisí studijní, konečně pak povýšen za nejvyššího kancléře spojené dvorské kanceláře r. 1830.

Neníť podniku po veškerou dobu, pokud dlel Mitrovský v nejvyšším na Moravě důstojenství, jakož i později při svých veledůležitých úřadech ve Vídni, v němžby v jakémkoliv ohledě, literarném, uměleckém, průmyslném ku prospěchu své vroucně milované vlasti moravské se byl činně, pobádáním i podporováním nezúčastnil nezapomenutelný pravý šlechtic tento. Povýtečnou měrou obrátil však snahu svou ku pěstování zejmena dějepisu, statistiky, poznání země v každém ohledu na Moravě a ve Slezsku. Již v útlém věku činil k dosažení tohoto cíle znamenité sbírky moravských starožitností v knihách a rukopisech, jichž ku volnému použití velikodušně propůjčil známému moravskému topografovi J o s e f u S c h w o y o v i (nar. v Slezsku dne 11. pros. 1742, umř. v Mikulově 10. října 1806). Neostýchal se, i literárními pojednáními historického nejvíce obsahu (v Časopisech: Patriot, Tageblatt, Moravia, Hormayrs Archiv) přispívati ku zvelebení domácího děje- i místopisu. Spojenému jeho a jiných dvou pro svou vlast nadšených mužův starohraběte Hugona S a l m a (zemř. 31. března 1836), a hrab. Josefa z A u e r s b e r k ů v, presidenta nad mor. slezs. apelací (zemř. v Brně dne 29. května 1829) vydatnému úsilí a obětovné ničím se odstrašiti nedadoucí horlivosti děkovati má naše Morava vznik F r a n t i š k o v a m u s e a podle vzoru jiných již zemí, kdež podobné ústavy ku pěstování věd domácích s velikým úspěchem byly založeny. Působením hrab. Mitrovského stalo se také, že pro týž ústav věnovány byly místnosti olomouckého biskupského dvoru v Brně, že uděleno k jeho založení ve spojení se společností pro vzdělávání orby nejvyšší schválení a dán jemu název podle jmena tehdejšího panovníka Fran-

tiška císaře. I po svém odchodu do Vídně nezapomněl hrabě Mitrovský na svou otčinu. Nejenom že všemožně podporoval veškery snahy Volného ohledem na vydávání almanahu pro dějepis moravský i slezský a jeho topografie Moravy, alebrž jeho zvláště vydatným podnětem jmenován profesor české řeči na stavovské akademii v Olomouci Antonín Boček moravským historiografem; a hlavně jeho štědrou podporou vydán týmž Bočkem diplomatář Moravy, bez něhož co nevyhnutelně potřebného základu nemohla historie Moravy sepsati se, kteráž by hověla přísným žádostem historické kritiky v době nové. Diplomatář tento (codex diplomaticus et epistolaris Moraviæ), vzácný to plod neunavné píle a nadšené pro vlastenecký dějepis horlivosti, vyšel péčí Bočkovou ve 4 čtvercových svazcích (od r. 1836—1845), pátý svazek sestaven již po smrti Bočkově (zemř. 1847) z větší části taktéž neunavnou pečlivostí záhy nám odňatého Chytila. Nynější zemský archivář p. Brandl pokračuje u vydávání tohoto monumentálního díla.

Již pak z pozůstalé korespondence téhož ušlechtilého příznivce moravského dějepisu s Volným vyjímáme tuto list, jenž se nám zdál mezi všemi i pro širší kruhy míti větší zajímavost, a v němž tytýž zrcadlí se v nejlibějším světle veškera šlechetná mysl zasylatelova. Při čtení cítíme sebe sami bezděky povzneseny, vidouce, jak muž, jenž za svým vysokým postavením zanešen jsa obsáhlými pracemi, nezapomíná na drahou svou otčinu a ve svatyni svého srdce uchovává jí místo nejmilejší. Tak i syn ve víru hlučného života vzdálen od krbu domácího ukrývá v nejhlubším záhybu svého nitra lásku ku drahé matce! List následující psán jest vlastní rukou hraběte.

Profesorovi Volnému v Brně. Ve Vídni dne 17. ledna 1830. Nelením stvrditi Vám obdržení ctěného Vašeho listu a Vaší učební knihy o všeobecném dějepisu *); při této příležitosti mohu Vám spolu milou zvěst sděliti, že ve včerejším sezení dvorské studijní komise bylo uzavřeno, dovoliti Vám užívání při Vašich čteních tétéž učební knihy; úřední cestou bude Vám od gubernia co v tom jest potřebného dodáno. Dvorská studijní komise připovídá sobě, že při Vaší čilé horlivosti pro Vaši vědu bude jí lze vzdáti se jednou zcela knihy Brandovy. Ku své žalosti dozvídám se z listu Vašeho, že čtvrtý ročník spisu »Taschenbuch pro 1830« nevyjde snad tiskem; neboť kapesní knihy a články v denních listech uznávám býti důležitými a úspěšnými pákami, jimiž lze pomalu větší počet obecenstva získati ve provinciích

*) Míní se tu Volného spis: Lehrbuch der Weltgeschichte, Wien 1830.

pro zájmy vlastenecké a zbuditi lásku ke všemu, což jest domácího, ve vrstvách duchovenstva, úředníkův a vzdělaného středního stavu; za těmito pak nemůže, když tuto jedenkráte začátek učiněn, pozadu zůstati v zemi usedlá šlechta, ježto zdá se mi v ohledu tomto býti příliš světoobčanskou a své otčině příliš málo oddanou. Takéto připravování dotčených tříd jest mi tím důležitější, žeť ono podle mého zdání nutně předcházeti musí, dříve než já, což jest mým pevným předsevzetím, ve provincii s vyzváním vystoupím a první se tolikéž podepíši ke subskripci, abychom Cerroniho sbírku *) získali pro naše museum. Potřeba k tomu v nynějších na peníze chudých časích značných sum; a kdyby se mi i zdařilo, přiměti p. protokolistu Cikána k tomu, aby sumu 15.000 zl., ježto za dědictví po Cerronim požaduje, snížil na 10.000 zl. stř., bylaťby i tato suma, má-li se sehnati ve skrovných příspěvcích, přece ještě tak značna, že jest potřebno, aby se dříve probudil sezna-

*) Jan Petr Cerroni, jeden z nejpilnějších dějezpytcův moravských, narodil se dne 15. května 1753 v Uh. Brodě; otec jeho, bohatý kupec, pocházel z Lombardska. Studia gymnasialná skončil v rodném svém městě, filosofii a jeden ročník theologie studoval v Olomouci, práva ve Vídni. Od r. 1774 sloužil po šest let co úředník u nejvyššího soudu ve Vídni, změniv na to dráhu tuto s dráhou politickou, jmenován byl aktuarem při c. k. generalním ředitelství komorních statkův v Čechách; r. 1782 ustanoven druhým sekretářem při mor. slezs. správě statkův komorních. C. k. dvorský komisař Kaschnitz použil Cerroniho co sekretáře při uvádění nové soustavy daní pozemkových, císařem Josefem II. r. 1785 naporučené. V úřadě tomto, v němž s neunavnou pílí dlel až do r. 1789 tak se vyznamenal, že jej císař jmenoval vlastnoručním přípisem od 3. listop. 1789 mor. slezs. gubernialním sekretářem. Právě v době, kdež i u nás na Moravě Josefem II. vyzdvíženo četně klášterův, vynikal Cerroni snahou až náruživou, uchovati před úplnou zkázou drahocenné spisy, listiny, rukopisy a t. d. pro domácí historii. Všechno pochvílí, při jeho jinak namahavých úředních pracích mu pozůstalé, svědomitě věnoval historickému bádaní. Při své smrti (dne 3. září 1826) zůstavil 100 svazkův jím sepsaných a k dějinám domácím se vztahujících. Cerroniho sbírka tiskopisův, rukopisův, rytin, obrazův, převzácné to ovoce snažení půlstaletého, přešla téměř celá v majetek jeho příbuzného Cikána. Jak dokládá d'Elvert (Histor. Literaturgeschichte von Mähren und Oest. Schlesien p. 288) zmařila se vyjednávání hrab. Mitrovského s Cikánem a mor. stavy ohledně odprodání sbírky rukopisův počátečně pro příliš veliké požadavky majitele (žádal prý 40.000 zl. kdežto stavové nabízeli prý 10.000 zl. stř.). Později spokojil se Cerroni s 400 zl. stř. doživotného důchodu a 15 rokův s totéž somu pro své dědice. K tomu dáno r. 1845 z nejvyššího místa povolení a dne 4. srpna 1845 odevzdána veškera Cerroniho sbírka rukopisův, 413 kusův, ve 12 bednách mor stavům.

mováním se s vlasteneckými záležitostmi vkus a obliba u té právě třídy obyvatelstva země, při nížto naditi se jest, že u ní dotčené peníze se seberou. I přeji sobě tudyž velmi, aby čtvrtý ročník Vašeho almanahu hodně záhy na světlo vyšel; chci k tomu podstatně přispěti, a prosím Vás, abyste mi co nejdříve a upřímně sdělil, co takové vydání stojí, co sobě při tom honoráru počítáte, a uhlídám pak, jak s tím ku předu dojdeme. Jak dlouho trvá tisk? Kolik výtiskův bylo odebráno ze předešlých ročníkův? a kam byly poslány? Ale tím se nespokojuji k dosažení dotčeného cíle; nebylo-liby možno, poněvadž »Mittheilungen« *) musejí přece jen popředně zůstati listem hospodářským, a pro moje záměry mnohem širší okres se požaduje, aby se ku Brněnským Novinám (»Brünner Zeitung«) přiložil každého týhodne arch pod názvem »Moravia«, jako jest při »Prager Zeitung-u« »Bohemia«, jenžby obsahoval příspěvky k historii Moravy, kamžby se daly vložiti zlomky jenom, kronika řeklbych naší vlasti, nic ze přítomnosti, žádné rozumování (Raisonnements), jenom co se stalo, co se vyprávělo (das geschehene, gesagte), co bylo? Při velikém oboru věcí o povaze země, o veřejných i soukromých událostech, o zákonodárství, o různých stavech a korporacích, o příbězích ze života jednotlivcův našloby se zajisté dosti látky z minulosti mnoha století, cožby buď onomu stavu, místu, té či oné osobě ku čtení bylo zajímavo a cožby s to bylo pomalu zvědavost zbuditi u krajanův našich; páni stavové byvše o to požádáni, zapraviliby zajisté ze svého útraty, kdyby se za týdenní rukopis nežádalo žádného honoráru. Při valném materialu, jakový již máte se svými mladými sběrateli pohromadě a jakýž ještě sebrati můžete, nebude redakce takéhoto archu příliš obtížná; za opisování na čisto, resp. sestavení rád bych něčím přispěl. Toť jsou jen tak namanulé myšlenky moje; přemýšlejtež o nich; Vám ovšem dějinami světovými zaneprázdněnému a kráčejícímu ve velikých světových událostech bude něco takového zdáti se malicherným; k něčemu takému může pohnouti jen záliba pro otčinu zaujatá; a jako každého zajímají dějiny jeho rodiny, jeho předkův, může-liž něčehož o

*) Míní se tu periodický list, mor. společností hospodářskou od r. 1821 vydávaný, pod jménem: Mittheilungen der m. schl. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. P. rytíř Krist. d'Elvert vyplnil přání v listě tomto hrab. Mitrovským projevené vydáváním archové přílohy pod názvem: Notizenblatt, (od r. 1855) věnované výhradně domácímu dějepisu, avšak i přítomných zjevův sobě všímající.

nich dozvěděti se, tak považuji i já vědomost a známost toho, co se bylo druhdy událo v jednotlivých zemích, jenom s hlediště tohoto za zajímavé pro domorodce. Budiž k. p. založení universit u porovnání mezi sebou důležito pro všeobecného dějepisce, a tudyž proň zajímavo dozvěděti se, která z nich, v Paříži, v Bononii, v Praze, ve Vídni atd. nejprvé povstala: jakožto Moravanu zůstane mi Olomoucká nejdůležitější, ješto mi co takému nejvýše jest zajímavo dosáhnouti zjištěné a zevrubné zprávy o vzniku vyššího vzdělání v mojí otčině. Těch 500 listin, o nichž mi zprávu dáváte, může ihned k témuž cíli použiti se buď celých buď ve výtahu. Rád bych se byl dozvěděl, jak Jste k tomu nálezu přišel, jak se podobá z Vašeho klášterního archivu; muselať zajisté Piterova *) pilnost mnoho sebrati. Již pak až příliš mnoho mluvil jsem o své libůstce, a musím skončiti s ujištěním zvláštní úcty, se kterou stále zůstávám Váš oddaný sluha A. C. hrabě Mitrovský z Nemyšle.«

Vědouce, že zvěčnělý Volný v mnohém byl styku se slavným slavistou Dobrovským, že jmenovitě v poslední době jeho života stál mu po boku co věrný jeho přítel, domnívali jsme se, že v pozůstalosti Volného nalezneme více i pro Moravu zajímavých listův Dobrovského. Naději tu seznali jsme úplně zklamánu. Ve veškeré té pozůstalosti není leč jednoho listu z péra Dobrovského v několika jen řádcích, datovaného z Prahy dne 22. června 1827, v němž Dobrovský

*) Muž tento o domácí dějepis velezasloužilý byl taktéž údem kláštera Rajhradského, o němž vším právem dokládá d'Elvert (l. c. str. 219), že v něm musa historická založila své sídlo, kdež záhy láska k moravským dějinám pěstována muži, jakými byli proboštové Celestin Arlet (umř. 7. září 1683), Benno Branzovský (umř. 3. list. 1709), Anton Primus (umř. 1. února 1744), Matouš Stehlík (umř. 8. dubna 1749) a dotčený Bonaventura Piter (nar. dne 5. list. 1708 ve Vysokém Mostě v Čechách, zemřel co Rajhradský probošt dne 15. května 1764). Byl po delší dobu sekretářem i archivářem česko-mor. kongregace benediktinův, a v tomto úřadě četně měl příležitostí, propátrati nejen archivy svého řádu, alebrž i jiných klášterův. I on byl přesvědčen, že základ dokonalejšího než dosud dějepisu českého a moravského musí založen býti na listinách obezřele sebraných a kriticky sestavených; podnikl tudyž sám, seč byly síly jeho, takéto sbírky po klášteřích českých a moravských. Pro své zásluhy o zvelebení dějepisu českého jmenován byl c. k. českým historiografem. Tiskem vydal mimo spisy nábožného obsahu, jako k. p. Pietas Benedictina, Venetis 1751, pro církevní dějepis důležitou knihu: »Thesaurus absconditus in agro seu monasterio Brzevnoviensi prope Pragam Ord. S. Benedicti S. Guntherus, Confessor et Heremita, Brunae 1762.

oznamuje, že Volnému odesýlá výtisk svého díla: »Ansberti historia expeditionis Friderici II. in Italiam.« Při tom nalezeno několik archův výpiskův, jak jsme po bedlivějším nahlednutí seznali, nejvíce z tehdy vycházejících ruských časopisův, o nichž Volný dosvědčoval, že tolikéž pocházejí od Dobrovského. Avšak v týchže výpiscích, kdež se mluví o náhledu Dobrovského, mluví se o něm co o třetí osobě (k. p. Dobrovský meint atd.), tak že jsme na váhách zůstali, máme-li výpisky tyto menší již pro nás i důležitosti i zajímavosti přičísti Dobrovskému čili nic.

Nemalou zajímavost a pozornost zbudily v nás pečetě, po Dobrovském pozůstalé. Při prvém hned na ně pohledu bylo nám patrno, že podle nich přináležel Dobrovský ke společnosti tak zvaných svobodných zedníkův čili masonův. Upravili jsme sobě příslušné jich otisky; a vědouce, že kustos Brněnského musea, p. M. Trapp, již od více než desíti let zabývá se sbíráním pramenův a listin ku sestavení dějin svobodného zednictví na Moravě, vzali jsme s ním o věci té poradu, jenž tolikéž dosvědčil náhled náš. Sdělil nám laskavě i patřičné k tomu doklady ze svých pramenův, začež mu tuto své slušné díky vzdáváme.

Jedna z pečetí těchto má podobu rovnostranného trojúhelníku. Podlé odznaku tohoto domnívá se p. Trapp, že Dobrovský byl »bratrem velectihodné lóže sv. Jana u pravdy a jednoty na Východě« v Praze, a sice v rocích 1780—1794. Rovnostranný trojúhelník jest u svobodných zedníkův pasigrafické *) základní znamení bezkonečného prostoru, božství.

1	2	3
4	5	6
7	8	9

*) Pasigrafika čili písmo všeobecné jest dosud ovšem více ještě v idealu, než ve skutečnosti provedené co umění, všeobecnými známkami každému národu srozumitelnými sdělovati myšlenky i zprávy. Maimieux honosil se ve Francii, že byl prvým nálezcem takého písma; u Němcův jal se písmo takové všeobecně užívati slavný filosof Leibnitz. Zvěčnělý Dr. Exner vydal o

Že byl Dobrovský bratrem masonským, dosvědčuje i druhá a třetí pečeť. Druhá představuje tabulku kabbalistickou. *)

Číslo 3 bylo u Egypťanův již jakož i ve veškerém starověku zejmena u stoupencův Pythagorových **) (nar. ok. r. 584—586 před K.) číslem posvátným a štěstí i blaho připovídajícím; sudé totiž číslice

---

týchže pokusích Leibnitzových zajímavé pojednání ve spisech kr. učené společnosti v Praze.

*) Kabbala z hebrejštiny pošlé slovo, tolik co přijetí, acceptio. Jestiť Kabbala tajemná tradice čili podání a věda u židův, kteráž obsahuje odekrytí tajemstvíplného smyslu písma sv., jakousi theosofii, a nad to i symbolickou nauku o číslech, ve mnohém podobnou nauce prvého dle času u Řekův filosofa, Pythagory. Při četných hlubokomyslných názorech má do sebe ovšem tolikéž mnoho báječného a fantastického.

**) Ku lepšímu všem těmto věcem porozumění musíme tuto aspoň několika slovy zmíniti se o zajímavé nauce Pythagorovcův. Čelní průpovědí v jejich soustavě byla tato: Číslo jest základem (*ούσια, ἀρχή*) všech věcí. Číslem vyrozumívali v průpovědi této jedničku co sjednocení protiv mezi čísly sudými a lichými; dotčeným pak výrokem neobmýšleli nic jiného projádřiti, leč že veškerenstvo pochází z prvotného jedna, z jedné totiž bytosti, kterouž i bohem nazývali, jak dí mezi jinými Philolaos: bůh zaujímá a ostříhá všeckno a jest jenom jedin (*θεός ἕις ἀεὶ ἐών*). Jiní mezi stoupenci Pythagorovými nazírali podstatu čísel v desítce, o nížto učili, že ohraničuje každou číslici a veškeru přirozenost v sobě zaujímá, sudé i liché, pohnuté i nepohnuté, dobro i zlo; onať že jest velika, všechno působíc a dokonávajíc, veškerého božského a nebeského i pozemského života původkyní a vůdkyní. Projadřovali tolikéž podstatu čísel v symbolu tak zvané tetraktys (*τεσσαρα*), kteráž jim byla pramenem a kořenem přírody u stálém jejím ruchu, ať již symbolem tímto vyrozumívali součet prvých čtyř číslic, tudyž desítku (1+2+3+4=10), neb součet prvých čtyř sudých a prvých čtyř lichých čísel, tudyž počet 36. Konečně nazývali trojici, jež i u masonův v popředí stála, číslem veškerenstva, protože má počátek, střed a konec.

Usilujíce se dopátrati ukryté v symbolech těchto hlubší myšlenky doznáváme, že stoupenci ti Pythagorovi připouštěli jako k. p. mnozí v novější době jednu substanci, mnoho však veškerých věcí v sobě zahrnující; a jedna takáto substance co původkyně veškerenstva tkví jakoby tajemně ještě zahalená v prvotném jednu, v desítce, v tetraktys, v trojici. Jedno jest tudyž souborem všech protiv, jež Pythagorovci podlě tohoto vzorce vystavili: »obmezená a neobmezená, čísla lichá a sudá; jedno a mnohost; pravé a levé; mužské a ženské; nepohnuté a pohnuté; rovná čára a křivá čára; světlo a tma; dobro i zlo; čtyrúhelník a obdélník.« Ustálený ten řád, jenž se v číslech jeví, nazírali Pythagoreové i ve vesmíru; tak k. p. obraceli pozornost k tomu, jak jistá čísla v jistých přírodních zjevech ve stálém pořádku se opakují, že jest 7 strun neb harmonií, 7 plejad, 7 vokalův, že v 7. roce jistá zvířata střídají povždy své zuby a p. I nelze upříti, že popřední a podstatná

jmíny byly za nešťastné, liché pak za šťastné. Prvé liché číslo jest trojice, jakož i ve věronauce křesťanské církve tajemství nejsv. Trojice jest základem veškerého učení křesťanského. U svobodných zedníkův užívá se jí nejčastěji. Vše děje se trojicí a vše se jí zobrazuje. Zedník hlediž zevrubně porozuměti číslům 1, 2, 3, a podle nich usilujž pracovati; jsouté zajisté známkami jednoty, protivy a souladu.

---

všech těchto názorův myšlenka jest pravdivá a velikolepá: že totiž ve vesmíru, v malém i ve velkém, v oboru přírodním i duchovém, vládne zákonitost určitosti mathematické, kterouž konečně i čísly lze naznačiti. Ve tvořivé své fantasii nazírali ve vesmíru takměř věčnou soustavu čísel plnou ladu a souměrnosti a nazvali svět ponejprv hlubokomyslným jménem κόσμος; a i nynější věda nezná důstojnějšího o světě výroku. Ve středu světa, tak domýšleli se, jejž však co uzavřenou kouli sobě představovali, plane oheň, vše osvětlující a okolo světové koule i země se rozlévající. Okolo tohoto ohně koluje prý planeta antichton, od nás nikdy neviděná, pak naše země, jižto zobrazovali již také co kouli, měsíc, slunce, patero planet a nejvýš v pevném souvisení obloha stálic. Počet pohybujících se těchto těles srovnává se s číslem 10. Dálky mezi těmito jednotlivými tělesy zřízeny jsou hudebními intervally, odkud povstává v oběhu jich tak nazvaná hudba sfér, jížto však neslyší ucho smrtelníka, buď že se mu nedostává příslušné schopnosti buď že od prvého mládí tomu uvyknuv nerozeznává více rozdílu tonův těch. (Srovn. Geschichte der Philosophie alter Zeit von Dr. Heinr. Ritter, 1, 384 a násl., a zvláště výtečný spis: Die Geschichte der theoret. Philosophie der Griechen entworfen von Ludw. Strümpell 1854, str. 79 a násl.) Čísel těchto a geometrických forem vůbec užíváno i v stavitelství, nejvalněji pak ve stavbě nejvelikolepější a co do zvláštních stavitelských okras a ozdob nejbohatší a nejskvělejší, ve slohu gothickém. Pravidla při takéto obsáhlé a zavilé stavbě veledůležitá uchovávána v paměti zvláštních stavitelských cechův čili korporací, na jejichž základě počátkem 18. století a popudem anglických nejvíce filosofův Lockea, Shaftesburya, Collinsa, Tollanda a j. rozvinuly se tak zvané spolky svobodných zedníkův, počátečně se směrem, sjednotiti se v jakémsi všeobecném náboženství (deismu); později však vpleteny v to i snahy rázu politického (Srovn. naše obšírné o tom pojednání v «Hlasu,» r. 1862 a v «Koledě» 1851 děje volného zednictví od Hansmanna, str. 129 a n. Co do zevnějška podržány symboly ze stavitelství vzaté, jenž se jeví i v pečetích. Masoni rozšířeni nyní jsou ve valném počtu po veškerém oboru zemském. Dotčená třetice zaujímá podstatnou důležitost i v soustavě Hegelovské, kdež pojmy thesy, antithesy a synthesy činí základní kameny veškeré jeho methody. Klácel pokusil se podati je i v naší mluvě v této řadě a s různých stanovišť: určitelnost, rozličnost, pojem; pouhost, tělesnost, duch; počátek, rozbor, soubor; zárodek protivy, ústroj; um cit, — rozum, věda; pokoj, boj, mír a t. d. (V. Čas. Česk. Mus. r. 1842, str. 135).

Co se třetí pečeti týká s tabulkou těchto známek:

V	V	V
C	P	Ž
W	W	L

musela by se dle kabbaly v číslech svobodných zedníkův takto sestaviti:

20	20	20
3	15	24
21	21	21

Její rozluštění nesnadné jest, ježto nám není znám (muselby snad v Praze v aktech tamějších bývalých lóži masonův vypátrán býti) stupeň, jejž v lóži zaujímal nebožtík Dobrovský; svobodní zedníci užívali tehda valně v písmě skratkův nebo šifer, a v každém stupni jinakých.

Nejenom tyto pečetě v pozůstalosti Volného zachované, alebrž i jeho náhrobek na hřbitově starobrněnském *) dosvědčujíť nepopíratelně, že Dobrovský náležel k řádu svobodných zedníkův. Naproti krucifixu na dotčeném hřbitově pozvedá se na pahorku jednoduchý náhrobek ten, jejž starohrabě Hugo ze Salm-Reiferšeidův nejdůvěrnějšímu svému příteli a nejznamenitějšímu slavistovi tehdejší doby postavil. Jak vůbec známo, skonal Dobrovský v brněnském klášteře milosrdných bratří dne 6. ledna 1829 svou životní dráhu. Jak skromný byl učenec ten v životě, tak jednoduchý postaven mu i památník jeho slávy. Na čtyrstupňovém podkladku 1^0 2′ širokém spočívá čtverhranný, do ostrého vrcholu vybíhající jehlanec zvýší 2^0. Na přední straně spatřiti jest výklenek, v němž nalezá se popelnice se symbolem stále hořícího ohně a nad ní zvenku medaillon, ozdobený věncem vavřínovým a hvězdou. Dole čteme tato slova:

---

*) Srovn. Volný, Topographie, Brünner Kreis I, str. 129, a «Brünner Zeitung» č. 251 r. 1863, od M. Trappa.

Jos. Dobrovský. annorum LXXV. ex. itinere.
obiit. Brunae VIII. Id. Januarii anno.
MDCCCXXIX.

Na zadní straně jehlance jest taktéž medaillon s tímto nápisem:

Hungaria. me. genuit.
Bohemia. sibi. literisque. vindicavit.
Moravia. regendis. sacrorum. alumnis. quondam. adhibuit.
nunc. pia. condidit.
Slavica. qua. patet. terra. non ignorat.
amici. lugent.
e. queis. Hugo. comes. de. Salm. hoc. monum. p.

Nápis tento pochází z péra přítele Dobrovského, profesora Jos. Jiřího Meinerta (nar. v Litoměřicích r. 1775, prof. estétiky, dějin věd a umění i filosofie na universitě Pražské, zemř. 1844, dne 17. května). Nalezli jsme v pozůstalosti Volného četně listův od tohoto všestranně a klasicky vzdělaného muže, jmenovitě co se týče vydání pravého textu Jornandova, jakož i o sestavení dotčeného nápisu na hrobě Dobrovského. Avšak listy tyto pro nás malou mají jinak důležitost, pročež jsme opominuli výňatky z nich učiniti pro naše československé obecenstvo.

Jak nám sděluje p. Trapp, neměla lebka Dobrovského klidného místa. Dvakráte neb třikráte byly vykopány kosti jeho následkem upravování zdi hřbitovní, poněvadž slušně obmýšleno na vhodném místě náhrobek mu postaviti. Při této příležitosti dal zvěčnělý opat Cyrill Napp lebku tu uschovati ve chrámě Králové kláštera, teprv r. 1857 dodána opět k ostatním kostem. Již pak forma jehlance se symbolem věčně planoucího ohně dosvědčuje, že Dobrovský patřil ke svobodným zedníkům, jakož i hr. Salm, jenž náhrobek ten postaviti dal.

Valně dopisův nalezáme v dotčené korespondenci Volného z péra Antonína Bočka, muže národu našemu upřímně oddaného a o domácí dějepis a kritické jeho skoumání velezasloužilého, avšak bohužel v listech našich veřejných tak dosud málo oceněného, že až do této chvíle postrádáme v našem jazyku zevrubnější o něm životopis a vědecký rozbor četných jeho spisovatelských prací a podnikův. Antonín Boček pocházel z Bystřice pod Pernštýnem, kdež rodiče jeho živili se kožešnictvím. Spisovatel těchto řádkův, sourodák Bočkův, s útěchou sobě zpomíná ze svého mládí na vážného, při tom bodromyslného otce našeho Bočka, jenž s oprávněnou honosivostí rád rozpřádával hovory o svých dvou synech, z nichž starší, František, (nar. dne 11. září 1791) oddav se stavu učitelskému výtečnou vědoucností svou zdárně působil

co gymnasialní profesor ve Znojmě a v Brně, v pozdějších pak létech s velikou zálibou obíral se numismatikou dosti u nás ladem ležící, a několik o témž předmětě pojednání uveřejnil německy v »Mittheilungen der m. schl. Ackerbaugesellschaft.« Mladší jeho bratr Antonín narodil se dne 20. května 1802. Studia gymnasialní konal v Těšíně, ve Znojmě (1815—1818) a v Brně (1819), studia pak filosofická v Litomyšli (1820—21) a r. 1822 co soukromý žák v Brně. Zamýšleje oddati se po té studiu právnickému, odešel za tím úmyslem do Vídně; opustiv záhy dráhu tuto zvolil sobě podlé vzoru bratra svého stav učitelský, k němuž se co adjunkt na gymnasiu brněnském (1824—1826) připravoval. Byv na to od tehdejšího pána na Rožince a v Bystřici, hraběte Viléma Mitrovského (umř. dne 7. června 1857), povolán k vychování mladistvého hraběte Vladimíra (nar. 17. června 1814) dostal se takto na blízko svého rodného města, kteréž samo pro přebývání tam moravských bratří (až dosud nazývá se jedna z tamějších ulic »bratrskou«) jakož i pro své vůkolí kdež hradové a zříceniny jejich, Pernštýn, Zubří, Mitrov, Stražov, pak staré probošství Doubravnické se svým nádherným chrámem z tuzemského mramoru dojemné budí vzpomínky na šedou dávnověkost a slávu naší Moravy, muselo takměř bezděky pobádati probudilou mysl ku pěstování dějepisu domácího. Jeden z prvnějších a znamenitějších výplodův snahy této týká se skutečně dějin hradu Pernštýnského (ve Volného historickém almanahu) a pojednání o pikarditech v Bystřici v časopisu »Brünner Wochenblatt.« Že však tehdy dosti nesnadno bylo dopíditi se místa skutečného gymnasialního profesora, přijal Boček, nutkán k tomu i vnitřním popudem, službu u mor. slezs. gubernialní registratury (1828), kdež mu ředitel Möller svěřil upravení a spořádání bohatého archivu z 59 na Moravě a v Slezsku zrušených klášterův.

Již v úřadě tomto využitkoval Boček všemožně stavovský archiv a částečně bohaté pro historii poklady mor. desk zemských, zároveň však zručností svou v konání vložených naň povinností zbudil pozornost tehdejšího gubernatora moravskoslezkého svrchu dotčeného hraběte Ant. Fr. Mitrovského, což mělo pak pro veškeren jeho pozdější věk a snahy jeho o zvelebení domácího dějepisu vliv nejrozhodnější. Ku konci roku 1830 stal se Ant. Boček amanuensem při universitní knihovně v Olomouci a dne 29. srpna 1831 jmenován prvým učitelem při stolici českého jazyka a české literatury na stavovské aka-

demii Olomoucké *) podnětem téhož velkodušného hraběte r. 1829 založené. I v tomto úřadě nepominul veškeré své pochvílí věnovati bádaní historickému. Arcibiskup Olomoucký, hrabě Chotek, svolil k tomu, aby se Ant. Bočkovi přístupnými učinily bohaté archivy biskupské, jichž dosud nebylo bohužel použito k objasnění dějin moravských v dobách, kdež události církevní nedají se nikterak odloučiti od dějin politických, ba těchto popřední jsou pákou a s nimi v nejtěsnějším spojeny jsou úvazku; otevřen mu ku volnému proskoumání arcibiskupský a kapitulní archiv v Olomouci a arcibiskupský archiv manských práv se týkající v Kroměříži O svrchu dotčeném velikém jeho díle: „Codex diplomaticus“ dí d'Elvert, spolužák jeho (Geschichte der histor. Liter. Mährens str. 346): „Boček stal se tímto dílem zakladatelem nového směru v moravském dějezpytu, směru totiž diplomatického tak dlouho na velikou ujmu zanedbaného, k němuž počátky učiněny Pešinou, Balbinem, Středovským, Hofferem, Piterem, **) Dobnerem a Pelzlem, v nichž pak nepokračováno.“ Co vše mu ještě na mysli tanulo k vyvedení pro svou milou Moravou, zračito nám bude z listů jeho Volnému zasýlaných, v nichž tytýž jeví se v čirém světle veškerá spanilá jeho, všemi pružinami vlasti a její oslavě oddaná mysl. Listy tyto pro jich důležitost podáváme tuto téměř úplně.

Prvý dopis datován jest z Olomouce, jako téměř všechny ostatní, tento ze dne 10. června r. 1831.

„Mějtež mne vymluvna, nedostál-li jsem slibu svému. Chtěl jsem prvou sbírku listin odeslati, ažbych nalezl větší pochvílí ku psaní; avšak surovost (Brutalität) mého představeného ***) způsobila mi značnou nemoc, jejížto následkův velice se obávám. Bibliotekář uzavírá přede mnou rukopisy, odpírá mi užívání takýchto kněh, jichž použiti dovoleno každému studujícímu; a jdoucího předevčírem pro svazek českých pojednání bylby mne již shodil se schodů! Ubohý malicherný to duch!

---

*) Srovn. naše pojednání v tomto časop. r. 1870: Literární ruch na Moravě v novější době, str. 98 a 99.

**) d'Elvert v uvedeném spise všude nesprávně píše Pitter m. Piter; mámeť spisy Piterovy před rukama, jako jeho životopis Vintířův a tu čteme: „studio et opera Bonaventurae Piter, O. S. B. antiquissimi liberi et exempti monasterii Rayhradensis præpositi infulati et Marchionatus Moraviae Prælati etc.

***) Viz naše pojednání svrchu citované v tomto čas., kdež námi podán stručný životopis tehdejšího bibliotekáře při universitě Olomoucké Frant. Richtera a tolikéž i zmínka tam učiněna o jizlivém jeho i s ubohým Trnkou nakládání.

Snad obává se, že podám recensi o jeho spise „series episcoporum" jejž právě dal tisknouti. Takýtmo zlým se mnou nakládáním jsem k nejhoršímu popuzen; a nestane-li se v tom záhy nějaká změna, musel bych žádati za propuštění ze služby; neboť život svůj nemíním v šanc dáti a tím méně, že mám v úmrtí skriptora Noggya a na kustodovi z usoužení chorém (gramkranken) smutný před sebou příklad. Ubohá vlasti! o jak rád bych tobě věnoval dny své a s muži, již pro tvou oslavu rozníceni s neunavnou horlivostí dále pokračují, měřil slabé kroky své! Avšak osud, tak zdá se, chce tomu jinak! Osm let jsem se pro tebe obětoval, sříkal se radostí mladého věku, noci probděl jsem v namahavém pátrání a studování, jen pro tebe jsem žil a ne pro sebe; a odměnou mojí jest, že jako soumar truditi se musím, a při tom všem takto se se mnou nakládá! Tolikéž dozvídám se, že nemám mnoho nadějí ohledně stolice českého jazyka — tudyž ve jménu Páně! Štěstí nějakého jsem nikdy neočekával; avšak že i to, co jsem perně sobě byl zasloužil, mohloby mi zadržováno býti, toho jsem se ovšem nenadál. Toťby byla rána, kterážby mne z drahé otčiny navždy vypudila (hinausschleudern), byťby tím snad srdce puklo. Avšak zcela mysli neztrácím; důvěřuji se v Excel. p. dvorského kancléře. On zajisté blahosklonně přislíbil mi, že se chce postarati o mou budoucnost a tak mne opatřiti, abych nejvalnější část svého života věnovati mohl vlastenskému dějepisu. Jest on bez toho jedinou naší nádějí, a nikdy na to nezapomíná, cokoliv byl komu přislíbil. I psal jsem mu a vložil svůj osud v jeho milost a naději se všeho zdaru." (Ku konci prosí Boček Volného o laskavou jeho u dvorského kancléře přímluvu, ješto prý Volný není v milosti Jeho Excelence posledním).

Druhý list z Olomouce dne 29. června 1831.

„Ohledem na Anonyma Hradištského (Gradicensis) *) jsem nyní zcela jest. Palacký nebude moci upříti vlasti naší tuto důležitou památku.

---

*) Zmínku o rukopisu téhož Anonyma čteme v d'Elvertově (Geschichte d. histor. Liter. Mährens na str. 482), že v archivu kláštera Rajhradského jakož i u Cerroniho nalezá se Anonymi Benedictini Gradicensis chronicon z Ms. Vídenské knihovny. Boček sám zmiňuje se o něm ve předmluvě ku prvému svazku svého diplomatáře 1836 (XI): Consecrationem vero s. Petri Olomucii (cujus notitiam, videlicet „cartulam vetustissimam", Severus Pragensis episcopus anno 1062 „propria manu" depinxit — srov. v samém diplom. I. str. 69) per S. Cyrillum anno 863 peractam esse, innuit Hildegardus Gradicensis, antiquissimus Moraviæ chronographus Ms., asserens: episcopatum Olomucensem ad ecclesiam s. Petri fundatum esse a. 1063 i. e. anno

Výtisk Vídenský jest jenom chatrný, interpolovaný excerpt. Opatové Ones, Zulizlaus, Blasius a Mizlor jsou jenom interpolováni, tudyž jen Opatovští. Hradiště čítá jen čtyry opaty: Jana † 1081, Bermaria † 1116, Paulina † 1127 (schází v excerptu) a Bogumila neb Deocara. Excerpt mlčí o nadáních pro benediktiny ve Veligradě ante Znoim, Trebech, Luhe, Raygrad, a i o jiných punktech. Jest to náš „Cosmas, s nímž dnes neb zítra počíti se musejí Monumenta Moravica."

V československém jazyku málo sepsal zvěčnělý Boček. Pokud nám známo, máme z jeho péra v jazyku našem pojednání „o vítězi nad Mongoly" v Šemberově spisu (1841): Vpád Mongolů do Moravy, *) a pak: Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v markrabství moravském, sestavil Ant. Boček", r. 1850, nákladem Matice Moravské. I mezi spisy, jež jakožto k tisku Bočkem přichystané uvádí d'Elvert, nenalezáme žádného spisu, ba ani pojednání v jazyku českém, ač se tam dokládá, že Boček připravoval příspěvky k české literární historii Jungmannově. I ve veškeré korespondenci Volného nepotkali jsme se se žádným listem v českém jazyku, leč s jedním, jejž tuto ač nedotýká se důležitějších věcí, právě že psán jest jazykem našim materským, v plném znění podáváme. Jest psán švabachem a starším ještě pravopisem (neyweyssj a t. d.), jejž jsme jedině změniti si dovolili podlé nynějšího a datován z Olomouce. „Velebný pane! Vzácný příteli! Račte mi prominouti, že jsem Vám posavad ony výtahy ze zemských desk neodeslal; potřebuji jich ještě sám z ohledu rodu Šternberského; však ale za 14 dní jistě je obdržíte. P. nejvyšší kancléř vydání moravského diplomatáře velmi schválil, a tu práci i penězy podporuje. Čeho mám na Vás drahý vlastenče doufati? Přispějete mi pro ušetření práce a času Vaší sbírkou? Odpište mi laskavě na tyto mé otázky! —

---

bissecularì post consecrationen ecclesiæ ejusdem", a uváděje na str. 114 listinu téhož Hildegarda dokládá o něm v poznámce: „Ex Hildegardi Gradicencis (scripsit 1127—1147) chronico Ms. sec. XIII. hactenus inedito." Avšak střízlivým ku samé věci přizírajícím učencům (Šemberovi, Jirečkům) objevily se listiny tohoto Hildegarda, jakož i tak zvané zlomky Monseovy (fragmenta Monsiana I, str. 111, 112 a násl.) býti podezřelými před stolicí historické kritiky. A. V. Šembera praví ve svých dějinách reči a literatury československé (I. 53): „Zlomky dotčené (Monseovy) vesměs máme za podvržené, rovněž jako výpisy z tak zvaného Hildegarda Hradištského, a pročež se k nim tuto netáhneme."

*) Viz naše dotčené pojednání v tomto časopise 1871 str. 172 a 173.

Za druhé bych Vás prosil, abyste s Vaším zeměpisem aspoň tak dlouho meškal, dokudbyste větší částku mé sbírky neprohlédl; já neopominu Vaší žádosti zadost učiniti. Co jsem v Čechách a co ve Vídni pro naši vlast dobrého vyjednal, v příštím psaní obšírněj Vám povím. Zatím mějte v lásce a v paměti Svého vroucného ctitele a přátele Ant. Boczka. V Olomouci, 19. Oct. 1832.«

Z listu psaného dne 27. dubna 1834, z Olomouce.

»I Vy máte se radovati z posledního mého diplomatického nálezu, Vy především, a věda, že se radovati budete, píši Vám nejprvé. Byl jsem tak šťasten nalézti archiv Rajhradský, snad onu část, jež se byla pohřešovala. Pozůstává z asi 100 původních listin (Originalien) z XI. až ku konci XV. století. V čele jest odevzdání cely klášteru Břevnovskému vévodou Břetislavem r. 1045 s neporušenou pečetí, a listina jest veskrz velmi krásně zachována. Z XIII. století jest, ni fallor, 28 listin, z nichž ovšem 8 neb 10 čistě Břevnovských. V opisu zachovaly se:

a) Donatio militis Myretae terræ cuiusdam in Domasove ab 1078;

b) Conradus dux et Hilburg coniux eius resarciunt damna mon. Raygrad — bohužel ne celá — z r. cc. 1092;

c) Lucii bulla ad Ottonem Pragensem epm., ut mon. Raygrad adversus Vratislaum ducem (Brunnensem) tueatur; tolikéž jen zlomek z roku 1144;

d) Vratislaus dux Moraviensis restituit ftbs. de Raygrad circuitum Domasove — celá ca. 1146;

e) Vladislav král český ztvrzuje klášteru okres Domašovský 1169, celá, ale bohužel jen v českém překladu z 15. stol.

Nad to nalezl jsem v Kroměřížském archivu v opisu listinu Rajhradskou z r. 1174. A mezi nejdůležitějšími listinami o Moravě, jež nebožtík Monse nedlouho před svou smrtí byl nalezl na zdejší radnici na dvou listech pergamenových (jsoutě to snad zlomky nejstaršího kodexu Olomoucké církve), nalezá se tolikéž list Rajhradského probošta k biskupovi Severovi de ao. 1062, v němž se vysvěcení chrámu sv. Petra sv. Methodiem r. 884 konstatuje. *) — Prvý svazek diplomatáře až inclus. 1199 jest hotov a ve příštích dnech odejde do Vídně. As 100 dosud netištěných listin a listův budeť snad vítaným darem. Z mé strany však stojí mně to snad zdraví. Po celou zimu byl jsem značně churav, dva měsíce beze sluchu a i všechny vlasy potratil jsem!«

*) Srovn. d'Elvertův cit. spis na str. 9.

PS. 7. května 1834. Probošt Rajhradský de ao. 1062 jest bohužel jen počáteční literou M. naznačen; možná tudyž, že se Maurus, pravděpodobno ale, že se Mathæus jmenoval; neboť Mathæus nazýval se onen consanguineus militis Epponis, præfecti Bilinensis, k jehož prospěchu tento byl daroval r. 1043 dědinu Costelani proboštství s. Ioannis in Moravia. Fr. Matthæus byl mnich benediktinského řádu a konventualní u sv. Jana v r. 1043. Nejvýše k pravdě podobno jest, žeť on byl představeným proboštství od téhož pokrevního příbuzence Eppo nadaného. Ao. 1088 přichází však Johannes præpositus de Raygrad úplně vypsán a podle listin.«

Z listu v Olomouci daného dne 29. listop. 1834.

»Po dlouhé době hlásím se opět, aniž ospravedlňuji své mlčení. Že jsem minulého roku byl na kraji hrobu po tři čtvrti roku v ničemž nemoha nějaké účasti míti, bude Vám zajisté známo. Teprv ve feriích pozdravil jsem se bohudíky svědomitým užitím léčení se vodou. Nyní opět těším a raduji se ze života a z práce. Můj diplomatář blíží se již k ukončení. K novému roku naději se, že obsah (index) i s předmluvou budu moci odeslati, neboť tento prospectus operis chce Jeho Excel., aby byl předeslán. Jak potom další dílo bude pokračovati, jest v Božích a v jeho rukou. — Pro vědeckou společnost v Čechách psal jsem o mezivládí 1278—1283, k čemuž připojeno asi 40 listin a dodavek. Jest to snad již v tisku.*) Druhou pro dějepis neméně důležitou práci chystám (co výtah z mého indexu s přídavky ze kronik), totiž: »regestum Otakari«; i domnívám se, že to přivedu asi na 600 čiře Otakarských listin. Při takémto chronologickém z listin dosvědčeném sestavení zmizí množství bludův v nejlepších i v nejnovějších spisech. Podnik tento připravuje mi stále větší potěšení.«

Z Olomouce, dne 22. března 1835.

»Při své návštěvě u p. knížete arcibiskupa**) slíbil jsem, že ze svých materialií sestavím tolikéž i církevní dějepis. Smím při tom spoléhati na Vaši laskavou podporu? Jen pod touto výminkou mohlbych se k dílu odhodlati. Tak byste mi přispěl zůstaviti památku ve vlasti

---

*) Pojednání toto vyšlo v Praze 1835 pod názvem: Mähren unter König Rudolf dem Ersten; d'Elvert dí o spisu tomto t. c. (str. 366), »že jím malý ten oddíl od r. 1278—1283 dosáhl zcela nového světla.«

**) Byl to arcibiskup Ferdinand Maria hrabě Chotek, panovavší od r. 1831—1836; zemřel cholerou v Praze při korunování císaře Ferdinanda na krále českého, byl českého jazyka úplně mocen a jeho podporovatelem.

mojí. Jsem zajisté pevně odhodlán, vydobyti sobě pilností a snahou jinde druhou vlasť, byťby i srdce mi při tom pukalo. Dokud věci na Moravě pozoruji, neníť mi tu při veškeré mojí obětivosti, kterouž Vy nejlépe oceniti dovedete, zajisté ničeho, praničeho nadíti se. Ze svých skrovných příjmův bez jiných výdělkův mohu jen velmi obmezeně živiti se; jak ale tehda, když s povinnostmi rodinného otce nové potřeby naléhavě se naskytati budou? Jest tudyž moje předsevzetí pevné: budu žádati o stolici jazyka českého v Praze. Jest arci při ní jen 600 zl. služného; avšak doufám, že si v Praze soukromým vyučováním něco vydělám, abych takto s menší aspoň starostí mohl živ býti. Mámť toho při tolika mužích důkazy, že pilní, vědecky vzdělaní mužové nezůstávají v Čechách bez povšimnutí; na Moravě však? — — — — Přesazení toto jsem sobě, tuším, tak krvavě byl zasloužil, že mi to neodeprou. Pak nejdražší příteli! spočívá badání v domácí historii a takto oslava vlasti výhradně na Vás, a ta útěcha, viděti ji v tak důstojných rukou provázeti mne bude i ve vzdáli, a ulehčí mi (dojde-li jinak k tomu) moje loučení. Na Velehrad nezapomenu!«

Že v dílo Volného, v jeho topografii o Moravě, ve spis tak obsáhlý a z tak různorodé látky sestavený vloudily se mnohé poklesky, uznávají sami jeho upřímní ctitelé, mezi nimiž i vděčný jeho žák, d'Elvert (t. c. 353 a násl.). Jmenovitě toho touženo, že Volný Bočkem nalezených seznamův o manských statcích biskupství Olomouckého jakož i desk manských téhož Olomouckého arcibiskupství ve svém díle nepoužil, a že i statistická data, ač úředně mu odesýlaná, namnoze jsou nesprávná a nedostatečná. V pravé lásce ku věci samé se stanoviska zcela objektivního, žádnými mimotnými ohledy nepodjatého píše o témž díle i Boček, při čemž neopomíjí udíleti i příslušná pokynutí k žádoucím opravám. Činí to v následujícím listě šetrně a za úmyslem zcela ušlechtilým.

»V Olomouci dne 3. ledna 1836. Příležitostně dovolte mi, velectěný příteli, něco připomenouti ohledem Vašeho spisu. Není možno, aby někdo jiný tak s to byl oceniti obrovské namáhání při Vašem díle, jako já (neračte to však za neskromnost považovati!) jenž na témž poli tak dlouho a tak neunavně pracuji. Pročež mrzí mne to velice, když nepovolanci osobují sobě o něm úsudek. Čím urazil Jste prof. von C.... tu v Olomouci? *) dozvěděl se snad, že Jste ho nazval hi-

*) Snad tu míněn prof. von Canaval, profesor filologie a estétiky na universitě Olomoucké, muž jak jsme při svém v Olomouci pobytu osobně ho seznali, mysli jinak ušlechtilé a i ke Slovanům spravedlivé.

strionem? On zrovna jed soptí na dílo Vaše (a má své kumpany!), ba píše i protirecensi. Nechte se ho jen sápati toho titěru (winziger); naději se, že p. Meinert, já a jiní jsme ještě tanti přiučiti ho tomu: sutor ne ultra! Horlí jenom proti maličkostem, při nichž Vy nemáte žádné viny, alebrž ti, jimiž při odeslání příspěvkův býváte oklamán. Já pak se své strany dovolilbych sobě — mezi námi — ohledem na dobrou věc několik poznámek, jichž šetření dílu nebyloby na újmu.

a) Přáti jest, aby slovanské názvy míst pravopisně a dokud možná správně byly udány.

b) Ve jmenech osobních jest velmi mnoho nesprávností; jak málo lze důvěřovati v opisy listův!! Rajhradské Monasticon bubří téměř takýmito nedostatky ve psaní!

c) U dat ze zemských desk byloby správněji udati jen vtabulování (vklad); neboť rok čili datum desk zemských jest velmi zřídka datum kupu neb prodaje; intabulování samo dělo se často o 50, 60, ba i 100 let později (obyčejně o 1—10 let). Slovy darovati, prodati s datum desk zemských svedete badatele i sběratele, a jimi uvozeny pak budou omyly do monografií. Vůbec musí zpytatel dějin s velkou opatrností užívati desk zemských; jinak rozmete chronologii, duši to dějepisu a dojde k nesprávným výsledkům.

d) I v dějepisných udáních mělby Jste, p. profesore, méně opírati se o Schwoye (alias Pessina!)«

Zdá se, že těmito dobře jinak míněnými a důkladně odůvodněnými kritickými poznámkami uražena se cítil prof. Volný, a že v takémto mysli nakvašení ostrou odpověd byl odeslal Bočkovi, načež mu odvětil Boček v listě (bez udání roku i místa).

»Blahorodý, velectěný p. profesore! Nebyloť to mým úmyslem, ublížiti Vám neb uraziti Vás mým dobře míněným dopisem; přiblížel jsem jen k dobré věci, o niž se tu jedná, nedotýkaje se v ničemž Vaší osoby. Z Vašeho listu ze dne 8. t. m. seznávám s bolestí, že se cítíte uražena poznámkami mými. Odvolávám je tudyž ochotně; chtěl jsem jen upozorniti, nikoliv napravovati, kde Vy sám to nejlépe dovedete, tím méně úsudek sobě osobiti. Zaroveň odesýlám pokračování listin městských a tyto dodavky:

1208. V listině Robertově o směně Doubravníka račte vesnici Jurave ve Vašem Monasticonu opraviti. V Brněnském originalu stojí: Turane (Tuřany, Turas!)

1226. Přemysl daruje ke sv. Petru desátek z Kúříma (Schwoy má bludně Komárov.)

1225. Heilwidis illustris matrona — concambit cum A. (Arnold) ppto. de Lucha — dans ppto. terram arabilem juxta Manizi (u Brna) et vineam in Bosonoh et LX mr. — pro 4 mansis in Ozlavan cum vineis Ywancici — Orig.

1229. XV. Kl. Aprilis act. Brunae — Otakarus — homines villæ Strelich a jurisdictione beneficiariorum eximit et mandat, ut a judice Brunnensi judicentur. Dipl.

1229. Otakarus — et Consantia regina — conferunt mon. S. Benedicti juxta Brunnam (Luh) prædium Rudolti in Manic. — Dipl.

1233. Mense Octobri dt. in Thusnow — Constantia regina emit a fratribus S. Johannis — prædia Thusnow et Brzezie — p. fundando mon⁰. Řád obdržel je od Jindřicha, bratra krále Vladislava, ni fallor 1169?

1234. dt. Iglaviæ mense Septembri — Premysl M. M. lite de fodinis decisa — concedit Ratiborio de Deblin partem argentifodinarum in Deblin. Dipl.

1236. Premysl M. M. Stiborio purgravio in Aychorn cft. proventus villæ Lažane nec non usum ferrifodinarum ibidem. Dipl.

1238. dt. Brunæ VI. Kl. Sept. Robertus eps. — confirmat ad petitionem Rudlini procuratoris — hospitali S. Spiritus apud Brunam — nunc fundato — decimas. Dipl.

1239. dt. Brunæ III. Kl. Januarii 1240 — Pribislaus de Crisanowe, Castellanus Brunensis, et Sybilla uxor ejus conferunt hospitali S. Spiritus Brunæ ecclm. in Krisanowe cum decimis et villis Luscz et Radomilicz. Dpl. — Cc. 1025 dostává již Olomoucký chrám u Sv. Petra podíly na Vyškově (na uishoue). List.«

Z listu z Olomouce dne 9. února 1836.

»Váš Rajhradský Monasticon *) má, jak vidím, přece velmi značné mezery, opětný to důkaz, jak se člověku špatně daří a jak zle

---

*) Úplný titul této sbírky jest »Monasticon historico-diplomaticum omnium Moraviæ monasteriorum«, 11 svazků in fol. Sestavil ji Piter s pomocí převora Habricha; nalezá se v rukopisu ve klášteře Rajhradském. Podobně jak tuto Boček soudil o sbírce této i sám Volný, dokládaje, že Monasticon (obsahujíc přes 2000 listin klášterův od 11—14 století na Moravě založených) jest velmi neúplné, ješto Piter nepřepisoval listiny sám všude na místě samém, nobrž že mu již přepisy často nesprávné byly odesýlány. Vyjmuty jsou ze sbírky archivy františkanův, kapucinův, piaristův a milosrdných bratří. O sbírce té pracoval Piter po tři léta a byla pak v pozdější době doplňována. Piter mimo dřívě uvedené spisy zůstavil tolikéž spis: Collectio scriptorum Bohemiæ antiquorum.

bývá opatřen, obmezuje-li svoje zpytování jenom na dobrovolné příspěvky, sám-li však nebádá. Neboť odkudkoliv poctivec Piter byl příspěvky obdržel, vypadly tyto velmi nuzně; a jenom to pozoruji, že Monasticon jest úplnější, kde Piter osobně sbíral, jako ve Králové klášteře, neb H a b r i c h *) pro Oslavany a Doubravník na Brněnské radnici. — Rád bych jedenkráte pro svůj dějepis klášterův nahledl do téhož monastika, abych se přesvědčil, zdali vedle aparátu listinného použito k tomu tolikéž i nekrologův a domácí kroniky. — Mnoho snad pro Hradištský kraj budou obsahovati moje listiny Velehradské, v nichž bude pokračováno. Jižní místa kraje Hradištského ztratila, jak pozoruji, své archivy při vpádech uherských. (I Břeclava a Podivín nemají ničeho). Zdá se, že horská část téhož Hradištského kraje nebyla v historickém ohledu od nikoho procestována.«

Z listu z Olomouce dne 1. listop. 1836.

»Opět veliký nález! Archiv maltezův v Čechách, Moravě a ve Slezsku, v Polsku, Prusku, Rakousích, Štyrsku, Tyrolsku jest zcela zachován, více než 20,000 listin obsahující, mezi nimiž mnohé z XI. a XII. století. Poklad i pro Moravu! Marně jej ovšem hledal konvent v Praze!! — Bohudíky! použití jeho jest mi úplně povoleno! Templářské listiny jsou také při tom!«

Na konec přičiňujeme list bez udání roku i místa; podle obsahu musí pocházeti z prvé doby dopisování si s Volným, neboť činí se v něm zmínka o diplomatáři, k. tisku teprv připravovaném, jehož prvý svazek, jak dotčeno, tiskem vyšel v Olomouci r. 1836.

---

*) Alexander H a b r i c h, souvrstník Piterův a bratr jeho řeholní, narodil se v Buzově dne 26. července 1736. S neunavnou horlivostí účastnil se ve všech vědeckých pracech svého učeného probošta, ale i všech mužů tehdy četně pro zvelebení domácího dějepisu zaujatých: Dobnera, Monsea, Wokouna, Pelzla, Dobrovského, Cerroniho a j. Že při sestavování monastika zúčastnil se popřední měrou, již podotkli jsme, jakož že i přispěl nejvíce k jeho doplnění a zdokonalení. Tiskem péčí jeho vydán spis pro dějepis moravského p r á v n i c t v í důležitý: Jura primæva Moraviæ, Brunæ, 1781 s poznámkami z původních pramenův a rukopisů kláštera Rajhradského. Obsahují: Statuta Kunratova, Brněnská municipalní práva z r. 1243, Jihlavská municip. a horská práva ok. 1250 a mnohé jiné výsady. Habrich sepsal i dějepis některých far v Brněnské diecési, spořádal archivy při faře svatojakubské a na radnici v Brně a sestavil nekrologium řádu benediktinského v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Zemřel co převor dotčeného kláštera dne 27. března 1794, nedokončiv sbírku m o r a v s k ý c h n á p i s ů v, Středovským již započatou a jím dále vedenou.

»Pozdě odesýlám slíbené výtahy z moravských desk zemských; nemějtež to za neúslužnost, než za nemožnost, v jakouž přiveden jsem byl zvláště propravnými kroky ku diplomatáři. Srdečně přeji, aby maličkost tato v něčem usnadnila práce Vaše. Mohu-li pak i jinými prameny sloužiti? K tomu jsou zde. Vždyť pracujeme pro svou vlast, pro vlast zašlapovanou a ztýranou. Bůh nám popřejž síly a vytrvalosti, abychom poněkud čest její mohli obhájiti. Jenom jednomyslnost a jedna vůle a bratrské sobě pomáhání přivede nás blíže k našemu cíli! — O diplomatáři pracuji neunavně. Každého týhodne mám pro sebe volno $2^1/_2$ dne; pochvílí tohoto užívám k výletům do blízkých měst. O feriích vánočních odcestuji do Slezska; později zamýšlím obrati sobě kraje Přerovský a Hradištský.«

Tímto končíme výňatky ze zajímavých a důležitých těchto dopisův Bočkových, jichž v pozůstalosti Volného nalezli jsme vesměs 15.

Nelze-li upříti, že studia dějezpytná u nás na Moravě z největší části dosud jsou průpravná, zamířená ku kritickému sestavení listin, rukopisův a j., na jichž základě sepsati teprv možno důkladnou a s požadavky našeho věku srovnávající se historii moravskou: tu zajisté přispěl Boček měrou vydatnou ku seznání i oslavení své vlasti vydáním svého svrchu oceněného diplomatáře, v němž s neunavnou pečlivostí stále se i nyní pokračuje. Snahy Bočkovy potkaly se i u moravských stavů se žádoucím zdarem. K jeho návrhu usnesli se titéž stavové r. 1839, aby ku zvelebení domácího dějepisu podnikla se obsáhlá zpytování nejen v archivech moravských, ale i v archivech ostatních zemí rakouských, ba aby se tato rozšířila i na cizinu, k témuž cíli velikodušně ročně 2000 zl. stř. obětujíce. Material na těchto cestách sebraný obsahuje prý 5000 archův, jejž Boček vlasti daroval. Později přidán mu co pomocník na cestách horlivý, činný a pro dějepis moravský příliš záhy odňatý Jos. Chytil (nar. dne 9. března 1812 v Kojetíně, mor. stavovský kancelista (r. 1841), po smrti Bočkově stav. archivář (od 28. listop. 1855), vydal 5., 6. a 7. svazek diplomatáře, v českém jazyku: Paběrky z dějův Kojetinských, v Brně 1851, a různá menší histor. pojednání; zemřel 10. února 1861). Boček obral si při svých sbírkách popřední měrou toliko pátrání v středověku až k nastolení domu Habsburského (1526), aniž mu při živobytí nepříliš dlouhém lze bylo probrati veškeré bohaté a četné archivy země naší, tím méně archivy zemí cizích. Avšak co v ohledě tom podnikal, to činil s pílí vytrvalou a neunavnou, ba všeho podivu hodnou; tak zaznamenal, sebral a s výňatky sestavil podlé své cestovní

zprávy jen r. 1844 přes 2370 čísel, r. 1845 pak opsal 1042 listin. Jen toho někdy želeti jest, že jmenovitě co do nejstarší doby nešetřil ve všem svědomitě pravidel přísné historické kritiky, a za podnětem čiré jinak lásky vlastenecké svésti se dal ku nesprávnostem, jichž vina u historika tím tíže na váhu padá, poněvadž čtenářové, nemajíce k tomu dostatečného pochvílí a studia, nemohou sami přesvědčiti se o pravdivosti výrokův dějezpytcových; onit důvěřovati musejí úplně ve svědomitost badatelovu, kterouž tento, nechtěje aby i v jinak pravdivých věcech nepotkával se u obecenstva s pochybenstvím, i v nejmenším nesmí samovolně přerušiti. Věda jakož i sláva vlasti tím nezíská, alebrž velikou béře úhonu.

Vědecké jeho snahy potkaly se všude se vděčným uznáním. Císař odměnil ho zlatým záslužným penízem (v září 1836), učené společnosti přijaly ho za úda do svého středu: v Praze české národní museum a kr. česká společnost nauk (1834), moravská společnost pro zvelebení orby a známosti vlasti v Brně (1837), lužická společnost nauk ve Zhořelci (1838), král. dánská společnost pro severní starožitnosti v Kodani (1839), slezská společnost pro vlastenskou osvětu ve Vratislavi (1846); stavové zemští poskytli mu se svolením císařovým (1. dubna 1837) 200 zl. stř. co osobní přídavek k jeho služnému, udělivše mu nad to 1837 titul mor. stavovského historiografa, od doby Pešinovy uhaslý, a později (16. června 1839) pro něj utvořený úřad stavovského archiváře.

Ohledem na naší československou literaturu musíme k jiné ještě stránce neunavné jeho činnosti poukázati. Prohledávaje pro dějepis domácí četné moravské archivy neopominul pátrati tolikéž i po vzácnějších památkách naší starší literatury, po spisech, knihách, biblech, od lidu venkovského po bitvě bělohorské co nejtajněji ukrývaných. Četně podobných českých spisů, zejmena z doby bratří českých, nalezl podle vlastního k nám se projádření v horách okolo Nov. Města, Žďáru, Bystřice, jakož i v moravském Valašsku; v hornatých krajinách nejdéle udržují se zvláštnosti nejenom národní, alebrž i spolky náboženské, sekty a p. s podivuhodnou často houževnatostí. Tím zachoval nám Boček nejvzácnější rukopisy i knihy, ježby bez jeho péče navždy byly snad zahynuly. Sbírka jeho obsahuje 22 důležitých českých rukopisův, asi 20 tiskopisův z proslavené moravské tiskárny Kralické, jako velmi vzácnou šestidílnou bibli králickou 1579—1593, jakož i bibli bratrskou králickou z r. 1596 a 1613; bibli z r. 1488, jež prý jest úplnější než Vídeňská, Pražská a Olomoucká, 19 Husových spisův, 14 Komenského a p. Vlastní sbírka Bočkova pozůstává dle katalogu o ní Chytilem upra-

veného z 12308 čísel listin, ze 769 českých inkunabulí a kněh, z 162 lat. a německých inkunabulí a ze 175 rukopisných kodexův. Aby drahocenná tato sbírka vlasti byla zachována, usnesl se r. 1849 mor. zemský výbor na tom, aby se sbírka ta podle dřívějších nálezův sněmu zemského a dle předchozího prostředkem komise učiněného odhadu pro zem zakoupila v ceně 5000 zl. stř., k čemuž i dotyčné c. k. ministerstvo svolilo (dne 21. listop. 1849). *) Bočkovu sbírku mincí, obsahující i moravské mince, odkoupil za 1900 zl. ušlechtilý vlastenec, p. hrabě Bedřich Sylva-Taroucca.

Při takéto neoblomné píli, při té všestranné pro svůj vznešený úkol dospělosti kolik tu zdárných plodův, kolik tu vydatného ozáření dějin našich bylot ještě lze očekávati! Všem těmto mnohoslibným nadějem náhlý, nepředvídaný konec záhy učinila smrt, vychvátivši z našeho lůna horlivého pěstitele domácího dějepisu v nejmohutnějším věku mužském. Ještě r. 1845 měli jsme při jeho návštěvě v Hustopečích příležitost radovati se ze květoucího jeho zdraví, z mužné odvahy, jakovouž nejenom sám pracoval na národu roli dědičném, alebrž i jiné k vytrvalé činnosti ku zvelebení a oslavení vlasti napomínal a vybízel; s útěchou obdivovali jsme se bodré a vlídné jeho mysli, přívětivému jeho ke všem jednání, tak že všichni, jimž událo se blížeji s ním obcovati, bezděčnou k němu přilnuli láskou. Tu pak počátkem ledna 1847 truchlivá dochází zvěst, že Ant. Boček na věčnost se odebral. »Před novým rokem jda z domu po úzkých schodech nového příbytku svého upadl jest a zlomil levou ruku. Již se zlomenina hojila, a on k potěšení rodiny i přátel svých z lože povstával, an jej 10. ledna nenadále silné mdloby obklíčily. Druhého dne ráno mdloby se opakovaly, a sesláblý po nedlouhé chvíli v rukou choti své skonal. Při otevření těla se nalezlo, že mu mocným otřesením při onom nešťastném pádu játra byla pukla, čehož smrt byla nevyhnutelným následkem.« **) Při slavném jeho pohřbu sešlo se četné množství obyvatelstva Brněnského, a u

*) Mimo již uvedené Bočkovy spisy dodati tu musíme co zvláštnost i drama jím složené: Pramáti Pernštýnská, s hudbou od Em. Titla, provozované r. 1831 na divadle Brněnském. Zásobu slov, jmenovitě technických, sebraných na cestách z úst samého lidu odeslal do Jungmannova slovníku, kdež tytýž poznamenána jsou co Bočkem sebraná. Kéžby se z jeho pozůstalosti v celek sestavily všechny dodatky a doplňky jeho k dějepisu literatury československé!

**) V. Česká Včela 1847, č. 70. Srovn. zprávu námi ve Květech 1847 č. 25. o úmrtí Bočkově podanou, kdež i připojena báseň Sušilova.

hrobu zpívána píseň, složená od našeho zbožného pěvce Sušila, jenž jak se k nám častěji projádřil, mnoho útěšných hodin ztrávil v lahodném s Bočkem obcování, při čemž tolikráte měl příležitost, žasnouti nad neobyčejnou pamětí jeho, s jakovouž šíré pásmo dějin domácích objímal. Nelze nám vhodnějšími slovy ukončiti tento životopisný nástin o Bočkovi, leč jakými dopisovatel do Č. Včely 1847 z Brna, prof. Mat. Klácel, zprávu o jeho smrti podává (č. 6). »Bolestně udeřilo v srdce naše návěští o náhlém ukončení života, od něhož vším právem očekávali jsme ještě mnohem více a důležitějšího, nežli až dosavade zabavenému přípravami nevšedními ukázati nám možné bylo. Kdo znal Bočkovu sběhlost v dějepisu moravském, jeho neobyčejnou i hlavního i podrobního pamět, jeho podivuhodnou slídivost po pramenech, neunavenou sbíravost a rozbíravost, obezřetnou skoumavost, nestrannou všech dob a živlův moravského života povážlivost; kdo pravím znal blíže tohoto horníka v báních minulosti moravské, teň jenom může povážiti, jak nesnadno budeť oželeti pilnost a méně hlučnou než hlubokou působivost jeho.«

Nenepatrnou důležitost a mnohou zajímavost mají v pozůstalé s Volným korespondenci listové dvou ještě mužův, Kopitara a Hormayra, dotýkajíce se i zájmův slovanských ve větší menší míře.

Prvý z nich, Bartoloměj Kopitar, nemile znám jest co jizlivý a vášnivý odpůrce našich největších vědcův na poli mluvnictví a dějepisu, Palackého i Šafaříka. Narodil se dne 23. srpna 1780 v Repni, vesnici v Horní Krajině, kdež otec jeho byl rolníkem. Studia gymnasialní a filosofická vykonal v Lublani, právnictví oddal se na vysokých školách Vídeňských, avšak po dvou již letech opustiv tuto dráhu jmenován censorem kněh slovanských a řeckých a později r. 1810 úředníkem při c. k. dvorské knihovně. Svou horlivostí jakož i důkladnými vědomostmi vynikal tou měrou, že jsa posledním úřadníkem, přece od c. kr. vlády r. 1814 odeslán byl sám do Paříže, aby odtud nazpět odvezl listiny, vzácné rukopisy a knihy, jež byli Francouzové v době války r. 1809 do své vlasti odvlekli. Této čestné úloze dostál Kopitar co nejsvědomitěji s úplným zdarem. Od té doby povýšen za druhého kustoda, později za prvního, byv zároveň jmenován c. k. dvorským radou. Zemřel dne 11. května 1844. Nástupce jeho v úřadě i v náhledech stal se slovútný profesor slovanských jazykův na universitě Vídeňské, Dr. Fr. Miklosich, krajan jeho (vlastně Miklošić, — Miklosich jest podle starého maďarského pravopisu — nar. dne 20 listop. 1813 v Radmeštaku u Ljutemeru ve Štýrsku). Odbyv Kopitar svá gym-

nasialní studia přijat byl r. 1799 od národovce barona Sigm. Zoisa za domácího učitele, pak za tajemníka, kdež prodléval osm let, a seznámiv se tam s oslaveným básníkem slovinským Valent. Vodnikem *) zahořel láskou pro svou vlast a její jazyk. Za nejčelnější jeho díla považují se mimo grammatiku slovinského jazyka německy r. 1808 sepsané a i do italského jazyka přeložené Glagolita Closianus (ve Vídni r. 1836), zlomek to rukopisu hlaholského z XI. století; k tomuto vydání přičiněna jest předmluva, kdež se jedná o stáří a stavu písma i obřadu hlaholského a vysvětluje se nejstarší památka písemnictví slovinského, tak nazvané Frýsinské zlomky z X. století, pak mluvnice a slovník slovanského nářečí církevního. Mimo to vydal (1839) Hesychii glossographi discipulus et epiglossistes russus in ipsa Constantinopoli sec. XII.—XIII; jest to vyložení rukopisu řeckého z 11. a 12. stol., jenž má po stranách řecké glosy, k nimž neznámý Rus v 12. a 13. století v Cařihradě ruské výklady přičinil. V dotčeném úvodu ke spisu Glagolita Clos. a i jinde usiluje Kopitar dokázati, že jazyk, jejž my jmenujeme staroslovanským, jest jazyk staroslovinský (jak jej i Miklošič nazývá »altslovenisch«), jenž rozšířiv se z dosavadní své vlasti i po dávné Pannonii, příchodem pak Charvatův a Srbův v 7. století a vpádem Maďarův v 9. století rozštípil se na dvě hlavní větve, totiž na východní čili nynější bulharskou, a západní čili nynější slovinskou; tolikéž domníval se Kopitar, ve kterémž náhledu mu později i jiní přizvukovali, ne povždy za podněty přísně vědeckými, že i sv. Method r. 870 v okolí jezera Blatenského vykonával bohoslužbu v témže jazyku staroslovinském. Vítěznou zbraní potřel bludné náhledy tyto Pav. Jos. Šafařík, zejmena ve svých Slov. Starožitnostech. O dotčené svrchu jeho podezřívavosti, vášnivé samolibé neomylnosti, kteráž ho tytýž sváděla až k výčitkám surovostí oplývajícími (nequissimi nebulones a p.), podávají ač nikoliv v tak svrchované míře svědectví i listové k Volnému odeslané, z nichž tyto dva vyjímáme, ješto v nich řeč jest o mužích i spisech naší vlasti československé. **)

---

*) Při své po Krajinsku a Korutansku r. 1861 konané cestě navštívili jsme i rodné místo slavného tohoto básníka, ves Šišku u Lublani, a tu jsme stihli i k domu (č. 17), kde se narodil; na domě jest deska s tímto nápisem: »Tu se je rodil 3 svečana (února) 1758 Valentin Vodnik, prvi slovenski pesnik.«

**) Budeť čtenářům našim zajisté zajímavo i milo, přičiňujeme-li tuto k náhledům Kopitarovým tolikéž i úsudek nejvýtečnějšího žáka jeho Miklošiče o staré slovinčině a nejstarších v ní památkách. Nalezáme je v úsečné a velmi pře-

»Ve Vídni, dne 11. února 1838. Velebný Pane! Při popisu Osoblahy (Hozenploz) pohřešuje se nemile poznámka, že jest to rodiště velikého Palackého, kdež byl jeho otec učitelem (Schulrector), a syn všechněm vzdělaným řečem se přiučoval, aby s to byl čísti jich klasiky v původním jazyku (V. Conversationslexicon, nejnovější pokračování). Zdá se, že ti dva protestanté v Praze stanou se v skutku vůdci (Regenten) české literatury. Nebudeť to v tomto ohledu na ujmu, bude-li tam Boček přesazen; jenom žeby on i Hanka museli býti vycvičenější v němčině. Vale et fave Tuo Kopitario! P. S. Jest to komické, jak Šafařík a P., a všichni protestanté jen tak ledabylo přijímají všude ihned bohoslužbu (liturgii, missa) v řeči lidu, jakmile se národ byl stal křesťanským, kdežto právě naopak ve veškeré Europě až k novotám Methodovým (870) (jež Jan 878 chce míti zrušeny, jimž však r. 880 platnost propůjčuje) Řím latině, Cařihrad řecky liturgoval. Něco jiného

---

hledné stručnosti v jeho čítací knize, pro osmou gymnasialní třídu pod názvem „Berilo" (Výbor) ve Vídni 1865 vydané, kdež se o staré slovinčině takto projádřuje:

„Nejstarší památky slovinského jazyka vznikly v 9. století v Pannonii, a byly napsány písmem, kteréž v tomto čase nazýváno slovanským, později hlaholským. Jazyk památek těch, jemuž říkáme „staroslovanský", byl, více méně proměněn jsa, přijat za jazyk církevní od slovanských narodův, kteří k řecké církvi náležejí a je až podnes církevním jazykem Slovanův, kteří církvi římské věrnými ostali. Všecky rozdíly mezi jazykem, jak jej vidíme v nejstarších památkách, a mezi nynějším slovinským jazykem, pocházejí z dvou příčin: první záleží v tom, že každý jazyk, jenž po více krajích rozšířen jest, se dělí na nářečí, tak i mezi jazykem panonských Slovincův a mezi jazykem Slovincův přebývajících ve starém Noriku byl v 9. století nějaký rozdíl; druhá příčina tkví v tom, že všickni jazykové během delšího času se přeměňují a tudyž i náš jazyk není takový, jakým byl před tisíciletím. Ačkoliv náš jazyk v 9. století od vlastního staroslovanského jazyka se poněkud lišil a od téhož času až do dneška ještě více se proměnil, přece vyznati musíme, že nynější slovinský jazyk staroslovanskému nejvíce se podobá v hláskách, v podobnosti jmen a časoslov i vůbec ve slovích. V knížkách, kteréž vylíčiti mají proměny, jež vzal jazyk slovinský od nejstarších až do našich časův, nesmějí scházeti příklady z jazyka staroslovanského. Příklady tyto jsou zde vytištěny tak nazvaným písmem cyrillským, které později vzniklo nežli hlaholské, a kterým se teď staroslovanský jazyk obyčejně píše. Pod každé staroslovanské slovo, psané cyrillskými literami, jest v první odstávce napsáno totéž slovo literami latinskými: ę, ą vyslovují se jako nosovky en, on a i a ŭ, jako se v Krajinsku samohláska vyslovuje v slovích: sit, kes; ê jako naše e ve slovích vest, lep; (známý, krásný) y pak skoro tak jako německé ü.»

jest, býti křesťanem, a opět něco jiného, míti mši sv. v řeči materské. Neníť toho ani stopy, žeby byl Ulfilas gothicky liturgoval; překlad bible nedokazuje toho nikterak; ale nemají mši sv., odtud jich blud, ačkoliv mezi námi sedí, a měliby otevříti oči i uši. Vynalezení slovanské abecedy neníť totožné s uvedením slovanské mše; prvé musí ovšem druhé předcházeti, ale jestli o 15 neb o 5 neb o 1 rok, toť lhostejno. Šafařík mate vždy jedno s druhým; zdali úmyslně neb z nedostatku

---

Ohledně památek tak zvaných Frýsinských píše tentýž slavný učenec v dotčené knize na str. 18 a násl.:

„Nejstarší zbytky slovinského jazyka jsou tři článkové starého rukopisu, jenž byl nalezen l. 1807 v knihovně Mnichovské, kamž se byl dostal z knihovny Frýsinské v Bavorsku; nazýváme tři články ty Frýsinskými památkami proto, že jsou poněkud podivně psány latinkou a nám dosvědčují, jak hrubá (nemotorná) byla pokusba ta t. j. užívání latinských liter pro slovinčinu, jelikož latinská abeceda nemá do sebe všech hlásek našeho jazyka."

„Slavný Dobrovský měl za to, že jest nejstarší ta III. památka (zpovědná modlitba), po ní podle stáří stojí I. památka (veřejná zpověd), a po ní že teprv přichází II. památka (homilie). Zazdávalo se témuž učenému muži, že jest ta (II) nejmladší, protože se v ní nachází několik českých a jiných neslovinských tvarův. Tvrdil, že zpovědnou modlitbu napsal biskup Meziborský Boson l. 970, a že ji přetvořil sv. Vojtěch pro Čechy, podle české řeči pak že ji poslovinčil Slovincům biskup Frýsinský l. 1020. Ostatní dvě památky dle jeho domnínky sepsány byly l. 950 anebo už l. 900."

„Náš učený rodák Kopitar však vyzpytoval, že první památka v témž rukopisu napsána jest rovněž tak, jako některá slova v latinské darovací listině připsaná, která napsal sám Abraham, bývalý biskup Frýsinský (od l. 957—994), toliko že jsou slovinská slova z jiného péra, ale za příčinou rozdílu věku písařova něco tlustějšími nežli ostatní. Tedy padá, dí Kopitar, památka první v 10. století."

„Co do druhého (II) článku soudil Dobrovský podle tvarů „vygnan" (místo: izgnan), podle „modliti" (místo moliti), že byl, jakž jsme už slyšeli, naposledy z češtiny na slovinčinu přeložen; ale Kopitar dokázal z knihy Jarníkovy, která vyšla l. 1834 v Celovci tiskem pod názvem: „Etymologicon linguæ slovenicæ per Austriam inferiorem", že Slovinci korutanští ve složitých slovech místo „iz" až podnes užívají „vy" a že také «dl» právě jako v češtině vyslovují ve slovích: šidlo, kridlo, motovidlo místo: šilo, krilo, motovilo."

„Ze všech důvodů, jež Kopitar ve své knize „Glagolita Closianus", v níž také se nachází vytištěn rukopis Frýsinský latinkou i cyrillicí, vyvozuje rodák náš úsudek, že všechny tři památky napsal buď biskup Abraham sám, který byl Korutáncem, aneb nějaký učenník aneb učitel jeho; zvláště pak tvrdí Kopitar, že bez píle podle diktování Abrahamova druhou a třetí památku napsala tatáž ruka německého učence, kteráž druhdy psávala i jiné latinské písemnosti

logiky, jest mi jedno. Jeho Guill. p. 587 »Starož.« praví (špatněji než sbírka koncilií), že Bulhaři nalezli řecké kněze *); ergo soudí Šafaříkova logika: liturgovali tamější lidé slovansky. Jsou řečtí kněží slovanští?« — »Ve Vídni, dne 24. února 1842. Tak tedy Bočkem a Šemberou útok učiněn i na Kralodvorského Jaroslava! Avšak muselby prvý býti s to prokázati se původními cedulemi, nejen pouhými jich opisy rukou Monseovou (?), jinak ho musíme připočísti ku českým a peštanským s apokryfy kramářům (Apokryphenkrämer). Neboť i Kollárovy Bamberské runy **) nechtějí se také osvědčiti, ať ničeho nedím o staršího Bočka Svatoplukových penjázech! ***) Scribo hæc domi, nec

---

Abrahamovy, proto také střídá se v oněch latinských článcích souhláska *b* zhusta se souhláskou *p* rovněž tak, jak na více místech v II. a III. památce. Podle Kopitara pocházejí tedy všecky tři památky Frýsinské, které nám podnes v známost uvádějí mluvu našich otcův, z 10. stoletı." Podáváme tu aspoň na ukázku ze druhého zlomku některé věty. „Eccę (eče) bi detd (děd) nas ne zegresil, te vueky (věky) gemu be siti (žíti), starosti ne prigemlioki, nikolige-se petsali ne imugi, ni slzna teleze imoki, nu u vuęky gemu be siti. bo ne-se zavuiztiu bui nepriiaznínu uvignan od szlauui bosigę, po tom na narod zlovuezki strazti i petzali boido, neimoki i bz zredu zemirt. (Byťby náš praotec byl nezhřešil, byloby jemu na věky žíti, staroby by mu nebylo přibývalo, nebyl by měl svízelův žádné slzné tělesnosti, nýbrž byloby jemu na věku živu býti. Že ale závistí nepřítelovou vyhnán byl ze slávy Boží, přišly z toho na člověčenstvo strasti a svízele, nemoci a s tím smrt).

*) Místo toto nalezá se v novějším vydání spisův Šafaříkových ve II. sv. str. 192, kdež v poznámce uvádí se Guill. Bibl.: „Legati Bulgarorum (na sněmě Cařihradském 869) dixerunt: Nos illam patriam (t. Moesii l. 678) a Graecorum potestate armis evicimus, in qua non Latinos, sed Graecos sacerdotes reperimus." Avšak úsudek taký, jaký mu Kopitar tuto předpokládá, nikterak odtud neodvozuje Šafařík, nýbrž jen tu událost ztvrditi usiluje, že v Moesii, nikoliv teprv v 9. století, nýbrž dříve mezi tamějšími Slovany křesťanství bylo šířeno, „vpádem Bulharův přitlumené sice, nikoli však docela udušené a vykořeněné." O liturgii není tu řeči.

**) Vyrozumívá se tuto objevení památky pro veškeré Slovanstvo veledůležité, Kollárem r. 1835 v Bamberce učiněné; jestiť to podobizna Černoboha s nápisem runským před průčelím hlavního chrámu v Bamberce. Runský nápis na obrazu lva, z leva na pravo čtený, podle literního vyražení latinským písmem zní: Carni bu, podle pravého pak vyslovení pomořských Slovanův, u nichž sv. Otto símě víry křesťanské l. 1124—1129 rozsíval: Čarny bug. (Srov. výtečné o tom pojednání Pavl. Jos. Šafaříka v jeho sebr. spis. III., str. 96 a násl.)

***) Frant. Boček, starší bratr dotčeného svrchu Ant. B. (tolikéž nar. v Bystřici pod Pernštýnem, dne 11. září 1791, profesor gymnasialní dříve ve Znojmě,

est ad manum Tua Moravia, ut ibi videam, quid tu dicas de Turas, quod Schaffarik putat contractum ex Turanech. Jak staré může býti toto jméno? — Pohoršliva jest nevděčnost oněch, jenž povahu Dobrovského v novinách potupují, kdežto jsou jemu vším povinni. Sonat hora bibliothecae. Vale et favere ne desine Kopitario.«

Josef svobodný pán Hormayr, jenž ve velmi živém styku stál se zvěčnělým Volným, patří k nejznamenitějším mužům v Rakousku, zejmena v době válek rakousko-francouzských a za nastalé po tom

---

pak až do konce veřejného svého působení v Brně) obíral se, maje sám dosti bohatou sbírku mincí, numismatikou, zejmena proskoumáním mincí moravských. R. 1838 obdržel zakoupením zlatou minci zvláštního druhu, kterouž byl i spisovateli těchto řádkův častěji okazoval. Katologem Musei Hedervarii hraběte Wiczayiho v Uhrách ke bludnému mnění sveden považoval minci tu počátečně za barbarskou. Při pokusech, vysvětliti nápisy při mincech slovanských, seznal Boček, že častěji u týchže mincích slovanských bývají prvá i jiné litery ležatě postaveny; i seznal na dotčené zlaté minci, uživ této nabyté zkušenosti, písmě *Π* a četl později veškeren nápis v řeckých písmenech »Pegnaze«. Ohledav podobné mince i v jiných sbírkách seznal, že se co do vyobrazení na přední straně se zlatou tou mincí srovnávají; a dosvědčilo se i u exemplarův obsažených v katologech Wiczayových a v mincech Pubičkových, že u všech 13 zachovaných exemplářův pozorovati jest tentýž druh, ale jinaký ráz, a že všechny při částečné odchylce na hlavní straně, jen však ku většímu zdokonalení směřující, mají na straně opačné tentýž obraz. Starší a menší nemají žádných nápisů, pozdější mají různící se nápisy: Pegnaze a Pieginaze v řeckých písmenech. Dále domníval se Boček, že mince ty ohledem jich písmen jsou původu řeckého a podle významu nápisu původu cyrillo-slovanského, a že snad hlavně přináležejí dobám velkomoravské říše. Poslední tento svůj náhled hledí stvrditi listinou českého knížete Vladislava I. z r. 1144, v nížto mezi jiným přikazuje tento obnovení mincovny v Podivíně („monetam, ut primo fuit, inibi statuimus," dí Vladislav v té příčině). Musela tudyž i mincovna býti na hradu tomto již v době prvých moravských arcibiskupův, k čemuž prý i částečně poukazuje slovo pěnez v staroslovanské církevní řeči užívané. Po Methodově smrti přestala slovanská liturgie a s ní tolikéž i cyrillské písmo býti panujícími. Náhledy tyto usiloval Boček vědecky odůvodniti v řadě článkův o témž předmětě v časopise „Mittheilungen der k. k. mähr. schles. Ackerbaugesellschaft" r. 1839 a 1840. Avšak nezdá se, žeby se tyto náhledy u jiných učencův byly potkaly s nějakým souhlasem; celá věc na vahách zůstavena. Frant. Boček zastával úřad profesora gymnasialního i v době nového středních škol zřízení, až konečně 15. pros. 1854 po téměř 41 leté službě dán jest na dobře zasloužený odpočinek; nebylť mu však popřáno, dlouho těšiti se z popřáného mu odpočinku; skonal totiž již rok na to, dne 29. srpna 1855.

vlády Metternichovy. Josef Hormayr-Hortenburg narodil se dne 20. ledna 1782 v Inšpruku z rodiny původně starobavorské, avšak od 300 let v Tyrolsku usedlé. Vzdělání své dokončil vysoce nadaný mladík na universitě v Inšbruku, tam také v květnu 1797 vstoupil v úřední cvičení; avšak záhy účastnil se při tyrolské zemské obraně v polních výpravách r. 1799 a 1800, a takovou hrdinnou a zároveň obezřelou myslí vynikl, že rychle povýšen byl za pobočníka vrchního velitelství a za podnětem polních podmaršálkův Hillera a Chastelera za velitele jednoho oddílu vojska a za majora; pro své znamenité ve výpravách těchto zásluhy ozdoben byl stříbrným penízem udatnosti. Roku 1802 v březnu přestoupiv ve státní službu jmenován byl dvorským koncipistou a 1803 referujícím dvorským tajemníkem v tajné dvorské a státní kanceláři, v oddílu německými záležitostmi se zabývajícím. Byv již dříve zatímním stal se v dubnu 1808 skutečným ředitelem tajného c. k. domácího a státního archivu, a v prosinci r. 1808 jmenován pro výtečné státu vykonané služby rytířem nově utvořeného řádu Leopoldova. Válečný a pro Rakousko velestrastný r. 1809 volal ho opět ku zbrani; arcivévoda Jan povolal ho do milého mu Tyrolska, aby tu vedl s proslulou svou obratností a mužnou odvahou zbouření Tyrolska proti Francouzům. Úloze této dostál co nejskvěleji uprostřed ohromných nesnází, byv za psance vyhlášen od vlády francouzské, až konečně následkem Znojemského příměří (1809) otčinu svou opustiti musel; Tyrolsko přivtěleno ku království bavorskému. Téhož roku 1809 v září povýšen byl za skutečného dvorského radu; že však stále se jevil co zjevný, ba až příkrý odpůrce všemocného tehda Napoleona, odeslán byl 1813 ač jen na oko (neboť i tu vypláceno mu bylo jeho služné) na pevnost Munkačskou, kdež po celý rok prodléval. Byv po pádu Napoleonově opět na svobodu propuštěn dosáhl v srpnu 1816 *) úřad historiografa císařského domu. Avšak způsob patriotismu, jakým hárala nadšená pro Rakousko hruď Hormayrova, nepotkávala se se zálibou ve vyšších kruzích Vídeňských, tak že Hormayr, aby ušel různým týráním, odhodlal se konečně r. 1828 (jak se o tom i zmiňuje v jednom z následujících listův k Volnému), uposlechnouti hlas bavorského krále Ludvíka I., jenž ho k vysokým důstojnostem povolal do své země. Dne 1. listop. 1828 vstoupil Hormayr co tajný rada a referent do ministerstva zevnitřních záležitostí; r. 1832 přesazen do ministeria vnitra,

*) Ve Slovníku naučném (III. 876) mylně udán r. 1815 na místě 1816, jakož i dále nesprávně stojí r. 1842 m. 1832 a r. 1824 m. 1842.

ku konci března 1832 povýšen byl za kr. bavorského ministerního residenta při kr. dvoře hanoverském. Poslední svá léta ztrávil jakožto ředitel říšského archivu v Mnichově, kdež zemřel dne 5. listop. 1848. Vzdálen z Rakouska psal pak o něm s přílišnou častěji rozhorčeností a až strannickou i proti nejvyšším osobám mysli rozkvašeností. Jinak jsou zásluhy jeho v každém ohledu pro Rakousko zejmena pro probuzení pravého rakouského vlastenectví veliké a ode všech i od jeho zjevných odpůrcův čestně uznány. Oddal se literární činnosti již ve věku nejútlejším; v 13. roce věku svého vydal dějiny Andechsův tiskem. Literarní jeho práce jsou nad míru obsáhlé a četné. Nespokojil se jenom konáním příprav a proprav k důstojnému sepsání dějepisu rakouského, sebral i k témuž cíli přes 2000 listin; alebrž uměl dějiny nadchnouti vyšším vzletem a tím roznítiti zápal pro širou vlast zejmena v útrobách mladistvých. Největší měrou zdařilo se mu to v jeho „Rakouském Plutarchu" (1807—1812) ve 20 svazcích, jehož čtením na tisíce vlastencův rozplameněno ku obhájení společné říše a ku zlomení krutého jha francouzského. Mimo to připomenouti tu musíme co nejčelnější jeho díla „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte", vydávaný pomocí Al. svob. p. Mednianského ve Vídni v 10 ročnících (od r. 1820—1829), pak „Archiv für Geographie und Historie« ve Vídni (1810—1828) v 19 silných svazcích; „Oesterreichischer Plutarch" přeložen i do cizích jazykův, do francouzského, italského, maďarského a českého; „Wien, seine Geschichte und Denkwürdigkeiten" 1823—1825; „Geschichte Tyrols" a. t. d. I pro naší Moravu získal sobě Hormayr nedosti dosud oceněných zásluh. Po mnohá léta byl zvykl ztráviti čas letní v Rájci ve středu výtečné rodiny Salmův, jak to i vidno z dopisův k Volnému z Rájce odesýlaných. A tu již zdařilo se mu ve spolku se genialními muži, jakými byli svrchu dotčený Mednianský a starohrabě Hugo Salm roznítiti valně nadějných mužův i na Moravě pro snahy vlastenecké a získati výdatné jich síly pro různé listy periodické jím ve Vídni vydávané. Při tom vynikal nejenom zdravým a trefným úsudkem ohledně jednotlivých čelnějších osobností, avšak někdy užívá k jich charakterisování výrazův úsečných sice, ale i příliš přísných, ba někdy až drsných a hrubých, jako zejmena o Horkém, *), vydavateli Brněnského týdenníka („Brünner Wochenblatt"), a o našem Kinském.

---

*) Josef Edmund Horký byl po delší dobu sekretářem v domě starohraběte Salma v Rájci, kdež jej poznal Hormayr a zvolil po smrti Olomouckého bibliotekáře Richtera za representanta (!) své historické působnosti pro Moravu.

Z listův Hormayrem Volnému zaslaných podáváme tu tyto:

»Z Vídně, dne 5. června, v pondělí, 1826. V májovém svazku „Archivu“ podal Horký putování své do Lednice; patrno, že tam ani nebyl, udávaje tam věci s největší nestydatostí co existující, které již dávno, totiž před 5, před 10, před 15 lety zcela vymizely, při čemž nechci ani zřetel obraceti ku nesčetným nesprávnostem, čemuž se dílem v knížecím Lichtenšteinském domě vysmívali, však dílem opravdu nad tím se zlobili, jméno skladatelovo mermomocí dozvěděti se usilujíce, jenž z největší části jen opsal starý popis v „Brünner-Zeitung-u.“

„Z Vídně, v úterý dne 19. září 1826. Obnovuji nejsnažnější prosbu, abyste naléhal na pohodlného Kinského, by již jednou něco sepsal o Jungmannovi a Šafaříkovi, tím více, že i „Wiener Jahrbücher“ přinesou velikou o nich recensi od Dobrovského, a byloby vhodno, aby obecenstvo více hlasův uslyšelo. Záleží mi velice na tom a tato péče moje jest bezzištná i obětovná, aby výtečné plody slovanské literatury v recensující části „Archivu“ nezůstávaly bez povšimnutí, jakož se i ohlížeti budu po zvláštním překladateli z maďarštiny. Spoléhám se tu přede vším na Vaši úslužnost a na Vaši dobrou radu. Kdybychom Kinského jen zřídka k tomu mohli přiměti, aby dal slyšeti hlas svůj, mohl by snad farář Pešina *) pro věc tu získán býti, by ke všemu zřetel se obracel, co výtečného kde vychází v literatuře slovanské. Snažil bych se, vlasteneckou tuto službu vynahraditi mu jakýmkoliv jemu příjemným způsobem, jejž by sám mohl zvoliti sobě, zejmena pak tím, žebych mu odesýlal vše, co jest nyní zajímavého v naší německé literatuře, což bych sobě dovedl již zaopatřiti.“

„Na zámku Rájeckém, dne 20. srpna 1826. Prose Vaši Velebnost co nejsnažněji, abyste přiložené psaní odeslati ráčil našemu příteli

---

Otec jeho byl městským výběrčím v Mor. Třebové, jenž sám se zúčastnil v historických pracích (jako k. p. o morech na Moravě před 18. stol. a. j.) R. 1819 svolila mor. sl. společnost pro orbu pod ředitelem Salmem k tomu, aby mladý Horký cestoval po Znojemsku a Jihlavsku za příčinou obohacení sbírek brněnského musea. Hrabě Mitrovský, tehdy hejtman zemský, zvolil Horkého za redaktora časopisu „Brünner Wochenblatt“, jenž netrval déle než půl čtvrta roku. V posledních letech žil ve velmi stísněných poměrech, zdržuje se na Horách Kutných, v Litomyšli, v Rychnově, v Černém Kostelci a i jinde. Umřel r. 1844.

*) Václ. Mich. Pešina, rytíř z Čechorodu, nar. v Novém Hradci 1782, vysvěcen na kněžství r. 1807, dlel tehda co farář v Blučině, veliký vliv maje na mladší duchovenstvo, ku vlastenectví je pobízeje; v době tehdejší, jižto sám

Kinskému *), skládám spolu povinné díky za laskavost, s jakou Jste se k tomu nabídl, obnoviti zase staré poměry se mnou a s tímto mužem i vědomostmi i skromností a laskavostí výtečným."

„Na zámku Ráje ckém, dne 3. listop. 1826. Kinský konečně odpověděl; ale jsou to samé leklé ryby. Poznávám, že nelze spoléhati se na něho. A přece bych tak rád sobě přál, aby každého čtvrt roku podán byl v „Archivu" úsečný, ale duchaplný oznamovatel o všem, což jest nejdůležitějšího v české literatuře a zejmena ve dvou nových Pražských žurnálech. Vždyť to není tak veliká práce, avšak velmi záslužná, aby nezůstaly hlavní město a veškerá německá literatura v úplné nevědomosti v ohledu tom, zvláště an jsem stejnou měrou postaral se o oznamování z maďarské i vlaské literatury. Hleďte tudyž faráře Pešinu co stálého dopisovatele získati.«

»Z Mnichova, dne 29. února 1829. I ve vzdálí nemohu jinak leč obnoviti milou mi na Vás památku, vel. pane a ctěný příteli, a projádřiti Vám i se své strany hluboké díky, jaké chovají k Vám veškery Čechy za šlechetnou obětovnost, s jakovou Jste ojasnil poslední okamžiky mého nezapomenutelného přítele Dobrovského. **) Což jsem se toho načetl z Prahy, kde najedenkráte probouzí se takové nadšení pro Dobrovského tytýž i u lidí, jenž ho neznali a ničeho ze spisu jeho nečtli. Dnes četl jsem s hlubokým pohnutím list výborného p. preláta Cyr. Nappa o tomto úmrtí ku hraběti Salmovi, jenž zamýšlí pomník

---

počítal ku své nejblaženější, byl nejútlejším přátelstvím spojen s opatem Rajhradským, Vikt. Šlosarem; později jak známo r. 1832 jmenován kanovníkem v Praze. Zemřel dne 7. květva 1859.

*) Domin. Kinský (nar. 1777 ve Slaném, zemř., byv zavražděn, 15. pros. 1848) od roku asi 1820, kdež opustiv profesuru na tehdejším filosofickém ústavě v Brně, vedl více soukromý život, poměrně ku svým vědomostem nepatrnou pak jevil činnost literární. Nám byl sdělil, že přeložil Horacia, avšak podlé přízvuku; nevíme, co se s rukopisy jeho stalo; četná a do českých kněh velmi vzácná knihovna odvezena do Mikulova. Ve Slovníku naučném stojí IV., 1114 mylně, že Jan svob. p. Minuli mu pomník postavil, m. p. z Mundy.

**) Chvála tato Volnému přítelem jeho udělená jest zcela oprávněna. Volný věnoval Dobrovskému v poslední době jeho života, když náhle onemocněv dlel v klášteře milosrdných bratří v Brně, veškeré téměř své pochvílí. Vyprávěl nám Volný sám, že žasnul nad náramnou pamětí Dobrovského projevovanou nedlouho ještě před úmrtím; byl totiž Dobrovský s to, celá místa z evangelia aramejského nazpamět odříkávati, tak že ani tušiti nechtěl, žeby ještě duchovně tak jarému blížila se již poslední hodina.

Dobrovskému postaviti. Čechové však chtějí prý ho do Prahy odvésti. V každém případě spojil Jste, drahý příteli, Své jméno nerozlučným a velmi šlechetným způsobem s jeho jménem! Když jsme dne 31. srpna byli tak veseli pospolu v Rajhradě, netušil jsem ještě ničehož o blízké změně svých životních poměrův, kteráž mi již dvakráte milostivě nabídnuta, mnou však nejuctivěji odmítnuta byla. Moje osobné smýšlení a má dávná oddanost nemůže ničím změněna býti; Rájec musím aspoň nejméně každého druhého roku navštíviti. Šafaříkův spis: »Ueber die Abkunft der Slaven« jest prý velmi výborný a notně do školy vede Koch-Sternfelda (Wiener Jahrbücher 43), a Muchara (Steyrische Zeitschrift).

Tím končíme výňatky ze zajímavé korespondence Volného, to jen přání projevujíce, aby čtenářové s tou zálibou jich přijali, s jakovou my v jich přemítání jsme se kochali.

Síla ve zjevech přírody.*)

Podává Dr. *Em. Kusý.*

Octneme-li se na kterémkoliv místě v přírodě a rozhlížímeli se vůkol sebe, shledáváme všude předměty nejrozmanitějších obdob, a utkvíli pozorující zrak náš na pestrých obrazích, které se z nich skládají, každým okamžením dozíráme se hojných proměn, jimiž příroda oživuje. Však i to, co na pohled stálým býti se vidí, průběhem času na sebe přibírá patrné známky nenáhlého se přeměňování, ba prozpytujíce drobnohledem, co uvnitř věcí se skrývá, mnohdy se dopátráme nových světů měnlivými zjevy naplněných. Předměty tedy a jich proměny, toť obsahem přírody, jak se nám skrze smysly jeví. A tak mocen jest dojem proměnlivosti všech na světě věcí, že myšlénka o nestálosti všeho pozemského dávno utkvěla u vědomí veškerého lidstva, roznítivši již před tisíci léty královského pěvce k žalným písním; ač proměnlivost právě jest podmínkou všeho života. Taktéž odedávna tu-

---

*) Srov. vedle starších spisů silozpytných zvláště výtečné anglické spisy „O příbuznosti sil přírodních“ od Dr. Grove-ho (německý překlad vyšel v Brunšviku 1871) a Tyndall-ovo dílo „O teple co spůsobu pohybu“ (něm. vydání od Helmholtze a Wiedemana, v Brunšviku 1871).

šeno, jakým povšechným spůsobem proměny v přírodě vznikají. Při všech aspoň dějích, které lze bylo stopovati prostými smysly, n. př. při místních těles proměnách, ukázalo se, že vždy vznikají působením vedlejšího předmětu, též proměnu podstoupivšího; tudíž patrno bylo, že »nic se neděje bez příčiny« t. j. bez děje předcházejícího. A toto pravidlo tak nesčíslněkrát se znázorňovalo před zraky lidskými, že platnosti nabývalo i při posuzování takových zjevů, jichž původ tmavou rouškou tajemství zahalen byl, ano i celému myšlení lidskému tímto pozorováním vytknut směr i ráz, tak že nám nelze rozumovati než po logických zákonech, zakládajících se na vzájemném poměru účinku k příčině. Prohlédá-li člověk ke zjevům záhadným, ty způsobem přirozeným naskytují se mu v hojnosti tím větší, čím méně zkušený a poučený on jest, pročež nelze diviti se, že záhadnými projevy nejbohatší shledáváme tu dobu, jež dětinství lidského pokolení jest nejbližší. Však člověk nikdy nepřestává na domněnkách o příčinách zjevů záhadných, než odjakživa touží po obšírnějším vysvětlení všech tajemství v přírodě skrytých. Co tedy zbývalo nezkušenému, než obrazností dovršiti, k čemu se rozumu nedostávalo? A tak si člověk počet zjevů záhadných ještě rozmnožoval přeludy vlastní své fantasie. Následkem toho n. př. za starodávných časů v platnosti bylo učení, že se celý svět skládá ze čtyř živlů, z vody, země, vzduchu a ohně, kterážto domněnka takovou si vymohla vážnost, že nejen v středověku hlásána jako nějaká veliká moudrost, než že i ještě za našich časů tytýž do čítanek pro dítky zabloudila. Cokoliv se v tomto světě děje, sbíhalo se podle pohanského přírodozpytu řízením vyšších mocí předměty přírodními vládnoucích. Země, moře i nebesa nebyly než říšemi přečetných bohů, na způsob povahy lidské působících, i záhadné úkazy na jednotlivých předmětech se vyskytující pokládány za činnosti podřízených božských bytostí v nich obývajících. Tak jeden ze sedmi mudrců, Thales Miletský před 2000 let učil, že v jantaru, jenž třením jeví vlastnosti elektrické, zvláštní duch obývá, a Paracelsus tvrdil, že v lidském těle sídlí Archæus, mocný to duch, jenž řídě úkony zažívací jest takřka života hospodářem. I naši předkové vzývali takové bohy, oživujíce si své háje, vody a hory vilami, rusalkami a podobnými bytostmi. Vždyť člověku jen podlé známého o neznámém souditi lze.

A poněvadž za oněch dob člověk nikde neznamenal samovzniklé činnosti leda na své vlastní osobě, vůlí působící v tvory jiné, domýšlel se, že všechny děje přírodní osobními bytostmi spůsobeny jsou. Tyto domněnky průběhem věků vyhlazeny jsou učením křesťanským, kteréž

v přírodě nepřipouští žádné vůle mimo jednu, kterouž vesmír vznikl, jest a zhyne. Tudíž člověk, dívaje se na svět a nejsa již předpojat zděděnými domněnkami, zenáhla přesvědčení došel, že proměny v přírodě se sbíhají s jistou pravidelností, za kterou podle lidských poměrů tušil věčná pravidla, zákony přírodní, jichž dopátrati se stalo se vznešeným úkolem nejjasnějších hlav mnoha století, kteří neunavnou snahou jednotlivé zjevy přírodní v jasné postavili světlo a neocenitelné poklady vědomostí o nich nashromáždili. Však do nejnovějších časů vše to nestačilo, aby uspokojivá odpověď nalezena byla k otázce, co by těch nesčíslných úkazů mohlo býti společnou příčinou, a čím asi spolu souvisí. Pochopitelno tedy, proč se obraznosť opět stala pomocnicí pátravého rozumu, tak že se vzhledem k fysice uskutečnilo, co Mefisto právem vytýká metafysice:

»........ právě tam, kde není pojmů,
V čas příhodný se slovo dostaví.«

Příkladem takového lichého výrazu jest i slovíčko »síla,« kteréž se do přírodozpytu vloudilo za doby, kde člověk jako zvědavé děcko bez nějaké odpovědi na smělé otázky po příčinách přírodních záhad obejíti se nedovedl. A jako dávní předkové připisovali proměny v přírodě neviditelným bytostem osobním, tak potomní přírodozpytci do předmětů, na kterýchž se byli dopátrali nepochopitelných proměn, vložili nadsmyslné moci, ovšem že neosobní, a nazvali je silami. Nerozuměl-li člověk zjevu, vznikl mu působením zvláštní síly, kteréž byly opravdovými přírodovědeckými vílami, jimiž se fysikální síně oživovaly.

Z černých mračen vyrazí blesk, — toť zjevem mocné síly elektrické, v oblacích ukryté; kámen do výšky vyhozený neodolatelně k zemi tíhne, — jakás síla přítažlivá to činí; pára z jezera vzhůru se vznáší, — síla tepla ji vyhání; ohnutý proutek mžikem se vzpřímí, — síla pružnosti to způsobila; střelný prach jiskrou se vzejme, — výbuch se děje silami lučebními. Toť málo příkladů běžného fysikálního pojímání přírody, pomocí kterého ovšem člověk ku každé choulostivé otázce ihned snadnou odpověď na jazyku má, jakoby skutečně podstatě zjevů rozuměl.

Naproti takovému směru přírodozpytnému počíná se vzmáhati snaha od slovutných přírodoskumců vycházející, jednak zbaviti vědy přírodní posavadní všetečné dětinnosti, jednak založiti je pouze na představách pomocí smyslů nabytých, ana povždy se osvědčila operutěná slova od Bacona Verulamského pronešená: »Nihil est in intellectu,

quod non antea fuerit in sensu.« (Ničemu nelze porozuměti, co dříve smyslem nebylo pojato). Avšak jakož nelze náhle vyzouti se ze starých zvyků, tak i nesnadno jest, myšlenkám najednou vykázati nový směr. A proto nemožno i ze zásoby slov tak lehce vypustiti obvyklý název, třebas by v něm nic věcného obsaženo nebylo, i musíme se tudíž o to pokusiti, abychom do této schránky pojmové vložili opravdivý obsah. Tak zajisté i slovo síla nevymizí z nauky, jež sluje silozpytem, avšak vyhledává toho potřeba, aby z říše obraznosti přeneseno bylo do oboru rozumového. Nesluší nám, ješto příroda sama k tomu poukázala, abychom pomocí smyslů obeznámili se s věcmi vůkol sebe, mluviti ústy vědy o nadsmyslných příčinách proměn v přírodě, — jak pojem sil obyčejně vyměřen bývá; neboť hned se nám ztratí niť Ariadnina v bludišti přírodozpytních domněnek, jakmile odlučujeme proměnu od předmětu, na kterém se děje, a kterým se nám jedině jeví. Však neberouce v úvahu proměnu o sobě, nobrž věc se proměňující, přestane nám síla býti utajenou příčinou nějakého úkazu, než označí nám pouze jistý stav, v kterém proměňující se předmět právě jest, a následkem kterého jeví jisté vlastnosti, t. j. jakým spůsobem v jiné předměty i v naše smysly působí.

Abychom tedy vypátrali, jakým v každém případě onen stav síly jest, kterým předměty vůkol sebe působí, probírejmež nejvýznamnější příklady úkazů přírodních pokračujíce od prostých a jednoduchých k záhadnějším a složitějším.

Hošík stojí v nádvoří, jenž maje kámen v ruce právě rozpřáhl rámě své, aby hodil po krásném jablku, jež se na košatém stromě v blízké zahradě červená. Mrštně zašvihl ramenem, — kámen odletěl, — udeřil v haluz, — haluz se zachvěla, — a jablko k zemi spadlo. Všechno to děje se rychleji, než možno to vysloviti, ale přece dosti zvolna, aby se poznalo, že jednotlivé místní proměny se nesbíhají najednou, nýbrž že se střídají. Kámen odletěl teprv v okamžení, když hoch své rámě v mrštném pohybu náhle zastavil, haluz teprv se zachvěla, když kámen v ni udeřiv se byl zarazil, a jablko teprv k zemi padlo po nejsilnějším větve zachvění, když již se navracovala v klidný stav. Kdyby nějakými kouzly hoch i strom ztuhli v onom okamžiku, kdy jablko se jalo padati k zemi, viděli bychom hocha jakožto sochu s ramenem ještě napřaženým, kámen by ještě lpěl na větvi ohnuté, pod níž by jablko vězelo ledva odtržené od své ratolesti. Z toho poznáváme, že proměny, z nichž celý děj se skládá, záležejí v postupném se pohybování několika předmětů, ramene, kamene, haluze, jablka,

z nichž vždy předešlý klidu došel, když následující se do rozhybu dostal, tak že se podobá, jakoby pohybování bylo přecházelo z jednoho předmětu na druhý. — Obraťme se k jinému příkladu:

Jest večer; kostelník chopí se řemene při zvonku v kostelní vížce zavěšeného a přitahuje jej a popouštěje rozesílá daleko široko do kraje jasnozvučnou zvěsť, že nastala doba oddechu a večerního klidu. Co se tu děje v tom velebném okamžiku, že jednotlivec na sta vzdálených srdcí pobouzí k modlitbě? — Pokaždé, když kostelník zatáhne za řemen, zvonek se nakloní a v stěnu jeho udeří srdce zvonové, ranou pak kov se dostane do chvění, následkem toho zase se rozechvěje vzduch vůkolní a mžikem toto chvění vzduchu přenáší se do velké vzdálenosti od vrstvy k vrstvě postupujíc, podobně jako ve vodě kamenem rozvlněné kruhy dál a dále se šíří. Jakmile rozvlněný vzduch o lidské ucho zavadí, přenese se třesení jeho pomocí ústrojí sluchového až k nervu a do mozku, a zaslechneme zvuk. Naše ucho tedy přese všechnu vzdálenost jest v nepřerušeném spojení s houpajícím se zvonem, a pohyb od ruky kostelníkovy vycházející po mezihmotách až k nervu sluchovému postupuje. Tahá-li se silněji, jsou silnější i zvuky, na důkaz, že pohybující se rámě kostelníkovo skutečně jest původním zdrojem onoho otřesení nervu sluchového, jímž dojem zvuku vzniká. Jak mile přerušíme spojení mezi uchem svým a zřídlem pohybu, zanikne i dojem zvuku. Tak v prostoru vzduchu prázdném oněmí každý zvon, třebas sebe více rozhoupaný; naopak může se zvučící pohyb zvonu také přenášeti vodou, neb jistými pevnými mezihmotami, n. př. skrze dřevěné neb kovové předměty. Ano na takových pevných mezihmotách snadno lze nám přesvědčiti se, že tělesa, jež přenášejí pohyby zvukové, nacházejí se u vnitřním rozechvění. Posypá-li se totiž jejich povrch jemným pískem, nezůstávají drobounká zrnka pokojně na nich ležeti, dokud zvučení trvá, nýbrž seřaďují se jistými směry poskakujíce a třepetajíce se. A týmž spůsobem dokázati lze, že i částky zvonu neb jiného zvučícího tělesa v skutku se chvějí. Proto jich zvučení okamžitě se zastaví, překážíme-li volnému chvění částic dotknutím se tělesa. I vzduch zvuky přenášející se chvěje; neb možno umělým jeho rozhoupáním (pomocí sireny) rozzvučeti jej, ba i určiti, kolik jeho záchvěvů při jednotlivých tónech za každé sekundy vzniká. Není tedy pochybnosti, že otřesení nervu sluchového, jež se nám zvukem jeví, není než částkou onoho pohybu, jenž zjevný původ maje v pohybech ruky kostelníkovy po řemeně přešel v zvonek a odtud do vzduchu se šířil, právě jako v dřívějším příkladě spadnutí jablka jevilo se částí po-

hybu z ruky hochovy vyšlého. Z těchto příkladů dále vysvítá, že nějakým tělesem pohybováno býti může nejen na ten způsob, aby celkem své místo měnilo (mechanické pohybování), než i tak, aby částky, z nichž se skládá, o sobě neb v skupeninách se chvěly a třepetaly (vnitřní či prvkové pohybování). Pohybuje-li se těleso spůsobem mechanickým, může v sousedním předmětě spůsobiti buď opět pohyb celkový, mechanický, aneb pohyb vnitřní, prvkový. V posledním případě ovšem na pohled se zdáti může, jakoby původní pohyb byl zanikl, neb aspoň ukryt, utajen byl. Však může opět oživnouti, t. j. pohybování prvkové může opět přeměniti se v pohybování mechanické. Tak se mechanický pohyb ramene kostelníkova patrně přeměnil u vnitřní pohyb kovových částic zvonu; však když se posypá jeho povrch lehkým pískem, zrnka jeho se třepetají a poskakují, a tu jeví se tato těliska opět v mechanickém pohybování z pohybu uvnitř zvonu pocházejícím. Houslista mechanickými pohyby svého smyčce struny rozvučuje, přiváděje takto prvky jejich do vnitřního rozhybu; však praskne-li struna, jest mu stěžovati si do mechanického účinku rozechvěných částic. Struny také, jak hudcům známo, nejčastěji praskají při vysokých tónech, kde jich prvky se nacházejí v nejčilejším rozechvění. I tabuli ze skla lze roztřískati, když smyčcem ji rozzvučivše vyluzujeme vysoké tóny. Toť patrné důkazy, že prvkové chvění zvukové snadno se obměňuje v pohybování mechanické, jakož naopak v mechanickém pohybování původní své zřídlo mívá, ač se též naskytují příklady, kde zvuky mohou vznikati obměnou jiných pohybů prvkových.

Úkazy, z kterých pocházejí dojmy sluchové, dávno již nejsou v počtu zjevů záhadných, jich vznik snadno od každého soudného pozorovatele může býti vypátrán a poznán, důkazy, v nichž se zakládá jich objasnění, jsou tak přesvědčivé; učení, že zvuk jest obměnou pohybu, tak srozumitelné a smyslného pojímání tak blízké, že nikomu na mysl nepřichází, aby jiného než hmotného původu zvuku vyhledával a zvláštní síly zvučivé se domýšlel. Však jest hojná řada zjevů jiných, které bez rozličných sil vysvětliti přírodozpytci do nedávna se neodvážili, ač hojně vědeckých zkušeností jest na snadě, že vznikají spůsobem onomu velmi podobným, jímž zvuk povstává. Tak do nedávna panovalo domnění, že úkazy tepla spůsobeny jsou přejemnou hmotou, hřejnými vlastnostmi obdařenou, zkrátka silonosnou materií, která vnikajíc v naše tělo, pocit tepla vzbuzuje, kdežto za našich dnů vždy větší platnosti dochází učení, že to, co nazýváme teplem, není nic jiného, než pohybování prvkové, kteréž přeneseno byvši v kožní čivy co teplo

cítěno bývá. Neboť vysvětlujíce podle zastaralého spůsobu úkazy tepla a studena vnikáním neb unikáním silonosné hmoty do těles a z těles, dospíváme k mnohým nesrovnalostem, které, aby překonány byly, nutno jest připisovati oné hmotě podivnou vlastnosť, jakoby za jistých okolností úplně zmizeti, neb se utajiti měla, za jiných opět se objevujíc. Když vodu v nádobě rozhříváme, teplota její jen až po jistý stupeň vstoupá, dosáhla-li tohoto stupně, nechť sebe více podněcujeme plamen, nechť sebe delší čas nádobu státi necháváme nad ohněm, teploty vodě více nepřibývá, jen vody samé ustavičným odpařováním stále ubývá. Čím to? udiveně se tážeme, i tázali se přírodozpytci minulých časů; čím to, když zahřívání vody jiného není, než přivádění zvlaštní hřejné hmoty? »Teplo jen se utajilo« byla odpověď, na které se přestávalo, dokud opravdové vysvětlení záhadného zjevu se nepovedlo. Podle nynějšího náhledu o teple jestiť rozluštění zmíněné fysikální záhady velmi jednoduché. Nám jest teplo vnitřním pohybem zahřáté hmoty. Pohyb však opět jen z pohybu se roditi může. Plamen, jenž, jak se později objeví, není než zjevem pohybování se prvků plynových, jest zdrojem pohybu hřejného. Vířící částice plynů hořících dorážejí nesmírnou čilostí do prvků nádoby, tyto sdělují opět své ústrky částicím vodním, a čím déle toto neviditelné postrkování trvá, tím mocnějším stane se rozechvění prvků vodních, tím mocnější tedy i účinkování jich v sousední tělesa, i v naše nervy, tím větší jedním slovem teplo zahřáté vody. Však konečně toto chvění prvkové tak se zmáhá, že vnitřní pohyb jednotlivých částic se shrnuje v mechanické pohyby celých jejích skupenin, tak že za ustavičného klokotu napřed lehké bublinky vzduchu ve vodě obsaženého, potom malé částky vody co páry se vyvrhují. Chvění prvkové tedy přechází v mechanický pohyb par, a poněvadž takto všechen pohyb, který se do vody z plamene přivádí, parami zase odchází, nemůže se voda více rozehřáti nežli na ten stupeň, kde se v páru mění t. j. na 80 stupňů Reaumurových či 100 stupňů Celsiových. Z toho samo sebou vysvítá, že by se chvění teplové v případě, kde by parám překáženo bylo, aby neprchaly, i nad ten stupeň zmáhalo. A tak se skutečně děje, zavřeme-li nádobu těsnou pokličkou, jak při hrnci Papinově jest, v němž, jak známo, pomocí zvýšeného tepla i kosti rozvařiti lze. Volno-li obrazem ze všedního života objasniti popsaný úkaz fysikalní, představme si taneční síň úplně naplněnou tanečníky a tanečnicemi, veselému křepčení se oddávajícími. Z daleka poskytnou obraz souvislé pohyblivé spousty. Pomysleme si nyní, že by najednou křik se rozléhal, že hoří. Poděšeného obecenstva zmocní

se největší nepokoj, nastane všeobecné sem tam běhání a k východu tlačení, ti co jsou na blízku dveří, brzy budou vystrčeni, načež celý dav otvorem ven se vyhrne, aby se na všechny strany rozprchl. Však jsou-li dvéře zamčeny, bude tlačenice uvnitř ještě větší, až snad okna i dvéře se prolomí a kudy kdo může, na útěk se dá. Síň v tomto příkladě zobrazuje nám nádobu, pohyblivá společnosť rozehřátou vodu, tanečníci a jejich družky znamenají prvky vodní, dvéře pokličku, křik, že hoří, okamžik, kde voda dosáhla stupně 100^0 C., a prolomení dveří jest výbuch, kterým někdy praskne parní kotel.

I co do vysvětlení tak zvaného sálajícího tepla, držíce se novověké nauky, s nižádnými překážkami se nepotkáváme. Každý ví, že teplý předmět i do vzdálenosti účinkuje a zahřívá, právě jako zvuk daleko široko okolo zvučícího tělesa se rozléhá. Toto šíření se tepla prostorem do dálky jmenuje se sáláním. Sáláním jest, že si v zimě hověti můžeme v pokojíku mile vytápěném, jímž též vrstvy vzduchové okolo země se zachovávají při takové teplotě, že bezpočetným tvorům v nich živu býti a prospívati lze. Toto sálání tepla nic jiného nám není, nežli šíření se a postupovaní chvění hřejného jemnými hmotami, které okolo oteplenébo předmětu jsou a všechen prostor vyplňují. A poněvadž sálání tepla také v prostoru vzduchuprázdném se děje, následuje, že hmoty ještě nad vzduch jemnější vším prostorem se rozplývají, kterážto domněnka i pozorováním jiných úkazů fysikálních potvrzení dochází. Tyto hmoty povšechným výrazem nazvány jsou éterem.

Vidíme tedy, že úkazy tepla podle mechanické theorie bez překážky vysvětliti lze. Však nejen tato okolnost jest nám důkazem její oprávněnosti, nýbrž jsou i přímé pro ni důvody. Neboť na předmětech zahřátých vždy zpozorujeme jisté změny, které patrně pocházejí z porušení bývalé skladby prvkové, následkem čehož nabývají jiných vlastností přírodopisných, jiné hutnosti, vláčnosti, pružnosti, ba často mění se, jak nejzřetelněji vidíme na zahřáté síře, na kostíku a arsenu, i barva i vlastnosti lučební (allotropické obměny).

Je-li tedy teplo pohybem uvnitř zahřátých hmot, kteréž na sousední předměty, buď pevné buď těkavé přecházeti může, nebude s podivením, že se, jak již při vysvětlení úkazu vaření připomenuto bylo, za jistých okolností v mechanické pohybování t. j. v stejnosměrný pohyb všech prvků, které v jeden celek spojeny jsou, obměniti a tudíž zjevným státi může. Ba jistá proměna mechanická, totiž rozšíření objemu, na všech tělesech oteplených se objevuje. Však u některých předmětů jest tato obměna tak pravidelná, že zrovna k měření tepla

slouží. Každý zná obyčejný teploměr. Záchvěvy tepla, v kouli rtuťovou dorážející, hnedle působí mechanický pohyb sloupce rtuťového, který se roztahuje vystoupením svým, udávaje čilosť onoho chvění t. j. stupeň teploměrný. A jako prvkový pohyb tepla se obrátiti může v pohybování mechanické, tak se naopak toto často v ono obměnuje, což se vždy děje, když mechanické nějaké pohybování za kteroukoliv překážkou tak rychle v dotknutý předmět přestoupiti nemůže, aby míra zjevného pohybu, rychlosti jeho přiměřená, zachována býti mohla.

Co medle činíme, když nám ruce zimou křehnou? — Mneme jednu o druhou a tak se nám zahřejí. Čím se to děje? Tím, že třením dlaní ustavičně překážíme mechanickému jich pohybování sem a tam, čímž zjevný pohyb přechází do vnitř rukou, přiváděje nejmenší částky do chvění, které skrze nervy jako teplo pociťujeme. Divoši oheň si rozdělávají silným otáčením přiostřeného kolu v dřevě vyvrtaném. Mechanický, točivý pohyb jich ramen za nedlouho se objevuje co teplo v částech o sebe třených, teplo se vzmáhá až se dřevo konečně rozdoutná. Od jednoduchých úkazů obraťme se nyní k zjevům rozsáhlejším. Vizmež vlak po železnici uhánějící, velikolepý to obraz mohútného pohybu mechanického. Nuže, čím ten jeho spěch? V plameni zdroj tepla, chvění prvkového, prvky trkají v prvky, parní kotel se rozechvěje, rozvíří se i částice vodní, rozprchají se konečně v zběsilém reji co pára vodní, tlukouce millionnásobně v železnou svou ohradu, až tu stěna povoluje na místě, kde píst od páky vsazen jest; a páka se hýbá sbírajíc útoky prvkové v mohútný zášvih, a mechanický tento pohyb mžikem přestupuje v kolo honivé, odtud jeho otáčením postupuje v osy, a jimi se šíří po celé železné stavbě, která takto ku předu tíhne. Několik takových zášvihů kola honivého a nesmírné břímě bouřlivým spěchem po hladké ploše ku předu se žene, až vlak opět v jiné nádraží vjíždí. Tu ředitel stroje staví jeho běh, čině otáčení kol překážky zastrkáním stavicích pák. Skřípavé, stenavé zvuky vydávaje, stroj poslechne a stane. Toť úkaz neméně pozoruhodný nežli původní rozhyb náramné této spousty. Kam se poděl vichrohbitý její pohyb? Ovšem skřípavé zvuky jsme zaslechli, nepochybně tedy některé části dostaly se do záchvěvů zvučivých, čímž něco mechanického pohybu ubylo, však co jest to u porovnání s bývalou mohútností jeho! Nuže, sáhni na koleje, na kola a stavicí páky! Však dej pozor, abys se nespálil! Tu to máme. Z tepla pohyb pošel, v teplo se opět obrátil, jest tu před námi úplný oběh pohybu různými obměnami.

Již z těchto málo příkladů, jichž počet mohl by se do nekonečna rozšířiti, poznati lze, jak snadno pohyb mechanický se přeměniti může v chvění hřejné a teplo zase v pohybování celkové. A poněvadž i pohyb mechanický i teplo pohodlně a důkladně měřiti možno, jest na snadě, že tyto dvě obměny pohybování nejvíce sloužily k objasnění poměru, v kterém jest pohyb zjevný k pohybu vnitřnímu. A tak stanoven předůležitý zákon přírodní, že z míry pohybu pranic ani ztratiti se, ani zaniknouti nemůže, nýbrž, jestli kdy co zmařeno býti se zdá, že tento schodek v jiné obměně dále působí (Mayer, Helmholtz). I zde smrti není, jen neustálá měnlivosť v reji světovém.

Vleje-li se do válcovité měděné nádobky studené vody a způsobí-li se rychlé její otáčení podobnými prostředky, kterými se cívka u kolovrátku neb šicího stroje rozvrtí, dostane se onen válec i voda v něm obsažená do točivého mechanického pohybu. Překážíme-li tomuto pohybování tím, že měděný válec svíráme dřevěnými třískami jako kleštěmi, tedy se voda za několik minut dá do vření oteplivši se na 100 stupňů centesimálních. Pohyb mechanický proměnil se u víření prvkové (Tyndall, Rumford). Točení můžeme dáti vykonati parním strojem, v němž za tímto účelem potřeba vodu pomocí tepla proměniti v páru. Měříce teplo k tomuto účelu spotřebované, jakož i teplo zastavením mechanického pohybu vzniklé, shledáme, že míra tepla k točení potřebného rovná se míře tepla z točení vzešlého. Hojnými a rozmanitými zkouškami (Mayer, Joule) byltʼ poměr mezi mechanickým pohybem a pohybem tepla číslicemi ustanoven a nalezeno, že vnitřní pohyb, kterým jedna libra vody o jeden stupeň teploměrný se zahřeje, rovná se mechanickému pohybu, kterým by se břímě 1390 liber, tedy téměř 14 centů vážící, o jednu stopu do výšky vyzdvihnouti mohlo, či krátce pověděno, oteplení jedné libry vody o jeden stupeň rovná se 1390 librostopám. Toť význam »mechanické rovnomocniny tepla.« Podle této formule snadno lze vypočítati, jaký mechanický účinek může dosažen býti jistou mírou tepla, a naopak, jaké teplo spůsobiti možno obměnou známého pohybu mechanického.

Lidské tělo nachází se v ustavičném teple 36 stupňů Celsiových, které z chemického rozkladu ústrojných látek pochází. Mírou tepla, které lidské tělo k svému vytápění za 24 hodin si připravuje, mohlo by se 480 liber vody do varu rozehřáti, či 480 centů o jeden stupeň otepliti. Tímto teplem lze opět břímě o 111.200 centů o celý sáh vyzdvihnouti čili 667000 centů o jednu stopu. Dožije-li se člověk 60. roku, tedy ve svém živobytí tolik tepla spotřeboval, že by lze bylo tímto teplem

přes 100 centů okolo celé země vléci. A všechnu tuto hybnost člověk čerpá ze svých jídel a ze vzduchu! Naše země pohybujíc se okolo slunce a zároveň okolo osy své, nachází se v ustavičném pohybu mechanickém. Kdyby se náhle zastavila, stal by se všechen tento pohyb vnitřním chvěním prvkovým, čímž by vznikl žár, žeby se celá země nejen roztavila, nýbrž v samou páru rozprchla; bylo by teplo, jako by 14 zeměkoulí ze samého kamenného uhlí náhle shořelo (Helmholtz). Tudíž si můžeme učiniti pojem o moci, která spočívá v záchvěvech prvků, když jich pohyb se obrátí v jeden směr všem společný!

Však prvkové chvění tepla není ještě nejčilejším pohybem vnitřním, kterým mnohé zjevy přírodní vznikají. Co nazýváme světlem, elektřinou, magnetismem, dějem lučebním, s největší pravděpodobností rovněž nepochází než z pohybů prvkových, rychlostí převyšujících i zvukové pohyby vzduchu, i hřejné záchvěvy tepla daleko. Co se světla týče, obecně již upuštěno od domněnky dlouho panovavší, jakoby byla zvláštní hmota, která jsouc obdařena silou svítivou z předmětů svítících vyzářuje (Newton), a přijata nauka, že světlo vzniká pohybováním se nejmenších částí hmoty nejen v tělesech, nýbrž i mimo ně, jelikož prázdného prostoru není, a hmota, třebas v jemnosti éterové, všude rozšířena jest; a mechanická theorie pohybu prvkového právě v nauce o světle odůvodněna byla počtem mathematickým, jenž jest zlatým klíčem, kterým se nám snad otevrou i zavřené až posud brány do veledílny přírody vedoucí.

Že světlo vzniká podobným spůsobem jako teplo, totiž pohybem prvkovým, k tomu již poukazuje zkušenost, že kdekoliv světlo jest, i teplo povstává. Vždyť této zkušenosti používáme, když si teplo způsobiti chceme; rozděláváme oheň, abychom z něho teplo měli. Na vzájem možno nám zase z tepla opatřiti si světlo. Zahříváme-li n. př. kovový drát, stane se vždy teplejším, až konečně žhavým t. j. svítícím, aniž by nám lze bylo určiti okamžik, kdy se světlo k teplu přidružilo.

Však jsou též zkušenosti vědecké, z kterýchž bezprostředně vysvítá, že světlo nic jiného není nežli stupňované teplo, či mnohem čilejší pohybování prvkové, buď již éteru (Huighens, Young) nebo tělesa samého (Euler, Grove), chvění tak čilé, že je nelze pocítiti jinými ústroji než toliko velmi citlivým ústrojem zrakovým. Toho důkaz vidíme v onom ději přírodním, jímž krásná duha vzniká, neb různobarevný třpyt rosy, která se v záři sluneční jako démant skvěje.

Necháme-li do tmavé komory skrze hranolové sklo vzářiti paprsek sluneční, neprojde nezměněn, nýbrž jednak od původního svého

směru se odchyluje (lomí se) jednak se rozkládá v sedmero překrásných, v sebe přecházejících barev, kterými se na protější stěně zaskvěje barevný obraz s krajem violovým a červeným. Jmenujeme jej vidmem; duha není než společným vidmem paprsků skrze padající krůpěje deště lomených, a třpyt rosy rovněž není než zjevem z lomu světla pocházejícím. Vznik vidma můžeme si tak představiti, že světlý proud éterového pohybu, když vnikne do pevné, však průsvitné hmoty, takřka se staví, čímž vždy více do šířky se rozmáhá, měně takto původní svůj jednotný směr, při čemž chvějící se částice hmoty podle překážek různými směry se vyskytujících při různé čilosti se zachovávají. Když jednotlivé proudy částic éterových nestejnou čilostí se chvějících v zrak náš vnikají, spůsobují v nás dojmy rozličných barev. Velmi důvtipným spůsobem vyskoumáno a vypočtěno jest, s jakou čilostí prvky éterové se kmitají, aby jich pohyb učinil dojem nějaké barvy, či jinak řečeno, kolik éterových vlnek v každém proudu paprsku barevného v jedné sekundě do oka přichází, za který čas pablesk světlový, jak známo, 42.000 mil v prostoru proběhne. Vyskoumáno, že světlo na violovém konci vidma nejvíce se chvěje, majíc 699 billionů zášvihů prvkových či vlnek za jednu sekundu.

Čím blíže k červenému jeho konci, tím více čilosť éterového pohybu se umírňuje, až v červeném pruhu samém na 474 billionů vlnek klesá. Jak nepatrné proti tomu jest chvění zvučícího vzduchu, jenž se při nejhlubším tóně toliko 16 vlnami za sekundu rozhoupá, při nejvyšším nepřesahuje 24.000 záchvěvů, které za ten čas dále nepostoupí než na 175 sáhů! A předce jest mezi tím, čím vzniká zvuk a tím, čím světlo, tolik podobnosti, že se právem mluví jak o barvě tónu, tak o tónu barvy. Však vraťme se k barvám ve vidmu obsaženým, které se nestejnou chvějivostí prvků éterových různí. Než jednotlivé barvy rozcházejí se též jinými ještě vlastnostmi. Bylo totiž objeveno, že též nestejné hřejivosti jsou, a sice bývá hřejivosť barevného světla tím menší, čím větší se objeví jeho chvějivost. Červené světlo mnohem více hřeje nežli violové, ba vedle červeného konce vidma, kde již žádného světla spatřiti nelze, jest neviditelný pruh, v kterém hřejný účinek paprsků jest největší, tak že za to míti sluší, že zde jsou paprsky teplové, ovšem čilostí chvění od paprsků světlových se lišící. Soustředíme-li je zápalným sklem, lze jimi kovy až do žhava rozehřáti, tedy učiniti svítícími, čímž přecházení tepla v světlo znova se znázorňuje. Podle všeho toto jest světlo právě jako teplo chvěním prvkovým, éterem prostředkované. S tím se též shoduje pozorování, že předměty,

které nějaký čas vystaveny byly paprskům světla, do jisté hloubky svou skladbu prvkovou zjinačily, však jen právě tam, kde světlo vniklo (Niepce de St. Viktor). I lze tvrditi, že jen na této vlastnosti spočívá shotovování všelikých obrazů fotografických.

Však vidmo neposkytuje pouze důkazů, jak světlo s teplem souvisí, nýbrž obsahuje též důvody o tom svědčící, že i proměny lučební pocházejí z vnitřních pohybů prvkových. Neb právě jak vedle červeného konce vidma se nacházejí neviditelné paprsky hřející, tak vedle violového konce jest neviditelný pruh, v němž lučební proměny nejrázněji se dějí, kteréžto vlastnosti v barevných pruzích vidma od violového konce k červenému postupně vždy více ubývá. Jsouť tedy paprsky chvějivosti ještě větší, než se v světle violovém objevují, paprsky takové čilosti, že k poznání jich naše oko tak málo stačí, jako ucho k pojímání chvění světlového. A to jsou paprsky lučební. Seznali jsme již, že jednotlivé odrůdy pohybové vzájemně v sebe přecházejí. I paprsky lučební lze jistými prostředky tak obměniti, že se na jich místě paprsky svítící objeví. Potřeba jen, abychom papír v roztoku síranu chininového namočený připojili k violovému konci vidma, a tam, kde dříve byla tma, objeví se nám najednou světlá záře obměněných (oslabených) paprsků lučebních (Stokes), překvapující to úkaz, jenž bezděky nás ponouká k rozjímání o tom, jak nedokonalé naše smysly jsou, obsahujíce toliko jistý obmezený obor věcí přírodních.

Proměny lučební, jak jsme poznali, mohou spůsobeny býti chvěním éterovým, a sice tím snadněji, čím toto chvění jest čilejší, i soudili jsme z toho, že lučební proměna se děje vnitřním pohybem hmot strhujícím i nejjemnější částice do svého víru, tak že se seřadění prvků a jich skupenin a tím i vlastností předmětů úplně zjinačují.

Je-li tedy děj lučební vnitřním pohybem, pochopitelno jest, že vznikati může i obměnou jiných druhů pohybování, neb zkušenost učí, že příčinou lučební proměny často bývá i pohyb mechanický (otřesení, tření), rozzvučený vzduch, teplo, světlo, nebo i proud elektrický. Naopak z proměny lučební povstávají veliké jiné obměny pohybu, pohyb mechanický, zvuk, teplo, světlo, elektřina. Obyčejný příklad to objasní: znáť totiž každý dobře, jak následkem lučebního ruchu, spůsobeného zapálením střelného prachu v ručnici světlo vzplane, rána bouchne, koule mechanickým pohybem vyletí, hlaveň se zahřeje. Ostatně my všichni každým dnem spůsobujeme přeměnu pohybu lučebního v světlo a teplo, rozžehujíce svíčku neb rozdělávajíce oheň, ač jsouce příliš zvyklí zjevu plamene málokdy obdivuhodných dějů si všímáme,

kterými vzniká a trvá. A snad jiného zjevu není, který by byl vhodnějším oznakem nesmírné čilosti, nežli plamen, jenž tiše plápolá. Chtějíce si rozsvítiti, třeme zápalku o drsnou plochu; toť pohyb mechanický. Drsná plocha překáží volnému pohybování. Částka pohybu, o kterou se tento pohyb mechanický třením oslabuje, ponejvíce přechází u vnitřní chvění v třených plochách, v teplo. Tím zejmena prvky fosforové se tak rozechvějí, že se jako jemná, čichem znamenatelná pára do vzduchu rozprchají. Vzduch se skládá z plynů, v těchto bývají prvky u velmi čilém pohybování, jak jsme již na vodní páře poznali, a zejmena tak jest u kyslíku, ve vzduchu obsaženého. Prvky plynu kyslíkového a plynu fosforového tudíž mnohonásobně v sebe vrážejí a stavíce se takto ve svém pohybování, na místě do chvění se dostanou. Toto chvění pokračuje éterem dále, a světlo učiněno jest. Spojené prvky plynu fosforového a kyslíku staly se chemickou sloučeninou, kyselinou fosforečnou, která obdařena menší čilostí, nežli kterou její součástky dohromady vládly, prostorem se šíří O kolik její pohyb skrovnějším se stal, právě tolik pohybu světlem se šíří, které i nespálené ještě částky fosforové v páru promění, čímž se světlo a teplo vždy více vzmáhá, až i síra i dřevo v plyny se rozprchají a zápalka hoří. Tou však stejným spůsobem lze zapáliti jiné spůsobilé předměty. Tak vidíme, že prvek plynový prostorem spěchající podle týchže zákonů se pohybuje a stane, kterými mohútná lokomotiva dále uhání a se zastaví. Tu i onde z pohybu nic zaniknouti nemůže, zdánlivý schodek v jiné obměně úplně na jevo vychází.

(*Dokončení*).

Kniha Rožmberská. Kritické vydání, opatřené poznámkami a glosářem, jež učinil V. Brandl, zemský archivář moravský. V Praze, nákladem jednoty právnické.

Čím byly Římanům doby císařské zákony XII desk (leges duodecim tabularum), tím asi byla nám až posud Kniha Rožmberská. Měli jsme ji sice u veliké vážnosti jako jednu z nejstarších památek řeči a starobylosti české, ale rozuměli jsme jí málo kdo. Jako v dotčené památce starobylé práva římského, byla i v knize R., abych užil slov Gelliových (Noct. Att. XXI.) »quaedam obscurissima atque durissima.« A nemohlo jinak býti; neboť co za příčinu oné »zatemnělosti a tvrdosti« na slovo vzatý římský právník Sext. Caecilius u téhož Gellia uvádí, platilo v plné míře i o naší K. R., že totiž »longa aetas verba atque

mores veteres obliteravit, quibus verbis moribusque sententia legum comprehensa est.« Mělo-li se tedy K. R. náležitě rozuměti, bylo potřebí, aby všechna zastaralá slova a neobvyklé nám nyní spůsoby mluvení v kontextu se objasnily, a ony právní zvyky a poměry, z nichž K. R. původ svůj vzala, důkladně a obšírně se vyložily.

Obtížnou tuto práci podnikl a šťastně dokonal p. archivář Brandl. Že se to stalo s plným zdarem a k velikému užitku naší literatury, za to ručí nám samo jméno p. vydavatelovo. Jest zajisté p. vydavatel z nečetných učenců českých, kteří se obírají důkladnými a všestrannými studiemi starého práva českého. Známyť jsou čtenářům těchto listů některé velezdařilé jeho práce z oboru toho, jiné zase uveřejňuje odborný časopis Právník. A co se týká methody linguistické, i tu osvědčil p. vydavatel již svou spůsobilosť a obratnosť dvěma důkladnými pracemi o rukopisech Zelenohorském a Kralodvorském. S takovou přípravou mohl se ovšem směle odvážiti úlohy tak nesnadné, a obecenstvo české vším právem nadíti se mohlo díla velezdařilého.

Vydání p. Brandlovo, které obstarala Jednota právnická v Praze, skládá se ze tří částí. Napřed položen jest obšírný úvod (str. 5—27), v němž pojednáno jest o povaze, stáří a veliké důležitosti K. R. Původ K. R. klade p. vydavatel před r. 1300, což dovozuje důvody veskrz přesvědčivými. Ráz veliké starožitnosti dotčené památky zjevný jest jak z věcí samých, o nichž se tam jedná, tak ze starobylých slov a frází i forem gramatických. O tom všem pojednáno zevrubně a důkladně. Co tam o stránce mluvnické a lexikální pověděno jest, na to upozorňujeme zvláště naše filology.

Na str. 28—110 položen jest text s věcnými i slovnými vysvětlivkami pod čarou. Text učiněn jest přede vším na základě variantů, které p. F. Palacký do vydání svého v Archivě Českém přijal s velikou obezřelostí. Jest pak na bíledni, že památka naše, která vinou pozdějších opisovatelů, jenž mnohým místům nerozumějíce každý podle rozumu i nerozumu svého text všelijak měnili, ve spůsobě velmi porouchané nás došla, ku kritice konjekturálné takořka nutkala. Konjektury tyto se p. vydavateli vesměs výborně povedly. Na důkaz toho dostačí poukázati jen ku č. 72: z rady právo se otepříti (m. zrady), č. 210: radil (m. zradil), č. 116: ustúpil platiti základa (m. vstúpil), č. 130: hospodú svú lháti (m. s hospodú svú léhati).

Ku dvěma místům dovolujeme si něco podotknouti. Č. 134. čte se v rukopisech:

»Takéž veď na třetí lože třetí devět svědków.« P. vydavatel píše: »Takéž veď na též na třetí lože devět svědków,« podotýkaje, že »třetí« před slovem »devět« vynechal »pro neobyčejnosť i nesprávnosť spůsobu mluvení.« Dobře-li jsme porozuměli, vidí se p. vydavateli vazba »třetí devět« neobyčejnou a nesprávnou. Neobyčejná jest v češtině ovšem, ale nesprávnou ji býti nesoudíme. Jak známo, jsou číslovky slovanské od pěti počínajíc vlastně substantiva gen. fem., odtud jich vazba s genitivem i v těch pádech, v kterých je nyní adjektivně pojíme: V sedmi let diete malé. Před šestí dnów (Výb. I. 69). Odtud jde, že se tyto číslovky jako jiná substantiva přídavnými určují, což se k. p. v polštině ještě v 16. stol. děje: Przez całą dziesięć lat. On co wziął pięć grzywien, robił niemi, tak iż zyskał niemi drugą pięć. (Srovn. Małecki Gram. jęz. p. większa str. 121). Není-li tedy nějakého věcného důvodu, se strany řeči nebylo by proti té vazbě nic namítati, jestiť ona novým důkazem veliké starobylosti K. R.

Č. 156. čte se ve vyd. Pal. a Jir.: »Ze zlodějstva, což pomění, jeden póhon.« P. vydavatel položil »pomnienie verbale od pomnieti = upomínati; neb pomění prý od poměniti (= stále se proměňovati) sem k smyslu se nehodí.« Avšak pomění i jinak ještě vyložiti se může. Ve Výb. I. 397 čteme: »Když která manželka nevěrú mieněna, dává se jí ta voda píti.« »Mieniti někoho čím« znamená zde patrně tolik co »nařknouti, viniti koho čím,« a dle obdoby časoslov těchto správná jest též vazba »mieniti koho z čeho.« Dle toho soudíme, že by na našem místě »pomienie« obstáti mohlo a znamenalo: »Nařkne-li kdo koho ze zlodějstva, jeden póhon.«

Ku každému článku přičiněn jest výklad více méně obšírný. Místa temnější objasněna jsou jednak z K. R. samé přivedením míst parallelních a zevrubnou parafrásí, jednak z jiných památek práva českého: z Ondřeje z Dubé, V. K. z Všehrd, ze Statut Kunratových, z Půh. knih, z Kniby Tov., Zápisků Žer. a m. j., čímž p. vydavatel důkladnou a všestrannou znalosť dotčenýeh památek osvědčil.

Na konec přidán jest rozsáhlý glosář, str. 113—144, v němž zevrubněji slova a věci se vykládají. Zde nalezne čtenář mnoho poučného a jest glosář ten důležitým příspěvkem k české leksikografii.

A poroučíme K. R. v tomto novém sličném i lahodném rouchu všem milovníkům práva a jazyka staročeského a české starobylosti vůbec, přejíce sobě, aby i ostatní památky staročeské v takové spůsobě se vydávaly, a to nejen právnické, nýbrž i jiné, jako především rukopis Kralodvorský a Alexandreis.

F. Bartoš.

Prameny dějin českých (Fontes rerum bohemicarum), vydávané z nadání Palackého. V Praze nákladem Musea království českého. V komisí kněhkupectví Dra. Grégra a F. Dattla. Cestou předplacení I. díl, skládající se z 5 svazků, za 5 zl., skrze kněhkupectví za 7 zl. 50 kr.

Mezi hojnými plody písemnictví českého v době nejnovější vynikají vzácností svou zvláště publikace pramenů, slušících jednak k dějinám českým vůbec jednak k právu českému zvláště. Dílu svrchu jmenovanému, »Pramenům dějin českých«, přísluší bez odporu přední místo mezi těmito publikacemi, netoliko pro velikou důležitosť a obsáhlost jeho, než i také za tou příčinou, že hoví i potřebě oné části českého obecenstva, jež i bez sběhlosti v jazyku latinském ráda by se obeznámila s obsahem našich starých letopisců. Vydavatelstvo, prohlédajíc k širším kruhům čtenářstva českého, položilo totiž vedle původního textu spolu i překlad český a lze se takto nadíti, že dílo jeho dojde netoliko v učeném světě vděčného uznání, ale i valného rozšíření mezi vzdělanějšími národovci našimi, kteří v čtení o minulosti našeho národu hledají zábavu nebo poučení.

Nelze upříti, že to byla patrná v naší literatuře mezera, jevivší se až do této chvíle v nedostatku českých překladů našich starých památek historických. Valná část našich vzdělanců zná zajisté dle jmena otce českého dějepisu, kronistu Kosmu, a mnohý z nich rád by byl aspoň z překladu vážil zprávy tohoto ctihodného muže, které o národu našem před sedmi sty lety zaznamenal; ale pro nedostatek překladu nemohl žádost svou ukojiti: ano i ten jenž hledal původní text latinský (Dobrovského a Pelzla z r. 1783 v Scriptor. rer. boh. nebo Koepke-ho v Pertzových Mon. Germ. hist.), potkával se s obtížemi, neboť vydání Dobrovského vymizelo již dávno z obchodu a Pertzovo, jak známo, pro svou cenu a celé své uspořádání jest téměř výhradně toliko předmětem větších bibliothék.

Myšlenku, učiniti přístupnými staré památky historické, sepsané ve věku středním v jazyku latinském, veškerým vzdělanějším vrstvám obecenstva zdařilými překlady, jali se již dávno jiní národové v skutek uváděti, zvláště velikým stářím svým památní letopisci jejich nezůstávaly bez tlumočníků. Tak mají Angličané svého Bedu (»Historia ecclesiastica gentis Anglorum.«) v několika překladech; rovněž Francouzové nepohřešují překladu Řehoře Turonského (»Gesta Francorum«); Saxo Grammaticus seu Poeta (»Historiae Danicae libri XVI«) přeložen nejednou do dánštiny (nejstarší překlad již z r. 1575); k latinskému textu

Vin. Kadłubka (»Chronica Polonorum«) přičinil r. 1862 Przeździecki překlad polský, a Němci vydávají již po více let všechny letopisce své latinské v překladu německém ve velkém díle »Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit«. Zaznamenáváme tudíž s nemalým potěšením, že i u nás došla myšlenka tato svého uskutečnění a že i my v krátké době uzříme v mluvě materské nejstaršího českého letopisce, našeho Kosmu.

Z Pramenů našich vyšly až posud 2 svazky, které obsahují životy svatých (sv. Cyrilla a Methoda, sv. Ivana, sv. Lidmily a sv. Václava) a opatřeny jsou kritickými poznámkami a překladem českým. Po legendách o českých svatých následovati budou Kosmas a jeho pokračovatelé, pak ostatní letopisci až do počátku XVI. století a konečně výpisy ze všech zahraničných spisovatelů týkající se dějin českých. Úprava tohoto národního díla, jakž je vším právem nazvati slušno, jest velmi pěkná a cena u porovnání s jinými publikacemi toho druhu levná. *R.*

Omyly tiskové.

Na str. 22. v 7. řádku zdola místo commody polož commodi.

Na str. 51. položená tabulka kabbalistická náleží na str. 52. mezi 2. a 3. řádek shora.

Na str. 58. v 1. řád. zdola místo jest polož jist.

Na str. 64. v 8. řád. shora místo Consantia polož Constantia.

Svatý Ota, biskup bamberský, apoštol Pomořanů.

Úryvek z dějin baltického Slovanstva.

Podává *V. Royt.*

Od času založení arcibiskupství hamburského v devátém století byly činěny pokusy o uvedení polabského a baltického Slovanstva do lůna církve křesťanské; avšak že šíření učení křesťanského bylo spolu zakládání panství cizinců v krajinách těch slovanských, potkávalo se všeliké úsilí misionářů s nezdarem takovým, že nikoliv činností jejich nobrž zbraní vítězila zde konečně víra křesťanská a spolu s ní i německé panství. Toliko v západním Pomoří, kam byl dvakráte přišel Ota, biskup bamberský (1103—1139), jakožto věrozvěst, ujalo se křesťanství bez krvavého zápasu, a možno říci, že zdar práce učitele toho byl daleko větší, než dílo všech ostatních misionářův, působivších po celá tři staletí mezi severním Slovanstvem.

O působení sv. Oty v Pomoří zaznamenali již soudobníci jeho hojné zprávy, nejčileji sbírány jsou v klášteře sv. Michala u Bamberka, kde později odpočíval popel jeho. Neminulo ještě dvacet let od smrti jeho (1139) a již vypsali v této klášterské samotě vítězné jeho pouti do Pomoří dva mniši, Ebo a Herbord, vážíce věrné zprávy z úst mužů, kteří jej na cestách jeho pomořských provázeli. Spisů jejich užil brzo třetí životopisec, jenž znám jest jakožto »Monachus Prieflingensis s. Pruvenigensis«; avšak spisovatel tento přičiniv toliko některé nové zprávy k životům od Herborda a Ebona sepsaným, nevyznamenal se v díle svém ani hodnověrností ani umělostí.

Herbord vypsal život Otův ve formě rozmluvy, jejímiž hlavními osobami jsou Timo a Sefrid, jenž žili s Herbordem v klášteře svatomichalském a Otu nejen z činnosti jeho v Bamberce znali, nobrž Sefrid byl i očitým svědkem všeho, co se událo na první pouti Otově r. 1124. Sefrida, mladého tehda klerika, schválil pro jeho bodrost, bystrozrak a věrnost, jakož i proto, že uměl psáti, pěstoun jeho Oldřich, kněz u sv. Jiljí v Bamberce, biskupu za průvodce. Oldřich měl taktéž

jíti s Otou do Pomoří, avšak před odchodem náhle onemocněv musel zůstati v Bamberce; Sefrid však vydal se s biskupem na cestu. *) V řečené rozmluvě účastní se méně skladatel její Herbord, jenž biskupa neznal; **) v 1. knize rozmlouvá hlavně Timo, převor kláštera, o soukromém životě Otově a jeho zbožných základech, v 2. a 3. knize hovoří však Sefrid o příhodách Otových na cestách jeho pomořských. Teprv na druhou cestu r. 1127 ***) vydal se do Pomoří s Otou také kněz Oldřich a stal se potom zpravodajem druhého svrchu jmenovaného životopisce, Ebona. Zakládá se tudíž vypsání první cesty Otovy v dialogu Herbordově na zprávách svědka očitého, kdežto zase Ebo má při vypsání druhé cesty takové hodnověrné svědectví. †)

Kanonisace sv. Oty r. 1189 dala nový podnět k činnosti spisovatelské v klášteře sv. Michala, ovšem že tamní bratří nyní více legendou nežli historií se obírali a zvláště zázraky bedlivě zaznamenávali, jimiž oslaveny byli cesty pomořské svatého muže a které nyní stále ozářovaly hrob jeho v chrámě svatomichalském. Tvářnost spisu Herbordova nehověla jaksi tomuto novému směru literárnímu v klášteře a nedlouho po r. 1189 setřena jest s něho forma dramatická a původní spis přetvořen v prostou povídku, jež po vydavateli jejím Canisiu r. 1602 »Anonymus Canisii« slove. Původní dílo Herbordovo přišlo na zmar, než v nejnovější době pokusil se R. Koepke o sestavení jeho z různých zlomků a vydal je v Pertzových »Monum. Germ. hist.« se záhlavím: »Herbordi dialogus de vita Ottonis episcopi Bambergensis«, kdež také uveřejnil nahoře jmenované životopisy Monach. Priefl. a Ebona. Ph. Jaffé vydávaje »Bibl. rerum germ.« položil do V. svazku (»Monumenta Bambergensia«) této sbírky na novo Herbordův dialog a Ebonův život sv. Oty s nepatrnými odchylkami od vydání Koepkeových. ††)

---

*) Ebo, II., 3: Sefridum tamen, bone indolis adolescentem, pro amore pii nutritoris Udalrici in comitatu suo admittens, intime dilectionis visceribus ex tunc et deinceps eum fovere non desiit.

**) »Ego advena sum apud vos at peregrinus«, praví Herbord k Timonovi a Sefridovi, a pak: »Ipsum (Ottonem) autem in carne non vidi; eo quod ante hoc tredecennium introitus mei ad vos sex ille annos iam habebat in tumulo.« Herbordi dial. I., prooem.

***) Dříve kladena 2. cesta Otova obyčejně do r. 1128, Koepke a Jaffé rozhodli se pro r. 1127.

†) Ebo dokládá se svědectva Oldřichova II, 1: Udalrici reverende maturitati et spectate coram Deo et hominibus fidei ita me necesse fuit credere, acsi propriis oculis ea que dicebat vidissem.

††) V rozpravě této užito vydání Jafféových.

Oba tyto životopisy, Herbordův a Ebonův, jsou jakožto přímé prameny nejspolehlivější svědectva o misii sv. Oty v Pomoří a nejsou toliko příspěvkem důležitým pro dějiny misií křesťanských, nobrž chovají v sobě i zajímavé zprávy o živobytí dávného Slovanstva při Baltu; jsou tudíž spolu pramenem pro kulturní dějiny národů slovanských. Rovněž obsahují v sobě i nejstarší zeměpis pomořský, podávajíce nám takřka nejstarší mapu západního Pomoří.

Rozprava tato má na zřeteli vypsání činnosti sv. Oty mezi baltickým Slovanstvem na základě dotčených dvou životopisův. Za příčinou souvislosti podáme tu však dříve, než provázeti budeme Otu na jeho cestách, v krátkosti hlavní okamžiky ze života jeho, než ještě se vydal na památnou svou první pouť.

Svatý Ota pocházel ze země švábské, kdež rodiče jeho slynuli více rodem než bohatstvím. Davše jej záhy na cvičení, aby se později oddal stavu duchovnímu, zemřeli, než byl dospěl k letům, odbyv teprv počátky v učení. Bratr jeho Friedrich uvázav se ve veškeré zboží po rodičích podporoval sice Otu v dalších studiích, ale tak po skrovnu, že tento, když se byl obeznámil s obsahem několika básníků a filosofů a vložil si v paměť pravidla grammatiky a metriky, umínil si jíti do ciziny a hledati tam svůj prospěch. Dozvěděv se, že v Polsku není s dostatek literatorů čili učitelů v elementárním cvičení, odebral se tam a převzal zde, jak si byl přál, řízení jakési školy. *) Za pobytu svého v Polsku přiučil se tu prý i jazyku polskému, **) avšak v jaké míře si jej asi osvojil, o tom jsou až dosud různá mínění. Mnozí mají za to, že jej znal dokonale, o čemž však možno pochybovati, neboť z činnosti jeho v Pomoří, kde mluveno nářečím polským, lze toliko souditi, že měl v něm jen tolik sběhlosti, že se v něm mohl domluviti v obyčejném hovoru. Herbord nám jen vypravuje, že rozmlouval jednou s dítkami ve Štětíně na ulici se bavícími po slovansku, avšak ve vážných okamžicích

*) Příčina cesty Otovy do Polska nebyla již prvým životopiscům jeho dobře známa. Co tu svrchu praveno, jest váženo z Herborda; Ebo však vypravuje, že Ota šel jakožto kaplan Juditin do Polska, kdež prý se také obíral vychováváním dítek tamních velmožů, po smrti Judity že navrátiv se do Němec stal se tu v Řezně kanovníkem. Zde si jej prý zvolila vnučka císaře Jindřicha IV., jež tu byla abatyší, za správce klášterského zboží, načež pak prý císař, když jednou navštívil vnučku svou a seznámil se tu s Otou, vyžádal si na ní propuštění jeho ze služeb jejích a povolal jej do svých vlastních. Ebo I., 1, 2.

**) Herb. III, 32: Linguam quoque terre illius apprehendit, a Ebo I, 1: Ibique in brevi loquelam gentis addiscens etc.

nemluvíval dle téhož zpravodaje k lidu v řeči jeho, nobrž užíval tlumočníků; taktéž při prvním setkání s Vratislavem, knížetem pomořským, hovoří Ota skrze tlumočníka. Ano i v listu, v němž žádá Boleslav III. (Křivoustý) Otu, aby převzal misii v Pomoří, nečiní onen žádné zmínky, žeby tento i pro znalost jazyka slovanského zvláště byl způsobilý pro podnik ten, než píše mu spolu, že mu dá tovaryše a tlumočníky, již by jej provázeli na pouti jeho.

Prodlévaje Ota v Polsku stal se tu, jsa spolu sličný a lepých mravů, pro své vzácné vlastnosti v brzce mužem velice oblíbeným a vysílán tytýž i s poselstvími ke dvorům knížecím, čímž došel takové přízně u knížete Vladislava I. (Hermana), že jej přijal mezi svou družinu učiniv jej kaplanem při dvoře svém. Po smrti první manželky Judity, dcery krále českého Vratislava, dal Ota hlavně k tomu podnět, že Vladislav pojal Juditu (Žofii) *), sestru císaře Jindřicha IV., za manželku, a v příčině té byl také tehda vypraven ke dvoru císařskému. Po tom vysílán častěji z Hnězdna k císaři do Němec, přinášeje dary nebo zprávy císaři od sestry jeho. Za častého příchodu Otova měl císař příležitost poznati jeho výtečné vlastnosti a nakloniv se k němu svou přízní, vyžádal si jej od sestry pro vlastní své služby. Tak asi po devítiletém prodlení v Polsku (1080—89) navrátil se Ota do vlasti své.

Císař užíval z počátku služeb Otových toliko v soukromí svém, zvláště pro ukojení svých potřeb duchovních. Ota měl hlavně na starosti, žaltář císařův míti vždy pohotově, kdykoliv tento ho žádal; císař sám, maje pochvíli, oddával se s Otou pobožnosti, odříkával s ním žalmy nebo bděl s ním na modlitbách. Než později povolal císař k obsáhlejší činnosti Otu a nejen že prý jej učinil kancléřem, nobrž svěřil mu i správu velkolepé stavby chrámu špýrského. Budování tohoto nejslavnějšího pomníku stavitelského z doby císařů franckých počalo již před šedesáti léty, avšak jednak pro netečnost jednak pro lakotu stavitelů pokračováno váhavě ve stavbě, pročež odevzdáno celé řízení stavby a nakládání s penězi od císaře Otovi, jehož péčí a horlivostí také dílo to jest r. 1097 dokonáno.

Za doby té, když Ota na dvoře císařském vynikal úspěšnou činností, zápasil bez ustání císař Jindřich s Římem o investituru. Rozpor ten jevil se v ústrojí církevním zejmena při volbách biskupů; neboť v oněch biskupstvích, kde vítězila strana papežská, horlící pro opravu v církvi, volilo tehda po úmrtí biskupa kněžstvo a lid nástupce jeho, v

---

*) Vdova po Šalomounu, králi uherském, jenž vypuzen ze svého království zemřel v cizině r. 1087.

ostatních však, jichž bylo mnohem více, odesílány jsou z osiřelého biskupství prsten a berla císaři, jenž tytýž některému ze zástupu svých věrných za konané služby jakožto výsluhu, ano nezřídka mnohému toliko za peníze propůjčil uprázdněné biskupství, dopouštěje se v tom i onom případě svatokupectví.

Roku 1102 poslali po smrti biskupa Ruperta také Bamberští znaky biskupské císaři, prosíce spolu o nového pastýře. Se všech stran přicházeli urozenci ke dvoru císařskému, nabízejíce značné sumy za udělení onoho biskupství; než císař povolav na sklonku řečeného roku čelní muže bamberské k sobě do Mohuče investoval u jich přítomnosti Otu v biskupství, načež tento v únoru r. 1103 uveden jest s obvyklou slávou do církve své. Se svěcením svým prodléval Ota za příčinou rozkolu mezi císařem a papežem po tři léta, zůstávaje věren císaři i ještě v osudném pro císaře okamžiku, když syn jeho Jindřich V. chopil se zbraně proti němu a k pokynutí papežského legáta Gebharda, biskupa kostnického, větší část praelátů německých již přestoupila ku straně syna císařova. Teprv na konci roku 1105 počal Ota straniti Jindřichu V. a zaslal asi té doby list papeži Paschalovi II. do Říma prose v něm za svěcení od něho samého. Roku 1106 dostal se Ota do Říma, avšak nenaleznuv tu papeže šel za ním do Anagni, kde tehda Paschal byl dvorem, a nedlouho na to posvěcen jest od něho na biskupa. *)

---

*) Herbord, aby nebyla památka Otova jaksi zkalena simonií, vložil do dialogu svého věci vymyšlené. Vypravuje totiž, že císař již dříve nabízel Otovi biskupství augsburské a halberstadtské, než Ota že se zdráhal přijíti to i ono, předstíraje na pohled, že jsou zasloužilejší a rodem slovutnější mužové na dvoře císařově než on, v pravdě však, že prý odmítal z rukou císařských investituru v úřad biskupský. Dále píše Herbord, že když po třetí Otovi císař biskupství, totiž bamberské podával, tu že již nechtěl déle odmítati od sebe dar dobrodince svého, jakož že prý se i obával, aby se nenaplnila na něm slova žalmisty »že kdo nechce požehnání, od toho že se vzdálí.« Po císařské investituře, vypravuje dále Herbord na prospěch Otův, umínil prý si tento ihned vzdáti se biskupství, neobdrží-li svěcení i investituru od papeže samého, což aby se vidělo býti zcela pravdivé, vymyslil si Herbord list, jejž v té příčině prý zaslal Ota papeži Paschalovi II. (r. 1103) a taktéž i odpověd papežovu k němu (Herbord, III, 40). Líčení Herbordovo nesouhlasí nikterak s listy, danými té doby od papeže a Oty, rovněž i zpráva Ebonova svědčí o nepravdivosti vypravování Herbordova, dle kteréž se Ota přijda k papeži vzdal biskupství svého, an prý se obával, že jest poskvrněn simonií. Verebatur enim aliquantula symoniace hereseos umbra se respersum, quia tanto tempore in curte regia fideli ministerio desudaverat: ne forte imperator pro mercede

Po návratu svém do Bamberka oddal se Ota s horlivostí pracím pastýřským. Dle zpráv nás došlých nebyl Ota muž učený, ale dobrý znatel práva duchovního a světského a vyznamenával se zvláště přirozenou výmluvností; dovedlť prý mysli lidské svou řečí tak jímati, že v tom ohledu předčil všechny biskupy svého času. Jsa povahy mírné neměl v zápasu mezi Římem a Jindřichem V. na novo o investituru vzniklém zjevného účastenství a obíral se jsa mysli dobročinné a zbožné, ano uchvácen i jako mnozí té doby učením chiliastickým *) nejvíce věcmi bohumilými: konal skutky milosrdenství, stavěl kostely, rozmnožoval záduší a zakládal kláštery a špitály. »Jsme již na kraji věků,« říkával, »potřebno žíti toliko Bohu.«

Právě za oné doby, když se již skonával dlouholetý spor mezi papeži a císaři o investituru, nedlouho před vormským konkordátem, sběhly se věci při Baltu, které přivedly Otu do těchto končin k jeho památné činnosti mezi tamním Slovanstvem. Roku 1121 vypravil se totiž válečně Boleslav III. z Polska do Pomoří odranského a uvedl nejen knížete tamního Vratislava v tužší odvislost, nobrž uloživ obyvatelstvu těžký poplatek vymohl na něm i slib, že přijme křesťanství. Po návratu svém pomýšlel Boleslav na poslání učitelů do Pomoří a přál sobě, aby kněžstvo polské podniklo misie pomořské a »svolal proto«, jak Herbord vypravuje, »všechny biskupy své země, než nemohl žádného z nich přemluviti, aby tam šel a v temnotě a ve stínu smrti dlícím ukázal světlo života, každý z nich předstíral nějakou výmluvu.« Tu teprv po marném jednání s duchovenstvem polským obrátil Boleslav zřetel svůj k Otovi, maje na paměti, že před lety dlel na dvoře otce jeho Vladislava.

---

eiusdem servicii pontificatus eum infula sublimasset, ideoque non sine anime periculo huius sacerdocii dignitate fungeretur. Ebo, I, 11. Jaffé vytknul a dokázal v předmluvě k Herbordovi tuto smlyšleninu v dialogu jeho.

*) Chiliasmus bylo od času prvního pronásledování křesťanů až do reformace valně rozsířené učení o tisícileté říši, v které Kristus, až se po druhé zjeví na zemi, kralovati bude, než nastane poslední soud. Říši tuto založí pro vyvolené své, aby jim v ní popřál odpočinku ode všeho hříchu a pokušení a připravil jim v ní všelikerou blaženost a slast. Říši tuto, tak tvrdili chiliasté, zřídí prý Kristus v den odpočinku, v den sedmý, jejž však prodlouží na tisíc let, což vyskoumáno doslovným výkladem slov žalmisty, že u Boha »jest tisíc let jako den včerejší, kterýž pominul a jako jedno bdění v noci.« Kdykoliv v středověku zmítána byla společnost křesťanská velikými událostmi, ujímalo se učení to v myslech lidských, tak zejmena za Oty, v jehož čase takové události otřásaly světem, jako zápas mezi císaři a papeži, odboj syna (Jindřicha V.) proti otci a výpravy křížové do svaté země. Mnozí se tudíž domnívali, že dějstvo již zvěstuje blízký příchod Kristův, že již počíná ona doba

I vypravil tudíž Boleslav posly s listem a dary k Otovi do Bamberka. »Dozvěděl jsi se, tuším,« píše Boleslav, »že zatvrzelé pohanstvo pomořské ne sice mou ale mocí boží jest skroceno a že žádá, aby skrze křest bylo očištěno a přijato do společnosti církevní. Než ejhle, již na třetí rok se namáhám a nejsem s to, abych některého z biskupů nebo z kněží sousedních k tomu způsobilých přiměl, aby se uvázal v dílo to. A ješto známo jest, že svatost Tvá ochotna jest k všelikému dobrému dílu a neunavna v něm, prosíme tudíž, otče nejlaskavější, abysi se nezdráhal pro slávu boží a rozmnožení blahoslavenství svého převzíti práci tu, k níž my služby své připojíme. Já v oddanosti sloužiti budu záměrům Tvým otcovským, povedu všechen náklad, vypravím s Tebou na cestu tovaryše, tlumočníky i pomocníky z kněžstva a poskytnu vše, čehožkoliv bude potřeba, Ty jen, nejsvětější otče, račiž přijíti.«

Ota zaradoval se velice z poselství toho a chvalořečil Bohu, že jej shledal za hodna býti mezi pohany věrozvěstem. Když se byl poradil se svou kapitulou a s ostatním svým duchovenstvem a dostal i k tomu svolení papežské, činil přiměřené přípravy na cestu. Od jakéhosi Bernharda, tehda mnicha v klášteře svatomichalském, jenž před nedávnem byl zašel jakožto misionář do Pomoří, došly jej věrné zprávy o obyvatelstvu oné země, do které jíti se chystal. Ješto pouť Bernhardova do krajin baltických přispěla nemálo ku šťastnému výsledku misie Otovy a v mnohém ohledu jest zajímavá pro poznání povahy a mravů tamního Slovanstva, nehodláme ji tuto mlčením pominouti. *)

Bernhard byl rodem Španěl a jsa muž učený a zbožný zvolen byl v Římě za biskupa, kde obdržel i svěcení. Pobyv nějaký čas v samotě klášterské vyrušen byl z ní v brzce hlasem z Říma a povolán na místo jednoho s úřadu složeného biskupa. Než že předchůdce jeho měl v bývalé své dioecési ještě dosti přívrženců, umínil si Bernhard, že opustí biskupství a odebere se opět do samoty. Tu však právě slyšel, že Pomoří jest ještě oddáno bludům modlářským, i obrátil se tam, aby buď obrátil tamní pohany na víru nebo se tu proslavil mučenictvím.

I vydal se Bernhard se svým kaplanem Petrem do Polska a přišed k Boleslavu vyložil mu svůj záměr. Kníže byl sice potěšen ze svaté horlivosti jeho, ale dal mu rovněž na vědomí, že Pomořané jsou

---

hrůzy, »v níž kvíliti budou všecka pokolení země.« Srov. zajímavé líčení o chiliasmu v Čechách za válek husitských v Dějinách Palackého (III, str. 293) a »Art. et errores Taboritarum« v Arch. čes. III, str. 218.

*) Pamět o pouti Bernhardově do Pomoří na Volyn zachoval Ebo II, 1.

národ neskrocený, jenž spíše bude nakloněn jej usmrtiti, než přijíti víru Kristovu. »Proto přicházím,« doložil Bernhard, »aby, jeli potřeba, beze všeho rozmýšlení podstoupil smrt pro Krista.« Boleslav potěšen odpovědí touto, svědčící o zbožném zápalu poutníka, vyhověl žádosti jeho a dal mu po přání jeho tlumočníka jakož i muže, který by jej vedl po cestách.

Z Polska bral se Bernhard do Volyna, nad Divenovem, východním to výtokem Odry, na ostrově téhož jmena ležícího města, jež tehda kvetlo tržbou na slovanském Baltu. Volyňané byli lidé dobří a hostili rádi cizince, *) ale pohrdali nuznými příchozími, nemajíce v společnosti své ani chudých ani žebráků. A ješto jim bylo stále zápasiti s národy křesťanskými, zvláště s Dány, o bytí jejich, přilnuli tím vroucněji k odvěkým bůžkům svým a zanevřeli více na křesťany než sousedé jejich pomořští.

Než Bernhard neznaje povahy a mravů Volynských a chtěje plniti příkaz Páně, **) jenž dán apoštolům, než se vydali na pouť, aby hlásali království boží, vešel do Volyna bos a v nuzném oděvu a počal tu hlásati Krista. Obyvatelé vidouce žebrácký zevnějšek cizince jati jsou k němu opovržením a tázali se ho, kdo jest a kdo jej k nim poslal. Bernhard odpověděl, že jest sluha pravého Boha, jenž stvořil nebe a zemi, ten že jej sem poslal, aby je vyvedl z bludů modlářských a ukázal jim cestu pravdy. Volynští rozhněváni takýmto výrokem pravili: »Jak pak možno jen věřiti, že ty jsi posel nejvyššího Boha, jest on přece pln slávy a bohat ve všem, a ty nemoha si ani obuvi zjednati budíš jen opovržení. My tebe nepřijmeme, aniž tě budeme poslouchati; nejvyšší Bůh nevypravil by k nám nikdy takého chuďasa jakožto posla svého. Žádá-li v pravdě obrácení naše, tož k nám vyšle slušného, své moci důstojného služebníka. Ty však, jeli ti milý život tvůj, rychle se odtud vyprav a jdi, odkud jsi přišel, a nevydávej se nejvyššímu Bohu na potupu za jeho posla. Jen abysi došel úlevy v žebrotě své přišel jsi sem.«

Slova tato neodstrašila nikoliv Bernharda, nabízelť se i divy ztvrditi své poslání. »Nevěříteli slovům mým,« pravil, »věřte tedy mým skutkům. Zapalte někde nějaký zapadlý, nepotřebný dům a uvrzte mě

---

*) Adam bremský, nejstarší geograf krajin baltických a severu vůbec, píše (lib. VI, c. 19) v 11. století o Volynských v té příčině: »Moribus et hospitalitate nulla gens honestior aut benignior poterit inveniri.« Helmold (I, 2) asi sto let později opakuje tento výrok Adamův.

**) Luk. 10, 4.

do plamene, a stojím-li, až oheň dohoří, bez porušení před vámi, vězte, že mě vyslal ten, jehož oheň poslouchá a všichni živlové a veškeré stvoření.«

Žreci a starší lidu počali se raditi mezi sebou o tom podivném návrhu. »Toť šílenec a zoufalec,« pravili, »jenž pro samou bídu touží po smrti a hodlá sám sebe utratiti. Ale také svou velikou prohnaností chce nás oklamati a proto, že jej odtud vyháníme, vymstíti se na nás, nechceť on umříti bez záhuby naší, neboť zapálímeli ten který dům, přivedeme nutně celé město v zkázu. Vystříhejme se proto řečí toho šílence; ale neprospělo by nám, kdybychom usmrtili toho bosého poutníka, neboť bratří naši Prusové usmrtili také před několika léty jakéhosi Vojtěcha, *) jenž tam podobné věci hlásal, a zastihla je proto všeliká nehoda a všeliké soužení, ano veškerý statek jejich přišel na zmar. Máme-li jednati ve svůj prospěch, tož odpravme jej bez ublížení za hranice odtud, posaďme jej do lodi a vypravme do jiných krajin.«

Když takto Volynští mezi sebou rozmlouvali, chopil horlivec, touže po oslavě mučenické, sekeru a chtěl již bořiti sloup Volyňanům posvátný. Tím však popudil pohany tak proti sobě, že tito ztrýznivše jej na zemi polomrtvého ležeti nechali. Když se byli vzdálili, povstal Bernhard pomocí svého kaplana a ledva že se zpamatoval, jal se opèt kázati lidu. Tu jej žreci mocí vyvedli z davu a posadivše jej i s kaplanem a tlumočníkem do lodi pravili: »Když se ti tak chce toho kázaní, tož kaž rybám mořským a ptactvu nebeskému a neměj více té smělosti překročiti hranice naše, neboť zde není nikoho, jenž by tě přijal.«

Bernhard navrátil se z Volyna k Boleslavu do Hnězdna a vypravoval mu s pláčem, co se mu mezi pohany přihodilo. »Neřekl jsem ti hned napřed,« pravil Boleslav, »že Pomořané nechtějí nikterak přijíti víru a nepouštěj se tedy více v zápas s jejich zvířecí zběsilostí, jsouť bohaprázdni a nehodni slova spasitelného.« »Jsou příliš smyslní,« odvětil Bernhard, »dary duchovní jsou jim zcela neznámy a posuzují člověka jen po zevnějšku. Mě sice pro chudobu mou od sebe zapudili, avšak přijdeli k nim muž mocný jako kazatel, jehož pověst a bohatství vymohou na nich úctu k němu, jsem té naděje, že dobrovolně se podrobí jhu Kristovu.« Po krátkém pobytu v Hnězdně odešel odtud Bernhard do Bamberka, kde odložil oděv biskupský a vstoupil jako mnich do kláštera svatomichalského.

---

*) Bernhard byl ok. r. 1122 ve Volyně. Sv. Vojtěch byl od Prusů r. 997 usmrcen, minulo tedy již 125 let od smrti jeho.

Z hovoru tohoto muže vážil Ota poučení na cestu svou, od něho slyšel, že země pomořská jest velmi bohata, v kteréž není ani chudých ani žebráků, a že tamní lid má nuzného člověka u velkém opovržení. »Když jsem počal hlásati evangelium,« pravil Bernhard k Otovi, »byl jsem pamětliv slov Páně: »nenostež s sebou měšce, ani mošny, ani obuvi na cestě«; ale Pomořané, uchváceni pošetilostí a zcela neznalí pravdy, vidouce nedostatek a chatrný oděv můj domnívali se, že jsem k nim přišel, abych ulevil své nouzi, pročež pohrdše slovem spásy z úst mých odmítli je od sebe«. Bernhard radil Otovi, aby, má-li poslání jeho v Pomoří dojíti zdaru, pojal s sebou četnou družinu pomocníků a sluhů, aby se opatřil všelikými zásobami a nežádal ničeho od lidu tamního, a poskytneli mu něco, aby to v hojnosti zplácel, aby se takto Pomořané přesvědčili, že u nich nehledá ničeho jiného nežli spasení jejich. Po radě Bernhardově zachoval se také Ota. V průvodu dosti četném *) vydal se z Bamberka na cestu a vezeny spolu rozličné vzácné věci, jako mešní a jiné knihy, kalichy, kněžské oděvy a nářadí oltářní, pak šatstvo a skvostné šatní látky a jiné dary pro velmože pomořské.

Na jaře r. 1124 (24. dub.?) vydali se poutníci na cestu. Překročivše hvozd český, zastavili se v opatství kladrubském, před nedávnem založeném, odtud ubírali se do Prahy a pak na Sadskou k Miletínu, kde tehda byl český kníže Vladislav I. dvorem. **) Byvše tu od něho slavně uvítáni a obdarováni brali se dále cestou k pomeznímu hradu Brdu ***) a odtud polskou zemí na Němčí ke Hnězdnu, jsouce na všech místech od lidu vítáni s plesáním. U samého Hnězdna přišli jim kníže Boleslav a panstvo polské v největší pokoře, bosi, vstříc a vedli je u veliké slávě do kostela. Boleslav chovaje na dvoře svém po sedm dní bamberské poutníky (ku konci května) činil zároveň všeliká opatření na další cestu jejich. Z rozkazu jeho přistrojeno mnoho vozů, na něž naloženy jsou potraviny a zavazadla cestujících, peníze v

---

*) Dle zprávy Monach. Priefl. měl Ota ve Štětíně 18 duchovních v družině své. Ješto mu 3 přibyli v Polsku a 2 než ještě vkročil do Pomoří poslal nazpět do Bamberka a 2 pak ustavil správci duchovními v obrácených na víru krajinách než ještě přišel do Štětína, (jednoho v Pyřicku, druhého v Kamínsku) — tedy jich s ním přišlo do Pomoří 20 a z Bamberka s ním vyšlo 19.

) Ebo (II, 3) vypravuje, že Vladislav vypravil Otovi vstříc poselstvo do Kladrub, kteréž jej provodilo do Prahy, kdež prý uvítán jest od knížete a biskupa Menharta. Na hranicích polských očekávali prý Otu taktéž poslové vypravení od Boleslava. *) Herbord (II, 8) píše »castrum Burdan,« což jest toho času český pomezní hrad v Kladsku, Kosmovo Brido (= Brdo). Viz mapu v Slov. pr. (sv. II.) dra. H. Jirečka.

Pomoří běžné dány poutníkům na cestu, pak přidáni jsou k průvodu jejich znalci slovanského a německého jazyka a tři kaplani dvorští, jakož i jeden statečný důstojník vojenský, jmenem Paulicius, jenž pro výmluvnost svou byl i způsobilý řečniti k lidu.

Z Hnězdna ubíral se četný průvod k pomeznímu hradu polskému Ústí (Ujście) nad Notečí a dále pustým a děsným lesem, prostírajícím se mezi Polskem a Pomořím, kterýmž, jenž dříve byl zcela neschodný, dal teprv Boleslav za poslední výpravy válečné do Pomoří klestiti cestu a stromy poznamenati, kudy vedla cesta. Znamení tato na stromích ukazovala poutníkům bezpečně cestu, než znepokojováni jsouce hady a všelikou zvěří jakož i krákotem jeřábů nedocházeli žádného odpočinku, a váznouce s povozy na místech bahnitých vyvázli teprv po šesti dnech z tohoto hvozdu a octli se při řece Ině, jež byla hranicí mezi Pomořím a Polskem.

Vratislav *), kníže pomořský, věda o příchodu Otově, přišel s druhé strany řeky s družinou pěti set mužů a rozbiv tam stany přešel s několika ozbrojenci řeku, aby uvítal biskupa. Vratislav přijal již v mládí svém, když byl v zajetí v Meziboru, křest, avšak navrátiv se z ciziny domů neodvážil se ústy vyznávati Krista a žil, aby se nepotkal s odporem v národu, na pohled opět po pohansku. Opodál ozbrojeného zástupu svého počal jednati Vratislav pomocí tlumočníka u přítomnosti Paulicia s Otou, a ješto ostatní duchovní zanecháni jsou sami na blízku pomořským ozbrojencům, pojala onyno při pohledu na vojíny nemalá hrůza, což když tito znamenali, jali se je žertem děsiti ještě více a tasíce své ostré nože vyhrožovali jim. Domnívajíce se duchovní, že jsou v nebezpečenství života, zpovídali se, odříkávali modlitby a pěli žalmy. Teprv když se navrátil Vratislav, poznali, že byly liché obavy jejich, neboť dozvěděli se nyní, že v zástupu samém jsou tajní křesťané. Ota jsa potěšen hovorem knížete daroval mu hůl s kostí slonovou, **) s kterou se ihned tento před svým zástupem procházel a obrátiv se k němu pravil: »Jakého otce dal nám Bůh a jaké to dary od něho, nyní mnohem vzácnější než kdykoliv jindy.« Vratislav odešel se svým zástupem za řeku do táboru svého, Ota však se svou družinou přenocoval ve stanech ještě na půdě polské.

---

*) Vratislav, syn Samborův, vládl předním Pomořím od r. 1107 až do r. 1135. Byl prý zavražděn od lutického pohana, dle jiné zprávy padl v boji proti Bodrcům.

**) Ebo (II, 4) mluví i o jiných darech, také biskupskou stolici daroval prý Ota knížeti.

Druhého dne z rána zůstaviv Vratislav Otovi vůdce a sluhy a dav spolu rozkaz, aby příchozí vlídně na statcích jeho byli vítáni a jako hosté chováni, odešel za svými záležitostmi. Na to překročili věrozvěstové někde u Starohradu *) řeku Inu (na počátku června) a obrátili se ku hradu Pyřici. Na cestě, kudy šli, viděli ještě všude stopy plenu z minulé války. Obyvatelstvo, jež teprv nedávno po rozprchnutí svém navrátilo se k ssutinám svých bytů, nekladlo proti přijetí křestu žádného odporu, a když někteří tázáni byli, zdali by přijali křest, vrhali se k nohoum biskupovým prosíce, aby je učil a křtil. Ota pokřtil na břehu jednoho jezera třicet osob; byliť to první pokřtěnci jeho na půdě pomořské, a znamenav v počtu tom zobrazení Trojice a dekalogu radoval se z mystického počátku svého díla.

Když se byli věrozvěstové blížili Pyřici, zpozorovali, že tu lid z celého okolí jest shromážděn a odbývá zde hodováním, zpěvem a hrou jakousi slavnost pohanskou. I neměli tudíž za vhodné vstoupiti ještě téhož dne mezi rozjařený lid, nobrž zůstali na blízku Pyřice v ležení a pro strach neodvážili se ani rozdělati si oheň a mluviti nahlas, ztrávivše zde noc bezesnou. Příštího dne vypravil Ota Paulicia s posly Vratislavovými do hradu, a tito pozdravivše hradčany jmenem Boleslava a Vratislava oznámili jim, že od jmenovaných knížat poslán jest biskup, aby v zemi jejich hlásal víru křesťanskou, aby tedy ve vší uctivosti jej přijali a slyšeli, a spolu doložili poslové, že jest to muž ctihodný a doma bohatý a že nyní do země cizí své bohatství přináší, že on ničeho nežádá, ničeho nepotřebuje a že toliko za příčinou jejich spasení nikoliv však svého zisku k nim přišel. Dále přiváděli jim poslové k paměti věrnost a slib, jimiž se zavázali Boleslavovi, pak aby nezapomínali na boží pomstu a poslední pustošení své země a nehněvali opět Boha, celý svět, pravili, že jest již podroben zákonům křesťanským, oni sami že nemohou jemu odolati. Hradčané pyřičtí předkládali rozličné výmluvy a žádali času, aby v příčině té dříve se uradili, pravíce, že se nesluší k věci tak velké beze vší porady dáti svolení. Když však Paulicius a ostatní poslové usilovali o rychlé projádření, pravili na konec Pyřičtí: «Podobá se, že nejvyšší Bůh nás se všech stran obkličuje a odevšad nás k sobě táhne, tak že nikam uchýliti se nemůžeme; následujmež jej tedy, vedoucího nás k životu, abychom odporem proti němu nebyli v smrt uvrženi. Bohové naši, jak na jevě jest, bohové

*) Herbord nezaznamenal, kde Ota vstoupil na půdu pomořskou; Ebo (II, 4) jmenuje Starohrad: Dux Wortizlaus in castro Zitarigroda nuncupato ei (episcopo) occurrit.

nejsou, nemohouce nám pomoci proti němu. Lépe jest tedy, abychom se odloučili od těch, kteří nás opustili a přilnuli s celým srdcem k pravému Bohu, jenž neopouští těch, kteří doufají v něho.«

I vyšli na to velmožové pyřičtí s Pauliciem z hradu, aby věc i lidu, jenž se po slavnosti ještě nerozešel, oznámili, a veškeren zástup souhlasil s nimi, a když slyšel, že na blízku jest biskup, žádal hlasitě, aby byl zavolán, všichni že chtějí jej viděti a slyšeti, než ještě domů se rozejdou. Když se vracel Paulicius k Otovi, vyšlo i několik hradčanů jemu vstříc, aby jej pozdravili a k sobě pozvali. Lid vida povozy, soumary a zástup biskupa provázející byl zprvu poněkud rozjitřen domnívaje se, že se blíží nějaká válečná výprava; avšak když poznal omyl svůj, vyrojil se cizincům v ústrety a provodil je až ku hradu. Prostranné místo při vchodu do něho obrala si družina Otova za své stanoviště; při rozbíjení stanů byli jí pohané nápomocni, chovajíce se k ní laskavě a přátelsky.

Mezi tím oblékl se Ota v pontifikalie a po napomenutí lidu skrze Paulicia a velmože mluvil k němu s místa vyvýšeného skrze svého předního tlumočníka, kněze Vojtěcha, jenž s ním přišel z Hnězdna; v řeči své děkoval lidu, že jej tak vlídně a laskavě přijal, pak rozmlouval o příčině svého příchodu dokládaje, že přišel z daleka, a že jen spasení a blaženost jejich byly příčinou tak daleké pouti jeho. Když pak v řeči své promluvil o učení křesťanském, nebylo tu mezi posluchači nikoho, jenž by se byl zdráhal přijíti novou víru. Ota katechisoval na to lid se svými kleriky a kněžími po sedm dní, načež nařídil třídenní půst a přikázal spolu, aby katechumenové dříve nežli přistoupí ke křtu očistili svá těla v koupelích a oblekli se v čistá a bílá roucha.

Ota nemaje baptisterií čili křestnic, v té době v zemích křesťanských vůbec užívaných, dal v Pyřici tři velké sudy do země vpraviti a vodou naplniti. Kolem každého tohoto vodojemu dal zaraziti do země tyčky a tyto spojiti provazy, a celé roubení ověsiti oponami pro uvarování všelikého pohoršení. V jedné z těchto jednoduchých, na rychlo zhotovených křestnic, křtěni jsou mužští, v druhé ženské a ve třetí, v níž Ota sám svatý obřad konal, odrostlí hoši. Do křestnice vcházel vždy toliko jeden křestěnec se svými kmotry, a když byl odložil šaty a odevzdal je i voskovici kmotrům a vstoupil již do vody, vyšel teprv kněz, mezi nímž a křtitelnicí taktéž opona visela, načež tento ponořil třikrát hlavu křtěnce do vody a pomazav jej křižmem a dav mu bílou řízu ustoupil zase za oponu. Kmotři oblekše pokřtěného vyvedli jej ze

křestnice. Na tento způsob křtil Ota všude na svých cestách pomořských; za času zimního vpravovány jsou takové sudy, avšak teplou vodou naplněné, ve vytopených jizbách do země.

Prodlévaje Ota asi dvacet dní v Pyřici dal zde postaviti oltář — kostelíček nemohl v tak krátké době vystavěn býti — jejž posvětiv a opatřiv ze svého věcmi potřebnými zůstavil při něm i jednoho kněze ze své družiny. Před odchodem svolal Ota celou svou první církev pomořskou, čítající do sedmi tisíc věřících, a kázal k shromážděným napřed o víře v jednoho Boha, napomínaje je zvláště, aby neupadli opět v modlářství a aby sloužili toliko jednomu Bohu, svému stvořiteli, »jenž je z temnosti povolal v předivné světlo své,« — pak mluvil o svátostech. Tu když promlouval o stavu manželském, napomínal muže, aby se střekli mnohoženství a aby každý toliko jednu, která je mu z žen jeho nejmilejší, podržel jako manželku a ostatní aby propustil; načež vytýkal ženám nelidský mrav jejich, dle něhož usmrcují svá novorozená děvčátka a varoval je od toho hrozného hříchu. *) Mluvě o svěcení kněžstva napomínal věřící, aby dítky své dávali cvičiti na kněžství, aby takto po příkladu jiných národů měli ze svého středu kněžstvo, kteréž by přiučivši se také řeči latinské znalo jazyk jejich.

Z Pyřice obrátili se věrozvěstové k severu a pominuvše Štětín, přední město pomořské, přišli do Kamína, kde tehda Vratislav sídlil. Nalezli tam toliko manželku jeho, která, ač mezi pohany, zůstávala věrna učení křesťanskému byvši v něm vychována. **) O věcech, které se přihodily v Pyřici, poučena byla tajně skrze zvědy a radujíc se z obrácení tamního lidu těšila se nyní velice z příchodu hlasatelů své víry v sídle svém a přijala je jakož i celý dům její s největší oddaností. Přičiněním kněžny, než byl ještě přišel Ota do Kamína, nakloněna jest mysl tamního obyvatelstva k novému učení, tak že když se tam Ota byl octl, nalezl tam takovou hojnost vyznavačů, že ledva postačoval počet přišlých učitelů pro tak obsáhlou práci. Netoliko z Kamína, než z celé župy přicházeli denně celé zástupy lidu, aby při-

*) Stávalo se to v rodinách, kde již více dcer na živě bylo, aby tyto snadněji zaopatřeny býti mohly. Nelidský tento mrav byl nepochybně po celém Pomoří rozšířen, neboť v hlavním městě pomořském, v Štětíně, děje se rovněž zmínka o něm. V příčině té píše Herbord (II, 33) o ženách štětínských: Nam usque ad haec tempora, si plures filias aliqua genuisset, ut ceteris facilius providerent, aliquas ex eis iugulabant, pro nichilo ducentes parricidium.

**) Manželka tato Vratislavova nazývala se Ida a byla dcera dánského krále Kanuta IV.

jali křest. Práce bylo tak mnoho, že Ota konáním obřadu tytýž byl tak unaven, že usedával na chvilku, aby si oddechl, a když nabyl zase sil krátkým odpočinkem pokračoval dále ve svých úkonech.

Když již Kamínsko obráceno bylo na víru, přišel do sídla svého Vratislav s družinou svou a pozdraviv Otu s vroucností synovskou litoval a omlouval se, že od prvního sejití se s ním, totiž na pomezí polskopomořském, neměl až dosud příležitosti viděti jej, any neodkladné věci ve správě zemské odváděly jej od něho; nyní však že jest hotov sloužiti jemu jakožto otci svému. Kníže objímaje pomocníky Otovy nazýval je svými syny a bratry nejmilejšími a dobrořečil Bohu, že mu popřáno ty nejvzácnější hosti uvítati ve svém domě. Družina přišedší s Vratislavem do Kamína přijala rovněž křest, a někteří z ní, kteří byli druhdy již křesťany a přilnuli zase k modlářství, ku kterýmž Vratislav sám také náležel, přijati jsou po učiněném pokání opět do církve. Kníže Vratislav pojav dříve vedle své přední manželky ještě jiných čtyřiadvacet žen odřekl se jich veřejně přede tváří lidu a ztvrdil slib svůj přísahou dotknutím se ostatků svatých. Za příkladem jeho přisahal velký počet z přítomných, že učiní totéž.

Ač pohanství pomořské, jak z podaného tu líčení poznati možno, bylo té doby již v rozkladu a důvěra v Jarovita a Tříhlava mizela již z vědomí lidu, nedopouštěla přece klidná moc zvyku všude tak lehce vítěziti novotě. Nejen kněžstvo pohanské ale i mnohé v národu vážené osoby dávaly na jevo odpor svůj proti vítězícímu učení. Tak ještě za pobytu věrozvěstů v Kamíně netajila jedna velmi bohatá a rodem slovútná vdova, jež na blízku Kamína na venkově přebývala, své opovržení proti novému náboženství, pravíc, že nic ji neodvrátí od zděděné bohoslužby a že nepřilne nikdy k tomuto novému, planému učení. Paní ta měla četnou čeleď a požívala nemalé vážnosti, neboť manžel její míval třicet koní s tolika jezdci, což za velikou moc a ohromné bohatství v Pomoří tehda pokládáno. *) Jednou v neděli o žních, když lid se všech stran pospíchal do Kamína k službám božím, vyslala paní ta svou čeleď na pole, aby žala. »Jděte«, pravila, a žněte na polích mých, toť jest prospěšnější než odpočívati k vůli onomu, nevím jakému Bohu, jejž z domova svého nám přinesl ten Ota biskup bamberský, co nám

*) Statečnost, moc a bohatství panstva pomořského páčily se dle počtu koní, počtem koní vyrozumívala se i síla vojenské družiny toho kterého velmože.. Fortis et potens est ac dives ille; tot vel tot potest habere caballos; sicque audito numero caballorum, numerus militum intelligitur. Herb. II. 23.

záleží na něm? Nevidíte, jaké statky a jaké bohatství nám dali bohové naši? Za štědrotou jejich oplýváme hojností a slovútností, ano všemi věcmi; pročež nesloužiti jim byla by nemalá křivda. Jděte tedy žít, jakž jsem pravila, obrodu naši a abyste se méně strachovali, připravte mi vůz, já sama se vypravím s vámi na pole, abych s vámi žala.« Když byla na poli a dala se do žetí, tu náhle strnula, a držíc v pravici srp a v levici obilí stála tu nepohnuta jako k zemi připevněna. Polekaná čeleď obstoupila ji, mluvila k ní, než žádné odpovědi více nedostávala, a když již chtěla jíti domů, nemohouc strnulou hnouti ani srp a obilí z rukou vymknouti, tu z nenadání klesla mrtva k zemi. Čeleď takýmto divem vystrašená pospíchala k věrozvěstům a žádajíc křest vypravovala, co se bylo stalo. Div tento utvrdil nové vyznavače ve víře a ti, kteří se jí až posud rouhali, uvěřili.

Za pobytu asi padesátidenního věrozvěstů v Kamíně postaven tu i kostelíček, jejž nadal Vratislav záduším; pro kostelní obřady daroval i zde Ota, jak to byl činil jinde, potřebné věci, mimo stříbrný kalich daroval novému kostelu rovněž i kněžská roucha a knihy, a zanechal zde jako v Pyřici jednoho ze svých duchovních. Z Kamína obrátil se Ota k Volynu (v srp.), a ješto cesta tam a potom dále do Štětína byla po vodě, odevzdáni jsou koně a vozy misionářů správcům zemským, a navráceno jim všechno teprv po ukončené misii, když se vraceli domů.

Nyní nastával Otovi ubírajícímu se do Volyna úkol nejtěžší. Štětín a Volyn byla tehda přední města pomořská, velkou lidnatostí a rozsáhlým obchodem slynula na Baltu té doby tak zvučně, jako na jihu Benátky a Amalfi. Volyn, obydlený Velety čili Lutici, těšil se, ač po několik let již poslouchal knížete pomořského, z dosti volného rozvoje; taktéž Štětín nedopouštěl uvnitř svých hradeb vzmáhání se moci knížecí. Požívajíce takto větší samostatnosti než ostatní města pomořská a sloužíce za střediště modloslužbě pohanské, odpuzovala s větší rázností novotu náboženskou, jež dle domnění jejich mohla býti na újmu jejich volnosti a slávě. Odpor, s kterým se potkal Ota ve Volyně ponejprv na pouti své, tušili také průvodčí jeho a radili mu proto, aby nevcházel za dne do města, nobrž aby prodlel se svou družinou na břehu, a teprv za temna vkročil do města a do dvora knížecího. Ve Volyně měl totiž kníže pomořský jakož i v jiných městech mimo svůj palác také dvůr *) s rozličnými staveními, a po zákoně zemském byl

*) In singulis autem civitatibus dux palacium habebat et curtim cum aedibus, ad quam si quis confugisset, lex talis erat, ut quolibet hoste persequente securus ibi consisteret illaesus. Herb. II, 24.

každý taký dvůr místo asylní, tak že nikomu, jenž stíhán byl od nepřítele a hledal tam útočiště, nesmělo býti ublíženo. Pobyvše tedy věrozvěstové na břehu ubírali se teprv za noční doby městem do ohrady dvorské, nejsouce od nikoho pozorováni.

Druhého dne uviděvše Volynští cizince vyptávali se na ně, jací to lidé, odkud a proč k nim přišli, a byvše o záměru jejich poučeni jevili nespokojenost, běhali nejprvé sem tam městem, vypravovali si o nich, dívali se na ně; než později u velikém lomozu jsouce mlaty, meči a jinými zbraněmi opatřeni vnikli do nádvoří knížecího, nedbajíce na právo asylní a vyhrožovali cizincům, že bez odkladu je usmrtí, nevyjdouli ihned ze dvora a z města. Ve dvoře byla jedna přepevná budova, sroubená z mohutných břeven a desk, jež sloužila za síň hodovní. *) V budově té uložila si hned po příchodu svém družina Otova všechny věci, jež z korábu s sebou přinesla, jako skříně, kostelní potřeby biskupovy, náčiní k osedlání soumarů, peníze a cokoliv vzácného měla; nyní hledala zde útulek před rozhněvaným davem. Klerik Sefrid, jenž později v Bamberce co očitý svědek Herbordovi všechno vypravoval, byl tehda uchvácen silnou zimnicí, a odpočívaje v jiném stavení ve dvoře a slyše hluk ledva pro slabost z lože svého povstati mohl.

Když cizinci váhali opustiti budovu tu, jali se jí Volynští dobývati, již bořili střechu a stěny. Jedni z věrozvěstů chvěli se strachem, druzí plakali, jediný Ota, maje tvář veselou byl bodré mysli, raduje se, že se již blíží okamžik oslavení jeho skrze smrt mučenickou. Paulicius a ostatní průvodčí znamenajíce, že čím dále tím větší hrozí věrozvěstům nebezpečí, vyšli mezi dav a žádali s důrazem, aby když ve dvoře knížete svého nemají bezpečnosti, aspoň jim z něho v pokoji vyjíti nepřekáželi, k čemuž od rozvášněného lidu odpověděno, že nemůže dvůr knížecí propůjčovati ochrany lidem z ciziny k nim jen za tou příčinou přišlým, aby podvrátili vlast a staré zákony jejich, že oni přišli, aby toho podvodníka, toho biskupa a všechny ostatní křesťany, kteří jsou s ním, usmrtili, ješto se rouhají bohům jejich. Chtějí-li se však zachrániti, pravili, že jim udají místo za městem, na kteréž aby se ihned odebrali. Paulicius chopiv biskupa za ruku vedl jej ze dvora a pobádal jej, aby sobě pospíšil. Ulice města Volyna měly všude mosty a lávky, neboť pro bláto a bahno nemohlo se choditi po nich. Když byli cizinci davem lidu za dvůr knížecí až

*) Erat autem in ipsa curti aedificium quoddam fortissimum, trabibus et tabulis ingentibus compactum, quod stupam vel pirale vocant. Herb. II, 24. — Stupa jest něm. Stube, pirale jest však složeno z různorodých živlů, k slovanskému pir (= kvas, hodování) přičiněna jest lat. přípona ale. Srov. se starosl. pir význam téhož slova v jazyku rus. nebo srbském.

na mosty se dostali, tu jakýsi muž z obkličujícího je zástupu mrštil kyjem po hlavě biskupově, ale tento odvrátiv hlavu raněn byl na rameni, a když druhý opodál jsoucí hodil po něm dřevcem, tu Ota, jejž vedl Paulicius a kněz Hyltan, sklesl s mostu do bahna. Paulicius sestoupiv ihned s mostu za biskupem zdvihl v bahně povaleného, avšak neušel týrání, jakož i kněží pomáhající biskupu. Dostavše se opět na most pospíchali z města a byvše od rozumnějších občanů, když již z města vycházeli, uchlácholeni zašli za Divenov, a strhnuvše za sebou most přebývali tam na poli mezi mlatevnami a prostranstvím, na němž stávaly stohy obilní. Když byli shledali, že žádný z družiny neschází, radovali se, jen Ota roztesklív se litoval, že mu nebylo popřáno více trpěti pro Krista. I nemocný Sefrid přišel s nimi, jemuž Volynští znamenajíce chorobu jeho v ničem neublížili, a styděl prý se později, jak dí k Timonovi v dialogu Herbordově, že ničím vykázati se nemohl, ani druzí vesele se honosili, co každý z nich byl utrpěl.

I meškali věrozvěstové sedm dní za Divenovem očekávajíce nějakou změnu v myslech Volyňanů. Z družiny Otovy vcházeli i někteří do města, rovněž přicházeli i přední osoby z města k Otovi omlouvajíce se, že oni nezavinili bouři proti němu v městě, nobrž že ji způsobili lidé pošetilí a městská chatra. Ota napomínal a přemlouval je, aby přijali křesťanství, připomínaje jim také moc knížete polského, jakož i urážku, které se proti němu týráním věrozvěstův od něho vyslaných dopustili; radil jim, aby raději všeliké zlo, jež by z toho pro ně povstati mohlo, předešli svým obrácením. Tito, s nimiž Ota rozmlouval, slíbili mu, že se poradí o té věci se svými spoluobčany, načež po návratu jejich do města radili se vespolek Volynští a snesli se na konec jednomyslně na tom, že se zachovají po příkladu Štětínských.

Štětín byl tehda metropolí měst pomořských, a netoliko pevné hradby a četné obyvatelstvo, než i vodstvo oderské chránilo jej proti útokům nepřátel jeho. Roku 1121 podařilo se Boleslavovi za zimní doby po ledě vniknouti až do města samého a učiniti je poplatným. U porovnání s Volynem byl Štětín té doby mnohem větší a slovutnější, Volyn byl bamberským věrozvěstům městem »velikým,« Štětín však »ohromným,« v němž dle jejich svědectva obývalo devět set otců rodin čili hospodářů *) kromě žen a dítek a jiného zde přebývajícího

*) Dle počtu hospodářů těžko vyměřiti lidnatost dávného slovanského Štětína; Ebo (II, 9) udává číslem toliko čeleď nejslovútnějšího hospodáře v Štětíně, totiž Domyslava, čeleď jeho bez příbuzenstva převyšovala 500 hlav.

lidu. Setřev již dávno se sebe tvářnost podhradskou rovnal se Štětín tehda již více městu novověkému, jakéhož arci misionáři ani doma ani na cestě své do Pomoří neviděli. K moci a síle dospěl svou dlouhověkou volností a rozsáhlou tržbou, a nepozbyl i po pokoření svém skrze Boleslava polského zcela své svémoci, Štětín si počíná i dále jako nějaká mocná městská immunita: vypravujeť své posly přímo k Boleslavu a žádá na něm písemnou smlouvu. Přednost jeho uznávala i ostatní města pomořská a řídila se ve vážných věcech dle hesla jeho; hegemonii jeho podřizoval se i Volyn sám. Volynští dali Otovi na vědomí, že Štětín jest město nejstarší a nejslavnější, že jest »matkou« měst pomořských, a že by bylo proto nespravedlivé, kdyby oni přilnuli k nějaké novotě náboženské, která ještě nebyla schválena věhlasem Štětínských.

Po odpovědi Volynských, že bez vůle Štětíňanů nenakloní se k žádné změně náboženské, nemeškal déle Ota u Volyna, nobrž vydal se ihned se svým lidem na cestu (srp.) a plavil se Divenovem a pomořským haffem do Štětína, maje za průvodce bohatého Volyňana, Nedamíra, jenž prý jako druhý Nikodem přicházíval skrytě i se synem svým k věrozvěstům, když dleli u Volyna. Nebylť však Nedamír jediný křesťan ve Volyně, bylot jich tam více, a mnozí z nich navštěvovali tajně jako on biskupa, aby se kochali v učení jeho. Nedamír a syn jeho provodili věrozvěsty až na blízko Štětína; bojíce se však, kdyby je spatřili Štětinští, že k nim vedou věrozvěsty, vrátili se, než ještě byli zpozorováni, domů. Vystoupivše za soumraku z lodí ubírali se cizinci do města a vešli do dvora knížecího. Druhého dne počal jednati Paulicius s Štětínskými o příčině příchodu Otova, avšak odpověď, jakouž mu dali Štětíňané, neslibovala žádného zdaru záměrům Otovým. »Není ničeho,« pravili Štětínští, »o čemž nám dlužno jednati s vámi! Zákonů zděděných neopustíme, jsme spokojeni s náboženstvím, jež máme. Mezi křesťany jsou zloději a lupiči, jeden druhému utíná nohy, vylupuje oči, všechny způsoby zločinů a trestů páše křesťan na křesťanu. Odstup to od nás, abychom takové náboženství přijali.«

Dva měsíce meškal Ota marně v Štětíně, čekaje na nějakou změnu ve smýšlení obyvatelstva, než nedočkav se žádného obratu usnesl se se svou družinou na tom (říj.), aby se vydal Paulicius s posly k Boleslavovi a se ho otázal, co mají dále věrozvěstové činiti, majíli v Pomoří zůstati nebo se vrátiti, nebo co zamýšlí vůbec Boleslav učiniti při takém odporu města. Dozvěděvše se Štětínští, že se chystá poselstvo na cestu do Polska, počali se strachovati a žádali, aby i oni své posly mohli přidružiti k němu, kteří by vyjednávali s Boleslavem, a sice tak, aby

vymohli na knížeti trvalý mír a snížení poplatku; a budouli tyto výminky u přítomnosti obojího poselstva písemně ztvrzeny, pak že jsou volni přijíti křesťanství. Po výpravě poselstev do Polska chodíval Ota dvakráte za týden, když totiž byl trh, s věrozvěsty městem, aby zvědavé obklopující je zástupy poučovali o víře. Venkované přicházejíce z celého okolí v hojném počtu do města poslouchali rádi cizince, než neosmělili se přiložiti víry k slovům jejich. Klerik Sefrid musel v ony dni nositi kříž a vystál prý, jak sám dí, nemalé strachy brávaje se s biskupem davem pohanů, ač neublíženo nikomu dle svědectví jeho.

Než ještě se navrátila poselstva z Polska, pustilo křesťanství kořeny v mladistvém obyvatelstvu štětínském a za příkladem jeho počalo se i ujímati v myslech ostatního občanstva. Podnět k takému netušenému obratu dali dva překrásní mladíci, synové jakéhosi Domyslava *), jenž rodem i statky všechny Štětínany převyšoval. Velmož ten požíval v Štětínsku tolik vážnosti, že ani sám kníže Vratislav bez jeho rady a schválení ničeho nepodnikal, nobrž k pokynutí jeho záležitosti veřejné i soukromé řídil. Také velká část města Štětína byla příbuznými Domyslavými obydlena, ano i v okolní krajině měl Domyslav takou hojnost příbuzných, že prý mu nikdo tak lehce odolati nemohl. Synové jeho jali se navštěvovati příbytky věrozvěstů, aniž by rodiče o tom věděli, a byvše v krátké době od Oty poučeni o víře žádali, aby byli pokřtěni. Po křtu nevraceli se domů, nobrž za příčinou očištění měli osm dní zůstati u biskupa. Matka jejich, otec té doby nebyl doma, dozvěděvši se, co se přihodilo s jejími dítkami, přišla k Otovi, dobrořečila jemu a vyznala, že i ona jest křesťankou, což však až dosud říci se neosmělila. Také mu vypravovala, že za svého mládí ze země křesťanské od lupičů byla unesena, a že jsouc panského urození provdána tu byla za muže bohatého a velmožného, jemuž tyto dva syny porodila. K žádosti její pokřtil Ota celou čeleď její. Mladí pokřtěnci byvše od Oty zlatem lemovanými kamizolami, zlatými pasy a vyšívanými střevíci obdarováni počali mezi svou družinou velebiti biskupa. »Vizte, pravili k mladíkům štětínským,« v tyto šaty nás po tak mnohých dobrodiních oděl, těmito zlatými pasy nás obdaroval. Svými penězi vykupuje zajaté, pokrmem je posilňuje a na svobodu propouští; byloli kdy cos podobného vídáno neb o něčem podobném slýcháno v zemi pomořské;

---

*) Jedni píší Domislav, druzí zase Domuslav; dle obdoby jmena Přemyslav dlužno psáti Domyslav.

činilo-li cos podobného naše vyšší a ostatní kněžstvo?« *) Tímto a podobným hovorem roznítili prý mladí horlivci tak mladíky štětínské, že mnozí z nich následovali příklad jejich. Z mládeže vycházel brzy popud k obrácení i dospělých, tak že brzo celé město nakloněno jest k přijetí křesťanství. Když v Štětíně tyto věci se děly, vracel se Domyslav ze své cesty domů, a slyše, co se v domě jeho stalo, jat prý jest takým žalem, že i onemocněl a přál sobě umříti. Manželka jeho však, slyševši o velkém zármutku jeho, vyslala mu vstříc příbuzné a přátele jeho, aby jej těšili, a Domyslav, když se vrátil domů a vidą rodinu i čeleď svou a mnohé spoluobčany mezi novými vyznavači přijal i on víru.

Po této tak příznivé změně v Štětíně ve prospěch křesťanství vraceli se poslové z Hnězdna nesouce písemnou smlouvu od Boleslava. Znění listu hovělo přání občanstva štětínského: Boleslav slibuje v něm Pomořanům, obrátíli se na víru, trvalý mír a snižuje poplatek na tři sta hřiven stříbra pro celé Pomoří; mimo to žádá v případě války, aby devět hospodářů vydržovalo desátého na své útraty v poli a opatřilo jej i zbraní, a spolu aby pečovalo, pokud jest na vojně, o jeho rodinu.

Když na to ve shromáždění velmožů a lidu oznámen byl obsah listu Boleslavova, souhlasili přítomní s podmínkami z Hnězdna podávanými; načež Ota ihned jal se mluviti k lidu, žádaje na něm především odstranění všech předmětů bohoslužby jeho pohanské.

Štětín, hlava měst pomořských, byl, jak již svrchu praveno, i sídlem pomořské modloslužby. Zde byly přední božnice a odtud volal, jako z Ratihoště Lutice, hlas hadačů Pomořany k společným činům. Největší pocta prokazována tu bohu Tříhlavu, jemuž ze tří uvnitř města strmících pahorků nejvyšší byl zasvěcen. Tříhlavá socha jeho, jakožto obraz trojího panství jeho: na nebi, na zemi a v podsvětí, měla na znamení veliké milosti jeho tváře zlatohlavem zahalené, jakoby bůh ten nevida a mlče odpouštěl lidem provinění jejich. Mezi posvátnými budovami vynikaly ve Štětíně hlavně čtyři k ą t i n y, **) které sloužily za

---

*) Pontifices nostri et sacerdotes. H e r b. II, 29. — Pontifex znamená zde nepochybně kněze toho kterého chrámu; v Štětíně, kde byly 4 chrámy (kątiny), jmenují se 4 kněží (H e r b. II, 33), které se zde, tuším, slovem pontifices poznačují; pomocníci jejich a strážci posvátných stromů míněni jsou zde snad slovem sacerdotes. Že by býval nějaký nejvyšší kněz v Pomoří, jako na Raně, nevysvítá nikde z pramenů.

**) Význam slova k ą t i n a vyložil Šafařík (Slov. Starož. str. 923) staroslov. k ą š t a (domus, aedes — kutina). V Miklošićově Lex. palaeosl. kąšta = tentorium. — S e f r i d pouští se v dialog. Herb. dvakráte také do výkladů filolo-

chrámy, jakož i za síně poradní i hodovní. Sefrid nám vypravuje s podivením, jak zvláště jedna z těchto kątin byla řemeslně zhotovena a všelikými uměleckými ozdobami opatřena, z čehož nutno nám souditi, že baltické Slovanstvo prospívalo rovněž tak v umění, jako křesťanští národové oné doby, a že ono, jemuž téměř bez ustání zápasiti bylo s okolními národy o samostatnost a odvěké bůžky jeho, používalo pokojných okamžiků svého života i k vznešenějším pracím duševním. Že práce tyto umělecké byly svérodé čili duchem národu samého zplozené, o tom nelze pochybovati, neboť nemožno domýšleti se, žeby nějaký křesťanský umělec té doby odvážil se bohárny pohanské svými výtvory vykrášlovati; nám nelze tudíž jinak souditi, než že duch Slovana si to všechno vymyslil a ruka jeho utvořila.

Řečená kątina, tak vypravuje Sefrid Timonovi, »měla vnitř a zevnitř sochy na stěnách, představující lidi, ptáky a jiná zvířata, a tak dle povahy jejich zobrazené, že bysi se domníval, že dýchají, že žijí, a za řídkost bych to pokládal, že barvy na sochách zevnějších žádným počasím, ani sněhem ani deštěm setřeny býti nemohly, což vše dovedností malířů tak učiněno. Do budovy této po dávném příkladu otcův svých snášeli bohatství a zbraň nepřátel, neboť kdykoliv něco neobyčejného ve válce buď po suchu neb po moři vedené ukořistili, z toho sem dle zákona desátek odváděli. Číše zlaté i stříbrné, jichž urození a mocní užívali při kvasech, věštíce a píjíce z nich, vynášeny v dni slavnostní z místa posvátného *) a tu rozestavovány. Také veliké rohy bůvolové, pozlacené a drahokamy vykládané, jichž při pití a jiné, jichž při hudbě užíváno, se zde chovaly, jakož i mnoho drahocenného, vzácného a na podívání krásného nářadí na okrasu a poctu bohů. Ostatní tři kątiny nepožívaly takové úcty a neměly také tolik okras. Mělyť uvnitř toliko do kola sedadla a stoly, neboť se v nich odbývaly schůze a

---

gických, jednou odpovídá k otázce Timonově, proč svatyně štětínské se nazývaly kątiny, takto: »Sclavica lingua in plerisque vocibus latinitatem attingit, et ideo puto ab eo, quod est continere, continas esse vocatas;« po druhé vykládá smysl slova »Pomerania«: »Pomerania provincia ex ipsa nominis etimologia qualitatem sui situs indicare videtur. Nam pome lingua Sclavorum iuxta sonat vel circa, moriz autem mare; inde Pomerania quasi Pomerizania, id est iuxta vel circa mare sita.«

*) Totiž jen kněžím přístupného. Pohanská svatyně slovanská záležela z dvojího prostoru, v jednom, do něhož vcházeli toliko kněží, nacházely se sochy bohů a vzácné nářadí, v druhém se shromážďoval lid. Prostor toliko kněžím přístupný míní Herbord (II, 32) slovem »sanctuarium.«

porady. Chtělili (velmožové) píti neb hrou se baviti anebo o vážných věcech jednati, scházívali se v jisté dni a hodiny v budovách těchto.«

Předzvídaje Ota, že Štětínští, nejsouce ještě dosti utvrzeni ve víře, neosmělí se, rušiti posvátné stánky bůžků svých, strachujíce se pomsty jejich, nabídl se, že on sám se svými kněžími a kleriky dá se napřed do bourání svatyň, vyzývaje pohany, aby se teprv pustili s ním společně do práce, až poznají, jak všeliké moci prázdni jsou bohové jejich, nemohouce ublížiti věrozvěstům bořícím chrámy jejich.

Když byli svolili Štětínští k návrhu tomu, ozbrojili se biskup a kněží, slouživše napřed mši svatou, sekerami a motykami, a vstoupivše na střechu ką̨tin jali se je bořiti. Pohané dívali se chvíli na bořitele a znamenajíce, že bůžkové nikterak nepřekážejí škůdcům stánků svých, pravili: »Kdyby tito jen něco božské moci měli, jejichž svatyně a chrámy se rozvalují, bránili by se, a nemohouce sebe brániti ani sobě prospěti, jak pak dovedou nás brániti a nám prospěti«, — načež obořili se na budovy, a netrvalo to dlouho, bylo všechno zničeno a rozmetáno. Štětínští nabízeli darem Otovi a jeho kněžím klenoty přední ką̨tiny, on však pokropiv všechno vodou svěcenou a zažehnav křížem trosky bývalých svatyň jejich, poručil, aby se o věci ty rozdělili; jen souhlaví boha Tříhlava, které dal od těla odloučiti, přijal, aby je později poslal do Říma na znamení vítězství kříže nad modlami pomořskými.

S modloslužbou štětínskou bylo těsně spojeno také hadačství, které rovněž Ota po rozkotání ką̨tin jal se odstraňovati. Po jistotě výsledku v záhadných záměrech národu pátráno tu jako v pověstných svatyních baltického Slovanstva, v Arkoně a Ratihošti, dvojím způsobem; neznámá budoucnost odhalována tu totiž buď pomocí posvátného koně nebo dřevěnými losy čili hřebím. Posvátný kůň v Štětíně byl vraný, veliký a velmi bujný, a prokazována mu taková pocta, že naň nikdo sednouti nesměl; jeden ze čtyř kněží, kteří tu při řečených ką̨tinách ustanoveni byli, pečoval o něj nejbedlivěji. Zamýšleli-li Štětínští učiniti výpravu válečnou, osedlán jest kůň tento a veden za uzdu od kněze třikrát přes devět do země vražených kopí, na loket od sebe vzdálených a k sobě spoutaných. Neublížilli si kůň na nohách aneb nerozrušil-li kopí, bylo příznivým znamením, a táhli na nepřítele, v opačném případě upustili od svého předsevzetí. Tohoto způsobu hádání užíváno před válkou po suchu vedené, než v případě války neb kořistění na vodě pátráno po konci jejím skrze hřebí čili losy dřevěné. *)

---

*) Herbord (II, 33) praví, že měli Štětínští mimo hádání pomocí koně posvátného také »alias ligneas calculationes, in quibus navalis pugne vel

Odklízení hadačství, dávného to zvyku náboženského, srostlého i s právními obyčeji národu, vzbudilo odpor u mnohých; avšak na konec zřekli se ho přece, a Ota, aby nebyli někteří svedeni opět v starou pověru, dal prodati koně do ciziny řka, že se lépe hodí k tahání těžkých povozů než za proroka. V odporu proti křesťanství trval dále jen kněz, jenž měl posvátného koně na starosti, a obtěžoval biskupa všelikými námitkami. Jednoho dne žádán byl snažně od lidu, aby již ustal od počínání svého, on však nechtěl nikterak odříci se víry své, a když na to příští noci náhle skonal, způsobilo to nemalý strach v městě; noví vyznavači spatřovali v úmrtí žrece trest, seslaný naň pro nepodajnost jeho od mocného Boha, v nějž počali právě věřiti.

Pomořští Slované ctili také vysoké, košaté stromy, které měly pro ochranu svou zvláštní strážce. O stromích takových domnívali se, že v nich obývají bůžkové, a prokazovali jim proto velikou poctu. V Štětíně byl dub, jejž rovněž tamní lid za schránku nějaké vyšší bytosti měl; i dub ten chtěl Ota zničiti, ale když lid jej prosil, aby mu strom ten toliko pro líbeznost a stín jeho nechal, a spolu sliboval, že mu nikdy více božské úcty prokazovati nebude, upustil Ota od záměru svého.

Po zmaření památek staré bohoslužby jali se věrozvěstové učiti lid a křtili jej v baptisteriích na rychlo zhotovených, jako v Pyřici a Kamíně. V Štětíně založil Ota dva kostely, jeden, na pahorku Tříhlavově polo—

---

prede considerabant auguria,» aniž by nám i řekl, jak těmito lign. calcul., které tu ze staročeského práva známým slovem hřebí překládáme, v Štětíně hádáno bývalo. Lze se domnívati, že se to dělo v Štětíně podobným způsobem, jako na Raně nebo v Ratihošti (Retra). Na Raně užíváno tří dřívek čili losů dřevěných (hřebí), po jedné straně bílých a po druhé černých; padlyli při metání bílou stranou na vrch, znamenaly štěstí, černou stranou však neštěstí. V Ratihošti, když tam do pověstné svatyně boha Svarožice v jisté doby Lutici přicházeli, aby bohům svým obětovali a je usmiřovali, hrabali tamní žreci v zemi (Thietmar meziborský VI, 17) a metali v místo to losy čili hřebí, načež přikryli losy drním a vedli posvátného koně přes ostré konce dvou křížem do země vražených kopí. K. J. Erben odvozuje proto slovo hřebí od hrabati, ješto hrabání s oním náboženským obřadem v Ratihošti spojeno bylo. Užívání hřebí přešlo i do doby křesťanské a udrželo se při vedení práva, kdež přišlo na místo vody při božích soudech. Jmenovaný učenec spatřuje zbytky tohoto starého zvyku slovanského ještě v dětské hře «Na krále» nebo «Na císaře,» jakož vzpomínku naň i v přísloví: «Kdo rozum má, dobře vidí, k čemu se hrabe» t. j. co z věci přijde.

žený,*) zasvětil na Baltu umučenému českému biskupu, sv. Vojtěchu, druhý, jenž byl za městem, sv. Petru. Opatřiv kostely potřebnými věcmi, zůstavil zde Ota jako jinde, kdež byl položil základ k nějakému kostelu, i kněze. Obrácením Štětína vítězilo již neodolatelně učení křesťanské v Pomoří, a Ota nepotkával se na další své pouti nikde s patrným odporem. Volynští slyšíce skrze zvědy, co se děje v Štětíně, počali se odvraceti od svého Tříhlava a klonili se ku křesťanství. Ota chtěje hned po ukončeném díle v Štětíně odebrati se na Volyn, avšak byv volán do Hradce a Lubína, hrádků to v župě štětínské ležících, zašel tam napřed a vštípiv i tu křesťanství vydal se teprv na cestu do Volyna. Tak vlídně nebyl Ota až dosud nikde uvítán, jako ve Volyně, když tam byl nyní podruhé přišel, a Volynští nepřestávali jej a družinu jeho prositi, aby zapomněli na křivdy, které jim při prvním příchodu jejich učinili. V krátké době byl Volyn, mohútný sloup pohanství na Baltu, obrácen v město křesťanské (pros.), rovněž i ostatní ostrované octli se spolu s městem v lůně nové církve.**) Ve Volyně zasvětil Ota jako ve Štětíně dva kostely, jeden za městem sv. Petru, druhý, jenž postaven v městě na místě bývalé přední božnice, sv. Václavu a Vojtěchu, ješto i u tamního Slovanstva slynuli čeští mučeníci velikou pověstí.***) Z Volyna obrátil se Ota k severovýchodu. Byla již tuhá zima, když odtud vyšel do Kamínska; Boleslav poslal jemu jakož i ostatním z družiny jeho zimní šaty na tuto cestu.

Z Volyna přišli věrozvěstové Kamínskem do Klodny, v krajině lesnaté ležícího města, a obrátivše tamní obyvatelstvo na víru zbudovali zde majíce hojnost dříví veliký kostel dřevěný. Překročivše mimo Klodnu tekoucí řeku Regu přišli k jednomu velikému městu, v němž však málo obyvatelů nalezli, bylť město to za poslední války polské zážehem zpustošeno. Lidé, obývající zde v chyškách z chvoje okolo ssutin na rychlo postavených, vypravovali cizincům, že byli poddanými oněch bojovníků, kteří tu buď v bitvě padli nebo odvedeni byli do za-

---

*) Herb. (II, 36) praví, že kostel uvnitř města stál «in medio foro,» Ebo (III, 1) však: «in monte Trigelawi.» — Pahorek Tříhlavův stál nepochybně uprostřed náměstí štětínského.

**) Sefrid mluví po obrácení Štětína jen zkrátka o dalších cestách. My litujeme, že zamlčel zcela zmaření pohanských památek ve Volyně; nepřipomínáť jich ani slovem. Podivno, že nečiní ani zmínky o smrti soudruha svého, diakona Hermana, jenž dle Mon. Pr. utonul v řece Persantě a pohřben byl v Kolobřehu.

***) Apostolus Pomeranorum duas illic (ve Volyně) ecclesias constituit: unam in civitate Julin (Volyn) sub honore sanctorum Adelberti et Winezlai, qui magne apud barbaros opinionis erannt etc. Ebo, II, 15.

jetí, oni sami že se spasili útěkem. Ota mírnil útěšnými slovy zármutek jejich, rozdával mezi ně peníze, načež je učil a křtil. I mnoho okolních vesničanů přicházelo sem, aby přijali křest. Od těchto rozvalin obrátil se Ota k výtoku Persanty do Baltu, do města Kolobřehu, kde však nenalezl mnoho hospodářů doma, neboť většina jich vypravila se právě po moři do ciziny na ostrovy baltické za kupectvím; doma pozůstalí zdráhali se sice bez vůle nepřítomných svých spoluobčanů na nějakou novotu nastoupiti, než po opětném napomínání překonal na konec Ota nedůvěru jejich. Zbudovav tu oltář zašel odtud na jihovýchod, do Bělehradu, a obrátiv tu lid na víru umínil si nejíti již dále, nobrž navštíviti ještě každou na pouti své založenou osadu aspoň jedenkráte. Zbyla ještě čtyři župní místa v Pomoří odranském, do kterých byl nepřišel Ota, totiž Uznojm, Bolehošť, Goštkov a Dymin.

Na cestách, jež byl nyní Ota konal po místech již na víru obrácených, nalezl všechny od něho založené chrámy dostavené. Na cestě této křtil ještě mnoho lidu, nejvíce ve Volyně, Klodně a Štětíně, kde velký počet obyvatelstva nebyl za prvního příchodu jeho doma. Okolnou touto poutí byla ukončena první misie Otova; již chvátal domů, byv opětně volán do Bamberka. Pomořané slyšíce o záměru jeho prosili jej úpěnlivě, aby jich neopouštěl, aby zůstal u nich. Tolik příchylnosti a důvěry nevzbudil ještě žádný misionář k sobě v Slovanech na Baltu, ale také nepřišel až dosud žádný k nim, kterýž by byl hověl tak povaze jejich a naklonil se k nim takou laskavostí, jako Ota; ano Sefrid nám vypravuje, že by byl zůstal u nich, kdyby mu toho byli nezrazovali klerikové jeho.

V měsíci únoru r. 1125 bral se Ota z Pomoří bez všeliké odměny za své veliké dílo, nesa si toliko trojhlaví boha Štětínanů jakožto vítěznou trofej z daleké své pouti domů. Mnoholi z pomocníků do Pomoří s ním přišlých *) bylo na zpáteční cestě v průvodu jeho, nelze určiti, z počtu založených kostelů možno souditi, že jich asi deset zůstalo pro správu duchovní a další šíření křesťanství v Pomoří. Opět tou stranou, kterou byl přišel do Pomoří, vracel se Ota do Polska, velkým pomezním lesem k Ústí a odtud do Hnězdna k Boleslavu. Za krátkého pobytu svého v Hnězdně jednal Ota s Boleslavem o biskupství pomořské, neboť když byl meškal Ota na Volyně, snesl se s Vratislavem a velmoži pomořskými na tom, aby ve Volyně založena byla pomořská kathedrala, jednak pro příhodnou polohu města toho jednak

---

*) Viz pozn. na str. 106.

i proto, aby přítomnost biskupa zabránila možný návrat tamního lidu k staré modloslužbě. Ota nechal na vůli Boleslavovi, aby sám jmenoval někoho pro hodnost tu; načež později povýšil Boleslav svého kaplana a předního tlumočníka Otova na cestách jeho, svrchu jmenovaného Vojtěcha, za pastýře v církvi pomořské. *)

Z Hnězdna ubíral se Ota do Prahy ku knížeti Vladislavovi, jejž, když cestoval do Pomoří, navštívil v Miletíně. Vladislav byl při návratu Otově (břez.) sklíčen těžkou chorobou, a bylo patrno, že nebude na dlouze života jeho. Královna Svatava prosila tehda slovy dojemnými Vladislava, syna svého, aby odložil hněv svůj od nejmladšího bratra svého Soběslava, jenž tak dlouho již bloudil v cizině, a aby jej ustavil následníkem svým na trůně. Ota, jemuž se Vladislav zpovídal, naklonil umírajícího knížete zcela k milosti, a ješto nemohl déle prodlévati v Praze, chtěje ještě před velkonocí navrátiti se do Bamberka, uložil biskupu pražskému Menhartovi, aby dokonal smír mezi bratroma. Stařičký Kosmas, jehož život chýlil se tehda již ku konci, zaznamenal ještě událost tuto v letopisech svých. **)

(Dokončení.)

Síla ve zjevech přírody.

Podává Dr. *Em. Kusý.*

(Dokončení.)

Plamen tedy jest zjevem světlovým, jenž pochází z děje lučebního. V šírém vzduchu tiše hoří; však vstrčíme-li hořící svíčku v skleněnou trubici jisté délky, začíná plamen zvučeti (chemická harmonika); za těchto okolností tedy i zvuk v lučební proměně původ svůj má (Schaffgotsch). Však z ruchu lučebního vzniká též velká řada důležitých úkazů, které jmenem elektrických (galvanických) poznamenáváme. Ony tisíce telegrafických zpráv, kterými se každý den zvěstuje radost i žal, a jimiž nesčíslně lidských myslí se pobádá k čilosti a práci, všechny pocházejí z lučebního hnutí, jež po telegrafických drátech s rychlostí 61000 mil v jedné sekundě postoupivši psacím strojem pohne, a co trvalou stopu svého účinkování rychlozvěst zanechá. Galvanický proud

---

*) Volynské biskupství bylo teprv r. 1140 založeno; Vojtěch se tu stal biskupem až po patnácti letech, když Ota již nebyl na živě.

**) Scrip. rer. boh. I, p. 275.

jen tak dlouho ve vodicích drátech jde, pokud chemické proměny v batterii se dějí, ba dokázáno jest, že elektrický proud právě o tolik mocnějším se stane, o kolik čilosť ruchu lučebního se zvyšuje (Faraday), a naopak. Již tato zkušenost nás k tomu vede, abychom i proudění elektrické považovali za druh pohybování od prvku k prvku přestupujícího, výhost dávajíce dávné a posud převládající domněnce, podle které, podobně jako o teple a světle bylo báječno, — jakési přejemné fluidum prý jest nosičem zvláštní síly elektrické. Zajisté nauka o zjevech elektrických mechanickým jich pojímáním nabývá větší jasnosti a srozumitelnosti.

Stav elektrický jakožto stav pohybový však vzejíti může nejen z proměn lučebních, nýbrž i z jiných spůsobův pohybování, vzniká n. př. i z pohybu mechanického, — třením rozličných hmot, n. př. skla, pryskyřic, jak o jantaru již v starověku známo bylo (Thales z Miletu), — vzniká dále též z tepla, — a sice tak snadno, že zvláštní thermoelektrické batterie k tomu slouží, aby i nejmenší chvění hřejné dokázáno bylo, — vzniká konečně i z magnetismu, který, jak se ukáže, též za hybný stav jistých hmot považovati sluší. Však nejen vznik a původ proudění elektrického k tomu poukazuje, že elektrované předměty jsou v pohybu prvkovém, nýbrž i ten zajímavý úkaz, že rozličné hmoty na místech, kde po delší čas elektrický proud byl šel, co do skladby prvkové tak znamenitě se mění, že se tyto elektrované části k světlu a k lučebninám jinak mají, nežli ostatní části toho kterého předmětu.

Postaví-li se na balíček tenkých tabulek ze skla kovové pečetidlo, kterým galvanický proud uvádíme do skla, aby nějaký čas působil, nabudou všechny tabulky té zvláštnosti, že na nich pouhým nádechem otisk pečetidla objeviti můžeme. Ba poštěstilo se též takové elektrické obrazy pomocí lučebnin učiniti stále viditelnými podobným asi spůsobem, jak se při fotografování se světlovými obrazy původně neviditelnými děje (Karsten). Taktéž pozorováno, že vodicím drátům, dokud jimi jde proud elektrický, pružnosti ubývá (Wertheim), a že měděný drát, kterým po několik dní proudil tok elektrický, původní pevnosti pozbyl (Dufour), což z nova k tomu poukazuje, že elektřina v prvkovou skladbu těles působí. I následující úkaz jest velmi pozoruhodný. Když elektrická jiskra od jednoho vodiče na druhý přeskočí, buď při elektřině třením vyvozené, buď při elektřině galvanické, (byl-li vodicí drát přetržen, však tak, aby konce sobě zůstaly blízkými), tedy malinké částice kovu odtrženy bývají, které sice o sobě spatřiti nelze, však u velkém množství se nahromadivše co jemný prášek se obje-

vují, kdežto na koncích vodičů poznati lze, že ostrosti, hladkosti, lesku pozbyly, že tedy něco hmoty se ztratilo. Tím spůsobem tedy lze i železo rozložiti v skutečnou páru kovovou, či opravdové sublimaci podrobiti, což žádným jiným spůsobem posud se nepovedlo (Grove). Což jiného tedy může býti proud elektrický, nežli rázně postupující pohyb prvků vodičových, když přerušen ve svém toku odrazení neskonale malých částic spůsobuje? Ostatně též pociťujeme, že z špičatého hrotu elektrovaného tělesa jakýs jemný vánek vychází, jenž vánkem elektrickým sluje, a zajisté nás utvrditi může v domnění, že i úkazy elektrické z pohybování částic hmotných pocházejí.

Že tento pohyb velmi jemným, opravdu prvkovým jest, z toho souditi lze, že se hmotou, smysly ani nepoznatelnou dále šíří; neboť i v prostoru vzduchu prázdném děje se přeskočení jiskry elektrické, a rovněž předměty elektrické i skrze ten prostor vzduchuprázdný v jiné do dálky účinkují. Takovým účinkováním do dálky n. př. jest, když třením elektrovaný předmět blízká malá tělíska k sobě přitahuje, která po dotknutí opět od sebe odpuzuje, neb když galvanický proud v blízkém svitku drátovém zbuzuje nový proud elektrický. Však nemůžeme takovému působení elektřiny do dálky nikterak porozuměti, leda vysvětlujíce je šířením se pohybu elektrického na venek, podobným spůsobem, jako když teplo sálá, že i osvětlený předmět září, což ovšem jen za tou podmínkou díti se může, jeli všechen prostor vyplněn jemnou, éterovou hmotou, mezi prvkovými pohyby prostředkující.

Tak tedy i původ i podstata úkazů elektrických dosvědčují, že jdeme po dobré stopě, považujíce je za výsledky pohybův, od prvku k prvku pokračujících, a to tím více, poněvadž z proudění elektrického opět zjevy pocházejí, které jsme byli uznali za spůsoby pohybové. Vizmež n. př. strašlivý blesk, o jehož původu elektrickém nikdo nebude pochybovati, kdo jednou pozoroval jiskru, jež z elektrického stroje vyletěla, a pamětliv jest, že pomocí drátu k papírovému draku neb balónu připevněného lze jest »sváděti s oblak mlunu« (Franklin) nebezpečně nashromážděnou. Co medle jest blesk? — Pohyb elektrický, jehož část se obměnila v světlo (chvění éterové), hrom jej sprovázející jest částí jinou obměněnou ve zvuk (otřesení vzduchu), a vjede-li blesk do nějakého stromu, mžikem se pohyb elektrický obrátí v pohyb mechanický, jímž i mohútný dub se rozrazí, a tím-li bleskův vztek nebyl vyčerpán, obměněn v chvění teplové, lomcuje i nejmenšími jeho částkami, často tak silně, že vodní pára mžikem z dřeva prchá, pouhé uhlí zůstavujíc, při čemž se někdy teplo zase zdrojem světla stane, jež co plamen velikánské ústrojí hltavě sžírá. Tak tu jeden úkaz druhému takřka

ruku podává, a jich souhrn jest obrazem obrovského pohybu, strašného nevědomci, velebného osvícenému příteli přírody. Však co se nám tu ve velebném úkazu přírodním takřka po hromadě jeví, možno též pojedině umělým spůsobem dovésti.

Jako proudění elektrické nejsnáze se vyvinuje z ruchu lučebního, tak že by lze bylo galvanickou elektřinu nazvati činností chemickou po drátu odváděnou, tak opět snadno přechází v pohyb lučební. Necháme-li totiž proud elektrický prostoupiti vodou, neb roztoky lučebních solí, neb roztavenými sloučeninami kovů, rozkládají se tyto tekutiny v součástky, voda na př. se rozkládá v dvé plynů, vodík a kyslík, kteréž tímto spůsobem možno vyráběti. Co se tu děje, na základě učení o přeměně pohybů snadno vysvětliti lze. Sloučeniny z lučebních látek, jak již jednou praveno, chovají v sobě vždy menší míru pohybu, nežli kterou její součástky dohromady vládly, pročež se při slučování vždy jistá míra pohybu co teplo, světlo, účinek mechanický (výbuch a p.) objevuje. Tak i voda jest méně čilá nežli kyslík a vodík, z nichž obyčejně za náhlého výbuchu vzniká. Však proudem elektrickým opět tolik pohybu prvkového do ní se uvádí, že i součástky její zásobeny nadbytkem pohybu opět o sobě se pohybují a s původní čilostí plynovou z nádoby unikají. Za novějšího času poštěstilo se, sloučiti kyslík s vodíkem i spůsobem nenáhlým, při čemž se zbývající pohyb lučební, jenž se při náhlém jich spojení co mechanický i akustický účinek výbuchu objevuje, v podobě elektrického proudu odvádí (plynová batterie Grove-ova). Tímto proudem elektrickým z nova možno rozložiti vodu, tak že se zdá, jako by voda a plyny místem se vystřídaly, jasně znázorňujíce úplný oběh pohybu rozličnými obměnami.

Jinou obměnou elektrického proudu jest obměna jeho v teplo. Vodicí dráty galvanických batterií, dokud proudění elektrické trvá, skutečně se zahřívají, a sice tím vřeleji, čím tenčí a kratší vodicí drát jest, tedy čím méně hmotných částic v něm obsaženo jest, po kterých se elektrický pohyb rozšířiti může, v kterémžto případě patrně každá částice větší jeho mírou podělena bude, tak že snad pohybu, jenž se na ni přenáší, bude více, nežli za stejný čas sousedním částem uděliti stačí, následkem čehož sama se rozechvěje, teplo způsobujíc. Tím spůsobem velmi jednoduše se objasňuje i učení o »odporu u vodění elektřiny« (Pouillet), i zákon o účinnosti elektrického proudu vzhledem k hojnosti vzniklé elektřiny a k odporu ve vodičích. (Ohm).

Uvážíme-li, že světlo není než stupňovaným teplem, snadno pochopíme, proč vodicí platinový drát, jestli dosti krátký a tenký, dříve než se roztaví, (k čemuž nesmírného tepla třeba jest), svítícím se

stane, vydávaje napřed rudé světlo (menší chvějivosti), potom bílé. Tudíž vidíme, že se elektrický proud i v světlo obměniti může, o čemž ostatně i jiskry svědčí, které z elektrického stroje vyluzovati neb přerušením vodicího drátu způsobiti lze.

Elektrické proudění může se také obměniti v pohyb mechanický. Uvedeme-li elektrický proud v ozubené kovové kolečko, jehož zoubky velmi ostré a stejným směrem ohnuty jsou, tedy elektrický proud ostrými zoubky opět uniká, a kolečko odrazem přichází do otáčení t. j. část elektrického proudění přechází v mechanický pohyb (protisměrný). Třeme-li pečetní vosk neb skleněnou trubici látkou vlněnou, nabudou vlastností elektrických, i přitahují k sobě malinká tělíska a odstrkují je po krátkém dotknutí. Elektrický stav v třených předmětech tedy způsobuje mechanické pohybování malých tělísek, což si ovšem myslíme pouze co účinek sálání elektrického, kterým přitažený předmět s přitahujícím v nepřerušeném spojení jest. Zvláštností při tom jest pouze zvratný směr, kterým se tento mechanický pohyb děje, následkem čehož pohyb, z elektrovaného předmětu vycházející, k svému zřídlu se navracuje, strhnuv do svého proudu i hmotné částky oněch malých tělísek. Takové pojímání věcí nebude s podivením, přivádíme-li si na mysl, že se v přírodě naskytuje ještě mnoho jiných zvratných pohybů. Takovým n. př. jest odraz světla, bez něhož bychom žádných předmětů poznati nemohli, jakož i zvratný lom paprsků, bez něhož bychom se nemohli kochati v pohledu na milekrásnou duhu. Tak i bez navrácení se vln vzduchových žádná ozvěna by nebyla, jakož bychom bez obrážení se tepla od stěn darmo snažili se, vytápěním svého pokoje zříditi stejnoměrné teplo. Ba za jistých okolností může i mechanické pohybování jistým směrem se dějící najednou zvratným se státi. Vystřihej si z tuhého papíru malý kosočtverec, vezmi špičatý jeden roh mezi palec a ukazovák levé ruky, tak aby základní jeho čára váhorovná, plocha však šikmo k stropu nakloněna byla, a nyní vymršť tento papírek hbitým štilcem své pravice v základní čáru učiněným, před sebe a do výšky, a přesvědčíš se, že se tvůj kosočtverec po krátkém vzletu touž cestou k tobě navrátí, kterou odletěl. Následkem své obdoby a svého směru pohybového dal se po cestě v pohyb zvratný.

Nejvydatnějším však jeví se mechanické účinkování proudu elektrického, vzbuzujeme-li jím v jiných tělesech vlastnosti magnetické. Měkké železo totiž stane se elektrickým proudem dočasným magnetem a nabývá vlastnosti přitáhnouti k sobě železné předměty, a tudíž pohybovati jimi spůsobem mechanickým. Ocel týmž spůsobem se přemění

v trvalý magnet, jakýž se též v přírodě sem tam nalézá. Poznáváme z toho, že železo, jsouc v ovzduší elektrického proudu, nabývá vlastnosti přitažlivé, co do věci podobné oné, která se ve skle neb pryskyřici mechanickým pohybem tření objevuje. Tudíž volno domnívati se, že přitahování magnetické se sbíhá podobným dějem, jako přitahování elektrické, totiž zvratným pohybem mechanickým, vzniklým z magnetického vůkol sálajícího proudu. Neboť i vzhledem k magnetismu třeba opustiti nejasné učení o zvláštním magnetickém fluidu obdařeném všemi k vysvětlení úkazů potřebnými vlastnostmi, a na jeho místě za to míti, že se za stavem magnetickým, jako za stavem elektrickým jakýs prvkový pohyb skrývá, což také makavými důvody potvrditi lze. Předně dokázáno jest, že změna v prvkové skladbě nějakého magnetu též změnu v účinnosti magnetické za sebou má. Tak jeví magnetický drát slabší magnetismus, když jej svíjíme, než když jej necháme zpřímený (Wertheim).

Naopak i magnetismus bez působení v prvkovou skladbu magnetovaných těles nezůstává; tak se pružnost železa (Wertheim) a způsobilost, voditi teplo (Maggi) magnetováním, mění. Položíme-li na magnet železnou tabulku, která vrstvou masti z vosku a z oleje pokryta a ve svém středu kovovou trubicí provrtána jest, do které se horké vody vleje, tu zpozorujeme, že vosk jiným spůsobem taje, než když za týchže okolností není pod vlivem magnetickým. Paprsek sluneční vodou prorážející odchyluje se od svého směru, když se nádoba nachází v obvodu silného magnetu, což důkazem, že i prvková skladba vody magnetismem se obměňuje, následkem čehož i pohyb světla v ní jiným směrem postupuje. Však i v jemnou hmotu, v prostoru vzduchuprázdném rozšířenou, magnetismus působí; neboť mezi póly silného podkovitého magnetu jeví se tato mezihmota tak zhuštěnou, že i předmět, v který magnet ani přitažlivě ani odpudivě neúčinkuje, n. př. stříbrný peníz, byl-li na stočené nitce pověšen, zůstane nepohnutým, kdežto na jiném místě roztočením se niti hned v točivý pohyb se pustí. Ba když sami takovým penízem mezi póly magnetovými otáčíme, pociťuje naše ruka jakýsi odpor, jako by třeba bylo zatlačiti hustou hmotu, a když v tomto místě olověný hřídel přivádíme do otáčení velmi rychlého, zahřeje se až do roztavení, kdežto na jiném místě při téže rychlosti zůstane nezměněn. (Tyndall). Jest tedy patrno, že následkem magnetického sálání i éterová hmota v obvodu magnetu prvkovými proměnami zastižena jest, čímž se zdánlivé účinkování magnetů do dálky dostatečně objasňuje. Tím způsobem jeví se nám úkazy mechanického přitahování železa, neb odpuzování se stejných pólů magnetických pouhými ob-

měnami prvkového pohybu magnetického, z kterého ostatně i jiné druhy pohybování vzejíti mohou. Dokladem toho jest úkaz, že železo magnetováním větší teploty nabývá (Grove), jakož i že je náhlým přechodem v stav magnetický rozzvučiti lze. (Page, Marrion). Je-li magnet obvinut vodicím drátem, tedy v okamžiku, kde volné konce tohoto svitku ve spojení se uvedou, elektrický proud jím jde; úkaz to, z něhož člověk k rozličným praktickým účelům znamenitý prospěch čerpá. Rodí se tedy i pohyb elektrický z pohybu magnetického, jak se též naopak děje; tak že se nám tu mezi hnutím elektrickým a magnetismem jeví vzájemný poměr, podobný tomu, jejž mezi teplem a světlem stanoviti možno. A v této domněnce se tím více utvrzujeme, čím více k sobě přirovnáváme účinky stavu elektrického a magnetického; shledáváme se tu s tolika podobnostmi, že jinak souditi nelze, než že se tu jedná o tentýž děj, který jen formálními odchylkami v různých obrazích se objevuje. Hlavní známkou magnetického tělesa jest, že jiná, zvláště železná tělíska k sobě přitahuje, kdežto na jiná často odpudivě účinkuje (diamagnetismus). I v úvaze o elektřině bylo nám zmíniti se o elektrickém přitahování a odpuzování. Jiná důležitá vlastnosť tělesa magnetického jest v spůsobu, jak se magnety vzájemně k sobě mají; jak známo, přitahují se nestejnými póly a stejnými se odpuzují. Necháme-li elektrické proudy protékati dvěma svitky z vodicích drátů shotovenými, zpozorujeme, že i tyto nástroje, solenoidy zvané, se odstrkují, když elektrické proudy jimi stejným směrem obíhají, však v opačném případě se přitahují. A podobně i magnet a vodič prostoupený elektrickým proudem v sebe působí. Země v magnety také účinkuje, jako jeden magnet v druhý, následkem čehož volně pověšený magnet (střelka) jistou polohu zaujímá a v ní trvá. Však v zmíněný svitek z vodicího drátu či solenoid právě tak účinkuje, čímž solenoid vlastnosti střelky jeví. A jest tedy na snadě, magnetický stav považovati za výsledek elektrického proudění, okolo osy magnetického tělesa se kroužícího. A jelikož i země se jeví velikánským magnetem, tož musíme se domnívati, že tato vlastnosť pochází z prvkových elektrických pohybů, které kůru zemskou ustavičně obtékají směrem od východu k západu; což tím více podobá se ku pravdě, ješto toto pohybování prvkové lze jest ve shodu uvésti s mechanickým pohybem zeměkoule, kterým se denně okolo své osy otáčí.

Tímto náhledem však otvírá se duševnímu zraku nový rozsáhlý obzor po veliké řadě zjevů přírodních, jinak v neproniknutelné tajemství zahalených. Neb patrno jest, že působení tak obrovského magnetu, jako země naše jest, též velikánského rozsahu býti musí; ne-

boť vědouce, že třeba předpokládati sálání magnetické (elektrické) nejinak nežli teplové, dovedeme oceniti účinek takového sálání ze země vycházejícího. A poněvadž jest nám známo, že magnet utvořen býti může magnetem jiným neb proudem elektrickým, tož můžeme se snad tázati, zda-li tělesa, která jeví trvalé vlastnosti magnetické, tuto zásobu prvkového pohybu následkem zvláštní skladby své snad nečerpají z nesmírného fondu, v útrobách země uloženého? Tím spůsobem zmizela by nesrovnalost odporující povšechnému zákonu o přeměně pohybů bez ztráty a bez příbyvku, že skrovný mechanický pohyb, neb krátké elektrické proudění, kterým kus ocele magnetujeme, bylo by dostatečným zdrojem všeho pohybování, které novým magnetem po dlouhou dobu spůsobeno býti může. Snad že svým účinkováním jen v prvkovou skladbu působíme tím spůsobem, aby magnetické sálání naší zeměkoule vnímáno a potom jistým směrem v obvodu magnetu šířeno bylo. Neb tolik jisto jest, že prvková skladba těles není bez důležitosti vzhledem k účinkování elektrického proudu neb magnetismu v jich hmotu. Toť vysvítá z pozorování, že vyhlacené nerosty podle tvaru krystalografického určitým spůsobem vlivu magnetickému podléhají, tak že vyhlacený kyanit volně pověšen, v jisté poloze trvá a z ní vyrušen, opět jí vyhledává, následkem čehož by se ho co magnetické střelky upotřebiti mohlo (Plücker).

Známo jest, že vlastně všechna tělesa třebas sebe skrovněji k magnetismu jeví jakousi citlivost. Nemůže tedy býti s podivením, když všechny předměty na zemi vidíme pod vlivem obrovského magnetu zemského, když všechno k zemi tíží vázáno jest. Co medle překáží, abychom i úkazy tíže považovali za obměny pohybu, jímž země takřka oplývá? Vždyť přitahování i odpuzování nic jiného nejsou, nežli zjevy pohybu se přibližujícího a oddalujícího, kterýžto pohyb bez prostředkování, bez přenášení díti se nemůže a se neděje, jak o mechanickém účinkování elektřiny a magnetismu dovozeno bylo.* Však přitahování elektrické i magnetické skutečně se spravuje týmiž zákony mathematickými, jimiž veliký Newton vzájemné v sebe účinkování i neviditelných prvků i nesmírných těles nebeských vytknul, tak zvanými zákony gravitačními. Nic tedy nepřekáží, abychom se vymanili z posledních zbytků zastaralých pojmů přírodovědeckých, výhost dávajíce i všelikým domněnkám o zvláštních silách přítažlivých a odpudivých, kterými prý obdařeny jsou. Vždyť z veškerého pozorování pestré řady různých zjevů přírodních vychází patrně na jevo, že příčina každého pohybu, — a bez pohybu není změny — opět pohybem jest. A znamená-li nám slovo »síla« poslední příčinu nějaké změny v přírodě,

nějakého úkazu či zjevu, tudíž logicky následuje, že slova »síla« a »pohyb« se stanoviska novověkého přírodozpytu jsou významu totožného. Pohyb jest silou a síla jest pohybem. Toť jádro poznání přírody, ku kterému lidský rozum dosud dospěl. Hmota však podle toho, mnoho-li a jak se co pohybuje, jeviti se může v nesmírné rozmanitosti proměn, či obměn pohybových, které věčně kruhem v sebe přecházejí. Kruh právě odznakem nekonečnosti. Hledati kruhu začátek, — dětinské počínání!

Tak poskytuje přírodozpyt nynější doby vzdělanci okrouhlý, harmonický obraz toho, co naše řeč nazývá vesmírem, obraz, jehož velebnost tuším nejen rozum rozněcovati, nýbrž i citlivou mysl ukojiti a povšechným dojmem ladného zřízení veškerenstva k té mravné výši povznesti může, aby každý jednotlivec ochotně se podrobil vševládnoucímu principu života: činnosti, ano činnosti důstojné tvora stojícího na vrcholu pozemské ústrojnosti, uprostřed bezedného óceanu proudů pohybových, jichž zmítání živě si představiti lidský duch sotva stačí.

Denní světlo, které se po nesčíslných předmětech v pestrých barvách rozlévá a všechen nesmírný prostor mezi tělesy nebeskými vyplňuje, není než k nepochopení čilé chvění jemné hmoty éterové; teplo, kterého účasten jest každý předmět pozemský, nevyjímaje ani ztuhlých ledových hor nejvzdálenějšího severu (neb na stupeň úplné nehnutosti, 273^0 zimy, žádné těleso nemůže vystydnouti), jest pohybem hmoty, kterým tedy všechno vůkol nás se chvěje; pevný, tekutý a plynový stav hmoty, toť výrazy značící pouze míru volnosti, kterou prvky její se pohybují, tak že oblaka jsou pravými skladišti pohybu, z nichž se časem po ohnivých ořích blesku zásoby jeho rozvážejí do všech krajů, a že vzduch jest nevyčerpatelným zdrojem síly či pohybu, jelikož nejen každý šust jeho chvěním jest sprovázen, nýbrž i plynová hmota, z níž se skládá, v ustavičném jest víru, z něhož tvorstvo neustále čerpá podmínky svého bytí — vždyť bez kyslíku ani plamen hořeti, ani tráva růsti, ani živočich žíti nemůže; — v nesčíslných proměnách mechanických jeví se úžasná hojnost pohybu a vesmírem proudí se nepozorovaně s kroužícími se tělesy nebeskými nesmírná jeho zásoba, z které i naší zemi jest udělena částka, pomocí kteréž okolo sebe se otáčí a okolo slunce putuje, a všechny předměty pozemské neodolatelnou tíží ovládá. Shrnemeli všechny tyto různé obměny pohybu v jeden veliký obraz, zajisté zachváceni dojmem tohoto světového víru nabudeme přesvědčení, že klidu vůbec není, že slovo »klid« jest výrazem pouze záporným, nic věcného neobsahujícím, jako slova »tma,« »noc,« »zima,«

»ticho,« »nic« a p., že jen značí zdánlivou nehnutost hmoty, subjektivní dojem stavu rovnováhy pohybové. Neb kdykoliv se zdá, jakoby jednotlivé prvky neb celé spousty trvaly v klidu, jest to nehnutost, která pochází ze vzájemného překážení si a zastavování se v původním pohybu, následkem čehož sráževší se hmoty o celou míru různosměrných pohybů se rozdělivše jisté rovnováhy došly, z které vyrušeny byvše stanou se opět zdroji zjevného pohybu, z kterých i fysikální vědy i průmysl hojně čerpají. A ptáme-li se, odkud se obnovuje znamenitá síla, kterou člověk neustále činným jsa tak hojně plýtvá, musíme odpověděti, že pochází z pokladů hybnosti, které uloženy jsou v mrtvých, na pohled klidných hmotách, v potravinách a ve vzduchu.

Netřeba šířiti slov o tom, jak důkladné, jasné a všeobecné poznání těchto poměrů nevyhnutelně za sebou míti bude zvýšené jich využitkování pro účely lidské, jak přesvědčení, že v přírodě uložena velká, však vždy stejná zásoba síly, která v různých obměnách se zjeviti a v ně obrácena býti může, snaživým duchům bude podnětem, aby ji vždy v nejvýhodnějších právě obměnách soustřeďovali; a netřeba zmíniti se, že si přejeme, aby náš národ v té snaze nebyl posledním. Však právě proto třeba upozorniti, že návod, dle kterého se v našich školách silozpytu vyučuje, dávno již s pokrokem vědy se neshoduje, následkem čehož málo komu popřáno bývá, souvislosti a shodě zjevů přírodních porozuměti, pravého významu jich sil se dopátrati, a k jich opanování dospěti.

Soudnému příteli přírody brzy jasno bude, že se stanoviska totožnosti pojmů »síly« a »pohybu« a nezmařitelnosti jeho, mnoho obstáti již nemůže, čemu n. př. vyučováno bývá o silách vůbec, o obecných těles vlastnostech, o tření, o poměrech aggregačních, o tlaku hydrostatickém, o utajení tepla, o síle elektromotorické a mnoho jiných věcech.

Je-li spůsob, jakým přírodu pojímáme, hlubokého dosahu jednak vzhledem k zdařilému pokroku v obohacení lidské společnosti prospěšnými výrobky a vynálezy, jednak vzhledem k objasnění postavení člověka uprostřed velříše zjevů a tím i mravního jeho úkolu, a je-li jedno i druhé, jak se domnívám, pro národ náš nemalého významu; tož důkladná a včasná oprava silozpytného vyučování v jeho školách jest nutnou potřebou. Potomstvo, které by dospívalo za jednoduchého, názorného pojímání věcí okolních, a které by úplně rozumělo významu nehynoucí síly v přírodě, zajisté bude důstojným representantem i síly v národě.

Výpravy k severní točně.

Sděluje J. *Lorenz.*

Oko lidské posud nevidělo krajin kolem severní točny rozložených; není tedy divu, že během času mnoho bylo nabájeno o těchto tajuplných končinách severních. Tu tvrdil někdo, že se tam rozkládá otevřené moře, tu zase jiný bájil o půvabných luzích blíže samého pólu. Ký tedy div, že člověčenstvo již po několik věků se vynasnažuje, rozluštiti tuto otázku severopolární?

A v skutku jest tato otázka, která v nynější době mysl všech zaujímá, prastará, neboť již ve věku starém se o tom mluvilo, zdali je vůbec možná k točnám se přiblížiti, a Aristoteles, jeden z největších duchů starého Řecka, učil již ve 4. století před Kr., že krajiny mezi oběma obratníky ležící pro veliké horko pusté, nepřístupné a neobytné jsou, a že taktéž země polární, ležící za kruhy točnovými, za příčinou veliké zimy všeho živočišstva a rostlinstva prázdny jsou, a že přístup k nim docela je nemožný. Starověký předsudek vzhledem k rovníku jest sice dávno překonán, zbývají tedy ještě k proskoumání obě točny, hlavně však točna severní, pro nás důležitější, o které až do té chvíle méně víme, než o vzdáleném souputníku naší země; avšak lze se nadíti, že odvaze našeho věku se podaří, odhaliti aspoň poněkud tyto až dosud temnem zastřené končiny naší zeměkoule.

Arktické plavby počínají v 10. století výpravami Normanů, kteří z Islandu na západ se plavíce zemi objevili, již pro rozsáhlé palouky Grönland, t. j. zelenou zemí nazvali. Brzo povstala tu znamenitá osada, záležející asi ze 200 míst, rozložených hlavně po východním pobřeží. Brzo po r. 1400 přestávají úplně zprávy o Gronsku; dosti četné obyvatelstvo na východním pobřeží vyhynulo buď černým morem anebo Eskimáky docela.

Pověsť o této staré osadě, pak touha hlásati víru Kristovu mezi pohany, pohnuly norského kazatele a misionáře J a n a E g e d e, že se do Gronska přeplavil, kde r. 1721 osadu Godhaab (Dobrou Naději) založil a za svého patnáctiletého apoštolování misii upevnil, v čemž ho pak českomoravští bratří, od vlády dánské tam poslaní, následovali. Za příkladem Egedeovým ubírali se do Gronska jeho krajané Norové a

Dánové, a sice hlavně za příčinou obchodu, a založili během 18. století nové osady na průlivu Davisově a na zátoce Baffinově, tedy na protrhaném pobřeží západním, neboť pobřeží východní, vystupujíc strmými spoustami ledu a skalisk z moře, pokrytého stálým ledem, nebylo jinak přístupné.

Teprv objevením Ameriky na konci 15. století počíná nová doba v dějinách výprav arktických. Tenkráte vznikla myšlénka, najíti kratší cestu do východních zemí asijských, jako do Číny, Japanu a Indie anebo do západních krajin amerických, buď severně od Evropy a Asie (»plavbou severovýchodní«) anebo na severu Ameriky (»plavbou severozápadní«); zároveň s myšlenkou tou povstalo přání, poznati končiny severní vůbec.

Během první polovice 16. století činěno bylo několik výprav do severních částí Ameriky, avšak zachovalo se nám o nich málo zpráv. R. 1576 vyslala anglická královna Alžběta Forbishera s 3 loďmi do severní Ameriky, aby nalezl cestu severozápadní do Číny. Avšak na třech svých cestách přišel jen do zálivu Hudsonova. V letech 1585—88 podnikl anglický plavec John Davis několik výprav k nalezení cesty do východní Indie směrem severovýchodním z Evropy. Navštívil Gronsko, našel průliv, po něm Davisův zvaný, a mnoho jiných krajin, než nedošel však cíle. Od této doby se pokoušeli střídavě Angličané a Dánové (tito za příčinou svých osad v Gronsku), aby dále na sever pronikli. Nejšťastnější z vůdců těchto výprav byl Hudson. Několikráte se odvážil cesty k severní točně; proskoumal východní pobřeží gronské až po 82°, a doufal, že mezi Novou Zemí a Špicberky najde nějaký průplav, avšak pro množství ledu vrátiti se musel. Na své poslední cestě, r. 1610 konané, bezpochyby zahynul.

R. 1616 objevil podnikavý plavec anglický Baffin, pokoušeje se opětně o nalezení severozápadního průjezdu, na čemž vládě anglické velmi záleželo, záliv, vlastně průliv a ostrov po něm jmenovaný. Touž dobou šlo několik plavců cestou severovýchodní, aby na severu Asie téhož účelu dosáhli; avšak v krátké době upuštěno docela od myšlénky té. Bering našel (1741—42) z Kamčatky průliv po něm zvaný a dokázal takto, že Asie s Amerikou nijak nesouvisí. Nedlouho na to, když nalezen byl průliv Beringův, nastal mezi Angličany spor, zdali se může proplaviti na severu Ameriky skrze Beringův průliv do tichého oceanu, a poněvadž se jinak nemohlo přijíti k výsledku, než samými pokusy, ustanovila r. 1743 anglická admiralita národní odměnu 20.000 lib. st. (=200.000 zl) tomu, kdo by našel průjezd severozápadní. Od r. 1743—1818 bylo podniknuto za tím účelem několik vý-

prav po moři a po suchu, avšak vždy bez úspěchu. Když l. 1816 a 1817 ohromné spousty ledu z krajin arktických na jih pluly, nemohl si nikdo úkaz ten vysvětliti. John Barrow, tehda sekretář anglické admirality, vydal o té věci zvláštní spis, v němž se jal dokazovati, že severní ledové moře musí právě nyní po odchodu tolika ledu mnohem přístupnější býti, než kdy jindy, a tím způsobem že je nyní nejlepší příležitosť, najíti průjezd severozápadní.

První anglický plavec, který byl za tím účelem s dvěma loďmi vypraven, byl kapitán John Ross. Vyjel 18. dubna 1818 z Temže a vnikl Baffinovým zálivem do průlivu lancasterského, vrátil se však brzo, nic zvláštního nepořídiv, s tím domněním, že tento sund nemá žádného východu, ano že pohoří další cestu zatarasuje. Důstojníci však a hlavně Parry nebyli jeho náhledu a vyslovili se v ten smysl, že Rossovo pohoří bylo pouhým klamem zraku, a že to mohlo býti také veliké mračno. Vyjádřením tímto vzbudil Ross v lidu nedůvěru, který ho měl od té doby za velmi bojácného plavce. Parry se stal miláčkem veřejného mínění a v brzce jmenován byl velitelem nové výpravy, která z jara r. 1819 opustila Anglii a koncem července se dostala do průlivu lancasterského. Domnělé pohoří Rossovo zmizelo, a Parry přeplul sund lancasterský veskrz; objevil mezi jinými průliv Prince regenta, pak Barrowův a přezimoval na ostrově Melvillu pod 76⁰ sev. šířky od 7. září 1819 do 1. srpna 1820. Dostalť se tak o 30⁰ dále na západ, nežli kterýkoliv plavec před ním. Nemoha pro led pustiti se dále na západ, vrátil se do své vlasti, kde s velikou slávou uvítán jest. Nejsa s dosavadním výsledkem cest svých spokojen, vydal se Parry r. 1821 znova na cestu. Avšak i nynější jeho pokus, proniknouti totiž průlivem Hudsonovým a Foxovým podlé poloostrovu melvillského na severozápad, nepodařil se, jako i třetí (1824) z průlivu lancasterského a Prince regenta. Parry upustil nyní od průjezdu severozápadního, jsa toho mínění, že průjezd ten, i kdyby se nalezl, pro plavbu by docela byl bez užitku. Následkem toho vzdala se anglická admiralita všech dalších pokusů a odvolala národní odměnu.

Parry si vymyslil na to nový plán, a sice zamýšlel na loďkách, kterých by se mohlo také za sáňky užiti, ze Špicberkův k severní točně se dostati. Když byl tento návrh od admirality schválen, pustil se Parry r. 1827 ke Špicberkům, kdež lodi své zanechav, na dvou saních dojel až k 82⁰ 54′, nejseverněji to, kam až do té doby ještě nikdo se byl nedostal.

Nyní opět nabízel se kap. John Ross, chtěje napraviti chybu dříve učiněnou a posilněn jsa výsledky Parryho k výpravě do severních

končin. Neobdržev od vlády žádané podpory přiměl svého přítele Felixa Bootha k vypravení nové expedice, s níž se r. 1829 vydal do arktického moře. Zde strávil 4 zimy za neslýchaných nesnází a proskoumav půlostrov Boothia Felix ustanovil pomocí jehly sklonné na jisto polohu sev. magnetického pólu pod 70° 5′ 17″ sev. šířky a 90° 7′ 8″ záp. délky. Vzdálenosť točny magnetické od astronomické obnáší tedy 20 stupňův. Ross vrátil se teprv v říjnu r. 1833 do Anglicka.

Aby se rozšířily vědomosti zeměpisné, a úloha, již před více než 200 lety Baffinovi uložená, se provedla, přiměl John Barrow, sekretář anglické admirality, vládu anglickou k nové výpravě do krajin severních. Vůdcem této výpravy stal se znamenitý plavec angl. John Franklin, který již dříve dvě výpravy podnikl, a nyní v květnu r. 1845 s 2 loďmi, »Erebus a Terror«, opětně na sever se odebral, maje za průvodce dva výtečné kapitány, Croziera a Fitzjamesa. Z této cesty, po třetí na sever konané, se Franklin více nenavrátil. Naposledy byl viděn v zálivu melvillském pod 77° s. š. a 66° 13′ z. d. od Granwichu od velrybáře Danneta a sice 26. července téhož roku. Po 14 let se nevědělo nic o osudech tohoto znamenitého plavce. Mnoho lodí bylo vypraveno, aby Franklina hledaly, a vláda angl. ustanovila mimo to ještě cenu 20.000 lib. st. na jeho nalezení, ba jen za určitou zprávu o něm.

R. 1848 vyslán byl James Clark Ross, bratrovec Johnův s 2 loďmi, »Entreprise a Investigator,« aby po osudech výpravy Franklinovy pátral. Zimu stráviv v přístavu Leopoldově, proskoumal na saních severní a západní pobřeží North-Somersetu až k 72° 38′ s. š., a průplav Wellingtonův, a vrátil se pak bez zvláštních výsledků 27. září 1849 do Anglicka. I 73letý John Ross nabídl se k vyhledání Franklina a vydal se 23. května 1850 na cestu. Doraziv v září do průplavu Wellingtonova přezimoval v zálivu Assistence, kterýž teprv v srpnu r. 1851 opustiti mohl, a vrátil se 25. září 1851 do Skotska, Franklína nenašed. Jakkoliv tyto a ještě jiné cesty v příčině nalezení Franklina konané rozšířily vědomosti zeměpisné o krajinách polárních, přec o osudech Franklinovy výpravy jistých zpráv nepodávaly. Následkem toho vzdala se vláda anglická vší naděje, že by kdy Franklin nalezen býti mohl.

Lady Franklinová uchýlila se nyní s prosbou k lidu severoamerickému. Po dlouhé hádce, jakým způsobem by měla býti zřízena expedice do krajin severních, vypravil konečně bohatý kupec newyorkský, Henry Grinell, sám na své útraty 2 lodě. Výprava opustivši 22. května 1850 Newyork jela přímo k severu. Ji provázel jakožto

lékař a přírodozpytec dr. Kane, který tehdy první svou cestu k sev. točně konal. Výsledek výpravy byl docela nepatrný. Plavci vzali též s sebou dva holuby z hrabství Ayru; tito měli býti nazpět posláni, jakmile by loď zamrzla, což se 6. října 1850 stalo. Skutečně přiletěl jeden z nich po 5 dnech do Ayru, avšak beze zprávy, která mu byla s sebou dána, vykonav takto cestu asi 600 mil. Po nějakém čase přiměla choť Franklinova opět Grinella k vypravení nové expedice. Podruhé jel dr. Kane na sever, tentokrát jakožto velitel lodi Advance. Přišed na západním pobřeží gronském průlivem Smithovým až k 82° 30′ sev. šířky, (nejsevernějšímu to posud známému místu v oněch končinách), našel tu moře volné. I nyní vrátil se dr. Kane, podstoupiv veliká nebezpečenství, bez zvláštních výsledků na podzim r. 1856 domů.

V říjnu 1854 vrátil se z krajin sev. do Evropy dr. Roe se zprávou, která poněkud vedla na jistou stopu. Eskimáci prý mu vypravovali, že před 4 lety asi 60 bílých lidí přišlo s loďkou na pobřeží země krále Viléma, nedaleko pevniny americké; tam prý chtěli zvěř loviti, což když se jim nepovedlo, všichni hladem zahynuli. Dr. Roe koupil od Eskimákův kompas, stříbrné nářadí, knoflíky atd., věci to zajisté výpravě Franklinově náleževší.

Zprávě této, ačkoliv pravdivé, nechtěli v Anglicku zpočátku věřiti; i vzdala se nyní angl. admiralita všech nadějí a usnesla se na tom, že na vždy učiní konec výpravám do arktického moře, neboť od 15. století bylo vysláno víc než 150 výprav, aby objevily průjezd severozápadní, a asi 30, aby vyhledaly Franklina. Tyto poslední stály již více než 7 mil. zl., a čtyřikrát tolik lidí, než jich v dobrém případě mohlo býti zachráněno.

Anglická vláda se konečně spokojila zprávou, drm. Roeem donesenou, ačkoliv byla neúplná, a přiřkla cenu, dříve od parlamentu vypsanou, dru. Roeovi.

S tím však nebyla spokojena choť Franklinova a její přátelé. Na vlastní útraty vypravila r. 1857 parník »Fox,« aby pátral po osudech jejího smělého muže. Velitelem lodi stal se výtečný plavec anglický Macclintock, který cestu na sever konal již po čtvrté. Odejel 1. července 1857 z Aberdeenu a dorazil šťastně do zálivu melvillského. Chtěje pak se proplaviti úžinou Lancasterovou, dostal se do stříže, v níž 242 dní zadržen byl. Když pak loď stříže se zbavila, podařilo se mu nyní projeti průliv Lancasterův. Na ostrově Vilémově sešel se Macclintock 28. února 1859 s domorodci, kteří mu podali takové zprávy, že z nich mohl beze všeho o neštěstí výpravy Franklinovy souditi. Pak hleděli Macclintock a poručík Hobson proskoumati ostrov krále Viléma

a přišli 6. května 1859 k Point Victory, kde se dopátrali žádaného, ač ovšem velmi zarmucujícího výsledku. Nalezli tam totiž v hromadě kamení cínovou krabičku a v ní spis o Franklinově výpravě. Podle zaznamenání zemřel Franklin již 11. června 1847, a sice v krajině, kde se nejméně tušilo. Mužstvo jeho opustilo 22. dubna 1848 pět mil ssz. od mysu Victory lodi, které tam zamrzly a z ledu se více dostati nemohly. Všech lidí, kteří zbyli z výpravy Franklinovy, bylo 105 (ze 138), a ti zamýšleli teď vedením kapitána Croziera dojíti pěšky k nejbližším osadám eskimáckým na veliké Rybí řece, avšak hladem a přílišným namáháním zahynuli na cestě jeden po druhém.

Macclintock přinesl tuto zprávu spolu s nalezenými zbytky a věcmi nešťastných plavců do Londýna, kdež 23. září 1859 šťastně ke břehu přistál.

Zpráva tato měla za následek veliké ochabnutí v lidu anglickém, což jest po tolika ohromných namáháních docela přirozené, neboť všecky jeho arktické výpravy, které během posledních 90 let vyslány byly, stály ho náramně mnoho lidí a peněz. Výpravy ty rozšířily sice v míře znamenité vědomosti zeměpisné o krajinách severních a jejich povaze, a usnadnily svými zkušenostmi potomním plavcům severopolárním zařízení podobných výprav, avšak praktický resultát zůstal daleko za očekáváním i sebe skromnějším.

Co se průjezdu severozápadního týče, tu sáhají plavby Parryho z průlivu Beringova tak daleko na východ a Franklinovy tak daleko na západ, že obě dvě se dotýkají. Hlavní ale zásluhu o objevení tohoto průjezdu má kapitán Macclure, který vnikl průlivem Beringovým do zálivu Baffinova a odtud r. 1854 do Anglie se vrátil.

Macclure jest tedy první, který dokázal, že jest průjezd severozápadní; ano jsou cesty rozličné, jimiž lze projeti arktickou Amerikou, avšak průjezd ten není docela ku potřebě, neboť během jedné doby letní není možná se proplaviti skrze nebezpečné průplavy, které jen kratičký čas jsou ledu prázdny, a chceme-li zůstati na cestě dvě doby letní a jednu zimu, trvající deset měsíců, ničeho jsme neušetřili, ba naopak mnohem více ztratili, než kdybychom byli jeli podle mysu Dobré naděje; mimo to jest tato cesta méně obtížná a nebezpečná a mnohem méně stojí.

Posud jsme viděli ve výpravách, k severní točně konaných, hlavně anglický národ zúčastněný; v nejnovější však době vynasnažují se i jiní národové námořští odstraniti roušku tajemství, jež nad krajinami arktickými rozprostřena jest. Jsou to Švédové, Norové, Dánové, Rusové, Francouzi, Němci a konečně i přímořské Rakousko. Každý z

těchto národů hledí se dostati k točně cestou takovou, která se mu s jeho stanoviska nejpříhodnější býti vidí. Anglie a spojené státy severoamerické posílají své výpravy na sever od pevniny americké, majíce na ní rozlehlá území svá; Švédové a Norové plují ze svého poloustrova přímo na sever ku Špicberkům; Rusové pak obracejí zřetel svůj k zemím, které, jako n. p. Nová Země, leží severně od jejich pobřeží. Mocnosti tyto zajisté za dvojím účelem podnikají cestu k severní točně, a sice za hmotným a vědeckým, kdežto Francouzi, Němci a Rakušané, jsouce příliš vzdáleni od končin severních, na rozšíření panství svého v těchto místech nepomýšlejí a pouze, aby vědu zeměpisnou obohatili, tam své výpravy řídí.

Francouzi snaží se proniknouti průlivem Beringovým na sever a Němci zvolili si cestu k severní točně mezi Gronskem a Špicberky. Rakušané však obracejíce zrak svůj na málo známé moře v okolí Nové Země, odtud směrem severním točny dosáhnouti zamýšlejí.

Jdou pak mimo to ještě každý rok četné výpravy do krajin arktických, které vlastně lovem velryb, mržů, tulňův atd. se zanášejíce proskoumání těch krajin za vedlejší věc považují, ačkoliv i tyto výpravy v ohledu vědeckém, jak pro vědu zeměpisnou tak i přírodní mnohdy dosti důležity jsou.

Zvláštní pozornost věnuje končinám arktickým veliký podporovatel točnových výprav Dr. A. Petermann v Gothě, který svými hypothésami o krajinách točnových (jež došly svého potvrzení americkou výpravou dra. Kane) výtečným znatelem vědy zeměpisné se osvědčil. Tento proslulý geograf vytknul si proskoumání otázky polární za úkol svého života. Jeho neunavné horlivosti podařilo se, že také z Německa vyslány byly dvě výpravy k severní točně, ač vlády jednotlivých zemí německých se docela zdrželivě při tomto podniku chovaly. První z nich vyjela 24. května 1868 z Bergenu vedením kapitána Koldeweye a měla podle instrukce dra. Petermanna buďto podél východního pobřeží gronského (od $74\frac{1}{2}^0$ sev. šířky začínajíc) co možná nejdál na sever proniknouti, anebo severní neb jižní cestou kolem Špicberků přistáti ku břehu země Gillisovy. Tato země leží severovýchodně od Špicberků ($81\frac{1}{2}^0$ s. š. 36^0 v. d. od Gr.), a ačkoliv byla již r. 1707 od kapitána Gillisa viděna, přece od té doby nebyla proskoumána, ba žádná loď mimo onu norskéko kapitána Altmanna až posud se tam ještě nedostala; proto má tato země také cosi báječného do sebe. Výprava pod Koldeweyem dorazila 16. září až k $81^0 5'$ s. š. a $16^0 39'$ v. d. v moři gronském, ustavičně se tu v stříži pohybujíc, a vrátila se 10. října téhož roku do Evropy. Tuto první výpravu německou pokládatí můžeme za

přípravnou jízdu pro druhou větší výpravu německou, která skládajíc se ze dvou lodí, »Germania a Hansa«, týž účel a cíl měla, jako její předchůdkyně. Výprava, opět kapitánem K. Koldeweyem vedená, opustila 15. června 1869 Bremerhafen; Hansa, průvodčí loď Germanie, zamrzla již 19. září pod 73° 6′ s. š. a 19° 18′ z. d., a měsíc na to ztroskotaly ji na čisto ohromné spousty ledu na východním pobřeží gronském. Mužstvo její stálo nyní beze vší pomoci v šíré poušti ledové, kojíc se pouze nadějí, že lední kra je k jihu ponese. Plných 237 dní strávilo takto na veliké lední kře, samo sobě jsouc zůstaveno, až konečně proud mořský je k jižnímu konci Gronska zahnal, kde se ve vsech eskimáckých před jistou záhubou zachránilo, a pak na dánské lodi domů dopraveno bylo. Co se Germanie týče, vkročilo její mužstvo pod 74° 32′ sev. šíř. a 18° 15′ záp. dél. od Gr. na východní pobřeží ostrova gronského, s lodí pak dorazili až k 75°31′; dále na sever pro samé spousty ledové proniknouti nemohli. 20. září zamrzla loď v zátoce ostrova Sabine a přezimovala tu; největší pozorovaná zima byla zde — 32° R. Na jaře r. 1870 jeli na saních až k 77° 1′ sev. šíř. Bez zvláštních výsledků vrátila se pak Germanie 11. září 1870 do Bremerhafenu.

Švédové vyslali od r. 1858 již několik arktických expedic, a vždy se vracejí s tím přesvědčením, že se oď Špicberků toliko na saních po ledě může k sev. točně dostati, a ačkoliv nikdy daleko na sever nepřišli, nechtějí přece od svého záměru upustiti. Jejich domněnce jest na odpor dlouholetá zkušenosť, že podél celého sev. pobřeží sibířského je moře ledu prázdné, a chtěl-li by který plavec dostati se po saních k sev. točně, díti by se to mohlo pouze na straně americké, nikdy ale na východě, kdež toliko pomocí parníků lze dále se dostati. Skutečnosť tato jest nejnověji stvrzena plavbou obyčejného rybáře norského Johannesena, v karickém moři r. 1869.

Zajisté se nepřiblížil ode 3. století žádný plavec severovýchodnímu konci Nové Země, kde věhlasný Nizozemec Barents na sklonku 16. věku přezimoval, v té míře jako Johannesen. On obohatil dalekou plavbou svou v sibířském moři znamitě naše vědomosti zeměpisné o končinách polárních, a ačkoliv neměla jízda jeho účelu vědeckého a bádaní jí bylo věcí docela vedlejší, přece se alespoň více dotkla otázky polární, než všech 12 výprav, které od r. 1868 k sev. točně vyslány byly, anebo se již vrátily, aniž by poněkud byly rozšířily obzor náš v krajinách polárních.

Johannesenova plavba, která konána byla mezi 70° a 77° sev. šířky, tedy asi v téže šířce, jako skoro všecky výpravy k nalezení Franklina vyslané, nebyla poslední; teprv před nedávném vrátili se ra-

kouští plavci, Weyprecht a Payer, ze své cesty ohledací, na níž moře v okolí Nové Země r. 1871 próskoumali, s takovými výsledky, že jimi všecky smyšleniny o povaze moře kolem Nové Země a nepravdivé mínění, jakoby zde pouze na saních se mohlo dále k severu vniknouti, a nikoliv pomocí parníkův, naskrze vyvrátili.

Payer jest nám svými cestami v severních končinách autoritou; konalť nejen právě zmíněnou cestu na sever, zúčastnil se také dříve v druhé německé výpravě točnové, na kteréž nabyl přesvědčení, že posavadní cesty nijak nemohly k žádanému cíli vésti. Jeho úsudek jest v tom ohledu povšimnutí hoden a důležit; on praví, že plán švédské výpravy, která se chce na saních od Špicberků na sever dostati, nelze uskutečniti, poněvadž jest to věcí nemožnou, dopravovati saně s těžkým nákladem po ledních krách na sobě nahromaděných anebo se pohybujících, které mimo to mají na svém povrchu ještě vyvýšeniny hlubokým sněhem pokryté. Taktéž praví, že sundem Smithovým se nelze k točně dostati, totéž soudí o cestě na východním pobřeží Gronska. »Přehlédneme-li,« praví Payer, »všecky uvedené cesty, které až dosud za příčinou objevení sev. točny konány byly, nemůže zdravý rozum žádnou z nich ohledem na výsledek schvalovati. Bezděky patří oko na onu část arktického moře, která v tomto ohledu až dosud zůstala neproskoumána, — totiž na moře mezi Špicberky a Novou Zemí. Ohromná tato prostora byla následkem zastaralého předsudku, a ničím nedokázané domněnky, jakoby moře toto bylo úplně nesplavné, až posud skoro docela zanedbávána.« Weyprecht pak praví ve své zprávě, podané Vídeňské akademii věd, ohledem na jízdu, kterou společně s Payerem v měsících červnu — září 1871 v moři Novozemském konal, takto: »Letošní jízdou naší získána jest nová basis k dosažení severní točny, na níž se dříve ani nepomýšlelo, a která jakostí zde ležícího ledu daleko příznivější se býti vidí, než všecky posud konané cesty.«

Tito neohrožení plavci naši sotva že se vrátili se svými výskumy z krajin severních domů, hleděli ihned získati domácí učence a zámožné občany pro svůj plán. Výbornými přednáškami a obšírnou zprávou o předběžné výpravě, naklonili si veškeré obecenstvo a taktéž cís. akademii věd ve Vídni. Této předložili pak dva plány pro příští výpravu. V prvním pojednávají o výpravě ku samé točně. Poněvadž by ale taková výprava byla spojena s náramnými výlohami, upozorňují oba raději na druhý plán, v němž onu část severního ledového moře ku proskoumání schvalují, která severně od Sibiře leží a bezpochyby v sobě klíč k rozluštění polární otázky chová. Oba plavci ukazují tu na moře sibiřské, až posud velmi málo známé, a praví, že vědecká výprava, která

by toto moře naskrz až k průlivu Beringovu projela, musela by se potkati s výsledkem nad míru skvělým. Pobřeží sibiřské jest sice již dosti známé, neboť konány jsou časté výpravy ku proskoumání jeho nejen na saních ale i také na lodích, které z řek sibiřských sem dopraveny byly, ale pouze při pobřeží zůstávaly. Žádná loď však posud se tu neodvážila do šírého moře, ba ani neobplula mys Čeljuskin, jímž probíhá 120. poledník (od Ferra). A přece máme dosti zpráv, které tomu nasvědčují, že severně od Sibiře, ovšem ve vzdálenosti asi 50 mil zem. od břehů sibiřských, jest skoro po celý rok moře volné, tak zvaná Polynje Rusův, která již r. 1764 od Leontěva, 1810 od Hedenströma a 1811 od Pšenicyna, a sice povždy z rozličných míst viděna byla. Příčinou toho jest snad proud golfový, jenž dle Petermanna »se dotýká ve svých nejzazších výběžcích nepochybně severních břehů Nové Země a v pokračování svém i mysu Čeljuskina, ostrovů novosibiřských a snad i mysu jakánského, a spůsobuje zde volné moře, které jest odděleno od břehů asijských, kamž golfový proud nepřichází, ohromným množstvím ledních ker a chrsův, jež se z nesmírné oblasti severního óceanu ústím velikých řek jeho v květnu a červnu do něho dostávají a podél mělkých břehův nasazují, čímž se obmezuje plavba při asijských březích sotva na dva měsíce, ano před ústím řek sibiřských nezmizí chrsy ledné nikdy docela.«

Avšak není dosti na tom, že moře severně od Sibiře jest bezpochyby ledu prázdné, ano podle starších i novějších pozorování zdá se, že v tomto volném moři se i rozlehlá země nachází, která nepochybně souvisí se zemí Wranglovou, r. 1868 americkým plavcem Longem severně od průlivu Beringova objevenou. Petermann se domnívá, že tato mystická země se rozprostírá přes severní točnu až k moři, které bylo r. 1871 Payerem a Weyprechtem ohledáno. Oba tito plavci zamýšlejí na své výpravě proskoumati tuto neznámou zemi a moře ji otáčející, a chtějí zachovávati tento směr na své cestě: »Jakmile bude severní břeh Nové Země prost ledu, což se obyčejně v druhé polovici srpna stává, pojede loď co možná nejrychleji k východu, aby pokud možná ještě na podzim (r. 1872) k ostrovům Nové Sibiře se dostala. Největší obtíže snad budou u mysu Čeljuskina, jenž výběžkem svým na sever usazování se ledu podporuje. Aby se tedy vyhnulo ledu, zde asi ve velkém množství nahromaděnému, musí loď směrem severním jej obejíti. Na východ odtud musela by se Polynje, bezpochyby již málo vzdálená, vyhledati, a tímto volným mořem muselo by se k Nové Sibiři proniknouti. Podařilo-li by se to během prvního roku, zimovala by výprava buďto zde, anebo na jiné zemi, jestliže by

se nějaká na severu našla, v příštím létě by pak proskoumala Polynji a víc k severu pronikla. Nemohla-li by dosáhnouti Sibiře v první době letní, zimovala by po prvé u mysu Čeljuskina, pokud možná na východní straně. Tím způsobem by se vynaložila druhá doba letní na to, aby výprava Nové Sibiře dosáhla. V třetí době letní jela by loď Polynjí a pak průlivem Beringovým do některého z amerických přístavů. Cesta tato vyměřena jest asi na 2 zimy a tři léta.« Dle tohoto plánu říditi se bude letošní rakouská výprava severopolární.

Podle ustanovení vyjel šroubový parník »admirál Tegetthoff« beze všeho hluku, toliko za vroucího žehnání všech vzdělancův dne 13. června z Bremerhafenu a plul do krajin severních k ostrovům Nové Země, kde se s předběžnou výpravou hraběte Wilczka podle úmluvy u mysu nasavského sejíti měl.

Hrabě Wilczek, štědrý podporovatel rakouské výpravy, vystrojil totiž mimo to na své útraty přípravnou expedici k Nové Zemi a uložil tam na jednom pustém ostrově v skalní rozsedlině potravu a uhlí pro »Tegetthoffa« určenou, což bylo hlavní úlohou jeho výpravy. Wilczek vyjel 19. června t. r. na najaté lodi »Isbjörn« z norského města Tromsö a zdržoval se od 30. června do 5. července v jižních Špicberkách pod 77^{0} sev. šířky. Západní pobřeží těchto ostrovů bylo ledu prázdné a na východním nebylo ho mnoho viděti. Když však k Nové Zemi se ubírali, museli se propracovati skrze stříž a přišli teprv 30. července do Matočkina šaru, průlivu to, který Novou Zemi na dvě nestejné části dělí. Proskoumavše pak ostrov v ohledu geologickém a geodétickém, (při čemž proti dřívějšímu mínění seznali, že Nová Země jest útvaru uralského), pluli k mysu nasavskému, aby tu Tegetthoffa očekávali, jejž také skutečně 12. srpna na několik mil zpozorovali. Moře bylo letos v těch krajinách v tu dobu mimo obyčej plno ledu a tedy pro výpravu nad míru nepříznivé. Na sev.-vých. a záp. byli rakouští plavci střížím obklíčeni a trávili čas pokojně vedle sebe až do 21. srpna. Toho dne spatřil Tegetthoff směrem severovýchodním moře volné a týmž směrem se hned dále ubíral. Tímto dnem přestávají také všecky zprávy o letošní rakouské výpravě.

Podle udání Wilczkových není tedy moře v okolí Nové Země pro výpravu tak příznivé, jak se Payer a Weyprecht domýšleli; proto také má obava Payerova své místo, když z cesty píše: »Když by výprava v třetím letě ani Beringova průlivu dosíci ani tou cestou vrátiti se nemohla, pak bezpochyby nezbylo by jí nic jiného, než loď opustiti a po loďkách do Sibiře a odtud do Evropy se dostati.« Přese to všecko doufají však, že pro letošek dosáhnou pobřeží sibiřského, kteréhož mínění jest i starý kapitán Carlsen z Tromsö, jenž co harpunýř výpravu doprovází, ačkoliv se přiznává, že na všech svých cestách ještě nikdy neviděl tolik ledu v oněch krajinách, jako letos.

Výprava Wilczkova vykonavši úlohu svou, plula k jižnímu mysu Husímu na jihozápadním konci Nové Země, kamž 25. srpna dorazila. Ohledavši chobot delfínský a rogačevský a průliv kostinský opustila Novou Zemi a vjela za úplného bezvětří do pustého ústí řeky Pečory. Zde se společnost rozdělila; část odjela s Isbjörnem do Tromsö, kam

1. října přišla a odtud všecken výtěžek expedice do Vídně odvezla; Wilczek pak konal s několika soudruhy zpáteční cestu Ruskem.

Nebude od místa, zmíníme-li se zde poněkud o tom, jak veliká rakouská výprava jest zřízena a co všecko v sobě chová. Dne 14. února t. r. založen byl rakouský spolek severopolární, který maje za protektora arcivévodu Rainera během krátkého času dobrovolnými příspěvky dle rozpočtu potřebný kapitál 175.000 zl. sehnal, ba ustavičně docházejícími příspěvky 200.000 zl. na uskutečnění výpravy věnovati mohl. Loď »admirál Tegetthoff« jest 220 tůní (à 20 centů) velká a veze sebou 130 tůní uhlí. Přese tuto sílu uhlí musí plavci parou spořiti a pokud jen možná vesel užívati. Mimo Payera a Weyprechta účastnili se ještě expedice této 2 důstojníci, 1 lodní lékař a přírodozpytec, 1 mašinista, 2 myslivci, 1 harpunýř a 13 námořníků nejvíce slovanských. Podle zemí připadají na Čechy dva, a sice důstojníci Payer z Teplic a Brož z Chomútova; na Moravu tři, totiž důstojník Orel z Nového Jičína, Kříž, strojmistr, z Kroměříže a Pospíchal z Přerova, topič; na Uhry pouze dr. Kepeš, lodní lékař; na Štýrsko kuchař Orasch; na Tyroly myslivci a lezci po ledovcích Haller a Klotz; na země při adriatickém moři námořníci: Lukinović, Stiglić, Lusina, Zaninović, Katarinić, Falesić, Večerina, Lasković, Palmić, Lukić a Starpa. Jazykem lodním jest vlaština, která do oněch krajů severních poprvé zavítala. Na lodi se také nachází 7 psův, aby na cestách po ledě saně tahali, mezi nimi jeden ruský pes stepní, obrovské velikosti a neobyčejné síly. Potravou a nápojem jest zásobena výprava na 3 leta, mezi jinými má s sebou: 1400 lib. pemmikanu (t. j. připravované libové maso bůvolí, jež na kousky byvši rozkrájeno, usušeno a pak na drobno roztlučeno, s rozpuštěným tukem se smísí), tento pemmikan stál 1700 tolarů, pak má s sebou 2000 lib. hrachových kyšek, velké množství nasoleného masa, rozličných zelenin, 7000 lib. makaronů, (nejmilejšího jídla rakouských námořníků), 5000 lib. čokolády a hojnost vína všeho druhu. Mimo to jest výprava zásobena vším, čeho k proskoumání krajin arktických zapotřebí jest, neboť zřízena byla toliko k účelům vědeckým. Nechť tedy pluje výprava šťastně v moři pustém a posud neznámém, a podaří-li se jí dílo, kteréž srdnatí plavci vykonati zamýšlejí, vnikne-li loď do neproskoumaného moře severně od Sibiře a pak průlivem Beringovým opět do známých krajin na pobřeží kalifornském, japonském anebo čínském zavítá, spojena bude s naší vlajkou sláva hrdinského činu, jakého se opět bádavý duch lidský domohl. Mimo objevené cesty Kolumbovy a Magellanovy nemohly by dějiny objevení všech časů na žádný jiný podnik ukázati, jenž by se co do smělosti koncepce s touto jízdou severní porovnati mohl.

Svatý Ota, biskup bamberský, apoštol Pomořanů.

Úryvek z dějin baltického Slovanstva.

Podává V. Royt.

(Dokončení).

První misií sv. Oty rozšířilo se křesťanství po větší části tehdejšího Pomoří západního, ale za tak krátkého pobytu jeho nemohlo nabyti té důsažnosti, aby ihned překonalo všeliké předsudky a změnilo starý názor tamního lidu. Nevole proti novotě jevila se po odchodu jeho na mnohých místech způsobem dosti povážlivým; než nebylo přece křesťanství v Pomoří již tak slabé, aby zcela mohlo býti vyhlazeno. Hlavní popud k vyvrácení nového učení vycházel od kněží pohanských, kteří jsouce zbaveni svých hmotných prospěchů pozbyli spolu i své bývalé vážnosti; ano pohrdáno jimi nyní v společnosti nových vyznavačů. Nadšení, s jakýmž se na konec potkal Ota v Štětíně a Volyně na první své pouti, zapudilo je na chvíli s jeviště; ve Volyně ukládali prý žreci i o bezživotí Oty, než nemohouce pro veliký nával lidu přiblížiti se k němu, vzdálili se na delší čas odtud. *) Po odchodu Otově, když byla utuchla poněkud horoucnost pro nové učení v lidu, vraceli se staří kněží zase do sídel bývalého modlářství a volali všechny nesmířlivé živly do boje proti křesťanství. Jejich úsilím utvořila se v brzce dosti mocná strana, kterouž nazvati můžeme i národní, neboť přívrženci její spatřovali v šíření křesťanství jen vítězství nenáviděné cizoty a zkázu vlasti; obnovené panství Tříhlavovo bylo jim zárukou k zachování národního svébytí a svobody otčiny. Nejvíce posily dostávalo se straně té ze severozápadního Pomoří, kam byl nepřišel Ota na první své pouti; v krajinách těch bujelo až dosud pohanství, a hněv lidu

*) Soli autem pontifices ydolorum vie Domini resistebant, et multas servo Dei (Ottoni) tendentes insidias, occulte eum perimere nitebantur. Sed multitudine plebis cottidie ad fidem convolante, cum nullus sacrilegis et profanis sacerdotibus ad eum pateret accesus, confusi et reveriti a facie eius, longius extra regionem illam secesserunt. Ebo II, c. 13.

proti křesťanství jevil se tu krutostí takovou, že zde i jeden misionář, nepochybně na Uznojm přišlý, od rozvášněného lidu byl ukřižován.*) Avšak kněžím, které Ota zůstavil v Pomoří, neublíženo nikde, ano dovoleno jim sebrati tělesné pozůstatky umučeného věrozvěsta a pohřbíti je ve vší úctě; taktéž se jim podařilo větší část Uznojemska na víru obrátiti.

Působením žrecstva oživli na mnohých místech opět na čas staří bůžkové; sochy jejich vynášeny tu a tam z úkrytů a ssutin, a milým spasům slouženo opět, než, jako ve Štětíně, prokazována stejnou měrou i pocta »bohu německému.« Rovněž mísily se také svátky církevní s pohanskými slavnostmi; lid nepřivykl hned, kde i zvítězilo křesťanství, zachovávati přísně rok církevní; Jarovit slaven tu i nadále tak vroucně a s tak radostným pocitem jako Vzkříšení Páně.

K oživení pohanství přispěly nemálo památky staré bohoslužby, které za prvního příchodu Otova ušly zmaření. Nejen mnoho posvátných soch ukryto tehda a zachráněno od zmaření, ale i mnohá božnice — jedna u samého Štětína — zachovala se až do druhého příchodu Otova. Na Volyně, když tam Ota svatyně bořil a modly ničil, ušla i zlatá socha boha Tříhlava zkázy; tamní žreci odnesli ji odtud za moře a odevzdali jedné vdově, na blízku jakési vísky bydlící, aby ji střehla. Tato ukryla zlatého Tříhlava, v plášť oděného, v dutém dubovém špalku, jenž opatřen byl toliko malým otvorem, jímž se oběti bohu dávaly. Do domu, v němž jej uschovala, vpouštěla jen ty, kteří přicházeli, aby mu obětovali. Slyše Ota o únosu Tříhlava vyslal jednoho ze svých tovaryšů, jakéhosi Hermanna, jenž byl sběhlý v jazyku slovanském, na řečené místo, aby se zmocnil sochy a ji odnesl. Ota přikázal Hermannovi, aby si zjednal čapku slovanskou a plášť,**) a tak v kroji slovanském přijda na místo, aby se tvářil, jakoby chtěl bohu obětovati. Hermann vykonav dlouhou a nesnadnou cestu nalezl skutečně strážnici Tříhlavovu a vypravoval jí, že zmítán byl bouří mořskou a že, vzývaje Tříhlava, ušel pomocí jeho záhuby. Po neznámých cestách, pravil dále poutník, vedl prý jej až na toto místo divotvorný bůh sám, a že by mu tedy rád za milost jeho něco obětoval. Žena, přiloživši víru slovům na pohled zbožného pohana, pravila: »Jsili od něho poslán, viz

*) Kníže Vratislav vytýká ukrutnost tu lechům a kmetům k roku v Uznojmě za druhého příchodu Otova shromážděným: E quibus (z misionářů) etiam unum nuper cruci fixistis; sed ossa eius capellani domini mei episcopi (Ottonis) digna reverentia colligentes honorifice tradiderunt sepulture. Ebo III, 6.

**) Hermannus pilleolum barbaricum et clamidem mercatus etc. Ebo II, 13.

tam tu budovu, v níž bůh náš v dutém dubě jest uzavřen. Jeho samého však ani viděti ani se ho dotknouti nemůžeš; avšak padna k zemi v pokoře u špalku uzříš nahoře malý otvor, jímž, co jsi slíbil, vlož jakožto oběť. Až tak učiníš, vyjdi a zavři za sebou uctivě dveře, a vystříhej se zjeviti někomu, co jsem ti pravila.« Hermann vstoupiv do jizby vrhl do otvoru stříbrnou drachmu, aby cinkotem kovu se znamenalo, že skutečně obětuje, ale hoře hněvem na modlu vytáhl ihned penízek zase z dutiny. Úmysl jeho, vytáhnouti Tříhlava ze špalku, nepodařilo se mu, bylť on do dřeva tak těsně vpraven, že jím nikterak hnouti nemohl. Ohlížeje se po jizbě uzřel na stěně sedlo Tříhlavovo, jež ihned sňal a ukryl, a když se setmělo, vyšel z domu, pospíchaje se sedlem, jež bylo ale příliš vetché a k žádné již potřebě, k Otovi na Volyn. Ota ustal pak od dalšího stíhání Tříhlava, aby se nemělo za to, že pobádán jsa snad lakotou po zlatě usiluje o uchvácení jeho; toliko Volynské zavázal přísahou, že nebudou nadále ctíti Tříhlava a rozdrtí sochu jeho, a zlato z ní že pak věnují na vykoupení zajatých.

Mimo zlatou sochu Tříhlavovu byly ve Volyně i menší, zlatem a stříbrem ozdobené modly uschovány. Po odchodu Otově, když tam slaveny byly dle starého zvyku letnice, vynesli modláři sošky ty na jeviště slavnosti a pobádali lid, z celého ostrova tu shromážděný, aby se účastnil při obřadech, konaných po pohansku. Než z radovánek a her svých byl lid nenadále vyrušen požárem, bleskem vzniklým; a v krátké době byl Volyn, v němž byly budovy jen ze dřeva, zničen zážehem. I dřevěný kostel sv. Vojtěcha a Václava shořel napolo, a však sanctuariu, ač bylo kryto jen rákosem, neuškodil oheň, což když uviděl lid, počal se strachovati mocného Boha, o němž mu před nedávnem hlásal Ota, a přivolav kněze křesťanské kál se veřejně svého hříchu a odřekl se modlářství. *)

Nejmocněji oživlo opět modlářství v Štětíně. Zde jakožto v hlavním sídle dřívější modloslužby byly vzpomínky na zaniklou slávu bývalých bohů nejživější; tu vedlo si proto také žrecstvo nejčileji a křísilo všelikými prostředky utuchlou lásku a důvěru lidu k starým jeho modlám. Každou nehodu, která nyní zastihla Štětíňany, vykládali tamní žreci jakožto trest od bohů na lid seslaný pro nevěru jeho. Tak zvláště ve velkém úmrtí, jež asi rok po odchodu Otově nastalo v Štětíně, brali

---

*) Ebo, III, 1. — Herb. však vypravuje (III, 25), že Volyňané po příkladu Štětínských přilnuli zase k modlářství, a že, když na druhé pouti Ota pohanství v Štětíně vymýtil, Volyn pak následoval Štětín a navrátil se bez odporu k řádům křesťanským.

tamní žreci prospěch pro záměry své, vykládajíce lidu, že on sám zavinil neštěstí zapřením svých starých bohů, stíhajících jej nyní proto pomstou; a že v brzce veškeré obyvatelstvo bude zachváceno smrtí, neusmíříli bohy své obvyklými obětmi. Lid uvěřil žrecům a hadačům. Rokovav veřejně o věci nachýlil se konečně opět k modlářství a konal slavné obřady, aby si naklonil bývalé své bohy. Zahořev hněvem proti novotě pobořil napolo i kostel sv. Vojtěcha na pahorku Tříhlavově, než neodvážil se přece, rozbourati i oltář, nobrž pobádal předního žrece, jenž druhdy sloužil Tříhlavu a nyní byl v čele reakce proti křesťanství *), aby on sám přistoupil k oltáři a udeřil na »hlavu a témě boha německého.« **) Žrec chopil sekeru, ale když byl napřáhl k rázu pravici svou, klesl na znak k zemi, zhroziv se nepochybně záměru svého, a naříkaje pravil: »Jak mocný a silný jest ten bůh německý, a kdo odolá jemu? Ejhle, jak jsem já raněn, že jsem se osmělil dotknouti se posvátného stánku jeho!« I dává lidu radu: »Zbudujte zde dům,« praví, »bohu svému vedle chrámu boha německého a ctěte tohoto stejnou měrou jako bohy své, aby v hněvu svém nezkazil v okamžiku místa toho.« Od té chvíle až do druhého příchodu Otova sloužila většina Štětíňanů Tříhlavu a spolu i »bohu německému,« toliko menší část obyvatelstva zůstala věrna křesťanství. ***) Žrec Tříhlavův nepřestal však i po této pohromě býti nejčilejším agitatorem proti křesťanství v Štětíně.

Mezi křesťany byli té doby v Štětíně i neohrožení vyznavači své víry, kteří nepřestávali horliti na modly a jich ctitele. Velikou horlivostí vynikal tam zvláště jakýsi Vršák, †) jenž v občanstvu štětínském slynul velikou mocí a bohatstvím. Slovutný tento Štětíňan dával se tytýž i na cesty po šírém Baltu, aby na způsob dánských vikingů kořistil, jak to tito činívali na březích pomořských. Právě té doby, když Štětín přilnul zase k modlářství, vypravil se s šesti loďmi na lup, ale byl i se svými soudruhy od Dánů zajat; tovaryši jeho jsou usmrceni, on však spoután jest řetězy a vržen do temnice. Očekávaje již brzkou svou popravu rozpomínal se na Otu, jenž jej před nedávnem očistil

---

*) Že to byl kněz Tříhlavův, poznati lze z Ebona (III, 1), jenž jej nazývá: »summus ydolorum pontifex«; jinde (III, 20) zase jmenuje jej: »maior pontifex.«

**) Istud caput et culmen Teutonici dei. Ebo III, 1.

***) Homines autem de civitate inter te divisi erant, aliis adhuc in fide manentibus, aliis autem ex maiori parte ad paganismum reversis. Herb. III, 14.

†) Nebo Vršík. — Ebo II, 2: Potentissimus de civibus Wirtschachus (Wirtiscus). — Podobné jméno vyskytuje se také v starých dějinách našich, jako: Vrš, Vršovici.

křtem; a když byl na to usnul, zjevil se mu Ota ve snách, přikazuje mu, aby, až se navrátí domů, zvěstoval Štětíňanům, že přetěžce urazili Boha, opustivše službu jeho, a že nepolepšíli se v brzce, že je zastihne mnohonásobná pomsta hněvu božího, buď zde nebo na onom světě. Procitnuv ze sna měl Vršák ruce a nohy volné a dveře žaláře jeho byly otevřeny. I pospíchal za temna nočního rychle k moři, kde z nenadání připlula k němu lodička, ale tak malá, že poskytovala ledva jednomu člověku dosti místa a nehodila se k plavbě po moři. Chtěje raději utonouti ve vlnách mořských, než zhynouti rukou nepřátel svých, vstoupil do člunku, avšak příznivým větrem hnán jest až k břehu domova svého, kde uvítán jest s jásotem od krajanů svých. Těm ihned vypravoval o vidění, které měl ve vězení, o poselství od Oty a o podivném vyváznutí z vazby, načež zavěsil člunek, jenž jej nesl po šírých vodách domů, při městské bráně v Štětíně na znamení svého zázračného zachránění. Štětíňané, slyšíce o divu tom, chtěli opustiti modly, ale žrecstvo jim toho zabránilo. Vršák byl od té chvíle nejhorlivějším hlasatelem a nejstatečnějším obrancem křesťanství v Štětíně; kdekoliv mohl, v hromadách lidu, na náměstích, v domích zastával a šířil učení křesťanské.

Ota nezapomínal v Bamberce po svém návratu na vzdálené své křtěnce při Baltu; posílalť jim rozličné dary, jakož i peníze na vykupování zajatých; on zase dostával stále zprávy o všem, co se sbíhalo v zemi jejich.

Uslyšev o apostasii Štětíňanů umínil si Ota, ač byl již věkem sešlý, vypraviti se bez prodlení do Pomoří. Nechtě, jak Herbord vypravuje, knížete českého, té doby Soběslava I., a polského, jakož i jiných hostitelů a přátel, kteří jej na první pouti jeho vítali a dary obmýšleli, více obtěžovati, zvolil si nyní jinou stranu pro cestu svou; odhodlal se totiž jíti Posálím na Magdeburk a odtud zemí lutickou do oněch krajin pomořských, kam byl nepřišel na první cestě své. Po obrácení tamních Slovanů zamýšlel vydati se teprv odtud do nevěrného Štětína.

Léta 1127 (31. břez.), roku tedy následujícího po vítězné bitvě Soběslava I. nad císařem Lotharem u Chlumce, dal se Ota na druhou svou cestu do Pomoří. Na statcích, slušících k biskupství jeho nedaleko Meziboru, zaopatřil se potravinami, odkud vezeny jsou do Dobrohory, kde pak nakoupeno rozličných darů pro Pomořany. Družina jeho kněžská byla opět dosti četná, s ní se ubíral nyní také kněz Oldřich, zpravodaj Ebonův, pak jakýsi Albin, jenž konal službu tlumočníka zemí lutickou. Z Dobrohory plavili se věrozvěstové po Sále a Labi, a

zastavili se v Magdeburce, kde tehda byl sv. Norbert, zakladatel řádu prémonstrátského, arcibiskupem. *) Muž tento, ač jinak proslulý, neměl onoho zbožného zápalu a smířlivého ducha k šíření křesťanství mezi Slovanstvem jako Ota; jemu běželo více o zvelebení obroků arcibiskupských, té doby ovšem špatným hospodařením předchůdců jeho poněkud ztenčených, než o obrácení pohanů. Jeho jednání budilo namnoze odpor v Slovanstvu polabském proti křesťanství. Ebo vypravuje, že Norbert prý, ač sídlil mezi pohany, nevykonal nic podobného, jako Ota, a styděl prý se, vida Otu tak z daleka putovati k pohanům. Na cestě zemí lutickou slyšeli bamberští poutníci jen stezky a nářky na Norberta. Arcibiskup domlouval Otovi, aby pomeškal u něho; ale tento, chvátaje šířiti království boží mezi pohany, vyjel již druhého dne po lodi se svými tovaryši z Magdeburku a plaviv se po Labi až k ústí Havoly zabočil pak po řece té do země lutické k Havelberku, sídlu biskupskému, toho času dvě léta již osiřelému. Ač bylo minulo již sto a osmdesát let od založení této kathedraly, nenalezl zde Ota než toliko zbytky křesťanství: tak slabé kořeny pouštělo křesťanství v slovanském Polabí, hlásané ústy německých prelátů.

Při příchodu Otově do Havelberku slavili právě tamní Slované Jarovita, na všech stranách bylo místo to prapory okrášleno, a Ota zdráhal se vejíti do něho, ano poskvrněno bylo modlářstvím. Té doby byl zde jakýsi Virikind purkrabím, jejž ihned Ota k sobě pozval a mu domlouval, že nepřekáží takovému hříšnému počínání. Virikind vinil z toho arcibiskupa magdeburského, vykládaje Otovi, že Norbert utiskováním pudí tak lid k odporu proti sobě, že nikterak nelze jej nakloniti, aby přijal od onoho víru, a že lid ten raději podstoupí smrt, než tak těžkou porobu. **) Virikind žádal na to Otu, aby on sám napomenul Havelberčany, že oni s větší ochotou ho poslechnou, než svého arcibiskupa. Ota kázal pak lidu před branou, a posluchači uposlechli ihned a ustali od slavnosti, vyznávajíce spolu Otovi, že by rádi přijali křest, ale od jiného arcibiskupa. Přichystav se zde Ota v brzce na další cestu nakoupením ještě potřebných věcí a třiceti vozů, a darovav Virikindu mnoho zlata a stříbra a choti jeho skvostný žaltář žádal před

---

*) Sv. Norbert stal se r. 1126 arcibiskupem magdeburským a byl teprv r. 1582 za svatého prohlášen. R. 1627 dal císař Ferdinand II. přenesti ostatky jeho z Magdeburku na Strahov do Prahy.

**) Qui (Wirikindus) protestatus, plebem archiepiscopo suo Noriperto rebellem, eo quod duriori servitutis jugo eam subiugare temptaret, nullo modo cogi posse fatebatur, ut ab eo doctrine verbum reciperet; sed prius mortis occasum quam servitutis huiusmodi onus subire paratam esse. Ebo, III, 3.

odchodem svým na něm průvod zemí lutickou, kterýž mu byl před nedávnem u přítomnosti císaře Lothara v Meziboru slíbil. Než Virikind neučinil toho, vymlouvaje se, žeby průvodčí na cestě od nepřátel byli zajati a usmrceni.

Bez branného průvodu vydal se tedy Ota z Havelberku na cestu. V zástupu poutníků vlála korouhev se znamením kříže jakožto štít, jenž je měl chrániti na pouti, a rovněž aby se lid nelekal, že se blíží nějaká výprava válečná, nobrž aby poznával, že přicházejí poslové míru.

Pět dní brali se bamberští poutníci velkým a pustým lesem a vyšedše z něho přišli k jezeru, zvanému Morica. *) Zde nalezli člověka, sedícího na lodičce, jenž jim vypravoval, že za vpádu Boleslava polského **) do krajiny této dal se se svou ženou na útěk, a že maje s sebou svou palici a sekyru vystavěl si uprostřed tohoto plesa na jednom ostrůvku bezpečný příbytek. Pak jim vypravoval, že již na sedmý rok žádného chleba neokusil, že se živí toliko rybami a vodou tohoto jezera, a že v létě nasuší si vždy tolik ryb, aby jich měl s potřebu na celou zimu. Ota nakoupil od muže toho mnoho ryb, než tento nechtěl za ně ani stříbra ani jiných věcí mu nabízených vzíti, žádaje toliko soli, kteréž mu také Ota dal hojnost.

Na jihu a na západě tohoto jezera přebývali Morici, haluze kmene lutického. Až k nim sem stihla pověst o Otovi, a když se nyní octl u nich, domnívali se, že je bude učiti a křtíti, slibujíce mu, že ho budou ve všem poslušni; avšak Ota ukazoval jim k arcibiskupu magdeburskému. Ale slyšel zde téže stezky na Norberta, jako v Havelberce. ***) Ota znamenaje velikou náchylnost Moriců ku křesťanství slíbil jim, že až dokoná své dílo v Pomoří, přijde také k nim, svolíli k tomu papež a Norbert magdeburský. Tolik ochoty ku přijetí křesťanství a tolik důvěry k sobě nalezal Ota i mezi Lutici, tak že by byl on sám jediný, maje v tom náležitou volnost, obrátil celé baltické Slovanstvo na víru!

Ze země Luticů přišel Ota k Dyminu, s té strany nejbližšímu to pomořskému místu župnímu, kdež měl knížete Vratislava očekávati. Dyminští, zakoušejíce té doby nepřátelství od Luticů, byli připraveni na útok s té strany, odkud k nim Ota přicházel; a právě když čelní mu-

---

*) Nyní Müritzsee.

**) V. str. 102.

***) At illi, Magdeburgensem pontificem se nolle sequi protestantes, quia gravissimo servitutis iugo eos opprimere niteretur, ei (Ottoni), tamquam Dei pio servo cervicem cordis humiliter submittere et dictis eius per omnia obaudire pollicentur. Ebo, III, 4.

žové dyminští rokovali před branou, blížili se poutníci s povozy k městu jejich. Domnívajíce se Dymiňané, že to válečná výprava Luticů, činili hned opatření k obraně, než vidouce pak v blížícím se zástupu korouhev s křížem poznali, že jest to Ota, slavnou pověstí u nich slynoucí, a vyrojili se mu v ústrety, vítajíce jej radostně.*) Žádosti jejich aby vešel do hradu, odepřel, nechtěje vkročiti do sídla modlářů a zůstal ve staně před branou. Povolav pak k sobě přední muže dyminské, kázal jim o víře, než nemohl druhého dne dále je učiti, neboť v noci přišel kníže Vratislav s dvěma zástupy Dymiňanům proti Luticům ku pomoci. U Dymina (na levém břehu Pěny?) povstal při příchodu vojska nemalý ryk, neboť jízda, jež měla dříve doraziti k Dyminu než pěchota, opozdila se na pochodu, a přišedši k Dyminu udeřila za temna nočního na přibylou sem již pěchotu, majíc ji za zástup lutický. Věrozvěstové, jsouce vystrašeni hlukem bojovníků, ulili vodou oheň a chtěli se dáti na útěk, neboť tlumočník Albin tvrdil, že to jsou Lutici. Ota, aby došel jistoty, vyslal Albina na druhý břeh řeky, a tento přeplavav řeku přišel k zástupům, když již se byly poznaly a od potýkání ustaly. Zatím byl i Ota, aby se nestrachoval, zpraven již skrze posla, co se stalo.

Kníže Vratislav, potěšen z příchodu Otova, zval jej k sobě na druhý břeh, než nemoha dlouho meškati vytáhl již při svitání na Lutice, nespatřiv ani biskupa. K večeru téhož dne vrátil se Vratislav, popleniv zemi luticko u, s hojnou kořistí do Dymina. Zajatí Lutici, o něž se tu počali vítězní bojovníci děliti, naříkali velice, když manželé od sebe a dítky od svých rodičů měli býti odloučeni. Ota, »vždy dobrý a milosrdný«, jak dí životopisec jeho, rozplakal se, slyše bědování ubohých plenníků a jal se ihned mírniti bolest jejich. K žádosti jeho zůstali ti, jež by bylo trápilo rozloučení, pospolu, nedospělí a slabí propuštěni jsou zcela na svobodu, a mnohé, jež poznal Ota, že jsou křesťané, vykoupil svými penězi. V Dymině nezůstal Ota, nobrž odebral se s několika průvodci Pomořím k Uznojmu, kam byl Vratislav pánům pomořským položil rok, na němž jednáno býti mělo o vyplenění modlářství. Větší počet tovaryšů Otových plavil se však dále po Pěně k Uznojmu.

---

*) O radostném tomto uvítání Oty v Dymině vypravuje Ebo (III, 5), jemuž věřiti můžeme, neboť měl zprávu tu z úst očitého svědka, kněze Oldřicha. Herb. (III, 1) nemluví však o takovém uvítání věrozvěstů v Dymině, nobrž praví, že přišli jako neznámí k neznámým; toliko dyminský župan, jenž znal biskupa z první cesty jeho, uvítal prý příchozí přátelsky. K obývání nabídl prý jim župan, očekávaje na hradě jiné hosti, prostranství v jakési staré tvrzi, kde prý poutníci ve stanech přebývali.

O letnicích (22. kv.) sešel se sněm v Uznojmě. Toliko ze čtyř severozápadních žup, z dyminské, bolehošťské, hostkovské a uznojemské, kam byl totiž nepřišel Ota na první své pouti, přišli tam lechové a kmeti, aby porokovali vespolek o víře. Když byl Vratislav zahájil shromáždění a důraznými slovy vybídl přítomné, aby zanechali modlářství, žádali na něm páni a kmeti, aby jim dáno bylo vhodné místo k volnému rokování. Porada na to odbývaná dosti se prodloužila, neboť účastnilo se v ní i kněžstvo pohanské, jež jsouc v čele strany zvyku kladlo nemalý odpor proti přijetí cizího učení; než na konec zvítězila přece strana novoty, pronesši v hromadě rokujících mínění, že by bylo zcela nerozumné chtíti ještě nadále pohrdati křesťanstvím, ani již všichni národové okolní je přijali. Po skončeném roku učil a křtil Ota po celý týden v Uznojmě, a všichni přibylí sem lechové a družiny jejich byli tu od něho pokřtěni. Nežli se odtud vydal na další pouť, vyslal po příkladu Páně z tovaryšů svých po dvou před tváří svou do každého města i místa, kam chtěl sám přijíti.

Tak k pokynu jeho předcházeli jej Oldřich a tlumočník Albin do Bolehoště, nejbohatšího to města *) v krajinách oněch pomořských, a přišedše tam vešli do domu župana, v němž uvítáni jsou od choti jeho s velikou pokorou a něžností. Vznešená pohanka umývala příchozím nohy, načež je hojně častovala. Po hostině vyjevil jí Albin, za jakou příčinou on a Oldřich sem přišli, a zpravil ji spolu o snesení roku uznojemského, že totiž všichni lechové tam přišlí zřekli se modlářství a přijali již křest. Dobromyslná paní ulekla se však tak řeči jeho, že polomrtva k zemi klesla. Když pak ji vzkřísili, tázal se jí Albin, proč se tak leká milosti boží, žeby spíše měla se z toho těšiti, an Hospodin navštívil lid svůj, poslav k němu způsobilého sluhu slova svého. »Ne tak proto«, pravila ustrašená paní, »než spíše, že zde budete usmrceni, ustalo strachem srdce mé; neboť správci města a veškerý lid dali rozkaz, abyste bez odkladu dáni byli na smrt, kdekoliv se tu objevíte. A tento dům můj, vždy tichý a mírulibý, jenž býval všem cizincům sem přišlým hospodou, má nyní krví vaší býti poskvrněn. A zajisté, dozvíli se některý ze správců města o příchodu vašem, bude v tu hodinu dům můj nepřátelsky obstoupen, a já nešťastná, nevydámli vás, zahynu i se všemi svými lidmi v plamenech. Vstupte tedy na ponebí domu mého a ukryjte se tam, a já vypravím služebníky své, aby odstranili koně a šatstvo vaše

*) Opulentissima civitas Hologost (Ebo III, 7), nynější Wolgast. Herbord a Ebo píší svorně Hologost, z čehož lze souditi, že město to spíše se jmenovalo Cholohošť než Bolehošť nebo Volhošť.

do odlehlejších odtud dědin mých, abych takto, přijdouli sem vyzvědači, nebyla na rozpacích, omlouvajíc se z příchodn vašeho.« Po vykonání všeho dle vůle její přišel ihned dav lidu, aby vyslídil v domě jejím cizince a je usmrtil. »Vyznávám,« pravila paní k zástupu, »že vstoupili cizinci do domu mého, ale odešli odtud na rychlo, když se byli posilnili. Kdo a odkud jsou, a kam se ubírají, nemohla jsem na nich vyzvěděti. Jděte za nimi, snad je ještě zachvátíte.« Zástup spokojil se odchodem jejich, pronásledovati je dále na cestě pokládal za zbytečné.

Hněv lidu v Bolehošti proti misionářům roznítili tamní žreci, když tam stihla zpráva o usnešení sněmu uznojemského. Dávajíce se v poslední boj za učení své proti vítězící myšlence osvěžovali kněží bolehošťští v lidu všelikými prostředky důvěru v bohy jeho; brzo mu vykládali podivné sny, brzo zase jej děsili hovorem o rozličných viděních a zázračných znameních, jimiž dávali bohové hněv svůj na jevo proti nevěrným vyznavačům. V Bolehošti byl, tak jako v Štětíně Tříhlav, zvláště ctěn bůh Jarovit, kdež měl i nejslavnější chrám svůj. Tamní kněz jeho užil v rozhodném tomto okamžiku následujícího klamu. Sňal totiž za doby noční se sochy boha svého plášť a ostatní odění, a vyšed tajně z města do jedné doubravy volal odtud s vyvýšeného místa, maje na sobě roucho Jarovitovo, na sedláka, *) jenž se tu bral při svitání cestou na trh do Bolehoště. »Slyš dobrý člověče!« volal kněz na venkovana. Tento pohlédna v tu stranu, odkud hlas přicházel, uzřel boha svého, jenž k němu takto hovoří: »Stůj a slyš, co ti řeknu! Já jsem bůh tvůj, já odívám nivy travou a lesy lupením; plodiny polní, ovoce na stromích a plod dobytka, ano všecko, co lidem prospívá, jest v moci mé. Toto vše dávám svým ctitelům a odnímám těm, kteří mnou pohrdají. Vyřiď tedy těm, jenž přebývají v Bolehošti, aby nepřijali jiného boha, ješto jim prospěti nemůže, a aby hlasatelé jiného náboženství, jejichž příchod já jim zvěstuji, nenechali na živě.« Po slovích těch zmizel kněz v doubravě, a sedlák, polekán takýmto viděním, padl k zemi a velebil modlitbou Jarovita. Přišed do města vypravoval venkovan s velikou živostí zástupům stále jej obklopujícím, co se mu na cestě přihodilo, a lidé uvěřili, že se mu skutečně bůh zjevil. I řečený kněz přišel a dal si vypravovati o zázraku, ale nechtěl zprvu nikterak víry tomu přiložiti, než na konec, tváře se jako by byl již náležitě pře-

---

*) Sacerdos quidam ydolorum cuiusdam fani clamide et reliquis indutus exuviis, urbem clam egreditur . . . . Rusticus, videns eum vestibus ydoli amictum etc. Ebo III, 8. — Herb. (III, 4) však praví, že kněz, stoje v doubravě, byl »sacerdotalibus indutus,« a sedlák že viděl »personam candidis indutam.«

svědčen, pravil k lidu: »Nuže, nyní se vyjevilo, o čem jsem mluvil po celý rok! Co nám prospěje cizí bůh, co náboženství křesťanské? Vším právem popudí a rozhněvá to boha našeho, když my pošetilci a nevděčníci, obdrževše od něho všeliká dobrodiní, k jinému bohu přilneme. Pročež, aby v hněvu svém neusmrtil nás, vypusťme hněv svůj na ty, kteří sem přijdou, aby nás svedli, a usmrťme je.« Řeč kněze líbila se lidu, a tento vynesl na to nález, aby Ota neb kdokoliv jiný z tovaryšů jeho, jenž by vešel do města jejich, byl bez odkladu zahuben. Po tomto snesení Bolehošťských přišli do města jejich Albin a Oldřich.

Než druhého dne již po příchodu Albina a Oldřicha vešel Ota hlučně a slavně do Bolehoště, provázen jsa od knížete Vratislava, pomořských pánů a velkého počtu branného lidu. Albin a Oldřich vyšli nyní z úkrytů svých, a dobrá hostitelka a záštitnice jejich velebena od bamberských věrozvěstů jako druhá Rahab, která na ponebí domu svého ukryla vyzvědače, vyslané od Josue do Jericha.

K večeru v den příchodu Otova do Bolehoště vyšli si někteří z družiny jeho, aby se podívali na chrám Jarovitův. Když se blížili chrámu, pravili někteří z pozorujících je diváků: »Vizte, tito pátrají, jakby chrámy naše vypálili.« I rychle sbíhal se lid, mnozí se zbraní, u svatyně; pročež k radě Oldřicha vraceli se kněží domů, toliko jeden klerik, jmenem Dětřich, jenž soudruhy své předešel, stanul již u dveří chrámových a nemohl již davem nazpět uniknouti. Nevěda, kudy by se zachránil, vešel do chrámu, a spatřiv tu na stěně veliký štít Jarovitův, chopil jej a vyběhl s ním mezi dav. Pohané užasli, vidouce zázračnou pavézu; jedni padali k zemi, druzí dávali se na útěk. Dětřich, maje takto cestu volnou, vyvázl lehce z davu a odhodiv štít pospíchal klopotem za svými tovaryši. Štít Jarovitův byl neobyčejné velikosti a pobit byl zlatou žestí a velmi řemeslně zhotoven. Dotknouti nesměl se ho nikdo, toliko za času války sňat byl se stěny a nesen před bojovníky, ani se domnívali, že jich nemůže minouti vítězství pod ochranou jeho. *)

O chrámě Jarovitově v Bolehošti nezaznamenali životopisci Otovi žádných bližších zpráv, o pobytu biskupově v městě tom mluví vůbec jen zkrátka; vypravujíť toliko, že zde učil a křtil po celý týden a že

---

*) Jarovit, přední bůh (»deus principalis,« Ebo, III, 8) v Bolehošti byl personifikace jarního slunce, vítěze nad zimou, a ctěn tu jakožto bůh války a obrance národu. Herb. (III, 6) nazývá jej Martem. Nam, ut postea comperimus, deo suo Gerovito, qui lingua Latina Mars dicitur, erat (clipeus) consecratus.

lid sám pobořil bývalé božnice své, pak že Ota, zasvětiv tu oltář, ustavil při něm jakéhosi Jana duchovním.

Z Bolehoště cestoval Ota do Hostkova.*) Kníže Vratislav, rozloučiv se s biskupem, odebral se za svými záležitostmi a shledal se s ním teprv zase v Uznojmě. V Hostkově nalezli věrozvěstové podivuhodný pomník tehdejšího umění Slovanstva baltického, než je nám velice toho litovati, že nám jej nezobrazili žádným, ani sebe skrovnějším vypsáním. Zvěstují nám toliko, že zde byl chrám, na jehož zbudování tamní obyvatelé před nedávnem vydali tři sta talentů, a že chrám ten byl neobyčejné velikosti a umělecké krásy.**) Ani nepřipomínají, jakého boha to svatyně byla. Hostkovští, když u nich počal učiti Ota, byli volni zachovati se ve všem po vůli jeho, žádajíce toliko, aby nezmařil toho chrámu, tak nákladně od nich zbudovaného, an prý jest chloubou jejich a okrasou města. Nemohouce žádnými prosbami biskupa k tomu nakloniti pokoušeli se velikými dary toho dosáhnouti; avšak Ota odmítl s nevolí takové nabídnutí. Taktéž k žádosti jejich, aby chrám ten proměněn byl v kostel křesťanský, nesvolil, předkládaje jim jakožto příčinu, že budova, na poctu běsa vzniklá a nečistými obřady poskvrněná, nemůže nikterak věnována býti službě boží. Po delším v té příčině jednání pobořena jest konečně svatyně hostkovská a modly, jež svou obrovskou velikostí,***) jakož i neobyčejnou úpravou řezbářskou vzbudili v misionářích veliké udivení, †) vyvezeny jsou za město a tam spáleny. Lid vida skonávati bohy své nebyl stejného mínění. Jedni naříkali a volali, aby se přispělo bohům ku pomoci a nespravedliví podvracovatelé vlasti aby s mostu, po němž jsou vezeny zohavené sochy, dolů smetáni byli: druzí byli opačného smyslu, pravíce, že kdyby to bohové byli, sami že by si pomohli. Tak zmařeny jsou tu všechny pa-

---

*) Nynější Gützkow.

**) In hac siquidem civitate mire magnitudinis ac pulchritudinis templum fuit. Herb. III, 7. In qua magni decoris et miri artificii fana erant, que cives eiusdem loci trecentis extruxerant talentis. Ebo, III, 9.

***) Sochy bohů Slovanstva baltického vystupovaly všude z míry postavy lidské. Absalon, arcibiskup lundský, obořiv se na sochu Ranovitovu a Karenici na Raně, zasáhl mlatem svým, ač se byl co mohl vyšinul, jen bradu na zemi stojícího boha.

†) Ebo, III, 10. Et re vera iocundum erat spectaculum, cum simulacra mire magnitudinis et sculptoria arte incredibili pulchritudine celata, que multa boum paria vix movere poterant, abscisis manibus et pedibus, effossis oculis ac truncatis naribus, per descensum cuiusdam pontis igni cremanda trahebantur.

mátky práce ducha a technické dovednosti Slovana, aby mu neoživli opět běsové jeho.

Když bourány jsou chrámy a páleny modly v Hostkově, přišli tam k Otovi poslové od pověstného hubitele polabského Slovanstva Albrechta ballenstaedtského, potomního markraběte braniborského, aby vyzvěděli, zdali by nebylo vhodné přispěti brannou mocí biskupu proti pohanům ku pomoci. Zároveň sem přišli také hospodáři ze statků biskupových, ležících u Meziboru, nesouce pánu svému zlato a stříbro, jakož i šatstvo a jiné potřeby. Všichni poslové musili prodlíti u Oty a provoditi jej pak až do Uznojma, aby se tak sami přesvědčili, co se děje v Pomoří. Propouštěje je uložil jim Ota, aby doma zvěstovali, co viděli a slyšeli.

V Hostkově byl toho času jakýsi Myslav županem, jenž držel mnoho plenníků, zvláště Dánů, u vazbě. Před odchodem svým, chtěje Ota světiti zbudovaný v Hostkově oltář, žádal slovy dojemnými župana skrze tlumočníka Vojtěcha *), aby propustil zajaté křesťany na svobodu, k čemuž tento ihned svolil, podržev toliko jednoho mladého Dána panského urození ve vazbě. Otec tohoto plenníka nadělal Myslavovi mnoho škod, a tento žádal za zajatce pět set hřiven stříbra výplatného. Když pak Myslav k druhé žádosti Otově i zajatým pohanům daroval svobodu, nalezl Oldřich, jda hledat pro obřad svěcení oltáře potřebný popel, náhodou v jednom sklepení jediného ještě zajatce, mladého Dána, který, jak mile zpozoroval kněze na blízku, jal se jej úpěnlivě prositi, aby mu pomohl z přetěžké vazby jeho. Oldřich pospíchal ihned k biskupu a vyjevil mu podtají věc; ale Ota nechtěl již dále obtěžovati Myslava, řka, že on již proukázal takovou dobrotivost, že by ledva v Německu někdo z pánů to učinil. **) I šel pak po svolení biskupově Oldřich sám k Myslavovi, pojav s sebou tlumočníka Vojtěcha, a tento prosbou svou naklonil župana i k této milosti, a Dán propuštěn bez všeliké náhrady na svobodu. I divili se biskup a kněží

---

*) Ebo, III, 12. Beatus pontifex (Mizlaum) verbis per interpretem suum Adalbertum, postea episcopum, allocutus est. — Vojtěch, tlumočník na první cestě Otově v Pomoří, zůstal tehda při odchodu biskupa duchovním správcem na Volyně, kde se později stal biskupem (V. str. 109 a 123). Nyní přišel vstříc biskupu z Volyna, aby konal zase službu tlumočníka; Albin byl nepochybně z počátku jen k tomu určen, aby tlumočil na cestě zemí lutickou.

**) Quoniam re vera nec in Teutonicis regionibus quisquam principum hoc facile ageret, byla odpověd Otova. Ebo, III, 12.

jeho takové lidskosti pána pomořského, neboť nevídali prý nic podobného mezi křesťany *) ve vlasti své.

Z Hostkova vydal se Ota nepochybně do Dymina, ač ani Ebo ani Herbord té cesty nepřipomínají, a odtud nazpět do Uznojma, kdež vyrušen jest však v brzce z činnosti své, neboť sem přišli k němu lechové a kmeti pomořští, prosíce jej, aby prostřednictvím svým odvrátil od země jejich nepřátelský útok, učiněný na ni od Boleslava polského. Boleslav překročil té doby se zástupy svými již hranice pomořské, chtěje plenem ztrestati Pomořany, že netoliko nezdrželi smlouvy, učiněné s ním za prvního pobytu Otova v Štětíně, **) než že mimo to vpadli i do země jeho a ji poplenili. Ota, ustaviv na místě svém Oldřicha v Uznojmě a pojav s sebou mimo družinu kněžskou také několik ctihodných lechů pomořských, odebral se do ležení Boleslavova a zjednav tu Pomořanům mír navrátil se opět do Uznojma.

Když se již skonávalo dílo Otovo z Uznojmě, kde té doby meškal i kníže Vratislav, zamýšlel onen jíti k Ukranům, ***) přebývajícím na západ od Štětína. Avšak Ukrané, slyšíce o biskupu, že k nim hodlá přijíti, varovali jej od záměru jeho a vzkázali mu, že jej usmrtí, přijdeli do země jejich. Tovaryši Otovi, jakož i Vratislav, byli proto úmyslu tomu na odpor a upuštěno pak od cesty k Ukranům. Než Ota, shledav tak málo neohroženosti v družině své, byl velice zarmoucen, což když kněz Oldřich znamenal, nabídl se sám k poslání tomu. Ota rozveseliv se, že alespoň jeden ze soudruhů jeho nestrachuje se muk pro Krista, vyzpovídal ihned Oldřicha a dav mu kalich a knihu vypravil s ním spolu i průvodce a jednoho polského mnicha co tlumočníka. Avšak smělému poutníku bránil rozbouřený Haff doplaviti se druhého břehu; třikrát odrazil od souše a vždy byl opět přihnán ku břehu nazpět. Ota znamenaje v nepokojném živlu pokyn s nebe, jakoby Ukrané nebyli hodni evangelia, přikázal Oldřichovi, aby ustal od předsevzetí svého.

Po marném pokusu kázati i Ukranům království boží obracel nyní Ota mysl svou k nevěrnému Štětínu. Než odtud docházeli ho rovněž tak děsné zprávy, jako ze země Ukranů, i odtud zvěstována mu smrt

*) Miratur hoc domnus episcopus, miramur et nos, nec in longo tempore a christianis tale quid in terra nostra comperimus. Herb. III, 9.

**) V. str. 117.

***) Herb. (III, 11) píše «insula» Ucrania (Verania), což dalo příčinu k domněnce, že to byli Slované na ostrově Raně. Ebo (III, 14) nemluví o žádném ostrově, nobrž toliko: Erant autem trans mare (totiž na jihu z Uznojma) barbari crudelitate et sevicia singulares, qui Ucrani dicebantur. Ranové slovou u Herborda (III, 30) i Ebona (III, 23) Rutheni.

od apostatů, roznícených naň hněvem působením tamních žreců. *) An opět nikdo z družiny jeho nejevil ochoty jíti tam s ním, umínil si Ota, touže vždy po skropení díla svého krví mučenickou, že tam půjde sám. Nesvěřiv se žádnému z tovaryšů svých úmyslem svým vydal se jedné noci na cestu. Vloživ roucho své kněžské a potřeby mešní do vaku vyšel za temna z příbytku svého a pospíchal ke břehu, nesa vak na rameni a říkaje hodinky. Při svitání čekali naň marně kněží, aby s ním dle obyčeje pěli hodinky, a dozvěděvše se pak od Oldřicha, jenž vstoupil do jizby jeho, co se stalo, rozprchli se ihned na všechny strany, jedni koňmo, druzí pěšky, aby hledali po cestách biskupa. Jezdci, dohonivše ho konečně na břehu, an již vstoupiti chtěl do lodi, náhodou tu do Štětína jedoucí, naklonili jej prosbami k návratu, slibujíce mu, že zítra půjdou s ním všichni, i na smrt. Ota vrátil se s nimi do Uznojma a druhého dne vydali se všichni na cestu do Štětína.

V Štětíně očekáván příchod Otův s velikým napnutím, a zvědové vysíláni jsou od modlářů, aby pátrali, až se bude blížiti městu. Vršák, vůdce strany křesťanské, marně tu zápasil s pohany, kteří vedeni jsouce knězem Tříhlavovým a ostatním žrecstvem měli v městě rozhodnou převahu. Když se Ota blížil Štětínu, zvěstovali to vyzvědači lidu, volajíce po městě, že již přichází ten »starý bludař,« a vyzývali lid, aby mu šel ve zbroji vstříc a pomstil křivdu od něho bohům činěnou. Ota nevešel do Štětína, nobrž bral se do kostela sv. Petra, jejž byl tu za prvního pobytu svého za městem zbudoval, a přebýval v něm s družinou svou. **) Křesťané štětínští radovali se z příchodu jeho, ale pohané, jsouce rozníceni hněvem a pobádáni žreci, ***) vyřítili se z města a obklopili ve zbroji a u velikém hluku kostel; avšak slyšíce uvnitř zpívati žalmy a hymny umlkli a rozešli se na konec, když někteří z nich pronesli mínění, že vlastně žrecům to přísluší, aby přiměřenými důvody hájili svého náboženství. Bylo to v pátek, když přišel Ota k

*) Nam pontifices ydolorum plebem apostatam in necem eius unanimiter concitaverant. Ebo, III, 15.

**) Fuit autem basilica ante introitum civitatis in area spaciosa, quam ipse (Otto) in priori profectione dedicaverat; quam ingressi, hospitari ceperunt. Herb. III, 14. — Kostel tento v záměstí štětínském nebyl porušen od apostatů, chráněn jsa nepochybně od křesťanů, v němž se nepřerušeně scházívali po prvním odchodu Otově až do druhého příchodu jeho; toliko kostel sv. Vojtěcha v městě byl pobořen.

***) Fideles igitur de adventu episcopi gaudebant, infideles autem turbabantur. Pre omnibus autem nefandi sacerdotes furere et furorem in turba excitare festinant etc. Herb. II, 14.

Štětínu do řečeného kostela, a pobyl v něm i v sobotu se svou družinou, modle se a nábožně rozjímaje. Tu jej navštívil zatím Vršák se svými přátely a dávaje mu zprávu o smýšlení obyvatelstva v městě žádal ho spolu, aby kázal lidu. V neděli po mši, před hodinou osmou, vedl Vršák Otu a kněžský průvod jeho do města, a stana u brány ukazoval věrozvěstům visící zde zázračnou lodičku, která jej nesla po Baltu z Dánska do Štětína.

Velikým davem lidu bral se průvod na náměstí. Ota vstoupil tu se svými tovaryši na řečniště, *) s něhož mluvívali hlasatelé a úřadníci k lidu. K pokynu Vršákovu umlkl lid a poslouchal pozorně, když se jal biskup mluviti a Vojtěch tlumočiti slova jeho. Než mezitím přichvátal k řečništi kněz Tříhlavův, **) muž silný a vysokého vzrůstu, jenž prý se spikl s přívrženci svými k zahubení biskupa za šera ranního; avšak tak tvrdě usnul, že teprv procitl, když již Ota mluvil k lidu na náměstí. Plápolaje hněvem udeřil svou berlou žreckou o řečniště a kázal mluvícímu, aby mlčel. Pronikavou řečí svou utlumil slabý hlas Vojtěchův a obrátiv se k lidu pravil: »Vy pošetilci bez rozumu a rázností, proč jste tak okouzleni a omámeni. Ejhle, toť váš a bohů vašich nepřítel! Proč meškáte? Snesou bohové tuto potupu a křivdu bez trestu? Dnešní den učiní konec všechněm bludům jeho!« I volá ze jmena známé své a vybízí je k útoku. Posluchači pozdvihují již kopí, která prý vždy, jako za starodávna občané římští nosívali, ***) než nemohouce rukami hnouti ani ústa otevříti stáli tu strnulí jako sochy. Ota znamenaje div ten, pravil k nim: »Nuže, bohové vaši, za jejichž službu se v boj dáváte, majíli nějakou moc, nechť pomohou vám. A tento kněz, jenž si tak hlučně vede, ať zavolá bohy vaše, aby vám přispěli ku pomoci. Ví-li něco, má-li nějakou moc, jest již čas.« Teprv když jim dal požehnání, měli ruce opět volné a mohli sebou vládnouti. Sestoupiv s řečniště vešel do pobořeného kostela sv. Vojtěcha a rozdrtil tu oltář Tříhlavův, jejž si zde byl před tím k radě kněze Tříhlavova postavil lid vedle »boha německého.«

---

*) Ebo (III, 15): Erant autem illic piramides magne et in altum more paganico muratae. . . . . Super unam cum sociis suis ascendeus piramidem, per interpretem suum Adelbertum cepit errantibus viam veritatis aperire etc.; avšak Herb. (III, 17): Erant autem ibi gradus lignei, de quibus precones et magistratus concionari soliti erant.

**) Herb. (III, 18) nazývá jej při tomto výjevu «vir Belial» (= kníže ďáblův, Beelzebub), Ebo (III, 16) pouze «pontifex ydolorum.»

***) Hastas antiquo more Quiritum Romanorum iugiter ferebant. Ebo III, 16.

Avšak onen div, vypravovaný nám od zbožných životopisců Otových, nedojal tak posluchače, aby hněv svůj odložili a u víře jinak smýšleli, ano lid vyšel ve zbroji za biskupem z města ke kostelu, do něhož se s kněžími svými navrátil, a vyhrožoval mu a tovaryšům jeho usmrcením; než neublíživ nikomu rozešel se odtud za chvíli. Vršák, boje se úkladů o bezživotí Oty se strany žreců, radil mu, aby zašel dále od města, k čemuž však tento nechtěl svoliti, dokládaje, že proto přišel, aby tu muka podstoupil. Modláři štětínští nevyšli však již více z města na postrach věrozvěstům a nepřekáželi také biskupu vcházeti do kostela sv. Vojtěcha, uprostřed města ležícího.

Bera se Ota jednou městem a vida hochy, bavící se hrou na ulici, pozdravil je jazykem slovanským. *) Tito opustivše ihned zábavu běželi za biskupem, a tento obrátiv se k nim tázal se jich, zdali jsou mezi nimi někteří pokřtěni; a když mnozí k otázce jeho potakali, volal je stranou, aby skoumal víru jejich, načež jim přikázal, aby se odloučili od pacholat pohanských a nehrávali s nimi více, chtějí-li býti křesťany. Hoši poslechli a hráli si, opustivše pohany. Potom rozhovořil se biskup také s malými pohany a poučoval je prý tak dlouho, až všech mysl roznítil pro víru.

Čekaje marně na probuzení apostatů dal konečně Ota Štětíňanům lhůtu čtrnáctidenní, v kteréž měli uvážiti, zamýšlejíli příště vyznávati křesťanství nebo zůstati pohany. Když minul čas uložený, počalo rokování v prostranné síni hradu knížecího na hoře Tříhlavově. K roku sešli se štětínští lechové, kmeti a žreci. **) Byla to velmi vážná chvíle a zajisté nejpamátnější rok metropole pomořské, neboť mělo na něm rozeznáno býti v zápase dvou velkých věků a přisouzeno panství buď Kristu nebo Tříhlavu. Ota jal se napřed mluviti v shromáždění. »Den před nedávnem ustanovený,« pravil, »již přišel, a já touže po spáse vaší rád bych slyšel z úst vašich, zdali pánu mému Ježíši Kristu, jenž jest pravé světlo, sloužiti jste si umínili, nebo ďáblu, knížeti temnosti.« K slovům těmto odpověděl kněz Tříhlavův: »Bylo zbytečné prodlíti tou poradou tak dlouho, neboť pevné jest předsevzetí naše ctíti povždy bohy otců našich, jako nyní a před časy, a řeč tvá nemá žádného místa u nás.« Ota odvětil k výroku žrecovu zkrátka slovy biblickými a povstav z místa svého dává již štolu na šíji, aby dal přítomné do klatby.

*) Tento hovor Otův s hochy štětínskými, jejž Herbord (III, 19) připomíná, jest jediný doklad, že Ota za činnosti své v Pomoři, jak ji Ebo a Herbord vypsali, mluvil také polsky.

**) Assunt principes cum sacerdotibus natuque maioribus. Ebo III, 16.

Lechové strachem pojati padají k nohoum biskupovým a pokorně jej prosí, aby odložil na chvíli děsné zaklínání. Ota k tomu svolil, a lechové nechavše v domě žrece vyšli ze síně, aby se radili vespolek, co mají počíti. Porokovavše pak o víře snesli se jednomyslně na tom, že přestanou sloužiti modlám a přijmou víru křesťanskou. První, jenž se navrátil do síně, byl Vršák, rodem svým mezi lechy štětínskými nejslovútnější, a zvěstoval jmenem sněmovníků biskupu, že se všichni svorně usnesli na tom, že daleko za hranice vyhostí ty bezbožné kněze, *) původce všeho zlého, a že jen jeho jakožto vůdce a učitele na cestě spásy myslí vroucí následovati chtějí. Na to obořil se Vršák na kněze Tříhlavova. »Ty bídníku,« pravil, »co mi pomohli bohové tvoji, když jsem byl ve vazbě nejtužší a očekával již smrt? Neprospívá mi více, když sloužím Bohu živému a pravému osvoboditeli svému, než modlám ze dřeva a kamene, nemajícím ani života ani smyslu? Ty tedy se svými soudruhy, kamkoliv se ti líbí, odtud se vyprav, a měj se na pozoru, abysi sem více nepřišel, neboť Kristus pán panuje nyní nad námi v krajině této, a zde není již více žádného místa ani pro tebe ani pro modly tvé.« Žreci, byvše takto v rozhodné chvíli od lechů opuštěni, upadli i v hněv obyvatelstva štětínského a dali se bez prodlení u velkém chvatu na útěk z města, a žádný z nich nepřišel sem již více.**) Dnem tímto, ano rokováno na hoře Tříhlavově v Štětíně, skonává pohanství v slovanském Pomoří.

Druhého dne započal Ota své duchovní úkony. Očistiv apostaty od provinění jejich vkládal na ně ruce, aby v nich rozmnožil sílu k vyznávání víry před protivníky, pak křtil hochy a jiné nekřtěnce. Potom dal porouchaný kostel sv. Vojtěcha opraviti a spolu zničiti předměty staré bohoslužby, které se až dosud na Štětínsku dochovaly nebo od modlářů po jeho první pouti zbudovány byly. Smýšlení lidu naklonilo

---

*) Principes ergo, relictis in domo sacerdotibus, egressi, unanimiter fidem Christi, abdicatis ydolatrie sordibus, receperunt. Primusque Wirtschachus, nobilissimus eorum, ad servum Dei ingressus, hanc pro omnibus dedit rationem: Ego, pater honorande, cum primatibus pari voto in hoc convenimus: ut sacrilegos istos sacerdotes, omnium malorum incentores, longe a terminis nostris eliminemus etc. Ebo, III, 16. — Herbord (III, 20) však vypravuje, že rokováno od rána až do půlnoci, a že Vršák ještě v noci přišel s několika Štětíňany k Otovi, aby jej zpravil o výsledku porady. Vršák nezvěstuje však dle Herborda biskupu vyobcování všech žreců, nobrž toliko kněze Tříhlavova: Virum Belial, sacerdotem, ab ipsis civibus eiectum nunciat.

**) Quo audito, cuncti sacerdotes ydolorum sine mora surgentes pernici fuga elapsi sunt, ita ut nullus eorum deinceps ibi comparuerit. Ebo, III, 16.

se zcela k Otovi, a v Štětíně »smýšlel všechen lid jednostejně v Pánu;« *) toliko na venkově působením tam z města uprchlých žreců znamenaly se ještě poslední slabé výšlehy hasnoucí víry. Opodál Štětína stála té doby ještě jedna pohanská svatyně, o kteréž když Ota uslyšel, vyslal tam kněze Oldřicha, aby ji pobořil. Pohané, vidouce přicházeti kněze z družiny Otovy a tušíce záměr jeho, metali se zdi chrámové po něm kyji a kamením, tak že tento musil se s nepořízenou vrátiti do Štětína. Na to zašel tam Ota sám, a obranci božnice, uzřevše biskupa, oděného v pontifikalie, rozprchli se odtud, a Ota zbořil i tento jediný ještě chrám, v němž volali naposled pohané na Štětínsku společně své bohy marně na pomoc.

Vraceje se do Štětína nalezl Ota nedaleko města nad míru veliký, jakémusi bůžku posvátný ořešák, a chtěl i ten zmařiti. Štětíňané však jali se jej prositi, aby toho neučinil, an prý strážce stromu toho živí se ovocem jeho, a slibovali mu přísahou, že nebudou k stromu žádných obětí bůžku více přinášeti. Když Ota svolil k žádosti jejich a s nimi ještě rozmlouval, tu z nenadání přichvátal sem strážce stromu a mrštil sekerou po biskupu; než rána šla mimo a nezastihla nikoho. Přítomní chopili ihned rozvzteklence a chtěli jej usmrtiti, avšak Ota nedopustil, aby mu bylo ubliženo, a vyžádav mu milost nechal mu i ořešák.

Po dokonaném díle v Štětíně zamýšlel Ota navrátiti se opět do Uznojma, avšak ani Štětíňané před odchodem jeho prosili jej, aby je smířil s knížetem Vratislavem, s nímž po nějaký čas již žili ve sváru, obrátil se proto z Štětína k Volynu a odtud k sídlu knížecímu, do Kamína. K žádosti Otově musilo jej provoditi několik vážených mužů štětínských do Kamína, aby takto snadněji docíleno bylo narovnání mezi městem jejich a knížetem.

Kněz Tříhlavův, přebývaje někde na blízku Štětína a slyše o cestě Otově, odvážil se s jedním žrecem ještě posledního nepřátelského pokusu proti biskupovi. Svolav kolem sebe své věrné přikazoval jim, aby připravili bohům svým slavný den. »Bůh náš« (Tříhlav), pravil kněz, »jejž onen starý svůdce usiluje vyhostiti, zjevil se mi a přikázal mi, aby mu na jisto byla hlava sťata a mně odeslána.« K pokynu kněze vypravilo se čtyřiaosmdesát **) ozbrojenců, kteří přepadli loď, na níž se Ota v průvodu svých kněží a čelních Štětíňanů plavil po Odře do Haffu; než po učiněném útoku, poznavše spiklenci v družině Otově

*) Omnis populus iam quasi vir unus id ipsum sapiebat in Domino. Herb. III, 20.
**) Ebo, III, 20. — Herb. (III, 24) praví: Conducta magna sicariorum multitudine.

Štětíňany a slyšíce od nich, že biskup ubírá se ku knížeti, aby jej naklonil k smíru s Štětínskými, zanechali dalšího potýkání. Od této chvíle mizí žreci pomořští s jeviště; mnozí z nich vyšli bez pochyby ze země, snad na Ranu, nejsouce již doma ani jisti svými životy. Kněz Tříhlavův zemřel téhož dne, v němž nasnoval spiknutí proti Otovi, a přičítal prý skonávaje náhlé ochrnutí těla svého pomstě boží, jež jej proto zastihla, že strojil nástrahy Otovi a odvracel lid od cesty pravdy. Druhý kněz, jenž se účastnil v spiknutí, konaje s kupci pomořskými cestu po moři, zahynul na jakémsi ostrově, byv tu od průvodců svých oběšen v jedné doubravě.

Ve Volyně (v srpnu) nepotkal se Ota s žádným odporem, ano důvěra v něj byla tu již tak velká, že mnozí nemocí sklíčení, majíce jej za divotvorce, přicházeli k němu, prosíce jej, aby je uzdravil. Tak přistoupila zde k němu jedna žena, jsoucí zbavena zraku, a prosila jej, aby ji uzdravil. Ota poslav ji do kostela sv. Vojtěcha radil jí spolu, aby tu klepala paličkou a tak přivolala na pomoc svatého mučeníka. U prvních křesťanů pomořských vešlo totiž ve zvyk, že v případě nějaké pohromy klepávali paličkou, u dveří kostelních na místo zvonu pověšenou, aby tlukotem jejím přivolali svaté ku pomoci. Žena ta nepřestala klepati, až pomocí sv. Vojtěcha prohlédla. Jakýsi Volyňan přivedl čtyry voly, dávaje je Otovi jakožto odměnu za uzdravení syna svého, jenž trpěl náměsíčnictvím. Ota odmítnuv dar a požehnav chorému poslal jej i s otcem do stanu svého, aby tam u ostatků svatých prosil Boha o smilování; načež po zachování se po radě Otově uzdraven jest náměsíčník. Tak oslavují i jinými ještě zázraky životopisci Otovi dílo jeho, když dlel ve Volyně a pak v Kamíně, kamž se byl odebral za příčinou smíření knížete Vratislava s Štětíňany. Po učiněném smíru vrátil se Ota opět do Volyna, odkud zamýšlel ještě zajíti k Slovanům na Ranu.

Ranové slyšíce o návratu Štětínských ku křesťanství rozhněvali se na tyto, že bez všeho ohledu na ně a bez jich rady tak jednali, a zřekli se nejen přátelství a obchodu s nimi, než zdvihše proti nim válku přitáhli s velkou mocí k Štětínu. Rozloživše se na břehu Odry u samého města nemohli však Ranové ničeho pořiditi a utrpěvše na konec značnou porážku vrátili se domů. Právě v této době, když tak Ranové zahořeli hněvem na Štětíňany, pomýšlel Ota na cestu k oněm, aby jim kázal evangelium. Ranové dozvěděvše se o záměru jeho vzkázali mu několikráte, že nikdo, ani on ani kdokoliv jiný z družiny jeho, přijda k nim, neujde smrti. Hrozbami těmito roztoužil se však Ota jen ještě více jíti na Ranu, doufaje zde dojíti na jisto oslavy mučenické. Chystaje se již na cestu dozvěděl se však, že Rana sluší pod metro-

politu lundského; pročež vypravil ihned do Skanie z kněží svých jakéhosi Ivana, aby žádal tamního arcibiskupa Ascera, jemuž poslal darem skvostnou štolu a balzam, o svolení k řečené misii. Ivan vrátiv se teprv z cesty své po šesti nedělích připlavil s sebou biskupu lodičku másla jakožto vzájemný dar od Ascera a přinesl od tohoto zprávu, že svolení k šíření křesťanství na Raně nezávisí toliko na vůli jeho, než i na schválení dánských pánů, a že po učiněné v té příčině poradě na příští synodě dá o tom Otovi zprávu. Avšak ješto té doby přišli poslové k Otovi od císaře Lothara a z Bamberka s žádostí, aby se již navrátil domů, sešlo z té pouti na Ranu.

Vykonav před odchodem svým ještě cestu po některých krajinách pomořských, aby utvrdil ve víře vyznavače, ubíral se Ota, rozloučiv se navždy s Pomořany, po druhé jako vítěz nad modlami do Hnězdna, moha se ovšem nyní kojiti bezpečnou nadějí, že již více neoživne Tříhlav v Štětíně. Pobyv osm dní na dvoře knížete Boleslava navrátil se na sklonku roku 1127 do Bamberka.

Vypsavše v krátkosti pouti pomořské sv. Oty přičiňujeme za příčinou jasnějšího poznání země pomořské a jejího obyvatelstva na konec ještě několik myšlenek, ač namnoze již vysvítají z vypravování samého.

Zadní Pomoří líčí nám Herbord jakožto zemi velmi bohatou. »Kdyby země ta,« praví on, »měla i keř vinný a strom olivový a fíkový, rovnala by se zemi zaslíbené. Vína tu není, a obyvatelé po něm nebaží, neboť medovina jejich a výborné pivo překonávají vína falernská.« Na druhé své pouti přinesl tam Ota i révu, aby utěšená ta země vydávala také víno pro mešní oběť.

Pomoří, jemuž Vratislav panoval, rozděleno bylo na 12 žup. Města župní byla tato: Bělohrad, Kolobřeh, Klodna, nejmenované velké město*), spustošené Boleslavem polským r. 1121, mezi Klodnou a Kolobřehem, Kamin, Volyn, Štětín, Pyřice, Uznojm, Bolehošť, Hostkov a Dymin. Na straně polské byla země chráněna netoliko velkým pomezním hvozdem, nobrž i hrady, přírodou a uměním pevnými.**)

Moc knížecí v Pomoří byla té doby ještě slabá, nemohouc překonati ani právo rodiny ani šlechty, ani volnost Štětína. Rodina neodevzdala tu ještě moc svou nad životy svých členů státní moci, tato poskytuje toliko místy ochrannými čili asyly záštitu svou pronásledovanému. Dvůr knížecí v

*) Magna civitas ferro et incendio vastata. Herb. II, 38.

**) At illi (Pomerani) suis fisi viribus, eo quod civitates et castra natura et arte firma in introitu terre haberent quam plurima, se inexpugnabiles fore arbitrati sunt. Herb. II, 5.

každém župním místě pomořském byl místem asylním, *) a mylné jest tudíž mínění, jakoby místa ta u Slovanů teprv v době křesťanské byla vznikla. Asyla pomořská jsou důkazem o prastarém ústrojí tamní společnosti; rovněž i usmrcování dítek, jež bylo té doby v Pomoří ještě v obyčeji, ††) nesvědčí o nelidkosti, nobrž spíše o starobylosti tamních řádů. Z věcí těchto můžeme souditi, že společnost pomořská byla snad jediná v Evropě, která s původním, prastarým svým rázem do tak pozdních dob se dochovala, ač tak živě a dlouho již stýkala se se světem křesťanským. *)

V župních místech vládla osedlá tu šlechta dědičně a rokujíc vždy o věcech důležitých s kmety nedopouštěla tu vzmáhání se moci knížecí; nějaké beneficiarstvo čili úřednictvo, od knížete ustavené, jako té doby u nás, nelze z pramenů poznati.

Štětín ***) nedbal rovněž jako šlechta rozkazů knížecích. Město to bylo té doby u velikém květu a nemělo již žádné podoby s tehdejšími podhradími, nobrž prostranství někdy hradské a předhradské bylo tu již pojato v ohradu městskou. Jest to samorostlý, jako u Řeků a Římanů, zajisté v té době a v těch stranách evropských podivuhodný vývin městského života, jenž svědčí o velké pokročilosti toho národu. I tu vládli mocní rodové panští, tak že se Štětín toho času rovnal mocné městské immunitě patrické. †)

Na sněmy chodívali lechové a kmeti, ††) na roku uznojemském, kde jednáno o víře křesťanské, účastnili se také kněží pohanští. Nález sněmovníků oznámován v Štětíně na náměstí shromážděnému lidu s řečniště.

Vojenská moc skládala se ze zástupů šlechtických a z hotovosti zemské. Šlechtic, konaje službu vojenskou na koni, neměl žádného štítonoše, a nesa sám štít svůj a maje dvojvak přes rámě přehozený vedl si velmi hbitě jako voják. Toliko župané a mocní lechové mívali v průvodu svém po jednom neb na nejvýš po dvou panoších. Hotovost zemská sbírána tu jest tím způsobem, že jistý počet hospodářů vypravil ze svého středu jednoho ve zbroji do pole a staral se po čas války o rodinu jeho.

---

*) V. str. 112.

**) V. str. 110.

***) Ingens civitas. Herb. II, 34. — Amplissima civitas et maior Iulin. Ebo, III, 1. — Srov. str. 114.

†) Vršák praví k Otovi: »Ego cum primatibus hunc locum regentibus« etc. Ebo, III, 16.

††) Principes et natu maiores. Ebo III, 6.

Vedle šlechty byli kněží nejmocnější a nejváženější stav v staré pomořské společnosti, a byli v dosti hojném počtu po celé zemi rozšířeni. Životopisci Otovi mluví o vyšších (pontifices) a nižších knězích (sacerdotes), než nelze z nich poznati jasně, na čem se toto roztřídění zakládalo. Čelní svatyně opatrovali nepochybně pontifikové, mezi kterýmiž kněz Tříhlavův v Štětíně přední místo držel, a u Ebona nejvyšším knězem (summus idolorum pontifex) slove. Odznakem důstojnosti jeho byla kněžská berla;*) avšak mocí svou nerovnal se nikterak knězi Svantovitovu na Raně**), neboť co nám Helmold o tomto vypravuje, že totiž požíval větší vážnosti než král sám,***) a že měl, předkládaje v jistých případech králi a národu vůli bohů, i nejvyšší soud †), ano že řídil i mezinárodní záležitosti ††), o tom o všem není žádné stopy v Štětíně.

V rouchu bílém †††) konali kněží obřady náboženské, ku kterýmž také hadačství pomocí hřebí a posvátného koně náleželo. Mysli lidské ovládali rovněž i vykládáním snů, zvěstováním všelijakých vidění a zázračných znamení, a podobnými věcmi. *†) Těmito prostředky, jak z rozpravy této na mnohých místech patrno, provozovali velkou moc v národě; jejich působením odpuzována nejen všeliká novota, nobrž po radě jejich, když vyskoumali budoucnost, vedeny i války po suchu a po moři s nepřátely. Důchody plynuly jim hojné, které jakož i jmění chrámové při zavedení křesťanství připadly kostelům křesťanským; **†) zvláště však dostávalo se kněžím rozličných jídel a nápojů, každého dne

---

*) Ecce unus sacerdotum, vir Belial, ... cambucam suam manu gestabat etc. Herb. III, 18.

**) Na straně 117 v poznám. po slově Pomoří jest vynecháno: spolu i s takovou mocí.

***) Helm.: Maior flaminis quam regis veneratio apud ipsos est (I, 36).— Rex apud eos modice estimationis est comparatione flaminis (II, 12).

†) Když jednou přišel na Ranu jakýsi Gotšalk jakožto misionář, učinil kněz Svantovitův ihned toto opatření: Accersitis rege et populo nunciat (flamen), irata vehementius numina, nec aliter posse placari nisi cruore sacerdotis, qui peregrinum inter eos sacrificium presumpsisset. Ib. II, 12.

††) Když kníže Bodrců Jindřich přitáhl r. 1114 válečně na Ranu, vyšel do táboru jeho kněz Svantovitův, aby s ním jednal o mír. Ib. I. 38: Videntes igitur Rugiani impetum viri (Heinrici), timuerunt timore magno, miseruntque flaminem suum, qui cum ipso de pace componeret.

†††) Kněz Jarovitův v Bolehošti byl «candidis indutus.» Herb. III, 4.

*†) Sacerdotes ydolorum varia calliditatis sue argumenta visionibus, sompuiis, prodigiis et variis terroribus confinxerunt. Herb. III, 4.

**†) Jako n. př. v Štětíně. Et ex hoc sacrificia, que copioso apparatu et diviciis sacerdotibus fanisque ydolorum exhibebantur, nunc ecclesie Christi vendicabant. Ebo, III, 1.

modlám přinášených, které prý jako kněží Bélovi v Babyloně tajně se svými přátely odnášeli, ujišťujíce pak obětníky, že od bohů požity byly. *) Ze zpráv nás došlých možno poznati, že kněží pomořští těšili se nejen z hojného hmotného nadání, ale že i vynikali nad ostatní lid svou vědoucností a zkušeností. Slovan pomořský honosil se v té příčině rád důstojnými služebníky bohů svých a pokládal Boha, o němž mu křesťanští misionáři hlásali, za nižšího a nepatrnějšího všech ostatních bohů, an prý není s to, aby měl jiné lidi, než toliko nezkušené a sprostické, žebráky a chuďasy pro službu kněžskou. **)

V mravích srovnávali se Pomořané nejvíce s Rany, s nimiž byli od nejstarších dob v stálém kupeckém spojení. O čem Herbord jen zkrátka připomíná, že totiž v Pomoří nebylo ani žebráků ani nuzných, to vykládá Helmold jakožto zvláštnost mezi Rany, kterou nepochybně v bodrcké Vagrii pohřešoval, mnohem zřetelněji. »Také není mezi Rany,« dí řečený letopisec, »ani žebráka ani nuzného. Staneli se někdo chorobou nebo sešlostí věkem k práci nezpůsobilým, bývá bez odkladu v ošetřování přikázán svému dědici, jenž se ho s velikou bedlivostí ujímati musí. Neboť pohostinství a péče o rodiče jsou u Slovanů prvními ctnostmi.« Hostimilní byli všichni Slované baltičtí. Sám Ebo, jenž méně než Herbord dotýká se vlastností, jimiž společnost pomořská nad jiné vynikala, vypravuje, že misionáři, jež hostila choť župana v Bolehošti, byli uchváceni podivením a úžasem, shledavše v říši té ďábelské tolik pokory a pohostinství. ***) A abychom si ten obraz o pohostinství baltických Slovanů doplnili, slyšme i svědectví, jakéž vydává v té příčině Helmold o Bodrcích: »Tu jsem poznal ze zkušenosti,« dí on, (když byl totiž hostem u bodrckého knížete Přibislava), »o čemž jsem dříve toliko slýchával, že žádný národ, co se týká pohostinství, není počestnější jako Slované. V častování svých hostí jsou všichni jedné mysli a stejně horlivi, tak že nikdo u nich za pohostinství prositi nemusí. A kdyby někdo u nich, což se velmi zřídka stává, postižen byl, že odepřel ci-

*) Nam, ut in Daniele propheta legimus, cottidie fercula et pocula diversi generis copioso apparatu simulacris illis vasta mole prominentibus exhibebantur; que omnia sacerdotes cum amicis suis, clanculo ingressi, absumebant et a diis commesta asserebant. Ebo, III, 10.

**) Kníže Vratislav ukazuje sněmovníkům v Uznojmě k Otovi, jakožto k vznešenému a bohatému misionáři, a praví: Dixistis namque et subsannando blasphemastis, quia Deus christianorum omnibus diis vilior esset atque inferior, qui sue doctrine ministros habere non posset nisi tantum homines imperitos et rusticos, mendicitati egestatique addictos. Herb. III, 3.

***) Mirantibus eis et admodum stupentibus, quod talem in regno diaboli humilitatis et hospitalitatis gratiam invenissent. Ebo, III, 7.

cinci pohostinství, tohož dům i majetek může býti zničen zážehem; ano všichni svorně tvrdí, že ten, jenž se neostýchá podati chleba cizinci, ten že jest zlopověstný a sprostý, a že zasluhuje, aby u všech přišel v potupu.«

Z odpovědi Štětíňanů,*) jakouž dali Otovi na první pouti jeho, že totiž »mezi křesťany jsou zloději a lupiči« atd., možno poznati nejzajímavější stránku společnosti slovanské v Pomoří; neboť ze slov těch musíme souditi, že mezi nimi podobných zločinů nebylo, a že se jich jen proti nepřátelům dopouštěli. Očitý svědek Sefrid, jenž větším bystrozrakem všechno pozoruje a upřímněji vypravuje, než Oldřich, zpravodaj Ebonův, přivádí tento výrok k paměti a dokládá svým vlastním svědectvím pravdu jeho. Ano on rozhovoří se na krátko,**) když již všechno pověděl o první cestě biskupově, s takovou zálibou a vroucností o ctnostech Pomořanů, tak že se nám zdá, jakoby k nám zazníval hlas z blažené říše Saturnovy. »Mezi nimi (Slovany pomořskými) jest taková věrnost a pospolitost,« tak hovoří Sefrid k Timonovi v dialogu Herbordově, »že krádež a podvod jsou jim zcela neznámy, a nezamykají proto svých truhel a skříní. Zámku a klíče jsme tam ani neviděli, a oni se nám velice divili, vidouce sedla naše na soumary a sříně uzamčené. Šaty své a peníze, a cokoliv vzácného mají, ukládají do beden, které toliko přikrývají, nebojíce se krádeže, jim totiž neznámé. A což zvláště jest s podivením, s jich stolu se nikdy jídla neodklízejí; každý hospodář má zvláštní, čistou a pěkně upravenou místnost, sloužící toliko k občerstvení. V ní není stůl nikdy bez jídel a nápojů, a když oněch ubylo, přinášejí se jiná a jsou připravena pro ty, kteří přicházejí, aby tu stolovali. Nechť přijde v kteroukoliv hodinu, jest tu příchozí hostem a jako doma, a nalezne tu vše pohotově k stolování. — Jsouce vděčni upřímnému vypravovateli za tuto zprávu litujeme spolu, že nebavil dále tímto hovorem Timona, abychom tak nabyli jasnějšího světla o životě Slovana, při Baltu zesnulého.

---

*) V. str. 115.
**) Herb. II, 41.

Dějiny republiky benátské v středním věku.*)

Vypravuje *J. Lorenz.*

(Povaha dějin benátských). Poutají-li nás již vůbec dřevnější periody dějin středověkých, stává se to u větší míře, kde se starožitné půdy vlaské dotýkají a na výmluvných zříceninách dávné vzdělanosti docela nové stránky ducha lidského odhalují. Nám není teprv třeba nějakého vzletu romantického, abychom hluboké účastenství brali na nenáhlém vznikání republiky benátské, kterou »národ rybářů a plavců, kramářů a solníků z ničeho až k těm nejhrdějším výšinám politické existence povznesl a v boji a míru, ve státě a diplomacii, v umění a obchodě bujnokrásným vavřínem ozdobil. Hádankou mezi městy v přítomnosti, hádankou státní v minulosti, stojí Benátky jako obrovský koráb v obrovském přístavě na kotvách. Jenom tak zvláštní stát jako Benátky, mohl míti státní inkvisici, jak v pravdě byla. Již živlové, zdá se, že předurčili město v lagunách k aristokracii. Věčný boj s vlnami, nejistota vlastních osad, rostoucí spřátelení se s nebezpečím, to vše vyžaduje nutně nejpřísnější, třeba i jednostraný vývoj činnosti rozumové. Rozum sám musil panovati, aby se mu události staly služebnými. Benátky byly již námořskou kolébkou svou určeny k metropoli obchodu světového, a co takové bylo město v lagunách hned od počátku aristokratické, nechť si se po dlouhé věky pohybovalo v zevnějších formách monarchicko-patriarchálních.«

(Venetové). Nejstarší nám známí obyvatelé v oné krajině, kde později mocné Benátky vyrostly, byli Venetové, národ, jak se ku pravdě podobá, slovanský. Hlavním sídlem jejich bylo Patavium (Padova). Na západ sousedili s nimi kmenové galičtí, po jejichž podmanění skrze Římany za nedlouho i Venetové adriatičtí se stali odvislými od národu římského, který v jejich území založil osadu Aquileji (183 př. Kr.). Nemohouce odolati mocnému tehda již živlu římskému, odnárodnili se v krátké době docela, přijavše řeč a mnohé zvyky svých podmanitelů.

(Počátky republiky benátské. Prvotní ústava její). Když za úpadku západořímské říše Alarich se svými Gothy r. 408 po Kr. do Italie vtrhl a zemi pustošil, a Attila, král Hunův, r. 452 mohutnou Aquileji zbořil a ostatní města severně řeky Padu pleniti kázal, utekla

*) Není tu zajisté zapotřebí znalci podotýkati, že práce tato nehledí k tomu, aby něco zcela nového poskytovala. Skladateli záleželo především na tom, aby co možná stručně nastínil podivuhodný rozkvět a mnohostrannou důležitosť republiky benátské, a u svých čtenářů poněkud přispěl k zahlazení mnohých a ještě dosti zakořenělých předsudků ohledem na republiku a její instituce. Z bohaté literatury historické o Benátkách uvádíme zde pouze ona díla, na kterých se práce tato hlavně zakládá. Jsou to v první řadě:

H. Leo, Geschichte der italienischen Staaten. — A. Gfrörer, Byzantinische Geschichten, herausg. v. Dr. Weiss. I. Gesch. Venedigs v. s. Gründg. bis z.

se část obyvatelstva severoitalského na ostrůvky v lagunách Siného moře, které nepřátelským vojům tak snadno přístupné nebyly. Jsouce odvislé od říše východořímské, nepožívaly tyto ostrovy žádné samosprávy, nýbrž byly, co se soudu a jiných ještě záležitostí týkalo, spravovány vojenskými tribuny pod vyšší mocí exarcha, který sídle od r. 555 v Ravenně jmenem císařů byzantských správu nad Italií vedl.

Opanováním severní Italie skrze Langobardy (568) obdrželi obyvatelé venetských ostrovův, tohoto úschraní pro zbytky římské vzdělanosti v severní Italii, po dobytí Aquileje a Padovy znamenitou posilu, ani zámožnější a urozenější obyvatelé těchto měst na ostrovech venetských, Langobardům nepřístupných, útočiště hledali a tu, živíce se tržbou, stále osedli, kdežto lid chudší, jako dříve, rybářstvím se živil. Na tento způsob povstaly první živly aristokracie na ostrovech venetských. S obyvateli aquilejskými uprchl zároveň patriarcha aquilejský, který vyvoliv si později ostrov Grado za sídlo své ohledem na vysoké důstojenství závažné měl slovo v obecních záležitostech. Když pak r. 606 následkem církevního sporu znovu patriarcha v Aquileji ustanoven byl, utvořili si obyvatelé venetských ostrovův zvolením zvláštního patriarchy, jemuž i biskupové dalmatští podřízeni byli, svou vlastní diecési.

Prvotní ústava obyvatelů venetských ostrovů byla patriarchální. Každý ostrov tvořil zvláštní republiku s tribuny v čele, kteří od obyvatelstva jednotlivých ostrovů voleni bývali. Od toho času však, kdy říši Ostrogothův v Italii od císařů byzantských konec učiněn jest, a tito si nadvládu také nad ostrovy venetskými osobovali, cítili ostrované, jichž obchod utěšeně se vzmáhal, potřebu větší centralisace, zvláště když ostatní část severní Italie pod jhem langobardským úpěla. I usnesli se obyvatelé různých ostrovů na tom, že si zvolí společného náčelníka, který by až do své smrti stál v čele jejich konfederace. Tím způsobem se stalo, že r. 697 zvolen jest hlavně přičiněním patriarchy gradského a vojenských tribunův za duka čili vojvodu Paoluccio Anafesto, a takto základ ku potomní republice benátské položen jest. Volba dože čili vojvody děla se původně za hlasování veškerého lidu, od urozených, od kněží a měšťanů; a býval volen na čas svého

---

Jahre 1084 Gratz 1872. — K. Hopf, Venedig, der Rath d. Zehn u. die Staatsinquisition. (Raumers hist. Taschenbuch 1865). — A. Reumont Ital. Diplomaten u. dipl. Verhältnisse. — H. Stephan, Das Verkehrsleben im Mittelalter. — Co se Leona týče, čerpal hlavně ze spisů: Marin, storia civile e politica del commercio de' Veneziani a Le Bret, Staatsgesch. der Republik Venedig. Hopf má při své práci za základ »výborné« dílo: Storia documentata di Venezia (10 sv. 1853—61) od Sam. Romanina, které skoro veskrz na základě listin sepsáno jest a v té příčině za hlavní pramen pro dějiny republiky benátské pokládati se může. Hopf mimo to vážil přímo z kněh rady desíti mužů, které jsou hlavním zdrojem pro dějiny inkvisice. Na základě těchto kněh (»Misti«) pokusil se vylíčiti vznik, podstatu a působnosť rady desíti a státní inkvisice z jejího lůna vyšlé a dokázati, že inkvisice benátská, co se vnitřní správy týče, daleko lepší byla, než její pověsť, a že byla potřebou nejen benátské aristokracii, ale i lidu benátskému. Všichni novější spisovatelé dějin benátských se v tom shodují, že Daru-ova dříve a namnoze ještě posavad mnohovelebená »histoire de la république de Venise« jest dílo povrchní, strannické a beze vší kritiky.

života, maje z počátku téměř moc neobmezenou, tak že se rovnal svrchovanému králi, volbou na trůn dosedlému.

(Poměry Benátek k císaři byzantskému a k Frankům.) Ostrovy benátské zůstaly i nadále pod vyšší mocí císařů byzantských, kteří i volbu zvláštního dože benátského schválili a jej taktéž za svého zástupce považovali, jako místodržitele římského, neapolského a j., avšak moc jejich stávala se v těchto krajinách čím dál tím víc pochybnější, zvláště když první dožové tomu rozuměli uspokojiti panovníky cařihradské ohledem na jejich právo k ostrovům benátským a na oko jejich nadvládu uznávali. O dřevnějších dobách mladé republiky benátské nevíme pro nedostatek souvěkých zpráv nic určitějšího. Zaniknutím exarchátu ravenského, jemuž r. 752 učinili konec Langobardové, zničen jest zároveň obchod mezi Italií a Cařihradem, který však později přešel na Benátčany, jejichž jízdy do Cařihradu v 9. století počínají. Za času Karla Velikého naskytla se malému posud státu benátskému příležitosť, zprostiti se docela nenáviděné nadvlády byzantské, když dožové k Frankům se klonili, kteří obnovivše západní císařství římské pány v Italii se stali a Benátčanům rozličné výsady udělovali, jimiž tito se naproti císařům byzantským ozbrojili, aniž by se však byli stali poplatnými panovníkům franckým. Mírem r. 810 mezi Karlem a cís. řeckým uzavřeným, uznána jest neodvislosť republiky benátské. Výborná poloha Benátek mezi západním a východním císařstvím podporovala jejich rychlé zkvetání.

(Rialto sídlo vlády. Sv. Marek patron republiky). Po zmařeném útoku Pipina, syna Karlova, na ostrov Rialto (Rivus altus, střed nynějších Benátek), přeloženo jest r. 810 sídlo vlády na tento ostrov, s nímž nejbližší ostrůvky, na nichž se byli obyvatelé v příčině obhájení samostatnosti své shlukli, mosty spojeny jsou a takto položen základ k nynějšímu městu.

Nedlouho na to odřekli se Benátčané posavadního patrona své republiky sv. Theodora, rodilého z říše řecké, a zvolili si na jeho místo sv. Marka evangelistu za strážce svého města, jehož ostatky z Egypta, kde smrtí mučedlnickou skonal, r. 827 do Benátek přivezli.

(Vzrůst Benátek a jejich obchodu). Zároveň s úpadkem říše německé a řecké a vzmáhající se mocí Arabů, provozujících nyní panství na Středomoří, povznášely se Benátky vždy více nad ostatní města na moři adriatickém. Již od 8. a 9. století navštěvovali Benátčané průmyslná města arabská v severní Africe, ve Španělsku a na Sicilii, a provozovali mezitímní obchod mezi nimi a různými národy, bydlícími na březích moře adriatického. Hlavním předmětem jejich obchodu byla dalmatská sůl a dříví na stavění lodí a pak otroci. Později zajisté byla větší část obchodu do Levanty v rukou kupcův benátských, a ačkoliv jim papež obchod s nevěřícími Saraceny zakázal, přece Benátčané, jinak pojímajíce křesťanství, které jim toliko zabraňovalo prodávati křesťany za otroky nevěřícím; *) vždy většího bo-

*) Jakého smýšlení Benátčané v ohledu náboženském vůbec byli, můžeme již z toho souditi, že v jedné rozepři s papežskou stolicí v 16. stol. přejitím na víru protestantskou celou rozmíšku skončiti chtěli, držíce se pevně zásady »napřed Benátčané a pak křesťané.«

hatství jím nabývali, zvláště když v neustálých bojích mezi Němci a polabskými a baltickými Slovany, valná část slovanských zajatých od zištných Židů do Benátek vedena a pak do východních zemí za otroky prodávána jest. Obchod benátský nesáhal tehdy ještě až do samé Indie, tam vedli obchod posud kupci cařihradští.

(Boje proti slovanským Nerečanům. Dobytí přímořské Dalmacie a šíření obchodu). Ustavičné půtky námořské s loupežnickými Nerečany na jižním pobřeží dalmatském, kteří se vyzuli z poslušenství velikého župana srbského, nutily Benátčany zříditi si válečné loďstvo, které majíc v oněch půtkách, téměř po celé 9. a 10. století trvajících, výbornou školu, dobře se v nich vycvičiti mohlo, tak že republika sesilivši v těchto bojích a pak ve válkách s musulmany sicilskými za dože Pietra Orseola II. r. 997 nejenom se odvážiti mohla odepříti ročního poplatku velikým županům chorvatským, k němuž se byla v 2. polovici 9. století zavázala, ale i zničením jejich loďstva a hradů na vždy učiniti konec jejich loupežem. Tím, že se podařilo Benátčanům vyčistiti moře adriatické od loupežníků námořských, povznešena jest moc mladé republiky, jež od té doby nabyla větší důvěry k sobě samé.

Za jmenovaného dože dána jest Benátčanům také příležitosť od měsť latinských na pobřeží dalmatském rozšířiti moc svou daleko od hranic nepatrného posud území svého a zjednati si takto panství nad mořem adriatickým. Obyvatelé latinských měst v Dalmacii, (jako Zader, Trogir, Split a Dubrovník) odpadli totiž od říše řecké a samy si zvolili vlastního dože. Jsouce slabi naproti knížatům chorvatským, musili se odhodlati k ročnímu poplatku (868). Po více než sto let byli Chorvatům poplatni a jejich dlouholeté přání, aby se dostali pod ochranu benátskou, se teprv vyplnilo, když dože Orseolo II. po 160 leté válce slovanským Nerečanům a Chorvatům s těmito spolčeným, takovou ránu zasadil, že se nikdy více nezpamatovali; následkem toho přišla celá přímořská Dalmácie t. j. města Zader, Trogir, Split, Dubrovník a některé ostrovy, jako Krk, Rab a Korčula v poddanství benátské. Nástupce Držislavův v Chorvátsku, jenž r. 1000 zemřel, byl Svetoslav a po něm nastoupili vládu bratří jeho Krešimír III. a Gojslav; tito panovníci hleděli vypuzením Benátčanů z Dalmácie opět dobyti měst dalmatských, avšak Benátčané zvítězili v bitvě u Zadru r. 1018 nad Chorvaty a podrželi takto přímořskou Dalmácii. Dobytím této země rozšířil se obchod benátský po suchu k národům slovanským, bydlícím na řekách Dravě a Savě, a po těchto řekách až k Dunaji. Starověká silnice obchodní z Aquileje (Vogleje), matky to Benátek, na východ do Byzancie, dotýkajíc se měst Sisku, Srěmu a Zemuně, a pak na sever do Carnuntum (nynějšího Hainburku) na Dunaji, dotýkajíc se Ptuje a Šoproně, později Lublaně a Hradce Štýrského do Vídně, přišla opět v užívání.

(Nesnáze mladé republiky). Co se záležitostí vnitřních týče, byla mladá republika benátská, nemajíc posud ustálených forem, často bouřemi podrývána. Rodiny Partecipaziův, Candianův a Orseolův měly asi 200 let vládu nad Benátkami skoro výhradně v rukou svých; ký tedy

div, že jednotliví dožové jsouce nad to s mocnými panovníky sešva-křeni a nepodléhajíce z počátku žádné zákonité kontrole, po dědičném panství toužili? I stalo se, když Otto Orseolo po tolika vítězstvích nad nepřátely získaných, svému rodu dědičné panství zjednati usiloval, že proti němu se strhla veliká bouře, kterouž monarchické choutky jeho zničeny a hrdý rod Orseolův od rozhněvaných spoluobčanů na vždy vlády nad Benátkami zbaven jest. Následek bezprávných přechmatův tohoto dože byl, že takovémuto zločinnému pokoušení se o zavedení neobmezené a dědičné vlády nadále učiněn jest konec přísnými zákony, jimiž budoucím dožům ohledem na jich moc příslušné meze vytčeny jsou.

(Obmezení moci dožecí). Moc nového dože obmezena jest tudíž r. 1032 dosazením dvou stálých rádců, kteří sice již za panování prvních dožů těmto po ruce byli, avšak později více dosazováni nebyli. Tito rádcové měli dože ve všem všudy podporovati a za jeho veškeré jednání býti jaksi zodpovědnými; proto nesměl také dože v žádné důležitější záležitosti rozhodnouti, aniž by byli dali jeho rádcové k tomu své svolení. Naskytla-li se někdy otázka, která měla velikou váhu do sebe, byl dože povinen váženější a vzdělanější občany k tajným poradám svolávati, vlastně se jich dožadovati, aby se k sezením dostavili, než den k schůzím jednou pro vždy ustanoven jest; odtud jejich jmeno consiglio dei pregadi. Tito pregadi, tvoříce později senát, řídili všecky záležitosti politické a zastupovali jaksi celou obec, která za pozdějších dožů málo kdy svolávána byla. »Takto obmezen stal se dože méně odpovědným a při každém důležitém řízení snažil se o získání pro sebe veřejného mínění.«

(Pomáhání říši byzantské proti Normanům). Přese všecky vnitřní zmatky, které arciť tak trvalé nebyly, jako v ostatní Italii, povznesli Benátčané námořskou moc svou v míře takové, že mohli císařům byzantským, osobujícím si tehdá ještě vládu nad celou Italií, s loďstvem svým pomáhati proti vypínavým Normanům apulským, kteří Neapolsko a Sicilii Byzantincům odejmuli a pak Drač obléhali, kde císař Alexius Komnenus, chtěje město vyprostiti, na hlavu poražen jest (1081). Pravda, že se Normané těmito výboji stali i Benátčanům samým zvláště v ohledu obchodním nepohodlnými a proto pomáhali, aby se jen Normané nestali pány moře adriatického, tím důrazněji císařům řeckým, za čež obdrželi od Alexia netoliko rozsáhlé výsady obchodní v jeho říši, ale bylo od něho jim i potvrzeno držení Dalmácie, a bezpochyby dostala se v té době i přístavní města v Istrii, totiž Terst, Pola a Kopr svolením řeckého císaře pod ochranu republiky benátské (1085).

(Zmohutnění republiky válkami křížovými). Válkami křižáckými nabyli Benátčané přepravováním poutníků do Palaestiny znamenitého bohatství, zároveň však zdokonalili při tom své plavectví, a kdežto křižáci s nevěřícími bojovali anebo na místech svatých na modlitbách trvali, založili Benátčané, ač ne na dlouho, v Sidonu, Tyru a Ptolemaidě osady a uzavírali dalekosáhlá spojení obchodní, jimiž valně z mezí posavadního obchodu, posud toliko do Cařihradu vedeného, vykročili. Benátky se staly takto nejmocnějším a nejbohatším městem v horní Italii, v němž se sbíhaly poklady z celého orientu.

(Osudy přímořské Dalmácie). V této době vymřel Štěpánem II. rod Držislaviců v Chorvátsku r. 1089. Za bezvládí, které nyní v zemi nastalo, zmocnili se Benátčané zase pobřežních měst dalmatských, které si byl vnuk a druhý nástupce Krešimíra III., Petr Krešimír IV., jeden z nejslavnějších králů chorvatských, na čas podrobil. Avšak Benátčané nebyli dlouho v jejich držení, neboť král uherský Koloman, použiv zaneprázdnění jejich v Syrii a Palaestině dobyl na nich měst těchto, vyjmouc ostrovy dalmatské, které téměř všecky podrželi Benátčané, a připojil je k opanovanému Chorvátsku, ponechav jim starožitná jejich práva, svobody a zřízení; sám pak přijal do svého titulu název »rex Dalmatiæ atque Croatiæ.« R. 1114 zemřel Koloman, a za nezletilosti jeho syna a nástupce Štěpána II. dobyli Benátčané ztracených měst dalmatských nazpět, k tomu i sídelního Bělehradu a Šibeníka; Štěpán II. však výboje ty zase jim (1117) odňal, mimo Zader a ostrovy, které Benátčanům zůstaly; tito založili (asi 1130) arcibiskupství zaderské, jímž jaksi i na ostatní Dalmácii působiti chtěli.

(Obchodní výsady). Od Balduina II., krále jeruzalémského, obdrželi Benátčané podobné výsady, jako dříve od císařův řeckých; mimo to jsou jim ještě vykázány přístavy, cla a části pobřežních měst syrských, kde si mohli zakládati vlastní své osady.

Syn a nástupce Alexia Komnena v říši řecké, Jan, musil Benátčanům, kteří se mu mocí svou zdáli býti nebezpečnými, a proto jejich výsady ztvrditi nechtěl, po ukončení čtyrleté války (1122—1126) bezděky tyto potvrditi. Za jeho nástupce Manuela I. obdrželi za pomoc jemu proti normanskému králi Rogerovi II. prokázanou, neobmezenou svobodu obchodní v jeho říši (1148). Později dovoleno jest Benátčanům i v normanském Neapolsku a Sicilii svobodně kupčiti.

(Bitva u Legnana a mír benátský). V té době začínaly Benátky nabývati důležitosti světodějné. Ve válce mezi německým císařem Fridrichem I. a městy lombardskými podporovala republika benátská odbojná císaři města nejen penězi, ale později přidala se i zjevně ke spolku lombardskému, k němuž také papež Alexandr III. a řecký císař Manuel I. náleželi. Avšak spojenci tito nezůstali dlouho pohromadě, neboť Benátčané vypověděli následkem dobytí Dalmácie od cís. Manuela I. tomuto přátelství. Císař Manuel provozoval totiž tehdá záhubný vliv na Uhersko v domnělý prospěch mladého Bely, jejž za svého přijal, a opanoval Dalmacii, vyjmouc Zader a ostrovy patřící Benátčanům. Když mezi oběma válka vypukla, odňali Benátčané mocnému již tehdy spolku měst lombardských podporu svou a s Fridrichem se spřátelíce úzce se s ním proti Manuelovi spolčili.

Následkem této změny poslal cís. Fridrich nové vojsko do Italie (1174) proti důležité Ankoně, která tehdy cís. byzantskému patřila, odkudž tento panství své po celém poloostrově apenninském rozšířiti doufal. Vojsko německé marně obléhalo pevnou Ankonu, při čemž mu Benátčané s loďstvem svým nápomocni byli. Konečně přitáhl Fridrich sám do Italie, avšak utrpěv r. 1177 u Legnana rozhodnou porážku, byl přinucen učiniti mír. Schytralá republika benátská převzala nyní na sebe úlohu prostředkovací mezi oběma stranama a jejím přičiněním

ustanoveny jsou Benátky za místo uzavření míru. V chrámě sv. Marka sešli se cís. Fridrich I. a papež Alexandr III., který nyní zprostil císaře klatby, jíž byl dříve nad ním vyřkl. Smíření nastalo mezi oběma úplné a jak se povídá, držel prý císař dle starodávného obyčeje papeži třemen a vedl kousek cesty jeho oře. Dože Sebastiano Ziani obdržel od papeže Alexandra III. z vděčnosti prsten, který byl příznakem jeho vlády a moci nad mořem adriatickým, z čehož pak vzešla slavnosť na Vstoupení Páně, zobrazující sňatek dože (a v jeho osobě Benátek) se Siným mořem. S městy lombardskými učinil nyní Fridrich prozatím příměří na 6 let, které ještě před uplynutím lhůty proměněno v Kostnici v konečný mír r. 1183.

(Ztráta Zadru). V též době neopomenul svrchu řečený Bela III., nyní král uherský, opět se všeho zmocniti, co mu bylo dříve cís. Manuelem odcizeno. I vtrhl do Dalmácie a opanovav ji dobyl r. 1181 i Zadru na Benátčanech.

(Změna posavadní ústavy. Signoria. Velká rada). Stará ústava benátská změněna jest 1172 úplně následkem nešťastné války, kterou dože Vitale Michieli II. rok před tím s říší byzantskou vedl. Loďstvo benátské mimořádnou daní vystrojené, leželo po delší dobu nečinně v moři aegejském, neboť Michieli pustiv se do vyjednávání s Řeky, jež tito vždy protahovati uměli, pozbyl příhodné doby k udeření na říši řeckou a vypuknutím morové rány ve vojsku jeho byl přinucen beze všeho výsledku domů se navrátiti. Zároveň s vojskem přišel také mor do Benátek, který tu strašně zuřil. Lid kladl vše Michielimu za vinu a vyčítaje mu nad to bažení po vládě neobmezené vzbouřil se proti němu a zavraždil jej (1172).

Nyní předsevzata jest úplná změna v ústavě, která hlavně v tom záležela, že zřízením několika úřadů, které moc dože střežiti a obmeziti měly, položen byl základ ku zřízení aristokratickému a oligarchickému pozdějších časů. Od dosazení 2 stálých rad a zavedení tak zv. pregadů uplynulo 140 let. Během této doby ztratili radové moc svou a pregadi stali se povolnými nástroji dože, neboť tento mohl koho chtěl a kdy chtěl povolati k poradám. »Lid se ustanovil nyní na tom, moc dože více obmeziti, aby snažení po absolutistické vládě, jaké Michieli v sobě choval, nemohlo nikdy více vzniknouti. Nejen že jsou mu přidáni na místě dřívějších 2 rad nyní 6, spolu s dožem »signoria« zvaných, bez jejichž svolení nemohl o válce a míru uzavírati, aniž jakýkoliv základní zákon vydati, ale sestavena jest zároveň velká rada. Každá ze 6 částí Benátek vyslala po 2 voličích, z nichž každý podle nejlepšího svědomí 40 nejlepších měšťanů povolati měl, takže tím způsobem rada 480 osob čítala. Tato udělovala důležitější úřady, připravovala zákony, které se měly předložiti shromáždění lidu, kontrolovala dože, aby při smlouvách s cizími panovníky si nevymínil v tajných článcích pro sebe a svou rodinu, jak se to často stávalo, zvláštních výhod. Ano šlo se i dále. Kdežto se dožovi nového zevnějšího lesku dostalo, jakého u Byzantinců viděti lze bylo, moc jeho však skutečně náramně jest obmezena, a odňato zároveň svrchovanému lidu právo voliti si hlavu státu, tak že se nyní volba stala nepřímou. Lid sám,

maje vždy menší a menší účastenství v záležitostech státních, zastupován jest poslanci, kteří velkou radu tvořiti měli, a jedenáct od ní jmenovaných voličů volili dože. Jejich počet ustanoven jest r. 1178 na 40, a poněvadž se později jednou rovnosť hlasů vyskytla, r. 1249 na jeden a čtyřicet. Takto vzdal se lid již záhy části moci své. Napotom přestávali voličové na tom, nově zvoleného pána představiti lidu slovy: »Totoť jest dože váš, ač-li se vám líbí.« Akklamací dáno svolení. Později stalo se i toto pouhou formou, když »lid« benátský ve velké radě svého jedině oprávněného zástupce viděl. Od r. 1423, kdy odejmuta jest shromáždění lidu všecka moc rozhodující, jest dože lidu jednoduše představován: »Totoť jest dože váš, bude se vám líbiti;« všeobecný jásot a na tom dost. Shromáždění lidu přestalo a lid nevynášel více mínění své na jevo. Avšak také svrchovaná dříve moc dože jest dosti ztenčena; dože sliboval při svém přisahání, že bude po celé živobytí dobře panovati a přísnou spravedlnosť bez ohledu na osobu vykonávati, že nepřijme od nikoho darů, nerozdá obecních pozemků bez svolení jeho rady, aniž schválí, co rada zavrhla; dále že ponechá volbu patriarchy gradského, biskupů a farářů podle zvyku duchovenstvu a lidu, nepotrestá bez vědomí a vůle rady nikoho, kdo jej byl osobně urazil, bez jejího svolení že si nebude dopisovati s papežem, císařem a králi, že bude přísně zachovávati všecka tajemství a vůbec ve všem všudy že bude míti na zřeteli »česť a prospěch« republiky. Vidíme zde samovůli dože dostatečně obmezenou.«

(Quarantia). Za dože Oria Malipiera, na sklonku 12. století, zřízena jest rada čtyřiceti mužů (quarantia), která jednak jakožto nejvyšší dvůr soudní všecky civilní a hrdelní rozepře v poslední instanci rozhodovala, jednak ale také nemalé účastenství v politice obdržela. Poněvadž pregadi netvořili ještě žádný uzavřený sbor a 6 rádcův dožecích nepostačovalo, mělať quarantia býti onou mocí, která by dože a každého jiného, jenž by mimo náležitosť se o něco pokoušel, v příslušných mezích udržovala. Nejsouc úřední mocí vládní, měla přec dlouho otěže veškeré správy státní v rukou svých. Již za panování Dandolova (1192—1205) jeví se rozhodně jakožto nejdůležitější člen v ústrojí státu; ona připravovala všecky věci státní, než byly předloženy velké radě; k ní přicházeli cizí vyslanci; slyšela stížnosti provincií naproti vinným místodržitelům a měla také až do 1361 vrchní dohlídku nad mincí. V těžkých věcech hrdelních, při velezradách a velikých přečinech proti mravnosti byla quarantia tytýž jedinou stolicí, kdežto ve věcech civilních byla soudem odvolavacím.

Rada čtyřiceti volena jest ve velké radě, z počátku na jeden rok, později na 32 měsíců. — Služné bylo skrovné, neboť úřad ten měl býti čestným. Za to měli své zvláštní místo ve shromáždění pregadů a ve velké radě; dože byl jejich stálým předsedou. Jejich řízení ve věcech sporných bylo jednoduché a rychlé, a skoro vždycky, i v nejzkaženější době republiky, přísné a spravedlivé.

(Moc dožů ještě více oslabena. Jejich volba). Dože stal se čím dál tím více v moci své obmezeným, neboť dřívější ustanovení, obmezení jeho moci se týkající, uznána jsou za nedostatečná. Jacopo Tiepolo musel r. 1229 s dalším skrácením moci své vzíti za vděk; za něho

také ustanoveno jest, že po smrti každého dože mají býti zvoleni 3 inkvisitoři, kteří by skoumali a posuzovali jeho život a vládu, aby se vědělo, co se má při skládání přísahy nového dože přidati; tehdy sestavili se také pregadi čili senát, dříve jen v důležitých případnostech od dože svolávaní, v stálý úřad a rozmnoženi jsou z počátku na 60 údů, kteří však nebyli více od dože, nýbrž od velké rady na rok voleni. R. 1249 schválena jest odpovědnosť a sesaditelnost knížete. Brzo také změněn jest spůsob volební; voliči, jichž jak známo bylo 41, nejsou více, jak dříve se to dělo, určeni přímo od velké rady, nýbrž vyšli z volby nepřímé a nad míru komplikované. Po smrti Reniera Zena 1268 jest ustanoveno, aby ze všech přes 30 let starých údů velké rady 30 mužů losem určeno bylo, kteří by se mezi sebou losem na 9 redukovali. Těchto 9 jmenovalo na nejmíň s $^2/_3$ svých hlasů 40 důvěrníků, kteří losem na 12 přivedeni byli; těchto 12 zvolilo pak 25 zástupců, kteří opět až na 9 vylosováni byli; tito volili potom 45, kteří se na 11 redukovali, a těchto 11 konečně volilo 41 skutečných voličů, od nichž dože tajným hlasováním s nejméně 25 hlasy volen býval. Tento způsob volby zachoval se s malou změnou z r. 1553, kde ustanoveno jest, aby pro uvarování nepořádků a šmejdů všech 41 voličů od velké rady potvrzeno bylo, až do zaniknutí republiky.

(Tak zvaná 4. výprava křížová). Koncem 12. století začíná pro Benátky nová doba, a sice panováním stařičkého a slovutného dože Enrica Dandola (1192—1205), jenž obchodní moc benátskou dočasným vyvrácením říše řecké nejvíce rozšířil. Zchytralý Dandolo použil totiž čtvrtého křižáckého tažení docela k svým záměrům státním. Ještě před tažením přišlo 6 vyslanců francouzských křižáků do Benátek, aby tu strany přepravení vojska do Palæstiny vyjednávali. Dandolo poradiv se nejdříve se svými 6 rádci a s radou čtyřiceti mužů, a předloživ pak tuto pro republiku důležitou záležitosť pregadům a konečně shromáždění lidu k rozhodnutí, uzavřel s vyslanci smlouvu, v níž se tito zavázali, že mu za přeplavení 185,000 hřiven zaplatí. Avšak když se křižáci r. 1202 v Benátkách shromáždili, nemohli sehnati sumu, o níž se byli dříve shodli. Dandolo držel je na Lidu takořka v zatčení a co se jim tu tvářil, jakoby je na Egypt vesti zamýšlel, vyjednával mezi tím tajně s Ejubova o smlouvě obchodní, a když tato uzavřena jest, zaprodal ohledem na ni křesťanství nevěřícím. Konečně, ač papež Innocentius III. se zpouzel proti tomu, dali se od 93 letého a skoro již oslepléo dože přemluviti, aby čeho se jim nedostává na zaplacení dluhů, nahradili tažením proti Zadru, jejž Benátčané nedávno již po páté ztratili. Výprava benátská skládala se z 50 galejí, 240 přepravních lodí s 40 tisíci muži a oblehacími stroji a nářadím, 120 plosce stavěných lodí pro koně a 70 velkých lodí s potravou. V krátkém čase jest Zader dobyt a Dalmácie podrobena. Obyvatelé Terstu uslyševše zprávu o dobytí Zadru ustali ve svém odboji proti Benátčanům a podrobili se jim ihned.

(Zařízení císařství latinského a šíření zámořského panství benátského). Mezi tím, co Dandolo s vojskem křižáckým v Dalmácii zimoval, obrátil se k němu Alexius, syn svrženého císaře byzant-

ského Isaaka II. Angela s prosbou, aby dosadili jeho otce na trůn. Když jim za to velikou podporu v penězích a pak pomoc k dobytí Palaestiny přislíbil, odhodlali se křižáci přese všechen odpor papežské stolice k tažení místo do Jerusaléma do Cařihradu. Zmocnivše se v brzce města dopomohli křižáci Isaaku II. k trůnu (1204). Když však tento nemohl zaplatiti Alexiem slíbenou sumu peněz, vydrancovali křižáci staroslavné město a založili po vyvrácení říše řecké nové císařství latinské. Dandolo nepřijal prý koruny jemu podávané, ale způsobil, že Balduin flanderský povýšen jest na císaře a že Benátčan Tomáš Morosini se stal patriarchou latinským. V dílčí smlouvě vymínili si Benátčané v odměnu za své účastenství krajiny pro obchod nejpříhodnější; obdrželi totiž části Macedonie, východního pobřeží Řecka a Albanie, bez mála všecky důležitější ostrovy v égejském moři a jonickém, a skoro celý půlostrov peloponneský; mimo to nabyli rozsáhlých výsad obchodních, jimiž všechen obchod na východě přišel do jejich rukou, a založili kromě jiných i osadu »Tanu« na moři azovském, kamž za příčinou obchodu ruského a indického galeje své posílali; i jednu část města Cařihradu získali ku zřízení osady, odkud po Černém moři obchod vedli. Po takovémto rozmnožení území svého nebylo to věcí divnou, když Benátčané k titulu dožecímu dodali: »Quartae partis et dimidiae totius imperii Romani dominator.« Nabytím tolika zemí zavedena jest zároveň soustava kolonisační v opanovaných krajinách; začátek učiněn jest s Kandií, jež r. 1204 koupí na Benátčany přešla, kde 8 let na to velká část šlechticů benátských léna obdržela. Obchod benátský vzmáhal se rozšiřováním zámořského panství Benátčanů v míře znamenité. Nejen že neustali v obchodním spojení se Syrií a Egyptem a se západním pobřežím Afriky, v čemž jim ovšem na jejich moc žárliví Janované poněkud překáželi; ale jejich obchod sáhal i přes Alpy na sever až k Dunaji (do Augšpurku, Norimberku, Řezna a Vídně), kam se také z Černého moře, Dunajem na horu se plavíce, dostali, a pak dále tokem Odry až k baltickému moři obchod rozšířili.

(Obchod levantský a indický.) Zboží v Levantě nakoupené*) nevypláceli Benátčané penězi, nýbrž dávali za ně zbraň, kovy a rozličné vojenské nástroje. Toto dodávání zbraně nevěřícím zakázáno jest sněmem církevním, r. 1179 držaným, a poněvadž zákaz ten nebyl přísně zachováván, zostřen jest později tak, že všechen obchod do Levanty patrně vázl. V té době usilovali Benátčané vésti obchod indický do přímořského města Ajazza v Cilicii, aby se takto vyhnuli Janovanům, majícím na moři Černém dosti veliký vliv, a pak aby nepřišli v styk s Egyptem, Syrií a Palaestinou, na které země se zákaz církevního sněmu nejvíce vztahoval. Konečně prosadili to svými penězi, že papež je od tohoto zákazu osvobodil, a když se to stalo, uzavřeli s nevěřícími smlouvu, kterou za veliké dávky a cla přístavy v Malé Asii, Syrii a Egyptě Benátčanům jsou přístupny učiněny. V jmenovaných zemích zakládali pak faktorie a magacíny, a sice v Beirutě, Alepě, Suezu a Alexandrii;

*) Hlavně zboží kořenné, pak cukr, datle, balzám, obilí, hedvábiny a bavlnoviny.

v posledním městě zřídili také konsulát a usilovali vší mocí »obrátiti obchod indický z Černého moře do Středozemského a zničiti tedy odvěkou obchodní dráhu do Rus podél proudu dněprského, což se mocným republikánům tehdáž také podařilo.« Alexandria stala se takto opět jako za časů římských, hlavním sídlem obchodu asijskoevropského. Jak veliký asi byl obchod benátský v Levantě, můžeme z toho poznati, že zboží obchodem z Indie brané, ročně 4—5 mil. tolarů stálo, při čemž měli Benátčané asi 25% zisku. Zlatý peníz benátský »zecchino«*) byl na východě tak zhusta v oběhu, jako denar v říši římské. Loďstvo z Benátek na východ posílané skládalo se ze tří oddělení, z nichž jedno jezdilo do Egypta, druhé do Kandie, Cypru a Syrie a třetí do Řecka, Cařihradu a Černého moře. Loďstvo, jež na západ na cesty se vydávalo, konávalo plavbu až do Antorf, kde věci své se zbožím kupců hansovních vyměňovalo. Sem přišly lodě benátské r. 1318 poprvé; a na cestách těchto dotýkali se kupci benátští všech čelnějších měst pobřežních. Založením tak rozsáhlého panství zámořského neleželo více hlavní těžiště moci benátské v Benátkách samých, ani ne v moři adriatickém, jež teprve r. 1299 za své jediné vlastnictví pokládali, nýbrž ve východní části moře Středozemního a ve městech na pobřeží řeckém, maloasijském, syrském a egyptském ležících. Není tedy divu, když Benátčané, jak se povídá, sídlo vlády po příkladu císaře Konstantina ze svého města na břehy Bosporu přeložiti zamýšleli.

(Války s Janovany o vliv v Cařihradě až do míru milánského r. 1299.) Když r. 1261 Michal Palaeolog, zmocniv se dříve trůnu nicejského, pomocí Janovanů slabé říši latinské, žijící toliko z milosti benátské, konec učinil a císařství byzantské obnovil, získali Janované, dávní soupeři Benátčanů v obchodě levantském, přízní císařů řeckých a zničením vlivu benátského v Cařihradě svobodnou plavbu v mořích řeckých a výhody celní v jejich přístavech; mimo to obdrželi ostrovy Lesbos a Chios, Smyrnu a cařihradská předměstí Peru a Galatu a benátskou osadu Tanu, čímž se stali pány na moři Černém. Benátčané tímto mnoho ztratili, neboť krajiny na pobřeží Černomořském byly jejich největší obilny. Dlouhotrvající válka, která z toho mezi oběma republikama vzešla a skoro na všech mořích, kam obchod jejich sáhal, vedena byla, ukončena jest po několika námořních bitvách příměřím (1271), které tak dlouho potrvalo, pokud vedeny jsou války pisanské. Janované zničili konečně (1284) loďstvo pisanské úplně a zasypali jejich přístav, čímž moc soupeřné republiky jest zlomena a Janované takto i panství v západní části Středozemního moře obdrželi. Nedlouho na to (1289) začal opět tuhý boj mezi republikami janovskou a benátskou, největšími toho času mocnostmi námořskými. V krvavé bitvě námořské u dalmatského ostrova Kurčoly (1293), vynikali Benátčané počtem galejí svých (95) daleko nad Janovany, kteří měli 66 galejí po 220 mužích; než Benátčané utrpěli přece takovou porážku, že o všecky své lodě až na 11 přišli a 7000 mužů pozbyli. Za těchto nepříznivých okolností

*) Giov. Dandolo byl první dože, který dukáty čili zecchiny (pojmenované po ben. mincovně la Zecca) r. 1280 vydávati počal.

neztratili Benátčané přece svou obezřelosť a ráznosť; brzo zplatili vítězi porážku svou, rozvalivše (1296) cařihradské předměstí Peru, Janovany obydlené, a jejich nejslavnější osadu Kaffu na poloostrově krymském. Po obapolném vysílení následovalo r. 1299 uzavření míru v Miláně, který nic podstatného nezměnil v dosavadním stavu věcí.

(Zákon serratura del consiglio. Benátky republikou aristokratickou.) Ústava benátská vzala téhož času znamenitou proměnu. Následkem valného rozmnožení zámořské moci benátské, brzo po opanování Cařihradu, obdržely některé rodiny benátské rozsáhlé pozemky a výnosné úřady v dobytých krajinách. Znenáhla utvořila se z těchto zámožných rodin peněžitá aristokracie, která měla nyní daleko větší vliv na vládu, než starodávní, avšak již zchudlé rodiny šlechtické. Velkou obětivostí svou ve válkách s Janovany vedených zjednali si tito noví aristokratičtí rodové pomocí vděčného lidu přístup do velké rady a ke všem vyšším úřadům, kteréžto okolnosti pak použili k uzavření se naproti rodinám starošlechtickým. To stalo se zákonem »serratura del consiglio« za panování dože Pietra Gradeniga r. 1296. Zákon tento záležel hlavně v tom, že obecný lid vyloučen jest ze všech úřadů a zákonodárství, naproti tomu však zanešen jest do »zlaté knihy« jistý počet rodin, z nichž a jen z nich bráni jsou údové do velké rady a do všech úřadů státních velikou radou obsazovaných. Podle toho, jak se kandidáti hlásili a od quarantie za hodny jsou uznáni, zvětšen jest počet velké rady, jež se r. 1311 již ze 1017 údův skládala. Obdrževši takto svou určitou formu, která ji naproti choutkám monarchickým i demokratickým chránila, vykonávala velká rada od toho času svrchovanou moc nad lidem obecným. Benátky staly se nyní úplně r e p u b l i k o u a r i s t o k r a t i c k o u. Na místo svrchovaného dože nastoupilo zvláštní »c o l l e g i u m,« skládající se z dože, jeho 6 rádců, ze tří náčelníků čtyřiceti mužů a konečně z jeho ministrů, kteří hned po jeho jmenování nikoliv od něho samého, nýbrž od senátu voleni bývali. Collegium přijímalo cizí vyslance, *) rozhodovalo o rozličných věcech církevních a bylo vedle signorie druhou panující mocí v republice. Velká rada, která, jak již praveno, nastoupila na místo svrchovaného lidu a ze samých privilegovaných osob se skládala, byla třetí vládnoucí mocí v Benátkách. Brzo odevzdala velká rada všecku svou moc pregadům čili senátu, který měl na starosti politiku zahraniční a obchodní záležitosti, a jemuž co zástupci velké rady i náleželo udělovati

---

*) Obyčej, vydržovati stálá vyslanectva u cizích mocností, stal se teprvé v 2. polovici XVI. stol. obecným. Čelnější vyslanci benátští byli v Římě, ve Vídni, v Paříži, Madridě a v Cařihradě. V Benátkách se potkáváme s instrukcemi pro vyslance v dobách, kdy v ostatní Evropě vědy politické ještě pramálo známy byly. Zákon z r. 1268 nařizuje vyslancům, aby »všecko, co státu může býti prospěšno, zaznamenali.« Dle něho žádala republika netoliko zprávy o denních událostech, o obchodě a smlouvách, ale vyslancové musili při svém návratu do vlasti podati obšírnou zprávu o zemi, v které (obyčejně jen 3 léta) se zdržovali, o jejích obyvatelích, o dvoře panovníkově a vynikajících osobách, konečně o poměrech politických a ó válce a míru atd. Relace tyto mají již ode dávna svou dobrou pověsť; nejnověji pronesl o nich velkou chválu Ranke a Tommaseo (Tomašić).

milosti, vypovídati válku a uzavírati mír, a jmenovati nejčelnější úředníky státní.

(Pokusy ku zničení panství aristokratického. Zřízení decemvirátu). S panstvím uzavřené aristokracie nebyli však spokojeni šlechtičtí rodové, kteří nebyli vepsáni do »zlaté knihy.« Tito ctižádostiví nobilové činívali od této doby tajná spiknutí k vyvrácení nenáviděného panství aristokratického. První, který se o to pokoušel, byl Marino Bocconio, který taktéž jako mnozí jiní v »serratuře« viděl skrácení svých práv. Vzbouření, proti nové aristokracii zosnované, se nepodařilo a Bocconio jest na to popraven (1300). Druhý pokus ku zničení ústavy benátské a pak ku zavedení oligarchie a tyrannidy, vyšel od Quirinů, kteří jsouce pyšní na starý rod svůj, dosazením nenáviděného od nich Gradeniga na trůn dožecí se uraženy viděli. Jejich příbuzný Bajamonte Tiepolo postavil se v čelo celého spiknutí, které však i tentokráte se nepodařilo (1310). Za trest vyobcován jest Tiepolo na nějaký čas do Slavonie; než on se odebral do blízké Padovy, odkud nová spiknutí řídil. Naproti takovému počínání musila vládnoucí aristokracie užitím mimořádných prostředků pomýšleti na úplné zničení všech svých nepřátel. Dne 10. července 1310 stalo se ve velké radě usnešení: »aby tato jmenovala sbor desíti mužů, kteří by zároveň s náčelníky quarantie všecko v této záležitosti potřebné řídili a vykonali; co by tito uzavřeli a učinili má velká rada beze všeho schváliti; jejich úřadování trvati má prozatím pouze $2\frac{1}{2}$ měsíce.« Tím způsobem se stalo, že r. 1310 zřízena jest tak zvaná rada desíti mužů, která brzo nastoupila na místo čtyřiceti mužů. Když spiklenci proti vládě brojiti nepřestávali a doba $2\frac{1}{2}$ měsíce, po kterouž rada desíti úřadovala, příliš krátká byla, než aby všecko od ní jak náleží vypátráno a vyšetřeno býti mohlo, uznáno za vhodné, dobu tu vždy prodlužovati, až konečně usnešením velké rady z r. 1335 rada desíti stala se jakožto »nejužitečnější úřad, který zemi a říši zachovává,« stálým organickým zřízením republiky. Jsouc původně úřadem mimořádným, za tou příčinou ustaveným, aby spiknutí oligarchů Tiepolem vedené soudila a trestala, uložila si pak rada 10ti ve svých stanovách za povinnosť, »zachování pokoje a svobody poddaných proti útokům zpupných lidí.« Zřízena jest tedy k ochraně slabých a utiskovaných, a nikoliv aby vůli poddaných násilím pod vlastní libovůli podmaňovala. Každý rok se měnili její údové, kteří ve velké radě voleni bývali. Nikdy nesměli dva z téhož rodu býti jejími členy. Do rady desíti přijat býti mohl jen ten, kdo svou počestností, vážností a nestranností všeobecné požíval u lidu důvěry. Takový pak zastával úřad jemu svěřený zdarma, a za nemístné by se to bylo pokládalo, kdyby i ještě jiný úřad mimo to byl držel. Při sezeních decemvirů zúčastniti se měl vždy dože a jeho 6 nerozlučných rádců, všichni s právem k hlasování, tak že rada desíti (spolu se signorií) vlastně ze 17 osob se skládala. Úplného samostatného postavení nemívali decemvirové nikdy; oni nahražovali quarantii a tvořili jako tato všude toliko komisi velké rady, která každý okamžik byla oprávněna všelikým přechmatům přítrž činiti. Od velké rady udělená jim moc měnila se dle času. Především měli se starati o zachování a

zdar státu. K tomu ovšem potřebovali, poněvadž republika se všech stran od nepřátel obklopena byla, velmi rozsáhlé soustavy vyzvědačů, a proto také se rádi zahalovali do onoho tajemného šera, čím moc a důležitosť jejich o mnoho větší se býti zdála, nežli skutečně byla. Tím způsobem se stalo, že decemvirové byli palladiem pravé aristokracie, od kteréž každý nečistý přímět oligarchický odvraceli, avšak zároveň byli také palladiem měšťanstva, plebejského lidu v Benátkách. Decemvirové zachovali svobodu a jednotu republiky a zachránili společnosť; nikde nebyla pravá svoboda v mezech zákonnitosti po staletí větší jako v Benátkách, a toť bylo hlavně zásluhou decemvirů. Znenáhla podařilo se těmto 10 mužům pomocí velké rady všecku skutečnou moc vládní ve svých rukou soustřediti. Nová tato úřední aristokracie rozhodovala brzo neobmezeně ve všech důležitějších záležitostech vnitřních i zevnějších.*) Oligarchie, kterou potlačiti chtěli, dostavila se sama.

(Státní inkvisice.) Aby mohly býti všecky záležitosti od rady desíti v krátké době vyřízeny, zvolila si tato ze sebe zvláštní komisi, která měla všecky pře a jiné věci připravovati a usnešení rady k místu přiváděti. Tito přípravní soudcové rady desíti, skládající se ze 2, později ze 3 údův, kteří se měsíčně měnili, byli tak zvaní inkvisitoři.**) Inkvisice není žádné novější, teprv z 15. nebo 16. století pocházející zřízení, nobrž jest tak stará, jako rada desíti. Tato spolu s velkou radou dávala inkvisitorům zákony, a tito byli povinni ve všech důležitějších případech zprávy jí podávati. Tímto vyvracuje se již sama sebou pověsť, jakoby tito tři bez vědomí sboru zakročiti mohli naproti některému decemviru a jej k smrti odsouditi. Spolu s radou desíti stali se inkvisitoři permanentními a nabyli právě tak jako ona znenáhla takové moci, jakouž v pozdějších dobách u nich vidíme. Prospěch takového úřadu, který měl za úlohu, udržeti stát v pokoji, a jenž přečasto čelnější měšťany benátské před úkladnou vraždou a i samé město a jeho arsenal před žhářstvím zachránil, ukázal se býti velice zřejmým ve válkách s posledními panovníky carrarskými v Padově, kteří všechny síly své napínali, aby nenáviděnou a mocnou republiku zničili. Když František Sforza se stal vojvodou milánským, dostával od uplacených nobilů časté zprávy, v nichž státní tajemství, přepsané depeše a jiné věci obsaženy bývali; ano Sforza dozvídal se o všem, o čem se ve velké radě anebo v senátě jednávalo. Naproti takovým »zrádcům státních tajemství« byla především pozornosť inkvisitorů obrácena; vysoká politika dostala se znenáhla do jejich rukou, kdežto policie mravní ode všech desíti a jiných rad vykonávána bývala. R. 1539 nastala oprava

*) Zahraniční politika republiky byla násilná a ošemetná, jak to vůbec u států obchodních vídáme; avšak zůstala tajemstvím rady desíti.

**) Darmo bychom se ohlíželi u starších dějepisců benátských po bližších zprávách o vzniku a podstatě státní inkvisice, neboť republika zahalujíc instituce své rouškou tajemství, zakázala všecko pátrání. Není divu, že všelijaké bájky o inkvisici povstaly, jimž se všude věřilo, zvláště když Daru své domnělé statuty státní inkvisice vydal. Avšak v pravých stanovách, které Romanin poprvé dle rukopisu sekretáře triumvirů Angela Nicolosiho z r. 1699 uveřejnil, objevuje se nám inkvisice jakožto řádný dvůr soudní.

inkvisice; triumvirové čili inkvisitoři, dříve toliko na jeden měsíc zvolení, voleni jsou nyní na celý rok a byli povinni proti všem, kdo se zákonu protivili, bedlivé vyšetřování vesti, a když byli všichni tři svorni, mohli vynesti rozsudek, který měl touž platnosť, jakoby v radě desíti učiněn byl, avšak musil v příštím sezení velké rady býti vyhlášen. Když se však všichni tři nemohli dohodnouti, anebo když věc sama byla velice důležitá, musili ji radě desíti předložiti. Dva z inkvisitorů (tak zvaní »černí«) bývali voleni vždy od rady desíti, a jeden (»červený«), jenž sedával uprostřed, od 6 radců dožecích. Jeden druhému nesměl býti příbuzen. Veřejná denunciace od kterékoliv osoby, ano i přípisy anonymní nebo pouhá pověsť postačovaly, že mohli inkvisitoři ihned zavesti vyšetřování s osobou poznačenou, než musili si však při tom s největší opatrností počínati. Rozkaz k uvězení mohl býti dán jen tehdy, když všichni tři v tom ohledu souhlasili, toliko v nutných případech mohl i jeden inkvisitor zatknutí udané osoby nařiditi, musil však v plném sedění věc přednesti, kdež pak byla buď schválena, buď odmítnuta. Uvězněný neviděl skoro nikdy svého soudce, ani svých žalobníků anebo svědků; s nimi byl ve spojení toliko skrze sekretáře. Všecky úřady až na radu desíti byly jejich výroku podrobeny; před jejich censurou nebyl i sám dože jist. Triumvirové odstraňovali všemožně a bez milosrdenství trestali všecko, co proti veřejné mravnosti čelilo, a tím časem, co spravovali nejdůležitější věci politické a pře o velezradách rozhodovali, vedli zároveň přísnou dohlídku nad domácím životem a vkládali se v záležitosti i zcela malicherné. Během času vzrostla moc tohoto nejmladšího a nejstrašnějšího tribunalu do nekonečna; v plné míře se však ukázala jeho nevyhnutelná potřeba a důležitosť za posledního zápasu republiky, když tato pozbyvši své bývalé moci na moři již dávno svých dalekosáhlých záměrův se vzdala, a toliko na obranu proti zeměchtivým sousedům a proti podkupným synům svým pomýšleti musila. Že jména inkvisitorů byla tajemstvím, jest pouhou smyšlenkou, neboť hned po jejich zvolení v radě desíti vyhlášena jsou jmena jejich ve velké radě. Vůbec nepovažovali se inkvisitoři sami za nic jiného, než za deputaci rady desíti, která je zvolila.

(Spory s papežem o Ferraru. Guelfi a Ghibellini v Benátkách). Na počátku XIV. století vypukl ve Ferraře mezi princi rodu estenského spor o panství, a když pak jeden z nich město Benátčanům prodal (1308), poddalo se toto raději papeži Klimentu V., tehda v Avignonu sídlícímu. Tento stihl r. 1309, když mu Benátčané město přepustiti nechtěli, Benátky nejen klatbou ale i interdiktem, následkem čehož velmistr řádu německého, Konrad z Feuchtwangen, (od r. 1291 tam se zdržující), opustil město a do Malborku se odebral. Teprv když vojsko papežské proti Ferraře vytáhlo, opustili Benátčané město, do něhož ihned rod estenský nazpět povolán jest, který moc svou proti papeži i republice benátské obhájil. Nepříznivý výsledek tohoto boje dal příčinu k neblahým rozkolům, jakýchž až dosud v Benátkách nebývalo. Jména totiž Guelfů a Ghibellinů poprvé se zde vyskytují, poslednější jmeno dáno jest panující straně šlechtické, prvnější však protivníkům vlády. Avšak zde nemůže býti řeč o straně císařské anebo

papežské, neboť strana protivládní (Quirini, Tiepoli) jen na oko se papeže přidržovala. R. 1311 zemřel pověstný dože Pietro Gradenigo a dvě leta na to zrušil papež za 6 mill. tolarů nynějších peněz klatbu nad Benátkami vynešenou.

(Politika kontinentální). Republika benátská hleděla nyní rozšířiti pobřežní území své na útraty menších států italských. Vypínající se moc rodu della Scala ve Veroně, zvláště za Cana Francesca, jenž si Vicenzu, Casal maggiore, Padovu a Treviso podmanil a za generálního kapitána ligy ghibellinské zvolen byl, vzbudila obavu sousedních měst italských. I sestoupily se Milán, Mantova, Florencie a j. *) s Benátkami v branný spolek, a Mastin della Scala byl přinucen učiniti mír, v němž republice benátské postoupeno území trevisanské (1338), čímž jí bylo nyní možno, zaopatřovati si věci k živobytí potřebné ze sousední pevniny, a vesti tudíž obchod s Německem.

(Obyvatelstvo, loďstvo a průmysl benátský). Město Benátky čítalo tehdy asi 160.000 obyvatelů, mezi nimiž bylo 40.000 branného lidu. Nobilů bylo 1000, s jměním 4—70.000 dukátů stálého důchodu. Loďstvo obchodní nebylo příliš velké, za to nebyly také cesty tuze dlouhé; všech lodí obchodních bylo asi 300 s 8000 námořníky a 45 galejí s 11000 muži, které buďto koráby kupecké pro jejich ochranu provázely, anebo jiné služby na moři konaly. V arsenálu bylo 15000 dělníků a 26000 námořníků zaměstnáno; sem přicházeli ze všech stran panovníci, aby se podívali na toto rozsáhlé stavení a jeho velkolepé dílny. Čilý průmysl benátský, jenž ve 14. a 15. století nejkrásnější látky aksamitové, hedvábné a brokátové hotovil a svými dílnami na sklo a papír, pak barvírnami, zbožím zlatnickým a později i svými knihtiskárnami vynikal, napomáhal valně obchodu, jenž mimo to ještě mincí, v níž se ročně za 6 mill. tolarů peněz razilo a konečně i převodní bankou, již r. 1157 založenou, podporován byl.

(Vzetí Zadru). Dříve ještě než nabyli Trevisanska, zmocnili se Benátčané v Dalmácii Šibenika a Trogiru (1322) a 5 let později i Splitu, když se byla tato města za panování nevázaného Mladina, syna a nástupce chorvátského bána Pavla, z područí chorvátského vymkla. Avšak když Ludvík I., jeden z nejvýtečnějších panovníků svého věku, nastoupil na trůn uherský, hrozilo Benátčanům v Dalmácii veliké nebezpečí. Sotva že vtrhl r. 1345 do Dalmácie, aby v zemi zjednal pokoj a pořádek, již se mu chtěli dáti Zaderští, kteří se za války mezi Janovany a republikou benátskou stali skoro samostatnými, v područí; avšak Benátčané přinutili je přese všechnu pomoc uherskou po tříletém obléhání ku vzdání se (1346).

(Obnovení války s Janovany). Právě téhož roku vypukla po 45leté přestávce nová válka s Janovany, kteří následkem netečnosti císařů řeckých obchod svůj v zemích východních znamenitě rozšířili a nyní i o to usilovali, aby mohli na Černém moři samojedině provozovati ob-

*) Markrabě Karel a bratr jeho Jan, hrabě tyrolský (synové Jana, krále českého) přistoupili také k tomuto spolku, když jim byla přislíbena města Feltre, Belluno a Cadore.

chod, při čemž jim šířící se tehdy moc turecká na prospěch byla. Nic nevadilo oběma republikám, že v zemích jejich strašně zuřila tak zvaná černá smrť, která v Janově 40.000, v Benátkách pak 80.000 lidí zachvátila. Janované dobyli vedením Paganina Dorie z počátku skvělého vítězství před Cařihradem a osmělili se na to vyhledati soky své v samých lagunách. Benátčané však se spolčili s Petrem IV., králem aragonským, jenž republice janovské ostrov Sardinii odejmouti chtěl. Spojené loďstvo benátsko-aragonské zničilo vedením admirála Nicola Pisani v kruté bitvě blíže pobřeží sardinského o polovic menší loďstvo janovské úplně. Porážka tato byla tím citelnější, any téhož času v Janově vypukly opět rozepře mezi Guelfy a Ghibelliny. Všecko to, pak těžké daně a hlad přiměly Janovany v této velmi povážlivé době k tomu, že se r. 1353 poprvé poddali mocnému arcibiskupovi milánskému Janu Viscontimu. Tento poslal vojsko své do poddaného města, aby je před obléhajícím loďstvem benátským a před vnitřními roztržkami chránilo; mimo to zásoboval je potravou a zřídil zcela nové loďstvo. Benátčané strachujíce se přemoci Jana Visconti, jenž mimo četné vojsko žoldnéřské i loďstvo janovské v moci měl, chápali se všech prostředků, aby učinili proti němu spolek mezi všemi knížaty severoitalskými. Sotva že válka započala, zemřel arcibiskup Jan (1354), čímž se vše změnilo; neboť synovci jeho rozdělili se o panství milánské, a Janované svrhli se sebe hlavně přičiněním svého bývalého dože Šimona Boccanery jho milánské (1356) a stali se opět mocnými v Italii.

(Spiknutí Marina Faliera). Dlouholetá válka, vedená s Janovany o postavení v Cařihradě, *) přivedla obecný lid tím více k poznání jeho moci, čím více se stávala aristokracie vždy zpupnější. Toho času musil také nejmladší tribunál republiky, tak zvaní inkvisitoři přestáti velmi těžkou zkoušku. Marino Falieri, 80 letý dože benátský, rmoutil se totiž nad vládou aristokratickou, která drzé urážky, jemu od jistého šlechtice učiněné, tak netrestala, jak se to s jeho dožecí mocí srovnávalo. I spojil se proto s chatrou benátskou ku svržení nenáviděného patriciátu a ku založení dědičného panství ve svém rodě. Než spiknutí to jest vyzrazeno a od státních inkvisitorů (k nimž dříve také Falier náležel), ještě v zárodku udušeno a Falier za to popraven 1355, a sice na týchž schodech dožecího paláce, na kterých mu druhdy dány byly dožecí insignie. Zároveň s Falierem byli i jeho spojenci krutě pronásledováni a potrestáni.

(Vítězství Janovanů u Modonu a ztráta měst dalmatských). Nedlouho před smrtí Faliera utrpěli Benátčané, vedeni jsouce admirálem Pisanim, od Janovanů velikou porážku v námořní bitvě u města Modonu (na pobřeží messenském), kdež loďstvo jejich jest obklíčeno a zajato, tak že Benátčané, jsouce ohroženi i od Milánských i od Ludvíka uherského, všem výminkám míru se podrobiti musili (1355).

*) Jak malomocná byla říše řecká v té době, lze poznati z jedné depeše benátského vyslance v Cařihradě, v níž tento činí své vládě smělý návrh, aby celou říši konfiskovala.

Po dlouhém zbrojení a po uplynutí příměří s Benátkami, počal Ludvík I. r. 1356 znova válku s republikou. Nejen do Dalmácie poslal Ludvík vojsko své, ale i do Italie vtrhl, spojiv se před tím s Albrechtem II., vévodou rakouským, pak s patriarchou aquilejským a Františkem I., vévodou padovanským. Po dvě leta řádili Uhři v Italii, a když i v Dalmácii se skvělým prospěchem se potkávali, musili Benátčané r. 1358 učiniti mír v Trevisu, v němž Zader i ostatní města dalmatská a všecky ostrovy tamtéž Ludvíkovi postoupili a i k tomu se podvolili, že jejich dože odložil titul vévody dalmatského, jehož až dotud užíval.

(Válka chiodžská a ukončení sporů benátsko-janovských.) Trvalá řevnivosť mezi republikami benátskou a janovskou byla příčinou tak zvané války chiodžské, která od r. 1378—1381 trvala a Benátky na kraj záhuby přivedla. Na straně Janovanů byl král Ludvík, vévoda padovanský, patriarcha aquilejský, vévoda rakouský a konečně Scalové z Verony; Benátčanům pomáhali pouze milánští Viscontové. Ludvík a ostatní spojenci janovští bojovali v severní Italii, kde hlavně k tomu prohlédali, aby Benátky nebyly v nijakém spojení s pevninou; Janované naproti tomu, majíce přístup k přístavům dalmatským, Ludvíkovi patřícím, přenesli válku do Siného moře. Loďstvo benátské, vedené Vettorem Pisanim, leželo u Poly, a tu učinil na ně útok admirál janovský Lucian Doria, a když v bitvě padl, přispěl jeho bratr Ambrož Janovanům ku pomoci a dobyl nad Pisanim skvělého vítězství. Majíce takto Janované cestu do Benátek otevřenou, poslali hned na to Petra Dorii s novým loďstvem před Benátky, který vzav přístavní město benátské Chioggiu samé Benátky obklíčil. Marně žádali Benátčané Ludvíka, jenž sobě opanováním jejich města panství v Dalmácii a na moři Siném pojistiti chtěl, s největší pokorou o mír. V největším zoufalství a nesnázi ukázala se však neohroženosť a vlastenectví benátských šlechticů a měšťanů v nejkrásnějším světle. Benátčané vystrojili hned nové loďstvo a povzbuzeni jsouce Vettorem Pisanim a Karlem Zenonem, obklíčili nepřipravené a posavadním štěstím opojené Janovany ve přístavu chiodžském a přinutili jejich loďstvo ku vzdání se 1380. Nyní plulo loďstvo benátské proti soupeřskému Janovu a přinutilo jej k míru v Turině r. 1381. Obchodní smlouvy obou republik zůstaly v platnosti, a spolu bylo, jak již dříve v míru milánském (1299), na jisto vytknuto, že Benátčané v případě války jsou oprávněni, zavříti moře adriatické, jakož i Janované záliv ligurský. Konečně jest učiněna mezi nimi ještě úmluva, že kdyby Benátky nepřátelsky udeřily na Řeky a Janované těmto pomáhali, nemá to býti příčinou války mezi oběma státy. Ohledem na spojence Janovanů musili Benátčané toliko vévodovi rakouskému, Leopoldu III., ovšem jen na čas, postoupiti důležitého Trevisanska, jehož r. 1338 nabyli, a propustiti město Terst, jež se z tvrdého jich panství vybavilo a rok na to (1382) dobrovolně moci domu rakouského se poddalo.

(Počátek nejslavnější doby republiky a rozšíření panství jejího až k jezeru gardskému). Mírem turinským ukončen jest 125 letý zhoubný boj mezi nejmohutnějšími republikami námořními středního věku, v

němž na konec Janov podlehl a odtud neustále Benátkám ustupoval. Po skončeném nepřátelství s Janovany »počíná pro Benátky nejkrásnější a nejslavnější doba v jejich dějinách. Vláda benátská považována toho času všude, kde právě zájmy obchodní nerozhodovaly, za mírumilovnou a mírnou, a lid ponechával vládě bez námitky všecky záležitosti státní, které se také v skutku stávaly vždy zamotanějšími.«

V Miláně vládl té doby Jan Galeazzo, nejslavnější panovník viscontský. Aby říši svou rozšířil, spojoval se brzy s tím, brzy s oním státem, jak toho právě jeho záměry vyžadovaly. S mocným rodem carrarským v Padově spojil se ku vyvrácení panství veronského. Tehdejší vladař ve Veroně, Antonio della Scala, zbaven jest takto panství svého (1387). Hned na to spolčil se Galeazzo s Benátčany, kteří odmítli nabízené jim od Carrarů smíření a vyvrátili panství starých svých nepřátel (1388), čímž Benátčané obdrželi Treviso, (jež Carrarové r. 1382 od vévody rakouského, Leopolda III. koupili) a Jan Galeazzo Padovu, Belluno a Feltre. Vévoda František z Carrary a jeho syn zajati jsou od Milánských, avšak tento utekl ze zajetí do Florencie a pomocí města toho a jiných ještě spojenců usazen jest opět v Padově (1392). Benátčané mezi tím se jinak rozmyslili, a obávajíce se veliké moci rodu viscontského zůstali v nastalém boji nestrannými. Tak zachováno panství Carrarů, a rovnováha jest zase v severní Italii naproti vzmáhající se moci milánské obnovena. Použitím zmatků, které hned po smrti Jana Galeazza (1402) v Miláně, tehdy strašnými bouřemi zmítaném, nastaly, získali Benátčané mnohem více, než dříve byli ztratili; neboť pomáhali ovdovělé vévodkyni Kateřině proti vzmáhajícím se opět panovníkům padovanským, začež se jim od Kateřiny Verony, Vicenze a Bassana dostalo (1405). Po dobytí Padovy a vyvrácení panství Carrarů, úhlavních to nepřátel republiky, přivtělena jest Padova a její území republice benátské r. 1406. Největší službu při vyhubení rodu carrarského konali státu inkvisitoři, kteří strachujíce se již pouhého jmena, oba poslední potomky tohoto rodu nikoliv za příčinou nějaké viny, nýbrž toliko pro jejich rod dlouhá léta v žaláři trápiti nechali, až konečně usnešením rady desíti (1421) trest ubohých v doživotní vypovězení na Kandii zmírněn jest. Vyvrácením panství Carrarů rozšířeny jsou hranice republiky až k jezeru gardskému.

(Rozepře se Zikmundem. Dalmácie na vždy od Uher odtržena). Následkem neustále rostoucího vlivu republiky stalo se také, že v době, kdy jednota církve schismem porušena byla, Benátčan Corraro pode jmenem Řehoře XII. na stolec papežský povýšen jest (1406). Avšak církevní sněm pisánský sesadil jej i vzdoropapeže Benedikta XIII. a zvolil za hlavu církve Alexandra V. (1409). Že vláda benátská tohoto nového papeže uznávala za pravého a nikoliv Řehoře XII., jehož se král uherský Zikmund přidržoval, zanevřel panovník tento ještě více na Benátčany, když tito od Ladislava neapolského město Zader byli koupili. Věc se měla totiž takto. Ve zpouře proti Zikmundovi v Uhrách vzniklé zastižen jest tento týmž osudem, jaký byl bratru svému v Čechách strojiti pomáhal, jest totiž od Uhrů jat a po nějaký čas držán u vězení. Zajetí Zikmundova užil jeho protikrál Ladislav neapolský k

opanování skoro celé Dalmácie, jsa v tom od římského papeže Bonifáce IX. podporován. Avšak Zikmund byv brzo ze své vazby propuštěn zvítězil konečně nad svým protivníkem, když se mu byl Jan Horvát, až posud největší podpora Ladislava neapolského, podrobil, tak že všecka města dalmatská se opět dostala v područí jeho; toliko mocný Zader nepoddal se, a prodán jest pak od Ladislava r. 1409 Benátčanům, kteří zmocnivše se ho, silně jej opevnili. Z toho vzešly nové spory se Zikmundem, který se ihned strojil k nové válce proti Benátčanům, chtěje jednak dobyti Zadru jednak potrestati republiku za to, že mu nedopustila svobodného průchodu skrze své území, když chtěl táhnouti papeži Janu XXIII. ku pomoci proti Ladislavu. Zároveň chtěl přispěti ku pomoci patriarchovi aquilejskému, jehož města a velká část šlechty se napořád Benátčanům poddávala.

Vojsko Zikmundovo, vedené kondottierem Pipem Spanem z Florencie, dobylo takových vítězství, že jimi existence Benátek byla na nejvýš ohrožena; neboť Pipo opanoval benátská města Belluno a Feltre a jal se obléhati i Veronu a Vicenzu. Tu pomohly peněžité nesnáze, s nimiž Zikmund neustále zápasil, Benátčanům k příměří na 5 let, dle něhož ponechána jsou Zikmundovi dobytá místa v severní Italii, kdežto Benátčané podrželi zase Zader a jiná města v Dalmácii ve své moci. Doby příměří užili Benátčané ku zvelebení vojenské moci své, a když čas příměří byl minul, nedali se od Zikmunda k jeho prodloužení přemluviti, nýbrž obnovili hned z jara r. 1418 válku. Během dvou let opanováno jest celé Furlánsko, a města Feltre a Belluno jsou opět dobyta. Patriarcha aquilejský přišel jakožto spojenec Zikmundův o všecky země své a zbaven takto světského panství; zvláštní smlouvou (1421) ponechány jsou mu však Aquileja a Grado, které až do zrušení patriarchátu aquilejského (1542) zůstaly v držení těchto církevních hodnostářů. I v Dalmácii bojovalo vojsko benátské šťastně, tak že skoro celá nynější Dalmácie podrobena jest republice, čímž důležitá země tato odtržena jest na vždy od říše uherské. Tímto ukončeny jsou dlouholeté války o Dalmácii, kterou ve svém držení míti i Benátčané i Uhři stejně usilovali, neboť k existenci republiky benátské a k udržení svrchovanosti její na moři adriatickém bylo i přímořských měst dalmatských třeba, v nichž bez toho byl živel politický i národní s benátským téměř totožný. Uhersko však, postoupivši nabytím Chorvátska až k moři, nemohlo se z obchodních i politických ohledů pomoří svého v Dalmácii dobrovolně vzdáti, jehož držení tím větší nutnost nastala, když neapolský rod královský Karlem Robertem z Anjou i na trůn uherský byl dosedl (1308), a Ludvík I. na nějaký čas i Neapolsko s uherskou korunou spojil. Odtud úsilné jeho válčení s republikou benátskou, jehož výsledek bylo spojení na čas (1356—1390) veškerého Dalmatska s královstvím uherským. Války tyto s Ludvíkem oslabily velice moc benátskou. Ale ani Ludvík nemohl pro pletichy Benátčanů a jiná zaneprázdnění svá k zřízení většího loďstva na moři jaderském (bez něhož držení Dalmácie vždy musilo zůstati pochybným) přistoupiti, a tak domohli se na konec, při velikém toho času zapletení politických a církevních záležitostí v Evropě, za Zikmunda chytří Benátčané přece

panství v Dalmácii, dobyvše úsilným útokem r. 1419 a 1420 veškerého přímoří i ostrovů dalmatských.« Opanováním Skadru a jiných ještě míst v Albánii, rozprostíralo se panství benátské po východním pobřeží jaderského moře až do Albánie, k čemuž i ostrov Korfu počítati dlužno, jenž se zřekl panství neapolského a r. 1387 Benátčanům se poddal.

(Liga proti vojvodovi milánskému. Carmagnola jejím velitelem). V Miláně vládl toho času Filip Marie. Za jeho panování bylo vévodství milánské mocnější než kdykoliv jindy. Toliko Benátky a Florencie, jsouce bohaty obchodem a průmyslem, mohly postaviti jeho vojsku žoldnéřskému rovně četné a statečné námezdníky, kteří by byli dovedli dalšímu šíření moci Viscontů překážeti; avšak oba státy nedbaly hrubě na nebezpečenství, které jim přec tak zjevně hrozilo. Když však vévoda Filip všech krajin, jež druhdy k panství otce jeho náležely, nazpět dobyti zamýšlel, byla válka mezi ním a dotčenými státy nevyhnutelná.

Boj započal r. 1423, když vojsko Filipa Marie do Toskány vtrhlo, aby tu všecky ztracené krajiny opět vybojovalo. Pokud stál v jeho čele výtečný válečník František Carmagnola, jenž se nepřemožitelným býti zdál, neodvážili se Benátčané vejíti v spolek s Florentinskými proti Filipovi, zvláště když tento všemožně se snažil udržeti přátelství s republikou, aby takto zamezil s Florencií spojení, jehož se nejvíce obával. Avšak když Carmagnola upadl v nemilost u vévody Filipa, náhle se věci změnily. Carmagnola se odebral do Benátek, aby tu zprostředkoval ligu mezi republikou a Florencií proti svému bývalému pánu, a zároveň vstoupil do služby Benátčanů, v jejichž rukou nyní byl osud Italie.

Florencie se octla v takovém stavu nebezpečném, že v brzku mohla úplně podlehnouti moci milánské, i žádala skrze své poslance v Benátkách důrazně o rychlou pomoc proti Filipovi, jinak že by byla přinucena, uznati Filippa Marii dle jeho přání za »císaře italského.« Avšak i vyslancové milánští hleděli si nakloniti mocnou republiku. Teprv když se byl senát benátský o bezelstnosti Carmagnolově, jemuž Filip všecky statky odebral a jej i otráviti chtěl, skutečně přesvědčil, uzavřel ligu s Florencií a ještě s jinými státy vlaskými a vypověděl na počátku r. 1426 vévodovi Filipu válku. Velitelem vojska benátského jmenován jest od senátu Carmagnola, jenž válku dobytím města Brescie, po němž Benátčané již dávno toužili, započal. Prostředkováním papeže Martina V. uzavřen jest ještě téhož roku mír ve Ferraře, avšak když vévoda Filip mírem od něho postoupené krajiny vydati nechtěl, ano i s vojskem svým do Mantovánska vpadl, obnovena jest válka a Carmagnola porazil u hradu Macala milánské žoldnéře úplně. Že ale hned po bitvě několik zajatých vojevůdců milánských na svobodu propustil, popudil tím v Benátkách stranu Loredanů proti sobě, která jsouc v opposici s tehdejším dožem Františkem Foscarim, o rozšíření panství benátského na pevnině ani slyšeti nechtěla.

(Výboje Carmagnolovy. Nedůvěra k němu.) Mezi tím, co Filip Marie pomocí nesmírného bohatství svého 10,000 žoldnéřů, kteří po složení zbraní ze zajetí benátského propuštěni byli, novou zbraní opatřoval, pokračoval Carmagnola ve svých výbojích a opanoval jedno

město za druhým. Tu uzavřen jest hlavně přispěním papeže, jemuž rostoucí moc republiky ohledem na rovnováhu v severní Italii nebezpečná se býti zdála, po druhé mír ve Ferraře r. 1428, k němuž Benátčané tím spíše přistoupili, čím více se u nich zmáhala nedůvěra k posavadnímu jejich vojevůdci. Mírem tímto obdrželi Benátčané území brescianské a bergamské, čímž panství jejich až k řece Addě jest rozšířeno; hrabě Carmagnola pak nabyl zase všech statků, které mu dříve v Milánsku náležely.

(Porážka Carmagnoly, zahubení jeho). Mír netrval dlouho, neboť když vévoda Filip Marie, nemoha oželeti ztracených krajin, podtají s nepřátely republiky jednal, radila bojechtivá strana v Benátkách, neohlédajíc se na státní dluh a na klesání úvěru, k válce proti zmáhajícímu se opět Milánu, a to tím více, an se právě toho času Benátčan Condolmieri pode jmenem Eugena IV. papežem stal, od něhož se mohlo očekávati, že bude v prospěch svého rodiště proti vévodovi milánskému působiti. K doléhání Carmagnolovu, který se veřejně prohlásil, že republika jest v nebezpečenství opět všecko ztratiti, čeho posledním mírem nabyla, rozhodl se konečně senát k vypovězení války (1431) a odevzdal vrchní velitelství nad vojskem zemským Carmagnolovi, kdežto loďstvo na řece Padu zvláštnímu veliteli podřídil, čímž jaksi dal na jevo, že nemá více dosti důvěry v hraběte z Carmagnoly. Hned na počátku poraženi jsou Benátčané u Soncina a krátce na to i loďstvo zničeno. Pietro Loredano, protivník Foscariho, zvítězil sice u pobřeží ligurského nad Janovany, tehdy Milánu podrobenými; avšak vítězství toto bylo novou zbraní v rukou strany loredanské proti bojechtivému dožovi. Carmagnola pak stíhán jsa nehodami a nechtěje svesti rozhodnou bitvu s nepřítelem, upadl v podezření, že republiku zraditi zamýšlí. Rada desíti pomýšlela nyní opravdově, jak se udává, z donucené obrany na zničení druhdy velezasloužilého, konečně však přece nespolehlivého dobrodruha. Avšak příkře naproti proslavenému vojevůdci vystoupiti se neodvážila, bojíc se, že by snadno vojska žoldnéřského, které jen po mzdě šlo, přímo proti republice užiti mohl. I přilákán jest lstivým způsobem od senátu do Benátek, kde zbaven jsa průvodců svých z rozkazu rady desíti jest jat, na to v žaláři po 20 dní mučen a po vynešení rozsudku jako zločinec veřejně mezi oběma sloupy na Piazzettě popraven (1432).

(Nevole proti Foscarimu). Po smrti Carmagnolově pokračováno jest ve válce beze všeho úsilí. R. 1433 uzavřely válčící strany opět mír ve Ferraře, z něhož Benátčané vyšli sice beze ztráty, avšak dlouhotrvalé války přinesly republice škodu velikou, neboť nouze, nemoci, úpadek obchodu a úvěru byly toho následkem. Tím způsobena v lidu nevole proti dožovi, čehož strana loredanská k nabytí ještě většího vlivu při vládě užila a vůbec tak nešetrně proti Foscarimu brojila, že tento již úřad svůj složiti chtěl. Poněvadž se ale v Benátkách všeobecně za to mělo, že mír se strany vévody Filipa Marie v krátké době přerušen bude a vévoda již skutečně spojence hledal, přiměly tyto okolnosti Foscariho k tomu, že v úřadě zůstal.

(Nová liga proti Milánu. Sforza jejím vojevůdcem.) Republika vynasnažovala se rozmnožiti sílu svou novou ligou proti Milánu, totiž s

Eugenem IV., s Florencií a Janovem, jenž r. 1435 od Milána odpadl. Poněvadž ale liga nebyla dosti pevná, byli Benátčané pouze na svou moc odkázáni. Teprv když Filip Marie šťastně ve válce pokračoval, uzavřeli Benátčané, papež, Florencie a Janov znovu spolek mezi sebou (1439). Vojevůdcem nové ligy stal se František Sforza, který nemoha se srovnati s vévodou milánským, službu jeho opustil. Válka se na dlouho protáhla; teprv když vrchní velitel milánský Piccinino a několik kondottierů, na vojvodu doléhali, aby jim ještě za živa některá místa vykázal, popudilo jej toto nešetrné jednání tak, že sám u Františka Sforzy, jemuž levobočku svou za manželku dáti slíbil, o mír žádal, ponechávaje mu při vyjednávání úplnou moc. Sforza naklonil skutečně Benátčany k míru, který byv r. 1441 v Kremoně uzavřen, s nijakou ztrátou pro Benátky spojen nebyl.

(Zmatky milánské po vymření Viscontů). Vymřením rodu viskontského vévodou Filipem Marií (r. 1447) nastaly v Miláně zmatky, jichž skoro všecka města k odpadnutí od Milána užila; Lodi a Piacenza daly se v područí Benátčanů, kteří o ně musili dlouhou válku vésti s Františkem Sforzou, jenž do Milána se vrátiv, z počátku za obhájce republiky milánské se vydával a od Milánských za vojevůdce zvolen jest, až konečně r. 1450 za vévodu milánského se prohlásil. Povýšenec tento byl pak největší překážkou pro záměry republiky v šíření panství jejího v Italii. Ohledem na hrozící od Turků nebezpečí ujednal konečně augustiniansky mnich Fra Simonetta mezi republikou a vévodou Sforzou mír v Lodi (1454), v němž Benátčané území svého uhájili.

(Dobytí Cařihradu). Mezi tím, co republika ustavičnými válkami v Italii zaměstnána byla, nabývali Turci vždy více půdy v Evropě a stávali se touž měrou Benátčanům ohledem na jejich řecké osady nebezpečnými. Republika, majíc toho času hlavně pevninu italskou na zřeteli, nemohla rychlé a vítězné postupování Osmanů zadržeti a pádu staroslavného Cařihradu zabrániti, který se r. 1453 po hrdinné obraně posledního Palaeologa Konstantina XI. do rukou tureckých dostal, při čemž mnoho Benátčanů o život a jmění přišlo. Vyvrácením říše byzantské zasazena jest benátskému panství na moři rána citelná, neboť nyní měli Turci otevřenou cestu k opanování benátských ostrovů v moři aegejském a osad jejich na poloostrově peloponneském, a v Levantě vůbec. Nedlouho po dobytí Cařihradu podařilo se Benátčanům nakloniti výbojného Mohameda II. k míru a k uzavření smlouvy obchodní, dle které mohla republika ve všech krajinách tureckých volně kupčiti.

(Rozvoj věd a umění v Italii) Dobytím Konstantinopole skrze Turky a mírem lodským nastává doba, ve které vědy a umění v Italii rozhodný obrat vzaly. Do upokojené nyní Italie uteklo se mnoho učených Řeků se svými literárními poklady, kdežto na universitách a v domech velmožů nejen studium klassické literatury obnovili, ale i známosť staroklassického umění šířili. Není na světě národu, který by se s takovou horlivostí a s takovým prospěchem studiemi humanitními byl obíral, jako národ vlaský. »Studium humanitní, neobmezujíc se jen na vědeckou stránku a sáhajíc hluboko i do veřejného života v Italii, působilo i na vyvinutí národního smýšlení v té míře, že vzbudilo částečně

opět starořímskou mužnosť, zemi tak potřebnou, a že vychovalo v Italii státníky, jakými se žádný snad národ honositi nemůže. Bedlivé studium klassických starožitností mělo však také za následek znovuzrození umění, a Italie vším právem pokládána jest za pravou vlasť novějšího umění, zvláště výtvarného, které zde v takové míře a dokonalosti se pěstovalo, jako nikde jinde.« Republika benátská závodila s ostatními panovníky a městy vlaskými v prokazování přízně této starožitné vzdělanosti.

(Největší rozkvět republiky. Konec panování Františka Foscariho). Toho času byl v Benátkách dožem František Foscari. Za jeho panování (1423—57) dosáhla republika nejvyššího stupně svého rozkvětu. Benátky čítaly tehda asi 200.000 obyvatelů a byly středištěm světového obchodu, který až do Indie sáhal, Benátky byly té doby po celé Evropě váženy a obdivovány. Vývoz se páčil asi na 10 mil. a výdělek z něho na 4 mil. dukátů ročně. Město mělo 300 korábů s 8000 muži a 3000 menších lodí se 17.000 námořníky; loďstvo válečné o 45 galejích s 11.000 muži staralo se o bezpečnosť na moři.

Již od času svého zvolení za dože musil Foscari bojovati se svými odpůrci, v jejichž čele stál pověstný hrdina námořský Pietro Loredano, jenž se zároveň s Foscarim o korunu dožecí ucházel. Přívrženci Loredanovi brojili ustavičně proti dožovi, pronásledovali osoby jemu milé, a tytýž i jejich zahubení prosadili; ba dože sám musil i zakusiti, jak všemocná rada desíti jeho nerozvážlivého, avšak žádným zločinem vinného syna Jakuba vydala na smrt, aniž mu otec mohl přímluvou svou pomoci a jej od jistého zahynutí zachovati.

Strana Loredanova byla i na odpor jeho systemu, neboť bylo její zásadou, že těžiště republiky nespočívá v Italii, nýbrž v řeckých osadách, kdežto Foscari, obraceje zřetel svůj k pevnině italské, tuto sjednotiti zamýšlel. Tím uvedena republika v postavení, dřívějšímu svému vývinu nepřiměřené, a stala se takto moři nevěrnou, které ji učinilo velikou a mocnou. Zanechání vší politiky maritimní musilo na konec republiku ku pádu přivesti. Urážky všeliké a trpkosti, zakoušené od vládnoucí oligarchie, přiměli Foscariho dvakráte, že se chtěl poděkovati ze svého úřadu, avšak vždy marně. Konečně dostali r. 1457 jeho protivníci úplný vrch v radě desíti, která prosadila sesazení věkem sešlého a churavého dože, při čemž jí ta okolnosť vhod přišla, že Foscari od smrti svého jediného syna více se vlády neúčastnil. Když byl požádán, aby se sám trůnu vzdal, neučinil toho, odvolávaje se na dřívější usnešení, dle něhož dože nesmí o své újmě úřad se sebe složiti. Tu jest skutečně sesazen a donucen opustiti palác dožecí, v němž po 34 let vévodil. Několik dní na to vypustil jeden z nejslavnějších dožů benátských, který nejsa spokojen s posavadním územím, po panství nad celou Italií bažil, velikého ducha svého, když ještě byl zvony, volbu nového dože oznamující, uslyšel (1457). V síni veliké rady posud lze viděti jeho obraz s hrdými slovy:

»Post mare perdomitum, post urbes Marte subactas, florentem patriam longaevus pace reliqui.«

Bylo to ponejprv, kdy vševládná rada desíti si takovou moc osobila, že i osvědčeného vlastence trůnu zbavila a nic jiného mu vytý-

kati nemohla, než vysoké jeho stáří. Aby příště nemohlo oněch deset způsobem tak přísným souditi svého dože, ustanovila veliká rada r. 1458 výslovně, že se nemají decemvirové více plésti v konstituci, na niž dože přisahal, lečby se o velezrádu jednalo.

(Změny v senátě.) Té doby (1450) stala se také změna se senátem. Až posavad skládal se pouze ze 60 údů; nyní jest však ještě o 60 řádných údů rozmnožen, v němž mimo to měly signoria, quarantia, rada desíti a mnoho jiných vrchností místo, a z větší části také právo k hlasování, tak že konečně asi z 300 osob se skládal. Že všichni jeho údové o nejdůležitějších tajemstvích republiky věděli a do nejvnitřnějších útrob politiky benátské zasvěceni byli, nelze připustiti, neboť by to bývalo ohledem na mlčelivosť s pomyšlením; pročež odevzdávány jsou věci důležité z počátku quarantii a později radě 10, která je spolu se signorií uvažovala a k místu a konci přiváděla.

(Samostatnosť dogátu zničena.) »Pádem Foscariho zrušena jest samostatnosť dogátu; na místě vévody rozkazovala rada desíti, údové její, vládnouce nyní plnou mocí, byli »svatým a důležitým členem republiky«, a vedli zvláště péči o zachování, zdar a rozšíření státu. Mohutné ruky bylo tím více potřeba, ana republika žádného domácího vojska neměla, nýbrž všecky vojny od křížových výprav z r. 1202 cizími žoldnéři vedla, a vždy se bylo obávati, že převratný duch strannický, který dlouhá léta ostatní Italii rozrýval, a ji na konec cizincům vydal, i v městě v lagunách se vzmůže na prospěch ciziny. Pokusy Tiepolovy a strannické záští mezi Foscarim a Loredany byly předchůdci takových pohrůžlivých převratů; a že se jich republika uvarovala, jest zásluhou decemvirů.«

(Války s Turky. Ztráta Skadru.) Až posud žili Benátčané s Turky celkem v pokoji; když ale všecky krajiny řecké až na ty, které byly v držení republiky, do rukou tureckých přišly, mohlo se nyní s jistotou předvídati, že posavadní napnutí se promění v zjevnou válku, která také r. 1463 z malicherných příčin vypukla a od Benátčanů se střídavým štěstím vedena byla. Pokud válčili se sultánem Mahomedem II. pověstní turkobijci Jan Korvín Hunyadi a albánský kníže Jiří Kastriota (Skanderbeg), uhájili Benátčané namnoze krajin svých v Řecku; avšak když si Mahomed II. větší časť ostrovů v Archipelagu podmanil a r. 1470 Benátčanům i Negroponte odňal, naplňovalo rychlé postupování Turků na moři hrůzou nejen republiku, nýbrž i všecko křesťanstvo; neboť Turci byli dříve pouze na suchu mocí strašlivou, nyní se stali i na moři velmi nebezpečnými, a cílem jejich válečných podniků měla se státi Italie. V těchto velikých nesnázích spojily se všecky státy italské v ligu, která však nebyla dosti pevná, zvláště když Benátčané, chtějíce nabyti vlivu na ostrově Cypru, sem více své zraky obraceli, než na hrozící od Turků nebezpečí. Tím popudili proti sobě krále neapolského a papeže, kteří ze spolku vystoupili, tak že se Benátčané konečně skoro sami octli ve válce s Turky. Sultán Mahomed II. obrátil veškerou moc svou proti republice; vojsko jeho na novo vpadlo do Furlánska, všude zemi pustošíc a mor po sobě zanechávajíc. Benátčané zastrašeni žádali následkem velkých ztrát a zuření moru o

mír, ku kterému Mahomed svolil (1479). Benátčané se v něm vzdali Skadru, který jim od posledního potomka z rodu Balšićů (1421) postoupen byl; dále jsou obapolné výboje navráceny a republice za jistý poplatek dovoleno kupčiti ve vodách tureckých. Toť byl dosti slavný konec války, již republika s malými přestávkami po 16 let s mocným tehdy sultánem tureckým vedla. Jeho smrť zprostila křesťanstvo nejhroznějšího nepřítele (1481).

(Nabytí důležitého Cypru). Štěstí opět přálo Benátčanům, nejen na moři ale i na zemi; neboť vojsko jejich opanovalo v krátké době ostrovy Zante a Cefalonii, dříve od Turků obsazené, na pevnině pak rozmnožili území své o Rovigo, kterého jim vévoda ferrarský (1484) postoupil. I na ostrov Cypr, který byl již svou polohou Benátčanům důležitý, rozšířili panství své, když jejich krajanka Kateřina Cornarová, vdova po Jakubu II., králi cyprském, podléhajíc vždy více rostoucímu vlivu republiky benátské, v její prospěch vlády na Cypru se vzdala (1489).

(Úpadek Benátek). »Nepravý system zahraničné politiky, který celou Italii lvu sv. Marka podrobiti zamýšlel, onen system, jejž Francesco Foscari za svého dlouhého dogátu až na kraj stopoval a konečně svou vévodskou korunou zaplatil, stal se republice záhubným. Úsilné bažení po výbojích v Italii mělo za následek, že se s osadami v Levantě příliš po macešsku nakládalo; tam skrblili Benátčané způsobem všemožným a zmenšili posádky na příliš nepatrný, docela nedostatečný počet, tak že se konečně všecky jejich tamní osady staly lehkou kořistí výbojných Osmanů. Tím ztratily Benátky své těžiště, »své pravé oko, svou pravou ruku, základ svého panství na moři.« Odtud se musí počítati úpadek, a nikoli teprv od polovice předešlého století. Mezi tím, co v Italii bez prospěchu pletichy se dělaly, objevil Gama Indii;*) a nemohouce následovati smělého plavce, vyjednávali Benátčané s Mameluky kahirskými, aby na křesťanské soupeře z Rudého moře doráželi a je zničili. Pro Kastilii a Aragonii objevil Kolumbus nový svět. Nadvláda benátská na moři byla ztracena; na místě uzavřeného Středomoří stal se ocean arenou, na které námořské moci věku nového síly své měřily. S výše evropské velmoci klesly Benátky v krátkém čase na malý stát vlaský. A přece přetrvaly pád svůj skoro čtyři sta let.

Další události v dějinách benátských jsou méně významné. Toliko dvě skvělé doby se nám ještě v nich objevují, a sice slavné vítězství dobyté r. 1571 u Lepanta nad loďstvem tureckým a 23 letý hrdinský boj o Kandii, které udatně hájil naproti Turkům Francesco Morosini, avšak konečně přece r. 1669 vzdáti se musil, za to ale později skoro celého Peloponnesu se zmocnil a příjmím »Peloponnesiaco« poctěn jest. Byl to největší, ale i poslední Benátčan.

---

*) Sotva kdy se zanášela republika opravdově myšlenkou o obnovení průplavu úžinou suezskou, ač Marco Polo a jiní benátští cestovatelé otázku strany západní cesty do Indie namítali. Teprv když portugalský admirál Vasco de Gama jinou cestou se do Indie dostal, chopila se republika té myšlenky, avšak neměla již více bývalé své ráznosti.

Komenský. Časopis pro učitelstvo československé, zvlášť moravské a slezské. Orgán spolku moravských učitelů v Olomouci. Vydavatel a odpovědný redaktor J. Havelka.

Od počátku tohoto roku vychází již tento s velikou péčí a obezřelostí redigovaný časopis, a jest to zajisté velmi potěšné, že učitelstvo jak středních tak i národních škol účastní se čile v snášení rozmanitého materialu, aby tak všestranně rozhojnilo obsah jeho. Učitel může z rozprav do něho položených důkladné poučení vážiti o rozličných předmětech z oborů vědeckých a spolu obeznámiti se se zkušenostmi porůznu ve škole nabytých. Lze se nadíti, že tyto listy, obsahem svým tak vynikající, nabudou nejen velkého rozšíření v kruzích učitelských, než že budou i pobídkou mnohému učiteli k literární činnosti ve prospěch obsahu svého. Spolek moravských učitelů v Olomouci dobyl si založením časopisu »Komenský« nemalých zásluh a osvědčil činem tímto nejzřejměji své upřímné snahy, směřující ku zvelebení národního školství.

Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tom. I. Edidit V. Brandl

P. zemský archivář Brandl, kterýž v tak krátké době důležitými spisy, jako vydáním Knihy tovačovské, drnovské, rožmberské, spisů Karla staršího z Žerotína a mnohými rozpravami z oboru starého práva českéko, obohatil písemnictví české, uvázal se nyní ve vydávání nejskvělejší památky starého právnictví na Moravě, totiž veřejných soudních zápisů, jenž slovou Knihy půhonné a nálezové. O způsobě a významu této staré památky sepsal p. Brandl sám rozpravu, vloženou do časopisu tohoto (Roč. II. str. 77), v níž čtenář nalezne o řečených knihách zřetelné poučení. P. spisovatel poukazuje v dotčeném pojednání, jakož i v předmluvě k vydaným od něho Knihám půhonným, vším právem k veliké důležitosti jejich, netoliko jakožto ku zdroji práva domácího a mravopisu starého vůbec, než spolu i co k skladišti velkého materialu topografického a genealogického.

Prohlédá-li se k těmto památným knihám toliko co k materialu, hodícímu se k vylíčení starých mravů a právních obyčejů českých, tož musíme již uznati velikou vzácnost jejich; neboť užitím takové a podobné látky pro dějepis přispěje se ve velké míře k ojasnění dějin vzdělanosti, pravého to jádra dějin každého národu. Jen takovým způsobem, totiž sbíráním a skoumáním podobných památek písemných jakož i archaelogických předmětů ve prospěch českého mravopisu, lze se teprv dočiniti v historii naší úplnosti, neboť dějepis náš nabude zajisté teprv tenkráte svého dovršení, až z obsahu jeho bude nám možno poznati Čecha v jednotlivých občasích netoliko z jeho hlučné práce zevnější, nobrž i jaký byl k. př. názor jeho právni, politický, náboženský, jak vypadalo jeho obydlí, nářadí, oděv, jaký byl způsob jeho hospodaření, jaká provozoval řemesla a t. d., zkrátka jaké byly jeho duševní a hmotné zájmy v tom neb onom věku. Jest ovšem nesnadné, ba i pro nedostatek potřebných zřídel nemožné, podati dějiny národu našeho v takéto úplnosti ve všech dobách; než zůstane přece vždy

úkolem dějepisců, přibližovati se, pokud možná, takovému způsobu prostranného líčení. S tohoto hlediště pohlížíme na památky, které nyní p. Brandl vydává, a sice jakožto na pramen, z kteréhož lze čerpati nejvýznamnější stránku duševního života našeho národu, totiž právní obyčeje jeho; neboť tyto zůstanou vždy nejjistějším měřidlem pro posouzení vzdělanosti každého národu. Snášíli se s pravdou výrok Voltairův: »Dejte mi ballady nějakého národu, a já vám povím dějiny jeho,« tož možno směleji tvrdíti, že z práva toho kterého národu lze poznati vzdělanost jeho.

V I. před nedávnem vyšlém svazku dotčených knih nalezají se: I. Vetustissimae, quae exstant, citationes cudae Olomucensis (1374—1398), a II. První kniha půhonů olomúckých (1405—1411); pak přidán jest od p. vydavatele pro snadnější užívání díla potřebný glosář a pečlivě sestavený rejstřík jmen a věcí. Celé dílo bude velmi objemné, neboť teprv 11. svazkem bude ukončeno. P. vydavatel, jenž podniká tak obsáhlou a nesnadnou práci a slučuje svou píli s tak vzácnou památkou ducha předků našich, zůstaví publikací touto zajisté trvalou paměť svého jména v písemnictví českém.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253—1310. Opera Dris J. Emler.

Regesta jmenují se výpisy, podávající hlavní obsah listin a listů, s pominutím všech obvyklých formulí v listinných památkách užívaných. Mimo to musejí v každém dobrém regestu kromě datum listiny všecka v ní uvedená jmena osob a míst býti obsažena, a sice v původní formě, jak psána jsou v listině samé, bez všelikých proměn pravopisných a gramatických. Na ten způsob sestavená regesta usnadňují velice studia historická; jsouť ona dějezpytci takřka tak výhodná, jako slovník tomu, jenž bádá v nějakém jazyku. Roku 1855 vydal zvěčnělý K. J. Erben pro dějiny českomoravské taková regesta (I. díl), sáhající od r. 600—1253, a opatřil je velmi vzácným seznamem všech osob a míst v nich jmenovaných, kterýmž velice posloužil studiu genealogie a staré topografie. V díle tomto pokračuje nyní p. dr. J. Emler, jenž vydáním »Pozůstatků desk zemských království českého r. 1541 pohořelých«, památky to Knihám půhonným a nálezovým p. Brandlovým podobné, veliké zásluhy o naši literaturu si získal. Novou touto publikací odstraňuje p. vydavatel velikou mezeru v pomůckách, k zřídelnému studiu naší historie potřebných; tato nová práce jeho nalezne rovněž jako jeho Pozůstatky desk zemských vděčné uznání u všech přátel domácího dějezpytu. Regesta od něho v Praze vydávaná počínají tam, kde byl přestal Erben, totiž rokem 1253; svazek I., do něhož jsou položena regesta od r. 1253 do r. 1263, jest tedy I. část II. dílu, jenž celé pásmo listinné, slušící k dějinám Čech a Moravy, od r. 1253 až do r. 1310, tudíž až k nastolení rodu lucemburského v Čechách obsahovati bude. *R.*

Omyly tiskové.

Na straně 103 pod čarou místo **do Pomoří na Volyn** polož do Pomoří a na Volyn.
« « 109 v 1. řád. zdola místo **rízu** polož řizu.
« « 110 v 13. « shora « **sřekli** « zřekli.
« « 117 pod čarou « **Herb. II, 35.** polož Herb. II. 33.
« « 117 pod čarou « **v Pomoří jako na Raně** čti: v Pomoří spolu i s takovou mocí jako na Raně.
« « 119 v 11. řád. shora místo **střechu** čti střechy.
« « 121 pod čarou « **erannt** čti erant.
« « 144 v 4. řád. zdola « **objevené** čti objevné.
« « 145 pod čarou « **accesus** čti accessus.
« « 148 « « « **inter te** čti inter se.
« « 156 « « « **a Karenici** čti v Karenici.
« « 165 v 20. řád. shora « **Zadní Pomoří** čti Západní Pomoří.

Časopis

Matice Moravské.

Redaktor:

Vácslav Royt.

5

ROČNÍK PÁTÝ.

1873.

V BRNĚ, 1873.

Tiskem akciové moravské knihtiskárny.

Nákladem Matice Moravské.

Obsah celého ročníku:

Klasobraní z rukopisův staročeských, na Moravě chovaných.

Podává *Jos. Jireček.*

Kapitula mikulovská chová dva rukopisy české z XV. věku, které laskavou ochotou důstojného pana kanovníka M. Kittnera nám byly učiněny přístupny. O jednom z nich, psaném l. 1406, podali sme širší zprávu v Časopise Českého Musea 1872 str. 385—392. Zde tudíž postačí jen ukázati k převzácné té památce biblické literatury naší. Druhý z dotčených rukopisův jest papírový kodex in 4°, čtyr prstův ztloušti, opatřený souvěkou vazbou dřevěných desk, potažených koží, na které vytlačeny ozdoby, jmenovitě orlice v kosočtvercích. Podle písma pochází z polovice XV. věku. Obsah jeho jest následující:

I. *Žaltář,* jehož text jest postoupnou obnovou překladu t. ř. klementinského. Ukázkou položíme žalm I. spolu s převodem z mikul. rukopisu z l. 1406 k vůli porovnání:

Z rkp. 1406: 1. Błažený muž, jenž neodšeł jesť v radě nemiłostivých, a na cestě hřiešných nestáł jesť, a na stolici moru neseděł jesť. 2. Ale v zákonu Páně vóle jeho, a v zákonu jeho mysliti bude ve dne i v noci. 3. A bude jako dřevo, ježto štiepeno jesť podle sběhóv vod, kteréž ovoce své dá v času svém. A list jeho nespadne, a vše cožkoli učiní, v prospěch bude. 4. Ne tak nemiłostiví, ne tak: ale jako prach, kterýž mece vietr s tváři země. 5. Protož nevstávají nectní v súdu, ani hřiešní v radě spravedlivých. 6. Neboť Pán zná cestu spravedlivých, a cesta nešlechetných zahyne. (Týž text v rkp. klementinském položen palimpsestem. Č. Č. M. 1872 str. 391).

Z rkp. II. mikul.: 1. Błahosławený muž, kterýž neodšeł v radě nevěrných, a na cestě hřiešných nestáł, a na stolici smrtedlného nakázanie neseděł. 2. Ale v zákoně Páně vuole jeho, a v zákonu jeho přemyšlovati bude dnem i nocí. 3. A budeť jako dřevo, kteréž štípeno jest podle stoku vod, kteréž ovoce své vydávati bude v času svém. A list jeho nesprchne, a všecky věci, kteréžkoli činiti bude, prospěšné-ť budú. 4. Ne tak nevěrní, ne tak: ale jakožto prach, kterýmž mece vítr od svrchku země. 5. Protož

nepovstávají nevěrní v saudu, ani hřiešníci v radě spravedlivých. 6. Neboť zná Hospodin cestu spravedlivých, a stezka nevěrných zahyne.

Po žaltáři následují obyčejně přídavky, t. zpěv Mojžíšův (Deut. 32.), zpěv Annin (I. Reg. 2.), zpěv tří mládenců (Dan. 3.), modlitba Habakukova (Habak. 3.), zpěvy Zachariášův, Mariin a Simeonův (Luk. 1. a 2.).

II. Na to řadí se *příklady písní církevních,* z nichž dvě, totiž Veni redemtor gentium a Ave Maris stella, převedeny sou prosou, ostatních pak osmero dosti pravidelným rozměrem a rýmem. Podle zdání našeho jest to nejzajímavější část celého rukopisu.

Za středověku panovala v kostelích katolických skoro výhradně latina ve zpěvu. Synoda pražská l. 1406 zapověděla výslovně všechny písně české kromě čtyr: Buoh všemohúcí (Výbor I. 322), Hospodine pomiłuj ny (ib. 27), Jezu Kriste ščedrý kněže (Výbor II. 21—24, Světozor Slov. Novin 1855 str. 41), Svatý náš Vácsłave (Výb. I. 321). (Item mandat D. Archiepiscopus, quod plebani et ecclesiarum rectores in predicationibus nuntient prohibitas esse novas cantilenas omnes praeter Buoh etc. Alias contra cantantes et cantare permittentes per remedia juris punientur. Höfler Concilia Pragensia 1862, str. 52). Nicméně pronikalo ponenáhlu české zpívání, jakož tomu i sám synodální zákaz nasvědčuje.

Balbin (Boh. docta III. 158) v kostele krumlovském nalezl knihu hymnův chrámu pražského, kde, prý, k textům latinským připojeny dle týchž melodií slova česká. Výslovně uvozuje následující zpěvy: Nastal nám den veselý (kancionál Bradáčův I. 51), Angełové sau zpívali (ib. I. 60), Narodił se Kristus Pán (ib. I. 50), Vstałť jest této chvíle (ib. 222), pak Jméno boží veliké a Co tu stojíte, jichž sme se v novějších zpěvnících dopátrati nemohli (Srov. Dobr. Gesch. der böhm. Lit. 1818, str. 251).

Větší sbírka písní církevních zachovala se v rkpse ze XIV. věku (XVII. F. 30), universitní bibliothece pražské náležitém a od J. Jungmanna v Rozboru stč. lit. 1842 str. 131 sld. popsaném. Tu jich obsaženo 16, mezi nimiž ovšem některé, jako k. p. Stála matka bolestivá, nad míru nedokonalé osnovy jsou.

Pět písní církevních uchránilo se v modlitebních knížkách universitní bibliotéky lvovské, o kterých zpráva stručná v Č. Č. M. 1859 str. 21, obšírná pak v Pojednáních kr. české učené společ-

nosti 1861 od prof. Holovackého (o rukopisnom molitvennikě staročešskom iz XIV.—XV. věka).

Sic jinak vyskýtají se círk. písně české porůznu v rukopisech starých*), jako Stabat mater v pražském univ. rkpse XVII, A. 18. (Rozbor stč. lit. 1842 str. 146).

Především však poučenlivé jsou překlady písní dvou: Vexilla regis prodeunt a Pange lingua, jež Šafařík z glos, mezi řádky latinského textu v několika rukopisech univ. bibl. pražské vepsaných, sestavil. Sestavení jeho otištěno v Č. Č. M. 1862 str. 270 sld. Poučenlivými jmenujeme převody ty proto, že nám zračitě ukazují, kterak k místu přicházely. Kněží, aby i sobě i jiným porozumění a výklad usnadnili, jali se ke slovům latinským připisovati slova česká; ponenáhlu těchto přibývalo, až pak posléze někdo cítil se ponuknuta, aby celou píseň uvedl v lad a sklad pravidelného zpěvného rozměru.

Mimo to mlčením pominouti nelze staropolské písně církevní, pokud nejsou než zpolštěním textů českých. K těm počítáme: Maryja czysta dziewice (Wyp. polskie dla klass wyższych gym. I. 1857 str. 26), písně k Panně Marii: Nasze nadziejo przemiła, ty'ś rozkosz bydła rajskiego, potom: Zdrawa Gospodze miłości (Salve regina), obsažené v t. ř. kancionale Przeworszczyka, psaném l. 1435 (Juszyńskiego Dykcyonarz poetów polskich).

Rozruchem husitským nastalo i na poli zpěvu církevního hnutí nemalé, zahájené M. Janem Husem. On zajisté složil sám tři písně „Jezu Kriste, štědrý kněže," kdež podržev obecný počátek, všecken text podle svého přeměnil, „Ježíš Kristus, božská múdrosť" a „Živý chlebe" (překlad Vivus panis angelorum), ježto otištěny sou v Sebr. spisech jeho III., str. 262—8.

Autority církevní nemeškali ohrazovati se proti počínání tomu. Synoda pražská l. 1412 obnovila starší zákaz (Item prohibentur cantilene et rundeli in ecclesiis sub pena unius fertonis. Höfler Conc. Prag. str. 71).. Nad to pak klatba vynešena na všechny ty, kteříž zpívali: „Vstał jesť Bóh z mrtvých svú mocí," „Jezu Kriste ščedrý kněže" (Husovy úpravy) a „Navštěv nás, Kriste žádúcí" (Husovy Sebr. spisy II. str. 132). Usilování toto ovšem bylo marné;

*) Viz ostatně Hanušovy Dodavky a Doplňky k Jungmannově hist. lit. I. 1869 str. 7, č. 24 a II. 1871 str. 5, č. 35. Téhož Malý Výbor ze stč. lit. 1863 str. 60—64, Sitzungsberichte der k. böhm. Ges. d. Wissensch. 1863. (O Božím těle).

proud byl příliš silný, aby takovými prostředky mohl býti zadržen. Naopak katolická strana brzo se viděla nucena proti zpěvům podobojích postaviti zpěvy své, tak že se od té doby počíná zároveň rozvíjeti se církevní pěsnotvorství dvojího směru, k čemuž za krále Jiřího přistoupil směr třetí, poměrně nejvýdatnější, totiž jednoty bratrské (Srov. rozpravu o kancionále bratrském v Č. Č. M. 1862 str.. 24 sld).

Rukopis náš mikulovský jest očitým důkazem a obrazem úsilí katolického na této dráze, alebrž i nad to. Obsahujeť co čísla další:

III. řadu *modliteb*, pak *litanie*, kdež pořádem ne bezvýznamným po sobě čteme jmena sv. Vojtěcha, Jiřího, Vácslava, Zikmunda, Stanislava, Mauricia, Dionysia, Ermolaa, sv. Nitiše (Anežky), Alžběty a Hedvigy. Konečně

IV. *český překlad breviáře*, kdež modlitby položeny tímto pořádem: v neděle adventní, narození Páně, na *nové léto*, na vigilii *svíček* (epiphaniae), na neděle po svíčkách, na neděle devietník i po devietníku, u vigilii hromnic, na postní neděle, na neděli květnou, na navštěvenie, nebevzetie, narozenie Panny Marie, na povýšení sv. kříže, na vše svaté, nešpor k *duškám*, od početie matky Božie, od apoštoluov, od mučedlníkuov (sic), o zpovědlníku a o biskupu, o vdově, na posvícení kosteła.

Nemýlíme-li se, náležel kodex náš některému klášteru ženskému, jakož evangeliář z l. 1421 (O prvotním překladu sv. evang. 1859) byl majetkem Klarissek olomouckých.

Co do jazyka, nepodává rukopis náš mnoho zvláštního. Místo **ie** vyniká již **í**: vítr, svíček, posvícení, příliš; místo *ó* někdy *u*: svatý Thumo, místo *ú* taktéž *au:* saudy, leč vše to vedle forem starších, ježto převládají. V prosaickém překladu Ave maris stella potkáváme se s vzácným archaismem: Přijímajíc to pozdravenie ústy *andělovy*. Rčení: Vzezřev *z poplzku* prvních přáteł padenie. Aby *toť již* (moravismus m. točíš). *Zvynde* prútek, *vzende*.

Ku konci položeno budiž několik písní, ježto jsou překladu zdařilejšího:

I.

Kriste, jenž jsi světło i deň,
noční temnosti pryč zažeň;
věříme, že s' světa světłosť,
uče světa błahosławnosť.
Prosíme my, pane svatý,
obraňuj nás této noci,

buď nám v tobě otpočívánie,
daj v noci ukojenie,
aby těžký sen nepřišeł,
nepřietel náhle nenadšeł,
by mu těło nesvoliło,
nás tobě vinny učiniło.
Daj, ač oči vezmú spanie,
v srdci buď vždy k tobě bděnie;
pravice tvá rač brániti,
służebníkóv tvých hájiti.
Obránce náš, rač vzezříti
a nepřáteły zkrotiti,
słuhy tvé rač spravovati,
kteréž ráčił krví kúpiti.
Pomni na nás, miłý pane,
v tomto obtíženém těle!
Jenž věrný obránce duše,
vždy při nás buď, svatý Duše!
Bohu Otci budiž sláva!

II.

Korúhve krále vznikají,
tajnosti sě kříže stkvějí,
na němž tělesně stvořitel
hanebně był oběšen.
Na němž trpěł i raněnie
ostrostí břídkého kopí,
aby naše hřiechy obmył,
vodu se krví z boku prolił.
Tu-ť se było naplniło
věrné rčenie Davidovo,
že Buoh na dřěvě svítězí,
potom kralovati bude.
Dřěvo krásné a zastkvěłé,
zlatohłavem ozdobené,
spósobností kmene svého
svatých úduov dotýkało.
Błahosłavená ramena,
na nich drahosť pnějíc světa,
vyvážiła svau těžkostí
kořisť z pekełných propastí.
O Kriste, přijmiž kłaněnie
a v čas svého umučenie
rozmnož v dobrých spravedlnosť
a hřiešným rač dáti milosť.
Tebe, najvyšší Trojice,
všeliký duch pochvaluje;

jenž skrze kříž chceš spasiti,
rač je věčně spravovati.

III.

Kriste, králi, stvořiteli
a věrných vykupiteli,
daj nám hřiechóm odpuštěnie
skrze nábožné chválenie.
Neb tvá miłosť dobrotivá
kříže muky podstúpiła,
chtě, by była rozvázána
prvnieho otce tak vina.
Jenž dáváš hvězdám okrasu,
přijał s' tělestnú podstatu,
ráčił si příliš ohavnú
trpěti smrti spósobu.
Skrze nevinné svázanie
zprostił si svět z zatracenie;
trpěł s' přílišné rúhánie
pro našich hřiechóv zbavenie.
Vise na kříži rozpatý,
mohł zemi mocně hýbati;
poručiv duch svój otcovi,
učinił s' tmy po vší zemi.
Ihned v otcově osłavě
stkvěł si se na huoře;
skrze duchovnie oděnie
braň nás, Kriste miłostivý.

IV.

Dnové rozpuštění pomíjejí,
dnové zachovatelní se nevracují,
čas již střiezvý nastává:
hledajme čistým srdcem pána.
V chvałách a také u vyznániech
súdce pána bude ukojenie:
nezapierá ten odpuštěnie,
jenž chce, by člověk hledał smiłovánie.
Po břemenu Faraona słužebném,
po řetězu Babylona ukrutném,
člověk svobodný své vłasti
hledaj nebeského Jeruzalema radosti.
Z tohoto vypověděnie utíkajme
a s Božím synem přebývajme;
nebo to słužebníka česť,
ač svého pána spoluděděicem jesť.
Kriste, buď nám tohoto života vódce,

pomni, že jsme my tvé małé ovce,
za něž si se, pastýři, dał
a svú duši za nás k smrti vydał.
Słáva i čest buď Otci i Synu
i také Duchu svatému,
jakožto bieše na počátku,
społu i nynie, potom i vždycky. Amen.

V.

Słyš, miłý stvořiteli,
naše służby i płakánie
v tomto postu posvěceném
čtyřiceti dnóv vylévaném.
Svatý srdec zpytateli,
našich mdłob poznavateli,
daj všem k tobě navráceným,
miłost hřiechóv s odpuštěním.
Nebo sme mnoho hřěšili,
pomsty sobě hromáždili.
Ale jenž sám všecko móžeš,
neduživým nám spomóžeš.
Daj se těłu tak trápiti,
zevnitř rozumně postiti,
aby mysl naše střiezvá
od hřiechóv sě vždy postiła:
daj nám to, Trojice svatá!

VI.

Otče, stvořiteli všeho,
správce domu nebeského,
krásným světłem deň odieváš,
a noc dřiemáním přikrýváš,
by údové odpočinuli,
k práci své se navrátili,
mysli by było oblehčenie,
łkanie tesklivého rozvázanie.
Dieky my dne při skonánie,
prosby noci v nastávánie,
chváłu činěnie zpievajíce,
pomoci tvé žádajíce.
Tobě srdce vnitřnost zpievaj,
tebe hłas zvučný vyznávaj,
tebe miłuj čistá miłost,
tobě se kłanéj mysli střiezvost.
Když noc hłuboká temnosti
odejme nám dne světłosti,
aby viera neztemněła,

ale moc viery se stkvěła.
Nedopuštěj mysli spáti,
daj v nás všem hřiechóm přestati,
viera čisté mysli svłažuj,
sen nieparnosti (sic) napravuj.
Srdce, marného myšlenie
zbaveno, měj v tobě sněnie,
aby ďábła závistného
strach nebudił usnułého.
Prosmež vždy Otce i Syna
społu i svatého Ducha,
vše jednoho Hospodina,
aby był naše ochrana.

O Bojích herkynských a o významu nejstarších českých pověstí.

Píše *V. Brandl.*

Mezi nejzapletenější a téměř nejzáhadnější otázky staré historie, zvláště co se týče našich zemí českých, náležejí dějiny Bojův, onoho národu keltického, který nám dávné dějiny přivozují v horní Italii, kdež po dvě stě let krvavé s Římany sváděl bitvy, v Herkyniích, kde záhubný proud Kimbrův prý zastavil, v Norikum, kde s Taurisky se potýkal, na blatenském jezeře, kde od Boirebisty potřín jest; onoho národu, který mezi bojovnými kmeny keltickými nade všecky divokou udatností vynikal, tak že jej znatel dějin Keltův vším právem nazval „nejlitějším kmenem keltickým.“ [1]) Avšak jakkoli jmeno Bojův hned při prvním historií zjištěném činu Římanům hrozným se stalo, když ve spojení se Senony město Řím v rumy a ssutiny obrátili (390 př. Kr.), jakkoli ještě později v třetím století před Kristem římská vojska několikerá převálčovali a následkem toho slávy válečné tou měrou sobě dobyli, že Hannibal počínaje válku proti Římanům k Bojům co spojencům zvláštní zřetel měl; nicméně jest historie jejich předce jen kusá, co se týče přebývání jich v Italii, velmi pak záhadná, co se týče Bojův herkynských, a tmou hustou zakryta, co se týče nejstarší historie tohoto národu, jenž osudem po nejrozličnějších krajinách metán byl více nežli kterýkoli jiný národ za starého věku. Vždyť ani to, žeby

[1]) *Βοιοὶ κελτικὸν ἔθνος θηριωδέστατον.* Appian Kelt. 1.

Bojové kdy byli bydleli v Gallii, této pravé otčině Keltův, odkud kmenové jich do Italie se vyrojili, ani to důvody zjistiti se nedá. Neb národní tradice, vedle které za krále Ambiata keltičtí kmenové do Italie a do Herkynií se vystěhovali, jmenuje mezi těmi, kteří do Italie slezli, samé takové zástupy, jichžto jména také později v Gallii se ukazují, tak že spojitost toho kterého kmene v Italii se stejnojmenným kmenem v Gallii na bíledni jest; jen jmeno Bojův, kteří v Italii tak znamenitý úkol hráli, nelpí před J. Caesarem na žádné krajině a žádném kmenu keltickém v Gallii samé, a jedině ta okolnost, že Bojové dle pověsti zároveň s Lingony do Italie přišlí po bitvě u Bibracte (58 př. Kr.) mezi Heduy, tedy na blízku Lingonův osazeni byli, ukazuje k tomu, že *snad* Bojové také před vystěhováním svým v tom oukrají Gallie sídla svá měli. Jiná nesnáze při tom jest, že tatáž národní tradice udává sice, kterak zároveň s Kelty do Italie táhnoucími také jeden proud keltických kmenů se rozlil po Herkyniích, a mezi těmi Kelty uvádějí se poprvé Bojové, když asi r. 113 př. Kr. Kimbrové ze severu k jihu se valili. Maně se tu vtírá otázka: vyrojili-li se Bojové zároveň i do Italie i do Herkynií? Má-li na tuto otázku dáti se soudná odpověď, nezbývá leč vážiti národní tradici Keltův o stěhování se jich kmenův, kterou nám zachovali Livius a Justinus, onen obšírněji, tento krátkými pouze slovy se jí dotýkaje.

Za římského krále Tarquinia Priska, vypravuje Livius,[1]) byli nejmocnějším kmenem keltickým v Gallii Biturigové, kteří pod svým králem Ambiatem velký počet žup jiných Keltův v poslušenství drželi. Ambiatus, jsa již stářím sešlý a vida, že nesčíslné množství jaré mládeže v říši jeho vyrostlo, obával se, žeby bujnost jich krotiti nemohl a žeby snadně vnitřní rozbroje od mládeže bojechtivé spůsobiti se mohly. Hleděl tedy živlů nebezpečných se zbaviti tím, že jim otevřel dráhu na venek, na které by bujnosti a pružnosti své hověti, slávy i bohatství dobyti mohli. Za tou příčinou vyzval oba syny sestry své, jmenem Bellovesus a Sigovesus, aby se postavili v čelo vojenské výpravy a přibrali k sobě tolik lidu, kolik by se jim líbilo, a měli táhnouti tam, kam by jim znamení božstva cestu ukázalo. Sigovesovi ukázána jest cesta k Herkyniím, Bellovesovi do Italie. S tímto táhli tedy do Italie Biturigové, Arverni, Senoni, Aedui, Ambarrové, Karnutové a Aulerkové,

---

[1]) Liv. 5, 34 srovn. Polybius 2, 17.

kteří překročivše taurinské[1]) Alpy a převálčivše Etrusky, město Mediolanum založili. Po Bellovesovi přišel touže cestou do Italie zástup Kenomanův, vedených od Elitovia, jemuž Bellovesus vykázal sídla okolo Verony; pak přišli Salluvii, osadivše se podle řeky Ticina; po těchto Bojové a Lingoni, kteří překročili Alpy peninské,[2]) řeku Pad přepluli, Umbry a Etrusky z krajin vypudili a až k Apenínu se rozšířili. Poslední keltičtí příchozí do Italie byli Senoni, kteří v okolí etruského města Klusia se osadili.

Tak Livius. Justinus pak vypravuje:[3]) Gallové, když tak zlidnatěli, že jich krajiny množství obyvatelů nestačily, vyslali 300.000 lidí jako nějakou svatou omladinu (sacrum ver), aby si nová sídla hledali. Z nichž usadila se jedna část v Italii, dobyla Říma a zapálila jej; druhá část, vedena byvši ptáky, táhla Illyrií a usadila se v Pannonii, kdež Pannonce podmanila a mnoho let se sousedními národy rozličné války vedla.

Pomíjejíce mlčením příčiny, z kterých Plutarch[4]) a Plinius[5]) příchod Gallův do Italie vysvětlují, musíme poněkud se pozdržeti při zprávě Livia a Justina,[6]) poněvadž v nich nalezáme vodítko, podle kterého věrojatnou příčinu, za kterou Gallové se vystěhovali, poznati a dobu ustanoviti lze jest, kdy asi Keltové do Italie, do Herkynií a Podunají mohútnými proudy se rozlili.

Jak svrchu dotčeno, jest ve zprávách Livia a Justina národní podání o výpravě Keltův z Gallie obsaženo. Co se týče Justina, nemůže o tom býti pochybnosti, poněvadž tento spisovatel vlastně

---

[1]) Tak praví Livius; že ale Keltové věrojatně grajickými Alpami, tedy přes malý St. Bernard se brali, o tom viz Mommsen Röm. Gesch. 3. Aufl. I. 318.

[2]) „Ob dabei die italienischen Boier auf Grund einer echten Sagenreminiscenz oder nur auf Grund eines angenommenen Zusammenhanges mit den nördlich von der Donau wohnhaften Boiern durch den östlicheren Pass der poeninischen Alpen geführt wurden, muss dahingestellt werden.“ Momms. l. c.

[3]) 24, 4.

[4]) Plut. Kamillus 15; pověst o Arunsovi z Klusina.

[5]) Pověst o helvetském průmyslníku, Heliko jmenem, který nějakou dobu v Římě pracovav a navrátiv se do vlasti, krajanům přinesl fíky a hrozny, a Gally pohnul vystěhovati se do země, kde takové lahůdky rostou. — Polybiova zpráva, že Gallové a Etruskové dlouho obchodem spojeni byli, až onino pro nepatrnou příčinu do Italie vrazili, dokazuje jen, že horní Italie s jižní Gallií již v prastaré době obchodem k sobě hleděly.

[6]) Livius udává jen obavu před vnitřními rozbroji, Justin ale 20, 5 zrovna praví: Gallis causa in Italiam veniendi sedesque novas quaerendi intestina discordia et assiduae domi dissensiones.

jen výpisky činil z velikého nám bohužel nezachovaného díla Troga Pompeja, jenž ze záalpské Gallie pocházeje a sám tudíž národností svou Keltem jsa starožitné pověsti národu svého dobře znáti mohl. Že pak i Livius ve zprávě své nám národní tradici keltickou zachoval, jde jednak z toho, že zpráva jeho se zprávou Justinovou v hlavních rysech se srovnává, jinak z toho, že uvádí věci, které z pozdějších podobných příběhů se potvrzují. [1])

Rozumí se samo sebou, že národní tradice keltická, jako každá jiná skutečně národní tradice, neudává určité doby, kdy děj v ní vypravovaný se sběhl; určování doby a roztřídění dějů pochází od pozdější kritiky historické. Tak také nelze pochybovati, že tradice Keltův neurčila jistého roku, kdy stěhování se počalo, a Livius klada začátek toho do doby Tarquinia Priska, tedy asi 600 let př. Kr., pokusil se pouze dobu vynajíti, kdy Keltové do Italie ne tak rojiti, nýbrž v ní šířiti se začali. Že dobu tu asi o 200 let dříve položil, dokázal Niebuhr, a pravdou jest, co Mommsen o příchodu a šíření se Keltův v Italii praví: „Das gewaltige Umsichgreifen der Kelten in Norditalien kann nicht vor die Zeit des Sinkens der etruskischen Macht, das heisst nicht vor die zweite Hälfte des dritten Jahrhunderts der Stadt (tedy 400—350 př. Kr.) gesetzt werden.“ A jest k pravdě podobno, že některé kmeny keltické již dříve, než mohútnější příval Gallův nastal, do Italie přicházely, jinak by také Livius o Senonech praviti nemohl, že byli „recentissimi advenarum.“ A že národní tradice pouze v jeden moment shrnuje to, co po delší dobu se dělo, o tom se přesvědčujeme, když zprávu její bedlivě vážíme. Jmenujeť ona zajisté co hlavní osoby Bellovesa a Sigovesa; avšak o Sigovesovi dovídáme se pouze jméno jeho a směr neurčitý, kam on táhl, a taktéž hraje Bellovesus, ač valné zástupy do Italie vedl, jen vedlejší roli; ana tradice o něm pouze praví, že kmeny, které on vedl, založily Milán, a že těm, které po něm přišly, vykázal sídla v okolí Verony. Již z toho, že zpráva Liviova uvádí nejprvé zástupy Bellovesovy a pak praví, že po něm

---

[1]) Sem náleží k. př. udání Liviovo, že Gallové k vyzvání a s povolením vlády domácí se vystěhovali. Že takového povolení těm, kteří se vystěhovati chtěli, bylo zapotřebí, vidí se z toho, že když okolo r. 186 př. Kr. několik záalpských žup gallických ve vůkolí Akvileje se osadilo a město tam založilo, vystěhovalci ihned město rozbořili a do vlasti se navrátili, když domácí úřadové — ovšem na vyzvání Římanů — je nazpět povolali, vytýkajíce jim, že se bez svolení do ciziny odebrali.

přišli Kenomani, po těch Salluvii, po těch Bojové a Lingoni a po těchto konečně Senoni co nejposlednější příchozí do Italie, již z tohoto postupného pojmenování lze jest souditi, že Keltové Bellovesovi nepřišli jedním návalem do Italie, nýbrž nenáhlým postupováním jednoho zástupu po druhém. Bellovesus vede podle pověsti mohútné voje do Italie a pak zmízí s dějiště; jest on tedy pravou postavou mythu národního, v níž se vtělují a zosobují znamenité momenty dějin národních, které v historii národu jakési rozhraní a východiště skvělých nových skutků činí. Ještě nápadněji jeví se povaha mythická při Sigovesovi,[1]) o němž se jen praví, že současně s Bellovesem z Gallie se vystěhoval a k herkynským lesům táhl; avšak národní tradice neudává určitě krajiny, kde se osadil a nezachovala nám jmena ani jediného kmene z těch, které s ním se byly vystěhovaly.

Nedovídáme se tedy, kdy Keltové, kteří od Černého lesa až do Norikum se rozprostírali, v těch krajích se osadili, a jmenovitě to jest nápadno, že se nám v příčině té nezachovala žádná zpráva o Bojích herkynských, kdežto jich soukmenovci v Italii předce tak slavného jména si dobyli. Livius aspoň krátce dotýká, že Keltové pod Sigovesem do Herkynií přišli; Justinus ale o tažení Gallův do těch krajin úplně mlčí, ač nám zase zůstavil důležitou zprávu, že část Keltův skrze Illyrikum do Pannonie vrazila: „ex his portio in Italia consedit, quae et urbem Romam captam incendit et portio Illyricos sinus ducibus avibus per strages barbarorum penetravit et in Pannonia consedit . . . . ibi domitis Pannoniis per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt.“ Jest ovšem těžko věřiti, žeby Gallové z Italie se byli teprv odebrali po neschůdných cestách do Illyrie a žeby byli opustili krásné nivy italské, do kterých sotva byli přišli; avšak důležito ve zprávě Justinově jest to, že šíření se Keltův v Pannonii v tu dobu klade, když Řím od Gallův dobyt byl (390 př. Kr.). V Pannonii a v Podunají vůbec válčili Keltové se Slovany, které odtud věrojatně do Zatatranska na větším díle odpudili, jak to Šafařík na základě slovanské národní tradice, u Nestora, Boguchvala a Kadłubka zachované, nepopíratelně dokázal.[2])

---

[1]) Protož také snažil se J. Leo, jmena obou vůdců vysvětliti bájeslovně, vyloživ Bellovesa na sluhu boha leta nebo slunce a Sigovesa na sluhu zimního boha neb země. Univg. 3. Aufl. II. 5.

[2]) Viz Starož. p. 187 ssl. Památka dřevního Keltův tam přebývání zachovala se u Srbů jmenujících část pohoří u Driny „Stari Vlah.“

Chceme-li se dobrati jádra, které národní tradice Keltův obsahuje, musíme se především držeti toho, co spolehlivými zprávami historie ztvrzeno jest a vážiti pak povšechné pásmo dějin na základě historické indukce, poněvadž jiného důkazu zde není. Za nezáporně jisté můžeme považovati, že Keltové z Gallie do Italie se přistěhovali ne najednou, nýbrž postupně, a pobyvše nějaký čas v horním třísle této země okolo r. 400 př. Kr., do střední Italie zabíhati počali; dále, že současně keltické zástupy a sice Skordiskové Pannonii zaplavili, Slovany odtud k severu vypudili a v době Alexandra Velikého již blízko hranic Makedonie obývali, kteřížto Keltové však nenáleželi k zástupům z Gallie se vyrojivším, nýbrž ku keltickým kmenům, jež v dunajských a alpských krajinách bydleli. Zjevno tedy, že národní tradice potvrzena jest dějinami potud, pokud se týče šíření se Keltů k jihovýchodu do Italie a k východu do Pannonie a Illyrikum; o přistěhování se Keltův do krajin od Černého lesa až do Norikum nepodává nám historie žádných patrných důkazů. Nezbývá tedy než v příčině té tradici o tažení Sigovesově do Herkynií považovati za pokus, přebývání Keltův v tomto třísle Evropy jakž takž vysvětliti; protož není také domněnka nemístná, že Keltové herkynští pocházeli od keltických kmenů, kteří v těch krajinách se již v oné šerošeré době usadili, když Keltové, snad první mezi Indoevropany, od východu k západu se prodírali a zde nejzazší končiny Evropy zalidnili, majíce střed svůj v Gallii, odkud do Britannie, Irska a Hispanie se rozšířili. Jest zajisté pochopitelno, že první voje Keltův v teplých krajinách Gallie a Hispanie se osadily; nesnadno ale jest věřiti, žeby z těch mírných vlastí se byli odebrali do Herkynií a do Alp; protož jest opak přiměřenější, ty totiž Kelty, kteří v Herkynii a v Alpách bydleli, považovati za poslední příchozí Keltův do střední a západní Evropy. Tomu náhledu nevadí zpráva Caesarova, že Keltové z Gallie přes Rýn útoky na Němce činili; neb on míní tím ty doby, kde Němci keltické kmeny v Herkynii byli již oslabili a k Rýnu se přiblíživše, Gallii samu ohrožovali.[1]) Máme tedy za to, že Keltové

[1]) Paullatim autem Germanos consuescere Rhenum transire et in Galliam magnam eorum multitudinem venire. Bell. Gall. I. 33. A ukazuje-li Caesar (ibid. VI. 24) k tomu, že Gallové byvše dříve udatnější než Germani kolonie přes Rýn do Herkynií vysílali, tanula mu patrně na mysli národní pověsť o Sigovesovi, jejíž bezdůvodnost stran Keltů herkynských svrchu jsme poznali. (Srovn. Tac. Germ. 28). Že Keltové v Gallii jako

herkynští a alpští od pradávných dob ve vlastech svých přebývali,[1]) a že, jak Keltové galští do Italie, tak Keltové alpští současně „svatou omladinu“ do Illyrie vyslali. Neboť příčí se to úplně soudnému názoru, žeby Keltové, toliko výstřelky obyvatelstva Gallie, byli nejen sobě podmanili, nýbrž i hustě zalidnili stejným časem horní Italii a ohromný prostor od pramenů Dunaje až k jižní Moravě, od peninských Alp k Noreji a odtud až do Thrakie; k tomu nedostačují pouhé výstřelky kmenové a krátký čas, to dovede jen národ velmi lidnatý a po dlouhá leta na téže půdě bydlící a s ní takořka srostlý.

Všeobecný tento přehled budiž nám jako základem k rozpravě, již o Bojech herkynských rozpřísti míníme.

Zachovali nám o nich zprávy Posidonius (u Strabona), co se týče Bojů v herkynském lese v užším slova smyslu; Caesar, co se týče Bojů v Norikum a spojení jich s Helvety, a konečně Strabon a Plinius, co se týče Bojů na blatenském jezeře.

Co se týče zprávy Posidonia, vedle které Bojové herkynští s Kimbry válčili, jest nejvíce běžné od slovútných historiků k. př. Šafaříka, Zeussa, Palackého a j. přijaté mínění to, že oni v nynějších Čechách bydleli, odkud pak zbraní válečnou od Markomanů vypuzeni byli. Naproti tomu stojí náhled, který mezi našinci jmenovitě prof. Šembera zastával, že keltičtí Bojové v Čechách nikdy nebydleli, a jest skutečně několik důvodů vážných, kterými náhled ten se opodstatňuje a potvrzuje.

Kdo bedlivě stopy Bojův v historii sleduje, toho nemůže býti tajno, že staří spisovatelé Boje herkynské vždy jmenují sousedy a druhy Helvetův; tak praví Tacitus Germ. 28., že mezi herkynským lesem, Rýnem a Mohanem bydleli Helvetové, podál nich Boji. Patrno, že zde herkynský les se nemůže vyrozumívati na Šumavu, jelikož Tacitus počíná popis sídel od Helvetův tedy od západu k východu, a bydleli-li Helvetové až k Mohanu a sousedili-li s Boji, jde z toho nutně, že sídla Bojův nezačala za Šumavou, nýbrž v

---

všude jinde na sousedy doráželi, jest ovšem k víře podobno; žeby ale veškeré obyvatelstvo keltické do Herkynií na podobný spůsob se bylo dostalo jako do Italie, nezdá se s pravdou shodovati.

[1]) Eratosthenes († 194 př. Kr.) znal dle J. Caesera (B. G. VI., 24) jméno Herkynie, které keltické jsouc dokazuje, že Keltové již v třetím století př. Kr. v těch krajinách mohútným národem byli, když ohromné pásmo oněch hor keltickým názvem slulo. Také Aristoteles zná již Ἀρκύνια ὄρη. Co se týče Alp, praví Isidor. Hisp. Orig. 14, 8: Gallorum lingua Alpes montes alti vocantur.

krajině mohanské, pročež herkynský les zde patrně znamení ono třísło lesů v Germanii, které nyní „rauhe Alp“ sluje.[1]) Do té krajiny klade také Strabon Boje, pravě: „onu čásť hor, které od východu k jihu táhnou, drží Rétové a Vindelikové, sousedé Helvetův a Bojův, s jichžto krajinami oni hraničí.“[2]) Zde opět se vykazuje Bojům krajina mezi Helvety a českým lesem a opět se jmenují sousedé Helvetův. A po třetí ještě spatřujeme je ve spojení s Helvety; když tito totiž za J. Caesara do Gallie se vystěhovali, nacházelo se mezi nimi také 32.000 Bojův.

Vedle tohoto určitého udání Tacita a Strabona nemůžeme pochybovati, že sídla Bojův v čas vpádu kimbrického se prostírala asi od bodamského jezera až k lesům českým; že pak lesy těmi nepronikli do Čech a v zemi této nebydleli, ukáže se z dalšího rozvoje naší rozpravy.

Abychom si však další vedení důkazu, že Bojové v Čechách nebydleli, usnadnili, dejme tomu, jak obecné mínění za to má, že Bojové v Čechách sídleli, a že z této země od Maroboda, krále Markomanův vypuzeni byli. Toto vypuzení byloby se muselo státi okolo r. 10. př. Kr., tak že by Bojové do toho roku v Čechách se byli drželi. Avšak proskoumejme, zda-li takové tvrzení před stolicí přísné kritiky historické ostojí?

Rozumí se samo sebou, že Bojové, tak bojovný národ, byliby se usilovně opřeli Marobodovi, kdyžby je byl z vlasti dávnověké vyhnati chtěl; protož by nám také staří spisovatelé, kteří o tažení Maroboda zprávy dali, byli zajisté vypravovali, že Marbod s Boji válečně se potýkal. Avšak o válkách mezi Marobodem a Boji ničeho se nedočítáme v starých klasicích. Vellejus Paterculus (II. 108) dotýká jen krátce, že Marobod ze starých sídel svých do krajin herkynských se odebral; taktéž píše Strabon (VII. c. 1), že Marobod v krajině herkynské kraloval, avšak ani jeden ani druhý spisovatel, ač oba byli vrstevníci Marobodovi, nečiní zmínky, žeby Marobod se byl Čech násilně a zbraní zmocnil. Totéž potvrzuje Tacitus (Ann. II. 45), klada Arminiovi slova do úst, že Marobod jest zbabělcem, který nikdy ve válkách se nepotýkal a ve skrýších Herkynie se ukrýval.

Převálčením Bojův nedobyl tedy Marobod jich země, a byli-li

---

[1]) Srovn. Mommsen Röm. Gesch. II. 169. pozn.

[2]) Strab. ed. Siebenkaes IV. c. 3. §. 8.

Bojové v zemi své t. j. podlé obecné důměnky v Čechách až do r. 10 př. Kr., byli tedy tam tím více za gallických válek J. Caesara (58—49 př. Kr.) To však k pravdě se nepodobá, jinak by Caesar, který malý kmen keltický v oné části Germanie, Volcae Tektosages, připomíná, jistě se byl zmínil o mohútné říši Bojův, a to tím více, an Boje co spojence Helvetův ve svých komentářích uvádí a o nich věděl, že pro svou udatnost veliké slávy mezi Kelty požívali, ani Heduové po bitvě u Bibrakte ho prosili, aby Bojům „quod egregia virtute erant cogniti“ v krajině Heduův místa vykázal. (B. G. I. 28). Nelze tedy věřiti, že mocná říše Bojův za Caesara ještě trvala, a tím méně tedy trvala ještě 40 let po válkách jeho gallických; nebyli tedy Bojové r. 10 př. Kr. v Čechách a nebyli-li tam, nemohli také odtud od Maroboda vyhnáni býti. Tomuto pojímání věcí nevadí pranic slova Tacitova v Germ. č. 42: „praecipua Marcomanorum gloria viresque atque etiam ipsa sedes pulsis olim Boiis“. Za doby Tacitovy (60—100 př. Kr.) bylo jmeno Markomanův ovšem slavné[1]); poněvadž ale válečnou slávou slynuli, připsal jim tuto slávu již v době, když ze starých do nových sídel se vystěhovali. Ostatně dokazuje slovo *olim* v jeho zprávě, že užil Strabona, jenž VII. c. 2. praví: *φησὶ δὲ καὶ Βοΐους τὸν Ἑρκύνιον δρυμὸν οἰκεῖν „πρότερον“*, a mylně dřívější bydlení Bojův v Herkynii vykládal tak, jakoby od Maroboda vytlačeni byli.

Bojové tedy ani za Maroboda ani za J. Caesara v Čechách nebydleli, aniž za té doby více mohútným národem v oněch krajinách byli.

Uvažujme nyní, zdali tam bydleli okolo r. 113 př. Kr., když totiž Kimbrové k jihu ze severu se valili. Zprávu sem náležitou čerpal Strabon z Posidonia[2]) a zachoval ji takto: „Posidonius vypravuje, že Bojové dříve bydleli v herkynském lese a že Kimbry k oněm krajinám přibylé odtud odrazili, načež tito k Dunaji a keltickým Skordiskům odtáhli; odtud přešli k Tauristům a Tauriskům, rovněž Keltům, a pak k Helvetům na zlato bohatým. Tito vidouce, že Kimbrové loupeží svou většího bohatství si dobyli, než oni měli, mysl svou, a zvláště dva kmeny z nich Tigurini a

---

[1]) Ovšem ne bez vychloubavosti Tiberia, který chtěje senatu ukázati, jaký čin vykonal porážkou Maroboda, o něm pravil: non Philippum Atheniensibus, non Pyrrum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. Tac. Ann. II. 63.

[2]) Žil 135—51 př. Kr.

Tugeni, ke kořištění obrátili a spojili se s Kimbry, kteří pochodem svým k Italii směřovali.“ Podlé obecného mínění, že Bojové bydleli v Čechách, vykládají se tato slova Strabonova v ten smysl, že Kimbrové na cestě své k jihu Čechami se prodrati chtěli, byvše však od Bojův poraženi do Pannonie, odtud ke Skordiskům se přepravili a tak obešedše říši Bojskou od Skordiskův, tedy z nynějšího Srbska, do Norikum, tedy do nynější Krajiny, táhli, aby průsmyky krajinských Alp do Italie slezli.

Tato zpráva Strabonova jest ale zmatečná, jako vůbec zprávy o tažení Kimbrův jsou zatmělé a plny nesrovnalostí. Vždyť posud se vede spor učený o to, zdali Kimbrové k národnosti keltické neb německé náleželi, a v kterých krajinách bydleli dříve, než před Dunajem a Alpami se zjevili. Co se týče původních bydlisk Kimbrův, kladou je mnozí, zvláště Niebuhr, podlé Strabona ke kimmerskému Bosporu, tedy na jih nynějšího Ruska, jiní zase do polouostrova jutského. Náhled druhý jest pravdě podobnější; za jedno nemůže Strabon zprávu svou čili raději Posidoniovu jinak opodstatniti, leč tím, že Řekům zní slovo Kimber jako Kymmer, a že tedy Kymmerius Bosporus jest tolik jako Kimbricus Bosporus. Tato pouhá assonance obou jmen nedostačuje však nikterak k důkazu, že Kimbrové a Kymrové jsou jedním kmenem, naopak ukazují některé stopy k tomu, že vlasť Kimbrův, z které se vyrojili, byla na polouostrově jutském: předně zachovali se v oněch končinách Kimbrové ještě za císaře Augusta, a taktéž je tam klade Plinius;[1]) podobně zjevují se blízko nich na baltickém moři Teutonové, kteří s nimi zároveň na pouť do jižních krajin se vydali. Byla-li tedy, jak pochybovati nelze, původní jich vlasť v severní Germanii, pak jest také jisto, že oni sami k německému plemenu náleželi. Závažné také jest v té příčině udání J. Caesara, který Kimbry a Teutony jmenuje Germany, poněvadž Caesar dobře znal rozdíly, kterými Germani od Keltův se lišili.[2])

Z těchto svých sídel Kimbrové „přebojníci“ [3]) z neznámé nám příčiny se vystěhovali, nikoli jako nějaká omladina keltická, nýbrž mužové, ženy a děti, ohromné množství, kteréž jako vichřice k jihu

---

[1]) Plin. IV., 13, 14.

[2]) Viz mimo jiné řeč Kritognata Caes. bell. Gall. VII., 77.

[3]) *Κίμβρους ἐπονομάζουσι Γερμανοὶ τοὺς λῃστάς* Plut. Mar. c. 11. Grimm to vykládá na chempho t. j. bojovník. Viz jeho Gesch. d. d. Spr. 442.

se hnalo. Nelze se tedy tomu diviti, že tato vichřice do víru svého zachvátila na dlouhé cestě své mnohé částky jiných národů, anoť že mnozí dobrovolně se připojili ke Kimbrům, vidouce, jak ohromnou kořisť oni s sebou vezli. To jest jisto, že k této pestré směsici národův Keltové velikou částkou přispěli, jakmile Kimbrové poblízku keltických krajin se octli. Jako mořské vlny, které prý zaplavením krajiny kimbrické národ k vystěhování se donutily, hrnula se tato vichřice národů v nezastavitelném proudu k jihu, a první národ, který se opřel, byli prý Bojové v dnešních Čechách, kteří prý Kimbry odrazili a tak je donutili, Dunaj přeplouti a ke Skordiskům zabočiti. To, že Kimbrové, byvše poraženi, do Pannonie se odebrali, nemá nic podivného do sebe, poněvadž z bezpečných pramenů o nich víme, že porazivše římské vojsko u Noreje (113 př. Kr.) předce nevrazili do Italie, nýbrž na levé Porýní odtáhli. Totéž učinili, když r. 105 př. Kr. u Arausia na levém břehu Rhodanu dvě římská vojska strašněji nežli Hannibal u Kanen zbili; nic jim tehdáž nevadilo, bezbrannou Italii zaplaviti; ale nevyužitkovali svého vítězství, nýbrž obrátili se mimo všecko nadání do Hispanie. To by tedy něměla nic podivného do sebe, že Kimbrové, jsouce od Bojův poraženi, se někam obrátili, kam žádný ani netušil; ale právě o tom pochybovati lze, že Kimbrové od Bojův poraženi byli aneb že sobě průchod skrze Čechy násilně zjednati chtěli. Posidonius ve zprávě u Strabona zachované sice to tvrdí a ti, kteří zprávy té se držíce zemi Bojův za nynější Čechy mají, kladou bitvu mezi Kimbry a Boji (115 př. Kr.) do severovýchodní Moravy, jelikož Kimbrové, podlé Posidonia na kymerském Bosporu bydlivší, jen od severovýchodní strany přijíti mohli. Avšak v severovýchodní Moravě Bojové ani podlé náhledu těch, kteří sídla Bojův do Čech kladou, nebydleli; nepodobá se tedy k pravdě, že by tam byly oba ty národy válčily. Nad to více ví se, že Kimbrové nepřišli z východu, nýbrž z germanského severu a bydlivše v Jutsku v rovinatých krajinách, zajisté nehledali cest neschůdných, jakovými jsou a tehdáž zvláště byly v horách, jimiž království české jmenovitě na severní straně otočeno jest. Jest tedy k pravdě podobnější, že Kimbrové nehledali cesty skrze Čechy, a že české hory neobešli na východní, nýbrž na západní straně, že se tedy mezi Labem a durinským lesem k Dunaji a k Bojům prodrali do nynějšího Bavorska, kamž sídla Bojův klásti sluší. Žeby byli válčili s Boji aneb dokonce od těchto poraženi byli, sotva věřiti lze; kdo

medle může míti za pravdu, že titéž Kimbrové, kteří strategií a taktikou vynikající římské vojevůdce u Noreje a pak u Arausia tak potřeli, že 80.000 římských vojínů padlo, poraženi byli od Bojův, kteří osmdesát let později (asi 50 př. Kr.) od Boirebisty téměř vyhubeni byli?

Vítězství Bojův nad Kimbry, o němž Posidonius u Strabona nám zprávu zůstavil, nemá tedy pravděpodobnost historickou pro sebe. Při tom také vážiti slušno, že Caesar, jako Římané vůbec vítězstvími Maria nad tak hrozným nepřítelem se honosili, při každé příležitosti Kimbrův a Teutonův zpomíná, a nelze pochybovati, že onen slavný spisovatel, jehož dějiny války velmi zajímaly, by se byl zmínil o vítězství Bojův nad Kimbry, poněvadž na několika místech jeho komentářů k tomu příčina se naskytovala. Chválí Boje pro udatnost, vykazuje jim místa, a oni zůstali mu věrní i když celá Gallie pod Vercingetorigem proti němu se zdvihla; on vypravuje o nich, že Noreju obléhali a to, že nad Kimbry zvítězili, byl by zamlčel? Bylby zamlčel slávu, kterou by se byli rovnali slávě římské? Bylby to zamlčel o Bojích, kdežto o Belgech onen skutek, jejž Posidonius Bojům připisuje, skutečně vynáší: „Belgas . . . solos esse, qui patrum nostrorum memoria, omni Gallia vexata, Teutonos Cimbrosque intra fines suos ingredi prohibuerint.“ [1]) Nelze tedy pochybovati, žeby skutek, jímž se oslavovali Belgové, také nebyl zamlčel o Bojích, kdyby jej byli vykonali. A protož jest dosti možná, že Posidonius slyšev, kterak keltičtí Belgové odrazili od hranic svých Kimbry, omylem místo Belgy kladl Boje, poněvadž jméno oněch teprv za J. Caesara stalo se známějším, kdežto tito dvěstěletými válkami proti Římanům válečným jménem slynuli. Důměnka ta nabývá pravděpodobnosti, uvažujeme-li okolnosti, za kterých Kimbrové v norických Alpách se octli. Jak svrchu dotčeno, zjevují se Bojové často ve spojení s Helvety a pravě o Helvetech vypravuje Posidonius, že Kimbrům nejen průchod skrze krajinu svou povolili, nýbrž dva kmeny své, Tiguriny a Tugeny, k nim přidružili, aby s nimi do Italie vrazili. A protož lze jest se domýšleti, že také valná část Bojův s Kimbry se spojila a s nimi do Norikum táhla; když pak Kimbrové po bitvě u Noreje skrze Helvetsko na levé Poryní odtáhli, zůstala jedna část Bojův v Norikum a potomkové těchto Bojův to věrojatně byli, kteří za Julia

[1]) Caes. bell. Gall. II. 4.

Caesara Noreju obléhali. Že Bojové delší čas v Norikum meškali, dokazuje pevnost Bojodurum (nynější Innstadt?), kterou při vtoku Jinu do Dunaje založili, což ovšem jest důkazem, že Norikové Bojův nerádi v zemi své viděli; z nepřátelského poměru mezi Boji a Noriky vysvětluje se také zpráva u Caesara jinak nesrozumitelná, že Bojové Noreju obléhali, když Helvetové na výpravu do Gallie se chystali, v níž pak 32.000 Bojův Noreju opustivších účastenství měli.

Toť se zdá býti přirozený běh této části výpravy kimbrické a nikoli ona pletenice, kterou nám Posidonius u Strabona zůstavil. Posidonius maje totiž Kimbry za Kymry, a slyše že Kimbrové či jeho Kymrové Taurisků se dotkli, byl podobností jmen: Taurisci a Skordisci sveden a přitáhl Kimbry až ke Skordiskům na jižný Dunaj, kdež ovšem kymerskému Bosporu bližší byli; chtěv pak zprávu, že Kimbrové s Boji se setkali, vtésnati do tohoto třísla dějin, měl za to, že udatní Bojové Kimbry ke Skordiskům zabočiti donutili, a odtud je žene zase k Tauriskům, aby porážku, kterou Římané od Kimbrův u Noreje utrpěli, vysvětliti mohl. Že Tauriskové s Kimbry se setkali, jest ovšem pravda; neb Tauriskové a Norikové jsou jedním kmenem keltickým, jenž v rozdílných dobách tu jmenem Tauriskův onde Norikův nazýván byl.[1] To jest jisto, že Kimbrové keltické příměšky své k sobě přitáhli hlavně u Keltů dunajských a helvetských. Že pak důměnka svrchu dotčená o připojení se části Bojův ke Kimbrům pravdě se nepříčí, dokazuje jméno vojevůdce Kimbrův: Boiorix, který konsulára M. Aurelia Skaura v bitvě u Arausia zajatého probodl, když tento jej před vpádem do Italie varoval. Slovo Boiorix v obojí částce své jest keltické a první jeho část patrně bije na jmeno národu Bojův.[2]

---

[1] Juxta Carnos quondam Taurisci appellati nunc Norici. Plin. 3, 20. Ze Strabona (IV.): *ἐν τοῖς Ταυρίσκοις τοῖς Νωρικοῖς*, pak *τῶν δὲ Νωρικῶν εἰσι καὶ οἱ Ταυρίσκοι* — poznává se taktéž totožnost obou jmen, z nichž pak Norikové vrch obdrželo, jelikož Ptolemaeus neuvádí více Tauriskův, nýbrž jen Noriky připomíná.

[2] „Es ist begreiflich, dass ein solcher Schwarm, nachdem er vielleicht Jahrzehente auf der Wanderschaft sich befunden und auf seinen Zügen an und in dem Keltenland ohne Zweifel jeden Waffenbruder, der sich anschloss, willkommen geheissen hatte, eine Menge keltischer Elemente in sich schloss, so dass es nicht befremdet, wenn Männer keltischen Namens an der Spitze der Kimbrer stehen oder wenn Römer sich keltisch redender Spione bedienen, um bei ihnen zu kundschaften.“ — Mommsen Röm. Gesch. II. 174.

Avšak tím, že Bojové z části s Kimbry na toulavou cestu se vydali a z části v Norikum se usadili, seslabili hlavní kmen, jenž v původní krajině své, v dnešním Bavorsku, seděti zůstal. Ač události, které po tažení Kimbrův se sběhly na pravém břehu středního Rýna a ve vlastní Germanii, od starých spisovatelův zaznamenány nejsou, nicméně můžeme se jakési souvislosti dějin domakati z následků, které, za Julia Caesara a mnohem více za Augusta a Tiberia z oněch událostí jako z příčin svých plynouti vidíme. Z J. Caesara (B. G. IV, 3) se dovídáme, že západně od Svevův se rozestírala veliká od něho na 120 mil vážená pustina, v níž Germani úrodné a olidněné dříve kraje keltické byli obrátili, kteří ve zvyku měli sousední země zpustošiti, nejen aby se tím před útoky chránili, nýbrž poněvadž takové pustiny za hranice míti u nich považováno za česť a slávu velikou. Ležela-li tato pustina k západu od Svevů, jest na bíledni, že obsahovala krajiny ty, v nichž dříve Helvetové a Bojové přebývali.[1]) A skutečně spatřujeme, že Helvetové za Julia Caesara ze starých sídel již vytlačeni byli, an tehdáž, jak tentýž spisovatel praví, na horním Rýně bydleli; příčiny, pro které ze starých sídel vypuzeni jsou, můžeme se domýšleti ze slov Caesara, že Helvetové totiž s Germany téměř každodenně válečně se potýkali. J. Caesar neznal tedy, jak svrchu dotčeno, ani Helvetův ani Bojův na severu Dunaje. Ačkoli tedy zapsáno není, co od vpádu Kimbrického až do J. Caesara v těch končinách se sběhlo, předce rozsáhlá pustina na západní straně Svevův a ustavičné bitky mezi Helvety a Germany dávají nám na um, že v době těch šedesáti let, které od vpádu kimbrického až do válek Caesara v Gallii uplynuly, germanští národové od severu z vnitra Germanie se vyrojili a mocně na národy keltické, zvláště Helvety a Boje doráželi, Helvety jmenovitě z krajiny mezi Černým lesem a Mohanem k hornímu Rýnu vypudili, tak že tito konečně se odhodlali raději kraje své opustiti a v Gallii se osaditi, při čemž, jak svrchu dotčeno,

[1]) . . . „Helvetier, die damals vom Genfersee bis zum Main sich erstreckend die heutige Schweiz, Schwaben und Franken inne gehabt zu haben scheinen. Mit ihnen gränzten die Boier, deren Sitze das heutige Baiern und Böhmen gewesen sein mögen.“ (Momms. Röm. Gesch. II. 169). Avšak v poznámce na tétéž straně praví: „Auch Posidonius gibt an, dass die Boier zu der Zeit, wo sie die Kimbrer abschlugen, den herkynischen Wald bewohnten, d. h. die Gebirge von der rauhen Alp bis zum Böhmerwalde“; tedy ne v Čechách, nýbrž jen až k hranicím lesnatým země české.

32000 Bojův k nim se připojilo. Caesar však tento úmysl jich zmařil; Helveti vyobcováni jsou do krajiny, ovšem zmenšené, z které se vystěhovali, v níž staré město jich Noviodunum římskou pevností pode jmenem Julia Equestris se stalo. Bojové, kteří s nimi v Gallii vpadli, osazeni jsou mezi Heduy; tam uvádí město od nich založené nebo pojmenované, oppidum Bojorum, Caesar a tam ještě za Vitellia pod vůdcem svým Mariccem učinili nešťastnou vzpouru proti Římanům.[1]) Po J. Caesaru nestává se více zmínka o Bojích v tomto třísla Germanie, t. j. v tom smyslu, že ještě mohútným národem byli; zbytkové tam zůstali, an Bojové na nápisech římských ještě v 3. a 4. století se připomínají, avšak tito zbytkové slili se v jednu krev s tím národem, který krajinu jich opanoval.

Podlé souvislosti dějin lze tedy souditi, že Bojové za času kimbrického vpádu v Čechách nebydleli, nýbrž krajiny dnešních Bavor drželi; že následkem toho vpádu valná část Bojův s Kimbry se spojila, jiná v Norikum se usadila; že Bojové tím seslabení návalu germanskému odolati nemohli; že však jištění, jakoby teprv Marobod Boje byl válkou překonal, na historické pravdě se nezakládá, nýbrž naprosto se jí příčí. Posledního náhledu zastával se mezi německými učenci hlavně Zeuss, mezi našinci Šafařík. Zvláště Zeuss hájí toho náhledu velmi horlivě, tak jakoby bavorské Němce z nějaké potupy a hany očistiti chtěl, která se jim činí tím, když se tvrdí, že kmen bavorský mnoho živlů keltických v sobě má. Avšak kde on předpojatou tuto myšlenku mimo sebe pouští a zcela objektivně badavosti upřímné se oddává, tam ani on nemůže odolati přesnému náhledu ze spojitosti historických událostí se prýštícímu. Tak se mu děje také s Boji. Ač horlivě se toho zastává že Bojové bydleli v Čechách, kdež pak místa jich Markomani zaujali, předce nemohl zamlčeti pravý stav věcí, který při rozvážném badání takořka sám se nabízí, an v znamenitém díle svém „Die Deutschen und ihre Nachbarstämme“ na str. 171 o sídlech Bojů praví: „Nur die Tektosagen, die wahrscheinlich erst später von Pannonien aus über die Donau in die Umgebungen der östlichen germanischen Waldhöhen eingezogen sind, nennt Caesar, weil sie zu seiner Zeit dort noch wohnten; *dass die westwärts an der Seite der Sueven weit ausgedehnten Wüsten einst grosse Kelten-*

---

[1]) Tac. Hist. II. 61.

völker, die Helvetier und Bojen besetzt hatten, weiss er nicht.“ Tím patrně klade také Zeuss Boje tam, kam my je klademe; to aspoň posud nikdo netvrdil, aniž Zeuss to činí, že také země česká byla částkou oné ohromné pustiny, která později v jednom třísle svém eremus Helvetiorum slula. Něco podobného přihodilo se také Šafaříkovi; na str. 765 svých Starožitností klade přibytí Čechů do země české mezi 451—495 po Kr., kdežto na str. 393 jednaje o jmeně *Κορκοντοί* praví: „jméno to v české řeči (t. j. ve formě Krkonoše) důkazem spolu jest dřevnějšího přibytí Slovanů do Čech, nežli obyčejně se pokládá.“ Tak oba slavní učenci v monumentálních dílech svých tušili i nalezli pravé stopy, jen že se sami dali na bezcestí, Zeuss, jakmile jednal o Bavořích a Markomanech, Šafařík, jakmile zříci se měl náhledu zobecnělého.

Nelze tedy tvrditi, že keltičtí Bojové v Čechách stát založili, který několik století trval; tím méně pak tomu víru dáti lze, že Bojové, kteří se nacházeli v okolí blatenského jezera, byli jakýmsi výstřelkem neboli zbytkem Bojův českých. Hodnověrné totiž zprávy vedou k tomu, že Bojové blatenští jsou výstřelkem Bojův v Italii osedlých. Pravíť Strabon V. c. 1: „Na řece Padu bydleli dříve Keltové u množství velikém, z nichž byli nejmocnější kmenové Boji a Insubrové . . . . pak Senoni a Gaesati. Tyto (t. j. Senony a Gaesaty) Římané později vyhubili, Boje však z krajiny jich vyhnali, načež tito k Dunaji se vystěhovavše u Taurisků sídla měli, s Dáky válku svedli, až lid jich na nivec potřín jest tak, že krajinu svou, jež k Ilyrii náleží, pustou za pastviště dobytka sousedům svým ponechali.“ Zde patrně Strabon vypravuje, že Senoni byli vyhubeni, Bojové však z krajin svých vyhnáni a opakuje tuto zprávu v dalším obsahu téže kapitoly: „po *vyhnání* Bojův a záhubě Senonův zbyly pouze ligurské kmeny a kolonie Římanů.“ Mommsen (I. 664) sice této zprávě Strabonově odporuje; avšak není k pravdě nepodobno, že Římané majíce z dřívějších let zkušenost, kterak Bojové po sebe větších porážkách rychle se zotavovali a nové války počínali, porazivše konečně Boje u Mutiny (193 př. Kr.) nespokojili se s odstoupením polovice krajiny bojské, nýbrž že zbytky jich válečné z Italie vykázali. Také Zeuss má zprávu Strabonovu za lichou [1]) avšak dokládá, žeby se musela považovati za pravdivou, kdyby odjinud byla ztvrzena, aneb kdyby dokázati se dalo, že

---

[1]) Die Deutschen und ihre Nbch. 246.

Strabon ze staršího a spolehlivého pramene čerpal, což obojí prý není. Avšak nám se zdá, že Strabonova zpráva nalezá potvrzení v slovích spisovatele téměř vrstevníka oněch událostí, Polybia (204—122 př. Kr.), který, ač dosti spěšně války mezi Kelty a Římany vypravuje, jednaje o posledních válkách mezi oběma národy takto se pronáší: „já však věda, že Keltové nedlouho potom z celé roviny padské *vyhnáni* byli, vyjmouc pouze málo míst pod Alpami ležících“ (II. 35.) Ač Polybius zřejmě neudává, kam vyhnaní se obrátili, předce i on potvrzuje zprávu Strabonovu, že se utekli k Tauriskům, vykládaje II. 28., kterak Tauriskové Bojům proti Římanům válčícím pomocná vojska posílali. Byli tedy staré svazky mezi těmi oběma keltickými kmeny a nelze se tudíž diviti, že Bojové z Italie vypuzení k pobratimcům bojovným se odstěhovali a pomalu zde se zotavivše okolo blatenského jezera državu založili. Ale i zde jich neopustila bývalá bojechtivost; sváděli bitvy se sousedy, až konečně asi (45—50 př. Kr.) pod svým králem Kritasirem od dáckého krále Boirebisty na řece Tise v lomozné bitvě potříni jsou, tak že od té doby národní jich síla úplně sklesla. Zbytkové jich snad odebrali se do Norika, ale krajina okolo blatenského jezera slujíc po dlouhé časy poušti Bojův zachovala jméno tohoto nešťastného kmene, který mezi Kelty nejkrutěji osudem stíhán byl.

Bojové nebyli tedy v Čechách, aniž odtud Markomany vypuzeni byli. Markomani náleželi k lidnatému plemenu Svevů, oné směsici národů ve východní Germanii, která mimo germanské mnoho slovanských živlů v sobě zahrnovala. Bacenis a Melibokus, nynější Harz, dělili pravé Germany od Svevů, mezi nimiž dávná řevnivost panovala; Cheruskové bydlivše západné od Meliboku byli posledním kmenem dle polohy mezi pravými Germany; na druhé straně sídlili Markomani co první (nečítaje Chatty) mezi Svevy. Dřevní jich sídla musela býti severozápadně od Mohanu, a oni to snad byli, kteří na Helvety v Černém lese a na Mohaně usedlé doráželi, až je z krajiny té vytlačili. V těch krajinách válčil s nimi na duřinské Sále r. 10 př. Kr. Drusus[1]) a odtuď je vedl Ma-

---

[1]) Florus IV., 12. Mínění Kufahla, že Markomani původně na Odře bydleli, zakládá se na kap. 8. Sexta Rufa, že Markomani a Kvadi za Augusta z Valerie vyhnáni byli. Avšak tento nekritický kompilator, který o chronologickém postupu a seřadu dějin ani zdání neměl, plete věci z

robod do krajin uvnitř Herkynií, aby vzdálenější byl vojsk římských, jichžto nepřekonatelnost byl poznal. Kde krajina od Maroboda ujatá ležela, lze poznati z těchto spisovatelů. Strabon VII. c. 1. píše: „k jihu jest Germania hornatá a vypíná hřbety hor až k Alpám táhnoucí, tak že se zdají částí Alp býti . . . V této Germanii jest také les herkynský a národové svevští, z nichž někteří v lese samém bydlí, jako Kvadi,[1] v jichžto krajině jest *Βουίαιμον,* královské sídlo Marobodovo; do místa toho přeložil on Markomany a jinorodé kmeny“. Podlé Strabona jest Buiaimon jmeno města a nikoli země. Vellejus Paterculus II. 108. 109 píše: Boiohoemum, id regioni, quam Maroboduus incolebat, nomen est. Tacitus pak Germ. 28.: „manet adhuc Boihaemi nomen signatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus“. Ptolemaeus píše: „za Sudetami bydlí *Ουαριστοί,* pak jest les Gabreta, pod ním jsou Markomani, pod těmi Sudenoi a až k Dunaji Adrabaikampoi; pod herkynským lesem jsou Kvadi, pod těmi železné doly a les Luna, pod ním velký národ Baimoi až k Dunaji, mající za sousedy u řeky Terakatriai.“ Gabreta les jsou zde Smrčiny; neb severovýchodně od Gabrety seděli podlé Ptolemaea Varisti (u Tacita Narisci) a tito Varisci seděli ještě ve středověku mezi Smrčinami a Sudetami v tak zvaném Voigtlandu, který provincia Variscorum neb Variscia slul. S druhé, to jest jižní strany Gabrety seděli Markomani a za herkynským lesem, zde patrně krajina k východu od Šumavy, seděli Kvadové, tedy v části nynější Moravy, odkudž se až k Slovensku rozšířili; pod Kvady klade Ptolemaeus les Lunu a pod tuto Baimy až k Dunaji, tedy tam, kam již dříve byl Sudeny umístil. Protož máme za to, že místo *ὑφ᾽ ἣν μέγα ἔθνος οἱ Βαῖμοι* čísti se má: *ὑπὲρ* t. j. nad lesem Lunou, t. j. nad Manhartem bydlí Baimoi. Tím se odstraňuje nesrovnalost, že dva národy na jedno místo se kladou; mimo to klade Ptolemaeus národ Bainochaimai do okolí Labe nedaleko Krkonoší, jméno národní, kteréž od soudných znalců za totožné s jmenem Baimoi uznáno jest.

---

rozličných dob dohromady. V kap. 6. k. př. připisuje rozdělení Britannie, jak v 3. stol. po Kr. bylo, Caesarovi. Rovněž to činí s Valerií, kterážto provincie teprv v 4. stol. po Kr. od Galliena zřízena byla.

[1]) Strabon píše Kolduoi; avšak podlé souhlasné opravy všech čísti se má: Kvadoi.

Podlé toho neležela tedy říše markomanská uvnitř Čech: veškeré dějiny Markomanů také ukazují k tomu, že hlavním sídlem jich byla krajina na Dunaji,[1]) a že jádrem říše markomanské byli Kvadové, v jichžto zemi také královské sídlo Marobodovo bylo. A bydleli-li Kvadové až k herkynskému lesu a západně od nich Markomani, jest na bíledni, že tato poloha ukazuje ku krajině mezi Šumavou, duřinským lesem a Dunajem, tedy do nynějších Bavor. To nikterak zde mýliti nemůže, že jmeno Markomanů ještě v 2. a 3. století tak se připomíná, jakoby v dnešní Moravě a staré Pannonii byli sídlili; toto pojmenování bylo již navyklé a víme zajisté, že v tak zvané válce markomanské za Marka Aurelia Markomani sami pramálo účastenství měli. Po vichřici hunské mízí také jméno Markomanův, poněvadž již přestali býti vládnoucím národem a ostalo jim jméno podlé země, v které bydleli, dřívější země Boiův, tak jako krajina jich slula Boiohemum, když oni sami ještě Markomany jmenováni byli.

Jiného náhledu jest Zeuss. Baimoi na blízku lesa Luny ve smyslu Manharta jsou mu nepohodlní; protož vykládá on Lunu na les prešpurský a strká Baimy za lesiny karpatské: Baemi . . . waren die Ostnachbaren der Kvaden jenseits des westlichen karparthischen Waldzuges. In diese Gegenden aber wurde nach dem Sturze der beiden svebischen Gewalthaber des Marbod und Catualda ihr noch übriger Anhang aus Bojoheim verpflanzt und gründete unter dem Quaden Vannius dort ein kleineres svebisches Reich". Na důkaz toho odvolává se Zeuss k slovům Tacita Ann. II. 63.: „barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur dato rege Vannio gentis Quadorum"; avšak Cusus není Váh, nýbrž Gusen nyní v horních Rakousích [2]) a mimo to nemluví Tacitus na tomto místě o veškerém národě, nýbrž jen o družině, která Maroboda do Raveny a Katualdu do Forum Julium byla spovodila, a míní-li Zeuss, že ti „inter Marum et Cusum locati" jsou Baimi Ptolemaeovi, kteří z Čech tam přeloženi byli, kterak on srovná pouhou družinu průvodčí (comitati) s udáním Ptolemaea,

---

[1]) Dosvědčuje to také Dio Kassius, jenž 21, 15 vypravuje, že Markomanům od M. Aurelia přikázáno, aby na míli od Dunaje se odstěhovali.

[2]) Viz Forbiger „Kurzer Abriss der alten Geogr." 1850 p. 309; obšírněji jednal o tom Šembera: Západ. Slov. p. 118.

vedle něhož Baimoi byli *μέγα ἔθνος* velký národ? A byli-li *zbytkové* přívrženců̊v Maroboda a Katualdy (kterýžto říše Marobodovy se zmocniv, tedy také nad Markomany panoval) z Čech či z Bojohemum jinam přeloženi, jest patrno, že podlé náhledu Zeussova žádní Markomani více v Čechách nezůstali; jak ale může on pak tvrditi, že Markomani teprv na konci 4. století po Kr. z Bojohemum se vystěhovali, když již 21 po Kr. zbytky jich z té země vyobcovány byly?

Co se týče jmena „Baier“ jest náhled Zeussův ten. Odvolává se k místu Zeměpisce ravenského: „est patria, quae dicitur Albis (Maur) ungani montuosa per longum, quae ad orientem multum extenditur, cujus aliqua pars *Baia* dicitur“ a má za to, že slovo Baia jest skratkem místo Baias, a Baias pak znamená Strabonovo Buiaimon nebo Ptolemaeovo Bainochaimai; z této země prý Markomani se vystěhovali a když pak v nynějších sídlech svých se osadili, obdrželi jmeno Baiovarii t. j. obyvatelé ze země Baia. Divná věc! Pokud Markomani bydleli v zemi Baia, sluli Markomani, a teprv když z ní se vystěhovali, jmenováni jsou podle ní Baiovarii, kdežto slovanští Čechové po Markomanech tam se osadivší, hned jmeno podlé země obdrželi! Neb Zeuss praví, že jmeno „Baia“ zemi české zůstalo i novým jejím obyvatelům, slovanským Čechům. Avšak Zeuss jsa příliš zabrán do zamilované myšlenky své, že v Bavořích jest čistá modrá krev německá bez kapky keltické, přehlídl, že na tento způsob jedna a táž věc stejnou dobou by se byla rozdílně pojmenovala. Jestli Baia totožná s Boiemum neb Boiohemum, pak nelze pochopiti, proč z Boiemum na Lechu stala se Baiovaria, na Labi zůstala Bohemia neb Boemania, proč na Lechu sluli obyvatelé Baiovarii, na Labi Bêmani, Beehaimi a země jich Pêhaim neb Bêhaim? Jmeno Baiovaria bije na starší Boia, jakož také krajina nebo město Boiův u Caesara B. G. VII. c. 14 Boia sluje; neboť jako ze spojení samohlásky *o* s *e* v keltickém slově M*oe*nus Němci udělali M*ai*n, tak z podobného spojení *o* s *i* utvořili rovněž *ai* a ze starých Boioi, Boii stali se Baii, a poněvadž Markomani v staré zemi boiské bydleli, nazváni jsou podlé zvyku německého obyvatelé (vari)[1]) země Boiův t. j. Bai-o-varii aneb

---

[1]) Slůvko to náleží ku kořenu: varja obrance, v národních jmenech pak obyvatel k. pr. Rûm-verjar = Romani, Chattuarii, Angrivarii, Vectuvarii, Cantuvarii atd.

Baiuarii, kdež *u* již na místo staršího *v* stoupilo. Naproti tomu přešla dvojhláska *ai* ve slovích Baimoi, Bainochaimai pravidelně v starší němčině v ê [1]), psáno také dvojaké *ee*: roku 805 in regione Peehaim, — qui vocantur Bêheimi; roku 806: in terram Beehaim; u Alfreda (871) Beme, Behema; r. 791: per Beehaimos atd. Rovněž se také píše ve středověké latině Bê-o-vinidi, t. j. Vendové či Slované ze země Baia, neb Baiohaim, Bêhaim. Máme tedy za to, že ve slově: Bê-heim zachovala se starší forma Ptolemaeova: *Βαινοχαῖμαι* [2]) již od něho skrácená na *Βαῖμοι* a že ovšem jest to složené slovo, jež v druhé části své jest věrojatně německé: got. haimis a haima, anglos. hêm, staron. heim a heima, novon. heim, t. j. domov, domovina. Na tom, že Ptolemaeus uslyšel německé jméno krajiny té, není nic divného; nad to pak jest to obyčejná věc, že žádný národ tak sám sebe nejmenuje, jaké jméno cizinci jemu dávají. Spůsob psaní nynějšího v němčině: Böhme, Böhmen, vyvinul se neorganicky tehdáž, když náhled povstal, že staré Boiohemum t. j. země Boiův byla země ta, v níž Čechové se usadili. Avšak ve Frauendienst píše se Bêheim, kronikář Ottocar píše Pehaim, Suchenwirt má Pehaim, Pehem, Pehaimlant, v listinách r. 1311 Behaim, Beheim, 1317 Behem, 1318 Beheim, v listinách pak 15 stol. obyčejně Behem nebo Pehem. Porovnáním formy Baiochaimai u Ptolemaea s nejstarší německou formou z r. 791 u Einharda Beehaimi lze co čistou formu staroněmeckou ustanoviti Bêhêm, kdežto starší forma jmena Bavorův jest u Jornanda (okolo r. 550) Baioarii, u Venantia Fortunata († 609) Boioaria i Baivaria, tedy starší *oi* a novější *ai* vedle sebe, v německé pak formě Paigir, Paigirolant, Beiare, Beiera, Beiere, Beiaraland a konečně Baiern.

Jest tedy podstatný rozdíl mezi Boii a Baimy, který se také ukazuje v tom, že když ono třísloo herkynského lesu, které k jihovýchodu od Gabrety se táhne, zvláštními jmény se rozeznávati začalo, ta část jeho, která k Bavorům obrácena jest, obdržela jméno

---

[1]) Grimm Gesch. d. d. Spr. p. 586.

[2]) Kdež **n** podobně od něho vsuto jest jako ve slovích: Buntuntai místo Buguntai, Brinxantai místo Brixantai, Sterenontion místo Stercontion a podobně Gambreta místo Gabreta. — Přesnější forma jest tedy Bai-o-chaimai. — Vím ostatně, že přechod řec. χ v něm h není podlé pravidel přesouvání hlásek; však vím také, že staří geografové právě jmena vlastní divně překrucovali.

les bavorský (Bairischer Wald), a část jeho Čech se dotýkající pojmenována jest Böhmerwald.

Markomani nepřistěhovali se tedy po Bojích do Čech. Kdyby tam čtyři sta let byli bydleli, byla by zůstala nějaká památka po nich v jménech hor neb řek; protož ti, kteří se bylosti Markomanův v Čechách zastávají, tvrdí, že tito přejali jména hor a řek od Bojův, poněvadž jména větších řek a hor v Čechách jsou prý keltická. Avšak ani ten náhled neostojí; neb co se vydává za výhradně keltické jméno, dá se také buď ze slovanského buď ze společného kmene odvozovati. Tak k. př. *Labe* (u Řeků a Římanů Albis, Alpis, později Alba) má ovšem podobu v řeče Labara (v Bavorsku); avšak rovněž ukazuje k starosl. lebeď, čes. labuť, (staron. albiz, elbiz); *Jizera* ukazuje ku keltickým řekám Isara, ale rovněž k slovanskému kmenu jez, jiz[1]); *Gabreta* vede ku kymr. Gabr, armor. gavr, irs. gabor, staronord. hafr, lat. capra, ale také k slov. habr nel o hrabr[2]); *Aski-burgium* rozkládá se ovšem na staron. askì a përc, avšak taktéž na slov. j-asika (č. osika) a brěgъ vrch. Za to však jest hojnost jmen hor a řek v Čechách, která právě tak jen ze slovanštiny vyložiti se dají, jako slovo Herkynia jen z keltického vysvětliti lze jest.[3]) Soudný slovozpyt jest ovšem vítanou historikovi pomůckou; avšak resultáty slovozpytu musí se srovnávati s jinými prameny a resultáty historického badání, jinak lapá se pouhý dým. — —

Uváživše, kterak udalosti historické od r. 115 př. Kr. až do r. 21 po Kr. na přirozený spůsob souvisí, nemůžeme jiného výsledku dojíti, než že Čechové ve vlasti své od nejstarších dob usedli jsou, a že tam před nimi ani Keltové bojští ani Markomani několik století trvající stát nezbudovali. Kdo otázku namítají, kterakby poměrně malý národ český se byl udržel v sídlech svých v bouřích stěhování se národů, tomu sluší odpovědíti: byl by to větší div, že se Čechové za doby Avarů, již r. 563 Čechy plenivších, co samostatný národ udrželi, kdyby do země své asi r. 450 neb 490 byli se dostali, a v ní takořka ještě novými příchozími byli, kteří se sotva již jako stát zorganisovati mohli. Neb jest to zkušenost historií

---

[1]) Šaf. Starož. 139, pozn. 166.

[2]) Zeuss Gram. Celt. 744; srov. v Chron. Cosmae „qua itur trans silvam ad Gabr.“

[3]) t. j. Er-cunia alti montes.

mnohonasobně ztvrzená, že tomu národu země náleží, který ji vzdělává; kde kočující bojovníci v zemi od ratajův obydlené se násilně usadí, tam sice mohou nějakou dobu provozovati panství, ale země není jejich v ethickém slova smyslu, nýbrž zůstává toho národu, který ji těží a s ní takořka srostl: takový národ jest jako Antaeus v staré báji, syn země, který, kdykoli v zápasu země se dotkl, vždy nových sil od matky své, země, nabyl a k dalšímu odporu zpružen jest. Národ, jenž zemi vzdělává, má již v práci své zárodky vzdělanosti vůbec; a když takový národ od kočovníků převálčen jest, stane se sice poplatným a živí snad i prací svou pány své, avšak výsledek bývá všudy tentýž: buď podlehnou totiž kočovníci větší kultuře svých podmaněných, anebo tito dospěvše opět k síle jařma svého se zbaví a utlačitele své překonají. Tak vidíme, že Sarmatae Limigantes dlouho otročili Sarmatům Arcaragantům, až tito od oněch podmaněni byli; totéž učinili Čechové Avarům, Rusové Mongolům, Srbové a Řekové Turkům, kdežto Longobardi se proměnili ve Vlachy, Bulhaři v Slovany, Normanni ve Francouze, Mongolové v Číňany atd. To ovšem se stává, že, když národ vzdělaný, jehož hospodářství vysokého stupně dokonalosti dosáhlo, jiný národ rolnický překoná, překonaný s vítězem v jednu národnost splývá; to činili Římané svou kolonizací u míře veliké a s takovou při tom vypočítavostí a chladnou rozvahou, že nás více hrůzou než podivením naplňuje. Avšak kde barbaři na nějaký národ rolnický se vyrojí jako nenadálá bouře přírody, tam může mnoho a mnoho lidí pobito býti právě tak, jako blesk usmrcuje nebo povodeň pohlcuje; jakož ale po vybouření se přírody opět pravidelné poměry se navracují, tak také nastávají v zemi oráčův, když první zuřivost barbary tam vpadlé pomine, dřívější poměry hospodářské již proto, aby dobyvatelé a páni z práce ratajské pohodlně žíti mohli. Žádný národ pouze bojovný a dobyvatelský nevryl v žádnou krajinu nevyhladitelné znamení toho, že tam delší dobu přebýval; to činí jen pilná ruka oráčova, která řídíc pluh tímto nepřekonatelným nástrojem kultury zárodky klade, z nichž organismus národní se tvoří, jež státem jmenujeme, který národ ten historií svou t. j. zápasem mezi nutností a svobodou naplňuje. Pluh vrývá tedy krajině zevnější podobu veden jsa pradávným mravem národním, z něhož právo vlastnické se zrodilo; takto se stávají lány, líchy a popluží jako nějakým výsledkem posvátného mravu a práva národního, a jakož národ od mravu a

práva pravidlován jest, tak ustanovuje potřeba polního hospodářství spůsob bydlisk a sídel, v nichž národ domovitě přebývá. Národní mrav určuje výměr a tudíž i meze popluží a spůsob hospodaření určuje formu sedlisk; tato zevnější forma sedlisk není tedy věcí nahodilou, jakož také vyměření a roztřídění popluží náhodou se nestalo, nýbrž oboje neodlučitelně spojeno jest s mravní a právní individualitou národní. A hospodářství polní jest základem veškerého života národního tou měrou, že i tehdáž, když lid národnosti své pozbyl a s jiným národem v jeden splynul, forma popluží a sedlisk se zachová, tak že z této formy beze vší pochybnosti souditi můžeme, který lid na nějaké půdě počátečně přebýval. Sedlisko po výtce germanské jest dům o sobě stojící,[1]) slovanské pak ves, v níž domy vedle sebe buď v třídě rovné neb v polouokrouhlé stojí, uprostřed obyčejně rybník k napájení dobytka a drůbeže. Nelze tedy pochybovati, že, kdekoli vidíme osady z domů o sobě stojících složené, bydleli původně Němci, a kdekoli spatřujeme osady na třídě souvislých domů založené, že tam bydleli původně Slované. Takové osady naskytují se v bývalé Germanii všudy, kde přebývání Svevů historií zjištěno jest, na Lechu, okolo Bamberku, Augsburku, ve veliké části Duřinska, na Sále, v Sasích a odtud v nepřetržitém téměř pásmu až k Luneburku, tedy v samých krajinách nyní Němci obydlených.[2]) Kdyby tedy nebylo jiných důkazů o někdejším tam přebývání Slovanův, již právě dotčená okolnost postačovala by k poznání, že Slované tam bydleli dříve než Němci. Zůstavili obraz svého tam bydlení v povrchu země zorané, a památka ta jest nevyhladitelná a zajisté tak trvalá, avšak bezpečnější než zprávy kronikářův.

---

[1]) Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est . . . . Vicos locant non in nostrum morem connexis et cohaerentibus aedificiis; suam quisque domum spatio circumdat. Germ. 16.

[2]) Mnozí němečtí spisovatelé nemohouce toto popírati, ale nechtíce pravdě dáti svědectví, že v takových krajinách sídleli původně Slované, vykládají to tak: původně bydleli tam Němci, Slované pak je vytlačili, až konečně sem opět Němci přišli. Nehledě ani k tomu, že historie o takovém takořka vzájemném vytlačování nic nepraví, příčí se tomu náhledu veškerý výměr a rozměr popluží, jenž měněn býti nemohl jako štít nebo dobytek. Svevové měli mnoho a mnoho slovanských kmenů v sobě a od těchto pocházejí slovanské osady a popluží v Germanii, které mnohým historikům v pravdě českými dědinami jsou.

A podobný stav věcí spatřujeme v Čechách. Forma osad jest slovanská, jakovou v celém ohromném prostranstvu od Slovanův obydleném nalezáme; popluží a polnosti sebe větší, i když společně jednomu majiteli náležejí, jsou vyměřeny na lány, tak že lán neb jeho polovice neb čtvrť jest všudy jednotou výměry. Hospodářství polní, vzešlé z mravu národního, jest také základem práva českého; na střídavém obdělávání pole jaří, ozimí a ladem záleží lhůta promlčení, pojmu to, jenž při právě vlastnickém jest ochráncem vlastnictví však i pravidlovatelem zakrnělosti juristické. Kterak národ český polního majetku si vážil, a kterak těsně poměry polního vlastnictví spojeny byly s veškerým životem národu a s právem jeho, dokazují tak zvané desky zemské, zřízené věrojatně v době té, když rodové hospodářství se rozvazovalo a v majetek rodinný polnosti přicházely. Jest zajisté v příčině té významno, že v národní báji Přemysl oráč od pluhu na stolec knížecí povolán jest a že tentýž oráč, jak pan Ondřej z Dubé praví, podlé náhledu obecného právo české nalezl. Taktéž jest případné, že v národní báji o Libuši zachovaný spor mezi oběma bratry Klenovici se nevede o zbraně neb zlato jako v jinonárodních bájích, nýbrž že zdvižen jest o „dědiny“ otné. Pole jsou povýtečně zbožím t. j. oudělem daným od Boha dědům t. j. předkům, od nichž co dědiny na potomky přišly. Kmet jest správcem rodového hospodářství a kmeti nazváni také nejvyšší soudcové země, na Moravě hospodáři; hospodář řídí rodinu co vládyka, a hospoda jest pán země, tedy nejvyšší správce veliké rodiny národní.

Takový tuhý organismus hospodářský a tak v sobě upevněné právo agrární, kteréž obě instituce hned při prvním svítání dějinném v Čechách spatřujeme, nemohly za poměrně krátkou dobu ustáliti se v národu a v zemi, a to tím méně, čím více ta doba ustavičnými vpády nepřátel naplněna jest a tedy nikterak k vývoji organismu agrarního, jenž všudy staletí vymahá, se nehodila. Bydleli-li od pravěků v Čechách Bojové, muselo agrární hospodářství přejíti na Markomany a pak od těchto na Čechy, o čemž, jak již svrchu dotčeno, žádné stopy není, ana zemi české, co se týče půdy orané, vryta jest tvářnost slovanská. Či přistěhovali se Čechové r. 450 nebo 490 do země bohopusté a liduprázdné? Nuže dejme tomu, že Čechové r. 450 do země pusté přišli; kdo ale v případě tom může věřiti, že od r. 450 až do r. 550, když Avarové Čechy pustošili, agrární organizace národu a země byla hotova, nehledě

ani k tomu, že z nejstarších pověstí národních souditi se může, že Čechové před vpádem Avarův s Duřinky časté války vedli? Po Avařích přišly války s Franky, doba válečného Sama, tedy opět organizaci agrární nepříznivá; a v tom půldruhém století následujícím, z něhož ovšem pražádných zpráv nemáme, byl by národ český vykonal práci tu, k jejížto provedení jiní národové staletí na půdě domácí potřebovali? Jako historie přírody přijala zásadu: „ubi historia tacet, saxa loquuntur“ tak má přijati — a to větším právem — historie člověčenstva zásadu: „ubi historia tacet, *agri* loquuntur“; jakož průpověd, že Řím za jeden den založen nebyl, skrývá v sobě hlubokou pravdu, taktéž žádný národ neprovede agrární organizaci a zřízení práva a společnosti na agrárních poměrech založené v krátké nebo vypočítatelné době. To se děje v době právě tak tmou zahalené, jako neprůhledné jsou počátky bohoslužby a mythická doba vůbec. Kdo tedy věří, že organizace státu a národu českého, jak se zrcadlí v Zelenohorských zlomcích starého mythu českého, hotova byla za *té* Libuše, jejíž věk chronologie klade do r. 723 tím, že ona Prahu založila, ten také může věřiti, že Romulus založil Řím, že po něm staří Ramnes jmenováni jsou Romani a že římští králové skutečně všecko to vykonali, co pozdější letopočetná historie o nich vypravuje; může jmenovitě věřiti, že Numa opravdově nalezl zákony římské, jako náš Přemysl, a že jako onomu Egeria tomuto Libuše při tom pomocnicí byla, že, jako náš Čech a Krok skutečnými osobami byli, také Italus, Latinus, Hellen atd. jimi byli. Kdo však bedlivě mythus v Zelenohorských zlomcích zachovaný váží, a znaje pravou povahu mythu vůbec, jej s bájemi jiných národů srovnává, zajisté nebude tvrditi, že zřízení země české a národu českého, jak zlomky ty je popisují, způsobeno býti mohlo za tři sta let válkami naplněných; tím méně pak to, že mythus o Libuši a sestrách jejích od r. 723 až do doby Kosmasovy utvořiti se mohl, a do konce za pravdu míti nemůže, že mezi r. 450—723 povstati mohl mythus o Čechovi, Krokovi neb o Trutovi, jenž „pogubi saň liutu.“

Mythus český zajisté spočívá na společných s ostatními Indoevropany základech, slušno tedy jej ve spojení se společným Ariův mythem uvesti, má-li dostatečně vysvětlen býti. Jest to práce ovšem velmi nesnadná, any se nám jen velmi chatrné a porouchané zbytky zachovaly v národní pověsti a tradici, však přiměšky pozdějších dob tak zpotvořené, že s těží jen stopu naleznouti lze, která ku

společnému pramenu Ariův vede. Žel, že Kosmas nám z oněch senum fabulosae narrationes více nezůstavil, žel, že také Rukopis kralodvorský a zelenohorský jen v malé části se nám zachoval! Avšak jedno vysvítá hned na první pohled z porouchaných zbytků mythu českého, totiž to, že obsahuje nánosy z rozličných dob, z nejstarší totiž doby právě mythické, kteréž jako v nějaké tmavé hlubině spočívajícím základem jsou, na němž pozdější věky zrnka pověstných a historických událostí nasypávaly a tím původní mythus zakrývaly. Rozumí se samo sebou, že bouře, které národ český zastihly, onen nános a násyp mnohokráte přemítaly a rozmetaly, tak že mythické postavy nikde přesně se neukazují, nýbrž že tatáž osoba má na sobě příznaky, které ve všeobecném mythu rozdílným osobnostem náležejí. Nelze nepozorovati, že u nás obsah všeobecného mythu přispůsoben jest kmenu českému, a že tudíž také lokalisován jest podlé skutečných místností krajinných v Čechách; toto spojování mythických momentů s místnostmi v zemi české jsoucími jest zjevný důkaz, že národ český od nepamětných dob v zemi své bydlel, jinak by naprosto možné nebylo, aby báje porouchaností svou veliké stáří prozrazující k historickým místům ukazovaly, jako by tam byly se skutečně udály. Čechové obdrželi zajisté od společné matky Ariův tentýž fond mythický t. j. původní jich vývoj duchový jest tentýž jako Indoevropanův ostatních; avšak nejen začátky toho vývoje leží v době daleké, nýbrž i k tomu bylo mnoho a mnoho věků zapotřebí, aby mythus původní vzal na sebe šat český a aby konečně tak porouchán byl, jak nám v Libušině soudě, u Kosmasa a Dalemila se ukazuje. Staletí bylo zapotřebí, aby mythus *český* se utvořil, staletí také mohly jej jen zpotvořiti. Či bylo by v skutku možná věřiti, že Čechové přišedše r. 450 do vlasti své, mythus svůj utvořiti, částky jeho s určitými místnostmi spojiti a utvořivše jej ihned také porouchati mohli? A to by se bylo muselo státi, poněvadž mezi domnělým příchodem jich a domnělým věkem Přemysla tak krátká doba leží, že k práci ducha, jíž při tvoření národního mythu zapotřebí jest, ona doba se má jako nepatrný okamžik.

Jest pochopitelno, že se zde nemůžeme pouštěti do kritického rozboru mythu českého; můžeme zde jen na několik stránek jeho upozorniti, což snad postačí k poznání, že národ náš drahně časů v zemi své žil, než arijský mythus *českým* mythem podlé obsahu i místa se stal, právě tak, jako mnoho věků uplynulo, než ze

Sigurda a Brynhildy v mythu německém Sigfrid a Brünhilde v Nibelungenliedě se vyvinuli. Vyberme z mythu českého předně pověsti ty, které nejvíce známy jsou a v Libuši střed svůj mají. Ona činí se sestrami svými trojici; počtem tím již připomínají se nám sudice řecké, římské a nordické. A sudicemi byly také naše tři dcery Krokovy: nejstarší Kazi, druhá Teta a nejmladší Libuše.

O Kazi (u Pulkavy sluje Bílá) bydlevší podlé Dalemila na Kazině (Kašin) vypravuje Kosmas, že znala jedovaté byliny, umění lékařské, že pomáhala lidem v nemocech a že zpěvem moc osudu pravidlovati dovedla; lid o ní říkal, když ztracenou věc najíti nemohl: „to by ani Kazi nenalezla“; za památku její pak pokládal velikánskou mohylu nad řekou Mží blízko hory Oseku.

Druhá dcera Krokova, Teta či Tetka, sídlela na hradě Tětíně vystaveném na vrchu vysoké skály nade Mží a učila lid bohoslužbě.

Nejmladší pak dcera jeho, Libuše, založila mohútný hrad Libošin v hustém lese u Stebečna. Tato byla moudrá, přívětivá, všem příjemná a jako nejvyšší suditelkyně národu celého rozsuzujíc pře jeho, ale byla věšťkyně.

Porovnejme vlastnosti dcer Krokových se sudicemi jiných národů. Řecké Moiry, římské Parcae znají tajnosti všech věcí a budoucnost, kterou zpěvem [1]) předpovídají: Libuše jest věšťkyní, Kazi zná tajné síly bylin, ona zjevuje věci ztracené (neznámé) a zpěvem činila osud sebe poslušným. Moiry mají moc nad životem lidským: Kazi uzdravuje lidi a má v moci osud t. j. konec života lidského na jejím rozhodnutí záleží. Moiry jsou podlé jedné stránky své bohyněmi smrti: Kazina památka zachovala se v lidu ohromnou mohylou, která patrně ukazuje na povahu její co sudice smrti, jakož i jméno samo bije na silu záhubnou (kaz-iti).*) Moiry však majíce veškerý osud života lidského v moci své nejsou pouze záhubnými osobnostmi; ony sprovázejí člověka od narození až ke hrobu, a protož se zjevují také při porodech, svatbách a jiných důležitých okamžících života lidského: Teta jmenem svým ukazuje,

---

[1]) Dazu der Gesang, durch den sie die Zukunft verkündigen. Preller Griech, Myth. 413.

*) Šafařík: „Nemohlo-li by se vzít Kazi neb Kazy od kázati, u-kázatí, pokázati (ostendere, revelare obscura, futura).“ Čas. Čes. Mus. r. 1864. str. 9.

že jí náleželo bráti vliv na rodinný život.[1]) Moiry jsou sudice či sudkyně: Libuše rozsuzuje pře veškerého národu t. j. v ní se vtěluje povýtečně sudná moc Moiry; ona přichází dle zelenoh. Rukopisu do soudu v „bělestvúcí rizě“ a vstupuje na „zlatý stól oten“, jakož také o řeckých Moirách se praví, že oděny jsouce v bílé roucho na vysokých prestolech seděly.[2]) V slavném soudě řízeném od Libuše skrývá se tentýž názor, vedle kterého nordické Norny soudům od Bohů konaným přítomny byly. Libuše vykonávajíc soud v sídle otcově má při sobě dvě děvy sudné t. j. ostatní dvě Sudice, které, jako nordické Norny, nález ohledáním hřebí (losů) vynášejí.

Sudice pravidlují veškerý život lidský; život ten vázán jest k času, jenž se rozkládá na minulost, přítomnost a budoucnost. Tato trojčlankovitost odpovídá trojici sudic, a jako život lidský třemi oddíly času probíhá, tak také Sudice tento život provázející pojímají se co personifikace času na tré rozděleného. V tom smyslu slují nordické Norny Urdr (minulost), Verdandi (přítomnost t. j. das werdende) a Skulda (t. j. das (kommen) sollende, budoucnost). Kazi jest povýtečně sudicí smrti; ona ukončuje život lidský, který po smrti fyzicky nemá více ani přítomnosti ani budoucnosti, a protož ona se podobá nordické Urdr t. j. minulosti. Teta jest sudice rodinného života, ona bdí tedy nad plodností lidskou, která v nekonečné řadě tvory v svět přivádí a v *tomto* smyslu nepřetrženě trvá t. j. vzhledem k času do přítomnosti náleží; protož odpovídá Teta nordické Verdandi či přítomnosti. Libuše jest věštkyně, ona předpovídá věci, které teprv přijíti mají: ona tedy jest podobná nordické Skuldě či budoucnosti, které ostatně se také tím podobá, že ona, jako Skulda, v pozdějších pověstech se proměnila v lidskou kněžnu kouzel znalou; a co tu podobu mezi Skuldou a Libuší

---

[1]) Protož také sluje bylina vodní Nymphaea, která Norně děti přinášející posvátná byla, u Němců „Muhme.“ — Žádný kořen jazykový, z něhož jmena rodinnou příbuznost naznačující pocházejí, nemá tolik odrostků jako ten, z něhož naše „teta“ pochází; sskr. tata, řec. *τάτα, τέττα*, lat. tata, lit. téta, starosl. tata vesměs = tatíček; staron. totâ matka, toto otec; starosl. těte starší bratr; starosl. teta a tetka, čes. teta a tetka, rus. tjatja sestra atd.

[2]) „Auf hohen Stühlen thronend in weissen Gewändern.“ Preller l. c. — Na totéž ukazuje zbytek toho mythu, zachovaný v pověsti o bílé paní, která též v bílém rouchu se zjevuje.

ještě zvýšuje, jest to, že (nevlastní) bratr Skuldin sluje Kraki, jméno, kteréž nám bratra polské Libuše t. j. Vandy a společného otce Libuše i Vandy, Kraka, připomíná.

Známo, že Moiry, Norny, Sudice jsou původně kosmickými bytostmi; černé mračno, obsahující v sobě zkázonosný blesk i zúrodňující déšť, jest tím kosmickým zjevem, z kterého názor i vodních žen i sudic se vyvinul. Nemohouce se zde déle o tom šířiti přivádíme jen ku paměti, že vodonosná mračna týmž názorem se pojímají co hrady, tvrze, stromy a lesy;[1]) hrady i vodu i les nalezáme při dcerách Krokových: všechny tři bydlí na hradě, hrad Tetín jest nad řekou Mží, mohyla Kazina tamtéž, Libušin hrad stojí v lese. Avšak mimo to ukazují se dcery Krokovy býti původně vodními bytostmi kosmickými podlé otce svého. *Krak,* v novější formě *Krok,* jest totiž v mythu českém to, co *Οὐρανὸς* v řeckém a Varuna v indickém, klenutí totiž nebeské či obloha nad zemí se vznášející. Pocházíť slovo to zajisté od společného kořene *kar,* v němž leží pojem tuhosti, tvrdosti; sem náleží slova sanskritská: *karkaras* tvrdý (co subst. hnát, kladivo, mlat), *karkara* křemel, *karakas* ledovec; řecká *κάρκαρος* ostrý, drsný, *κρόκη* křemel. Znamená tedy *Krak, Krok* to, co později vyjádřeno slovy: tvrdost nebes (firmamentum.) Dcery Krokovy jsou mraky, podlé představy mythické hrady; Kazi, Teta a Libuše bydlí v hradě t. j. ony jsou v mraku nebo mrakem u otce, což jmenovitě se praví o Libuši, která „v otně zlatně sědlě“ bydlí, kteréžto zlaté sídlo jest nebe, z něhož zlato t. j. blesk se třpytí; obrazem toho otcovského sídla Libuše jest svatý Vyšehrad, jenž vzhledem ku Kroku jest právě tvrdý hrad nebes,[2]) nebo zámek boží, jak prostému lidu posud klenba nebes sluje.[3]) Avšak zlatý zámek otcův, v němž Libuše sídlí, a slova Dalemilova: „sklep Libušina zlata“ připomínají nám Libuši v téže vlastnosti jako německou Frau Holda, která v tvrdém hradě nebes „Glasberg“ sedíc duše dětské ve zlaté studni chová, příznak to, který česká pověsť při Libuši naznačuje tím, že ji činí pramatkou rodu Přemyslovcův. Představa, že Krak jest původně klenba nebeská, vyjadřuje se také jmenem hor: Krkonoše,

---

[1]) Srovn. něm. Wolkenburg, Wolkenbaum; starosl. gradъ znamená i hrad i ledovec.

[2]) To jest „Glasberg“ v německé báji, jenž v ní velikou roli hraje, a o němž jmenovitě se praví, že tam Frau Holde bydlí.

[3]) Hanuš Bájesl. kal. p. 8, 9.

podlé formy v zelenoh. Rukopise Kr*e*konosi, kde *e* jest přehláskou původního *a*, tolik co Krakonoše, hory, které Kraka nesou t. j. nebe podpírají, kterýžto názor, že hory totiž klenbu nebes drží, také v jinonárodních mythech se nachází. Na základě tom, že Krkonoše jsou Krakonoše, lze sobě vysvětliti, proč národní mythus čin Truta, který zahubil saň litou, klade do Krkonoš: saň ta jest drakem ze všech indoevropských pověstí známým, který vchod do zámku, v němž panna uvězněna jest a zlaté poklady se skrývají t. j. zimní mračno střeže, v němž Vesna vězí a paprsky slunce.[1])

Kosmickou povahu svou zjevuje Krak zvláště v mythu polském, kde dcera jeho sluje *Vanda* t. j. voda; neb indoevropský kořen *uda*, *unda* poznává se v lit. *vandů,* slov. *voda*, pruském *und-s,* lat. *unda.* Když pak během časů z kosmických bytostí Kraka a jeho dcer staly se bytosti anthropomorfické, a když jmenovitě Libuše proměněna byla v kněžnu, věhlasnou vládkyni a moudrou sudkyni, tu ovšem i otec její, Krak, proměnil se v muže moudrého, soudce rozšafného; pověsť národní ale pojímala to podlé běhu přirozeného tak, že výtečné vlastnosti přišly od otce na dceru.[2])

Kdo povahu mythu zná, ten ví, že právě vynikající postavy mythické podléhají rozmanitým proměnám tím, že tou měrou, kterou naivnost názoru původního v lidu mine, na takové výtečné postavy se přenášejí jiné názory mythické, anoť že někdy i historické události ovšem oděné v šat pověsti s nimi se spojují. Tak se to také stalo s Libuší; poněvadž jest ona nejvíce vynikající dcera Krakova, připisovány jí zvláště vlastnosti kosmicko-mythické t. j. na její osobu převáděly se attributy podobných jí bytostí, tak že ona středem zvláštního kruhu mythických pověstí se stala. Co dcera Krokova nejznamenitější jest ona povytečně vodní paní, Vandou. Jsouc tak o sobě postavena bere na sebe příznaky dobré sudic a podobá se pak německé Frau Holde, jež původně také vodní paní kosmickou

---

[1]) Upomínku na tento význam slova Krok zachovalo nám slovo „krokev,“ opory, které střechu drží či vlastně střechu činí.

[2]) Mythus o Kraku, soudě podlé jmen geograf., byl velmi rozšířen, srovn. Krakov v Polsku, Krakopol v Pomořanech, pak Krakowitz, Kraken v Prusku, ve Štýrsku Krakov, Krakienki, Krakički na Litvi. Srovn. Starož. Slov. 724 pozn. 19. — Poláci (Kadubek a jiní) ztotožnují jmeno Krak s jménem ptáka kraka t. j. krkavce, které prý Krak obdržel, poněvadž když hrad stavěl, mnozí krkavci krkali; však slovo krak = corvus pochází od kořene k r a k lit. krak-ti, hučeti, starosl. krakati = krkati.

byla a jejížto jmeno totéž vyráží co jmeno: Libuše.*) Jako Frau Holde na koni jezdí, má i Libuše koně a že s toho koně rosa k zemi padá jako s koně Holdina, prozrazují slova Kosmasova, jenž praví, že Libuše každou noc na kůň sedala a teprv před kuropěním domů se navracela. Jakož pak Frau Holde jest totožná s nordickou bohyní lásky Freyjou, tak vedou některé stopy k tomu, že lid na Libuši přenášel názory o bohyni lásky jmenem Prija,[1]) jmenovitě to, že pověst ji jmenuje manželkou Přemysla, jakož Freyja jest manželkou Freyra. Freyr jest bohem věštby: Přemysl maje vejíti ve spojení s Libuší, činí proroctví o rodu svém; Freyrovi byl posvátný dobytek: Přemysl měl při sobě dva voly, kteří oba zmizeli, t. j. mythické povahy jsou. Jako Freyja jest Libuše bílou paní, o které lid podnes bájí, že ukazujíc se zvěstuje důležitou, nejvíce smutnou událost.

Avšak nejpodivnější spojení, ve kterém Libuše v pověsti se nachází, jest tak zvaná dívčí válka. Tento mythus či tato pověst mohla povstati jen z toho, že Libuše byla původně kosmickou bytostí právě tak jako Frau Holde. Tu ona představuje mrak na nebi, který větrem hnán jest; obrazotvornost starožitná, která všecky zjevy přírody zosobovala, viděla v lomozu bouře a vichoru skutečný zápas démonů; mrakem tím jest Libuše, u Němců Frau Holde, a poněvadž vichor nežene jedno mračno, nýbrž mračen mnoho, protož má Libuše-Holde při sobě podobné jí komonstvo ženské; poněvadž pak hnání mračen se považovalo za následek boje, musel také někdo býti, kdo je žene: v německém mythu jest to Vuotan neb jeho syn Tôr a „litý voj“ (wüthendes Heer), v slovanském snad Tyr, pokud bytostí vzduchu byl. Tak se vyvinul mythus, že mračna t. j. Libuše-Holde i její komonstvo Valkyrie-Lutice bojují proti Tyru a jeho družině mužské, a z tohoto mythu povstala věrojatně pověst o dívčí válce, která od Kosmasa a Dalemila velmi rozmarně se vypravuje, poněvadž oba, nerozuměvše pravé povaze mythu, válku děv se skythickými Amazonkami spojovali. Lokalisována jest

---

*) Jméno Libuše přichází také co jméno lesu v moravském Přerovsku a co jmeno města Polabských Srbů Lubuša, jehož výstavnosti Dietmar Merseb. se obdivoval.

[1]) U Vacerada Prije = Aphrodite. Kořen jest prî, řec. πραΰς milostný, lit. pretelius, starosl. prijati, milovati (přáti), novoč. přítel. Nordická Freyja a naše Prija jsou tedy také dle slova příbuzné a snad i slovo Přemysl (někdy Primysl, Priumysl) lze sem vztahovati.

ta pověst k hradu dívčímu Děvinu a k hradu mužů Vyšehradu. Kterak ostatně pověst ta porouchána jest, jde z toho, že Kosmas klade dívčí válku, pokud Libuše žila, Dalemil však po smrti její, podlé něhož Vlasta vůdkyní dívek se stala; podlé Dalemila vystavěly dívky hrad Děvin, na to teprv muži Vyšehrad, tedy po Libušině smrti, kdežto v Libušině soudě Vyšehrad sluje otcovským sídlem Libuše, tedy již za Kraka vystavěn býti musel. Takéž nelze pochybovati, že hrad Děvin ukazuje k bohoslužbě Děvy čili Děvany,[1]) která jistě podobná jest římské lovkyni „Diana,“ bohyni panenské, jež co dcera Zeusova původně kosmickou bytostí byla; protož sluje u Vacerada Děvana také „Perunova a Letničina dci,“ Diana Latonae et Jovis filia. Možná tedy, že český mythus o dívčí válce vyrostl z podobného názoru, podlé něhož řecká Diana-Děvana t. j. Artemis ve spojení se uvedla s Amazonkami těmi, o nichž se bájilo, že slavný chrám Dianin v Efesu vystavěly, kde jí válečnými hrami t. j. v brnění tančíce slavnostní obřady vykonávaly. Podlé toho podobala by se naše Vlasta řecké Ifigenii, kněžině Diany na Tauridě, jíž náleželo každého příchozího muže bohyni obětovati. Podobně vykládá Hanuš dívčí válku tak, jakoby válkou mezi děvami a muži představoval se boj mezi Děvinem a Vyšehradem co náboženskými středisky, že totiž kultus Děvany děvami vykonávaný překonán byl kultem, jehož obřady se konaly od mužů, kterýžto kultus tedy mužského božstva se týkal. Při tom při všem připomíná lovkyně Diana a její komonstvo ženské Frau Holde a naši Libuši i Valkyrie a Lutice, a temná narážka na *panenskou* Dianu obsažena jest v mythu o Vandě, v kterém tato dcera Krokova (tedy naše Libuše) slib věčného panenství učinila a knížete Rüdigera ve válce překonala a pak sama sebe utopením usmrtila. Zde tedy opět se připomíná válka děvy či panny s mužstvem a záhuba oné.

Těchto několik náčrtků postačiž k poznání, kterak rozdílné mythy se proplítají a tím jedna osoba stává se představitelkyní celého kruhů mythických pověstí. Odkládajíce přesnější rozřešení této otázky k místu jinému míníme zde ještě poukázati k jinému mythu, v kterém rovněž rozličné osnovy v jednu tkaninu vetkány

---

[1]) Že širší forma Děvana vedle kratší Děva se užívala, dokazuje jméno moravského města Dovina „id est puella“ v letopisech franských, pak jméno keltického města v Britannii Deva též Devana řečeného. Lat., české i kelt. slovo ukazují ke kořenu di t. j. světlý, jasný.

jsou; jest to pověst, která v kralodv. Rukopise obsažena jest v písni Čestmír a Vlaslav.

V písni té líčí se boj mezi Pražany a Lučany, či mezi knížaty obou kmenů Neklanem a Vlaslavem. Boj, jak v písni líčen jest, má věrojatně skutečnou historickou událost za základ, poně boj Čechů s Duřinky, k čemuž aspoň ukazuje ta okolnost, že Neklan synovi zabitého Vlaslava dal za pěstouna muže jmenem Duřink, jenž dle rodu Srbem t. j. Slovanem ze země duřinské byl. Avšak jaká v písni jest zauzlenost skutečných věcí a mythických názorů! V písni slove vojevůdce Neklanův Ctmír, u Kosmasa Tyr (Tyro) u Dalemila Štyr; Tyr má mlat, dobývá hradu, kde lepotvorná děva (dcera Vojmíra) od Kruvoje ve věži zajata jest, zteče hrad a osvobodí dceru (i otce). Nehledě ani k tomu, že v písni se uvádějí mythické postavy: Třas, Strach, Morena, jest v ní tolik příznaků mythických, že ji jistotně za část mythu považovati můžeme, ovšem ale za část velmi porouchanou a příměšky z pozdějších dob propletenou. Jméno Tyr (obdobně Tur, jakož také u Kosmasa se čte bustum T*y*ri a campus T*u*rzko, až podnes v lidu pole T*u*rsko) zajisté jest totožné se sansk. Dyâus, řec. *Ζεύς*, lat. Dius (sub Dio), nord. Tius, germ. Tyr. Dyâus znamená původně světlé nebe a personifikace toho jest bůh Dyu, bůh světla nebeského. Které proměny tento názor kosmický proběhl, nežli Dyu co latinský Dius (Jupiter) obdržel specialný vliv na války (Jupiter *Stator*) a než-li germanský Tyr povýtečně bohem války se stal, to rozebírati sem nenáleží; postačiž nám, že jsme na jisto postavili totožnost jmena Tyr (Tur) s jmeny svrchudotčenými. Kosmická úloha Tyra jest, aby on pannu vodní, která v hradě (Kruvoje) uvězněna jest, osvobodil, t. j. slunce proráží paprsky svými (mlatem Tyrovým) zimní mračno (hrad) a osvobozuje tím pannu uvězněnou t. j. jarní vlahu čili „lepotvornou“ Vesnu.[1]) Tím se podobá Tyr polabskému Jarovitu t. j. jarnímu slunci, který mimo kosmickou úlohu měl taktéž na starosti lidské války na zemi: jako Tyr a Jarovit jsou bojovníky na nebi, tak i berou podíl ve válkách lidí na zemi. — —

Z těchto několika kusých úryvků, kterých jsme se zde jen na povrchu dotknouti mohli, jde nicméně na jevo, že mythus český

---

[1]) Tento mythus o Tyrovi co osvoboditeli Vesny jest, jak známo, základem pověstí národních, v kterých mladý králevic osvobozuje pannu v hradě uvězněnou neb ve skále zakletou a drakem střeženou.

byl v době šerošeré právě tak bohatý, jako ostatních národů indoevropských. Rozkládání mythu podle místností českých jest pak důkazem, žé bájesloví české t. j. mythus indoevropský přepracovaný od národu českého podle individuality jeho, vyrostlo na půdě české, a že národ český tudíž dlouho na té půdě bydlel, než český mythus svůj utvořil, a že mnoho času uplynouti muselo, než význam mythu z vědomí národu tak se vytratil, že jen tak kusý a tak porouchaný nás se dochoval. To se jistě státi nemohlo v době od r. 450—720. Rozloha mythu českého podlé místností vede nás také k poznání, že geografický střed země na dolní Vltavě byl také kulturním střediskem starožitnosti české. V tomto středě položena jsou všecka místa v mythu českém proslavená, a sice z nejstarší doby: Krakov, Vyšehrad, Tursko pole, Kazin, Tetin, Libušin, Děvin a pak z mladší doby „obětiště“ — Praha, z něhož historie česká v mohútný strom vzrostla.[1]) V tomto středisku splývaly tedy všecky kulturní prvky a snahy Čechův, a z tohoto střediska rozcházely se opět po celé zemi. Ve společné bohoslužbě, ve společném vlastnictví národních svatyň okolo Prahy rozložených poznávaly kmeny v zemi české bydlící vyšší či vnitřní jednotu svou národní a z kmenů vyvinul se tudíž národ, jenž sebe pojmenoval podlé kmene toho, v jehož oukrají hlavní svatyně ležely, Čechové.[2]) Nežli toto vědomí národní se utvořilo, uběhlo drahně časů; když však vědomí *národní české* všecky kmeny pronikalo, tu ovšem již o proměnách, z kterých to vědomí vzešlo, v národu známo nic nebylo, a protož považoval lid, společnou bohoslužbou a společnými svatyněmi v jeden celek srostlý,

---

[1]) Vztahujeme slovo Praha ku kořenu s p a r g v řec. *σπαργή* výpuk, očko u stromu; lit. spurga-s a sproga totéž, sansk. parâga pel, rus. dial. perga pel, starosl. prъga, prьga, nové zrní pšeničné. Původní význam kořene sparg jest tedy pučeti, puknouti a tudiž i zvuk od sebe dávati; význam ten zachoval se v lit. spragu pražím (něm. prassle), starosl. prjažiti, odtud prjaga, totéž co prъga a prьga. Hledě k významu slov pražiti a prjaga, novellum tritici granum, pojímáme tedy Prahu co obětiště, kde bohům obilí a jiné věci se obětovaly; jest ovšem možná, že Praha pochází také z jiného významu svrchu uvedeného, že znamenala snad výpuk neb že jmeno vzato od pelu květů; přesnou jistotu snadně určiti nelze. — Také v Indii bylo posvátné město Prajaga při ústí Yamuny do Gangy.

[2]) Zaujímala tedy Praha v Čechách totéž místo, jako Ratihošť v Polabí, a Čechové měli tentýž vliv jako Ranové nebo Štětinané v Pomoří. Srovn. Thietm. VI. 18; Herb. vit. Otton. II. 5, 25; III. 25, 30, 31; Helm. I. 21.

tuto jednotu za původní, a jakož kosmické zjevy v mythu zosoboval tak zosobil v pověsti také příčinu jednoty své, bájiv o sobě, že pochází od jednoho praotce, který ovšem jinak jmenovati se nemohl, než lid sám t. j. Čech. Lid tedy považoval konec a výsledek dlouho trvajícího vývoje za začátek historie své; neb víme zajisté, že v Čechách bydlely kmeny: Děčané, Dudlebi, Chrvati, Lemusi, Lučané, Lutomirici, Pšované atd., jichžto jména ještě se ozývala, když Praha již hlavou země byla a národní jméno *Čech* nad jiné kmeny všecky vynikalo. Z toho patrno, že historie česká počíná jako historie každého národu s rozdrobeností *kmennovou*, která teprv po dlouhém vývoji v jednotu *národní* se spojuje. Přivádí-li národní pověst u Kosmasa a Dalemila praotce do země liduprázdné, pak by se byla musela původní jednota Čechů na několik plemen, jež pozdější historie zaznamenává, rozejíti a rozdrobiti, proměna to, která pravidelnému vývoji u všech kmenů a národů se příčí. Dříve byly tedy kmeny a pak z nich byli Čechové, a Čech v pověsti národní jest tím, čím jest Italus a Latinus pro Italy a Latiny, Hellen pro Helleny a t. d., on jest heros kmennový a sice ἥρως 'επώνυμος jmenodatný heros, podle kterého lid se jmenuje v národní pověsti, právě tak jako Přemysl jest ἥρως ἀρχηγέτης heros vladař, od něhož panující rod jméno své bral.[1])

Kladouce takto přibytí Čechův do nynější vlasti své v dobu mnohem starší nežli posud od většiny historikův domácích a cizích se ustanovovalo, nemíníme nikterak se připojiti k mínění Kosmas-

---

[1]) Rozšířenost slova „Čech" v jmenech osad po veškerém Slovanstvu dokazuje, že ono dávno před přibytím Čechů do země české známo bylo. Že odvozování Dobrovského od č a t i, č n u bezdůvodné jest, dokázal Šafařík v Starož. pag. 787. Možná, že v Alexandreidě „běchu u vojště lítí „češi" slovo „češi" není appellativum od jmena národu bojovným osobám dávané, nýbrž že „čech" znamenalo původně muže udatného, tak žeby tedy v onom verši původní význam se byl zachoval; jest kořen indoevropský kì, kìati skr. çì, hýbati se, řec. κίω κιάθω couvati, lat. ci-eo, pols. czechać (się) conserrere, o něco se tříti, který původně tedy znamenati mohl ruch vůbec, z něhož pak pošel pojem hbitosti, udatnosti, tak žeby Čech znamenati mohl bojovníka, udatného muže, jakož také v Alexandreidě v tom smyslu přichází. — Že však osobní jmeno Čech neslušísp ojovati s jmenem šatu čechel, jest na biledni, poněvadž čechel věrojatně pochází od spůsobu, kterým látka připravována byla, t. j. od čechrání (starší česrati), jakož posud se říká vlnu čechrati. (Srovn. polské czechczery široké plátěné kalhoty.)

ovu, jenž arciotce Čecha hned po potopě světa do Čech přivádí. Takový náhled příčí se zajisté věci, ode všech soudných skoumatelů starožitnosti člověčenstva poznané a mnohými důvody utvrzené, že před přibytím Indoevropanů do střední Evropy krajiny tyto obydleny čili probíhány byly kmeny plemene čudského, které od větší sily Ariův na díle vyhubeny na díle k severu vytlačeny byly.[1]) My tvrdíme jen to, že národ český do první polovice 7. století již mnohem déle musel v zemi české bydleti, než obyčejně se za to má, jinak by nebylo možné, aby již v 8. století z kmenů byl provedl národní i kulturní i politickou jednotu. Co před koncem 6. a začátkem 7. století *letopočetná* historie o dějinách českých vypravuje, to jsou domněnky více méně duchaplné; neb v době té jsou historická fakta s ostatky mythu tak spletena a zmatena, že ani mythus ani děj skutečný na jasnost nevystupuje. V 7. století činí postava Samova, ovšem také ještě šerem dosti zahalená, rozhraní mezi skutečnou dobou historickou, tehdáž nastávající, a mezi mythickou minulostí, z níž ovšem mnohé, avšak velmi temné upomínky v mysli lidu se zachovaly, které pak, jak se to také u jiných národů dělo, k historickým osobám připojeny jsou a tak tresť k historickým pověstem daly. Do této minulosti žádným světlem přesně historickým neozářené, položiti také sluší pověsti o Čechu, Kraku, Libuši, Přemyslu, Vlastě atd., poněvadž tyto osobnosti nejsou historické, nýbrž všemi příznaky svými mythickou povahu svou prozrazují, a tudíž jen potud k vysvětlení historie se hodí, pokud podobné zprávy v Iliadě a v hrdinských zpěvích národů jiných k tomu spůsobny jsou. Nemíníme tedy, že Češi jsou Aborigines v Čechách, že před Čechy žádná lidská noha Čech se nedotkla; naopak právě na základě národního mythu musíme to půjčiti ano tvrditi, že Čechové, haluz slovanská, v dávnověké době od východu, a sice z vlasti zatatranské do země české se přistěhovali. Dosvědčuje to pověst v Libušině soudě a v Dalemilu zachovaná, dosvědčuje to podobnost mythu polského a českého, které tak nápadně se shodují, že z toho nejen na vnitřní příbuznost národní, nýbrž také na dlouhé a trvavé bydlení obou národů v sousedstvu souditi můžeme. Obojímu národu společen jest mythus o

---

[1]) Zbytky těchto prabydlitelů čudských v Evropě jsou věrojatně oni otroci starých Skandinavců, o nichž Rigsmal praví, že byli zrůstu malého a křivého a že měli černavou pleť, černé vlasy, ploché nosy a tlusté prsty.

Krakovi; oba Krakové jsou soudcové národu oba svého, zakladatelé kulturních hradů podlé nich jmenovaných; oba mají tři děti (polský Krak dva syny) a mezi nimi slavnou dceru; synové Krakovi zabili saň, totéž činí v české pověsti Trut; o Čechu vypravuje česká pověst, že pro mužobojstvo z vlasti vyobcován byl, a o mladším synu Kraka, též jmenem Krak, bájí polská pověst, že staršího bratra zabil a proto ze země vyhnán jest; šest bratrů Čecha připomíná počet dětí obou Kraků a česká Praha má obdobu v Praze polské ovšem ne tak slavné, jak byla česká. A praví-li česká pověst, že Čech do nové vlasti přinesl dědky na plecech, dává tím na um, že Čechové do nových sídel svých přinesli s sebou všecky kulturní elementy, které na zřízenosti rodinného a náboženského života záležejí. Avšak nežli z těchto prvků vyrostl český národ co celek upevněný střediskem bohoslužebným, politickým a státním, uplynulo drahně časův a všecky snahy, boje, proměny a osudy, kterými z kmenů národ český vzešel, ty leží daleko za hranicemi oné doby, kterou my v dějinách svých historickou dobou nazývati můžeme.

Před touto dobou rozestírá se veliký prostor časový, jenž, co se týče historie vývoje ducha národního, mythickým obsahem naplněn jest. Kosmické elementy činí i zde jako u jiných národů základ všeho vývoje; avšak z těchto živlů kosmických vzrůstají anthropomorfické postavy, kterým pro povahu jich přechod do historické pověsti snaden jest, poněvadž jsou již osobnostmi, a tudíž snahy, boje a osudy osobnosti národní na ně přenášeti se mohou. Avšak jest to úlohou kritiky, aby při každé toho druhu pověsti rozeznávala trojí věc; za prvé kosmický význam bytosti, za druhé zosobení její v mythu a za třetí spojitost její s pověstí národní, z kteréžto poslední leda které zrnko k základům historie potřebovati se může. Sigfrid v Nibelungských zpěvích má pratvar svůj v nordickém Sigurdu, jenž co kosmická bytost byl jasný Slunce-Bůh; nicméně nelze pochybovati, že skutečná historická fakta se sběhla, než Sigfrid Nidrlandský hlavním hrdinou zpěvů Nibelungských se stal. Totéž platí o našem Kraku, Libuši, Přemyslu; možná že v době, když národ náš o historické pověsti své pracoval, t. j. když již kus historie své vykonal, jakýsi Přemysl, jakási Libuše, jakýsi hrdina Ctmír vynikali; ale že to nebyl *ten* Přemysl, *ten* Ctmír a *ta* Libuše, které nám představuje národní pověst, jest tak jisto, jako že oba bratrovrahové, římský Remulus a polský Krak, nebyli ti, o nichž římská a polská pověst vypravuje. To jsou upomínky, které z tmavého

lůna minulosti národu tak vystupují, jako paprsky slunce šerem oblaků prorážejí; ony nejsou plným světlem, ale jimi můžeme tušiti jasnost, která za těmi oblaky se ukrývá. Plné, neomylné jistoty u věci té ovšem nikdy se nedočiníme; neb počátkové národů zůstanou pro historii rouškou zahaleny právě tak, jako početí jednotlivého člověka příroda sobě co nevýskumné tajemství zůstavila.

Nynější stav Jednoty bratrské.

Podává *K. Šmídek.*

V Ochranově čili v Herrnhutě, městečku to saském nedaleko od hranic českých vzdáleném, konala se dne 17. června 1872 významuplná stoapadesátiletá slavnost prvého založení osady této přistěhovalci moravskými. Vedlé silnice, vedoucí k obchodnímu městu Žitavě, viděti lze nedaleko posledních domův Ochranova místo v lese tmavozelenými sosnami ověnčené, kdež uprostřed pozvedá se žulový kámen s tímto nápisem v jazyku německém: „Dne 17. června 1722 poražen na místě tomto prvý strom k vystavění Ochranova (ž. 84, 4).“ *)

Byv o loňských prázdninách v lázních liebverdských na blízku Ochranova, umínil jsem sobě právě tohoto pro Jednotu bratrskou památného roku výlet tam učiniti, abych sám očitě o veškerém zevnějším i vnitřním zřízení této Jednoty důkladných nabyl vědomostí, při čemž mi obětavnou pomocí přispěl p. Krist. Thed. *Haus,* tolikéž úd Jednoty bratrské a kazatel její v Petrohradě, jehož předkové pocházeli z Novojičínska na Moravě. Co jsem byl při svém téměř třídenním pobytě v Ochranově seznal a viděl, sděluji tuto s krajany svými, domnívaje se, že jim tyto zprávy o nynějším stavu Jednoty bratrské, kteráž prvé své kořeny byla pustila na půdě

---

*) Učinil to Kristian David, říkaje při kácení stromu slova dotčeného žalmu: „Vrabec nalezl sobě dům a hrdlička své hnízdo, kdežby složila mladé své.“ Na hřbitově patří prvý kámen hned u vchodu témuž Krist. Davidovi, s tímto nápisem: „Christian David des Herrn Knecht, geb. den 31. December 1690 zu Senftleben (v Ženklavě u Frenštátu u paty Radhoště) in Mähren, heimgegangen den 3. Februar 1751. Ein Zimmermann, fällete den ersten Baum zum Anbau von Herrnhut den 17. Juni 1722.“

českomoravské, budou i vítané i milé, ješto o veškerých záležitostech řečené Jednoty v nynějšku tak nesnadno nabyti lze zevrubných vědomostí, neboť všechno, cokoliv o tom i v naší literatuře psáno (jako k. p. ve Slovníku Naučném) jest příliš sporé a i nedostatečné.

Městečko samo Herrnhut čili Ochranov, čítající nyní přes 1000 obyvatelův (jenžto však nejsou všichni údové dotčené Jednoty bratrské) prostírá se na rozkošné planině olemované útěšným věncem vysokých hor, z nichž především co vévodkyně vyniká k jihu hora Ještěd, z jizerského pohoří zrak k sobě poutá známá půvabnými svými úvaly Tafelfichte; při jasném počasí prozříti lze až k hoře Rollu u Jablonného, kdež k západu v modré dálce pročnívá pohoří lužické; s druhé pak strany utkvívá oko na šíré planině pruskoslezské. Městečko samo zamlouvá se cestovateli hned při prvém pohledu svou zvláštní čistotou a obrubou libovonných sadův ve veškerém vůkolí, kdež košaté lípy mezi jiným stromovím popřední zaujímají místo. Mezi domy vytknouti dlužno bývalý zámek hraběte Zinzendorfa, novou modlitebnici, pak mimo bratrský hostinec prostranné budovy k zaopatření vdovcův a vdov, jakož i bratří svobodných. Ve přímém spojení s modlitebnicí jest dům, kdež přebývají duchovní, a kdež v prvém poschodí nalezá se stará modlitebnice, prostranný to sál, jehož stěny ozdobeny jsou několika malbami od samých bratří provedenými, beze vší umělecké ceny, představujícími události ze starého i nového zákona, kdežto v nové modlitebnici nepotkává se oko se žádnou stavitelskou okrasou, se žádným obrazem; ba neníť tam ani znamení křesťanského, toliko holé bílé zdi. Na východní průčelní straně téhož domu vražena byla ku stoleté památce založení starší té modlitebnice r. 1864 mramoravá tabule, na nížto zlatými písmeny vyryt jest tento nápis: „Am 12. Mai 1724 war die Grundlegung dieses ersten Bethauses in Herrenhut.“ V sále tomto starším činil bratřím kázaní i rozjímání a spravoval bohoslužné výkony ještě sám hrabě Zinzendorf.

Obyvatelstvo herrnhutské kromě řemeslníků, jichž počet, jak nám bylo vykládáno, v poměru k časovým potřebám správou bratří obmezen jest, nalezá v blízkém okolí hlavní část výživy v obchodu s lněnými tovary a ve vyrábění šatstva pro Negry v západní Indii, na ostrově Kubě a j.; a jestiť to znamenitým svědectvím solidárnosti veškerých zájmův novodobé společnosti, průmyslem a obchodem uzpůsobené, doložíme-li podlé hodnověrných zpráv, nám v Herrnhutě sdělených, že nepokoje

a vzpoury, do jakých strženo bylo Španělsko v nejnovějším čase na ostrově Kubě, ihned citelně se dotkly obyvatelův nejen v samém Herrnhutě, alebrž i v celém okolí tou měrou, že ihned o 10.000 tolarův méně v témdni mezi nimi kolovalo.

Nelze nynější útvar Jednoty bratrské seznati v úplné hloubi a v dostatečné zevrubnosti, neohlídneme-li se dříve po živlech časových, z nichžto duchovní potravu čerpal obnovitel této Jednoty čili lépe její opravitel, hrabě *Zinzendorf,**) nevmyslíme-li se úplně v prvky duchové té atmosféry, jížto v minulém století oddýchali všichni téměř souvrstníci jeho, jmenovitě v ohledu náboženském.

Dva pak hlavní živlové ve vystředních často výbězích objevují se hlubšími pozorovateli v duchovním životě osmnáctého století ve kruzích nejvíce protestantských: vroucnější roztouženost náboženská, jejímužto zbožnému žáru nedostačovalo, ba příčilo se suchopárné rozumování, vloudivší se délkou času ve sbory evangelické; snahu tuto nazvemež, jak to učiněno již od soudobníkův, jmenem *pietismu.* Proti výlučnému panování téhož pietismu, zabíhajícímu často k pouhému plačtivému citlivůstkářství a duchamornému se vlastním nitrem milkování,**) vystoupila protisnaha, vymáhající rozumu i ve věcech víry a náboženství nepopíratelné místo a vůdcovství, kterouž bychom i jedním slovem zahrnouti mohli, vládou totiž *racionalismu.* A jak různorodé myšlenky i snahy v dějstvu povždy odrážejí se ve příslušných osobnostech, jenžto se stávají výraznými jich representanty a vykonavateli: lze nám i pro směry nyní vytknuté jmenovati příslušné osobnosti, v nichž onyno v nejmohutnějším důrazu se objevily: *Spener* a *Leibnitz.* Vedlé těchto více méně výstředních snah a směrův pozorovati jest proud třetí; pokusy to irenické čili smířlivé, ve shodu uvésti různá vyznání ná-

---

*) Na hřbitově má kámen nad hrobem Zinzendorfovým tento nápis: „Allhier ruhen die Gebeine des unvergesslichen Mannes Gottes Nicolaus Ludwig Grafen und Herrn von Zinzendorf und Pottendorf, des durch Gottes Fügung und seinen treuen und unermüdeten Dienst in diesem achtzehnten Jahrhunderte einer ersten Brüderunitaet würdigsten Ordinarii. Er war geboren den 26. Mai 1700 in Dresden und gieng in seines Herrn Freude den 9. Mai 1760. Er war gesetzt Frucht zu bringen und eine Frucht, die da bleibet.“

**) Citlivůstkářství toto čili tak zvaná sentimentalnost nalezla příslušný ohlas i ve světské literatuře; objevilo se popředně samo to slovo v cestopisu Yorikovu u Angličanův (Yorik's empfindsame Reise, 1768) a v Götheovu romanu: „Leiden des jungen Werther“ u Němcův.

boženská, především víru katolickou s konfesemi Luthera a Kalvina, a i tyto obě mezi sebou. Ve snahách týchž smírných účastnili se mimo Leibnitze mnozí výteční a věhlasní mužové téže doby, u Francouzův oslavený důmyslnými spisy svými biskup *Bossuet,**) mezi Němci *Vota* z řádu jesuitského a zpovědlník krále Augusta Silného, biskup moravských bratří v Berlíně a tamější dvorský kazatel *Jablonský,* pak profesor a od r. 1674 president konsistoria v Hanoveru Dr. Gerhard *Molanus;* zvláštní při tom čilostí vynikal Španěl *Spinola,* vyslanec a zpovědlník císařové ve Vídni. R. 1703 sešlo se tak zvané „collegium irenicum" v Hanoveru; avšak všeliká dotyčná úsilí potkala se konečně s úplným nezdarem.

Hrabě *Mik. Ludv. Zinzendorf* patřil ku šlechtické velmi starožitné rodině, v dějinách známé již od dob křížových výprav v 11. a 12. století a r. 1662 císařem Leopoldem I. do stavu hraběcího povýšené. Starý hrad Zinzendorf v dolních Rakousích byl původním sídlem této rodiny. V době reformace přestoupil Jan z Zinzendorfu, císařský rádce (umř. 1652), k vyznání augšpurskému. I jeho nástupcové, ač v Rakousích na statcích osedlí a ve vyšších úřadech postavení, setrvali v této víře. Teprv děd hraběte Mikuláše, hrabě Maximilian Erasmus, opustiv pro víru Rakousy, odstěhoval se do Bavorska; jeho synové pak vstoupili ve státní službu v Sasku.**) Hrabě Mikuláš narodil se v Drážďanech dne 26. máje 1700, otce svého však ztratil již po šesti nedělích na to. V domě rodinném panovala vroucí nábožnost, lnoucí s úplným souhlasem ku směru, Spenerem a stoupenci jeho naznačenému.

Potřebí tudíž, abychom o životě těchto mužův, o jich naukách a snahách čtenářům podali obraz aspoň v nejúsečnějších obrysech.

Filip Jak. *Spener* narodil se ze zbožné úřednické rodiny v Rappolsweileru v Elsasku dne 13. ledna 1635. Na universitě štras-

*) Bossuet sepsal r. 1671 zvláštní spis k témuž účelu: Exposition de la foi catholique, kdež ovšem v ničemž nezadal dogmatům katolickým, vysvětliv právě ta, k nimž nepříznivou snahou obracejí se jinověrci. Papež Innocenc XI. (1676—1689) schválil spis tento Bossuetův r. 1679.

**) K snadnějšímu přehledu podáváme tu rodokmen hraběte Mikuláše Ludv. Zinzendorfa:

Maximilian Erasmus
Otto Kristian, Jiří Ludvík (kurf. konf. ministr)
Mikuláš Ludvík.

burské a v Basileji a Ženevě hleděl nabyti všestranného vzdělání, zabývaje se nejraději studiemi dějepisnými a filologickymi, jmenovitě hebrejštinou. Vyvoliv sobě stav duchovní, obíral se pak od 18. roku výlučněji bohovědou, byv r. 1664 povýšen na doktora theologie a co kazatel nejprvé do Štrasburku, r. pak 1666 do Frankobrodu n. M. povolán. Kurfiršt saský Jan Jiří III., seznav jej na cestě své ku bojišti porýnskému r. 1684 a slyšev ho kázati, tak jím byl celý okouzlen, že ho hleděl přiměti k tomu, aby přijal nejpřednější tehdy místo v evangelické církvi, úřad totiž vrchního dvorského kazatele v Drážďanech. Pět zkušených theologův, jichž rozhodnutí se uvolil v ohledě tom podrobiti, uznalo jednomyslně povolání to za hlas boží. Spener svolil, a 11. července činil v Drážďanech prvé své kázaní ku vzdělání nejen kurfiršta samého, ale všech četných posluchačův. Plni dychtivosti chvátali věřící k jeho kázaním. Avšak brzo podstoupiti mu bylo dráždivých bojův, jmenovitě od duchovních, lnoucích výhradní snahou k tuhému lutherovskému formalismu, vedených lipským profesorem Carpzowem.

Dne 31. března 1691 byl z dosavadního úřadu propuštěn, ale již dne 2. dubna t. r. do Berlína v témže důstojenství povolán, kamž se byl dne 3. června odebral. Pravověrné lutherství slavilo tím vítězství v Sasku. V Berlíně získal sobě Spener záhy svým lahodným a mírným jednáním i ušlechtilým jmenovitě s mladšími probudělejšími duchy obcováním všeobecnou i úctu i lásku. U mladého kurfiršta Friedricha (později krále) byl Spener taktéž u veliké vážnosti a přízni. V neumorné činnosti ve kruhu svých přátel a příznivců skončil běh života svého dne 5. února r. 1705, ve kterémž roce zemřeli tolikéž císař Leopold I. a králová pruská Karolina. *)

Činnost Spenerova byla ohromna, ba úžasna. Během jednoho roku odesýlal na 1000 listův; nikam nevycházel na procházku, dvakráte ve svém životě obzíral svou zahradu. Ráno i večer svolával veškeren svůj dům ke společné modlitbě; prosby tu zároveň konány za všechny známé a přátele.

*) Nelze nám ku poznání veškeré tehdejší doby neuvésti poslední slova umírající králové ku jedné z paní, jež nad úmrtím jejím tonuly v slzách: „Nenaříkejte nade mnou; odcházím zajisté ukojit svou vědochtivost o prvých počátcích (Urgründe) veškerých věcí, jichž mi Leibnitz nikdy nemohl vysvětliti, o prostoře, o bezkonečném, o bytí, o nicotě; a králi choti svému připravím divadlo skvělého pohřbu.“ (!) Dosáhla věku 37 let.

V duchu, jakýž byl háral v útrobě Spenerově, a jenž podobnou svěžestí ovíval četně stoupencův ve veškerém Německu, vychován tolikéž i mladý hrabě Zinzendorf.*) Matka jeho provdala se r. 1704 za polního maršálka Natzmara; syn její Zinzendorf odeslán do Velkého Hennerdorfu blíže Ochranova, kdež prvá léta ztrávil ve zbožném odchování u báby z materské strany, ovdovělé svobodné paní z Gersdorfu. Hned v prvém rozkvětu svého věku jevil mnohostranné nadání, hlubokou jemnost mysli a tklivou po nebeských věcech roztouženost. Psal prý co chlapeček listy milému Spasiteli, roztrousiv je pak venku po polích, „vždyť je najde milostivý Hospodin“; činil častěji kázaní, tonul v dlouhých modlitbách. Vojáci švedského krále Karla XII., vrazivše r. 1706 do zámku hennerdorfského, ustoupili v uctivé bázni před chlapcem při modlitbě klečícím. Avšak již hned v nejútlejším tomto věku rád lnul ve vzájemné lásce k společníkům stejných směrův, uzavíraje s nimi spolky ke společnému modlení se a ke slibům, sloužiti povždy Bohu.

Dosáhnuv desátého roku odeslán byl hrabě Zinzendorf ku dalšímu vzdělání do Dobrohory (Halle) do pedagogia, ústavu to založeného účinnou péčí Augusta Herm. *Franckeho***) r. 1698, pů-

---

*) Všechny tyto zprávy o životě znamenitého tohoto muže čerpáme ze životopisu, bratrskou Jednotou vydaného: „Des Grafen Nicolaus Ludwig von Zinzendorf Leben und Charakter, bearbeitet von Jak. Wilh. Verbeek, Gnadau 1845.“ Nejvyšší správa v Jednotě bratrské, konference starších Jednoty (Unitäts-Aeltesten-Conferenz), vyzvala dotčeného bratra Verbeeka k novému zpracování téhož životopisu na základě obšírného díla Spangenbergova: Lebenslauf des seligen Grafen von Zinzendorf, Barby 1772 bis 1775, v 8 svazcích. Dotčený životopis požívá v Jednotě vážnosti autentické.

**) Proslavený ve své době muž tento, jenž nesen byl podobnou snahou v ohledu náboženském, jako svrchu dotčený Spener, narodil se v Lubeku dne 12. března r. 1663. Nabyv v Gothě, kamž se byl otec co justiční rada přestěhoval, propravného vzdělání, odebral se 16letý Francke ke studiu theologickému do Erfurtu, zabývaje se tu mimo hebrejštinu zvláště scholastickou filosofií, v Kielu pak po tři léta ostatními naukami theologickými, jmenovitě dějepisem církevním, v Hamburku u slavného tehdy orientalisty Esry Edzardiho r. 1682 opětně hebrejštinou, načež r. 1684 přišel do Lipska, jsa tu soukromým učitelem hebrejštiny a založiv tu r. 1686 ku zdarnějšímu biblického studia pěstování zvláštní collegium philobiblicum. Avšak již r. 1688 odebral se ku dalšímu sebe vzdělání do Luneburku a do Hamberku, zdržev se pak v lednu a únoru 1689 v Drážďanech u Spenera a navrátil se opět do Lipska, kdež schválen byv slo-

vodně ku přijímání opuštěných sirotkův ustanoveného, avšak později horlivou neumornou snahou zbožného Franckeho ve znamenité až dosud zdárně zkvétající učiliště (gymnasium) rozšířeného.

Podlé zákonův duševědných, četnými nad to případy ztvrzených, bývají prvotné dojmy na mysl naši dorážející povždy nejhlubšími a nejtrvanlivějšími, tak že pozdější věk bývá jen uskutečněním toho, čímž se již v prvém rozkvétajícím mládí hruď naše naladila a roznítila. S podobným tolikéž zjevem potkáváme se v duchovém rozvoji hraběte Zinzendorfa. Připomenuli jsme svrchu, že již v nejútlejším věku plála v útrobě jeho touha po sjednocování se se soudruhy stejně s ním smýšlejícími. Bohonadšená slova a veleknězské modlitby Spasitelovy (Jan, 17, 22): „aby byli jedno, jako my jedno jsme,“ se zvláštní povždy zálibou a s mohútným důrazem utkvívala v mladistvé jeho duši. Za týmž ušlechtilým popudem sjednotil se na dotčeném pedagogiu s mladíky stejného s ním nábožného směru, ač mnoho trpkých se mu dostalo za to úšklebkův od některých ze spolužákův, s pohrdavou příhanou pohlížejících na utvořující se „collegium sanctum.“ Mnozí nicméně spolčili se s mladým hrabětem. Tak povstal *řád zrna horčičného* (Orden vom Senfkorn); obraz „Ecce homo“ s podpisem: „nostra medela“ byl odznakem téhož řádu.*) Každý úd nosil nad to zlatý prsten, v nějž vryta byla slova sv. Pavla: „Žádný z nás nebudiž živ sobě samému.“ Jak sám o témž spolku vypravuje hrabě Zinzendorf, nebyli veškeří jeho údové stejného náboženského vyznání. Oni však toužili za to větší měrou seznati pravdy všem různým křesťanským vyznáním společné, rozněcujíce sebe vzájemnou vrouc-

vútným Thomasiem vysvětloval písmo sv. před četným posluchačstvem (měl 300 žákův). R. 1690 povolán byl do Erfurtu, avšak pro své pietistické smýšlení, jež se mnohým zdálo býti příliš výstředným, s potupou vypuzen odtud, až pak r. 1692 trvalý útulek nalezl v Dobrohoře. Zde soustředila se veškerá jeho činnost v sirotčinci, k němuž byl prvé základy položil. Ústav tento tak úspěšně zkvétal, že již r. 1702 čítal ve svém lůně 200 dětí. Francke spojil později s tímto sirotčincem vyučování nejen v humanitních, alebrž v bystrozrakém prohledu do budoucnosti i ve vědách realných, v matematice, anatomii, vědách přírodoních; založiv nad to zahradu botanickou, dílnu pro práce soustružnické atd. Ku konci jeho života čítala tato škola 2125 dětí s 130 učiteli a 8 učitelkami. Záslužný svůj život skončil Francke dne 8. června r. 1727.

*) Odznak tento viděli jsme při svém v Ochranově pobytu v tamějším archivě, kdež se co drahý pozůstatek po Zinzendorfovi uchovává.

ností ku věrnému společných těch nauk křesťanských ostříhání a vykonávání. Vzdalovali se všelikých badání i hádek o naukách v rozličných křesťanských vyznáních ve spor postavených, neboť, jak doslovně podle tehdejší mluvy dí sám Zinzendorf, že nechtěli „über controvertierte Wahrheiten scrupulieren.“ Ve zvláště těsný úvazek přátelský vstoupil tehdy mladý Zinzendorf s Bedř. baronem z *Wattewillů* z Bernu; v náboženské rozvroucněnosti, v lásce ku Kristu rozhárané učinili před tváří Boží slib, že s veškerým úsilím věnují se misiím mezi pohany, k čemuž prvým jim byl podnětem příklad samého pedagogia, v němž oba přebývali; neboť zde vzala tehdy se strany protestantův vznik křesťanská misie do východní Indie.*) Ejhle, dvěma těmito směry, touhou po jednotě náboženské a po rozšiřování nauky křesťanské mezi pohany, nesla se veškerá i pozdější činnost Zinzendorfova; a ráz této dvojnásobné činnosti a jmenovitě snahy, přilnouti celým srdcem více ku praktické, než k theoretické části křesťanství, vryt pak i samé Jednotě bratrské, pod křídloma pečlivé lásky Zinzendorfovy založené a upravené.

Roku 1716 opustil Zinzendorf toto své prvé učiliště. Nelze nám při úzkých mezech tomuto časopisu vytknutých zabývati se šířeji dalším během zajímavého jeho života; pojednání vzrostlo by v knihu; k jednotlivým toliko dobám, pro vznik a rozvoj Jednoty důležitým, budeť nám přede vším obraceti pozornost naši.

Řečeného roku odebral se hrabě ku dalším studiím, jmenovitě právnickým do Vittenberku; při tom však zabýval se podle vnitřního hlubokého podnětu zároveň a s větší horlivostí vědami theologickými. Pozdější jeho život podobal se v pravdě neustálé pouti; i jmenujeť se významně sám „poutníkem na světě, chudobným služebníkem Kristovým.“ Roku 1719 odcestoval do Holandska; na cestě této navštívil i Düsseldorf a tamnější obrazárnu. Tu pak zvláštní jeho

*) Jistý počet scholarův, ba téměř povždy titíž, bývali denně zváni ke stolu Franckeho, ředitele ústavu. Mezi nimi býval i hrabě Zinzendorf. Tu míval příležitost, osobně se seznámiti s misionáři z východní Indie. Píšeť zajisté sám o tom takto: „Denní příležitost, poslouchati v domě pana prof. Franckeho zbožné zprávy z říše Kristovy, seznámiti se s misionáři, téhož zbožného muže vlastní horoucnost v díle Hospodinově — vše to mocně sesilovalo mou horlivost pro záležitost Páně.“ Misionární tato činnost jest až dosud jednou z nejskvělejších stránek v životě Jednoty bratrské, jak zračito jest ze statistického přehledu, jejž k pojednání tomuto přičiňujeme.

pozornost upoutal obraz Ecce homo s nápisem: „To vše učinil jsem pro tebe; co ty činíš pro mne.“ Obraz i slova dotkla se nejhlubších záhyb jeho srdce. Ne bez příčiny vytýkáme zvláště tento moment z jeho života. Až do své smrti lnul hrabě Zinzendorf sesoustředěnou řekli bychom láskou právě ku strádajícímu Spasiteli; Kristus okazoval se mu v nejzářnějším lesku co smírce lidstva, co stradatel, a myšlenka krvavé oběti na kříži pronikala veškeru bytost Zinzendorfovu s takovou výlučností, že se stalo heslem veškerého jeho života a veškerých jeho snah: „Ich habe nur eine Passion, und die ist Er, nur Er!“ Avšak myšlenka tato, z pravé hloubi samého křesťanství vynořená, jest až dosud pravým středem a popřední pákou veškerého života náboženského v samé Jednotě bratrské.*)

Zajímavou episodou v pohyblivém životě hraběte Zinzendorfa jest jeho pobyt v Paříži (r. 1719, jenž nám zároveň jasné skýtá dosvědčení, jak smířlivé snahy ohledem různých vyznání náboženských, jež tehdy ovládaly mysli nejvýtečnějších souvrstníkův, soucitný nalezly souhlas i v útrobě jeho. V častějším obchodu se

---

*) K dosvědčení toho, že jsme tímto výrokem svým stihli v skutku k samému jádru veškeré osobnosti Zinzendorfovy, z něhož pak co ze společného pramene vyřinuly se všechny jednotlivé zjevy ohromné a obsáhlé jeho činnosti, museli bychom citovati bezčetná místa z jeho básní, jež až podnes ozývají se v modlitebnicích bratrských. Odtud pučela povýtečně stálá jeho snaha, tisíce a tisíce svých bratří získati Kristu za odměnu jeho bolestí a utrpení; odtud považoval veškeru Jednotu bratrskou za říši kříže, jak se náhled ten v lůně samé Jednoty ustálil za věronauku; dí se zajisté ve spisu, jenž slouží za základ vyučování ve školách bratrských (Hauptinhalt der christlichen Heilslehre, 4. Aufl. 1868) na str. 64. doslovně: „Die Gemeinde Jesu Christi ist zu allen Zeiten ein Kreuzreich gewesen, und wird es bleiben bis zur Offenbarung ihrer Herrlichkeit bei der Wiederkunft Christi.“ A že hraběte co zakladatele této Jednoty sami její údové v souhlasu s námi posuzují, chceme na důkaz a k lepšímu ještě naznačení věci samé několik slov uvésti z řeči, činěné v Ochranově při příležitosti stoleté památky úmrtí Zinzendorfova (1860): „Was hat den Mann denn geschickt gemacht zu solcher Arbeit im Reiche Gottes? — — — Das war es, dass die Marterperson Jesu ihm vor Herz und Auge stand, und das Bild war ihm tief in's Herz hineingedrungen und hatte ihm das Herz erobert, dass er's Dem hingeben musste, der sich für ihn in Noth und Tod dahin gegeben hat; dass er sich selbst ansieht als eine Frucht des Schweisses und der Thränen und des Blutes, das vergossen ist in Gethsemane und auf Golgotha.“

stařičkým tehdejším pařížským arcibiskupem kardinalem z Naillesu a s jinými výtečnými katolickými kněžími i laiky okázala se mu církev katolická v jiném světle, než jak mu snad v dosavadním učení byla zobrazována, tak že sám o této změně svého dosavadního smýšlení s upřímnou pravdivostí takto píše: „Jak mne zahanbuje společenství věřících tu ve Francii! Což pak dozvěděl jsem se od biskupův a mnichův! Nabyl jsem lepší známosti o rozšafných duších mezi nimi. A od této doby usiloval jsem, dopátrati se, co jest nejvýbornějšího v každém náboženství, a byloliby možno, odejmouti jednotlivým duším jed jich sekt, odstřihnouti vše, co jim překáží v jich spasení, a opraviti jim lepší smysl o jich věroukách; neboť věděl jsem, že Hospodin stoupence své chtěl míti v různém lidu.“ Smýšlení tomuto zůstal hrabě věren až do své smrti; náhledy tyto irenické, všeho proselitování prázdné, aby pevnou silou se zakotvily ve sborech bratrských, jím později založených, toť bylo povždy planoucí touhou života jeho.*) I nemineme se s pravdou, ba zdá se nám, že jsme i v tomto ohledu úplně dostihli pravého smýšlení Zinzendorfova, dokládajíce, že neroztoužil se výhradným nějakým směrem po založení zvláštní nějaké církve křesťanské, ale že větší měrou tanula mu na mysli řekli bychom církev neviditelná, církev vyvolených, v nížto by se usjednotili všichni puzení láskou přede vším k ukřižovanému Spasiteli a věrnou k němu oddaností probuzení a obnovení, buďtež pak titíž údové jakékoliv jiné viditelné církve. A v skutku nabyla myšlenka tato určité tvářnosti právě v Jednotě bratrské Zinzendorfem obnovené. Roku 1729 projádřili se prví stoupenci této Jednoty v Ochranově veřejně: „že nechtí se odloučiti od nikoho v jiných sborech křesťanských, jenž povolán jest evangeliem od Ducha sv., Jeho dary osvícen, ve pravé víře posvěcen a zachován, byťby pak byl v těch oněch vedlejších věcech jiného smýšlení, a byťby to či ono vyřčení v jiném rozuměl smyslu, než jakém ho berou bratři.

Odtud snadno porozuměti, jak mohl Zinzendorf, vzdálen všelikého úzkoprsého separatismu, uznávaje v každé církvi zvláštní dary a milosti, a ve svém srdci nesa veškeré křesťanstvo, aby všichni

*) Pročež i později dosti ostře se proti samým evangelíkům projadřoval, jako k. p. r. 1745: „Katolíci mají kletbu proti svým odpůrcům v ústech i na praporu; avšak chovají v životě často mnoho slušnosti k nim. My protestanté máme svobodu v ústech a na štítě, avšak jsou mezi námi in praxi (dím to s pláčem) praví katané svědomí. Polepši se Jerusaléme!“

jedno byli, jak mohl, díme, želati svým svěřencům v Jednotě „nábožnost (Devotion) katolíkův, vroucnost lutheranův, bystrozrak reformatův.“ A jako zcela v duchu tehdejšího věku jednal ve Francii s biskupy o unii mezi katolíky a protestanty, tak usiloval v Německu o smíření sborův lutherských a reformovaných. A taktéž i Jednota bratří (Unitas fratrum) jím obnovená, ač jmenuje se nyní *evangelická Jednota bratrská augšpurského vyznání,* uznávajíc hned od svého vzniku vyznání toto*) co svým věroukám nejpřiměřenější, nicméně nechce považována býti za zvláštní sektu náboženskou, od jiných evangelických vyznání odrůzněnou, k nížto by žádnému nebylo lze přistoupiti leč zřeknutím se vlastního náboženského vyznání. Celý tudyž sbor bratří nepozůstává v souhlasu s jistými zvláštními naukami a domněnkami, alebrž povýtečnou měrou v harmonii stejného smýšlení v srdci, odkud prý vypryskuje se jednota ducha. Bratři sami vytknuli co konečný cíl svého sjednocení: „představovati sbor Hospodinův, t. j. soubor živých údův na neviditelném těle Ježíše Krista, jenžto souhlajíce srdcem s naukou Ježíšovou a jeho apoštolův v písmě sv. zřejmě vyslovenou, všemi silami vynasnažují se, žíti k oslavě a k radosti Pána, jehož za svého stvořitele a spasitele uznávají, a sloužiti jemu v jeho říši zvelebováním spásy svých bližních jakož i svého vlastního spasení.“ **)

Podlé toho jakožto podstatné známky pravých údův Jednoty bratrské vytknouti třeba: mysl úplně Bohu oddanou, kteráž prýští se ze živé víry v Jeho smírnost, a jeví se horlivostí v konání dobrých skutkův, dále pak souhlas a usjednocení srdcí, čímž všichni údové Jednoty činí jednu rodinu Boží, mající za hlavu Ježíše, sebe vzájemně milujíce co bratry a sestry. Všichni tudyž bez rozdílu, ať biskupové, kněží, řemeslníci, sluhové, pozdravují sebe v rozmluvách srdečným „ty.“ A podobně jako mezi sebou, tak vynasnažují se svazek pokoje, bratrské lásky a svornosti zachovávati „se všemi dítkami Božími,“ neohlížejíce se při tom na všeliké různosti v náhledech a výrocích, řádův a zřízení jiných církví a sborův evangelických. Z takéhoto smýšlení, jež co podstatu svého

---

*) Ve školách bratrských uveden za tou příčinou při vyučování náboženství: „Der kleine Katechismus D. Martin Luthers. Gnadau 1861.“

**) Tak doslovně čteme ve spisu: „Historische Nachricht von der gegenwärtigen Verfassung der evangelischen Brüder-Unität Augsburgischer Confession.“ Gnadau 1847, na str. 27 a násl.

ducha zaštípil hrabě Zinzendorf hned prvotně v strom Jednoty jím obnovené, jedině vysvětliti lze, jak se mohl tentýž hrabě puzena cítiti k vydání zpěvníku pro katolické křesťany a k dopisování s patriarchou Koptův v Kahyře.*)

Hraběti otvírala se skvělá dráha k vysokým hodnostem světským; již r. 1721 povolán byl jakožto dvorský a justiční rada do Drážďan, avšak při konání toho úřadu neopomínal ve svém domě věnovati činnost svou náboženskému vyučování. Avšak záhy zvláštní událostí byl hrabě uveden v jiný obor působení, než na dráze právnické. Kristian *David*, tesař z Moravy, seznámil se r. 1722 s hrabětem, vylíčiv mu zároveň strastné poměry náboženské, v jakých souvěrci jeho protestantští tehdy prý v Rakousku vůbec a v Moravě zvláště úpěli, žádaje ho, aby se jich, kdyby tito se chtěli vystěhovati, laskavě ujmouti ráčil. Hrabě celé té věci z počátku veliké váhy nepřikládaje, slíbil mu to. Pln radosti navrátil se Kristian David do Moravy a s nadšením vypravoval svým krajanům, jakého ušlechtilého tam nalezl pána, jenž se jich pro víru utýraných ujmouti přislíbil.

Dvě rodiny opustili ihned pod vůdcem Krist. Davidem milou svou otčinu, odstěhovavše se přes Slezsko do Horní Lužice. Obdržev o tom zprávu odporučil je hrabě, prodlévaje tehdy za svým oženěním v Ebersdorfě, co nejsnažněji jmenovitě své babičce, kteráž vystěhovalcům povolila na půdě berthelsdorfské dům sobě vystavěti. Dne 17. června 1722 zkácel tentýž David prvý strom; a když dne 22. prosince t. r. hrabě se svou chotí jeli na své panství do Hennersdorfu, uzřeli v lese u paty hory, Hutberg zvané, světlo a dům, jenž tam dříve nestál. Byltě to dům prvých vystěhovalcův z Moravy, jejž počali 17. června budovati a v němž od října přebývali. Hrabě uvítav je padl s nimi na kolena, prose Boha, aby

*) Počátkem r. 1759 obdržel hrabě Zinzendorf zvláštní dopis od koptického patriarchy v Kahyře, kdež jej tento hodnostář žádá o odeslání historického nárysu o Jednotě bratrské, aby prý seznal, k jakému druhu křesťanův bratří náležejí. Hrabě sepsal stručné vypsání víry, jež bylo od bratří arabského jazyka znalých do arabštiny přeloženo a patriarchovi odesláno. V listě tomto tolikéž hlavní důraz na to klade, že není úlohou bratří, „založiti novou liturgii, změniti hierarchii, opraviti mluvu náboženskou, neb zlořády vymítati,“ alebrž že jest popřední jich snahou, zaštípení náboženství srdce (Herzensreligion), aby „každé srdce boží krví usmířené seznalo vnitř útěchu, ležící ve slovech: Můj přítel jest mým, a já jsem Jeho a On lne i ke mně!“

vzal dům tento pod svou ochranu. Toť hle prý počátek Ochranova, toť prvý vznik obnovené Jednoty bratrské!

Počet moravských vystěhovalcův množil se stále; k prvému domu přistavěny tři; nedostávalo se však příbytkův pro nové příchozí, jakož i příslušného místa ke schůzím. Dne 12. května 1724 položen při dojemné slavnosti základní kámen k rozsáhlému „obecnímu a ústavnímu domu," při kteréžto slavnosti přítel Zinzendorfův, Wattewille, činil ze hloubi svého srdce tak důraznou a pohnutlivou modlitbu, že všichni přítomní v slzách tonuli; hrabě sám později říkával, že nikdy podobné modlitby neslyšel více. Právě v době, co tato slavnost konána, bralo se silnicí pět moravských bratří, pravých to stoupencův staré Jednoty bratrské, hledajících tichý útulek, kdežby volně svou víru vyznávati mohli. Veškerá ta slavnost, ku které právě byli došli, horoucná modlitba Wattewillova, řeč Zinzendorfova, kterou byli slyšeli, to již nedovolovalo jim, hledati si jiného místa pro budoucí přebývání. I rozbili zde své stany a mnozí z Moravy přišli po nich; a tito moravští bratří přinesli s sebou řády své staré církve a jejího ducha.*)

Ochranov rostl rok od roku vůčihledě; v pěti letech vystavěno přes 30 domův, v nichž přebývalo více než 200 moravských a 100 z jiných krajin došedších. Uvnitř však rozplíštily se mnohé nemilé různice, a zavládla hluboce zasahající nesvornost myslí. Směsice živlův, v ohledě náuky náboženské dosti podstatně se od sebe rozcházejících, vysvětlí nám dosti zračitě zjev tento, jenž zvláště nemile dotkl se hrudi hraběte, po jednotě v křesťanství veškerým plápolem srdce roztouženého. K faráři Rotheovi, od hraběte jim v duchovní správě ustanoveného, ztratili Ochranovští veškeru důvěru. Uvázal se pak ve správu jich duchovní sám hrabě. Nepřekonanou svou trpělivostí, vzájemnými rozpravami s jednotlivými údy o sporných otázkách rozpřádávanými, veřejně činěnými řečmi dospěl hrabě

---

*) Podobizny prvých těchto pravých moravských bratří viděli jsme v archivé v Ochranově; jsouté to vesměs tváře výrazuplné s odznakem kmene moravského. Mezi jinými zvláště vyniká mohútná postava Davida Nitschmanna, jenž později s trpkým se potkal osudem. Mezi těmi, jenž prví řídili založení Ochranova, jmenují se na náhrobních kamenech tito: „Jakob Neisser, geb. 9. Mai 1693 zu Sehlen (bei Neutitschein) in Mähren, heimgegangen 11. Nov. 1757 — einer der treuen Anfänger des Anbaus von Herrnhut"; „Magister Christian Gottfried Marche † 1768: er war der von Gott erweckte Angeber des Anbaus von Herrnhut."

konečně k tomu, že všichni nejenom odjinud došlí, alebrž i moravští vystěhovalci, jenž se počítali ku pravým stoupencům staré Jednoty bratrské, hraběti přislíbili, držeti se co do věrouky vyznání evangelického, avšak se vším důrazem a se vší odhodlanou neustupností stáli na tom, že se nechtí dáti z drahého klenotu zděděného, *starobratrského zřízení,* nikterak oloupiti, doloživše, že „nechtělo-li by se jim v tom povoliti, že raději chopí hůl poutnickou a jinde že hledati budou postrádanou svobodu.“ Hrabě po mnohonásobném přemítání a po všestranném o důležité této záležitosti s důvtipnými muži rokování rozhodl se konečně ve prospěch starého zřízení moravských bratří, nabyv přesvědčení, že vykoná dobrý skutek, bude-li hleděti udržeti moravské bratry, ponechaje jim zvláštní jich starodávnou ústavu a staré jich bratrské zřízení, ve spojení s evangelickou církví.

Aby se v obci pořádek na trvanlivějších zakotvil základech, navrhl hrabě, vzav na potaz nejváženější občany ochranovské, křesťansko-bratrské *stanovy* čili *obecní řád,* při čemž slušný ohled vzat na prvé křesťanské zřízení, na ústavu starobratrské církve, alebrž i na poměry časové. Dne 12. května 1727 sešli se dle příkazu hraběte Zinzendorfa veškeří obyvatelé herrnhutští ku veřejné schůzi, kdež k nim hrabě činil řeč, po tři hodiny trvající, o zlu, jaké z nesvornosti vyrůstá, o účelu navržených stanov, a dav tyto přečísti, učinil vyzvání, aby každý rozhodl se nyní, buď podáním ruky místo přísahy slíbiti, že je chce zachovávati, neb Ochranov opustiti; i nebyloť ani jediného, jenžby se k jich plnění nebyl odhodlal. Sliby tyto slavnostně přijaté měly ztvrzeny býti společným všech přistoupením ke stolu Páně. Ustanoven k tomu den 13. srpna 1727 v Berthelsdorfě. Den před tím dal hrabě řád obecní čili bratrské stanovy ode všech bratří i sester podepsati; dne pak 13. srpna činěna v Ochranově řeč o večeři Páně, načež se všichni do Berthelsdorfu odebrali, kdež hrabě složil jmenem veškeré obce veřejnou zpověď, načež s pohnutou myslí ke stolu Páně přistupováno, a tou měrou svazek lásky a svornosti mezi obyvateli ochranovskými slavnostně zpečetěn. Ku stálé památce byl den 13. srpna 1727 považován za den základní obnovení bratrské Jednoty a ve všech sborech bratrských ročně slavným způsobem připomínán; a tak děje se až podnes.

Kdoby pak se domníval, že již r. 1728 nové mezi bratry povstanou rozmíšky? Dotčený farář Rothe a jiní ještě domlouvali

bratřím, že kdyby své starodávné i jméno i zřízení opustivše přijali jméno a ústavu vyznání lutherského, žeby jedním rázem oprostili se všelikého osočování a mnohých nesnází i se strany vlády jim činěných, a žeby získali všeobecné i důvěry i lásky. Část obce přidala se k jich náhledu. Hrabě však předzvídal dobře, žeby ti údové, jenž staré zřízení bratrské považují za své posvátné nezadatelné palladium, přinuceni byli k naprostému se odloučení od církve lutherské. Z Jeny, kdež se právě zdržoval, učinil důrazný protest svým a moravských bratří jmenem proti dotčeným podnikům, símě různice v obec jedva usjednocenou opětně rozsývajícím, „proti všem pokusům, obec moravských bratří odloučiti od jich staré r. 1460 založené Jednoty“; a v listě k jednomu z moravských bratří rázně dokládá: „Moravská bratrská Jednota trvala po 200 let, spala 100 let, a kdežto Hospodin ji opětně probudil, nemá ji žádný člověk ničiti, až sama rozpadne se nečistotou, zlobou a nevěrností.“ Farář Rothe vzdal se později načisto úřadu svého, odstěhovav se z Berthelsdorfu.

Avšak r. 1731 byl hrabě sám k podobným jako Rothe náhledům stržen, jak se domníváme, neustálými hanami a nepřetržitým ze všech stran osočováním, s jakým se potkávala obnovená Jednota bratrská. Předložil téhož roku sám starším a tak zvaným pomocníkům v Jednotě na uváženou otázku: Nebylo-li by radno, vzdáti se pro všeobecné dobro a na důkaz bratrské shovívavosti staré bratrské ústavy a kázně, a poddati se zcela ústavě lutherské? Dne 7. ledna 1731 učiněn v té příčině dotaz ve veřejné radě obecní. Tu Moravané ničehož nechtěli slyšeti o vzdání se staré své ústavy, od drahých předkův zděděné, kteráž prý ku všeobecné jich spáse trvala po 300 let a i nyní tak úspěšně mezi nimi působí, a kdyby se jí zpustili, žeby pak újmu trpěla i kázeň a mravnost mezi nimi; nad to, že to mají za svou neodkladnou povinnost, zůstaviti tento klenot neporušený i svým potomkům. Žádný nechtěl přijmouti na sebe odpovědnost, učiniti v záležitosti této nějakou změnu. Konečně se odhodlali rozhodnutí zůstaviti losem samému Pánu.

Mámeť tu příležitost zmíniti se o zvláštním tomto vyřizování důležitých záležitostí až dosud v bratrské Jednotě losem. Bratři se totiž domnívali, že užití tohoto prostředku vyhledává nedostatečnost jejich, důvěřujíce toliko v hlavu své církve, v Krista; a pak poučeni byli i strastnou zkušeností, že i pod nejlepší duchovní rouškou skrývá se často sobectví a touha po věcech pozemských,

a zdráhali se proto připustiti, aby i v jejich synodách a konferencích povždy měla rozhodovati většina hlasův, a tím volná brána otevřena vážnosti osob, obzvláštním darům řečnickým. Usjednotili se tudyž, že ve všech povážlivých a důležitých věcech, týkajících se služby a správy církevní, chtí sobě rozhodnutí vyprositi u Pána losem, aby se takto, co lidem možno, uvarovali všelikých přechmatův a pokleskův. V úmyslu tomto viděli se bratří býti posilněni příkladem svých předkův, kteří na synodě ve Lhotě r. 1476 užili losu při volbě starších a učitelův, jakož vzorem od samých apoštolův přijatým při volení Matěje na úřad apoštolský.*)

Taktéž i učiněno v dotčeném důtklivém případě. Jednáno při tom na ten způsob, že na jeden z losův napsán byl výrok apoštola Pavla (I. Kor. 9, 21): „Těm, kteříž bez zákona byli, jakobych bez zákona byl (ač nejsem bez zákona Božího, ale jsem v zákoně Kristově), abych získal ty, kteříž bez zákona byli“; na druhý pak los napsána slova téhož apoštola (II. Thesal. 2, 14): „Bratří, stůjte, a zachovávejte ustanovení, kterým jste se naučili.“ Po té stalo se usjednocení ohledně těchto losův, aby prvý platil za znamení, že dlužno přidržeti se úplně ústavy lutherské, a druhý že má býti dosvědčením, aby bez porušení i na dále zůstal a zachovával se starý řád bratří moravských. Po vykonané k témuž cíli modlitbě táhlo dítě čtyrleté, syn to hraběte Zinzendorfa, Kristian Renatus, los se slovy: Stůjte bratří, a zachovávejte ustanovení, kterým jste se naučili.“ Věc tím rozhodnuta, a stará ústava bratrská zachovává se věrně až do této chvíle.

(Dokončení.)

*) Podobné rozhodnutí losem panovalo druhdy mezi bratřími i ohledem manželství; dříve než se k. p. misionář odebral na dalekou svou cestu, vyvolena mu losem manželka. Že tomu tak bývalo, bylo mi v Ochranově dosvědčeno, zároveň pak podotknuto, že v manželství obyčeje toho nešetří se více, alebrž při udělování úřadův a ohledně správy církevní; že však při tom beře se slušný ohled na svobodu osobní; neboť byťby někdo losem k úřadu nějakému naznačen byl, stává nicméně rozhodnutí v jeho vůli, chce-li úřad ten přijmouti čili nic.

Jak bychom mohli i měli těžiti z neporušené řeči lidu ve prospěch jazyka spisovného.

Píše *F. Bartoš*.

Řeči našeho lidu všímali jsme si posud velmi málo ze stránky praktické, tím spůsobem, abychom z ní ve prospěch jazyka spisovného těžili. Naše dialektologie prohlížejí téměř výhradně jen ku stránce formálné, vystavujíce zákony, na nichž zvukosloví a tvarosloví toho onoho dialektu sosnováno jest. Důležitost takových výskumů jest ovšem veliká pro jazykozpyt *theoretický,* ale *praktický* užitek vyplývá z nich velmi skrovný, poněvadž zvukoslovné a tvaroslovné zákony jazyka spisovného za nezměnitelné pokládáme v té spůsobě, v jaké se ve spisech střední doby literatury české z nenáhla ustálily. Zato tím větší výtěžek bude a neocenitelný užitek jazyku spisovnému z toho vzejde, budeme-li si co nejbedlivěji všímati neporušené řeči lidu ze stránky syntaktické a lexikálné.

Zavítajíce do krásných hor moravského Valaska a naslouchajíce tam pozorně nelíčeným rozprávkám prostého lidu vesnického, poznáme za nedlouho, jak velice ten jazyk, kterým my píšeme a mluvíme, slovanského rázu pozbyl, jak docela jinak nejen co do jednotlivých slov, nýbrž celým ladem a skladem jazykovým tamnější lid mluví, jak samorostlá, přesná, původní jeho celá frazeologie jest. A že i v Čechách takových okresů dost se nalezá, ve kterých lid původní ráz mluvy národní v neporušenosti zachoval, zvláště v krajinách hornatých od měst odlehlých, o tom není žádné pochybnosti; nasvědčujíť tomu spisy B. Němcové a K. Světlé, v nichž se dočítáme překrásných idiotismů z řeči českého lidu čerpaných. Buďtež nám krajiny takové zlatými báněmi, z nichž neocenitelné poklady vážiti můžeme, budiž nám každé významné slovo, které zaslechneme, každá pěkná propověď, kterou v hovoru zachytneme, zlatým zrnkem k budoucí ozdobě jazyka spisovného.

Rozumí se samo sebou, že ne vše, co lid mluví, už tím samým krásné a ozdobné jest a v řeči spisovné beze všeho užívati se může. Co neladné, co sprosté jest, ostane neladným a sprostým ať v lidu ať kdekoliv původ vzalo. Frází: „Oškrábal kolečka, chytá se nás jako prašivina“ a p. ani ve slušné společnosti užívati nesluší, tím méně v řeči spisovné. Vzdělaný Němec ostýchal by se zajisté fráze, která v překladu českém některým spisovatelům našim nesmírně se zalíbila: „Er packte seine sieben Zwetschken zusammen und gieng“ (Spakoval svých *pět* švestek „do hromady“ (!), on jen zdaleka na ni naráží zjemniv výrazy hrubé: „Er *nahm* seine sieben *Sachen* zusammen.“ Než dobré domácí stravy ostýchati se nám netřeba, jen jí přivykejme, půjde nám jistě lépe k duhu, nežli nezáživné lahůdky zmlsané v kuchyni cizí.

Nebude tuším nikoho, aby důležitost a potřebu takového dolování v báních neporušené řeči lidu neuznával. Nuže dejme se chutě do práce, žeň bude hojná. Kdo má příležitosť stýkati se s lidem, sbírej a snášej co dobrého nalezneš, ať jsou to jednotlivá slova nejsoucí posud zaznamenána v slovníku, ať pěkné vazby, odchodné od nynější řeči spisovné, ať samorostlé fráze, názorná porovnání, pořekadla, ať cokoliv toho druhu. Nejlepšími pracovníky na poli tomto mohli by nad jiné býti naši knězi a učitelé, jimž obyčejně obcovati jest s lidem nářečí různého od krajiny té, ve které oni vyrostli, jimž tedy zvláštnosti toho onoho dialektu tím více v uši bijou. Učitelé mohli by takové snůšky přinášeti do spolkových hromad a ukládati je ve sborníky, které by pak výboru Matice moravské nebo české odváděti se mohly. Těmito sbírkami obohatil by se podstatně Jungmannův Slovník, který právě v oboru mluvy národní a frazeologie vůbec značné mezery má, nebo takovým prácem nemůže stačiti sebe větší úsílí jednoho muže jakkoliv pilného a svědomitého.

Chceme-li se dopíditi přesné a neporušené mluvy národní, vyhledávejme kmety a starochy, s těmi dávejme se do hovoru o různých věcech a čiňme zápisky slov a frází nám nových. Čtenářů novin zejmena městských se vystříhejme, ti mluví už obyčejně češtinou špatnější té, kterou nyní mnozí píšou. Nebo náš lid jest velmi učelivý a rád si osvojuje vazby a obraty jazyka spisovného, zvláště ty, které jsou odchodné od jeho domorodého nářečí. Proto z úst takového čtenáře málo kdy zaslechneš výrokový instrumental aneb zástupce jeho akkusativ s předložkou *za*. On už přistupuje

aneb dává se zapsati do spolku „co člen“; u něho jest A „co pacholek,“ B slouží „co pastýř,“ C pracuje „co tovaryš.“ I v novém genitivě českém zalíbilo se mu, on má „svého práva,“ činí „kroků,“ dává „výrazu“ svým citům, lépe mu chutná čerstvý „chleba“ a dobrý „syra“ nežli obyčejný chléb a sýr. Takové čtenáře snad opět přesnější jazyk spisovný vyléčí z jich neduhu, ve který je sám zavedl. My v té příčině vyhledávejme raději „nevzdělané“ vesničany.

Uvedu nyní některé příklady, abych ukázal, čeho bychom si všímati a co sbírati měli.

1. *Tvarosloví.* Nářečí moravských Slováků zachovalo posud staročeský akkusativ zájmena *„ji“* po předložkách: Ten buk je velmi hlaný, nevylezeš *na ni.* Půjčte mi toho koně, já si *na ni* sednu. — Basníkům může se taková forma v čas potřeby hoditi.

2. *Rodosloví.* Kdo pilně naslouchá řeči lidu, shledá, že se v ní vesměs zachovaly správné české tvary adjektiv vedených od místních jmen *rodinných* na *ice* a *in.* Lid všude mluví: Malenovský (Malenovice), Vyzovský (Vyzovice), Jaroslavský (Jaroslavice), Boskovský (Boskovice), Domanský (Domanín), Syrovský (Syrovín), Hodonský (Hodonín), Kojetský (Kojetín), Slavický (Slavičín), ano i Vsatský (Vsetín), Jický (Jičín). Poněvadž tvary nynějšího jazyka spisovného na *ický* a *ínský* jsou původu teprv nedávného, jest na biledni, že jsou zcela nesprávné.

3. *Skladba.* Všímejme si především genitivu, nebo tento pád naplodil nám téměř tolik různých skladeb, kolik spisovatelů jest. Naslouchejme bedlivě neporušené řeči lidu, zda kde zaslechneme genitivy tak nelogické, jakých se už i v gramatikách českých dočítáme. Za to najdeme hojnost pěkných vazeb genitivných, jako: Rodiče mne odumřeli malého. Soused je zběhlý takových věcí. Nic se toho neohlédej. Bratr se všeho zpříká (odmítá od sebe) a j.

Instrumentalné vazby slýchati mezi Valachy takové: Chodila k nám *malou dcerkou,* aneb *buďa* (č. jsouc) malou dcerkou. Buďa tebou (vámi, otcem atd. = kdybych byl tebou), nedal bych mu nic. Vykřikovali ho zlodějem. Pojď během. Rána štípe štipmem, pálí palmem. Jísti oblem (hltavě) a p. — Jindy nahrazuje se výrokový instrumental akkusativem s předložkou *za:* Slouží za pacholka, je jim za hloupáka (= dělají si z něho blázna), já nebudu za zloděje (= nestrpím na sobě nároku zlodějstva) atd. Výrokového *„co“* nezná nikde neporušená řeč lidu ani na Moravě ani v Čechách,

jako ho do nedávna ještě ani jazyk spisovný neznal. Jest to na prosto otrocké napodobení němčiny.

Předložkové pády poskytnou též hojnosť vazeb a frází jazyku spisovnému neobvyklých. Lid čítá „na brýle“ (ani *skrze,* ani *přes*), dává se „na nohy“; přebírá-li něco, dává každé „o své“ (zvláště) „jablka o své, hrušky o své,“ ztrátí-li něco, je „o to nerad“, pracuje, jí, pije „o duši, o všecko pryč“ (ano i „o tři vzdechy“), má čeho „do vůle Boží, do Pána Boha“ (hojně), nezapomíná „do nejdalší smrti“, není moudrý „s někoho“, má „ze všeho“ rozum, chodí někam „z pořádky.“ Jeli něco těžké, „je toho s unešení.“ Sedíce za stolem, volají Valaši na někoho „z poza stola“, hledíce šourem, hledí „z poza tyla.“ „Nejsou za to“ (nemohou) atd.

Ne méně zajímavý jest infinitiv: „Je vám býti tu nebo tam.“ Bylo tam nejíti, bylo by tam jíti, bylo vám tam nechoditi. Prádlo jest ještě váleti. Dal se (jal se) lézti na strom, dal se hovořiti, dalo se pršeti, nabral se jíti do lesa a j.

Ve větosloví všímejme si asyndeta, parataksy, ellipsy, různých přechodů u postupu vypravování a p.: Mlátí, mlátí, neobrátí (= mluví páté přes deváté). Přijde, nepřijde (= kdo ví, přijde-li). Zahoďte to *a je,* půjdu *a bude,* šel jsem a bylo (t. j. nedbal jsem ničeho). *Kdyby ne matky,* byl bych to učinil; *kdyby ne deště,* byli bychom se už dávno vrátili. Dědiny neviděti, *chyba* do ní vejde. *Kdyby krásně* (= byť). *S takovou* nic nepořídíš (= budeš-li si tak počínati). Byl rok, *a bratra nic* (nevracel se ještě). Kde se vzal tu se vzal (= z nenadání se vyskytl). Kde nic tu nic (= mir nichts dir nichts).

Zvláště zajímavé jsou některé výrazy řekna onomatopoetické, jichž lid za přechody užívá, vypravuje-li něco živě: *Chyt* peníze, *skok* na nohy, *prask* bičem, *smyk* sebou, *pác*[1]) ho za tylo — a ten tam. Letí z půdy a *brdouc* dolů schodami. Sedím u okna a tabule *břink* a p.

Zaznamenávejme i vazby na pohled nesprávné a nepravidelné. Tak slýcháme z úst lidu: Před *sluncem* východem, po *slunci* západu, spokojil se s kouskem *chlebem.* Toť zní jako proti všem pravidlům gramatiky, a přece jest tato napohledná nepravidelnosť

[1]) Slováci moravští tato slova vesměs dlouží, vyslovujíce: chýt, skók, prásk, smýk.

dosti obyčejný úkaz skladby české, který bychom nazvati mohli spodobením pádů (assimilatio casuum).[1])

4. *Fráze.* Frazeologie novějšího jazyka spisovného jest na mnoze původu německého. Až stydno jest, jak neopatrně naši překladatelé v té příčině si vedou, převádějíce o všechno pryč i tropy a obrazy, jenž vznikly z názoru čistě německého. Frazeologie neporušené řeči lidu jest samorostlá, názorná i obrazná, prosta mlhovité abstraktnosti:

Počíná-li si kdo nerozumně, o tom se praví, že je *rozumu odběhlý* aneb že *mu ujelo na rozumě.* Kdo si neví rady, ten *neví kudy z konopí.* Kdo má z něčeho strach, *tomu napěká. Co tu honíte?* táže se soused souseda, střetnuv se s ním v městě. *Tak to nemele* = tak to nejde. *Shledl se na něco,* praví se o tom, kdo si něco (obyčejně věc menší ceny) přisvojil, co nebylo jeho. *Sebral chuť na pivo,* které bylo tak dobré, že *se ho nevěří vynachváliti, nic se nebojí plzenského* (jest tak dobré jako). *Zabil by se za masem,* velmi rád maso jí, jest náruživý milovník masa.

---

[1]) Je-li totiž genitiv závislý na jiném pádu nepřímém (nejčastěji předložkovém) spodobuje se tomuto Srov. Čas. Mat. M. II. str. 123. Ku příkladům tam uvedeným přidáváme tyto nové: Povinen jest státi ke dni svíčkám neb svatému Janu (Tov. 52). — Kázal sě k hrobu sv. Mariji Magdaleně vésti (Pass. 547). — Jeden rytieř na každé léto k sv. Mariji Magdaleně hrobu chodil (Pass. 547). — Mají registra nová po dskách zavření býti učiněna (Tov. 58). — Jakožto jest po smrti její otci na ni spravedlivě spadlo (Půh. Br. 1. 2. fol. 107). — Po hodu jedenácte tisíc děviciech (Arch. I. 27). — Pod tú pří ztracení (Půh. I. 238; ib. 263: Mají býti poslušni pod ztracením té pře). — Na toho jsme zaručili obapolně pod toliko penězi ztracení (Půh. I. 238). — Pytel šila na svou šiji kůži (Ctib. hád. 8). — Před hodem velikú nocú přišel Ježiš do Bethanie (Jir. Anth. I. 80). — Nech šije ve středu při slunečku východu; nech šije v sobotu při slunečku západu Suš. Pís. 109). — Kdybych já byl malým ptáčkem, létával bych krajem lesem (Suš. Pís. 253). — Hrom vyskočil vrchem kostelem (Let. 458). — K těm maytům vybíráním (Jungmann sub mýto, podotýkaje: „nota syntaxim antiquam“). — To mi slíbil za list dokonání (Půh. Br. 1. 2. fol. 106). — Chci dostí dobrými lidmi dovésti (Půh. I. 184. — T. j. dostatečným počtem dobrých lidí. Dosť je zde substantivum a mělo by se pojiti s genitivem, jako se pojí číslovky od pěti počínajíc v starší řeči i v pádech nepřímých, k. p.: Před šestí dní, Anth. I. 80).

Obdoba těchto vazeb mohla by nám snad objasniti záhadný posud onen předposlední verš básně „O Čestmíru a Vlaslavu“ (Výb. I. 26. ř. 12): „Zevzni vícestvie k Neklanu radostnu uchu.“

Nemohou se spříhnouti = können sich nicht vertragen. Kdo se na někoho hněvá, ten *nevaří na něho.*[1] *Sotva se kdy slahodíme* (smíříme). *Otec chtěl se syna odvrhnouti* (odříci). *Toho se nespleješ* (nezbavíš). *Svézti se na kom* (pomstiti se). *Všecko se na vás sveze* (všecko na vás svedou). *Zašlo ho něco,* že nepřichází (zabavil se něčím). *Už ho to zašlo* (už nezpomíná na něco nepříjemného). *Zašla ho tma* (zatměl). Za tím *jej smrť zašla* (zemřel). *Soumrak sedá*(stmívá se). *Zima mne drobí* (chvěju se zimou, je mi zima). *Semlela ho zima* (říká se o každé těžké nemoci, která se jeví horečkou). *Berou mě dřímoty* (čhce se mi spáti). Kdo něco úplně zničil, spuštošil, promarnil, *ten to uvedl na němotu, na ohrabek.* Kdo s dobrou chutí aneb hltavě jí, ten *jídlo dusí. Někoho zahlušiti* jest silným udeřením zabiti. *Trudí se mi ta práce* (protiví se mi, nerad ji konám). Běžel *co mohl vyskočiti* (rychle). Člověk *před sebe vzatý* je člověk hrdý, kdo je zámožný, ten *je za sebe.* Kdo vydatně pracuje neb jí, ten pracuje neb jí *za tři.* Co leží na ráně, co jest před rukama, to je *na porůzi. Jmeniti někoho pod světem,* škaredě plísniti. *Budeš se míti po pěti* říkají tomu, komu hrozí trestem. *Není tě za tolik,* nejsi s to. *Nedopustil na se strachu* (nic se nelekal). *Schytil se do města, na pouť* (vydal se). *Obšustnouti hanbu* (hanbu z něčeho míti). *Rozebrati někoho* (potěšiti zarmouceného).[2] *Nestačí mu služba* („nemůže vyjíti" germ.). *Tak přece na mou (na mé) přišlo* (přece měl jsem pravdu pravě to a to).[3] *Podebírá se, jest podebrané* a) obloha ze spodu se vyjasnívá, b) boule ze spodu hnisá, odtud *odbiračka* Eitergeschwür). Někdo *leží pádem* („jest připoután k posteli" germ.). *Pádem* se to stalo (před malou chvilkou), *pádem* to udělám (hned), *pádem na kraji,* na samém kraji.

Ku frázím též připočísti můžeme různá podobenstva a říkadla, jichž lid v hovoru užívá: Bolesť přestala, *jak by uťal* (pojednou). Mluvil se mnou, *jak by zlata ukrajoval* (velmi vlídně, ač mu to nešlo od srdce). Pije *jako duha.* Pij, *až ti za uchem praskne. Řeč jako rozprávka* (nerozumná pleskanice). Kdo náhle uveden do velikých rozpaků, *stojí jak opařený; jak zařezaný* (když ani

[1] Nevzniklo odsud záhadné „nevražiti na někoho?"

[2] Ale k němu půjdu a prosit ho budu, aby se už nehněval; že je mé srdečko zarmoucené všecko aby mi ho rozebral (Suš. Pís. 277).

[3] Vidíš, že jest na mé přišlo, ač's věřiti nechtěla (Ctib. Hád. 33).

promluviti nemůže. Pocit onoho jest stud, tohoto lek). Je hloupý *jak poleno,* neobratný *jak motovidlo.* Kdo je zdraví příliš chatrného, kdo vůčihledě vadne, *do toho dušička jen spat chodí. O tom po tom* (toho nechme, o tom nemluvme). Přijde *kdy tedy* (přece kdysi). *Divně a jináč* se vymlouval, zaklínal (vším možným způsobem). Porovnávají-li mor. Slováci člověka pro nějakou neřesť s němou tváří, přičiňují vždy „nepřimířaja“ (neporovnávaje*): Ten lid je horší než nepřimířaja dobytek. Na otázku: Jste s tím člověkem z přízně? odpoví tázaný: *Po plotě kolek,* je-li přízeň ta daleká. Je toho *hlavy klada* (slov. klaďa = dosť). Aby někdo něco *neuřkl* (neuhranul), musí říci „ne úroku.“ Tak musí každý říci, zvláště člověk cizí, dívá-li se k. p. na dobytek, na malé dítě, na kvas a p. To je ne úroku krásné telátko. To těsto ne úroku krásně kysne.“

5. *Slova.* Jest mnoho slov v lidu, která by dobře stačila představám a pojmům známým nám sice z němčiny, ale neoznačeným náležitě významy posud běžnými. Tak, abych jen něčeho dotekl, nemáme v jazyku spisovném případného slova pro pojem, který vyjádřuje Němec svým *„verwöhnen, verwöhnt.“* Výraz, jehož Slováci mor. v té příčině užívají, rovná se na prosto onomu německému. Oni říkají: „To je děcko *spovýkané.* Matka děti *spovýkala.*“ Německé *„sich beschränken“* překládá se často doslovně. Vedle spisovného „přestávati na něčem“ a j., má řeč lidu slovo zcela případné *„úzkobiti se“*: Člověk se musí všelijak úzkobiti. Nemusíte se tak „úzkobiti.“ Též *„obchoditi se málem.“* Valaská *tesknoba* označuje týž pocit jako německé *Heimweh.* I Valach *mře* v cizině *tesknobou* aneb *teskní* (hat Heimweh).

Přikládaje na ukázku malou sbírku slov moravských v abecedním pořádku sestavených, nemyslím, jakoby *všechna* jazyku spisovnému dobře svědčila. Mnohá zůstanou čím jsou, pouhými provincialismy. Než za to mám, že slovník jazyka českého, má-li úplným býti, všecka slova v sebe pojíti má, která se z úst lidu ozývají.

---

*) Z tohoto časoslova „přimířati“ dobře bychom mohli tvořiti podstatné „p ř í m ě r“, tolik co porovnání, kteréžto jsouc tvaru příliš otřelého druhdy neurčitým se stává. Stylistický terminus „Vergleichungen“ pěkně by se označil tvarem „p ř í m ě r y.“ V ruštině, jak známo, jest p r i m ě r tolik co náš p ř í k l a d.

Baťkati někoho = lichotivým přemlouváním někoho na něco naváděti: „Nabaťkal ho na to; baťkal ho, aby s ním šel do města.“

Bolavý. Ten není bolavý, praví se o tom, kdo je zámožný.

Brchati se, probírati se ze spánku, vstávati s postele, z nějaké pohromy, škody z nenáhla se zotavovati.

Bytelné stavení jest stavení pevné, trvalé.

Čáčvara jest přezdívka člověka nemotorného.

Čída střídavá práce jednotlivcův ku společnému účelu; počíditi všechny, poděliti stejnou měrou něčím nepříjemným.

Dohýbati si, stěžovati si: Dohýbal si, že ho hlava bolí.

Dolípati na někoho, doráželi, útokem hnáti.

Dožera, kdo někoho „dožírá, dopaluje,“ zlobí.

Dražiti zloděje, zvěř, stopovati.

Drdlati, udrdlaný brebtati, odmlouvati.

Habáň znamená v některých krajinách míč, užívá se též za slovo lichotné o dětech: To je habáň = dítě zdravé a veselé.

Háby, vetché šaty: dalo mu to do hábů, měl s tím pernou práci.

Hlaný epitheton stromů, jenž mají kůru hladkou beze suků: hlaný buk.

Hlavný ve frázi: Není to hlavné, příznivé, dobré.

Chaňkati někoho, chlácholiti.

Chlámati plnou hubou, z míry píti, vlastně o hovězím dobytku, pak též o nestřídmých lidech. Odtud ochlama, ochlasta.

Jemný nůž, v původním smyslu (od „jmu, beru“), tolik co ostrý.

Jsoucí, možný, spůsobilý: „To není věc jsoucí (možná), to není jsoucí (nehodí se), na nic jsoucí.“

Klapěti, o klobouku, jehož střecha dolů visí: „Klobouk mu na očích klapí“; takový klobouk slove klapák.

Koliký-toliký užívají mor. Slováci a Valaši (jako staří Čechové) ve smyslu lat. quantus — tantus; neříkajíce nikdy „jak velký, tak velký.“

Knot, slovo lichotné: „Ty knote“, malý čtveráku. „Můj knote,“ mé milé děcko. „Počkej ty knote,“ šelmo (vždy o dětech). Staré knoty jsou staré věci vůbec, zvláště šaty. Sebral své knoty, „svých pět švestek.“

Krpěti jest terminus technicus ve hře o boby (fazole). Hrajíce totiž chlapci o boby, vyhrabou si důlek, do něhož z jisté vzdálenosti určitý počet bobů buď po jednom, buď na jednou házejí. Kdo jich nejvíce do důlku vhodí, ten pak „šprtá“ t. j. prstem k

bobu na příč položeným boby do důlku háže, vybíraje ovšem, které jsou nejbližší. Jakmile některý bob nedohodí, pak „šprtají“ ostatní, jak který má nejvíce bobů v důlku. Když se na počátku hry do důlku háže a některý bob tak hozen jest, že z polovice nad důlkem visí, o tom se praví, že „krpí“, tím se háže z novu.

Kterousi, kdysi: „Kterousi vám to zaplatím“, pomstím se vám za to.

Lápný ve frázi: „Ty jsi lápný, hodný (ironicky).

Marný člověk, t. j. slabého těla.

Mátoha, balamucení, švindl.

Mínka, Probe: „Koupiti koně na mínku, na zkoušku, je-li zdráv.

Minouti se, umříti: „Kdyby se matka minula, co počneš?“

Nacouhati se něčeho, hodně se najísti.

Nádba, náděje: „Má něco v nádbě“, má náději, že něčeho dojde.

Najeviti (najaviti), něco nastrážiti. „Najavil na kunu.“

Naský opp. cizozemský; „naský dobytek“ proti uherskému, polskému a j.

Natýsati, nahlédati (dobromyslně): „Natýsal oknem. Co tak na to natýsáte.“

Návara, přezdívka člověka mrzutého, hněvivého, nepříjemného.

Neštápený (nešťávený), mírnější nežli „zpropadený.“ „Nešťápený chlapec, co to zas vyvedl.“

Neuhovený, jemuž vyhověti nelze.

Nevýpravný, kdo dlouhé okolky činí, než se někam vypraví (= šoukavý).

Ohnaš, výrostek 14—20letý.

Ohoukaný jest člověk nebázlivý aneb i otrlý.

Okonati něco, stačiti něčemu: „Máme práce, že jí ani okonati nemůžeme. Žena sama všecko okonává“ (besorgt, betreibt).

Oplan, lajdák, ničema.

Osměliti se něčeho, s chutí a bez bázně do něčeho trudného se dáti, dodati si smělosti.

Oštera totéž co dožera.

Ostrévka jest rozsochatá tyč, na které Valaši seno suší, též otep sena neb obilí.

Oštěřený, do kořáň otevřený: „Nenechávej dvéře oštěřené.“ Člověk oštěřený, který se neustále směje, „oštěřuje.“

Otluk, člověk od celého světa týraný, otloukaný.

Paluda, tulák, který se potlouká sem tam, „paluduje.“

Pára, síla: „Ten má páru“, velkou sílu; naparovati se, namáhati se s něčím = moliri aliquid.

Pasy: „Za pasy s někým jíti, se dáti, pustiti“, ringen. „Chyťte se za pasy.“

Pjádliti se po něčem, něčeho sahati, žádati: „Nepjádli se po tom, po čem ti nic není.“

Plezmero, ňádra rozhalená, když se košile pod krkem rozepne.

Počínavý, kdo se nemocným dělá, rozmazlený. „Jen si tak počíná.“

Poraditi někomu, něčemu, někoho (něco) zmoci: „Však my mu poradíme. Sám tomu (nějaké těžké práci) neporadíš.“

Pořadová nemoc, epidemie.

Postihnouti si: „Málo jsem si s tím postihl“, málo jsem pořídil. „Co si s tím postihneš?“ nač ti to bude, co si tím pomůžeš? „Postihnouti si na kom“, pomstíti se: „Na tom si já postihnu.“

Předek vésti, býti prvním, předním.

Předráběti, poskakovati drobným krokem z nohy na nohu, jako činí ten, koho zebe v nohy, aby se zahřál.

Přehoditi sobě chuť, něco jiného požíti než obyčejně (jídlo, nápoj, tabák a p.).

Přivrsknouti, přivříti; prsty dveřmi.

Prliti: Kopřiva prlí (pálí).

Prostiti, něco nakřiveného přímiti, k. p. hřebík.

Pucka, míč.

Ražný, prudký, ručí: „Ražná voda, ražný kůň.“

Řečnovati, hovořiti: „Stáli u vrat a řečnovali.“ Hraje-li kdo pěkně na housle, říká se, že mu housle „řečnují.“

Sbíhati někoho, běhaje sem tam někoho hledati: „Po celém trhu jsme vás sbíhali.“

Slačiti na něco, nedočkavě a druhému na obtíž po něčem toužiti, po něčem chtivým zrakem pohlížeti. „Syn na rodiče slačí“, jest jim na obtíž, na nich žádaje, čeho potřebuje, moha si sám opatřiti, kdyby se přičinil.

Slivoň, neotesaný hrubián.

Sporý znamená vydatný, hojný: „Sporá mouka“, ze které se mnoho napeče, „sporá práce“, které neubývá. Odkud se vzal právě opačný význam toho slova v době novější? Snad tím vinno německé „spärlich“?

Spraviti někoho, do šatů obléci, rozpraviti, vysléci. Též spraviti se, rozpraviti se: „Sprav se, a pojď se mnou. Rozprav se a lehni.“

Stěr, věc na drobno, na prach setřelá: stěr tabáku.

Stíhá si, stíhá se mu, nechce se mu: „Že se ti nestíhalo v takový déšť na pole jíti. Nebudu si stíhati a podívám se tam.“

Stihnouti, vykonati něco v pravý čas: „Stihli jste dojíti, už tam prší. Tak, tak, že jsme to (nějakou práci) stihli.“

Strojna, ženská, která se ráda strojí, „Putzdocke.“

Svět: „Má veliký svět (kus) lesa, pole.“

Svítný, stalé epitheton

hanby: „Může vás býti svítná hanba. Není-li tě svítná hanba?“

Škamrati komu, domlouvati: „Hodně jsem mu vyškamral.“

Škobrtati se, převraceti se: „Sklénka se přeškobrtla a spadla na zem.“ „Sotva se tam doškobrtal“ (říká se o člověku tlustém).

Škut, přezdívka dětí obojetná: „Počkej, ty škute, sloto, šelmo (říká se po zlém i po dobrém). „To je škut.“

Šot, šibal, šejdíř. „Ošotiti někoho“, ošiditi, otaškařiti.

Špihlati, řezati něco nožem tupým.

Ščrčný jest ten, kdo se čeho chápe, po čem mu nic není. „Nemusíš býti na všecko ščrčný“, nepleť se do toho.

Šťítrovo (ščútrovo), lačný život: „Pil pivo na ščútrovo. Snědl jsem to na ščútrovo.“

Šuchmati se, šoukati; šuchma, člověk, jemuž dílo nejde od ruky.

Šviha, úzký řemen.

Tíhoba, těžkosť, kterou pusobí nemoc: „Cítím velikou tíhobu na prsou.“

Tla, strop.

Toť, ovšem, zajisté, to se rozumí.

Tudiž, co neviděti, za malou chvilku: „Počkejte chvilku, tudiž to bude.“

Ťuhela, přihlouplý člověk, trouba.

Udrhnouti se, udáviti se. „Kráva se udrhla jablkem. Dítě se udrhlo.

Uhodnouti někam, trefiti: „Neuhodnete tam, je tam cesta lesem.“ „Uhodneš tam?“

Uchrániti, ukliditi (jizbu).

Uchýtka: „Dnes bylo žito na trhu na uchýtku“, bylo ho málo, lidé si je uchýtali.

Uléhnouti se, též o člověku: „Kde se kdo uléhne, tam se zhodí“, naroditi se.

Úvala, veliká síla něčeho: „Byla tam úvala vojska, žita, peněz atd.“

Užmachlati šaty, papír a p., pomačkati.

Vazký, mokrý, vlhký: „Vazká půda, vazké pole, vazký byt. Nehodí se orati, ještě je vazko.

Vetiti se, zmáhati se, růsti (augeri opibus), jen o osobách: „Ten se zvetil.“ „Však my se opět zvetíme.“ Opp. máliti se, jen o věcech: „Den se málí“, dne ubývá.

Vid, není o něm ani vidu.

Vrnožiti, šviřinkati: „Polní kanárek vrnoží.

Vybíjený, prohnaný, ve frázi: „Šelma vybíjaná.“

Vyhlédati, expectare, někoho z pouti, z trhu, z města: „Děti vyhlédají matku“, jdou na proti a čekají.

Vyhrávati někomu, zastaveníčko s hudbou učiniti. „Vyhrávati jméno“, večer před jmeninami, vyhrávati vínky nevěstě, hráti nevěstě večer před svatbou.

Vychrániti šaty, vyčistiti.

Vyštěřiti zuby na někoho, ceniti zuby.

Vyzizovati, vyšlehovati: „Oheň vyzizoval ze země.“

Zabáhnouti, zbáhnouti: „Když se mu zabáhne, nebo: Když si zbáhne“, když se mu zachce.

Zabýti verb. fin.: zabylo mi ho líto.

Záchtivý, komu se všeho chce.

Zákrut, místo, kde cesta jiným směrem se točí.

Zapotrošiti se někde, někde se zabaviti, říká se zvláště o tom, kdo trochu déle v hospodě zůstal: „Už se zase zapotrošil.“

Zatříti sirkou ve stodole, ve slámě, zapáliti.

Zášvih, jedno otočení kola.

Zavazeti někomu, někomu v cestě býti, závadou při práci býti: „Jdi a nezavažaj. Jdi nezavazaja.“ „Uhněte, nezavazajte nám.“

Zaverušiti něco někam, založiti.

Zavdy, znamená více než „někdy“ a méně než „často“: „Chodívá k nám zavdy.“ „Zavdy tam bývám.“

Závitka jest svobodná ženština, která nemanželské dítě porodila. Názvu toho užívají Slováci, Valaši a Slezané bez příhany, jako názvů „žena, vdova.“ Původ svůj vzalo to jméno odtud, že ženština taková vrkoč (lelík), který panny svislý na zádech nosí, okolo hlavy otočiti, „zavíti“ musí, po zvyku a mravu žen vdaných.

Zblknouti, plápolem zhasnouti: „Svíčka zblkla.“

Zblýňati i zglýňati, po komorách, po půdě, po hospodách choditi a hledati něco na jídlo aneb pití, vůbec něco shledávati.

Zdálava, veliká vzdálenosť.

Zdrhati, utíkati.

Zhlaň jest prohlubeň v potoku.

Znik: „Není o něm ani zniku.“

Zpřejný, kdo druhému ze svého rád něčeho dopřívá.

Zpříkati se něčeho, recusare aliquid.

Zvrhnouti se s něčeho, spáčiti se.

Žamrati někoho o něco, dotěrně za něco prositi.

Živice, životní síla, alacritas. „Nemá živice“, též: „Nemá křenu, břinku.“

Živý stálé epith.: „Živou mocí, o živý svět, volal k živu Bohu.“

6. Konečně dbáti bude i celého skladu té řeči, kterou prostý lid mluví, zejména těm, kdo píšou knihy pro lid. Než i spisovatelé knih učebných měli by se vystříhati period dlouhých, spletených, nepřehledných, jimiž se učnům učení z paměti náramně znesadňuje, ba nemožným činí. Dostačilo by k té věci jen poukázati, pří-

kladů poskytují spisy, i ty, jenž pro lid určeny jsou, dosť a dosť. Než přece za výstražné příklady kladu zde dvě takové periody z doby nejnovější:

„Co do mne, skladatele tohoto zpěvu, jakkoli jsem, i když jsem před 50 lety u křížovníků klášterniče, i pak před 45 lety u sv. Haštala kaplanuje tu a tu zprávu čili pověsť lidskou, jmenovitě na kterém asi místě tělo této světice leží, přeslýchal, ale jsem arci tuze pozděrodý, než abych co svědek neboliž roznosič obecné lidské tradice o této milé boží směl vystupovati.“ (Čas. kat. duch. XIV. str. 1.)

„Domitian svému bratru Titovi tak málo podobný, pověstný trapič much v mládí, později nelítostný ukrutník, kterýž mnoho bohatých rodin zničil, oloupiv je o jich jmění a dav členy jich odpraviti, při tom všem ale nechal sebe co Boha ctíti, jako Kaligula, byl druhý neméně krutý pronásledovatel křesťanů, kterýž je co bezbožce a velezrádce dílem k smrti, dílem ku ztratě jmění, dílem k vyhnanství odsuzoval.“ (Drozd, církevní dějiny pro vyšší gymnasia a reálky (!) 1873, str. 18.)

Nebylo by lépe za příkladem lidu raději paratakticky věty seřaďovati, nežli soukati periody tak zmodrchané, spletené, nepřehledné?

Mýta markrabství moravského léta 1484.

Ze zápisů kláštera hradišťského

vyňal *V. Nebovidský.*

Léta od narození Syna Božího 1484 v úterý den svaté panny Markety na sjezdu panském v Olomouci znamenávají se nálezové panští, kteří jsou se stali od panuov za úřadu hejtmanství urozeného pána pana Ctibora z Cimburka, hejtmana markrabství moravského a panuov důle psaných:

Pan Vilím Pernštejnský, maršálek království českého, pan Jaroslav, komorník cúdy práva olomuckého, pan Lichtenstejnar, pan Jan Kuna z Kunštátu a z Hodonína, pan Čeněk Kuna z Kunštátu, pan Krajíř z Krajku, pan Heralt z Kunštátu a z Plumlova, pan Jan Dubský z Lipého a z Dubce, pan Boček z Kunštátu a na Buchlově, pan Albrecht starší z Šternberka, pan Jan Mezeřický, pan Vratislav z Perštýna, pan Albrecht z Boskovic a na Letovicích, pan

Karel z Vlašímě a z Úsova, pan Beneš z Boskovic a z Černé hory, pan Albrecht mladší ze Šternberka a z Lukova, pan Jan Pňovský ze Sovince, pan Jindřich ze Sovince a z Doubravice, pan Čeněk Lomnický, pan Václav Dlúhoveský z Ludanic, pan Hynek Osovský.

Item tito páni znamenaní znajíce, že čím více mýt v tomto markrabství se zdvíhalo, tím více země obtížena jest; a všecky věci v ní dražší jsou a královská komora, i tudíž panští obchodníci obtěžují se. I chtíce se tomu uvarovati, aby tato země dále a dále obtěžována nebyla, jednostejně svolili se jsou páni s rytířstvem i preláty i s městy, všichni jednostejně, a sobě řekli a slíbili: Žádný z nich, ani budoucí jejich, za žádné mýto nyní ani potom královi a markrabí, panuov našich, prositi, ani sobě jednati; pakliby kdo, nebo budoucí jeho, o to stál neb vyprosil, ten učiní proti svolení a ustanovení zemskému a není, ani povinen bude, kdo jemu dávati, a všecka obec proti tomu má býti.

Item mýto páně Karlovo, k Úsovu příslušné.

Páni nalezli: Poněvadž to mýto jest markrabské a královské dědičné a panu Karlovi zastavené, a pan Karel lidmi starožitnými provodí, a tito pod přísahou zpravili, co z čehož bráno býti má; to mýto, aby se bralo, jako od starodávna na groš český a na peníz, cožby za groš jich v zemi šlo a více nic. Než jakož Uničovští praví, žeby toho mýta zbaveni a vysvobozeni byli, mají to prokázati, a což v tom páni káží, při tom aby zachováno bylo.

Znamenává se mýto úsovské:

Item	z rudného vozu .	5 hal.	Item	z drejlinka vína . .	4 gr.
„	z každého pěšího .	1 den.	„	z bečky 8věderné . .	2 gr.
„	kdož klise jaké vede, z každé	peníz,	„	z kaufy*) piva star.	4 gr.
„	z vola neb svině nebo z ovce	1 d.	„	ze zavřitého voza .	16 gr.
„	z voza železa, buď málo neb mnoho .	1 gr.	„	z tuny ryb neb herinků, z každé . .	6 gr.
„	z voza jablek . .	1 gr., k tomu koblúk jablek.	„	z bečky živých ryb	1 gr.
„	z každého vozu obilí	1 gr.	„	z bečky soli . . .	2 d.
„	z každ. postavu sukna	1 gr.	„	z voza hrnců . . .	5 gr.
			„	kdož se stěhuje přes mýto . .	5 gr. 2 d.
			„	z voza příze . . .	2 gr.

*) Bečka, něm. Kufe.

Item z voza vosku . . . 1 gr.
„ z voza ořechuov . . 1 gr.,
k tomu plného koblúka.
„ z voza vlny . . . 16 gr.,
kdyžby jej plný a zavřitý vezl.
Item z voza plného koží
také . . . . . . 16 gr.

Item z voza desek . . . 5 gr.
„ z bečky piva svidnického . . . . 1 gr.
„ z voza náčení, čberů neb vrtlův . . . 1 gr.
„ z voza olova . . . 4 gr.

Item o mýto mladecké.

Když čteno bylo, žádný tomu neodpíral, a při tom páni to mýto zuostavují.

Poznamenání tohoto mýta:

Item z drejlinka vína, z malého neb velikého 1 gr.
„ z voza obilí . . . 6 d.
„ z postavu šerého sukna 6 d., z každého, co není zavřitého.
Item z barveného, jestli že není zavřený vuoz, tehdy z každého postavu sukna toho . 1 gr.
„ ze zavřeného voza, by pak tam bylo sto postavů sukna, tehdy 5 gr.
„ z voza jablek . . 6 gr.
a klobúk jablek.
„ z vlašských ořechuov 3 gr.
a čepici ořechuov.
„ z oceli . . . . . 3 gr.
„ z vozu železa, drobného šína, buď málo nebo mnoho, co může uvésti . . . . 1 gr.
„ z vozu hrnců . . 2 d. 1 hal.

Item z bečky křídy . . 1 gr.
„ z bečky plejvejsu . 1 gr.
„ z tuny herinků . . 2 d.
a z ryb . . . . 1 gr.
„ z bečky živých ryb 1 gr.
„ z bečky soli veliké po 1 d.
„ z malých, když jich vuoz veze . . . 3 gr.
„ pěší po . . . . 1 d.
a na koni . . . . 2 d.
„ z ovec po . . . . 1 hal.
a z telat po . . . 1 d.
„ z krávy po . . . 1 d.
„ když kupec jízdný kuoň vede . . . . 1 gr.
„ z lesa . . . . . 1 gr.
jakéžkoli vazby k stavení neb ku pálení aneb na nádobí dřevěné.
„ ze skla z voza po . . 6 gr.
a sklenici.

Item o mýto litovelské.

Když čteno bylo, žádný tomu neodpíral, krom měštani olomučtí pravili, že toho mýta oni v Litovli dávati nemají a toho jsou hned list ukázali.

Item na to mýto jest ukázán list krále Václava; v tom jiného o mýto zmínky nenie učiněno, než že to mýto k tomu rychtářství přísluší, ale co by mělo bráno býti z toho mýta, to jmenováno není.

Mýto prostějovské.

Item o mýto prostějovské páni nalezli: Poněvadž se tomu mýtu páně Heroltovu od žádného neodpíralo, aby tak bráno bylo, jakož od starodávna bráno bylo, neb jest to na drobné peníze popsáno.

Co se pak **mýta kojetínského** dotýče, to lidé starostní pamětí svou pod právem svým zpravili.

Item páni nalezli: Poněvadž seznavše, že to, což psáno jest za spravedlivé, a jakož zapsáno, neodpírají tomu, i víc mimo to, aby bráno nebylo; než měšťané olomučtí ukázali jsou některé listy, že by toho mýta svobodni býti měli, ale páni slyšíc od nich, že pod datum tohoto sami pověděli, že mýto dávali, aby se žádnému neukrátilo, zdáli se pana Herolta Olomučanóm z toho viniti, aby toho právem zemským hleděli, neb jest to dědictví arcibiskupovo.

Item pan Herolt praví, že má mýto dvoje, jedno v Prostějově a druhé v Kojetíně; ale listův žádných na to nemá, a zvláště v Prostějově že jemu na diele králem Jiřím slavné paměti v 90 hř. položeno jest, a že se to vždycky od starodávna drželo a požívalo bez nároků.

Buchlovské a napajedlské.

Item páni nalezli: Což se mýta buchlovského a napajedlského dotýče, poněvadž svědkové i ti, kteříž odpierali, pod přísahou jsou pravili, pánóm se zdá, že má věřeno býti svědomie od Olomučanuov vystavenému, aby tak bráno bylo, jakožto svědomí vyznává na široký groš a nebo peniez, což jich za groš puojde. A to proto toto svědomí přijímají, že jich jest víceji osob městských a ještě víc, než ten počet jich vystavěti chtěli, jakožto svědomí olomuckých měšťan vyznává.

Tuto se znamenává vyznání lidí starožitných, což se dotýče mýta počnúc od Přerova až na pomezí uherské, a to vyznání jsou učinili pod přísahou.

Item Arnošt Sukeník, muž v sedmidesáti letech, Antonius Šmelcborn, též v sedmidesáti letech, Zich Malý, přes padesáte let,

vyznali, že od časuov, co pomněti mohou, že na té cestě do Uher jedouc, od Přerova počnouc až do Nového města, na žádném mýtě více nedávali než od zavázeného voza po . 8 gr. peněz obecních. A kdyžby nebyl vuoz zavázený, tehdy zvláště od sukna barveného 1 gr. a od šerého sukna . . . . 2 d.
Item od konce . . . . 2 d.
„ od krámného voza s brahami a s plachtou dávali . . 4 d., a z šafránu a z pepře nikdy nebylo zvláště jmenováno ani mýto dáno. Item soukeníci vystavili své svědomí zvláště. Item Jakob z Třebové, muž přes osmdesáte let, Jan Cička, osmdesáte let, Jan Zábřežský, v sedmidesáti letech, Hans Kumer, v padesáti letech, též pod svou přísahou vyznali, že od zavázeného voza v Napajedlách, v Kojetíně, v Kroměříži a v Hradišti nedávali než po 8 gr. peněz obecních. A když nebyl zavázaný, tehdy od šerého sukna . 2 d. a od barveného . . . . 1 gr. a od měcha vlny . . . . 2 d. Item ševci vyznali, že ut supra. Item Reych Lorenc, švec, od devadesáti a pěti let, Marcin, slove Mitrmic, v sedmidesáti letech, Mikuláš Helcing, v šedesáti a šesti letech, Jiřík, švec, v sedmidesáti letech, též vyznali pod svou přísahou, že na té cestě počnouc od Přerova až na pomezí uherské nedávali než od bečky střevícuov . . . . 2 d.

Item tkadlci ut supra vyznali. Item Vencl Haunšilt, muž v sedmidesáti letech, Stanislav Sindenklee, v pěti a šedesáti letech. Filip Tkadlec, v sedmidesáti letech, Rang Paul, cíchnář, v padesáti letech, Troper, v padesáti letech, vyznali též pod přísahou, že na té svrchu psané cestě nedávali než od zavázeného voza plátna neb cvilichu . . . . 8 gr. a když nebyl zavázený vuoz, tehdy od štuku plátna . . . 2 p. a od lukna*) cíchverku . . . . 2 d.

Item koželuhové ut sup. vyznali. Item Handel, muž v 70 letech, Michael Koželuo, v 60 letech, vyznali, že na té svrchu psané cestě nedávali než od zavazeného voza koží nedělaných 8 gr. a od dělaných od břemena . . . . 4 d.

Item pasíři vyznali. Item Petr Nimich, muž přes 70 let, Handl, v 70 letech, Jiřík, pasíř, v 50 letech, vyznali též pod přísahou, že na té svrchu psané cestě nedávali než od truhlici pasuov 2 d.

---

*) Lukno = koš, také míra obilní.

Item řemenáři. Item Vávra, řemenář, v 55 letech, Janek Och, v 60 letech, vyznali, že na té často jmenované cestě nedávali než po truhli po . . . . 2 d.
od krámného voza zavázeného po . . . . 4 d.
Téhož by před pány J. M. ústně seznati chtěli, kdyžby toho potřebí bylo.

O holešovské mýto.

Item panu Albrechtovi Holešovskému dává se o mýto do prvního sněmu panského; a k tomu aby lidí měl, ti kteříž jemu svědčí, aby to přísahou zpravili, jakož i jiní; a kdož chce tomu odpírati, ten také ze své strany lidí měj, aby to též pod přísahou zpravili proti němu.

Item svědkové někteří listy a někteří pod přísahou znali jsou o to mýto, že jest bráno po zahnašťovský mostek spravedlivě, a kdož ten mostek přejede, že ji můž vzíti, a též kdožby přes, z Opy, aneb skrze jel a mýta nedal, že jest byl vzat. A to mýto holešovské spravedlivé jest, a kdyžby na Ničkovice jeli k Napajedlóm od Holešova, že mýta do Hulína nedávali.

Páně Benešovo Černohorského.

My Jiří z Boží milosti král český a markrabě moravský, lucemburský a slezský vývoda a markrabě lužický etc. oznamujeme tímto listem všem vůbec, jakž jsme dali clo a uložili do městečka Černéhory, aby urozený Beneš z Boskovic a z Černéhory, věrný náš milý, i dědicové jeho od těch, kdožby na to clo a mýto jeli neb šli, clo neb mýto brali, a že v tom listu, kterýž na to dali jsme, nejmenuje se, co z kterých věcí má jemu celeno a dáváno býti. A chtíce, aby to clo vedle položení našeho nyní a v časích budoucích více nebylo povýšeno, ale vedle uložení a ustavení našeho, aby bráno a dáváno bylo; protož tento jest úmysl náš, aby takové clo tu dáváno bylo, totižto:

Kterýžkoli kupec vuoz zavřený tudy s kupectvím poveze, nebude-li chtíti jeho dáti ohledati, tehdy dada clo před se jeti muož 10 gr.

Item z koňského a z prázdných vozů, z každého voza . . . . . 1 gr.
„ jízdný kupec neb sedlák . . . . . 2 d.
a pěší každý jeden peníz.

Item z drejlinka vína . 2 gr.
„ od bečky . . . . 1 gr.
„ od bečky a prázdných drejlinků . . . . 2 d.
„ od postavu sukna . 1 gr.
„ od vyziny v kresích 1 gr

Item od tuny herinků . . 3 gr.
„ od šťuk neb úhořuov 1 „
„ od veliké bečky . 4 „
„ od tuny oleje . . 1 „

Item od vozu náčení . . 1 gr.
„ od vozu obilí . . 1 „
„ od vozu konopí . 4 „
„ od vozu chmele . . 3 „

Item od vozu, na kterémž byly konopě řemeslnické, uzdy, řemení, sedla, nožové, toulové, samostříly, kožichové, kabáty, střevíce 6 gr. Pakliby bylo toho málo na voze, tehdy také méně má z toho dáno býti.

Item od centnýře železa . 1 gr.
„ od centnýře oceli . 1 „
„ od centnýře plechuov železných neb měděn. 1 „
„ od drejlinku srpů neb kos . . . . . 4 „
„ od voza ovoce . . 1 „
„ od voza hrncuov . 1 „
„ od voza soli . . 2 „
„ od prostice po . . 2 „

Item kdožby k trhu jel a veliké aneb malé věci k trhu vezl, dá z vozu 1 gr.
„ kdožby koně k prodaji neb na jarmarkt vedli, od každého koně 3 d.
„ od sudu starého piva 1 gr.
„ od sudu barvy aneb křídy . . . . . . 2 „
„ od centnýře pepře . 2 „
„ od funtu šafránu . 1 „

Řád cechovní, kterýž dali páni z Žerotína poddaným svým v Meziříčí valašském a v Rožnově r. 1658 a 1699.*)

Sděluje *F. J. Koželuha.*

My Karel Jindřich, Franc Ludvík a Bernart Ferdinand, bratří vlastní a svobodní, páni z Žerotína, praví dědičové na Mezříčí, hradě Přerově a Kujavách: známo činíme tímto listem obecně přede všemi, kdež čten neb čtoucí slyšán bude, že jsú před nás předstúpili opatrní cechmistři a mistři řemesla kovářského, zámečnického, ručničářského, hodinářského, kolářského, bednářského, stolářského, jehlářského, ostrožnického, kotlářského, sedlářského, pasířského, konvářského a soustružnického města našeho Mezříče nad řekou Bečvou, poddaní naši věrní, milí — a nám jsú artykulův, podle kterýchž by při řemeslích svých se chovati chtěli, podali;

*) Vyňato z archivu města Val. Meziříčí.

nás při tom snažnými prosbami prosíce, abychom jim těch artykulův potvrdili.

Kdež my nahořepsaní, Karel Jindřich, Franc a Bernart Ferdinand z Žerotína etc., uznavše žádosť jejich slušnú býti, tak číníme a jim svrchupsaným cechmistrům a mistrům těch všech řemesel artykulův dolepsaných tímto listem a pečetmi i podpisy našimi potvrzujeme; kteřížto artykulové slovo od slova vznějí takto:

1. *O volení cechmistrův.* Každého roku z těch řemesel cechmistři voleni býti mají, a ti v těch všech řemeslech věrně a právě říditi a opatrovati mají tak, aby se dílo spravedlivě a lidem hodné od každého z mistrů dělalo; a pakli by ti, jimžto poručeno bude, co našli, že by zle uděláno bylo, ten aby od cechmistrův a mistrův trestán byl, a dva funty vosku do cechu dal. — A když cechmistři z úřadu vysedají z vůle vrchnosti, mají novým cechmistrům a mistrům ze všech příjmův a vydání počet řádný učiniti.

2. *O kupování kol a vozův.* Co se dotýče kupování kol a vozův, takto se při tom zachovati mají: Jestli by se přitrefilo, že by který člověk přinesl staré šíny, a chtěl by, aby jemu těmi šíny nové kolo okoval: tu žádný kovář od kolářův pod ty staré šíny kol kupovati nemá; než ten sám, číž jsou ty staré šíny, má sobě u koláře koupiti a u kováře to má dáti okovati. Strany pak novými šíny okování kol neb vozův celých, ty sobě kováři od kolářův kupovati, a na místo přistrojíc a okujíc svobodně prodávati mohou; a tím spůsobem koláři povinni jsou, kovářům takové dílo nové prodati, jako zase také kováři jsou povinni, takové vnově udělané vozy za peníze jejich okovati a na místo přistrojiti, totiž vozy komorní a vozy, jenž slovou rendtwagen, kromě těch dvojích, jiných žádných jim okovati povinni nejsú, a koláři je také mohou zase svobodně prodávati.

3. *O kupování železa.* Jestliže by kdo tohoto města Mezříči neb Krásna železa odkudkoli k prodaji přivezl: tedy žádný, který by s těmito řemesly cechu nedržel, byť domácí byl, nemá zámečníků a kovářův předkupovati, než bude povinen každýkrát, jak mnoho by se toho stávalo, na cechmistřích, jestli z řemesla jejich někdo takové železo koupiti chce, se vyzvěděti a doptati. A jestliže by pak žádný z těch kovářův a zámečníků takového železa koupiti nechtěl, tedy má to právo míti ten, kdož by železem mimo těch kovářů a zámečníků handlovati chtěl a v cechu nebyl, takové

železo ukoupiti, s ním handlovati; avšak vrchnosti od takového handle do roka 3 zlaté a do cechu 1 zlatý oddávati má. Také povinen bude, takové železo vrchnosti ne tak draho jako cizím, též kovářům a zámečníkům, co by slušného bylo, a jak by ten, kdo handluje i kdo kupovati bude, při tom obstáti mohli, prodávati; a kdyby některý hned peněz neměl, jemu do jistého času a úmluvy šest šínův svěřiti. Co pak ti všichni řemeslníci, jak při městě neb v dědinách, vrchnosti do důchodův oddávati povinni jsou, to jak prvé tak i budoucně oddávati mají.

4. *O hanění díla.* Nemá žádný jeden druhému díla haněti, chtíce jemu skrzeva to dílo odlouditi; a jestliže by který v tom postižen byl, ten má od cechmistrů a mistrů vedle uznání kázní aneb vinou trestán býti.

5. *O dluzích od díla.* Jestliže by který forman neb sedlák kterému z mistrův co dlužen zůstal, a potom by k jinému mistru šel a chtěl by, aby jemu dělal: takového žádný mistr dílem fedrovati nemá, leč prvé tomu mistru, kterému jest dlužen, zaplatí. A pakli by se který mistr toho dopustil, a přes to jemu dělal, ten aby dva funty vosku do cechu dáti povinen byl.

6. *O přijímání učedlníkův.* Co se učedlníkův dotýče, v těch řemeslích takto na učení přijímáni býti mají: Každý, kdož se chce tomu řemeslu učiti, má se v cechu opověděti, a má sobě potom u mistra dvě neděle koštovati;[1]) a bude-li se jemu zdáti a líbiti, tedy učiti se má úplně rok a mistrovi od učení 2 zlaté dáti, a do cechu 2 funty vosku. Pakli by se chtěl dvě léta učiti, nebude povinen mistrovi nic dáti, než do cechu 2 funty vosku, a má to uručiti pod hřivnou, aby se vyučil; a mistr jemu v těch dvou letech povinen bude dáti sukni za půl druhého zlatého a k tomu dvoje boty, jednu košili, zástěru a fěrtuch.

7. *O přijímání mistrův do cechu.* Kdož by chtěl mistrem býti a mezi to řemeslo do cechu vstoupiti, ten má listem od rodu svého se prokázati, jestli že jest lůže a zachování dobrého; a vyučí-li se v řádném cechu tomu řemeslu, jakž na to náleží, má přijat býti, a při tom přijímání má do cechu položiti dva české groše a zbrojního jeden zlatý morav., a potom za svačinu neb místo svačiny, za všechno všudy, co se koliv jedná a na všelijaké potřeby

[1]) Na zkušené meškati.

obrací, jedenkaždý má položiti 7 zlatých morav. a dva funty vosku· Jestliže je mistrovský syn, tehdy toho polovici; a když tomu všemu dosti učiní, může to řemeslo jako jiný mistr svobodně dělati, a to má uručiti, že se tomu všemu od něho v plném roce pořád sběhlém zadosti stane. Co se pak synův mistrovských dotýče: kdyby syn po otci a na otcovém místě zůstal a trval, ten se nemá do cechu vkupovati, než do pokladnice dokládati. Pakli by který syn za živobytí otce osaditi se chtěl, tedy polovici do cechu dáti má. Tím spůsobem, kdyby z všech těch řemesel který mistr dcerku jakou měl, a ona po smrti otce svého do řemesla se vdala a při kterémžkoli pozůstávala, co se jejího vdání dotýče, má užiti téhož prostředku jako mistrovský syn. Pakli by se z řemesla aneb z cechu jejich k jinšímu, kterýž by z těch řemesel nebyl, provdala, nižádného prostředku v ničemž míti nemá.

It. Nemá se nižádným spůsobem na celém panství mezřickém žádný, buď v městách, v městečkách, v dědinách, jak od prvního až do posledního jmenovaných řemesel zdržovati, řemeslo jakéžkoli dělati, aniž trpen býti; leč by se předně a nejprvé vrchnosti milostivé, jak nynější tak budoucí v poddanost uvedl; potom podle týchž jmenovaných řemesel, aby do jejich poctivého cechu a bratrstva se vpravil a s nimi dostatečný cech držel, pod pokutou dle vrchnosti milostivé uznání, a takové do důchodů odvedení: tak aby se zachovati hleděl.

8. *O vdovách.* Jestliže by kdo pojal toho řemesla mistrovou, ten polovicí do cechu se vkoupiti má; pakli že by se mistrova za jiného vdala krom řemesla jejího, tehdy řemeslo opustiti má. Jestliže by pak po muži zůstanúc chtěla řemeslo dělati a poctivě se živiti, do cechu dokládajíc, bez překážky dělati moci bude.

9. *Kdo by se oženil.* Také jestliže by mladý mistr osaditi se chtěl a ženatý nebyl, ten aby se do roka oženil; pakli by toho neučinil, jeden achtel piva do cechu aby propadl.

10. *O obsílání mistrův.* Kdyby mistr který byl obeslán ku potřebě cechu, tedy ten jíti má, který by doma zastižen byl, a nemá nikam odcházeti, leč by se cechmistrovi opověděl; pakli by odešel a toho neučinil, čtyry groše bílé položiti má.

It. Také když by cech obeslán byl, aby se skoro sešli, než svíčka zhoří, a kdož by zameškal, jeden český groš aby do cechu dal a propadl.

It. Kteří budou cechmistři a sednou za stůl, kteréhožkoli z mistrův k radě povolají, ten hned vstáti má a s nimi seděti, pod pokutou dle uznání mistrův; a kdybykoliv cech svůj drželi aneb někoho z těch řemesel před cech citovali aneb obeslali, a ten kdoby se z nich do cechu nedostavil, maje slušnou příčinu toho, že tak z úmyslu jest neučinil, mají takovému trestání odpustiti a také žádné pokuty z něho nebrati.

11. *O tejné radě.* Který by tejnou radu pronesl, ten aby trestán byl, jak by se mistrům zdálo.

12. *O vskakování v řeč jeden druhému.* Také komu by jaká potřeba byla, ten vstana, poctivě před cechmistry aby předstoupil a svou při aby oznámil, a jiný aby mlčel, pod pokutou čtyr bílých grošův.

14. *O hanění na poctivosti.* Kdož by z tovaryšův jeden druhého haněl svávolně neb lží nadával, ten a takový aby do kázně šel, a odtud aby nevyšel, leč funt vosku položí do cechu.

14. *O různicech.* Jestliže by se jaká různice přihodila mezi mistry aneb tovaryši, což se řemesla dotýče, to aby narovnáno bylo cechem, a takoví přestati mají na výroku cechu, pod pokutou čtyr grošův bílých; pakli by toho neučinili, svrchu psanou pokutu aby položili a vždy aby na cechu dosti jměli.

It. Nižádný zámečník ani ručničář nemá nižádného zámku, ani stroje, ani ručnice do města donášeti, ani prodávati, kromě frejunku aneb tarmaku. Pakli že by se kdo toho dopustil, ten který s nimi cechu nedrží, má jemu pobráno býti, i tolikéž tomu jistému, kterýž by tu věc od nich koupil, polovici na vrchnost a druhou polovici do cechu.

It. Mezi všechněmi řemesly v tomto cechu pozůstávajícími, jakž jmenovány býti mohou, nemá žádný jeden druhému do jeho řemesla žádné překážky činiti, toho se nikdá dopouštěti, a jeden každý svého obchodu užívati. Kdožby pak se toho dopustil a s klempéřským obyčejem zacházel, ten má a povinen jest pokuty položiti jeden dukát: polovici na vrchnost a polovici do cechu.

15. *O pohřbu.* Kdyby který mistr aneb mistrova, aneb který čeledín jejich umřel, tedy jiní mistři a tovaryši poctivě jej provoditi mají; pakli by který svávolně přijíti nechtěl, prvé nežli by z domu vynešen byl, ten aby pokutu položil půl funtu vosku bez umenšení.

13. *O kvartalnících.* Kdož by chtěl s nimi držeti a řemesla by nedělal, ten má každé suché dni dávati do cechu jeden český groš.

17. *O odluzování čeledi.* Nižádný mistr nemá jeden druhému čeledi odluzovati; a pakli by se tak nezachoval, ten pokuty položiti má 8 grošův bílých do cechu, a tomu tovaryšovi aby šlo o jeho vochlohn, co jemu mistr za týden dává.

18. *O tovaryších, který by dlužen zůstal.* Jestliže by který tovaryš mistrovi co dlužen byl a vyvstal a u jiného mistra dělal, tomu aby řemeslo složeno bylo dotud, pokud s tím mistrem nespraví, kterémuž dlužen jest, a nesrovná i nezaplatí.

19. *O zahálce a pomlúvání.* Žádný tovaryš aby nezahálel krom svátečního dne bez mistrové vůle; pakli by se toho dopustil a v den všední zahálel, tehdy jemu půjde o jeho vochlohn; a pakliž by vyvstana od mistra, jej potom pomlouval, ten aby byl trestán podle uznání mistrův.

It. Kdyby který čeledín jejich kováři panskému na zámku pomáhal, má jemu dáno býti za jeden den od Jeho Milosti pána 1 český groš.

20. *O uhlí.* Přiveze-li kdo uhlí na trh, tím se mají svrchu psaní mistři rozděliti a těm, kteří uhlí nemají, dopříti, nejméně mezi čtyry kováře a zámečníky. A jestliže by který mistr chtěl na svůj náklad dáti sobě uhlí páliti a místo sobě obhlédl, a hejným jemu vyměřeno bylo, a k tomu místu sobě cestu by proplanil, načež musí nemálo naložiti, nebo hory jsou vysoké a nepřístupné, v tom aby jemu překážky nečinili, a jeden druhému podle starobylého obyčeje aneb vyměření drev nevyrubovali, pod pokutou 8 bílých grošův.

21. *O prodávání a vození přespolních.* Také žádný žádným obyčejem, buďto žid aneb křesťan, ani žádný jiný nemá žádných srpův, hřebíkův, kosířův, kosí, žádných seker, pantokův, ani kol, ani bedna, ani pobíjení po městě, kteří s nimi cechu nedrží, provoditi a na ně voziti, kromě v jarmak a ve frejunk, sic jináče má jemu, totiž tomu, kdožbykoli to učinil, býti pobráno a vzato: jednu polovici na vrchnost a druhou polovici do cechu. Také mistři těch všech řemesel mají míti pečeť svou cechovní; a cechmistři a mistři to tak opatrovati mají, aby v trhu slušném potřeba městu se dala, a lidé aby v tom od nich utiskáni nebyli.

22. *O mládcích.* Ti aby vždycky čtyři, totiž dva při městě a dva ve vsech byli, a staří cechmistři novými při vysedání je odvodili.

Obzvláštní artykulové zámečníkův, ručničářův, hodinářův, stolařův, pasířův, jehlářův, konvářův, sedlářův, kotlářův a ostrožníkův.

Předkem a nejprvé. Co se dotýče artykule zámečnického, má jeden každý téhož řemesla zámečník, který by chtěl zde mistrem zůstati aneb se osaditi, předně listem od rodu poctivého, křesťanského zplození svého, anebo buďto skrzeva hodnověrné a poctivé o tom dobrou vědomost mající lidi se proukázati; i také tak, aby provedl, že jest u šlechetného, poctivým cechem obdařeného mistra tři léta pořád sběhlé se učil a vyučil; i tolikéž tím, aby jist byl, že po ty časy v učení svém poctivě, bohabojně a chvalitebně se choval, tak jak na poctivého mládenečka náleží. I tolikéž podle smlúvy té, kterouž s mistrem svým měl, tomu všemu v tomž jeho učení zadosti učinil, má hodnověrné vysvědčení přinesti a je poctivému cechu předložiti.

It. Má také celý rok pořád uběhlý v díle zůstávati a u jednoho mistra dělati. A jestli by se pak přihodilo, tak jak se někdy něco trefí před vyjítím téhož jemu uloženého roku, že by jemu tenž mistr skrzeva jeho nějakou příčinu, v čemž by ten tovaryš vinen nebyl, odpuštění dáti chtěl aneb dal: tehdy má ta věc před vrchnost aneb náměstníky její, nynější neb budoucí, se přednesti, takový jejich rozbroj vyslyšán býti a jich upokojiti, a témuž jistému tovaryšovi tak, aby u prvního aneb u jiného mistra ten rok jemu náležitý vyplnil a dílu svému zadosti učinil, poručiti moci bude. Avšak jestliže by se to nacházelo, že by ten jistý tovaryš mistrovi svému naschválně se protivil, anebo skrzeva vzpouru svou na odpor jemu se postavoval aneb mu příčinu dával, tehdy ten a takový tovaryš, jakožto svévolný, má podle uznání trestán býti, a do cechu 1 funt vosku bude povinen odložiti a dáti. — A jestliže by pak jeho mistr, u kterého by dělal, v tom roce umřel, tak že by ten výš jmenovaný tovaryš u něho rok vydělati nemohl: tehdy může ten jistý tovaryš u jiného mistra ten rok vydělati a tomu podle obyčeje a řádu zadosti učiniti; i tolikéž žádné překážky v též příčině jinému se činiti nemá. Podle toho také, jestliže by který přespolní mistr k nám se nahodil anebo se přibral, chtějíc

zde mistrem zůstati, tehdy má úplně bez všelikého umenšení podle znění artykulův těchto se říditi a spravovati a se ve všem zachovati; to pak vše bude povinen vykonati pro tuto příčinu, že by jeden druhému, jakž by se někdy mohlo přitrefiti, něco v tomž všem chtěl nadvrhovati, a toho k zadržení žádný v ničemž opovážiti se nemá.

It. Jeden každý mistr z těch výše jmenovaných šenkovních řemesel má zaopatřen býti dobrou zbrojí, totiž ručnicí a tolikéž kordem.

It. Mají cechmistři aneb starší z těch výše jmenovaných řemesel, a povinni budou dohlédati na všelijaké dílo, jakž o jarmaku přespolním, i tolikéž domácím kromě tarmaku, tak aby dílo hodně, podle slušnosti a náležitosti dobře udělané bylo: a to jakž chudému tak bohatému, jak přespolním tak domácím, tak aby sobě žádný stížnosti nad tím nevedl.

It. Nemá žádný mistr z těch šenkovních řemesel jinému spolumistru, buďto před domácími anebo přespolními lidmi díla jeho haněti, kdyžby dobře jak náleží uděláno bylo, chtějíce tím dílo jemu odlouditi, pod pokutou propadení 2 funty vosku do cechu.

It. Jestliže by který z mistrův těch výše jmenovaných řemesel jeden druhému slov, kteréžby zapověděné byly, nadával, buď na jeho poctivosti utrhal, aneb cožby proti Pánu Bohu bylo, mluvil a naposledy in summa jakýchkoliv nenáležitých a nevážných slov nadvrhoval, ten má za pokutu 15 bílých groší do cechu položiti.

It. Kdyžby který tovaryš aneb robenec u kterého mistra koliv z těch šenkovních řemesel dělal, a dílo by se jemu u téhož mistra znechutilo, ten má dvě neděle před tím, nežby odpuštění bral, oznámiti, tak aby tenž mistr se jak spraviti věděl, pod pokutou o jeho vochlohn. Pakliže by v těch dvou nedělích se jináče namyslil a dále u téhož mistra zase dělati chtěl, žádný z nich nemá protiv tomu býti, nýbrž může ještě déleji, jakkoli kdy poprvé dělati.

It. Jestliže by pak který mistr z těch řemesel se přes právo něčeho takového, již právě schválně nenáležitého, aneb tovaryš buď robenec dopustil a před sebe bral, a při své vzpouře zůstával a pokoje zachovati nechtěl, ten má podle uznání mistrův trestán býti.

It. Kdyžby který mistr z těch řemesel učně k učení řemeslu přijíti chtěl, tehdy tenž jistý mládeneček, kteréhožkoli řemesla by byl, má a povinen bude, předkem listem od poctivého rodu jeho v cechu se proukázati, a potomně dvě neděle pořád sběhlé u téhož mistra,

u kteréhož by se učiti chtěl, ohlédati aneb koštovati. Jestliže by se jemu líbilo a učiti se chtěl, po vyjítí těch dvou nedělí má jej jeho novotný mistr u cechmistrův oznámiti a přednesti. A jestliže by pak po vyjítí těch dvou nedělí tenž učeň libosti k učení neměl a chuť ztratil, a se učiti nechtěl, tehdy jej nemá tenž jeho lehrmistr při sobě zdržovati; pakliže by se přece učiti chtěl, tu již jeho lehrmistr má jej před poctivým cechem na učení přijíti, a při tomž přijímání má položiti do cechu 1 český groš.

Kterak se učňové na řemeslo zámečnické aneb ručničářské přijímati mají.

Nejprvé. Kdožby se chtěl témuž řemeslu učiti, ten má tím spůsobem, jakž výše dotknuto, listem od poctivého rodu se prokázati a do poctivého cechu 1 český groš přípovědního položiti; a on povinen bude, jsouce dospělý v letech, 3 léta pořád sběhlé se učiti. Pakliže by nedospělý aneb malý byl, tehdy 4 léta. Aby pak tomu zadosti učinil, má a povinen jest dvěma osobami, dobrými a poctivými lidmi, kromě cechu našeho jsoucími, pod pokutou 1 kopú grošův dostatečně ujistiti a zaručiti, že se vyučí, a do cechu 2 funty vosku bez všelijakého umenšení položiti má. K tomu také, když se přijímá, povinen jest učeň do cechu odložiti 12 českých, a když se vyučí a z učení propouští, zase tím spůsobem 12 českých. Pakli by se trefilo, že by některý mistr ze zámečníkův neb ručničářův jednoho učně na tři neb čtyry léta přijatého měl, a ten by se polovičně vyučil, a mistrovi tomu zase jinší učeň k tomu by se natrefil, tehdy v těch polúletech může tím spůsobem jej na učení přijíti.

It. Jestliže by který tovaryš zámečnický a ručničářský mistru svému dlužen byl a chtěl by od něho vyvstati, chtějíce u jinšího dělati, aneb jestli že by vyvstal, tenž jistý mistr nemá jemu žádného díla dáti, pokudž by prvního nespokojil, pod pokutou 8 bílých grošův.

It. Nižádným spůsobem žádný tovaryš aneb robenec nemá zaháleti, kromě v svátek; a jestliže by se pak takž nezachoval a v téhodni dva dni zahálel, má přijíti o jeho vochlohn.

Artykulové někteří, jichž obzvláštním spůsobem zámečníci a ručničáři bez pohoršení užívati mají.

Předně. Poněvadž zámečníci a ručničáři samy sebe, co se jejich řemesla dotýče, pro jejich obzvláštní výstupky, když se

kromě všeho úplného cechu scházejí, říkají tomu „do řemesla“, po německu „handverksgevohnheit“, soudí; a cožkoliv podle řemesla usoudí, toho také aby užívali, to se jim přeje.

It. Co se tkne všelijakého díla, zvláště pak hákův do kamene vsekání, pantův s nittnaglemi přibíjení, handhaby, kteréž se hřebíky přibíjejí.

It. Dveře železné, veliké neb malé, dvéřečka pecovní, pobití na okna aneb na rámy; a co se všelijakého menšího díla dotýče, jako: pantlíkův a forhankův, nárožnic a jiných menších věcí k truhlám a almarám.

It. Co se tkne měřic a vrtlův, ty mají zámečníci sami bez překážky kovářův okovati a pobíjeti, tak aby jim kováři nižádné překážky v tom nečinili, pod pokutou, začby koli ta měřice aneb vrtel stál, propadením; polovici na J. M. pána a druhou polovici do cechu.

Artykulové stolařského řemesla.

Předně. Má se artykulemi téhož cechu jako jiní mistři a cechmistři říditi a spravovati.

Druhé. Co se pak přijímání učňův dotýče, kdyby koli některý stolař zdejší učně přijíti měl, tedy ten, který se u mistra řemesla stolařského učiti by chtěl, povinen bude se při poctivém cechu ohlásiti, připověděti a 12 českých grošů a 2 funty vosku do cechu položiti; také, že čas svého učení vystojí a náležitě se u mistra svého chovati bude, zaručiti má. A když by se již náležitě vyučil, čas svůj vystál, má mistr jeho s ním před poctivý cech předstoupiti, to přednesti, a ten učeň má poctivému cechu 24 české groše odložiti. Pakli by se přitrefilo, žeby učeň času svého nevyčkal, od mistra ušel aneb se v něčem zpronevěřil; bude povinen takový neb rukojmí jeho do cechu poctivého 2 zlaté slezské pokuty odložiti.

Třetí. Co se přespolních stolařů a mistru poctivých dotýče: když jaké dílo na jarmak přivezou, nemají nikde po koutech takového díla skládati ani prodávati, než na rynku, a má se při cechu zdejším ohlásiti a při tom podle obyčeje jiných měst; když se jemu dílo obhlídne a bude náležitě udèláno, má položiti přípovědního 6 grošův bílých. Dále co se těch přespolních stolařů, i také na tomto panství mlynářů, kteříž stolařské řemeslo dělají a při tomto cechu připojeni nebyli, dotýče, nemají žádného díla v domích při tomto

městě Mezříči a městečku Krásně, což by míru na ně brali, dělati, ani sem přivážeti, krom svobodného jarmaku, co od stolův, stoliček, stolic, truhel, almar, loží, kolébek a těm podobných věcí jim zbraňováno býti nemá. Však kdoby koli na tomto panství jsouc, v cechu připojen nebyl, a takové výš jmenované věci, co se na jarmak přivážeti povolují, dělati a na jarmak přivážeti, i v domě svém prodávati chtěl: bude povinen vrchnosti do důchodův mezřických do roku 4 zlaté moravské odvésti a se strany toho ohlásiti. A kdyby pak na jarmak takové výš jmenované věci přivezl, nemá se mezi jiné stolaře míšeti, než na straně to vše prodávati. Žádnému pak poddanému zdejšímu zbraňováno býti nemá, sobě u jiných jakýchkoliv stolařův všelijaké jim potřebné věci kupovati a sem přivážeti. A který by se pak tak z výše jmenovaných stolařův nezachoval, jakž dotčeno a v vyšších punktech obsaženo, při poctivém cechu připojen nejsouc, aneb vrchnosti podle výsady platu do důchodův neodváděl, a takové již jmenované věci v domích dělal neb na jarmak přivážel a u sebe prodával, a při tom postižen byl, má jemu to všechno i náčiní k ruce vrchnosti pobráno býti, a k tomu má pokuty 8 zlatých mor. oddati: polovici vrchnosti a druhou polovici do cechu. Kdyby se pak více stolařův zde osadilo a při cechu nacházelo, bude moci vrchnost tohoto panství mezřického strany takových mlynářův podle vůle své jiný pořádek učiniti.

Poznamenání těch druhých výše jmenovaných řemesel, obzvláštně jim přináležející, totiž: Pasířův, jehlářův, konvářův, sedlářův, kotlářův a ostrožníkův.

Jestliže by se chtěl někdo z nich zde osaditi a mistrem býti, má a povinen bude mistrům, tolikéž tovaryšům téhož řemesla jsoucím, podle možnosti, jak by nejlépeji trefiti mohli, svačinu dáti.

It. Nižádný přespolní kramář, tolikéž domácí, aneb kdožby koliv handlem se živil, ke škodě řemeslům jejich žádným spůsobem takových orkafův aneb díla, což by oni udělati mohli aneb dělali, na žádném trhu zde při městě Mezříči a městečku Krásně nemá prodávati ani do města přivážeti, kromě jarmaku; a to proto, musejíce oni při městě zlé i dobré trpěti, tak aby se jim v živnostech jejich žádné škody a útržky nedalo, leč že by který kramář aneb handléř od nich takového díla aneb orkafu nakoupil. Ten bude moci v městě Mezříči, kdy chce zase to k zisku sobě prodávati.

It. Nemá žádný v těch řemeslích jeden druhému překážky v řemesle jeho činiti a žádného díla nedělati, kteréž by jemu nenáleželo, pod pokutou 1 kopú grošův bílých: polovici na J. M. pána a druhou polovici do cechu má, kdož by se koliv toho dopustil, položiti.

Artykul jehlářský.

Jestliže by který jehlář se zde při městě Mezříči osaditi a mistrem býti chtěl, ten má se podle obyčeje řemesla předkem čtvrt roku ohlásiti, a potomně, když již za mistra přijat jest, mistrům, tak jakž výše dotknuto, podle své možnosti svačinu dáti povinen býti má. Zatím také mají jehláři buď v řemesla dělání aneb v handle svého vedení toto právo míti a jmenovitě užívati.

Předně. Co se dotýče jehel, háčkův, co se na ryb lovení užívají, řetízky, haklíky železné i mosazné, veliké i malé, i tolikéž leté i stempfované špendlíky.

It. Dony drátové na kosíska. Také jehláři mají volně handl svůj vesti orkafy nirnberskými a štýrskými; ty jisté věci mají a mohou kupovati i prodávati podle libosti jejich.

It. Kdožby koliv s jejich jehlářským orkafem zde při městě Mezříči handlovati chtěl, ten jistý má tenž orkaf od jehlářův zdejších mezřických kupovati, a ne jeden kramář od druhého, jak by se komu líbilo a zdálo; leč by pro nějaký nedostatek u jehlářův zdejších takového orkafu se dostati nemohlo; kromě svobodného frejunkového jarmaku, komuž by kolivěk se líbilo s tím a takovým orkafem handlovati, témuž má svobodně bez překážky dopuštěno býti.

It. Má býti volno jehlářům zdejším v každotýdenní trhy, nyní i napotomní časy, jakkoli kdy prvé podle pasířův aneb jinších zdejších řemeslníkův své orkafy aneb díla prodávati.

It. Kdyžby kterýkoliv učeň u poctivého mistra řemesla jehlářského chtěl se učiti, a podle obyčeje a řádu do poctivého cechu na učení na 3 neb 4 léta přijat byl: tehdy ten dotčený mistr téhož poctivého řemesla nemá míti práva, leč po vyjíti 6 let zase na řemeslo aneb učení jiného učně přijíti a učiti. A tak v 6 letech má jeden učedlník od jednoho poctivého mistra řemesla jehlářského vyučen býti, leč by kterýkoliv učeň skrze smrť časnou z tohoto světa sešel, tehdy může ten jistý mistr jinšího učně na to místo svobodně přijíti.

Takové sepsané artykule těch všech řemesel, ačkoliv některé na různo, avšak jedny druhým k nižádné škodě nejsou, nýbrž k dobrému vzdělání poctivého jejich cechu se vstahujíc: My svrchu psaní, Karel Jindřich, Franc Ludvík a Bernart Ferdinand z Žerotína etc. chtějíce tomu, aby nahořepsaní cechmistři a mistři těch všech řemesel svrchupsaného města aneb celého panství mezřického nad řekou Bečvou při tom při všem, což se v tomto listu píše, bez porušení držány a zachovány byly, tento list jsme pečeťmi a podpisy našimi ztvrdili a jim vydati rozkázali. Jenž jest dán a psán na zámku našem mezřickém na deň památný sv. Vavřince mučedlníka. Léta od narození Syna Božího tisícího šestistého padesátého osmého šťastně počítajíc.

Doplňky k řádu tomuto z r. 1699.

1. *O vandru.* Po vyučení má jeden každý dvě léta vandrovati, a mistrovský syn jeden rok; a pokudž se takovým vandrem a zachováním poctivým neprokáže, nemá za mistra přijat býti.

2. *O cizích řemeslníkoch a handlířoch.* Žádný přespolní, tím méně domácí, jak by jmenován býti mohl, nemá těm jmenovaným řemeslům na překážku a ujmu nižádného hotového díla aneb orkafu sem donášeti neb dovážeti, aniž kdo z domácích cechů bratrstva s nimi držeti, jakž by ten orkaf aneb dílo jmenováno býti mohlo, ním handlovati, okrom v svobodné jarmaky, pod propadením toho všeho. Však co se přespolních řemeslníkův dotýče, takové jejich přinesené aneb přivezené díla, mají skrz dva zdejší cechovníky ohlidnuté býti, a co by nějak fortelně uděláno bylo, do cechu pobráno býti má; a oni ti přespolní budou povinni jeden každý, nežli vykládati bude, u cechmistra se opověděti a po 6 krejcařích jemu dáti. A kdyby mimo jarmaku co dodávali, to jim pobráno býti má: z čehož vrchnosti jedna polovice a druhá polovice do cechu náležeti bude.

3. *O mistru neosedlém.* Jak by se podle nadotknutých punktův který za mistra do toho cechu vpravil, ten jeden každý má povinen býti do dne a do roka gruntem v obecenství tom, jak ti cechové obsahují, se zaopatřiti, sousedem zůstati a cech vyplatiti.

4. *O mistrovském synu a mistrovej céře.* Jestliže by se přitrefilo, žeby mistrovský syn otcovského řemesla užívati chtěl, tehdy jeden každý 6 zlatých mor. a 1 funt vosku do cechu, jednu polovici při připovídání a druhou polovici v jednom roce odložiti po-

vinen bude. Tolikéž mistrova i také céra mistrovská prostředku toho užiti má.

5. *O otci syna mistrovského.* Kdyby pak otec syna mistrovského v letech sešlý byl a poctivý cech by to uznal, tehdy pokudž by se živiti chtěl bez gruntu, má jemu v tom zbraňováno nebýti se živiti, nýbrž fedrován býti má.

6. *O nesnázích.* Přitrefujíc se častokráte nesnáze neb nepříležitosti: tak tehdy kdoby koliv v tom cechu společnosti neměl a spolucechovník toho cechu nebyl, a požádal by cecha v nějaké příčině, ten jeden každý a pokaždé za obsílku cechu 8 českých groší ať odloží; a když to učiní, povinni budou cechmistři cech obeslati a k správě dokonalej průchod učiniti.

7. *O kovářoch na panství.* Nemá na celém panství mezřickém a rožnovském v dědinách více kovářů se osazovati, než jak od starodávna až posavad se jich nachází.

8. *O fušeroch.* Nemá nižádným spůsobem na celém panství mezřickém a rožnovském žádný buď v městě, v městečkách neb v dědinách jak od prvního až do posledního jmenovaných řemesel se zdržovati, řemeslo jakékoliv dělati, co prodávati aniž trpen býti, leč by se předně a nejprv vrchnosti milostivé, jakž nynější tak budoucí v poddanost uvedl. Potom podle týchž jmenovaných řemesel, aby do jejich poctivého cechu a bratrství se vpravil a s nimi dostatečný cech držel, pod pokutou dle vrchnosti milostivé uznání a takové do důchodův odvedení: tak aby se zachovati hleděl. Kdyby pak který fušer jakéhokoliv díla co prodával aneb dodával, to jemu všecko pobráno býti má, z čehož vrchnosti jedna polovice a druhá polovice do cechu náležeti bude.

9. *O pečeti.* Také mistři těch všech řemesel mají míti pečeť svou cechovní a ji tak opatrovati, aby se každému spravedlivě a náležitě dělalo.

10. *O šenkovních řemesloch.* Co se dotýče šenkovních řemesel, totiž zámečníků, ručnikářů a stolařů: ten, kdožby chtěl do téhož cechu za mistra se připověděti, ten povinen jest podle těch šenkovních řemesel šenk držeti a za svačinu a za to, co se vypije, 3 zlaté mor. do cechu odložiti, a mistrovský syn toho polovici dáti má, a tu teprva za mistra přijat bude.

11. *O korouhvi.* Když jest slavnosť Nejsvětějšího Těla božího, tu aby jeden každý, jak od staršího až do mladšího, i s tovaryši

svými ku korúvi cechovní najíti se dali, pod pokutou nevyhnutedlnou 1 funtu vosku: a to jednu polovici na chrám Páně a druhou polovici do cechu.

12. *O klemperství.* Nižádný mezi všemi řemesly v tomto cechu pozůstávajícími, jakž jmenovány býti mohou, nemá jeden druhému do jeho řemesla žádné překážky činiti, toho se nikda nedopouštěti, a jeden každý svého obchodu užívati. Kdož by pak se toho dopustil a s klemperským obyčejem zacházel, ten má a povinen jest, pokuty položiti 1 dukát: polovici na vrchnost a polovici do cechu.

13. *O nevyplacování díla.* Kdož by jakékoliv dílo dal spravovati anebo na nové by něco zavdal, a takové by, co se kovářů a kolářů dotýče, po 6 nedělích, a mezi zámečníky, ručnikáři, hodináři, stolaři a bednáři do roku a do dně by nevyplatil, ten to propadnouti má.

14. *O nožířích.* Poněvadž nožíři s těmito výš jmenovanými řemesly cech a bratrstvo drží, tehdy žádný, kdož by se do tohoto cechu nevpravil a s nima bratrstva nedržel, nemá žádného díla (okrom kovářů a zámečníků z cechu toho) na překážku jim dodávati, dělati aniž prodávati, sice takovému to, co by prodával aneb dodával anebo dělal, do cechu pobráno býti má.

15. *O bednářích.* Co se bednářů dotýče, tehdy v rovnosti měšťany, kterých by všelijakým hodným a náležitým dílem fedrovali, rozdělené míti mají, tak aby všickni se živiti mohli, a jeden druhému aby do jeho díla nesáhal, pod pokutou 2 funtů vosku: jednu polovici na chrám Páně a druhou polovici do cechu.

16. *O nevyučeném a ženatém.* Kdyby se přitrefilo, žeby některý jakéhokoliv z těch všech výš jmenovaných řemesel, buda ženatý, se do toho cechu za mistra připověděti chtěl, a při cechu, jsa poctivý, vyučen nebyl, tehdy takový povinen bude, jeden rok pořád sběhlý v učení vystáti anebo za takové učení 4 zlaté moravské do cechu odložiti; a co se dále v jiných artykulích obmezuje, do cechu, když odloží a se tak zachová, za mistra přijat býti má.

17. *Kdo by se jinam odebral.* Jestliže by někdy který z mistrův zdejších bez vůle a opovídání se cechu jinam se odebral a při cechu se neopověděl, potom pak za některý čas zase zde mistrem jako prvé býti chtěl, ten se znova za mistra vpravovati i mládkovství podstoupiti má.

18. *Kdo by co provinil.* Kdyby někdy který z mistrův těch všech výš jmenovaných řemesel něco takového, co by tomu poctivému .cechu k polehčení a potupě bylo, provinil, ten a takový z cechu vyvržen a řemeslo jemu složeno býti má.

Takové svrchu sepsané artykule těch všech řemesel k dobrému vzdělání poctivého jejich cechu se vztahující: Já Maximilian Franc Antoni svobodný pán z Žerotína, pán a pravý dědic tohoto panství mezřického a rožnovského etc., chtějíce tomu, aby nahořepsaní cechmistři a mistři těch všech řemesel svrchupsaných města mého Mezříči i městečka Krásna, i celého panství mezřického a rožnovského nad řekou Bečvou při tom při všem, což se v tomto listu píše, bez porůšení držáno a zachováno bylo. Tento list jsem pečetí přirozenou a vlastní ruky podpisem ztvrdil a jim vydati rozkázal. Jenž jesț psán a dán na zámku mým mezřickým na deň pamětní sv. Matěje apoštola. Léta od narození Krista Pána tisícího šestistého devadesátého devátého štastně počítajíc.

Anthologie z národních písní československých, kterou ze sbírek K. J. Erbena, J. Kollára, J. V. Kamaryta a j. učinil Fr. Bartoš, prof. brněnského slov. gymnasia. V Praze, nákladem F. A. Urbánka.

Pod tímto záhlavím podána obecenstvu našemu práce nad jiné záslužná. Jest to sbírka ze sbírek, kytka z luhů poezije naší národní, všeho uznání hodna pro účel svůj, jakož i zdařilé provedení.

Účel naznačen p. pořadatelem samým na konci úvodu, kde praví, že „nic sobě tak vroucně nepřeje, než aby tento pokus jiným byl pobídkou k podobným výborům z jiných nářečí slovanských“, aby dle přání Čelakovského „z toho pak úplná kniha se nám podala, které, kdyby se pilně užívalo, zase by se nám Musa ve své nelíčené kráse zaskvěla.“

Jeť ve skutku na čase při směru, kterým se naše novější poetická produkce na mnoze ubírá, zase jednou důrazně upozorniti na pramen, ze kterého krásná literatura všech národů jedině čerpala obrodnou a oživující vláhu — na ducha národního. Němcům Lessing jako druhý Mojžíš vyloudil tento pramen ze tvrdé skály, Polákům Mickiewicz odkryl jeho zřídla, Maďarům Petöfim zašuměl bujný jeho proud. U nás Čelakovského básnický genius napájel se toky těmi, a proto se staly písně jeho skvostem naší literatury a majetkem celého národa. Naše nová škola básnická nedovedla bohužel to, co nazývá „širším, světovým a moderním svým stanoviskem“ sloučiti s duchem národním, a proto nemohou plody její po většině nadíti se ani obliby ani trvalého života. Zcela pravdivá a významná jest poznámka jistého kritika, jenž žehraje na malé

účastenství, s jakým poezije se u nás potkává, ne bez trpkosti praví, že mnohý z našich básníků, který u nás prý nedochází zaslouženého ocenění, převeden jsa do němčiny, obdiv by musel vzbuditi. Ovšem, bylo by pak tělo ve vlastním šatu.

Příčina neútěšného toho úkazu jest zajisté ta, že se k studiu našich národních písní neprohlédá posud v té míře, jak toho zasluhují; že pak se to neděje, toho neposlední vinou jest zajisté předsudek z povrchného přehlednutí našich sbírek čerpaný, že naše české písně národní mají sice znamenitou hudební cenu do sebe, co do poezije pak že jsou to už jen paběrky, nemající v sobě mnoho krásy a nemohoucí se nikterak vyrovnati písním jiných národů slovanských. Tento předsudek tím snáze se ustálil, jelikož naše jinak výtečné sbírky národních písní, jako každá poněkud úplná sbírka, musely do sebe přijati valné množství písní menší ceny věcné z ohledů hudebních a jiných. Tu pak ovšem trudno a pracno mezi plevou zrn se dohledávati.

Práci tu vzal na sebe prof. Bartoš a ve své Anthologii podává výbor ze sbírek našich tak krásný, že sami se divíme těm netušeným skvostům, které chová naše poezije národní a kterými směle se může měřiti se vším, co se podobného nalezá u národů mimoslovanských.

Nalezáme tu národní ballady takové síly poetické, takové úsečnosti a přesnosti dikce, že upomínají na ballady skotské. (Sr. „Zakletá dcera“ str. 6, „Rubáš“ str. 8, „Žárlivec“ str. 15, „Hříšná duše a P. M.“ str. 25 a j. v.) Nalezáme tu písně posvátné i světské, neobyčejné hloubky citu a formy ušlechtilé. Koho by na př. mile nedojaly písně: „K Panně Marii“ (str. 33) aneb „Oslava Hospodina v přírodě“ (str. 34):

Plesáním se třesou
hory lesnaté,
chválu Bohu nesou
louky travnaté;
když je Bůh přiodívá,
ráno rosou zalívá.

Jak dětinná důvěra v prosbě (str. 38):

Bože, nás požehnaj, všecko nám dobruo daj,
daj zdravia a chleba, však nám viac netreba.

Jaký to něžný cit matky, ana pěje (str. 42):

Piesně, moje piesně, ver vás já mnoho mám,
veru vás já všetky do moj truhly schovám.
A keď si já budem dieťatu zpievati,
budem si po jednej z truhly vyberati.

Zda možno krásnější písně si mysleti jako: „Dohořelá láska“ (str. 83):

Měla jsem synečka
jako jiskerečka,
udeřila střela
do jeho srdečka.

Hořelo srdečko,
hořelo plamenem,
a když dohořelo,
ostalo kamenem.

Aneb: „Žalost děvčete“ (str. 84):

Ty hvězdičko malá!
kdybys slzy znala
a měla srdíčko,
má zlatá hvězdičko,
jiskry bys plakala!

Jaký to utěšený názor na přírodu vládne myslí našeho lidu, který vzdálen jest jak vší titěrnosti, tak i všeho nejapného zbožňování. Lid si pěje:

Háje, lesy, hory, to naše komory
Zelené jedličky, to naše izbičky.

Těší zarmoucenou růžičku (str. 112):

Růžička se hněvá,
že lístečků nemá;
počkej, počkej, růžičko!
Až dá pán Bůh teplíčko,
až zahučí hrom,
obalí se strom
listem zeleným,
květem červeným.

Chycený ptáček slibuje panence (str. 113):

Pusť mě, pusť mě zlaté dítě!
Já ti budu zpívat:
až se budeš po háječku
s milým procházívat

Jaká soustrasť s ptáčkem jeví se v „Zimě“ (str. 116):

Bude zima, bude mráz,
kam se, ptáčku, kam schováš?
Schovám se já pod hrudu,
tam já zimu přebudu.

Rozmilou naivností vyniká „Nešťastný kocourek“ (str. 117). Krásné jsou písně rodinné jako „Z vůle“, „Starý tatíček“ (str. 167 a j.) — Kdož pak by se nepokochal v tom samorostlém humoru, kterým písně žertovné jen kypí; jen jednu na ukázku: „Čí vina?“ (str. 125):

Není vina má, ani babina
a jest vinen panáček, že mně solil jazýček,
chce se mně vína.

Avšak museli bychom jednu po druhé opisovati, kdybychom chtěli na všechny krásné písně sbírky té upozorniti. Platí tu: „Tolle, lege! Vezmi a čti!“

Obrátíme ještě zřetel ku formální stránce národních písní. Umělý básník najde tu dokonalé vzory každého spůsobu. Vzorem dikce právě balladické, která rychle a mohutně jako proud kvapí, nezdržujíc se ničím, co nutně k věci nenáleží, jest: „Zakletá dcera“ (str. 7). Pominuta tu, jakož i jinde pravým básnickým taktem všechna slova pouze formálná, spojovací, a vládne asyndeton, kata-

chrese. — Vzorem přísně uměleckého provedení myšlenky jest „Růže a rozmarýn“ (str. 69), kde jednotná idea všemi slohami mile se rozvádí. — Co do básnických figur upozorňujeme na krásné antithese rozmanitého druhu, jako:

Na horách na dolách,
co sa to tam bělá;
husy-li to seďá
nebo sněhy ležá?

Kdyby byly husy,
už by ulétaly,
kdyby sněhy byly,
už by otajaly. Atd.

Z obrazů a tropů jen několik, jak se nám právě namanuly:

Poslouchej, poslouchej,
Co to v zemi hučí,
Jestli zvony zvoní,
Nebo javor pučí?

Zvony to nezvoní,
Javor to nepučí
A to se milenka
Se svým milým loučí.

Kdybych byla ptáčkem,
vzlítnou vlaštovičkou,
vznášela bych se vám
nad vaší světničkou.

Příklady hyperbole znamenité síly poetické:

Nemám hrdelenka,
ako som mávala,
Keď som zaspievala,
hora se lámala.

Vyšiou predo dvere
slzy mu padaly,

Na drobnom kameni
jamky vybijaly.

Potkáváme se tu s metaforami, jako:

A ta tvoje falešnost
se ti blyští z očí.

Esthetické stupňování krásy podáno n. př.:

Uhlídl tam svou milou
pěknou, krásnou, spanilou.

Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom chtěli příklady doložiti rozmanitost a lahodu rythmu v národních těchto písních. Jediný pohled však na stavbu slohovou přesvědčí každého, že i v tom ohledu mohou a mají býti tyto plody Musy národní vzorem básníkům umělým, kteří na mnoze až příliš v jednotvárných rythmech si libují.

Ku konci ještě několik slov o způsobu, kterým si pořadatel při výboru počínal. Nevypisoval pouze, onť i čistil a opravoval, ne sice jako zlatník, který zlato přelívá do jiných forem, ale jako zahradník, jenž výstřelky stromů ořezuje, aby stepilost štěpu na jev vyšla. Očistil písně ve sbírku přijaté všelikých nemístných přívěšků, interpolací, a tím jakož i vhodnějším seřaděním slok (k. př. „Sirotek“ str. 9) a záměnou jediného často jen slova dočinil se výsledků překvapujících. Písně zaskvěly se v původní čistotě, úsečnosti a jadrnosti.

Jiná zásluha pořadatelova jeví se ve vhodném uspořádání látky. Kniha obsahuje 8 dílů. Jsou tu především písně dějepravné, a sice tím pořádkem, že od nejstarších ještě bájeslovím pohanským provanutých postupuje řada k balladickým, legendarním a prostě dějepravným básním. Následuje lyrika, a sice písně posvátné, pak světské, rozřaděny jsouce dle předmětů, jako zpěv a jeho význam (III), láska (IV), příroda (V); k těm se řadí písně hospodské a pijácké (VI), žertovné, satyrické a naivné (VII), různé (VIII) a přídavek.

Odporoučejíce Anthologii p. Bartošovu co nejlépe každému příteli poezije a literatury vůbec, rádi bychom ji viděli předmětem studií zvláště těch, jenž vidí se býti povolanými činně spolupůsobiti v básnické literatuře naší. Ať jen poznají a zamilují sobě básníci naši toho krásného ducha písní národních a ušlechtilých forem jeho, a pak nebude ani možno, aby plody jejich vlastní měly na sobě pečeť cizoty.

Vl. Š.

Dr. Václav Mitmánek z Uherského Brodu.

Podává *Jos. Jireček.*

Mezi muži, kteří za Ferdinanda I. v náboženských bězích vynikali, neposlední místo zaujímá Václav Mitmánek.

Otec jeho, Jan Mitmánek, měštěnín města Brodu Uherského, z prvního manželství měl dva syny, Václava a Jana; Jan se v rodišti svém oženil a usadil, Václav pak dal se na studie. Z druhého sňatku, asi 1540 uzavřeného, narodil se mu třetí syn, též Jan zvaný. Jakou živnost starý Mitmánek vedl, není zjištěno. L. 1533 koupil dům, čili raději poustku, který prý „k věci jeho nic nebyl příhodný." L. 1549 měl jakous těžkost pro rukojemství. Živ byl ještě 1553. Druhá jeho manželka přivedla mu do rodiny dceru „paní Kateřinu," již vdanou.

Rodina Mitmánkovská náležela k Jednotě bratrské, ve které i Václav byl vychován. Asi 1530 vypraven byl nákladem Jednoty do Wittemberka, kdež se přitovaryšil k mládencům bratrským, k Hynku Perknovskému a k bakaláři Jirkovi Poděbradskému. Hynek byl tuším syn soujmenného otce, kterýž ve Vilémově l. 1520 měl tiskárnu a l. 1526 v Praze, vmísiv se u věc vedených k odpravě Amosencův, Mikuláše Vřetenáře a Kláry, byl jat a po dvě léta vězen.[1]) Mladší Hynek chtěl se oddati na kněžství bratrské a l. 1529 o synodě Brandýsské nad Orlicí zřízen byl na učedlnictví.[2]) Bakalář Jirka na téže synodě učiněn jáhnem a l. 1531 knězem.[3]) Pobyt ve Wittemberce nepůsobil na ty tři takovým spůsobem, jak si toho starší, posílajíce je tam, žádali. Oblibovaliť si „netoliko učení, ale více svobodu těla pod jménem a zástěrou svobody křesťanské." Přišedše pak domů, podobné náhledy „příkladem svým

---

[1]) Bartošova kronika, vyd. Erbenova, str. 248.

[2]) Blahoslav. historie bratrská, u výtahu Šafaříkově, Č. Č. M. 1862, str. 203.

[3]) Tamtéž 203 a 204.

zlým a svými řečmi marnými uvodili.“ [1]) Mitmánek sám odebral se l. 1532 do Paříže, ale nezdržel se tam dlouho. Bouřka jakás, která se tam udála, přiměla jej k odchodu. Na cestě krajinami porýnskými narazil na všecky ty nesnáze, ježto s dobýváním Novokřtěnců v Münsteru (v únoru 1533) byly spojeny pro každého, kdo se tamtudy musil bráti. Přijda do Wittemberka, nalezl tam Br. Michalce a ještě druhého Bratra, kteří vysláni byli do Němec, aby stav náboženských věcí u Luteránův a Cvingliánův dokonale a očitě seznali, a tudíž podstatnou zprávu o důvodnosti počínání Mitmánkova a soudruhův jeho starším podati mohli. I mohl je aspoň vystříci, aby se dáleji do Němec neodvažovali, ač nechtí-li se ve zbytečná nebezpečenství vydati. [2])

Michalcova zpráva patrně potvrdila vše, co z jednání wittemberských studentův vysvítalo, a přiměla starší k tomu, aby Mitmánkovi k dalším studiím místo Wittemberka vykázali Basilej. Tam se také počátkem listopadu 1533 odebral, a první odtad list otci svému učinil dne 24. t. m. Z Basileje obrátil se nicméně zase do Wittemberka, kde již tuším ne co student, nébrž co učitel šlechticův českých zůstával. Stesky proti němu nepřestávaly, i není pochyby, že starší naň i určitě doléhali, aby příčiny k nim odstranil. Přimlouvali i pánům, aby ruky své od něho odňali. Tak aspoň rozumíme slovům v listu, jejž 15. června 1539 otci psal, že ti, „kterýmž se někdy své duše svěřil, bez jeho zavinění nelibost a nepřízeň k němu vzali a mnoho prý zlého jemu pod zástěrami divnými činiti usilovali, a mnohých věcí dovedli, i pány prý některé proti němu postavili.“ Nemohouce jej již přímo z Wittemberka dostati, užili k tomu lsti. Psali mu l. 1537 usilovně, aby do Čech přijel, že má přejmouti praeceptorství syna páně Slavatova; ale jak mile byl v Čechách, zvěstováno mu, že s úmyslu toho sešlo. Leč tu trefila kosa na kámen. Starší spoléhali se na to, že, jak bude mezi nimi, „musí se jim modliti a jich podnože býti.“ Ale Mitmánek měl svou hlavu; Bratřím dal výhost a buď jim vhod nebo nevhod, navrátil se do Wittemberka a stal se luteránem.

Jak se toto obrácení jeho v Čechách rozhlásilo, nemeškali nepříznivci Jednoty jeho pobádati, aby se do Prahy přestěhoval.

---

[1]) Br. Mikuláše Slanského zpráva o jednání s Lutherem, l. 1541 sepsaná, otišť. od A. Gindelyho ve Fontes rerum austriacarum, sv. XIX., str. 45. Blahoslav v Arch. Br. IX., l. 15.

[2]) Ib. str. 47.

Zvláště se k němu tak měli mistři učení pražského. Doufaliť, že příchodem jeho získají vydatného bojovníka proti nenáviděným Bratřím, jenž, býval od mládí u nich, zná slabé jich stránky a dovede boj tak vésti, aby co nejcitedlněji raněni byli. Mitmánek nicméně z Wittemberka nespěchal. Snad že se mu i tam dosti dobře vedlo, snad že se ostýchal vrátiti se do okolností, kde se mu setkávati bylo s osobami, kteří minulost jeho znali a dobrodiní od Bratří přijatá jemu vyčítati mohli. Teprv l. 1539 odhodlal se do Prahy. Od mistrův, měšťanův i kněží k luteranismu se klonících, ačkoli se ještě utrakvisty nazývali a formálně jimi i zůstávali, přivítán s otevřenou náručí. Mistři uchystali mu „poctivý a slušný byt" v kolleji. Z kněží nejvíce k němu přilnul farář u sv. Mikuláše na Starém Městě, Jan Mystopol. Měšťané vodili jej od kvasu ku kvasu.

Teprv nyní dodal si mysli, aby otci svému oznámil proměnu, která se s ním přede dvěma léty stala. I učinil to listem, k poznání nejen povahy jeho, ale i obecného tehdá smýšlení vysoce charakteristickým.

Leč brzo shledal, že co zřejmý přivrženec učení Lutherova v Praze ničeho nesvede, i přestoupil bez rozpaku k utrakvistům. Co utrakvista pak staral se o kněžství. Podle tehdejšího obyčeje zjednal si od konsistoře pod obojí literas dimissoriales či, jak tehdá říkali, dimissoř, i vydal se v létě r. 1540 do Benátek, kdež jej ordinoval biskup Dionysius de Franciscis, rodem Řek, v klášteře Panny Marie del' horto.[1]) Dne 20. srpna byl opět v Praze a hned potom ustanoven kazatelem při kostele týnském. Když 1541, po odstoupení Mr. Martina Klatovského, Mr. Jan Zahrádka-Hortensius a Jan Mystopol zvoleni byli za administratory, nalezáme mezi konsistoriány jim přidanými i také Mitmánka,[2]) jenž si mezitím l. 1541 byl zjednal hodnost doktora v písmě svatém. Za konsistoriána potvrzen byl i 1. máje 1542, když moc administratorská sestředěna v rukou jediného Mystopola.[3]) Tehdá ještě Mystopol i

---

[1]) Borový Akta konsistoře utraquistské. V Praze 1868, str. 161: „Venceslaus Moravus de Broda hungaricali."

[2]) Viléma hr. Slavaty Paměti I., str. 237, kdež „Dr. Venceslaus praedicator laetae curiae" mylně slove „Litomyslius."

[3]) Borový l. c. str. 185. Srov. Tomkovu rozpravu „O církevní správě strany podobojí v Čechách" v Č. Č. M. 1848, I., str. 465.

on byli toho domnění, že podejností pod vůli královskou a šetřením tudíž obřadů katolických, bude možná dojíti cíle. Odbývány příčinou nebezpečenství tureckého pobožnosti v Teyně, ku kterým se veškeré kněžstvo pražské scházelo. Jmenovitě chodili i s processí, *„s křížem prý toliko“*, což Dr. Václav výslovně v listu svém k otci hájil, odvolávaje se „na příklady při starých křesťanech.“

Bratřím apostasie Mitmánkova nebyla lhostejná, zvláště když spatřovali, kterak právě co odpadlík bratrský ode stupně ke stupni výšeji se nesl i stával se osobou nemálo mocnou a jim nebezpečnou. Leč podle obyčeje svého nevystupovali proti němu veřejně. Nevole jejich jevila se poněkud již v tom, že Mitmánka nejmenovali jinak než „doktorem Vaškem.“ Citelněji dotýkali se ho tím, že ve společnosti i veřejně vůbec a nápadně jeho se stranili. Krajan a kmotr jeho Rokyta, setkav se s ním v Praze, měl se k němu „neochotně prý, jako by ho neznal.“ Okazalost, s kterou vystupoval, zjednala mu nejeden posměch jejich. „Co jemu škodí“, pravili, „ano pěkně jde přes rynk ku pánům na kollací nebo na kvas?“ Úštěpačné řeči tyto donesly se až do Brodu, tak se viděl pohnuta dávati jim v listu k otci jiný výklad.

On ovšem Bratřím nezůstával ničeho dlužen. Nejmenujeť jich jinak než „mníšky“ a „mnichy Boleslavskými“, „naopak svatými lidmi“, „pokrytými šibaly“ a „nábožnými našimi“. Leč k zřejmému na ně útoku, z počátku aspoň, i on se přistoupiti ostýchal. Bratří zajisté, dorážejíce naň, chovali se velmi opatrně, „že nebylo snadno, koho zač ujíti, že se na soukupa a na hlavu nelze doptati“, ano prý „každý nepřátelství se bojí, a nechce žádný svědkem býti.“ Mimo to obával se patrně, aby příkrostí svou nepřivedl k vynešení leckterých věcí, jichž veřejné oznámení nemohlo mu býti lhostejno. Proto raději obestíral se frasemi, jako: „Bychť se chtěl zlým za zlé odpláceti, mohl bych to učiniti“, anebo: „Bychť se chtěl nad nimi mstíti, mám dosti příčin. Potrpím do času“ a podobně. Ale poměr tento nemohl dlouho trvati; konečně jedna neb druhá strana musila mlčení protrhnouti a skutečný boj začíti. Los ten připadl na Mitmánka. Počátkem l. 1543, ač ne-li dříve, švagrovi do Uherského Brodu, manželi nevlastní sestry své, napsal list, ve kterém Bratří potupoval a švagra „od nich vystříhal jako od nějakých zlých lidí“. Psaní to, byvši vytištěno, Bratřím vítanou dalo příčinu, udeřiti též veřejně na protivníka nenáviděného. Leč neprokázali mu té cti, aby někdo z osob znamenitějších na obranu se podepsal, nébrž „doktorovi“ na potupu vydali ji pode jménem *jáhna Lorka*

či *Laurina*.[1]) Text její tak byl zádraplivý a ostrý, že se Mitmánek neodvážil dále odpovídati. Také mu již tehdá nehrubě záleželo na úsudcích bratrských, jelikož se rychlým krokem přibližoval k cíli všech svých úsilí.

Mystopol postavení své co administrator měl za dosti silné, aby z posavadní své ku králi podejnosti vystoupil. Našelť v Janu z Pernšteina ochránce, v jehož moc myslil, že pokojně dověřovati lze.

K počátku máje 1543 rozepsán byl obecný sněm do Prahy, k posledním pak dnům měsíce dubna sezval Mystopol veškeré kněžstvo české ke schůzi v kolleji Karlově. Mělo se rokovati o následující otázky:

1. zdali mše sv. jest obět,

2. zdali prospěšno k spasení vzývati svaté o přímluvu, a

3. zdali ospravedlňují skutkové dobří před Bohem, či sama toliko víra beze skutkův. Přes odpor opata na Slovanech Jana Nožičky, faráře svatohavelského Pavla Smetany Bydžovského a Kouřimského děkana Bartoška, kteří všecky tři otázky nemeškali prohlásiti za kacířské, dovedli toho Mystopol s Mitmánkem, že na první otázku velikou většinou odpověděno, že „mše sv. není oběť.“ O ostatních dvou nebylo lze docíliti dohodnutí; po čtverodenním řečnění jen tolik se zjistiti dalo, že smysl luteranský převládal. Tu odhodlal se Mystopol k tomu, aby stranu svou sesílil přivoláním stavův podobojích. Stavové, s Janem z Pernšteina v čele, zavítali do kolleje dne 27. dubna. Tu uzavřeno, odstraniti ceremonie, pokud prý jsou nálezky lidskými, jako jmenovitě i *processí*. Hlavní pak snešení směřovalo k tomu, aby *podobojí vyvolili si biskupa*. V tom tuším i Mitmánek i Mystopol rovnou měrou byli dotčeni, oba zaměřujíce k tomu, státi se nástupci Rokycanovými. Ale počítali bez krále. Ferdinand I. na předložení schůze podobojích, kteréž mu od Jana z Pernšteina, Mystopola, Mitmánka a jiných několika mistrův podáno bylo, odpověděl (3. máje) tím, že shromážděným podobojím do kolleje Karlovy poslal přepis „kompaktát.“ Nastaly nové bouřlivé porady, má-li se přestati na kompaktatech či sluší-li se spravovati „písmem svatým.“ Opět luteranské náhledy zůstaly na vrchu, a se snešením ku králi zase vypraveni Pernštein, Mystopol a Mitmánek. Král přiřekl odpověď, ale teprv 18. června směli si

[1]) Br. Matěje Červenky „Poznamenání některých věcí paměti hodných.“ Rkp. univ. bibl. pražské XVII. C. 3. Exemplář spisu Lorkova měl neb. Hanka; viz Gindely Gesch. der böhm. Br. I., str. 508, pozn. 39.

též vyslaní o ni na hrad přijíti. Obsahem jejím ovšem mohli se přesvědčiti, že snahy jejich jsou beznadějné. Mystopol s Mitmánkem, přes důtklivou výstrahu, kterou jim ku konci audience král sám dal, nicméně zůstali při svém. Ať prý král chce nebo nechce, oni že se držeti budou toho, oč se synoda snesla. Důsledně umínili si i ke dni Jana Husi (6. července) zanechati obyčejného processí; ale Ferdinand, byv o tom zpraven, nařídil, aby se processí, jako kdy před tím, i tentokráte odbývalo, a Mystopol i Mitmánek museli poslechnouti. Onen vyšed od sv. Mikuláše, tento z Teyna, setkali se na staroměstském náměstí a šli s processím do kaple betlemské, do které se i kněžstvo jiných far najíti dalo. Tu Mystopol pustil uzdu rozmrzelosti své, učiniv kázaní o Mr. Janu takovým spůsobem, že líče protivníky jeho, vyobrazil očitě odpůrce své, opata Nožičku a faráře Pavla.

Opat a farář toho ovšem neztrpěli. K žalobě jejich obeslán Mystopol ku králi. Přijda na hrad s Mitmánkem, nalezl tam i oba žalobníky. Kn. Pavel přednesl svou stížnost, i ukazuje na Mitmánka, pravil, že prý býval dříve několik let mezi pikharty a od nich že jest vychován; potom prý držel se luteránů, až ke straně podobojí přestoupil a nyní že administratora se drží. Mitmánek znal se k obému, ale doložil, že i sv. Pavel býval velikým protivníkem pravdy, a předce se stal apoštolem Páně. Potom Mystopolovi dodán sepis žalob, aby ve třech dnech z nich se vyvedl. Den na to obnovena radda staroměstská, a dosazeni do ní mužové smýšlení venkoncem staro-kališnického, tudíž přivrženci opata slovanského a faráře svatohavelského. Vůči těchto skutkův začalo posavadním posobníkům Mystopolovým ubývati odvahy, ano i sám Jan z Pernsteina volil z Prahy odejeti, nežli dále s králem ve spory se dávati; jen Mitmánek a Melichar Růr z Rorova při něm vytrvali. V určitý den dali se na hradě najíti; Mystopol byl si co zástupce přibral i jakéhos mistra. Toho však král ke slovu nepřipustil, nébrž, ukázav na Mitmánka, pravil: „Však máš svého doktora, ať ten za tebe mluví.“ Mitmánek ujal se tedy řeči. Omluviv Mystopola, sám jako v odpověď na výstrahu, jižto jim při poslední audienci král byl učinil, vytýkaje jim, že se starají o věci potud neslýchané, a hroze, že drzost a nestydatost jejich dovede zkrotiti, toto od sebe dodal: „Jsou mnozí, milostivý králi, kteříž ze zlosti mnoho snad mohou na nás před VKrMstí mluviti k naší zkáze, i to, čehož při nás není, na nás žalovati, proto že my se chceme čistého slova božího držeti, a to, což jest na odpor slovu božímu, že hledíme opouštěti

a z lidí vyvoditi, a pravdu boží, bohdá čistou, podle zákona Páně v jich srdcích uroditi hledíme. Pro kteroužto pravdu všickni, kteříž ji milovali, v nenávisti od mnohých lidí bývali jsou, jakož se i nám to děje, tak že žaloby před mocnými v světě, až i před králi, činívali jsou na svaté. Což i podnes musí se díti; neb svět lásky i pravdy nemůže přijíti, ale ji vyhladiti usiluje, kudy jediné může, užívaje k tomu i mocných a povýšených v světě. A protož, milostivý králi, potřebí jest VKrMsti takovým rozuměti, a poněvadž křesťanský král býti ráčíte, tedy křesťanův a zemí VKrMsti poddaných sluší před pohany a domácími nesvornostmi obhajovati, aby v svém řádu a pokoji a v všeliké časné spravedlnosti všecka království i knížectví se chovala. A s tím dosti ráčíte míti pracovati, to spraviti až nepostačíte. *Než v spravování náboženství a věcí církevních VMstiKr. nesluší se dávati,* zvláště na zprávu lidí postranných. Neb *k tomu od Boha povoláni neráčíte býti, abyste duchovní věci spravovali.* Než v spravování věcí světských Bůh jest VMstKr. postaviti ráčil, v nichžto dosti co ráčíte míti spravovati."

Vyslyšev král odvažnou řeč tuto o mezích moci panovničí, nic na to neříkal, než odložil jim do druhého dne.

Na zejtří tedy stál Mystopol s Mitmánkem zase před králem. Místokancléř Jiří Žabka oznamoval za krále, že se přesvědčil o důvodnosti toho, co administratorovi za vinu kladeno, a že mu pod ctí, hrdlem a statkem zakazuje všecko kázaní bez zvláštního povolení královského. Tu Mitmánek chtěl něco proti tomu mluviti, ale král nedal mu, než přistoupiv k oběma blíže, sám jim mluvil v latině toto: „Víme, jak se vy oba dva i jiní někteří z vás chováte, a jaké neřády působíte po kvasích a hodech. I po frejích chodíte, ožíráte se, a s tím se vším nad jiné lepší býti a je potupovati chcete." Mystopol i Mitmánek pokoušeli se několikráte promluviti, ale pokaždé byli okřiknuti a musili konečně mlčky odejíti.[1])

Po nemnoha dnech potom král, maje odjeti na Brandeys, zavolal staroměstského primasa, hofrychtéře Jakuba od Kos, s některými konšely, i poručil jim, aby slovem královským vypověděli Mitmánka, ať do sedmi dnův po výpovědi všech zemí královských

---

[1]) Červenka l. c. Zpráva jeho šířeji vypsána od Gindelyho Gesch. d. b. Br. I., 262—274. Srov. též Tomkovu svrchu dotčenou rozpravu v Č. Č. M. 1848. I., 451. Dáleji viz paměť o jednání l. 1543 u Slavaty, v díle XXIV.

prázden bude. Tehdy hned ten den, jakž král z Prahy vyjel, pan Jakub, drže ten čas purkmistrský úřad, poslal pro doktora, a tu jemu v přítomnosti konšelův oznámil rozkázaní a výpověď královskou. Mitmánek, vyslyšev to, ptal se na příčinu, proč se mu to děje? co jest zavinil? a kdo naň co žaluje, neb kdo ho viní a z čeho? Žeby to rád věděl. Oni pak odbyli ho tím, „že jim nic není o tom poručeno od krále, aby mu měli jeho viny oznamovati; než, což jest jim poručeno bylo, to že sou mu již oznámili. Tím aby se spravil; oni že s ním více co rokovati nemají, ani oč mluviti, a naprosto že ho více ani slyšeti nechtí; aby šel předse dolův z rathouzu“. On, nevida zbytí, odešel; jenom prý jim, jak později sám vypravoval, jda ze světnice radní, řekl: „Poněvadž vy mne neslyšíte, neuslyšíť vás také Bůh“. Přišed pak na faru, hned se jal stěhovati k někomu tu v městě. A potom třetí den vyjel z Prahy branou poříčskou. Bral se nejprvé k Pardubicům a tu, jakž sami dvořané Pernšteinští vynesli, za nějaký čas se kryl. Potom do Slezska a do Míšně se obrátil.[1])

Z Pardubic psal ještě otci svému o své nehodě, pravě, že chce až z ciziny písemně ku králi se obrátiti, a také k stavům, aby slyšán byl; ti prý také toho mlčením pominouti nemíní.

Neopominul při tom dotknouti se i Bratří. „Jim jest snadno, v koutě býti zmužilým a statečným, když není žádného nepřítele“; však prý zvědí, „co jest to se lvem zacházeti, když na ně to dojde, což na nás dlouhý čas stálo.“

Bratří ovšem nad porážkou jeho jásali. „Velmi jinak zdařilo se panu doktorovi, nežli jest myslil a chtěl. On se strojil býti biskupem českým a tu dojíti moci a slávy. Pročež i titul doktorský přijal. A pod tím chtěl utískati Bratří a pod poslušenství své je podvésti. Čehož mám důvod mocný, že jest na to myslil, když se jest o tom i slyšeti dal. Nebo nedávno před tím vypověděním svým, ano ještě prvé než úřad (staroměstský) obnoven byl, sedě na kvasu při dvou staroměstských konšelích, toto jest promluvil: Když teď, prý, složíme ty některé ceremonie a budeme svého biskupa míti, musejíť i Bratří zkrotnouti, a podvedeme je bohdá pod svou konsistoř. Musejíť se námi spravovati a kněží od nás bráti, ne aby sami světili a tím lid od nás odtrhovali, jakož vždycky činili s tou svou obzvláštností. Než jakž my budeme míti

---

[1]) Červenka l. c.

řádného biskupa podle zákona Páně, přestaneť jim to. Jejich řečem a psaním se uhájíme."

V cizině dlouho Mitmánek nevytrval. Již koncem l. 1543 tajně do Prahy přijel a tu se za některý čas kryl mezi známými. Potom se taková věc donesla krále. I vyzvěděv místně, kde se doktor kryje, kázal jej jíti. Ten čtvrtek před památkou tří králův (3. ledna 1544)[1]) dopaden byl ve tři hodiny na noc na Starém městě v domě Koukolově. Spolu s ním byl jat i hospodář jeho Koukol a Barta či Bartoloměj Netolický impressor, též prý od Bratří „prvé vypadlý posměváček a utrhač jejich". Všecky tři spolu vedli na staroměstskou radnici. Koukole i s Bartou tu dali do vězení, Mitmánka pak o 6. hod. vedli na hrad; neboť král nebyl šel spat, čekaje, až by doktor na horu byl přiveden a do Mihulky vsazen do vězení.

Koukole kázal král zmučiti, chtěje na něm něco vyzvěděti o nějaké listy, kteréž přibíjeli v Praze v ten čas na Jakuba od Kos. Bylоť domnění, žeby to Mitmánek s Bartou a s tím Koukolem působili. Proto Koukol zmučen, ale nic prý se nedoptali toho.

O Mitmánka mnozí ze stavův podobojích, jsouce na sněmu tehdá shromážděni, jednali u krále, aby byl propuštěn. Zvláště se o to přičiňoval Jan z Pernšteina. Rovněž někteří z rytířstva i z měst, jmenovitě Pražané novoměštští, jichž jednou samých ku králi přišlo na půltřetího sta osob, potom měštek pražských mnoho. A ti všickni nemohli nic zjednati u krále. Ani ty měštky, kteréž královou Annu naprosily, že se podle nich přimlouvala také ku králi zato. Ale král všecky oslyšel v tom, až i svou královou. A nejvíce tím všech odbyl, že ho pro víru nedrží u vězení, ale pro jiné obzvláštní věci mimo víru.

Potom pak ještě, když již všickni ustáli byli, a žádný téměř o to nic neříkal, Jan z Pernšteina, stroje se z Prahy jeti, sám se ještě pokusil u krále. Přišed k králi, snažně prosil a žádal, aby JMstKr. ráčil Mitmánka propustiti z toho vězení a na nějaké rukojmě dáti. Pán doložil: „Aby, prý, v tom aspoň lásku královskou k sobě mohl poznati, račiž JMstKr. tím to ukázati, že jeho milostivým pánem býti ráčí". Však ani tu nic neobdržel než dosti tvrdou odpověď, kterouž jemu král dal: „Pomníme my, pane z Pernšteina, když ste Kladsko drželi z prvu, že sme Vás žádali, abyste nějaké ženy zemanky tam ponechali a bytu jí v tom městě

---

[1]) Statuta univ. Prag. či Monum. univ. Pr. III., str. 122.

aspoň na nějaký nedlouhý čas přáli, ale vy ste toho učiniti na naši žádost nijakž nechtěli. A protož poněvadž vy chcete pánem býti i v městech těch, kteráž naše sic dědičná jsou, než že je v jisté sumě držíte: i my také v našich městech dědičných nebo vlastních pánem jsme a býti chceme. A co rozkážeme, chceme, aby tak bylo. A v tom nám nemá žádný co za zlé míti". A po té řeči obrátiv se, šel od něho do pokoje preč. A pán z Pernšteina, sklopiv hlavu, šel nebo jel dolův, a s tím jel ven z Prahy domův.

Brzy potom, stroje se do Špeyeru na říšský sněm, kázal král Mitmánka vyvézti na Křivoklát. V první čtvrtek v postě (27. února) ve čtyry hodiny na noc, vsadili jej v palečnicích (poutech ručních) do komorního vozu a zapjavše vůz, vezli ven z hradu. Dvacet harcířův královských jeli při něm na koních až na Křivoklát. Ale žádný z nich nevěděl, co se v tom voze vezlo; než domnívali se, že nějaké peníze neb klénoty se vezou. A když již na místo přijeli, teprva zvěděli, co sou na tom voze provázeli, že vězně doktora. I tožť byli o to vzhůru a hněvali se, mluvíce, že jsou oni u krále, aby králi JMsti sloužili a při něm jezdili, ne aby mu vězňův hlídali a je zprovázeli. A z té příčiny, jakž se do Prahy vrátili, několik jich vzali odpuštění a jeli ode dvora královského preč a více králi sloužiti nechtěli. Byliť to lidé rytířští z Němec.

Dne 29. června 1544 přijel král opět do Čech, toliko ve dvanácti koních, tak prý stěžně, že všickni jeho služebníci za ním na zad zůstali. Tu pak, když v Praze byl, opět někteří jednali o Mitmánka, a o Bartu, kterýž posud na radnici staroměstské seděl. O propuštění jejich nejvíce stál měšťan staroměstský, Melichar Růr, a několik měšťanů novoměstských, pak někteří z Litoměřic. Podle nich se přimlouvali i někteří z pánův i z rytířstva strany podobojí. Ale král dlouho se toho zbraňoval; až pak po mnohých prosbách vypustil jej z vězení na takový spůsob, že se musil zapsati svou vlastní rukou:

„Jedno, že to vězení a všecko, i to první vypovědění hodně nese a trpí, toho všeho že jest zasloužil."

„Druhé, aby všech zemí královských prázden byl, a že se zase do nich nechce více nikdy vracovati, a pakli by se kde do kterékoli země královské navrátil a v ní postižen byl, aby beze vší milosti hrdlo ztratil."

„Třetí, aby nic zlého o králi nikdyž nemluvil; než což jest trpěl, že jest spravedlivě trpěl, a hodně to vše že se mu děje."

A když se takového zápisu na sebe sám učiniti zbraňoval,

hned měl do věže dolů dán býti, aby více světla neviděl, a tam měl býti umořen. I srozuměv tomu, chtěl-li při hrdle zůstati, musil, jakž chtěli ti, v jichž moci byl, učiniti.

A učiniv ten zápis svou rukou, vypuštěn z vězení, a hned ani do Prahy mu dopuštěno jíti nebylo, než od Křivokláta předse preč ven z země táhnouti musil, kamž věděl.[1])

Kam se nejprvé obrátil, o tom určité zprávy není. Nejpodobnější jest, že pobýval v Sasku a že měl účastenství v přípravách, které se tam dály od kurfiršta Hanuše Fridricha k válce šmalkaldské. Nechybíme tuším domněním, že péro jeho zaměstnáno bylo při pamfletech českých, ježto l. 1546 a l. 1547 četně ve Wittemberce byly vydávány.

Po bitvě mühlberské stal se mu však pobyt v Sasku nehrubě bezpečným, tak že se odhodlal útočiště hledati v Polsku. Do Krakova přijel právě tu dobu, kdež se tam návštěvou u krále Zigmunda Augusta nacházel pruský vévoda Albrecht. Nebylo ho tajno, že se Bratří k vévodovi chtěli obrátiti, aby jim dovolil usaditi se pohostinu v zemi jeho. Tu pak probudila se dávná jeho k nim hořkost i neopominul užiti té příležitosti, aby jim citelně uškodil.

S vévodou byl Mr. Jan Funck (Functius), kazatel Kralovecký. S tím sešed se Mitmánek, jal se Bratří, jak moha pomlouvati. Apologie od l. 1538 nikterak prý není dílo jejich, aniž také konfessí, kterou podali králi Ferdinandovi. Vše to prý vypracováno od osoby cizí. Učení jejich naprosto se liší od konfessí augspurské; jsouť prý ariáni a novaciáni. Následek toho byl, že nejen Funck ale i sám vévoda počali s nedověrou hleděti na vystěhovalce, tak že dosti stálo namáhání, nežli jim dáno dovolení k stálému pobytu.[2])

Z Krakova odebral se Mitmánek na Červenou Rus i vstoupil tam co vychovatel nebo kazatel ve službu k majetníkovi statku Dzedziłowa, položeného severovýchodně ode Lvova za Jaryczewem. Odtud odešed, byl v podobném tuším postavení l. 1551 v nedalekém od Zborowa Zarudzi.[3]) Z pánův, s kterými měl bližší svazky, jmenuje Jawornického a Žerawińského.

---

[1]) Červenka l. c. U vypravování o uvězení, o přímluvách a propuštění Mitmánkově skoro doslovně sledovali sme bratrského historika. Srov. též Zimmermannovy Příběhy za Ferdinanda I., díl I., str. 203.

[2]) Br. Jana Černého zpráva o opatření Bratří našich v Prusích v Arch. bratr. VIII. — Fontes XIX., 85 sld. — Gind. Gesch. d. b. B. I. 334, sld.

[3]) Tak aspoň čteme datum na listě z r. 1552. Zarudzie leží jihozápadně u samého Zborowa.

V zemích polských nejednou zkusil nepříjemnosti, spůsobené mu proněvěrou. Hned první rok pobytu jeho připravil jej jakýs nátvařný přítel pěknými řečmi a sliby o 56 zlatých, o dobrý kožich, o štuk čistého šamlátu, tak že mu nezůstalo než 13 zlatých, kožich, koberec a kůň. L. 1551 měl již asi 150 zlatých pohotově, i chystal se sumu tu poslati otci, aby za ni u Broda koupil vinici. Tu najednou, když prý byl v místě neobranném, stal se pokřik, že Tataři táhnou. Všecko dalo se na útěk. Zmatku tím povstalého užil služebník, a Mitmánkovi pobral nejen jeho vlastní peníze, ale i ty, které od jednoho přítele měl u sebe na schovanou, a se vším utekl. Dlouho měl Mitmánek co dělat, nežli nahradil to, co pod věrnou jeho rukou přislo na zmar. I l. 1552 okraden byl v nemoci od nevěrného sluhy.

Psaní a jiné posilky k otci a od otce přes Lvov a Krakov opatřoval mu přítel jeho, písař v Lipníku, jménem Pater. Ale události se některé příhody, které jej přiměly k opatrnosti a posléze snad i všecko dopisování přerušily. Na Červené Rusi nejen on, nýbrž i mnozí jiní z Čech, jmenovitě Kašpar Fluk z Rabšteina, žili v „pohostinství". Tu přicházeli prý špehéři, kteří se po nich po všech potazovali. Jeden takový vyptával se po něm nejednou ve Lvově i v Zarudzi pod barvou nějakého jemu z Čech vyřízení. I bylo domnění, že týž cizinec na Mitmánka, když si jednou l. 1551 v létě ze zámku pod město vyšel na procházku, z ručnice vystřelil, tak že „kulka mimo samou hlavu letěla a svištěla". Proto žádal otce opětovně, aby ne každému věřil a na něho se nic ani od Poláků a kupců nevyptával. Posléze pak i v listu svém datování z určitého místa vynechal, toliko, „v Rusích" že píše, doloživ.

Posledním tímto listem, 1. února 1553 psaným, končí se všecky zprávy o muži, kterýž při všech svých pobloudeních jeví se co osobnost zajímavá, nehledíc ani k tomu, že v Čechách svou dobou dosti značnou rolli hrál. Již přísnost, s kterou Ferdinand I. o to stál, aby jej učinil navždy neškodným, kdežto se k Mystopolovi, ačkoli tento vyšší než Mitmánek místo zaujímal, konečně milostivým ukázal, dosvědčuje zřejmě, že nebyl osoba obyčejná. Neméně svědčí o jeho v Praze oblíbenosti veliký počet přímluvců, kteří se zaň u krále zasazovali. I samo záští Bratří naproti němu není bez významu. Za slabého panovníka bylo by se mu jistě podařilo, spůsobiti v náboženských věcech českých aspoň takový převrat, jako nedávnému jeho předchůdci, Mr. Havlovi Caheře, jemuž i co

do odpadlictví, i co do snah po místě biskupském, i co do konečného vyhnanství byl roven, jakkoli se co do povahy ke svému prospěchu od něho lišil.

Listy Mitmánkovy k otci zachoval Br. M. Červenka, vloživ je do svého „Poznamenání některých věcí paměti hodných“, o němž v poznámce na str. 105. zpráva podána. Čtenář nám jistě přisvědčí, že mají více než v jedné příčině důležitost pro dějepis domácí, zvláště pak pro historii mravův. Nadto pak jsou výmluvným důkazem oddanosti synovy k otci, jevíce s nelíčenou upřímností i ctnosti i vady původce svého.

Opatrnému panu Janovi Mitmánkovi, otci mému milému v Brodě Uherském.

(Z Basileje, 24. listopadu 1533.)

Milost a pokoj od Boha Otce i Pána Ježíše Krista buď Vám za pozdravení a za dokonalé potěšení vzkázána, můj milý pane tatíku! O Vašem zdraví z srdce bych rád slyšel aneb psaní viděl, i také o věcech časných, kterýchž Bůh k životu přidává, jak se Vám vede; nebo láska a milost přirozená tyto věci mysli mé často předmítá a pečlivého mne činí, kterakž se zdraví Vaše i také jiné věci mají. Nemálo mi také mysl mou zaneprazdňuje a zarmúcenou činí ten dům v nově koupený, ano raději poustka, kterýžto k Vaší věci zhola není příhodný; nebo nenapomáhá k odpočinutí těla i mysli Vaší, ale ponouká k ustavičné práci a k mnohé péči a starosti znamenitou příčinu dává. Což jest mně nevýmluvně těžké, že Vy místo odpočinutí a pohodlí práci vésti musíte, místo potěšené mysli starost a ustavičné fresování. Tyto věci před časem přirození kazí a udušují. By možné bylo, abyste ten dům prodali, bezpochyby že byste došli zdraví, a potěšenější mysl Vám byla, a mně také. Ačkoli já vím, že starostí a pečováním mým žádného polehčení starosti Vaší neučiním, ale nemůž přirozený svazek roztržen býti, když vidím starost, zármutek, péči, abych jí účasten nebyl. Bych já se pak tomu bránil jakkoli, nic tomu neučiním. V tom ve všem žádného potěšení nenalezám, než to, že Bůh milostivě se zavázal a zaslíbil lidskému pokolení, kdož by koli v něho věřící byl, že se nechce zapomenouti, nechce opustiti, ale pomoci. Jeho slovu věřím a jím se těším, že neopustí, ale pomůže, zármutku potěší, v práci posilní. On ještě takový jest pán, že s strany jeho nic nesejde, ale s strany naší mnoho schází.

O mně vězte, že sem, děkujíc Pánu Bohu, zdráv, a Pán Bůh mě lépe opatruje, než sem já na to uměl mysliti. Nyní jsem v Basilii, tu neděli před sv. Martinem sem přišel; o mne se nic nestarejte, neb Pán Bůh se stará a o mne péči má. Také je u nás povětří čerstvé; neb jsou hory blízko: s jedné strany hory, vlaskou zemi dělící s basilejskou zemí. Asi dvě míle od nás také víno reynské lacino jest. Piva nemají u nás. Reyn skrze město teče, voda velmi čistá. Také u nás Pán Bůh svítí sluncem čtení svatého, kterýmž jak

potěšuje tak posilňuje každého věřícího. Než kdyby Pán Bůh byl farizejského ducha milovník, jako u vás někteří jsou, a něco na rouchu neb na oděvu sprostém obliboval více, než na krásném a ozdobném: tím jsem dobře jist, že by byl evangelium v hořejší Germanii neosvítil, ale byl by jich nechal v starodávním modlářství. Nebo vedle Reyna veliká říšská města leží: Vormus, Štrospurk neb Argentina, Basilia a jiná mnohá znamenitá města. V těch městech měšťané a měštky v pěknějším rouše chodí, než v Moravě páni. A ačkoliv tak krásně chodí, nic sobě toho neošklivil, ani jich proto nezavrhl aneb odcizil od sebe a od svého slova, ale dal jim své slovo a svého syna v jasném světle, aby ho pravě poznajíce, mohli se ho držeti. Viděti snadné jest, že Bůh na ty věci nic nedbá, aniž jemu jest milejší ten v šeré sukni nežli ten v zlatohlavě. Ó by to Pán Bůh dal, aby toho farizejského ducha milovníci, své myšlénky marné pustíc, slova jeho se chopili, kteréžto nevolá na ty zevnitřní věci, ale pronikáť k srdci, a ukazuje jeho zkázu, křivolakost, nevěru, tvrdost, nedoufání, nebázeň, zoufání. Ty věci slovo božské tresce, a naši basilejští kazatelé velmi pěkně a rozumně to lidem předkládají, na každý den dvoje kázání činí; lidé rádi jdou na kázaní slova božího.

To sem také oznámil, abyste věděli, že nejsem mezi Turky a marnými křesťany, ale mezi pravými milovníky slova božího, a dopustí-li Bůh na mne smrt v Basilei, mám podle slibův božských jistou naději, že když jest můj i Váš Spasitel, tam s ním budu; neb on svých slibův nepřivázal k národu jednomu, k druhému nebo třetímu, buď k Moravanům, k Čechům, k Uhrům, ale vůbec všem slovo své vydal; kdož je slyšel, můž srdcem věřiti, ježto všecko v jistotě má, což to slovo slibuje. Protož já, jest-li vůle boží, nic s menší nadějí smrti neočekávám v Basilei, v Argentině, i kdež koli, než jako v Čechách neb v Moravě.

Budete-li mi kdy psáti, oznamte mi, jak se má strýc, a Petr náš, a jiní dobří přátelé, a zapečeťte dobře listy a pošlete Lukášovi neb Valentovi do Boleslavě, a oni dodadí do Wittemberka, a z Wittemberka také poselství časem svým bývá. Pozdravte ode mne Valenta, Bezděka, Martina, mlynáře Žampacha, Martina Němčanských i jiných všech přátel dobrých, jichž nejmenuji. Dej milý Pán Bůh, jest-li vůle jeho svatá, nám se spolu ve zdraví shledati.

V sobotu večír před svatou Kateřinou anno 1533. Dán v Basilii nad Rýnem. Pozdravte ode mne kněze Jiříka.

Václav syn Váš,
rukou vlastní.

Panu Janovi Mitmánkovi, panu otci mému milému.

(V Praze, 15. června 1539.)

Milost a pokoj Pána Jesu Krista buď Vám za nejpotěšenější pozdravení vzkázán, pane tatíku můj milý! Nepřestávám žádati Vám od Boha zdraví a v něm vše o dobrého i všemu Vašemu domu. A známo Vám činím, můj milý pane otče, že jsem z daru všemohoucího Pána Boha zdráv a dobře se mám, a jsem již v Praze, místo a byt poctivý a slušný v kolleji mám, se všemi pány mistry v dobrém přátelství jsem, a podle toho i u jiných dobrých lidí a pánů přízeň mám, a s měšťany nejhlavnějšími se dobře znám. Také, k čemu by

mne Bůh kdy obrátiti ráčil, budu míti od nich k tomu hojnou pomoc, nýbrž mám na sebe laskavé pány, kteříž mi se všelijakým přátelstvím zakazují.

Divně Pán Bůh se mnou nakládá. Kterýmž sem se někdy své duše byl svěřil, ti bez mého zavinění nelibost a nepřízeň ke mně vzavše, mnoho zlého mně pod zástěrami divnými činiti usilovali, a mnohých věcí dovedli, i pány některé proti mně postavili. Úklady (ješto sem o nich nic nevěděl, až pozdě a to velmi z daleka, tak že na původ nelze se snadně doptati, když není svědků) mně sou činili, ješto bych já se snáze smrti nadál, nežli toho, co se mi dálo. I měl sem z těch věcí veliké zármutky, sám sem je jako hořký traňk požíval, příčin k nepřízni a k nelásce sem jim nedával; avšak s tím se vším nelásky a nepřízně sem ujíti nemohl. A k tomu divných útržek, pomlouvání, posměchů, tajných i zjevných, učinil sem si, mnohému nerozuměje; a proto nic nechtělo prospívati, vždy se těm nábožníkům nelíbilo než mé lehkosti hledati a ke mně u všech lásku a přízeň bořiti. A ještě sem to vše chtěl rád mimo se pustiti, kdyby byla čáka k lepšímu. Až když sou poslední završili, a tomu překazili svými šibalskými, chytrými a lstivými řečmi, že sem do Wittemberka nejel přede dvěma léty s synem páně Slavatovým, ješto sem byl k tomu velikými prosbami z Wittemberka vytažen, a konečně hned sem se zase navrátiti měl, až oni, jako sem řekl, šibalstvo kujíc a mně zle učiniti se snažujíc, vždy sou toho dovedli, že sou tomu překazili, abych s tím svrchu jmenovaným pánem do Wittemberka nejezdil. Ale že to se jim nezdařilo, co sou chtěli, neb sou se tak domnívali, že když mi v tom překazí, musím se jim modliti a jich podnože býti, a tím se chlubívali, že ty učené budou opíchati, a že je dadí do trlice. A naprosto sou nic nepřemýšleli, než aby z mé hanby, lehkosti, útržky a jiných neslušných věcí sami byli zvelebováni a v tom aby své potěšení měli. A já vida jejich šibalstvo, uložil sem, v jich rejd více nedávati se, a teď sem dvě léta bez nich, nechav jich na pokoji. Lépe sem se měl a mám, než se oni domnívali. Avšak tu ani odpočinutí neměli. Vidouc, že mnohé znamenité (muže) k sobě velmi příznivé mám, rozličnými chytrými, postrannými řečmi o to se zasazovali, aby těch ke mně lásku zbořili. Než že jim to není tak setkáno, jak sou nasnovali. Ač u některých dovedli, co sou chtěli, však tím mně mnoho neuškodili. Nežť, bychť se chtěl zlým za zlé odpláceti, mohl bych to učiniti.

A tak tyto všecky věci, kteréž koli proti mně brali ti mníškové, tak sou je předsebrali, že není snadno koho zač ujíti; tak tu z daleka jde, že se na soukupa a na hlavu nelze doptati. Ale když každý nepřátelství se bojí, nechce žádný svědkem býti. Proč je to Pán Bůh na mne dopustil, že sou se tak ke mně nepřátelsky měli, ač vůči netřeba lepších přátel, ale kromě očí hned jináč? Nechžť Bůh mezi nimi a mnou soud činí.

Až sem pak teď i do Prahy přijel, sa mnohým psaním k tomu dávno od pánů mistrův potahován i od jiných dobrých přátel, tu sem lásku upřímnou a znamenitou k sobě shledal, ježto sem na ni prvé nikdy nemyslil. Anobrž kdež sem se domníval, že sou moji nepřátelé jako v stádě antikristově, proto že sme je drželi za svět a antikrista, tu sem jináč v skutku shledal, jedno že nejsou svět ani antikrist, než také dobří křesťané, Pána Boha se bojící, a potom shledal sem místo nepřátel velmi dobré přátely. Nad čímž mniši bezpochyby, když to uslyší, zármutek míti budou; nebo by oni tomu převelmi rádi byli, aby všickni tak se ke mně měli jako oni. Jáť Pána Boha chválím, že-tě mi skrze mnohé příčiny oči otevříti ráčil, abych viděl, že není všecko zlato,

co se lskne, a že není Kristus vězněm těch mnichův, ale že jest všechněm, kdož jsou koli věřící, tak obecný jako slunce, kteréž všem světlost svou rozstírá.

Bychť byl neměl velikých k tomu, častých a znamenitých příčin, nebyl bychť já na ty věci mohl hleděti. Byl bych tvárnostmi svatosti a barvy zevnitřní podveden, oklamán a zaslepen. Jakž mi-tě koli Pán Bůh k tomu pomohl, abych porozuměl, že všudy v církvi věřící může spasen býti, by pak o Litomyšli, ani o Boleslavi i o Boleslavských nic nikdy neslyšel; ale by pak i v Rousích (sic), v Moskvě, i mezi Tatary a mezi Turky byl a kdežkoli, když má víru pravou v Krista, dobře může spasen býti. Nad to pak tu spasení jest, kdež se Kristus vyhlašuje, a kdež ten jeho hlas mnozí s vděčností přijímají. Což se děje všudy v Čechách, netoliko u těch mnichů Boleslavských, ale ve všech téměř městech královských a panských, ač někde lépe a světleji, a někde též temněji. V Praze u nás mnoho jest předně dobrých kazatelův, kteříž světle evangelium káží; což ti budou antikrist? Pane Bože, zachovej toho rouhání!

Protož, můj pane tatíku, pro mne budou-li Vám chtíti zármutek činiti, nepřipouštějte toho k sobě, a nedejte se na to navozovati, jako bych se Krista pustil. Že já s nimi tak nejsem, jako prvé: Krista sem já se nepustil, nýbrž se vší obcí křesťanskou sem se Krista chopil, na sektu nic nedbaje, kteráž by sama chtěla Krista u sebe co jiného nesvobodného vězně míti. Tomu jestliže odpírají, že ho nechtí toliko u sebe míti, nechažť jiných tak směle nepotupují. Neb jinde také dobří křesťané jsou, jako u nás. V Praze (tím jsem dobře jist), že se více dobrých křesťanův najde, než v Boleslavi, aneb v Litomyšli, anebo v Brodě, ačkoli není v Praze Bratří. Zase na druhou stranu víc se zlých křesťanův aneb s jménem křesťanským nešlechetných lidí zlořečených a bohaprázdných najde v Praze, nežli v Boleslavi, anebo v jiných městech; a to zase ne proto nešlechetných mnoho, že tu Bratří mnoho není, ale protože jest lidu veliký počet, v němžto i dobrých znamenitá suma může se najíti, a zlých také veliký počet může se spatřiti; nebo více koukole u veliké hromadě pšenice nachází se, nežli v jedné čtvrti. Nemajíc se Bratří čím chlubiti a honositi, z kterékoli strany chtí jiným rány dělati, tu stranu hned také na sobě samých odkryjí a raněni býti mohou.

Pán Bůh rač dáti, aby sekty, různice a roty v srovnání, v lásku a v křesťanský mír uvedeny býti mohly!

Rád bych slyšel, jak se máte, můj pane tatíku! Prosím Vás, pište mi, a toho psaní, zdá-li se Vám, žádnému neukazujte, aneb učiňte, jak se Vám zdá; však já na žádného nic nedbám, než bude-li toho potřeba, a nebudu-li moci pokoje užiti, před některými budu je jejich vlastními barvami malovati. Kteřížto rádi mluví, co se jim líbí: i spravedlivé bude, aby slyšeli, co se jim líbiti nebude.

Dejž se Vám Pán Bůh všemohoucí dobře míti. Dán v Praze na den sv. Víta, anno 1539.

Václav syn Váš,
manu propria.

Panu Janovi Mitmánkovi, panu otci mému milému.

(V Praze, 30. listopadu 1541.)

Milost a pokoj Pána našeho Ježíše Krista buď Vám vzkázán místo synovského pozdravení, pane tatíku můj milý! Z psaní Vašeho, kteréž ste mi učinili po felčarovi, velmi jsem potěšen; nebo sem porozuměl, že jste z daru Pána Boha zdrávi a dobře se máte. O mém zdraví vězte, že jsem od Pána Boha zdráv a dobře se mám, o čemž Vám širší zprávu felčar poví. Ale tak mnohými sem věcmi a nesnázemi lidskými zaměstnán, že častokrát ani jísti ani píti času nemám bez překážky, někdy od lidí, někdy od domácích, někdy od přespolních, kteréžto příčiny činí mi trápení mnoho a mému zdraví mnoho škody přinášejí. Dotýkáte, že sem Vám žádného psaní neučinil. Nedivte se tomu nic; nebo sem času neměl žádného. Často se mi trefuje, celou noc psaním ztráviti a to velmi pilným; což pilnějšího, to někdy (ve dne v noci) píši, a mnohých věcí na straně nechávám. Musil bych míti čtyry hlavy, a ještě bych nemohl tomu, což mi náleží, dosti učiniti. A mne šibali pokrytí jináč přetvořují, říkají: „Co jemu škodí, ano pěknè jde přes rynk ku pánům na kollací nebo na kvas.“ Oni nevidí, co já při tom mám. Přijdu-li k panu purkmistrovi, nikda (o své ujmě) nejdu, než jsa od mnohých lidí prošen, abych jich věcem prospěl a těžkosti jich u pana purkmistra předšel, za ně se přimluvil. A to já činím pro lidi chudé rád. Však Vašim nábožným to nic není. Bych se chtěl nad nimi mstíti, mám dosti příčin. Potrpím do času.

Kdež mi píšete, pane tatíku můj milý, že u Vás mor, vězte že i v Čechách na mnoha místech panuje. Co od Boha, to rádi snášejme. Kdo se narodil, umříti musí. Pán nebeský rač Vás i nás ve zdraví chovati do své svaté vůle pro obecné dobré. A poněvadž pak morní povětří překáží, teď Vám, pane otče, posílám dražšího lékařství nežli stříbro i zlato, kteréž od nejznamenitějšího král. doktora darem dané mám; tím se s Vámi rozdělím. Když uznáte zlé povětří, tehdy ráno šestou částku toho jednoho kousku snězte, prvé než z domu vyjdete na povětří. Jest takové moci, že srdce posilňuje, mozku i jiných věcí. Kromě zvláštního božího dopuštění nebrzo se kdo nakazí, užívajíc toho lékařství.

Nemám času k psaní, ač bych měl mnoho k Vám psáti, i musím nyní tak nechati. Pozdravte ode mne paní matky a všeho Vašeho domu i se paní Kateřinou. Pozdravte paní (streyně) i Jana bratra mého, manželky jeho Anny, Poláška, Elišky a jiných přátel dobrých, jichž není čas vyčítati. Pán Bůh všemohoucí rač nám dáti zdraví a v něm všecko dobré, a abychom se ještě, jest-li jeho svatá vůle, v dobrém zdraví shledali. Amen. Dán v Praze tu středu před početím Pána Krista 1541. Kvapně sem psal, maje již hlavu mnohým pilnějším psaním velmi obtíženou; nevím, vyčtete-li vše. Prosím, odpusťte; nouze vůle nemá.

Václav, syn Váš, v písmě svatém doktor,
kazatel u Matky Boží v Teyně
v Starém Městě Pražském,
manu propria.

Panu Florianovi sem chtěl rád psaní učiniti, i neměl sem kdy; neb sem byl již celou noc psal, a toto nejposléze, a potom sem měl jinou práci v kon-

sistoři. Nechažť mi nemá za zlé. Posílal sem k jeho pánu, Václavovi Černému, chce-li jaké psaní učiniti, i nebyl na ten čas doma; a protož panu Florianovi ode mne mnoho dobrého vinšujte i jeho paní manželce. Pana kmotra Skutka ode mne zvláštně pozdravte, nebo se ke mně měl přátelsky, pana Valenta, Svatoše, též i pana kmotra Rokyty, ač se ke mně měl, vím že z návodu nábožných pokrytých lidí, neochotně, jako by mne neznal; všehoť jemu dobrého přeji.

Byl bych zapomněl pana primasa i paní pozdraviti, protož jim vše dobré ode mne oznamte.

Moudrému a opatrnému panu Janovi Mitmánkovi, měštěnínu města Brodu Uherského, panu otci mému milému.

(V Praze, 12. března 1542.)

Milost Pána Boha otce všemohoucího a pokoj Pána našeho Ježíše Krista rač s Vámi býti, pane tatíku můj milý! Zdraví a v něm všeho dobrého Vám od Pána Boha všemohoucího žádati nepřestávám. Pozdravení Vašeho, i paní matky, i paní streyně, i všech jiných přátel vděčen sa, děkuji a žádám, že též ode mne všechněch zejmena pozdravíte laskavě. O mém zdraví vězte, že já zdráv jsem; z daru Pána Boha všemohoucího, dobře se mám. Kdež pak dokládáte o ráně boží morové u Vás, tomu ačkoli jako člověk nerad jsem, a obávám se za Vás, ale však v tom ve všem dále kročiti nelze, než říci: Děj se vůle boží. Lékařství proti nakažení mornímu rád bych poslal, ale nemohu pro dvojí příčinu. Jedno že pana doktora svého, kteréhož se radami při svém zdraví spravuji, doma nemám. A bych pak i měl, druhá jest příčina krátkost času, aby mohlo to dobře v apotéce uděláno býti. A na tento čas ani pro sebe nemám žádného konfektu, ani prachu ani maršelku[1]) proti mornímu povětří, abych aspoň ty Vám poslal. A již od několika drahně nedělí sem toho nic strojiti nedal; nebo u nás není povětří nakažené, škodné, jako bylo na podzim a v zimě. Než tuto Vám radu dávám: Ráno, jakž vstanete, kažte pelyňkem kaditi v domě, v světnici, v síni a čiňte tak několikrát za den. Však se může najíti pelyněk suchý; palte jej s senem jeho buďto na svíci, buďto na uhlí. Pak-liže byste mohli míti dřevo jalovcové i s jalovcem, tím buďto tak podobně, jako pelyňkem, kaďte, nebo já tak také každý den vždycky sem činiti rozkázal, mnohokrát, když bylo povětří zlé; pak-li nemáte jalovce s dřevem, ale můžete samým jalovcem kaditi, nasypíc na uhlí řežavé jalovce dobrého a nového. Hned ráno vezměte šest neb sedm zrn jalovce dobrého a jezte; to zahání vítr zlý. Na druhý den vezměte kořen bedrníkový, tolikéž prospívá. Třetí den vezměte maličký kus cicváru jako půl hrachového zrna: ten také pomaličku rozžvýkejte a pohltněte, anebo pod jazykem, což můžte nejdéle držte. A zvláště pak, jda na povětří jiné z domu, také někdy jedno zrno bobkové ráno přijměte: jest dobré. Tyto jsou všecky věci domácí a snadné a prospěšné. Jedné to pomněte, abyste každý den tak pořádně to brali, jakž tuto píši; nebo kdyžbyste kteroukoli tuto věc jednou každý den přijímali přes

---

[1]) Vlastně **mašlaku**, pilule z konopí poskonných. Viz Matzenauer Cizí slova, str. 252.

třikrát nebo čtyřikrát, málo prospěje. Než když tak budete proměňovati, dnes jalovce a zítra bedrník, a tak po pořádku bráti, tedy užitečné.

Co se čeledi dotýče, ti také ať jeden den užívají jalovce, druhý den bedrníku a třetí den bobek, čtvrtý den libeček místo cicváru; nebo jest nedrahý a dobře prospěšný. Však malým pacholátkům netřeba než tři neb nejvíc čtyři zrna jalovce; nebo by jim škodil; též půl zrna bobku.

Tu sem krátce poznamenal, ježto tyto všecky věci doma máte, a ač jsou věci domácí, však jsou častokrát tak užitečné, jako některé z zámoří. Také na to pomněte, abyste na jiné povětří a zvláště pak k nemocným nechodili s lačným žaludkem, než vždy něco pojezte, a časem tlučeného bobku s vínem teplým nemnoho, asi půl skleničky, vypijte. K tomu do lázně nechoďte, neb se tu mnoho lidí nakazuje, a v lázni jeden nakažený ve čtvrti hodině více jiných nakazí, nežli vně za několik dní. A jestliže byste nemohli bez lázně býti, tehdy jděte tehdáž, když není lidí, jako v středu a velmi časně v sobotu; avšak přijmouce před tím časem dryáku s vínem hodinu anebo dvě, a nejísti nic asi za pět hodin, než vypotiti se čistě. Tak by něco lázně prospěla.

Dále píšete, co se dotýče spomoci proti Turkům, páni Čechové na tom jsou, aby táhli, ano i hejtmané sou zvoleni, a na ty dráby znamenitá berně sebrána. Král JM., pán náš, jest v Říši, jedná o pomoc; ale ještě nic jistého nevím, již-li jest co zavříno v Říši. My v našich kostelích ustanovili sme, aby každý den modlitby se dály, aby Bůh ráčil toho nepřítele ode všeho křesťanstva zahnati. Zpívají se litanie s vzýváním jména Trojice svaté. V pondělí pak všecko kněžstvo pražské a znamenitý počet lidu schází se do Teynského našeho kostela hlavního, a tu jest kázaní, a po kázaní litanie se zpívá. Item ve čtvrtek opět všecko kněžstvo pražské schází se do Teyna. A páni také ten den a čas nejdou ani na rathauz, až po kázaní a po modlitbách. Chodíme s processí po kostele, k Bohu volajíce za smilování. Ale tuto nám se Bratříkové posmějí, že s processí chodíc Boha prosíme; není div! Oni se prvé mnohým věcem smáli, a již sami je ujali. My to číníme chodíc s processí s křížem toliko, abychom i tím skutečně a zřetelně ukázali, že nás žádný jiný z moci pohanské vytrhnouti nemůže, než ten, kterýž jest za nás těžké muky a bolestnou smrt na kříži podstoupiti ráčil. A máme této věci hojně příkladův při starých křesťanech, že oni také v takových těžkostech a nebezpečenstvích takové žalostné litanie a prosby s chozením za křížem ustanovovali, vítězství se nadějíce v samém vítězství ukřižovaného Ježíše Krista, kteréhož vítězství znamení pozůstaven kříž.

Rač Pán Bůh naše, Vaše i všeho křesťanstva uslyšeti prosby, a to vše mocí svou božskou u křesťanů napraviti sám, proč toho ukrutného Turka posílá. Amen. Dej se Vám, můj milý pane otče, všemohoucí Pán dobře míti, a jest-li vůle jeho svatá, nám se v dobrém zdraví shledati, a prosím Vás, že ode mne všech našich milých přátel pozdravíte, kterýchž zejmena nemám kdy připomínati; nebo toto velmi kvapně píši, jsa velkými věcmi zaměstknán.

Dáno v Praze třetí neděli v postě léta 1542.

Václav doktor syn Váš,
svou rukou vlastní.

Moudrému a opatrnému panu Janovi Mitmánkovi, měšťěnínu města Brodu Uherského, panu otci mému milému.

(V Praze, 4. dubna 1543.)

Milost a pokoj boží budiž s Vámi se všemi, pane otče můj milý! Amen. Psaní Vaše jest mi dodáno od Chrudimského v celosti, na kteréžto psaní nemám času odpověd dáti pro svá mnohá zaměstknání, a také hned, když toto píši, čekají mne s vozem pan administrátor se panem Ungnodem. Máme odjeti o nějaké znamenité jednání mezi pány předními v Čechách, o nějakou nevoli. Ta příčina mně překážku činí, tak že nemohu několik slov volně napsati. Že jest Vám Pán Bůh k zdraví dopomoci ráčil, pane otče můj milý, jsem z toho velice potěšen. Já na svém zdraví nemám se velmi dobře. Kašel mám velmi ukrutný, tak že spáti málo mohu, a z toho mne hlava velmi bolí.

Kdež něco dokládáte, jak moji nepřátelé dobře o mně nemluví, vězte, že mne to tejno nic není; ale já více a více učím se trpěti, a také to vím, že zlý nemůže než zle o každém dobrém smýšleti i mluviti, a dobrý také dobře. Protož Vás, pane otče, za to prosím, že k sobě postranním řečem nedopustíte: nebo já s boží pomocí vždycky sem dobrého jména a své pověsti více šetřil nežli stříbra a zlata, a více nežli ti všickni naopak svatí lidé, kteříž o mne zle smýšlejí; měříce sami sebe po sobě hádajíc, i o mně i o jiných dobrých lidech tak se domýšlejí, jacíž jsou sami. Nechať takoví utrhači sami na sebe pohledí, a pokání jakž i z jiných hříchův tak i z falešného utrhání činí. Já kdybych neměl křesťanské povahy, uměl bych se jim odplatiti, nevymýšlejíc nic, než což samo v sobě pravé. Rač Pán Bůh všem nepřátelům mým odpustiti a je napraviti; tohoť jim srdečně žádám.

Žádost máte, pane otče můj milý, abych k Vám přijel. Věřte tomu, že jak toho žádostiv jsem; ale pro veliké zaneprázdnění své a práce mně náležité nemohu toho učiniti, leč Pán Bůh to nějak změní. Kdybyste byli zdrávi a byl pokoj, já bych raději to viděl, aby Vy ste ke mně přijeli; ale nesmím Vás o to starati. Bude-li vůle boží, může ten čas přijíti, že k Vám přijedu, než na ten čas nevidím k tomu žádné možnosti. Dejž Vám Pán Bůh všemohoucí, můj milý pane tatíku, dobré zdraví a v něm své svaté a božské požehnání. Amen. Zaměstknání mně nedopustí šíře psáti.

Dán v Praze den sv. Ambrože léta Páně XXXXIII.

Doktor Václav, kazatel
v kostele Matky Boží před Teynem
v Starém Městě Pražském, syn Váš,
manu propria.

Moudrému a opatrnému panu Janovi Mitmánkovi, měšťěnínu města Brodu Uherského, panu otci mému milému.

(Tuším že v Pardubicích, asi v srpnu.)

Milost boží rač s Vámi býti. Amen. Pane tatíku můj milý! Nemaje času volného, krátce Vám píši. Mám za to, že ste slyšeli o mé příhodě, kterak

král, nemoha tak mnoho žalob snésti nepřátel mých, mne pro slova božího kázání vypověděl, a proto že sem i před ním mnohokrát stávaje, pravdu směle mluviti jemu obyčej měl. A tak z mnohých a rozličných žalob a příčin příkře a ukrutně mne vypověděl. A protož, pane tatíku můj milý, za to žádám, že sobě té mé těžkosti nic ztěžovati nebudete, ale rozpomenete se, že jest Pán Kristus svým věrným, a zvláště pak kazatelům, ten kříž předpověděl, pravíc, že je budou honiti z města do města. Já na krále se nic nehněvám o to, nébrž za něj Boha prosím, aby jemu ráčil srdce otevříti k slovu svému. Já nyní pobudu kromě královských zemí, a v tom času chci králi psáti a k stavům, žádaje abych slyšán byl. A stavové naši také toho mlčením pominouti nemíní.

Zpráva mne došla, pane tatíku milý, že by Bratří zvláštní měli potěšení z toho, což se mně přihodilo. Povězte jim tak, že se nemají z čeho radovati, neb já s panem administrátorem byl sem více než půl třetího léta co na špici, jednak psaním bráníc své pře a učení pravého před králem, jednak před ním stávajíc osobně, a odtud sme vyznávali jemu ne k vůli, až již nemohl více strpěti. Nechať čekají Bratří na sebe nějaké pohromy; ale jim jest snadno v koutě býti zmužilým a statečným, když není žádného nepřítele. Tuť potom zvědí, co jest to se lvem zacházeti, když na ně to dojde, což na nás dlouhý čas stálo.

Nemám času k psaní; bude-li vůle boží, někdy po svatém Havlu já Vás navštívím, až prvé nějakou odpověd od krále vezmu. Dejž Vám Pán Bůh všemohoucí dobře se míti. Dán &. Tak všechněch přátel ode mne velice pozdravte, jichž zejmena vyčítati není kdy.

Doktor Václav, syn Váš.

Panu Janu Mitmánkovi, otci mému milému.

(V Dědilově, 25. července 1549.)

Milost a lásku synovskou s vinšováním zdraví od Boha všemohoucího strany obojího života. Vzkazuji Vám, pane otče můj milý, že z darů milosti Boha všemohoucího zdráv sem a dobře se mám, o čem sem šíře Paterovi i v prvním psaní oznámil. Pán Bůh všemohoucí i v cizích zemích tak mne opatruje a dobré přátely dáti ráčí, mimo můj rozum i mou naději; z čehož se mnou chvalte Boha z lásky jeho svaté. Amen.

Oznámil mi Pater, přítel Váš i můj zvláště věrný, že nějaká těžkost pro rukojemství na Vás jde od Hrdého. Čemuž jsem velmi nerad. A kdyby mohlo k nějaké smlouvě přijíti s menší škodou, bylo by dobře; pakli vždy bez škody nebude, za to prosím, pane otče můj milý, abyste se o to nestarali a nefresovali; nebo i to nepřijde bez božího dopuštění, však skrze lidi. Nebo pravé jest povědění Pána Krista, že ani jedno vrabčátko nepadne na zemi bez vůle otce jeho, a poněvadž tak malý a lidem více škodný než užitečný ptáček nepadá na zemi bez vůle božské: nad to pak na člověka nemůž přijíti a připadnouti ztráta ani veliká ani malá bez vůle a uložení jeho božské milosti. A protož přijde-li ta škoda anebo přišla-li již, poručte to Pánu Bohu, žeť on Vás dochová do smrti. Vždyť pak ještě větší škoda přišla a zhynutí statků a synův přišlo z dopuštění božího na Joba, však skrze satana a lidi zlé; a on pravil: Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal, buď jeho svaté jméno pochváleno. Dověřte se

všemohoucímu Pánu Bohu, žeť on Vás dochová do smrti. Byť pak ještě větší škoda přišla, a což tomu říci, než Pánu Bohu děkovati? On dá a zase vezme, aby zkusil, budeme-li ho chváliti tak dobře, když vezme, jako když dává.

Dal mi byl Pán Bůh dosti skrze lidi a znamenité pány tento rok, a zase mi nenadále odjal skrze jednoho člověka, jemuž sem já mnoho věřil a za přítele ho držal; tak že z těch darův, co sem měl, nezůstalo mi nic než tuším třináct zlatých, a kožich, a koberec, a kůň dobrý, ač neveliký velmi. On mne připravil pěknými řečmi a sliby o 50 a 6 zlatých na hotových penězích, item o dobrý kožich, item o štuk čistého šamlatu a ještě po drobnu nemálo, a já pro hanbu nesmím o to nic mluviti, ač mi líto škody; ale tíže mi to, že se mi stalo od toho zle, komuž sem věřil a za přítele měl. Nu teď dosti nemalá škoda, a což tomu říci? Pán Bůh mi to dal byl z lásky skrze lidi a zase pod spůsobem lásky o to sem připraven. Kdo chce jinému dobře učiniti, často sám sobě zle učiní; ač mi ten slibuje ještě, že mi to nahradí, ale již já to za ztracenu mám; nebo od nahého není co vzíti.

Toto sem Vám připomenul svou příhodu a škodu, ne proto, abyste se více starali, ale abyste se potěšili, že Pán Bůh dává z lásky i bere zase jako své, nebo našeho nic není. On ví, proč to činí. Protož jemu samému i z darův když dává, i také, když je odjímá, děkujme a dověřme se, že nás neopustí, ale ještě více dá. Což sem já tu ztratil, nic velmi se o to nestarám, ale věřím Pánu Bohu, že mi ještě daleko více dá, když ráčí, a za to prosím, že i Vy, přijde-li ztráta a škoda, nebudete se o to fresovati, ale Pána Boha chváliti, a on zase více dá, když bude ráčiti. Já Pána Boha prosím, aby jedné zdraví Vám dal a mně také. A když to bude, přidá Pán Bůh i toho, což k zdraví náleží. A dá to Pán Bůh, že já ještě Vaší starosti potěším, a což Pán Bůh dá, s Vámi se rozdělím. I syn druhý, kterémuž kdyby Pán Bůh rozumu popřál, může Vám pomoc činiti a Vás potěšiti, poněvadž blízko jest.

Co se Jana dotýče, měl bych ho dosti kde opatřiti, ale že tak daleko jest, že nevím jak na to mysliti, a k tomu není pokojno. Již ho k tomu mějte, ať se učí pilně, a bude-li pokoj a Pán Bůh dá zdraví, přes rok, bude-li vůle boží, k Vám bych se vypravil a jeho k sobě vzal, a nebo jináč opatřil. Nemám času k psaní. Dejž se Vám Pán Bůh všemohoucí, můj milý pane tatíku, dobře míti a nám, jest-li jeho svatá vůle, v dobrém zdraví dáti shledati. Paní matky ode mne pozdravte, i všechněch přátel, pana švagra, Kateřiny manželky jeho se vším domem pozdravte, také strýně jako matky mé, Jana bratra mého, ať jest poslušen a rád se učí a ať mi napíše list; poznám, učí-li se čemu. Pozdravte Jana Mitmánka, bratra mého i všeho jeho domu; není času, vyčítati všech přátel, však všechněm všeho dobrého žádám i přeji. Dejž se Vám všemohoucí Bůh dobře míti.

Dán na zámku Dědilově, na den sv. Jakuba apoštola anno 1549.

Doktor Václav, syn Váš.

Panu Janovi Mitmánkovi, otci mému milému.

(V Zaruzí, 6. ledna 1552.)

Pane tatíku můj milý! Přízeň a lásku synovskou Vám vzkazuji, žádajíc od Pána Boha všemohoucího, v jehož ruce všecky věci jsou, zdraví při obojím

člověku a v něm všeho dobrého i s paní matkou i se všemi přátely mými. O mně vězte, že z daru a z lásky Pána Boha všemohoucího zdráv jsem a dobře se mám, čehož nejsem od Pána Boha tak mnoho hoden jako mi dávati ráčí.

Poněvadž v té zemi, kde sem se narodil, přízně nemám a lásky málo, ráčil mi Pán Bůh v cizí zemi dáti pánů dobrých a na sebe laskavých dopříti, tak že, když na to myslím, nenacházím, abych tak veliké od nich přízně a lásky hoden byl a ji zasloužil, jakž mi ji ukazují skutečně a v poctivosti mne mají, tak jako někdy i v Čechách měli. Z čehož já Pánu Bohu, kterýž mi to dal, samému děkuji. Nebo tak mi se vidělo, jakž sem u Vás zasloužil tak mým vědomím té nelásky a nepřízně mnohých i vrchního pána mé vlasti: tak zase u cizích vidím, že sem nezasloužil té přízně a lásky, kterou ke mně mají. Ale že ji sám Pán Bůh dal a nepřízeň u domácích Pán Bůh dopustil, z čehož obojího buď svaté jeho jméno pochváleno.

Byl sem Vám psaní, pane otče, učinil, že sem té vůle byl, abych Vás navštívil roku minulého. Též sem psal, abyste se o nějakou vinici starali, co by byla za sto zlatých aneb za půl druhého sta, že sem chtěl Vám peníze dáti, jestli by Bůh kdy dal štěstí to, abych v své vlasti byl; dostal by se vždy trunček vína z ní, že by nebylo třeba kupovati; pakliž by mne nebylo, ale Vám a bratru mým aby se dostalo. Pán Bůh ráčil k tomu dáti štěstí, že můj pán dosti ke mně okázal lásky a štědrosti, i ještě od jiných pánů bylo peněz s potřebu. A když bylo při svatém Jiljí, již sem byl všecky věci zpravil, a co mi ještě nedostalo, všecko sem to měl jako v rukou, to jest, koně již dávno dané, ale že sem jich tam nechal, kdo mně je darovali. A v tom času o půl noci noviny přišly, že Tataři táhnou, a že tak nedaleko. A pána na to štěstí nebylo doma a to místo, kde nás ty noviny zastaly, neobranné. Takž my utíkali a v tom chvátání, v pospíchání, služebník nevím kam se děl; pobravši mé i cizí peníze, pryč ujel. Jak k nim přišel, není času psáti o tom, a aniž sem já toho tehdáž spatřil; jak sem odmykal a potom zamykal, kvapil sem v tom času. On svého hleděl, k čemuž prvé nikdy přijíti nemohl. A také já jemu mnoho věřil i dosti znamenitou sumu někdy po něm posílal, o čemž není času psáti. Ještě sem se domníval, že někde zabloudil, o čež není těžko v velkých pustinách. Až potom, když nebyl až do třetího dne, tožť sem teprv uznal, že již utekl. Ten mi, což sem měl, všecko pobral, a což hůře ještě, jednomu příteli dobrému, který mně dal velikou sumu na zlaté schovati i na klenotech zlatých, to také všecko s mým zahynulo, a já k své škodě ještě to platiti musím. A když sem neměl čím, musil sem se vdlužiti v znamenitou sumu a jemu platiti. Ještě mnoho dlužen zůstávám, bych to zaplatil v roce, jako by bylo dnes. Jeho Milosti pánu mému o své škodě nesmím pro hanbu nic mluviti, aniž žádnému. Vědí, že mi se škoda stala, ale nedomnívají se, že tak mnoho, a já jich při tom nechávám. A tak z této příčiny, pane otče milý, k Vám sem nepřijel, když mi ta suma, kterou sem na vinohrad přichystal, zahynula.

Též i panu švagrovi jednou jízdou byl bych zaplatil, co sem mu dlužen XXV zlatých. O tom o všem šíře píši Paterovi. Bych se o to měl fresovati velmi, z daru božího nejsem tak nerozumný a tak lakomý. Pán Bůh dal skrze dobré pány, a ten zase dopustil, že zlý člověk vzal. Největší mi starost o toho dobrého člověka, jehož peníze u mne zahynuly i čisté klenoty. Na to ještě jiné neštěstí přišlo, že mu koně pozdychali, i musí jiné draho kupovati. Tomu

já musím zaplatiti. Ač nemusím, by bylo po právu světském; ale sám od sebe s pomocí boží zaplatím rád, poněvadž mou vinou a neopatrností zahynulo. A poněvadž ještě tam u Vás mám dva prsteny s drahým kamením, již v takovém neštěstí chtěj nebo nechtěj musím je prodati, ač sem již je dávno choval k nejpilnější potřebě, a chtěl sem jich rád po sobě za památku pozůstaviti svým bratrům. Ale když Pán Bůh neštěstí dopustil a mnohokrát větší suma vzata, než ty prsteny váží, že by za ně netoliko vinohradu koupiti mohl, již darmo: než jich prodati a zaplatiti tomu dobrému příteli.

Protož Vás, pane otče milý, prosím, že mi ty prsteny tak s měšcem tím damaškovým zeleným a s těmi listy, které v měšci jsou, odešlete po někom jistém Paterovi do Lipníka písaři, a on, po komž bude moci, dodá do Krakova a z Krakova do Lvova, a já snad tam sám bohdá zajdu. A prodám je zde dobře, tak tuto naději maje, že nemnoho doplacovati budu. Ale z daru Pána Boha měl bych co prodati a zaplatiti, ale že mně hanba, abych to prodával, čím mně Pán Bůh z lásky daroval; a vypůjčovati mnoho, také mně hanba; a upomínati se dopustiti ještě větší hanba.

Věřím, pane tatíku milý, že tuto žádost mou naplníte. Však bohdá můžem ještě lepších klenotů dosáhnouti, když hlava zdravá klobouka dosáhne. A proste paní matky, ať mi pošle košili, ať jí mám památku, a do té košile vložte ty prsteny s měšečkem; nebo by jich jinak ke mně žádný nedošel než tak. A tu košili obvinút tlustým mocným plátnem a zašít, aby to bylo bezpečno, a Pater k tomu list mně náležitý přišije. Nerad toho píši. Byl bych radče sám přijel, kdyby Pán Bůh, což mi byl na čas popřál, toho odjíti mi nedopustil. Z čehož já Pána Boha chválím. Snad by mi se něco žalostnějšího, kdybych k Vám byl jel, od zlých lidí přitrefilo; nebo od nich ani v té zemi pokoje nemám, ač se jich nebojím, chyba zrády, které všudy za peníze dosti. Nedávno ve Lvově pilně se na mne vyptávali pod spůsobem přátelským; ale ti rozumní lidé nepověděli o mně nic, kdo jsem a ani kde jsem, obávajíc se zrády. A protož Vás žádám, pane tatíku můj milý, abyste ne každému věřili a na mne se nic ani od Poláků nevyptávali; nebo ti tam nebývají, kteří mi přejí, ani mne znají. Nebo se (mnohý) vyptává, aby zradil, o hrdlo připravil za malé peníze. Jakž teď roku pominulého nějaký zrádce ke mně z ručnice udeřil, až mimo samou hlavu kulka letěla. Honili ho, nebylo daleko od zámku, ušel pryč. A nerozumím, než že jest na mne nějaký (úklad) byl; nebo pravili, že se nějaký před tím vyptával pilně několiko dní. Ale já se žádnému nespravuji; pročež neumějí tu o mně pověděti. Než nejspíše tam z Vašich, když se kdo ptá, může se doptati, kde jsem. Také bych nerad, abyste něco o mé škodě před kým mluvili, a to proto, že tam více jest těch lidí, kteří mi nepřejí, a protož by měli z toho potěšení a radost.

A s tím dejž se Vám Pán Bůh všemohoucí dobře míti a nám se ještě ve zdraví shledati, jest-li jeho svatá vůle. Pana švagra i s Kateřinou manželkou jeho ode mne velice pozdravte i všech jiných dobrých přátel, kterýchž pro krátkost vyčítati nemohu. Paní matky, manželky své, ode mne pozdravte a všeho dobrého vinšujte. Pane Bože, rač Vám dáti své svaté požehnání. Amen.

Dán na Zasuzi (tak) zámku, den tří králův anno 1552.

Syn Váš vlastní.

Nevím, jak se tam učí Jan bratr můj. Byť mi byl Pán Bůh pomohl k Vám, byltě bych ho s sebou vzal, ač těžko a daleko, ale vždy bych já to byl, jsa při tom, opatřil. V tom mém neštěstí i jeho se zavírá, že by se byl mohl mezi čistými přátely cvičiti a dobrému učiti. Pán Bůh sám ví, kdy já k Vám přijedu. Pana Martina Zarazila ode mne pozdravte, pana primasa, pana Andriáše, Lukáše kmotra, Jana Mitmánka bratra mého a můžete mu psaní ukázati, Valentina mlynáře, tovaryše mého, a všech jiných; strýně take, jest-li jest živa. Dejž Pane Bože své svaté požehnání. Amen. Kdybych byl blíže, pane otče můj milý, bylbych Vám rád poslal kožich, ale daleko nebylo po kom, ježto by s vozem jel do Lvova; kdyby ze Lvova bylo, spíše by se trefilo. Pane Bože dejž, abyste zdrávi byli. Kožich nepomine.

Panu Janovi Mitmánkovi, panu otci mému milému, v jeho ruce.

(V Rusích, 1. února 1553.)

Lásku synovskou s vinšováním zdraví obojího a v něm všeho dobrého vzkazuji Vám, pane tatíku můj milý. Téhož zdraví vinšuji paní matce i všem přátelům našim. Psaní tohoto dne pominulého dodáno mi, z něhož sem potěšen z té strany, že sem o zdraví Vašem vyrozuměl, z čehož buď Pán Bůh pochválen. Připomínáte mi mé předešlé psaní, v němž sem oznámil něco o svých škodách, které mne potkaly, čemuž ste neradi, a že toho litujete, tak jako otec povinen činiti. Těšíte mne v té příhodě slovy i příklady svatých lidí, na kteréž Pán Bůh mnohem více dopouštěl, nežli na mne. A protož já Vám z té otcovské lásky, z potěšení i z napomínání děkuji. A vězte, žeť sem já velikého a nemírného zármutku z toho neměl, pamatujíc na to, že se to nestalo bez dopuštění a vůle Pána Boha všemohoucího. A když to vůle jeho jest, což jiného činiti, než s pokorou mysliti i mluviti: Buď vůle tvá jako v nebi i v zemi. Největší starost sem měl o to, což při mém statku dobrému příteli zahynulo, což sem já na největším díle zaplatil a nezůstávám než XXX zlatých, i toho bohdá prstenem jedním zaplatím.

Není ještě půl roku, opět mne Pán Bůh těžkostmi navštíviti ráčil a škodami nemalými. Nejprv nemocí zimnickou těžkou, tak že sem nedržel, abych živ zůstati měl, ale Pán Bůh ráčil mi pomoci skrze prostředek a nařízení své. Jest to mého pána doktor Hišpan. Ten velikou práci o mne měl a k zdraví mi pomohl. Též i pánu mému, kterýž jednak podobnou nemoc měl, i jeden syn panský. V té nemoci, když sem některý čas nebyl při paměti, měl sem služebníka jednoho z Veliké Polsky, Audenského jménem. Ten, když jiní spali, vezma klíč, pobral mi nemálo peněz a zase všecko tak uložil, jako bylo prvé, tak že sem já nic nevěděl o škodě, až on byl nevím jak daleko. O čemž by bylo mnoho psáti. Potom můj pán psal po něm; nemohli ho najíti a potom tak zprávu mám, že zabit v Mazuších; nevím, pro ty-li peníze čili proč jiného.

Zatím hned druhá škoda šla. Byl mně pán daroval dvěma dobrými mimochodníky, jeden byl romak, kterýž na dvě míle o závod běhával, málo se mu trefil kůň, aby mu utekl. Ten mi ochroměl, a druhý mi zdechl. Pojednou naň cos přišlo. A ten byl takový mimochodník, že při panském dvoru žádný mu přirovnán býti nemohl. Z čehož ze všeho Pánu Bohu chvála; Pán Bůh

dal, Pán Bůh vzal. Toho romaka ještě mám; ale nemůž ho žádný zahojiť. Když ujde 6 nebo 7 mil, hned kulhá. Mám jiného Volynských koní dobrého který hned rychle, jak mi prvnější zdechl, darován mi od pana Javornického.' Jest dobrý kůň, ale klusák. Ještě sem já na něm nikdá neseděl; nebo Plachý pacholek na něm jezdí, já na romaku jezdím, dokudž nekulhá, a jakž počne kulhat, na mimochodníka malého si sednu, který mi darován od pana Žeravinského.

A tak rozumíte, pane tatíku můj milý, že Pán Bůh podle své svaté vůle ráčí míšeti sladké i hořké věci tak, jakž to vždycky činíval od počátku světa. Jedno proto na nás kříž vzkládá, že sme ho všickni zasloužili, druhé aby nás sobě cvičil a průboval, budeme-li jemu děkovat jako v štěstí. Potom také proto tresce rozličnými těžkostmi, aby nám tento omylný svět a zdejší časné zboží i netrvanlivé štěstí zošklivil a k onomu věčnému zboží, dědictví trvanlivému, aby nás, mysli a srdce naše a doufání všecko probudil a obrátil. Z čehož ze všeho buď jeho božské milosti čest a chvála na věky. Amen.

O mém zdraví vězte, že z daru božího na ten čas zdráv jsem, a dobře se mám. Přízeň také pána mého i jiných dobrých pánův jednostejnou mám. Kterouž sobě více vážím než stříbro a zlato. Co se dotýče mé jízdy k Vám, kdyby mne ty příhody nepotkaly, měl sem vůli k Vám přijeti, jakož sem byl prvé o tom psal, a s Vaší radou vinohrad nějaký dobrý byl sem chtěl koupiti. Ale to Pán Bůh všecko zjinačil těmi samými škodami; odkudž mi to často na mysl přichází, že snad ta škoda může býti velikým ziskem. Kdybych já byl k Vám přijel, kdo ví (chyba Pána Boha) snad bych přijel v ruce ty jako prvé; nebo všudy zrády a zlosti mnohé. Ano zde bývají ti špehaři, kteří se ptávají s velikou pilností na pana Fluka a na jiné pány, až i na mne. Teď při času božího narození ve Lvově se na mne pilně ptali; ale trefili na ty, kteří mi dobrého přejí, že jim dali tu odpověd, že se nevěděli čím spravit. A protož Vás prosím, abyste dali pokoj, nic ani Polákům ani jiným buď kupcům nevěřili, ani se na mne vyptávali; neb já, budu-li živ, sám o sobě oznámím, a to těmi cestami mlčkem a skrze ty přátely, kteréžto v Krakově i jinde mám, ježto mi dobrého přejí. Vím, co tuto mluvím, zkusil sem již dosti rozličných příhod i nebezpečenství divných. Nevím, psal-li sem Vám někdy. V létě sem šel na procházku nedaleko od zámku pod město a nějaký zrádce udeřil ke mně z ručnice, tak že kulka mimo samou hlavu letěla a svištěla, a služebník, kterýž za mnou šel, upadl. Domníval sem se, že zastřelen, ale on, slyše, že třeskla ručnice a že švičela tak kulka, připadl k zemi, bojíc se aby nebyl zastřelen. Hned hledáno všudy i v městě ptáno pilně; nemohli sme se doptati. A tu byl malý lések, tím lesem musel ujíti. Potom sme se doptali, že tu byl nějaký cizozemec, kterýž se zejmena na mne ptal s pilností a pravil, že má ke mně z Čech poselství. Bylo jemu mluveno, aby na zámek šel, a on prosil, aby mu to zjednali, abych k němu z zámku přišel; ale ti lidé pověděli, že málo kdy v městě bývám, a že nerozumějí tomu, abych mu k vůli z zámku šel. A též o něm pravili, že jest měl ručnici, a že nevědí, kam se poděl. A protož lépe mlčkem všemu pokoj dáti, nežli pro neopatrnost v nebezpečenství upadnouti.

Košile s měšcem s prsteny a se dvěma zl. jest mi dodána s listy v celosti. Za košili děkuji; zlatých nebylo potřebí posílat, nebo bych radči Vám dal. Košile já z té příčiny žádal, aby ty prsteny bezpečněji zanešeny byly i

s listy; nebo z daru Pána Boha mám dosti. Teď nedávno mi poslány z Čech při jiných věcech čtyři košile, a paní dala mi štuku kmentu tenkého za 6 zl., a paní Žeravinská také mi poslala po svém synu, kterého učím, štuku kmentu velmi tenkého Též teď na Lvovský jarmark poslal mi dobrý přítel z Prahy, slyšíc o mých škodách, 30 zl. uherských a k tomu pouzdro nožů pěkných, které sem pánu daroval. Pán mi dal nového léta šatu chodicí z černého atlasu tak po rusku dělanou, jakž zde obyčej choditi, a 5 zl. uherských, které sem všecky i ty z Prahy dal od pána tomu, kterému zhynulo u mne, a ještě 30 zůstávám dlužen, kteréž bohdá bez meškání zaplatím.

To sem, pane otče, oznámil o svých věcech, co sem nejkratčeji mohl. Nic ste mi neoznámili, dodán-li Vám ode mne koberec, tak dvě létě z Krakova poslaný. Pánů přátel mých milých ode mne laskavě pozdravte, všecky zejmena a zvláště pana Petra, který mně vždycky času předešlých dosti přátelstva dobrého okazoval, a ještě jsem dlužen mu 25 zl. Též také i Kateřiny pozdravte, pana primasa i manželky jeho. Pane Bože rač jemu také z jeho těžkosti pomoci i všem jiným upadlým. Jana Mitmánka pozdravte se vším domem, i strýně, i pana Lukáše, pana Musiku, pana Zarazila pozdravte přátelsky, a vinšujte jim všeho dobrého. Paní matky ode mne laskavě pozdravte a za košili poděkujte. Pánu Bohu všemohoucímu Vás poroučím i jeho ochraně i stráži nejmocnější. Ten rač dáti, jestli jeho svatá vůle, abychom se ještě na tomto světě v dobrém zdraví uhlédali.

Nakvap psán v Rusích v noci před Hromnicemi anno dom. 1553. Jak se vede panu Petrovi našemu? Rád bych věděl, byl bych mu psal, ale nebylo času; nebo bylo třeba mnoho psaní k těm přátelům, skrze kterých ruce mělo toto psaní bezpečně k Vám dodáno býti.

Ruku znáte.

Nynější stav Jednoty bratrské.

Podává *K. Šmídek.*

(Dokončení.)

Hrabě Zinzendorf snažil se náboženské náhledy, jimiž veškera mysl jeho se roznítila, rozšiřovati, kdekoliv se k tomu vhodná příležitost naskytovala. Konal za tím účelem různé cesty, nejenom po Německu, nýbrž i po Dánsku, Holandsku i Anglicku, všude se značným úspěchem, ač při tom i počet jeho odpůrcův se množil. Nelze nám o těchto cestách šířeji se tuto rozpřádati; o jedné cestě však i v tomto pojednání zmíniti se musíme, ana týká se úžeji bratrské Jednoty a i naší Moravy. Jeden z prvých moravských vystěhovalcův, kteří dne 12. května r. 1724 se byli v Ochranově octli, sevřen byl vězením v Kroměříži; byl to *David Ničman,* jenž bez vědomí hraběte Zinzendorfa do Moravy se byl odebral, aby tu na-

vštívil svého otce; byl však na cestě jat a do vězení uvržen. Hrabě touže všech nemilých s vládou rakouskou stykův se uvarovati, odebral se v létě r. 1726 do Moravy, aby s tehdejším kardinalem biskupem olomouckým ze Šratenbachu a s jeho bratrem, císařským radou, se usrozuměl ohledně moravských vystěhovalcův. Ne bez úzkosti pohlíželo se v Ochranově na tuto s neohroženou myslí jím podniknutou cestu. Vystěhovalcův z Moravy množilo se valně rok od roku; se strany vídeňské vlády pozíráno s nelibostí na záležitost tuto, a žeby saský dvůr se byl rázně ujal hraběte, nemohlo se při tehdejších politických poměrech nikterak s jistotou předzvídati. Hrabě nastoupil tu cestu s pevným předsevzetím, vymoci ubohému vězni vysvobození z útrap jeho; tolikéž i jednáním svým dosvědčiti, že se nestydí za Bratra pouty sklíčeného. Byv od kardinala v Kroměříži laskavě přijat, ke stolu pozván, obdržel i soukromé slyšení u tajného rady hraběte Oty ze Šratenbachu. Tomuto jal se hrabě vysvětlovati, za jakými příčinami vidí se býti oprávněna přijímati moravské vystěhovalce, jimž prý nelze upříti právo k vystěhování-se ze země; podlé jeho zdání byl David Ničman bezprávně uvězněn; i neostýchal se konečně doložiti, žeby bylo radnější, kdyby císař sám udělením svobody svědomí přítrž učinil tomuto stěhování. Na to odvětil tajný rada, že svolení, jednotě církevní se příčící, nemohou ani od císaře ani od papeže činěna býti; vystěhování hloučku lidí že nebudou překážky kladeny; jenom ti že jsou trestuhodni, kteří druhé k vystěhování svádějí; uvěznění Davida Ničmana že jest mu nepovědomo a snad že vyšlo od jeho vrchnosti; za propuštění jeho že by musila žádána býti česká kancelář v Praze; ostatně že jest hraběti povděčen za přímé a otevřené jeho jednání. Před svým odchodem dotazoval se hrabě Zinzendorf o veškerém stavu uvězněného Bratra; a ješto mu nebylo povoleno, s ním osobně ve vězení mluviti, hleděl mu poskytnutím peněžité pomoci strastný stav jeho umírniti. Avšak veškerá tato záležitost nedošla při vší obětovné snaze hraběte Zinzendorfa žádoucího vyřízení. Ujal se hrabě později ještě dvou moravských Bratří, Melichara Ničmana, staršího obce ochranovské, a Jiřího Schmidta, jenžto oba na své cestě ku „probuzeným“ do Solnohradu byli v Čechách jati a uvěznění. I u těchto nedošel žádoucího výsledku. Melichar Ničman zemřel ve vězení v Šimberku z jara r. 1729, a brzo po něm zkončil i David Ničman život svůj ve vězení; Jiří Schmidt došel svobody teprv po šesti letech.

Velikou důležitost pro hierarchický útvar bratrské Jednoty

mělo přátelské dopisování hraběte Zinzendorfa s královským nejvyšším dvorským kazatelem v Berlíně, *Danielem Arnoštem Jablonským.* Důvěrné toto dopisování započalo r. 1729. Daniel Arnošt Jablonský byl, jak známo, vnuk proslaveného biskupa moravských Bratří, Jana Amosa Komenského. Otec jeho, Petr Jablonský, zeť zvěčnělého Komenského, vysvěcen byl v naději, když však podle tehdejšího běhu věcí ničehož již se nebylo nadíti, za biskupa moravských Bratří; Daniel Arnošt Jablonský obdržel pak hodnost biskupskou na synodě konané v Lešně r. 1699, tak že se zachovala jakás nepřetržitost úřadu biskupského v Jednotě.[1] Hrabě podal mu zprávu o přestěhování se českomoravských Bratří do Ochranova, o vzniku Jednoty mezi nimi a o nadějném jejím vzkvétání a stálém vzrůstu. Jablonský ve svých odpovědech dosvědčuje: „Předkové moji narozeni jsou v téže bratrské církvi a zplodili mne u vyhnanství v Polsku. I já jsem v téže církvi vychován a vssál jsem lásku k ní s mlékem materským. — — Při čtení Vašeho listu zdálo se mi, jakobych viděl prastarý apoštolský způsob života prvých křesťanův, aneb zřízení podlé něho u starých Bratří v Čechách a na Moravě, nyní opět oživlé a před zrakoma křesťanského světa opět objevené. Tím zajisté umožněno, ba ve skutečnost uvedeno, coby mohlo jméno býti za Platonovu republiku.“

Opětné zavedení biskupského úřadu v obnovené bratrské Jednotě stalo se popudem nutných potřeb, jaké vymáhaly *misie*, se mnohým zdarem od jednotlivých údův Jednoty, jmenovitě v západní Indii podniknuté. Věrozvěstům takýmto, nejvíce lidem bez studií, nedostávalo se autorisace ku konání svátostních obřadův, aniž se dalo předzvídati, žeby možno bylo konsistoř některou jiného vyznání přiměti k udělení ordinace údům studiemi theologickými se nezabývavším a tytýž i ze stavu řemeslnického, k šíření víry mezi pohany se odhodlavším. V těchto nesnázích vzpomenuli sobě Bratři na udělování biskupské ordinace ve sborech staré bratrské církve; i vznikla mezi nimi otázka, neměl-li by učiněn býti návrh, aby v takýchto okolnostech vysvěcen byl jeden z Bratří na biskupa, jímžby pak misionáři došli příslušné církevní ordinace, k vedení duchovní správy mezi pohany potřebné. Nedůvěřujíce věhlasu vlastnímu dali Bratři věc tuto důležitou rozhodnouti losem; rozhodnutí nasvědčovalo návrhu, aby jeden z Bratří vysvětil se na biskupství. K úřadu tomuto jednohlasně navržen *David Ničman,* tesař, a i los

---

[1]) Stará bratrská církev obdržela prý ordinaci od Valdenských r. 1467.

potvrdil tuto volbu; byltě to jeden z pěti moravských Bratří, kteřížto dne 12. kv. 1724 byli stihli do Ochranova, a jenž zároveň s bratrem *Leonardem Doberem* prvou byl podnikl misii mezi Negry na ostrově sv. Tomáše v západní Indii. Zinzendorf požádal nejstaršího tehdejšího biskupa bratrské církve, dotčeného dvorského kazatele v Berlíně Jablonského, aby Davida Ničmana na biskupa posvětil. Jablonský projeviv ve své odpovědi hlubokou z toho radost, že se toho dožil ve věku svém 75letém, jak Jednota Hospodinem jest povolána, rozsévati símě evangelia ve starém i v novém světě; a bedlivě pak proskoumav vědomosti Davida Ničmana u víře posvětil jej v dorozumění a s písemným souhlasem svého v biskupském úřadě kolegy, seniora tehdy Kristiana Sitkovia v Lešně v Polsku, na biskupa bratrské církve dne 13. bř. r. 1735; r. pak 1737 udělil Daniel Arnošt Jablonský [1]) tolikéž s povolením a souhlasem dotčeného Sitkovia, biskupa Bratří ve Velkém Polsku, biskupskou ordinaci i samému hraběti Zinzendorfovi. Jednota bratrská dosáhla tehdy tak valné již známosti, že k této ordinaci obdržel hrabě srdečná blahopřání nejenom z blízka, jakož od samého pruského krále Bedřicha Viléma I., alebrž i ze vzdálené Anglie od arcibiskupa kanterburyského. Avšak k naznačení pravého rázu, jakým se nese úřad biskupský v sborech Jednoty bratrské již tuto nám jest dosvědčiti, že, jak se o tom slavně projádřila všeobecná 19. synoda v Barby, r. 1775 konaná, úřad biskupský nevztahuje se mezi Bratry k nějaké vládě církevní, nýbrž jen k výkonům služby církevní; biskup není než starším, ustanoveným od synody k ordinaci jiných sluhův církevních; jako každý jiný služebník v Jednotě smí i biskup službu svou vykonávati jenom z rozkazu synody aneb z rozkazu konference starších veškeré Jednoty aneb konference starších tří jednotlivých provincií; onť v Jednotě nemá žádného okresu čili nějaké diecése, aniž jest biskup jeden druhému v něčem podřízen. Tím pak zaujímá biskupství v nynější obnovené bratrské Jednotě zcela zvláštní, od jiných církví podstatně se různící postavení, ba liší se tím tolikéž i od staré moravské bratrské církve, v nížto spočívala veškerá vláda církevní v rukou biskupův, jenžto měli tudyž i příslušné své okresy, a správu a dozorství v Jednotě vedli jediné v potazu se synodou.

---

[1]) Muž tento v Jednotě oslavený skonal v 81. roce věku svého; se slzami v očích prosil hraběte, aby hleděl úřad biskupský co drahocenný poklad zachovati v Jednotě v neporušené stálosti.

I poslední všeobecné synodě v Herrnhutě, r. 1869 odbývané, nevidělo se býti potřebou, učiniti nějakou změnu ohledem na tento zvláštní ráz biskupský v Jednotě.

Jest záhodno, abychom již na místě tomto zmínili se o *zevnějším zřízení* obnovené Jednoty bratrské, při čemž dodati musíme, že zřetel obracíme k hlavním toliko jeho rysům, a jmenovitě k těm, jimiž co jediné jí příslušnými od jiných církevních sborův patrně se různí a odchyluje.

Nynější Jednota nemá žádné viditelné hlavy, jakovou jest ku př. papež v církvi katolické; alebrž za svého jediného ředitele a vládce a nejvyššího správce veškeré Jednoty uznává samého Krista Pána, o čemž se slavnostné usnešení stalo dne 16. září 1741, ježto veřejně ve všech bratrských sborech se ohlásilo dne 13. listop. téhož roku; a tito dva dnové až dosud zvláště každoročně se připomínají a vděčně oslavují. Hrabě Zinzendorf svolal totiž prvé služebníky Jednoty ke společným poradám čili k tak zvaným synodálním konferencím do Londýna, jež se tam od 11. až ku 23. září r. 1741 za jeho předsednictví odbývaly. Vůči těchto konferencí vyznal Leonard Dober, jenž dosud zastával úřad nejvyššího správce všech sborův Jednoty, že se cítí nedostatečným ku dalšímu vedení úřadu co rok při valném vzrůstu Jednoty důležitějšího a i obtížnějšího, a že tudyž žádá, aby břemene téhož proň již nesnesitelného oproštěn byl. Údové těchto konferencí na přetřes mezi sebou berouce, komu by úřad ten měl příště svěřiti se, uznali, že jest to břímě pro lidská ramena příliš těžké; až pak během častějších o tom porad znamenali, jakoby vnuknutím s hůry, že Kristus sám chce býti a zůstati nejvyšším správcem a jediným pastýřem Jednoty. Přesvědčení toto dojalo všechny poradníky v hloubi jich srdcí, jmenovitě při konferenci dne 16. září činěné; a když dne 13. listop. přečteno veřejné ohlášení o tom, o čemž se byli poradníci usnesli v Londýně, že chtějí ve všech záležitostech Jednoty říditi se výhradně hlasem Krista Pána, svého nejvyššího staršího, a že nemá až do veškeré budoucnosti žádnému člověku přiřknouti se svrchovaná správa Jednoty, leč Jemu, projevili veškeří sborové Jednoty, jsouce jakoby vyšším nadšením unešeni, radostný s tím vším souhlas svůj všeobecný.[1]) Z touhy této, ve všem se říditi podle vůle

[1]) Myšlenka tato projevena jest v četných bratrských písních; uvádíme tu však k seznání i ducha těchto písní aspoň několik veršův, jenžto se

Spasitelovy a ze hlubokého přesvědčení o lidské nedostatečnosti, zvláště při vedení záležitostí spletenějších a veledůležitých, vyplynulo užívání *losu* mezi Bratřími, k němuž ponejprv útočiště vzala obec herrnhutská, jmenovavši dne 20. máje r. 1727 ze zvolených 12 starších losem čtyry nejvyššími staršími, a podle něhož od r. 1733 se řízeno i při uzavírání smluv svatebních. K tomu, co jsme byli o užívání losu v Jednotě již projádřili, ještě tuto doložiti musíme, že i poslední synoda všeobecná z r. 1869 užívání losu dovoluje, ovšem v příslušné míře a podlé pravidel synodou naznačených. V úředních záležitostech smí se losu užívati jenom ve shromážděné konferenci. Konference starších Jednoty béře útočiště k losu při jmenování biskupův a při povolávání Bratří ke službě misionárské. Žádají-li však jednotliví Bratří neb Sestry ve svých zvláštních záležitostech rozhodnutí losem, mohou se v tom případě obrátiti ke konferenci starších ve svém místě neb ve své provincii, ježto svolí k jich žádosti, byla-li se přesvědčila, že dotyčná záležitost hodí se k rozhodnutí losem, a lze-li přede vším předpokládati úplnou odevzdanost v jakékoliv losem rozhodnutí. Konference musí k tomu přísně přihlížeti, aby výrok takého losu zevrubně vykonal se; kdoby proti tomu jednal, vylučuje se tím z Jednoty. Zamýšlejí-li Bratří neb Sestry, jmenovitě pak misionáři, vstoupiti ve svazek manželský, jest to vůli každého zůstaveno, vyprositi sobě při tom rozhodnutí losem s dotčenými právě ohledy a povinnostmi. [1])

Ostatní zevnější řízení Jednoty spočívá na základech čiře

---

nám zdají zvláště dojemným a spolu jasným způsobem přesvědčení to projádřovati:

„Wir aber wollen schweigen,
Und uns zur Erde neigen
Vor unserm Lamm und Haupt.
Wir lassen uns nun leiten
Durch alle unsre Zeiten
Und wagen, was der Fürst erlaubt."

[1]) Při všech těchto našich dokladech užili jsme spisův v Jednotě všelikou vážnost požívajících: 1) „Geschichte der erneuerten Brüderkirche", III svazky, 1852, 1853, 1854: spis tento obšírný sestavil svědomitou péčí E. W. Cröger, nyní biskup a úd konference starších Jednoty; 2) Verlass der allgemeinen Synode der Brüder-Unitaet, gehalten in Herrnhut vom 24. Mai bis 8. Juli 1869, Gnadau, 1869; 3) Verlass der Provinzial-Synode der deutschen Unitaets-Provinz, gehalten in Herrnhut vom 8. Juni bis 21. Juli 1868", Gnadau, 1870.

demokratických, vzájemných mezi Bratřími porad a usrozumění. Středem veškeré bratrské ústavy jest zřízení *synodalní.* Prvou synodu svolal hrabě Zinzendorf v době svého z Ochranova vyhnanství, jakýmž byl r. 1736 od saské vlády pokutován,[1]) na zámku hraběte z Ysenburku *v Marienborně,* v tak zvané Vetteravě u Frankobrodu nad Mohanem, zahájiv ji ve společnosti 12 spolupracovníkův 6. pros. dotčeného roku 1736. Porady trvaly od 6. až do 8. pros. Dnové tito utkvěli hraběti ve stálé blahé památce, jak se sám o tom pronesl 22 let na to r. 1758: „Tito blažení dnové zůstanou nám nezapomenutelni. Tu zajisté základ položen ke všemu, co až dosud mezi námi děje se a ve skutek uvádí k obrácení tisícera duší.“ Avšak prvá tato synoda v Marienborně jakož i pozdější hrabětem samým svolané nemohou ještě považovány býti za sjezdy zástupcův veškerých obcí Jednoty, alebrž více za schůze spolupracovníkův hraběte Zinzendorfa, v nichž obádával a přetřásával s nimi zásady, jež jim bylo zachovávati ohledně vhodného konání úředních jich prací. Nesmíme však mlčením pominouti, že i na těchto prvých hrabětem vedených synodách činěna určitá usnešení i ohledně článkův víry.[2]) Z prvých těchto synod jest nám ke hlubšímu seznání veškerého zřízení Jednoty zvláště vytknouti osmou synodu marienbornskou, svolanou r. 1744, kdež hrabě pojednával o tak zvaných třech různých *tropech* v Jednotě, totiž *moravském, lutherském* a *reformovaném.* Při určení těchto tropův tanulo hra-

---

[1]) Po 15 měsíčné nepřítomnosti navrátil se hrabě v červnu r. 1737 do Ochranova; avšak následkem opětného osočování snah svých odcestoval v prosinci téhož r. 1737 do 10letého vyhnanství, byv od saské vlády opětně vypovězen r. 1738, až konečně po přísném vyšetřování Jednoty, v Herrnhutě saskou komisí vykonaném r. 1749 dne 20. září, zajištěna vrchnostenská ochrana všem bratrským sborům v Sasku založeným.

[2]) Tak k. p. v druhé synodě mariernbornské r. 1740 stanoveny tyto věty jakožto články víry v Jednotě: „Písmo zůstaniž velikým orakulem, na němž visí konečné rozhodnutí. Kdo nevěří písmu z rozumkářství, ten nemá Ducha sv. — V pravdách o vtělení, o narození a hlubokém pokoření, o utrpení a smrti Syna Božího, ukryty jsou tajemstvíplné hlubiny Boží, ježto starší jsou jak časy.“ V záležitostech víry nekladl hrabě na holé rozumování žádné váhy. Charakteristická jest v ohledě tom odpověd, jakou dal r. 1736 králi pruskému Bedřichu Vilémovi I. na otázku: coby soudil o tehdy květoucí filosofii Wolfově? „Ve věcech náboženských“, odpověděl hrabě, „nedávám nic na filosofii.“ Tentýž král zůstal hraběti v nezměněné přízni nakloněn až do své smrti (1740).

běti na mysli zachování úvazku se sbory protestantskými a uvarování se všelikého domnění, jakoby Bratři zamýšleli se od nich odloučiti. Hrabě totiž měl za to, a náhled tento panuje až dosud v Jednotě, že veškerá evangelická církev, vyšlá z reformace v XVI. století, ve všech svých jinak mezi sebou různých odděleních v hlavní věci, jmenovitě v nauce o výhradní autoritě písma sv. co do článkův víry a o ospravedlnění pouze na základě víry možném sjednocena jest, a že v tom s ní úplně souhlasila také o půl století starší českomoravská bratrská církev. Panují-li mezi těmito evangelickými sbory mnohé různosti ohledně křesťanské nauky, zevnějšího zřízení a církevních obřadův, jsou prý to jenom různá poznávání jedné a téže pravdy boží podle rozličných darův a zvláštního určení, jaké Hospodin udělil každému z těch sborův uprostřed veškeré své církve; těmito různostmi nemá se rušiti vzájemný mezi nimi pokoj a blahá svornost, každý z nich může i na dále trvati při své zvláštnosti čili při svém tropu, a to s jistotou tím větší, ještoHrabě povždy Jednotu považoval za svobodný duchovní úvazek srdcí, založený na náboženství srdce. Ve stejném smyslu projádřila se i poslední synoda v Herrnhutě r. 1869: „Obnovená církev bratrská chová v sobě tré tropův: moravský, lutherský a reformovaný.“ Z pramene tohoto přesvědčení, že různé náboženské náhledy jmenovaných církví nemají se nikdy státi podnětem nějakých mezi těmito roztržek, any odchylné tyto názory týkají prý se jen nejvíce věcí mimotných, vyprýštila se u hraběte snaha, někdy až meze mírnosti překročivší, s jakovou horlil proti údům Jednoty kmene moravského, jenž si zakládali na původu svém národním. R. 1756 od 25. dubna až do 14. května měl zvláštní synodalní konference, tak zvanou *moravskou synodu* s představenými obcí, kteřížto podlé rodu svého čiří byli Moravané. Usiloval jim dokázati, že se původem svým moravským nesmějí před ostatními Bratřími honositi; hlavním jejich rázem že má býti duch svědkův, čili vědomí, že jsou nástupcové svědkův Kristových, jenž pro své vyznání již sto let před reformací život byli obětovali; za tou příčinou že si Moravanův váží, nikoliv však pro jich národnost; aby nezapomínali, že jsou jednou jenom větví, jen jedním ze tropův, z nichž sestává Jednota bratrská. Počítalo se tehdy ve veškeré Jednotě úhrnem 1034 moravských Bratří a Sester. Přesvědčení toto hraběte Zinzendorfa, jemuž stále věren zůstal až do smrti, bylo popřední příčinou, že vědomí původu moravského zacházelo co den více v pozadí a více méně v konečné zapomenutí přišlo, ač v pro-

vincii anglické údové bratrské Jednoty naznačují se názvem „Moravians“.[1])

Mnohem pronikavější důležitosti nabyly v Jednotě synody, konané po úmrtí hraběte Zinzendorfa (umř. 9. máje, 1760). Mezi těmito zvláště vyniká synoda v řadě všech 17tá, konaná v Marienborně r. 1764, jižto bychom ve mnohém ohledu nazvati mohli synodou pro Jednotu ustavující. Měloť v ní účast 90 osob, 69 Bratří, 21 Sester, 20 biskupův a spolubiskupův. Pojednávány tu nejdůležitější pro Jednotu otázky. Přede vším přihlíženo k tomu, aby jasně vytknuly se zvláštnosti, Jednotě přede všemi jinými sbory církevními vlastní a jí výhradně příslušné, a za takéto uznány: 1) povolání její ku práci pro veškerou zemi (misiemi a diasporou); 2) popřední a hlavní její nauka o ospravedlnění a usmíření krví Kristovou, o nejužším spojení se Spasitelem a přilnutí k němu s veškerou láskou srdce, tak že údové Jednoty netáží se jinověrcův, k jaké patříš církvi, alebrž lneš-li celou duší k Spasiteli? 3) splynutí nauky se životem, posvěcením těla i duše ve spojení s člověčenstvím Spasitelovým, idea to, které ještě neměli reformatoři; 4) užívání losu. Tolikéž stanoven na též synodě zevnější útvar každé jednotlivé obce bratrské. V každé obci budiž trojí konference: 1) *konference starších,* kteréžto přísluší vnitřní i zevnější správa sboru, avšak v podřízenosti ústřednímu ředitelství Jednoty; 2) *obecní rada,* konference to domácích otcův, mistrův, jimžto raditi se jest o záležitostech občanských, veškeré obce se týkajících; 3) obecní soud čili kollegium *dozorcův,* jemuž přísluší chránění veřejné mravnosti, sprostředkování různic mezi údy obce, dohlídka ohledně plnění řádův obecních, obchodu, řemesel a p. Jednotu jakožto celek právně představuje *generální* synoda, jejížto jménem a rozkazem jedná tak zvané *direktorium,* tétéž synodě zodpovědné. I ékonomickou správu vede synoda, direktorium pak ve skutek uvádí nálezy a rozkazy synodou v tom ohledě učiněné. Ekonomické poměry Jednoty nalezaly se jmenovitě po smrti Zinzendorfově v nejsklíčenějších poměrech. Synoda, aby i v tomto ohledě povznesla stav Jednoty, uzavřela smlouvu s pozůstalou rodinou Zinzendorfovou tou měrou, že tato obdrží za veškeré své statky vesměs 120,000 tolarův a vzdá se všech dalších k nim nárokův.

---

[1]) Vychází v Londýně každého roku soupis všech údův Jednoty v Anglicku a Irsku pod názvem: „The Moravian Almanak.“

Že pak při provádění nálezův a výrokův na dotčené synodě ujednaných přistiženo četné nedostatkův, svolána synoda zase v Marienborně k r. 1769, jižto dne 1. čce. zahájil jeden z nejdůvěrnějších přátel Zinzendorfových, Jan z Wattewillův. Přítomno bylo vesměs 129 osob, 84 Bratrů, 34 Sester, 11 hostí, mezi těmito prý i mladistvý Göthe. Co do nauky opakováno, že písmo jest jediným v Jednotě pramenem víry a tudyž naporučeno, aby ve sborech bratrských čten byl Nový Zákon úplně, ze starého jen vhodné a příslušné výměsky; ohledně nauky o ospravedlnění ostřeji než v minulé synodě přihlíženo k ovoci téhož v Kristu ospravedlnění, při čemž varováno, aby zachovávání příkazův Božích nescvrklo se u Bratří v suchopárnou nějakou moralku povinností (jako k. p. ve filosofii Kantově), alebrž aby vše to dálo se ve stálém spojení se zásluhami Kristovými. Nejtrudnější trýzeň působila synodě stránka Jednoty ekonomická. Uzavřeno, že synoda zastupuje veškerý dluh od r. 1764, nové dluhy že nesmí činiti se, údové Jednoty ať se ve zbožné horlivosti hojně zúčastní v dobrovolných příspěvcích k pomoci jednotlivcův i celku;[1]) utvořen budiž k rychlejšímu zplacení dotčeného dluhu zvláštní fond, který ve skutek vešel r. 1772. Výživa dělníkův v Jednotě budiž převzata od jednotlivých sborův, jimž tito slouží; Jednota přijímá na sebe jenom výživu[2]) dělníkův na odpočinku. Po té učiněno i další pro veškerou Jednotu veledůležité zařízení, aby příště ku správě veškeré Jednoty, ovšem jménem generální synody, ustanovila se jedna společná konference, sestávající ze tří sobě souřadných kolegií čili odborův, ježto by měla název: *Konference starších Jednoty;* tři ty odbory zastupujtež Jednotu na venek, uvnitř a v hospodářství. Sídlem jejím byla počátečně obec Velký Hennersdorf u Ochranova, později zámek Barby, asi 3 míle od Magdeburku, pak Herrnhut; nyní úřaduje v Berthelsdorfě u Herrnhutu.

Dílo toto organisační dokonáno při 19. synodě v Barby, za-

---

[1]) Někteří z údův Jednoty dospěli během času a následkem příznivých okolností k valně rozšířenému obchodu a tím k značnému majetku. Na slovo vzat jest v tom ohledu dům Dürningerův; jeden z jich předkův, Abraham Dürninger, vedl obchod v lněném zboží okolo r. 1751 až do Holandska a Portugalska.

[2]) Jak skromné bylo služné těchto dělníkův, poznají čtenářové, doložíme-li, že dotčená synoda ustanovila, aby se učiteli na pedagogiu bratrském dávalo ročního platu 100 tolarův. A i nyní dostávají údové konference starších Jednoty, nejvyšší to úředníci, ročně jenom 600 tolarův.

hájené dne 1. července r. 1775 a skončené v říjnu t. r. Zúčastnilo se v ní 80 údův, 52 Bratrův a 28 Sester, 14 hostí. Co do nauky opětně dosvědčen co popřední článek víry Jednoté, že v obéti Ježíšově jediné nalezti lze spásu a osvobození od hříchův [1]); mimo to pak prohlášeny články věroučné, v Jednotě zastávané, avšak v tehdejší době holého racionalismu velmi v pochybu brané: 1) učení o smírčí obéti a zadostučinění za nás Kristem Pánem; 2) učení o všeobecném porušení lidstva dle těla i duše, tak že ve zkleslém člověku nezůstalo žádných sil, jimižby sobě sám pomoci mohl; 3) učení o božství Ježíše Krista; 4) učení o Duchu sv. a o milostech jím udělovaných. Přísné uděleno napomenutí všem dělníkům Jednoty, aby svědomitě přihlíželi k plnění všech bratrských řádův a kázně vůbec, kterouž starobratrský biskup *Lukáš* v Praze (umř. 1528) nazýval pravým paladiem bratrské Jednoty. Názvy dosavadních chorepiskopův a koepiskopův zrušeny a stanoveno, že konference starších Jednoty má právo jmenovati nové biskupy, nikoliv však bez losu, tito pak že ordinují jiné sluhy jenom podle rozkazu konference; konečně pak zaveden co nový úřad církevní mezi biskupy a jáhny, úřad *presbyterův*, tak že v Jednotě až do dnešního dne jest mimo úřad biskupský tré stupňův ordinace: *presbyteři*, jimž co kazatelům svěřena jest správa jednotlivé obce aneb zvláštního odboru činnosti bratrské; pak *jáhni*, pomocníci to při hlásání evangelia, při udělování svátostí [2]) a při jiných výkonech náboženských, a konečně *akoluté*, jenžto podáním ruky uvolují se, ochotně pomáhati při službách božích a poslouchati služebníky, jim představené. — Co do ekonomických záležitostí ustanoveno, že všeliké úspory v jednotlivých diakoniích, nejsou-li jinak jim nutně potřebny ku vlastní jich existenci, přísluší následkem všeobecného v Jednotě spojení k celku; sboru dozorcův přiřknuto právo, požadovati zvláštní zprávy o těchto nadbytcích v jednotlivých diakoniích, a použiti jich pak ku pomoci nuznějším diakoniím, udělováním příspěvkův buď na jedenkráte neb po vícekráte. Svědomitým hospodařením docíleno, že při 21. synodě v Herrnhuté, od června až do září 1789 za předsednictví 85letého

---

[1]) V tom smyslu zpívá se v Jednotě:

„Dass im Opfer Jesu allein zu finden
Gnade und Freiheit von allen Sünden
Für alle Welt."

[2]) Mimochodem budiž tu podotknuto, že Jednota uznává podle katechismu Lutherova jen dvé svátostí: Křest a večeři Páně.

Spangenberga odbývané,[1]) mohla sděliti se potěšná zvěst, že obecný dluh Jednoty zmenšil se, od r. 1782 počínaje, o 75,000 tolarův; r. pak 1801, jak sděleno při synodě 22., tolikéž v Herrnhutě zahájené, že splacen jest na 72,000 tolarů, kterýžto zbytek převzal na se téhož roku bohatý obchodnický dům Dürningerův.

Z tohoto stručného historického nákresu rozvoje synod v Jednotě lze poznati, že v nich nejenom spočívá životodárná síla a podnět ku všelikému zdaru Jednoty, alebrž že v nich tkví veškeré podmínky i další její existence v budoucnosti, ješto v nich soustředěny jsou všechny odbory činnosti jakékoliv náboženské společnosti. Generální ty synody mají za úlohu, stanoviti nauku a rozhodovati ve všech otázkách, křesťanské nauky se týkajících, sestavovati hlavní rysy obřadův a řádův církevních i kázně, voliti biskupy, nejvyšší vésti dozor nad misiemi, nad správou hospodářskou, voliti údy konference starších Jednoty, ustanovovati čas a dobu příštích generálních synod, a vůbec pravidla stanoviti ve všem, co se týká všeobecné ústavy a církevního řádu Jednoty. Podlé zprávy poslední synodou[2]) od r. 1869 uveřejněné, jež jest zákon-

---

[1]) Nesmíme tu mlčením pominouti, jak při této synodě odpověděno na otázky pro tehdejší věk, když vypukla první revoluce francouzská, jakož i pro nynější časy zajímavé a důležité: 1) Jak se má Bratr zachovati, vystupuje-li jedna politická strana proti druhé, upírajíc vládě moc a právo? Odpověd: Co možná nejvíce se vystříhati všelikého účastenství, a co nejméně státi se vůdcem nějaké strany v té které obci. 2) K čemu jest obec bratrská povinna ve všeobecných revolucích a při válkách a sporech revolučních? Odpověd: Poslušnou býti té vrchnosti, která má moc.

[2]) Od počatku obnovené bratrské Jednoty bylo až dosud 28 synod. I. Za živobytí hrabéte Zinzendorfa; 1. v Marienbornu, r. 1736; 2. v Ebersdorfě, r. 1739; 3. v Gothě, r. 1740; 4. v Marienborně, r. 1740; 5. v Marienborně, r. 1741; 6. v Londýně, r. 1741; 7. v Hiršberku, r. 1743; 8. v Marienborně, r. 1744; 9. v Marienborně, r. 1744; 10. v Marienborně, r. 1745; 11. v Marienborně, r. 1745; 12. v Zeistě v Holandsku, r. 1746; 13. v Herrnhagu (obec tato později zcela zanikla), r. 1747; 14. ve Velké Kranše, r. 1748; 15. v Barby, r. 1750; 16. v Herrnhutě a Berthelsdorfě, r. 1756. II. Po smrti Zinzendorfově: 17. v Marienborně, r. 1764; 18. v Marienborně, r. 1769; 19. v Barby, r. 1775; 20. v Berthelsdorfě, r. 1782; 21. v Herrnhutě, r. 1789; 22. v Herrnhutě, r. 1801; 23. v Herrnhutě, r. 1818; 24. v Herrnhutě, r. 1825; 25. v Herrnhutě, r. 1836; 26. v Herrnhutě, r. 1848; 27. v Herrnhutě, r. 1857; 28. v Herrnhutě, r. 1869. Nejblíže příští synoda, nebude-li za nutnými okolnostmi toho dříve potřeba, má se svolati r. 1879, a konati se snáď bude v Americe.

nikem veškeré Jednoty, jsou za údy generální synody povoláni již mocí úřadu svého: Údové dosavadní konference starších, biskupové bratrské církve, úd z každé provincialní konference starších touto ustanovený, nemá-li již v jiné vlastnosti Bratr této konference účast v synodě; pak sekretář Jednoty Bratří v Anglii (Secretarius Unitatis Fratrum in Anglia), misijný sekretář v Londýně, ředitel expedice kolegia představených Jednoty, ředitel expedice diakonie pro misie Jednoty, archivář Jednoty; mimo tyto údy, nějaký v Jednotě úřad zastávající, vyslanci rozličných provincií, 9 z každé provincie, a sice 7 ze severního, 2 z jižního severoamerického okresu; konečně misionáři, kteréž volí a povolává konference starších Jednoty; počet těchto misionářův nesmí spadati pod 4, aniž býti vyšší nad 6. Všichni tito řečení Bratří jsou ku hlasování oprávněni; mimo ně smí konference starších Jednoty jednoho neb více Bratří, jichž u synody přítomnost sobě přeje, jenom na poradu, bez práva ku hlasování přivolati.

Synoda bývá předsedou dosavadní konference starších Jednoty zahájena, volí pak z lůna svého vlastního předsedu a ostatní úřadníky. Při synodě rozhoduje obyčejně většina hlasův; avšak zůstaveno jest na vůli synodě, v jistých případech ponechati rozhodnutí Pánu losem. Nálezy, jež se změny bratrské ústavy týkají, potřebují většiny nejméně dvou třetin hlasův.[1])

Každou generální synodu musejí předcházeti propravné *provincialní synody* ve všech třech provinciích Jednoty: *v německé, britské* a *severoamerické,* kteréžto s misiemi po veškeré zemi rozptýlenými činí jeden celek. Provincialním synodám přísluší nejvyšší správa všech provincialních záležitostí a ohledně těchto i moc zákonodárná; nesmějí však nálezy její příčiti se ustanovením a zásadám, jakéž pro veškeru Jednotu byla projádřila všeobecná synoda. Tolikéž musejí se na provincialních synodách přetřásati návrhy ohledně předmětův, týkajících se všeobecné synody, aby návrhy takéto, s nimiž provincialní synoda souhlas svůj byla vyřkla, mohly pak jejími vyslanci na generalní synodě se přednesti.

Od jedné všeobecné synody k synodě nejblíže příští vede dozorství a správu veškeré Jednoty ve všech záležitostech, k nimž jest všeobecná synoda oprávněna, často již jmenovaná *konference*

---

[1]) Při poslední všeobecné synodě v Ochranově r. 1869 bylo pohromadě 54 údův, předsedou byl jeden z nejvýtečnějších nyní Bratrův v Jednotě, Levin Theodor Reichel, biskup.

staršich Jednoty, kollegium to Bratří, z veskerých synodalův zvolené. Kollegium toto jedná jménem a rozkazem všeobecné synody, jest této z veškerého svého jednání odpovědným, jakož opět i jemu všichni služebníci i kollegia v Jednotě podřízeni jsou a zodpovědni. Konference tato sestává nyní při stálém růstu Jednoty ze tří odborův čili departementův, každý odbor ze čtyř údův, tak že veškerá konference starších Jednoty čítá nyní 12 údův. Prvý odbor má název odboru pro pomocníky a pro vychování (Helfer- und Erziehungs-Departement), jemuž přísluší dozorství nad školstvem a vychováním v německé provincii. Druhý odbor jmenuje se odborem představených (Vorsteher-Departement), a vede správu ekonomických záležitostí pro německou provincii a správu záležitostí všeobecných pro Jednotu. Třetí konečně odbor, pro misie, (Missions-Departement) zabývá se vedením a spravováním misií veškeré Jednoty. K těmto třem odborům počítají se konečně *písaři* konferenční, jichž jest nyní tré pro veškerou konferenci. Předsedou konference starších Jednoty, kteráž jest zároveň provincialní konferencí pro německou provincii, jest nyní Bratr Gustav Theodor *Tietzen,* biskup a úd odboru pomocníkův a pro vychování.

Bratří uvozujíce ve sborech a obcích svých pravou rovnost a svobodu, museli přilnouti, abychom se tak vyjádřili, k soustavě federační. Jednota jest nyní rozšířena ve všech dílech země; při takéto valné rozšířenosti nutno zajisté slušný bráti ohled ve všech řízeních na zvláštnosti jednotlivých krajin a národův, mezi nimiž strom Jednoty zaštípil kořeny své. To vhodně i úspěšné docíleno dotčenými jak synodami tak i konferencemi starších provincialními. Těmto přísluší ve spojení s konferencí starších veškeré Jednoty ve skutek uváděti v dotyčných provinciích nálezy generální synody; avšak neodvisle od dotčené konference Jednoty a svobodně říditi provincialné záležitosti ve všech částech správy bratrské. Takto splývají všeliké různosti národní i krajinné s veškerou Jednotou v ladný souhlas. Konference provincie britské čítá nyní tři údy, předsedou jest biskup James la Trobe v Ockbrooku blíže Derby; provincialné konference severního okresu v Americe sídlí v Bethlehemě ve státu pennsylvanském, a předsedou jejím jest Robert Schweinitz, presbyter; konference pak jižního severoamerického okresu má své sídlo v Salemu ve státě severokarolinském s předsedou Em. Adolfem Schweinitzem.

Ohledněmež se po *zřízení jednotlivých obcí.* Podotknouti přede vším třeba, že Jednota nazývá podlé písma sv. představené

obcí buď všeobecnou buď provincialní konferencí starších ustanovené *služebníky* a *dělníky,* jimžto ochrana i dozorství nad vnitřním i zevnějším blahem obcí, správa ústavů pro vychování, udělování svátostí a i vedení zevnějších záležitostí svěřeny jsou. K těmto služebníkům a dělníkům každé jednotlivé obce počítají se: 1) *Pomocník obce* (Gemeinhelfer), v jehož rukou sbíhají se všechny nitky obecní správy; onť vede předsednictví v obecní konferenci starších a dopisování s provincialní a prostřednictvím této s všeobecnou konferencí starších, bdí nad tím, aby ve všech oborech obecní správy jednalo se dle pravidel bratrských, navštěvuje domy jednotlivých mužských i ženských kůrův a vede s nimi podle potřeby příslušné porady a rozhovory; konečně oprávněn jest k dozorství nad archivem obecním a ku spisování tak zvaného obecního diaria (denníku); 2) *kazatel,* jemu přísluší co zvláštní povinnost vyučování mládeže v naukách křesťanských, hlásání slova Božího, dozorství nad školami v obci a vedení knih církevních; 3) *správci* a *správkyně* rozličných kůrův [1]), jenž vedou duchovní péči ve svém dotyčném kůru, vnitřní jeho blaho zvláště na zřeteli majíce; 4) *představení obce* a *představení i představené kůrů,* jimž svěřena jest správa zevnějších a ekonomických záležitostí obce i kůrův, zastávání obce na venek před soudem a úřady státními; mohou i ve prospěch obce i kůrův zakoupiti neb prodati domy a polnosti, nahledají v účty řemesel, ježto provozují se ku prospěchu diakonie a p.; 5) *dozorcové ústavů pro vychování,* jsou-li takéto ústavy v dotyčné obci. Bratří a Sestry, ponejprv v úřad správcův a správkyň a představených jednotlivých kůrů se uvozující, dosahují požehnání k těmto úřadům a službám vkládáním na ně rukou a udělením starozákonního požehnání. Všichni však nadchnuti mají býti vyšším cílem, k němuž jsou v Jednotě povoláni, představovati ve všem obec Páně.

---

[1]) K jasnějšímu věci této porozumění dlužno doložiti, že hned od prvých časův Jednoty sjednotili se údové podlé stáří, pohlaví a stavu ve zvláštní spolky čili kůry, aby v každém takémto oddělení tím důtklivěji zvláštní povolání a povinnosti na srdce se kladly a sjednocením se údův, jenž sobě blíže stojí stejnými poměry života, i jich společné blaho více se zvelebovalo těsnějšími úvazky lásky a přátelství v Pánu. Ku většímu v této vzájemné lásce se utužení zavedeny jsou od r. 1745 zvláštní slavnosti pro jednotlivé kůry, jakož k tomu čelí i zvláštní schůze ob čas mezi nimi konané. Kůry takové mají mezi sebou dorůstající chlapci i děvčata, svobodní i ženatí Bratří, svobodné i provdané Sestry, vdovci i vdovy.

Jako v Jednotě co do celku, zachovávají se konference i v každé bratrské obci. Tyto konference jsou trojí: *Konference starších, kollegium* čili *sbor dozorcův* a *obecní rada*.

Konference starších, sjednocujíc v sobě řízení vnitřních i zevnějších záležitostí obce a tudyž i všechny služebníky a služebnice obce a kůrův, sestává z těchto údův: Z pomocníka v obci co prvého ředitele, kazatele, představeného obce, ze správcův a správkyň jednotlivých kůrů, jakož i ze představených týchže, z dozorce pensijního nějakého ústavu, z údův, jenž dozorství vedou nad ústavy Jednoty, a ze spoluděłníkův v týchže úřadech, kteréž losem ustanovuje provincialní konference starších. Jenom v této konferenci starších v obci užívá se losu v případech úředních. Kde se neodbývají řádné týdenní schůze dotčených údův, mají aspoň každé čtyři neděle takové konati se.

Druhá konference obecní jest sbor dozorcův. Tento starati se má o zachování mravopočestnosti a správnosti ve veškerém jednání údův obce, má mírnou cestou sprostředkovati vzniklé mezi údy různice a hádky, má skoumati osoby, jež žádají o připuštění v úvazek obecní, jakož i přihlížeti k tomu, vedou-li se správně a spravedlivě řemesla i obchod v obci, nad to jest se jemu raditi ohledně udržování obecního sálu, školy, hřbitova, obecních staveb, ohledně udělování almužen a poměrův cizích, jenž přebývati obmýšlejí v obcích bratrských. Sbor tento sestává z představených a spolupředstavených obce, z představených a spolupředstavených svobodných Bratrů, z kuratorův vdov a svobodných Sester, z panského mandataria a justičního úředníka, jsou-li tito údové Jednoty bratrské, k nimž tolikéž volí obecní rada několik Bratří.

Obecní rada, chovající ve svém lůně co údy Bratry obecní konference starších a sboru dozorcův a sestávající nad to z jistého počtu vyvolených Bratří, a zastupující veškeru obec, tvoří v místních obcích poradný i rozhodující úřad ve všech záležitostech občanské komuny se týkajících; musejí se jí předkládati roční účty obecní diakonie, jakož i účty ohledně sálu a místních škol, volí nad to údy kollegia dozorcův; co úřad komunalní zabývá se předměty ohledně hospodářství obecního, k. p. silnic, studní, osvětlení ulic, hlídek nočních a p., rozhoduje o potřebných k tomu peněžitých prostředcích, skoumá a schvaluje dotyčné účty. Podle předmětův na přetřes došedších jest předsedou buď pomocník obecní buď představený obce. Nálezy činí se prostým ano neb ne.

Toť hle obraz veškerého zevního zřízení Jednoty, jemuž od

počátku až ku konci vryt jest ráz pravé demokracie; žádných tu není pánův, tudyž žádných poddaných, vše jen koná a plní se jménem Jednoty a v její prospěch; ve všem vládne vzájemné usrozumění, v pravdě a nejen podlé pouhého slova pravá obecná vůle, jížto se každý úd milerád podrobuje.

Nejenom ráz veškerého zřízení bratrské Jednoty, jak jsme seznali, ryze demokratický, poutá pozornost naši; zajímavější zdá se jmenovitě pro naši dobu, socialistickými rozruchy veskrz rozechvělou, odpověd na otázku: Jak tu v Jednotě rozluštěna záhada společenská? a lze-li pak podobné zařízení zavesti i v širších kruzích novodobé společnosti?

Již pak co se týče *komunismu* ve vlastním smyslu slova, kdež jím vyrozumíváme úplné společenství jmění, doložiti musíme, že takého vzájemného společenství vezdejších statkův nebylo v Jednotě nikdy, leč jenom na krátkou dobu při počátcích obce bethlehemské ve státě pennsylvanském v severní Americe. Osada tato, nyní mezi všemi bratrskými obcemi co do obyvatelstva nejčetnější, založena byla o vánocích r. 1741 přímým vlivem samého hraběte Zinzendorfa, jenž dne 29. listop. t. r. do Ameriky byl odcestoval, a r. 1742 dne 25. června této obci dal zvláštní řád obecní. Avšak toto společenství v jmění, jež v dotčené obci bylo počátečně zavedeno, nebylo nikterak nucené, nobrž mělo samovolně vyrůsti ze srdcí vzájemnou mezi sebou láskou roznícených.

Při tom všem nesmíme pak tajiti, že prvým zakladatelům bratrské Jednoty tanul zajisté na mysli obraz prvé křesťanské církve, jenž zůstane v novém stále lesku zářivým ideálem zřízení společenského. Všichni dosud obnovitelé i opravitelé lidské společnosti byli kouzlem společenského života prvých křesťanův tak zvábeni, že útvar jeho tehdejší všem svým stoupencům svorně k následování předstírali, hlásajíce, že společnost jen dotud může schváliti se co dokonalá, dokud se blíží nevyrovnanému tomuto vzoru u prvých křesťanův. Co jsme na vlastní oči v Ochranově viděli a i jinak ze zpráv o rozvoji společenského života mezi Bratry zbádali, zahrnuje se konečně v tom úsudku, že Bratří, seč vůbec jsou síly lidské, dostihli skutečně dotčeného pravzoru společenského života. Nenalezli jsme mezi nimi žádných žebrákův. O Bratry buď věkem sešlé, buď neduhem nějakým sklíčené dostatečně samou obcí je postaráno. Ve veřejných projevech společenského života netrpí se žádných výtržností, neníť mezi nimi a netrpí se žádných ožralcův; neníť tu těch smrdutých výkalův života

společenského, s jakými se nejenom ve velkých městech, alebrž i v menších již obcích se žalostí potkáváme. Každý z Bratrův hledí s jakous útěchou v budoucnost, přesvědčen jsa, že byť stížen byl kteroukoliv bezvinnou pohromou, pomoc čerpati bude z nevyberného pramene soustrastné lásky. Jakými prostředky docílila Jednota tak potěšných výsledkův?

Je-li obec jakožto soubor jednotlivých rodin základem a i podstatou společenského života vůbec, ba i veškerého státu, dlužno tudyž popřední zřetel obrátiti k životu obce. Má pak obec bratrská tu do sebe zvláštnost, že jest přede vším svobodný spolek stejně smýšlejících v ohledu náboženském, spolek to církevní, jenž vznikl a vzniká, kde se takéto obce znovu utvořují na základě stejných nauk o Kristu a stejného všem údům poslušenství ku veškerým jeho zákonům. Odtud povstaly v obcích bratrských mnohé zvláštnosti, jakéž se aspoň nikoliv v takové míře v jiných obcích nerozvinuly, k. p. přísnější dozorství nad mravy jednotlivých údův, nad vychováváním mládeže, při kterémž dosazování učitelův, ustanovování školských knih a p. visí rovněž na rozhodnutí obce, zřizování jednotlivých kůrův, avšak tolikéž i nároky na vzájemnou v nouzi pomoc a podporu, konečně pak i úřední navštěvování jednotlivých obcí ze strany údův konference starších Jednoty aneb konference starších z provincií, kteréžto návštěvy nemálo přispívají, zabývajíce se do podrobna záležitostmi obecními a i jednotlivců, k oživení a osvěžení skleslého sem tam ducha bratrského.

Že pak dle toho každá bratrská obec činí celek v sobě uzavřený, čínic tak zvanou obec místní, zachovává i nejpřísnější opatrnost ohledně přijímání cizích údův v úvazek svůj obecní. Správcové kůrův musejí s takýmito osobami, jež o přijetí do bratrské obce žádají, blížeji se seznámiti, jich jména pak místní konferenci starších oznámiti, která dotyčnou jich žádost odevzdává sboru dozorcův, jenžto seznavše jich smýšlení oznamují jich jména ve schůzi obecní, jich žádost nad to Pánu poroučejíce. Lhůta, která se k obapolnému seznámení popřává, ustanovena jest nejméně na půl roku. Seznámivše se v tomto čase s bratrskými řády a nevznikla-li jinak proti nim nějaká pochybnost, musejí od sboru dozorcův zevrubněji dotazováni býti v ústních rozhovorech (jak to Bratří jmenují: sprechen) ohledně svého vnitřního smýšlení a i zevnějších svých poměrův. Vypadly-li tyto rozhovory k jich prospěchu, odporučuje je dotčený sbor dozorcův místní konferenci

starších, která rozhoduje ohledně jich žádosti; zní-li toto rozhodnutí příznivě, odevzdávají se dotyčné osoby jednoho ze čtyř ku přijímání nových údův ustanoveného dne (obyčejně 1. března, 12. května, 13. srpna a jednoho libovolně ustanoveného dne) Pánu k rozhodnutí losem.

S jak úzkostlivou opatrností počínají si Bratří u přijímání nových údův, s tak neoblomnou přísností bdí nad zachováním svých řádův, tak že každý úd, jenž se proti nim svévolně prohřešuje, vylučuje se ze vzájemného jich úvazku.

Avšak budou-li se i příště Bratří moci uvarovati přijímání cizích údův ve svazek svůj obecní četnější než dosud měrou a uchovati stále uzavřený ten a místní ráz svých obcí? Poslední synoda ustanovila se na tom, že i na dále chce Jednota bratrská držeti se soustavy místních obcí, až dosud s tak mnohými požehnanými pro obec úspěchy spojené, a k udržení dotčené soustavy prohlásila za pravidlo: „Že údové Jednoty bratrské nespouštějí se dosud mezi Bratry zachovávaného mravu a příkazu, dle něhož nemají se ani domy ani polnosti prodávati cizím aniž je v závětech zůstavovati těm, jenž nejsou údy Jednoty.“ To platí za pravidlo; je-li tudyž majitel domu neb pole přinucen, nabídnouti zboží své cizím ku prodaji, musí o tom dříve příslušnou dáti zprávu konferencím ve své obci, zároveň pak předkup zůstaviti buď některému údu z obce aneb obecní diakonii, kterážto však nesmí dosavadním majitelem nucena býti k zakoupení domu za jakýmikoliv okolnostmi, a snad i nad pravou jeho cenu. Neučinil-li majitel domu neb polního statku před smrtí žádného ohledně jich patřičného pořízení a připadnou-li podle dědičného práva zemského cizím, jenž nejsou údy Jednoty, nemohou se tomu protiviti bratrské konference obecní. Při tom všem doložiti ještě musíme, že cizinci, byť ve valný počet vzrostli v jednotlivých obcích bratrských, nesmějí, dokud nejsou údy Jednoty, nějakého jiného účastenství bráti v záležitostech církevních, k. p. ohledně navštěvování bratrských modlitebnic a j., než jaké přirčeno jest každému cizímu občanu, mimo obec přebývajícímu; do škol bratrských, jež se přísně považují za školy církevní, nesmějí tito přístupu pro své dítky žádati; a je-li jim tento k jich žádosti povolen, nedocházejí tím práva, míchati se ve vnitřní školní záležitosti ohledně vyučování neb co do předmětův vyučovacích; tolikéž nesmějí nějakých nárokův činiti ku jmění diakonií neb pokladnic jednotlivých kůrův bratrských.

Touto právě uzavřeností, jakou podmiňuje soustava místních

obcí, snadněji a i vydatněji jest Bratřím opříti se proti svízelům, s rozvojem průmyslu nutně téměř spojeným. Takovým zlem z lůna průmyslu se vyrojivším zdá se všem socialistům býti svobodná konkurence, jižto nazývají neustálým bojem společenským, bojem občana s občanem, dělníka s dělníkem, bojem mezi státem jedním a druhým s ním soupeřícím. Jak ohradila se Jednota proti výběžkům zhoubným ze stromu konkurence bujícím a jak umí upotřebiti spasných výsledkův jejích ke zdaru svých údův?

Veškerým zhoubným výrůstkům konkurence podťaty jsou kořeny v Jednotě pravidlem, podle něhož nesmí žádný z Bratrův v obci započíti nějaké řemeslo neb vésti nějaký obchod, neobdržel-li k tomu dříve svolení od sboru dozorcův místních. Tito pak svolují k založení nových závodův jen u takých Bratří, jenž svou pilností a dovedností poskytují dostatečnou záruku, že při nově zařízeném řemesle neb podniknutém obchodu dobudou sobě příslušné výživy. Bratří nad to napomínají se, aby všemožně podporovali řemeslníky ze svého středu, od nichž a ne od cizích aby dali obstarávati sobě veškeré své dotyčné potřeby.

Že pak obcím bratrským při panující všude svobodě řemeslnické konkurenci jest podstoupiti i mimo sbory své, ve kterémžto boji obstáti a zvítěziti mohou jenom ti, jenž vynikají důmyslem a zručností jakož i svědomitou správností u konání svých řemesel a vedení svého obchodu, usnesla se již provincialná synoda r. 1856 v Ochranově shromážděná na tom: aby zařídil se zvláštní fond, z něhožby mohli podporováni býti mladí řemeslu se věnující Bratří, jmenovitě synové chudších měšťanův, o nichž by se dalo předzvídati, žeby podlé svých schopností a právě bratrského smýšlení s úspěchem mohli nové závody zaříditi; na útraty téhož fondu buďtež pak posýláni do dílen znamenitějších aneb na technické ústavy ku dalšímu sebe vzdělání. Vše to plní se ve sborech bratrských až dosud a zevrubně se zachovává ku všeobecnému blahu. Musíme-li rozeznávati dvojí druh pauperismu, jeden, jenž vyplývá ze strastí i různých nehod zaviněných i nezaviněných, s podstatou řekli bychom lidského pokolení po všechny věky spojený; druhý, jenž rozvinul se a rozplíží se měrou co den hroznější teprv v novější době následkem ohromných pokrokův v průmyslu a obchodu: nelze neuznati, že nejvydatnější pákou k zamezení, byť i nikoliv k naprostému vyhubení, aspoň ku značnému zmírnění prvého druhu pauperismu jest a zůstane patřičné zařízení místních obcí, ode všeho nepotřebného nátlaku státního prosté a osvobozené. Nelze

upříti, že obci primitivně a přede vším přísluší starati se o chudé a nuzné svého obvodu, a že i obec podlé svých zvláštních zájmův nejvhodnější zvolí prostředky ku zmenšení bídy a všelikého pauperismu, což se tím jistěji zdaří, budou-li všechny obce svorně a se spojenými silami působiti k vyhubení i všelikého veřejného žebráctví a nešvarův z něho vyplývajících. V ohledu tom jsou nám obce bratrské pravým vzorem, a všech těch dosavadních výhod a prospěchův ve svém zřízení docílily na základě vzájemné domluvy, anižby třeba bylo na odpor se postaviti zákonům v té či oné zemi o svobodě v řemeslech a p. platícím.

Avšak obce bratrské starají se o vyhoštění a zmírnění svízelův pauperismu mezi svými jinými ještě všeho následování hodnými způsoby. Zmínili jsme se již o tak zvaných kůrech mezi Bratřími podlé jednotlivých stavů i stáří a pohlaví sestavených. V nich tolikéž tkví nejenom prostředky ku stálému náboženskému sebe osvěžování, alebrž i ku vzájemné vydatné pomoci, anižby při tom trpěla svoboda individualní. Svobodní Bratří i svobodné Sestry ve větších obcích i vdovci a vdovy, nemající vlastního domácího krbu, přebývají ve zvláštních domech, v nichž starší dotyčných kůrův vedou vrchní dozor a řídí veškeru domácnost. Prohledl jsem při svém pobytu v Ochranově tamější dům svobodných Bratří. Celé zřízení má mnoho podobnosti se životem klášterním. Bratří ti svobodní přebývají v různých světnicích buď po dvou neb i ve větším počtu. Zabývají se v domě neb i vně, u mistrův svého řemesla příslušnými pracemi řemeslnickými, svobodné Sestry ve svých domech vyráběním rozličných prací ženských. Z výtěžkův takýchto prací a výrobkův vydržují se dotčené domy a jich obyvatelé. Pravilo se nám, že za byt o jednom okně platí svobodný Bratr ročně jenom 5 tolarův, a i výživu, jak jsme se sami přesvědčili, dostávají v domě za cenu co nejskrovnější. V každém takémto domě jsou dva představení, jeden z nich vede duchovní správu, druhý řídí hospodářské záležitosti. Nalezá se tam zvláštní sál ke schůzím náboženským, kdež ráno i večer konají se příslušné modlitby, ráno po modlitbě ohlašuje se zvláštní heslo ku rozjímání po celý den, obyčejně vzato z písma sv., jakýchžto hesel pěknou sbírku sestavil sám hrabě Zinzendorf, a kdež mimo to uzpůsobuje se občas potřebné pro každý kůr zvláštní vzdělatelné náboženské cvičení. Jsou tam i prostranné světnice i sály pro společné obědy a ku spaní pro obyvatele týchže domův. Při tom béře se slušný ohled na individualné různosti každého stavu, stáří, způsobu ži-

vota, a povýtečnou opěkou obstarávají se nemocní, churavci, sestárlí a poskytuje se jim všemožné pohodlí. Tolikéž nepřebývají všechny osoby k tomu či onomu kůru příslušící v domě svého kůru, alebrž buď u svých rodičův aneb u příbuzných, buď u rodin, u nichž jsou v nějaké službě; používají nicméně veškerých s ostatními výhod, jenž k témuž kůru náležejí, ze strany svých představených. Tak mohou poděleni býti, mají-li toho potřebu, i příspěvky z pokladen pro chudé svého kůru, kteréžto pokladnice spravují se od opatrovníkův a opatrovnic jednotlivých kůrův, jenom že k zamezení všeliké pomluvy musejí k správě této tolikéž připuštěni býti dva Bratři neb dvě Sestry, jenžto od celého kůru každého třetího roku znova se volí.

Mimo pokladnu pro chudé jednotlivých kůrů jest v každé místní obci i obecní pokladnice pro chudé, spravovaná buď sborem dozorcův neb zvláštní komisí tak zvanou konferencí pro chudé, z nížto podělují se chudí v obci, jenž nepřináležejí k jednomu z dotčených kůrův. Příjmy jejich pozůstávají z úrokův kapitalův k témuž cíli určených, kteréž musejí zůstati nedotknuté (leč v nejvyšší potřebě), a ze sbírek při dveřích sálův činěných.

Ve všech domech kůrův bratrských pečuje se o všemožnou v nich čistotu a pohodlí. Nezapomíná se i na nemocné, ba poslední synoda přísně nařizuje, aby i tam, kdež není mezi Bratry zvláštní diakonie bratrského domu, aneb kde není ani domu bratrského, bylo postaráno o dobře zařízenou světnici k náležitému opatrování nemocných. [1])

---

[1]) Jak vzdáleny jsou od obrazu tohoto naše obce; nechceme tu ani dotknouti se obcí venkovských, ale i naše venkovská města mohou-li se všechna vykázati nemocnicemi, opatrovnami a podobnými všude potřebnými ústavy ku zmírnění svízelův pokolení lidského? A přece srovnávají se v tom všichni socialisté, že rozhodnou i trvalou pomocí tu především přispěti mohou obce. Uvádíme na důkaz slova ze spisu cenou poctěného, jenž povstal jakožto odpověď na otázku danou králem Maxmilianem II. v Bavorsku; „Durch welche Mittel kann der materiellen Not der unteren Classen der Bevölkerung Deutschlands und insonderheit Bayerns am zweckmässigsten und nachhaltigsten abgeholfen werden?“ Die materielle Not der unteren Volksclassen und ihre Ursachen, von Aug. Freih. v. Holzschuher, Augsburg 1850, kdež se ku konci významně dí: „Der Staat hüte sich doppelt vor allen Projecktmachern und vor jeder Unternehmung auf eigene Faust, eingedenk des Grundsatzes: Respublica male administrat. Er überlasse Alles möglichst den Gemeinden und einzelnen sich bildenden Vereinen, die sich selbst am besten beraten und in der Regel auch am wolfeilsten wirtschaften werden.“

Obec sestává z rodin, rodina pak vzniká z úvazku manželského. Zajímavo prohlédnouti ku zvláštnostem, jakými i v ohledu manželstev honosí se sbory bratrské; mohou zajisté různá ustanovení, týkající se uzavírání svazkův manželských, státi se především rozhodnými prostředky buď k rozmnožení buď k obmezení všelikého pauperismu. Bratří chovají se v důtklivé této záležitosti s příslušnou opatrností i přísností. Žádný svazek manželský nesmí mezi nimi učiněn býti beze svolení k němu konference starších dotyčné obce, v níž ten či onen Bratr se chce oženiti. Než však návrh ku sňatku manželskému stihne k nevěstě, budiž dříve, jakkoliv možno postaráno o souhlas rodičův dotyčné Sestry. Bratři i Sestry mohou při uzavírání týchže sňatkův vyprositi sobě rozhodnutí losem; při tom však musí jmenovitě opatrovník obecní jim důrazně připomenouti, zdaliž sobě veškerou záležitost zevrubně promyslili a zdali ochotni jsou podrobiti se rozhodnutí losem, budiž toto jakékoliv; neboť kdyby pak jednali proti tomuto rozhodnutí, nejenom žeby rozechvěli svědomí své v trapné pochybenství a výčitky, alebrž odloučili se takto sami ze sborův bratrských. I odstředivý ráz místní obce zachovává se při sňatcích se vší strohou přísností. Béře-li sobě totiž Bratr v místní obci bratrské osobu za manželku, kteráž k obci nepřísluší, odtrhuje se tím samým z úvazku obce místní, lečby nevěsta žádala sama připuštěna býti v dotyčný úvazek obecní, anižby konference starších proti témuž přijetí čehož namítala. Ohlášky učiní se podle zákonních předpisův jednotlivých zemí; oddavky však musí vykonati se církevné ve veřejné schůzi, a poslední synoda bratrská se vším důrazem nařizuje, aby údové Jednoty bratrské, přebývající v zemích, kdež zavedeno jest civilní manželství, nevstupovali ve sňatek manželský, lečby byli dosáhli církevního k němu požehnání. Rozvod manželský povoluje se jenom na základě písma sv., totiž pro cizoložství, a v tomto jediném případě dovoleno jest nevinné straně v opětné manželství vstoupiti.

Příhodné a všeho následování hodné jest zřízení *bratrských škol,* na něž i moravsko-čeští Bratří hned od svého vzniku všemožnou a vytrvalou péči byli vynakládali. I v nynější bratrské Jednotě nese jich škola zcela na sobě ráz církevní; pročež projádřeno poslední synodou, že jako chrám a hřbitov, tak i škola nemá v obci bratrské považovati se za záležitost politické obce čili komuny, alebrž za záležitost bratrské obce; škola jest u nich školou pro děti obcí bratrských; a kdežto v jiných zemích by již

rádi úplně vymýtili nauku náboženskou z veřejných škol, platí u Bratří synodální ustanovení i v poslední provincialní synodě zostřené, že ve všech školách jakož i ústavech bratrských musejí nejméně tři hodiny věnovati se vyučování náboženskému a biblickému dějepisu. Doba navštěvování školy má podle možnosti prodloužiti se až do 14. roku. Nad to vše musejí se ve všech bratrských obcích týdně řádně odbývati tak zvané hodiny pro děti (Kinderstunden), kdež se vyučují zvláště v naukách křesťanských, pro mladistvé srdce přede všemi jinými potřebných, způsobem témuž věku přiměřeným a více jich citu dojímajícím, než jak se to díti může ve sborech veřejných. Tolikéž přihlíží se pilně i přísně ku konání slavností pro dítky ustanovených, jakými jmenovitě jsou doba vánoční, doba umučení Páně a slavnost andělův strážcův. Dne 29. září konají Bratří i Sestry u vychování a vyučování mládeže jakkolivěk zaměstknaní slavnostnou schůzi s kalichem zákonním [1]) k osvěžení a ztužení své učitelské a vychovatelské činnosti. Velmi se svým správným a úspěšným zařízením zamlouvají tak zvané *světnice pro chlapce a pro děvčata* (Knaben- und Mädchenstuben), a zmiňujeme se tuto o nich obšírněji, projevujíce upřímné přání, aby ve všech našich, jmenovitě v městských obcích zařízeny byly. V domech bratrských i sesterských jsou zvláštní světnice uspořádány pro chlapce i pro děvčata, kdežby mohli prodleti, v době od školního vyučování prázdné. Ve světnicích takýchto musí přebývati příslušně k tomu vzdělaný Bratr a Sestra, kteří v prázdných hodinách příhodně zabývají se s chlapci a děvčaty, buď opakováním

---

[1]) Až dosud zachovaly se ve sborech bratrských mnohé obyčeje a zvyky z prvotné doby křesťanské. Již za dob apoštolských spojováno se slavením eucharistie konání tak zvaných agapův čili hodův lásky dobou večerní; pro různé při nich vzniklé zlořády bylyť agapy tyto synodami již ve 4. století naprosto zrušeny. V Jednotě bratrské konají se až dosud tou měrou, že se při nich přisluhuje bílým chlebem a čajem, tolikéž ale vystřídají se zpěvy zvláště k tomu složených žalmův a kantát, jichž obsah hledí k významu té slavnosti, ku kteréž agapami týmiž se Bratří připravují. Má se takto mezi nimi těsněji utužiti vzájemný svazek lásky v Kristu. Předchází také přijímání posvátné eucharistie. Jiný způsob týchž agap jest kalich zákonní (Bundeskelch), jenž má svůj základ v rozdávání kalicha při počátku slavení velikonoční večeře, kterémuž obyčeji podrobil se i sám Kristus se svými učeníky při poslední večeři. Slavnost však tohoto kalicha nesmí s podáváním kalicha v přistupování ke stolu Páně smísiti se. Užívá se ho k utužení sjednocenosti veškeré obce neb kůrův neb sluhův církevních a osob při vychovávání mládeže zaměstknaných.

a vysvětlováním vědomostí ve škole nabytých, aneb cvičením jich ve předmětech, jež jakkoliv hledí k řemeslům, jakýmž se chlapci ti věnují. Koná se i roční výstava výtečnějších prací takýchto mladíkův k roznícení druhých. Avšak rodičové neb poručníci nejsou nikterak nuceni, dítky své do světnic dotčených posýlati; musejí pak ovšem všelikou za ně odpovědnost sami nésti. Zvláště příhodným zřízením jsou světnice tyto pro chlapce, jenž z jiných nebratrských obcí se k Bratřím odesýlají v důvěře, že u těchto co do vzdělání i mravnosti výborně bývají opatřeni; pročež i poslední provincialní synoda od r. 1868 přísně nařídila, aby pro takéto učně, kdežby z jakýchkoli příčin nebylo lze přijmouti je do světnic chlapci Bratrův obydlených, založily se zvláštní světnice; všem pak svěřeným odjinud učňům musí kromě jiných předmětů udělovati se vyučování v náboženství, nad čímž povždy bdíti musí sbor dozorcův obecních. Příspěvky k vydržení takýchto světnic opatřeny buďtež buď z pokladen dotyčných řemeslníkův neb z obecní diakonie.[1])

Mimo tyto elementarní školy, v nichž se vyučuje nejenom v psaní, čtení a počítání, alebrž i v zeměpisu, dějepisu, mluvnici a počátkům latinského jazyka, jsou u Bratrův tolikéž tak zvané *pensijní ústavy,* ustanovené nejenom pro dítky bratrských obcí, nýbrž i pro děti od cizích rodičův Bratrům svěřené k docílení právě křesťanského vychování a i dostatečného vzdělání pro potřeby pospolitého života. Takýmito ústavy honosí se tyto obce: Christiansfeld v Šlesvíku (r. 1869 bylo tam cizích chlapcův 15 a 20 děvčat), Ebersdorf v knížectví reuském (téhož roku bylo tam

[1]) Co do hospodářství má každá jednotlivá obec bratrská svou zvláštní správu pod dozorem obecní konference. Hned při vzniku obce povstala buď zúročitelnými půjčkami buď příspěvky od veškeré Jednoty poskytnutými spolu tak zvaná obecní diakonie; správa však, skládání účtův, a p. při každé obecní diakonii vede se dle ustanovení synody z r. 1818 odlučně od správy jiných obecních záležitostí čili od správy tak zvané komuny. Správě diakonií zůstavena všeliká vydání ohledně domův, úrokův z kapitalův, služného pro ustanovené v obci úředníky: pro opatrovníka, kazatele, představeného a j.; jakožto příjmy přísluší jí nájemné z domův, přebytky z řemesel ku prospěchu diakonií vedených a pak obecní příspěvky na jednotlivé údy obce příslušné rozvržené. Komunalní však správa převzala vydání na potřeby náboženské i občanské, jichžby dotyčná obec nésti musela, byť i nebyla zároveň obcí bratrskou, s ostatními bratrskými obcemi spojenou.

cizích pensionářův: 14 chlapcův a 18 děvčat), Gnadau v pruském Sasku (80 děvčat), Gnadenberg v pruském Slezsku (3 chlapci a 67 děvčat), Gnadenfeld tamtéž (27 děvčat), Gnadenfrei tamtéž (11 chlapcův, 73 děvčat), Herrnhut (25 děvčat), Kleinwelke v Horní Lužici (14 chlapcův, 22 děvčat), Königsfeld ve velkovévodství badenském (72 chlapcův, 56 děvčat), Neudietendorf ve vévodství sasko-gothském (5 chlapcův, 64 děvčat), Neusalz v pruském Slezsku (19 děvčat), Neuwied v Porýnsku (82 chlapcův, 70 děvčat), v Nízkém v pruské Lužici (78 chlapcův, 27 děvčat), Zeist v Holandsku (14 chlapcův, 31 děvčat); mimo místní obce mají podobné ústavy i tato místa: Montmirail (jest tu dívčí ústav), Lausanne (ústav pro chlapce), Lindheim v Livonsku (ústav pro děvčata). V britské provincii jsou podobné ústavy v Bedfordě (s 25 cizími pensionáry), Dukinfieldě (24), Fairfieldě (83), ve Fulneku (142); v Gomersalu (23), v Grocehillu (50), v Kilwarlieu (2), v Mirfieldě (19), v Ockbrooku (113), v Salemu (2), v Tythertoně (5), ve Wyke (16); ve spojených obcích v severní Americe: v Bethlemě, v Liticích, v Nazaretu, v Salemě. Důstojně vytknula poslední bratrská synoda cíl a úlohu ústavů těchto[1]: „Naše pensijné ústavy jsou misiemi mezi dítkami, a popřední jich cíl, jemuž všechny ostatní musejí podříditi se, záleží v tom, aby křesťanským vychováním stali se lidé nejen způsobilými pro život vezdejší, alebrž aby přivedeni tolikéž byli ku svému věčnému povolání. Přede vším budiž k tomu přihlíženo, aby ti, jimž vychování svěřeno jest, puzeni jsouce láskou ke Kristu, v tom popřední úlohu svého povolání spatřovali, aby takto denní vzájemné obcování, jakož i vyučování proniknuto bylo duchem křesťanským. Při tom musí to býti naší nejvroucnější snahou, abychom i v duchovním jádrném vzdělání za druhými pozadu nezůstávali, avšak při tom neshánějíce se po marnivém mnohovědství, aniž se spouštějíce pěstování zdraví a tělesného vzdělání, aniž při duchovním vzdělání vzdávajíce se rodinné srdečnosti, kteráž jest duší požehnaného působení.“ Zlatá to a všeho uvážení hodná slova!

Všechny tři provincie Jednoty mají ústavy pro *vyšší vědecké*

---

[1]) Zajímavo bude snad čtenářům našim, podotkneme-li tuto, že synoda provincialní z r. 1868 nařídila učitelům, aby v obchodu s mládeží zachovávali největší ostražitost i opatrnost při sdělování politických náhledův, aby prý nevyvolali v mladistvých myslech náruživé politické názory, jakéž mají vzdáleny zůstati tohoto věku — náhled to, jehožby se i jinde všemožně šetřiti mělo.

vzdělání, v nichž příští sluhové bratrští konají průpravná studia ku zastávání příslušných úřadův v Jednotě. Provincie německá má theologický seminář, v Gnadenfeldě a pedagogium v Nízkém; provincie britská průpravní ústav (training institution) ve Fulneku, provincie americká seminář theologický a pedagogium (college) v Betlemě. Doba studií v theologickém semináři v Gnadenfeldě trvá tři léta. Do pedagogia v Nízkém přijímají se mladíci 13 neb 14letí, dosáhnuvší potřebných přípravných vědomostí v bratrských obecních školách neb ústavech; prodlévají pak v pedagogiu až do 19. roku, kdež důkladně vyučují se v starých i nových řečech, ve vědách mathematických i historických. Z pedagogia přecházejí studující, jenž obmýšlejí theologii se věnovati, do theologického semináře v Gnadenfeldě v horním Slezsku. Zde seznamují se se všemi hlavními theologickými vědami, zabývajíce se nad to i matematikou, fysikou i filosofií; ti však, jenž se oddati chtějí studiu právnictví neb lékařství, odebírají se na jiné vysoké školy k nabytí příslušného důkladného v týchže vědách vzdělání. Pro sluhy amerických bratrských církví jest podobný theologický ústav v Betlémě, ačkoliv studující v tom či onom z dotčených tří ústavů vzdělaní i do jiné ze tří provincií mohou co sluhové Jednoty odesláni býti, než ve které byli svého vzdělání dosáhli. Všichni tito studující musejí zevrubných známostí nabýti o církevním dějepisu, jmenovitě o prvotné době křesťanské co pravzoru veškerého života křesťanského, neméně pak o dějepisu obnovené církve bratrské a o veškerém jejím zřízení [1]), poněvadž studující ti považují se za příští sluhy v různých úřadech bratrské Jednoty. Veškery tyto bratrské ústavy nemají žádného stálého fondu, aniž nějakých pro

[1]) K takovéto povaze veřejného vyučování v Jednotě přihlížel vším důrazem již sám hrabě Zinzendorf, dávaje především výstrahu učitelům, aby se varovali všelikých holých, pouze theoretických mátoh a nepraktického mudrlanství (v čemž mu zajisté i českomoravští Bratří předcházeli, přísně ve svých školách zapuzujíce všelikou prázdnou sofistiku se slovy často jen pohrávající a ve všem učení svém více k životným potřebám přihlížejíce), aby větší ohled brali na vysvětlení prvotného útvaru i rozvoje církve křesťanské a jmenovitě obírali se častěji čtením ss. otcův církevních. Pro knihovnu semináře gnadenfeldského ustanoven poslední synodou roční příspěvek 100 tolarů, zároveň učiněno nařízení, aby všechny oficielní spisy posílaly se téže knihovně a i jiní bratrští spisovatelé aby po výtisku svých spisů jí obětovali. V Nízkém dostaven r. 1865 nový dům pro pedagogium, v němž může pohodlně umístěno býti 60 chovancův.

jich udržování zařízených fundací; všechny udržují se co do stránky materialní ze příspěvkův dotyčných chovancův, jež tito za stravu, byt, vyučování a t. d. ústavům odváděti musejí; kdež však rodičové nejsou s to pro svou chudobu, aby potřebné tyto dávky odváděli, buďtež za ně činěny v jednotlivých obcích dobrovolné sbírky.

O liturgickém zřízení bratrské Jednoty již svrchu jsme se zmínili, že Bratří podle Lutherova katechismu uznávají jen dvě svátosti, křest a večeři Páně. Doložiti nám tu jenom, že ohledně udělování křestu dle ustanovení synody z r. 1857 jest to na vůli ponecháno, pokřestiti dítky na prsou neb na hlavě. Majíť Bratří jakož i jiní evangeličtí sborové tak zvanou konfirmaci, kteráž se obyčejně uděluje hochům, dokud ještě do školy chodí než se dají na nějaké řemeslo, a k nížto příslušné přípravy, potřebné totiž vyučování, konají se od kazatelův několikráte týdně v odděleních dle pohlaví, počínaje novým rokem až do květné neděle.

Zvláštním zvykem jsou v bratrské Jednotě tak zvané rozhovory, u nich „Sprechen" pojmenované, jež místo zaujímají zpovědi v církvi katolické. Důvěrné tyto hovory konají se před přijímáním večeře Páně mezi staršími a Bratřími, a mezi přednostkami a Sestrami; představení i představené seznamují se takto s veškerou povahou snah i zbožných touh i potřeb jednotlivých údův Jednoty, poukazují zároveň, kde toho potřeba se naskytá, k vnitřní nápravě, s jakou dlužno přistoupiti důstojně k večeři Páně. Avšak i v jiných dobách několikráte v roce svolává opatrovník neb opatrovnice svoje svěřence k takýmto obapolným rozhovorům,[1]) ač to není jediné platná forma duchovní správy bratrské, ba v patřičných případech dovoleno jest i kazateli jakož Bratřím i Sestrám užívati jiného vhodnějšího k tomu způsobu. K podstatným však prostředkům u vykonávání duchovní správy čítají se v Jednotě

[1]) S dorostlejšími chlapci a děvčaty musejí příslušní opatrovníci a opatrovnice takéto hovory konati nejméně čtyřikráte do roka, s dítkami ve škole ještě dlícími jakož i s cizími dětmi Bratřím k vychování svěřenými tolikéž tři- neb čtyřikráte ročně; avšak i poslední provincialní synodou nařízeno jest, aby takéto návštěvy děly se i v jednotlivých bratrských obcích ze strany jednotlivých údův dotyčné provincialní konference starších; ve všech obcích mají takové úřední návštěvy vykonati se aspoň jedenkráte za pět let; takto jest stále možno osvěžovati obecního bratrského ducha v Jednotě, a seznamovati se zevrubně i důkladně s vnitřním i zevnějším jejím rozvojem a s potřebami jejími podle různých požadavkův i doby i místa.

domácí návštěvy, jichž kazatel neb opatrovník věrně použiti má k utvrzení ve víře svých svěřencův. Při slavení večeře Páně objevují se kazatelé a přisluhující jáhnové v bílých talárech. Zvláštní tato roucha při večeři Páně jakož při jiných liturgických výkonech, jako k. p. při ordinaci, nesmějí považovati se za odznak nějaké hierarchické důstojnosti, neboť hierarchických stupňův u Bratří ani není, alebrž za roucha liturgická, ku zvýšení slavnostného výkonu ustanovená. Po zazpívání několik příslušných veršův a po vykonané absoluci, při níž všichni na kolena se vrhají, následuje konsekrace chleba, po té pak rozdělování týchže chlebův jednotlivým komunikantům rukou jáhnův. Komunikanté drží chléb tak dlouho ve svých rukou, až dotčené rozdělování mezi všechny přítomné ukončeno jest. Mezi rozdělováním pokračuje se ve zpěvu. Po ukončeném podělení povstanou všichni. Kazatel volá k nim slova Spasitelova: „Ježto toť jest tělo našeho Pána Jesu Krista, ve smrt dáno za nás"; načež veškeré shromáždění požívá společně požehnané chleby. Opětně zpívá se několik veršův; po zpěvě tom následuje konsekrace kalicha, jenž se věřícím taktéž jáhny podává a od věřících stojících společně požívá. Celý výkon končí se několika verši, poukazujícími k obnovenému sjednocení se srdcí s Kristem a údův mezi sebou, po čemž soused sousedovi dává polibek pokoje. Ohledně tohoto políbení pokoje učinila poslední všeobecná synoda toto rozhodnutí: „Udělování polibku pokoje (při večeři Páně) co odznak bratrské lásky a obnoveného usjednocení ve smrti Páně budiž tam podržáno, kde obyčej tento vzatý ze sborův apoštolských může s požehnanými výsledky vykonán býti. Kdeby pak proti němu pochyby vznikly, odporučuje se na jeho místo podání ruky."

Co do času slavení večeře Páně nestanovila dotčená synoda žádného všeobecného pravidla, projádřila se však, žeby bylo žádoucno, aby se v obcích bratrských nejméně jedenkráte v měsíci slavnost ta konala.

Umírajícím uděluje se staršími v obci při modlitbě a při zpěvu vkládáním na ně rukou požehnání k odchodu na věčnost. Požehnání toto uděluje se nemocným po jich žádosti, dokud jsou ještě při zdravé mysli.

Pohřby vykonávají se obyčejně odpoledne aneb k večeru. Obec shromažďuje se v sále, kdež se činí krátká řeč, obsahující v sobě zároveň krátký nákres života zemřelého. Poslední všeobecná synoda klade souvěrcům svým na srdce, aby Bratři a Sestry neo-

pomínali, zvláště poučné zkušenosti ze svého života a značnější v něm projevy působící milosti Boží zaznamenati ve svých životopisech, aby ještě po svém odchodu pro mnohou duši požehnaně působili. Při pohřbu samém jde v předu sbor hudebníkův s pozouny, jenž provázejí průvod melodiemi ze zbožných písní. Mrtvolu, položenou v rakev světlé barvy a pokrytou suknem bílým, pentlemi okrášleným, nesou Bratři v obyčejném oděvu. Za mrtvolou jdou nejbližší příbuzní bez smutečných šatův, za nimi příslušníci obce v řadách podle pohlaví. Na hřbitově sestoupí se všichni v kruh; zpívá se několik veršův, jichž pozouny provázejí; mezi tím spouští se rakev do hrobu, načež vykonává kazatel předepsané obřady, jež se ukončují církevním požehnáním. [1])

Jako při pohřbech bratrských vyloučena jest veliká zevnější nádhera, tak vynikají i jich hřbitovy zvláště dojemnou jednoduchostí. Viděli jsme při svém pobytu v Ochranově tamnější hřbitov na vrchu Hutberg zvaném, k němuž prvé základy položeny byly během r. 1730. Při prvém naň pohledu hluboce jsme se cítili rozrušeny tou prostotou, tou bratrskou rovností, jejížto duch klidně zavívá nad touto prostorou věčného odpočinku, jmenovitě dojal nás velice výrok našeho průvodce, že od počátku téhož hřbitova až do nynějška nebylo hnuto kostmi tu odpočívajících. Kameny s jednoduchými nápisy, jichž jsme během tohoto článku několik uvedli [2]), nepozvedají se kolmo vzhůru, alebrž všechny jsouce stejné téměř velikosti leží na zemi vodorovně; utesány jsou vesměs z pískovce, jen u některých spatřili jsme žulový podkladek. Jistý počet hrobův činí čtverec, obroubený vonnými lípami, což činí pohled velmi útěšný; bylť to vůbec oblibou Bratří, zaštěpovati

[1]) Při pohřbu hraběte Zinzendorfa, jenž, ač byl skonal dne 9. května 1760, odbýval se teprv dne 16. května, sešlo se 32 kazatelův a jáhnův církve bratrské, mezi nimiž někteří přišli z daleka z ciziny. Těch 32 kazatelův a jáhnův neslo střídavě po 16 rakev na hřbitov; za rakví kráčeli příbuzní a prví dělníci v obci, pak v průvodu asi 2100 osob veškeří kůrové z obcí jakož i z diaspory, k nim přidružil se zástup asi 2000 cizích divákův.

[2]) Uvádíme tu ještě co doplněk ku předešlým nápis hrobu muže o naše soukmenovce, lužické Srby, zasloužilého, jenž prvou mezi nimi misii zavedl: „Johann Jury Meszaros aus Siebenbürgen, Prediger des Evangeliums unter den Wenden, gest. 17. März 1749“, a nápis na hrobě proslaveného sběratele bratrského zpěvníku: „Christian Gregor, Bischof, geb. 1. Jän. 1723, gest. 6. Nov. 1801“. Zinzendorf jmenoval jej Asafem Bratří.

všude, kdež se usídlili, lípová stromořadí. Na bráně k hřbitovu stkví se z venku zlatými písmeny vyrytý nápis: „Christus auferstanden von den Todten“, uvnitř pak: „Und der Erstling worden unter den Schlafenden“ (I. Cor.)

Popřední důraz kladou Bratří při náboženských výkonech na vroucí a stálou *modlitbu*. Jmenovitě při vzniku obnovené Jednoty bratrské byla horoucnost v modlitbě tak plamenná, že r. 1727 dne 26. srpna sjednotilo se 24 Bratří a 24 Sester ve zvláštní spolek s tou povinností, že chtí od půlnoci k půlnoci setrvati v modlitbě; 24 hodin denních i nočních losem mezi sebou rozdělivše toužili vyprositi u Boha všeliký zdar pro nově založenou církevní štěpnici. Dne 27. srpna téhož roku učiněn počátek takéto stálé modlitby, a památka tohoto dne ročně obnovuje se ve sborech bratrských. Později od těchto spolkův upuštěno; na jich místo vstoupila užší schůze všech dospělých údův obce ke společnému modlení každého měsíce; schůze tato jde za tím účelem, aby se v ní vytkly zvláštní předměty modlitby, jimiž se dlužno zabývati v té neb oné době, spolu pak aby se patřičný ohled bral na zvláštní potřeby jednotlivých obcí.

V modlitebnicích Jednoty bratrské vymítěno naprosto všeliké výtvarné umění s úzkostlivostí až přílišnou a pro cizího navštěvovatele téměř traplivou. Sál, jejž jsme v Ochranově navštívili, postrádá všeliké zevní stavitelské ozdoby; uvnitř činí dojem jednoduché školní světnice, na jedné straně jsou lavice pro mužské, na druhé pro ženské pohlaví; na kůře varhany, jež jediné zpěv shromážděných provázejí; vůči posluchačův pozvedá se jako ve školách něco vyvýšená katedra, uprostřed pulpit s křeslem pro kazatele neb liturga, po obou jeho stranách postaveny lavice, na něž při službách božích zasedají představení, údové konference starších, opatrovníci a opatrovnice v obci a kůrův. V neděli ráno říkají se liturgem a střídavě s lidem tak zvané litanie, katolickým ve mnohém podobné, jen že ovšem není v nich zmínky o vzývání svatých; nápadný nám byl v nich přídavek z nejnovější doby, v němž liturg prosil Boha za utužení jednoty i vzájemné lásky veškerého národu německého, aby tyto vlastnosti co jeho nejkrásnější ozdoba v něm kvetly a sílily se. Pozdější hodinu konají se hlavní služby boží, jež jako u evangelíkův vůbec pozůstávají z kázaní a spojeného s ním příslušného zpěvu. To však musíme vytknouti co zvláštnost kázaní ve sborech bratrských, že kazatel dle příkazu synod vystříhá se všelikých polemických nauk a že při-

hlížeti mu jest více ku všeobecným pravdám křesťanským, v nichž tkví základy veškerého života křesťanského.

Ještě se nám zmíniti jest o tak zvaných *liturgiích* a *zpěvních hodinách* (Singstunden), jimž jsme tolikéž v Ochranově přítomni byli. Liturgie konány byly při našem tamějším pobytu v neděli odpoledne; jsouť to liturgické zpěvy, pozůstávající z litanií, ze slavnostného chvalořečení božských vlastností a p., jež se střídavě vykonávají liturgem, kůrem a sborem v sále shromážděných. Liturg započal prozpěvovati několik veršů, provázen jsa hlaholy varhan, načež následoval zpěvácký sbor na kůře nebo zpívali střídavě věřící, a tito opět častěji tak, že několik veršů ba i jeden zpívali věřící mužského, druhý pak verš věřící ženského pohlaví. Nelze upříti, že takýmto zpěvův provedením libá rozmanitost v nich zavívá a pozornost vždy živá se udržuje. Při zpěvných hodinách zanotuje liturg z paměti několik veršů z písně všem známé, načež se veškeren sbor k dalšímu zpěvu tolikéž z paměti přidružuje, a tak se to děje po delší dobu; písně však, jež se vzájemně vystřídají, musejí vnitřním úvazkem k. p. myšlenkou, jakáž v té či oné slavnosti neb církevní době paprskuje, mezi sebou tak býti sloučeny, aby takáto zpěvní hodina podobala se zpěvnímu kázaní, jež tím vroucněji utkvívá v paměti, že nauky tu pronášené vnořují se v hlubiny srdce působením velebných i tklivoměkkých melodií, jichž stálým a vhodným proměňováním udržuje se zpěv v živém a stále vroucím proudění. Již pak některé z těch melodií, jak jsme sami slyšeli, padají do nejstarší doby čili ke vzniku českomoravské Jednoty bratrské; zavívá v nich onen nevýslovně dojemný ráz, podle něhož zpěvy ty ve velebných přechodech ve vážně povolném taktu unášejí útrobu ze hlubin kajícnosti pokorné k výšinám nadpozemského smíru. Nenesou se nikoliv veškery zpěvy takýmito odznaky, v nichž každý nepředpojatec okamžitě poznává zachvívání perutě genia čiře slovanského; větší jich část, jež jsme v Ochranově slyšeli, prosáklá jest duchem moderním, v německých protestantských sborech více méně obvyklým, ač podle pravdy dosvědčiti musíme, že zpěvy, od Bratří obnovené Jednoty přijaté, liší se ku svému prospěchu od jiných náboženských zpěvů svou milou prostotou a jednoduchostí, útěšným souladem velebnosti i jemnosti, a povždy v pravém hlaholí souhlasu se vniternou zbožností věřících.

Mimo obyčejné všem evangelickým sborům vlastní slavnostní dni má Jednota bratrská *svoje zvláštní slavnostné a památné dni,* souvisící s výtečnějšími událostmi její historie, jimž má děko-

vati svůj vznik, své obnovení a zachování, jistým zároveň jsouce dosvědčením, že nynější obnovená Jednota bratrská úplně si vědoma jest svého původu z Jednoty českomoravské. Oslavuje se zajisté až podnes v Jednotě památka na smrt mistra Jana Husa dne 6. července 1415, na založení staré bratrské církve 1. března 1457; mimo to konají se výroční slavnosti na upomínku vystavění Ochranova 17. června 1722, založení prvního domu pro schůze tamtéž dne 12. května 1724, souhlasu s prvými stanovami a obecními řády dne 12. května 1727, večeře Páně konané v Ochranově po vzájemném usjednocení se dne 13. srpna 1727, počátkův modlitby, ustanovené na každou hodinu ve dne i v noci dne 27. srpna 1727, odchodu prvých misionářův bratrských na ostrov sv. Tomáše dne 21. srpna 1732 a do Gronska dne 19. ledna 1733, prohlášení Ježíše Krista za prvého staršího v Jednotě dne 16. září a 13. listopadu 1741. Ve dnech těchto shromažďuje se obec večer v sále, kdež se krátkou řečí ukazuje k významu každé té památky; dnové však na 13. srpna a 13. listopadu slaví se v Jednotě co svátky, v nichž se obnovuje a osvěžuje úvazek Jednoty s Pánem a jednotlivých údův mezi sebou, zároveň pak děje se přijímání nových údův ve sbory bratrské.

Nebylby náš obraz o rozvoji bratrské Jednoty úplný, kdybychom se aspoň několika slovy nezmínili ještě o jiném muži, jenž po celý život hraběte Zinzendorfa věrně mu stál po boku a po jeho úmrtí nejrozhodnější a spolu pro vzrůst, ba pro zachování Jednoty nejúspěšnější činnost projevoval, jest to *August Bohumil Spangenberg* [1]), v Jednotě později obyčejně Bratrem Josefem zvaný, jenž se prý tak pečlivě staral o Bratry a jmenovitě o bratrské sbory v severní Americe, jako druhdy egyptský Josef o své bratry i veškerou zemi egyptskou. Hned od prvého mládí přilnul veškerou duší k náboženským snahám Spenerovým; v květnu r. 1733 došel z Dobrohory do Ochranova, byv od Zinzendorfa za pomocníka povolán; sloužil pak neunavnou a nepřetržitou činností

---

[1]) Na hřbitově v Ochranově četli jsme na jeho hrobě tento krátký nápis: „August Gottlieb Spangenberg, Bischof der Brüderkirche, der Unitaets-Ältesten-Conferenz Mitglied, geb. 15. Juli 1704 zu Klettenberg, gest. 18. Sept. 1792.“ Překrásně vyvedenou podobiznu znamitého muže tohoto viděli jsme v archivě ochranovském; malíř její, proslavený Kraft, říkával, že to byla nejvýznamnější tvář, jakouž byl kdy v podobiznách svých kreslil.

Jednotě po boku Zinzendorfově 27, a po jeho úmrtí ještě 32 roků, vesměs tudyž 57 let.[1])

Tatáž i u něho jako u Zinzendorfa planoucí láska ke Kristu ukřižovanému, tatáž neoblomná v Boha důvěra i v nejhroznějších nebezpečích, do jakýchž jej uvrhly časté cesty po suchu i na moři. Za živobytí hraběte podporoval tohoto se stále živou vroucností i úctou ve všech důležitějších záležitostech Jednoty se týkajících. Jeho neunavné a důmyslné činnosti děkuje Jednota založení i udržení bratrských sborův, jmenovitě v Anglicku i v severní Americe. Byv hrabětem r. 1741 povolán do Londýna, založil tam hned po svém příchodu „společnost ku zvelebení evangelia mezi pohany.“ Komitét k témuž účelu sestavený sestával ze čtyř údův, jenž v první den každého měsíce scházívali se ku společným poradám, čteny při schůzích těch i zprávy o misiích bratrských, a ku konci povždy činěny sbírky k jich úspěchu. Společnost tato později na nějakou dobu rozešla se, avšak r. 1768 opět byla obnovena; a až do dnešního dne jeví se v Anglicku mezi tamějšími Bratřími největší poměrně obětivost a horlivost pro misie.

V téže době oddalo se asi 1200 osob v Yorkshire (severně od Londýna) správě Bratří, při nížto Spangenberg nejdůležitější činnost objevoval. Mnohé nad to míval půtky se sektou tak zvaných methodistův, v Anglii dosti valně rozšířených, s nimiž však nebylo lze žádoucího s Bratřími sjednocení v nauce docíliti. Methodisté buď toužili podlé návodu Wesleyova po dosažení úplné bezhříšné již na pozemsku dokonalosti, v tom nejvyšší cíl všech svých

[1]) Nelze nám neuvesti Moravanům zajímavou okolnost, že Spangenberg ve svém životopisu zjevně dokládá, Bratřím moravským že děkuje veškeré vnitřní své obnovení a zachování rozšafnosti až do smrti. Sešel se s Bratřími moravskými již v Jeně, kamž se byl ku dalším studiím odebral v 18. roce svého věku. Zprávy o útrapách pro jich náboženské vyznání dojaly hluboce mladistvou jeho útrobu. Jeden z pronásledovaných moravských Bratří zabloudil až do Jeny, a přišel, jak dokládá Spangenberg, řízením Božím i k němu. Na to dí doslovně: „Wir flossen gleich in Liebe zusammen, und alle unsere Gedanken harmonierten mit einander. Diese Bekanntschaft mit den Brüdern ist von da an immer genauer, vertraulicher und bewährter worden, und ich werde dem Herrn noch in Ewigkeit dafür danken. Denn ich bin völlig überzeugt, und bekenne es vor Gott, dass ich die Gemeinschaft mit den Brüdern für das Mittel halte, wodurch mich unser Herr Jesus Christus in der Wahrheit und dem rechtschaffenen Wesen bis diese Stunde erhalten hat.“ (V. „Nachrichten aus der Brüder-Gemeine, 1872, 2. Heft str. 141 a násl.)

snah nazývajíce; buď zamítali s Withefieldem a jakožto marné vytýkali veškeré lidské snažení po zbožnosti před božským úradkem čili ustanovením ohledně milosti neb hněvu, neb zřetelněji, dříve nežby rozhodl Bůh o jednotlivci, patří-li mezi vyvolené neb zatracence. Bratří nechtěli jiného hlásati leč Krista ukřižovaného, a to beze všeho marnolibého v jednotlivých naukách hloubání, více pro srdce. Podobné rozmíšky mezi Bratřími a methodisty panovaly i v severní Americe.

Úžasná jest činnost Spangenbergova pro misie bratrské, především pro misie v Americe severní. Čtyřikrát byl odplul do tamnějších tehdy ještě pustých a nebezpečných krajin, nejprvé r. 1735 přicestoval do Georgie, kdež museli Bratří s ním došedší po 14 dní bytovati pod šírým nebem u ohně, než sobě byli chatrnou chatrč upravili. Odtud odebral se do Pennsylvanie, kdež se seznámil se Švenkfeldianem, Krištofem Wiegnerem, u něhož neostýchal se hrubé sedlské práce konati; cepem jej bylo viděti mlátiti obilí, aby jenom duše získal Kristu. R. 1744 opětně byl Spangenberg do Ameriky odeslán co vikář biskupský; při třetím tam pobytu r. 1748 ustanoven za kazatele ve Filadelfii. Po čtvrté odcestoval tam r. 1754, prodlel tam v různých úřadech po 7 let až do r. 1762. Za jeho tu pobytu r. 1755 vypukla v severní Americe válka divochův, v nížto dne 24. listopadu byli Bratří od Indianův na řeče Mahoni přebývajících násilně přepadeni a 11 z nich buď zastřeleno buď upáleno.

Nejdůležitějším misionarské jeho činnosti výplodem jest založení misijné stanice v severní Karolíně, *Wachavou* zvané. Než poslechněmež vlastní jeho vypravování, jež nám zároveň dosti živý podává obraz svízelův, jakéž Bratřím při misionarních jejich záměrech bylo podstoupiti. „Po mém odchodu z Kodaně bylo mi svěřeno dozorství nad seminářem v Barby. Než však jsem byl s to, zabrati se zcela v nové to zaměstnání, obdrželi jsme, nás velmi se dotýkající zprávu, o blahém zesnutí našeho milého bratra Cammerhoffa v Pensylvanii; musil jsem se tu odhodlati, k nalehavému vybízení ordinaria (hrab. Zinzendorfa) opětně se odebrati do Ameriky. Přijda do Betlema (v Pennsylvanii) ujal jsem se tu prací, jež mi byly přikázány. Uprostřed tohoto zaměstnání dán mi písemný rozkaz, abych se s několika Bratřími odebral do Karoliny a tam abych sobě dal vyměřiti kus země pro závod Bratří. To byla dlouhá cesta; musili jsme zajisté jíti z Betlema nejprvé do Edenstonu, domluvit se tam s agenty hraběte Granvillea, od něhož

měla půda se zakoupiti. V Edenstoně nevěděl žádný, kdebychom najíti mohli nějaký způsobný kus země. I odcestovali jsme k řece Catawbě; avšak na cestě všichni jsme ochuravěli; bylo nás 6, všichni jsme musili ulehnouti; já pak nejvíce jsem strádal. Za týden odvážili jsme se k další cestě, vzavše s sebou chleba na 14 dní, my pak byli v lese 14 týdnův; několik myslivcův, jež jsme s sebou vzali, zabloudilo, a my nevěděli, kam se byli octli. I rozdělili jsme ten chléb na malé kousky, tak že každý z nás dostával po kousku asi prst dlouhém a dva prsty širokém. Mimo to neměli jsme ničehož, leč co byli myslivci zastřelili; jedenkráte trvalo to až do třetího dne, než byli něco ulovili. Při tom tonuli jsme v neustálém nebezpečenství, že od divochů budeme zastřeleni a o život připraveni. Byli jsme v jejich zemi, a později doslechli jsme, že jich bylo asi 300 na blízku, neustále naši cestu den ode dne sledujících. Konečně dopídili jsme se lidí nám dobročinných, nicméně byliť i tito rota loupežníkův a vrahův, jak jsme se později dozvěděli. Jeden z nich zavedl nás do velmi půvabné krajiny, kterouž jsme pak k dotčenému cíli v držení vzali. Toť hle byl počátek našeho závodu ve Wachavě.[1]) Vše to událo se v zimních měsících r. 1753."

Po smrti Zinzendorfově došel Spangenberg dne 12. listop. 1760 do Ochranova; pro jeho velkou se zvěčnělým podobu byli všichni při jeho příchodu k slzám pohnuti. Musíme dosvědčiti, že hlavní správa veškeré Jednoty ležela pak popřední měrou na jeho bedrách, ba že jeho neobyčejným důmyslem a pronikavým bystrozrakem od hrozícího jí úpadku byla zachráněna. Povaha hraběte Zinzendorfa byla při veškeré hloubi citův a při vší plamenné jeho zbožnosti nicméně častěji příliš plachá, k výstřednostem a výbuchům bezmezné fantasie nakloněna. K tomu chtěl snahou až upřílišenou uvarovati se křesťanství pouze formalního, bezsrdečného odříkávání ustálené nauky církevní, ba ostýchal se úzkostlivostí až přehnanou a neodůvodněnou, přiřknouti i rozumu patřičného práva ve věcech víry. Odtud pouštíval ve svých písních citům i obrazotvornosti volnější úzdu; i poměr tří božských osob zdál se mu, jak se mu v křesťanství obyčejně učí, až tuze abstraktní; chtěje jej jakoby více oduševniti, jal se v řečech i v básních Trojici zobrazovati poměry rodinnými tou měrou, aby Kristus představoval

---

[1]) Toto jméno dáno krajině tou příčinou, že i statky v Rakousích, v otčině to hrabat Zizendorfův, ležely v krajině wachavské.

se co choť křesťanské obce, tato k němu přilnula obcováním tak říkaje manželským, duch sv. pak aby v rodině té zaujímal místo matky; takto, domníval se hrabě, stane se nauka o Trojici srdci křesťanskému přístupnější. Místo pobožnosti k ranám Kristovým, v Jednotě povždy v popředí kladené, místo soustrastné a vroucí lásky k Beránkovi za naše viny strádajícímu jal se hrabě pokochávati sobě výrazy často až neslušnými v jámce v boku Kristově („Niedlichkeiten des Seitenhölchens"), a pietistická tato rozháranost citů a bezměrné s ranami Kristovými pohrávání (ve sborech v té době od r. 1745—1750 bezpočtukráte zpíváno: Seitenhölchen, du bist mein! — slovo „Wunden" devětkráte zpíváno — Zinzendorf uvítán co „Herzpapa" a manželka jeho co „Mama" a p.) dostoupilo u vyznavačův tétéž nauky sráznější ještě výše než u samého mistra. Doba tato jest v Jednotě v neblahé paměti, a převrácený tento pietismus ku stálé výstraze, kam vede rozháraný cit bez vůdcovství rozumu, s tak zhoubnými se setkal výsledky, že obec Herrnhag, druhdy dosti zdárně květoucí, konečně rozpadla se r. 1750 tou právě příčinou, že svůdné to blouznění a náboženské třeštění všeobecněji tam než v jiných obcích se rozšířilo.

V této strastné době neopomínal Spangenberg všelikým důrazem své výmluvnosti z dalné Pennsylvanie, kdež tehdy prodléval, poukazovati na záhubné toho následky, oddává-li se mysl náboženská pod zámyslem domnělé evangelické svobody, lichým domněnkám, snivému dumání, nejapným mátohám; v týž smysl projádřil se veřejně na synodě r. 1750, a ráznému jeho proti tomuto směru vystoupení přičísti dlužno, že podobný lehkovážný duch nevnikl v obce americké.

O jeho výtečné činnosti při ustavujících synodách v Marienborně a v Barby (od r. 1764—1775), v nichž celé zřízení obnovené Jednoty na pevných konečně základech stanoveno, obšírněji již svrchu při těchto synodách jsme se zmínili. Nejtrvalejší však památník zůstavil sobě v Jednotě svým spisem: „*Idea fidei fratrum,*" stručný to nárys křesťanské nauky v obcích bratrských. Podobnou myšlenkou, sestaviti aspoň v krátkém nárysu nauky křesťanské, jak se byly během času ve sborech bratrských rozvinuly, zanášel se také hrabě Zinzendorf při 17. synodě. Avšak při své přílišné úzkostlivosti, aby takouto měrou neutvořilo se nějaké určité, ve slovech zledovatělé vyznání čili jakési bratrské symbolum, pak ovšem, veden jsa myšlenkou co zářivou hvězdou svého

života, že nezamýšlí založiti nějakou zvláštní církev, nýbrž že zaměřuje více k tomu, aby náboženství Kristovo oživlo ve skřehlých útrobách lidstva, nepřivedl nikdy dotčenou myšlenku k žádoucímu cíli. Avšak všeobecná synoda v Barby (1775) seznavši, jak četní nepřátelé Jednoty, jmenovitě v době převráceného pietismu, jakýž se byl v Herrnhagu a jinde zahnízdil, ve svých polemických spisech k tomu směřují, aby samé základy Jednoty podkopali, právě to jí vytýkajíce, že nemá žádné určité věronauky, alebrž ztemněna jest blouznivými a mlhavými mátohami, usnesla se o vydání zvláštního spisu, jenžby byl jako souhrnem křesťanské nauky podle písma sv., jaká se ustálila v obnovené Jednotě, avšak sestavený tou měrou, aby dogmatika i moralka zůstaly, jak jest to i v písmě sv., od sebe nerozlučny, a aby učení mravní co nutný důsledek vyplývalo povždy z věronauky. Spangenbergovi připadla losem úloha r. 1777 složiti takýto spis jménem synody; vážnému tomuto úkolu podrobil se Spangenberg, jak sám ve svém životopisu dokládá, se všelikou svého srdce zálibou, a práci dokonal na zámku v Barby v milém zátiší k radosti všech Bratří způsobem zajisté výtečným. Spis vyšel r. 1778, byv ode všech sborův se mnohou radostí uvítán a záhy do jazyka anglického, dánského, francouzského, švedského a holandského přeložen.[1]) Zavívá v něm vedle hlubokého náboženského citu tolikéž i chladná rozvaha, soustavný důmysl; i nelíbil se známému švýcarskému básníkovi Lavaterovi spis tento Spangenbergův tak jako rozháranější ovšem a cituplnější spisy samotvorného ducha Zinzendorfova.

Při takéto všestranné blahonosné činnosti, jížto se vždy podroboval s pohnutně prostou a dětinnou, Bohu zcela odevzdanou útrobou, dosáhl dlouhého věku, 88 let, skonav dne 18. září 1792 v Bertelsdorfě u Ochranova. O něm šla pověst v Jednotě, že od úmrtí učeníkova — tak nazýván hrabě Zinzendorf — nebyla tato stížena pohromou tak citlivou, jako ztrátou tohoto věhlasného muže. Píseň bratrská k jeho cti složená vychvaluje v něm „pevnou víru, se svízely jenom rostoucí, obětovnou lásku, nelíčenou pokoru a dětinnou prostotu.“ Dán byl Jednotě v pravý čas a ponechán jí v činnosti po dlouhou dobu k její spáse. V Jednotě ho rádi přirovnávají k Melanchtonovi, jenž dán byl co průvodce Lutherovi,

---

[1]) Nad to vydal Spangenberg mimo jiné polemické a náboženské spisy veleobšírný životopis hraběte Zinzendorfa v 8 velikých svazcích v Barby r. 1772—1775.

jako Spangenberg Zinzendorfovi; my pak po všestranném obou těchto výtečných osobností uvážení soudili bychom tak, že oba sebe vzájemně doplňují, u hraběte odráží se více cit, planoucí nadšenost, avšak často i přílišná myšlenek neurčitost a plachost, při tom však žhoucí obrazotvornost, jež jmenovitě v řečech bezděky posluchače unáší a rozchvívá; u Spangenberga převládá při neméně vzhloubilém citu rozvážný úsudek, bohatou v životě zkušeností ztvrzený, sjednucující v myšlenkách soustavnost, neobyčejný v řízení církevních i politických záležitostí a vždy k jádru prozírající věhlas. Zinzendorf pro své vlastnosti zcela byl uzpůsobilý ku počátku velikého toho díla, k roznícení nadšenosti při jeho vzniku, Spangenberg k jeho zachování a dokonání; oba však ctí se v Jednotě co popřední její vůdcové a učitelé.

Něco k Brusu jazyka českého.

Podává *Ign. B. Mašek.*

Postavíme-li vedle kterékoli knihy české ze XVI. století nějaký plod literární naší doby, přihlédajíce při tom ke slohu obou spisův, jak znamenitý rozdíl tu spatřujeme! Vezměme, abych místo mnoha příkladův jen jeden uvedl, knihy o témže předmětu psané, na př. na jedné straně buď Prefata Oldřicha z Vlkanova „Cestu do Benátek a do Palestiny“ (vyd. r. 1563), buď Krišt. Haranta z Polžic a Bezdružic „Cestu do země svaté a do Egypta“ (vyd. r. 1608), na druhé straně třebas Jana Nerudy zajímavé „Obrazy z ciziny“ (vyd. r. 1872), a vizme jejich sloh! Co do hláskosloví a tvarosloví nebude tu hrubě odchylky; avšak ve skladbě a v části lexikalné takový rozdíl shledáme, že by nám nikterak nebylo s podivením, kdyby Čech XVI. věku, ocitna se zázrakem mezi námi, novočeskému spisu hned neporozuměl.

Než není to nic divného; spis naposledy uvedený dělí se od oněch prvních nemenším prostorem času, nežli třemi stoletími — a v dlouhém tom čase se zajisté i jiné věci změnily, nežli jazyk, kterýž není mrtvá, nehybná hmota, nýbrž živoucí, stále se měnící organismus. I kdyby jazyk český od počátku XVII. století až po naše dni byl se mohl vyvíjeti volně, bez cizího vlivu a působení, byl

by zajisté musil nemalé změny ve svém ústrojí podnikati, kteréžto změny by se byly dály dle pravděpodobnosti spůsobem více přirozeným a duchu jazyka více přiměřeným. Ježto však příčinou politování hodných událostí na počátku XVII. století a přesmutných jejich následkův stav národu českého nad míru nepříznivě se proměnil, tudíž i jazyk český jak co do platnosti v životě veřejném, tak co do vnitřního svého života v žalostném se nalezl postavení; od prvních tříd národa jsa opouštěn a nejsa ve školách vzděláván, klesal tak důkladně, že v druhé polovici XVIII. věku byl v úpadku úplném.

Tu sekyra přiložena ke pni usýchajícímu: jazyk český vyloučen jest z úřadův, do škol znova zřízených uveden jazyk německý, jenž právě v té době šťastně dospíval k zlatému věku svému.

Než právě ta rána na jazyk český namířená vzbudila jej: našli se mužové, kteří veřejně na obranu jeho hlasův svých pozdvihati se neostýchali; našli se noví pěstovatelé, kteří staré knihy vydávali a dle nich pro potřeby lidu nové, prostonárodní spisy vzdělávali; našel se i Dobrovský, který jazyk český obral si za předmět kritického badání, který jej co do tvarosloví očistil a nauku k dalšímu tvoření slov vystavil.

Tak obnoven byl sloh prostonárodní a sproštěn dřívějších tvaroslovných nešvar. — Na tom však nepřestávajíce podjali se na začátku 3. decennia tohoto století mužové mladší, plní šlechetné k mateřskému jazyku lásky, úkolu mnohem nesnadnějšího, aby totiž jazyk český učinili organem vědy. Věděli zajisté, že jen tak uchovati se může záhuby, když přijme v sebe jádro novoevropské vzdělanosti.

Co ve směru tomto učinil Josef Jungmann, jehož památku národ český právě letos [1]) tak důstojně oslavil, co vykonali věrní jeho druhové, vůbec známo jest. Jazyk stále postupoval, zásoby jeho slovní se obohacovaly, činěny i pokusy vědeckého názvosloví; ač mu zůstávaly školy zavřeny, objevil se zvláště v pracích Jos. Jungmanna, Jos. P. Šafaříka, Fr. Palackého, Sv. Presla, Ant. Marka a jin. schopným, aby byl organem věd.

Ještě hojněji rostla literatura zábavná, nalézajíc vždy hojnější účastenství; rokem pak 1848 jazyk český i ve veřejném ži-

---

[1]) Článek psán byl r. 1873.

votě opět zahlaholil a od toho času — vyjma dobu 1850—1860 — nabývá vždy věčší a věčší platnosti ve vlasti své.

Avšak na druhé straně v stejné míře s tímto obohacováním a šířením jazyka vniká v samo ústrojí jeho cizota; jest-li že již dříve naň v jisté míře působily živly cizí, latina a němčina, tož v době znovazrození literatury plným proudem uchvacováni byli mnozí spisovatelé němčinou; v německých zajisté školách jsouce vychováni, německy myslíce a nemajíce dostatečné znalosti jazyka dřívějšího, psali a píší, jakož Čelakovský praví, „německy — leč bohužel českými slovy.“

Proti této vnitřní nákaze ozývaly se sice záhy hlasy[1]) výstražné a nepřestaly se ozývati; značná jest jich řada: Lovec v Kroku Preslově r. 1823 a 1827, Kazimluv v Časopise Mus. r. 1837, Napomínatel v Časop. Mus. r. 1843, Posel z Budče r. 1849—1851 a opět v novější době, Škola a Život r. 1857, 1858, Strážce jazyka v Mikšově Besedě a Osvětě, roku 1872 zvláště znova vydaný, Brus lithografovaný professora Al. V. Šembery, Brus prof. Javůrka r. 1873, příspěvky různo roztroušené, na př. ve Věstn. bibliograf., Učitelských listech Brněnských, v kritikách atd. — na druhé straně podáván návod k dobrému slohu — nečetnými arci — fraseologiemi; i slušno vyznati, že mnohá neřesť z jazyka jest vyvržena: avšak nákaza vždy ještě na jiných stranách dále působí a oprava tím nesnadnější jest, že rozdílné jest mínění o tom, kterak jazyk dále vzdělávati se má.

Jsou totiž mezi námi, kteří nepokládají slovné překládání cizích frasí za nic závadného, nýbrž to obohacením jazyka býti soudí; jsou pak naopak, kteří ustrnuvše na jazyku XVI. věku, jejž „zlatým“ nazývají, zamítají rozhodně vše, co u oněch „starých předkův“ se nenalézá, dovolávajíce se rádi oněch „bradatých, vousatých Staročechův.“ Jsou to stranníci Jana někdy Nejedlého. — Zdá se, že oba tito směrové vycházejí z míry, zabočujíce v odporné si krajnosti. Neboť jakožby pouhé a otrocké napodobování cizích frasí setřelo s jazyka českého neúchranně i tu vlastnosť a původnosť, kteráž mu z dřívějších časův

---

[1]) Poctivý pořádek „brusičův“ jest u nás starodávní; mina J. Husa, zmiňuji se o Bratřích českých, mezi nimiž zvláště Přerovan Jan Blahoslav vyniká; slušno dotknouti také o Vácslavu Hájkovi, jenž r. 1549 v Prostějově vydal spis řečený: Tabula barbarolectica, a Jiřím Konstanci, od kterého r. 1667 vyšel první „Brus, Lima.“

v jakés takés míře ještě zůstala: tak na druhé straně bezpochyby marné jest úsilí oněch puristův mezi námi, kteří chtí, abychom o všem psali jen slohem Veleslavínův a Komenských. — Nic nedíme o tom, že k moderním vědám onen sloh „klassický“ naprosto nestačí; ale vždyť pak posud není na jisto postaveno, pokud jazyk XVI. století jest přesný a pokud veň působili jazykové latinský a německý.

A není zhola ani přirozené, abychom vrátili se úplně k onomu slohu a zavrhli vše, co v nové době utvořeno jest. Jazyk totiž, pokud jest živým organismem, nestojí a nemůže státi. Mění se stále útvary státní, poměry společenské, pomysly filosofické a náboženské, mění se stanovisko věd veškerých; i jak by mohla látka jazyková, zobrazující tyto pojmy, býti stále jedna a táž, jak by se neměl měniti i způsob vystavování myšlének, kteréž ze změněné situace se prýští?

Již starý pěvec Venusinský pěje:

„Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
Et juvenum ritu florent modo nata vigentque.“ [1])

„Jak se lesy změňují listím, když léta se chýlí,
A dřevní opadá: tak zestaralá slova pojdou,
A v nově zrozená zkvetají a žijí co mladíci.“ [2])

Zdá se mi, že daleko zacházejí někteří z dobrých těch brusičův, kteří na př. významův přenesených se lekají, nepřipouštějíce na př. slova: výlet, neboť prý „předkové naši si vycházeli nebo měli vycházku, neznajíce německého slova Ausflug.“ Budiž připuštěno, že německé slovo Ausflug dalo podnět k užívání slova českého „výlet,“ ale — zdaž jest slovo to špatně utvořeno? Zdaž nehodí se dobře pro označení *zábavné* vycházky? Zdaž neříkáme dosti často obrazně: Vyletíme si v neděli odpoledne do okolí? Zdaž neznáme jiných slov utvořených právě od slovesa letěti v přeneseném významu, na př. záletník? — Tak někteří zavrhují frasi rozluštiti úlohu, hádanku; rozlušťují se prý jen ořechy. Ale zda-li nejsou úlohy početní a hádanky též jakési ořechy, do kterých se důvtip dobývá, chtěje je rozlousknouti? Myslím, že metafora tato obstáti může vedle rozřešiti a t. pod. I v syntak-

---

[1]) Epist. ad Pison. v. 60—63.
[2]) Přelož. Šim. K. Macháček.

tické stránce, na př. v užívání pádův, zvláště genitivu, není pravidlo tradicionálné naprosto neomylné, jakož úvahy v Časop. Mat. Mor. položené ukazují; i jest tu potřebí zvláštních podrobných studií a monografií. — Není tedy mého dle zdání příčiny, abychom každého slova se ostříhali jen z té jediné příčiny, že shoduje se s němčinou. — Ovšem pak varovati se musíme takových frasí, kteréž na základě českého jazyka nijak vysvětliti se nemohou, na př. slovo držeti, řeč držeti, přitáhnouti si nemoc, býti naložen dobře, ohled bráti na něco a j., frase, u nichž nevíme, jak z původního významu mohl se vyvinouti obrazný.

Smýšlím tedy, že, posuzujíce nová slova a nové frase, máme znáti, pokud možná, úplně zásobu slov a frasí z dřívějších časův dochovaných a jejich kvalitu, v čemž nám Jungmannův slovník jistým jest základem; dále máme pozorovati, možná-li nový význam slova od starého významu odvoditi nějakým tropem; že třeba jest znáti nauku o tvoření slov a vůbec počínati si opatrně, to se samo sebou rozumí.

Tak soudili o dalším vzdělávání jazyka mužové, kteříž právě vědy v nové naší literatuře nejdříve a nejzdárněji pěstovali, Jungmann, Palacký, Šafařík a j. výteční znalci dřevního stavu jazyka našeho i jiných řečí slovanských. Důkazův toho podávají hojně jejich spisové. Před rigorosnými z brusičův našich by snad ani tito mužové nenašli milosti.

Podotknul jsem, jak nesnadná věc o každém novém slově a každé nové frasi vynésti jistý úsudek a jaké opatrnosti a všestranného uvažování jest k tomu potřebí. I nemůžeme než z té duše radovati se tomu, že slavný sbor pro vzdělávání jazyka českého při Museu království českého zřízený utvořil u sebe výbor mužův, jazyka českého nad jiné znalých za tím účelem, aby kazy jazykové na jisto byly postaveny, dobrými slovy nahrazeny, aby nám byl dán Antibarbarus český. — Úkol to jak důležitý, tak nesnadný. Tuším, že žádoucímu dosažení toho účelu může prospívati, když i z jiných stran takové otázky se probírati budou, aby i muži mimo onen výbor stojící mohli dle příležitosti v důležitém tom díle opravy jazyka míti účastenství.

Než rozhovořil jsem se, jak se zdá, příliš obšírně. Jest pak mým úmyslem se stanoviska právě vytknutého vzíti v úvahu některá slova a frase novověké, jež nyní buď právem neb i křivě jsou v podezření nepravosti. Podávám pak již tato slova a rčení v pořádku abecedním, nedomnívaje se ovšem nikterak, že jsem ve

všem všudy na pravou cestu uhodil, nýbrž chtěje jiným pohnutku dáti, aby o věcech těchto dále a důkladněji bádali.

A — spojka nesprávně se staví před sousledné *pročež*, na př.: Nedbali jste upřímné rady naší *a pročež* těžce toho pykati budete. — Jest totiž pročež = a protož, bylo by tedy: a pročež = a a protož. Zde má býti buď jen: *pročež* toho pykati budete, aneb: *a protož* toho pykati budete. —

Ale. Dle Zikmundovy Skladby §. 234 klásti se má tato spojka pravidelně na počátku věty, což i u všech dobrých spisovatelův prý jest pravidlem. Když se však u prostřed věty klade, tedy prý zaostřují se jí jednotlivé výrazy, a spojka *ale* jest v té příčině tolikéž co: aspoň, asi, wenigstens, doch, doch wenigstens, denn doch: Poveďme ho, snad *ale* tam vnadu najde. Kom. Lab. — Dobrovský však ve svém Lehrgebäude str. 269 prostě učí: Zu Anfange und nach einem andern Worte. — Pozoruje užívání této spojky co do slovosledu v literatuře střední, seznal jsem: 1) Že jí spisovatelé střední doby neužívali tak zhusta, jako nyní se děje, kladouce častěji spojky: pak, však, než. 2) Že v pravdě čítá se u nich obyčejně na počátku věty; po slově nalezl jsem ji ve smyslu odporovacím u Kosmaneckého (Jireč. Antholog. II., str. 402): Vida *ale*, že mu vojsko velmi hyne, proměnil svůj oumysl. — Z novějších srovnává se s obyčejem starým nejvíce ještě Šafařík, užívaje rád jiných spojek odporovacích; že však i u něho spojka *ale* někdy po slově se nalézá, přesvědčí se, kdo otevře na př. Starož. Slov. I, str. 228: Jest-li že *ale* zde . . atd., str. 233: Poněvadž ale krajina . . . atd. — Řídčeji naskytá se záslovné *ale* v Rozpravách. — Jungmann však, Palacký, Hattala a j. spojku tu bez rozdílu buď na čele věty buď za slovem kladou, na př. Jungm. Sebr. Spisy (1841) str. 151: že by ale . . .; 154: kteráž by ale . . .; str. 155: Ten ale křik; str. 212: ty ale pravily, . . . str. 183: ale básnictví její . . .; str. 185 : národ může pojíti, ale řeč jeho zůstane. — Palacký, Radh. I, str. 6: že ale . . .; u nás ale . . .; str. 9: když ale tak není; str. 21: pokud se mu to ale . . .; v Dějinách řídčeji ji nalezneš za slovem. — Hattala, Srovn. Mluvn. 1857, §. 2: Může se ale holá věta atd., §. 7: Jak by ale mohl Rastislav atd. . . . Také u jiných spisovatelův bez rozpaku a rozdílu všelikého staví se buď před slovo aneb za ně, načež příklady vésti bylo by obšírné a, tuším, zbytečné. — Chtěl jsem jen ukázati, že i nejlepší znalci jazyka v novější době spojku *ale* i za slovem kladou.

Aniž by. Chybují, kteří píší: Jest-li že peníze přijmu, *aniž*

bych jich upotřebil, bude veliký poklad marně v rukou mých; aneb: Zeď se sesula, *aniž by* to byli spozorovali. — Věty tyto nepochybně utvořeny jsou zhola dle něm. vazby: ohne dass es Jemand bemerkt *hätte*. — Jungmann neuvádí na spojky *aniž by* — v smyslu německ. *ohne dass* — ani jediného dokladu. — *Aniž by* jest jen tehdy na místě, má-li věta, v níž stojí, platnosť *podmínečného závětí*, na př.: Pročež, čehož se oněm nedovoluje, *aniž by* se při nich trpělo, toho těmto plná svoboda (Kom. Lab.); zde dodej: *kdyby se v to chtěli dáti*. — A Šaf. píše (Rozpr. str. 321): To by byl násilný převrat, nikoli tichá a prospěšná oprava, *aniž by* takové počínání kdy prospěchu mělo; dodej: *kdyby kdo pravopis jiných jazykův na nové základy chtěl stavěti*. — Purkyně: Narozen jsa (člověk), dlí dlouhá léta v mládi bezvládné, slabé, nezkušené, *aniž by* málo dní přetrval bez opatrování rodičův svých. I zde jest smysl podmínečný, neboť slova: bez opatrování — drží v sobě předvětí: *kdyby ho rodiče neopatrovali*. — Věty nahoře postavené tedy se prostě spojí: Jest-li že peníze přijmu a jich neužiji, bude atd.; zeď se sesula, aniž to spozorovali, a nepozorovali to. Jak se i jinak německé ohne dass u nás zastupuje, učí Zikm. Skl. str. 482. — Na nesprávnosť při užívání spojek *aniž by* nyní zhusta se naskýtající obrátil zřetel již dříve J. Kosina, Grammatika jaz. latinského, §. 665.

Anž, anaž, anož. V novější době proskakuje jaksi ostýchavě v denních listech i jiných knihách nové zájmeno vztažné: anž, anaž, anož. — Slovo „an“ povstalo, jak vědomo, z a + on; jakož pak není možno říci: a onž, a onaž, a onož, tak i slovce anž, anaž, anož v grammatice neobstojí. Jungmann ho též neuvádí a u dobrých spisovatelův snad ho nenajdeš.

Ačkoli, viz doplněk příčestí.

Absolutný pád. — Rozumíme tento výraz na pády závisící na slovese, kteréž se z domyslu doplniti může, na př.: V ruce zbraň, stojíme a státi budeme. (Jandův Boček). — Dobrá-li to vazba? Erben jí užívá v Kytici: Klečela, líce skloněné, ruce na prsa složené — t. j. majíc. Ano vazba ta nachází se již v Rukop. Kralovédvorském: Ajta Jarosław jak oreł letjé! ,Tvrdú ocel na mohúcjéch prsech, pod ocelí chrabrosť, udatenstvjé“ atd. t. j. maje. Zde jest akkusativ zřejmý. — Není tedy potřebí vazby této jediné proto se štítiti, že i v německém jazyku jest obyčejná.

Abstraktní jména.

Ačkoli žádná vzdělaná řeč bez jmen abstraktních (odtažitých)

býti nemůže, — neb sloh vědecký jich nevyhnutelně potřebuje — a tudyž ve vědeckých spisech ani my bez nich se neobejdeme: přece není prospěšno v češtině *nad míru* a *potřebu* jich užívati, jakož se nyní přečasto děje, ovšem působením němčiny, kteráž v užívání abstrakt zvláště si libuje. Chýlí se zajisté řeč naše povahou svou více ke konkretnému vyjadřování. — Tak psal někdo: Jsem pomocen uskutečnění idey národnosti; způsob provedení zlepšení stavu mnoho stál přemýšlení a pod. — Přílišné užívání abstraktních jmen slabikami -ní a -tí se končících bez přívlastkův plodí mimo to u nás nejasnosť, ježto jména ta pro sedm pádův jen dvě formy mají: nom., gen., dat., akk., vok., lok. proveden*í*, instr. proveden*ím;* nevíme tudyž ihned, jaký pád před sebou máme. — Jindy zase povstává jakási drsnosť slohu, když totiž u jména slovesného jest doplněk nebo příslovkové určení, na př.: Ptactva ubývá umělým jeho chytáním a stěhováním se čím dále tím více do teplejších krajin; nebo: příčina toho jest ve vzdalování se více a více země od slunce. — Chybné tyto vazby snadno se opraví, když místo jména slovesného položíme větu. Užívejme tedy takovýchto jmen abstraktních střídmě a opatrně, zvláště pak ve slohu prostonárodním.

Bíledni. Jsou to dvě slova: bíle + dni, totiž lokál jednotný přídavného neurčitého běl, -a -o, a podstatného den. Mělo by býti: bělě dni; avšak *ě* dlouhé přešlo v nové češtině v í. — Správně tedy kladou se slova ta jen v lokále, na př.: Hvězdy v bíledni (am hellen Tage) spatřeny při zatmění. Velesl. — Chybně by však řekl někdo: Vyšlo, vystoupilo na bíledni (m. na jevo.)

Boleslava, Čáslava, Soběslava, atd. mluví někteří, skloňujíce tato vlastní jména měst dle ryba; což chybné jest. — Nebo tato místní jména jsou, jak již Čelakovský ve Čtení o srovn. mluvn. str. 167—169 učí, vlastně přídavná jména přisvojovací, utvořená od příslušných jmen osob příponou, jako na př. z jména *pán* povstalo *páň, (pánja, pánje),* z jména *člověk: člověč (člověča, člověče),* tak i z jmen osobních *Bolesłav, Čásłav, Soběsłav: Bolesłav' (Bolesłavja, Bolesłavje)* atd. Doplňovalo se k nim jméno mužského rodu, na př. hrad, dvór, tedy Bolesłav' (hrad), gen. Bolesłavja (hrada), přehlás. Bolesłavje, v písmě Bolesłavě, dat. Bolesłavju, přehl. Bolesłavi atd. — To jest nejstarší skloňování. — Časem však přešla jména tato, změnivše rod, pod vzor kosť, a tento dávno dokonaný skutek nutno již uznati, ač ještě v XVI. století některá z nich mužského byla rodu (sr. Starý Boleslav, Mladý Boleslav u Blahoslava, Gramm. str. 57),

tím, jakož i genitivem na -ě posud na starý původ upomínajíce. Formu však: Boleslava, Čáslava, Soběslava dle ryba nikterak nelze vysvětliti. Naopak táhnou mnozí jméno Jihlava -y pod vzor kosť (na př. do Jihlavi, v Jihlavi) proti všem dobrým pramenům staré a střední doby.

Bráti, vzíti. Slovesa tato doplňují se přemnohými předměty, čímž rozmanité frase vznikají, jakož pohled na sloveso *beru, bráti* v Jungm. Slovn. patrně ukazuje: bráti radu s někým, bráti počátek, původ, konec, bráti něco v obyčej, bráti příklad, škodu, ujmu vzíti, srdce, důvěru vzíti atd. — V těchto zde uvedených rčeních snadno můžeme přenesený význam odvoditi od původního, hmotného; avšak v nové češtině působením němčiny povstala nejedna frase, při které si marně hlavu lámáme, jak význam té frase s původním smyslem slovesa *bráti* srovnati by se mohl; myslím tu na př. frase: *Bráti, vzíti ohled, zřetel na něco* = Rücksicht auf etwas *nehmen.* — Jungmann ve slovníku frasí těch neuvádí, avšak zahnízdily se již tak hluboko v užívání obecném, že této nesprávnosti hrubě ani necítíme, ano že i ve spisech výborných jinak stylistův je, ač po řídku, najdeš, na př. v Počátcích staročeské mluvnice, 1845, str. 7: nebráno ohledu na přízvuk; str. 8: později však na tyto ohled bráno; Radhost I, 9: neberou ohledu na potřeby národu, a v téže sbírce ještě několikráte. V Jungmannových však spisech nenalezl jsem posud frase této. — Jsou pak rozmanití způsobové, jak německé: Rücksicht nehmen auf etwas můžeme dobře česky pronášeti; jako: hleděti, prohlédati k něčemu, ohlédati se na něco, pozor míti k něčemu, zřetel k něčemu obrátiti, míti něco na zřeteli a pod., jichž dokladův u Jungmanna se dočteš. *Ohled míti na něco* — jest sice frase nová, ale jako slovo *ohled* má podporu ve slovese *ohlédati* se na něco (Jungm. Slovesn. 1845, str. 26: svobodně podávají smysl originálu, na slova, na rozměr syllab a veršů nic *se neohlédajíce* — tak i frase *ohled míti* nalézá obdobu v nepochybném rčení *oko míti, pozor míti, zření míti na někoho.* Totéž platí o frasi *zřetel míti na něco* (Jungm. Sebr. spisy, článek o klassičnosti: *zřetel míti* náleží na vzdělanost jazyka). — Zdá se mi, že někteří brusiči daleko zacházejí, zamítajíce slova: ohled, zřetel ve výše postaveném smyslu, a to jen proto, že staří Čechové jich v tom rozumu neznali anebo že Slovákům jsou „ohlady“ něco jiného.

O frasi *podíl bráti na něčem,* na př. na radosti, zármutku Theil nehmen an etwas — viz pojednání v Čas. Mus. r. 1837, o

genitivu pak *podílu bráti* viz články professora Bartoše v Čas. Mat. Mor.

Průběh bráti, vzíti — jest sice též moderní obrat: Verlauf nehmen (ani Jungmann v slovníku, ani Čelakovský v doplňcích neuvádí slova: průběh); avšak přihlížejíce k dobrým rčením: původ, začátek, konec vzíti, zda-li nemůžeme dle obdoby této i onen obrat novočeský strpěti, ačkoli bez něho obejíti se můžeme? To platí též o rčení: *směr bráti, vzíti* — Richtung nehmen. I slovo *směr* jest novočeské, a ve spisu ze střední doby ho asi nenalezneš; nyní však stalo se již vědeckým terminem, jehož se ani Palacký neštítí. (Veškery dějiny . . . vzaly by směr utěšenější. Radh.); co do tvoření a přechodu od žensk. míra k mužsk. rodu srovnej jiná již zobecnělá slova: záměr, výměr, poměr, rozměr atd. — Můžeme-li, jak již výše položeno jest, dobře říci na základě domácím: původ, začátek, konec vzíti, snad i frase: směr bráti, vzíti — bude připuštěna; komu se nelíbí, nechť užije jistějšího obratu: bráti se směrem nějakým, dáti se směrem, jako díme: bráti se cestou, dáti se polem, lesem a pod.

Byť- doplněk příčestí, viz doplněk.

Byť. Spojkou touto nyní zhusta sesiluje se připouštěcí význam starého aoristu: bych, bys, by-s činn. příčestím minulého času. Tak píše jeden z nejlepších stylistův novověkých: I těch nejlepších mužův chytati se může fanatismus, který . . . *byťby* z toho i záhuba se plodila, od úmyslu svého neustupuje. (Radh. díl III, str. 268; tak i str. 198, 244.) — Upříti nelze, že starý aorist *bych* spojený s činn. příč. minulým, drže v sobě dle povahy souvětí význam nejeden (podmínku, přání, účel), potřebuje jakéhosi sesilení, má-li smyslu připouštěcímu ihned býti rozuměno; již staří vedle pouhého slova *bych*- rádi užívali: *bychť, bychť i, bychť pak, bychť pak i, bychť pak třebas* a pod., na př.: Byť bylo lidu tvého jako písku mořského, ostatkové jeho toliko obrátí se. Br. Však ne každá historie jest mistrem života . . . a byť pak i taková byla, ne každý jí tak dobře užívati umí. Kocín. By pak třebas s celým herbářem někdo po poli chodil, malého a téměř žádného by užitku sobě nedosáhl. Černý. Viz ostatně Jungm. slovn. u slova *by* a Zikm. Skl. §. 223. — Užívání slova *byť* jako jakési částice, jež nyní k naznačení připouštěcího poměru tak velice se rozmohlo, nemá v starší literatuře dokladu žádného a snadno se nahraditi může bezpečnými slovci, jest však z té příčiny pozoruhodné, že tu tvar slovesný zkameněl ve spojku.

Cítiti se — viz fraseologická slovesa.

Co. Užívání toho zájmena nyní v nejednom ohledu se rozhojnilo nad zvyk starých spisovatelův. Zde budou vzaty v úvahu ty nové obraty, kteréž nyní nad jiné častěji se naskýtají a u nichž hodno považiti, zda-li se shodují s povahou jazyka českého.

I. a) Co soudíme o větě: Zda-li skončili poslední svůj boj . . . *co* vítězové? (Pal. Radh. díl III, str. 227.) — Na oko se spatřuje, že vazba ta úplně se rovná německému: *als* Sieger. Jest-li správná? Kdyby ta věta byla postavena tak: Zda-li skončili poslední svůj boj . . . *jako* vítězové? — myslím, že by snad ani nejpřísnější klassicista nenacházel zde nižádné vady; bylať by to prostě věta skrácená: jako vítězové jej končívají, totiž vítězně. Sr. Hatt. Srovn. mluvn. §. 74, Zikm. Skl. §. 224, c. 1. Tak píše Hájek: Ne *jako* kníže, ale *jakožto* soudce od obce volený spravoval Krok zemi. — Není-li pak spojka *jako* tu závadná, nebude jí tuším ani slůvko *co*, kteréž již ve středním věku jest střídníkem spojky jako, majíc týž význam srovnávací, zvláště v pořekadlech, na př.: Zmítá se (lodí) *co* nějaké pírko. (Prefat, Jireč. Antholog. II, str. 149). Hvězdy jsou *co* lampy na nebi zavěšeny. Kom. Běží, *co* by ho vítr nesl. Velesl. — Srovn. Blahoslav. gram. str. 241, Zikm. Skl. §. 224, 6, b; Jungm. u slova *co*. — Soudím tedy, že tato vazba, majíc takový základ a vývoj, může dobře obstáti a tím spíše držena býti, že i nejlepší noví spisovatelé se jí neštítí.

b) Šafařík píše v Rozpravách, str. 3: Dřevní Slované, *co* lidé krotcí, pokoje, orby . . . milovní, ovšem mnohem méně prosluli nežli jiné národy. Jungm. v Sebr. spis. str. 170: Z jazyka toho obzvláště my Čechové, *co* nejbližšího nám, hojně čerpati můžeme; str. 138: Já, *co* chladný vás obou posluchač, snadno jsem se varoval svědčiti atd. Palacký, Radh. díl III, 71: Nemohu přece i *co* Moravan a Čech pospolu, i *co* dějepisec národu svého mlčeti naprosto atd. Příklady tyto mohli bychom i ze spisův uvedených spisovatelův rozhojniti, v denní pak literatuře naší nenajdeme snad třetí věty, kde by se toto slovo *co* nenalézalo v uvedeném smyslu. Jest však přece otázka dovolena, dobré-li to užívání?

Jak z článku *jak* v Jungm. slovníku viděti jest, užívali i Bratří, horliví tito pěstovatelé jazyka, spojky: *jako, jakožto* k sesilení příčinného významu buď příčestí buď přístavku, (viz doplněk příčestí) na př.: A poklona se jemu ode všech dála, *jakožto* druhému po králi (= ὡς ὄντι, protože byl druhý po králi). Tedy

uvěřilo jim shromáždění to, *jakožto* starším lidu a soudcům. — Užívání tohoto příklady i z jiných spisovatelův střední doby uvésti nebylo by nesnadné. — Z nových píše Jungmann: Sami Francouzové, ač že, *jako* nejhlavnější světaobčané, všudy doma jsou, neopominuli by svého Zarýnska, *jakožto* vlasti své, zvelebovati. (Sebr. Spisy str. 139). Palacký: Čínská říše.. zdá se na první pohled pro dějiny člověčtva ztracena býti, *jakožto* příliš osamotěna. Radh. díl II. str. 36. — Šafařík: Čechové osazovali se mezi Slováky, *jakožto* mezi nejbližšími příbuznými svými. Rozpr. str. 378.

Z uvedených tu příkladův jest patrno, že spojka *jako,* příčinnou platnosť příčestí a přístavku tak na oči staví a sesiluje (sr. Zikm. skl. §. 218, 7), jako se to děje i v řečtině spojkami *ὡς, ἅτε, οἷα,* i v latině částicí *ut:* Laeti, *ut* ad regem diu desideratum, concessere. Liv. XXX, 11. — Tu mihi videris Epicharmi, acuti nec insulsi hominis, *ut* Siculi, sententiam sequi. Cic. Tusc. I, 8, 15. — Ukázal jsem již, že zájmeno *co* má význam srovnávací spojky *jako;* i zda-li se tedy možná zastavovati nad tím, že slovo *co* i v tomto úkonu zastupuje spojku *jako?* — Neboť jednak vyniká tato vazba svou stručností, jednak k všeobecnému užívání přispěly též podobné vazby jinojazyčné. Není však, tuším, shoda mezi českým a německým skladem dostatečnou příčinou, abychom vazbu tu zamítali, a to tím méně, když můžeme si původ její *na základě domácím vysvětliti* a když jí auktorita nejlepších nových spisovatelův jest záštitou.

c) Ještě jiný jest způsob užívání tohoto slovce *co.* Vizme věty: Navrácení tohoto města jeví se *co* historická spravedlnosť a nikoli *co* křivda a bezpraví. Pal. Radh. díl III, str. 148. Poznají se mezi sebou *co* bratří. Radh. díl III, 34. — V těchto příkladech stojí *co* u pojmu výrokového, jejž můžeme šíře rozvinouti u větu: Poznají se, že jsou bratří atd. — Jeví se, že jest navrácení tohoto města historická spravedlnosť atd. — Jakož pak Jungmann v Sebr. spis. str. 217 mohl psáti: Popisoval jej *jakožto* velmi tvrdošijného, — tak i tu slůvko *co* nemusí se zamítati. — Přechod z užívání pod číslem a) postaveného k tomuto není zajisté obtížný.

d) Jindy zase stojí *co* tu, kde možná klásti předložku: *za, v* aneb po starodávnu srovnávací instrumental, na př.: Nechť slouží *co* nový důkaz. Šaf. Rozpr. str. 73. — Tak píšeme bez rozpakův: Podal jsem mu tu knihu *co* důkaz zvláštní své uctivosti. — Máť sice čeština, jakož již řečeno jest, nejeden způsob, aby tyto vztahy

vyjádřila, na př.: Tento spisek byl kalendáři *za* předmluvu. Jungm. Sebr. spisy, str. 192. Oni vady onoho věku sobě *v* zákon postavili; týž, str. 184.; sr. poslati někomu něco darem; dal dceři statek věnem atd.; avšak hledíce k tomu, jak slovo *co* stalo se zástupcem spojky *jako* uznáme i tento způsob užívání za pouhý další vývoj na základě jednou položeném.

II. Napomínatel od Jungmanna v Časop. Mus. 1843 položený učí: „Slovce německé *zu* rádo by mělo zástupce v češtině, na př.: nemá se od světské moci *ničeho co* obávati m. *ničeho* obávati.“ — Vizme dále věty, jak je nyní denně slýcháme a čítáme: Nemáte mně *nic co* poroučeti. Nemáš se do toho *nic co* míchati. Není se tomu *co* diviti a pod. — Již slovosled v těchto větách ukazuje patrnou shodu s jazykem německým: Ihr habet mir *nichts zu* befehlen; er hat von der weltlichen Gewalt *nichts zu* befürchten atd. — Jak se mají tedy tyto vazby k pravidlům grammatiky?

Hattalova Srovnávací mluvnice §. 69 pokládá větu: Mám dosti *co* vypravovati — za skrácenou podstatnou, jež povstala ze souvětí: Mám dosti toho, *co* bych vypravoval anebo vypravovati mohl — takovým způsobem, že se ve hlavní větě, jež vždy sloveso *míti, býti, věděti* obsahuje za výrok, ukazovací zájmeno anebo slova *nic, nikdo* a pod. vypouští, sloveso pobočné věty z určitého způsobu do neurčitého přeloží anebo sloveso pomocné *moci* doprosta vynechá, čím infinitiv na slovese *moci* visící o samotě zůstává. — Podle toho povstala skrácená věta: Měli *nad tím* naříkati — z toho souvětí: Měli *to*, nad čím *by naříkali*, anebo naříkati *mohli*. — Výkladu tomuto snadno přisvědčíme, přihlednouce k materialu, jejž Zikm. Skl. v §. 207, 1. P. 1. podává. Tu zajisté uvádějí se v pravdě ty vazby, kterých Hattala k vysvětlení skrácené věty užívá: Měl, *od koho* by se učil. Hrubý z Jel. Nemají, *co by* jedli. Br. Nevěděli, *co by* jemu odpověděli. I měla, *nač by* živa *byla*. Svěd. Poslední tato věta čte se skrácená u Hájka: Alžběta neměla *nač* živa *býti*. — Podobně hojnosť jest příkladův na ten případ, když v hlavní větě jest sloveso *býti* v §. 206, A. 3. P. 2. — K takovémuto skracování nelze tedy dočista míti nedůvěru.

Obrátíme-li již pravidlo toto na věty nahoře postavené, seznáme snadno, že věta, kterouž Napomínatel uvádí: Nemá se od světské moci *ničeho co* obávati, — jest skutečně nesprávná; neboť rozvedena jsouc, bude zníti: Nemá toho, *čeho by* se od světské moci obával, nebo: čeho by se obávati mohl. Skrátíce ji pak dle

daného pravidla, dostaneme: Nemá od světské moci *čeho* se báti. Jest tudy ve větě: Nemá se *ničeho co* báti — dvojí chyba: 1) *co* jest zbytečné, 2) zápornosť slova *ničeho* jest aspoň méně obyčejná. Viz příklady v §. 207, 1. P. 1. uvedené, kde i po záporném slovese: nemám, nevím, stojí infinit. *tvrdicí;* co do slovesa *není* — viz §. 206, A. 3. P. 2. — Také §. 260, I. P. 1. — Tak Bratří: Nemají *co* zlého mluviti o vás. (Benátská bible však má: *nic*).

Následující pak věty s počátku tohoto článečku položené takto správně budou zařízeny: Nemáte mně *co* poroučeti. Nemáš *proč* se do toho míchati. Není se tomu *proč* diviti. V těchto posledních dvou větách může, tuším, místo *proč* i slovce *co* státi: Nemáš se do toho co míchati; není se tomu co diviti; neboť akkus. *co* má též význam častice *proč?* Sr. *co* se divíš, *co* se mícháš = *proč* se divíš, *proč* se mícháš. — Sr. Blahosl. Gram. str. 241: Není se ho *co* strachovati, není v něj *co* spoléhati, m. *proč*.

Tolik jen o této věci podávám; chtěl jsem jen ukázati, jaké opatrnosti vyžadují skrácené věty toho druhu, nechceme-li zájmeno *co* klásti mnohdy nemístně. A jak často co do stránky této chybujeme nevědomky, toho nesčíslné důkazy máme v hovoru i novějších knihách a časopisech.

III. Posuzovatel Kořínkovy řecké cvičebné knihy zamítá vazbu: . . . . abychom, *co nejkrutějšího jest,* nezakusili. — Jest prý to chyba sice prastará (na doklad uvádí posuzovatel: Dávejtež tedy co jest císařovo, císaři, a co jest *božího*, bohu. Evang. Mat. XXII, 21.), ale prý — přece chyba. — Proč je to chyba? — Nezapírám, že původní vazba byla: Dávejte, co jest císařovo, císaři, co jest *boží,* bohu. Avšak jeví se nám tu prostě výjev i jinak v češtině nezřídký, totiž attrakce; zde attrakce výroku k podmětu vyjadřenému zájmenem středního rodu; na př. Epišt. Pavla k Thess. V. 21: Všeho pak zkušujte, *co dobrého* jest, toho se držte. Pal. Radh. díl. III, str. 147: Prohledaje k tomu, *co možného* jest. — Šaf. Rozpr. str. 395: Na této zemi . . . ne vždycky vítězství dochází to, *což lepšího* a *spravedlivějšího* jest. — Blahoslav (Gramm. str. 237) pokládá vazbu původní za méně obyčejnou: Nic v světě silnější není m. silnějšího; Hattala pak Srov. mluvn. §. 23, 2, c) nespatřuje v attrakcí jména výrokového nic neobyčejného.

Neníť radno všechny řeči chtíti uváděti na jedno (sit venia verbo) kopyto buď logiky buď jiné řeči.

IV. Zmíniti se chceme také o frasi, jež nyní velmi oblíbena

jest: *co do s genitivem* = hinsichtlich, na př.: Našincové lpíce *co do výboru* pramenův a výkladu jejich neustupně na oněch cizorodých vzorech, za touž příčinou do týchže poklesek upadli = hinsichtlich der Auswahl, was die Auswahl betrifft. Šafař. Rozpr. str. 82. *Co do* materie takový jazyk postačuje k vystavení všelikého předmětu. Jungm. o klassičnosti. Čtenářstvo jest rozdílné *co do* chuti a vzdělanosti své. Pal. Radh. I, 12. — Příkladův takových mohli bychom uvésti značný počet, kdyby nám nedostačovaly tyto, jež jsme vybrali ze vzorných nových spisovatelův.

V staré a střední češtině však nesetkal jsem se posud s tím obratem; myslím, že jest novočeský, i nebylo by tudyž divu, kdyby některý horlivý brusič vyhlásil jej za nesprávný. Spisovatel nového „Strážce jazyka, 1872," jenž o čištění jazyka našeho nemálo se přičiňuje, naší frasi jaksi z úmyslu se vyhýbá na str. 64. svého Strážce, kde učí, jak se německé slovo: Rücksicht, in Ansehung, bezüglich atd. dobře po česku vykládá.

Vysvětluji si vývoj oné frase novočeské takto. Věta: Co do materie, takový jazyk postačuje k vystavení všelikého předmětu — znamená: Co do materie *jest*, (= co materie se týká), takový jazyk postačuje... Jest zde tedy sloveso *jest* vypuštěno (sr. co tobě do toho? t. jest atd.) — Že pak předložka *do* značí vztah, o tom viz Jungm. slovn. u slova *do*, Zikm. Skl. §. 136, 5, d; na př.: Co se vám zdá *do* té věci? Pass. = o té věci. Ale *do* vás jest nám to divné a těžké. Br. (= o vás, pokud vás se dotýče). — Myslím tedy, že obrat: *co do* s *gen., ač jest novověký, z podstaty jazyka českého vyrostl* i že může vedle jiných překladův německého: in Rücksicht, hinsichtlich — dobře obstáti.

V. Konečně kratičko podotkneme provincialismu jižních Čech: *pro co, na co, za co, o co* atd. m. spisovných a správných tvarův: *proč, nač, zač, oč* atd. Formy tyto spisovné povstaly, jakož každá dobrá mluvnice učí, z předložek a akkusativu tázacího zájmena *če;* tedy stojí místo: *pro če, na če, za če, o če,* kteréž úplné formy vystupují na jevo, přistoupí-li příklonná částice *že: pro-čež, na-čež, za-čež, o-čež.* — Forma však *co* vznikla stažením z *česo,* což jest vlastně starodávní genitiv m. *čeho,* a teprv časem ustálila se jako nominativ i akkusat.; nemá však forma *co* vlastně státi po předložkách s akkusativem spojených, ježto i v spisovné řeči vesměs i od většiny národu českomoravského po předložkách výše uvedených hájí se posud stará forma *če.*

Vlastní jména obyvatelův ukončená slabikou -čan, -čané.

I ve spisech nejlepších historiků našich novověkých nacházíme slova: Milančan, Berlinčan, Tibetčan, Ravenčan, Evropčan, Irlandčan, Dančan a j. U jiných spisovatelův najdeš podobná.

Chtějíce pak se ujistiti, jsou-li tyto uvedené formy v -čan správné, uveďme si na paměť, že od jmen zemí, řek, hor, měst, vůbec od jmen místných odvozují se jména obyvatelův příponami starými — janin (přehl. -jenin) mn. č. -jané (přehl. -jené), v nové češtině příponou: -jan a -jané. — Před tímto j koncová samohláska se odvrhuje, souhláska pak podniká přiměřenou vedle zákonův hláskoslovných změnu: Praha — Pražanin (enin), nyní Pražan, Pražané; Lúka — Lučané, Bobra — Bobřané, Hradec — Hradečanin (enin), nyní Hradčan, Hradčané (sr. Hradčany); Mýto — Mýtjanin (jenin), nyní Mýťan, Mýťané; tudy Benátky — Benátčané, Rakousy — Rakušané, Korint — Korinťané, tedy: Afrika — Afričan, Afričané, Amerika — Američan, Američané (místo nichž slýcháme nyní obyčejně: Afri*k*án, Ameri*k*án). — Po retnicích však a po l nejeví se nyní vliv hlásky j; dříve: Římjanin, Slovjanin, Poljanin, zemjanin, nyní: Říman, Slovan, Polan, zeman atd.; sr. lomen, slaven, loupen m., lomjen, slavjen lúpjen, atd. Dle tohoto pravidla jen tak krátce a jako mimochodem postaveného (sr. ostatně Šaf. Rozpr. str. 433—436) utvoříme tyto novočeské formy: Milan — Milaňan, Milaňané, Berlin — Berliňan, Berliňané, Tibet — Tibeťan, Tibeťané, Ravena — Raveňan, Raveňané, Evropa — Evropan, Evropané, m Evropjan, Evropjané; Angličan nejspíše utvořeno od přídavného: anglic-us; Egypčan (v písmě: Egyptčan) od Egypt m. Egyptjan; spřežka tj zde přešla v hlásku č; avšak ve výše uvedených slovech této příčiny není. — Místo Irlandčan, Dančan konečně dostačí dobře: Ir a Dán.

Není též nazbyt dodati, že starodávní jednotná přípona *janin* v množném čisle krátí se v -jané, že tedy formy nyní tytýž se vyskytující: *měštěnínové, dvořenínové* jsou naprosto chybné.

Čerstva. „Proč jdeš tak *čerstva*“? Tak mluví někteří, zvláště ve východních Čechách, chybně m. z čerstva; předložka *z* s genitivem přídavného neurčitého středního rodu tvoří příslovce, sr. z nova, z ticha; nesmí tedy předložka z se vypouštěti. — Proč by však bylo chybné: *z čerstva jíti* — m. honem jíti, jak tomu chce posudek českého překladu Shakespearovy Bouře, nevím; má-li přídavné čerstvý, á, é — též význam schnell, hurtig, proč by příslovce *z čerstva* neznamenalo *rychle, honem?* Sr. Jungm. Slovník.

Pal. píše (Radh. I. 37): Přáli bychom věrně, aby pan vydavatel spisu svého na dvou dílích, nezavěsil, ale *z čerstva* dále v něm pokračovati mohl.

Čí — někteří neskloňují, píšíce na př.: Již bylo ustanoveno, v *čí* domě bude císař bydleti, m. v *čím* domě. Čí (staroč. čí, čjá, čjé) má se tak k zájmennému kmenu k, jak boží, člověčí k jmenům bóh, člověk, i skloňuje se *čí* tedy úplně jako boží: čí dům, čí zahrada, čí slovo, čího domu, čí zahrady, čího slova atd.

Četl, čtla, čtlo, čtli, čtly, čtla — tak mluví mnozí a píší, nešetříce v tom blahozvuku. Dle Hattalovy Srovn. mluvnice §. 300 a Počát. skupenin českoslov. 1870, str. 75 *„jest skupenina čtl — potvora protivící se ústrojí lidského jazyka vůbec."* — Jak pohled do Jungmannova slovníku učí, nenalézá se skupenina čtl v skutku samém u žádného slova v násloví. — Tedy mluvme i pišme: *četl, četla, četlo* atd.

Literární zprávy a úvahy.

Beseda. Příloha k „Našinci." V Olomouci. — Periodické belletristice dařilo se na Moravě posud nehrubě: „Zábavné večery" utonuly za nedlouho v divných nesnázích a „Besídka čtenářská" byla plod holé spekulace. Jediná Olomouc zdá se býti úrodnou půdou moravské belletristiky: „Hvězda" zůstavila po sobě dobrou upomínku, pokud vycházejíc v Olomouci přinášela práce Kubíčkovy, Peškovy, Vurmovy, Hrašovy a jiných, až v Brně obyčejnému osudu propadla. První list zábavný a poučný, který Moravě skutečně ke cti slouží, je „Beseda," již prof. Miřiovský, nadaný básník, od nového roku dvakrát za měsíc vydává. Pan redaktor, spolu hlavní spolupracovník, přispívá do „Besedy" veršem i prosou; tak uveřejňuje pěknou novellu „Proti proudu." Zajímavý obraz z dob pobělohorských podala známá V. Lužická. Básně přijímá „Beseda" toliko formy vybroušené (krásná je na př. pověst moravská: „Devět křížů" od Hrubého). Dále všímá si „Beseda" věcí moravských slušnou měrou: uveřejňuje moravské pověsti, přináší životopisy znamenitých Moravanů, rozbírá současný literární ruch na Moravě; při tom nezapomíná na ostatní Slovanstvo. Svědčí o tom již sedmero posud vyšlých čísel. Čteme v nich zajímavé zprávy z Ruska, o charvátských obyčejích, polské národní písně, nákres z ruské historie atd. V rozhledech literárních posuzuje „Beseda" znalecky nové plody české literatury. Úprava listu tohoto je tak vkusná, že každého znalce mile překvapí. Tak poručuje se „Beseda" všem milovníkům pěkného čtení nej-

lépe sama. Vychází jako příloha k „Našinci“ a dostati ji lze také o sobě; předplácí se na ni celoročně 2 zl., půlročně 1 zl.

* * *

Poesie světová. Sbírka básnických spisův jinojazyčných nákladem dra. Ed. Grégra v Praze. — Poesie tato je zajisté jeden z nejutěšenějších úkazův novodobé naší slovesnosti. V ní podán důkaz nepřekonaný, na jakou dokonalost vyspěla naše mluva poetická. Čeho se před několika desítiletími odvážiti směl toliko jedinec Bohem požehnaný, tam vidíme nyní celý zástup svěžích sil v radostném zápasení. A zápas tento vydal již krásné ovoce. Co vytvořili nejčelnější duchové jiných jazykův nejdokonalejšího, to předkládá nám „Poesie světová“ nikoli přetlumočeno, nýbrž přebásněno tak obratně a lepě, že se již právem honositi můžeme českým uměním překladatelským.

Dokazovati pravdu slov těchto bylo by zbytečno: nejsouť zajisté než ohlasem soudu obecného. Ať vezmeme do rukou kterýkoli z vyšlých posud šesti svazkův a čteme kterýkoli úryvek, přesvědčíme se vždy a všude, že tu umění nejpřednějších a nejpečlivějších našich překladatelů nemohlo si obrati látek důstojnějších. Jak mile čtou se na př. Zpěvy lidu srbského, přebásněné důkladným znalcem básnictva jihoslovanského, Siegfriedem Kapprem! Jak obratně uměl překonati nesnáze českého jambu p. A. Durdík, přebásnivší tři z větších skladeb Lermontova, tohoto geniálního soupeře Puškina! A všecka kouzla ušlechtěné poesie národní cítíme z překladu Petőfiho, jejž nám K. Tůma a Brábek tak milým učinili. Vytrvalé práci obdivujeme se v Heinových písních od Špindlera, jenž nám všecku svévolnou půvabnost tohoto nezvedeného miláčka mus tak věrně vykouzlil. Také indické Sakuntale svědčí české roucho, jakoby mu od jakživa byla přivykla.

Nemohouce tu podati úryvky ze světových skladeb těchto upozorňujeme na ně ty z našich p. čtenářů, kteří neměli snad posud příležitosti, aby si jich náležitě všimli a ubezpečujeme je, že nenajdou v krásné literatuře naší tak snadno podniku, jenž by zasluhoval pozornosti jich tou měrou jako „Poesie světová.“

F. V.

* * *

Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského. Druhé vydání, nákladem knihkupectví Koberova v Praze; národní bibliothéky seš. 152. 154. 157. — Prvé vydání Kuldových Pohádek vyšlo r. 1854; nyní teprvé po 20 letech odhodlal se český nakladatel vydati je po druhé. A přece „hledáno bylo zhusta,“ jak pan sběratel v Proslovu praví, „Moravské národní pohádky a pověsti mladým i dospělým oblíbené, kdy již dávno 1. vydání rozebráno bylo.“ V několika knihovnách farských a obecních až deset prý výtisků samým čtením spotřebovalo se! Tedy nebyla tím vinna netečnosť obecenstva, že lid náš postrádal tak dlouho čtení oblíbeného, nýbrž netečnosť a neprohlédavosť českého nakladatelstva. My s radostí upřímnou vítáme toto druhé vy-

dání Pohádek Kuldových. Pan sběratel porozuměl zajisté výborně tomu, jak sbírati sluší pohádky národní. Nenadělalť z nich ani saloních noveletek ani nemístných parodií, nýbrž tím prostým, nelíčeným a přece nad míru půvabným způsobem je vypravuje, jak je slyšel z úst lidu samého. Věcný obsah Rožnovských Pohádek jest pestrý a rozmanitý, máme tu zbytky slovanského mythu, povídky parabolické, legendy a j.; co do stránky jazykové jsou neocenitelným pokladem překrásných idiotismů, přesných vazeb syntaktických a frází ryze slovanských. I přáli bychom si, aby naši spisovatelé s takou pílí a pozorností je četli, jakou jim věnoval ruský učenec Hilferding, který prý „celý jeden exemplář jich rozestřihal, aby zvláštnosti mluvy moravské ukládal do zápisů filologických studií svých, kdežto druhý výtisk skvostně vázaný zdobil knihovnu jeho.“

F. B.

* *
*

Shakespear a jeho díla. Sepsal Jakub Malý. V Praze. Nákladem Musea království českého. V Praze, 1873. — Úloha, jakou sl. užší sbor Matice české při sepsání tohoto díla vytknul, jest ve mnohém ohledu nesnadna a zavilá. Spisovateli naznačiti bylo v těsně obmezeném objemu život velikého dramatika anglického, nakresliti zvláštní směr obsáhlého jeho ducha a tytýž v nárysu co nejúsečnějším podati aspoň nehlavnější momenty z veškerých jeho dramat. I můžeme po zevrubném přečtení milého tohoto spisu dáti uspokojivé dosvědčení, že p. Malý těžké své úloze dostál se svědomitou důkladností, zásluha to tím závažnější, povážíme-li, jak trudno probrati se ohromným tím nakupením spisův, jenom v německé literatuře o Shakespearovi jednajících, všude k podstatnému jádru a k názorům, jenž mohou v ohledu tom za pokročilé uznány býti. A při veškeré té píli, vynaložené již od jeho krajanův k objevení důležitějších na historické pravdě se zakládajících událostí z jeho života, zůstává nicméně veškeren ten obraz Shakespearův až dosud mlhavý, více idealní, ba ani den jeho narození neníť na jisto postaven; z matrik jen zjištěno, že byl pokřestěn dne 23. dubna 1564.

Nad to žádá povýšené stanovisko, k němuž se vyšinul literární dějepis za naší doby, aby se na čiře historickém základě naznačily zračitě veškery momenty věku, jenž působily bezděčně a nevědomky na rozvíjení toho či onoho genia a na zvláštní útvar jeho spisův. Při oceňování dramatické činnosti Shakespearovy potřebí tolikéž jest, ohlednouti se po zvláštních poměrech, v nichž se tehdy nalezalo divadlo v Anglicku, čemuž p. Malý dostatečnou měrou zadost učinil v prvé i v druhé části svého díla, pojednávaje v oné o divadle anglickém za doby Shakespearovy (str. 6—17) a v této o životě Shakespearově (str. 18—40).

Nemalé zásluhy vydobyl si p. Malý v tomto svém díle i tím, že důkladnými důvody rozptýlil zhusta až dosud panovavší bludná důmnění, jakoby byl Shakespeare nepožíval znamenité a zrovna povýtečné pověsti u svých krajanův, ba naopak, jak p. Malý na str. 26 v souhlasu s resultáty nejnovější kritiky Shakespearovy dosvědčuje, slynul Shakespeare

již za svého živobytí velikou slávou a povšechnou téměř oblibou. Že později u samých Angličanův přišel v nezasloužené ovšem zapomenutí, toho popřední příčinu hledati dlužno v následovavších na skvělou vládu Alžbětinu časových poměrech, jmenovitě že pak nastoupila pod Cromwellem nadvláda pošmurného puritanství, všelikému rozvoji umělectví nevalně příznivého. Při čemž ovšem tajiti nelze, že i v pozdějším pro Musu dramatickou nadšeném věku nedošel Shakespeare příslušného uznání. Krasovědné názory, rozvinuvší se ve Francii za vlády tamějšího klassicismu a v jakous takous soustavu snešené v poetice Boileauově, vydobyly sobě dočasné obliby i v Anglicku, jmenovitě u výtečných jinak básníkův Addisona a Popea; zákony pak, v jich krasovědě vystavené co do jednoty dramatického děje, místa i času, s přílišnou až přísností v tamějších dramatických dílech prováděné, příčily se naprosto libovůli, jakouž sobě Shakespeare v ohledě tom ve svých dramatech dovoloval.

I jiný často se naskytující blud vyvrátil p. Malý, jakoby totiž králová Alžběta bývala zvláštní přízní našemu básníku nakloněna, aneb žeby si ho byl větší měrou vážil král Jakub (str. 33 a 34). Důmnění o tétéž přízni královnině zakládají mnozí v té okolnosti, že prý „Veselé ženy Windsorské“ byly Shakespearem sepsány k poctě dotčené samolibé králové, ba že básník v nadšení nazývá ji „leskem a korunou Britanska“; avšak liché tyto domněnky obracejí se v nivec událostí historicky ztvrzenou, že hrdá ta panovnice tak zvaný úřad mastera of the queen's revels neudělila Shakespearovi, jenž byl o jeho udělení žádal, ale dala jej r. 1603 obskurnímu jinak jakémusi Samuelovi Danielovi. A do té míry vše jest zmateno v životě básníka tohoto, že mnozí a to ne nevážní hlasové jmenují ho tajným přívržencem nenáviděného papismu, dokládajíce, že byl v mysli své odpůrcem Alžbětiným a čarodějnice Sycorax, Kalibanova matka, v „bouři“ nese prý se u zahaleném vztahu ku zmíněné královně.

Za nejuzlovatější úlohu považujeme důkladné a při tom nepředpojaté i nestranné posouzení jednotlivých děl nesmrtelného tohoto genia. Rozcházejí se zvláště v tomto ohledu spisovatelé, kdožkoliv o Shakespearovi psali, v nejkřiklavější protivy. Kdežto kritikové přede vším francouzští, jmenovitě Voltaire, a u Angličanův i sám Byron, jehož mnozí nazývají největším básníkem moderním, vyčítají dramatům jeho samé vady, svévolnou bezřádnost, ovšem nejvíce co do zachovávání dotčené dramatické jednoty, v líčení charakterův i bezměrných náruživostí divou surovost bez všeliké libé souladnosti: nazírali v něm stoupenci romantické školy v Německu jenom čirou dokonalost, nepřekonanou i nevyrovnanou klasičnost, nemohouce to nikdy Götheovi odpustiti, že několik nedostatkův vyslídil k. p. v Romeu a Julii, v Learu. A. V. Schlegel povyšuje ho ve svých čteních o umění dramatickém k polobohům, v lesku básnického jeho genia mizí v očích opatrného jinak Gervina všichni ostatní básníkové, Heine neostýchá se nazvati básnictví Shakespearovo „světským evangeliem;“ [1]) anglickým kritikům Emersonovi a Carlylovi jest Shakespeare výhradně jenom básníkem! Jak obtížno

---

[1]) V. Gesammelte Werke, III, 160.

uprostřed tak zjevně sobě odpírajících úsudkův povyšinouti se na stanovisko pravé a objektivné!

Musíme pravdě dáti volné svědectví, že se p. Malému dosti podařilo, zabočiti v dotyčných úsudcích o jednotlivých dramatech na pravou dráhu. Poukazuje všude úsečným výrokem tu k nedostižným přednostem a skvělým stránkám dramat Shakespearových, povýtečně u vylíčování dramatických charakterův, ve zdařilém všem divadelním pravidlům vyhovujícím článkování celého dramatického organismu, v živosti a pružnosti stále ku předu se pohybujícího dialogu, v nevyrovnané jeho dikci, jež zná stejnou mistrností projádřiti lyrické výlevy nejněžnějších citův (Romeo a Julie), jakož i mohútným štětcem nakresliti nejlítější výbuchy neskrocených vášní i náruživostí (Lear). Při tom však neostýchá se p. Malý, uváděje co dosvědčení svého úsudku výroky jednoho z nejslovútnějších kritikův Shakespearových v Anglicku, Dr. Johnsona,[1]) odhaliti při jednotlivých dramatech nenepatrné mnohé vady i poklesky, k nimž horující Musa Shakespearova sklonila se ze přílišné neospravedlněné akkomodace tu k poměrům časovým, tam k lichým často libůstkám londýnského obecenstva. Že přehled ten dramat Shakespearových p. Malým podaný podle mezí jemu při sepsání vyměřených jest stručný a úsečný, to nesmí káráno býti, alebrž raději za vhodné to uznáváme, přesvědčeni jsouce, že při ohromné té haldě výkladův a dokladův, od dosavadních spisovatelův k týmže dramatům činěných, prvotný i vroucí jich dojem u čtenářův neobjasňuje se, alebrž více se zatemňuje a ochabuje. Přičiní-li čtenář k dotčenému přehledu p. Malého i přímětky a vysvětlivky, od překladatelův jednotlivých dramat k nim připojené, dostačí to úplně, aby se mysl strannou nějakou theorií nepředpojatá rozkochala čistou a idealní požitbou, jakovou poskytuje každé velikolepé, přede vším samorostlé dílo umělecké. Buďtež pak estetické názory jakékoliv, na to poukázati přede vším musíme, že vedle zdání našeho svrchovaný význam dramat Shakespearových hledati dlužno v tom, že se ve výplodech těchto, jmenovitě složených od r. 1603—1615, objevují ve hloubi od žádného dosud básníka takto nedostížené pověčné zákony mravního řádu světového, jak zapřádá se v osnovu často neproniknutelnou moc neuprosného osudu s urputnými projevy neskrocené svobody, jak splítá se vina s vinou v kolo trestu a pokuty, úchva-

---

[1]) K objasnění našeho mnění, jak vše, co v jakémkoliv ohledu týká se Shakespeara, jest na rozpor postaveno, nemůžeme zdržeti se, abychom neuvedli úsudek Heineho, jemuž u posuzování plodův básnických nelze upříti překvapujícího bystrozraku, o tomto Dr. Johnsonovi. Mluvě Heine (l. c. 188) o Garrickovi, jenž výtečným provozováním her Shakespearových nemálo přispěl k oživení kultu Shakespearova, dí pak: „Während Dr. Johnson die Shakespear'schen Charaktere als todte Leichen secierte und dabei seine dicksten Dummheiten in ciceronianischem Englisch auskramte, und sich mit plumper Selbstgefälligkeit auf den Antithesen seines lateinischen Periodenbaues schaukelte, stand Garrick auf der Bühne, und erschütterte das ganze Volk von England, indem er mit schauerlicher Beschwörung jene Todten ins Leben rief, dass sie vor Aller Augen ihre grauenhaften, blutigen oder lächerlichen Geschäfte verrichteten."

tem nelítostným i neodolatelným jednotlivce zdrcující. Vane i nad těmito nesmrtelnými výtvory ducha Shakespearova dech onoho hlubokého bolu, jakýž zachvívá veškerým světem a jeho dějinstvem a jímž naladěná nalezáme u rozrývavém rokotání varita všech velikých geniův básnických, rovnou měrou u Promethea antického, jako i v Parziwalu středověkém a v moderním Faustu Göthově.

Na konec zmíniti se musíme, že p. Malý, co se týče samého jména našeho básníka, zvolil formu Shakespear, etymologicky, jak dí (str. 18), jediné správnou, které prý užívá i rodina toho jména dosud květoucí. Rudolf Genée, jenž r. 1872 zvláštní vydal o Shakespearovi spis (Shakespeare, sein Leben und seine Werke, Hildburghausen), a k němuž co ke spisu ve mnohém ohledu zajisté výtečnému častěji odvolává se p. Malý, uvádí na str. 31 čtvero snímkův vlastnoručních podpisův básníkových, z nichž nepochybně na jevo jde, že prvá sylaba nemá žádného e, zní tudyž: Shak; ohledně druhé sylaby dosvědčuje větší část anglických kritikův, že nemá žádného a, tudyž že zní: spere. Tento způsob psaní, dokládá Genée, objevuje se tolikéž v křestních i pohřebních listinách stratfordských co nejhustěji. Podle toho mohlo by se souditi, že celá věc jest rozhodnuta. Nicméně přijat oproti stratfordskému způsobu psaní téhož jména způsob londýnský; neboť nejenom u současných básníkův, alebrž u všech vydání čtvercových jednotlivých kusův (s nepatrnými odchylkami) a v prvém vydání foliovém veškerých dramat zachován způsob psaní Shakespeare, a způsob tento nedal se přese mnohonásobnou oposici dosud vytlačiti. My s těmito náhledy Genéeovými úplně souhlasíme, za to majíce, že bychom se ho i v naší československé literatuře všeobecně držeti měli.

Matice českého musea vydobyla si vydáním překladu dramat Shakespearových, nyní úplně ukončeného, veliké zásluhy o povšechnou naši literaturu, zvláště pak o dramatickou. Vyjevujeme tuto ještě to přání, aby se zlíbilo sl. sboru matičnímu vybídnouti jednoho ze překladatelův dramat Shakespearových i ku překladu jeho znělek, z nichž mnohé nejenom honosí se cenou právě básnickou, ale všechny nenepatrné světlo vrhají na život básníka samého.

K. Šmídek.

* * *

Stručný všeobecný slovník věcný (Malý slovník naučný). Redaktor J. Malý. V Praze, nákladem I. L. Kobra. — Encyklopedické dílo toto podává v stručnosti látku ve velkém „Slovníku naučném“ obsaženou s potřebnými doplňky a opravami, srovnávajícími se s výsledky nejnovějšího badání. Nová tato encyklopedie bude zajisté velmi vítaným dílem těm, jimž velkou svou cenou „Slovník naučný“ stal se nepřístupným, jakož i oněm, kteří jen krátkého poučení dojíti chtějí o tom neb onom předmětě z různých odvětví vědění lidského.

* * *

Nové spisy německé, týkající se dějin českých:

1. *H. Jenkner, Ueber die Wahl König Wenzels.* V Berlíně 1873. — Několikaletá jednání císaře Karla IV. s kurfiršty a jinými stavy říšskými, s oněmi o zvolení Václava za následníka jeho v říši, s těmito o uznání od kurfirštů zvoleného a pak smlouvání se Karla v záležitosti té se stolicí papežskou jest obsah spisu Jenknerova. Část tato poslední, v níž vypsáno jest jednání Karlovo s papežem, poutá nejvíce čtenáře, pročež obsah její tuto stručně podáváme.

Když si byl císař Karel IV. pojistil hlasy kurfirštův ve prospěch Václava všelikými ústupky, dal se do vyjednávání s papežem Řehořem XI., aby vymohl synu svému approbaci papežskou, avšak bez zjevného porušení zlaté bully, kterouž odňato bylo právo papežům ztvrzovati volbu králů německých. Papež nevyhověl přání císařovu, nobrž žádal na něm pominutí zlaté bully a navrácení stolci papežskému práva potvrzovacího. Po marném jednání slíbil konečně císař papeži, že na počátku r. 1376 sám se synem svým Václavem do Avinionu se vypraví; než obávaje se pak, že by cestou tou mohl kurfiršty odvésti od slibu jejich v příčině volby daného, nevydal se na cestu, předstíraje chorobu svou jakožto překážku výpravy. Řehoř žádal potom, aby alespoň Václav do Avinionu se odebral, a mimo to ohlásil nuntius papežský císaři, že ztvrzení papežské musí předcházeti korunovaci syna jeho. Karel, aby upokojil papeže, slíbil mu, že když zachová tajnost té věci až do volby Václavovy, požádán pak bude za approbaci. Papež svolil k tomu s tím vyhražením, aby Václav, pokud by nenabyl approbace, nevedl sobě jako král. Karel, jsa takto v nemalé tísni, vyjevil jednání své s papežem kurfirštům, čímž pozbyl nejen důvěry jejich ale i papeže; k naléhání kurfirštů musila býti volba Václavova odročena, a Karel, aby se neminul na dobro se záměrem svým, viděl se nucena, novými sliby papeže chlácholiti a kurfiršty na novo výhodami obmýšleti. Za příčinou smíření papeže vypravil brzy na to Václav sám poselstvo do Avinionu, kteréž mělo ujistiti papeže, že on, budeli za živobytí otcova králem zvolen, papežské stolici touž přísahou se zaváže, jako druhdy otec jeho; odpůrce mezi kurfiršty naklonil-si císař opět všelikými dary. Tak se Karlovi podařilo, přiměti kurfiršty k předchozí poradě do Renže 1. čna. 1376. Zde však protivili se zase někteří voliči volbě Václavově, předstírajíce mladost jeho (byl tehda teprv 16 let stár); v čele opposice, ku kteréž dle Jenkera také kurfiršt kolínský a falcký náleželi, byl arcibiskup trevirský. Císař upokojil odpůrce tyto opětně novými rozsáhlými výsadami.

Z Renže odebral se císař a kurfirštové do Frankfurtu, kde 10. čna. zvolen jest Václav německým králem. Korunovace měla se slaviti již 24. čna., avšak ve Frankfurtě kladl přítomný tu posel papežský tuhý odpor proti takému počínání, vymáhaje s důrazem approbaci papežskou před korunovací a proto odročení slavnosti až do 9. čce., aby zatím mohli se vypraviti poslové k papeži a se i navrátiti. Karel svolil k naléhavé žádosti nuntiově k vypravení poselstva do Avinionu a k odložení korunovace ke dni řečenému, čímž však pobouřil na novo voliče trevírského, kolínského a falckého a musil odpor jejich opětně krotiti propůjčením rozličných nových výhod. Teprvé 14. čna. mohlo se poselstvo

dáti na cestu k papeži. S posly císařskými ubírali se také dva papežští nuntiové, kteří na cestě, neví se od koho a kde, byli násilně zadrženi a teprv po 5 dnech na svobodu propuštěni. V Aixu sešedše se nuntiové zase s poselstvem císařským, zastihli tu posla papežského, beroucího se do Frankfurtu s novými rozkazy. Porady mezi poslem a nuntii přerušily na nějaký čas další cestování, tak že teprv 3. čce. poslové císařští přibyli do Avinionu. Návrat poslů ke dvoru císařskému v pravý čas stal se tak nemožným. Karel předvídaje, že poslové do 9. čce. se nenavrátí, slavil již 6. čce. korunovaci syna svého. Tak následkem obratného jednání Karlova byly na konec obě strany spokojeny, papež i kurfirštové; papež udělil na odpor znění zlaté bully svou approbaci králi německému a kurfirštové slavili v Cáchách korunovaci jeho bez approbace.

2. *Dr. F. v. Bezold, Zur Geschichte des Husitentums. Culturhistorische Studien.* V Mnichově, 1874. — V díle tomto líčí nám mnichovský spisovatel vzdělanost českou za doby husitské se stanoviska mravního, jaké totiž myšlenky ovládaly tehda národ náš a v jakých formách se průchodem této veliké události jevily. Bezold jedná tu o snahách národu českého v ohledu náboženském, národním a společensko-politickém. Práce jeho jest založena na pramenech, až dosud o husitství známých, a na pomocných spisech novějších, jako Palackého, Bergra, Krummla, Grünhagena, Höflera a j. Badatel mnichovský, jenž pro dílo své užil i českých pramenů a pomůcek, píše jasně a ne bez záliby o předmětě svém, a zamítá mnohé křivé kombinace, od různých spisovatelů o události této pronešené, tak zejmena domněnku K. Höflera, jakoby husitstvo snahou po opravě církevní bylo toliko zastíralo své čiře národní záměry. Soud takový, píše Bezold, svědčí o velkém strannictví jmenovaného spisovatele, neboť „husitství neneslo se v odboji svém proti středověké hierarchii za nějakým pudem po výlučnosti české národnosti, nobrž za velikým proudem časovým, jenž si v husitství způsobem nejmocnějším dobyl průchodu. Ruch církevní byl by sobě, ne-li v Čechách, tedy na jiném místě násilně pomohl; avšak tak rázné povstání české národnosti proti německé nebylo by nikdy možné bývalo bez roznícení náboženského nadšení. „Božím bojovníkem“ musil se státi Čech, „nepřítelem zákona božího“ Němec, aby boj jejich mohl se státi zápasem na život a na smrt.“

„Nelze upříti,“ praví Bezold na konec díla svého, „že revoluce husitská zplodila na čas dobu zevnější slávy země české, jakož i že její bezprostřední následky byly pro ni velmi trudné a záhubné. Z velikého množství nejrůznějších idejí a snah, jež na počátku tohoto obrovského boje poskytují tak mnoho půvabu, nezbylo mnoho, ještě méně se uskutečnilo. Ušlechtilé zárodky náboženské a politické volnosti usmrtila zuřivá bouře dříve než mohly rozkvésti; Čechy byly na konci těchto válečných a slavných let nejen hmotně ale i duševně zpustošeny a vysíleny. Odvažuji se přivoditi tu, ovšem často již upotřebený, ale pro tento případ v skutku vhodný obraz. Bouřka, kde byla vznikla a se spustila, rozdrtila půdu a zaplavila ji, ale daleko do kola očistila vzduch a způsobila občerstvení. Jest toť tragický osud mnohých národů, že podstu-

pují vítězně strašné boje ve prospěch veškerého lidstva, obětujíce však při tom celou svou sílu, všechen svůj květ. Nikoliv pro osvobození a velikost svého národu dobyl husitský válečník vítězství za vítězstvím, nobrž pro svobodu a probuzení svých nenáviděných protivníků, zvláště Němců.“

3. *Dr. J. Krebs, Christian von Anhalt und die kurpfälzische Politik am Beginn des dreissigjährigen Krieges.* — Skladatel spisu tohoto obíral se skoumáním dějin při počátku 30leté války, avšak v „Dějinách povstání českého l. 1618,“ od prof. Gindelyho té doby vydaného, shledal, že práce jeho byla marna a upustil od dalšího v té věci pátrání. Dostav se však později do archivu bernburského, poznal, že Gindely kromě relací Solmsových jiných zřídel tu chovaných neupotřebil. Materialu tu objeveného použil Krebs při sepsání svrchu jmenovaného díla. Příznivější úsudek než Gindelyho o Kristianu anhaltském, pak některá méně patrná, až dosud neznámá jednání nalezne čtenář ve spisu jeho; většina však podaných tu věcí jest již známa z výtečného díla Gindelyho.

* * *

R. Roesler, Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der untern Donau. Ve Vídni 1873. — V sešit tříarchový vložil Roesler na odpor badáním slovanských učenců výskumy své o prvotinách dějin slovanských, které však přese všechnu snahu jeho, učiniti je vědeckým apparatem průvodnými a patrnými, zůstanou přece po většině toliko domněnkami. Jsouť do spisku toho věci následující položeny: V horním a středním toku Dněpru přebývali prvotně Slované, majíce tu za sousedy Sarmaty a Germány. V 5. století př. Kr. neobírali se Slované, jak slovanští badatelé tvrdí, orbou, nobrž jejich hlavním zaměstnáním byl chov dobytka a lovectví. Po vyvrácení říše hunské usadili se pak mezi dolním Dněprem a Dunajem a v krajinách od Germánů opuštěných mezi Němenem a Odrou. Žijíce bez všelikého spojení politického, nevedli sobě proto Slované v dějinách hlučně a výbojně. První zmínka o Slovanech jest v Pliniově Histor. natur., kde se pode jménem S p a l e i uvádějí, kteréž jméno však v 6. století zmizelo. Od Germánů byli Slované nazýváni Venedi, což prý nepochybně znamená „die Weidenden.“ (Domnění spisovatelovo o Spalech, že byli Slované, a o Herodotu, že ve zprávách jeho nelze se s jistotou dopíditi Slovanů, čelí proti výzpytům Šafaříkovým, který, jak známo z jeho „Slov. Starož.“, Pliniovy Spaly vřadil mezi uralské Čudy, a Herodotovy Budiny a Neury prohlásil za Slovany.) Zalidnění krajin východořímských jižně Dunaje, tvrdí dále jmenovaný spisovatel, nestalo se před r. 602, pročež také původní jméno císaře Justiniana I. „Upravda“ není slovanské, nobrž thrácké. Teprv po r. 602, když byzantským Řekům bylo podstupovati bojem Peršany a později Araby, osedli Slované na jihu Dunaje, a tedy nikoliv v 5. neb 6. století, nobrž teprv v 7. století přistěhovali se Slované do bývalé Moesie.

R.

ČASOPIS

Matice Moravské.

Redaktor:

Václav Royt.

ROČNÍK ŠESTÝ.

1874.

V BRNĚ, 1874.

Tiskem akciové moravské knihtiskárny.

Nákladem Matice Moravské.

Obsah celého ročníku:

Jakub Kunwaldský a jeho kancionál.

Podává *Jos. Jireček.*

O Jakubu Kunwaldském vědomosti naše dosti jsou skrovné. Že se narodil v Kunwaldu či Kunewaldu u Nového Jičína, k tomu ukazuje samo již jméno jeho. Rok narození 1528 zjištěn nápisem na podobizně jeho, která připojena ku kancionálu 1572: *„Jacobus Kunwaldský aetatis suae 44.“* Studia konal bezpochyby v cizině; tam se také utvrdil v přesvědčení náboženském, kteréž bylo podle vyznání augspurského. V cizině zřízen i na kněžství. Pro náuku Lutherovu působil v okolí Nového Jičína spolu s Martinem Philadelphem Zámrským, ačkoli vždy ještě s jistou opatrností. Tudíž stalo se, že na mnoze až do novější doby pokládán za Bratra, čehož ovšem nebylo, jakož sám jeho kancionál zračitě svědčí. Podobně se vedlo i Philadelphovi, ačkoli vydaná od něho Postilla právě a jediné proto byla tolikeronásob stihána, že v ní *poprvé jazykem českým* vyložen veškeren soubor náuky reformatora wittemberského. Kněz Jakub již před 1572 po delší čas byl „učitelem a správcem církevním“ ve Starém Jičíně na podacím pána *Karla* staršího *z Žerotína.*

Pán tento byl syn *Vilémův,* jenž se psal na Starém Jičíně a Goltšteině, a *Jitky ze Šternberka.* V kancionále Kunwaldského nachází se podobizna jeho s nápisem: „Karolus senior Zerotin, aetatis suae 33“, narodil se tudíž l. 1539. Druhým sňatkem za manželku měl Johanku Černčickou z Kácova. Z dítek s ní zplozených 1572 žili Viktorin a Jitka. Karel zemřel 1600.

I on patrně byl stoupenec Lutherův. S ním kn. Jakub častá prý rozmlouvání míval o tom, aby „pravé služby Kristovy a učení evangelistská bez přimíšení nálezkův lidských obzvláště v našem jazyku českém neb moravském se vzdělávaly a rozmáhaly.“ K ponuknutí jeho jal se sestavovati zpěvník.

Písně největším dílem sám skládal anebo aspoň ve smyslu svém vzdělával.

Kancionál („Písně chval božských“) prvním vydáním dotištěn byl 1572 „v Holomouci u Fridricha Milichthalera“ (4°, l. 216). Úprava tiskařská řadí jej mezi přednější umělecká díla typografie moravské. Mimo dotčené již dvě podobizny, z nichž Žerotínova napřed, Kunwaldského v zadu položena, nalezají se tu četné dřevořezby, jmenovitě list titulní, představující obec ke službám božím shromážděnou, pak hned z počátku erby žerotinský (lev) a černčický (dva listy jetelové, na lodyhách polokroužných a koncem přes kříž položených), oba na celé stránce, drahně erbův v iniciáliích a jiných okras okrajových a v začátečných písmenech.

L. 1576 vyšlo druhé rozhojněné vydání ve folio u Jana Olivetského, též v Olomouci. Obě věnována Karlovi z Žerotína.

K vydání druhému připojeny sou „Nešpory české, složené z žalmův sv. Davida“, připsané Jindřichovi z Kojkovic.

Nepodařilo se nám než první vydání obehlédati; zprávy o druhém máme jen z Kleychova kancionálu. Jungmann obé uvozuje v odd. IV. pod č. 66.

Kunwaldský byl těla chorobného, jakož nám jej i podobizna zobrazuje. Sám v písni jedné a i v předmluvě na špatný stav zdraví svého naráží. K ulehčení neduhu často býval v teplicích kunwaldských. Poslední o něm zpráva je z l. 1578, kde ještě byl v St. Jičíně,[1]) načež brzo tuším s životem se rozžehnal.

Pořádek kancionálu jest následující. V *první části* (1—143):

1. Píseň na modlitbu Páně, na víru obecnou a na přikázaní božská.
2. Písně podle veyročních slavností, památek i dnův nedělních.
3. Písně angelského zpívání.
4. Písničky po epištolách.
5. Vyznání víry obecné křesťanské, kteréž vůbec *patrem* jmenujeme.[2])
6. Písně chval božských na evangelia nedělní přes celý rok.
7. Písně na evangelia v svátky apoštolské a jiných svatých.
8. Písně na epištoly nedělní.

Druhá část obsahuje „Písně na některé historie starého i nového zákona, skládané ke jmenům“ (144 až do konce), t. j. tak

[1]) Dr. Jos. Beck, Neutitschein, str. 130.

[2]) Srovnej Dr Jedličky Klasobraní na poli stč. lit. v Č. Č. M. 1872 str. 189.

sestavené, aby se počátečné písmeny slok četly dohromady na jméno jisté osoby, jejíž erb v iniciálce vyobrazen. Část tato zajímavá jest pro rodopis a vůbec osobopis tehdejší. Uvozuje se tu šlechta severovýchodní Moravy i sousedních končin, pokud augspurské konfessí byla přichylná, spolu s luteranským kněžstvem okolí tamního. Jmenovitě jsou to:

1. Václav, kníže těšinský a hlohovský (o třech mládencích v peci ohnivé).
2. Karel z Žerotína (o Davidovi).
3. Johanka Černčická z Kácova (o Hester královně).
4. Viktorin z Žerotína (o Mojžíšovi).
5. Jitka z Žerotína (o dceři knížete, vzkříšené od Krista Pána).
6. Panna Mandalena Černčická z Kácova (o 10 pannách).
7. Panna Lidmila Černčická z K. (o P. Marii).
8. Bernart z Žerotína na Mezříčí (o Ezechiášovi králi).
9. Alena z Vrbna na Mezříčí, manželka jeho (o modlitbě Hester).

10-11. Fridrich z Žerotína na Židlochovicích, rada polní u věcech válečných (dvě o Josue).

12. Jindřich z Šternberka na Holešově (o Joziášovi).
13. Jan z Kunovic na Hranicích, truksas (o Asverovi králi).
14. Anna Kropáčka z Nevědomí, choť jeho (o Deboře).
15. Jan st. z Vrbna na Heralticích, hejtman knížectví opavského (o Šalomounovi).
16. Kateřina z Žerotína na Heralticích, choť jeho (o královně z Sáby).
17. Přemek Prusinovský z Víckova[1]) a na Bystřici pod Hostajnem (o Judasovi machabejském).
18. Jan Vilém z Víckova na Prusinovicích (o Mardocheovi).
19. Jiřík Kot(u)linský z Kotulína na Pohořelce, nejv. písař knížectví opavského (o komorníku královny Kandaces).
20. Anna Myšlanská z Myšlan na Pohořelce (o ženě sunamitské).
21. Absolon z Ledské na Uhřenovicích (o mládenci, který se ptal Krista. Mat. 19.)
22. Šimon Jasenský z Jaseni, úředník na zámku Trenčíně (o Zacheovi). Erb: beránek pod stromem, jejž ruka s nebe zabíjí.

---

[1]) Nedopatřením zobecnělo nyní m. Víckov (Witzkow) čtení *Věčkov.* Jméno to odvozeno od osobního *Viecek, Vícek* (Vacek). Srovn. Víckovice u Ledče a Klatov v Čechách.

23. Barbora Jasenská (rozmluva Kristova s Samaritánkou). Znak: šíp a kladivo, křížem na sebe položené.
24. Kn. Jiřík Chotěšovský, děkan trenčinský (o stětí sv. Jana).
25. Kn. Jan Olšanský, děkan těšinský (o Samuelovi).
26. Kn. Jakubovi Kunwaldskému od kn. Krištofa Slanského (o dnou zlámaném).
27. Kn. Krištof Slanský, v Hranicích učitel církve křesťanské (o Simeonovi). Krištof Slanský jest jedna a táž osoba s Krištofem farářem hranickým, kterýž 1579 vydal: Kratičký spis o připravování k smrti a 1593 Gwalterovo Zrcadlo života křesťanského.[1])
28. Kn. Viktorin Přibyslavský v Ratajích (o Zachariášovi). Viktorin tento 1562 přesídlil se na Moravu do Menína, kdež jej Václav Mezřický z Lomnice ustanovil farářem.[2]) Rok na to domáhala se kapitola pražská při arciknížeti Ferdinandovi, aby Viktorin, jelikož se již po druhé oženil, jako poběhlý kněz byl vyzdvižen a ztrestán.[3]) Později nalezáme jej 1572—1575 v Ratajích a 1576—1579 v Brúmově.[4]) L. 1578 spolu s kn. Jakubem Sofianem podepsal žádost o přijmutí konfessí augspurské na statcích Zdenka Kavky z Říčan.[5])
29-30. Stanislav Cern z Runšperku (dvě písně proti Turku).

Po těchto třiceti písních následuje čtvero písní na jméno Kunwaldského,[6]) ježto jednají o nemocech, z kněh Tobiášovych, o Lazarovi a k ranímu času.

Poslední je píseň jinotajitelná, na jméno nesložená, o člověku, an cestou spravedlnosti jda, od čtyr zlodějův, t. j. lakomství, opilství, lenosti a nemilosrdenství, pod spůsobem přátelství s cesty byl sveden a od nich oloupen.

Poetické ceny skladby Kunwaldského nemají; nejsouť než dosti prosaicky sestavené pravdy náboženské. Verš a jmenovitě rým velmi je nedbalý. Co jim dodává nějakého půvabu, jest jediné to, že složeny sou venkoncem na melodie dílem světských, dílem du-

---

[1]) Jungmann Hist. literatury IV. č. 1828.
[2]) Wolny Kirch. Topographie II. 2, str. 222.
[3]) Borový jednání konsistoře katol. str. 359.
[4]) Wolny l. c. I. 2, str. 341 a I. 3, str. 370.
[5]) Rukopis musea českého 2 G. 10, list 297.
[6]) Znak Kunwaldského skládá se z štítu, na kterém písmena *J* a *K* propletmo položena, jejž drží v pazourech rozkřídlená sova.

chovních písní, které v druhé polovici XVI. věku na Moravě byly oblíbeny. Tím nabýváme jakého takého ponětí o tom, co lid tehdá vůbec zpíval. Kunwaldský vzory své naznačil začátečnými verši, ježto jsou tak mnohoslibné, že velice litovati ztráty ostatku. Klademe tuto některé z duchovních a všecky světské, připojujíce tu i tam, k vůli poznání rozměru, některou sloku Kunwaldského.

A. *Duchovní:* — Ej ten silný lev udatný.
— Veselý-ť nám den nastal.
— Utěšený-ť nám hod nastal.
— Hory se zelenají času májového.
— Kterak se jest dobře ptáti.
— Zpomoziž mi z hoře mého.
— Sluší-ť na to každý čas mysliti.
— Proč se pneš, člověče, zhuoru.
— Rozpomeň se, lide, na to,
že jsi popel atd.
— Pane Bože náš milý,
uslyš svuoj lid v tu chvíli.
— Zachovej nás při svém slovu.

B. *Světské:* — Hanebné rozlúčení,
cos mi učinilo.
— Kdož ste boží bojovníci.
(Několikrát. Výb. II. str. 283.)

„Pánu Bohu lid oddaney,
pošley z Izdrahele,
nechtěl jemu býti věrney
užíval své vuole,
poslouchal zlého
Antiocha krále."

— Žel jest Bohu polské škody,
pana Macka, ctné vévody (dvakrát).

„Panování Šalomúna
v lidu zvoleném od Pána
přijala Sába královna."

— Vzhůru, nedbalí Čechové.

Píseň tuto zpíval šílenec jakýs, když 14. června 1604 vylezl k věžem pražského kostela Panny Marie před Týnem, pozla-

cený meč Jiříka Poděbradského, jenž tam byl položen, popadl a jím sem i tam máchal. (Stat. Univ. Prag. p. 209.)

— Muráň zámek v uherské zemi,
na vysoké atd.

„Krista Pána skutkové divní
když sau se rozhlásili v juodské zemi,
uslyšal o nich Herodes král,
kterýž jest Jana Křtitele stíti dal.“

— Ach muoj smutku, má žalosti!
— O daremné světské utěšení!
— Věj větříčku z Dunaje.

„Uslyšal si naše
modlitby, Pane,
kteréž časem večerním
činili sme pokorně.“

(Srovnej moravskou: „Závěj větříčku z Dunaje“ u Sušila str. 438.)

— Sebrala se vopačina.

„Byl člověk na světě tomto,
nebylo jest tajno j'ho to,
že odsud musí vyjíti,
počet vydati.“

Úryvek z dějův Přemysla Otakara II.

od 24. června 1276 až do května 1278.

Podává *Dr. B. Dudík.*

Dne 15. května 1275 král Otakar II. po třetí a posledníkráte obeslán jest do Augšpurka, aby tam nově zvolenému králi německému, Rudolfovi z Habsburků, holdoval a říšská léna od něho přijal, a když se nedostavil, vyhlášen od knížat říšských acht proti němu, a král Rudolf vypsal v září r. 1276 k Kemptenu obecné tažení proti králi českému a jeho spojencům. Zápas na život i smrt začal — nejhrubší to politická chyba Otakarova. Kdyby jen poněkud byl hněv svůj skrotil a hned zprvu proti zvolenému králi německému odporu byl nekladl; kdyby byl již tenkráte, rovně jako jiná knížata říšská, když ještě nebylo prohlášeno, že všecka léna odumřelá od času klatby vydané na Fridricha II. mají považována býti za spadlá na říši; kdyby již tehdáž, pokud Rudolf beze spojenců, k válce nepřichystán mnohem slabším nepřítelem byl, obnovení lén od Rudolfova předchůdce Richarda Cornwallského sobě udělených byl žádal; jistě by římský král i knížata byli se rozpakovali, jemu nejmenšího co popírati. Otakar byl by tehda zajisté všecky své země podržel, jelikož Rudolf své vlastní naděje prozatím jen ve sňatky dětí svých skládal, a uznání Otakara, nejmocnějšího z knížat německých, jej zajisté k zcela jiným opatřením v politice vésti musilo.

Za takového stavu věcí měla lhůta k vykonání achtu právně ustanovená, totiž rok a den, pro krále českého jen potud velikou cenu, pokud sám spojence získati a přívržence Rudolfovy svou vážností a svými penězi od něho odvrátiti mohl. Než zde nám historie ukazuje, že král Otakar na začátku války dosti osamotněn byl. Skrovné pomoci od knížat slezských a přítomnosti braniborského markraběte Oty při českém vojsku sotva důležitost jakou přičítati

sluší, — kdežto král německý s velikou obezřelostí a rozvahou na vše strany přátely a spojence získati i sobě pojistiti dovedl. Přede všemi ovšem jmenovati sluší německá knížata a biskupy. Hlavou jich byl Fridrich, arcibiskup salcburský, jehož se všichni jihoněmečtí a tyrolští biskupové přidrželi, podporujíce krále, jenž s prázdnou pokladnicí do pole táhl, penězi. Pak Ludvík, vévoda hornobavorský, nejdůležitější to zajisté činitel ohledem na počet jeho vojska i při ustanovení plánu operačního. Vlastní říšská hotovost totiž nebyla k sehnání a místo její musili zastupovati voje spolčených knížat, mezi nimiž především na hrabatech tyrolských a gorických záleželo. Pakli ale tito rozhodně spolupůsobiti měli, musil jim Rudolf vyhlídku na jisté výhody pojistiti. Především zavřen svazek rodinný mezi domem Rudolfovým a domem Menharta tyrolského, kterýž v běhu událostí veliké důležitosti nabyl; neboť již r. 1275 zaslíbena jest Menhartova dcera Alžběta Albrechtovi, nejstaršímu synu Rudolfovu, a dne 15. února 1276 byla s ním již oddána. O náhradu pro Menharta, v případě války proti Čechám, byla posud ale dosti veliká nesnáze, jelikož Korutany, na kteréž se nejspíše mysliti mohlo, od Rudolfa samého dědici země této, bývalému arcibiskupu Filipovi uděleny byly.[1]) Prozatím pomoženo si tím, že Rudolf Menhartovi vladařství v Korutanech slíbil a konečné narovnání v té věci pozdější době zůstavil.

Rovněž příznivě, jako k hrabatům gorickým a tyrolským, vedly se poměry Rudolfovi k patriarchatu aquilejskému. Z historie známo jest, jaké moci král Otakar v tomto území dosáhl. Tehdejší patriarcha, Raymund della Torre, svědomitý zastavatel práv své církve, byl s bratrem Menharta tyrolského, Albertem z Gorice, v nemilém sporu o porušení hranic a náhradu škod. Od té doby, co král Rudolf s domem gorickým se byl spříznil, nabízel se za prostředníka. Nemálo zajisté Rudolfovi záleželo na tom, aby odpůrce svého i z této strany isoloval, což se mu při rozkvašeném, ba nepřátelském smýšlení sousedů v Korutansku a v Krajině snadno podařilo. Ze psaní patriarchy ku králi Rudolfovi vychází na jevo, že se onen způsobem zcela určitým ku vojenským službám proti

---

[1]) Dne 27. dubna 1275 vydal král Rudolf z Normberka všem hrabatům atd. v Korutanech, Krajině a Marce návěští, že vévodovi Filipovi všecky jmenované země, kteréž on dle práva od říše míti má, z plnosti královské moci propůjčiti za dobré uznal, a jemu slavně lénem udělil· Kleimayer, Juvavia str. 380. Bohužel jen výtah.

Otakarovi byl zavázal.[1]) Takto byl i patriarchat pro Otakara ztracen. Rovným pak spůsobem, jako Tyrolsko a Gorice rodinnými svazky připoutány býti měly k novému domu panovnickému, mělo se díti i s mnohem mocnějším Uherskem.

Zde v Uhrách sám král Ladislav učinil začátek. Právě tou dobou, když válka mezi Rudolfem a Otakarem vypukla,[2]) zamýšlen jest sňatek Ondřeje, bratra Ladislavova, s dcerou krále Rudolfa, a psány jsou listy, z nichž nade všecku pochybnost vysvítá, že Rudolf a Ladislav vzájemně jeden na druhého se spoléhati mohli. Rudolf mistrně se znal v tom, sliby a lichocením, kterémuž Maďaři zřídka odolati dovedou, nakloniti sobě nejen krále a matku jeho, ale i magnáty. Ladislavovi psal: „Velmi leží nám na srdci, aby krásná a proslulá říše uherská lesku své starodávné slávy zase nabyla a aby přepych nepřítele jejího skrocen byl; ani své osoby, ani svého jmění šetřiti nechceme, dokud bychom s pomocí Boží přepych onoho hrdého muže k nohám našich vítězných orlů nesnížili. . . . . Nuže tedy, kníže, na nějž předků ctnost, síla a srdnatost se zdědily, prosíme Vás, zmužte se k udatnosti“ atd. Velmožům pak uherským psal: „Co stálost Vaší neposkvrněné věrnosti a přirozenou sílu Vaší mysli jasným leskem ozařovalo . . . . . to dokázali jste činy, nepřestávajíce ochotně sloužiti vznešenému Ladislavovi, králi uherskému, a Ondřejovi, vévodovi slavonskému, milým našim synům, kteréž od té doby, co je osud péče otcovy zbavil, jako maso z našeho masa a kosti z našich kostí do našeho otcovského lůna jsme přijali a chovati chceme. . . . Zamýšlejíce pak nyní, Vás za to hojněji odměniti, vyžadujeme co zvláštní službu, abyste přednosti, které se v naší římské říši aneb u nás skvějí, a ve kterých zalíbení máte, s důvěrou, že je obdržíte, od nás žádali.“ [3])

Jsou-li listy tyto pravé,[4]) mohly psány býti teprvé, když král Rudolf říšskou válku proti Otakarovi a tudíž i říšský acht proti

[1]) Lichnowsky, Geschichte des Hauses Habsburg I. 144.

[2]) Bodmann, Cod. epist. str. 117. Zasnoubení stalo se teprvé 1277.

[3]) Fejér, Cod. dipl. Ungariae V. 2. str. 320 a 321. Lambacher, Interregnum, dodavek str. 93 a 95.

[4]) Přepjatost a nabubřelost slohu připomíná velmi středověká cvičení školní, která dle daných předmětů vypracována bývala. Nacházejí se tam výrazy, jež jistou známost klassiků předpokládají a vedle toho zase věty z listů apoštolských; začátek listu ke králi předpokládá příbuzenské poměry, jakých v skutku ještě nestávalo.

němu byl vyhlásil, a to se stalo na slavnost Jana Křtitele, tedy 24. června 1276, kterýž den Rudolf sám klade za počátek války.[1]) Nyní vypraven purkrabí Fridrich z Normberka s ultimatum ku králi českému.[2]) Toto znělo, aby země německé, Rakousy, Štyrsko, Korutany, Krajinuu, Pordenone a Furlansko říši navrátil. Odpověď, kterou letopiscové čeští králi připisují, byla prý: „Čeho Rudolf nikda neměl, toho také nikdy míti nebude. Ony země že jsou naň věnem přišly, aneb že si je vítězně podrobil. Vyvolený ať si rozkazuje venku v říši; zde v zemích, které vyzývá, že nemá co poroučeti.“ Také se k označení klidné a odhodlané mysli krále i země vypravuje, že se král honbě a jiným dvorským radovánkám oddával.[3])

Kde král říšského posla přijal, s jistotou se neví. Od 27. května až do července vidíme krále v Moravě a dne 7. července v Cáhlavi[4]) na jižních hranicích Čech, ale dne 14. již zase v Brně. Záležitosti obyčejné, jakéž se v královské kanceláři vyřizovaly, bavily jej tu. Zde potvrdil kostelu olomouckému darování vesnice Rozvadovice, zde rozšířil právomocnost městského sudího brněnského i na takové lidi, kteří by, ačkoliv jiné vrchnosti patříce, v některém podměstí brněnském bydleli. Odtud také dáno jest nařízení, že poddaní kláštera novohříšského pokuty, ku kterým by odsouzeni byli, ne rychtářovi, nýbrž klášteru platiti mají atd.;[5]) zkrátka v ničem nejeví se úzkostlivý spěch aneb přípravy válečné, ačkoliv král věděti musil, že vyhlášení achtu proti němu církevní klatbu a proti jeho zemím interdikt a válku za sebou potáhne.

Král Rudolf stál v Elsasku, když poslové z Otakarovy říše k němu přišli a o neprodlení vypravení se naň naléhali.[6]) Toť mohlo býti na počátku srpna, kdež v Basileji dvůr držel, neboť kronikáři vypravují, že byl dne 4. srpna již začal sbírati vojsko,[7]) což se ovšem zdlouhavě dařilo pro nedostatek peněz, kdežto Otakarovy pokladnice naplněny byly.[8]) Aby vojsko sehnal, táhl Rudolf

[1]) Constitutio pacis in Austria ad an. 1276. Pertz Legg. II. 410.

[2]) Dne 20. října 1175 objevuje se Fridrich v Lausanně. Pertz Legg. II. 404.

[3]) Cont. Cosmae ad an. 1276. Pertz IX. 190.

[4]) In libera civitate. Kurz, Beiträge III. 421.

[5]) Cod. dipl. Mor. IV. 174. 175. 176.

[6]) Chron. Colmar. ad an. 1274. „Rudolfus rex cum literas nobilium Boemiae vidisset, subito eis in adjutorium venisset, si Rheni regiones relinquere potuisset.“ Pertz XVII. 246.

[7]) Böhmer, Kaiserregesten str. 77.

[8]) Chron. Colmar. ad an. 1274 a Descriptio Theutoniae. Pertz XVII. 245 a 238.

po Rýnu dolů, přišel přes Vorms do Mohuče a postoupil pak skrze Franky k Normberku.[1]) Zde se musilo rozhodnouti, zdali vojenský plán, kterýž byl Fridrich, arcibiskup salcburský, navrhl, přijat a proveden býti čili nový plán ustanoven býti má. Plán tento záležel hlavně v tom, že král na Čechy, hrabata tyrolská a gorická na Štyrsko útok učiniti měli. Tím by se docílilo toho, že by Otakar vojsko své rozděliti musel — pak teprvé že by byla příhodná doba, postupovati Rakousy.[2]) Dle tohoto plánu, o kterémž také král český vědomosti nabyl, chtěl Rudolf spolu s falchrabím k Chebu postoupiti, kdežto prvorozený jeho, Albrecht, s druhým vojskem do Rakous táhnouti měl.[3]) Tu ale Rudolf náhle změnil učiněná již opatření a místo na Cheb šel na začátku září u Řezna přes Dunaj. Vévoda Jindřich dolnobavorský byl s ním již sjednocen. Čechy a Morava zůstaly docela stranou. Útok na Otakara měl se jediné v Rakousích státi! Odkud tato náhlá a Otakarovi alespoň, jenž severozápadní hranice Čech obsazeny měl a proto hlavní voj u Teplé byl shromáždil, nenadálá změna plánu?

Svrchu již řečeno jest, že původcem plánu napřed vyloženého, ale později od německého krále pojednou změněného byl arcibiskup Fridrich. Tomuto knížeti církevnímu při líčení dějin Otakarových až posud nedostalo se povšimnutí, jakého právem zasluhuje. Neboť kněžský, náboženský živel byl ve třináctém století nejmocnější, ano rozhodující. Jakou důležitost, jakou rozhodnost měl Řehoř X. v životě Otakarově! A právě tu samou důležitost a Řehořův úkol převzal arcibiskup Fridrich. V Lyonu a v Lausanně obcoval mnohonásobně s papežem a tam poznal cíle ustálené již politiky tohoto bystrozrakého muže, zároveň ale i prostředky k dosažení jich, jedním slovem: arcibiskup Fridrich byl jediný dozvuk hlasu Řehoře X., po jehož smrti všecken popud z Říma zanikl. Nástupcové jeho panovali příliš krátce, než aby byli vlivu na Německo a na

---

[1]) Böhmer, Kaiserregesten str. 78.

[2]) Bodmann, Cod. epist. pag. 15. Arcibiskup píše králi Rudolfovi: „Si propositi vestri est, regem Bohemiae invadere, procedatis, si placet, hoc modo: primo infestetis eum circa partes Bohemiae, ut sic ab Austria discedere compellatur. Deinde per comites Goritiae circa partes Styriae infestetur; tunc demum locus est, ut milites vestri in Austriam transeant, et sic ibunt sine periculo; alias eis solis procedere non est cautum."

[3]) Gerbert, Cod. epist. 122.

Čechy mohli dosíci, a Jan XXI., jenž dne 16. září 1276 zvolen jest, nalezl události již v plném běhu. Za tou příčinou zastupoval arcibiskup salcburský poněkud místo papeže, a když enciklikou věřící své arcidiecese ze slibu věrnosti a poddanosti, králi Otakarovi učiněného, propustil a je vyzval, aby se krále Rudolfa přidrželi a jemu věrnost i poslušenství prokazovali, bylo postavení Otakarovo v nově nabytých zemích německých skorem nadobro podvráceno. Bernard, biskup sekovský, ačkoliv salcburský suffragan, ale tehda ještě věrný přívrženec české vlády, jmenuje arcibiskupa bez obalu zrádcem a buřičem.[1]) Buřičem byl Fridrich s českého stanoviska ovšem, protože některé ministerialy, jenž se posud Otakara pevně drželi, od něho odvrátiti a Rudolfovi získati se snažil. Vímeť to zejmena o korutanském ministerialovi Konradovi z Escherbaumu, s kterým arcibiskup Fridrich již v lednu r. 1276 mír učinil. Již tehdáž, tedy na začátku r. 1276, zdá se, že v německých zemích chystající se události tušeny a dle toho potřebné přípravy konány jsou. Chceme-li přípravy v německých zemích od tamnější šlechty konané pravým jménem poznačiti, musíme je nazvati spiknutím, ve všech nově nabytých zemích krále českého organisovaným, jehož hlava byl arcibiskup Fridrich salcburský, a jehož cíl bylo odtržení se od Čech a poddání se Německu. Pošetilé bylo by míti za to, že dvůr pražský o těchto věcech nic nevěděl. Minorité a dominikáni chodili volně po zemi a kázali zpouru,[2]) a předce stál Bernard, biskup sekovský, o němž arcibiskup Fridrich králi Rudolfovi píše, že „ačkoliv náš suffragan jest, proti naší vůli a nedbaje naší zápovědi, Bohu a nám na vzdor poselství přijímá“,[3]) věrně k Ota-

---

[1]) Lambacher, Oesterr. Interregnum. Přídavek str. 109 čís. LXVI. Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark, díl I. str. 372. Co se klatby církevní týče, biskupové salcburské církevní provincie na svém provincialním sněmu v říjnu 1274 mezi jiným ustanovili: „ut, si . . . . ecclesias nostras vel alterius nostrum sic hostiliter et iniuriose invadi contingat, ut de subversione status ipsius probabiliter timeatur: ex tunc per totam provinciam Salcburgensem cessetur generaliter a divinis . . . . personis tamen illustribus, decoratis principum dignitate, pro ipsorum reverentia deferentes, praesens edictum ad eos et terras eorum extendi nolumus, nisi prius admoniti cessare contemserint ab offensis huiusmodi, nec emendare voluerint infra unius mensis spatium, quod fecerunt.“ Schannat-Hartzheim Conc. Germ. VII. 639—644.

[2]) Cont. Vindobon. ad an. 1276 a Cont. Praedicat. Viennen. ad eundem an. Pertz IX. 708 a 730.

[3]) Lambacher, Přídavek str. 106.

karovi. Proč ale Otakar žádných kroků nepodniknul, aby takovým rejdům spiklencův přítrž učinil? Toho vidíme jen jednu příčinu: přílišnou, bohužel ale sklamanou důvěru v Jindřicha, vévodu dolnobavorského.

Dobře zpravený kronikář vídeňský dotvrzuje,[1]) že ještě po přechodu krále Rudolfa přes Inn u Pasova, tedy v září 1276, vévoda Jindřich nepřátelsky proti němu stál, tak že Otakar celého spiknutí, jenž toliko Rudolfovým vojskem důležitosti nabyti mohlo, právem si nevšímal, maje za to, že hranice rakouské Bavorskem chráněny jsou. Teprvé když vévoda Jindřich zaslíbením peněz ve prospěch syna svého Oty, kterýž Rudolfovu dceru Kateřinu za manželku dostati měl a skutečně také dostal, získán byl,[2]) viděl se Otakar v očekávání svém zklamána, leč příliš pozdě; nebo dříve než se vypravil, byly všecky země podunajské Rudolfovi podrobeny. Nejprvé podmaněny jsou Korutany Menhartem tyrolským, pak Krajinsko a marka bratrem jeho Albertem, hrabětem gorickým, Furlansko aquilejským patriarchou Raymundem, a posléze i Štyrsko, kdež od 19. září 1276 veškerá štyrská šlechta na sjezdu ve cisterckém klášteře Rein, nedaleko Hradce, pro Rudolfa se prohlásila.[3]) Český místodržící, Milota z Dědic, jen s nouzí ušel. Česká posádka všech skoro hradů a měst se vzdala, aby si pojistila návrat.[4]) Dnem 19. září 1276 končí se bezmála 24letá vláda Otakarova v zemích vnitrorakouských, bez hluku, ano beze zvláštního namahání

---

[1]) Cont. Vindobon. ad an. 1276: „Igitur Rudolfus rex, Bavariam potenter pertransiens, Pataviam pervenit; sed cum per artas vias et aquas diversas cum suo exercitu transire nequiret, supradictus dux (Heinricus) iterato muneribus regis Boemiae corruptus, conabatur eum inter devia et abrupta relinquere, nisi terram superiorem ultra Anasum sibi pro dote filii sui pro quadam summa pecuniae obligaret.“ Pertz IX. 708. S tím docela se shoduje, co praví Johannes Victorien. ad an. 1276: „Rex (Rudolfus) collecto exercitu cum omni domo sua in Austriam parat iter, quem Heinricus, dux Bavariae, pactatus cum Otakaro, non diu, sed tamen aliqualiter impedivit.“ Böhmer, Fontes I. 308.

[2]) Cont. Praedicat. ad an. 1276. Pertz IX. 729. „Postquam autem rex Romanorum in Pataviam pervenisset, nec per artas vias, nec per Enum morose transire quiverat, ecce Hainricus, dux Bavariae, nitebatur ipsum delinquere, nisi terram superiorem ultra Anasum pro 40 millibus talentorum sibi obligaret.“

[3]) Prvopis o tomto velikém stavovském sjezdu leží v c. k. domácím archivu ve Vídni. Otišt. u Gerberta, Cod. epist. dipl. 199.

[4]) O povstání Štýřanů platí za nejlepší pramen tak zvaná rýmovaná kronika. Pez, script. rer. austr. III. kap. 124 a 125.

vítězné nyní strany Rudolfovy. Zmařeny byly všecky snahy k získání alespoň kněžstva — nenajdemeť ani jednoho kláštera v oněch zemích, kterýž by důkazů Otakarovy přízně nebyl obdržel, — zmařeno bylo ovoce silné sice, ale neoblíbené vlády. Mužové, kteří prvé již králi nemálo práce byli nadělali, Ota z Lichtenšteina, Oldřich z Hennberka, Jindřich z Pfannberka, pánové z Ptuje, Stubenberka, Vildonu, Teuffenbachu, Šarfenberka a j. stáli nyní v čele spiknutí. Někteří z nich dali by se snad ohledem na léta 1265, 1268 a 1270, ve kterých lecjaké nátisky od české vlády snášeti musili,[1]) poněkud omluviti; kterak máme ale posuzovati biskupa, jenž pouze dobrého uživ, nyní skutečně podlézavými slovy oddanost svou Rudolfovi na jevo dává. Bernard, biskup sekovský, před nedávnem ještě nazývá arcibiskupa salcburského Fridricha zrádcem pána svého, a nyní píše Rudolfovi: „Pevně držím a nad zlato i topas pokládám Vaše psaní, kteréž mi anděl míru přinesl a v kterémž uznávám ratolest olivovou mně z úst holubičích, jako Noemovi na vodách plovoucímu, podanou; konečně, jako s kuropěním naděje se vrací, vrátila se s milostí pána veliká radost; nazpět přišla spása nemocnému, navráceno jest zdraví položivoucímu. Ostatně jest duše moje velmi pomatena, neboť laskavost Vaše zdá se proti mně rozkvašena, a Vaše mírnost rozhněvána býti. Přičítám to jediné pokleskům svým, kterými jsem Váš hněv zasloužil a Vaši milost umenšil atd.“ [2]) Tak mluví muž, v němž Otakar až do poslední chvíle plnou důvěru skládal. A Jindřich z Pfannberka zteče a dobude města Judenburku, kteréž několik neděl dříve královský milostivý list, daný v Praze dne 7. září 1276, obdrželo.[3]) Nevděčnost a zrada byly již denním pořádkem, an mezitím král Rudolf ještě z Pasova dne 24. září 1276 hrabatům a pánům v Korutanech a Krajinsku nařizuje, aby svého vévody Filipa poslušni byli, a jelikož při dvoře královském se zdržuje, hraběte Menharta tyrolského, jehož dcera Alžběta prvorozenému synu královu, Albrechtovi, zaslíbena byla,[4]) za hejtmana nových zemí považovali.

---

[1]) Nesmíme zapomenouti, že tehdy dítky oněch pánů co rukojmě na rozličných českých hradech po různu držány byly.

[2]) Lambacher l. c. Přídavek 108.

[3]) Tangl, Handbuch der Geschichte des Herzogthums Kärnten, IV. díl, 1. sv. str. 201.

[4]) Kdy Alžběta Albrechtovi z Habsburku oddána jest, dokázáno není; na jisto jest ale postaveno, že se pramátí císařského rodu habsburského stala.

Maje vnitrorakouské země v moci své, mohl Rudolf směle již táhnouti k těžišti těchto zemí, k Vídni, a tam příchod Štýřanů, Korutanců, Krajinců, Gorických a Furlanů očekávati. Dne 10. října vzdal se Linec, dříve již Vels, [1]) dne 14. Enže, potom Ardaker, Ips, Tuln, a dne 18. stálo říšské vojsko, neviděvši ani nepřítele, před Vídní, neboť Otakar posud stál se svými voji u západních hranic Čech, na vysočině dnešního praemonstratského kláštera Teplé v plzenském kraji. Nyní teprvé, když viděl, že na Čechy žádný útok se nevede, nýbrž že vykonání říšského achtu na Dunaji před se jíti má, zdvihl tábor a pospíchal plzenskou, prachenskou a bechyňskou župou (tato zaujímala asi nynější táborský a budějovický kraj) s mnohými nesnázemi k jižním hranicím, aby u Vyšního Brodu aneb u Vitorazi co nejrychleji do Rakous se dostal. U Vyšního Brodu šla tehdy tak zvaná „via antiqua", vlastně jen stezka, přes pohoří, kdežto u Vitorazi tak zvaný „Behemsteig" do Rakous vedl. Jelikož král Otakar 6. října z Cáhlavi ve dnešní čtvrti nad Mhlou datuje, [2]) pravdě podobno jest, že se stezkou pustil, kdežto hlavní voj po Behemsteigu na roviny kolem Drosendorfu, zrovna na hranicích moravských dostati se snažil, což ovšem při tehdějším spůsobu válčení, kdež jen zásobování na cestě, nikoliv ale zakládání zásobáren a skladů zvykem bylo, přese všechno nařízení od 30. listopadu 1266, kterým se drancování ve válce zapovídalo, bez poplenění a zpuštošení krajin od vojska navštívených státi se nemohlo. [3])

Dne 6. října byl tedy Otakar v Cáhlavi a 10. dostal se Linec, ačkoliv ohražený, Rudolfovi do rukou. Zdá se, že by Otakar byl ještě času nabyl, opříti se dalšímu postupování nepřítele. Že se ale o to nijak nepokusil, v tom musily mu důležité příčiny překážeti. Němcům příznivá současná kronika kolmarská uvádí jednu z těchto příčin. Praví, že se král Otakar na své vojsko spoléhati nemohl, ano že vůbec ani bojovati nechtělo, [4]) a český pramen zmiňuje se o jakémsi zvláštním strachu před Němci a o velikém nedostatku potravy i píce, tak že koní veliké množství padlo. [5])

[1]) Cont. Claustroneob. ad an. 1276. Pertz IX. 745.

[2]) Cod. dipl. Mor. VII. 772.

[3]) Cont. Cosmae ad an. 1276. Pertz IX. 190.

[4]) Chron. Colmar. ad an. 1276. Pertz XVII. 247.

[5]) Cont. Cosmae ad an. 1276. Pertz IX. 191. „Videntes homines debilitari et deficere prae nimia anxietate et carentia victualium atque nimio defectu pabuli equorum." Tehdejší nouze hladem zdá se že dosáhla neo-

Uvážíme-li, že král Rudolf v osmi dnech všech, českými posádkami opatřených větších i menších měst a tvrzí, jak za sebou na pravém břehu Dunaje mezi Lincem a Vídní ležely, bez boje dobyl, že Otakarova hlavní síla ve 20.000 jízdných záležela, nyní velká část o své koně přišla, čímž malomyslnost a strach v českém vojsku povstati musily, pomníme-li posléze, že i v Čechách samých vzpoura byla vypukla, tak že král Otakar ohledem na minulost jednotlivým vůdcům vojska úplně důvěřovati nemohl:[1]) pak ovšem příčiny od příznivců i odpůrců uvedené, proč Otakar postupujícímu nepříteli cesty nezakročil, za pravdivé přijmouti možno. Obsadiv levý břeh Dunaje od Kremže až ke Korneuburku, skládal jedinou naději na Vídeň a Klosterneuburk.

Žádné město v nových německých zemích nedošlo rovné přízně královy, jako právě Vídeň, jeho město oblíbené, kteréž on trojím zhoubným požárem, 28. března, 16. a 30. dubna 1276 bezmála zničené, beze zvýšení daní, nejvíce nákladem vlastním krásněji než prvé z novu vystavěl a jehož měšťanstvo on důležitými výsadami obdařil. Uvedeme zde jenom zrušení všech cechů řemeslnických, vyjmouc cech mincéřů, aby se dobrota mince snáze střežiti dala; darování lesa k volnému užívání měšťanů, osvobození cla na pět let atd.[2]) Věrný přívrženec české vlády, Rüdiger Paltram, byl tehda, když Rudolf město obklíčil, hlavou měšťanstva, kteréž pamětlivo mnohých od Otakara obdržených dobrodiní a milostí, věrně k němu stálo a přese mnohé, dílem uskutečněné vyhrůžky, že sousední měšťanům patřící vinice zpuštošeny budou, raději tuhé obležení podstoupilo, než by bylo k Rudolfovi přešlo. Ani zbouření se luzy, ba ani zlé znamení blížící se nouze hladem nepřiměly statečného Paltrama ke vzdání. Vytrvalť tak dlouho, pokud válka trvala,[3]) a tato se prodloužila až do pátého týdnu. Tu však na Otakara nová pohroma nalehla.

---

byčejně velkých rozměrů. Ve Furlansku i v Polsku objevuje se touž dobou. Annal. Foroiulien. a Annal. S. Crucis Polon. ad an. 1276 a 1277. Pertz XIX. 200 a 682. Conf. Historia annor. Pertz IX. 652.

[1]) Martinus Polonus ad an. 1276. „Rex Bohemiae nulli se audens committere, a rege Romanorum in deditionem accipitur.“ Böhmer, Font. II. 462 doslovné z Annal. Sti Rudberti Salisburg. ad an. 1276. Pertz IX. 801.

[2]) Cont. Vindob. ad an. 1276. Pertz IX. 707. „In favillas et cineres penitus est redacta .... quam civitatem (Otacharus) quasi ex novo conditam nititur sublimare.“

[3]) Cont. Vindob. ad an. 1276. Pertz IX. 708. Teprvé po 25. listopadu, tedy po zavření míru: „Tunc primum Vienna et aliae civitates ad resignati-

Na pravém břehu Dunaje měl král kromě Vídně již jen Klosterneuburk v moci své. Zde byl veliké zásoby dal shromážditi, dílem aby odtud Vídeň každou chvílí zaopatřovati, dílem aby při šťastném vedení války z Korneuburka přes Dunaj jíti a v bok německého vojska udeřiti mohl. Přechodu zde nic nebránilo. Čím smutnější ale běh válečných událostí celkem byl, tím důležitějším stávalo se pro Otakara držení tohoto dobře opevněného místa, a protož není divu, že tamnější posádku, která z bavorského vojska záležela, vybraným houfem českých bojovníků sesíliti chtěl. Vedení této nesnadné výpravy — neboť Rudolf měl na Dunaji také válečné lodě[1]) — odevzdal Brunovi, biskupu olomouckému, který tehdáž u vojska byl. Tento v skutku posilu šťastně do tvrze přivedl, mezitím ale vévoda Ludvík spolu s houfem 300 mužů vyžádal si na králi Rudolfovi dovolení, aby ho směl na zpáteční cestě do táboru zaskočiti. K tomu konci vysláni jsou zvědové, kteří sice zprávu přinesli, že biskup Bruno šťastně ušel, že ale tím možnost, města zmocniti se lstí, vymezena není. A tu vypravuje známá nám již kronika kolmarská, že několik vojínů z oddělení Ludvíkova, vydávajíc se za Čechy, do městských bran puštěno jest a hned jich se zmocnilo, načež je svým v záloze čekajícím soudruhům otevřeny drželi. Tito vtrhli do města, vévoda Ludvík hned se s obyvateli srozuměl, česká posádka v poutech vydána jest nepříteli a vojsko Rudolfovo po 14 dní si pochutnávalo na velikých zásobách zde nalezených.[2])

Ačkoliv celkem dobře zpravená kronika klosterneuburská[3]) výslovně dokládá, že město i klášter náhlým přepadem do Ludvíkových rukou se dostaly,[4]) předce se k pravdě podobá, že zde ne

---

onem ipsius regis Otakari regi Romanorum sunt apertae.“ Taktéž Hermanni Altahen. Annal. ad an. 1276. Pertz XVII. 410: „Per quoddam arbitrium . . . . incepit ipsam civitatem Viennensem.“ Naproti tomu vypravuje Chron. Colmar. o řádné kapitulaci mezi městem a králem Rudolfem. Pertz XVII. 246.

[1]) „Navibus apparatu bellico mirifice ordinatis,“ tak se vyjadřuje Fridrich, biskup salcburský, ve zprávě podané tehdejšímu papeži o postavení Otakarově k říši. Lambacher, Interregnum, Přídavek čís. LXXVI. str. 116. Annal. Sti Rudberti Salisb. praví: „Habens naves castellatas, quibus meatus Danubii obstructos obtinere conatur.“ Pertz IX. 801.

[2]) Chron. Colmar. ad an. 1276. Pertz XVII. 247 a násl.

[3]) Cont. Claustroneob. tert. ad an. 1276. Pertz IX. 745. Cont. Vindob. ad e. an. l. c. 708.

[4]) Rudolf sám praví o měšťanech klosterneuburských: „Qui per inopina-

tak vojenská taktika jako spíše podlá zrada domohla se úspěchů, kterou král Otakar beztoho odevšad tak byl otočen, že posléze o věrnosti i svých nejlepších přátel pochybovati začal. Vypravuje se, že tehdáž svého mnoholetého rádce, biskupa Brunona, po tři dni před sebe nepustil.[1]) Že Bruno králi hned po pádu Klosterneuburka bez obalu k míru radil, na jisto postaveno jest; rovněž ale i to, že metropolita jeho, Werner, arcibiskup mohučský, věrný přívrženec římského krále byl. Bylť již před Pasovem v německém táboru.[2]) Či nedošlo snad mezi těmito dvěma znamenitými knížaty církevními v jejich politických zámyslech k žádnému dorozumění?

Než ne dosti na ztrátě Klosterneuburka, k tomu měla i dojíti zpráva, že Ladislav král uherský Němcům ku pomoci pospíchá.[3]) Tato výprava byla jen následek dopisování mezi Rudolfem a Ladislavem, kteréž již r. 1275 bylo začalo. Uherské vojsko blížilo se ve dvou odděleních; jedno oddělení mělo dle úmluvy vpadnouti do Dolních Rakous, druhé Moravou vtrhnouti do Čech. V tom vypuklo v Moravě a Čechách samých zbouření bohaté šlechty. Nejmocnější a nejčetnější dva rodové, Risenburkové a Vítkovici, pod vedením Záviše z Falkenšteina (hrad v Moravě) a Borše z Risenburka (Oseckého) zdvihli zbraň proti svému pánu a králi[4]) a dovršili tak, co Rudolf z Habsburka před jedva třemi měsíci s příznivými vyhlídkami byl započal, *přinutili krále k míru.* Jednoho z těchto náčelníků známe, Borše z Risenburka. Rod jeho byl na Moravě dobře znám a často jmenován. Z jeho předků jeden dostal se v bitvě u Stožce a Lavy, dne 26. ledna 1246 spolu s jinými moravskými pány do zajetí vévody Fridricha II. rakouského. Snad byl on, jehož smrt letopisec do r. 1255 klade, otcem svrchu jmenovaného Borše z Risenburka, kterýž se v poslední bitvě proti Uhrům vozové hradby zmocnil.[5]) R. 1267 jmenuje se co zakladatel prvního kláštera augustinianských poustevníků na Moravě.

---

tum nostri exercitus ingressum laesi fuerant graviter et attriti.“ Listina od 24. listopadu 1276. Böhmer, Regesta str. 80.

[1]) Lichnovsky, Geschichte des Hauses Habsburg I. 156, dle rýmované kroniky kap. 127, str. 134.

[2]) Listina daná Pataviae in castris od 26. září. Lambacher, Přídavek č. LXVII. str. 102 a násl.

[3]) Cont. Vindob. ad an. 1276. Pertz IX. 708.

[4]) Heinrici Heimburgen. Annal. ad an. 1276. Pertz XVII. 715. Canoc. Pragen. Cont. Cosmae ad an. 1276. Pertz IX. 181.

[5]) Heinr. Heimb. Ann. ad an. 1246 a 1255. Pertz XVII. 714, pak Dalimilova kronika kap. 91.

R. 1274 rozhašteřil se s králem svým, jak se vypravuje, následkem závistivého donašečství.[1]) S králem římským dopisoval si pilně. Vyzván jest, aby v odporu svém jen vytrval, z toho vyplývající příkoří a škody že mu budou hojně nahraženy. I jiné osoby jsou vyzvány, aby jmenovaného pána v jeho podniknutí podporovaly, neboť „dokud my“, praví Rudolf, „uzdu vlády v rukou míti budeme, chceme našeho milovaného Borše, našeho a říše znamenitého obránce, vezdy chrániti a všemi silami brániti.“ Ano i na Boršova syna Bohuslava vztahovala se, když otec jeho dávno již mrtev byl, obzvláštní péče německého krále.[2]) O Záviši z Falkenšteina čili — jak obecně se jmenoval — z Rosenberka, proto že celý rod Vítkoviců později pod tímto jmenem zahrnut jest, ještě i později mluviti budeme. Sami němečtí kronikáři jmenují ho „znamenitým pronásledovníkem Otakara.“ [3]) Odměnu za své skutky vzal r. 1290 na popravišti.

Příčinu toho, proč právě nejznamenitější rodové na Moravě a v Čechách v rozhodném okamžení, když Otakar jejich pomoci nejvíce potřeboval,[4]) ve zbrani proti němu povstali, nacházíme v absolutní jeho vládě. Šlechta českomoravská vždy byla činitelem, jehož žádný panovník přehlédnouti nesměl. Od ní závisela daň krve i peněz. Od té doby ale, co Otakar nabytím německých zemí větší moci byl dosáhl, než kterýkoliv z jeho předchůdců, povoloval mnohem bezohledněji své žádosti po neobmezené vládě. Odtud vznikla nespokojenost a tato vedla k myšlénce, tlaku takového se zprostiti. Skoro jednohlasně vypravují současní letopiscové, kterak, když se byla zpráva o zvolení Rudolfově a jeho pevném nastupování proti „neposlušnému vasalovi“ roznesla, celé deputace ze zemí Otakarových k německému dvoru přicházely, aby krále k brzké válce proti Čechám přiměly.[5]) Vzpoura v příhodnou chvíli v Čechách a na Moravě vypuklá byla tedy s vědomím a vůlí římského krále bedlivě zosnována a od něho podporována. „Zmuž se,“ píše král Rudolf hlavě moravského spiknutí, Boršovi z Risenburka, „buď silný ve věrnosti, vytrvalý v oddanosti, stálý v naději, Ty náš milý

---

[1]) Cont. Cosmae ad an. 1274. Pertz IX. 180.

[2]) Sem patřící listy viz u Bodmanna, Cod. epist. str. 12, 34 a 45.

[3]) „Qui saepe fati regis Bohemiae validus fuerat persecutor.“ Hermanni Altahen. Ann. ad an. 1279. Pertz XVII. 411.

[4]) „Eo tempore rex nimium eorum auxilio indigebat.“ Cont. Cosmae ad an. 1274. Pertz IX. 181.

[5]) Chron. Colmar. ad an. 1274. Pertz XVII. 245 a 246.

věrný! Při našem královském žezle přisaháme Tobě a při nejvyšší pravdě, kteráž jest Kristus, pravíme Ti, že královská Výsost Tebe nikdy neopustí, nýbrž jako na našeho vlastního syna laskavě dýchati bude. Kdybys také nyní nějakou škodu utrpěl, snášej ji trpělivě, neboť rychle se přiblíží, kterýž od bezbožníka osvobodí Tebe, a jehož pomocnou ruku ihned ucítíš.“ [1]) Taková slova jsou příliš srozumitelná, než aby bylo třeba, dalších příčin této vzpoury hledati. Patřilať k celému plánu, kterým král Otakar německé vůli podroben býti měl.

Takto ze všech stran sevřen a obávaje se, že vojsko jeho útěkem a hladem co den ztenčováno bude,[2]) kdežto tábor německý každodenními posilami rostl, odhodlal se Otakar učiniti příměří, z kterého pak brzy mír se stal. Prvé měl se ale státi rozsudek rozhodčí, tedy jednání, kteréhož panovníci užívali v případech pochybných, aby se nezdáli býti strannými. Nesmíme zde zapomenouti, že se zde jednalo o vykonání říšského achtu. Achtovaný musil se vítězi ve vlastní zemi vzdáti na milost i nemilost. A předce pustil se Rudolf s achtovaným u vyjednávání! Podle toho ukazuje se Otakarovo postavení v Rudolfových očích vždy ještě vážnosti hodno a moc jeho moci krále římského rovna, neboť jen mezi dvěma rovně oprávněnými mocnostmi mohl soud rozhodčí místa míti. Co rozhodci splnomocněni jsou ze strany českého krále jeho u vojska stojící příbuzný, markrabě Ota braniborský a biskup Bruno; ze strany římského krále falchrabí Ludvík a biskup Berthold z Vircburka. Rychlost, kterou se tito v ležení před Vídní o předběžné články, v 11 paragrafech sestavené, kterým, jak se samo sebou rozumí, zrušení achtu proti Otakarovi vyhlášeného, pak interdiktu a církevní klatby předcházelo, shodli — dány jsou dne 21. listopadu — dokazuje, že plnomocníci již s hotovou prací, totiž s přivolením obou stran v ruce se sešli. A předce zůstaly některé věci tak nejasny, že již po několika měsících nové dodatečné články formulovány a smlouvány býti musily. Sem patří především ustanovení, že poddaní obou stran, kteří se byli v této válce zúčastnili, vzájemně na milost přijati býti mají, čímž jmenovitě pánové z poslední vzpoury v Čechách a na Moravě míněni byli.[3]) Potom článek o vzájemných sňatcích dětí Rudolfových a

[1]) Bodmann, Cod. epist. str. 12.

[2]) Cont. Cosmae ad an. 1276. Pertz IX. 191.

[3]) Text zní: „Servitores utriusque regum, quocunque nomine censeantur, huiusmodi paci, concordiae ac reconciliationi cum sinceritate firmissima

Otakarových a o věně, které by dostati měly. Ale jasně vyrčeno bylo Otakarovo odřeknutí se Rakous, Štýrska, Korutan, Krajiny, vindické marky, Chebu a Pordenone, kdežto Rudolf slibovál, jej (českého krále) a jeho potomky Čechami, Morovou a vším, co on (Otakar) a předkové jeho od říše lénem dostali, investovati. Dne 21. listopadu byly, jak již řečeno, předběžné články nastíněny, dne 25. potom lenní list v ležení před Vídní od římského krále vydán[1]) a dne 26. listopadu, ve čtvrtek, Otakarovi obyčejným obřadem u přítomnosti všech v ležení meškajících církevních i světských knížat, mezi nimiž metropolitové mohučský a salcburský, Čechy a Morava lénem slavně uděleny jsou.[2]) Mimo to ustanoveno jest také, že král uherský do míru s sebou pojat a předešlé hranice zemské obnoveny býti mají.

Smlouva míru, od obou králů na základě přijatých předběžných článků spečetěná, dána jest v táboře před Vídní dne 26. listopadu 1276[3]) a upravdění obsahu jejího dáno jest dne 30. prosince Lvem biskupem řezenským, Ludvíkem falchrabím na Rýně a Jindřichem landhrabím hessenským.[4])

Snadno můžeme uvěřiti letopiscům, že Otakar pobyt svůj v táboru Rudolfově brzo skončil a ještě téhož dne do Korneuburka odešel, kdežto král Rudolf svůj vjezd do Vídně, kteráž mu právě nyní brány otevřela, chystal a hned také slavně v město se uvázal. Již 1. prosince 1276 datuje Rudolf ve Vídni; dne 3. téhož měsíce

---

includantur, castris eorum, munitionibus, possessionibus ac hominibus, contra jus ab alterutro regum ipsis ablatis vel a suis, cum integritate debita restitutis.“ Pertz, Legg. II. 407. Jakým spůsobem notáři originálů co vzorů ve svých knihách formulí užívali a s jakou opatrností jim věřiti třeba, jeví se jen příliš jasně, porovnáme-li listinu u Pertze l. c. aneb v Cod. dipl. Mor. IV. 80 otištěnou s formulí v knize formulí bibl. kolmarské. Cod. dipl. Mor. VII. 961.

[1]) Jireček, Cod. juris Bohem. I. 186.

[2]) Rauch, Oesterr. Geschichte III. 590 a po něm Lorenz, Deutsche Geschichte II. 151 kladou vlastní obřad udělení léna na den 25. listopadu. My se držíme Böhmerových regest. O obřadu samém viz: Lambacher, Interregnum, Přídavek str. 115 č. LXXVI., arcibiskup salcburský papeži.

[3]) Orig. v c. kr. domácím dvorském a státním archivu s 5 pečetmi, mezi nimiž lanthrabího Jindřicha hessenského; z pečeti Otakarovy, která na červeném hedvábí visí, již neviděti jest než korunovanou hlavu královu. Otišt. v Pertz Legg. II. 408 a 409. Cod. dipl. Mor. IV. 183.

[4]) Pertz Lgg. II. 408 a 409. Cod. dipl. Mor. IV. 183.

vyhlásil zemský mír pro Rakousy, Štýrsko, Korutany a Krajinu, jehož ustanovení až do 25. prosince 1281 platiti měla, potom povolal celou svou rodinu k sobě,[1]) syny své, Albrechta, Hartmanna a Rudolfa, ponenáhlu investoval lény biskupy řezenského, chiemského, frisinského, pasovského a salcburského,[2]) a vůbec ve Vídni a Rakousích zcela po domácku se zařídil. Až do rozhodné bitvy na Moravském poli Rudolf z Vídně více se nehnul, rozdávaje hojné milosti za prokázané i budoucí služby. Tak n. př. uznal král Rudolf zvláštní zásluhy hraběte Jindřicha z Pfannberka a Fridricha z Ptuje tím, že je zemskými sudími ve Štýrsku jmenoval, za zemského písaře přidal jim Kunrada z Hintberka, Hartneid z Viltonu stal se maršálkem štýrským;[3]) říšským zprávcem nad Štýrskem a Korutany učiněn jest Menhart tyrolský. Vděčnost, příbuzenství a povinnost — neboť Rudolf byl zeťovi svému 30.000 hřiven stříbra dlužen — přinutily římského krále uděliti jemu tento úřad, mezitím co starý vévoda Filip vévodou korutanským a pánem v Krajině se sice psal, ale v soukromí z důchodů svých alodií a tvrzí i panství Pösenberg a Kremže jakož i tamního dunajského mýta až do své smrti žil. Politický úřad hejtmana v Korutanech, Krajině a ve vindickém krajišti zastával královský správce Menhart až do r. 1286, kdež se vévodou korutanským stal.[4])

S jakými pocity král Otakar tábor před Vídní opustil, naznačují vrstevníci jeho, tvrdíce, že mír na oko jen učinil, aby času k novým přípravám válečným nabyl.[5]) A věru zdá se, že se nemýlili. Při povaze, jakou český král na sobě jevil, nemožno domnívati se, že by ztrátu vnitrorakouských zemí, kteréž do roka 100.000 hřiven stříbra jistého důchodu vynášely, klidnou myslí byl snášel. Otakar ustoupil okolnostem, věci ale se nespustil, a odtud přichází, že na odpor vídeňskému míru malá válka v Rakousích a Moravě přes celý rok 1277 až do první polovice následujícího roku se protáhla. Záminku poskytoval onen článek svrchu jme-

---

[1]) Dne 28. března 1277 vydala se královna Anna s mladšími dětmi z Rheinfelden na cestu do Rakous. Kopp, Geschichte der eidgenössischen Bünde, I. 183.

[2]) Kopp, l. c. 185.

[3]) Tangl, die Grafen von Pfannberg, II. oddělení str. 38. Zvláštní otisk ze XVII. sv. „Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen."

[4]) Tangl, Handbuch der Geschichte des Herzogthums Kärnten, IV. díl, 1. sv. str. 208.

[5]) Chron. Magni presbyteri, Cont. ad an. 1277. Pertz XVII. 533.

nované smlouvy, kdež o vzájemném sňatku a o věně řeč jest. „K trvalému upevnění míru, svornosti a náhrady,“ tak zní článek onen, „a aby obě strany v upřímné lásce a v úplném přátelství úžeji se sblížily, má král český svou dceru (Kunhutu) jednomu synovi římského krále (Hartmanovi) za manželku dáti; zároveň pak země a statky v Rakousích, které až posud co vlastní neb lénem držel, aneb svými penězi zjednal, římskému králi jednoduše a určitě postoupiti, kterýž je svému synovi za 40.000 hřiven stříbra co věno vykáže, při čemž arcibiskupům, biskupům, hrabatům, pánům, manům a všem, kdož by koli byli, jich právo k hradům, tvrzím, majetkům a lénům tam jim uprázdněným vyhraženo býti má. Tuto zemi má římský král aneb budoucí jeho nástupce za jmenovanou sumu od syna vyplatiti, a všecky statky mají, pakliby syn bez dědice umřel, při říši zůstati, aniž by na jeho manželku, dceru českého krále, něco přešlo. Rovněž dá římský král jednu dceru (Gutu či Juditu) synovi krále českého (Václavovi) za manželku, určí mu 40.000 hřiven stříbra za věno, a dá jemu za to zástavou 4000 hřiven důchodů ze země rakouské, ležící na levém břehu Dunaje, vyjmouc jediné města Kremži a Stein i s příslušenstvím a s touž výhradou práva, kdyby jaké bylo, pro osoby svrchu jmenované; kdyby důchod tento nebyl dovršen, má to, co se nedostává, doplněno býti z krajiny na této straně Dunaje dle uznání těch čtyř rozsudců aneb kdož by na jich místo přišli; naproti tomu má přebytek římskému králi a říši bez odporu zůstati. Kdyby ale syn českého krále umřel bez dědice, zůstane jmenovaná země za Dunajem českému králi v zástavě, aniž by na manželku, dceru římského krále, něco přešlo; leč římskému králi neb nástupcům jeho buď volno, zemi tu za 40.000 hřiven stříbra od českého krále vyplatiti.“

Důležitá a veliká částka Rakous měla tedy zástavou trvale se dostati k Čechám. Patrno jest, že to vlastně postoupením severního dílu Dolních Rakous bylo; forma zástavy byla jen proto zvolena, aby státoprávní poměry Rakous nebyly na dobro změněny. Že Otakar s tímto článkem spokojen byl, rozumí se samo sebou. Jinak má se ale věc s postoupením lén. Česká strana musila se všemožně o to zasazovati, aby tento článek nikdy k vykonání nepřišel; neboť dokud od Otakara v Rakousích nabytá léna neb skoupené statky v rukou českých panovníků zůstaly, byl jim pojištěn vliv, který během času novému zeměpánu v Rakousích nebezpečným se státi mohl. Snadno tedy nahlédnouti lze, že výminky

vzájemných sňatků oběma stranám vlastně nepohodlné býti musily, a že každá strana výminky tyto k svému prospěchu vykládala. Tak, ať jen o jednom se zmíníme, měl Otakar za to, že dle vídeňského míru povinen není, krajinu na levém břehu Dunaje, vyjma Kremži a Stein, opustiti, jelikož od Rudolfa zástavou za věno jeho dcery Juty Čechám upsána byla. Rudolf naproti tomu hlavní váhu smlouvy kladl na *úplné* postoupení Rakous a myslel snad, že lhůta k vydání krajiny na protějším břehu Dunaje v zástavu teprvé pak dojde, až smluvené vzájemné sňatky se uskuteční. Dle prvního výkladu dovozováno, že Otakar zastavenou krajinu obsazenu držeti smí, kdežto Rudolf dle druhého se domníval, že prvé na úplném vydání Rakous státi musí. Když pak král Otakar od listopadu 1276 v krajích vojskem jeho dotud obsazených ani o krok necouvnul, dal Rudolf slabě bráněné aneb dokonce neobsazené jihovýchodní končiny Moravy obsaditi, při čemž se ovšem plenění a škody všeho druhu dály.[1])

Takový stav věcí nevyhnutelně vyžadoval, aby Otakar s dvorem svým do Moravy přišel. Rádce jeho, biskup Bruno, objevuje se 3. ledna 1277 v Kroměříži, obyčejném sídle svém, kdež smlouvu mezi klášterem jeptišek v Konici a kolegiatní kapitulou v Boleslavi potvrdil,[2]) ale dne 7. dubna píše již ve Vídni a dne 28. ve prospěch farního kostela v Malých Němčicích ve Znojmě,[3]) kdežto král Otakar 20. dubna v Brně měšťanům opavským jakýsi les u Křipova listinou daruje a ještě i 1. května tamtéž list praemonstratskému klášteru na Strahově v Praze vydává.[4]) Byl-li snad biskup Bruno ve Vídni, aby jmenem pána svého stížnost vedl pro nevykonání vídeňského míru? Příčin k stížnosti takové měl král Otakar dost a dost. Ve Vídni ustanoveno jest, že mistr Oldřich, králův protonotář, při uděleném jemu farním kostele ve Vídni ponechán býti má, což se ale nestalo. Po zavření míru měla vzájemná nepřátelství přestati, a předce vzal Rudolfův lid tvrze Perneck a Wykhartschlag králi mocí. Chebsko ovšem mělo postoupeno býti, nikoliv ale králův osobní tam majetek, a předce nyní požadován

[1]) Cont. Vindob. ad an. 1277. Pertz IX. 709. „Toto yeme Australes Moraviam, et e converso Boemi Austriam diversis rapinis, praedis et incendiis vastaverunt.“ S tím se shodují u Dollingera Epist. č. 19 a 20.

[2]) Cod. dipl. Mor. IV. 187.

[3]) Cod. dipl. Mor. IV. 187 a 188. Kopp, Geschichte der eidgenössischen Bünde, I. 177.

[4]) Cod. dipl. Mor. IV. 188. Kopp l. c. I. 188.

jest. Ratifikace vídeňského míru a stvrzení tudíž i uznání českých výsad korunných bylo sice určeno, ale nestalo se; zemský mír, od římského krále ve vnitrorakouských zemích prohlášený, českým obchodníkům dodržán nebyl, neboť čeští kupci v Korutanech byli oloupeni, a cesta do Italie vůbec ani volna nebyla; konečně pak ani náhrada za škody v Moravě hned po zavření míru, když Otakarovo vojsko ještě pohramadě bylo, učiněné, dána nebyla.[1]) Další příčinu ke stížnostem zavdalo porušení předešlých hranic Moravy a Čech. „Ačkoliv," tak píše Otakar římskému králi,[2]) „o rozšíření hranic našich nikdy žebrati nebudeme, předce také jich umenšení nikdy nepřipustíme." Jednalot se tu o starý český, právě na hranicích rakouských ležící okršlek vitorazský, kdež Kunrinkové domovem byli. Albert z Kunrinku psal se z Dürnsteina a bratr jeho Jindřich — oba jsou synové Hadmarovi — z Vitorazi. Tohoto syn Jindřich, oddaný s Anežkou, nemanželskou dcerou českého krále, obdržel od Rudolfa úřad maršálka ve vévodství rakouském, čímž jakoby vysloveno bylo, že majetek jeho, Vitoraz, k Rakousům patří.[3])

Posléze pak ustanovení vídeňské smlouvy, že služebníci obou stran do míru s sebou pojati, tudíž na milost přijati býti mají, kteréž král Rudolf velmi důrazně na své přívržence v Čechách a na Moravě obracel. Vítkovici v Čechách a přívrženci Borše z Risenburka na Moravě opírali se na článek tento, tak že ani ze země nevyšli, nýbrž za bezprostřední se prohlásili, tvrdíce, že Čechy a Morava jsou již lénem německé říše a tudíž i římský král nejvyšší jich lenní pán. Otakar naproti tomu, nemysle, že by smlouvou vídeňskou něčeho z práv panovnických koruny české byl pozbyl, nerozmýšlel se, rukojmě a zajaté, kteří po zavření míru propuštěni býti měli, dále ve vazbě držeti[4]) a nespokojence v Čechách a v Moravě, kteří se cizí mocnosti byli přidrželi, tresty stíhati, jakož

---

[1]) Dolliner, Cod. č. 19, str. 57.

[2]) Dolliner, Cod. č. 23, str. 64.

[3]) Kopp l. c. I. 171. O Vitorazi, jež až do 1280 při Čechách zůstala. H. Jireček, Slovan. právo II., 2 a 3.

[4]) Annal. Sti Rudberti Salisb. ad an. 1276. „Promisit (Otakarus) praestito juramento relaxare statim post suum reditum ad propria, obsides et captivos, sed veniens Pragam nihil de his, quae promiserat, praetentis variis occasionibus, effectui mancipavit." Pertz IX. 801. Že ale Otakar na začátku r. 1278 rukojmě a zajaté propustil, dosvědčuje Cont. Praedicatorum Vindob. Pertz IX. 730. „Videns autem rex Bohemiae, quod sic proficere non posset, restituit Australibus obsides et captivos."

toho skutečně na hlavě moravského odboje, Boršovi z Risenburka, vidíme. Veškeré jeho statky jsou mu za trest jeho zpronevěření se králi dle výroku zvláštního k tomu konci svolaného soudu[1]) zabaveny, a ona část pozemků, která blíže města Uherského Brodu ležela, městu tomuto k rozmnožení a zlepšení obranných prostředků, kterýchž co místo pohraničné velmi zapotřebí mělo, darováno jest. Listina v příčině toho vydaná jest dne 12. ledna 1278.[2]) S druhé strany ale také vidíme, kterak Otakar celý rod Burkharda z Janovic na Vinterberku na milost přijímá a slibuje, že jednotlivé údy bez předchozího soudního vyšetřování nezajme, ani jinak jim ublíží. Jestližeby ale předce jedno neb druhé učinil, pak že se podrobuje výroku krále Rudolfa „našeho pána a otce.“[3]) Na tento způsob vzešly z poměru německého krále k české říši zmatky, kteréž Rudolfovo zasahování do vnitrných českých záležitostí nevyhnutelným činily. Toť byl nejcitelnější následek vídeňské smlouvy pro Otakara, kterýž při skládání lenní přísahy sotva tušil, že německý král jemu všechnu obtíž nového lenního poměru zakoušeti dá,[4]) čímž pak city bez toho již podrážděné ještě více rozhořčeny jsou. Oběma stranám musilo tedy na dokonalejším

---

[1]) „Juxta Baronum nostrorum perpensam deliberatamque sententiam.“ Cod. dipl. Mor. V. 262.

[2]) Cod. dipl. Mor. V. 262. Že zabavení dříve se stalo než dání listiny, dokazuje místo listiny, kdež se praví, že městu daruje: „omnes haereditates quondam Borsonis de Risemberch ex causa manifestae proditionis .... ad manus nostrae curiae devolutae.“ l. c. Které hrady král Otakar velmožům v Čechách odňal, udávají Dalimil a Neplach. Dobner, Mon. IV. 115 a Dalimilova kron. kap. 92.

[3]) Voigt, Formelbuch. Archiv cís. Akad. svaz. XXIX. str. 43. „Quod si forte praedicta non observabimus, ut superius denotantur, tunc correctioni domini et patris nostri, domini R. serenissimi Romanorum regis semper Augusti et successorum eius in eodem regno, volumus humiliter subiacere.“ V listině čteme ovšem jen: „Barones et nobiles nostros, Burchardum et caeteros fratres, cognatos, affines et amicos ipsorum.“ Jelikož ale tehda za hlavu rodiny král. nejvyšší zemský maršálek, Burkhard z Janovic na Vinterberku považován byl, týž, kterého v důležité smlouvě od 6. května 1277 co rukojmě nacházíme, máme za to, že on tím na milost přijatý byl.

[4]) Ve vídeňském míru nacházejí se slova: „Otacarum .... de regno Boemiae suisque attinentiis nec non de marchionatu Moraviae ceterisque omnibus, quae a nobis et imperio in feudum obtinere de iure dignoscitur .... investimus.“ Otakar opíral se na slova „de iure,“ mysle, že všecko při starém zůstane. Než v tom se mýlil.

určení a výkladu vídeňského míru záležeti, pročež také přehlédnutí jeho, bezpochyby od Otakara biskupem Brunonem navrženo a od krále Rudolfa přijato jest.

K tomu konci přišli v květnu 1277 ze strany českého krále do Vídně Bruno, biskup olomoucký, Smil z Bělkova, purkrabí bítovský a místr Oldřich, královský protonotář. Prvního z nich známe již dostatečně, on zastává při dvoře královĕ vždy zásady smířlivosti a narovnání. Smil z Bělkova, jeden z praotců rodu Lichtenburků, objevuje se již 1253 co purkrabí zeměpanské tvrze Bítova nad Dyjí.[1] V bitvě na Moravském poli spečetil věrnost svou životem. Mistr Oldřich jest týž, za kterého se Otakar u krále Rudolfa již několikráte byl přimlouval, aby mu vídeňská městská fara, jejíž obsazení vlastně biskupu diecesanskému, totiž pasovskému, příslušelo, ponechána byla.[2] Se strany Rudolfovy splnomocněn jest k novému vyjednávání Fridrich, purkrabí normberský. Nová smlouva dána jest ve Vídni 6. května 1277 a může se právem jmenovati opisem oné od 26. listopadu 1276. Jen ve dvou určeních jeví se znamenitý rozdíl. Předně jest ve smlouvě od 6. května již jen o jednom sňatku řeč, o Hartmannovi a Kunhutě zmínky není. Tím odpadlo ovšem 40.000 hřiven stříbra, jež Otakarův zeť za česká v Rakousích ležící léna a alodie dostati měl, za to měla ale česká léna a alodie v Rakousích králi zůstati. Leč zdá se, že Otakar i zde zkrácen jest; neboť další článek určuje: všecky hrady, tvrze, statky a města, které ve vévodství rakouském až posud od krále českého aneb přívrženců jeho obsazeny byly, mají římskému králi a jeho přívržencům zúplna navráceny býti. Za druhé se zástavná jistina pro Rudolfovu dceru Jutu nevykazuje více na Rakousy za Dunajem, nýbrž na Chebsko, tedy na území říšské a sice již jen ve výši 10.000 hřiven; nová to citelná ujma na penězích pro Otakara a zklamání naděje na trvalou zástavu Rakous. Vykázání věna v Chebu i s příslušenstvím lze považovati za pomůcku, kterou by se nárokům Otakarovým vyhověti dalo, jelikož on, jak již dotčeno, odvolávaje se na své právo, Cheb pustiti nechtěl.[3] V pravdě odříkal se Otakar těmito články jen takových ustanovení, ze kterých dříve neb později spory a různice

---

[1]) Cod. dipl. Mor. III. 172.

[2]) Dolliner, Cod. str. 64.

[3]) O Chebu, H. Jireček, Slovanské právo II. 1. Otakar měl již r. 1264 Chebsko nějaký čas v držení.

vzejíti musily, a kdo mu k tomu radil, ukazoval se mu pravým přítelem, obzvláště jelikož dále ustanoveno bylo, že hranice mezi Čechami, Moravou a Rakousy tak zůstati mají, jak za rakouských vévod Leopolda a Fridricha byly, — Vitoraz k Čechám tedy počtena jest — a že římský král všecky hrady, tvrze, statky a města, které ku království českému a markrabství moravskému patřily a od něho či jeho přívrženců násilně odcizeny neb obsazeny byly, navrátí aneb navrátiti dá; z toho vyjmuty měly býti v Moravě Mikulov, Krumlov, Drnoholec a v Čechách hrad Martenice. Mikulov měl zůstati v držení tehdejšího majitele léna, Fridricha z Lichtenšteina,[1]) Krumlov zdá se že co zabavené zboží svému majiteli, Záviši z Rosenberka na Falkenšteině, navrácen byl.[2]) Martenice dostal český rytíř Aleš a Drnoholec měl zůstati Otakarovi. Kdyby ale králův zeť, Jindřich z Kunrinku, manžel Anežčin, na Drnoholec nějaké nároky činil, měl na ně ohled brán býti. Posléze vyrčena jest od obou králů všeobecná amnestie s rovnými závazky a rovnými právy a bezvýminečné propuštění vzájemných rukojmí a zajatých, a ustanoveno, že král uherský spolu s bratrem svým Ondřejem do míru ssebou pojat a zvláštní komise z vyjednavatelů vídeňských praeliminarií od 21. listopadu 1276 neshody, kdyby jaké byly, až do 29. listopadu 1277 narovnati má. Smlouva tato vyhotovena jest ve dvou stejných exemplářích, z nichž králové svými plnomocníky po jednom spečetili; při tom přihodilo se, že Otakar svoji starou pečeť, obsahující titule zemí nyní již postoupených, listině přivěsiti dal, s tím však doložením: že kromě titulu království českého a markrabství moravského z ostatních titulů na pečeti sobě žádného práva dovozovati nemůže ani chce.[3])

Když král Otakar, nevíme kde, spečetěnou již smlouvu obdržel a ve článku o amnestii u porovnání ke smlouvě od 26. listopadu 1276 dodavek nikoliv nedůležitý nalezl, prohlásil se, že plno-

---

[1]) Mikulov byl od r. 1249 u rodiny Lichtenšteinské.

[2]) Nesnadno jest udati, zdali jmenovaným Krumlovem (Chrumenau) český, moravský či rakouský míněn jest. My myslíme, že moravský.

[3]) Pertz Legg. II. 413—416. H. Jireček, Codex iuris Bohem. I. 186—192. Cod. dipl. Mor. IV. 189—196. Na orig. v c. k. domácím dvorském a státním archivu visí na pergamenovém proužku veliká jízdecká pečeť Otakarova. Na exempláři pro krále Rudolfa určeném visejí na pergamenových proužcích pečetě Brunova, Smilova a notářova. Že by Otakar dne 6. května byl ve Vídni býval, nevěříme, sice by jinak plnomocníky své z překročení mandátu, jakož později učinil, sotva viniti mohl.

mocníci jeho vykázané jim meze překročili, a tudy že smlouva od 6. května 1277 závazné moci pro něho nemá.[1]) Ve vídeňské smlouvě od 26. listopadu 1276 zní článek o amnestii takto: „Všichni služebníci obou králů jsou do míru ssebou pojati, a jejich hrady, tvrze, statky a lid, jenž jim od jednoho neb druhého krále bezprávně vzati jsou, mají jim beze škody navráceni býti.“ Ve smlouvě od 6. května 1277 dána jest odstavci tomu následující forma: „Král český přijme všecky služebníky římského krále z Čech a z Moravy, jakož i *všecky ostatní pomocníky jeho,* do své přízně a vrátí jim všecko, což on (král český) jim před válkou i po válce na dědictvích, vlastních neb lénech, zjevně odňal.“ Kdežto listina od 26. listopadu plnou milost jen na poddané obou králů vztahuje, jmenuje ona od 6. května již také jich spojence, kterýmž i statky před válkou zabavené navráceny býti mají. Jaká to brána cizímu vměšování! Zvláště když další odstavec zní: „Byl-li by mimo nadání služebník římského krále od krále českého neb jeho služebníků obtížen, a byla-li by stížnost uznána a zřejma, vyzve onen tohoto posly svými k dostičinění a může, kdyby po vyzvání dosti učiněno nebylo, služebníkům svým, jimž se křivda byla stala, pomáhati.“ Na bíledni leží, že dodavek ten jen Rudolfovi platný byl. Tím měl v Čechách a na Moravě povstati nový druh poddaných, jež bychom novověkým názvem „Sujets mixtes“ poznačiti mohli a jakých v Německu po zrušení vévodství ovšem všude dosti bylo bez závady jaké. V Čechách ale a v Moravě byla věc zcela jinak postavena. Vítkovici a přívrženci Borše z Risenburka, jenž tímto článkem přede všemi míněni byli, nebyli nikdy služebníky cizí mocnosti; oni bývali vždycky poddanými jmenovaných zemí a měli se nyní státi exterritorialnými (mimozemskými). V Čechách a v Moravě osazeni jsouce, měli slušeti pod právo německé říše. Dodavek, „že všecko toto v opačném pádu také o služebnících krále českého platiti má,“ jest jen obrat řečnický. V zemích vnitrorakouských sotva kteří vasalové pro českou věc zdvihli zbraně proti králi římskému, tak že pro tyto země amnestie žádného významu neměla. Na každý způsob měl král Otakar plné právo, se smlouvou od 6. května 1277 nespokojenu býti, o čemž římský král jistě dobře věděl; neboť nacházíme, že ještě snad za přítomnosti českých plnomocníků ve Vídni — biskup Bruno 10. května jistě

[1]) Dolliner, Cod. str. 80. Kopp l. c. I. 891.

tam ještě byl — [1]) na provedení článku, Uher se týkajícího, naléhal, a aby Čechy donutil aneb spíše krále Ladislava sobě pojistil, během května vyjednávání s Uhry začal, [2]) kteréž pak k řádné smlouvě vedlo. Tato podepsána jest 12. července 1277 ve Vídni pod následujícími výminkami: Králův bratr Ondřej, vojvoda slavonský, pojme Rudolfovu dceru Klementinu za manželku; [3]) Rudolf slibuje, že chce krále českého důrazně k vyplnění smlouvy, pokud se Uher týče, přidržeti a kdyby toho potřeba byla, společně s Ladislavem donutiti (což se jen na klenoty korunní vztahovati mohlo, protože pevnosti byly již r. 1276 vydány); [4]) spojení králové slibují, zběhů nepřijímati a proti míru rušitelům, pomezní krajiny znepokojujícím, společně nastupovati; pojišťují svým kupeckým lidem vzájemně

[1]) Biskup Bruno uděluje dto. Viennae VI. Idus Maii 1277 kostelu ve Studenici u Mariboru (Gnadenbrunn) od Dětřicha biskupa kurského vystavenému 40tidenní odpustky ve sváteční dny Matky Boží. Přepis v Joanneum v Hradci.

[2]) Palacký, Ueber Formelbücher, příloha str. 319. Otištěné tam listy č. 112 a 113 sem se vztahují.

[3]) Pertz, Legg. I. 417 sqq. Fejér, Cod. dipl. Hungariae V. 2 str. 388 sqq., kdež vročení mylné jest. Že k sňatku nedošlo, víme. Klementina provdala se 1281 za Karla Martella neapolského, jenž se později stal králem uherským.

[4]) Cont. Claustroneob. tert. ad an. 1276: „Rex Boemiae Ungaris castra et munitiones per vim occupatos restituit.“ Pertz IX. 745. Jelikož dle uvedeného Cont. Claustroneob. pevnosti již r. 1276 vydány jsou, nemohlo se zde o nic jiného jednati, než o vrácení uherských korunních klenotů, kteréž královna Anna k českému dvoru byla přinesla, a kteréž ovšem neobyčejnou cenu míti musily. Cont. Vindob. praví, Pertz IX. 78 ad an. 1276: „Rex etiam Ungariae Ladislaus regi Boemiae est reconciliatus, et rex Romanorum praedicto regi Ungariae omnes civitates, quas ei rex Boemiae violenter abstulerat, restituit; nihilominus tamen promittens rex Boemiae memorato regi Ungariae omnes thesauros reddere, quos aliquando amita ipsius regis Ladislai, Anna, regina de Mazowe, asportaverat eique tradiderat, videlicet: duas coronas aureas et sceptra regalia, ac praeciosissimam amphoram auream nobilissimis gemmis undique adornatam mirae pulchritudinis, et alia quam plura clenodia aurea, quae a tempore regis Ungariae Attilae, et ab aliis successoribus suis usque nunc in Ungaria fuerant conservata.“ Týmiž slovy, ač ne tak obšírně, vypravuje to Cont. Praedicat. Vienen. ad an. 1276 Pertz IX. 730. O pokladu tom praví Cont. Vindob. ad an. 1276: „Dyademata vero regis Ungariae reddere noluit (Otacarus) asserens, quod hoc et alia juveni regi Ungariae adhuc puerulo, usque dum pervenerit ad annos discretionis, dignius quam alius et fidelius teneretur propter lineam consaguinitatis conservare.“ Pertz IX. 709.

volný obchod. Rovněž mají mezi Uhrami s jedné a Rakousy, Štyrskem a Korutany s druhé strany předešlé hranice obnoveny býti.

Když smlouva tato na vzájem přísahou ztvrzena byla, sešli se oba králové v listopadu 1277 v Haimburku, kterýž Otakar byl již postoupil,[1]) a slíbili sobě, jelikož válka proti českému králi k pravdě podobna, ač nikoliv nevyhnutelna býti se zdála,[2]) vésti ji s celou mocí a jednostranně míru nezavírati.[3]) Slavné hody v Bruku nad Litavou skončili uzavření tohoto spolku na vzdor i obranu. Jak asi přijal král Otakar zprávu o něm! Cítilť beztoho již příliš hluboce své neštěstí, čili spíše své ponížení, než aby nebyl všecky kroky Rudolfovy s podezřením sledoval. Kdož by tedy muži, jenž po delší čas střední Evropu vlivem svým ovládal, a jemuž nejvyšší světská hodnost, císařství, nabízeno bylo, za zlé měl, že i on po přátelích a spojencích se ohlížel, kteří by v nastávajícím zápase jemu po boku stáli, a že především k soukmenovcům Polákům zraky své obracel. Vždyť i Rudolf hleděl již r. 1276 slezská knížata sobě získati.[4]) O Otakarovi víme, že v dubnu 1277 s polskými knížaty ve spojení vešel. Ovšem stávaly mezi nimi a mezi slezskými vévodami, a těmito zase s rodem Přemyslovců mnohonásobné rodinné stýčnosti. Tentokráte ale ony stýčnosti zvláštní náhodou obnoveny jsou. Jindřich IV. vratislavský, jehož prabába, Anna, českého krále teta byla, od svého nepokojného strýce Boleslava lehnického, země jeho mu závidícího, v Jelči, míli od Olavy, nočního času přepaden, násilně na hrad Lehnhaus, dvě míle od Löwenberka, zavezen a tam do tuhé vazby vsazen jest. Jeho se sice některá sousední knížata ujímali, jako Boleslav vévoda velkopolský;

---

[1]) Ku konci r. 1276 píše Otakar Rudolfovi: „Civitates, quas habuimus, fecimus absque tarditatis diffugio assignari, nec jam restant nisi Egra et Haymburch tantummodo assignanda.“ Dolliner l. c. str. 57.

[2]) Ještě dne 20. února 1278 píše Rudolf čtyrem říšským městům Wetterauským: „Arridet placide fortunae prosperitas in negotiis nostris omnibus iuxta votum.“ Tak by byl Rudolf psáti nemohl, kdyby již v listopadu 1277 válku za nastávající byl pokládal.

[3]) Cont. Vindob. ad an. 1277. Pertz IX. 709: „Eodem anno (1277) circa festum omnium Sanctorum rex Romanorum et rex Ungariae in confinio circa Haimburgam colloquium habuerunt, ubi rex Romanorum eundem regem Ungariae in filium adoptavit, et omnes Cumani regi Romanorum servire promiserunt.“ Keza, Gesta Hungariae II. cap. 5. Endlicher, Script. rer. Hungar. I. 120. Fejér, Cod. V. 2, str. 399.

[4]) Král Rudolf Jindřichovi IV. vratislavskému, dáno v Basileji 17. června 1276. Stenzel, Script. rer. Silesiac. II. 473—475.

ale teprvé zakročením krále Otakara nabyl zase svobody v září 1277.[1]) Od této doby vidíme dosti čilé obcování českého dvoru s četnými slezskými a polskými knížaty. Boleslavovi II., vévodovi lehnickému a nejstaršímu jeho synu Jindřichovi, pozdějšímu vévodovi v Javoru, dány jsou průvodné listy, a s nimi, jakož i s bratry tohoto, Bernardem a Boleslavem z Fürstenberka, pak s Jindřichem z Hlohova a jeho bratřími, Konradem ze Stěnavy a Přemyslem ze Zaháně, jakož i s Jindřickem IV. z Vratislavi všelijaké úmluvy zavřeny jsou.[2]) Škoda, že listiny na toto spojení se vztahující nemají žádného vročení, tak že ani nevíme, kde dány jsou.

Král Otakar byl, jak nám povědomo, ještě ku konci dubna v Brně; dne 30. května vydává z Prahy listinu klášteru plasskému protonotářem svým Jindřichem, tehdáž farářem v Garsu (městě ve čtvrti nad horou manhartskou).[3]) Všechen další pobyt králův až do 4. září z nedostatku zpráv není znám. Ve svrchu zmíněném listu průvodním pro knížata slezská jest sice řeč o Praze a o Hradci u Opavy, jakožto místech, kdež by krále nalézti mohli; jelikož to ale jen vůbec, bez bližšího označení času zmíněno jest, nejsme s to, králův pobyt až do 4. září 1277 ustanoviti. Dne 4. září vydal v Praze nadání kaple sv. Jana, v Brně od něho založené, a udělil ji opatovi v Doubravníku a nástupcům jeho. Jak známo, byl Doubravník kanonie praemonstrátek od Pernšteinů založená.[4]) Od téhož dne a roku máme také listinu biskupa Brunona, ale ze Svitavy, kterou svému maršálkovi, Theodoru Stangovi, jenž se od r. 1282 co moravský komorník objevuje,[5]) některá léna v okresu blanském u Brna a u Brumova vykazuje.[6]) Zmiňujeme se o této okolnosti, proto že jsme uvykli, vídati biskupa olomouckého vždy na blízku krále, kdykoliv se nějaký důležitý, rozhodný krok státi má, a ta-

---

[1]) Chronica Polonorum ad an. 1277. Stenzel, Script. rer. Siles. I. 30 sqq., pak II. 476. Dolliner, Cod. Otakarův list Boleslavovi lehnickému č. 22 str. 62.

[2]) Sem patřící listiny viz Stenzel, Script. rer. Siles. II. 15, 16, 17, str. 476 až 479. Že všecky tyto listiny do r. 1277 padají, viděti lze z určeného datum smrti Boleslava II. lehnického. Klade se na den 17. ledna 1278, a že před 12. zářím 1277 psány jsou, domníváme se ze slov smlouvy s Rudolfem tehdáž učiněné, do které ssebou pojaty míti chce: „Henricum, inclitum ducem Wratislaviae, ac ceteros principes Poloniae.“

[3]) Emler, Regest. Boh. et Mor. II. pag. 452.

[4]) Cod. dipl. Mor. IV. 199.

[5]) Cod. dipl. Mor. IV. 273.

[6]) Cod. dipl. Mor. IV. 198.

kový krok stal se v Praze dne 8. září 1277. Současníci alespoň veliké mu následky připisovali. Česká kronika píše ke dni 8. září 1277: „Nepamětliv zasnoubení dcery své se synem zvoleného římského krále Rudolfa, zavřel ji Otakar do kláštera sv. Františka a podrobil ji řeholi řádu chudých panen. Spolu s ní vstoupilo téhož dne do kláštera dvanáct jiných urozených panen. Vstoupení královské dcery a přijetí klášterského života pokládáno jest nejen od moudrých, ale i od obecného lidu za počátek úplného klesnutí království českého.“ [1]) Tak letopisec. My ale nemůžeme případu tomu podobné váhy přikládati, jelikož o tomto sňatku, kterýž by pro přílišné mládí princezny — bylať narozena r. 1265 [2]) — bez toho na delší čas odročen byl zůstati musil, dne 6. května již ani řeči nebylo, a Otakar sám, jak jiný letopisec svědčí, vstoupením dcery své do kláštera klarisek velmi zkormoucen byl. Leč ona tam dlouho nezůstala, neboť r. 1290 provdala se za vojvodu mazovského, po jehož smrti se r. 1302 stala abatyší u sv. Jiří v Praze.[3]) Umřela r. 1321.

O navrhovaném spojení hraběte Hartmanna z Habsburka s českou princeznou Kunhutou zmínka dále se neděje; zdá se tedy, že oba králové dorozuměvše se dané slovo si vrátili, neboť Rudolf byl synovi svému již náhradu za Kunhuntu vyhlídl, totiž Johannu, druhou dceru Edvarda I. krále anglického a manželky jeho Eleonory kastilské, sestry německého krále Alfonsa. Již dne 25. září 1277 vypravil zvláštní poselství do Londýna, aby tam o ruku její řádně žádalo. [4]) Kdyby i jiného nebylo, tento krok sám o sobě

---

[1]) Cont. Cosmae ad an. 1277. Pertz IX. 191.

[2]) Cont. Cosmae ad an. 1265. Pertz IX. 179.

[3]) Chronicon Francisci, Dobrovský, Script. rer. Boh. II. 29. Chron. Colmar ad an. 1277 mluví v příčině vstoupení do kláštera o přílišné chudobě římského krále. Pertz XVII. 249. Aby se nemusela provdati do chudé rodiny, dali ji prý raději do kláštera. Dle tehdejších církevních ustanovení bez toho nemohla před 18. rokem ke složení slavného slibu klášterního připuštěna býti. Chron. Boh. Fr. Nicolai, rkp. zemského archivu v Brně str. 318 vypravuje tuto událost takto: „Ipso etiam anno (1277), Idus Septembris rex Otakarus cupiens filiam suam Deo potius quam homini desponsare, filiam suam praedictam, quae debuit ducere filium regis Rudolfi in virum, reclusit in monasterio Sti Francisci cum magna solemnitate, ubi fuerunt V. episcopi, cum qua et aliae decem virgines sunt ingressae. Hoc facto suggestione quorumdam suorum inimicicias adversus Rudolfum concepit Otakarus et eum per nuntios et literas ad odium concitavit.“

[4]) Böhmer, Kaiserregesten str. 89.

vydával by svědectví o nevšední politické bystrozrakosti římského krále. Rozšíření domácí moci, jež vždy vodící myšlénkou politiky Rudolfovy bylo, jasně se zde objevuje. Z anglické strany jest totiž za hlavní výminku navrhovaného sňatku položeno, že římské království na choté anglické princezny, tedy na Hartmanna, a ne na Albrechta, nejstaršího syna Rudolfova a jeho potomstvo, přejíti má. Tenkráte jednalo se tedy patrně o to, aby východní země úžeji spojeny byly v ruce prvorozeného, državnosti pak západní, pokud možno rozšířeny připojením Arelatu, aby vykázány byly linii mladší, tak aby na východ i na západ dvě veliká souzemí v rukou Habsburků se nacházela a koruna německá rodu mocí jeho pojištěna byla. Plán tento se ovšem nevyvedl, vyjednáváním o sňatek se prodlilo, až mu posléze smrt ženichova r. 1281 konec učinila. O těchto poměrech museli jsme šířeji pojednati, abychom tím odůvodnili náhled, že vstoupení do kláštera české princezny nebylo příčinou války v nejbližším roce vypuklé. Příčinu hledati dlužno, jakož jsme již jednou vyslovili, v povaze krále českého, jenž takového pokoření snésti nemohl. K čemu byly platny všecky smlouvy až potud uzavřené! Vnitřního míru neposkytovaly; jsouť nejspíš jen za prostředek k nabytí času pokládány, a letopisec Magnus sotva se mýlí, tvrdě, že Otakar mír jen na oko učinil, aby se tím snáze podtají k válce hotoviti mohl.[1]) Ano i královna římská Anna při příchodu svém do Vídně v červnu 1277 od Otakarových poslanců s blahopřáním uvítána a o prostřednictví u manžela svého snažně žádána jest.[2]) Nebylo tedy ještě všecko spořádáno neb vykonáno. Zejmena zdá se, že právní postavení Čech a Moravy k německé říši a k českým poddaným, pod Rudolfovu ochranu postaveným, zvláštního objasnění vyhledávalo.

Jelikož římskému králi mnohem více než českému na vyřízení této otázky záležeti musilo, poslal onen k tomu konci purkrabího Fridricha normberského brzo po uzavření smlouvy vídeňské od 6. května 1277, snad v červnu, do Opavy, anebo lépe do sousedního královského hradu Hradce, pozdějšímu hlavnímu sídlu královny Kunhuty,[3]) kdež Otakar právě meškal, přijímaje přísahu spřízněných s ním knížat polských.[4]) Zde vyřídil Fridrich poselství

---

[1]) Chron. Magni presbyt. ad an. 1277. Pertz XVII. 533.

[2]) Dolliner, Cod. str. 68.

[3]) Z Hradce dáno jest několik listů královiných. Cod. dipl. Mor. IV. 229. Dolliner, Cod. str. 82 č. 5.

[4]) Cont. Claustroneob. tert. ad an. 1277. Pertz IX. 745. „Otakarus et duces

své: „Jak dalece totiž Čechy obmýšlejí podílu bráti v záležitostech říše, a zdali Rudolf očekávati může, že se Otakar k nejbližšímu dvorskému sjezdu dostaví a v tažení do Říma, na kteréž se vždy zase pomýšlelo, se zúčastní.“ [1]) Odpověď na tuto otázku vyhledávala bedlivého rozmyslu; neboť nemohlo krále českého tajno zůstati, že se zde vlastně o to jedná, aby koruna česká s ostatními německými knížaty římskými na roveň uvedena byla, ne do postavení výminečného, jaké Čechy až posud zaujímaly, ačkoliv je Otakar sám jedním z nejdůležitějších členů říše římské jmenuje.[2]) Strany vyřízení této jakož i druhé s ní co nejúžeji spojené otázky, zdali totiž pod Rudolfovu ochranu postavení čeští poddaní z královské právomocnosti vyjmuti býti mají, smluveno jest, že o tom v měsíci září v Praze platně rozhodnuto býti má.

A v skutku dostavili se do Prahy purkrabí Fridrich, hrabě z Fürstenberka a Rudolfův nejstarší syn Albrecht a podepsali dne 12. září 1277 jmenem krále Rudolfa následující smlouvu:

1. Vídeňská úmluva od 6. května zůstává v platnosti, leč s vyhražením starých hranic Otakarových zemí, a že Otakar země tyto i jich obyvatele zcela v týchž právech a pod týmiž výminkami podržeti má, jak on a předkové jeho je kdy měli; totéž ať i římský král v příčině míru ze své strany učiní.

2. Tento má ho (českého krále) proti každému, kdož by mu nesnáze činiti neb spůsobiti chtěl, chrániti, za to Otakar, jakož dle práva povinen jest, římskému králi, jakmile by toho potřeboval, proti každému činně pomáhati bude.

3. Kdyby Rudolf v čas potřeby říšské od českého krále pomoci žádal, dá mu ji tento; kdyby ale římský král větší počet vojenského lidu požadoval, měj se pak také dle míry prokázané služby k Otakarovi tak, jak i jiným knížatům učiní.

4. Chtěl-li by, aby ku přijetí koruny císařské král český k němu se připojil, učiní on to, jak právem povinen jest; jestli že by mu ale důležité příčiny v tom překážely, pak na místě svém, jakož čest jeho vyhledává, své k tomu ustanoví.

---

totius Poloniae circa metas suas pacifice convenientes, de auxilio sibi mutuo praestando fedus juramentis praestitis inierunt.“

[1]) Návrh seznati lze z Otakarova listu od 31. října 1277. Otišt. Kopp l. c. I. 891.

[2]) „Praesertim, cum simus unum de membris imperii, in cuius debilitate non acrescere, immo decrescere imperio magis potest.“ Otakarův list ke králi Rudolfovi od 31. října 1277. Kopp l. c. 893.

5. Král římský ale učiň mu tu milost, že ho po jistou dobu, o kterou se biskup olomoucký a purkrabí Fridrich smluví, ke svému slavně ohlášenému říšskému dvoru nutiti nebude.[1])

6. Nad to přijmi král Otakar do míru a lásky všecky své země, své pomocníky a služebníky, hrabata, svobodné i služebný lid; ze svých příbuzných a přátel přede všemi lanthrabí Albrechta z Durink a markrabí Dětřicha z Landsberku, zvláště pak krále Ladislava uherského co svého pokrevního příbuzného, vévodu Jindřicha z Vratislavi a ostatní knížata polská, kteří naši příbuzní a přátelé jsou.[2])

7. Pomocníkům a služebníkům krále římského a krále Otakara staň se co do navrácení přízně a práv zcela dle znění předešlých listů o míru.

8. Nad to přijímá Otakar ony, kteří z Čech a Moravy Rudolfovi v této válce přispěli a pomáhali, do plné přízně a milosti, a slibuje pod svou přísahou, že jim přestupku, jehož se proti němu byli dopustili, na čas života svého zpomínati a jim žádného násilí proti právu činiti nebude; pakli by se ale budoucně něčím provinili, že proti nim nic jinak, než jako proti jiným lidem své říše, dle týchž práv a obyčejů soudně nastupovati nebude.

9. Aby všecko zde jmenované a mír mezi oběma králi učiněný neporušitelně dle uvedeného znění zachovali, složili z jedné

---

[1]) Články 3., 4. a 5. jsou přeměnou českomoravských základních výsad, jak je císař Fridrich II. dne 26. září 1212 králi Přemyslu Otakarovi I. a markraběti Vladislavovi Vladislavoviči byl vydal, a jak je mezi jinými i Rudolf z Habsburka, děd nynějšího římského krále téhož jména, byl podepsal. Dle těchto výsad bylo království české jen povinno, k jízdám do Říma s 300 oděnci se dostaviti, mohlo se ale 300 hřivnami z té povinnosti vykoupiti; nyní ale patrně jedná se o to, aby Čechy určitou měrou přispívaly k břemenům říšským, a král český bez výminky ke službám vojenským v případu tažení do Říma zavázán byl. Naproti tomu jiný článek oněch výsad nikterak změněn není, že český král totiž jen ke sjezdům dvorským v nejbližších říšských městech, totiž Bamberce, Normberce aneb nanejvýš Merseburku držaným dostaviti se musil; ano Rudolf, jak jsme viděli, připustil, že Otakar po jistou dobu k dostavení se na dvorský sjezd nucen býti nemá.

[2]) Král uherský zde s sebou vyčten jest, jako by Čechy ke všem jmenovaným knížatům ve stejném poměru stály. O vrácení vybojovaných částí Uhrům není zde ani řeči, rovněž ani o vrácení vévodstvím; dlužno tedy vyrozumívati zde to, co smlouvou od 6. května 1277 určeno jest. Kopp, Gesch. d. eidg. Bünde I. 199 č. 1.

strany jmenem a přikázaním římského krále a v jeho duši jeho prvorozený, Albrecht, se strany druhé král český osobní přísahu.

10. Kromě toho mají oba králové hranice své tak ostříhati, aby vzájemně obyvatelé zemští obtěžováni nebyli. Pakli by čeští lidé na hranicích neb jinde lidem římské říše škodu učinili, donutí Otakar čtrnácte dní po Rudolfově vyzvání škůdce zabavením jich statků a zastavením práv k dostičinění, z jejich zboží dá uškozeným náhradu, nad to i zbůjníky na jich hradech oblehne a dle potřeby také acht a biskup té diecése církevní klatbu, šest neděl po učiněné škodě, proti nim vyhlásí a tento výrok nezruší, dokud škoda nahražena a za klatbu pokuta sto pražských liber komoře královské zaplacena nebude. Rovněž má se i římský král proti Čechám zachovati. Kdyby jeden neb druhý král v té věci se nezachoval, pak měj místo postup dvojí: podle toho, zdali míru rušení se stalo menšími věcmi, jako kořistí a malou loupeží; aneb důležitějšími, jako pobráním hradů a tvrzí neb zjevnou vraždou. V prvním případu mají až do úplného zadostučinění rakouští zemští pánové: hrabě z Hardeku, Leutold z Kunrinku, dědičný číšník v Rakousích, Jindřich a Albero, bratří z Kunrinku, Jindřich starší Kunrink z Vitorazi a Jindřich syn jeho, dědičný maršálek rakouský, Fridrich z Lichtenšteina,[1]) Maisavský, Ota z Gundradtu,[2]) Oldřich z Kapellen, Werdský a Bobgartský do města Lavy, naproti tomu čeští pánové do Znojma vlehnouti, tedy tak zvané vležení vykonati.[3])

Jména pánů českomoravských jsou: Bavor ze Strakonic, král. nejvyšší maršálek zemský, Hartleb z Dubna, Smil z Bělkova, Albert z Vranova, Binata a Taso syn jeho, Černín, Mutěn, Gerard, Milota, Pesko a Theodorich Hrutův syn.[4])

---

[1]) V orig. ve Vídni v c. k. domácím archivu uloženém stojí: „Fridricus de Liechtensteyn, messonarius, de Guntrat, Ulricus de Capella Werdarius . . . .“ Dle toho sluší tedy opraviti čtení v Cod. dipl. Mor. IV. 203 i v Pertz Legg. II. 420, kdež listina od 12. září 1277 otištěna jest.

[2]) Ačkoliv v originálu jména Otto není, předce listiny jiné ukazují, že se Gundradt Otto jmenoval. Kopp l. c. I. 201 č. 1.

[3]) Právo vléhací, ius obstagii, vkládání exekučního mužstva do domu dlužníkova.

[4]) Většina zde jmenovaných pánů byla v král. moravské službě i po smrti Otakarově. Hartleb z Dubna byl od r. 1281 komorníkem znojemské a bítovské župy, Smil z Bílkova byl purkrabím v Bítově. Černín zdá se že bratr Hartlebův a jmenoval se z Popovic. Milota, bezpochyby z Račic, vyskytuje se od r. 1281 co moravský podkomorník. Důkazy v Cod. dipl. Mor. IV.

11. Při důležitějších přečiněních, kdyby na př. pevnosti neb znamenité hrady mocí vzaty neb osoby vyššího stavu usmrceny byly, a stalo by se takové míru rušení se strany Rudolfovy neb jeho poddaných, a on by nechtěl v předepsané lhůtě čtyr neděl škodu úplně nahraditi: pak mají v pádu takovém biskup pasovský, Ludvík, falchrabí na Rýně a vévoda bavorský, Albrecht, vévoda saský, purkrabí Fridrich normberský, markrabí z Hakbercha,[1]) Eberhard hrabě z Katzenellenbogen, Jindřich hrabě z Fürstenberka, pán z Rieneku, ten z Hiršperka a Jindřich hrabě freiburský spolu se třemi jinými, kteréž biskup olomoucký jmenovati právo měl, a kteříž se k tomu přísahou zavázati musili,[2]) jakmile od krále českého k tomu vyzváni budou, do Normberka k slavnému vležení se dostaviti. Kdyby ale král český aneb poddaní jeho v takové větší věci mír zrušili, pak měli Bruno, biskup olomoucký, Ota, markrabí braniborský, Jindřich, vévoda vratislavský, Bavor ze Strakonic, český nejvyšší maršálek zemský, Burkard z Janovic na Vinterberce, Jarek z Valdenberka, Smil, purkrabí bítovský, Nezamysl, purkrabí olomoucký, Bohuš z Drahotouše, zemský maršálek moravský, Kuna z Kunštátu, zemský komoří olomoucký, Vilém z Lifice a Žinkova a čtyři jiní, jenž tehdáž při dvoře českomoravském ještě nebyli, Dětřich, purkrabí v Mostu, Hynek z Lichtenburka, Čeněk z Lipé a Jaroslav ze Šternberka,[3]) jakož se byli rovnou přísahou zavázali, k vybídnutí krále německého do Chebu dostaviti se ku vležení.

12. Žádný z obou králů nemá bez druhého vůle a svolení jeho služebníkům a lidem nadržóvati a je u sebe přijímati.

13. Kdyby král český o králi římském něco tak protivného a nepříznivého se dověděl, že by to mysl jeho pohnulo a víry u něho dojíti mohlo, oznámí Otakar Rudolfovi zprávu tu i zprávodatce; totéž má i jemu prokázáno býti.

14. Konečně, což koli by biskupové vircburský a olomoucký,

---

[1]) V originálu stojí Hakberch místo tištěného Hahperch, dle Raucha, Geschichte Oesterr. III. 645. Jméno badenské rodiny.

[2]) Věci tak rozuměti sluší, že ti, jenž přísahu již byli složili, výslovně v listině uvedeni jsou, oni pak, kteří toho ještě neučinili, se omlouvají a slibují, že se to co nejdříve stane, až totiž Otakarova listina dodána bude, a prvé než Rudolf vzájemný list vydá. Kopp l. c. I. 202.

[3]) Král Otakar udělil urozenému Jaroslavovi ze Šternberka lénem za věrně konané služby město Kamenici spolu s příslušícími vesnicemi. Voigt Formelbuch. Archiv cís. Akad. sv. XXIX. str. 45 a 35.

Ludvík, falchrabí na Rýně, markrabí Ota braniborský, Jindřich, lanthrabí hessenský a Fridrich, purkrabí normberský, oni všichni, aneb kdož by z nich neb jiní na jich místě od olomouckého a od purkrabího zvoleni byli, během čtyr měsíců k většímu upevnění přátelstva a jednoty mezi oběma králi ještě nalezli, k neporušitelnému zachovávání toho mají tito na vzájem povinni býti.[1])

Další běh událostí ukazuje, že římský král tuto pod záštitou svého nejstaršího syna v Praze sepsanou listinu, ačkoliv v ní na uznání říšské moci zvláštní váha se klade, s přílišným zalíbením nepřijal. Zvláště nemilý mu byl asi 8. článek, neboť tento ruší všecko, co v listině od 6. května právě ve prospěch českých v poslední válce se zúčastnivších poddaných ustanoveno bylo, a tím odstraněno bylo všecko vzájemné právo ku vměšování, oč Otakarovi nejvíce šlo. Jak velice on svá práva panovnická bránil a jak bedlivě všechen cizí vliv ve vlastní zemi zrušiti se snažil, patrně se jeví také v tom, že i kláštery, jestliže buď založením buď řeholí řádu s cizinou ve spojení byly, z něho — byťby na ujmu církevního zřízení — vyprostiti a jediné pod zákony zemské uvésti hleděl. Vidíme to na klášteru Zlato-Korunském. Na památku vítězství nad Uhry u Kressenbrunu založil Otakar r. 1263 cistercký klášter Zlaté Koruny v Budějovicku. První osadníci přišli tam z kláštera Heiligenkreuzu (Sattelbach) v Dolních Rakousích. Dle obyčejů řádu tohoto nabyl klášter otcovského práva k jinému klášteru vysláním mnišského sboru, jenž — kromě opata — nejméně ze dvanácti bratří sestávati musil. Tím měl obrazně Pán se zástupem apoštolů naznačen býti. Takovým způsobem nabyl Heiligenkreuz otcovského práva ke Zlaté Koruně[2]) a s ním také velikého vlivu na volení opatů a na vnitřní i zevnitřní poměry kláštera vůbec. Když Otakar vídeňským mírem od 26. listopadu 1276 přinucen byl rakouské země pustiti a později v září 1277 nahlížel,

[1]) Orig. ve vídeňském c. k. domácím archivu s velmi porouchanou jezdeckou pečetí Otakara na červených a žlutých hedvábných nitích. Jiných pečetí na listině té nikdy nebylo. Otišt. v Pertz Legg. II. 419 a násl. Cod. dipl. Mor. IV. 200—205. Na paragrafy rozděleno u H. Jirečka, Cod. iuris Bohem. I. 193 a násl.

[2]) O právu otcovském vedla hlavní opatství řádu přísnou kontrolu, a zapisovala k tomu konci ve zvláštních seznamech „Tabulae" všecky od nich vyšlé kláštery. Takový seznam otištěn jest u Fr. Wintera, Die Cistercienser des nordöstlichen Deutschlands bis zum Auftreten der Bettelorden. Gotha 1868 str. 319 a násl.

že mírų dojíti již nelze, uzavřel „říši svou a všecky její články od každé rakouské moci a vlády vzdáliti", [1]) a za tou příčinou žádal na generální kapitole jmenovaného řádu, kteráž se každoročně v Citeaux ve hlavním domě scházela, aby otectví mezi Heiligenkreuzem a Zlatou Korunou zrušila a k novému s klášterem téhož řádu v Čechách ležícím, totiž plasským, dcerou Langenheimu, svolila. Významno jest odůvodnění této poněkud neobyčejné, ale s velmi ostrým přízvukem pronešené prosby.[2]) Vylíčiv založení Zlaté Koruny a podřízení její pod Heiligenkreuz v Rakousích, praví Otakar: „Jelikož ale Rakušané věrnost nám povinnou nesplnili, z uzdy vlády naší velmi odvážlivě ba nepoctivě se vyprostili, šíji svou cizí vládě podrobujíce, a tím spůsobem patu vzpoury drze proti nám zdvihli, tak že se nám již bez nebezpečí býti nezdá, lidi z oněch zemí v říši naší k jakékoliv činnosti, k hodnostem aneb ke skutečné moci připouštěti, neb aby nějaký opat z oné země v našem klášteře dosazen byl, aneb aby vůbec někdo z Rakous pro svou moc v našich zemích jakékoliv přednosti požíval. . . ." [3])

Žádost tu nazvali jsme neobyčejnou, protože i sám Otakar v listu svém ke generální kapitule věc za shodující se s obyčejem uznal, „aby mladá osada vedle starých zesílela," a protože skutečné otectví, jakoby se nebylo stalo, líčiti nemohl. Leč Otakar vyřízení záležitosti té se nedožil. Dosti na tom, že všeliké úřední spojení poddaných svých s Rakousy zrušiti usiloval.[4])

---

[1]) „Intendimus universaliter eximere regnum in suis membris singulis a potestate vel dominio cuiuslibet Australis." Dolliner Cod. str. 74.

[2]) „Scire de cetero vos volumus, quod proinde sedis apostolicae, quae nostris non consuevit obsurdescere precibus, impulsabimus clementiam, vel sic aliter disponemus, ut omnia nostra desideria compleantur." Dolliner Cod. tamtéž.

[3]) Dolliner Cod. epist. str. 73 č. 27 bez vročení. Porovnáme-li tento i jinými uznanými listinami v celém svém znění zdověřený list s vypravováním Chron. Neplachonis k r. 1277 (Dobner, Mon. IV. 115): „Rex Przemysl regi Rudolfo adhaesit, et cepit suos despicere et extraneos ad terram suam invitare" atd., a jak potom hrady boří atd., tuť nedůvodnost a vášnivost českého letopisce jasně na jevo vychází.

[4]) Rok 1278 a nastalé v Čechách proměny ale nedaly otázce této v zapomenutí přijíti. Mezitím také klášter r. 1278 od vojska Rudolfova tak zkažen jest, že jaksi nové založení, a sice tentokráte, jak se zdá, uvedením bratří z Plas, povstati mohlo. Neboť jen při takovém stavu věcí mohla generální kapitula z r. 1279 následující snešení činiti: „Committimur abbati de Morimundo, ut per se vel per alium ad locum St. Coronae in Boemia accedat, de monachis et conversis eiusdem domus, qui

Zdali neměl Otakar důvodných příčin, právě vlivu rakouského duchovenstva na své poddané vší mocí se opírati? Přese mnohé milosti, kteréž mu za šťastnějších dnů byl udělil, bylo právě duchovenstvo první, jež od něho odpadlo a k Rudolfovi přilnulo. Za to vyřinula se v jeho prospěch hned po vídeňském míru pravá povodeň různých udělení a darování z Rudolfovy kanceláře a členové duchovenstva klestili na všech stranách horlivě Rudolfovi cestu. Vidíme biskupy o provedení navrhovaného manželství s anglickou princeznou se snažící, vidíme ale také mnichy, kterak v Italii pro Rudolfa působí. Ano i ona část ghibellinů, která až posud při králi Alfonsu, svatu krále anglického, byla stála, přestoupila v březnu 1277 zcela na stranu Rudolfovu, čímž vliv jeho v Italii tak vzrostl, že znovu na tažení do Říma, ba i na tažení křižácké, pomýšleti se začalo. Ve zvláštním listu z Vídně 18. března 1277 Jakubovi Cantareno, dožeti benátskému, připomíná Rudolf své tažení křižácké, „jež mu více na srdci leží, než všecko ostatní," doufá, že zprávy o úspěchu jeho proti Otakarovi příznivě přijaty jsou, a že radou podporován bude, jak by své tažení do Italie a plavbu po moři zaříditi měl.[1]) Přirozenou měrou musilo se o této věci s římskou kurií vyjednávati. Tato byla tehdy osiřelá. Dne 16. května 1277 umřel Jan XXI. a dne 27. července upomínali kardinálové ve Viterbu shromáždění krále Rudolfa, aby před vstoupením do Italie po dobrém se shodl s Karlem, králem sicilským. Totéž přeje si také papež Mikuláš III., dne 25. listopadu zvolený.

locum suum inconsulte dimisisse dicuntur, ordinet et disponat, quod secundum Deum et ordinem viderit expedire, ita quod conventum ibidem introducat, si viderit opportunum, et paternitatem dicti monasterii conferat loco, cui fundatores ipsius voluerint applicari, non obstante, si quando aliud a Capitulo generali extiterit ordinatum, et faciat circa dictum negotium, quidquid fuerit faciendum." Že rozkaz tento své následky měl, viděti lze z odpovědi generální kapituly r. 1281 na Otakarovo psaní: „Ad petitionem illustris quondam regis Bohemiae, et nunc ad petitionem reginae et tutoris dictae terrae, quam ob sui reverentiam et honorem multaque genera meritorum tenetur Capitulum generale exaudire, decernit idem Capitulum, quod paternitas loci, qui dicitur Stae Coronae, abbati de Platz de cetero applicetur, non obstante, quod dicta paternitas ante destructionem loci fuerit abbatiae St. Crucis." Otišt. u Wintera, Die Cistercienser atd. str. 858 a 859. O zbořeni kláštera Rudolfovým vojskem r. 1278 vypravuje Cont. Cosmae ad an. 1278. Pertz IX. 193.

[1]) Pertz Legg. II. 412. „Peregrinatio nostra ultramarina, quae cordi nostro plus insidet omnibus aliis factis nostris."

Vyjednávání v této věci vedl bratr Konrad, provincial minoritů v horním Německu, k jehož obvodu také rakouské a českomoravské země náležely.[1]) Od něho záviseli tedy četní minorité, o nichž Otakar věděl, že v Rakousích jsou hlavní oporou nepřátelsky proti němu smýšlejícího arcibiskupa salcburského, tohoto sloupu Rudolfa z Habsburku. Není tedy divu, že Otakar po tolika trpkých zkušenostech podezřivý byl proti cizozemským řeholníkům.

Mezitím byl římský král nabyl času, aby náhledy své o smlouvě od 12. září 1277 v listu k Otakarovi vyjádřil a v něm obzvláště postavení v poslední válce v jeho prospěch povstalých Čechů vyznačil.[2]) Otakar byl té doby v Čechách. Dne 16. října nařídil z Litoměřic, že poddaní probošta vyšehradského v Litomyšli mimo městské hradby bydlící k soudům a daním města potahováni býti nemají,[3]) a 31. října vidíme jej v Poděbradech. Odtud jest dána jeho odpověď na Rudolfovo psaní, kterouž pro velikou její důležitost zde doslovně přivodíme. Po uctivém přístupu píše král Otakar:

„Že by Vítkovici a jiní naši čeští služebníci, kteréž Vy Svými nazýváte, prvním s Vaší Výsostí u přítomnosti knížat u Dunaje učiněným narovnáním do Vašeho míru s sebou pojati byli, nikdy nám známo nebylo. Tento, mezi Vámi a námi zřízený a od knížat stvrzený mír (26. listopadu 1276) ovšem jsme zachovali a míníme ho zachovati po čas života našeho, ačkoliv nám v přemnohých věcech zachován nebyl. Později pak, když jsme biskupa Brunona olomouckého, svobodného pána Smila z Bílkova a mistra Oldřicha písaře, naše věrné, k Vaší Výsosti v příčině míru poslali, nikoliv nám na mysl nepřišlo, že by někteří naši domácí a obzvláště ti, jenž nám přísahou věrnosti zavázáni byli, ba jichž rod žádnou výjimkou z poslušenství předkům našim a nám vyproštěn aneb nějak jinak oddělen býti nemohl, do Vašeho míru či smlouvy pod kteroukoli záminkou narovnání s sebou pojati býti měli; a jsou-li oni to, jichž vyjednáváním, byť i na základě plnomocenství a jiných listů, toto usnešení se stalo, pak překročili meze našich nařízení a jen proti našemu nejhlubšímu přesvědčení toho se odvážili. V pravdě jsme oněm našim domácím, kteří se proti nám pošetile vzepřeli,[4]) z královské shovívavosti a lásky dovolili, aby

[1]) Raynald, Annal. Eccl. ad an. 1278 č. 47 a násl. Edit. Colon. XIV. 292

[2]) Psaní Rudolfovo se sice nezachovalo, ale obsah jeho z Otakarovy odpovědi uhádnouti není těžko.

[3]) Originál ve vyšehrad. kap. archivu. Přepis v česk. národ. museum.

[4]) „Qui se contra nos erexerunt infrunite.“ Döllinger Cod. str. 80.

až do času, kdež by o některé věci mezi Vámi a námi skrze knížata výklad učiněn byl, mezitím z ohledu k Vašemu míru výhod příměří v tichosti a pokoji užívali.[1]) Že při všem tom pravda nám po boku jest, můžete z následujících jasných důkazů poznati:

„Když purkrabí Fridrich z Normberka do Opavy k nám se dostavil, žádali jsme mezi jednotlivými výhodami, o které jsme se u Vaší Výsosti bez zkrácení římské říše ucházeli, o to, jakožto nejdůležitější a nám nejvítanější, aby naši služebníci, neodděleni jsouce od naší říše, nám a našim dědicům zcela zůstaveni byli, s odstraněním pochybnosti nějakého rozdvojení v prospěch kohosi jiného.[2]) Když konečně týž purkrabí s hrabětem z Fürstenberka podruhé k nám přišel do Prahy, byli jsme téhož mínění jako prvé, tak že jsme k narovnání mezi Vámi a námi v přátelské úmluvě všecko dodržeti přísahou se zavázali, ale výslovně především a napřed jsme si vyhradili, aby naši lidé právem naší země nám cele a nerozlučně zůstaveni byli; nicméně jsme slíbili, že ty, kteří se proti nám nějakým nadužíváním provinili, na vždy zase na milost přijmeme a jim všecku přízeň prokazovati budeme, tak že na jich provinění ve vší budoucnosti k Vašim snažným prosbám více zpomínáno býti nemá. Dovoláváme se tedy lásky Vaší Výsosti s celou snažností proseb ještě jednou, abyste všecko právo nad našimi lidmi, kteréž předkové naši měli, nám bez umenšení zachovali, nedbajíce rady našich nepřátel, jenž našemu a našich dědiců postavení mnohonásobně škoditi hledí. Neboť my jsme, jak již nahoře podotknuto, nesvolili, aby tací do Vaší smlouvy míru kýmkoliv s sebou pojati býti měli; jestliže jinak nařízeno jest, vězte, že my, jakož jsme o tom nevěděli, tak jsme také k tomu našeho svolení žádným spůsobem nedali. S pevnou nadějí ve Vaši lásku důvěřujeme, že právní stav našich zemí, jak od našich předků na nás přešel, spíše pozdvihnete než oslabíte, a to tím více, jelikož my úd římské říše jsme, jehož poškozením říše by nikoliv neprospívala, nýbrž jen ujmu trpěla.“ K tomuto důležitému listu připojiv ještě žádost k římskému králi, aby jistému Jindřichovi Prizlinu

[1]) Kopp l. c. str. 229 č. 4 k místu tomu dobře poznamenává: „Otakar gestand also anfänglich nur Aufschub zu; erst später willigte er in gänzliche Vergessenheit des Aufstandsvergehens.“

[2]) „Ut servitores nostri intacti a corpore regni nostri, nobis et nostris heredibus integraliter remanerent, quolibet scismatis ad personam aliam scrupulo relegato.“ Dolliner l. c.

ve při o statek k právu dopomohl, končí Otakar: „Dáno v Poděbradech dne 31. října.“ [1])

List tento obdržel král Rudolf v Haimburku právě dne 11. listopadu 1277, když se mladý král uherský tam byl dostavil a známou již smlouvu na vzdor i obranu spečetil. Přítomni byli mezi jinými biskupové Berchtold bamberský, Petr pasovský, Jan chiemseeský a Bernard sekovský. Rudolf jich dožádal, aby mu zdověřené Vidimus Otakarova listu zhotovili.[2]) Zdá se tedy, že i on mu neobyčejnou důležitost připisoval, jelikož se listiny obyčejně jen tehdy legalisují, když jich nějak právně se užiti má. Ačkoliv listu tomuto v příčině války v následujícím roce rozhodného významu připisovati nesluší, předce pro Rudolfa musil býti nejvýš důležitý, protože požadavky Otakarovy v něm určitě vysloveny byly. Otakar v něm sice nepopírá, že se za úda římské říše považuje, ale za takového, jakými předkové jeho byli, kteří, jsouce v zemi své neodvislí, k povinnostem k říši jen až po jistou míru zavázani byli. Listem tímto takřka zrušeny jsou předešlé smlouvy a obě sporné strany odkázány jsou zpátky na stanovisko, jež zaujímaly před listopadem 1276.[3]) O tom, že proti zemi jeho říšský acht prohlášen byl a následovně přísahy poddaných jeho zrušeny, zmínka se nečiní, a předce mohla právě tato okolnost vzpouře, kteráž nyní zase úplně za zločin proti majestátu považována jest, býti k omluvě. Že v takových okolnostech malá válka zvláště na moravských hranicích proti Rakousům a Uhrám nepřestávala, snadno se domysliti lze, kdyby ani letopisci o tom výslovně nevypravovali.[4]) Zdali asi dlouholetý zprávce říše při pražském dvoře, biskup Bruno, on, jenž v poslední době vždy jen k vyrovnání pracoval, o listu tomto se dozvěděl? Účastenství v jeho sepsání jistě neměl; vždyť právě

---

[1]) Orig. v c. kr. domácím dvorském a státním archivu ve Vídni. Dle něho otišt. v Kopp, Geschichte der eidgenössischen Bünde I. 891. Pak Dolliner, Cod. str. 79 č. 30.

[2]) Uvedený originál ve Vídni jest právě ono Vidimus. Nám se zdá, že list tento nebyl jediný, ale že spíše patří do třídy oněch, o kterých Cont. Cosmae ad an. 1277, Pertz IX. 192 praví: „Mittit ad eum (Rudolfum) literas, magis rixam provocando, quam pacis osculum offerendo.“

[3]) Že i pozdější panovníci čeští jen zřízení Fridrichovo, nikoli pak smlouvy s Rudolfem, za správně platné pokládali, ukazuje se Karla IV. slavným potvrzením oněch r. 1348.

[4]) Cont. Praedicat. Vindob. ad an. 1278 (recte 1277): „Tota hyeme Australes Moraviam, et e converso Boemi Austriam preda et incendio affligentes.“ Pertz IX. 730.

jeho poslední pro krále v Praze dne 6. května podstoupené kroky od něho přímo zapřeny jsou a prohlášeno jest, že mandát od krále sobě svěřený překročil. Tuť ovšem nezbylo v pracích sestárlému knížeti církevnímu — mohl tehdy již 68 let míti — v takových okolnostech nic, než od královského dvora nadobro se vzdáliti do svého obyčejného sídla v Kroměříži. Tam nacházíme ho dne 21. září 1277, an se jakousi záležitostí kláštera velehradského v příčině desátku obírá.[1])

Od té chvíle, jak biskup Bruno vládních záležitostí se stranil, rozvíjí tehdejší kancléř Petr, probošt vyšehradský, jenž úřad kancléřský od r. 1267 zastával, podivuhodnou činnost. Zdali král Rudolf na list od 31. října odpověděl, sice nevíme,[2]) tolik ale jest jisto, že král Otakar od začátku nového roku 1278 svým úmyslem, bývalé své postavení zbraní v ruce zase získati, se netajil; tím více jesť tedy nepochopitelno, jak král Rudolf ještě 20. února 1278 čtyrem říšským městům ve Wetterau psáti mohl, „že se mu dobře vede a podniknutí jeho šťastně se daří.“ Slova tato vyložiti si můžeme jen porovnáním jich se zmínkou letopisce Magna. Když totiž po odjezdu církevních knížat, ve Vídni vůkol římského krále shromážděných, mohučského, salcburského, vircburského, brixenského, bamberského, frisinského a pasovského, jichž radou novou vládu zavésti chtěl, kdosi přinesl zprávu, že se král Otakar strašlivě zbrojí, ukázalo se, že král Rudolf o všem dobře zpraven a tajně již s Uhry, Kumany, Rakušany, Štýřany a Šváby srozuměn jest.[3]) Otakar na začátku roku 1278 svými přípravami se již ani

---

[1]) Cod. dipl. Mor. IV. 205.

[2]) Lambacher uvádí ovšem ve svém Interregnum, přídavek str. 141 č. 85, nevročený list, kterýž co Rudolfovu odpověď na Otakarovo psaní od 31. října poznačuje. Jelikož ale list tento „super odibili negotio perfidiae . . . . . de aemulo“ jedná, jiní již dokázali, že se k Jindřichovi bavorskému vztahuje.

[3]) „Nuntii venientes qui dicerent: Domine, rex Boemorum in multitudine gravi et manu robusta ad debellandam Austriam et universos fines eius venit, ut conterat vos . . . . Sed ille (Rudolfus) sicut sapiens et bellator fortis ad bella doctissimus, hoc omnia praesciverat, et tacite conduxerat Cumanos, Brutenos, Ungaros, regem Ladyzlaum, et universas barbaras nationes, et omnem militiam de Austria, Styria, de Swevia, de Rheno.“ Chron. Magni presbyt. ad an. 1278. Pertz XVII. 533. Mnozí z jmenovaných biskupů byli se již r. 1277 odebrali. V březnu a dubnu 1278 mluví se o Konradovi frisinském a Petrovi pasovském co nepřítomných. Kopp l. c. I. 235.

netajil. Nápadným v tomto ohledu mohl by nevročený otevřený list k vévodám polským býti, kterým sobě jich pomoc v nastávajícím boji proti Rudolfovi pojistiti chtěl, kdybychom pisatele jeho neznali.

V četných dopisech a listinách, kteréž se nám z Otakarovy doby zachovaly, nenacházíme ani jednoho, ve kterém by král z národnosti, buď německé buď slovanské, kořistil. Národnosti on si v politických kombinacích nevšímal; tuť pojednou ona má Polákům býti hlavní pohnutkou, aby se o něho zastali. „Polská knížata že mají pamětlivi toho býti," dí onen pamětihodný list,[1]) „že národ jejich a národ český společným jazykem a společným původem jsou sobě příbuzní. Římský král Rudolf, nepřestávaje na kořisti zemí, že ho nyní i urážkami zasypává a mezi ním a Poláky nesvornost spůsobiti hledí;[2]) že se tedy Otakar sebrati musí, aby úšklebným posměchům a hanebnému utiskování mocně přítrž učinil, k čemuž že jejich nejrychlejší a nejvydatnější pomoci má zapotřebí. Pak mnohými řečnickými obraty kárá útisky, jakými němečtí přistěhovalci Poláky potlačují, a posléze vykládá, že Polsko Němcům zcela podlehnouti musí, jakmile hradba slovanského východu, Čechy, od Němců by byly dobyty.[3]) V podporování Čechů proti králi římskému že tedy knížata polská spatřovati musejí obranu svých vlastních záležitostí, chtějí-li své vlastní zkáze moudře předejíti, pak že také mohou bezpečni býti, že Čechové vítězní také pro Poláky zbraň zdvihnou, kdy a kdekoliv by toho třeba bylo, proti křesťanům i pohanům."

Jako asi před rokem notář krále Rudolfa dotknutím nejcitlivějších stránek maďarského karakteru, vysokomyslnosti, udatnosti

[1]) Dolliner, Cod. str. 93 a dle něho Stenzel, Script. rer. Siles. II. 479 a násl. Dle vnitřních znaků padá list ten do ledna 1278.

[2]) Rudolf vyjednával s Rusy a Poláky prostřednictvím mnicha Henrika de Brenne. Rudolfův list k němu od 21. září 1276. Stenzel, Script. rer. Siles. II. 474 a násl.

[3]) „Sed ad huius quidem nobis impendendum subsidium non solum praefata vos debet inducere ratio, verum etiam causae alterius efficax argumentum, quia si, quod absit, nos contingeret praefati regis oppressione pessundari, insatiabiles Theutonicorum hiatus se liberius expanderent, et manus improbas facilius usque in ipsam provintiam extenderent ipsorum noxii appetitus, sumus enim vobis et terris vestris quasi firmum securae tuicionis praeurbium" etc. Dolliner l. c. 94.

a vděčnosti, uherské velmože získati se snažil,[1]) tak nyní i Otakarův písař, Vlach Jindřich z Isernie, odvolávaje se na národní cit a lásku k samostatnosti u Poláků. Jindřich znal ze zkušenosti polskou povahu, přinesl ze své strannictvím rozervané vlasti jistá uchvacující hesla o pokrevenství a sourodáctví, o tyranství a falešnosti atd. a sepsal list, z něhož sice o řečnické obratnosti notáře souditi, nikoliv ale obratu v Otakarově politice se domýšleti můžeme. Ani přesně slovanská — jak někteří z nahoře položeného listu odvozovati chtějí — ani přesně německá nebyla politika Otakarova; bylať ona pouhá politika výhody, vzájemných interesů, a odtud ten výjev, že po jedné straně Poláky předstíráním nebezpečí národnosti jejich hrozícího sobě získati hleděl, po druhé straně ale k německým knížatům se obracel, u kterých buď ohledy příbuzenské, buď spory s římským králem rozhodovati měly.

Několik listin dokazuje,[2]) že Boleslav vévoda krakovský a sandoměřský v podobnou obrannou a vzdornou službu s Otakarem vešel, jako dříve již vévoda Jindřich vratislavský a markrabí braniborský učinili. Na každý způsob byl Otakar polské pomoci již jist, když zraky své do Němec obrátil a tam především Jindřicha vévodu dolnobavorského navnadil. Čím jasněji se ukazovalo, že římský král na Čechách vybojované země jakožto jádro rodinné moci synům svým přivlastniti zamýšlí, že tedy nabytí Horních Rakous vévodovi Jindřichovi při zasnoubení jeho syna Oty s Rudolfovou dcerou Kateřinou předstírané, prázdným slibem zůstane, jinými slovy: čím více Jindřich poznával, že Bavory od nového panujícího rodu ničeho se nadíti, naopak všeho se obávati mají, tím odhodlaněji vrátil se k předešlému svému spojenci, kteréhož za tažení Rudolfova do Rakous, jak nám povědomo jest,[3]) byl opustil. Jemu tedy nebylo nevhod, že Otakar ztracených zemí novou válkou zase dobyti zamýšlel, a proto nic proti tomu neměl, dopustiti v Bavořích najímání branného lidu pro české služby vojenské a sám činně vystoupiti, což ovšem s peněžitými obětmi, jaké vévoda Jindřich jindy nerad přinášel, spojeno bylo. A tuť asi mnich fürstenfeldský se nemýlí, an vypravuje, že viděl, jak sud sedm věder obsahující a stříbrem všecken naplněný z Čech do Štrubiny — obyčejným vévodským sídlem byl Landshut — poslán

---

[1]) Viz str. 9.

[2]) Voigt Formelbuch, Archiv sv. XXIX. 46 a násl.

[3]) Viz str. 13.

jest, a že vévoda Jindřich za tuto značnou sumu žádné jiné služby neprokázal, než že později Švábům, jenž Rudolfovi na pomoc táhli, tažení skrze Štrubinu bránil, a jim tudy pohodlnější cestu do Rakous zamezil,[1]) a my k tomu ještě dopovídáme, že se mu podařilo, svého bratra Ludvíka, falchrabí na Rýně, k neutralnosti přiměti.

Tak tedy Otakar dvě důležitá knížata německá, na kteréž se Rudolf vždy spoléhal, šťastně od jeho strany odvrátil. Nyní pokusil se o duchovního kurfiršta, kolínského arcibiskupa Sigfrieda, hraběte z Leiningen-Westerburku (1275—1297). Tento byl právě v půtce s hrabětem jülišským Vilémem šťastně bojoval a nejen město, ale i téměř celé hrabství obsadil. Arcibiskup o tom dává zprávu Otakarovi, z čehož na delší důvěrnou známost mezi nimi zavírati lze. Této příležitosti užívaje, přeje mu Otakar štěstí k dobytému vítězství, připomíná pospolnost zájmů velikých i malých knížat naproti zmáhající se moci královské, vyzývá ho, aby ke straně jeho se přidal a také arcibiskupy mohučského a trevírského i jiné své přátely k podobnému kroku pohnul, a prosí, by v této záležitosti jeho poslance, mnicha Mikuláše za zdověřeného pokládal.[2]) Dobře zpravená kronika kolmarská vyzradila další činnost tohoto českého vyslance na Rýn, vypravujíc, že úkolem jeho bylo, duchovní i světské pány porýnských zemí penežitými dary Otakarovým účelům získati.[3]) Podařilo se mu, alespoň neutralnosti oněch knížat církevních dosíci. K rovné neutralnosti přiznal se také nový

[1]) Cont. Lambacen., Vindobon., Claustroneoburgen. et Annal. St. Rudberti Salisb. ad an. 1278. Pertz IX. 709, 745 a 802. Chron. de gestis principum monachi Fürstenfelden. ad an. 1278, Böhmer, Fontes I. 6, vypravuje o uplacení vévody Jindřicha a mnohých jiných duchovních i světských knížat, jakožto o věci dokázané; jenom Chron. Magni presbyteri ad h. a. Pertz XVII. 533 přidává: „ut creditur.“ Nevročenou smlouvu mezi Jindřichem a Otakarem ve Voigt Formelbuch, Archiv XXIX. 75 č. 62 (viz Lorenz, Deutsche Geschichte II. 213) do roku 1278 klásti již z té příčiny myslíme že nesluší, protože smluvená pomoc tam výslovně jakožto proti Uhrům určená se uvádí a protože ke spojení vojsk o sv. Janě město Kremže, tedy půda nepřátelská, se určuje, kdežto my s jistotou víme, že k válce r. 1278 vojsko u Brna se shromáždilo.

[2]) Dolliner, Cod. str. 85 č. 33. Lorenz, Deutsche Geschichte, chce tento nevročený list klásti po 16. březnu 1278. Důvod jeho — smrt hraběte Viléma z Jülichu — zdá se býti pravý.

[3]) Misit (Otakarus) et promisit etiam dominis episcopis, comitibus, baronibus prope Rhenum constitutis, ut in adiutorium regis Rudolfi minime pervenirent, vel ipsum pro suis viribus impugnarent.“ Chron. Colmar. ad an. 1278. Pertz XVII. 249.

biskup řezenský, nástupce římským králům zcela oddaného Lva. Když pak arcibiskup Werner mohučský bez ohledu na říšskou vládu mezi městy a knížaty rozsáhlé své diecese spolky k zachovávání zemského míru tvořiti počal, mohl král Rudolf již jen pramálo se na duchovní knížata v západním Německu spoléhati; jakž ale na světská? Že Ota IV., markrabí braniborský, věrně při Otakaru stál, o tom pochybnosti býti nemůže. Sloužilť již od r. 1276 nezvratně zájmům jeho. On získal Otakarovi také příbuzné své, markrabí Jana a Albrechta, tak že se celý braniborský rod proti Rudolfovi zdvihl.[1]) Totéž platí také o markrabích Dětřichovi a Fridrichovi z Míšně a o lanthrabí Albrechtovi z Durynk, tak že se němečtí letopisci nemýlí, vypravujíce, že v Otakarově vojsku v rozhodné hodině Poláci, Pomořané, Sasi i Míšňané byli.[2])

Král Otakar na tom ještě nepřestal. I v ztracených zemích rakouských, ano i docela na blízku krále římského, získal sobě spojence. Půda byla tam velmi dobře připravena. Rudolf, z domova jsa chudý, musil, aby novou vládu do pohybu přivedl, veliké daně vypsati, které zvláště majetnému duchovenstvu, až potud svobodám uvyklému, obtížnými se zdály,[3]) a známo jest, že noví panovníci ničím tak rychle příchylnosti svých poddaných se nezbavují, jako vypisováním zvýšených daní. Nový panovník musí vůbec citů a náhledů svých poddaných šetřiti, chce-li u nich obliby dojíti. A právě toho u nové vlády nebylo, tak že král Otakar vším právem nespokojenost s sebou do počtu bráti mohl. Tuť pak byla Vídeň v popředí. Tam měl pro sebe mocnou stranu, kteráž na panu Paltramovi — bylť to tentýž, jenž před nedávnem po několik neděl město proti římskému králi tak statečně bránil, — jeho bratru a šesti synech sice velmi odhodlaného, ale ne dosti opatrného vůdce měla.[4]) Odhodlaně jednal Paltram, přivolav uherského hraběte,

[1]) Voigt, Formelbuch. Archiv XXIX. 48 a násl.

[2]) Hermanni Altahen. Annal. ad an. 1278. Pertz XVII. 410. Cont. Claustroneob. sexta ad an. 1278. Pertz IX. 745.

[3]) Cont. Zwettlensis tertia. Historia annorum. Cont. Claustroneob. quarta ad an. 1277. Pertz IX. 657, 653 a 648.

[4]) Paltramových šest synů výslovně jest jmenováno v Rudolfově listině ve Vídni dne 27. června 1278 dané: „Et quia Paltramum et filios suos, videlicet Paltramum, Petrum, Pilgrinum, Henricum, Eberhardum, Janslinum et Marquardum fratrem senioris Paltrami laesae Majestatis .... condemnatos ... censuimus.“ Lambacher, Interregnum, přídavek 165. O listině samé viz: Lorenz, „Die beiden Wiener Stadtrechts-Privilegien Rudolf's I.“ Sitzungsberichte der kais. Akad. sv. 46, str. 72 a násl.

Jana Kyseckého, k vpádu do země, neopatrně, daje se od Rudolfa postihnouti. Jenom kvapným útěkem ušli on i syn jeho Pilgram smrti na popravišti.[1]) Leč nedůvěřivost římského krále byla tím zbuzena a podezření nevěry obrátilo se také proti jiným měšťanům; Otakar ale zmeškal z těchto okolností kořistiti. Kdyby se Paltramovi bylo podařilo, Vídeň rázem v pravou chvíli z moci Rudolfovy vybaviti, byly by také Rakousy domu habsburskému jistě ztraceny bývaly.

Jako měšťané ve Vídni pod Paltramem, tak strojila i rakouská šlechta pikle pod vedením tehdejšího maršálka rakouského, Jindřicha mladšího z Kunrinku.[2]) Víme o něm, že měl Otakarovu dceru Anežku za manželku. Hrad Vitoraz spolu s městem a okolím patřil jemu a v úřadě ponechán jest, protože se Rudolf na jeho slovo spoléhal. Máme pamětihodný list tchána jeho, v kterémž ho napomíná, aby ne sice před časem, předce ale v pravou chvíli přihotoven byl.[3]) Také tyto pletichy zároveň snad se spiknutím Paltramovým objeveny, Jindřich co velezrádce odsouzen a statky jeho zabaveny jsou.[4]) Achtován jsa uprchl; osud ten sdílel i otec jeho. Události tyto spadají asi do času od dubna do června.[5]) Tenkráte tedy Rudolf o Otakarových zámyslech pochybovati již nemohl, a proto soudíme, že tu již, snad v květnu, Uhři ku pomoci voláni jsou.[6]) Napřed měli oba králové někde na hranicích k poradě se sejíti a rychle na tom, čeho by třeba bylo, se usnesti;[7]) neboť již

---

[1]) Annal. Sti Rudberti Salisb. ad an. 1278. Pertz IX. 802. Lambacher, Interregnum str. 211. Jan či Ivan Kysecký byl syn Jindřicha, kterýž se v Otakarových dějinách častěji objevuje. Hrabata z Kyseku (Köszök) zdá se dle Lichnowského že drželi větší část šoproňské a železné stolice. Onen Ivan zjednal si co loupežný rytíř v uherských dějinách jméno. Szalay, Geschichte Ungarn's II. 121.

[2]) „In Austria Hainricus de Chuonringen, marschalcus Austriae, et Paltramus, civis Viennensis a Romani regis devotione recedunt multosque nituntur corrumpere." Annal. Sti Rudberti Salisb. Pertz IX. 802.

[3]) Dolliner, Cod. str. 90.

[4]) Bodmann, Cod. epist. str. 74.

[5]) O času zde udaném viz Lorenz, Deutsche Geschichte II. 223, pozn. 1.

[6]) Bodmann, Cod. epist. str. 68.

[7]) „Exsurgat igitur princeps praepotens, si acta voluerit vindicare priora, et aliquam perfidiam hostis perfidi ad memoriam revocet; nec moretur, sed postpositis negotiis quibuslibet, quantumcumque arduis, ad metas terrarum nostrarum veniat indilatè; illuc enim vobis procul omni dubio occurremus ordinaturi et tractaturi vobiscum, quomodo et qualiter contra

se byla roznesla zpráva, že Otakar několik tisíc Kumanův získal, kteří se pak také spolu s mnohými Rakušany v bitvě skutečně zúčastnili.[1]) A v pravdě byl pro Rudolfa již svrchovaný čas, aby si vydatnou pomoc s uherské strany pojistil, neboť na vlastní síly málo se mohl spoléhati. Letopisy salcburské líčí tyto síly velmi smutnými barvami. Vypravují, že vzdor královskému vypsaní od Rýna a z Frank jen biskup basilejský a purkrabí Fridrich normberský — a to jen na zacházkách — několik set mužů do pole poslali. Samo vojsko rakouské a štýrské bylo prý nepatrné, proto že i tam mnozí v moři zrady utonuli. Ba vlastní příbuzní po skrovnu jen se dostavili.[2]) Ze Štýřanů víme, že Fridrich ptujský, Ota z Lichtenšteina a Cholo ze Seldenhofen 1000 oděnců a hrabě Jindřich z Pfannberka 100 ze svých vasalů a služebného lidu vybraných bojovníků do boje vedli, a že ze Vnitrorakouska arcibiskup Fridrich salcburský, hrabě Menhart tyrolský, Fridrich a Albrecht hrabata z Ortenburka, každý se 300 a Oldřich hrabě z Henneberka se 200 muži přišli.[3]) Mnoho-li obecná hotovost ve vévodstvích obnášela, nevíme. Na každý způsob musil Rudolf, nechtěl-li zcela nepřichystán překvapen býti, nyní napnutím všech sil se zbrojiti, a kdo mu v tom jakýmkoli prostředkem nápomocen byl, musil mu vděk býti. Jedním slovem: Otakar byl nejpříhodnější chvíli k začetí války vyvolil. Rudolf byl skoro isolován a jeho přípravy válečné byly, jelikož vypuknutí války teprvé v září očekával,[4]) sotva začaty, když český král, nedbaje na arcibiskupa salcburského, jenž mocí bully, dle které Rudolfovi odpůrci do klatby dáni býti měli, církevní klatbu nad ním vyřknul,[5]) válku vpádem do Dolních

dictum regem Bohemiae in praefato negotio procedere debeamus." Bodmann, Cod. str. 40 č. 38.

[1]) Chron. Colmar. ad an. 1278. Pertz XVII. 250.

[2]) Annal. Sti Rudberti Salisb. ad an. 1278. Pertz IX. 802 a násl. Cont. Lambacensis dí: „Nobiles Austriae et Stiriae universos partemque modicam Suevorum." Pertz IX. 561.

[3]) Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark č. 413.

[4]) „Si circa festum Beatae Mariae non veneritis", tak psal Rudolf synu svému Albrechtovi a rozličným biskupům „poterit mihi in maximum cedere detrimentum." Chron. Colmar. Pertz IX. 249.

[5]) Že král Otakar přese Koppův odpor (l. c. 271 č. 11) v klatbě zemřel, o tom pochybnosti není. Souvěcí letopisci, n. př. Chron. Colmar., Magni presbyteri, Pertz XVII. 534, praví to jasně, udávajíce, že Otakarova mrtvola po léta nepohřbena zůstala. Annal. Sti Rudberti Salisb., jenž velmi dobře zpraveny jsou, litují tento osud a pokládají jej za příliš krutý. Pertz IX. 805.

Rakous a s nejpevnější nadějí šťastného výsledku začal — a předce byla osudná bitva na Moravském poli následkem tohoto válečného tažení. Jak to možno bylo, to dějiny Otakara II. dále vysvětlují.

Pomůcky k domácí historii kulturní.

Podává *Ant. Rybička.*

Zajisté s nemalým potěšením jeden každý to pozoruje, že se v době nynější s nevšední pilností a soudností prohlíží k pragmatickému spisování politické historie našich vlastí české a moravské. Avšak nicméně jest nyní také na nejvýše žádoucno, abychom vedle důkladného a nestranného vypsání vnějších dějů politických měli tolikéž podobné vylíčení vnitřního života předků našich čili historii kulturní, která by se vztahovala ke všem spůsobům našeho bývalého života vnitřního. Žádati jest tedy, aby se nám dostalo brzo také obšírného a důkladného vypsání domácích spůsobů a řádů náboženských, milosrdných, právních, literárních, obchodních, živnostenských a hospodářských, vůbec všeho toho, co se vztahuje k někdejšímu domácímu životu veřejnému i soukromému.

Jakož pak práce tato, má-li zadost učiniti účelu svému, vyhledává nevšední pilnosti a hojných materialií; těchto však až podnes není v té míře před rukama, jakož toho jest žádati; vzchází především potřeba, abychom materialie takové co nejpilněji sbírali, je soudně pořádali a pokud možno u veřejnost podávali.

Hledíc k věcem náboženským, právnickým a literárním, tuť ovšem pracováno na poli tom jak v Čechách tak i na Moravě již po delší čas s nemalou bedlivostí, jakož k tomu ukazují sbírky a sepsání našich Palackých, Jungmanů, Šafaříků, Vocelů, Erbenů, Šemberů, Jirečků, Tomků, Dudíků, Emlerů, Chytilů, Brandlů a j. v. Avšak co jiných stránek našeho života socialního, totiž: obchodu, řemesel, hospodářství a t. p. se týče, tuť v příčině této až dosavade málo jenom bylo sbíráno a u veřejnost podáváno,[1]) ačkoliv

---

[1]) Co v příčině té až dosavade u veřejnost podáno bylo v Časopisu Česk. Museum a Matice Mor., v Památkách arch., v Lumíru, v Světozoru,

nelze pochybovati, že důkladná známost spůsobů těchto k všestranné historii kulturní taktéž jest důležitá a nevyhnutedlná, jako vylíčení bývalých poměrů náboženských a právních. V příčině této vidí se nám zvláště důležitými býti: Řády policejní, artikule cechovní, seznamy celní a berničné, urbáře a knihy desátkové a úroční, narovnání o meze, pastvy a grunty, výsady a osvobození řemesel, obchodu a hospodářství venkovského se týkající, a všeliká jiná živnostnická opatření a vysazení.

I nelze také pochybovati, že se v archivech zemských, městských a panských a listinných sbírkách musejí zemských i osob soukromých v Čechách i na Moravě až podnes chovají důležitá a zajímavá vypsání k věcem výše vyčteným se vztahující, kteráž, kdyby byla u veřejnost podána, platných by poskytovala pomůcek k domácí historii kulturní. Pročež vyzýváme také řádky těmito vážené krajany své, kteří podobné materialie mají při ruce, aneb kterým jsou ony přístupny, aby neváhali k účelu nadepsanému sdělovati je s obecenstvem naším.

Abychom pak sami také v příčině této něčím pomohli a přičinili a tolikéž příkladem svým jiné pány vlastence k tomu přiměli, aby i oni věci této sobě povšimnuli, podáváme tuto dvé takových sepsání do rukou vzácných čtenářů časopisu tohoto, nadějíce se, že jimi neopovrhnou, alebrž je za jakous takous pomůcku k účelu výše přivedenému pokládati budou.

I. Narovnání mezi Adamem Václavem, knížetem těšinským a hlohovským a držitelem panství strumeňského a skočovského se strany jedné a Mojžíšem pánem z Sunneku na Budětíně (na Slovensku) se strany druhé o meze a pastvy na Brandýsu (v Těšínsku) dne 25. Julii r. 1616 učiněné.

Na začátku století XVII. vzešla mezi poddanými panství skočovského v Těšínsku a poddanými panství budětinského na Slovensku nemalá nedorozumění o společné pastvy na řece Kisuce a Čadcke a zakládání nových saláší v horách tamních. Kyselosti a nedorozumění tato obnovovala se téměř každého roku a přecházela zvláště na jaře, když poddaní tito (Valaši) dobytek svůj

v Schriften der mähr. hist. stat. Sektion a j. činí jakoby jenom skrovný počátek materialií podobných, jichž všestranného rozhojnění velice jsme žádostivi.

na hory vyháněli, nezřídka v krvavé šrůtky a bitky. Jakož pak rozmíšky tyto oběma stranám, i jich vrchnostem, byly k nemalé újmě a škodě, vznesly tyto celou záležitost spornou na ubrmany čili smírce k tomu zvolené, aby všeliká nedorozumění srovnali a mezi vrchnostmi i poddanými dobré sousedství a pokoj stálý zjednali. Prostředníci tito sešedše se na tvrzi Brandýsu (v Těšínsku), přivedli také takovéto narovnání k místu a konci, o němž pak pro trvalou jeho pamět a zdržení zdělán jest tolikéž zvláštní list, v němž obě vrchnosti — Adam Václav kníže těšinský a Mojžíš svob. pán z Sunneku na Budětíně — se podepsaly a pečeti své k němu přivěsiti daly.

List nadepsaný klademe tuto dle celého a původního znění jeho, pokládajíce jej za důležitou pomůcku k poznání tehdějších poměrů sociálních (agrárních) a spůsobů kancelářských a jmenovitě té okolnosti, že času toho v celém knížetství těšinském i v příležícím Slovensku toliko jazyk český — jak se ho nyní ještě v Čechách a na Moravě užívá — byl řečí společenskou a diplomatickou, a že všeliké tvrzení, že by se již tehdáž aneb později v příčině té bylo tam užívalo jakés zvláštní slovenštiny, jest liché a nepodstatné.

Ve jmeno Boha Otce i Syna i Ducha Svatého, Trojice svaté a nerozdílné Amen.

Léta Páně tisícího šestistého šestnáctého v pondělí den svatého Jakuba apoštola, jenž jest dvacátého pátého dne měsíce Julii, stala se smlouva a porovnání přátelské, dobrovolné, v ničem neporušitedlné mezi vysoce osvíceným knížetem a pánem panem Adamem Václavem z Boží milosti v Slezích knížetem těšinským a Velkého Hlohova a Jeho Milosti římského císaře uherského a českého krále radou a nařízeným vojenským najvyšším [1]) z strany jedné a vysoce urozeným a mnoho možným pánem panem Mojžíšem Sunnekem svobodným pánem na Budětíně z strany druhé a to takové:

Tak jako jest při Jeho knížecí Milosti dotvrzený pan Mojžíš Sunnek skrze některé lidi udán byl, že by Jeho Kn. Mti nepřítelem býti měl,

[1]) Adam Václav, kníže těšinský a hlohovský, seděl na Těšíně od r. 1579 až do r. 1617; byv vychován a vzdělán na dvoře císařském, byl horlivým katolíkem a stíhal co nejkrutěji evangelíky v knížetství svém, a jakož větší část šlechty, měst a poddaných v Těšínsku tehdáž se přiznávala k víře evangelické, nepožíval veliké důvěry a lásky v zemi, anobrž byl osobou nemálo nenáviděnou.

čemuž všemu jmenovaný pan Mojžíš Sunnek dostatečně odepřel a tím se zakázal, že netoliko aby tím vinen a nepřítelem Jeho Kn. Mti býti měl, ale v čem by Jeho Kn. Mti sloužiti mohl, že každého času rád učiní. A protož smýšlejíc Jeho Kn. Mt o nadepsaným panu Mojžíši z Sunneku jakžto poctivým, dobře zachovalým pánu všecko dobré, vědouc také o osobě své knížecí, že Jeho Kn. Mt jemu k tomu příčiny dáti neráčil, jemu v tom víru dáti ráčí. A tak se to vypsané nedorozumění mezi výš jmenovanými Jich Mti oběma stranami skrze tuto smlouvu mocně moří, kasiruje a v nic obrací, tak že mezi Jich Mtmi nezpomínajíc těch věcí na budoucí časy, láska a dobré sousedství zachováno býti má.

Co se druhého artikule, totiž hranic mezi grunty Jeho Kn. Mti a jeho nahoře dotčeného pana Mojžíše Sunneka dotýče, poněvadž Jeho Kn. Mt jiného úmyslu býti neráčí, než se všemi pány Uhry dobré přátelství, dobré pokojné sousedství zachovati, z těch příčin Jeho Kn. Mt ne z povinnosti, ale pro zachování, jak výš dotčeno, dobrého přátelství a sousedství, aby poddaní nahoře psaného pana Mojžíše Sunneka přes řeky Kisuci a Čadci[1]) od strany statků svých, co by přes dotčené řeky za půl dne zapásti i zase vyhnati mohli, však nevháněje dáleji v grunty Jeho Kn. Mti, o které prvé nic činiti nebylo a není, dobytky valaské svobodně bez překážky poddaných Jeho Kn. Mti a poddaní Jeho Kn. Mti z druhé strany též do gruntův Jeho Kn. Mti, o které nic činiti není, také tím způsobem, co by za půl dne zapásti i zase vyhnati mohli, též bez překážky a činění škody od strany i poddaných její pásti moc měli a mohli, však salášův nových jedna i druhá strana v těch místech dělati nemají, než na starých přestávati mají, povoliti ráčil, a to až do dalšího (pokudž by strany toho žádostivy byly) rozeznání. A co se koli v tom času z jedné nebo druhé strany škod i protivenství činilo neb podstoupilo, i tudíž ta všecka nevole a nedorozumění mezi Jich Mti oběma stranami se touto smlouvou zdvihá, moří a v nic obrací. Také se Jich Mti obě strany uvoliti ráčili, při poddaných z obou stran to dostatečně nařiditi, aby spolu v lásce, v dobrém přátelství a v dobrém sousedství (žádných škod ani překážek sobě nečiníc) bydleli a spolu se pěkně srovnávali. Však toto narovnání mezi Jich Mti oběma stranami nemá býti Jich Mti císařóm a králóm uherským a českým, království uherskému a knížetstvím slezským i hranicím dotčených zemí, též reputaci Jeho Kn. Mti výš dotčeného Jeho Mti knížete Adama Václava

---

[1]) Kisice (Kisuca) a Čadce (Čadecka), dvě malé říčky na hranicích těšinských a uherských.

těšinského a pana Mojžíše Sunneka nemá býti k žádné škodě ani k žádnému ublížení. Kteroužto smlouvou Jich Mti obě strany ráčily se sobě zakázati a cele a neporušitedlně zdržeti ve všem věrně a bezelstně.

Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu napřed Jeho Kn. Mt, tudíž Jeho Mt pán Mojžíš Sunnek k těmto smlouvám pečeť svou s vědomostí a volí svou přidávati poručiti ráčili.

A při tom jsou byli z strany Jeho Kn. Mti urozený pán Krištof Tikovský z Vojslavic a na Grebšicách, arendář panství Jeho Mti skočovského a stromenského, urozený a statečný pán Kašpar Starší Rucký z Rudy a na Kozobendci, maršálek zemský knížetství těšinského, Václav Starší Pelhřím z Třankovic na svobodném dvoře na Bobrku, sudí zemský knížetství těšinského a místodržící úřadu hejtmanského na Těšíně, Václav Rucký z Rudče, kancléř zemský knížetství těšinského, Adam Rodovský z Hustiřan a na Horním Zukově, Krištof Groděcký z Brodův a na Grodci, Michal Matrašovský z Dolních Matyašovic v Těšíně.

A z strany Jeho Mti pana Mojžíše Sunneka urozený pán pan Kašpar Sunnek, svobodný pán na Budčtíně, urozený a statečný pán Štefan Maršovsky z Maršovic, Jan Permagi, hrabě zlatého rytířstva paláce lateránského.

Stalo se léta a dne ut supra na Brandýsu.

A. V. kníže m/p. Mojžíš Sunnek m/p.

(Od původního sepsání jsou obě pečeti utrženy.)

II. Artikulové vinohradští městečku Dolních Kounic (v Brněnsku) někdy vysazení.

Živnost vinařská požívala v století XV.—XVII. v Čechách i na Moravě zvláštních výsad a nadání, k nimž mimo jiné náležela i ta, že všeliké vinohrady vyjmuty byly z obyčejné jurisdikce panské i městské a podřízeny byly co se týče práva civilního i trestního zvláštním „úřadům horenským,“ „úřadům hor viničných,“ „úřadům perkmistrovským.“ V čele úřadů takových — jichž tu, kde bylo mnoho a rozsáhlých vinohradů, bývalo i několik vedle sebe — stál zvláštní sudí (horný, starší hor viničných, perkmistr), jenž měl radě a správě přidané sobě osoby přísežné, z držitelů tamních hor viničných (horníků) zvolené. Úřad tento (radda horská, radda perkmistrovská, starší hor viničných) měl jurisdikci soudní, knihovní, policejní a trestní nad horami a věcmi k nim příslušejícími; choval u sebe registra horská čili knihy vinohradské (libri vinctarum), do nichž se vpisovaly trhy a všeliké

zápisy gruntů a věcí vinohradských se týkající; vykonával nálezy ortele, přípovědi a exekuce k vinicím jemu podřízeným se vztahující o provozoval policii i moc trestní na gruntech vinohradských.

Při všem tom říditi se bylo úřadu tomu zvláštními zákony čili artikuli (řády horenskými, řády hor viničných), kteréž horám každého ochozu (chotaru) bývaly zvláště vydány a vysazeny, a to buď od J. Mil. Král. nebo pána a vrchnosti gruntů těch. Takovýto řád horní měl — hledíc k horám viničným — takovou platnost a váhu, kterouž měla práva městská a zřízení zemská, hledíc ke gruntům městským a zbožím pozemským, pročež sluší je také pokládati za nemalou pomůcku k oznámení se s tehdejším zákonodárstvím agrárním a jmenovitě celou živností vinařskou.

Tuto podáváme u veřejnost starobylý řád, jímžto se řídily hory viničné, k městečku Dolním Kounicím v Brněnsku příslušející, kterýžto řád pochází již z těch časů, když zboží to náleželo tamnímu klášteru panenskému, a býval napotom od králů českých a markrabí moravských, počínajíc od Vladislava II. až do Maximiliana II. schvalován a obnovován. — Když se pak v druhé polovici století XVI. dostalo zboží to v zapisné držení pánů ze Zástřizl, drželi i oni ruku nad řádem tím, anobrž Hynek a Jan bratří ze Zástřizl rozšířili a obnovili jej nemálo listem, daným v úterý den sv. Havla r. 1576 k dobrému a počestnému držitelů vinohradních. A tyto obnovené, napravené a rozhojněné artikule kounických práv a svobod vinohradních sdělujeme zde s čtenáři našimi v úplném jich znění, kromě dobropisu ničehož v nich nezměnivše.

Tuto se vypisují artikulové práv a svobod vinohradních, kteréž přislušejí k městečku Kounicím, kterýchžto práv a svobod od starodávna obyvatelé městečka Dolních Kounic i jiní lidé k témuž právu horenskému příslušející užívali a až posud užívají.

Item. Již psaní měšťané (městečka Dolních Kounic) nejprvé toto za právo mají: Kdožkoli v těch horách vinohrad má, ten každý může a moc má, jej odkázati neb poručiti komuž se jemu zdá a líbí, a v to pán jejich ani žádný jiný sáhati ani které překážky v tom činiti nemá, poněvadž jich právo tak jest.

Item. Kdyžby hory o vinobraní vyvolány byly, tehdy každý perkmistr oúředníkům páně o tom má oznámiti, tak aby vyhlášeno bylo, jeden každý, což platu z vinohradu svého, jakž napřed v právích měst-

ských v jednom artikuli o tom doloženo jest, povinovat jest, aby spravil. A kdožby koli toho neučinil, plat pánu nespravě, víno v hrozních sebral a preč odvezl, zvláště pak proti pořádku a starodavnému nařízení do hor vinohradních (krom těch, kteří by freyunky na vinohrady své měli) se vydal; ten každý jest, buď přespolní i domácí, ve vinu pánu a držiteli statku kounického a městečku, hornímu a horníkům upadl a tu vina stojí při pánu, horním a hornících městečka toho Dolních Kounic.

Item. Toto taky za právo mají, když se hory otevrou, tehdy mají dáti volati, aby žádný z cizích i jiných hor do jejich městečka Kounic mestu neb vína voziti nedal ani kupovati, a kdožby to přes to učinil a cizí mest neb víno do téhož městečka přivezl neb koupil a je dolů složil; tehdy horný, horníci, rychtář a konšelé mají je vzíti a pod preméř stáhnouti dáti a potom jmenovaní horný, horníci, rychtář a konšelé mají ten mest neb to víno obrátiti a naložiti na most, nebo do špitálu chudým, neb k kostelu aneb na jiný užitek, tu kdež se jim dobře zdáti a líbiti bude.[1])

Item. Kdyžby se přihodilo, že by jeden druhému v jeho mezích důl neb dva udělal, to má opraviti i udělal-li by třetí a perkmistr to s horníky ohledal; tehdy ten jistý po každé stezce, jakž hora osáhne, upadl jest v vinu sumy sedmdesáte peněz.

Item. Kdyžby jeden soused druhému sousedu kořen vinný skrze mezi podtáhl sobě k užitku a druhému sousedu ke škodě, ten jistý hrdlo jest propadl.

Item. Kterýžby dobrý člověk v těch horách kounických vinohrad měl a byl dlužen, tehdy takový jest svoboden svůj vinohrad před svým dlužníkem dělati i jednu míli zdál odtud seděti, byl-li by pak zastižen a popaden v krčmě a propil více než za jeden peníz, tehdy má naň právo ten, komuž jest dlužen, a kdyby měl kdo jaké nepřátelství s kým, ten má také takovou svobodu.

Item. Kdožby v těch horách kounických za vinohrad dlužen byl a ten, čížby vinohrad byl, přišel k perkmistru a horníkům a prosadil vinohrad svůj dobrovolně tomu, komužby on dlužen byl, to má právo a moc, a jiné připovědky a urtele proti tomu jsou nic.

Item. Kdožby od svého vinohradu ušel neb utekl pro kvalt neb pro chudobu a vinohradu nezastavil před perkmistrem, tehdy můž

---

[1]) T. j. na opravu mostu přes Jíhlavku vedoucího, při čemž připomínáme, že tak jako v Kounicích i v jiných místech českých a moravských stržené sumy za podobné nápoje a jiné věci pobrané obracovaly se na správu cest, mostů a t. p. aneb dávaly se věci ty do škol, špitálů, vězení a j.

ten vinohrad poručiti aneb prodati komuž chce i také peníze své svobodně jednu míli odtud odnésti.

Item. Kdyžby jeden přišel k perkmistru a dal litkup na vinohrad, a srovnali neb umluvili se spolem bez vůle perkmistra a ten jistý nedal litkupu před perkmistrem, ten jest šest groší bílých perkmistru v vinu upadl.

Item. Když jeden druhému vinohrad poručí, ten má hned perkmistru oznámiti to poručenství v čtyrmecitma dnech; neučinil-li by toho, tehdy jest v páně vinu upadl a ta vina při pánu stojí.

Item. Kdyby jeden druhému bez jeho vůle revy v vinohradě jeho vzal a to k žalobě a průvodu přišlo, ten jistý propadl jest pět groší bílých k perkmistru.

Item. Kdyžby kdo neb perkmistr koně nebo krávu v vinohradě zastihl, číž ten kůň neb kráva byla, ten má tomu, číž ten vinohrad jest, tu škodu napraviti a po každém rohu pět groší bílých viny propadnouti, z toho perkmistru pět groší bílých a pánu ostatek.

Item. Kdyžby jeden druhému štěp v vinohradě ukradl, ten jest hrdlo propadl na milost.

Item. Kdožby komu v vinohradě oblouky vykradl, toho mají z hor vyděliti.

Item. Kdožby kořen z gruntu vytáhl, ten jest hrdlo propadl na milost.

Item. Kdožby skrz dělané vinohrady na šíř šel a zastižen byl, ten jest pět groší bílých perkmistru v vinu upadl po každém vinohradě.

Item. Kdyžby kopáři na mezi seděli a jedli a sousedu druhému v vinohradu jeho škodu udělali, kdožby koliv byl a to udělal, ten má svému sousedu škodu napraviti a perkmistru viny pět groší bílých dáti.

Item. Dělníci, když dílo v vinohradě přijmou a nedělají řádně, kdožby ten byl, ten jest pět groší bílých v vinu perkmistru propadl, kdyžby jej v tom koli zastihl.

Item. Přišla-li by jaká žaloba před perkmistra, kteráž ku právu horenskému přísluší, tu věc sám nemá jednati, žádných rozsudků činiti, než má přísežné horníky, aneb kdož užívá týchž hor kounických jako své, vinohrady tu maje, totiž i perknopy vzíti k tomu, právo horenské podle náležitosti a jejich starodávních pořádků a zvyklostí jimi osaditi, spravedlivé ortele, rozsudky, výpovědi mezi stranami činiti a vykonávati, za čež strany, kdož tu činiti mají, povinny jsou na vypovědích jejich přestati a jinam k jinému právu se neutíkati.

Item. Kdožby koliv škodu v vinohradech učinil, sáhna tam rukou, jestli že by v tom zastižen byl, tehdy jest ruku propadl, pakli by byl s celým životem zastižen, tehdy hrdlo propadl.

Item. Když jeden druhému v těch horách vinohrad prodá a nevzdá jej v čtrnácti dnech před perkmistrem aneb třetí den po tom, ten jest viny perkmistru pět groší bílých propadl.

Item. Kdyžby pán jejich právo horské volati a knihy čísti dal, kdožby při tom nebyl, jenžto by v těch horách kounických vinohrad svůj měl, ten perkmistru pět groší bílých viny propadl, a kdožby činiti měl neb neměl, proto předce při tom osobně býti má, pod vinou, kteráž již psána jest, a když to mine a konec vezme, tehdy můž každý jíti, kde kdo chce.

Item. Jestliže jednomu sousedu od druhého souseda v horách buď dotýkajíce se škod i jináče co vystává, má k němu o to mluviti, aby mu to opatřil a s ním urovnal. Neučinil-li by toho, má vznésti na purkmistra v jeho přítomnosti; což nalezeno bude, při tom zůstaň, a žaloval-li by zase pak perkmistru a sousedu svému věděti neb jeho obeslati nedal, ten jest vinovat perkmistru pět groší bílých.

Item. Když vinohrad neřezaný třetí den po sv. Jiří stojí, ten jest vinohrad pánu propadl.

Item. Kdož jaké právo míti chce v těch horách kounických a zboží své neb spravedlnost jakou na vinohradě má, ten se má každý rok jedním penízem přiznati; neučinil-li by toho, tehdy takový každý takovou spravedlnost svou jest zamlčel a od toho zboží svého vydělen.

Item. Jeden soused druhému k treydování vinohradův má čtrnácte dní před svatým Jiřím a čtrnácte po tom, a kdožby toho neučinil, ten jest perkmistru beze vší milosti a výmluvy pět groší bílých viny propadl.

Item. Také má se to za právo: Od toho dne sv. Kunhuty až do vinobraní každý pátek víno v hroznech na stůl pánu svému horný buď nynější i budoucí z vinohradů těch, z kterýchž plat peněžitý se nespravuje, mají dávati a na zámek kounický donášeti.

Item. Kdokoli by vinohrad svůj v horách kounických komu koli prodal, tehdy každý horný buď nynější i budoucí, mají to tak opatřiti, aby ten každý, kdož vinohrad koupil, za placení vinohradu toho i za díla jeho rukojměmi hodnými zaručil, a to do knih horenských, tu kdež se takoví trhové vykonávají, vpisovati poroučel a to proto, aby na platech stálých peněžitých, kteréž se z vinohradův v horách kounických dávají, nic nescházelo.

(Z přepisu v sbírce Zlobického.)

O spiritualismu.*)

Příspěvek k historii vzdělanosti věku našeho.

Píše *Dr. Fr. Hošek.*

I.

Jakkoli doba naše především zbožňuje osvětu a volnost, přece a to na mnoze beze vší rozvahy skloňuje šíji svou pode jho materialismu. Ovšem dlužno připustiti, že přírodověda v lůně svém chová mnohé vnady mocné a uchvacující, které tím snáze dojímaly, čím více se člověčenstvo bylo odvrátilo od všeho nadsmyslného, a tudíž i od filosofie a theologie, a čím štědřeji jako z nevyčerpatelného rohu hojnosti přírodověda podávala netušené pokroky a podivuhodné výhody v oboru techniky, národního hospodářství, obchodu, světové vzájemnosti a společenského pohodlí. A to dalo podnět k domněnce, mnohým až k nepochybné zásadě, že ona to jest a bude, která vykouzlí nevídanou dosud blaženost, pravý a dokonalý ráj.

Než nelze ani pochybovati, že lidská blaženost byla každého času v podstatě své tatáž, a že doba naše ráje onoho nikterak nemá, dosvědčuje zračitě bolestné rozechvění, kteréž útroby člověčenstva rozrývá.

Dále pak jsou výsledky, badání přírodovědeckých na mnoze positivní, a na tom si hlavně ba jediné zakládá materialismus v přírodovědě. A poněvadž se jí podařilo, v oboru svém znamenitých úspěchů dosíci, slibuje nejenom pro budoucnost ještě větší a vydatnější, nýbrž osobuje si též nejvyšší autoritu a soud neomylný o všelikém jiném v oboru vědy lidské. Že takové nadsazování jest

*) Ježto se domníváme, že zajímavý psychický výjev v naší době, jenž spiritualismus či spiritismus slove, našemu čtenářstvu až dosud málo znám jest, vidí se nám proto býti vhodné, položiti o něm do listů těchto tuto na prostranných studiích založenou rozpravu. Red.

beze všeho oprávnění a že člověčenstvo časem svým dospěje k pravému poznání, čehož od přírodovědy očekávati lze, jaké služby mu konati může a jaké nikoliv, o tom též nelze pochybovati, ačkoliv se nyní podobá, že k dosažení oné pravé rovnováhy velkých a těžkých bojů a mnohého bolestného strádání třeba bude. A při osobivosti té zapomíná materialismus, že u věcech smyslných zračitelnost a pochopitelnost možná jest, té však že nenalezáme při předmětech nadsmyslných, a což nejhlavnější jest, že nejhlubší záhady přírodovědy taktéž nejsou rozřešeny, jakož i záhady vědy duševní. Nicméně však stalo se téměř již obecným pravidlem, skoumati rozličné zjevy v přírodě, příčin však sobě nevšímati, zákony přírody klásti na místo zákonodárce, viděti všude jen formy bez podstaty a prostředky bez účelu.

Taktéž marně vychloubá se materialismus, že světu nové a dosud nevídané světlo rozžehl. Neb základy směru tomuto položila již filosofie Leukippova a Demokritova, též Plinius již přiznával se k nauce, která ducha a hmotu ztotožňuje a podstatný rozdíl mezi člověkem a zvířetem, jakož i veškeré božství a nesmrtelnost duše zapírá. Podobné zásady hlásali Helvetius a Cabanis; Bonnet pak učil, že vše podrobeno jest zákonům mechaniky a pohybování, a že duše lidská napořád závislá jest na těle, a stoupenec jeho Lamettrie vyloučil vše z oboru filosofie, co nelze smysly znamenati neb co nebylo zkušeností pojato. Nynější pokolení konečně klaní se spisům „o síle a hmotě,“ hlavně pak Darwinovi (jehož theorie však nikterak nevystačuje k vysvětlení původu rodů) a libuje si ve „filosofii nepovědomého,“ jejíž konec jest úplné zničení.

Současně však, když materialismus do všech téměř vrstev společnosti lidské vnikl, objevila se hlavně od posledních 25 let celá řada podivných úkazův, onomu na mnoze zpříma na odpor jsoucích. Jestiť to spiritualismus,[1]) jenž původně v Americe vznikl, záhy však tak se rozšířil, že za těchto dnů již mnoho milionů přívrženců čítá.

Nový tento ruch počal nejprvé pomykáním stolův, kteréž asi před 25 léty mnoho podivení spůsobilo a od mnohých za hříčku či nový módní článek považováno bylo, který tak rychle zmizí, jak

---

[1]) Američané užívají téměř obecně názvu spiritismus, spiritisté; jmenem tím však nazývají se přívrženci nauky o reincarnaci ve Francii, kteroužto nauku Američané, Angličané a jiní rozhodně popírají, dovozujíce, že se nikterak nevztahuje k úkazům, jež slovou spiritualistickými.

se byl objevil. Tomu však nebylo tak. Neb záhy se obracela pozornost k mnohým jiným zjevům, které vzbudily ještě větší udivení: zjevovali se totiž „duchové,“ hlásala se nová nauka a náboženství světové, a k tomu se přidružila literatura, která se v 25 letech již asi na 500 rozličných spisů rozhojnila, tak že co s počátku jen soukromé kruhy některé zajímalo, záhy se objevilo na jevišti světovém a v jistém ohledu stalo se znakem časovým.

Úkazy takové nelze mlčením pominouti, a kdo sleduje historii vzdělanosti lidské a cesty, jakýmiž ona se béře, musí je nutně též také sledovati, buď si obsah jejich skutečný neb pouze jen domnělý. Literatura naše si jich celkem nevšímala, ačkoliv nelze popírati, že co do stránky psychologické mají do sebe mnoho zajímavého. A proto obrali jsme si za úkol, tuto podati zprávu o rozvoji úkazů spiritualistických, jak jsme ji čerpali z četných spisů oněch mužů, kteří svědomitě pozorovali a skoumali a kterým se jediné o pravdu jedná.[1])

Spiritualismus není jen toliko „sekta, jejíž přívrženci věří ve spojení duší zemřelých s tímto světem a v možnost jich přivolání prostředkem osob k tomu obzvláště spůsobilých, jež slovou media, nýbrž i nad to ještě zahrnuje v sobě vedle pomykání a otáčení se stolů úkazy rozličného druhu, jako psychografování, písma duchův a kreslení, musikálné a poetické inspirace, vidění ohnivá, znění rozličných zvukův, pohybování se nejrozmanitějších

---

[1]) Srov. hlavně Max. Perty, Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur. II. vyd. v Lipsku 1872. — Baron Ludv. Güldenstubbe, Positive Pneumatologie. Die Realität der Geisterwelt sowie das Phaenomen der directen Schrift der Geister. Historische Uebersicht des Spiritualismus aller Zeiten und Völker. V Stuttgartě 1870. — Hare, Experimental. Untersuchungen über Geistermanifestationen. Herausgegeben von Aksakow. V Lipsku 1871. — Hornung, Neue Geheimnisse des Tages, Neueste Erfahrungen aus dem Geisterleben, Neueste Manifestationen aus der Geisterwelt. V Lipsku 1857—1859. Die neuesten spiritualistischen Mittheilungen. V Berlíně 1862. — Nees v. Esenbeck, Beobachtungen und Betrachtungen aus dem Gebiete des Lebensmagnetismus und Vitalismus. V Bremě 1853. — Rechenberg, Die Geheimnisse des Tages. Geschichte und Wesen der klopfenden Geister. Nach Spicer's Sights and Sounds. V Lipsku 1853. — Schauenburg, Tischrücken und Tischklopfen. Eine Thatsache. V Bonnu 1853. — Psychische Studien. Monatliche Zeitschrift. Herausgegeben und redigirt von Aksakow, kais. russischem Staatsrathe zu St. Petersburg. V Lipsku 1874.

předmětů, jako n. př. světel, rukou, hlav a celých postav, zvonění, hrání na nástrojech hudebných, jichž se nikdo nebyl dotknul a konečně fotografie duchův.

Pomykání a otáčení stolův jest, jak se vypravuje, původu indiánského a hlavním sídlem jeho prý jest stát Jova, v jehož pustinách nazvíce polodivoši, Indiáni, obývají. Cestovatel S a r g e n t vídal je seděti ve vigvamu neb srubu jejich kolem neotesaného stolu, který klepotem odpovědi dával, a taktéž nalezl mezi nimi již m e d i a jak mluvící tak i píšící. Když se pak tázal, kdo že jest původcem klepotu onoho, neměli určité odpovědi, nýbrž pravili, že to snad zlý duch nějaký činí. V „Severní Včele" (27. dubna 1853) vypravuje Č e r e p a n o v o s t o l e c h p o l e t u j í c í c h, jichž kněží budhističtí u Mongolů a Burétů užívají k tomu konci, aby vypátrali věci ukradené. Kdykoli kněz, lama, o to požádán bývá, posadí se na zem před malý čtverhranný stůl a drže ruku na něm, čte v knize psané jazykem thibetánským. As za půl hodiny povstane a jak ruku zvedá, tak se i stůl vznáší vzhůru. Lama stojí a pozdvihne ruku až nad hlavu, stůl pak se vznese až k očím jeho. Jakmile se pohne, vždy drže ruku nad stolem, ku předu, činí stůl totéž; pak se béře ku předu tak rychle, že mu lama sotva stačí, a konečně padne k zemi. V tu stranu, v kterou stůl letí, dlužno ztracené věci hledati, ano událo prý se častěji, že stůl právě na tom místě k zemi padl, kde se odcizená věc nalezala. Čerepanov viděl jednou, jak stůl až na 30 sáhů daleko letěl, ztracené věci však nebyly nalezeny. V onu stranu však bydlel ruský rolník, který o tom uslyšev, téhož dne ještě sám sebe zavraždil; věci ony byly v domě jeho. Někdy nechtěl stůl létati; když se tak stalo, pravil lama, že ztracené věci nelze nikterak nalézti. Čerepanov pozoroval pokaždé bedlivě, zdali lama nedrží stůl na nitce neb na drátu, přesvědčil se však, že tomu tak není, aniž býti mohlo, poněvadž stůl vždy letěl před knězem mnohými oklikami, tak že velmi pracně za ním pospíchati musil; proto tedy má za to, že se tuto jedná o tentýž úkaz, jakýž pozorovati lze při pomykání stolů. Stolek byl ze dřeva smrkového a vážil půl druhé libry. Č í ň a n ů m jest prý též pomykání stolů věcí obecnou; stůl se položí deskou dolů na vodu, ruce pak se kladou na nohy. Jedná-li se o dosažení písma, posype se stůl moukou; na to se vezme podlouhlý koš, do jehož kraje se zastrčí pisadlo, dvě osoby drží jej nad stolem, a jak se koš kolísá, píše pisadlo v mouce, což prý jest odpovědí na rozličné dané otázky.

R. 1847 přestěhovala se rodina Foksova do domu v Hydesville v Americe, v kterémž dříve již tajemné klepání slýcháno bývalo. Po příchodu nových obyvatelů rozmáhalo se klepání náramně a konečně vypátráno pomocí abecedy, že původcem jest „duch“ a že sluje Charles Raye. Po nějakém čase odebrala se 14letá Markéta Foksova do Rochestru, kamž ji klepání následovalo, ačkoliv je bylo též slyšeti v jiném domě, do kteréhož Markéta nepřicházela. A když se 12letá Kateřina do Auburnu vydala, následovalo ji klepání taktéž tam, a od toho času rozšířilo se po veškerém téměř Soustatí severoamerickém, a sice nejprvé ve třídách vzdělaných, záhy však vniklo do všech vrstev společnosti a způsobilo všudy veliké rozčilení.

Přívrženci a přátelé nového hnutí toho přesvědčeni jsouce, že se úkazy těmi duchové zjevují, slovou proto spiritualisté neb spiritisté, media však ony osoby, které k dosažení obcování s duchy obzvláště způsobilé jsou. Již r. 1850 bylo v severní Americe do 30.000 medií a ve Filadelfii 300 „magnetických kruhů,“ r. 1856 vzrostl počet spiritualistů na 2,500.000, r. 1868 pak sešli se „zástupcové 6—10 milionů spiritualistů“ na všeobecném sjezdu v městě Rochestru, blíže Niagary, na kterémž hlavní zásady nauky jejich ustanoveny byly. Protivníci jejich sami připouštěli r. 1870, že se počet spiritualistů páčí na 10 milionů (spisovatel Howitt počítá 20 milionů); mezi nimiž se nalezají četní členové senátu a komory zástupcův, profesoři, spisovatelé, úředníci (n. př. gouverneur Tallmadge, soudce Edmonds, prof. chemie Hare) a duchovní rozličných vyznání. Andrew Jackson Davis,[1]) redaktor časopisu „Friend of Progress“ v Novém Yorku, jest nejpřednějším mediem v Americe a zakladatelem „filosofie harmonické“; první spis jeho „Nature Divine Revelations“ jest v Americe a v Anglii velmi rozšířen a hojně též na cizí jazyky převeden. Taktéž mají spiritualisté nesčíslné spolky, 20 časopisů, z nichžto jediný „Banner of light“ v Bostonu přes 30.000 odběratelů má, a vydávají každoročně četné spisy, některé ve 4. a 5. vydání, po 10.000 exemplářích. Vůbec pak se počítá, že ve Spojených obcích již asi 300 spiritualistických spisů vydáno bylo a že se ročně přes 100.000

[1]) Tentýž narodil se z rodičů velmi chudobných a byl nejprvé učněm obuvnickým. Náhodou se stalo, že si ho soused mistrův vyvolil k magnetickým zkouškám a že ho několikráte v magnetický spánek ponořil; při této příležitosti přišla výtečná způsobilost jeho „medianimická“ na jevo. Až dosud vydal 26 rozličných spisův a každý z nich v 20.000 exemplářích!

exemplářů odprodá. Vedle Davisa vynikají co spisovatelé Henry. C. Wright, Warren, Chase, William Denton, H. Tuttle, R. Dale Owen, slečna Emma Hardinge, Edmonds a j.

Úžasné toto rozmáhání se spiritualismu vzbudilo četné protivníky jak se strany katolické a protestantů, taktéž i se strany zástupců vědy, obzvláště když r. 1854 general Shields — ačkoliv „nevěřící“ — senátu podal pamětný spis, podepsaný od 15000 občanů amerických, v jichž čelo se postavil Nataniel P. Tallmadge, senátor a náměstek wiskonsinský. Podpisatelé vylíčivše do podrobna všeliké úkazy spiritualistické, „o jichžto skutečnosti nelze ani v nejmenším pochybovati“ a velkou důležitost „tajuplných sil těchto,“ kteréž mocně působiti budou na rozvoj veškerého vzdělání a mravního charaktéru, na základy společnosti lidské, filosofii věku našeho, ano i na zřízení politické, dovozovali, že nevyhnutelně třeba, aby senát jmenoval vědeckou komisi a jí uložil přísné a důkladné proskoumání úkazův těch, ku kterémuž konci aby též všeliké prostředky k provedení úlohy té z pokladnice státní poskytnuty byly. Senát pominul sice žádost tu, avšak spis onen vešel v obecnou známost a spůsobil veliké rozčilení.

V popředí se postavila žurnalistika, hlavně bostonský „Courier“ a washingtonský „Pionier“ vedoucí boj zuřivostí právě americkou; proti onomu bránil spiritualisty „Banner of light“, proti tomuto „Tafelrunde.“ Kdežto však většina učenců celého hnutí toho si nevšímala, sestavili profesoři university cambridgské zvláštní výbor, který měl vše náležitě proskoumati a obšírnou zprávu podati. Avšak zpráva nebyla podána, nýbrž výbor jen prohlásil, že všeliké úkazy spiritualistické zatracuje. Proti tomu ovšem povstali spiritualisté, vytýkajíce, že obecenstvu žádné zprávy nepodáno, ačkoliv to výslovně přislíbeno bylo, soudcové že předmětu nerozuměli a že se výbor sestoupil, nikoliv aby rozsoudil, nýbrž aby pouze jen zatratil. Na to podal H a r e, profesor chemie (r. 1855), obšírný list o spiritualismu „americké společnosti vědecké“; tato však nedala jej ani předčítati, což jí Hare veřejně vytýkal, uštěpačně se posmívaje, že se list jeho nečetl, za to však že se v témž sezení rozpředla dlouhá rozmluva o tom, „proč kohouti v noci mezi 12. a 1. hodinou kokrhají“!

Američtí spiritualisté jsou rozštěpeni na více sekt; buď u nich převládá směr politický neb pietistický, buď mystický neb fantastický, obyčejně však se vydávají za „společnosti nábožensko-filosofické.“

Z Ameriky rozšířil se spiritualismus po celé Evropě, ani Turecka nevyjímaje, do východní Indie, a v nejnovější době až do Australie.

Mimo Ameriku byli spiritualisté ve Francii počtem nejčetnější, avšak i tu rozstoupili se ve dvě strany. Vůdcem četnější strany byl Rivail, Allan Cardec zvaný, redaktor časopisu „Revue Spirite“ a spisovatel „Knihy duchů“ (Livre des Esprits), kteráž vyšla již v 15. vydání. Zemřel r. 1869 v 65. roce stáří svého a k pohřbu jeho sešli se četní spiritualisté z celé Francie. Camille Flammarion měl tehda pohřební řeč; „žákům jeho však a přátelům dostalo se již dříve útěchy s onoho světa, an duch Cardecův byl odtud přišel a zvěstoval, jaké byly jeho první úzkosti na onom světě a které první dojmy, a kteří to byli duchové, jenž mu tam přispěli, aby hmoty zproštěn byl. Jest-li tomu tak, že sloh jest člověk sám, pak nemohli, kdož jej za živa znali, o hodnověrnosti zprávy této pochybovati.“ Vůdcem druhé strany jest Pièrart, redaktor časopisu „Revue spiritualiste“; mimo to náležejí k čelnějším časopisům spiritualistickým „Avenir“ a „La Verité Spirite“ v Lyoně.

Ačkoliv mnozí učenci ve Francii spiritualismu zjevně stranili, byl odpor proti němu přece ještě mocnější. Thénard učinil mnohé zkoušky, kterýmž mezi jinými též slovútný Elié de Beaumont a Becquerel přítomni byli.

Ségouin vydal obšírný list k francouzské akademii o pomykání stolů, který se četl v sezení 23. května 1853. Po přečtení jeho zvolal Arago: „O všem tom nevěřím ani slovíčka!“ [1]) Ostatní členové akademie poslouchali celou přednášku „u velmi vážném mlčení.“ Nicméně však rozšířil se spiritualismus po celé téměř Francii, obzvláště působením Cardecovým, až pak události r. 1870 pokrokům jeho na mnoze přítrž učinily; časopisy zanikaly, i sama „Revue spiritualiste“ konečně, na jejímž místě téhož roku

---

[1]) Za to se pomstili spiritualisté na akademii a vytýkali jí rozličné „staré hříchy“, jako n. př. že tatáž učená společnost byla zavrhla užívání chininu, očkování, hromosvody a parní stroje! Réaumur že r. 1735 nazval Peysonela bláznem, poněvadž tvrdil, že polypové jsou živoci a že pojednání jeho nesmělo tiskem vyjíti; že tatáž „akademie“ r. 1802 „zvláštním zákonem ustanovila, že není žádných povětroňů“, kdežto jich hned na to v kraji calvadoském přes 2000 k zemi padlo, a že i v nejnovější době s posměchem ano i s opovržením přijala návrh, aby se tresti sírkové užívalo jakožto prostředku bolesti tišícího.

vydáván časopis „Le Concile de la libre pensée," kterýž však jen malého účastenství docházel.

Jak se ale podobá, počíná se nyní opět spiritualismus znova zmáhati; neb od r. 1874 vydává v Paříži Dr. M. T. Puel, člen akademie věd lékařských, nový časopis, měsíčník „Revue de Psychologie expérimentale." Není nám sice známo, jakého účastenství se mu dostalo, avšak již odvaha proslulého lékaře, slibujícího vědecké odůvodnění spiritualismu, způsobila nemalé podivení.

Též v Anglii nabyl spiritualismus valného rozšíření a má četné přívržence, hlavně ve vznešené společnosti. Nauku jeho zastávají přede vším časopisy „Spiritual Magazin", redakcí Wilkinsona (prodává se týdně 15.000 exemplářů), „Humane Nature", „The Medium", týdně, „The Spiritualist", dvakráte za měsíc, též Thakerayův „Cornhill Magazine" a z politických časopisů „Star", jinak hlavní zástupce materialismu. V počtu spiritualistů jsou mezi jinými známi lord Lytton (Bulwer), socialista Robert Owen (vydal rozmluvy své, které měl s Franklinem a jinými zemřelými), Darwinian Wallace, profesor de Morgan, spisovatel Howitt a paní Morganová a Crosslandová (jichž spisy velmi rozšířeny jsou), Dr. G. Sexton, a v jistém ohledu též proslulý chemik a mechanik, profesor W. Crookes a j. „První však a nejstatečnější" spiritualista anglický byl lékař Dr. Ashburner, jejž americké medium, Foster, k přijetí nauky té přimělo. Tentýž přibyv do Londýna, činil četné zkoušky, kteréž Ashburner též navštěvoval. Jednou viděl, jak se Foster od podlahy vzhůru ke stropu vznáší a jak sádrová poprsí s police, na kteréž stála, se povznášela a na stůl se postavila. Jindy opět viděl, jak se na rameni Fosterově písmena a z nich jméno proslulého malíře londýnského a důvěrného přítele jeho tvoří; „duch" téhož oznamoval skrze medium, že chce příteli Ashburnerovi výkres na památku darovati. I položena jest tužka s papírem na zemi a hned na to nalezena na papíře „půvabná kresba s mravnou průpovědí." Kresba však byla rozličnými barvami provedena, čemuž se Ashburner nemálo divil; medium však odpovědělo, že „duchové" neznají leč jediné podstaty a tuto mohou dle barvy, způsoby a tvářnosti libovolně proměňovati, a na důkaz toho chopil se Foster té tužky a napsal jí několik slov, každé však jinou barvou. „Takto poznal Ashburner, jakou moc mají duchové nad hmotou a že jest jenom jediná podstata." [1])

[1]) Wilkinson, redaktor „Spiritual Magazine", byl podobným způsobem

Od r. 1870 jsou Angličané v čele celého hnutí spiritualistického v Evropě; v řadách jejich nalezá se poměrně největší počet učencův, časopisy jejich jsou nejčinnější a spolky jejich nejčetnější. V Londýně na př. odbývá spolek „Spiritual Institution" týdně 4, a 5 jiných společností 8 sezení, v království anglickém nalezá se 48 spolků na rozličných místech; v Skotsku a Irsku nemají sice tolik stoupencův, za to však souhlasí s nimi vědecký časopis „Dublin Journal of Medical Science", který důtklivě vyzývá učence, aby pilně zkoušeli všeliké úkazy tyto „nad míru důležité."

Home, nejpřednější výtečník spiritualistů, dlel po delší čas v Londýně; v posledních časech způsobil tam mnoho podivení Newton, americký bohoslovec („doctor divinitatis" zvaný), který mezi jiným všecky nemoce vkládáním rukou léčí. Od protivné strany bylo spiritualistům hlavně vytýkáno, že od té doby, co se nová nauka jejich rozšířila, valně přibylo chorých na mysli a pomatenců. Rovněž jsou angličtí spiritualisté na jisto přesvědčeni, že sama královna Viktorie jest mediem, a že se jí zjevuje zemřelý manžel její!

Ve Švýcarsku jsou též četní spolkové spiritualistů a v Italii získal zvláště Home mnoho přívrženců; v Německu nebyl sice tak velký ruch jako jinde, „za to však nebyl spiritualismus nikde tak důkladně pozorován a proskoumán jako tu." Čelnější spisovatelé jsou Hornung,[1]) Nees von Esenbeck, Otto, Gerster, Lotz a Cohnfeld. Společnosti založeny jsou na rozličných místech; drážďanská na př. (r. 1869) za tou příčinou, „aby pomocí nabytých zkušeností dosaženo bylo náležité vysvětlení zákonů přírody, dle kterých se obcování říše duchové s pozemskou spravuje a možným stává; aby se obcováním tímto nabylo nepopíratelných důkazů ve prospěch pravdy křesťanské, jakož i aby se život duchův na onom světě pozoroval."

---

obrácen, jsa dříve náramným skeptikem. Manželka jeho stala se mediem; ačkoliv se kreslení nikdy nebyla učila, kreslila „vedením duchů" tisíceré půvabné květiny. Tentýž získal spisovatele Howitta za spolupracovníka, když manželka a zvláště dcera jeho staly se medii. Tato kreslí „výtečně" nikoliv květiny, nýbrž Krista, anděle a svaté; kreslení se taktéž nikdy neučila.

[1]) Tentýž vyzval A. Humboldta, aby úkazy spiritualistické proskoumal, čehož mu tento však odepřel. Perty dokládá k tomu: „Dobře tak učinil; neb se mu nedostávalo potřebných vlastností k spravedlivému soudu, poněvadž vše jen s fysikálního stanoviska posuzoval!"

V Rusku, zejmena v Petrohradě, má spiritualismus též četné přívržence; mezi těmito vynikají státní rada Aleksandr Aksakow a Butlerow, profesor chemie na universitě petrohradské; zdali tamtéž založeny byly zvláštní společnosti, není nám známo; takové ale nalezají se ve Smyrně, ve východní Indii a (dle zprávy v Times od 26. pros. 1872) též v Australii.

V Rakousku konečně má taktéž spiritualismus, zvláště v jistých kruzích, dosti přátel; avšak jen porůznu a nikde se neobjevil u veřejnosti v také míře, jak se to jinde stalo. Pokud vůbec známo, jest tu nejčelnějším mediem Adelma svobodná paní Vayová, roz. hraběnka Wurmbrandová.[1])

K nejpřednějším úkazům spiritualistickým náleží pomykání a otáčení stolů. Z něho vyvinula se celá řada dalších úkazův, především však klepot stolů, kterýž prý jest účinek „duchové intelligence“ a spolu jednoduchým a každému snadně přístupným prostředkem k dosažení rozličných manifestací. Pročež ustanoven jest již jistý pořádek či návod, dle něhož při počínání tom, t. j. při sestavení kruhu neb řetězu, dlužno se zachovati. V místnosti k tomu konci určené, totiž obyčejně v světnici nějaké vedlejší neb postranní, nemá býti ani přílišného horka ani přílišné zimy, poněvadž vše jest překážkou, co rovnováhu vzduchu přerušuje, na př. velké vedro, tuhá zima, husté deště, bouře a p. Kruh záležeti má z 4—6—10 osob, pokud možno z rovného počtu mužských a ženských; tyto dostaví se asi hodinu před započetím „sezení neb zkoušky“, poněvadž proudy z lidského těla, vnikající do nábytku, dodávají úkazům těm síly a mohútnosti! Velmi žádoucno jest, aby co do duševních vlastností panovala mezi přítomnými harmonická shoda; zúplna nemístné tedy by bylo všeliké rozčilení, všeliká náruživost, závist neb nenávist a p., naopak mysl všech budiž klidná, více passivní a srdce nadchnuto láskou ku pravdě a k člověčenstvu. Přítomní ať zasednou kolem stolu dřevěného, buďsi on kulatý neb čtverhranný, a ruce své ať položí tak, aby se dlaně zlehounka dotýkaly povrchu desky; radno sice, aby všecky ruce spojeny byly řetězem nepřetržitým, než mnoho na tom nezáleží, jakož i nikoliv na tom, zvedne-li na př. někdo ruku svou na několik sekund; jestli by ale kdo od stolu odešel, mohlo by to objevení se úkazův těch překaziti. Před sezením nechť se uloží na stůl několik archů papíru a nějaké tužky, přítomní nechť

[1]) Srov. o ní níže.

rozmlouvají přátelsky vespolek aneb zpívají společně a jsou mysli zbožné a vážné.

První známka působení „síly oné neviditelné“ jest pocit, jako by vanul jemný větérek přes ruce zasedajících, na to slyšeti ve stole lomoz a praskot, pak se stůl pomyká a kloní sem a tam, s počátku otáčí se zvolna, čím dále však tím s větší rychlostí; což když se stane, povstanou všickni a držíce ruce své nad stolem kráčejí v tu stranu, v kterou se pohybuje. Byloť pozorováno, že se obyčejně otáčí od pravé strany k levé, a co do rychlosti načítáno od 10—12 pohybů v minutě až do nesčíslna. Mnohem důležitější však jest úkaz, když se stůl počne střídavě zdvihati a spouštěti a nohou klepati. Klepot ten jest prý velmi nesnadno náležitě popsati, poněvadž jej nelze se žádným známým zvukem porovnati a nad to i že každou chvíli jinak zní; někdy tak, jako když se zavře velký pták do dřevěné truhlice a tam počne do desky silně klobati, jindy jako chrastění jehlic při telegrafickém přístroji, aneb opět jsou to jasné zvuky, kteréž by se zvoněním nazvati musily, kdyby bez přestání zněly, aneb chřest, jako by roubicí jehlice na mramorový stůl padaly. Při tom vždy též se pozoruje, že se stůl chvěje, jako by tepna v něm tepala. Počne-li stůl klepati, má mluviti jen jedna osoba, aby se předešlo zmatkům, a pak ať mluví se stolem tak, jako s bytostí rozumnou, a nechť se s ním domluví v ten smysl, že trojí klonění neb klepání znamenati má „ano“, jedno „nikoliv“ a dvojí „pochybno“, a na to ať se táže, zdali ustanovení to či smlouva byla přijata? Dá-li se odpověď, že „ano“, může se dále tázati: „Sedíme v pravém pořádku, tak že se nadíti můžeme správného a řádného sdělení?“ Mnohdy se odpoví, že ta neb ona osoba má místo své vyměniti s jinou. „Kdo z nás jest mediem? Ten neb onen, ta neb ona?“ Odpoví-li „mohútnost“ ona k otázce té a praví-li se „duchem“ býti spřízněným s některým z přítomných, tu nechť se dávají další otázky, aby všickni nabyli dokonalého přesvědčení, že výrok ten jest pravdivý. Konečně ať se táže: „Budu nyní písmena abecedy zvolna odříkávati, kdykoliv jedno vyslovím, které žádáš, chceš nám znamení dáti, že to skutečně ono jest, které nám oznámiti chceš, abychom takto z jednotlivých písmen celé odpovědi sestavovati mohli?“ Dá-li se odpověď trojím klepotem,[1]) pak lze již bezpečně

---

[1]) Podobného způsobu jest tak řečené příšerné „klepání duchův“, kteréž na mnoha místech pozorováno bylo. Nebude nemístné, jeden takový

v dalším obcování pokračovati a jen k tomu se má ještě prohlédati, aby se „duchové intelligenci“ té prokazovala slušná a šetrná zdvořilost. (Dle časopisů „Medium“ a „Spiritualist“).

Vlastnost ta či síla, kteréž se stolu vkládáním rukou buď media neb jiných osob dostane, slove vitalisace, a účinky její jsou velmi rozmanité. Především však se objevuje pomykáním a otáčením stolův, jakož i mnohými úkazy vedlejšími.

Známý Reichenbach byl r. 1861 v Londýně u lorda Williama Cowpera (Palmerstonova pastorka). Společnost vybrala si ke zkouškám svým velký těžký stůl o pěti nohách, Reichenbach

---

případ tuto položiti, proto také zajímavý, poněvadž Lessing, uslyšev o něm, Leisewitzovi pravil: „Při této historii jsme s celou latinou naší u konce!“ V Dibbesdorfu, vsi to asi hodinu cesty od Brunšvíka vzdálené, sešly se 2. pros. r. 1767 v domě rolníka Kesselhuta k šesté hodině večerní přádelnice, a jakmile k stolu zasedly, ozvalo se v jednom koutě světnice silné klepání, jako by někdo vší silou kladivem tloukl, ač nebylo rozeznati, zdali se nad nebo pod zemí klepá. Když pak klepání nepřestávalo, daly se uděšené ženštiny na útěk a obyvatelé prohledali celý byt a okolí domu, avšak marně. Klepot se druhého dne na témž místě opětoval, třetího však přestal v domě Kesselhutově, za to se ale objevil v domě bratra jeho Ludvíka, několik set kroků vzdáleném. Bydlitelé, jsouce takýmito nepokoji zkormouceni, žádali sami o úřední vyšetření celé té věci. Než všeliké pátrání po příčině zůstalo marným, klepáč (Klopfgeist, Kloppedings) klepal u přítomnosti slavné komise bez ustání. Pověst o tajemném klepotu tom šířila se denně a odevšad přicházeli lidé, aby se o pravdě podivného toho výjevu přesvědčili. Jednoho dne byla světnice opět přeplněna hostmi, klepáč však mlčel; když se po dlouhou chvíli neozýval, připadlo mimoděk rolníkovi jednomu, uprostřed davu posluchačů stojícímu, dáti otázku: „Klepáči, jsi ještě zde?“ Sotva slova ta vyřknul, ozval se i hned silný klepot. Když se pak uděšení posluchači poněkud zpamatovali, tázal se tentýž: „Jak mi říkají?“ odříkávaje při tom dlouhou řadu rozličných jmen. Klepáč mlčel, jakmile ale rolník vyslovil jméno svoje, klepal s náramným rachotem, což celou společnost tak rozveselilo, že jiný posluchač, dodav si též mysli, tázal se: „Kolik knoflíků mám na celém oděvu svém?“ Klepáno 36kráte po sobě. Při všeobecném smíchu prohledáván oděv tazatelův a skutečně nalezeno 36 knoflíků! Od tohoto dne nabyla pověst o klepáči takového rozšíření, že do oné vsi položeno jest oddělení vojska, poněvadž denně k večeru takový býval tu dav lidu, že s těží jen lze bylo udržeti pořádek. V jizbě rolníkově byla obyčejně nesmírná tlačenice, klepáč však udal vždy pravý počet přítomných. Kdokoliv přišel, měl již několik otázek, mnohdy též úskočných pohotově, klepáč však odpovídal vždy řádně a správně. „Kolik koní stojí před domem?“ „Na kterou stránku knihy nyní patřím?“ „Které číslo má píseň ta v zpěvníčku?“ „Z kterého města pocházím?“ Tazatel jmenoval po sobě téměř veškerá města

pak položil se celým tělem na podnoží a rukama držel desku, maje za to, že všelikému pohybování překazí. Když ale přítomní kolem zasedli, počalo ve stole záhy praskati a třeskati, stůl se pohyboval zprvku znenáhla, čím dále však tím rychleji, a otáčeje se vlekl konečně Reichenbacha po celém salonu, což společnost nemálo rozveselilo.

Jinde opět „poručeno" stolku, aby zatančil na způsob tanečnice Pepity a učinil to „s podivuhodnou odměřeností"; též tančil dle melodie, kýval jako kyvadlo sekundové, rachotil jako když dva neb tři cepem mlátí, psal rozličné číslice a písmena, „vše jak mu naporučeno bylo." (Nees v. Esenbeck, str. 101).

---

rakouského mocnářství, klepáč však mlčel; jakmile ale onen vyslovil jméno Štětín, přisvědčoval silným klepotem. Jiný tázal se: „Kolik trojníků mám v měšci?" Klepáno 681krát. Při náramném rozčilení posluchačů vyprázdněn měšec tazatelův a shledáno v něm skutečně 681 trojníků! Klepáč vypočítal pekaři, kolik housek toho dne prodal, kupci kolik loket a kolik peněz předevčírem po poště obdržel, setníkovi kolik vojínů setniny jeho na dovolené jest, kolik let kdo má, kolik stříbrných aneb měděných peněz v ruce neb v měšci drží a p. „Není nikterak možno vypočísti veškery otázky klepáči dané; neb tisícové zvědavých lidí putovali k jizbě rolníkově a každý chtěl aspoň jednu odpověď slyšeti. Klepáč byl posluchačům svým každého času a ve všem ochoten, klepal 20, 50, 100, 200kráte po sobě, klepal jako když 6 mlatců mlátí, vždy a vše tak, jak si toho kdo žádal. Při všem tom nebylo ničehož pozorovati na místě, kde klepot zazníval, ačkoliv jizba měla podlahu hliněnou; při nejsilnějším rachotu zůstala hlína nedotknuta, kdežto klepáč s takým hřmotem mlátil, že posluchači vyděšeni z jízby utíkali." Sám vévoda brunšvický a bratr jeho přibyli do Dibbesdorfu a jim taktéž odpovídal klepáč k rozličným otázkám napořád správně. Znova vyslaná komise znalců prohledala celé okolí zevrubně, dala v zemi kopati a vrtati, avšak marně. Na to byl Kesselhut, manželka jeho a pacholek jejich zatknuti a v káznici uvězněni, klepot však nepřestal a komise podala konečně dvoru brunšvickému zprávu, „že všelikým možným způsobem celou věc tu vyšetřila, avšak že nemohla ničehož se dopátrati, co by k vysvětlení neobyčejného úkazu toho přispěti mohlo." V domě Kesselhutově bylo slyšeti klepání až do měsíce března, odtud pak se přestěhovalo do jiných dvou poblízkých vsí. „Lidé však to zatajovali a přikazovali též domácím svým, aby o věci té mlčeli, obávajíce se podobných nesnází, jaké zastihly Kesselhuta. Kdož tedy ví, kde všudy klepáč se ještě objevoval?"

Pastor Capelle, jenž o události té zprávu podal, jest nepřítelem všelikých pověr a nechce je vypravováním svým nikterak podporovati, přece však dokládá, že dlužno ji za jistou, věrnou pravdu míti. Srov. o tom A. Glaser, Der Klopfgeist zu Dibbesdorf. Westermann, J. M. Hefte, 1873, str. 652 a násl.

Dle Cohnfelda postavili se dva muži kolem stolu a dva jej drželi za nohy; stůl se přece otáčel a nohy se konečně zlámaly; na to se posadili dva muži na jiný stůl, ten se však přece s nimi otáčel, ačkoliv oba vážili 300—350 liber.

Lotz a přítel jeho „vitalisovali“ třínohou těžkou podnožku, která po 10 minutách tak rychle se otáčela, že ji několik mužů nemohlo zadržeti, dokud onino rukama se jí dotýkali.

U Hornunga klepal jednou stůl tak silně, že bylo přítomným až úzko; spolu pak se otáčel ustavičně, až jeden z přítomných na něj se položil. Jak ale povstal, počal opět klepati, načež přítomní položili ruce své pod desku; s úžasem však zpozorovali, jak se stůl od podlahy vzhůru a vždy výše vznáší, jako by byl všeliké tíže pozbyl.

Jindy opět otáčel se stůl, jak mu poručeno bylo, v pravo a v levo, zůstal pojednou státi, jakmile voláno: „Stůj!“ a otáčeje se šoupal se ke kamnům, k oknu, ke skříni, klonil se k přítomným, odpovídal kolik osob jest přítomno, udal stáří jejich a mnohé jiné věci, vše, jak mu naporučeno bylo. (Schauenburg).

Slečna v. Bornstedt v Drážďanech viděla jednou, že se stůl tak vysoko vznesl, kam až medium rukou dosáhnouti mohlo, a když ruku svou vzdálilo, vznesl se ještě půl lokte výše; při zkouškách činěných od hraběte Gasparina a profesora de Thury (ve Valleyresu, ve Švýcarsku) pohybovaly a otáčely se stoly, aniž se jich kdo byl dotknul, v tu stranu, kterou si přítomní vyžádali; u Dr. Bella pohyboval se těžký stůl, nad nímž 5 osob ruce drželo, ve výšce $1^1/_2$ stopy nad podlahou s jedné světnice do druhé a zase nazpět, tak že celkem 50 stop cesty vykonal; Holcombe taktéž viděl, jak stůl, jehož se nikdo nebyl dotknul, vzhůru se vznášel. (Hare 51, 123, 175).

Güldenstubbe a sestra jeho taktéž toho dovedli, že se stoly pohybovaly v tu stranu, kterou jim vytknuli, a hrabě d'Ourches že se vzhůru vznášely, jichž se nikdo nedotknul. V den letnic r. 1864 byli spiritualisté v městě Rhodez shromážděni v domě fotografa Ducrosa, zcela nevěřícího, odbývajíce rozličné zkoušky, poslouchajíce slova duchův a čtouce písma od nich napsaná. Okolo 11. hodiny před půlnocí rozešli se, jen Cabantous odebral se do bytu fotografa v dolejším patře, chtěje ještě rodinu jeho navštíviti. Sotva tu byli, již slyšeli velký lomoz nad sebou, v oné světnici, kdež se zkoušky odbývaly; rychle se tedy vrátili zpět a viděli jak se stůl sám velmi rychle otáčí, ačkoliv tu nikoho nebylo, načež se

manželka fotografova a děti jeho, poděšeny jsouce takýmto výjevem, daly do úzkostlivého křiku. Cabantous, položiv ruce své na stůl, prosil „duchy“ ve jménu božím, aby úkazům těm konec učinili a odešel konečně, maje za to, že se tak stane. Po odchodu jeho však vznesl se stůl až ke stropu a pak se znenáhla spustil k zemi. Ducros nyní „uvěřil“, musil však po celou noc téměř bdíti a čas od času „duchy“ prositi, aby ustali; manželka jeho žalostně bědovala: „Předzvídala jsem“, pravila, „že mně lidé ti čerta do domu přivedli.“ (Revue spiritualiste 1864).

Nejenom stolům, nýbrž i nad to nejrozmanitějším předmětům lze „vitalisaci“ propůjčiti, což mnohými zkouškami prý dotvrzeno; tak na př. účastna vlastnosti té učiněna, a to mnohdykráte, hůl ano i násada u koštěte! „Hůl odpovídá k otázkám klepotem podobně jako stůl a otáčí se, ano přitahuje též i těžké předměty.“ „Podobně otáčely se velké skříně, postupovaly proti sobě a klonily se k osobám, jak jim veleno bylo; některá media, vstoupivše do lodí, řídí směr proti vodě pouhým sestředěním vůle své (Hornung N. G. 8, 9); železný drát točil se co nejprudčeji na všecky strany, taktéž byly kameny, knihy a chléb vitalisovány, přitahovány a odráženy dle mohútnosti jednotlivých medií.“ Konečně učiněny zkoušky též s člověkem; dle Hornunga a Schneidra jest k tomu konci zapotřebí, „aby mu několik osob dlaně své zlehounka položilo na důlek srdeční; jakmile se to stane, počne se téměř ihned otáčeti, položí-li se mu ale ruce na záda, stahují se svaly hřbetní nad míru, což veliké bolesti působí.“

Pomykání stolů zůstalo po delší čas kratochvílí soukromých společností, záhy však se hlavní zřetel obrátil ku klepotu, když na jevo přišlo, že „stůl celé a řádné odpovědi dává“, a sice tak, že z jednotlivých klepotů možno sestaviti abecedu a pak celé odpovědi. Bylať to zajisté práce nesnadná, při které se mnoho času zmařilo a proto i nevyhověla zvědavosti na nejvýš napnuté. Záhy tedy vynalezeny jsou zvláštní přístroje psací, psychografy zvané. Hare, Wagner, Pease a general Lippitt v Americe vynalezli takové přístroje. Psychograf Peaseův (nejobecnější) jest dřevěný kotouč, na němž kolem do kola písmena abecedy napsána jsou; uprostřed má pohyblivou rafiji, která se jednotlivých písmen dotýkati může a pačidlo, které rafijí pohybuje. Medium zasedne za záslonu před kotouč postavenou, tak že písmen viděti nemůže, a ruce své položí na pačidlo asi tak, jak to činí osoby, když kolem stolu zasednou, totiž zlehounka; jakmile se to stane, jest přístroj „vitali-

sován“, rafije se počne pohybovati a dotýká se jednotlivých písmen asi tak, jak to činí sazeč, vybíraje z příhrádek litery, kdežto jiná osoba stojíc před záslonou rychle zaznamenává písmena rafijí dotknutá, sestavujíc pak z nich slova a věty.[1]) Spůsobilejší a „mohútnější media však nepotřebují ani tohoto přístroje; neb jakmile tužku neb péro do ruky vezmou, objevuje se záhy účinek vitalisace, aniť tak píší, jako by je vedla cizí ruka aneb jako by pisadlo „s vědomím“ psalo, a to obyčejně s nesmírnou rychlostí. Ženské osoby vynikají v ohledu tom nad muže. Tahy písma pak liší se od obyčejného písma osoby píšící a totéž medium píše na rozličný způsob podle toho, jaký a který „duch“ je právě ovládá; někdy jest písmo takové, že je jen medium samo přečísti dovede, avšak jen tehdy, pokud trvá ekstatické rozčilení, v kterémž se působením „duchův“ nalezá.

V Řezně setkal se Hornung jednou se slečnou Teresií, mediem to „nad míru mohútným.“ Neupotřebil žádných přístrojů, nýbrž společně s ní chopil tužku; nevěděltʼ ani on ani ona o předmětě, o němž psáno bude; s „nepostihlou rychlostí“ však byly napsány v nejkratší době následující věty: „Přistupuj vždy blíže k hlubokým tajemstvím těmto, nyní ještě ovšem v temné tajnice zastřeným. Hlediž především světlosvětlou pravdu vyskoumati, neb z ní původ má vše, což od Otce světla pochází. Neboť psáno jest: Z Boha-li dílo to jest, bude trvati, pakli ale z ďábla, musí se rozpadnouti. Pročež prohlédej k věcem těm, které způsobem ještě podivnějším před očima tvýma díti se budou. Možno snad, že je po delší době teprv poznáš. Jsoutě to síly přírody, od dávných časů neznámé, které však jako květina v kalichu ještě dřímající ve schránce člověčí dávno již se klíčily a jen znenáhla k životu prozbuzeny byly zákonem podobnosti!“ „Duch“, který slova ta zjevil, podepsal se jmenem: „Anselm Gotthardt.“ Tatáž Teresie a dvě družky její psaly někdy společně touž tužkou, kterou vespolek držely a která tak rychle psala, že i sebe vycvičenější písař postačiti nemohl. (Hornung N. G. 175).

Augusta Zieglerová byla již v osmém roce stáří svého mediem a psala, majíc oči zavázané. Tiedemann vypravuje, že po mnoho týdnů obcoval se zemřelým svým otem, jehož odpovědi jisté medium do velké knihy psávalo. Někdy se událo,

---

[1]) Hare obzvláště přičinil stroji svému takové úpravy, že medium nemůže vědomě nižádný mechanický tlak působiti.

že o téže věci byla řeč, kterouž „duch“ již před několika dny byl zodpovídal; v takovém případě přestalo medium psáti, obracelo předchozí listy velmi spěšně a podtrhávalo slova dřívějších odpovědí tužkou, což se tak rychle dělo, že ani nevědělo, co a které slovo vyznačilo. „S počátku jsme ani nevěděli, co to má znamenati, až jsme se přesvědčili, že duch otce mého dřívější odpověď svou nezapoměl. Medium však nemohlo se upamatovati, že o té věci již řeč byla a nevědělo nikdy, která slova podtrhlo, až je bylo přečetlo; někdy pak podtrhlo jen jediné slovo, a sice příhodné, a obrativši listy psalo dále.“ (Tafelrunde 1871, 18).

Při všelikých úkazech spiritualistických jest hlavní úloha vytknuta osobám buď ženského neb mužského pohlaví, jež slovou media. Slovo to vzalo původ v Americe, kdež se za pravdu uznalo, že jisté osoby jsou prostředníky mezi duchy a lidmi a že přítomnost jejich k účelům spiritualistickým nevyhnutelně potřebna jest. Děti, mladí lidé vůbec, hlavně pak osoby ženského pohlaví jsou nejspůsobilejší. Při činnosti své jest medium ve stavu, kterýž nazývají mezi spaním a bděním, poněkud ekstatickém a jest uchváceno duchy, což se v Americe a v Anglii poznačuje slovy: in trance, entranced (as tolik, jako z jednoho stavu, přirozeného, do druhého magického, podle mnohých, přeneseno). To se děje tím spůsobem, „že duch se zmocňuje media a ovládá je, s ním se totožňujíc, pronikajíc a přeplňujíc (l'imprègne) je vlastní bytostí svou. Ano se to děje, pociťuje medium buď větší neb menší pomatenost (trouble), podle stupně spůsobilosti a vnímavosti své. Nyní již užívá duch rukou jeho za nástroj k pohybování stolů a k jiným úkazům, a působení jeho jest mnohdy tak mocné, že se stůl pozdvihuje a vzhůru vznáší, jakmile se ho medium jen prsty dotkne, v kterémžto případě prsty co magnet účinkují, jako by ke stolu připevněny byly. Při všem tom není medium sobě stavu toho svého vědomo, a není to nikterak vůle jeho, která stoly pohybuje; neb vůle ta nečiní tuto ničehož a odtud lze vysvětliti, proč mnohdy odpovědi dává proti vůli své a proč tak často okamžitě zprávy podává o věcech, které daleko převyšují pomysly a vědomosti jeho.“ (Journal de l'Ame IV. 53). Mohútnost ta čili spůsobilost media jest mnohým změnám podrobena; namáhá-li se přílišně otázkami a odpověďmi, pozbude jí zcela, až pak se mu po delším odpočinutí vrátí; mnohdy opět lze ji elektrickým proudem zdvojnásobiti; slepci a hluchoněmí prokázali se býti nespůsobilými, a kde mezi přítomnými převládá skepticismus, tam „duchové“

mnohdy ničehož neobjevují, tak že ani stůl nechce klepati. Účinky působení duchův na media objevují prý se též v tělesné povaze jejich, tak na př. kdykoliv stůl klepá aneb při psaní, pojata jsou media závratem, spolu pak pociťují, jako by ohnivý proud ze srdce k hlavě a odtud do ruký probíhal, mnohdy také trhání žilin a svalů, tak že i ruce někdy zdřevění a ztuhnou.

Že se o mediích těch a obcování jejich s duchy nejpodivnější věci vypravují, nemůže býti s podivením při úkazu, který ze samých podivností jest složen.

Perty sám vypravuje, že ho všeobecné pomykání stolů r. 1852 a 1853 posléze také k pokusu přimělo; s manželkou svou a s mladým mužem zasedl ke stolku třínohému, avšak marně; jakmile ale malá dceruška jeho ruce své naň položila, počal ihned praskati a zdvihati se, a po chvíli se tak rychle otáčel po světnici, že mu nemohli stačiti. Totéž tvrdí Wagner, ředitel hudby v Berlíně, o 15leté neteři své, že pouhým vkládáním rukou nejtěžším nářadím pohybovala a dle libosti své kamkoli je vodila; a Ziegler v Mnichově vypravuje dokonce: „Kdykoliv chci, aby jedno z dítek mých napsalo, o čem právě přemýšlím, stane se to okamžitě, jestli ale více osob přítomno, musím píšícímu na blízku býti; taktéž představuji si někdy rozličné postavy, medium pak je téměř již v témž okamžení kreslí.“ (Hornung N. G. 48, 56, kdež výkresy ty podány jsou).

V jedné společnosti byli mezi jinými Angličan, Francouz, Vlach a Němec přítomni; paní při psychografu sedící rozuměla jazyku německému a francouzskému, nikoliv však anglickému a vlašskému; psychograf však odpovídal zřetelně ve všech jmenovaných řečech.

Dr. Roessinger, proslulý lékař v Ženevě, nepochybuje nikterak o tom, že slečna D., jakožto medium Libna zvaná, mluví jmenem Božím a Kristovým — ostatně přidržuje se nezvratně písma sv. —; téhož navštívil jednou Hornung a dotazoval se Libny německy, kterémuž jazyku ona nerozuměla; přece však odpovídala napořád příhodně jazykem francouzským.

Američan Mr. Harris sepsal pomocí psychografu báseň, sestávající z 11.430 veršů, nadepsanou „Lyrika zlatého věku.“

V Saarbrückách sešla se v máji 1853 četná společnost; muž 43 let starý, „velmi čilý a popudlivý“, převzal „vrchní velitelství.“ Stůl se otáčel a klepal, a když konečně přestal, připadlo onomu muži, pokusiti se též o to, zdali by se pouhá myšlénka,

živě pojatá, jen toliko duševním vlivem či přenešením sděliti mohla s přítomnými. Upřel tedy celou mysl svou na věty: „Beatus ille, qui procul negotiis“; „L'homme propose, Dieu dispose“; „Honny soit, qui mal y pense.“ — K největšímu podivení svému pak slyšel, že některé ženské, méně vzdělané, věty ty a mnohé jiné vždy řádně a správně odříkávaly. (Kerner, die somnambulen Tische. Stuttgart 1853, str. 29).

R. 1866 zvěstovala paní Hallová přítelkyni své Whallové, že u vidění zří loď na moři vlnami na nejvýš ohroženou, usilující vrátiti se do přístavu, z něhož před nedávnem byla vyplula; lodníci spouštějí s lodi šalupu, která jest v nebezpečenství, aby se neztroskotala, u největším nebezpečenství ale že jest mladý muž, jediný syn její. Po delší přestávce opět zvěstovala, že jest z něho již vysvobozen. Po nějakém čase vrátil se nadřečený syn a vypravoval matce o nešťastné nehodě jej potkavší; že totiž když se šalupa s lodi spouštěla byl vichřicí uchvácen a do moře uvržen a že mu bylo po celou hodinu s vlnami zápasiti, až konečně po velkém namáhání lodníků život svůj zachránil. Medium mělo vidění celé události té právě toho času, kdy se udála. (Banner of light 1866).

V „Spiritual Magazin“ (r. 1866) vypravuje jistý cestovatel, že téhož roku s manželkou svou dalekou cestu po moři konal. Vypluli z Nového Yorku a když se po 6 nedělích blížili k mysu Hoornovu, slyšeli pojednou ve stěnách ložnice své jakési tajemné klepání, kteréž je velmi pobouřilo. Manžel vešel ve spojení s „neviditelnými“, tázaje se jich, co klepot znamená, načež se dostalo manželce od zemřelé matky její poselství, aby se již více nestrachovala, poněvadž jest pod ochranou „neviditelných.“ V půlnoc na to, když již byli u samého mysu, slyšela opět ono tajemné klepání, a když rychle manžela zavolala, zvěstováno jim, že jiná loď „Sabina“ jest jim na blízku a že v čele lodi jejich nikdo na stráži není. Manžel to bez prodlení oznámil důstojníkovi, který kvapně na horu pospíšiv skutečně shledal, že strážník usnul a že loď jakási rychle proti nim pluje. Na kvap učiněna všeliká opatření, a k ránu teprv poznáno, že loď, která by se s lodí jejich byla srazila, skutečně slula „Sabina.“ Až do té chvíle však nevěděl nikdo na lodi, že loď téhož jména vůbec byla, a všichni tomu byli povděčni, že z tak patrného nebezpečenství vyvázli. Když se pak manželé opětně neviditelných tázali, zdali se jim v podobném případu tétéž ochrany dostane, odpovědíno, že bude pětkráte udeřeno na stěnu a sice v tu stranu, od které by nebezpečenství hrozilo; hned na to pak

udeřeno pětkráte na stěnu as tak, jako když se udeří kladivem, aby poznali způsob, jakým se jim budoucně výstraha dávati bude.

Steinbach (Tafelrunde 1871, 19) vypravuje o chudé dělnici, provdané a 45 let staré, že u vytržení (trance) jsouc mluví německým, anglickým a indiánským jazykem, podle toho, jaký a který duch ji ovládá. Když ji jednou duch Indiána, jmenem „Jubilee", opanoval, položila ruku svou na velký a těžký stůl; ten pak hned na to povznesl se i s mužem na něm sedícím až na 6 palců nad podlahu. U vytržení tom jsouc jest zcela v moci duchově, tělo její jest strnulé a duch „Jubilee" mluví z ní indiánsko-anglickým jazykem po celé hodiny; dotkne-li se kdo ve tmě ruky její, viděti světélkování, kytara na stůl položená vznáší se nad hlavami přítomných, struny zaznívají samy od sebe, medium béře na se rysy ve tváři, pohled, postavu, hnutí a celou tvářnost duchů těch, kteří se mu zjevují, tak že na ten způsob prý již poznáno bylo více než 50 osob zemřelých. Medium takovouto spůsobilost osvědčující zove se v Americe medium nakresující (delineations medium).

T. M. Simkins z Wolverhamptonu přibyl před 16 léty do Filadelfie a byl v pochybnosti, zdali duše lidská jest nesmrtelná, a veškeré úkazy spiritualistické pokládal za nejnovější šibalství Američanů. Záhy po příchodu svém navštívil Jindřicha Gordona, medium proslulé, který hned byl u vytržení (při čemž se podobalo, jako by cizí moc jakási tělem jeho vládla), jakmile Simkins k němu se přiblížil. Gordon podal mu ruku řka: „Těším se tomu, že tě zde vidím; jsem starý přítel tvůj, Michal C.......; já a někteří jiní (duchové) přiměli jsme tebe k tomu, že jsi přišel sem, abys nabyl nezvratného přesvědčení o nesmrtelnosti duše lidské, kterou popírati chceš." „Duch" na to vypravoval rozličné události tak do podrobna, že Simkins na jisto poznal, že jest to skutečně přítel jeho M. C., před třemi léty zemřelý, poněvadž kromě něho nikdo o věcech těch věděti nemohl. Mimo to byl Simkins teprv 10 dní v Americe a nikdo ho tu neznal. Druhého dne na to odebral se k paní Chaseové, manželce profesora lékařství, proslulé zvláštním darem, že vídala „duchy" sprovázeti osoby do bytu jejího přicházející. Jakmile Simkins k ní přistoupil, pravila: „S mladým mužem tímto přibyli společně dva duchové; první jest mladý muž, velký a štíhlý, vlasy má snědé a při uších malé prstence; jest však velmi shrbený, kašle ustavičně a zemřel na úbytě. Duch ten však již se zjevil témuž muži skrze jiné medium." Dle popisu toho poznal Simkins hned zemřelého přítele svého M. C.

Medium na to pokračovalo: „Druhý duch jest dívka 16 - 17letá pleti velmi bílé, černých a kadeřavých vlasů, čelo má široké, téměř' čtverhranné a též také plece. Znal jste ji kdysi dobře.“ Když se Simkins nemohl upamatovati, pravilo: „Jest veselé a čtveračivé mysli, ráda lidi ponouká a směje se tomu, jak se nemůžete na ni upamatovati?“ A když i to neprospělo, doložilo medium: „Vždyť jste byl při pohřbu mém!“ Nyní teprvé upamatoval se Simkins; dívka ta zemřela před 9 10 léty a byla jediná, kterou kdy k hrobu doprovodil; od mnoha lét však již ji neměl v paměti. (Spir. Magazin 1. sept. 1869).

Dr. v. Langsdorff, lékař z Mannheimu, přistěhovav se do Clevelandu psal Aksakovi, jak se to stalo, že se o pravdě spiritualismu přesvědčil, jsa rozhodným atheistou a materialistou. Byl totiž jednou přítomen sezení, při kterém paní Brownová, znamenité medium, velmi vynikala. Před ní stál jistý Heinsohn, a medium vidělo za jeho zády státi mladou dívku, kterouž tak živými barvami líčilo, že Heinsohn uděšen zvolal: „Totě zemřelá dcera má!“ Na to vidělo a líčilo taktéž starého muže, sedícího před domem v jistém kraji německém, a popisovala celé okolí tak, že tentýž opět zvolal: „Totě zemřelý otec můj!“ Dále líčilo podobným způsobem ženskou osobu, mající všechny klouby opuchlé, dnou těžce sklíčenou a konečně umírající. Langsdorff poznal z líčení toho sice hned jednu z příbuzných svých, před několika léty v Německu zemřelou, na niž však po mnohá léta již nebyl pamatoval, a v druhém obrazu též do podrobna vylíčeném zemřelou švakrovou svou; než měl však za to, že vidění media nezakládá se na skutečnosti, nýbrž „že jen toliko čte v mozku jeho!“ Posléze líčila Brownová mužskou osobu, kterou však Langsdorff nepoznal. Tato však pravila: „Není to otec oné náměsíčnice, kterou nyní v léčení máte?“ — „To však jsem nemohl ani já ani kdo jiný z přítomných věděti“, píše Langsdorff, „poněvadž manžela oné chudé ženy, matky to oné nemocné, v Milwaukie smrt zachvátila a ona teprv před několika dny s dcerou svou do Clevelandu se přestěhovala. V tomto případě tedy nemohlo býti ani řeči o nějakém vtisknutí do mozku mého a medium nemohlo je tam čísti.“ Téhož dne ještě tázal se Langsdorff matky oné nemocné; a tato líčila zemřelého „na vlas tak a v témž pořádku, jak to medium učinilo.“ Náměsíčnice ona stala se záhy na to též mediem a vynikala obzvláště v tom, že do podrobna napodobňovala hlas, posuňky, postavu a způsob mluvení zemřelých, kteříž se jí zjevovali; tak na př. zemřelé

tety Langsdorffovy, přebývavší u matky jeho v Baden-Badenu, způsob jak šňupala a miláčka svého kocoura volala; „mimo to předpověděla hodinu a způsob smrti své, jakož i mnohé jiné příběhy rodinné s takou jistotou, že musila všeliká pochybnost zmizeti."

Někdy však objevují se při úkazech spiritualistických právě titěrné malichernosti; o takovýchto podáme tuto též některé doklady, abychom předmět ten s rozličných stran náležitě objasnili.

Albert E. Carpenter podává obšírnou zprávu o tom (Banner of light 26. břez. 1870), co se v Bostonu v bytu paní Friendové za jeho a přítele jeho Dra. Storera přítomnosti přihodilo. Storer přišel před polednem do bytu oné paní a zavěsiv svrchník svůj v předsíni, zastrčil rukavice své do kapsy; Carpenter pak vkročil mezi tím do světnice, kdež Friendová při šití seděla. Byloť znamenati, že jest velmi rozčilena (vlivem duchův), neb hned se zvedla řkouc: Pojďmež do „bureau", budeme dnes míti sezení. V „bureau" již byl Dr. Storer; jakmile jej Friendová zočila, přikročila k němu pravíc: „Vidím Sáru (před 20 léty zemřelou manželku Storerovu), ana mi vstříc kráčí, vidím ji zřetelně; ach, jak ona stojí „tělesně" přede mnou!" Duch (jehož přítomní ovšem neviděli) přistoupil ještě blíže a medium obejmulo jej vroucně řkouc: „Ach, jest ona krásná! Zde jest dobře býti, ano zde jest nebe!" „Duch" vstoupil na to do předsíně, kdež Storer svrchník zavěsil, „nekráčel po zemi, nýbrž vznášel se nad ní" a přiblíživ se ku svrchníku strčil ruce do kapes, z kterých rukavice vytáhl, chopil se tužky „průhledné" a napsav něco na papír složil a zastrčil jej do jedné rukavice; na to povznesl se vzhůru a spustiv se dolů hodil obě rukavice za pohovku. Hned pak „nadchnul" medium, kteréž mluvilo hlasem Sářiným: „Učinila jsem vše tak, jak medium vypravovalo; odtáhnětež pohovku a naleznete rukavičky, v jedné jest poselství, kteréž jsem napsala." Carpenter a Storer vkročili do předsíně, kdež rukavice za pohovkou nalezli, v jedné byl složený papír a v něm napsána slova: „Krásné poselství, pocházející od Sáry!" Celá manifestace tato byla prý proto velepamátná, poněvadž ji nikdo neočekával, aniž si jí kdo byl žádal, a proto se jí všickni velice obdivovali. Do předsíně té Friendová se nedostala, nýbrž po celý čas stála v „bureau", nemohla tedy rukavice z kapes vytáhnouti.

Po osmi dnech na to seděl Carpenter opět s Friendovou v „bureau", an ji pojednou uchvátil strážný duch její, jmenem Lilian

Ashley. Carpenter maje na paměti svrchu uvedený příběh, tázal se ducha, zdali „neviditelní“ mohou před očima člověka předmět nějaký držeti, a sice tak, že by ho tento neviděl. Duch odpověděl, že ano, a že na důkaz toho hned mu před oči nastaví věc nějakou, které on sám nespatří, medium však viděti a popisovati bude. Jakmile duch přestal mediem vládnouti, pravilo toto: „Vidím ruku a v ní něco kulatého a lesklého, chci to uchopiti.“ A vztáhlo rámě své do výše zvolalo: „Již to mám!“ Neviditelný předmět však se mu vymknul z ruky a vznášel se po světnici na rozličné strany, kdežto medium s chvatem sledovalo každé hnutí jeho, až konečně po mnohých marných pokusech na židlici vystoupilo a ruku napřáhnuvši zvolalo: „Teď to mám!“ Carpenter vykřiknul: „Dejte mi to hned!“ a medium mu podalo těžký zlatý knoflík rukávový. Po všechen čas držel Carpenter medium za levou ruku a viděl, že v pravici ničeho nemá; odkud by knoflík pocházel, nevěděl nikdo a jemu něco podobného neviděl též nikdo. Duch pak nadchnul medium, opět tázaje se: „Zdali jsem nesplnil, co jsem slíbil?“ — „Ano“, odvětil Carpenter, „obdivuji se obratnosti tvé, jakouž dovedeš věci ukrývati, avšak bylo by výhodněji jednáno, kdyby i druhý knoflík tu byl. „Vezmi medium za ruce a já jej přinesu“, odvětil duch. Carpenter tak učinil a po chvíli padlo mu cosi těžkého vedle levé nohy k zemi — byl to druhý knoflík. Po druhé pak opět držel medium za obě ruce, duch ale vzal kytici umělých květin z vásy na místě dosti vzdáleném stojící a držel ji nad hlavou jeho; Carpenter to ovšem ještě neviděl, medium však vypravovalo, co se děje a vztáhlo uvolněnou ruku svou po kytici, až jí dosáhlo; nyní o spatřil Carpenter také, drže medium ještě za druhou ruku. Duch na to opět nadchnul medium, žádaje, aby se kniha nějaká s tužkou na zemi položila. Carpenter vzal knihu a prohledav ji učinil dle žádosti, a přistoupiv k mediu chopil je za obě ruce. Duch napsav do knihy jméno své pravil: „Bylať to perná práce; neboť musil jsem knihu za pohovku odnésti, kdež jest tma, a tam jméno své napsati. Celkem se mi to nepodařilo, neb jedna část psaného dostala se do tištěného a jméno mé jest napříč psáno.“ A když se Carpenter tázal, na které stránce to napsáno jest, odvětil duch, že na stránce 253. Bylo tomu skutečně tak!

Velmi zajímavý jest „duch“, kteréhož Karel de Tr. . . v Anversu má“; on dovede nejenom léčiti, nýbrž i churavým učiniti, tak že spiritualistu Salguesa po každé, kdykoliv se mu zjevil, pojal ledový mráz, což trvalo po celých 6 měsíců. Duch ten ví

též na vlas, co kdo v kapse má, co kdo podtají byl činil aneb kde se ztracené věci nalezají. Mnohdy však není při dobrém rozmaru; de Tr. . . jest velkým milovníkem honby a tu se stává častěji, že ho duch popadne za rámě právě v tom okamžení, kdy spustiti chce, tak že mu zvěř uteče; jindy opět poplaší mu zdravého a vycvičeného psa pojednou tak, že se na celém těle třese a po zemi válí, což před tím nikdy nečinil. Avšak jednou zavedl ho zase až k pelechu, kdež krásného zajíce zastřelil. Tentýž de Tr. . . vypravuje o skutečném zápasu mezi Laplagnem — učitelem hudby a proslulým mediem — a jistým duchem, který na se bral postavu jiného media, Therondela. Tento radil onomu, aby ducha, kdyby opět přišel, čtyrykráte silně do tváře udeřil, jen na takový způsob že se ho zprostí. Laplagne sice tak neučinil, když ale s duchem zápasiti musil, tiskl ho co nejsilněji; „kosti jeho byly tak tvrdé jako Laplagneovy, avšak studené jako led.“ Duch počal vzlykati, ztrácel vždy více podobu Therondelovu a konečně zmizel. (Perty, Der Spiritualismus und seine Bekenner. Westermann, Jahrbuch der illustrirten deutschen Monatshefte, sv. 21, str. 171).

Že se všetečnost lidská úkazů těchto všelikým úsilím, zvláště k tomu konci chopila, aby zvěděla, „ano dokonale poznala tajemství onoho světa“, netřeba dovozovati. Literatura spiritualistická zplodila jmenovitě v ohledu tom četnou řadu nejpodivnějších spisů, v nichžto se do podrobna vypisují duchové a obšírně se vypravuje o výpovědech jejich. Jednotlivci dokonce zvolivše sobě „ducha“ — jako by strážného — obcují s ním po mnohá léta, hledajíce při něm ukojení všelikých tužeb svých. Různost domněnek a náhledů pak jest na této stránce právě nekonečna, pročež podáme tuto jen některé patrnější a významnější.

Obyčejně zjevují se duchové známých zemřelých lidí, někdy věhlasných mužů z minulosti, málo kdy lidí neznámých. Obšírně vypravují, že bydlí u vesmíru, kdež jim trojí prostor či říše vykázána jest; jedna jest místem muk (peklo), druhá očisťování (očistec) a třetí místo šlechtění; mimo to že jest jiné ještě zvláštní místo, nebe, kdež přebývají nejčistší a nejblaženější duchové. Jiní opět vykládají, že přebývají v éteru, též ve vzduchu ve staveních a že bývají přitahováni předměty, kteréž jim za živa náležely. Duch jednoho hraběte, zemřelého v 13. století, vypověděl, že nebesa se nalezají v éteru; jiní zase tvrdili, že není ani pekla, ani věčného zatracení, nýbrž že peklo jest toliko jistý stav duševní zlých a bezbožných; Bůh jest slunce podivné jasnosti

mnozí duchové protestantů vyznávají očistec (kterýž prý se zove Hades, meziříše) dle nauky katolické, jiní jej však rozhodně popírají.

Duchové se zjevují vůbec tehdy, kdy „co obyvatelé vyšších sfér s plnou rozvahou a plnou volí svou snižují se k tomu, aby lidem podali dokonalou zprávu o povolání jejich po smrti“; jsoutě to duchové nižších sfér, jichž pomoci zapotřebí jest k mechanickým pohybům a ku klepání. Závislé prý jest to na mediích, na vitalisovaných předmětech, ano na místnosti, zdali se zjevují dobří neb zlí duchové; při velmi čilé tekutině nervové zjevují se prý duchové vyšší, při slabší jen nižší; jinak mohou si výpovědi „též dobrých a vznešených duchů odporovati a o budoucnosti nemají nižádné jistoty, nemohou jí tedy také podati. Někdy jsou duchové patrně žárlivostí uchváceni; neb i ti, „kteří jsou postaveni na nejvyšším stupni“, vytýkají sobě vzájemně bludy a jedni vystříhají posluchače své, aby nevěřili druhým.

Někdy konečně jsou výpovědi zcela nesmyslné. Strážným duchem hraběte Poninského v Lipsku jest „milý apoštol Pavel.“ Když se ho hrabě tázal, jak možno obcovati s duchem přebývajícím na hvězdě, tolik milionů mil vzdálené, odpověděl duch, že každý člověk myšlénky své po nesčíslných čarách do všehomíra vysýlá a jedna z těch že nutně dojíti musí ducha onoho, jemuž svědčí!

Duch Herne (kterýž za živa vlastní matku zavraždil) naleza se ve společnosti bezbožníků; společníci jeho jsou mezi jinými král Salomo, Aleksandr Veliký, císař Augustus, Nero, Karel Veliký, Filip, král španělský; v říši světla však, do kteréž pohlédnouti jen na okamžik mu popřáno bylo, jsou Mojžíš, Sokrates, Plato, Rousseau, Schiller, Linné a j. O smrti své vypravuje toto: „Při posledním tepotu srdce mého vyšla duše má z hlavy mé a jakmile vyšla, procitlo sebevědomí moje, které v poslední době pozemského žití mého pohříženo bylo v temnotu a šílenost. Duše má vymizela z těla jako dech z úst vyšlý, záhy ale pozbyla beztvárnosti své a přijala na se obrysy postavy mé; obličej můj jest nyní čistě bílý a stinný, nemaje smyslného výrazu, hlava má ověnčena jest temným kruhem oblakovým a obal můj jest jako by z temného oblaku utvořen.“

Jiný duch vypravuje, „že duch W... právě v tom okamžení zvláštní milostí boží přesazen jest na levou stranu měsíce.“

Duch Attila náleží do počtu na věky zatracených; kdykoliv se zjevuje, pohybuje se stůl a vyskakuje jako zběsilý, a kolem zasedající pociťují v celém těle silné rány.

Duch Heine vyvolil si medium sám z vlastní vůle své. Toto nečetlo nikdy spisů jeho, aniž mělo vůbec vědomí toho, že se stalo mediem, což teprvé na jevo přišlo, když při jednom sezení, kterémuž mezi jinými i známý Diesterweg přítomen byl, kdosi žádal nějakou báseň. Podaná báseň zněla ve smyslu a duchu básní Heineových, tak že přítomní nemohli již pochybovati, že jest to duch jeho. Heine zůstal též „na onom světě“ atheistou, jakým za živa býval, „neb jen blázni,“ tak mluvil duch jeho, „vyznávají vyšší bytost nějakou nad sebou; já však nalezal jsem v nepokaleném sebevědomí svém vždy nejvyšší bytost, která mi zákony dávala a tak smýšlím až podnes.“ Místo, na kterém se nyní nalezá, vydává pekelný puch a smrad! Při zjeveních jeho děly se rozličné věci příšerné; stolice byly násilně s místa svého až na 8 kroků daleko hozeny, zvonky zvonily, kyvadlo tlouklo na sklenný válec, obraz zavěšený na stěně počal se pohybovati, s počátku zvolna, čím dále tím rychleji, tak že konečně s velikou silou na zeď udeřil; na stole to mlátilo, a to tak, jako když 1, 2, 3 i 4 mlátí, jak si toho přítomní žádali, a posléze „slyšána jará hudba vojenských pochodů, na stole provozovaných, za jásotu četné společnosti, která si je výslovně byla vyprosila.“ Na otázku, kdo to, jenž příšery také vůbec provozuje, odpověděl, „že to moc duchová, člověku přirozená, která se tehdy probouzí, kdy člověk duchaplný pevnou vůli osvědčuje, že chce ve spojení vejíti s druhou bytostí, jemu podobnou, avšak neznámou.“ Která to neznámá bytost byla původcem dnešních příšerných zjevův? „Ztělesněná fantasie, Jindřicha Heineho zosobující.“ Fantasie Heineova či media přítomného? „Heine již více nefantasuje!“ Očitými svědky úkazův těchto byli mezi jinými generálové v. Willisen a v. Pfuel, hrabě Knyphausen, baron Forster a chemik Stöcklein.

Tentýž Willisen byl 20. dubna 1859 přítomen sezení „magnetického spolku“ v Berlíně a tázal se, zdali by bylo možno vejíti ve spojení s některým generálem, který v minulém století bojoval v severní Italii? Hned na to přihlásil se skutečně duch Roland de Montrevelle, řka, že býval pobočníkem Napoleonovým. Willisen pak ho žádal, zdali by nemohl zjednati spojení s Napoleonem I. Skutečně se přihlásil ihned tento sám a odpovídaje k poznámce Willisenově, že historie nepřipomíná jména Montrevelleova, vychvaloval zásluhy jeho v bitvě u Marenga a podal na to obšírný plán, jak by vojsko rakouské téhož roku se mělo soustřediti a jak bojovati. Co však vypravoval, nebylo pranic nového, nýbrž o podobném plánu válečného tažení mluvilo se tehdy všeobecně i mimo kruhy vojenské.

Následující případ jest prý na nejvýš podstatný a dovozuje prý pravdu spiritualismu nade všelikou pochybnost. Když totiž Hare v Cape May přebýval, přicházel k němu častěji strážný duch, duch to zemřelé sestry. Jednou prosil ho, aby se 3. čce. 1855 o jedné hodině odpolední odebral do Filadelfie (as 100 mil odtamtud vzdálené) k přítelkyni jeho paní Gourlayové (kteráž byla též mediem) a ji požádal, aby manžel její Dr. Gourlay u tamní banky se přeptal, kdy jistá směnka k vyplacení dospěje; téhož dne o půl čtvrté odpoledne že chce k psychografu zasednouti a odpověď slyšeti. Skutečně se ohlásil duch v udanou hodinu a sdělil mu výsledek učiněné poptávky, kterémuž výsledku se však Hare nemálo divil, poněvadž si celou záležitost tu jinak byl představoval. Když se pak do Filadelfie vrátil, vypravovala mu Gourlayová, že právě toho času, jak se vyslaný duch ve Filadelfii ohlásil, byla jiná manifestace, avšak že byla pojednou k ustrnutí všech přerušena, neboť druhý duch vyřídil žádost Hareovu, jak mu svěřena byla. Manžel a bratr Gourlayové odebrali se hned k naznačené bance a sdělili mu výsledek poptávky do Cape May. Z toho prý jde s všelikou určitostí na jevo, že duch skutečně ono poselství převzal, poněvadž medium ve Filadelfii nižádným způsobem o žádosti jeho věděti nemohlo.

Připomenouti též sluší, že při zkouškách v Německu činěných objevují se duchové téměř všech národností, kdežto se v Americe téměř jen Američané ozývají, vyjma některé osoby světoznámé, jako na př. Napoleon I., Shakespeare, Schiller, Humboldt. Mnozí z toho dovozují, že prý to jest důkazem výlučnosti americké a kosmopolitismu německého. Dr. Epp (Seelenkunde, Mannheim 1866) diví se tomu, „že si prý o masopustě duchové počínají jako hotoví blázni!“ Básně, které mu „duch Schiller“ diktoval, jsou napořád nepatrné.[1])

---

[1]) V Mnichově vyšly r. 1856 spisy: Mittheilungen des heil. Erzengels Raphael 1855 durch den Mund der Crescentia Wolf im Rapport mit den Mittheilungen seliger Geister durch die Hand der Maria Kahlhammer. Herausgegeben von Schweykart. Mittheilungen seliger Geister durch die Maria Kahlhammer ... Herausgegeben von Friedrich. Wolfová má anděla Rafaéla, „který silným hlasem z ní mluví“, a Kahlhammerová píše vedením „duchů“, ovšem jen takové věci, jaké obyčejná služka napsati dovede. R. 1855, když z ní mluvil „duch Sokrates“, byla u ní komise sestávající z bohoslovců, filosofů a lékařů; „duch“ nevěděl, kdy Sokrates žil, jaký jest rozdíl mezi *πῦρ ἄσβεστον* svatého stánku v St. Z. (Leviticus 6, 13) a mezi „ignis fori publici“ dle řádu krále Numy, a podal prabídný výklad 6. a 7. kapitoly zjevení sv. Jana. Soudcové dali mezi jinými otázky o takovýchto předmětech.

Dostoupí-li ekstatická čili „magická" rozčilenost nejvyššího stupně, objevují se písma, aniž by medium o nich vědělo, neb vůbec vědomí toho mělo, že psáno bylo. Při tomto úkazu prý pozorovati možno několik rozdílných stupňů. Nejprvé totiž vezme medium papír a tužku do jedné ruky a drží obě pod stolem; po chvíli na to nalezá se písmo na papíře. Vyšší však stupeň jest, což v Americe častěji pozorováno bylo, když tužka sama, aniž by se jí ruka lidská byla dotkla, se povznáší a papír na stole položený popisuje, aneb když se zjevují přítomným hlavy a ruce; tyto chápají se tužky a píší, aneb přenášejí rozličné předměty s jedné strany na druhou.

Jeden německý lékař, muž velmi vzdělaný, v městě Wheelingu (ve Virginii) uložil arch bílého papíru do truhly, kterouž uzamkl a klíč od ní uschoval v pultě, kterýž též uzavřel a klíč do kapsy strčil. Hned na to zasedl s paní svou — mediem — a se služkou k obědu; jiných osob v domě nebylo. Po obědě zůstaly obě ženské při stole seděti, lékař pak otevřel pult, klíče však od truhly v něm nenalezl. Manželka a služka nevěděly ničehož o tom, že truhlu zamknul a kde klíč uložil. Odpoledne zůstal doma a pozoroval vše, co vůkol se dělo, ničehož však nespatřil, co by jej bylo strany pohřešovaného klíče znepokojovalo. Na večer opět otevřel pult; klíč byl na témž místě, kam jej předpolednem byl položil; když ale otevřel truhlu, nalezl v ní papír po obou stranách popsaný. Co na něm napsáno bylo, nechtěl však nikomu vyjeviti. (Hornung, N. E. 361).

Fowler, medium v Novém Yorku, položil k vyzvání duchův v ložnici své arch papíru na stůl; v noci na to bylo na něm několik obyčejných slov napsáno a mimo to podpisy „43 duchův." Témuž zjevili prý se Hahnemann a jiní duchové v podstatě lidské. Podobných písem dostalo se mu častěji, mnohdy i v takových řečech, kterýchž neznal, ruka byla tak podobna písmu lidí od duchů představovaných, že ji nebylo lze rozeznati. Písma taková měl Fowler v řeči hebrejské, arabské, hindostanské, perské, malajské, čínské, francouzské a španělské; professor Busch v Novém Yorku pak vydal svědectví, že zjevení, v řečech těch podaná, byla veskrz nadobyčejná. U přítomnosti téhož profesora podáno bylo jednou Fowlerem obšírné zjevení v řeči hebrejské; řeči té však rozuměl jediný Busch, ačkoliv v četné společnosti zastoupeny byly mnohé národnosti. (Rechenberg, str. 78.)

Po nesčíslných pokusech, které přede všemi baron Güldenstubbe[1]) (z Livonska) a sestra jeho v Paříži, Owen, americký vyslanec v Neapoli, a hrabě d'Ourches podnikli, podařilo prý se na konec bezprostředně od duchů samých písma obdržeti, a to sice následujícím způsobem. Papír buď s tužkou neb také bez ní položí se v kostelích neb na hřbitovech na popelnice, náhrobky neb hroby; po nějakém čase jsou papíry popsány, avšak jen tehdy, když se dotyčným osobám podařilo, se zemřelými v obcování vejíti.

Ve spisu svém o Positivní pneumatologii vydal Güldenstubbe 67 snímků písem duchových, celkem jich má přes 500 v rozličných jazycích, mezi nimi nalezá se 200 snímků pocházejících od zemřelých přátel a příbuzných. „Snímkům těmto největší vážnost přičísti dlužno, poněvadž totožnost ruky dosvědčiti mohou ti, kteříž osoby ony za živa znali, tak že tuto nemůže býti nižádné pochybnosti.“ Nadřečené zkoušky odbývaly se v přítomnosti mnohých svědků, mužů to nanejvýš věrohodných; k těmto náležejí mezi jinými Georgii z Londýna, Ravené z Berlína, kníže Leonidas Golicyn, plukovníci Toutcheff a v. Kollmann, umělec Kiorboë, baronové Voigt-Rheetz a Borys d'Uexkyll.

Dne 16. ledna 1858 shromáždili se v basilice sv. Dionysia Güldenstubbe a sestra jeho, baron Rosenberg, rada pruského vyslanectví v Paříži, hrabě d'Ourches a mnozí jiní členové vznešené společnosti pařížské, neboť duchové předpověděli, že v kostele tom zbožná zjevení jim podána budou. Řečené osoby položily dva papíry, rozličnými znameními opatřené, na hrobky, Güldenstubbe a sestra jeho poklekli a modlili se, kdežto ostatní upřenýma očima na papíry pohlíželi.

Po nějaké chvíli zvedli je, avšak nebylo na nich žádného písma. Na to sestoupila společnost do krypty kostelní a položila

[1]) Tentýž sepsal „Pneumatologie positive et experimentale, La realité des esprits et le phénoménc merveilleux de leur ecriture directe.“ V Paříži 1857. Morale uuiverselle a Pensées d'outre tombe 1863. — V prvním díle obsaženy jsou rozličné výroky jemu a sestře jeho od duchů podané; všeobecnou mravovědu sepsal k žádosti duchův dle zjevení a posvátných písem všech starých národů, jakož i dle spisů indických a řeckých filosofů. Spisovatel bojuje jizlivě proti církvi katolické, spolu však též proti materialismu a skepticismu doby naší; jinak ale neváží si žádného vyznání náboženského a dovozuje, že všeliké náboženství značí jen toliko jistý stupeň rozvoje člověčenstva, proto horlí pro „všeobecné náboženství“, které ovšem není leč dosti bídný eklekticismus.

tři papíry na rozličná místa, jeden na podstavec sochy Marie Antoinetty. Baron a sestra jeho modlili se opět, ostatní hleděli na papíry své a když je po chvíli zvedli, měl kníže Šachovskoj na svém papíru tužkou napsáno slovo „svatý", baron Rosenberg postavu jakousi nejasně kreslenou a baronka Pailhés složité čáry, jakéž přítelkyně její podpisu svému přičiňovala; tuto měla baronka po všechen čas zkoušky té výhradně na mysli.

Podobné zkoušky odbývaly se na rozličných místech, ve velkém sále v Louvru, v sále starožitností, v chrámě sv. Dionysia a jiných chrámech, ano i na rozličných hřbitovech pařížských, v parku st. cloudském a ve Versaillech, v britickém museu a v opatství westminsterském (zde se v nich zúčastnili mezi jinými poslanec de Rancé, akademik Matter, general v. Brewern, kníže Šachovskoj, literát Delange, Wilkinson, redaktor časopisu Spiritual Magazine, a četné paní vznešené společnosti londýnské), v chramě P. Marie a v glyptothece v Mnichově a na mnoha jiných místech. V bytu Güldenstubbově bylo častěji viděti ohnivé koule v barvách duhových, tyto se znenáhla proměňovaly v ohnivé sloupy a pak v postavy lidské, stínům podobné. Zemřelý příbuzný napsal slečně Güldenstubbově tato slova: „Milé dítě! duše tvá ponořiž se v srdce a v ruce P. Ježíše a očekávej klidně cíl a konec soudů Jeho. Přijmiž toto od starého a upřímného strýce Gustava v. Güldenstubbe a manželky jeho Vilémíny." Od matky své obdržel Güldenstubbe několik řádků, kterýmiž ho napomíná, aby všeliké nesnáze trpělivě snášel „neb lepší život počíná u nohou velkého krále duchův Ježíše Krista." Hrabě d'Ourches způsobil pomocí „rodinného genia svého," že se zvonky v bytu jeho samy pohybovaly, ano on sám někdy se objevoval též co dvojenec.

Co do písem uvádí Güldenstubbe velkou řadu osobností, od kterých písemné památky obdržel. K těmto náležejí mezi jinými Platon, Sokrates, Cicero, Virgil, J. Caesar, Octavianus Augustus, Juvenal, sv. apoštolé Pavel a Jan a Abaelard. Obsah jejich nepodává nic nového, leč jen vůbec známé zásady a články filosofické a mravovědné.

Králové francouzští od Dagoberta až po Ludvíka XVIII. a královny od Blanky až po Marii Antoinette napsaly rozličné figury a začáteční písmena jmen svých na pomnících svých ve chrámě sv. Dionysia, ve Versaillech a Fontainebleau („písma ta byla by také beze vší pochyby nemocné vyléčila, kdyby se byla dle před-

pisů upotřebila“). J. Caesar, císař Augustus a Germanikus napsali toliko jména svá na sochách svých v Louvru, Euripides pythickou třínožku a pod ní E, Hippokrates několik propletenin a pod ty jméno své („písmo to vyléčilo jednou v několika minutách silnou bolest rheumatickou“), Marie Stuartovna jednou začáteční písmena jména manžela svého v chrámě sv. Dionysia, po druhé dva křížky a pod nimi slova: „I ame the lif;“ jahen Paris figuru nepravidelnou a pod ní jméno své Francois Paris (papír byl za přítomnosti plukovníka Kollmanna za hlavním oltářem v chrámě sv. Medarda položen, kdež tělo Parisovo pohřbeno bylo, duch sám osvědčil přítomnost svou několika dutými ranami, které pod kamenou dlažbou slyšeti bylo). Mnohé figury ty nejsou leč klikatiny, jak je děti dělávají; tak na př. napsal František I. několik čar a vedle nich F na pomníku svém u sv. Dionysia. Písma duchův latinská a řecká psána jsou písmem lapidárním, a general Brewern obdržel prý jednou i „tištěné gotické písmo.“

Písma, která podali mnozí králové a královny francouzské a jiní proslulí mužové, jako na př. Voltaire, Montesquieu, d'Alembert, Diderot, Rousseau byla prý co do totožnosti ruky mnohým zkouškám podrobena, což mnozí znalci, hlavně pak Lacordaire, ředitel dílny na gobeliny a bratr proslulého dominikána, dosvědčili.

Güldenstubbe jest na jisto přesvědčen, „že písma ta objevují nám bezprostředně nadsmyslný svět, poněvadž jen duchové s to jsou, bezprostředně, toliko volí svou a pomocí elektrického proudu figury ony a písma ona na papír napsati;“ o čemž prý tím méně pochybovati lze, „poněvadž on a sestra jeho při tom spolu spatřují postavy duchův v kroji době jejich příslušném.“

Neméně podivno jest, což Bohumír Dämmerung ve Vídni vypravuje, „že totiž písma taková mnohdy shora dolů, od stropu k zemi padají aneb jako fotografie pojednou na papíře se objevují, což prý se obzvláště tehdy stává, když se papír s tužkou do klobouku na temném místě nějakém uloží; „neomylným znamením, že písmo se obdrží, jest, když plamen na blízku vzplápolá“ (Perty, Der Spiritualismus, str. 268.)

K novějším úkazům spiritualistickým náleží kreslení pomocí duchův, kteréž se nejprvé rovněž v Americe objevilo.

Proslulí kreslitelé toho způsoba v Americe jsou Anderson a Millesson, kteří se umění tomu nikdy neučili, avšak vedením duchův zemřelých malířů (kteří jich jakožto nástrojů ku kreslení uží-

vají) tužkou takové kresby shotovují, které se rovnají nejjemnějším obrazům střední barvou malovaným.

Zvláště připomenouti dlužno, že Anderson kreslí za tmy, a mezi jinými podal podobiznu Platona a Pythagora, Indiána Oriety a Indiánky White Feather; tito jsou totiž strážnými duchy rozličných medii v Americe žijících. K nejkrásnějším obrazům jeho náleží prý podobizna Lilly, dítěte, kteréž v deváté hodině po narození svém zemřelo. Paní Watermannová porodila před časem qlížence Lilly a Rosu; když tato mluviti počala, rozmlouvala vždy, jak rodiče za to měli, s domnělou družkou, a když u ní jednou květiny nalezli, o nichž nemohli vyskoumati, jak se byly dítěti do rukou dostaly, pravilo, že jí je Lilly přinesla. Matka všemu tomu s počátku nechtěla věřiti, později však stala se též mediem. Otec psal Andersonovi, žádaje ho o podobiznu zemřelého dítěte; ten však ji počal kresliti, dříve než ho došel otcův list, „poněvadž mu to duchové sami dříve již byli vnuknuli.“ Obraz co do podobnosti tak se povedl, že všickni se na nejvýš podivili, matka pak sama nepřestala volati: „Ano, toť jest milé dítě mé!“ (Spir. Mag. říj. 1869).

Jiný výtečník téhož druhu jest David Duguid v Glasgowě ve Skotsku, prostý ebenář, 35 let starý, beze vší téměř umělosti, a kreslení se taktéž nikdy neučil. Když se již po delší čas zabýval kreslením „magnetickým,“ navštěvoval teprv po několik měsícův veřejnou kreslírnu. Nejvíce ale vyniká darem, že může ekstasi v sobě libovolně rozněcovati. Kreslí v temnu nad míru rychle, oči maje zavřené ano i pevně sevřené; jednou byly všechny plameny plynové uhašeny až na jeden nepatrný plamének, a ten jestě jeden z diváků rukou zastřel, tak že ostatní s těží jen postavu kreslitelovu rozeznali; po třech minutách při plném opět světle spatřili s nemalým podivením, že v kratičké době té vykreslil rozsáhlou krajinu, v popředí jezero a na něm několik loděk a při břehu nástiny velkého hradu.

K umění tomu dospěl, když se několikráte zúčastnil ve zkouškách s pomykáním stolův, které přítel jeho Nibert číníval; při první hned cítil třesení v ramenech a studený proud po zádech, an se stůl co nejrychleji otáčel. Když se pak „ducha“ tázali, kdo z přítomných jest mediem, odpovědíno, že Duguid. Odtud pokračovali oba ve zkouškách takových a stali se medii; nyní již vídívali ve světnici zatemnělé světlé a tmavé postavy stinné a Nibert povznesl se jednou od podlahy vzhůru. Záhy na to dospěl Duguid

až ku kreslení. Když totiž jednou četnější společnost u Niberta kolem stolu seděla, dostalo se Duguidovi vnuknutí, aby si vyžádal pomoci ženského media vedle sedícího; tato položila pravici svou na levici jeho, a jakmile se to stalo, počala se levice bezděky pohybovati a kreslila tužkou nejprvé hrubé nástiny rozličných figur. „Duch“, jenž mu ruku takto vedl, nazval se jménem Marek Baker a slíbil, že se opět dostaví. V příštím sezení kreslil Duguid na tentýž způsob, spolu však duch vyjevil, že ženština ona proto má pravici svou položenou na levici jeho, aby pochybovatelé tím snáze usvědčeni byli. Odtud již činil velké pokroky, později bylo mu „povoleno“, barev při kreslení též upotřebiti a pravicí kresliti bez přispění oné ženštiny. Kdykoliv byl „u vytržení“, shledáno, že sluchu (obyčejného) pozbyl, „duch“ však slyšel a odpovídal k otázkám skrze medium.

Z výpovědí těch dozvěděli se, že jest to duch hollandského malíře (nar. r. 1636, umř. 1681), Baker že není pravé jméno jeho, toto že onen oznámí teprv, až skrze Duguida jeden z nejvýtečnějších obrazů svých vykreslí. U vytržení vídal jej Duguid a líčil ho jakožto muže tváře truchlivé, ve kroji starobylém a cizím; spolu s ním přicházíval duch paní velmi krásné a oba že mu podávali ruce své; „duch“ vypravoval též o mnohých nesnázích, jež ho za živa zastihly, nad čímž se Duguid bolestně rozplakal. Když tento kresbu dohotovil, shledána na ní na levé straně písmena J. R.; přítomný umělec jeden spatřiv ji tvrdil, že podobnou kresbu kdesi již viděl. Po mnohém hledání nalezena konečně v „Cassellově Art Treasures Exhibitor“ (na str. 301) mědirytina nadepsaná „vodopád“ od Jakoba Ruysdaela, a rovněž shledáno, že Duguidova kresba byla téměř dokonalý snímek rytiny oné, s tím toliko rozdílem, že na rytině nalezal se most a na něm několik osob, jichž Duguid neměl. Tázali se tedy ducha po příčině a ten odpověděl, že osoby ty nikoliv on sám, nýbrž přítel jeho Berghem a sice později teprv na hotovém již obraze vykreslil. Když pak Duguid z vytržení procitl, ukázali mu podobiznu Ruysdaelovu; jakmile ji spatřil, tvrdil již se vší určitostí, že jest to podobizna ducha onoho, který k němu přicházívá. Tentýž navštěvoval ho později s Janem Steenem, druhdy svým vrstevníkem, a vedením obou duchů počal Duguid olejem malovati, vždy maje oči zavřené, buď za temna nebo tytýž i při světle plynovém; s počátku a na konec práce své podával a tiskl duchům ruku a v krátkém čase zhotovil dosti valný počet rozličných obrazů. Bylo mu také slíbeno, že později bez pomoci duchů

bude moci malovati a i tenkráte, když nebude u vytržení. „Přátelé“ tito navštěvují ho častěji, mnohdy když není u vytržení, než tehda nevidí jich sice, ale pociťuje přítomnost jejich po studeném proudu, který celým tělem jeho probíhá, a slýchá od zadu jméno své vyvolávati. První učitel kreslírny, kterouž Duguid navštěvoval, přítomen jsa jednou tázal se ducha Ruysdaela, jak malíři za doby jeho barvy a plátno připravovali; a odpověď byla „dle svědomitého výroku“ tazatelova taková, že ji jen vzdělaný a dovedný malíř dáti mohl. Při zkouškách těch čili sezeních bývaly četné osoby, mezi nimiž též duchovní a profesoři university glasgowské přítomni; „nikdo však nebyl s to, aby věc tu náležitě vysvětlil aneb podvod nějaký vypátral.“ (Human Nature 2. list. 1868).

Mestral v Ženevě vypravuje, že medium Emil Bret u vidění spatřuje rozličné obrazy, které pak, když procitne, „mistrovsky“ kreslí, ač se tomu nikdy neučil. Jemu také „diktovali duchové“ skladby hudební a dali mu návod k sestavení nového druhu varhan a nové harmoniky, samé to věci, o kterých, když není u vytržení, ani ponětí nemá. Mestral má na jezeře ženevském parní loď, zcela ustrojenou dle plánu, jejž duchové Bretovi zjevili. (Hornung N. G. 114, 117).

Dr. Cataneo v Janově rozmlouval prostřednictvím stolu po mnohá léta s duchem Džingischánovým; přítel jeho, mladý malíř v Turině, vídal též ducha toho a vedle něho druhého ještě, a maloval pak podobiznu chánovu tak, že Cataneo užasnul nad podobností obrazu a postavy chánovy, kterou u vidění spatřoval. (Hornung N. G. 327).

V Americe jsou také mnohá media kreslící a malující podobizny zemřelých osob, jichž nikdy neviděla; podobnost jest prý vždy zcela patrna. K těmto náleží především krejčí Rogers, který kreslí vedením ducha malíře Benjamina Westa; kreslení rovněž nikdy se neučil.

Fotografie duchův. Dají-li se media fotografovati, aneb bývají-li jiné osoby skrze media aneb v jejich přítomnosti fotografovány, viděti jest mnohdy vedle, před neb za obrazem hlavní osoby postavy stínové a nejasné, někdy též ve světle prorážejícím. Dle výroku spiritualistů jsou to obrazy zemřelých osob, buď příbuzných neb přátel. Fotografie takové objevily se nejprvé r. 1860 v Paříži; k rozšíření umění toho však nejvíce přispěl Mumler, chemik a fotograf v Bostonu. R. 1862, 5. říj. fotografoval sebe sama, a když byl obraz dohotoven, spatřil po pravé straně podo-

bizny své obraz sestřenice, před 12 léty zemřelé, ana sedí na stolici; vrchní část obrazu jejího mohla se zřejmě poznati, ačkoliv „byla temná a spolu průhledná“, od pasu však rozplynul se obraz v temnou mlhu. Když se takto podařil první pokus, následovali mnozí příkladu toho a záhy na to bylo takých fotografií již u valném počtu, „ačkoliv se fotograf při práci té nesmírně namáhati musí.“ Na fotografii paní jedné viděti bylo též obraz jiné postavy ženské, otec a matka poznali v ní obraz zemřelé dcery své; i tuto byla vrchní část obrazu jasná, dolní mlhavá. Pán jeden měl vedle podobizny své obraz zemřelé matky, „avšak v takých rozměrech, že nebylo lze nikterak pochopiti, jak malé sklo předmětové tak velký obraz podati mohlo.“ Hlava a vrchní část těla byly totiž nadživotní velikosti, kdežto podobizna pána onoho byla pravidelných rozměrů. V těchto a mnohých jiných případech seděla vždy jen jedna osoba před apparatem, „což nejvážnější svědkové potvrdili,“ přece však nalezaly se na některých obrazích dvě až i tři postavy mlhavé.

P. W. Guay, též fotograf, chtěje se o pravdě úkazův těch přesvědčiti, odebral se do dílny Mumlerovy a zastrčil sám rámec do temnice. „Když jsem si zasedl,“ vypravuje onen, „žádal jsem si v duchu obraz zemřelé manželky a otce svého, a skutečně nalezaly se obrazy ty vedle podobizny mé; p. Mumler však nemohl sobě nižádným způsobem podobiznu zemřelých těch zjednati, pročež pokládám za svou povinnost, veřejné svědectví o tom vydati.“ Ano právě mlhavá tvářnost postav duchův jest dle dra. Gardnera nejplatnějším důvodem, že obrazy ty nemohou býti kopie, což mnohými zkouškami dokázáno, n. př. postaveny jsou podobizny za osobu, která se dala fotografovati, avšak obrazy na ten způsob shotovené poskytovaly zcela jiný pohled. Rovněž pozoruhodné jest, že se obyčejně jen poprsí „duchův“ na fotografii nalezá a že jest obyčejně průhledné, poněvadž spolu viděti jest rozličné předměty za postavou umístěné.

Dle Mumlera lze takových fotografií tehda dosíci, když se dvě media mohútná spojí a po delší čas společně pracují; „když se pak má fotografovati, jest jim vůli a obrazotvornost soustřeďovati a sice na onu osobu zemřelou, která se na obrazu zjeviti má.“ (Spiritual Magazine a Herald of Progress 1862.)

R. 1869 zaslal hrabě de Mons, bývalý nassavský vyslanec v Haagu, Pertymu takovou fotografii a spolu obšírnou zprávu, v které vypravuje, že společně s důvěrným přítelem jednal u věci

té s všelikou obezřelostí, přesvědčiv se mimo to též, že fotograf jest muž poctivý a nezištný. „Mezi podobiznami obou pánů těch bylo viděti na fotografické desce obraz jakési neviditelné bytosti; na fotografii samé pak jen světlou záři nejasně nastíněnou.“ Hr. de Mons má za to, že k dosažení takých fotografií „zapotřebí jest osob medianimických, nábožného rozjímání a vzývání (évocation); fotografie že již jest s to, aby neviditelné tekutiny učinila zračitými, a že snad se podaří vědě je i ztužiti, potom však také i chemicky rozložiti!“ Témuž Pertymu zaslal Schickh z Vídně fotografii modlící se paní, „na levé straně a za ní jest postava průhledným pláštěm zastřena; rysů ve tváři však nelze rozeznati.“ (Perty II. 34.)

Fotografující medium, paní Butlerová v Buffalu fotografovala J. H. Povella, který si vedle vlastní podobizny též obrazy zemřelých rodičů svých vyžádal, což se i stalo. Obraz otcův byl zcela zřetelný a tvářnost byla tatáž, jakouž měl před 6 měsíci, jak jej posledníkráte v Londýně viděl; na vlastním obrazu svém spatřil však několik týdnů později hlavu malého křepeláře, jehož s počátku tam nebylo. Poněvadž mu matka dávno již byla umřela, když ještě v útlém věku byl, nemohl o podobnosti souditi. Když se ale domů vrátil a fotografii ukázal, poznala manželka jeho a 10letý syn na první pohled zemřelého otce jeho. Záhy na to navštívili přítele ve Vinlandu, u něhož se setkali s mediem, paní Smithovou; tato vypravovala Povellové, že se tu zjevuje zemřelý bratr její František, maje skladby hudební v ruce (za živa byl výtečným zpěvákem), mimo to že také často přichází duch Sárah, matka Povellova. Tento se tázal ducha: „Jsi-li skutečně matka moje, pověz, zdali se mnou o fotografiích duchů mluviti chceš?“ „Ano!“ „Jest obraz tobě podoben?“ „Ano, jest veskrz podoben, psíka však jsem na rámě tvé proto položila, abych tě přesvědčila.“ Teď teprv si zpoměl Povell, že když mu bylo 14 let, měl malého křepeláře, kteréhož nyní na fotografii poznal, ačkoliv od toho času plných 25 let uplynulo. (Spir. Magazin, srp. 1869).

Neméně podivné věci vypravují se též o hudebních výtvorech duchů čili medií.

Slečna Cushmanova v Charlestonu (Massachusetts), která prý v ohledu tom pravé zázraky činí a jíž se od devíti let na tisíce lidí obdivuje, odbývá produkce své při plném světle, kladouc kytaru na kolena kterékoliv osoby, jakmile však se jen zlehounka dotkne desky, slyšeti již „čarokrásnou arii“ a viděti, jak se struny

samy od sebe pohybují. Že duchové na ní hrají, o tom prý nelze pochybovati, poněvadž mnozí spatřují prsty jejich strun se dotýkati! (Spir. Magazin 1869).

Paní Youngsová, která se hudbě nikdy neučila, zasedá k pianu a když přijde do vytržení, hraje „čarokrásně"; mnohdy posadilo se na piano pět, šest mužů, mezi hrou její však počalo se piano pohybovati, vznášelo se několik palců nad podlahu a hned na to klátilo se tou neb onou nohou, jako by takt k hudbě dávati chtělo. „To vše děje se ve dne a tak zřejmě, že to tisícové měšťanů washingtonských dosvědčiti mohou, při jakémkoliv pianě a v jakémkoliv domě." (Tafelrunde, 15. srp. 1871).

Američan Shepard, který se taktéž hudbě nikdy neučil přibyv v dubnu r. 1870 do Londýna hrál tu veřejně (vedením duchův) na pianě velmi líbezně a zpíval spolu hlasem sopránovým. Mnohá media pak viděla též postavy rozličných duchův, any Sheparda obkličují, kdykoliv k pianu zasedá.

Otto Kunz, chemik v Pittsburku, podávaje Hornungovi zprávu (N. G. 335) vypravuje, že Jonathan Coons v Athens County zařídil dle předpisu duchův zvláštní místnost (Spirit-room), v které se tito zjevují. Tam se již od mnoha let odbývají řádné koncerty, při kterých duchové na rozličných nástrojech hrávají, objevují se tu ruce jejich, slyšeti je mluviti ve zvucích právě nadzemských s neobyčejným přízvukem cizím, podávají se zprávy, pocházející od duchův „předadamitických," a kresby od duchův shotovené. Při jednom sezení takovém „chopila neviditelná železná ruka přítomného mladého kupce za pravici a stáhla ho pod stůl!" Medium paní Frenchová tázána byvši po příčině odpověděla, že se to stalo proto, aby se též stal mediem, a že to byl duch Washington, který ho uchvátil.

Postupem času rozmohla se též rozmanitost spiritualistických úkazův, tak že nemožno jest, všecky náležitě roztříditi.

Jeden německý cestovatel, „muž poctivý a zcela věrohodný," navštívil v Novém Yorku paní Foks-Kaneovou, medium znamenité, u kteréž se týdně „vybraná společnost" shromážďovala. Jakmile sezení počalo, vznášely se světlé obláčky po světnici, z nichžto se znenáhla tváře a ruce tvořily; ruce ty (duchův) braly rozličné předměty se stolů, podávali sklenici s vodou do kola četným společníkům, na pianě provozována výtečná hudba, aniž viděti bylo, že by se kdo klaves dotýkal, a když se všickni do kruhu sestavili,

zazněla „podivná, avšak nad míru líbezná hudba,“ jako by s výše nad nimi. S přivolením duchův pak položen papír s pérem na stůl, a když se po chvíli světla opět rozžehla, napsán byl obšírný list v řeči německé, svědčící nadřečenému cestovateli, podepsán celým jménem zemřelého strýce jeho, kteréhož však v celé společnosti nikdo neznal a nikdo také nevěděl, že vůbec žil. (Tafelrunde 1. říj. 1871).

Na ploše stolu velmi nakloněného zůstávají předměty kulaté tiše ležeti, jako by k němu pevně byly přilnuly; pak se pojednou vznášejí až k podlaze. Medium Klinguland byl několikráte, nikoliv ve snách neb u vytržení, nýbrž za normalního bdění se stolicí, na kteréž seděl, vzhůru vyzdvižen a zůstal po delší čas ve výši; hned na to vznášel se i stůl po několik minut.

V Sesaně zasedla u rytíře H. S. společnost kolem stolu a vyzvala ducha, aby přítomnost svou klepotem známého pochodu na okně osvědčil a aby v kamnech hořejší světnice rachot spůsobil. V okamžení stalo se vše, čeho si každý žádal. Rytíř S. přál si, aby čepice jeho na stole ležící zmizela; i to stalo se s náramnou rychlostí, odletěla pod lavici. (Hornung N. E. 41).

Slečny Huetovy vyzývají zemřelou přítelkyni svou Marii, aby se ve stole ozvala klepotem, aby zazpívala arii, které si někdo žádá, aby nápodobňovala vrzání pily, sikot páry a p. K rozkazu jejich převrhá se stůl, pohybuje se dle taktu hudby, objímá nohami ony z přítomných, které si oblíbil a odpovídá k nejrozmanitějším otázkám. (N. E. 47).

O velmi „zajímavém sezení“ vypravuje O. Kunz. Jakmile media zasedla, připoutali jim duchové ruce do zadu ku stolicím, světélka poletovala po světnici a plaménky poskakovaly po stole a na strunách nástrojů, na kterých neviditelná ruka hrála. Přítomný jeden počal zpívati, hned pak bylo slyšeti líbezný hlas s průvodem na kytaře, ležící na vzdáleném stole, které se nikdo nedotknul. Mezi tím cítil Kunz, že se ruka jakási dotýká nohou jeho a při každém dotknutí měl pocit elektrického proudu. — V Bridgeportu posadila se společnost ke stolu a záhy na to počalo se rozličné nářadí ve vedlejší světnici pohybovati, jednotlivé kusy létaly buď přes hlavy sedících neb kolem nich a pak padaly k zemi. Stůl se pohyboval z prudka, neb způsobem kromobyčejným. Ano se tolik nářadí současně pohybovalo, nastal hrozný zmatek a mnoho kusů se polámalo. Konečně přiznal se duch Indiána, jmenem Osceola, že on jest původcem zmatků těch, udal však spolu léky,

jakýmiž se některé strachem ochuravělé osoby vyléčiti mají, doloživ, že duchové lidí červených více pod širým nebem žijících jsou silnější a více elektriky v sobě chovají, než duchové světlých tváří. (Hornung N. G. 341).

Steinbach (Tafelrunde 1871) vypravuje o ženském mediu, které nadchnuto jsouc duchy zemřelých hereček a tanečnic nejumělejší a spolu velmi namáhavé tance, majíc oči při tom vždy zavřené, tak provozuje, jako nejvycvičenější tanečnice na divadle. Nikdy však se tanci neučila a po celý život svůj též nikdy netančila. Když opět k sobě přichází, neví o ničem; přítomný lékař ohledav jednou tepnu její pravil, že není nikterak urychlena a dech její že jest tak tichý, jako dech spící osoby.

V severní Americe objevila se v posledních letech též media, která jsouce u vytržení veřejně dlouhé řeči činí; tato slovou Trance-Speakers.

Taktéž za posledních let libují si duchové v tom, že přinášejí květiny a ovoce, což mezi jinými dosvědčuje Damiani (Human Nature 1869), on tvrdí, že na konci jednoho sezení v Londýně celá společnost obsypána byla květinami čerstvými, na nichž ještě rosa byla; stopky byly na konci jako od ohně popáleny a začmouzeny; duchové byvše po příčině tázáni odpověděli, „že to spůsobila elektrika, kteréž co nástroje k utrhnutí květin upotřebili.“

Vrchu výskumů svých však dosáhl spiritualismus tvrzením svým, že s to jest, skutečné (realní) postavy, nikoliv jen pouze v obraznosti neb u pouhém vidění pojaté vytvořiti. „Jsouť prý to skutečné bytosti, obývající ve hvězdách a planétách nebeských, pročež také slovou sideridé. Postavy také byly již též vyobrazeny; některé na př. podobají se andělům, na jiném obrazu takém viděti důstojníka v uniformě, na jiném pána a paní v kroji staroněmeckém, ruku Paganiniho se smyčcem a j. v. Postavy tyto prý se tvořily, jako by znenáhla ze vzduchu neb ze stěny vyrůstaly; s počátku byly veskrz jen vzdušné, až pak vždy více a více se ztužily, tak že bylo slyšeti hlasy a cítiti tisknutí rukou jejich. Objevují se jen na kratičký čas a záhy mizí. Medium čilé a spolu citelné obchází prý mráz, kdykoliv se postava taká tvoří. Odtud již dovozují mnozí, že se duchové též tělesně a tudíž i dotknutelně zjevovati mohou a že možno k tomu je přiměti! Dotknutelné zjevování to vysvětluje duch jeden skrze medium na ten způsob, že duchům vůbec dána jest jistá moc nad

hmotnými částmi prostoru a atmosféry, tyto že oni mohou zhušťovati a v rozličné útvary sestavovati!

Na konec vypravování našeho o jednotlivých úkazech spiritualistických jest nám vyložiti též ještě nauku spiritualistickou, ač výklad takový má veliké nesnáze, poněvadž tu v míře svrchované platí, že kolik hlav tolik rozumův. Především učiniti jest rozdíl mezi americkými a anglickými spiritualisty s jedné a mezi francouzskými s druhé strany. V severní Americe nabyly dogmatické výměry „národního sjezdu" r. 1868 v Rochestru odbývaného téměř obecné platnosti.

Dle těchto jest Bůh idea nejsvrchovanější dokonalosti, harmonie všehomíra, nejvyšší duch, nejenom tvůrce veškerenstva, nýbrž i milostivý a lásky plný Otec. Po smrti těla trvá duch ve spojení s duší, která jest tehdy tělem jeho; nynější nadzemský stav zemřelých neliší se podstatně od žití pozemského, jediné v tom, že se na onom světě ještě mohou zdokonalovati. Zemřelí mohou se navraceti na zemi, dobří a zlí duchové obkličují vždy a ustavičně člověčenstvo, dobří a zlí dle toho, jakými byli za živa, neb nestává stvořených andělů neb zlých démonů, nýbrž onino jsou jen toliko očištění duchové lidští, tito pak duchové lidí ve zlém setrvavších, taktéž není ráje, nebe a pekla; slovy těmi naznačuje se toliko jistý stav, nikoliv však zvláštní nějaké místo. Zavoláme-li duchy, zjevují se nám a vcházejí ve spojení s námi. Cíl a konec veškerého člověčenstva jest, aby se povzneslo k nejvyššímu duchu, a k dosažení cíle toho třeba jest, aby se člověk ve všem spravoval vlastním rozumem svým a zákony přírody; oba činitelé tyto ustanovují zákony praktického rozumu a života. V ostatních článcích však rozcházejí se na nejrůznější strany; jedna na př. tvrdí, že křesťanství vůbec jest nutným činitelem ohledem na rozvoj člověka a že Kristus byl nejvznešenějším mediem, druhá naopak bojuje s jizlivým fanatismem proti všemu, což má jméno křesťanské, jiná strana opět usiluje o sloučení nauky své s křesťanstvím a se socialismem.

Téměř vesměs jsou spiritualisté na jisto přesvědčeni, že působcové všelikých úkazův spiritualistických jsou duchové či duše zemřelých lidí, ačkoliv prý totožnost jejich nelze s jistotou dotvrditi, ana mnohdy vůle jejich není k dobrému nakloněna, tak že někdy jmenem lidí, buď proslavených neb vůbec ctihodných vypovídají věci na odpor jsoucí, čímž k mnohým zmatkům příčinu dávají; někteří jen mají za to, že to jest mohútnost duše lidské,

dosud neznámá, kdežto jiní opět naproti tomu dovozují, že to jsou démonové, a jiní konečně, že to jsou zvláštní tvorové, obývající v atmosféře a prostoru mezi planetami, siderídé neb odové zvaní. Strana tato, ovšem nečetná, odvážila se až k tomu, že již do podrobna ustanovila, kde se nalezají hranice říše těchto siderídů, jaká jest tíže jejich a s jakou rychlostí se pohybují.

Při některých převládá směr politický (za času občanské války 1864 vydávala media mnohá proroctví, na př. že se vítězství dostane severním státům, než na odpor tomu zjevil se Washington senátoru jižních států, Calhounovi), při jiných opět buď pietistický neb mystický neb dokonce i fanatický. V tom však se shodují všickni, že spiritualismus jest nové kosmopolitické náboženství a nový sociální řád, že svým časem dokonale odhalí tajemství říše věčnosti, a jemu že bude přináležeti vláda nad veškerým lidstvem. Taktéž rozhodně popírají nauku o reinkarnaci, ku které se francouzští spiritisté přiznávají.

Angličané shodují se celkem co do nauky s Američany, ve Francii však jsou roztříděni na dva tábory, spiritistů a spiritualistů. Spiritisté jsou co do počtu nejčetnější a vůdcem jejich jest Rivail, jinak známější dle jména Allan Cardec, redaktor časopisů „Revue Spirite" a spisovatel „knihy duchův", v kteréž nauka o nesmrtelnosti duše lidské, o bytnosti duchův a poměru jejich k člověku a mravní zásady obsaženy jsou. Dle nauky té nebyl člověk původně a s počátku tím, čím nyní jest, nýbrž byloť mu tisíceré přetvořování podstoupiti, od nálevníků počínaje až k nynějšímu stavu jeho, kterýmž dostoupil vrchu rozvoje svého. Sestává z těla, ducha a obduší (perisprit, schránky či obalu duchového); perisperme (obklop) pak jest obal nad míru jemný, kterým v člověku žijícím kulatá atmosféra nervů ovinuta jest, a dán jest mu k tomu konci, aby se rozšířil obor působivosti jeho, kteráž ovšem má meze své. Bůh, nejvyšší intelligence a první příčina všeho, stvořil duchy, kteříž mnohým putováním či stěhováním se — avšak jen do těl lidských — v dokonalosti prospívají, až se jim konečně dostane věčné blaženosti zíráním na Boha samého. Mnozí však od pravé cesty se uchylují; těm tedy jakož i oněm, kteříž v nynějším životě nedosáhli nejvyššího stupně očistění a vzdělání, jest počíti nové žití pozemské, a sice na ten způsob, že duch jejich opětně se spojuje s bytostí lidskou, právě splozenou. Opětné vtělení duchův (reinkarnace) není tedy leč pokuta za hříchy spáchané. Duchové zemřelých jsou též zahaleni perispritem,

obalem to jemným a elektrickým; mezitím než se opět vtělují, přebývají a putují v prostorách mezi planetami se nalezajících. Ti, kteří se těžkými hříchy poskvrnili, přetělují se na nejnižších a nejtrudnějších tělesech světových, ku kterýmžto i země naše náleží; konečně jest to obzvláštním přitužením trestu, musí-li se duch vtěliti v tělo blbých neb pomatenců. Nauka Kristova jest základem spiritistické filosofie; modlitba nemůže sice soudy božské prozřetelnosti zastaviti, působí však k tomu, že se zjevují duchové dobří, kteří lidem dobrá vnuknutí na mysl dávají.

Ostatně má Cardec již úplnou terminologii svou; spiritualismus jest nauka o duchu vůbec (o duchu božím a člověčím), spiritismus nauka o duchách; typtologie klepot ve stolech, psychografie písma duchův, psaná buď psychografem neb tužkou, pneumatografie přímá, bezprostředná písma duchův ve vzduchu (obyčejně objevuje se píšící ruka, která tak rychle mizí jak se byla ukázala), apport přinášení rozličných předmětův skrze duchy, pneumatofonie tvoření zvukův ve vzduchu, sematologie úkazy a působení rozličného druhu, jako na př. kresby, vznášení se rozličných předmětů, změny barev, zmizení předmětů, agénère zjev velmi řídký, totiž dotknutelné zjevení se duchův. Obcování s duchy za našich dnů má ten účel, aby se člověčenstvo obnovilo a mravně zdokonalilo; pomocí duchův lze též nemoci vyléčiti. Spiritismus má se rozšířiti po veškerém světě, pak bude počátkem nového lepšího společenského řádu, a poněvadž shovívavost vyšších vládnoucích mocností již jest u konce, bude všeliké zlo ve světě souzeno a odsouzeno a po násilném převratu zeměkoule naší konečně a na vždy z něho vymýtěno."

Pro tuto nauku bojoval Cardec po celý život svůj s prorockou nadšeností, konaje mnohé cesty po veškeré Francii, aby přívržence své u víře utvrdil a hlásal, „že nauku tu od duchův přijal, kteříž ji rozličným mediím diktovali; písma ta že k rozkazu jejich jen pořádal a na světlo vydal, z vlastního ničehož nepřičiniv."

Hlavním vůdcem druhé strany jest Pièrart, redaktor časopisu „Revue spiritualiste." Tento tvrdí, že má genia podobně jako Tasso, který jest v nejužším spojení s veškerým životem jeho; při pracích jej podporuje a mnohdy „rodinné duchy" vysýlá, aby srdce jeho potěšili a víru v něm upevnili. Dvéře bytu jeho mnohdykráte se samy od sebe otevřely a opět zavřely, rozličné svršky byly s místa svého pošinuty, zemřelí přátelé zjevovali se hospodyni jeho, podávajíce jí ruce a mluvíce slova, která sám zřetelně slýchával.

Když jednou při pracích svých archaeologických potřeboval spisu Bohlenova o Indii, jehož v knihovně své neměl, zašel genius v osobě jeho k příteli a žádal o zapůjčení knihy. Tentokráte prý to nebyl Pièrartův dvojenec, který pro knihu šel; když ale r. 1849 po delší čas v Boulogni přebýval a odtud domů se vrátil, viděli ho přátele jeho čtrnáctého dne po odchodu jeho procházeti se po břehu; s podivením tázali se ho, proč se navrátil, on však nedal odpovědi, nýbrž pojednou zmizel; a tentokráte prý se skutečně zjevil co dvojenec. Tentýž genius podal mu „zprávy nad míru důležité“ o světě předpotopním, o velikánském převratu, který severní pevninu naši před 25000 léty zastihl a o vzdělanosti prasvěta. Též prý se mu zjevuje spiritualista Mathieu, r. 1864 zemřelý.

Pièrart věří, že jsou andělé strážní — andělé to stvoření — kteříž jsou průvodčími člověka od narození jeho až do smrti, vnukajíce mu vždy mravné myšlénky a pohnutky; takový anděl zjevuje též jemu nejdůležitější nauky. Vedle andělů jsou duchové rodinní, totiž duchové zemřelých lidí, kteří o tělesné potřeby lidí pečují, od nemocí jich ochraňují aneb vyléčují, spolu jsou též původci fysických úkazův (spiritualistických). Úřad ten vzali na se buď dobrovolně aneb byl jim za pokutu uložen. Jeden takový duch doprovází Pièrarta všude a osvědčuje přítomnost svou a soucit klepotem, kdykoliv se mu zvěstují zprávy nemilé aneb když rozjímá. Tentýž ho upozornil na požár v bytu jižjiž vznikající a zbudil ho jednou po půlnoci, když se podezřelý člověk kradmo domu jeho blížil.

Jinak ale vyznamenávají se Pièrart a přívrženci jeho rationalistickou polovičatostí, jež rozšíření sekty jejich na ujmu byla, kdežto právě odvážná rozhodnost Cardecova nejčetnější stoupence přivábila. Pièrart přikazuje, aby se všeliké úkazy přísně zkoušely, zvláště ale aby se nižádné zjevení medianimické nekladlo nad autoritu rozumu, nýbrž naopak každé aby se přísně rozumem posuzovalo; především ale že jest třeba vyšetřiti na jisto, zdali se skutečně duch zjevil, aneb zdali jen duch media sám sobě odpovídá. Sám ovšem věří v duchy a že se mu zjevují, u jiných však netoliko že pochybuje, nýbrž vytýká jim zjevně, že klamají sebe a lidi. Bojuje proti církvi katolické, spolu však vyznává, že náboženství Kristovo jest jediné pravé a že toliko jen třeba navrátiti se k prostotě staré církve, avšak popírá, že jest peklo a ďábel. Proti nesmírnému vzmáhání se spiritismu založili Güldenstubbe a přátelé jeho s Pièrartem časopis „Revue Spiritualiste“, kterýž měl

pěstovati „kriticky nauku o zkušebné duševědě.“ Na takový způsob však nemohl časopis vyhověti ani účelům spiritualistickým ani zájmům vědeckým a přispíval jen k dalšímu šíření se spiritismu. Proti tomuto kladli Pièrart a přívrženci jeho všemožný odpor a bojovali krutě proti nauce o reinkarnaci, kterouž Angličané a Američané též rozhodně popírají, vytýkajíce, že to nauka nesmyslná, naskrze odporující skutečnosti, rozumu a písmu sv., že ruší veškeré svazky rodinné a že není žádného poměru nauky té k spiritualismu, nýbrž že byla nejprvé od brahmínů, pak od spiritistů ve vlastní zisk a prospěch vymyšlena. Proti tomu tvrdil Cardec, že původcové nauky té jsou druidové, první křesťané, sv. Jan evangelista, Origenes, Fourier, Ballanche, Jan Reynaud, Pezzani a jiní, kteříž ji dávno již byli ustanovili. Z toho rozpředl se tuhý zápas exegetický; spiritualisté dovozovali, že sv. Jan, Origenes, Pezzani a jiní nauky té neznají a že nepravý jest tudíž výklad dotyčných míst. Spiritisté ovšem tvrdili opak toho a vítězili přese všeliké útoky nepřátel svých, tak „že se nauka jejich zvláště v jižní Francii jako řecký oheň vždy šířeji rozmáhala“ — dle vlastního vyznání spiritualistů — a to hlavně proto, „poněvadž rozumu a citu velké většině člověčenstva jest přiměřena.“ Na to se chopili spiritualisté jiné mocnější zbraně, vytýkajíce protivníkům svým, že naukou tou mnozí až do šílenosti přivedeni byli a nejeden k samovraždě a zločinům sveden byl. K tomu konci jim nemálo prospělo pohoršlivé přelíčení bývalého dřevěnkáře Hilairea v Sonnacu, který stav se pojednou znamenitým mediem do počestné rodiny se vetřel, a když jí hlavy pomátl, s manželkou hostitele svého a značnou sumou peněz uprchl. Avšak i z této příhody nevzešla spiritistům patrná škoda, a obě strany potýkaly se až do r. 1870, kteréhož času rovnou měrou mnoho utrpěly. Pièrart ale neustal v horlivosti své, posilňuje přívržence své u víře a mluvě k nim takto o životě budoucím: „Nyní jste jen jako atomy, avšak při vaší straně stojí pravda, logika a důkaz nesmrtelnosti duše lidské. Nyní ještě jste atomy bezmocné a osamělé, záhy však budete mohútní a velicí jako svět sám!“

(Dokončení příště.)

Přemysla Otakara II. konec, dne 26. srpna 1278.

Vypravuje *Dr. B. Dudík.*

Král Otakar počal osudný rok 1278 dvorem nejprvé v Olomouci a pak v Brně. V Olomouci daroval listinou, tamtéž dne 10. ledna danou, městu Uh. Brodu na blízku ležící ale zabavené statky pana Borše z Riesenburka. Do Brna pak svolal k druhé polovici ledna pod předsednictvím komorníka bítovského Artleba z Dubna, komorníka brněnského Hartmana z Ceblovic, maršalka moravského Bohuše z Drahotúše a Všebora z Náměsti obecný soud a sněm zemský. Byloť toho zapotřebí, aby si od velmožů potřebné pomoci pojistil a o nastávající válce s nimi jednal, což pak ovšem římského krále tajno zůstati nemohlo. Sněm byl, jakož listiny na něm vydané dosvědčují [1]), četně zastoupen. Z duchovenstva nalezáme tu kapitulního děkana olomouckého Budislava, probošta olomouckého Alše, Martina opata třebického, Jaroslava opata vilímovského, opata litomyšlského Oldřicha co zástupce svých statků na Moravě, a Mikuláše probošta konického. Ze světských byli přítomni: Nezamysl, purkrabí olomoucký, Kuno, purkrabí vranovský, Vojslav, rychtář olomoucký, Milota z Dědic, Hrabiše z Lesic, Bludo z Jičína, Zbislav z Žerotína, Pardus z Horky, Beneš Benešovic z Bránic, Gerard z Obřan, Hartman z Holenšteina a mnozí jiní. O tom, že král Otakar v čas tohoto obecného sněmu v Brně byl, svědčí mandát, tamtéž dne 24. ledna Richardovi kastelánovi a Rudlinovi, krajskému sudímu kladskému, vydaný, aby se minoritů v Kladsku ujali. [2])

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. IV. 206. „In iudicio seu curia generali, quod et quam idem dominus rex indixerat Brunae“ dne 21. ledna 1278. Též na str. 209.

[2]) Original v provincialním archivu ve Vratislavi, přepis v pražském museum. Emler, Regesta str. 470.

Tímto obecným sněmem věc ještě ukončena nebyla. Král Otakar svolal také krajské sněmy a soudy, a sice k březnu do Znojma a k červnu do Olomouce. Zprávu o tom nalezáme ve dvou soukromých listinách: jedna, daná v Louce dne 23. března 1278, jedná o přenešení patronátu kostela stěhnického na klášter lucký [1]), a tuť výslovně se dokládá, že oni četní svědkové, jichž jména na listině stojí, právě ke krajskému sněmu se byli dostavili. Druhá pak listina dána jest dne 22. června na hradě olomouckém ve prospěch velehradského kláštera, jemuž se mlýn v Unišovicích věnuje, a vidíme na ní mezi jinými co svědky: Brunona, biskupa olomouckého, pana Onše, komorníka kraje olomouckého, Hartmana, bratra pana Dohuše z Drahotúše, maršalka moravského, jehož manželka Žofie tento dar věnovala, a Alberta z Vranova, kterýž sněmu onomu předsedal [2]). Vidímeť z toho, že Otakar, prvé než se z Prahy, kdež k dosažení nebeského požehnání rozličné slavnosti ku poctě sv. Jakuba konány jsou [3]), do pole vybral, také na Moravě všecko učinil, aby si hojné dostavování válečného lidu a vydatnou pomoc opatřil.

O tom, kdy se výprava proti římskému králi stala, máme dvojí zprávu, jednu od tohoto krále samého, a druhou od letopisce pražského. Král Rudolf píše v listu k papeži Mikulášovi III., že nepřátelství o svatodušních svátcích, tedy 5. června, začaly [4]), český letopisec uvádí ale den 27. června [5]). Otakar ale Prahu sám ani o letnicích, ani dne 28. června neopustil, což zřejmě dokazuje listina, klášteru sedleckému v Čechách dne 30. června v Praze daná [6]). Co německý zprávodavce vypravuje, kterak totiž Otakara při výjezdu z Prahy veškeré duchovenstvo a všecken lid s hlasitým pláčem sprovázeli [7]), mohlo se státi, když celé vojsko již u Brna pohromadě bylo a král k němu se odebíral. Před nedávnem teprvé objevený list Otakarův k manželce Kunhutě tomu nasvědčuje.

[1]) Cod. Dipl. Mor. IV. 210. Po vyčtení svědků praví se tu: „qui eo die ad forum in Znoym convenerunt et ad iudicium provinciale."

[2]) Cod. Dipl. Mor. IV. 215.

[3]) Emler, Reg. str. 486 dle Dolliner, Epist. str. 97.

[4]) Bodmann, Cod. epist. str. 91.

[5]) Cont. Cosmae ad an. 1278. Pertz IX. 192.

[6]) Otacarus rex monasterio de Sedlize restituit silvam, dictam Bor, inter Coloniam (Kolín) et Chazlaviam (Čáslav). Dat. Pragae 30. Junii 1278. Original u pražské finanční prokuratury, přepis v národním museum tamtéž. Emler, Regesta str. 481.

[7]) Cont. Vindobon. ad an. 1278. Pertz IX. 709.

Čtemeť tam, že Otakar v pátek po sv. Marketě, tedy dne 15. července, s vojskem z Brna, kdež se právě zdržoval, do Rakous se vydá.[1]) Zde se bezpochyby biskup Bruno s králem svým rozžehnal, neboť dne 17. července nacházíme ho v blízké Modřici, kdež spor mezi židem jakýmsi a mezi farářem kostela Všech Svatých v Brně rovná, a potvrzuje, že kněze Jakuba na Svatopetrskou faru v Brně, jejíž patronát klášteru tišnovskému patřil, uvedl.[2]) Biskup Bruno netáhl tedy do Rakous s králem svým, kterýž odpadnutí rakouských měst s jistotou očekával.[3]) Dne 25. července překročilo české vojsko hranice Rakous.[4])

Zdá se skoro mimo všecku pochybnost býti[5]), že nepřátelské voje dvojí cestou do Rakous vtrhly; hlavní voj, sestavený z českého, moravského a onoho pomocného lidu, kterýž z Durynk, Míšně, Brandenburku, Slezska a Polska byl přišel, táhl s Otakarem v čele od Brna údolím Švarcavy a Dyje mimo Lavu, kdežto bavorský lid, jehož přední voj Bejdov nad Dyjí a Gmünd nedaleko Vitorazi

[1]) V časopise „Auzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit" č. 8. srp. 1873 uveřejnil W. Wattenbach list, jenž na kraj rukopisu jakéhosi vepsán, obřezáním kraje ale v některých slovech porouchán jest. „O . . . . . . carissimae consorti suae Ch . . . inclitae reginae Boemiae Salutem . . . . . Nunciamus, quod sumus Brunae . . . . indeque feria sexta post festum beatae Margaretae proxime venturum una cum omni exercitu nostro in Austriam progressus nostri tramitem dirigemus . . . notum vobis facimus, quod rex (Romanorum) est Viennae, et nullum ei potest venire subsidium ista vice; quare firmiter speramus, quod de ipso prosperos ad vota successus consequi (valebimus), nec solum in eo, verum etiam in nostris inimicis et aemulis universis. (Nam) datur nobis fiducia, quod civitates Austriae, postquam illuc vene(rimus), omues mandatum nostrum facient, et voluntate spontanea nostro (se) dominio subiugabunt." S tím souhlasí docela poslední vůle pana Jindřicha z Rosenberka, daná dne 13. července 1278 na hradě Rosenberce „ad expeditionem Austriae proficiscens . . . si in ipsa expeditione de medio vitae meae fuero evocatus." Emler, Reg. str. 485.

[2]) Cod. Dipl. Mor. V. 263 a IV. 217.

[3]) Srovnej předcházející nevročený list krále Otakara.

[4]) Heinrici Haimburgen. Annal. ad an. 1278. Pertz XVII. 716: „Circa festum autem Sti Jacobi ipse rex Otacarus congregato omni exercitu suo intravit Austriam." S tím shodují se Minoritae Florentini gesta imperatorum, Böhmer, Fontes IV. 667. „Mense Augusto in Moraviam cum exercitu potentissimo venit, castraque fortia et multas terras, quas de ducatu Austriae reddiderat, in dedicionem accepit." Doslov ukazuje zřejmě, že se zde již o vtažení do Rakous v srpnu jedná.

[5]) O. Lorenz, Deutsche Geschichte II. 227, vyslovuje tento nad pochybnost pravý náhled.

spálil, jižními Čechami a údolím horní Dyje se bral, aby nejkratším směrem, přes Drosendorf, Rohy, Meisov, Korneuburg k hlavnímu voji v Moravském poli dorazil, kdež pak společně před Vídní věc k rozhodnutí přivedena býti měla. Leč naskytly se tu neočekávané překážky, kteréž provedení plánu tak dobrého překazily. Drosendorf a Lava bránily se tak statečně, že dobytí obou tvrzí mnoho času i namahání stálo. Drosendorfu nad Dyjí hájil Štěpán Meisovský, k jehož otcům Otakar před léty přísně sice, ale spravedlivě byl přikročil. Štěpán musil ovšem přesile ustoupiti a po šestnáctidenním obležení se vzdáti [1]), dosáhl tím ale tolik, že spojení obou vojsk o několik neděl prodleno bylo. Nic lépe nezvedlo se hlavnímu voji před Lavou, kteráž po dvanáct dní zle stísněna byla. [2]) Ačkoliv král Otakar doufal, že město pomocí nových, důmyslně zřízených oblehacích strojů, jež „kocoury“ jmenovali [3]), rychle do své moci dostane, předce se obležení prodloužilo. Mezi tím došla zpráva, že německý král s Rakušany a něco málem cizího lidu dne 14. srpna Vídeň opustil, u Hainburku přes Dunaj se přepravil a v ležení u Marcheku s uherským vojskem pod králem Ladislavem, kteréž Dunaj již dne 10. srpna u Prešpurku bylo překročilo, se spojil, odkudž pak dne 23. srpna přes Moravu u Stillfriedu postoupil [4]). Zprávy tyto i nedostatek píce přinutily krále Otakara k tomu, že upustiv od Lavy, všecky síly své, jichž přední voj jižně až u Stillfriedu harcoval, u Cistersdorfu sebral a den i místo nevyhnutelné již hlavní bitvy určil.

Dle bedlivého uvážení všech o bojišti nás došlých zpráv, svedena jest bitva v prostranství, kteréž se mezi starým pravým břehem Moravy [5], osadami Suché Kruty, Weidendorf, Hrubé Sulce, podnes tak zvanou „Vysokou cestou“, a vesnicemi Inzersdorf a Jedenspeigen prostírá, tedy na tenkráte již tak jmenovaném Krutském poli [6]), kteréž ale, jak vidíme, tehda mnohem rozsáhlejší

---

[1]) Heinrici Heimburg. Ann. ad an. 1278. Pertz XVII. 716.

[2]) Cont. Claustroneoburg. sexta ad an. 1278. Pertz IX. 745.

[3]) Cont. Praedicator. Vindobon. ad an. 1278. Pertz IX. 730. „Cum machinis et aliis instrumentis, quae catti vocantur.“

[4]) Ann. Sti Rudberti Salisburg. ad h. a. Pertz IX. 802. Chron. Colmar. ad h. a. Pertz XVII. 250.

[5]) Nyní mrtvé rameno Moravy u Gayrinku, 5000—8000 kroků na východ od dnešního řečiště.

[6]) Historia annorum ad an. 1278. Pertz IX. 653.

bylo než nyní. Zde zaujala obě vojska svá taktická postavení. Široké údolí Moravy jest na západním kraji omezeno nízkým, částečně lesnatým středohořím, přes jehož nejvýchodnější hřbet z Weidendorfu do Absdorfu tak zvaná „Vysoká cesta" vede, zapuštěná to nyní vozová cesta. Odtud spouští se příkrými dosti značnými rozsedlinami mnoho horských potůčků k osadám Suché Kruty, Jedenspeigen, Drösing, kdež do roviny řeky Moravy vstupují, kteráž, dokud hlavní proud u Gayrinku tekl, v těchto místech na pravém břehu 5000 až 6000 kroků zšíří býti musila. Od Weidendorfu k Ebenthalu rozšiřuje se rovina tato, jelikož potok blíže onoho místa nížinu, as 8000 kroků širokou a mírně čeřitou, směrem od západu k východu protéká. U Stillfriedu ukazuje půda blíže Moravy zase značnější poměrné vyvýšeniny. K západu od „Vysoké cesty" jest pravé středohoří. Na půdě zde vylíčené postavila se vojska. Král Rudolf, jehož vojsko kromě Kumanů a Maďarů, kterých prý 45.000 bylo, sotva 30.000 mužů čítalo[1]), protože syn jeho Albrecht, na kteréhož se spoléhal, s lidem elsaským a porýnským nebyl přišel[2], chystal se hned po spojení svého vojska s Uhry k útoku, opustil dne 23. srpna ohražený tábor u Marcheku[3]) a přiblížil se dne 24. již tak k nepříteli, že obě k bitvě přihotovená vojska sotva na půl německé míle od sebe vzdálena byla[4]). Dne 25. pak učiněn u Suchých Krut začátek bitvy šarvátkou mezi lehkými bojovníky uherskými a předním vojem českým.

Dle tehdejšího obyčeje byla vojska duchovní přímluvou k boji podněcována. Biskup basilejský Jindřich, z řádu minoritů, a jiní u vojska meškající mnichové kázali v ležení a vyslýchali zpovědi vojínů. Tito psali svoje závěty, a kteří v nepřátelství spolu byli, smiřovali se, neboť že do jisté smrti jdou, o tom nepochyboval nikdo; tak veliký byl v německém vojsku strach před nepřítelem, ačkoliv tento jen těžkým jízdectvem nad Němce snad předčil, jinak ale, nehledíc k uherským jezdcům, kteří v polní

---

[1]) Johannes Victorien. u Böhmera, Fontes I. 309. Čísla tak velice se od sebe uchylují, že nelze v této věci se pravdy dostoupiti.

[2]) Chron. Colmar. Pertz XVII. 249.

[3]) Chron. Colmar. ad a. 1278. l. c. 250: „In vigilia beati Bartholomaei, B. litera dominicali".

[4]) Annal. Sti Rudberti Salisburg. Pertz IX. 803. Ve své zprávě o bitvě k doži benátskému dí Rudolf: „Quod nos feria quinta proxima post festum Bartholomaei eo loco locavimus castra nostra, quod a tentoriis dicti regis Boemiae vix ad spatium dimidii milliaris Theutonici distabamus."

bitvě dosti spolehliví se nezdáli, tentokráte ale ji rozhodli, co do počtu pakli ne slabší, nejvýše roven jim byl [1]).

Zcela jiný výjev odbýval se v českém táboru u večer před bitvou. Zde král byl doslechl, že někteří v nastávající bitvě ho opustiti zamýšlejí. Svolav tedy hejtmany své vstoupil bez zbroje mezi ně, vyzývaje toho, kdož by se zpronevěřiti chtěl, aby svůj obmýšlený skutek raději hned vyvedl, prvé než by krev tolika nevinných tekla, načež všichni přítomní bez vybídnutí přísahu

[1]) Chronicon Magni presbyteri praví sice: „Quamvis Bohemus quatuor bene paratos in armis et instructos contra unum regis Romanorum habuerit.“ Pertz XVII. 534; leč udání to může se nanejvýš jen k těžké jízdě vztahovati. Otakar měl jí 900 až 1000, Rudolf sotva 300 mužů. Cont. Praedicat. Vindob. vypravuje o tom: „Rudolfus . . . regi Boemiae hostiliter, cum vix unum pugnantem contra duos rebellantes haberet et nonnisi ducentos quinquaginta dextrarios contra mille centum parte se adversa obviavit.“ Chronicon Eberardi ad an. 1278 (Pertz XVII. 124) nazývá uherskou pomoc „gentes inermes et non bellicosae“. Minoritae Florentini gesta imperatorum, Böhmer, Fontes IV. 668, kterýž o bitvě v Moravském poli praví „sicut ex quorundam mercatorum literis, de Vienna missis in Tusciam, didici, vel a magnis viris, qui proelio interfuerunt, venientibus ad curiam Romanam, relata percepi“ pronáší se o počtu vojska s obojí strany takto: „Rex Rudolfus . . . . habens secum milites de Austria, Carintia atque Stiria vix duo millia, cum quo etiam rex Hungariae fuit, habens in comitiva sua Ungaros et Cumanos ultra quadraginta millia, ut fertur, in equis, quibus usus est pugnandi in arcu et sagittis magis quam gladiis. Rex Boemiae fertur habuisse ultra triginta millia equitum bene armatorum, inter quos erant multi milites Teutonici, qui ad eum transierunt cupiditate stipendiorum, quia pauperes erant, magis quam odio et contemptu imperatoris.“ Leč nejdůležitější zprávu o válečné moci obou stran dává nám list z protivné, Rudolfovy strany, bezpochyby ještě před bitvou psaný a u Bodmanna Cod. epist. Rudolfi str. 88. zachovaný: „Ut status domini nostri regis (Rudolfi) prosper et floridus se a vestra notitia non occultet, vobis duxi praesentibus intimandum, quod idem dominus noster nuper Danubium transiens contra regem Bohemiae, qui cum paucis finales terminos Austriae subintraverat, magnifice se accinxit, volens divino praesidio ipsum omnino conterere, aut profugum in Bohemiae partibus occupare. Praedictus siquidem rex Bohemiae, nescio quo spiritu vel quo ductus consilio, pauca comitatus militiae comitiva, terram subiit antedictam; nam annumeratis plebeis hominibus et bubulcis inermibus in numerum computatis, summa sui exercitus vix ad sex millia (? patrně zde jedno slovo vypadlo. Palacký, Dějiny II. 1. 148 a 173 myslí že viginti, což ohledem k místům napřed uvedeným zcela správné se býti zdá) se extendit; solus autem Ungariae rex inclitus cum XL millibus Ungarorum et XVI millibus Cumanorum domini nostri obsequiis se aptavit.“

věrnosti obnovili [1]). Ano i hlava Vítkoviců, Záviš z Falkenšteina (nepravě z Rosenberka jmenovaný), který až posud vzdálen ode dvora českého žil a nyní při Rudolfově vojsku stál, nabízel prý poslem své poddání a sliboval, že vinu svou v zítřejší bitvě napraví; Otakar ale nabídnutí toho že nepřijal [2]).

Dne 26. srpna 1278 — byltˇ to pátek přede dnem sv. Rufa, jasný a teplý — postavila a rozšikovala se obě vojska takto: Otakarovo vojsko stálo ve třech sloupech s tolikýmiž podřadími [3]); zvláštní oddělení bylo sestaveno z Kumanů [4]). Sloupy tyto stály na Krutském poli obloukovitě čelem k jihu. Ve středu byl král se svými českými těžkými jezdci a vybranými saskými a durynskými bojovníky, počtem asi 900 až 1000 mužů. Po boku jeho velel a bojoval nemanželský syn jeho Mikuláš, vévoda opavský. Pravé i levé křídlo složeno bylo z bavorských, českých, moravských a slezskopolských spojenců a žoldnéřů.

Zadní voj, jsa ustanoven k podporování ochabujících oddělení, svěřen byl bývalému zemskému hejtmanu štýrskému, nyní nejvyššímu komorníku moravskému Milotovi z Dědic, z rodu Kravařů [5]). Válečná korouhev, bílý lev s dvojitým ohonem v červeném poli na kopí sv. Václava [6]), nesena jest před králem. Za znak měli

[1]) Hermanni Annal. Altahen. ad an. 1278. Pertz XVII. 410.

[2]) Dalimil, Hankovo vydání str. 153. Zamítnutím nabízeného smíření chtějí někteří odůvodniti Milotovo chování se v bitvě na Moravském poli. Milota z Dědic a z Benešova, z domu Kravařů, patřil k veliké od Otakara vypovězené rodině Vítkovicň z Benešova. Tím, že Milota po Otakarově smrti od Rudolfa mnohými milostmi a hodnostmi na Moravě, kdež Rudolf pánem byl, obdařen jest, ovšem zrada, kteráž se mu vyčítá, nikterak se omluviti nedá.

[3]) Chron. Colmar. ad. a. 1278. Pertz XVII. 250: „Bohemiae rex exercitum suum in plures partes, sed in tres diviserat principales. Habuit enim (v prvním sloupu) multa millia peditum Cumanorum; secundum habuit exercitum equitum et hominum diversorum; tertium habuit exercitum equorum phaleratorum et militum circiter nongentorum.“ O podřadích, acies sex, mluví Johannes Victorien. Böhmer, Fontes I. 309: „In prima cum rege fuere Saxones et Bohemi, in secunda Moravi, in tertia Pilsnenses, in quarta Thuringi et Misnenses, in quinta et sexta cum Bavaris Poloniae gentis fortissima armatura. Deputavit et ipse (Otacarus) Milotum, Styriensium capitaneum, ut laborantibus succurretur et lassatis.“

[4]) Cont. Claustroneob. sexta. Pertz IX. 745.

[5]) Johannes Victor. l. c. Další prameny u Palackého Geschichte II. 1. str. 275.

[6]) Viz Dudík Geschichte Mährens IV. díl str. 295. Dále Chron. Magni presb. Pertz YVII. 534. Annal. Sti. Rudberti Salisb. Pertz IX. 804 „R ex Boemiae sub leonis signo militans.“

bojovníci zelený kříž na šatech [1]). Heslo bylo: „Budějovice, Praha [2]).“ Najatí a ve zvláštním oddělení stojící Kumani byli bezpochyby na obou křídlech rozděleni a určeni k ohledání, protož také první s nepřítelem se setkati měli, ale nepustivše se ani do boje, utekli se svým obdrženým žoldem [3]).

Vojsko krále Rudolfa stálo ve čtyrech houfech; dva z nich tvořili Uhři pod velením hraběte Matyáše z Trenčína a německého hraběte z Schilperku, a byli ve středu šikmého čelem k severu obráceného postavení, jehož pravé křídlo o Moravu a během bitvy o Ebenthal, levé pak o chlumy na kraji Moravského údolí po pravém břehu se opíralo. Na pravém křídle stáli Rakušané a Štýřané pod velením samého krále, jenž v jednoduchém odění beze všech královských znaků byl; levému, ze Švábů a německého lidu složenému křídlu, velel purkrabí Fridrich. V zadním voji stál Ulrich Kapeller s nečetnou těžkou jízdou jižně od Weidendorfu, kteréhož stanoviska ani během celé bitvy neopustil. Kumanští jezdci harcovali kolem celého vojska, majíce za úkol, nepřítele na bocích znepokojovati a jemu škoditi. Německý prapor válečný měl na levém křídle Fridrich purkrabí norimberský, a rakouskou korouhev nesl stoletý skoro již Haslauer. Kopí sv. Mauricia s křížovou korouhví bylo před Rudolfem nešeno [4]). Znak německého vojska byl bílý kříž a heslo: „Řím, Kristus“ [5]).

Časně z rána v den bitvy projížděl král Otakar ve skvostném a drahocenném odění řadami svých, povzbuzuje a odměnu statečnosti slibuje, pak dal starou píseň „Gospodi pomiluj ny“ zapěti, a mohl viděti, kterak okolo desáté hodiny předpolední voje jeho útoku Němců statečně odpírají. Ne tak z rozkazu, jako tím, že

---

[1]) „Omnis exercitus regis Rudolfi alba cruce desuper utebatur; sed Bohemiae regis exercitus crucem viridem deferebat.“ Chron. Colmar. l. c. 250. Cont. Vindob. Pertz IX. 709: „Rex Boemiae suis exercitibus pro signo dederat clamare Praga, Praga, et cuilibet album peplum circa collum ante et retro usque ad cingulum in modum stolae dyaconi.“ Chron. Magni presb. Pertz XVII. 534 praví, že Rudolfovi vojínové „insigniti erant ante et retro una cruce rubeo colore formata.“ Prameny jsou tedy v neshodě.

[2]) Cont. Vindob. l. c. Reimchronik Cap. 152 v Pez, Script. rerum Austr. III.

[3]) Rudolfus rex libenter vidisset, quod Ungari cum Cumanis congressi fuissent; sed eos ipsi minime invadere voluerunt.“ Chron. Colm. l. c.

[4]) Reimchronik l. c. Cap. 145 a 148. Annal. Sti Rudberti Salisb. Pertz IX. 803.

[5]) Cont. Vindob. Pertz IX. 709. Chron. Magni presb. Pertz XVII. 534.

Jindřich Schorlin, man biskupa Jindřicha basilejského, jenž Rudolfovi 100 až 200 dobře ozbrojených těžkých jezdců s sebou byl přivedl, svého bujného komoně déle udržeti nemohl, kterýž splašiv se přímo do řad nepřátelských ho zanesl, načež se jiní za ním pustili, aby rytíře z tísně vytrhli — tak se začala bitva [1]).

První doba bitvy. Král Rudolf, vida nahodilou spíše než zúmyslnou srážku, dal rozkaz k obecnému útoku. Otakarovo vojsko postupuje souměrně vždy v polokruhu ku předu. On zamýšlí, nejprvé obě křídla uvésti do boje a pak nepřátelský střed svým převahu majícím těžkým jízdectvem prolomiti. V skutku podařilo se nepřátelské levé křídlo k ustupování přinutiti, také útok středu odraziti, a Rudolfovo pravé křídlo, podporováno jsouc od bočného jízdectva uherského, vstoupilo do boje. Tak roznítila se tedy bitva na celé pro Otakarovy jezdce velmi příhodné v rovině rozvinuté čáře.

Druhá doba bitvy. Tím, že české vojsko v mnohem delším průčelí rozvinuto bylo než německé, spůsobilo se, že při postupování těžká jízda česká i jádro vojska, Moravané a Poláci, pod Otakarovým vedením zároveň na pravé křídlo Němců pod Rudolfem nalehli a přes potok u Weidendorfu zpátky k Ebenthalu je tiskli. [2]) Při tom se stalo, že stářím osláblý Haslauer rakouskou korouhev upustil, kterouž ale Lichtenštein mikulovský hned zase vztýčil [3]). Větší leknutí způsobila ale v ustupujících řadách zpráva, že jakýsi durinkský rytíř a Herbord z Füllenšteina, man biskupa olomouckého, kteříž prý králi svému byli slíbili, že Rudolfa v bitvě hledati budou, koně ku předu postupujícího krále zabili a tak krále samého ve vyschlém téměř potoku weidendorfském k úpadu přivedli [4]). Případ tento mohl velmi záhubný následek míti,

[1]) Kopp, Geschichte der eidgenössischen Bünde, dle M. Alberti Argentini Chron. 102.

[2]) Chron. Colmar. l. c. 250: „Exercitus autem regis Boemiae fortior erat et eos (aciem Rudolfi) retrocedere faciebat."

[3]) Zdali Fridrich, či bratr jeho Jindřich, oba synové Jindřicha I. z Lichtenšteina mikulovského, zde rozumín býti má, rozhodnuto není. Štýrská rýmovaná kronika (l. c. Cap. 155) a dle ní Haselbachova kronika (Pez, Script. rer. Austr. II. 738) jmenují Jindřicha; naproti tomu Lichnovský, Geschichte des Hauses Habsburg I. 248 Fridricha z Lichtenšteina. Falke, Geschichte des fürstl. Hauses Lichtenstein str. 306.

[4]) V darovací listině bez vročení, kterou král Rudolf rozbořenému od jeho vojska farnímu kostelu v strany jakéhosi mlýna vydal, čteme: „In loco, ab eadam ecclesia (in Marrekke) non longe distante, nos quasi in

kdyby Jindřich Walter z Ramsvagu, syn říšského podvojta svatohavelského (ve Švýcarsku) králc byl nezdvihl a na jiného koně nevsadil [1]). Otakarův zámysl se podařil, šik spojenců jest v nepořádek uveden, mezitím co levé jich křídlo pravé křídlo Čechů obejíti chtělo, jest jejich pravé křídlo až k západním návrším směrem k Ebenthalu odraženo. Otakar poznal v tom příhodnou chvíli ku protržení a postupoval rázně ku předu.

Třetí doba bitvy a obrat její. Protržení německých šiků se podařilo; bylo ale hned zase vydatnou pomocí biskupa basilejského napraveno [2]), a zároveň i s výšin, na kterých německá záloha pod Kapellerem stála, zpozorováno. Tato udeřila prudce na unavené již Čechy a přivedla takto boj k stání [3]). Když se pak zaskočení pravého křídla českého mezitím bylo povedlo, tak že přinuceno jsouc k změně průčelí svého postavení hákovitě vy-

---

angustiis mortis positos liberavit (Deus) ab hostibus et, prostratis eisdem, nos liberavit gloria triumphali." Bodmann, Cod. epist. Rudolfi I. str. 101. Je-li list ten pravý, museli bychom onen potok Weidenbach, který okolo Weikendorfu teče a u Marcheku do Moravy se vlévá, za týž osudný pokládati, což ale ostatním zdověřeným okolnostem bitvy odporuje. Že kůň krále Rudolfa pod ním zabit byl a on na zem padl, praví výslovně Annal. Suevici ad a. 1278, Pertz XVII. 283.

[1]) Chron. Colmar. Pertz XVII. 251. Annal. Sti Rudberti Salisb. Pertz IX 804. Chron. Colmar. l. c. 249 praví, že Otakar na hlavu německého krále cenu vyhlásil. „Promisit et sedecim militibus mille marcas argenti, si sibi regem Rudolfum vivum, vel vulneribus laesum, vel mortuum praesentarent." V Annal. Hermanni Altah. Pertz XVII. 410 ale čteme: „Item idem rex Boemiae cuidam strenuo militi promisit plurima se daturum, si vel dominum Romanorum regem, vel saltem equum eius occidit". Musí tedy předce pravdivého cosi v tom býti. Dále se vypravuje, že onen Durink jat, od krále ale velikomyslně propuštěn jest. Obšírněji vypravuje událost tuto s uvedením jmen rýmovaná kronika u Pez-e, Script. rer. Austr. Rudolf sám vypravuje příhodu tu v listině dané ve Vídni dne 24. října 1279, Kopp, Geschichte der eidgenössischen Bünde I. 264. Dle nevročeného listu u Bodmanna, Cod. epist. 100 sqq. stala se nehoda ta, jak z předcházející poznámky na jevo vychází, blíže nějakého kostela. Že Rudolf při tom v nebezpečenství života byl, oznamuje on sám doži benátskému a v listu téhož znění vévodovi saskému: „Vita nostra, morti proxima". Kopp l. c. I. 894 a Baerwald, das Baumgartner Formelbuch. Fontes rer. Austr. sv. XXV. 228. Cod. Dipl. Mor. VII. 773. Bodmer, Reg. str. 103 č. 554 uvádí listinu, v kteréž Rudolf uznává, že život jeho byl ve velikém nebezpečí.

[2]) Listinná svědectví o tom viz u Koppa l. c. 265 č. 1, pak Ellenhardi chron. ad a. 1278. Pertz XVII. 124.

[3]) Joh. Victor. Chron. Böhmer, Fontes I. 310.

pouklé zaujalo, čímž paprsky nízko stojícího slunce Čechům bojujícím do očí padaly, obnovil Rudolf útok na všech stranách[1]).

Čtvrtá doba bitvy — rozhodnutí. Tomuto vší mocí, která po ruce byla, v čele i boku[2]) provedenému útoku mohl Otakar jen tím odolati, kdyby svou až posud nedotknutou zálohu do boje byl přivedl, a sice byl by musil ji proti vítězně postupujícímu levému křídlu německému namířiti, aby odtud nepřátelskou linii povalil. Leč marně čekal král na Milotu a zástupy jeho. S návrší viděl k zděšení svému, kterak Milota, místo co by na místo posly jemu vykázané pospíchal, od nikoho nestíhán k severu podle Moravy vzhůru se obrací a také mezi bitvou z Moravy se přibližující oddělení vojenská, kteráž by na rozhodnutí onoho dne zajisté značný vliv byla měla, s sebou zpátky bere[3]). Vypravovaloť se při zadním voji, že bitva již ztracena jest. Týmž okamžením byl osud toho dne rozhodnut. Otakarovo vojsko, nyní počtem slabší, nemohlo se na levém křídle rozprostraniti, kdežto pravé jeho křídlo přesile obklopujícího je vojska německého podlehnouti musilo.

Tuť poznal král český, že den ten nezvratně ztracen jest, zvláště když ještě mezi bojem několik zemských pánů bojiště opustilo[4]), a že se již ani obmýšlené zpátečné tažení k Drösingu pro-

[1]) Annal. Sti Rudberti Salisb. Pertz IX. 804. O změně průčelí Chron. Colmar. l. c. 251.

[2]) Chron. Colmar. l. c. „Cum his (sc. quinquaginta) rex R. a latere exercitum regis Bohemiae subintravit, atque in duas partes divisit, et posteriorem partem fortiter impugnavit.“

[3]) Joh. Victor. Chron. Böhmer, Fontes I. 312. Cont. Vindobon. ad a. 1278. Pertz IX. 710. Ostatní doklady u Koppa Geschichte l. c. 267 č. 5. S uherské strany se vypravuje: „Quod Milot militiae suae princeps, in quo copia exercitus praesertim confidebat, sustinere non valens Ungarorum impetum ac sagittas, cum suis fugam dedit, et post ipsum Poloni conductitii, dissoluto exercitu, fugerent cum Boemis.“ Simonis de Keza, Gesta Hungarorum. Endlicher, Script. rer. Hungar. I. 121. Jelikož ale Milota záloze velel, zdá se tato zpráva příliš pravdě nepodobná. Jinak málo všímané, ale předce veledůležité, neboť současné svědectví o zradě nalezáme v Eynwici Floriacen., Vita Stae Walburgis, inclusae Floriacen., v Pez, Script. Austr. II. str. 263: „Acies illa, quam rex Boemiae specialem sui capitis custodem posuerat, dolo seducta substitit, ut ipse cum paucissimis insultum in hostes fecit.“ (sic.) Versus Babenbergen. (Pertz XVII. 639) mluví bez obalu o zradě.

[4]) Hermanni Altahen. Annal. ad a. 1278. Pertz XVII. 411: „Quia Otacarus . . . . sine delectu personarum in severitate iustitiae ita magnum iudica-

vesti nedá [1]) Od třidceti rytířů, jež mu za tělesnou stráž byli, následován [2]) pustil se, divy udatnosti [3]) konaje, do nejhustšího houfu nepřátel, ale mezi bojujícími nebylo již žádného pořádku. Tu udeřilo několik rakouských bojovníků na Otakara; nerovná seč strhla se, až, jak se vypravuje, Berchthold, postolí z Emerberka, krále, jehož kůň unavením pod ním byl sklesl [4]), smrtelně ranil. Aby na zemi ležícímu ulehčili, sňali mu přílbu a poznali krále. Tuť pak rakouským bojovníkům k věčné hanbě se vypravuje, že ze msty za odpravení blízkých svých příbuzných bezbranného krále bodnými i sečnými ranami ukrutně zavraždili. Byltě tehda v 48. roce věku svého. Sprostí vojáci pak nestoudně vydrancovali mrtvolu rekovu [5]). Útěk českého vojska, na neštěstí k řece Moravě [6]), byl úplný, z čehož souditi lze, že zpáteční cesta do Moravy přes Valtice

verat sicut parvum . . . ob hoc praedicti nobiles, eum latenter habentes, odio deseruerunt aciem, ac ipsum cum paucis expositum hostibus dimiserunt."

[1]) Kopp l. c. I. 269 dle Chron. Sti Petri Erfurten., vulgo Sanpetrinum, u Meneken-a, Script. rer. Gem. III.

[2]) Chron. Colmar. l. c. 250.

[3]) Sui etiam inimici eius dabant testimonium, quod in exercitu non fuerit ei similis." Rudolf sám ve zprávách svých vysoce chválí srdnatost a udatnost královu. Bodmann, Cod. 92.

[4]) Annal. Sti Rudberti Salisb. ad a. 1278. Pertz IX. 804. Cont. Claustroneob. quarta. Pertz IX. 648.

[5]) Podrobné zprávy o Otakarově smrti jsou v pramenech tak zmatené, že již pokračovatel Kosmův se přiznává: „De interitu autem regis Otacari nihil certi dicere possumus, quia diversi diversa dicunt." Cont. Cosmae ad a. 1278. Pertz IX. 193. Král Rudolf sám ve zprávě své ku papeži praví o Otakarově smrti: „Licet autem rex praedictus militum suorum agmina dissipata videret, seque fere ab omnibus derelictum, adhuc tamen victricibus signis nostris cedere noluit; sed more et animo giganteo, virtute mirabili se defendit, donec quidam ex nostris militibus ipsum mortaliter vulneratum una cum dextrario deiecerunt; tunc demum ille rex magnificus cum victoria vitam perdidit, quem non nostrae potentiae fortitudo sed Dei excelsi dextera, causam nostram misericorditer judicans, interemit." Bodman, Cod. epist. str. 92.

[6]) „Quia circa ipsum fluvium (Moravam) conflictus pugnae gerebatur." Cont. Cosmae. Pertz IX. 192. Minoritae Florentini Gesta imperatorum, Böhmer, Fontes IV. str. 668 vypravují: „Vulgatum est, quod fere tertia pars Boemorum periit, vel occisa gladio vel in fluvio submersa." Počet mrtvých udávají současné prameny mezi 1200 a 1400. Chron. Ellenhardi, Annal. Colmar. maiores a Annal. Sti Georgii. Pertz XVII. 124, 203 a 298.

a Mikulov jim zastoupena byla[1]); vítězství Rudolfovo „plus arridente sibi domina fortuna quam pugnantium suorum fortitudine" bylo úplné, kořist náramná[2]) a počet zajatých zvláště od Uhrů chycených velmi veliký, mezi nimi i Mikuláš opavský[3]). S radostným pocitem přijal zajisté Rudolf při konci bitvy lichou bohužel zprávu, že král Otakar jat jest — Otto z Liechtenšteina muravský radil Rudolfovi, by přemoženého ke korouhvím přivésti dal, aby chráněn byl[4]) — ale v pravdě zaražen i zkormoucen nalezl mocného soka svého nahého a v krvi na zemi ležícího. I kázal mrtvolu umyti a na vyvýšeném místě bedlivě střežiti „aby se každý o smrti královĕ přesvědčil". [5])

Mrtvola jest pak přes Marchek, kteréž město Otakar byl založil, do Vídně ke Skotům a později k Minoritům, ovšem beze

---

[1]) Jelikož král Rudolf dne 27. srpna ve Valticích stál a skutečně po mikulovské cestě do Moravy vstoupil (Cod. Dipl. Mor. VII. 770), zdá se svrchu uvedený náhled pravý býti.

[2]) Chron. Ellenhardi ad a. 1278. Pertz XVII. 124. O kořisti: „Capta est autem praeda innumerabilis a parte regis Rudolfi in curribus partis adversae, in auro, argento, cifis scutellis argenteis, balchinis et aliis clenodiis et diversis rebus, ornatu capellae regiae, armis, nobilium dextrariis et aliis equis maioris et minoris valoris, cuius damni et iacturae rerum ratio humana aestimationem computare non valet." Pak Cont. Cosmae ad a. 1278. Pertz IX. 193. Takové bohatství v polním táboru dá se vysvětliti tím, že za tehdejších časů žádných řádů a čestných znaků nebylo, a že panovníci znamenité služby hned na místě vydatnými dary odměňovali.

[3]) Král Ladislav v darovací listině od r. 1279 synům hraběte Vyda de Iriny, Václavovi a Ladislavovi dané, praví o nich, že „maxime tunc, quum cum rege Bohemorum conflictum habuissemus, in quo interempto rege Bohemorum et filio captivato, baronibus suis in captivitatem redactis, et aliis quam plurimis caesis" . . . . . . se vyznamenali. Fejér, Cod. Dipl. Hungar. V. 2. str. 503.

[4]) Rýmovaná kronika 151 a 163. V této věci můžeme letopisci úplně důvěřovati, jelikož manem Lichtenšteina muravského a, jak se zdá, v bitvě na Moravském poli přítomen byl. O. Lorenz, Deutschland's Geschichtsquellen im Mittelalter. Berlin 1870 str. 253. Že na Otakarovi sprostá vražda spáchána jest, zdá se že i Eynwici Floriacen. vita Stac Walburgis (Pez Script rer. Austr. II. 263) předpokládá.

[5]) Chronica de gestis principum (monachi Fürstenfelden.), Böhmer, Fontes I. 8 udává příčinu postupu toho: „ne fiat anceps de eo opinio praesentibus et futuris et dicant eum esse sublatum." Jak potřebná opatrnost tato byla, vidíme ze slov Cont. Cosmae, Pertz IX. 193: „vulgo proclamatur, quod infra exercitus (Otacarus) delituit et amplius non comparuit."

zvonění převezena, protože v klatbě byl umřel [1]), v jejich kapitulním domě balšámována a do tenkého plátna a purpuru, jejž německá královna Anna byla darovala, zabalena a posléze po třidcet neděl s odhalenou tváří na odiv vystavena. Teprvé potom odevzdána jest mrtvola k žádosti královny české pánům českým, kteří ji okolo veliké noci 1279 zprvu k Minoritům do Znojma převezli [2]). Místa odpočinku ve Svatovítském chrámu v Praze došel Otakar se slavným církevním obřadem teprvé r. 1297 [3]) V pražském i v olomouckém hlavním chrámu jest jeho výroční památka na den úmrtí, 26. srpna položena [4]). On zanechal vdovu Kunhutu, sedmiletého manželského syna, potomního krále Václava II., nemanželského ale legitimovaného Mikuláše, pozdějšího pána opavského, a dvě manželské dcery, devítiletou Anežku, a o čtyry léta mladší Kunhutu, kteráž r. 1290 za Vladislava, vévodu mazovského provdána jest. Kromě toho žily ještě jeho za Jindřichem z Míšně provdaná sestra a jeho teta, abatyše Klarissek v Praze. Obě, jak známo, jmenovaly se Anežka. Druhdy tak četný rod Přemyslovců byl tedy r. 1278 až na jedinou mužskou ratolest ztenčen. Tuť by ovšem ani bývalá posloupnost dle staršinství nebyla mohla zemi před nebezpečím vlády poručnické uchovati! Zdáloť se skoro,

---

[1]) „Sed quia unctus Domini fuerat et inclitus valde in diebus suis, conditus aromatibus et Viennam ad fratres Minores perductus, quousque dominus papa Nicolaus de ipso dispensaret utique sicut de vero excommunicato; qui calcaneum suum levare ausus fuit contra sedem apostolicam et regnum Romanorum.“ Chron. Magni presb. ad a. 1278 Pertz XVII. 534.

[2]) Cont. Vindob. ad a. 1278 Pertz IX. 711. Letopisec končí svou zprávu slovy: „ibique (in Znoyma) jacet intumulatus usque in hodiernum diem.“ Pak Annal. Sti Rudberti Salisb. l. c. 805 a Chron. Magni presb. ad a. 1279, Pertz XVII. 534 „A. D. 1279 venit quidam legatus a sede apostolica, de ordine Minorum, Paulus, episcopus Tripolitanus, qui dispensavit de rege Bohemorum iam defuncto, et reductus est ad Pragensem civitatem et sepultus in sepulcro fratrum suorum.“ Jmenovaný zde frater Paulus „apostolicae sedis nuntius specialis“, udělil ve Vídni dne 22. ledna 1280 všem, „qui ad claustrum S. Mariae, Cister. Ord. Pragen. dioeces. manum porrexerint adiutricem“ čtyřicetidenní odpustky. Emler, Reg. str. 522.

[3]) Henrici Heimburgen. Annal. ad a. 1297. Pertz XVII. 718. Chron. Neplachen. ad a. 1297. Dobner, Mon. IV. 117, kdež místo 1271 čísti dlužno „1279 in Znoyma sepultum extumulat (filius Venceslaus).“ Docela určitě udává rok 1297 současná a dobře zpravená Chron. domus Sarensis str. 56.

[4]) V olomouckém kapit. Necrolog. čteme: „Anno D. 1278, VII. Kal. Sept. obiit Premysl V. rex Boemiae, qui dedit episcopatui Hulin cum suis pertinentiis.“ Original v kapitulním archivu v Olomouci.

jakoby spolu s dobou lesku také i panující rod vyhasnouti měl. Nadání ku spáse duše jeho učinili vdova i synové Václav a Mikuláš; ona hned v únoru 1279 u Svatojanského řádu v Hrobníku; Mikuláš r. 1281, odevzdav německému řádu, zejmena baillii česko-moravské farní kostel v Krnově, a král Václav r. 1286, zřídiv spolu i pro matku svou při kathedralním chrámu v Olomouci darováním statku Povel nové kanovnictví.[1])

O řádech literáckých na Moravě.

Podává *V. Nebovidský.*

Po válkách husitských sestupovali se v Čechách a na Moravě ve větších městech učení a přednější mužové v jednoty za tím účelem, aby v lidu opět nábožnost a kázeň křísili a pořádek, v řečených právě časech válečných valně pokleslý, na novo povznášeli, jakož aby lid k dobročinným skutkům nakloňovali a svornost a lásku k bližnímu v něm rozmnožovali.

Jednoty tyto jmenovaly se kůry, řády čili bratrstva literácká, protože z počátku a zvláště ve větších městech zúčastňovali se v nich hlavně mužové, kteří učeností a vzděláním nad jiné vynikali. Čím více se však kůry literácké po venkově v menších městech a městysech šířily, tím vícc pozbývaly práva na původní název, neboť přijímáni jsou za členy i lidé, kteří neuměli ani čísti ani zpívati, a tuto svou neznalost v „literáckém umění“ napravovali tím, že platívali mimo povinný příspěvek do bratrské pokladnice ročně jistou část vosku, aby „kůr ke cti a chvále boží aspoň světlem ozdobovali.“ (Regule hulínské.)

Hlavní povinností literáků bylo, vésti život nábožný a bohabojný, zvelebovati vážným zpěvem církevní slavnosti a obřady, navštěvovati chudé a nemocné bratry a všemožně je podporovati, pak za zemřelé dávati mše sloužiti.

K udržování dobrého pořádku mezi sebou měli literáci své stanovy, svou památní knihu, do kteréž se zápisky činily o valných hromadách, o volbách představenstva, do ní zapisovány jsou obyčeje

---

[1]) Cod. Dipl. Mor. IV. 221, 229, 230 a 316. Pak Formelbuch des Notars Heinrich Itallicus v archivu cís. akademie sv. 28. str. 95. a 101.

bratrské, jmena dobrodinců, důchody, privilegie a vše pro bratrstvo pamětihodné.

Kdož se dle stanov nezachoval, byl z bratrstva vyloučen.

Takové literácké jednoty, pokud známo, založeny byly v Třebíči r. 1516[1]), v Kroměříži pode jmenem „bratrství andělské“ r. 1539[2]), ve Velkém Meziříčí, v Brtnici[3]) a v Křížanově r. 1590[4]), ve Zlíně r. 1593[5]), v Doubravníku, v Nedvědicích a Štěpánově r. 1631[6]), v Starči r. 1611[7]), v Jimramově r. 1612[8]), v Letovicích r. 1613[9]), ve Val. Meziříčí[10]), v Strážnici[11]), v Novém Městě r. 1608[12]), v Bystřici[13]), v Novém Jičíně v „moravském kostele“[14]) a v Jaroměřicích[15]).

V Olomouci se nacházelo při kostele u Marie Sněžné od r. 1500 bratrstvo sv. Anny[16]), nelze však říci, slušelo-li mezi jednoty literácké. R. 1630 zřídili jesuité pro studující při svých školách olomouckých bratrstvo pode jmenem „sodalitas latina magna,“ kteráž měla řízení a jednací řeč pouze latinskou; kdož jazyka toho neznal, nebyl přijat do bratrstva[17]).

Tiskem vyšly literácké řády: Křižanovský (Schrift. d. h. Sekt.

---

1) Chlumecký, Reg. d. Markg. Mähren I. str. 98.

2) Volný, Kirch. Topogr. v. M. I. 2. str. 102.

3) Chlumecký, Reg. I str. 99.

4) Schriften der hist. Sektion IX. str. 461.

5) Schriften der hist. Sekt. XII. 15.

6) Tamtéž str. 16.

7) Tamtéž str. 17.

8) Tamtéž str. 11.

9) Volný, II. 2. str. 248.

10) Notizenblatt 1855. 6.

11) Volný, I. 4. str. 378.

12) Volný, II. 2. str. 387.

13) Volný, II. 2. str. 292. mluví sice jen o Mariánském bratrství, avšak bezpochyby se utvořilo z literáků.

14) Beck, Gesch. v. Neutitschein str. 233.

15) V knize jaroměřické (Mor. zem. archiv XII. d. 4) čteme roku 1623 „o stížnosti starších literátů do Valentína Tkadlce Lhotského (předměstí jaroměřické) souseda, že se našlo teď dnův pominulých, že stodola literátská našla se otevřena, oves braný, kterýž od též stodoly, až na prah příbytku Valentína roztrušován byl.“ A na jiném místě při účtu pohřebním: „Literátům 30 kr.“ a opět při jiném účtu: „za literátské víno 1 zl. 12 gr.“

16) Volný, I. 1. str. 209.

17) Obšírné její „constitutiones at consuetudines“ jsou v mor. zem. archivě (M. VI. 28.).

IX. str. 461.), starečský, jimramovský, doubravnický, nedvědický a štěpánovský (tamtéž XII. str. 4.), pak německým jazykem uveřejnil vyňatek z řádu třebického Chlumecký (Reg. d. Markg. M. I. str. 108).

K těmto známým již řádům literáckým přičiňujeme tuto regule bratrstva hulínského a snešení řádu svobodného umění literního ve Zlíně.

Knihu, z níž stanovy literáků hulínských vyňaty jsou, nalezl r. 1860 p. F. Skopalík, t. č. archivní dopisovatel, na faře hulínské, a jest nyní uložena v mor. archivě zemském pod známkou XII. c. 15.

Bratrská kniha tato, formátu malého folia, obsahuje z předu od r. 1639—1715 zápisky o valných hromadách bratrských, na nichž se představenstva volívala a noví členové přijímali, regule, seznam dobrodinců, odkazů, učiněných ve prospěch jednoty, darů, od r. 1602 počínajíc, sbírky mezi bratřími konané k účelům bratrským a účty o věcech pro kostel zakoupených; dále zaznamenána jsou tu jména zemřelých bratří a sester, „kteréž se v suché dni při mši sv. připomínati mají.“ Mimo to vepsány jsou v knihu písmem okrášleným a malovanými inicialkami některé artikule katolické víry podle tridentského koncilia, na něž musili do bratrstva vstupující přisáhati, dále obdarovací listina Ditrichštejnova a přípis z rejster dědiny Břestu; na konci se nachází kalendář, na měsíce rozvržený, v němž od r. 1602—1688 zapsáni jsou zemřelí bratři a ti, za kteréž se sloužila mše svatá.

Kniha jest velice chatrná, bez desk, a z předu schází několik listů.

Z řečených zápisů vyrozumíváme, že bratrstvo hulínské založeno bylo pode jmenem „bratrstvo Nanebevzetí Panny Marie“ od tamního faráře Ctibora Bořínského z Roztropic r. 1602 při kostele u sv. Václava pro město a přifařené k němu obce Záhlenice, Střebětice a Pravčice. Roku 1613 [1]) spojeno bylo z neznámých příčin přičiněním faráře Jiřího Otěslava z Kopenic s bratrstvem kroměřížským u sv. Michala, a rok na to nařídil farář a superintendent hulínského bratrstva písaři štípskému Kristofovi, jinak Václavovi Turkusovi, aby stanovy pro bratrstvo ve zvláštní knihu vepsal, a aby všechny pamětihodné události bratrstva se týkající v ní zaznamenány byly. Hulínské bratrstvo nebylo však zcela samostatné,

---

[1]) Volný, I. 2. str. 131.

neboť zavázáno bylo (reg. 23.) každoročně ku generální konvokaci bratrstva kroměřížského na své útraty deputaci 2—3 členů vysílati „jako dcera k matce“, aby se podle spůsobů a obyčejů bratrstva kroměřížského říditi a spravovati mohlo. Než i bratrstvo kroměřížské nebylo prázdno všelikého závazku, toť vysvítá z obdarovací listiny kardinála Ditrichštejna níže položené, v kteréžto se mluví o arcibratrstvu „Confallonis“ v Římě [1]). Bratrstvo toto, jež původně mělo za účel vykupovati zajaté od pohanů, rozšířilo bezpochyby pro zmahání se protestantství úlohu svou také na přivádění zabloudilých do lůna římské církve. Nasvědčuje tomu opatření, dle něhož přistupující ku bratrstvu hulínskému skládati musili slavnou přísahu na hlavní články katolické víry podle koncilia tridentského.

Bratrská kniha hulínská byla, jakž sama v úvodu praví, „kdysi úplná v listech a mnoho památných věcí bylo v nich zapsáno, ale léta 1643 dne 19. jun., to jest bylo ten čtvrtek po sv. Janu, jest lid švedský přišel od Holomúce ku Kroměříži a v pátek, to jest bylo 20. dne, se do města dostal, a všechno město vyhořelo kromě kostela sv. Mauricii, kláštera sv. Trojice za městem, a mlýn též zůstal. A tak tato kniha jest náramně velikou zkázu vzala v kruchtě u sv. Mauricii, tak hrubě, že jí málo zůstalo“ a teprv r. 1646 za farářování kněze Val. Meleidesa, superintendenta bratrstva, za rektora Jana Omasty t. č. radního, jest opět bedlivostí a prací Bernarda Pelicknera, t. č. sekretáře bratrského, listy opravena.

Jako jiní literáci pěstovalo též bratrstvo hulínské mimo předepsané pobožnosti zpěv kostelní, zvlášť v čas adventní, podporovalo členy nemocné, obstarávalo rozličné potřeby pro kostel z příspěvků svých členů, z dobrovolných darů, z výdělku z vyčepovaných 2 beček vína, [2]) z tax za doprovázení zemřelých ku hrobu [3]) atd.

Bratrstvo oprávněno bylo užívati při dopisování vlastní pečeti s erbem, v obdarovací listině Ditrichstejnské blíže popsaným, a červeného vosku, a při procesích chodívalo hned za purkmistrem a přísežnými.

Představenstvo skládající se zprvu z 7 osob rozmnožilo se,

---

[1]) Viz poznámku při té listině.

[2]) Viz listinu Ditrichstejnovu.

[3]) „Léta Páně 1649 dne 29. Maji páni bratři na tom jsou se snesli v plném shromáždění, aby od zprovázení těla mrtvého a pokrovu brali po 3 gr. a po 1 funtu vosku; pakliby se trefilo od chudobného, žeby vosku dostati nemohl, aby se od něho přijalo totiž peněz 10 českých. (Záp. knihy bratrské).

když údů přibývalo, až na 28, mezi nimiž byly i dvě ženy, které prohlédaly k nemocným sestrám.

Za císaře Josefa, když zrušeny jsou literácké spolky dílem za příčinou tehdejšího liberálního směru vládního, dílem proto, že se v nich zahnízdily zlořády, jako obžerství, zlé hospodaření se spolkovým jměním atd. vzalo i hulínské bratrstvo za své a jmění jeho obnášející 571 zl. 36 kr. připadlo místnímu ústavu pro chudé [1]).

Zlínský řád svobodného umění literního, původně, jako bezpochyby všecky ostatní, akatolický, trval již dle Volného (I. 3. str. 400) před r. 1593; v roce tomto zavedl do něho tehdejší držitel statku zlínského, Jan Pačlavský z Dvorce, pořádek a předepsal mu stanovy, kteréž se však během času ztratily, a zachovala se jen některá snešení valných hromad literáků, sahající až do r. 1825. Od bratrstva hulínského liší se tím, že neměl, pokud ze snešení těchto vysvítá, žádných privilegií, důchodů, a že nepodporoval nemocných bratří.

Podrobnější zařízení literáků hulínských a zlínských poznati lze ze stanov jejich, jež tuto následují.

Regule bratrství blahoslavené rodičky boží Panny Marie Nanebevzetí a sv. Václava v městě Hulíně.

Předmluva.

Ačkoli regule a zřízení obce slavné blahoslavené rodičky boží pod tytulem Nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava, patrona hulínského a knížete českého, obšírně od slavného bratrství kroměřížského hulínskému pod pečetí donesou, však pro lepší vážnost a zachování téhož zřízení, aby skrze časté užívání, jakž obyčej při přijímání bratří a při shromáždění se zachovává, posmejkáno nebylo, nařídil dvojí cti hodný kněz Bohuslav Hencelík, farář hulínský a superintendent téhož bratrství, aby v tuto knížku vepsány byly, kterouž každý rektor, neboližto správce nejvyšší v bratrství pro častější nahlédnutí a čítání v ochraně své míti bude, kteráž se jemu při obnovení novém bratrství odevzdá, o čemž hlavní kniha v listu 15. spůsob obšírněji ukazuje. Mimo pak tyto regule obsahuje v sobě tato kniha sumovně pro lepší řád, což prvé toho nikdá nebývalo, kterak mají do bratrství žádající připuštěni býti a jaké ceremonie při tom zachovávati se mají.

Vepsány jsou pak tyto věci v tuto knížku od Krištofa, jinak

[1]) Volný, I. 2. str. 132.

Václava Turkusa, někdy písaře štípského, za farářství ctihodného kněze Bohuslava Vencelíka a rektora, opatrného p. Jakuba Vrtaníka, purkmistra hulínského, pp. kustosův opatrných, p. Martina Lesáka a p. Jana Nohejlíka.

Počínají se odpustky a milosti duchovné bratrství kroměřížskému z Říma i od jeho vysoce knížecí milosti p. p. Františka kardynala z Ditrichstejna olomúckého nadané, kterých také údové bratrství hulínského účastni býti mohou, vykonávajíce nížepsané věci.

Bratři a sestry mají plenariam indulgentiam, aneb úplné odpustky.

1. Když v den připuštění svého do toho bratrství zkroušeným srdcem se zpovídají a velebnou svátost přijímají.

2. Každý rok v den Nanebevzetí Panny Marie, kdoby se zpovídal a k stolu Páně přistoupil, a v kostele farním nebo tu, kde bratrstvo svou pobožnost vykonává, od prvního nešporu až do druhého se dal najíti a Pánu Bohu za důležité potřeby všeho křesťanství, za jeho svatost papežskou, za vzdělání sv. církve katolické a kacířstva vykořenění se modlil.

3. Při hodině smrti, kdoby po zpovědi a přijímání velebné svátosti zkroušeně ústy neb aspoň srdcem nejsvětější jméno Jesus vzýval.

Sedm let a tolik quadragenas dostávají

přijímající velebnou svátost a navštěvující místo, kde bratrstvo své shromáždění mívá, a modlící se jako na hoře na slavnosti narození, vzkříšení Krysta Pána, sv. Ducha seslání, očišťování, zvěstování a narození blahoslavené rodičky boží Panny Marie.

Pět let a tolik quadragenas,

kdykoliv velebnou svátost k nemocnému zkroušeným srdcem sprovodí a nesoucí světlo, tehdáž ještě nad to šedesáte dní dostávají.

Jeden rok,

kdoby na den sv. Františka při mši svaté zkroušeně jak na hoře se modlil.

Sto dní,

kolikrátkoliv chudobným a nuzným lásku prokáží; kolikrátkoliv mrtvé k hrobu vyprovodí a za ně při mši svaté se pomodlí; kolikrátkoliv podnebí nad velebnou svátostí k nemocnému ponesou; kolikrátkoliv v neděli růženec Matky boží (to jest pateře) říkati budou; kdobykoliv na den sv. Michala archanděla, při posvícení kostela farního sv. Václava velebnou svátost přijali a jako na hoře se modlili.

Padesáte dní,

kdy v všední den růženec Matky boží říkají.

Čtyřidceti dní,

kolikrátbykoliv nemocné neb vězně navštívili; kolikrátkoliv příčinou nápomocni byli, aby se nemocný zpovídal a velebnou svátost přijal; kolikrátkoliv pilnou starost měli, aby vězňové náležitě vysvobozeni byli, však jsouce lidé hodní; kolikrátkoliv chudým v potřebách za přátele se propůjčili, aneb darmo jim supplikaci psali, aneb napsati dali.

Dvadceti dní,

kolikrátby tři otčenáše s pozdravením andělským večerním časem před spaním říkali.

Výpis tento dán jest s privilejí a nadáním bratrství blahoslavené Panny Marie pod tytulem Nanebevzetí a sv. Michala archanděla, v městě Kroměříži založeného, bratrství založenému v městě Hulíně při kostele farním u sv. Václava pro lepší správu jejich a to pod pečetí téhož kroměřížského bratrství, což se vše stalo v neděli po sv. Lukáši, to jest 19. dne měsíce octobris léta Páně 1614.

Sit laus Deo, Mariae virgini, amen.

Počínají se regule bratrství hulínského.

Regule 1.

Předně a nejprvé, kteříkoliv do sv. bratrství jmena svá zapsaná míti chtějí, předně o to se pilně starati mají, jakby se Pánu Bohu všemohoucímu skrze vroucí a horlivou pobožnost a příkladnost života svého zalíbiti mohli; blahoslavenou pak pannu Marii, jakž to přednější po Pánu Bohu pomocnici a orodovnici i tolikéž sv. Michala archanděla, knížete říše, aby náležitě ctili a pro zachování a rozmnožení téhož bratrství každodenně času večerního třikrát otčenáš a zdrávas Maria říkali.

Regule 2.

Že pak k pobožnému životu časté a hodné užívání velebné svátosti potřebné jest, protož bratři, tolikéž i sestry, všickni velebnou svátost oltářní po pilné zpovědi a vyznání hříchův svých před knězem, k tomu moc majícím, čtyřikráte v roce a to vedle řádu církve svaté katolické pod jedním spůsobem přijímati povinni budou; totižto na den anebo okolo narození Syna božího, okolo velikonočních svátkův, na den Nanebevzetí Panny Marie a na den sv. Michala, aneb v ochtáb těch svátkův.

Regule 3.

Pro rozmnožení také chvály božské i na památku vtělení Syna božího a ke cti blahoslavené Rodičky boží, bratři, kteřížby zpívati uměli,

času celého adventního mši sv. o Rodičce boží, kterážto mše se jmenuje Rorate, zpíváním, jak nejlíp mohou, vykonávati mají, ku kterýmžto výše jmenovaným mšem z ochotnosti a z pilnosti bratři i sestry, když se zazvoní, scházeti se mají.

Regule 4.

Mimo to na den slavný božího Těla a v ochtáb jeho přes celý týden tak okolo zpívání mše svaté o Těle božím i jiných tohož času pobožnostech se s pilností chovati mají; však kdožby příčinu slušnou měl, jakžto jest nemoc, cesta potřebná, práce a zaneprázdnění, povinnost panská neb obecní, pro kteréžby náležitého času přítomen býti nemohl, ten pro uvarování trestání kustosům časně pravdivou zprávu o tom dáti má; přespolní pak bratři a sestry k tomu, čemužby pro slušné příčiny zadost učiniti nemohli, potahováni býti nemají. A kteřížby bratři zpívati neuměli, nebo na větším díle pro zaměstnání (co se kůru aneb zpívání dotýče) tomu zadost učiniti nemohli, ti ročně do pokladnice dají jeden funt vosku, aby tak aspoň, kdyžby zpíváním pomáhati nemohli, kůr ke cti a chvále božské světlem ozdobiti a tudy společně zásluhy mohli účastni býti; týmž spůsobem sestry bratrství tohoto jedna každá ročně dáti má jeden funt vosku na svíce roratní aneb k užitku bratrství.

Regule 5.

Tolikéž bratři a sestry povinni budou na jitřní a mši v noci narození Syna božího, v veliký pátek, k ceremoniám, na jitřní v nejsvětější noc vzkříšení Krysta Pána se scházet a až do konce přítomni býti a jakž může v zpívání pomáhati. Nad to podle starobylých zvyklostí v škaredou středu ke mši svaté a k jiným svatým církevním ceremoniám bratři a sestry všickni se najíti dáti a tu popel na znamení pokání pobožně přijeti mají.

Regule 6.

Při processích, které se přes celý rok konají, aby přítomni byli, jak hlasem tak také duchem zpívajíce; totiž na den hromnic, na květnou neděli, na sv. Marka a po tři křížové dni, na posledy při všech svatých processích a modlitbách, které se od nejsvětějšího času velikonočního až do ochtábu seslání Ducha svatého v nedělné dni po kázaní vykonávají, aneb které se pro některou obecní příčinu od vrchnosti duchovní nařizují.

Regule 7.

Obzvláštně pak onu slavnou a starobylou církevní ceremonii, když s nejsvětějším Tělem božím vedle církevního nařizení chodí, jak nejvýš

moci budou, s pobožností vykonávati budou, dvě rytířské voskové svíce objednají, obojího pohlaví při též procesi po tři dni, totiž na den božího Těla, v neděli a v ochtábu téhož svátku s rozžitými svícemi s uctivostí přijdou.

Regule 8.

Nad to nade všechno pro větší té nejsvětější svátosti vážnost, kolikrátby taková převelebná svátost ku kterémužkoliv nemocnému nesena byla, a bratří o tom vědomost došla, do kostela ať se sejdou, z nichžto čtyři podnebí nad velebnou svátostí ponesou a jiní s rytířskými svícemi a nebo jiným světlem až do obydlí nemocného (pokudžby bezpečný tam přístup byl) s velikou uctivostí sem i tam doprovodí, dáleji všelijakých nevolí a neřádův, kteréby se při nošení takového podnebí státi mohly, bratři se vystříhati budou. Ten, který prvé přijde, ať první právo k tomu má a co zastihne, ať toho užívá.

Regule 9.

Ačkoliv všeckny svátky, které v tomto markrabství moravském zasvěceny jsou, od bratrství tohoto světiti se mají, tak aby ke cti a chvále božské a jeho milým svatým bratrské náboženství před lidmi se skvělo, však s obzvláštní pobožností nížepsaní svátkové zachováni od nich s pilností aby byli totižto: den narození Krysta Pána, slavný hod vzkříšení páně, seslání Ducha svatého, den Nanebevzetí blahosl. Panny Marie, den sv. Václava, patrona kostela hulínského, den všech milých božích svatých, kterýchžto výš jmenovaných duův bratři všickni obojího pohlaví při veliké mši svaté přítomni aby byli a s světlem na ofěru chodili.

Regule 10.

Že pak netoliko samého Pána Boha, ale i bližního pro Boha milovati máme, a k té lásce bratrské přináleží, aby bratři společností modliteb se fedrovali a sobě napomáhali, protož se o to starati s pilností mají, aby mše svatá v všední den, který sobě k tomu oberou, aspoň nejméně jednou za měsíc v kostele hulínském sloužena byla a oni přítomni aby byli, k Pánu Bohu nábožně a vroucně se modlili tím úmyslem, aby Pán Bůh všemohoucí údy a obzvláštně fundatory a dobrodince toho bratrství v své lásce a milosti dobrotivě zachovati a pro velikost neobsáhlého milosrdenství svého jejich žádost potřebnou vyslyšeti ráčil. Mohou pak ty mše býti de tempore cum commemoratione pro amicis vel benefactoribus uiuis, za kteroužto práci bratři téhož bratrství s farářem na ten čas hulínským se urovnati mají.

Regule 11.

A že netoliko k živým, ale i k těm, jenž v Pánu Bohu odpočívají, láska bratrská se vztahuje, protož bratři starati se o to budou, jakby dušičkám zmrlých bratří aneb dobrodincův, téhož bratrství, které v očistci pokuty své doplňují, obětí mši svaté a společných pobožných modliteb pomoc učiněna byla. A tak v pondělí po neděli Laetare, též v pondělí po sv. Trojici requiem anniversarium, též v středu na každé suché dni za spasitelné fundatorův a dobrodincův, tolikéž bratří a sester toho bratrství dušiček občerstvení, k zádušní mši a na oféru jeden každý z nich podle možnosti něco obětujíc choditi povinni budou.

Regule 12.

Co se pohřebu dotýče, kdyby někdo z bratří aneb manželek a dítek jejich z tohoto světa pobožně v víře svaté katolické sešel, bratři všickni takové tělo mrtvé k pohřebu poctivě osobou svou vlastní, jak nejlépe moci budou, sprovoditi mají a za duši mrtvého bratra neb sestry jak přespolního, kdy o jeho smrti nejprvé zvědí, tak také domácího jednou mši svatou, totižto requiem, sloužiti mají, při níž všickni nábožně přítomni býti a za ni se modliti povinni budou; o pohřebu pak chudých to se zachovávati má: jakož bratrská láska to míti chce, aby bratři tak náklonnou k chudým bratřím, jako k bohatým lásku a pilnost prokazovali, protož jestližeby se přitrefilo bratru nebo sestře příliš v chudobě postaveným z tohoto světa sjíti, tak žeby z jejich pozůstalosti pohřeb křesťanský učiniti se nemohl, bratrstvo z obecních penčz svých pohřeb a truhlu udělati, zvoniti dáti, bratří povolati a bez úplatku takové mrtvé tělo, jakožto spoluúd svůj, pochovati povinni budou. Stran pak ředitele aneb správce ceremonií ten, který k tomu od starších volen bude, obzvláštně při pohřebích a procesích, řád dobrý učiniti má, aby po dvou nebo po třech šli, kterémužto nařízení všickni povolni býti mají.

Regule 13.

Kdožbykoli z bratří pobožností hnut jsa za dušičky přátel svých v Pánu Bohu odpočívajících (obzvláštně pak, jestli údové toho bratrství byli) roční den buď sedmý, osmý, neb třidcátý vykonati žádal a toho při starších bratřích pohledával, takové pobožné žádosti má účasten býti, ano i při takové mši bratři, kdyby se jim věděti dalo, přítomni býti mají.

Regule 14.

Přede všemi pak věcmi aby se společnou láskou předcházeli, všelijakých roztržitostí, svárův, nenávistí se vystříhali, a jestližeby se tako-

vého něco přihodilo, rektor toho bratrství a starší bratři ty věci mezi sebou s dobrým rozmyslem uvážiti a srovnati mají. Jestližeby pak někdo pokoje dobrého a bratrské svornosti častý rušitel byl, aneb se nějak nenáležitě s pohoršením jiných choval, nedbajíce na napomenutí starších za výstupky své slušného trestání podstoupiti nechtělby, nýbrž se tomu protivil, takový po jednom aneb druhém napomenutí jakožto nehodný úd z bratrství vyloučen a vyvržen býti má.

Regule 15.

Aniž sobě bratři za malou pobožnost počítati mají, aby (jsouc křesťanským milosrdenstvím hnuti) chudobným a na zdraví nedostatečným a strápeným lidem jakýmkoli spůsobem pomáhali, o to obzvláštně pozor míti bude infirmarius, jakby nejprvé o nemocných bratřích se vyzvěděl, o těch ať oznámí rektorovi, a jestliže chudobni budou z bratrství, almužnú fedrováni býti mají; sám pak rektor to nařídíti má, aby z bratří dva nemocného každého dne pro potěšení navštěvovali.

Regule 16.

Shromáždění generalné aneb veřejné dvakrát v roce míti budou, nejprvnější v neděli Jubilate, při kterýmžto shromáždění s radou faráře, na ten čas hulínského, jakožto ustavičného superintendenta bratrství toho, volen bude rektor a dva starší, kteří se jmenují kustodes, protože jim náleží, věci k bratrství přislušející ostříhati a věrně a spravedlivě vydávati; tolikéž i kantor jeden a succentor se vyvolí, kterýby někdy kantora zastoupiti mohl. Toho času vyvolí se magister ceremoniarum a k tomu infirmarius, jichžto povinnosti na hoře poznamenány; v té společnosti učiní se sbírka roční po 3 gr. bílých, však ušetřujíc chudších bratrů; k tomu také, jakž čas postačovati bude, bratři a sestry přijímati se budou.

Regule 17.

V přijímání pak bratří a sester tento pořádek se zachovati má: Kdoby se koliv do toho bratrství připověditi chtěl, žádost svou týden před tím rektorovi oznámí, nařízení bratrské přečísti sobě dá, a mohl-li by je zachovati a tomu zadosti učiniti, nebo ne, s pilností má uvažovati; potomně rektor u přítomnosti kněze faráře, jakožto superintendenta. povolá všeho bratrství společnost, osobu a jméno toho, který žádá přijat býti, jim oznámí, a mohl-liby přijat býti, jednoho každého dotazovati se bude, a jest-li že k tomu, aby přijat byl, povolí, ať jest do společnosti bratrské povolán a kleknouc na kolena profesí aneb vyznání učiní víry katolické přirozenou řečí vedle formuly concilii trydentského, která

se v bulle sv. paměti Pia papeže IV. obsahuje, kdež při konci tato slova přidá: A jakož do toho blahoslavené panenky Marie bratrství připuštěn a vepsán býti žádám, tak dobrou víru připovídám a slibuji, že s pomocí Pána Boha vedle možnosti mé chci ustanovení téhož bratrství zachovávati, starším poslušen býti, bratrství zastávati a obhajovati; toho mi dopomáhej Pán Bůh, Panna Maria i všickni boží svatí, amen. Jestližeby někdo mimo dotčené shromáždění v některý jiný den přijat býti žádal, bude se to moci státi kdykoliv, však v přítomnosti faráře, rektora a bratří, nejméně dvadceti k tomu povolaných, zachovávajíc řád na hoře psaný. Při připuštění tolikéž do bratrství jeden každý 3 gr. a s funt vosku (složí), lečby pobožnost, bohabojnost aneb chudoba připuštěného nějakou lásku obdržela.

Regule 18.

Druhé shromáždění bude v první neděli po Všech svatých, při kterýmž přečtou se bratřím regule a ustanovení tato. Stane se také inquisicí a napomenutí o zachování regul: budou se také přijímati bratři a sestry, tolikéž jiné potřeby konati.

Regule 19.

A jakož časem svým všeckny věci na světě se mění, protož nastala-liby kdy toho potřeba, žeby sobě bratři nějaké nové artikule naříditi anebo z těchto na hoře i dole psaných regul buď na díle neb zcela sebe propustiti chtěli, mají to na p. loci ordinariusa p. biskupa olomúckého (kterýby toho času byl) vznésti a potvrzení na to žádati.

Regule 20.

Kdožby pak koli z bratří a sester při těchto veřejných shromážděních bez povolení starších nebyl, dá pokuty puol funtu vosku. Jestližeby se za příčinou jakých důležitých potřeb nějaké obzvláštné shromáždění státi mělo, a někteří z bratří od starších povoláni jsouc se nedostavili, anebo nepřítomnosti své slušné příčiny neukázali, dá pokuty jeden groš bílý.

Regule 21.

Všecky peníze, které buďto z sbírek ročních neb z jiných bratrství důchodův přicházejí, do pokladnice bratrské se složí a pro obecní dobré celého bratrství se vynaloží, z kterýchžto peněz vydání kustosové při rozdávání úřadů rektorovi v nově volenému při přítomnosti superintendenta a starších bratří počet pořádný v domě farním učiniti mají, aneb kde by se k tomu místo poctivé nařídilo.

Regule 22.

Na ukázání pak slušné vděčnosti proti jeho vysoce knížecí milosti p. p. našemu nejmilostivějšímu, jenžto bratrství vysaditi, v nový řád uvesti a mnohými milostmi duchovními i časnými obdarovati ráčil, bratrstvo hulínské povinno bude, i jeden každý z nich obojího pohlaví, za dlouhé a šťastné panování a věčné spasení j. v. k. m. Pána Boha prositi a zláště na den sv. Františka, vyznavače Božího, kterýžto den (pokud j. v. k. m. v tomto smrtelném životě trvati ráčí) slavně každý rok držeti a ke mši svaté zpívané se sjíti. Po smrti pak j. v. k. m. na místě té slavnosti každého roku v ten den, v který by Pán Bůh všemohoucí j. v. k. m. z tohoto světa povolati ráčil, neb okolo toho dne jednu mši zádušní aneb requiem anniversariam sloužiti dáti, k ní se všickni obojího pohlaví scházeti a za duši výše jmenovaného p. p. kardinala etc. Pánu Bohu pilně se modliti ve vší pobožnosti mají.

Regule 23.

Item každoročně v neděli, jenž slove provodní, neb když se konvokací generalní slavného bratrství nejsvětější Rodičky boží u sv. Michala archanděla v městě Kroměříži držívá, a rektor, kustosové i jiní officiales se při témž čase obnovují, bude toto hulínské povinno, z prostředku svého nejméně dvě neb tři hodné osoby k témuž aktu vysílati a jako dcera k matce své vždycky přiznávati, a to zvláště pro tu příčinu, aby vyslaní takoví vidouce a doslechnouce, jakým spůsobem a obyčejem se úřady téhož slavného bratrství volí, svým principálům (zprávu) učiniti a mezi sebou týmž rovným spůsobem se říditi a spravovati mohli.

Spůsob, kterak žádající do bratrství přijati býti mají, takto se zachovati má.

Nejprvé ten, kdo do slavného bratrství připojen býti žádá, má oznámiti buď p. rektoru neb některému z bratrství, a on má oznámiti p. superintendentu, který poručí, aby bratři pospolu se sešli, když čas k tomu uhlídá pohodlný býti, potomně kleknouc na kolena všickni bratři a sestry budou říkati za p. superintendentem litanii o blahoslavené Marii. Potom zasednou jeden každý své místo, pak sekretář vyjdouce ven z bratrství vstoupí s osobami, kteří jsou žádostivi bratřími býti, kleknouc na kolena zříká jednou modlitbu páně a pozdravení andělské s žádajícími, a postanouc s uctivostí takto mluviti bude:

Formule:

„Vaší milostí, pane superintendente, pane rektore, páni kustodes a starší tohoto slavného bratrství Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie tyto osoby, nebo slovutný N., poctivá N., z obzvláštní pobožnosti a nad-

chnutí Ducha svatého jsouce pohnuti, k tomuto slavnému bratrství blahoslavené Panny Marie žádají do společnosti přijati býti.“

Na to odpoví pan rektor takto:

„Žádosti, kterou na místě těch poctivých lidí, nebo slovutného N. nebo poctivé N. bratrství přednášíte, poněvadž jest hodna, sluší dosti učiniti; však prvé nežli se to stane, maličko nechť povystoupí.“

Tu podá na pány bratry starší, aby oznámili jeden každý vedle svého dobrého svědomí, vejdouce v hromadu, skloníce hlavu k hlavě tichým duchem, vědèl-liby něco, co by na překážce bylo při těch žádajících, aby do bratrství přijati nebyli. Po té oznámí jinším bratřím hlasem, mají-li (aneb má-li) přijati býti čili ne, aby oznámili; nebude-li žádná překážka, povolají se, a tu jim oznámí: „Slovútní anebo poctiví lidé, nebo poctivá N., žádost vaši pánóm starším a této slavné obci bratrství blahoslavené Panny Marie jsem předložil, kteříž svou vůli k tomu dávají, však na ten způsob, abyste oznámili, slibujeteli bratřím starším poslušenství zachovati?“ Odpoví: „Slibujeme.“ Zase se jich optá: „Slibujeteli jich v uctivosti míti?“ Odpoví: „Slibujeme.“ Otáže se ještě: „Slibujeteli regule a řád bratrský zachovávati, který se vám přečte?“ Odpoví: „Slibujeme.“ „Ve jmeno Boží můžete mezi bratří sednouti, dá-li Pán Bůh zdraví, přes dvě neb tři neděle (jak se uhlídá) k zpovědi svaté se připravíte, velebnou svátost přijímati budete a vyznání víry a přísahu blahoslavené Panně Marii a tomuto bratrství učiníte.“ Potom předložíce, co bude potřeba; pakli nic, klekna říkati budou třikrát otčenáš a zdrávas Maria, rozpustí se bratrství.

Při profesí nebo vyznání víry v den, který budou velebnou svátost přijímati, takto se zachová:

Pan sekretář předstoupíc s nimi mluviti bude, dadouce tytul jak nahoře při první žádosti:

„Poněvadž od bratrstvi čas předložený těmto osobám již nastal a oni se k tomu připravili, žádají svá jmena v knize hlavní bratrské zapsaná míti, za kteréž se přimlouvám a že to, co připověděli vykonati, vykonají, připovídám.“

Rektor odpoví:

„Na přímluvu vaši to bratrství rádo učiniti chce, ale nechť nejprvé vedle zřízení a regul našich význam víry katolické učiní“. Kleknouc před oltářem za sekretářem říkati budou, jeden každý své jmeno jmenujíc, jinší pak páni bratři na horu pro uctivost vyznání povstanou, pokuď se nevykoná; když pak přísaha bude, sednou, kterážto přísaha na krucifixu ve mšálu (missalu), vložíce dva prsty, klečíc na kolenách

činěna bude. Po vykonání pan rektor řekne panu sekretářovi: „Pane sekretáři tuto modlitbu s nimi klekna říkejte“:

Modlitba.

Jak tebe blahoslavená rodičko boží Panno Maria dnes za svou milou matku, orodovnici a ochranci přijimám a připovídám tebe v uctivosti míti vedle mé největší možnosti, a to všecko, co by proti tvé cti a tvého milého Syna Pána našeho Ježíše Krysta bylo, hájiti, přijmi mne za tvého nehodného bratra, dej mi stálost a setrvání v mém předsevzetí, buď milostiva nyní í v hodinu smrti mé, buď mi přítomna, když duše má z tohoto bídného údolí bude míti vyjíti, aby ďábel žádného práva na mne neměl, dej mi, abych dobrý příklad jinším dával a mé duše spasení věčně spůsobiti mohl, amen.

Tu všickni vstanou a rektor řekne: „Poněvadž všecko, co přináleželo, jste vykonali, já vedle mého úřadu rektorského dnes vás za bratry neb sestry přijímám.“

Tu jim dá každému svíci: „Přijměte tehdy svíci hořící do rukou vašich na znamení všech účastností a odpustků bratrství tohoto. Pán Bůh rač to dáti a blahoslavená Panna Maria, aby duše vaše před trůnem božím jako tyto svíce jasná byla“.

Po té dají každému ruku a bratrství bude zpívati píseň o Panně Marii.

Píseň na pozdravení andělské.

Zdráva buď Marya panno, z nebes kvítků, čistá ochrano, tys nad ženy požehnána, tak žeť není rovná žádná.

Požehnaný plod tvůj svatý, z ducha svatého počatý, Ježiš Krystus Pán veliký, poklony hoden všeliký (sic).

Maria, Matko boží, obsáhlas nestihlé zboží, buď nám hříšným milostiva, pros za nás milého Syna.

Nyní i v hodinu smrti, když duše má z těla jíti, zbav nás lstné hrůzy ďábelské, pomoz k radosti nebeské.

Kryste z panny narozený, rač nám odpustiti viny, ať nás nežže věčný plamen, rač to dáti Kryste, amen.

Po té říkají tři otčenáše a zdrávas Maria a rozejdou se do svých příbytkův.

....

Výtah z latinského obdarování, přeložený na český jazyk léta 1616.

František z boží milosti sv. římského kostela tytule sv. Sylvestra kardinal z Dytrychstejna, biskup olomoucký, kníže, kaply české krá-

lovské hrabě, J. C. M. římského, uherského, českého etc. krále etc. rada, a dědičných zemí J. M. C. protektor. Na věčnou památku. Známo činíme všem a jednomu každému, kterýmž přinálcží, nebo kterýmkoli přináležeti bude na budoucí časy, že poctiví, věrní naši milí bratři spolu z bratrství bl. rodičky boží Panny Marie, v kostele farním města našeho biskupského Hulína vyzdvihnutého, k nám vyslaní před nás pokornou snažností předložili, poníženě nás žádajíce, abychom jejich hulínské spolubratrství, které před nedávnými časy naším oustním dovolením spolubratrství B. V. B. P. M. a sv. Michala archanděla (které v biskupském našem městě Kroměříži apoštolskou mocí úřadu našeho a k arcibratrství Confallonis[1]) tak řečeném v městě Římě zjednocené zůstává) připojeno jest a od téhož jmenovaného kroměřížského bratrství regule a nařízení, kterým by se hulínské bratrství vedle možnosti své říditi mělo, přijalo; plnomocenstvím úřadu našeho listem potvrdili a jakožto pán jmenovaného města Hulína nějakým obzvláštním tak časným jako duchovním nadáním nápodnobným kroměřížskému od nás danému milostivě obdarovati ráčili. Rozjímajíce my . . . .[2]) povinnost úřadu našeho pastýřského býti, abychom . . . . . ke cti a chvále Boha všemohoucího a k spasení . . . . bohabojné bratrství hájili a k němu dopomáhali, pokorným lidským žádostem vděčně dovolujíce:

Nejprvé ve jmeno svaté a nerozdílné Trojice mocí úřadu našeho jmenovanému bratrství, v nově vyzdviženému a spolu k bratrství kroměřížskému připojenému, tímto listem obecně přede všemi dovolení dáváme a potvrzujeme, aby všech odpustků a nadání, které bratrství kroměřížské z milosti naší užívá, oučastni byli, však pokudžby regule a zřízení, které spolubratrství v kostelíku sv. Michala, nebo v kostele farním kroměřížském při službách božích zachovávati obyčej má, i oni zachovávali. Potomně obojího pohlaví věrní křesťané do toho bratrství hulínského již přijatí neb napotom, kteří přijati budou, pobožností, ne počtem jinší předcházejíce. S plnomocenství kardinalství a biskupství našeho a jakožto pán hulínský dole psaných odpustků a nadání aby oučastni byli a jich užívali milostivě přívolujeme, totiž: Kdybykoli na kterékoli místo z jmenovaného bratrství hulínského list ňáký psán byl,

---

[1]) T. j. bratrstvo, jež mělo za patronku Pannu Marii, vymalovanou ve vlašském plášti, nazvaném „confalone“ (Du Cange). Bratrstvo toto založeno bylo v Římě r. 1264; roku 1583 obralo si za úkol vykupovati zajaté od nevěřících a roku 1579 dáno mu bylo právo zřizovati sobě filiálky po vší zemi.

[2]) Na tomto místě jakož i při několika následujících slovech jest kniha úplně zetlelá.

aby pečeť svou vlastní měli, a to takovou: štít okrouhlý v polovici na dvě strany linou aneboližto čárou rozdělený, v kterém na pravé straně aby obraz B. V. B. P. M. v slunci stojící, ruce složené při prsech vzhůru držící, v poli nebeské barvy zastával. Na levé pak straně obraz sv. Václava, mučedlníka božího, kostela kapitoly naší olomouckého a kostela hulínského a jiných kostelů patrona, v pravé ruce praporec a v levé pak štít držící, v kterém jako i na praporci vymalována orlice v bílém poli aby byla. Pod nohami B. P. M V. B. dva nože neb erb rodu našeho Ditrychštejnského náležitými barvami. Na levé pak straně pod nohami sv. Václava šest kužílků, kteréž biskupství olomoucké . . . . . . má vloženo býti, tak jakž malíř vedle umění (svého?) v střed listu tohoto našeho vymaloval.

Chtíce pak a nařizujíce, aby jmenované bratrství hulínské takovou pečeť mělo a touž pečetí aby bratři tolikrát, kolikrátbykoli toho potřeba nastávala, ve všelijakých listech na červeném vosku pečetili, a takový erb aby po stěnách, na zděch, na mešním rouše vymalovati, otesati, vyrejsovati a jakbykolivěk chtěli, zjevně, směle dáti mohli. Nařizujeme také, aby bratři hulínští na všelijakých procesích, které se buď v kostele neb ven z kostela vykonávají, přede všemi (vymíňujíce však ouřadu a přísežných téhož města) předek měli.

Rektor pak bratrství (který znamení nějaké, aby rozeznán od jiných bratří byl, na ramenách nositi bude), budeli z přísežných, na prvním místě při slavnostech téhož bratrství seděti bude a mimo ty slavnosti na procesích a na pohřebích s purkmistrem napřed po levé straně aby šel. K tomuž jim dovolení dáváme, aby pro potřeby všelijaké dvě bečky vína každý rok tak jako bratrství kroměřížské vyšenkovati mohli, též také soli, pole, zahrady, louky, gruntovní peníze, které po roce jdou, kupovati mohli, však aby obzvláštní naše vůle neb potomků našich skrze hejtmany panství kroměřížského v tom bylo. Naposledy všelijaké nadání, jestli jaké od předkův našich biskupův olomouckých mají, tímto listem milostivě potvrzujeme. Poroučíme hejtmanovi a jiným ouředníkům panství našeho kroměřížského, aby jim v takových nadáních, které tento list osvětluje, žádné překážky nečinili, ani žádnému člověku jakýmkoli spůsobem činiti nedopouštěli. Za kteréžto dobrodiní od nás bratrství hulínskému učiněné bratři jak mužského tak ženského pohlaví pro . . . . . vděčnosti Boha všemohoucího za spasení duše naší, jak dlouho živi budeme, modlitbami svými žádati budou, obzvláště na den sv. Františka, vyznavače Páně, na kterýžto den nebo na ochtáb jeho ke mši svaté najíti se dají. Po smrti pak naší na den památný pohřebu našeho nebo druhý, potom každoročně na budoucí časy

mši svatou za duši naši slaviti dají a při té mši svaté s velikou pobožností přítomni budou. Týchž pak všech nadání, potvrzení, dovolení pro lepší a pevnější jistotu i také důvěrnost pečeť naši vlastní větší s naším jistým vědomím dali jsme přivěsiti k tomuto listu, vlastní rukou naší podepsanému. Jenž jest (dán) na zámku našem stoličném kroměřížském biskupství našeho 1. dne máje 1615.

Přípis hodnověrný z rejster dědiny Břestu, daný na spravedlnost panům bratřím města Hulína na gruntě Ondry Nohyle poroučenou, jest do této knihy bratrské pro lepší paměť vložen a vepsán.

Léta 1620 v pátek den sv. Stanislava za purkmistra Jana Lejsala, rychtáře Jakuba Upustila, starších Jiříka Tomše, Ondry Molova, Jiříka Požárníka, Ondry Zapeřila, Martina Večeře stalo se k žádosti slovutných mužův na místě panův bratrův literáckého umění z města Hulína Jiříka Hobže a Samuela rektora, že jest spravedlnost od Ondry Nohyle jim mocně dána a odvedena, na gruntě Václava Martanova vyhledána a do knih dědiny Břestu vepsána v tato slova, že ještě spravedlnosti jim náležeti bude svrchu psaným pánům bratřím sumy 143 hř. 4 gr. 3 den. (mimo prvnější vyzdvihování) počnouce léta 1629 při času sv. Jiří po 5 hř. až do sumy vyplnění.

Kteroužto spravedlnost často psaní páni bratři bez překážky od jednoho každého nyní i na časy budoucí vybírati budou; pro lepší téhož důvěření jest tento výtah z register dědiny Břestu jim vydán skrzeva mne Daniela Pagáče, na ten čas písaře též dědiny, a že tomu tak a ne jináče jest, rukou svou vlastní jsem se podepsal.

Stalo se léta a dne na hoře psaného.

Daniel Pagáč. m/p.

Základní kniha[1]) *neb sepsání pravidel, které řád literácký, to jest bratrstvo svobodného umění literního k zachování má. Založena léta Páně 1593.*

(Přepsána ze staré knihy od Kašpara Vojáčka, učitele a školního pomocníka na škole zlínské a spoluúda literního r. 1825., svázána od Fr. Studeníka, knihaře zlínského a spoluúda literního.)

Ponavrhnutí.

Tato kniha (jest pravidlo) k svolení řádu dobrého, ctného, chvalitebného a slavného literáckého, jenž slove svobodného umění literního,

[1]) Chová se v mor. zem. archivě XII. i. 3.

z tohoto úmyslu založena jest, by cožkoliv páni starší literáčtí spolu s ostatními spolubratřími v úplném shromáždění nahoře doloženého řádu ke cti a chvále a k rozmnožení slávy Pána Boha všemohoucího, pak k potvrzení onoho řádu za dobré uznali, všechno do této knihy zaznamenáno bylo. Pak by na budoucnost tento slovutný řád od žádného zlehčován, potupen aneb docela vyvrácen nebyl. Kdyby ale některý se osmělil jej zlehčovat neb tupit, jestli by z řádu byl, by dle uložení neb uznání shromážděných spolubratrů potrestán, jestli ale cizí jest, by městskému právu k potrestání udán byl.

Tento slavný řád literácký z vůle Pána Boha všemohoucího a z ponuknutí Ducha svatého od ctihodného kněze p. Floriana Medřického, na ten čas faráře zlínského, a za pánů starších literáckých Filipa Machala a Jiříka Přerovského, za kantora Václava Jičínského a za kustosa Daniele Lovečkova začátek svůj jest vzal na den památný a radostný narození Pána Krysta, Syna božího a spasitele našeho, léta Páně 1593 počítajícího.

Téhož léta 1594 a téhož dne i oněch starších, totiž: Jiříka Přerovského a Jana Zavadila a pří tom shromážděném řádu literáckém stalo se svolení a na tom se všechen řád snesl: Jestližeby Pán Bůh prostředkem smrti z tohoto světa povolati ráčil kteréhokoliv literáka, aneb jeho manželku, aneb dítě jejich, a zase jestliby z kterých lidí jiných kromě tohoto řádu někdo toho se dožádal, aby mrtvé tělo k hrobu doprovodil, mají jak z řádu tak i jiného s černými svícemi a pokrovem svým vyprovoditi, a přijda před dům mrtvého těla budou povinni písničku přináležící mrtvému nejprvé páni literáci zazpívati a potom, byl-liby žádán rektor s pomocníky svými, též před tím domem zpívati má (když odzpívají literáci), co by se jim líbilo; však ale bez překážky správce církevního nynějšího i budoucího, tolikéž i správce školního nynějšího i budoucího.

Léta Páně 1594 v neděli v památný a slavný den před ss. Simonem a Judou, apoštolů Páně, za pánů starších literáckých: Jana Zavadila a Jiříka Přerovského stalo se svolení a nařízení od pánů starších literáckých i spolu od všech pánů úplného shromáždění slavného řádu, a to takové: Jestližeby toho pilná potřeba nastala, aby již ten dotčený řád všechen shromážděn býti měl a starší páni literáčtí skrz jednoho spolubratra buďto mladšího aneb staršího pánům bratrům literáckým, totiž všemu úplnému řádu literáckému, obzvláštně pak jednomu každému oznámili, neb věděti dali, aby jeden každý bez meškání, kdežby jemu rozkázáno bylo, do domu pánů starších literáckých v též hodině do bratrského shromáždění najíti se dal, a kdobykoliv toho skrz

nedbanlivost svou zameškal a v té hodině nepřišel, ten takový povinen bude beze vší výmluvy pokutu do pokladnice literácké položiti.

Jestliby kdo tímto nařízením pohrdal a je zlehčovati chtěl, takový každý má trestán býti, jakby se pánům starším literáckým i všemu slavnému řádu líbilo.

Léta Páně 1595 na den sv. třech králův, za pánů starších literáckých Jana Zavadila a Jiříka Přerovského stalo se svolení ku poctivosti slavného řádu literáckého, a to takové: Kdožby se koliv chtěl připověděti do toho řádu, má nejprvé čtyry zlaté a 15 kr. připovědného složiti a 1 funt vosku, pak cožby jemu od poctivého řádu oznámeno bylo, to beze vší výmluvy podniknouti a podstoupiti.

Léta Páně 1594 na den sv. Jakuba apoštola Páně u přítomnosti ctihodného kněze Floriana Mezříckého, na ten čas faráře zlínského, a za pánů starších literáckých Jana Zavadila a Jiříka Přerovského při úplném shromáždění slavného řádu literáckého, jenž zní svobodného umění literního, stalo se svolení a zřízení od pánů starších i od všech spolubratří již nahoře jmenovaného řádu, a to takové: Co se dotýče těch pánů bratrů literáků, kteříž chodí ke cti a k chvále Pána Boha všemohoucího do církve svaté, totiž do shromáždění věřících do chrámu Páně na chor zpívati a tím skrze pobožné a svaté církevní nařízené písničky duchovní Pána Boha a nejsvětější Trojici v jediné a věčné podstatě oslavovat, kdožbykoliv z těch pánů literáků podle zjednání v den slavný buďto vejroční neb Panny Marie, v den apoštolský, evangelický aneb v den nedělní do chrámu Páně na kůr nepřišel, buď on doma byl aneb ne, a se dříve pp. starším aneb kterému jinému pp. bratrů neopověděl, povineň bude bez vší výmluvy pokutu podle provinění položit. Pakliby se kterémukoliv p. spolubratru literáckému opověděl, a ten by zanedbal pp. starším aneb kustosovi to oznámiti, ten bude povinen takovou pokutu za něj položit. Pakliby kdo tímto svolením pohrdal a je zlehčovati chtěl, takový každý má trestán býti, jak by se pp. starším literáckým i celému řádu literáckému líbilo.

K tomuto cíli se oněm, jenžto dílem již v tomto slavném a chvalitebném řádě přivtěleni jsou, aneb do něho teprv vstoupiti míní, následující a již svrchu něco ponavrhnuté pobožnosti v níže postaveném pořádku, nejen za velkou záslulu, nýbrž i za povinnost k vykonávání představují, totiž:

1. By, když ne všichni aspoň ti, kteří při domě jsou, každou neděli, v určité svátky, též v jiné zasvěcené svátky Panny Marie neb jiných svatých, půl hodiny aneb dříve před zvoněním do chrámu Páně

jíti a tam na ten den neb čas patřící písně zpívati, což se i na odpolední služby boží vztahuje.

2. By i po službách božích zpívali.

3. Mají před hrubou mší svatou a to po sezvánění hodinky o neposkvrněném početí blahosl. Panny Marie zpívati.

4. Při každém procesí, nechť jest pouť neb křížové dni, aneb jakákoliv pobožnost veřejná, mají se rozděliti, by polovice mezi mužskými a polovice mezi ženskými šli, a jedni druhých buď v hlasu neb textu nemýlili, jedině žeby i cechové v pořádku šli a každý cech svou píseň zpívati chtěl.

Léta Páně 1616 na den sv. Marka evangelisty Páně v přítomnosti dvojí cti hodného kněze Václava Calixtidesa Olešského, toho času správce církevního zlínského, a za pp. starších literáckých Daniele Přerovského a Kundrata Báborského stalo se jest svolení úplného řádu literáckého, a to takové:

Jestližeby který z literákův aneb z těch, kteří s řádem literáckým drží a společnost mají, měl rodiče své, aneb manželka rodiče své při sobě, a z nich kterého otce aneb matku jejich Pán Bůh skrze prostředek smrti z tohoto světa povolat ráčil, tak aby tím tento řád literácký povinen byl, rovně jako kterého z bratrstva bez všelijakého úplatku, ale z lásky bratrské ku pohřebu doprovoditi. Ten, který by to neučinil a na funus nešel, a neukázali hodné příčiny, ten aby touž pokutou, kteráž jest v listu položena, propadl a položil. Než co se dotýče jiných přátel neb sousedů, i také z poctivých lidí, kohožbykoliv tento řád literácký k pohřebu vyprovázel, tehdy ten, kdožby se o tu věc pp. starších dožádal, má dáti do řádu od vyprovázení jeden zlatý. A nebylliby při žádném cechu, tehdy aby sobě ty osoby, kteréžby to mrtvé tělo k pohřebu nesti měli, zjednat povinen byl.

Pakliby kdo tímto svolením pohrdal a je zlehčovati chtěl, takový každý má trestán býti, jakby se pp. starším literáckým i všemu slavnému řádu líbilo.

Léta Páně 1801 na den sv. Štěpána prvomučedníka v úplném shromáždění všech pp. bratrů literáckých stalo se mezi nimi společné rozmlouvaní a v tom se také jednomyslně snesli, by z té koledy, která se z dědin dostává každoročně, dvě čtené mše svaté zaplaceny a vyhlášeny byly, a sice za všechny v Pánu zesnulé pp. bratry, kteří před nimi v tomto řádě nábožném přivtěleni byli.

Poněvadž ale na toto žádná fundace se nezakládá, tak žádaji nynější pp. bratři těch nastávajících, kdyžby ty první Bůh z tohoto světa prostředkem smrti povolat ráčil, by i oni jim to darovali a za

jejich duše svrchu dotknuté dvě mše svaté čísti dali. Stalo se v domě u p. Šimona Machana jakožto starosty.

Léta Páně 1803 na den památný mlaďátek představil před celý shromážděný a počestný řád literácký p. Valentin Šáf, spolubratr literácký, s žádostí, aby když Pán Bůh povolá ze světa jeho manželku, poctivý řád do jeho domu šel a tu růženec jako jinému p. bratru se modlil a také ji až k hrobu doprovodil; což se od počestného řádu nejen pro jeho nýbrž i pro manželku každého p. spolubratra státi má. Na což všichni dovolují a pro památku, by se to zaznamenalo, žádají.

Léta Páně 1825 na den slavný sv. třech králů v přítomnosti a úplném shromáždění všech pp. bratrů literáckých na tom se celý počestný řád literácký snesl a jednomyslně ujednal, totiž:

Poněvadž dle svědectví této knížky již v šestnáctém století t. j. v r. 1594 tento slavný řád literácký onen chvalitebný obyčej následoval, že mrtvé tělo kteréhokoliv p. spolubratra neb jeho manželky, jejich dítek neb rodičův, s černými svícemi a vlastním pokrovem k hrobu doprovázeno bylo, však ale skrz rozličné v těch mnohých a dávných letech vzniknuté rozbroje t. j. vojny a mnohonásobné vpády nepřátelské do země a hubení našich krajin onen slavný řád literácký v nepořádek uveden a pokrov i s fakulemi jakož i ona kniha, v nížto tyty chvalitebné obyčeje zaznamenány byly, všechno k ztracení přišlo: tak tedy celý počestný řád, jak již svrchu praveno bylo, na tom se snesl, aby, poněvadž bez toho každý cech nyní svůj pokrov má, tak aby aspoň ony černé svíce, to jest fakule zase zbudovány byly, by dle toho již starodávního předpisu s nimi se jednalo, to jest, aby když některý spolu p. bratr, jeho manželka, dítě neb jeho rodičové zemrou, od těch dvou představených literáckých s těmi fakulemi vyprovázeni byli. Kdyžby ale i někdo cizí toho se dožádal, tak má se po zaplacení 24 kr. do pokladnice jemu také na ten svrchu obmezený spůsob posloužiti.

Poněvadž ale tento počestný řád žádné příjmy ani staré kapitály nemá, z kterých by ony fakule budoval, tak jeden tohoto roku a téhož svrchu jmenovaného dne novopřijatý p. bratr se upozvolil, tyto první světla ze svého zaopatřit, na což také hned před celým počestným shromážděním 3 zlaté položil. Na budoucí časy ale zavazuje se dobrovolně onen slovutný řád literácký tyto světla sám šafovati, a sice na ten spůsob, že se při volení nového p. bratra anebo při koledě na to pamatovat bude, by se z toho již na celý rok takové zaplatit mohlo; k čemuž i p. starosta pro poznamenání oněch, jakož i od těch zaplacených pohřebů přijatých peněz malý rejstříček povede. Stalo se v domě p. Vencle Machana jakožto starosty.

O spiritualismu.

Příspěvek k historii vzdělanosti věku našeho.

Píše *Dr. Fr. Hošek.*

(Dokončení.)

II.

Čelnější media.

Nejpřednější místo mezi spiritualisty zaujímá dosud D. D. Home. Narodil se r. 1833 blíže Edinburku z matky, která proslula darem zření u vidění čili druhým viděním (second sight).[1]) Jsa tři léta stár viděl prý již sestřenici svou ve vzdálí umírati a jmenoval osoby při loži jejím stojící, rozmlouval s „duchy“, slýchával „nebeskou hudbu“, kolébka jeho sama se houpala a hračky dětské samy přilétaly k němu. Když mu bylo deset let, dostal se k tetě do Ameriky; sotva však k ní přibyl, již se pohybovaly v bytu

[1]) Úkaz ten náleží zajisté k tajemným stránkám života duševního; téměř napořád lze jej znamenati ve Skotsku a na ostrovech shetlandských, porůznu v Dánsku a Jutsku, též v některých krajích slovanských (v Horní Lužici) a německých, v některých krajinách Francie a ve Švýcařích. Darem tímto vynikající slovou v jazyku gaelském taishatrim, vidoucí stíny, neb phissichin, předvědoucí. Vidoucí zří událost nějakou buď nejblíže příští neb budoucí, když bdí, jest však spolu u vytržení velmi rychle pomíjejícím, tak že se pamatuje na to, co byl viděl; v okamžení tom ale nevidí nic jiného a též mysl jeho jest zcela pohřížena v událost onu, oči má vypouleny aneb mu jdou ve sloup, a víka jsou buď pozdvižena neb křečovitě stažena. Hlavním předmětem vidění takového bývají úmrtí a pohřby, tytýž porody, sňatky, sváry a různice, příchod cizích osob, vůbec důležitější události ze života lidského, nikdy však věci náboženského neb nadsmyslného obsahu. Vidoucí nezná obyčejně osob, o kterýchž vidění má, tyto jsou mu mnohdy lhostejné aneb i protivné, tak že tu nemůže býti působení sympatie. Tytýž ani nevidí obrazů skutečné události, nýbrž toliko jisté význaky; n. p.

jejím židlice, stoly, postele a jiné nářadí, což starou paní tak poděsilo, že musil ihned dům její opustiti.

Neobyčejné vlastnosti jeho přišly r. 1850 u veřejnost. Když totiž toho času přítomen byl pokusu jednomu s pomykáním stolův, zkoprnělo pojednou tělo jeho, a hned na to zvěstováno skrze medium poselství „duchův“ dvou v moři utopených námořníků — spolu udáno jest stáří a jméno jejich —, při čemž se stůl tak pohyboval jako loď bouří zmítaná, slyšeti bylo praskání stěžnů, břeven a lan, přitlumené hučení vln, a pojednou byl stůl povalen, ačkoliv se ho nikdo nedotknul. Již tehda vznášel se Home nad podlahou vzhůru ke stropu. Při jiném sezení měli přítomní vidění ohnivá.

R. 1856 odebral se do Evropy a nejprvé ve Florencii vydobyl si velké slávy. V místnostech, kde zkoušky své odbýval, klátila a otřásala se podlaha nejinak než při zemětřesení, posluchači cítili, jak se jich neviditelné ruce dotýkají, studený průvan naplnil veškerou místnost, jednomu byl vyrván s ruky kapesní šátek a na vzdálené místo zanešen, „neviditelní“ hráli na harmonice po dlouhou chvíli, tato pojednou zmizela s místa svého aniž by někdo viděl, kam se poděla; za minutu asi opět se objevila na místě, kdež hrabě Spada seděl, vznášela se až k hlavě jeho bez přestání zvučně hrajíc. Na to kráčely postavy stinné po sále; byltě to osoby zemřelé, všem přítomným dobře známé. A když vyslovena žádost, aby se Dante ukázal, objevily se dvě ruce dlouhé a zažloutlé, jakoby ze země byly vyrostly, utrhly ratolest s kvetoucího pomoranče a položivše ji na hlavu paní B., Angličanky, zmizely. Mezi tím bylo opětně slyšeti hudbu a viděti ruce ve vzduchu píšící, a při nejvyšším stupni ekstase vznášel se Home vzhůru ke stropu. Lid maje jej za čarodějníka srotil se proti němu, tak že se octl v nebezpečenství života, z něhož jen pomocí hraběte Branického

kdo násilnou smrtí se světa sjíti má, toho vidí bezhlavého s provazem kolem krku, s dýkou v srdci neb tonoucího ve vodě; kdo přirozenou smrtí skonati má, toho vidí zaobaleného příkrovem a čím blíže jest smrti, tím více jest obvinut; člověka loupeživého, lstivého neb zmužilého vidí v postavě vlčí, liščí a lví; někdy opět vidí jméno, stáří a den úmrtí jisté osoby zřetelně na rakvi napsané a p. Zvláštním významem příštího úmrtí jsou světélka, Canhwillan Cyrth zvaná, obzvláště ve Walesu a na ostrově manském; mnohdy slyší vidoucí též výkřik (Taisk neb Wrath) dotyčné osoby; vůbec ale kdykoliv má vidění, nemůže nikterak odolati nutkání, pověděti cokoliv byl viděl, ačkoliv již předkem ví, jak nevhodné bude poselství jeho. Dar tento dědívají děti po rodičích; avšak mají ho tytýž i děti, jejichž rodiče ho neměli.

vyváznul. Odtud odebral se přes Řím do Neapole, kdež se mu od samého dvora královského velmi příznivého přijetí dostalo; avšak 10. února 1856 zvěstovali mu duchové, že jej na celý rok opouštějí a že v tentýž den budoucího roku opět s ním obcovati budou.[1])

Procestovav Belgii a Hollandsko, kdež si byl též zjednal přístup do nejvyšších kruhů, odebral se Home do Paříže. Tu byl představen (13. ún. 1857) císařovi a císařovně, kteráž mu mnohé dobrodiní prokázala a mezi jiným sestru jeho vychovati dala. Dne 10. ún. 1857 o půlnoci zvěstovali duchové příchod svůj nepřetržitým a hřmotným klepotem. Do Tuilerií byl Home častěji volán a sezením tuto odbývaným bývali kromě císaře a císařovny nejvyšší hodnostáři přítomni. Rozličné nářadí pohybovalo a vznášelo se vzhůru, neviditelné ruce dotýkaly se přítomných: slečna jedna pozorovala, že se ruka bílá jako mramor ruky její dotýká a cizí rty že prsty její líbají. Home pravil, že to zemřelá sestra její, a když ho o důkaz toho žádali, stáhla ruka ona slečně s prstu, na němž měla pět prstenů, jeden: byl to právě ten, který od zemřelé darem dostala. Na to chopila se tatáž ruka péra a napsala na papír tato slova: „Budiž vždy zbožnou katoličkou, miluj Boha, vyznej se z hříchů svých!“ Neviditelné ruce chopily se velkých těžkých stolů a naklonily je stranou; věci však na nich uložené ano i kulaté tužky nespadly dolů, nýbrž zůstaly ležeti; židlice na kterýchž páni seděli, otáčely se, koberec byl nad podlahu vyzdvižen, spolu viděli někteří, jak se ho ruka chopila a pozdvihla, jiní cítili, že jim někdo na nohy šlape, a jiní opět že se ruka dotýká krku jejich. Když se to vše dělo, seděl Home tiše při stole svém, jakoby věcí těch si ani nevšímal.

U prince Murata sešla se četná společnost, která za velkým dlouhým stolem zasedla. Home stoje u prostřed salonu vztáhl ruku svou proti stolu, tento se počal s počátku znenáhla pohybovati, čím dále však tím rychleji, tak že přítomní postrannými dveřmi ustoupiti musili; vztáhnutím ruky své též způsobil, že kyvadla hodin po vůli jeho buď stála neb se pohybovala. V pozadí salonu stála velká skříně s knihami, paní jedna vyžádala si odtud jeden svazek spisův Voltairových; sotva žádost tu vyslovila, otevřely se dvéře

[1]) Vypravuje se též, že se v Římě stal katolíkem a že mu tu přimlouváno bylo, aby se vzdal nebezpečného obcování svého s duchy. Papež Pius IX. podal prý mu kříž k líbání s slovy: „Tatoť jest kouzelná hůl naše.“ R. 1858 zasnoubil se s dcerou ruského generala Strolla, a když r. 1864 opětně do Říma přibyl, byl policií odtud vypovězen.

skříně samy od sebe, a kniha, přinešená neviditelnou rukou, padla jí do klína. Na pianě hráli „neviditelní“ rozličné melodie, a mnohým „nevěřícím“ pánům, mezi nimiž i Napoleonovi III., vytaženy šátky z kapes. Na to byla společnost nemálo poděšena, neb podobalo se, jakoby jim podlaha pod nohami mizela, dvéře se samy od sebe otvíraly a zavíraly, a světla zhasínala a opět se rozžehala. Mezi tím, „neporučiv se nikomu“ opustil Home salon, a společnost jsouc vystrašena těmito výjevy rozešla se ihned bez všelikého o těch věcech rozhovoru.

V sezení u prince Napoleona poskakoval zvonek po stole, se stolu dolů a opět vzhůru; u hraběte K. hrála harmonika sama od sebe a poletovala při tom kolem společnosti od jednoho k druhému; a když pak k třetí hodině po půlnoci přišlo na Homea křečovité ztrnutí, přestaly všeliké úkazy.

Jednou byly v Tuileriích čtyry osoby přítomny, Napoleon III., císařovna, vévoda z Montebello a Home. Na stole byl papír, péro a inkoust; pojednou objevila se ruka, která chopivši se péra do inkoustu je namočila a na papír napsala slovo: „Napoleon“, a to sice rukou Napoleona I. Císař si přál, aby mu bylo dovoleno, ruku tu políbiti, a skutečně blížila se tato nejprvé rtům jeho a pak rtům císařovniným.[1])

Že se pověst o „zkouškách“ Homeových záhy po celé Francii rozšířila, nemůže divno býti, rovněž že se mu i z rozličných měst a od mnohých vznešených osob dostalo četných pozvání. Navštívil čelnější města Francie, kdež se svrchu popsané výjevy opětovaly, zvláště ale vznášel se častěji vzhůru — což prý se za tmy snáze dařilo než při světle — obyčejně v položení vodorovném, někdy jen několik stop nad podlahu, někdy opět až ke stropu, v Bordeauxu

[1]) O podobných úkazech v Haagu vypravuje Revius (die Realitaet der magischen Kräfte str. 57.). Stůl a pohovka pohybovaly se po sále, aniž se jich kdo byl dotknul; ustavičně zaznívaly silné rány a klepot v rozličném nářadí; mnozí se nemálo polekali, an se jich ruce dotýkaly, harmonika hrála sama čtyry melodie po sobě a po každé se vznášela od jednoho k druhému; paní jedné vypadl kapesní šátek z ruky; neviditelná ruka ihned jej zdvihla a dala majetnici; šátek byl tentýž, avšak byl v něm uzel velmi uměle zadrhnutý, jehož před tím tam nebylo. Revius žádal, aby duchové těžký stůl pozdvihli a tak převrhli, až by se deska roztříštila; i stalo se tak v okamžení. Jiný stůl byl jednou buď nad míru těžký neb hned na to zase velmi lehounký, jak si toho kdo žádal. Na konec obdrželi přítomní písma od zemřelých, a nebylo prý lze o tom pochybovati, že jsou skutečně psána rukou jejich!

vznášel se takto pět minut. Meškaje na hradě C. v údolí hyérském a stoje jedenkráte na čekané slyšel silným hlasem jméno své volati, a když si toho nevšímal, chopila ho mohutná ruka a odvedla ho stranou; sotva se tu však postavil, již spadla veliká větev se stromu, která by ho byla zajisté rozdrtila, kdyby tam byl zůstal.

R. 1868 byl Home v Londýně, kdež záhy též vešel ve všeobecnou známost. Jednoho dne seděl (v Campellen-Hill) při pianě hraje a zpívaje; z čista jasna začala se židlice v koutě stojící otáčeti, až se dostala k pianu; Homeovi ztrnuly ruce, načež ihned byl u vytržení a počal říkati podivnou jakousi modlitbu. Přítomní zasedli kolem stolu, který po chvíli se kolísal a vzhůru vznášel, současně zaznívaly z podlahy, ze stolu a z nářadí domácího silné duté rány a harmonika počala sama od sebe hráti. Společnost výjevy těmi jsouc nemálo rozčilena zasedla k psychografu, jenž tato slova zvěstoval: „Představujeme pozemský život onoho, který zemi této nenáležel." Na to bylo slyšeti po několik minut hudbu velmi dojemnou a líbeznou, která truchlozpěvem končila, pak lomoz velkého množství lidu cestou se ubírajícího, tak že (spiritualista) Geldstanes mimoděk zvolal: „Totě cesta na Kalvarii"! Mezi slovy těmi zavzněly tři silné rány, pak rány kladiva železné hřeby zatloukajícího, hlasitý pláč a posléze hudba vítězoslavná, tak že všickni přítomní jedním hlasem zvolali: „Totě vzkříšení!" Na to zhasnuty jsou všecky svíce, tak že jen něco málo záře vnikalo zvenčí, načež „duchové" mušelínové opony oken kolem Homea ovinuli a velký těžký pult z jednoho místa na druhé přenesli a na zem položili. Home jsa oponami zaobalen vznášel se vzhůru a psychograf zvěstoval: „Ejhle, co země činí!" Spolu pak byly hedvábné opony před oknem spuštěny a Home byl jimi taktéž ovinut, tak že v salonu byla úplná tma. Brzy na to však byly opony opět rozvinuty, Home byl položen na zem, tvář jeho zářila „světlem stříbrným" a psychograf zvěstoval: „Přijde k tomu, který světlo dává!" Harmonika v pozadí uložená pozdvihla se a brala se k přítomným hrajíc „čarokrásně" arii „Poslední růže letní", postavila se nejprvé na hlavu Homeovu pak na rámě Geldstanesovo a konečně na hlavu domácí paní. Na to zjevil se duch dítěte, jehož matka Homeovi téhož dne z rána květiny byla poslala, a podávaje každému kytici prosil, aby Home matku jeho navštívil. Tento se vznášel vzhůru opětně ke stropu, tak že se ho rukou dotýkal a tužkou znamení kříže na něm udělal, při čemž hlava a prsa jeho „ve stříbrném světle" se zářily; neviditelné ruce dotýkaly se osob

kolem stolu sedících na hlavě a čele, silné rány zaznívaly jako ze vzdálí. Tím ukončeno jest sezení, kteréž dvě hodiny trvalo. „Zvuky hudby oné přelíbezné a nezapomenutelné podobaly se mohútným zvukům velkolepých varhan a zřejmě bylo je rozeznati od lomozu velkého množství lidu cestou se ubírajícího a od pronikajících ran, když kladivo na železné hřeby udeřilo.“ (Rev. Spirit. XI. 25, 2 ad.)

O dalších úkazech vypravuje anglický časopis „Human Nature“ (v pros. 1868). Kdykoliv jest Home u vytržení, rozmlouvá nejenom s duchy, nýbrž i tělo jeho jest, dokud trvá ve stavu tom, o čtyry palce delší. Učinil několik magnetických tahův nad rukou lorda .... a pak položil knihu pod ní; tato zůstala mezi jeho a lordovou rukou tak dlouho zavěšena, až Home ruku svou vztáhnuv držel ji nad rukou lordovou, načež kniha hned k zemi padla. Totéž opakoval dvakráte při rozžatých svících. Na to vzal žhavé uhlí a držel je 3—4 minuty na dlani; a nejen že se nepopálil, nýbrž dlaň nebyla ani očadlá a vydávala mimo to i líbeznou vůni. Na ohništi plápolal velký oheň, Home přistoupiv nastavil obličej tak do něho, že mu plameny kolem celé hlavy plápolaly, „pohled to hrozný, avšak spolu veleslavný“! Odstoupiv od ohniště pravil: „Ejhle, Danielovi nebyl ani vlas na hlavě popálen.“ A obrátil se k neviditelným slovy: „Dejme tomu, že by tuto přítomní byli též nevěřící a pochybující, zda-li toto možné jest“, a přikročiv k lordu ..... dí: „Chci vás ještě důkladněji o pravdě přesvědčiti. Nebojíte-li se, mylorde, položím žhavý uhel též do vaší dlaně.“ Přítomný p. Jencken chtěje tomu předejíti nastavil ruku svou, avšak popálil se notně, ačkoliv se ho jen na okamžik dotknul, a to ještě jen tou stranou, na které uhel byl černý. Home tedy vzal s ohniště jiný velký žhavý uhel a položiv jej lordovi na dlaň chopil se druhé ruky jeho a položil ji taktéž na uhel, pak mu stiskl obě ruce tak těsně, že až palčivost pronikala a hřebeny dlaně ohněm byly rozpáleny. Při tom bez přestání k „neviditelným“ promlouval: „Přesvědčím je ještě důkladněji.“ Po dvou minutách rozevřel dlaně lordovy a ty nebyly ani popáleny, ani očadlé. Potom přistoupiv ke stolu, na němž stála vása s květinami a drže ruku svou nad ní as ve výšce dvou stop, vytáhl z květin všecku vlhkost a vůni, tak že bylo viděti na prsou jeho velké krůpěje. Konečně vyprovodiv „neviditelné“ až ke dveřím a poručiv se jim zasednul ke stolu a pravil: „Úkazy, které jste dnes viděli, jmenuje svět zázraky. Především pak viděli jste hrůzyplnou, traditionelní (?) zkoušku s ohněm. Cokoliv však jste viděli, není nikterak zázrakem, totiž zrušením

zákonů božských neb zákonů přírody. To ani nemůže býti; my toliko ovinuli jsme žhavý uhel proudem elektrickým a zamezili tím, aby palčivost nezasáhla ruky Danielovy. Každý a kdokoliv mohl by totéž učiniti, avšak člověčenstvo nezná dosud neobmezené moci své, dané mu nad hmotou. Víra jest velká moc v přírodě, málo kdo však to chápe, ačkoliv každý list dějepisu pravdu tuto zřejmě hlásá. Neučinili jsme tedy dnes tuto žádného zázraku, nýbrž zákon přírody, od Boha daný, působil vše to, co jste viděli. Učinili jsme jen několik tahův nad rukou lordovou a ty ochránily ho od popálení, kdežto p. Jencken se spálil, poněvadž ruka jeho nebyla chráněna; a kdybychom uhel ten byli položili na desku, bylby zajisté v ní vypálil díru na palec hlubokou."

Při jiném sezení večerním (v Ashley-House) bylo slyšeti nejprvé silné rány, stůl se zachvěl a vznášel se vzhůru; kapitán X. viděl stinnou postavu o pohovku se opírající, bylo slyšeti hlasy a slova napolo vyslovená, an Home mezi tím do vytržení přišel. Povstav pojednou od stolu povznesl se až na čtyry stopy vzhůru, tak sice, že se vznášel nad každým z přítomných od jednoho k druhému po celé světnici, což 3—4 minuty trvalo. Když se pak snesl, sdělil panu X. cosi tajného; v tom se brala postava ona od pohovky až k Homeovi a magnetovala jej; tak soudili přítomní, poněvadž viděli nad hlavou jeho ruku jasným světlem zářící. Home otevřev dvéře vyšel do předsíně a mezi tím slyšeti bylo hlas řkoucí: „Tímto oknem vyjde a tímto se opět vrátí." Kapitán, který sám slova ta slyšel, zhrozil se toho, obávaje se neštěstí, poněvadž byli ve 3. poschodí; bylť tak rozčilen, že se ho ostatní tázali, co se mu bylo přihodilo. Když neodpovídal, ozval se opět tentýž hlas, tak že všickni slyšeli slova: „Musíš to říci a to sice hned!" Sotva kapitán domluvil, vrátil se Home a otevřev naznačené okno byl jím šikmo ven vynesen a odtud po celém průčelí domu až k nejzazšímu oknu vedlejšího salonu a tuto otevřeným oknem, nohama napřed, do vnitř vnesen. Všickni trnuli hrůzou při podívání na krkolomný pochod okny 30 stop nad silnicí; Home však postaviv se na nohy a usmívaje se pravil: „Rád bych věděl, co by as tomu byl řekl policejní strážník, vida mne v povětří létati." Když se přítomní poněkud zpamatovali, pravil lord X., že nemůže pochopiti, jak Home tak nízkým oknem mohl projíti; tento však přiblíživ se k němu pravil: „Takto jsem prošel", a sotva to vyřknul, chopila se ho neviditelná ruka a položila ho téměř vodorovně a nesla po celém saloně a postavila ho konečně šikmo tam, kde prvé stál.

Společnost zasedla po té ke stolu a Home mluvil o silách při úkazech těchto působících, o Trojici a jednotě Boží, a když řeč svou ukončil, cítili všickni ledový průvan a slyšeli temné hlasité zvuky, což 10 minut trvalo, „až hrůza všecky pojala", a na konec vznášela se holubice nad hlavami jejich. Ještě více byli dojati slyšíce, že Home po 10 minut cizími jazyky mluvil, z kterýchž jen dva neb tři přítomným známy byly. Pak viděli všickni postavu onu, kterou kapitán prvé jen sám viděl, oděnou v sukni a pasem opásanou, nohama sotva podlahy se dotýkající, slyšeli ji šeptati a jiné hlasy jí odpovídati, při čemž ohnivé koule po saloně poletovaly. Ohlednuvše se ale po Homeovi spozorovali, že padá do mdlob; a když mu k pomoci přispěli, vypravoval, že byl u velkém nebezpečenství, při čemž si tak rozčileně počínal, že ho všickni držeti musili, aby oknem ven nevyskočil. „Vše co jsme tuto podali, vypravovali jsme věrně tak, jak se to událo, jakkoli to k víře nepodobno jest, a litujeme jen, že zástupcové vědy se ostýchají, úkazy tyto vyšetřovati a skoumati" — tak dokládá zpravodavce „Human Nature."

Při jiném pozdějším sezení byly rozličné předměty jedním oknem vyneseny a druhým opět vneseny, a kříž na stole postavený pozdvihnuv se postupoval zvolna po celé světnici od jednoho posluchače k druhému. (Rev. Spirit. XII. 21.)

Učená společnost „Dialectical Society" v Londýně sestavila zvláštní odbor, kterémuž se Home dne 31. bř. 1869 představil. Aby se předešlo všelikému podezření, musil se v cizí šaty obléci, ačkoliv se nemělo právě sezení odbývati. Když přibyl s p. Jenckenem, bylo po celý večer slyšeti silné rány a pádné kroky po předsíni; jak mile zasednuli ke stolu čtyrhrannému, zaznívaly opět podobné rány, po několika minutách zachvíval se stůl a vznášel se vzhůru, nejprvé as jednu stopu vysoko, při opětných ranách dvě stopy a klátě sebou jako loď zmítaná až k šesti stopám, pak se zlehounka spouštěl k zemi vydávaje při tom svéení, jako lokomotiva. Duchové podali na to každému květiny a Home přišel u vytržení; napomínaje, aby se všickni tiše chovali, přistoupil k oknu a ovinul si opony kolem plecí; hlavu jeho a krk bylo zřejmě viděti, poněvadž okno září plynovou zevnitř osvětleno bylo. Po chvíli objevila se mezi Homem a diváky postava o tenkou hůl se opírající, jejíž obrysy čím dál tím zřejměji možno bylo rozeznati; byla zastřená rouškou, jak se podobalo, a téměř průhledná. Když po 2—3 minuty na místě svém zůstala, počala pojednou stěna po

pravé straně světnice v modravém světle se zářiti, všechno světlo záře té pocházelo z jednoho místa uprostřed stěny a plocha osvětlená měla 5—7 stop v průměru. Před samou zdí ukázala se opět postava ona, nyní již světlá, téměř průsvitná, stín její padal na plochu osvětlenou, tak že se podobala nástinu ženské osoby, průsvitným světlem zastřené a v krajkové roucho oděné. Vidění toto opětovalo se 4—5kráte. Spolu ale dostalo se všem přítomným napomenutí, aby nebyli „příliš positivní a příliš pozorni (aby příliš neposuzovali), ponévadž by to podmínkám náležitého poznání překáželo.“ Po chvíli zářila opět stěna po levé straně a pak pohovka; uprostřed mezi touto a Homem stála zase postava ona, pak byla zadní stěna osvětlena a uprostřed objevily se 2—3 palce dlouhé paprsky fosforového světla; neviditelná ruka položila ratolest korálů na hlavu p. A. a dotkla se spolu čela jeho, pak ruky p. Rudalla, Mac-Kenziea-a konečně p. Jenckena. Duchové přinesli opět květiny, a když Jencken otázku jakousi dal, bily hodiny kyvadelné, v předsíni ozývaly se pádné kroky, dvéře se samy otvíraly a zavíraly s velkým hřmotem, a sezení ukončeno jak obyčejně, když Home s vytržení procitnul. (Human Nature kv. 1869, str. 269.)

Taktéž se vypravuje o dalších „zkouškách“, při kterýchž Home vždy nespalitelnost svou osvědčoval, „dokud a kdy byl u vytržení.“ Obyčejně pohyboval a vznášel se stůl vzhůru, avšak byl spolu dle žádosti přítomných buď nad míru těžký neb zase neobyčejně lehounký. Home položil žhavý uhel na hlavu Hall-ovu; ten však cítil toliko, že jest teplý, nikoliv ale že pálí, čemuž paní Hall-ová přisvědčovala, když později taktéž žhavý uhel do dlaně vzala. Lidem však, kteří neměli víry, Home živých uhlů nepodával, říka, že by se popálili. Papír hned zplápolal, jakmile uhel na něj byl položen, kdykoliv ale Home tomu chtěl, zůstalo několik uhlů na jednom listu novin po několik minut ležeti, papír však nebyl popálen. Jednou strčil Home ruku svou do ohniště a vyndal odtud plnou hrsť řeřavých uhlů a foukal do nich, aby je ještě více rozpálil; pak chodě po světnici a rozmlouvaje s přítomnými nosil je tak dlouho na dlani, až uhasly. Jindy opět položil si živý uhel na rámě své a taktéž se nepopálil, ačkoliv byl uhel tak žhavý, že osvětloval stěny salonu. Mezi tím rozmlouval ustavičně s „neviditelnými“, poslouchal, co mu zvěstovali a mluvil o sobě, jak o třetí nějaké osobě. Když pak z vytržení procitl, vypravoval, co mu duchové byli zvěstovali, že totiž dopustili proud jistých jim pod-

řízených sil skrze ruku jeho prouditi, a takto že ho od popálení uchránili. Kteří měli víru, pociťovali, že žhavý uhel na dlani jest jenom teplý, někdy až i studený, kdežto však nevěřící hned se popálili, jakmile se ho jen dotkli. To zkusil mezi jinými John Beattie, který se nejprvé také popálil, a když se po nějaké chvíli zkoušce opět podrobiti chtěl, pravil k němu Home: „Nyní již jsi se zbožně pomodlil", načež John Beattie uhel žhavý bez všelikého poškození v dlani podržeti mohl.[1]) (Hum. Nature, led. 1870).

Věci tyto způsobily v Londýně nemalé podivení a Home stal se pravým apoštolem spiritualismu, získav velký počet věřících nejenom mezi šlechtou anglickou, nýbrž, obzvláště v posledních letech, též mezi učenci, a to v pravdě osvědčenými, o nichž šla dobrá pověst. Ze středu šlechty vyšel obšírný spis[2]), vydávající svědectví 50 svědkův hodnověrných o pravdě všech úkazův, jejichžto původcem Home byl. Kruhy učencův na nejvýš pobouřilo osvědčení, kterýmž William Crookes (věhlasný profesor chemie, člen královské společnosti věd a redaktor časopisů „Chemikal News" a „Quaterly Journal of Science", který též r. 1852 novou hmotu, thallium, byl objevil) ohlásil, že veškery výjevy spiritualistické přísným vědeckým zkouškám podrobiti hodlá, jakož i bezpečná zpráva, že dialektická společnost londýnská za týmž účelem zvláštní odbor sestavila a že C. F. Varley (výtečník v oboru fysiky, zvláště elektriky, proslulý svým kondensatorem elektrickým, člen královské společnosti věd a nejvyšší inženýr telegrafických spo-

---

[1]) Touž vlastností vynikají prý též mnozí jiní spiritualisté v Americe a v Anglii, n. p. Towns, Morse, dr. Dunn a j., kteří ani žhavým uhlím ani plameny plynovými nebývají popáleni. V domě amerického konsula Peablesa držel jednou dr. Dunn ruku svou celých pět minut v plameni velké lampy, a když ji potom přítomní co nejbedlivěji byli ohledali, nebylo na ní ani té nejmenší poskvrny. Tázali se tedy ducha po příčině úkazu tohoto k víře takměř nepodobného, který skrze medium dal tuto odpověď: „Pomocí jiných duchův sestředil jsem éterické látky a utvořil z nich elektrickou pokryvku kolem ruky media, která nedá ohni pronikati, tak jako dešť skrze tabuli v okně proniknouti nemůže. Na tentýž způsob mohl bych utvořiti magnetický plášť a jím celé tělo zaobaliti, tak že by mu pod jistými výminkami oheň nemohl uškoditi. Podobně se dělo s třemi muži v ohnivé peci (Daniel 3, 23—93), čtvrtý pak, jehož otevřené oko (královo) vidělo, byl anděl neb duch, který před časy buď na zemi, neb na jiném tělese světovém přebýval."

[2]) Experiences in Spiritualism with Mr. D. D. Home, by Viscount Adare and the Earl of Dunraven. Vytištěn jest jen v 50 výtiscích, které mezi svědky, ponejvíce členy to nejvyšší šlechty anglické, rozdány byly.

lečností anglických) k spiritualistům se připojil. Jednou totiž byl se též zúčastnil v sezení, při kterém Home neobyčejně vynikal. Vrátiv se s manželkou svou odtud v noci do bytu svého, as 6 anglických mil vzdáleného, slyšel mezi 12. a 1 hodinou po půlnoci dlouho trvající silný klepot téhož způsobu, jak jej při sezení onom slyšel. Druhého dne poslal mu Home list, v kterémž mu připomínal, že v bytu svém mezi 12—1 hodinou klepání slyšeti musil; a když se ho Varley později tázal, jak to věděti mohl, odpověděl, že tatáž „síla“, jež v bytu jeho klepot způsobila, totéž učinila v bytu Varleyově, a to jen proto, aby o pravdě úkazův těch usvědčen byl. Jindy zase držel Varley Homea za ruce a nohy, avšak stůl v nejzazším koutě postavený pohyboval se přece a posunoval se tak dlouho, až stanul před Varleyem; velká pohovka posouvala se z jednoho konce salonu k druhému, tak že se všechna společnost za piano postaviti musila, aby se jí vyhnula. „Times“ počaly si na konec rovněž úkazův těch všímati, podaly obšírné zprávy o zkouškách odbývaných v domě Crookesově (26. pros. 1872) důtklivě spolu napomínajíce učence, že podle povinnosti své povinni jsou, obecenstvu zřetelně vyznati, jak se věci tyto v pravdě mají.[1]) To pak též velmi přispělo k šíření se hnutí spiritualistického po Anglii.

Home přebýval ponejvíce v Londýně, odtud vydával se na rozličné cesty; v Německu byl u dvora virtemberského a pruského, taktéž byl caru ruskému představen; r. 1868 byl v Lyoně, kdež ho protivníci jeho z podvodu nařkli, tak že při svou před soudem vyvoditi musil; r. 1870 představil jej americký general Hafen hr. Bismarkovi ve Versaillech, a v témž roce byl opět v Petrohradě, kdež mnohé zkoušky odbýval. O jedné vypravuje prof. Butlerow následovně: „Sezení se odbývalo v mé studovně, pročež nemohlo býti řeči o přístrojích neb přípravách nějakých. Společnost nebyla četná a zasedla kolem stolu čtverhranného, pokrytého vlněnou přikrývkou, na stole stály dvě svíce. Po objevení se některých méně patrných úkazův, počala se velká, těžká lenoška, opodál o samotě, as dva metry daleko od stolu stojící, najednou pohybovati;

---

[1]) V Němcích vyzývaly k témuž konci časopisy „Magazin für die Literatur des Auslandes“ (1874) a „Vossische Zeitung“ (č. 75, 79, 1874), což spiritualisté s velkou vděčností přijali. Podivuhodná pak jest činnost Aksakovova, který stejnou horlivostí jak v Němcích taktéž i na Rusi pracuje, vydávaje vedle „Psychische Studien, Psych. Ration.-Zeitschrift a Bibliothek des Spiritualismus für Deutschland“ současně také spisy Davisovy na jazyk ruský převedené.

přední nohy její vztýčily se vzhůru a v postavení tom pošinovala se smykem zpříma až k samému stolu, u něhož se ještě po nějakou chvíli pohybovala, a pak u něho stanula. Na to chopil se Home zvonku na stole ležícího a držel jej vedle kraje stolu něco málo pod deskou, tak že všickni viděli ruku jeho a zvonek v ní; když jej po chvíli na to z ruky pustil, vznášel se ve vzduchu, nedotýkaje se ovšem ani stolu ani židlice neb přikrývky. Po chvíli padl Homeovi na koleno, odtud vznesl se opět vzhůru, poletoval sem tam, až konečně na lenošku padl. Po všechen čas ten měl Home obě ruce na stole, obklopen jsa přítomnými, kteříž podivný úkaz ten s všelikou pozorností sledovali." V jiném sezení byl na stůl postaven teploměr, Home stál několik kroků stranou; k žádosti řečeného prof. Butlerova postupoval neb klesal teploměr o čtyry stupně (což prý Home jen toliko volí svou působí); stůl, jehož se dotknul, stal se o 120 liber těžším a taktéž byly i jiné předměty buď těžší neb lehčí, jak si toho kdo žádal.[1]) O sezeních těch podal „Golos" (15. kv. 1871) velmi pochvalné svědectví, vydané od mnohých učenců a četných osob vznešené společnosti petrohradské.

Home jest muž postavy prostřední a útlé, rusovlasý, mravů dobrých a povahy šlechetné; přátelé jeho jsou na jisto přesvědčeni, že jest bezděčným nástrojem úkazův (duchův), které se k osobě jeho přivěšují. Dle jiných jest „psychická síla" jeho mnohým a velkým změnám podrobena, tak že ho chvílemi zcela opouští, kdežto jindy tak jest mohútná, že mocí její na 2'—4' do vzdálí působí, čím blíže však tím mocněji. Obyčejně ale seslabuje tělesnou neb životní sílu jeho velice; neboť po každém sezení téměř zůstává ležeti bez sebe, všechen vybledlý a oněmělý. Poněvadž se síla ta nepravidelně a mnohdy mimo vše nadání objevuje, proto prý nemůže veřejná představení dávati, a to tím méně, poněvadž vůbec se straní velkého obecenstva.[2]) Přičiněním jeho stala se Anglie, zvláště Londýn, nyní hlavním sídlem spiritualismu evropského.

V táboru spiritualistickém prosluli za naší doby neméně bratři

---

[1]) Srov. Psych. Studien, str. 20—28. Perty, II. 496.

[2]) Home sám vydal životopis svůj, nadepsav jej „Révélations de ma vie surnaturelle." V Paříži 1863. Dr. Chambers, právník a člen královské společnosti věd v Edinburku, napsal předmluvu k němu, v kteréž dosvědčuje, že Home jest povahy na nejvýš šlechetné a že úkazy, jichž očitým svědkem byl, jsou napořád pravdivy; předmluvu k americkému překladu tohoto životopisu napsal John Worth Edmonds, vrchní soudce a senator, vydávaje v ní o Homeovi totéž chvalné svědectví.

Davenportové v Americe, kteříž nejprvé po celé téměř Americe veřejná představení dávali, rozdělená obyčejně na dvojí oddělení. V prvním zasedli s rozličnými nástroji hudebními do velké skříně, mající na hoře okno; posadivše se do ní byli pak buď od duchův neb od posluchačů svázáni. Po chvíli na to počaly nástroje hráti, provozujíce někdy až pekelnou hudbu, fantastické ruce a ramena objevovaly se před oknem, kterým též jeden nástroj za druhým náramnou silou vyvržen jest; když se mezi tím dvéře na kvap otevřely, seděli oba bratři tiše na sedadle svém, jsouce pevně svázáni. V druhém oddělení zasedli bratři na židlice, ku kterýmž je diváci přivázali; na stole před nimi položeny jsou nástroje hudební. Diváci zasedli kolem, držíce se vespolek za ruce, aby se nevzbudilo podezření, že Davenportům kdo pomáhá, načež se světla zhasla. Po chvíli na to počaly se nástroje dohromady srážeti u nesmírném hřmotu, kytary poletovaly v sále kolem a přes hlavy divákův, vydávajíce při tom zvuky úpěnlivé a konečně padaly k zemi. Byly-li dříve kostíkem potřeny, bylo též viděti, jak se hbitě buď kolem sebe neb na rozličné strany otáčely, „tak as, jak velcí ptáci, kteříž se do stodoly nějaké dostali, východu však odtud naleznouti nemohou". Kdokoliv z divákův svázal na to jednomu Davenportovi ruce provazem na zad a zapečetil uzly; po 2 neb 3 minutách byl tento s kabátu svého svlečen, (pečeť však nebyla nikterak porušena) a po chvíli opět oblečen v kabát některého diváka.

Na podzim r. 1864 přibyli, vysláni byvše v pravém smyslu slova jakožto misionáři, do Londýna, kdež představení jejich všeobecné podivení způsobilo. O jednom podal „Morning Star" následující zprávu. Z velkého sálu bylo všeliké nářadí kromě koberce, několik svícnů a židlic, pohovky a velké skříně vyklizeno; od blízkého obchodníka přinešeno 6 kytar, 2 tambury a jiných nástrojů, aby nevzniklo podezření, že Davenportové mají nástroje uměle připravené. Když se bratři a průvodce jejich Fay dostavili, prohledány jsou osoby a oděv jejich co nejbedlivěji; pak teprv se odebrali do skříně, s nimi přítomný Wicke a posadili se tváří v tvář proti sobě. Kapitán Inglefields a lord Burry svázali je lanem od společnosti zvláště zakoupeným a uzly zapečetili: kytara, housle, tamburin, dva zvonky a trouba položeny na spodek skříně a dvéře uzamčeny. V sále ponecháno tolik světla, aby se rozeznalo, co se vůkol děje. Nejprvé bylo slyšeti rozličné zvuky šuměti, dvéře se několikráte po sobě vypáčily, nástroje poletovali sem tam, mezi dveřmi objevovaly se ruce a rychle zmizely; lord Burry sehnul se

do skříně, jakmile se to stalo, viděli ostatní, jak se ruka shůry k němu snáší, on pak všecek uděšený odskočil, vykřikuje, že jej ruka jakási udeřila. Když se ruce opět objevovaly, chopil se Inglefields jedné, volaje při tom, že ji ochmatává tak jak lidskou, že však hned zmizí, jak mile se jí dotkne. Wicke ze skříně vyšed vypravoval, že po všechen čas držel oba bratry za ruce, že však rozličné ruce dotýkaly se tváře a hlavy jeho, nástroje že se povznášely, a že se pohybovaly po těle jeho vzhůru až k hlavě a jeden že se mu položil na ramena. V přestávce na to, když při plném světle prohledávali lano, kterýmž bratři svázáni byli, objevila se opět bílá, útlá ruka ženská, což celou společnost tak dojalo, že hlasitě vykřikovala. Na to světla opět zhasnuta, Davenport jeden a Fay zasedli mezi diváky a byly jim dva provazy před nohy položeny; chvíli seděli nepohnutě, najednou však byli (od duchův) přivázáni ke stolicím, ruce na zad a stolice samy ke stolu. S tohoto povznesla se kytara a poletovala po sále nad hlavami divákův, některých zlehounka se dotýkajíc, někdy o strop zavadíc, a mezi tím dotýkaly se ruce (duchův) ramen a rukou divákův. Zvonky byly sem tam pohazovány, housle hrály samy od sebe; dva tamburiny koulely se po zemi a vyskakovaly divákům na kolena; Redeout maje tamburin v ruce žádal, aby mu ihned z ní vyrván byl, což se okamžitě stalo. Fay žádal, aby byl z kabátu svlečen; v tom okamžení při rozžatých světlech viděli přítomní, jak sedí přivázán ke stolici, maje svůj kabát na těle; najednou však byl z něho stržen, vznášel se nad kandelábrem a pak padl k zemi. Jeden z přítomných položil svůj kabát na stůl a světla opět jsou zhasnuta; hned na to však byl svázaný Fay již v něj oblečen. Davenportům byl pod nohy podložen bílý papír a kolem stolice udělána tužkou čára, aby se každý přesvědčiti mohl, zda-li se z místa hnuli, taktéž uloženo jim, aby bez přestání od 1 do 12 na hlas počítali, aby je každý slyšel a jistotu měl, že se na témž místě nalezají. Na konec představení vydal lord Burry osvědčení „že tu nemůže býti ani zmínky o podvodu, nějakém dorozumění neb kejklířství, tomu že všickni přítomní přisvědčují, hotovi jsouce věrně a veřejně to dosvědčiti“. Zprávodavce Boucicault dotvrzuje totéž, spolu však dokládá, že při tom všem přece v duchy nevěří, nýbrž má za to, že tu mohou působiti zákony přírody tajné, dosud nevyzpytované. Když se pak vytýkalo, že při úkazech těchto temnost jest nutnou podmínkou, odpovědíno, že fotografie jí taktéž nutně potřebuje a že se jedná jen toliko o ten rozdíl, že co do fotografie na jisto

již víme, proč temnost jest nutnou podmínkou, tuto však že se příčina teprv vyskoumati má. A do „Times“ napsal Oxenford: „Davenportové bývají svázáni při světle a činí zázraky své za temna, a když se světla opět rozžehnou, jsou svázáni jak byli prvé; mělo by se tedy vypátrati, zda-li se ve tmě sami rozvázati a opět svázati mohou, a kdyby to možno bylo, zbývá ještě vysvětlení, jakým to způsobem všecky ostatní úkazy, nemajíce žádných prostředků a přístrojů, vyvesti mohou.“

Do Paříže přibyli Davenportové v červnu r. 1865 a dávali nejprvé soukromá představení. Jednomu byl přítomen Reynolds, redaktor „la Patrie“, a vylíčil je v časopisu svém takto. Davenportové jsou mladí muži, 24–27 let staří, snědých tváří, pěkné postavy; avšak sprostého vzezření. Sotva jsou ve skříni, již vydávají nástroje hudební rozličné zvuky; otevře-li se ale, jsou svázány ruce na zad a nohy křížem. Zavře-li se opět, hrají nástroje ihned, a když se v tom rychle otevře, vidí se, jak po lavici vyskakují, ani bratří nepohnutě sedí jsouce svázáni; jak mile ale světlo vnikne, přestává hned všeliké pohybování. Uprostřed skříně jest okno, kterým lze do vnitra nahlédnouti, kolem stěn postavena jest lavice, na níž dlouhé lano, buben s rolničkami, několik zvonků, dvě kytary a housle se smyčcem. Jiných přístrojů nemají, ačkoliv celá skříně, stěny, podlaha a strop byly co nejbedlivěji prohledány, zda-li někde není dvojí stěna neb dvojí spodek, ničehož však nenalezeno, co by podezření nějaké bylo mohlo vzbuditi. Před rozžaté svíce postaví se záclona z žlutého skla, poněvadž prý se dle výroku duchův bílé světlo méně hodí; Davenportové odebírajíce se do skříně žádají od duchů, aby je co nejtužeji svázali; sotva jsou dvéře zavřeny a světla zhaslá, již zaznívají zvonky a nástroje hudební, housle hudou jakousi kadrylku a buben přizvukuje. Když se po 10, 20 neb 60 sekundách dvéře otevrou, jsou bratři svázáni lanem, a to sice až i dvacíti dvoj- a trojnásobnými uzly, tak že by zajisté několik minut k tomu potřebovali, kdyby sami sebe tak svázati chtěli. Kdokoliv chce, položí smotaný papír na lavici ve skříni, pak zavře dvéře, a když je v okamžení na to hned zase otevře, vyletí papír dveřmi mezi diváky, jako by ho byla neviditelná ruka velkou silou vyhodila; to se opakuje tolikráte, kolikráte komu libo, a totéž se děje se zvonkem, který vyletí přes hlavu diváků, a tam k zemi padá, kde nemůže nikoho poškoditi.

Žurnalista Amèdèe Achard zasedl též do skříně položiv ruce své na kolena bratří, aby i sebe menší pohnutí pozorovati mohl.

Tito seděli vždy a po celý čas nepohnutě, nástroje však hned zaznívaly zvučně, a když byly dvéře otevřeny, ležel buben na hlavě žurnalistově, vlasy měl rozcuchány a nákrčník byl stržen; při tom cítil, že se ho rozličné ruce dotýkají, některé ho hladily, jiné políčkovaly a jiné opět táhaly ho za oděv. Ruce před oknem skříně se objevující jsou rozličného druhu, bílé, jemné, hrubé a obrostlé; mnozí pokusili se o to, dvéře otevříti a hlavu do skříně nastrčiti; hned však odskočili udeřeni byvše do tváří; ostatní diváci viděli patrně ruce ty, jak se snášely.

V druhém oddělení zasednou bratři k velkému stolu, každý na jednom konci, proti sobě, uprostřed jest lano rozuzlené a jedna svíce; sotva se zhasne, pohybují se a zaznívají kytary, a když se v okamžení tom opět rozžehne, jsou již bratři svázáni, majíce ruce na zad. Křídou udělá se čára na zemi kolem nich, aby se poznalo, zda-li se z místa nepošinuli, a když se světla zhasnou, zaznívají ihned kytary, zvonky vznášejí se vzhůru a padají dolů. Přítomní pocitují jemné ovanutí větérku, kytary poletují rychlým vzletem po sále, zasahují někdy obličeje diváků neb vznášejí se kolem nich, snášejí se jim na kolena, ramena neb hlavy a pokračují opět v poletování svém. Kytara jedna udeřila při tom zpravodavce třikráte, a to dosti silně do hlavy, pak se položila paní jedné na klín a zahrála několik taktů známé melodie. Na to byly svíce opět rozžehnuty, a kytary potřeny kostíkem, aby se vidělo, jak se ve tmě pohybují. Podobalo se, že je se stolu odnáší ruka neviditelná, poletovaly na vše strany buď nepostihlou rychlostí neb opět velmi zdlouhavě. Podobny byly obrovským světluškám tropických pásem, otáčely se někdy po dlouhou chvíli kolem sebe na jednom místě, pak poletovaly na rozličné strany, v okamžení na to ale rychle se obrátily a položily se na hlavy jednotlivých divákův. Pohled na toto nepochopitelné poletování kytar činí dojem, jejž nelze nikterak vylíčiti. Tak n. p. béře se nástroj nejprudším vzletem zpříma proti některému diváku, tak že se všecek uděšený odvracuje předvídaje, že se o hlavu jeho roztříštiti musí; avšak jak mile se k němu blíží, již se pohybuje zdlouhavě, tak že se ho jen zlehounka dotýká. Podobá se, jakoby to byla bytost rozumná a volná, kteráž nebezpečenství předvídá, kdyby se prvotním směrem dále brala a proto se mu vyhýbá; poletuje mezi rukami a nohami divákův, pod a nad židlicemi a přece nikdy nezavadí, leč tehdy, kdy to „samovolně a zúmyslně“ učiniti chce, aby zřetel k sobě obrátila. Tak n. p. pronásledoval zvonek mladého muže mezi diváky s takou

vytrvalostí, 'že tento konečně úpěnlivě prositi musil, aby ho již nechal s pokojem. Američan jeden mezi tím žádal, aby se světla opět rozžehla; když se to stalo, stržen jest slečně jedné slaměný klobouk s hlavy a položen na klín paní vedle ní sedící. Davenport na to vyslovil přání, aby se mu kabát svlékl a jinému pánu mezi diváky donesl. Přítomní pospíchali k němu a zamotavše uzly lana, kterýmž svázán byl, zapečetili je, avšak několik těch sekund, v kterých světla zhasnuta a opět hned na to rozžehnuta byla, postačilo k provedení úkazu tohoto k víře nepodobného; v okamžení totiž byl Davenport bez kabátu, tento ležel na kolenou označeného pána, a všickni pocitovali ostrý průvěj, když jim kabát mimo obličej letěl. Jiný pán byl požádán, aby zapůjčil svrchník svůj, a když k tomu svolil a si jej na kolena položil, byl v okamžení na to již Davenport v něj oblečen, ačkoliv byly jeho ruce na zad svázány. „Žasnutí diváků při úkazech těchto bývá nesmírné, způsob jakým provedeny bývají bez všelikých přístrojů a jak si toho kdokoliv žádá, vylučuje naprosto podezření, že by tuto působila mechanická síla nějaká."

Dne 28. říj. 1865 byli Davenportové a Fay do St. Cloudu povoláni a císaři, císařovně a cís. princi představeni. Přítomných osob bylo 27, a císař sám prohlédal všecko nejbedlivěji, skříni, lano a každý uzel na něm, když Davenportové svázáni byli, a taktéž sám poručil, jak přítomní řetěz sestaviti mají. Všickni totiž zasedli ve dvou souběžných polokruzích; uprostřed prvního polokruhu seděl císař, levicí svou drže pravici císařové a pravicí levici cís. prince. Any nástroje hudební do skříně kladeny a dvéře ještě otevřeny byly, vznesl se pojednou velký dalekohlův vzhůru a poletuje dlouhou chvíli po sále sem tam padl konečně císaři k nohám, což se několikráte po sobě opakovalo při plném světle plamenů plynových. Markýz de Lagrange, podkoní císařové, general Favé a Duperre zasedli s bratřími do skříně; Favé byl udeřen lovčím rohem do hlavy a Lagrange tvrdil, že vše, co se dělo, působiti musila jakási cizí síla, poněvadž všickni nepohnutě seděli. Nástroje zaznívaly a poletovaly sem tam, a kapesní hodinky byly od jedné osoby k druhé přeneseny. Na levém konci polokruhu, v jehož středu císař seděl, stál správce cís. paláce baron Morio de l'Isle, který W. Davenporta za obě ruce držel; na pravém konci držel Lagrange ruce služebníkovy, který skříni postavil a světlo spravoval, Ira Davenport a Fay seděli před polokruhem při stole proti sobě, jsouce přivázáni k židlici lanem, jehož uzly pán jeden z

komonstva císařova zapečetil. Do ruky Moriovy položeny jsou hodinky a uloženo mu, aby stiskl ruku a je pokud možná pevně v ní držel, načež světla jsou zhasnuta. K žádosti císařově byly hodinky v okamžení jakousi rukou studenou a nadobyčejně velkou do pravé ruky jeho položeny a současně cítil Morio, že mu ruka násilně otevřena a hodinky z ní vyňaty byly. Císař poručil, aby se ihned rozsvítilo, aby se přesvědčil, zdali to jsou ony hodinky, a ohledav je vyznal sám, že jsou to tytéž. Z pravé ruky jeho byly potom přenešeny do levé císařové, z té pak do pravé princovy, a to vždy působením oné velké a studené ruky. Když skříni zavřeli, otvíraly se dvéře samy; načež Davenporta rozvázali, a když Favé a Duperre k němu přistoupili a ho za ruce drželi, tu počaly nástroje na stole se pohybovati, otáčely se dlouhou chvíli kolem nich, až se jim konečně na ramena položily a kytara, jež potřena byla kostíkem, poletovala kolem skříně. K výslovné žádosti císařově byl Lagrange ze svrchníku svého svlečen a Davenport v něj oblečen, ačkoliv měl ruce svázány. K tomu konci byla světla rozžehnuta, tak že všickni viděli, jak se kabát nesl z jednoho na druhého. Po představení rozmlouvali císař a císařová po delší čas s Davenporty, vyslovili jim spokojenost svou a poručili, aby se jim večeře vystrojila.

Z Francie odebrali se do Irska a Belgie a r. 1866 dávali představení svá též v Berlíně; jednomu z nich byl také král pruský přítomen.

Vedle Davenportů vynikal v Paříži též L. Montet, který se od r. 1865 „dary mediumickými“ neméně proslavil, ačkoliv nedával veřejných představení, nýbrž jen v kruhu důvěrnějších přátel podivení vzbuzoval. Časopisy „Charivari“ a „Avenir“ podaly o úkazech těchto „velepamátných“ následující zprávy. Na stůl postaveny byly tři skleněné nádoby s podstavcem a na tyto čtvrtá, až na vrch naplněná vodou; a když na to přítomní kolem zasednuvše řetěz sestrojili, počal se stůl po chvíli pohybovati a otáčeti, a vznášel se vzhůru a spouštěl se dolů. Z nádoby však ani kapka se nevylila. Na to dle slibu Montetova, že se stůl povznese, aniž by kdo ruku svou na něj položil, pozdvihlo všech sedm přítomných ruce až na 30 centimetrů vzhůru; stůl pak vznášel se zponenáhla až se jich dotýkal, tak že se podobalo, jako by ho byly přitáhly. Montet povstana udeřil silně do stolu a ten se zdlouhavě spouštěl k zemi. Jednou byl přítomen také věhlasný matematik Babinet, který vida, jak se stůl sám od sebe vzhůru vznáší, všecek uděšen

zvolal: „Totě k zbláznění“! Jindy pozván byl též známý spisovatel Gautier k sezení; tentokráte se však nic nezdařilo a neobjevil se ani jediný úkaz, a to dle výpovědi media proto, poněvadž duchové uraženi jsouce horšili se, že Gautier po všechen čas cigaru v ústech měl a jaksi podivně seděl. Při jiném sezení opět žádal Montet, aby právě ten, jenž jest největší nevěrec, svázal jej lanem 5—6 metrů dlouhým co možná nejtužeji. Zuav jeden učinil to s takou obratností, že se tomu všickni podivili. Na to zanesli Monteta svázaného na místo, kde stálo lůžko bez opon a položili ho do stínu, což prý bylo k provedení celého úkazu nevyhnutelně zapotřebí. Montet nařídil zuavovi, aby počítal, avšak hodně dlouho, neboť prý bude mnoho času potřebovati, než se rozváže; zuav počítal jedna, dvě, tři a hle! lano se smeklo s těla jeho, povzneslo se vzhůru a padlo uprostřed diváků k zemi. „Montet byl lanem svázán na mnoho uzlů a není nikterak možno, aby se byl za ten čas sám rozvázati mohl, učinili to zajisté duchové, a sice tak rychle, jako působením elektrické rány.“ Totéž se opakovalo, když ho svázali řetězem; a jak rychle byl rozvazován, tak rychle byl i svazován. Na to sňal s opony před oknem dřevěný kroužek tak malý, že nebylo možno nastrčiti ho až po přehyb ruky; ustoupil s ním do stínu a v okamžení na to již ho měl kolem ramene; po chvíli touž rychlostí se s něho smekl a povznesl se vzhůru a padl mezi diváky o nikoho nezavadiv. Na konec předčítal Montet verše o nesmrtelnosti duše lidské, které mu „mediumicky“ do péra říkány byly.

Jinému sezení byli přítomni přední zástupcové magnetismu životního, mezi nimiž baron Dupotet a markýz Duplanty. Jakmile počali pěti rytmickou píseň, vznášel se stůl sám od sebe, kolísaje se jako by ho vlny odnášely, pak spouštěl se znenáhla, až konečně vlastní tíží svou s velkým rachotem k zemi padl. Na to svázali Monteta a to velmi uměle a uzly zapečetili, pak ho zanesli do stínu a položili vestu a svrchník jednoho z přítomných pod židlici, na druhém konci postavenou; v okamžení na to byl spoutaný v roucha ta zcela řádně oblečen.

Alfred Didier, ředitel knihkupectví akademie, dí o tom ve zprávě své: „Jsem přesvědčen, že v podivných úkazech těchto činná jest síla, nám až dosud neznámá. Montet jest buď provazy neb řetězy k židlici připoután, úkazy pak kolem něho se objevující jsou skutkem bytosti rozumné, vše se vykonává rychle a hned, jak si toho kdo žádá, tak že nelze jinak než přiznati se, že výjevy

ty provedeny bývají silami rozumnými, které jsou od media fysicky odloučeny. Hmota pak jest povolná a ohebná, poddávajíc se okamžité potřebě; tak dřevěný kroužek, který se dle potřeby roztahuje a stahuje; uzly provazů a řetězů taktéž nejsou rozuzleny, medium však jest jich sproštěno! Úkazy tyto liší se podstatně od strojených úkazů kejklířů. Stůl povznáší a kolísá se jako bytost nějaká sebevědomá, padá s velkou silou k zemi, nádoby vodou naplněné však zůstávají nepohnuty. Vše to dělo se částečně též za úplného světla, vůbec pak jest důvěra a dobrá vůle nutnou podmínkou, aby se úkazy ty dobře povedly; pročež tedy jest třeba, aby se fanatickým nevěrcům přístup nepovolil. Do těchto jest si vším právem na nerozum jejich stěžovati. Neb co by se řeklo o člověku, který by příteli svému takto odpověděl: Ano, vy jste viděl pomník ten, umělecké dílo ono a slyšel jste operu; buď si, já jsem je neviděl a neslyšel, a vy také ne, neb jste se jen domníval, že jste viděl a slyšel, a měl jste jen toliko pouhé vidění?! Vypravuješ-li nevěrci takovému, co jsi všecko viděl a slyšel, odpoví ti velmi milostně: Vy jste blázen, příteli! Čím hlouběji skoumáš a čím důkladněji se přesvědčíš, tím větším budeš bláznem přede tváří lidí takovýchto, lidí to, kteříž ničehož neviděli a viděti vůbec nechtějí.“ —

V Americe jest počet medií jak mužského tak i ženského pohlaví náramný; z těchto nám dlužno ještě připomenouti některá, která buď za posledního času neb zvláštními úkazy ve známost přišla.

Američan Foster stal se mediem již v 14. roku věku svého, a kdykoliv jest v ekstasi, vidívá duchy, anižto doprovázejí osoby k němu docházející; kdekoliv jest, tam se pohybuje rozličné nářadí, těžké stoly vznášejí se samy od sebe vzhůru, obrazy a poprsí vymršťují se z podstavců svých na stěně a spouštějí se divákům na klín, on sám vznáší se vzhůru. Kdokoliv napíše na papír jméno některého zemřelého a svinuv papír položí jej před Fostera na stůl, tož tento maje před sebou tytýž 20—30 takových papírů, otevře jeden, kterýkoliv, a popisuje pak zemřelého do podrobna; mezi řečí jeho, obyčejně za 3 minuty, tvoří se však pod průhlednou pokožkou na hořejším rameni jeho jméno onoho zemřelého u velkých červených písmenech, která záhy na to opět mizí. Někdy stotožňuje se s osobou zemřelého, která přítomným živě na mysli tane, mluví a tváří se ve všem jak ona, a sděluje tajné věci, které jen nejdůvěrnějším přátelům známy byly, při čemž se mnohdy

objevují ruce tělesné „seřaděním jistých částic vzduchových utvořené.“ Spisovatel Leighton vyvolil si jednou jen toliko v myšlenkách z velkého počtu napsaných jmen jméno Josua Haughton, an Foster osobu jiného zemřelého popisoval; a když dokončil, objevilo se po chvíli jméno Josua Haughton na rameni jeho pod pokožkou červenými písmeny, a za chvíli zmizelo tak, že nezůstalo po něm ani známky. Jednomu z přítomných zjevil nejtajnější záležitosti jeho doloživ, že jsou v okamžení tom přítomni tři duchové, kteříž mu budoucně pomáhati budou, a že jména svá na rámě jeho napíší; načež vyhrnuv rukáv ukázal rámě své a na něm jména Richard Philipps, Petr Brookes, Tomáš O'Flaharty, zemřelí to nejdůvěrnější přátelé onoho.

V Novém Yorku vzbuzuje od r. 1871 paní Thakerburyová velké podivení. Manžel její, námořník, utopil se v jezeře Ontario a duch jeho jest prý původcem rozličných úkazův spiritualistických. Zasedá též jako Davenportové do skříně, do úst se jí dává navlažená houba, na rty se jí přilepuje náplasť a ruce se jí svazují na zad; načež pozbývá smyslů a jest u výtržení. Jakmile se to stane, počíná duch a s ním i soudruhové jeho s přítomnými rozmlouvati, slyšeti bývá líbezný zpěv hlasů mužských a ženských, hudební nástroje zaznívají a před dveřmi skříně objevují se postavy zemřelých přátel a příbuzných. Postavy tyto byly též fotografovány a jednou bylo za bílého dne pět takých obrazů shotoveno, při čemž duchové vypovídali, že nadejde záhy doba, kdy možno bude je tak fotografovati jako živé osoby.

Mnohá media v Americe jsou nadchnuta duchy zemřelých Indiánů a jsou prý obdařena hlavně tím darem, že léčí nemocné a potěšují zarmoucené. Duchové tito vodí prý media svá do lesů, ukazujíce jim byliny a kořínky léčivé a poučují je, jak z nich léky připravovati mají. Medium paní Jaksonová má několik podobizen takovýchto duchův, indiánských náčelníků, kteří vypravují, že dávno před příchodem bílých do Ameriky žili. Titéž zjevili se také Andersonovi, který podobizny jejich velmi rychle na papíře vykreslil, a tak uměle, že znalci je měli za litografie. Jsouť to podobizny mužů rozličných kmenů indiánských, různých postav a krojů. Jaksonová slyšela o nich nejprvé, když jiná media v bytu jejím je viděla a do podrobna popisovala. Když se ale později zjevili též Andersonovi a ten je vykreslil, poznala je na první pohled.

Jedno medium jest nadchnuto duchem „náčelníka, černého

sokola", jenžto se mu zjevil ponejprv r. 1853, napsav jméno své sám na břidlicovou tabulku a na stěny domu Jaksonové. Zemřel, jsa stár 73 let a byl prý pohřben sedě, maje hůl v ruce, a tělo jeho bylo ratolestmi a kamením přikryto; později však odnesl jakýsi ranhojič z Illinoisu kosti jeho, a když přátelé jeho proto u náměstka stížnost vedli, musil je jim vrátiti. Jiný náčelník zvolil si medium r. 1855; umřel prý v 80. roce věku svého, byl velkým řečníkem a udatným bojovníkem, ve všem zachovávaje obyčeje předků svých, pročež se také neobrátil na víru křesťanskou. Kdykoliv se zjeví, slyšeti lze silné rány, nástroje zaznívají též za bílého dne, obzvláště ale rád píše, proto prý ukládají papíry do přihrádky, a když je odtud vyndávají, bývají popsány rozličnými zprávami. Působení indiánských duchů těchto jest prý tak mocné, že media pojímá hrůza a úpěnlivě prosí, aby od nich zproštěna byla.

V nejnovější době obrací zřetel kruhů spiritualistických na sebe medium Adelma baronka Vayová[1]), roz. hraběnka Wurmbrandova. Dle vlastní výpovědi své těší se „nyní ze zvláštní milosti boží, z velmi živého obcování s vyšším světem duchův", ač nemůže se upamatovati, že by se při ní kdy byly objevily nějaké známky mediumického daru neb vůbec patrnější nějaké citelnosti. Od nejútlejšího mládí svého věřila nezvratně v Boha, milujíc ho vší duší svou, důvěřovala vždy v ochranu anděla strážce a vroucně ctila P. Marii, obzvláště ale plápolala horoucí láskou k dušem zemřelých. Povždy též toužila po dokonalém poznání cíle a konce svého a mnohdy byla na vroucích modlitbách svých milostivě povznesena a posilněna, za kteroužto zvláštní dobrotivost boží nikdy neustane nejvroucnější díky vzdávati. Co by se snad zvláště připomenouti mělo, jest, že při všeliké lásce své k dušem zemřelých vždy velmi se ostýchala všeho duchovitého a že sobě žádala, aby nikdy neměla nějakého vidění duchův neb úkazův podobných.

Na podzim r. 1864 (byla tehda v 24. roku věku svého) navštívil ji a manžela jejího Ödöna bar. Vaye magnetisér Dr. G., který sotva ji zočiv již s všelikou určitostí tvrdil, „že vlastnost vidění duchového na čele jejím co nejzřejměji frenologicky vyznačena jest" a pročež co nejsnažněji o to usiloval, aby s psáním magnetickým zkoušku učinila. Ona však nabídnutí toto s opovrže-

[1]) Studien über die Geisterwelt. Von Adelma Freiin von Vay, geb. Gräfin von Wurmbrand. V Lipsku 1874. Spis ten vyšel těchto dnů již v druhém vydání.

ním zamítla dokládajíc, že čelí proti nauce katolické a že povždy v nenávisti měla všeliké pověry. Dr. G. však neustal přesvědčovati ji, že velmi patrna při ní jest dojemlivost magnetická, že jest mediem vidoucím a píšícím, a na důkaz toho že prý bude hned pohřížena ve spánek, jakmile ji počne magnetovati. Na konec k tomu svolila. Dr. G. ji magnetoval, avšak bez účinku, „nižádné změny při tom nepocítila“ a taktéž „marně vypila sklenici magnetované vody.“ Přese to všecko nepřestal však doktor tvrditi, že jest mohutným mediem a radil jí, aby magnetického psaní upotřebila aspoň jakožto léku proti křeči, kteréž mnohdy podrobena byla. Jinak, ač jest útlé povahy tělesné, nebyla přece nikdy nemocna.

Celá událost ta vymizela Vayové téměř již zcela z paměti; teprvé když jednou silnou křečí trápena byla, vzpomněla si na radu dra. G. a pravila manželu svému žertem, zda-li by jí snad ono psaní magnetické neprospělo proti křeči? Na to chopila se tužky a tu z nenadání cítila, jakoby elektrické proudy ruku její projímaly; ruka se jí zmítala, vedena jsouc jakousi mocí cizí, po papíře až po chvíli tato slova hrubým nezřetelným písmem napsána byla: „Jsemť Tomáš, duch tvůj strážný; piš magneticky, bude to tobě prospívati a pozdravíš se. Jindřich — rakev — rok 1867 bude vám rokem žalu a smutku — Napoleonův pád 1870!“ „Umdlena jsouc odložila jsem tužku a počala s manželem velmi pracně písmo to vykládati, nemajíc ani tušení toho, co by obsahovalo, až se nám konečně poštěstilo, svrchu uvedené věty vyložiti. Předpovědění ono r. 1867 skutečně se vyplnilo; bratr manželův Jindřich zemřel toho času po těžké nemoci. V okamžení tom však zmocnil se nás obou pocit nad míru trapný; věc tato tajuplná a duchovitá dojala nás velmi nemile, a já si pevně umínila, od psaní takového zcela upustiti. O spiritualismu a spisech předmětu toho se týkajících nevěděli jsme tehda ničeho, magnetismus a všeliký mysticismus vůbec byl nám věcí zcela lhostejnou. Přece však jsem často a mnoho o písmu onom rozjímala, jehož se mi způsobem tak podivným dostalo, a majíc za to, že to jsou snad trpící duše zemřelých, kteříž se pomoci mé domáhají, počala jsem je milovati a tudíž i neobyčejný způsob onen písma pěstovati. Vždycky však činilo psání ono, zcela mechanické, na mne dojem nevýslovný; ruka moje pohybovala se na papíře vždy bez vlastního pomyslu mého, bez vůle mé a přičinění mého a byloť mi při tom nejinak, než jakoby druhá osoba nějaká vypravovala rozličné příběhy, kterýmž mi bylo trpně jen naslouchati.“

Tomáš onen, od něhož nadřečené písmo pocházelo, byl mladý muž, kteréhož v dětinství svém znala a jejž rodiče její a domácí jejich u velké vážnosti měli; zemřel před 9 lety, jsa 19 let stár. Dne 20. led. 1865 napsal jí tato slova: „Od hodiny smrti své jsem tvým duchem strážným a budu vždy státi při tobě až do smrti tvé. Bůh mi byl milosrdným; budiž vždy zbožná a vysvobodíš mě; neboť jsou nyní na mně ještě mnohé vady a chyby.“ Jindy opět: „Jsemť nyní ještě nedostatečný a chorý, budeš-li ale Boha prositi, pošle ti zemřelého otce tvého, jemuž se dostalo již rozsáhlejších vědomostí. Jsouť ve sboru duchův rozdílní stupňové. V den úmrtí mého dej za mne sloužiti mši sv., a pak obětuj za mne sv. zpověď a přijímání. Nezapomněl jsem na to, že jsi mi před osmi léty v chrámě poutnického místa svíčku rozsvítila. Že jsi se tehdy za duši mou tak zbožně modlila, velmi mně prospělo! Duchové zemřelých ve válce r. 1859 navrátí se opět na zem r. 1910!“ Dne 11. ún. 1865 bylo toto psáno: „Arnošt, otec tvůj, jest tuto přítomen. Patřím na vás, dítky moje, a chci vám přispěti; Bůh to milostivě dovolil, já to píši.“ Druhého dne na to počal manžel její, Ödön baron Vay, způsobem taktéž podivným, vedením totiž ducha onoho Arnošta, kresliti hlavu lidskou vznášející se nad oblakem, mající po stranách obrysy jakoby perutě, celkem obraz podobný hlavě andělské, mající po stranách obrysy oblakové; k tomuto napsáno následující vysvětlení: „Jest to obraz ducha nejčistšího, křídla ona jsou výrony duchovy, fluido-magnetické; v oblaku tom snáší se k zemi; proste Boha o milost, aby duch tak čistý s vámi psáti směl, od něho se naučíte mnohým věcem, kterých já neznám. Duch můj jest síla boží. Ježíš Kristus hlásal božský magnetismus, toho však na zemi pronásledují, poněvadž jest pravdou. Ďábel usiluje proti božské vědě té, avšak kde a kdy dobré jest statečné, tam jest ďábel nedostatečen. Proroctví písma sv. jsou božský magnetismus. Toužíš po poznání mnohých věcí, jako n. p. hvězd a měsíce, vědy té však se mi posud nedostalo, o těch mohu jen něco málo vypravovati. Až zmohutní síla tvá a magnetismus tvůj bude čistější, tehda teprv bude čistý anděl s tebou psáti. O to však musíš Boha úsilovně prositi a spolu v dokonalosti prospívati. Modliž se vždy vroucně za ubohé duše t. j. za ubohé duchy, tebe se všech stran obkličující; modlitbou je vysvobodíš, oni pak budou za to vděčni a budou též za tebe orodovati. Po smrti své dostal jsem se do světa lepšího; tam jsem se zotavil a mnohému naučil, jestiť to planeta Saturn; slunce jest sídlem vzne-

šenosti, kteréž jsem dosud nedostoupil. Planety jsou očistec, měsíc však a Merkur pravé peklo. Kdykoliv patříte na měsíc modlete se spolu za mnohé duše ubohé, které tam snášejí velké muky, a při jasném úplňku modlete se za ony duše, které v temnosti druhé polovice přebývají. Pocit duchem býti jest příjemný; nikdo však není hned po smrti duchem čistým. Bůh soudí sedláky milostivěji než vzdělance, neb jest spravedlivý. Bůh jest anděl, který stvořil anděle k obrazu svému, tito však nejsou lidé. Arnošt.“

Záhy na to dostavili se též jiní duchové „Maria Magdalena a mnohé jiné paní dobré. Byloť nám, vypravovaly, těchto dnů těžké boje podstoupiti, abychom vás ochránily; neboť dostavili se mnozí duchové ďábelští, kteříž nás chtěli zapuditi, aby vás co media mohli ovládati; avšak modlitba vaše vytrvalá přispěla nám k tomu, že jsme je zahnali do pekla, z něhož uprchli a v němž věčně zůstanou, jestli se nepolepší. Mezi nimi byl duch jeden, který za časů Kristových byl fariseem a Spasitele ukřižovati dal. Duch tohoto druhu slove „Eoda“, což v řeči duchův znamená ďábel.“ K tomu doložil duch Arnošt: „Bůh může tolik duší stvořiti, kolik chce. Není třeba, aby duši vícekráte po sobě na zem vysýlal, neb cesta k Němu vedoucí jest dosti dlouhá, a která duše ji koná, musí se bráti přes všecky propasti a všemi stupni duchův. Co do otázky, zdali není možno, že člověk vícekráte na svět přichází, odpoví vám důkladně vyšší duch Aloisius z Gonzagy. Já vím jen tolik, že jsem byl otcem tvým, když jsem na zemi byl, a že nyní duchem jsem. Vyšší duchové mají též vyšší naději. Po mnohém očišťování dospívají duchové lidští k této naději čistých duchův, praduchův zvaných. Nesčíslné světy jsou příbytkem praduchův takových, kteříž věrně vždy Boha poslouchali, nejsou smyslní ani tělesní, nýbrž šlechetní a čistí jako křišťál. Někteří praduchové však zhřešili a stali se na to lidmi, neb lidé jsou pokleslí andělé. Někdy však přicházejí andělé v postavě lidské na svět, aby přispívali k dobrému“.

Současně nakreslil manžel její velký počet nejrozmanitějších obrazů, ovšem samých to duchův; některé snímky těchto přiložila ku spisu svému, a sice podobiznu anglického krále Alfreda I., Mikuláše Zrinského, jehož matka Gilda též se zjevovala, kočku a mopslíka z Merkura a potvornou hlavu ženskou co podobiznu ducha hluboce pokleslého.

V dubnu r. 1865 navštívil ji lékař P., jenž od několik let již byl spiritistou a důkladně znal francouzskou literaturu tohoto

oboru. Vayová četla spisy ty s velkou horlivostí a byla jimi nad míru povznešena poznavši „z nich, že co jí dosud bylo zastřeno v tajuplnou temnost, jest filosofickou a psychologickou soustavou“. Obzvláště ale ji roznítily spisy C. Flammarionovy[1]), ačkoliv se jí nauka o reinkarnaci z počátku velmi protivila; avšak rozjímajíc o ní po několik měsíců přesvědčila se konečně, že jest přesně logická. V krátce na to přišel k ní lékař dr. P. žádaje, zda-li by se nechtěl zjeviti duch Hahnemannův neb Mesmerův, a poraditi, co by se v jisté palčivé nemoci činiti mělo. Až do té chvíle nevěděla ničehož o homeopatii a na léčení nikdy nepomyslila; skutečně ale objevil se hned duch Hahnemannův a dal jisté léky homeopatické, a to sice dvojité, kteréž lékaři tehda jen velmi zřídka dávali. Nemocný se uzdravil, a dr. P. přicházel častěji a radil se v příčině rozličných nemocí s duchem Hahnemannovým neb Mesmerovým; tito dávali vždy léky homeopatické, někdy i naporučili, aby se nemocnému dala magnetovaná voda, neb aby buď baronka neb manžel její nad ním činily magnetické tahy. Pověst o léčení tom záhy se rozšířila a ze všech stran brali se k Vayové nemocní, hledající pomoci v rozličných nemocech, tak že jí konečně Hahnemann nařídil, aby si zaopatřila všecky potřebné léky homeopatické.

Manžel její kreslil mezi tím rozličné „výtečné“ obrazy a 12. kv. 1865 zjevil se jí též Aloisius z Gonzagy a napsal jí hned tato slova: „Co jsi dnes četla v evangeliu: „nikoliv všickni budou proměněni“, rozuměti jest v ten smysl, že se nikoliv všem dostane čistého ducha božího. An otec tvůj s manželem tvým kreslil obraz ducha mého, pravil mi Bůh: Olla (t. j. anděle ducha mého) sestup na zem a staniž se člověkem. Uposlechnuv rozkazu toho byl jsem Aloisiem z Gonzagy; nyní však jest úloha má ukončena; jsemť opět u Boha; vám pak uloženo jest, aby jste tamtéž dospěli; pročež usilujte všelikou silou svou o zdokonalení své a prospívejte v moci léčivé, kteráž vám udělena jest. Buďte vždy věřící, pracujte ke cti a chvále boží, vzbuzujte a polepšujte duchy a uzdravujte lidi.“

Od toho dne „psával Aloisius s ní vždy vkusněji a vznešeněji“, a denně docházeli nemocní u valném počtu, jakož i mnozí, kteříž v potřebách svých za radu prosili. Těmto uděloval Aloisius dobrá naučení, oněm však předpisovali Hahnemann a Mesmer léky.

---

[1]) Flammarion Camille, prof. astronomie v Paříži, vydal spis: „Bůh v přírodě.“ Německé vydání vyšlo od Emmy princezny Schönaich-Carolath v Lipsku 1873.

„Nám ale uložili duchové“, praví Vayová, „abychom po devět měsíců požívali toliko pokrmů z rostlinstva; byltě to pravý lék, který nás zbavil mnohých neduhů zastaralých a dále k rozvoji darů našich mediumických mohutně přispěl.“ Aloisius jí také zjevil, že pravý a vlastní duch její strážný jest Buddha a že ji k němu dovede. To se také záhy stalo; dne 22. čce. 1865 nakreslil již manžel její obraz jeho a téhož dne ještě psal s ní poprvé Buddha. Hned na to zhotovil manžel její obraz Burrua, ku kterémuž napsal Aloisius toto vysvětlení: „Uvodil jsem tebe v obcování s pravým duchem strážným a vůdcem tvým, Buddhou. Jsemť k tomu povolán, abych duchy vodil; Buddha pak řídí a spravuje postup a rozvoj zjevení na zemi. Onť jest zakladatelem náboženství velmi rozšířeného, jež však málo kdo náležitě poznal; později byl jeden z 12 apoštolů Kristových. Burru pak jest duch, který se od Buddhy učí a jeho následuje. Onen kreslil s manželem tvým obraz Buddhův; koruna fluidická, již postavil na hlavu jeho, značí vznešenost a čistotu ducha jeho. Pozorujtež, že koruna Burruova jest mnohem zhustlejší a těžší a postava jeho mnohem hrubší; z toho poznáte rozdíly duchové a z těchto i fluidické rozdíly duchův“! K úpěnlivým prosbám jejím zjevila se jí též Maria a přislíbila, že jí bude vůdkyní a ochranou, což dovršilo všelikou blaženost její. Konečně dostavil se i (sv.) mučenník Vavřinec a přislíbiv rovněž zvláštní ochranu svou byl vlastně vůdcem tchyně její, avšak přidružil se k Marii a Buddhovi, „na kterýžto způsob se objevil trojhran duchův, v každém zření velepamátný“.

R. 1866 [1]) byla po několik měsíců těžkou chorobou sklíčena; po nekonečném marném lékaření přislíbili konečně vůdcové její a chotě jejího milost zvláštního daru, kterýž se při manželu jejím objeviti měl. Poručili mu totiž, aby ruce své, modle se, nad hlavou její držel a slíbili, že je „pomocí fluidů svých pohybovati a ji takto magnetovati budou“. Skutečně se tak stalo; ruce jeho pohybovaly se bezděčně, jakoby cizí moc nějaká jimi vládla a činily rozličné tahy a pohyby; ona pak pociťovala při tom té chvíle buď palčivou horkost neb opět ledovou zimu, „záhy na to však již proudila zdravá krev v žilách jejích.“ Nový tento „bezděčný fluidický magnetismus“ objevil se odtud též při ní a vůdcové jejich nemeškali též podati vysvětlení úkazu tohoto nadobyčejného, a to sice v ten smysl, „že skrze ně magnetují, spodobujíce fluidy své s

[1]) Téhož roku vydala spis „Betrachtungen für Alle.“ Ve Vídni, 1866.

fluidy jejich; to že jest fluidický magnetismus duchový, zcela rozdílný od magnetismu živočišného. Jakož prý se magnetismus duchův, spojiv se s magnetismem media, písmem a kreslením mediumickým objevuje, taktéž prý se zjevuje pohybováním rukou a fluidickými výrony magnetickými, když magnetující tahy své činí neb prsty svými se dotýká." „Duchovým magnetismem" tímto vyléčila mnohdy a to pojednou rozličné nemoci, což všeobecné podivení vzbuzovalo. Ve všech případech takovýchto musila se před nemocného postaviti, po nějakou chvíli rozjímati a Boha o posilu a ochranu prositi, a pak ruce své roztáhnouti nad hlavou nemocného; načež tento cítil záhy již „fluidický účinek neb assimilaci." Při tom prý se pohybují ruce bez všelikého úmyslu neb přičinění media, a toto podobá se nástroji rozumnou nějakou bytostí vedenému. Způsob magnetismu tohoto jest při rozličných mediích a nemocných též rozdílný; mnohdy prý se dotýkají ruce chorých údův neb částí těla, o kterýchž medium před tím nižádné vědomosti nemělo.

„Avšak nejenom lidi nemocné, nýbrž i též ubohé a nešťastné duchy musili tímto duchovým magnetismem léčiti; dle návodu vůdců svých totiž magnetovali to neb ono místo světnice své, kde se duchové tito nalezali; po nějakém čase zjevovali se tito, děkujíce, že na ten způsob muk svých zproštěni byli." Kdykoliv se na tento způsob duch některý vyléčiti měl, pociťoval při tom vždy někdo z přítomných buď bolesti křečovité, aneb bylo mu jako by byl zproštěn trpkého nepohodlí; „bezděky tedy cítil fluidické působení (či bolesti) ducha onoho nešťastného. A poněvadž jsme ničehož neslyšeli o podobném magnetismu duchovém, byli jsme Bohu za tuto znamenitou a samovolně nám udělenou milost tím většími díky povinni, poněvadž se nové lékařství toto mezi přátely našimi den ode dne šířilo."

Na tom všem však ještě nebylo dosti; neb na podzim r. 1867 dostalo se Vayové ještě jiného zvláštního daru. Vůdcové jí totiž jednoho dne sdělili, že ačkoliv není náměsíčnice přece má dar vidění duchův. K tomu konci jí poručili, aby vzala sklenici vodou naplněnou a po nějakou chvíli do ní hleděla, že se jí v ní fluidické obrazy a duchové postavy objeví. Ponejprv hned viděla rozličné předměty ve vodě, a sice železnici, na to psa a pak postavu jakousi lidské podobnou; podobalo se jí, jakoby se voda z počátku pohybovala, pak se objevily obláčky, tečky a skvrny, na to jakoby se voda vlnila, až se z toho zřejmé postavy vytvořily. „Bylať jsem zúplna při sobě," dokládá Vayová, „vidíc a slyšíc vše co vůkol se

dělo, spolu ale při všem, cokoliv jsem viděla, pociťovala jsem vždy buď radost neb žalost, a mysl má byla buď vesela neb sklíčena, blažena neb rozjitřena. Pohled na duchy čisté naplňuje srdce mé blažeností nevýslovnou, kdežto duchové zlí vzbuzují ve mně ošklivost a nenávist; ale zajisté s podivením jest, že pociťuji při tom všem též rozličné vůně, ano i teplo neb zimu, tytýž se mi oči bezděky naplňují slzami, jindy opět nemohu nikterak odolati a musím se srdečně smáti. Jest mi při tom, jakoby se jeden obraz z druhého vyplížoval, tak as, jak se to děje při těch, kteříž „dissolving views“ slovou; postavy jednotlivé zdají se býti mnohem větší, tak že nemohu pochopiti, jak se na malé ploše v sklenici umístiti mohly, někdy se podobají fotografiím, jindy opět obrazům v barvě světlomodré, žluté, zlaté, červenavé, šeříkové a šedé. Když do sklenice hledím, diktuji spolu manželi co vidím, pak to vysvětluje se mnou buď Vavřinec neb Buddha.“

O podivném úkazu tomto podala jí Maria následující vysvětlení. „Dar vidění neb zření jest pravěký a všeobecný; nalezá se u všech národů a ve všech vrstvách společnosti lidské, dosud však byl toliko povrchně proskoumán a málo kdy ho užito. Některým dáno jest duchové tyto obrazy viděti v prázdném prostoru, jiným na rozličných látkách, na stěně, jiným opět v ohni, jakož i v prázdné neb vodou naplněné sklenici. Kdo chce duchové věci ty viděti, musí ducha svého sestřediti, jedna myšlenka musí v něm vládnouti, mozek jeho a oči nemají nikterak býti roztržity, nýbrž nechť při úplném sebevědomí má oko klidné, mysl ustálenou a dostatečnou způsobilost. Tato zakládá se na magnetické potenci, na jistém stupni živočišného tepla a projevuje se pomocí nástrojů myšlení a pociťování. Dar tento, jakož vůbec dary mediumické, nevztahuje se nikterak k svobodné vůli media; toto naopak mnohdy ani neuvidí věcí těch, které by rádo vidělo, poněvadž tuto vždy se plní jen vůle duchův, obrazy tyto tvořících a ukazujících. Fluidické postavy tyto tvoříme dle zákonu odrážení z částic světla a vzduchu. Až se fotografické umění vaše více zdokonalí, bude vidoucí medium také s to, aby fluidické podoby pomocí drobnohledu a zrcadel fotograficky vyobrazovalo. Adelma vidí mnohdy duchy přítomné a tehda spatřuje též obrazy obyvatelů hvězd a krajin, v kterýchž přebývají, vidí minulé události ze života jejich v odlesku jejich, nalezajícím se v nekonečných vrstvách vzduchu; obrazy budoucnosti vidí vždy jen dle sečtení duchův. Lidé též mají v obyčeji mluviti o budoucnosti, činíce z minulosti a přítomnosti závěrek na budou-

cnost; duchové činí totéž, vyšší volně, věrně a pravdivě, nižší nedostatečně a protož tytýž i nepravdivě, vše a všecko to podle stupně poznání, vědy, moudrosti a důstojnosti. Bůh samojediný jest vševědoucí a neomylný, nižádný duch však nemůže sobě vlastnosti té osobovati."

Jednoho dne hledí Vayová do sklenice a asi za minutu dí: „Vidím postavy temné procházející se, vidí se mi býti utvořeny z prachu, proměňují se v prach a mizí rychle." Hned na to zase: „Vidím hlavu sv. Petra, ta se proměňuje v postavu rytíře obrněného a tento v postavu koně vzpírajícího se;" za chvíli se dá medium do hlasitého smíchu řkouc: „Vidím z nenadání mužíka hrbatého, pohledu na nejvýš směšného, jenž zraky své podivně na mne upírá." K úkazům těm podali duchové toto vysvětlení: „Postavy z prachu utvořené jsou duchové zemi obkličující a ve vzduchu jejím přebývající. Petr byl této chvíle přítomen a napomíná vás abyste vždy zbožně věřili, rytíř obrněný jest dřívější vtělení se strýce tvého, jehož duch nyní tuto přítomen jest, kůň vzpírající se náleží jemu; hrbatý mužík jest duch, jenž u lidí slove šotek; neb jistý druh duchův má podobné tvary; tito bývají veselého rozmaru, někdy však jsou velmi zlomyslní a bývají velmi často v lidech vtěleni."

Jindy opět hledí do sklenice a za chvíli vykřikne, jsouc téměř u vytržení; vidí anděla světlého, jako červánky večerní, jenž nese na zádech jakýsi oblak temný a vznáší se zlehka a velmi milostně vzhůru; ramen a nohou jeho nevidí, hlavu však vidí, jež jest slavně velebná, na ní vlasy, nikoliv příliš dlouhé; celá postava jest jako z prachového peří a oblakův utvořena; v temném oblaku onom odpočívá umdlená postava lidská, v tvrdý spánek pohřížená. Ubohý musí býti nad míru umdlen, avšak jak se podobá, přece se mu dobře daří! Medium jest při tom nejživějším soucitem dojato. Anděl vznáší se nad oblakem černým, hustým a studeným, postava ona nalezá se nyní v náručí jeho, tulíc se k prsům jeho, on pak nakloňuje se k ní a zahřívá ji dechem svým. Jak se mu pojednou dostalo ramen a jak postavu onu obejmouti mohl, nemůže medium sice vysvětliti, ač to zřejmě vidí; ramena jeho nejsou podobna lidským, nýbrž jen fluidické výrony, z těla jeho vycházející. Černý mrak onen zmizel a postava ona dostala perutě, nyní jest již éterická a vznáší se vedle anděla; záře světla jejich jest čím dále tím světlejší; medium jest nadchnuto pocitem blaženosti, až konečně s bolestným povzdechem

zvolá: Již zmizeli! K tomu podali vůdcové vysvětlení, že postava umdlená jest duch, který se právě od těla svého odloučil; anděl strážný přijal jej a odnáší ho do čisté říše duchové. Co však v několika okamženích spatřila, rozvoj totiž počínající umdlením a postupující až k probuzení činnosti duchové, trvá po mnohá, mnohá léta. Neb duch musí teprv nynějšímu stavu svému, kdež bez těla jest, přivykati; posilňuje se fluidy anděla strážného a vzdělává se naukami jeho na dlouhé pouti té. Černý mrak značí překážky, jichž překonati jest; duch se utíká do milostného objetí andělova, jehož vedením v podstatě duchové vždy více prospívá, až se konečně v milostném objetí oba k Bohu dostanou. Tento duch řídil se vždy dle zákona (jemu ustanoveného) a proto dospěl s takou rychlostí k cíli svému!

Duch Humboldt kreslí s manželem jejím nejrozmanitější obrazy, hlavně živočichy žijící v Merkuru, n. p. kočku, hyénu, ostražitého mopslíka, divokého draka okřídleného a j., též i obyvatele měsíce, a to tenkráte, když se vrátil z cesty, kterou k proskoumání jeho podnikl. Přiznal se též, že, jak za živa s učenci byl tvrdil, měsíc že nemá obyvatelů, na nynější cestě své po něm však se přesvědčil, že se věc tato má jinak. Chemický vzduch měsíce prý se liší od atmosféry země tím, že zahrnuje v sobě více dusíku, uhlíku a plynů fosforových, pročež také živočichové na něm mají jinou mechaniku, než onino na zemi; lidé n. p. tam mají nástroje dýchací ve zvláštní organické mechanice v hlavě, která jest proto nad míru veliká, kdežto ostatní tělo jest nepoměrně maličké.

Duch Mesmer přiznává se nyní, že spisy jeho o magnetismu jsou velmi nedokonalé a že nedostoupily výše vědy positivní, poněvadž magnetismus dle podstaty své fluidicko-duchové má býti vědou positivní. Duch Hahnemann dovozuje, že lékařství, od něho založené, až dosud nebylo dostatečně proskoumáno a že nutno jest, podstatně je opraviti. Ve všelikých nemocech mělo by se požívati jen toliko pokrmů rostlinných; neb požívání masa vůbec jakož i pobíjení zvířat jest věcí nepřirozenou a duchu do čista odporující; nelze také o tom pochybovati, že se národové šlechetní a vzdělaní ukrutného nemravu toho postupem časův samovolně vzdají. „Kdyby byla v celé Evropě jen jediná rodina, jež masa nikdy nepožila, záhy byste poznali, jaké muže jadrné a jaké překrásné ženštiny by plodila! Avšak nejenom lidé, nýbrž i duchové jsou nemocni; neb jistí duchové jsou na tak nízkém

stupni postaveni, že nervové duše jejich zapáchají dusnými a smrdutými výpary; odtud se stává, že kde se na blízku nacházejí, lidem rozličné ano i nákažlivé nemoci spůsobují. Smilujte se tedy, lidé, nad bratřími těmito ubohými, a uzdravujte je modlitbou, dobrým úmyslem a magnetismem"!

Duch Buddha přiznává se, že při prvním pobytu svém na zemi, jak byl zakladatelem náboženství svého, nedostál zcela povolání svému; v nauce jeho obsaženy jsou sice pravdy nejvznešenější, kteréž měly býti předchůdcemi křesťanství, avšak záhy již byly porušeny a křivě vykládány, obzvláště co se týká nirvany jeho a nauky o putování duší. Po druhé byl Šimonem Petrem, apoštolem Kristovým, a vydal život svůj za nauku křesťanskou, v které poznal rozvoj a zdokonalení vlastní nauky své, po třetí byl Františkem Xaverským, apoštolem mezi Indy, kterýmž hlásal touž nauku, kterou jakožto Petr byl poznal. Buddha a Vavřinec dostoupili již oné výše, kterou proslavena jest Maria, nabyvše a osvojivše si touž lásku, řeč a moudrost".[1])

Neméně podivné jest lékaření Vayové. Kdykoliv se dostaví nemocný, táže se vůdcův po příčině nemoci; tito udávají diagnosi, n. p. nádchovou zimnici gastrickou a jakožto příčinu nemoci přítomnost jistého ducha protivy (Gegensatzgeist); nemocnému pak přikazují, aby užíval akonitu a bryonie, medium ale vyzývá onoho protivného ducha, aby se dostavil. Tento přichází buď sám neb jej vůdcové přivádějí, načež mu medium činí dlouhá kázaní, napomínajíc ho, aby se polepšil a ustal od páchání zla, obzvláště ale aby

[1]) Vedením tří vůdcův napsala r. 1869 za 36 dní knihu: „Duch, síla hmota" (Geist, Kraft, Stoff. Ve Vídni, 1870). Vnuknuli jí totiž nové myšlénky a pojmy, zvláště ale soustavu číselnou a mnohé vědomosti geometrické, kteréž tehda teprv poznala, když již napsány byly. V knize této obsažena jest podivná směsice úvah kosmogonických na základě gnostickém a sloučení jich nejenom s kabbalistikou, nýbrž též s věrou křesťanskou. Veliká filosofie musí prý s Bohem počínati a veliký počet s jednotkou; v Bohu jest trojice, duch, síla, prasvětlo a v jedničce též trojka, totiž bod na začátku a na konci, a čára oba spojující. Trojice oné (ducha, síly a prasvětla) znakem jest trojuhelník a v tom obsaženy jsou též tři trojhrany, kterýmiž se znamenají tři dvojité vlastnosti Boží, totiž duch a láska, síla a vibrace, prasvětlo a assimilace. (Spisovatelka má zvláštní názvosloví své, od vědeckého zcela se odchylující, tak n. p. znamená jí „vibrace" to, co se obyčejně zove „silou zplozující," assimilace = početí a rození, a rotace = rozvoj; avšak nejnovější názvy spiritualistické nejsou jí neznámy, jako n. p. „perisprit", jakož i „ód"

přestal nemocného trápiti, a prosí též Boha, aby mu hříchy jeho odpustil. Obyčejně jsou duchové povolní a ústupní, a nemocný se záhy uzdravuje, poněvadž duch onen od něho odstupuje; „neboť pravou a jedinou příčinou všelikých nemocí jest posedlost churavého od jistého ducha, a to jest svatosvatá pravda, ačkoliv se lékaři tomu posmívají.“ Duchové někdy opětně se objevují, skládajíce nejvroucnější díky své, že za důtklivým napomenutím media na pokání se dali, spolu zvěstujíce, že vedením duchův svých strážných již v dobrém prospívají. Mnohdy i také se zvěstuje, že tomu neb onomu duchovi v nejblíže příští době nastává nové přetělení, v kterémžto případu již také jména rodičův budoucího dítěte se oznamují. Někdy však jest duch tak „zarytý“, že vede řeči rouhavé, Boha popírá a nikterak se nechce polepšiti; „tehda přispívají vůdcové ku pomoci a zaštitují media svá fluidy svými, aby jim duchové zlí nemohli škoditi.“ Nemocným se dávají obyčejné léky homeopatické, „mediumický magnetismus“, voda magnetovaná a vodou tou obkladky; někdy se též léčí dle soustavy ústavů vodoléčivých.

V nadřečeném spise svém vypravuje obšírně (str. 111—326) o 23 nemocných, kteréž lékařením svým z těžkých nemocí, z padoucí nemoci, křečí v žaludku, srdci a krku, záchvatu mrtvice, ztrnulosti, vodnatelnosti, cholery, tyfu a j. vyhojila, dokládajíc, že by případů takových na sta přivoditi mohla. Taktéž obcuje téměř bez ustání s nejrozličnějšími duchy; tak n. p. zjevil se jí mezi jinými duch jeptišky Adelajdy, která z kláštera uprchla a za Wurmbranda se provdala (zem. r. 1279), Johanna, bába její, Swedenborg, dva důstojníci, kteří r. 1866 ve válce zahynuli, jeden duch, přebývající

Reichenbachův). Veškerenstvo rozvinulo se v šesterém pořadu a rovněž jest i šestero soustav slunečných. Svět jest dvojí, idealní a svět přírody; tento vzal původ svůj odvrácením se a odpadnutím od Boha, když andělé nejprvé byli padli. Jisté kategorie duchův přijímají na se tělo a vykázány jsou jim k obývání planety, aby na nich pokání činili. Země naše jest takovým bydlištěm, a to sice nejsmyslnějším ze všech a nejhlouběji kleslým, a protož hlavním místem pokání. Vlasatice jsou světy nedospělé, jako dětské, a zvláštní mesiášové (andělé) jsou k tomu ustanoveni, aby bděli nad rozvojem a vychováním jich. Vyšší duchové bývají čas od času posíláni k lidem; kdyby se to nedělo, neměli by lidé pražádného obcování se světem vyšším. Rozdělení na pohlaví a bolesti při porodu a při smrti jsou následkem pádu.

Jednotlivé propovědi nauky této vysvětluje spisovatelka soustavou čísel; na konec pak podány jsou tabulky a na nich rozličné figury, tvarům krystalovým podobné.

na zemi naší, druhý ale až na Saturnu, uherský básník Kölec si, jakási cikánka, kněz Severinus, ano i duch člověka žijícího, a posléze se jí dostalo též pět listův, napsaných v říši duchův. [1])

Na spisovatelku nebude se nikdo proto horšiti, že spiritualismus pokládá býti nejenom jedinou spásou člověčenstva, nýbrž také nejvyšší vědou, přesvědčiv se, že podobné zásady hlásají též mužové učení a vysoce vzdělaní. Tak n. p. horlí Dr. Sexton (proslulý lékař, spisovatel a člen mnohých učených společností v Londýně) v tato slova: „Hnutí ono rozmáhá se způsobem právě podivuhodným a spiritualismus nabývá den ode dne širší a pevnější půdy, kdežto základové filosofie materialistické již podvráceny jsou. Světélko ono, před několika lety vzešlé a sotva hvězdě čtvrté neb páté velikosti podobné, rozmohlo záři svou tak, že nyní již svítí jako plný měsíc, vylévající stříbrolesklé paprsky své po tváři noci. Světla toho bude tím více přibývati, čím více z příchodu jeho radovati se budeme a čím výše se k němu povzneseme, až pak po veškerém okršlku země svítiti bude, jako slunce polední, tak že všickni dospějí k poznání, že vlast jejich jest v nebesích, kdež sídlí lásky plný Otec, Bůh.“ [2])

Proti nadšené a neumorné důvěře této stojí v táboře učencův

[1]) Příklad baronky Vayové jest nejenom velmi významný, nýbrž i takový, z něhož sobě bráti dlužno užitečnou výstrahu. Ve třech nadřečených vůdcích zračí se vlastně veškerá povaha její; mysl něžná a šlechetná, ano i v jistém smyslu zbožná (Maria) a soucitná dobročinnost (Vavřinec); k těmto se však velmi nevhodně druží přeludné blouznění, které se zove filosofií (Buddha). Jsouc vychována zbožně v nauce katolické pozbyla záhy nejenom všeliké víry positivní, nýbrž též veškerý duševný život její jest na prosto podvrácen. Spolu z toho lze i poznati, jak nebezpečným se státi a jakých rozměrů nabyti může, co z počátku vidělo se býti nepatrné; což proto zvláště připomínáme, ježto nám mnozí vypravovali, že si tím velikou kratochvíl způsobiti zamýšleli. Nauka její o reinkarnaci, zvláště ale o posedlosti, náleží k nejkrajnějším výjevům spiritualistickým; proto také vzbudila s mnohých stran odpor nejtužší. Ostatně nelze se tomu diviti, že působením svým nadchnula též veškeré četné příbuzenstvo své. Tchyně její Kateřina, roz. baronka Geimüllerova, „od mnohých let toužila horoucně po dosažení daru psaní mediumického, avšak že se nikdy toho neodvážila, aby si je byla zvláště od Boha vyprosila, až se jí ho konečně při smrtelném loži syna jejího dne 23. čec. 1867 podivným způsobem, z nenadání dostalo.“ Vůdcem jejím jest Vavřinec; od něho a od jiných duchův má již 75 rozličných zjevení. Veškerá rodina ta šlechetná vyšinula se takto z koleje pravidelného života duševního.

[2]) Psych. Studien str. 121.

buď hrdá nevšímavost, neb posměch potupný, neb příkrý odpor. Když se z počátku objevilo pomykání stolův, obrátil se zřetel učeného světa s patrnou napnutostí k novému úkazu tomu, a známý učenec Faraday byl první, jenž dovozoval, že nevědomá činnost svalů jest účinnou příčinou pomykání toho. Výrok ten stal se téměř obecným. Chemik Chevreul měl taktéž za to, že vůle vědomé není nutně třeba k objevení se činnosti svalů a že tyto mohou činné býti, když se jen mysl vůbec k činnosti nese; neb vniterné pohnutí ducha již dostačuje k tomu, aby se způsobilo zevniterné, onomu přiměřené pohybování, na jakýžto způsob vznikají pohyby bezvolné, mnohdy též takové, které vůli lidské protivné jsou. Taktéž má Maury za to, že může člověk nevědomě na stůl tlak působiti, když o tom vůbec přemýšlí, neb žádá-li si, aby se otáčel. Dupotet nazývá pomykání stolův úkazem prostě fysickým, způsobeným silami v prostoře se nacházejícími, Szapary psycho-magnetickým a Bastian (Der Mensch in der Geschichte II. 621.) elektrickým úkazem. Podmínky tyto mohly snad dostačiti k vysvětlení pomykání stolův, záhy však se objevila celá řada úkazův jiných, k jichžto vysvětlení jest nevědomá činnost svalův zcela nedostatečná.

Proto pokusil se Dr. William Benjamin Carpenter (lékař a proslulý spisovatel v oboru fysiologie) o nový výklad, a to sice podmínkou, která se zakládá na jakémsi anatomickém (ovšem záhadném) poměru velkého mozku k sensoriu neb středu vědomí; že se totiž v onom udávati mohou změny pomyslové (ideationales), o nichžto nemáme vědomí, ano sensorium té chvíle právě není vnímavé (tak as, jako když ve spánku ničeho neví o dotknutích, kteráž mu obrazy na retině malují), že ale výsledky změn takových později do vědomí vstupují co ideje, kteréž automatickým pochodem, nám ostatně neznámým, tvořeny bývají. Byla-li kdysi představa nějaká v duši zplozena, nemůže z ní nikdy dokona vymizeti, taktéž prý působí každý úkon duševní jistou změnu v mozku, a změna ta může býti příčinou obnovení úkonu onoho nejenom bez vědomí, nýbrž též v kterékoliv i sebe delší době, byť i také mezi tím nikdy na vědomí nebyl přiveden býval. Znamenitý příklad téhož způsobu poskytuje prý stařec, který v mládí opustiv rodiště své ve Walesu po všechen čas života svého v Anglii sloužil a mateřštinu svou tak zapomněl, že ani slova nerozuměl, kdykoliv se s rodáky svými setkal. V 70. roce věku jeho zachvátila jej horečka a tu mluvil velmi plynně jazykem waleským,

pozdraviv se ale zapomněl opět všecko a neznal ani jediného slova. Podobně může prý stůl neb psychograf věci vyjevovati, které člověk dávno již byl zapomněl, a odpovědi dávati, kteréž tazateli v okamžení tom jsou neznámy a o kterýchž za to má, že jsou k víře nepodobny, až později teprv pozná, že jsou pravdivé, při čemž se spolu upamatuje, že mu kdysi, mnohdy ovšem přede dávnem, dobře známy byly. Theorii tuto nazval Carpenter „nevědomou činností mozku“ (cerebration) a podobnou theorii před ním prof. William Hamilton „myšlením skrytým“ (latent). Na ten způsob daly by se některé odpovědi neobyčejné, nikoliv ale mnoho jiných úkazů, vysvětliti, předpokládáme-li, že se podmínka ta na pravdě zakládá, což však jest v pochybnosti. Proto má Dr. M. Perty, který s velkou oblibou skoumá „mystické úkazy v životě lidském“, za to, že „se tu jedná o novou, zvláštní sílu magickou, t. j. tajemnou, která při účinnosti své nespravuje se zákony přírody, nám dosud známými; poněvadž hmota nejenom zákonům tíže, chemismu a impoderabilií, nýbrž též jiným ještě a vyšším podrobena jest. Duchové však nejsou leč bezvědomé výtvory snivého media; kdykoliv vyjevuje věci, kterýchž obyčejnou cestou dozvěděti se nelze, stává se to působením magických sil, kterýmž medium ku zření neb cítění do vzdálí schopným se stalo. Budou-li úkazy ty náležitě proskoumány, bude snad možno nadíti se zjevení netušených dosud vědomostí co do ústrojí všehomíra, co do poměru mezi světem duchovým a hmotným, jakož i objevení nových prostředků, kterýmiž by se dalo docíliti působení na hmotu dosud neznámé.“

Čím více však úkazův spiritualistických přibývalo, tím více také rozmáhala se nevole, s jakou se učenci od nich odvraceli, a výrok Aragův: „O všem tom nevěřím ani slovíčka“ stal se téměř obecným. Tak ale se stalo, že se spiritualismus beze všeho téměř odporu rozvíjeti a každé chvíle nové úkazy objevovati mohl, a přívrženci jeho vytýkali již učencům, že domyslné popírání úkazův těch není počínáním ani vědeckým, ani logickým, netečnost jejich že jest vědy vůbec nehodna aneb že se za ní vlastně ukrývá bázeň, že by z předsudků svých vyvedeni býti mohli, an prý se podobá, že tyto jim jsou milejší, nežli pravda sama. Než i takováto vyzývání zůstala marná, ačkoliv spiritualisté neustále k všelikým přísným zkouškám vědeckým vybízeli. Žádosti této bylo teprv v posledních létech aspoň z části vyhověno.

Když r. 1869 Home v Londýně všeobecné budil podivení, učiněn jest od jakékosi lékaře v sezení tamní dialektické společ-

nosti návrh, aby se úkazy spiritualistické vědecky proskoumaly. Ačkoliv správní rada společnosti tomu odporovala, musila přece otázku tuto podle stanov na denní pořádek položiti, poněvadž si toho valná část údů žádala. Byl tedy sestaven zvláštní odbor, sestávající z třiceti členů (z lékařů, právníků, přírodozpytců, filosofů a spisovatelů), a tomu uloženo, aby úkazy ty přísně zkoušel a konečnou zprávu o nich podal. Odbor ten rozdělil se na šest pododborů a věnoval skutečně předmětu tomu všelikou píli; neboť po 18 měsíců vyslýchali členové velký počet svědkův, kteří úkazům těm buď osobně přítomni byli neb písemné zprávy o nich podali, účastnili se v mnohočetných sezeních rozličných medií, podnikli mnohé zkoušky, proskoumali též literaturu spiritualistickou a podali konečně 20. čce. 1870 obšírnou zprávu, spiritualismu zcela příznivou, dosvědčující totiž pravdivost velké části úkazův spiritualistických. Výsledek ten překvapil tak správní radu, že vyslovila sice odboru řečenému všeliké díky za neunavnou píli jeho, ale nechtěla k tomu přivoliti, aby zpráva ta jménem jejím tiskem vydána byla. Odbor ale usnesl se ve schůzi, zvláště k tomu konci odbývané, že zprávu svou sám o své újmě vydá, což se i bez odkladu stalo.[1])

Současně počal též W. Crookes zkoušky činiti, jakž byl veřejně ohlásil, což od učencův londýnských, skládajících velkou důvěru v osvědčenou badavost a poctivost jeho, s všelikou pochvalou přijato bylo. Domníval se, že několik měsíců postačí k úplnému proskoumání všelikých úkazův spiritualistických, avšak mimo nadání zaměstnávaly ho práce ty tři léta, ačkoliv jim všemožnou píli věnoval. „V čase tom proskoumal mnoho set úkazův, z největší části ve vlastním bytu svém, volil sám dny a hodiny, kdy se zkoušky odbývati měly, což se vždy stávalo při úplném jasném světle (nikoliv za tmy) u přítomnosti rozhodných nevěrců (což jinak prý bývalo překážkou) a mnohých učencův (jedné byl také přítomen William Huggins, proslulý astronom a znalec spektrální analyse), a učinil taková opatření, že upotřebení jakýchkoli nástrojů bylo zhola nemožné a ustanovil vždy bedlivě sám všeliké výminky k tomu konci, aby překazil všelikému klamu neb podvodu.“ Časem podával o zkouškách svých zprávy a jednu zaslal

[1]) Report on Spiritualism, by a Comittee of the London Dialectical Society. V Londýně, 1871. Aksakow vydává německý překlad spisu tohoto v Lipsku.

15. čce. 1873 královské společnosti věd v Londýně, kterouž však tato velmi a nemile překvapena byla, poněvadž zněla rozhodně ve prospěch spiritualismu. Na tom však Crookes nepřestal. S počátku řečeného roku oznámil, že vydá obšírný spis, v němž všelikeré zkoušky své do podrobna vylíčí, spolu ale podal v časopise „Quaterly Journal of Science“ pojednání,[1]) v němž obsažen jest stručný nástin všelikých zkoušek, badání a prací jeho.

Zpráva tato vzbudila udivení v míře nejsvrchovanější. V povšechné úvaze onoho pojednání přivodí Crookes toto své vyznání: „Úkazy, které podstatnými důvody dovoditi s to jsem, jsou tak neobyčejné a tak zpříma odporují osvědčeným článkům vědecké víry, zvláště pak všudy účinnému a nezměnitelnému působení zákonu tíže, že nyní ještě, po tolika letech, když si připomínám všecky ty věci, které jsem sám viděl a sám zkusil, povstává odpor v duchu mém mezi rozumem, který soudí všecky věci ty býti vědecky nemožnými a mezi vědomím, že smyslové moji — a to nejenom moji, nýbrž i mnohých jiných věhlasných osob — nejsou lživými svědky, byť si i svědčili proti vlastním mým domněnkám předpojatým! Oč se tuto jedná, jsou skutkové dokonaní, a ačkoliv odporují všem až dosud známým theoriím novověké vědy naší, nemohu přece nikterak připustiti, že jest v tom jistý způsob šílenosti neb sebeklamu, který mnohočetné osoby vzdělané a dokonale zdravé pojednou a současně zachvacuje, a to sice tak, že do podrobna všickni totéž viděli, slyšeli a pozorovali a pak totéž opět jednomyslně dosvědčovali; neb tomu by se mohlo ještě méně věřiti, než-li úkazům těm, o kterýchž svědectví vydávají. Já pak sám přesvědčiv se o pravdivé skutečnosti jejich musil jsem totéž svědectví vydati, nechtěl-li jsem trpěti výtky nemravné bojácnosti“!

Úkazy tyto, mnohonásobnými zkouškami dosvědčené, jsou následující.

Těžká tělesa pohybují se jen toliko pouhým dotknutím a nikoliv jinou nějakou silou mechanickou. Pozorovati jest tu několik stupňů, a sice že se světnice a nářadí v ní postavené s počátku zachvívá a zatřásá, až se konečně těleso některé, n. p. stůl vzhůru vznáší, když se ruka media naň položí. Pohybování takové předchází obyčejně podivný průvan studený, tytýž až i

---

[1]) Pojednání toto na německý jazyk převedené podaly Psych. Studien, sv. II—V. 1874.

dosti silný vítr, jenž n. p. papíry se stolu odnesl, ano i způsobil, že teploměr o několik stupňů klesl.

Obyčejným názvem klepotu nepoznačují se správně oni zvukové, kteréž obyčejně slyšeti bývá; někdy se podobají ťukání jehlicí neb šustotu návodiče, někdy slyšeti praskání neb tlukot, jako nějakým kovem, vrzání, škrabání, ano někdy šveholení ptačí. Zvuky ty slyšeti bylo nejenom ve stole, nýbrž též ve stromě, v desce sklenné, v drátu železném, v tamburinu, ve střeše a dvířkách u kočáru, v podlaze divadla a j. Obzvláště ale znamenati dlužno, že při tom nebylo třeba, aby se medium předmětů těch bylo dotýkalo, jakož i že k žádosti přítomných klepot se opakuje, že jest buď slabší neb silnější, že ho slyšeti na tom neb onom místě, jak si toho kdokoliv žádá.

Při jiných úkazech byla mnohdykráte zpozorována změna váhy t. j. změna v ukazování váhy, spůsobená silou nějakou neznámou, která vedle obyčejné tíže činná byla, a to někdy v témže směru a jindy opět ve směru opačném; dle toho pak ukazoval jazýček více neb méně váhy. Mnohými zkouškami dokázáno jest, že n. p. těleso 8 liber těžké vážilo 43 liber, jiné 100liberní 150 liber; těžký stůl vážil o 120 liber více; někdy byl tak těžký, že ho nikdo zdvihnouti nemohl, po nějakém čase měl opět váhu svou. Četné zkoušky byly též činěny silnou váhou zpruhovou; když Home položil zlehounka prsty své na desku, a sice právě nad podporu, ukazoval jazýček tíži 400—700 liber.[1]) Přítomní pokusili se o totéž, avšak nikdo neměl daru toho.

Těžká tělesa n. p. stoly, židlice, pohovky, pohybují se též tehda, když medium stojí ve vzdálí a jich se dotknouti ani nemohlo. Crookes sám posadil se jednou na židlici, a když nohy zdvihl, otáčela se s ním dlouhou chvíli kolem; jindy opět posouvaly se židlice a lenoška z jednoho konce světnice až ke stolu uprostřed stojícímu; lenoška navrátila se k žádosti Crookesově na své místo; totéž se stalo s velkým těžkým stolem, a to třikráte po sobě.

Stoly a židlice vznášejí se vzhůru, kterých se nikdo nedotknul. Při pěti různých zkouškách vznášel se těžký stůl jídelní nejprvé několik palců, až konečně $1^1/_2$ stopy nad podlahu; jindy opět vznášel se stůl, jak si toho Crookes žádal.

---

[1]) Podobné zkoušky odbýval prof. Butlerow s Homem v Petrohradě a dosvědčuje totéž.

Lidé taktéž vznášejí se vzhůru. Crookes viděl jednu paní, která nejprvé na židlici seděla a pak klečela; židle se vznesla as 3 palce vzhůru, vznášela se ve vzduchu as 10 sekund, načež se znenáhla k zemi spustila; při jiné zkoušce vznesly se dvě děti se židlicemi vzhůru. Homea pozoroval třikráte, jak se vzhůru vznášel, a sice jednou, když seděl, podruhé, když klečel, a posléze, když stál na židlici. Vůbec prý ale jest více než sto případův dosvědčených, že se Home vzhůru vznášel.

Taktéž menší předměty, kterýchž se nikdo nedotknul, pohybují se. Jednou se odbývala zkouška v jídelně Crookesově. Medium zasedlo s několika osobami ke stolu, on sám postavil se na druhém konci a držel harmoniku v ruce, a sice klapkami dolů. Za chvíli již bylo slyšeti na tuto harmoniku zvučnou melodii, a když dohráno bylo, vznesla se vzhůru a opět hrajíc poletovala sem tam po světnici. Na to roztáhly se samy opony u oken, shrnovací okenice až na osm stop vzhůru se vytáhly, do šátku, jenž ležel na stole byl udělán uzel, šátek sám pak odnesen na druhý konec světnice, piano, několik kroků vzdálené, hrálo po dlouhou chvíli, karetní list poletoval sem tam, láhev s vodou a sklenice povznesly se se stolu vzhůru, náhrdlec z korálů postaviv se na jeden konec vztýčil se, vějíř poletoval po světnici kolem celé společnosti ovívaje jednoho za druhým, a kyvadlo zavřené v skelném pouzdře ve zdi zazděném počalo z nenadání kývati.

Tytýž objevují se úkazy světelné; jednou n. p. vznášelo se těleso tuhé, samosvitné, mající podobu a velikost vejce, po celé světnici, jednou nízko, opět však tak vysoko, že by ho byl nikdo nemohl rukama dosáhnouti, což as deset minut trvalo, na to se spustilo dolů k podlaze a než zmizelo, udeřilo třikráte na stůl as tak, jako když se těžkou hmotou nějakou udeří. Po všechen ten čas sedělo medium nepohnutě v lenošce. Jindy opět séršely jiskry po světnici až na konec na hlavy přítomných padaly; k rozličným otazkám dávána odpověď na ten způsob, že pojednou před tázajícím vzplápolalo jasné světlo, což se dle libosti tazatele každou chvíli opětovalo. Někdy vyskakovaly jiskry od stolu vzhůru ke stropu a padaly dolů, při čemž dobře slyšeti bylo, kdy na desku padly; světlý oblak vznesl se až k obrazu na stěně zavěšenému; mnohdykráte položila cizí ruka jakási nějaké těleso tuhé, krystalové a samosvitné Crookesovi do ruky; při jasném světle vznesl se oblak světlý nad otočníkem (Heliotropium) po straně stojícím, utrhl ratolest z něho a podal ji paní jedné opodál sedící; což se

na ten způsob dělo, že se oblak takový znenáhla zhušťoval, až nabyl podoby ruky, rozličné menší věci roznášející.

Ruce buď samosvitné neb při světle viditelné. Malá, ztepilá ruka objevila se v otvoru ve stole a vznášejíc se vzhůru podala Crookesovi květinu (což se třikráte po sobě opakovalo), jenž po všechen čas ten medium za ruce a nohy držel. Při jiném sezení objevila se malá ruka děcká a pohrávala s paní vedle něho sedící, na to se přiblížila k němu, ochmatala rámě jeho a škubala jej za kabát. Home měl jednou velkou kytici v dírce knoflíkové zastrčenou; pojednou objevil se palec a ukazováček, utrhl několik květin s kytice té a podával je osobám na blízku sedícím; jindy hrála ruka dlouhou chvíli na harmonice, ani přítomní medium za ruce drželi. Ruce ony a prsty podobají se mnohdy oblaku zhuštěnému v postavu ruky; jindy opět nelze ji rozeznati od ruky živé, prsty se pohybují a maso jest lidskému docela podobno, při rameni pak neb již při kloubu pěsti jest mlhavá a končí oblakem světlým; ochmatá-li se, jest někdy buď ledová, studená a mrtvá, nebo opět teplá a živá. Jednou tiskla Crookesovi tak ruku, jakoby mu vroucí přízeň a milost vyjeviti chtěla; Crookes si umínil, že ji v ruce své zadrží a živou mocí nepustí; když tak učinil, neodporovala tomu, aniž se snažila vymknouti se, nýbrž podobalo se, jakoby se v páru rozpouštěla, až zmizela.

Písmem přímým slove písmo, jehož z přítomných nikdo nepsal. Sezení za tím účelem odbývalo se za šera. Crookes seděl vedle media a držel v jedné ruce své obě ruce jeho, kdežto nohy media položeny byly na nohy jeho; s druhé strany seděla manželka jeho a příbuzná paní jedna; papír ležel před nimi na stole a v v druhé ruce své držel Crookes tužku. Za chvíli objevila se světlá ruka, vznášela se několik minut nad ním, pak mu vzala tužku z ruky, psala spěšně po papíru a odhodivši konečně tužku vznesla se vzhůru a za chvíli zmizela. Po druhé, při jasném světle, vyžádal sobě Crookes zvláště písma přímého. Abeceda odpověděla: „Pokusíme se o to.“ Tužka a několik papírů bylo na stůl před přítomnými položeno; znáhla vztýčila se tužka a postavivši se na osť pohybovala se po delší chvíli na papíře s patrným namáháním, jakoby psáti chtěla, až pak konečně upadla. Totéž opakovalo se dvakráte po sobě. Na to počalo se malé dřevěné pravítko opodál ležící smýkati, až se dostalo k samé tužce; tu se vztýčilo as několik palců vzhůru, současně ale zvedla se též tužka a opírajíc se o

pravítko pokoušela se všemožně o psaní na papíře. Pokusy takové opakovaly se třikráte po sobě, vždy ale marně. Po třetím pokusu však vrátilo se pravítko na dřívější místo své, jakoby bylo upustilo od všelikých dalších pokusů, tužka padla na papír na příč, načež podáno jest následující poselství: „Pokusili jsme se o to, čeho jsi byl žádal, avšak se silou svou jsme u konce, nemůžeme již ničeho."

Přeludné postavy a vidění jest úkaz velmi řídký. Když se odbývalo sezení v bytu Crookesově, bylo již šero; hosté jeho a Home seděli as osm stop daleko od okna; záhy počaly se opony pohybovati a všickni viděli, jak se před oknem objevila postava mužská, temná, stinná a poloprůsvitná, jednou rukou svou oponami sem tam pohybující. Za chvíli zmizela a opony přestaly se pohybovati. Po druhé vykročila z nenadání postava přeludná z jednoho rohu světnice a uchopivši harmoniku na stole položenou počala na ní hráti, kráčejíc při tom po světnici. To trvalo několik minut; když se ale v chůzi své až k paní jedné opodál sedící přiblížila, vykřikla tato, načež postava ale ihned zmizela.

Nelze prý pochybovati, praví Crookes, že při úkazech spiritualistických jest jakási účinná intelligence; zda-li ale to jest intelligence (nevědomá) media, či některé osoby přítomné, neb cizí, nelze nikterak ustanoviti. Medium Kateřina Foksova n. p. psala zcela automaticky poselství jednomu přítomnému, druhému dávala současně klepotem odpověď na otázku danou a při tom ještě rozmlouvala důvěrně s třetí osobou o předmětech zcela rozdílných. Při jiné zkoušce, kteréž Home přítomen byl a kteráž se při jasném světle odbývala, smýkalo se malé pravítko na příč po stole, až se dostalo ke Crookesovi, u něhož se tak vztýčilo, že druhým koncem na stole stálo a odpovídalo na otázky jeho na ten způsob, že odříkával abecedu, a kdykoliv vyslovil pravou písmenu, kleplo jej zlehounka na ruku, což se tak dlouho opakovalo, až celá odpověď řádně dána byla. Jindy opět sedělo medium, jakási paní, samo při stole, na němž byl psychograf, naproti seděl Crookes a za ním byl stůl a na něm několik čísel novin. Chtěje se přesvědčiti, jak se to vlastně má s onou intelligencí, tuto účinnou, tázal se: „Můžeš-li nám udati, jaké a které nářadí se v této světnici naleza?" Odpověď byla správná. Tázaje se pak dále: „Vidíš tyto noviny a můžeš je čísti?" položil prst na jedno číslo „Times", nedívaje se však, kam je položil. „Ano", odvětilo medium. „Vidíš-li a můžeš-li čísti, napiš ono slovo, které jsem prstem přikryl, pak uvěřím." Znenáhla a jak se zdálo s velkou

nesnází napsáno jest slovo „however“ (jako vždy). Crookes obrátiv se patřil nejprvé v tu stranu, v kterou prst byl položil, a zvednuv ruku svou s velkým udivením shledal, že to bylo právě ono slovo, které byl prstem přikryl. Zúmyslně však nepodíval se dříve na noviny, nemohl tedy věděti, o které slovo se jedná; a medium nemohlo noviny viděti, any ležely na stole za zády Crookesovými.

Někdy jsou úkazy tyto velmi rozmanité. Medium Kateřina Foksova slíbila Crookesovi z jara r. 1873, že přijde jednou k večeru do bytu jeho do sezení. Očekával ji v hořejším patře ve studovně své, když jedna příbuzná paní v přízemí v jídelně, kdež se sezení obyčejně odbývala, s dvěma syny jeho (11— a 14letým) meškala. Když Foksova k domu jeho přijela, šel jí Crookes vstříc a zavedl ji do jídelny; synům svým však poručil, aby se odebrali do studovny jeho a tam se učili. Vyprovodiv je až na horu zamkl dvéře a strčil klíč do kapsy. Když se odtud do jídelny vrátil, uzamkl též zde dvéře a všickni tři zasedli ke stolu, Foksova po pravé a řečená příbuzná po levé straně jeho. Záhy se jim dostalo poselství, aby se světlo zhaslo. Když se tak stalo, držel Crookes obě ruce Foksovy a zvěstováno jest nové poselství slovy: „Přineseme něco, abychom ukázali mohútnost svou.“ „V okamžení ihned na to“, vypravuje Crookes, „slyšeli jsme všickni zvonění zvonkem, a to nikoliv na jednom jenom místě, nýbrž na rozličných stranách jednou na zdi, tu zase v jednom rohu, potom na podlaze, posléze též nade mnou, při čemž se dotýkal hlavy mé. Zvonek cinkal a pohyboval se z místa na místo pět minut a pak padl na stůl zrovna před ruce mé. Po všechen ten čas seděli jsme všickni tiše a Foksova rukama ani nehnula. Vzav zvonek do ruky ohledal jsem jej se všech stran; že by to ale mohl býti můj vlastní zvonek, nebylo by mi té chvíle ani ve snách připadlo, poněvadž jsem byl na jisto přesvědčen, že jsem ho nechal na hoře v studovně své. Neboť chvíli před tím, než přibyla Foksova, vzal jsem ze skříně knihu, na kteréž právě náhodou zvonek byl; musil jsem jej tedy stranou odložiti a nemohl jsem o tom nikterak pochybovati, že se nalezá na tom místě, kam jsem ho byl položil. V síni před jídelnou hořelo světlo plynové, dvéře ale byly uzamčeny; kdyby je však byl někdo otevřel, bylo by musilo světlo do jídelny vniknouti, a to i v tom případu, kdyby se medium bylo mohlo s někým domluviti, aneb kdyby byl druhý klíč tu byl, toho však v celém domě nebylo. Když jsem světlo rozžehl, přesvědčil jsem se na

první pohled, že jest to můj vlastní zvonek, který v studovně se nacházeti měl. Spěchal jsem tedy na horu a hned jsem se přesvědčil, že zvonku tu není. Tázal jsem se tedy staršího hocha: „Víš-li pak, kde se malý zvonek můj nachází?" „Ano," odvětil tento, „tam stojí", ukazuje při tom prstem na ono místo, kam jsem ho sám byl položil. Když ale současně od stolu vstal a v tu stranu pohledl, zvolal: „Ach, není ho tu; vždyť ale před chvílí ještě tu byl!" „Co mluvíš", pravil jsem já, „přišel snad někdo k vám a vzal ho odtud?" „Nikoliv", odvětil hoch, „nikdo zde nebyl, aniž sem mohl kdo přijíti; vím však na jisto, že tu byl, když jsme sem přišli; neb když jsme tuto zasedli, počal bratr (mladší) zvonkem zvoniti, tak že jsem se nemohl učiti, pročež jsem mu to zakázal." Mladší tomu přisvědčoval vymlouvaje se spolu, že zvonek dojista na totéž místo postavil, odkud jej byl vzal. V studovně ho nebylo nikde."

„Jiný podobný případ udál se v jednu neděli na večer, a to při plném světle. Byl jsem toho dne s manželkou svou na venkově, kdež jsme rozličných květin nasbírali a je ssebou domů přinesli. Přijda do bytu svého odevzdal jsem je služce, řka, aby je do vody postavila. Hned na to přišel Home, a my se odebrali společně do jídelny, kdež jsme ke stolu zasedli; služka také té chvíle vešla, nesouc ony květiny ve váse, kterouž jsem jí z ruky vzal a na stůl postavil, na kterémž ubrusu nebylo. Home ovšem vásu s květinami teprv nyní spatřil. Když se byli rozličné úkazy objevily, počali jsme rozmlouvati o jistých případech (spiritualistických), které se mohly jen tehda pochopiti, kdyby bylo lze připustiti, že může pevná, hustá hmota skrze taktéž hustou hmotu proniknouti. Když jsme o tom rozmlouvali, dostalo se nám poselství těmito slovy: „Hmota nemůže nikterak skrze hmotu proniknouti; ukážeme vám však, seč my jsme." Očekávali jsme tiše, co se díti bude. Najednou objevila se nad kyticí světlá záře, vznášejíc se dlouhou chvíli nad ní; ze středu kytice pak povzneslo se 15 palců dlouhé stéblo čínské trávy, odloučivši se od ostatních květin vznášelo se znenáhla vzhůru, načež se taktéž zvolna spouštělo dolů před vásu, kdež pak na stole stanulo. Hned na to ale počalo se stolem prosoukati, až se celé naskrz prostrčilo. Když zmizelo, sehnula se manželka moje pod stůl, kdež spatřila ruku, ana stéblo ono drží; tatáž ruka zaklepala jí třikráte po sobě na plece tak silně, že jsme to všickni slyšeli, načež položila stéblo na podlahu a zmizela. Ano se to dělo, seděl Home nepohnutě, maje ruce na stůl položené;

místo, kde stéblo zmizelo, bylo 18 palců od ruky jeho vzdáleno. Stůl na kterémž se to dělo, byl jídelní stůl vytahovací, který se svorem otvíral; klapky nebylo na něm žádné, a kde se postranice spojovaly, byla uprostřed velmi úzká skulina, sotva $^{1}/_{8}$" široká, kterou se stéblo prosoukalo. Toto však bylo mnohem tlustší, neb jakkoliv jsem se potom namáhal, nemohl jsem je nižádným způsobem skulinou tou protáhnouti. Nicméně však jsme všickni viděli, jak se stolem naskrz protáhlo, a přece zůstalo celé hladké, a nebylo nikde na něm spatřiti ani nejmenší známky, že by bylo někde stisknuto, odřeno neb oškrabáno."

Konečně i dosvědčuje tentýž Crookes (a s ním C. F. Varley, spisovatel Coleman, Dr. Purdon, lord Lindsay, Emil kníže Sayn-Wittgenstein, carův generalní pobočník a mnozí jiní), že se též zjevují skutečné postavy duchové. Medium totiž zasedne v komnatě tmavé, oddělené od osvětlené světnice dlouhou oponou, a jakmile jest u vytržení (obyčejně za 5—15 minut), vystupuje z komnaty postava, mediu sice podobna, avšak přece od něho rozdílná. Tak n. p. objevila se jednou postava v bílém oděvu řásném a dlouhém, s rukávy až po klouby, pasem opásaná, vlasy měla rusé, pevně svázané a na hlavě čepec těsně přilehající s křídloma až na plece visutými a chodila bosonohá po světnici, kdežto medium bylo postavy o pět palců menší, tváří útlejších, hlasu jemnějšího, oděno jsouc v šaty černé aksamitové a majíc na nohou punčochy a botky šněrovací, vlasy tmavosnědé a kadeřavé a v uších náušnice, kdežto postava jich neměla. Jakmile se postava taková objeví, chodí a vznáší se po světnici, rozmlouvá s přítomnými, odpovídá k otázkám nejrozmanitějším, poznává fotografii svou, k žádosti Colemanově píše obšírný list, jenž se pak na hlas četl, a když podotknuto, že na něm schází nápis, píše postava adresu a podpisuje se: „Katie King, vlastně Annie Morgan". K otázce, zda-li má na nohou punčochy a střevíce, pozdvihne nohu, položí ji na šaty paní vedle ní sedící a praví: „Nyní vidíte všickni, že chodím bosýma nohama, není-liž tomu tak?" — přivoluje, když tentýž Coleman od ní žádá, aby mu bylo dovoleno na její šaty sáhnouti (podobalo prý se, že jsou z pevné látky, jež slove kaliko), zkrátka obcuje tak s přítomnými, jako živá osoba milostná, což každý tím snáze uvěří, poněvadž ruce a tvář mají dokona barvu člověka živého a líce obzvláště jsou líbezně ruměné. Po všechen čas objevení svého ale vždy úzkostlivě pozoruje, zdali medium trvá ještě u vytržení, jakoby se obávala, že musí zmizeti v okamžení, kdy ono procitne.

Postava taková jest prý duch dvojenec media, nikoliv ale medium samo, neb cizí osoba nějaká. Že by se cizí osoba vlouditi mohla, jest naprosto nemožno, poněvadž se zkoušky takové odbývají v místnostech známých, ku kterýmž není přístupu, leč skrze světnici, v které se společnost nachází. Medium taktéž to není; neb jakmile postava zmizí, spěchají přítomní hned do komnaty, kdež viděti jest medium, jež jest ještě u vytržení, z něhož mnohdy teprv po dlouhé chvíli procitťuje; mimo to bývá vždy velmi bedlivě spoutáno, tak sice, že oba konce provázku položeny jsou v světnici k nohám přítomných, kteří každou chvíli i sebe menší pohybování media pozorovati mohou. (Psych. Studien, sv. VII—X. 1874).

Že to medium býti nemůže, dovodil Varley jednou následující zkouškou. Na obě ramena media byly položeny nejprvé tři vrstvy bílého papíru pijavého, navlaženého roztokem ammoniáku v kyselině dusičné, a připevněny na nich elastickým kroužkem, ku kterémuž přidělán byl na každém rameni anglický suvrýn (mince zlatá), spájený s dráty platinovými, k nimž připojeny byly dráty měděné, bavlnou svinuté, a konečně spojeny s dvěma články Daniellovými a s nástrojem, kterýmž se lano telegrafické zkoušívá. Dráty byly k ramenům a plecem media tak připevněny, že se mohlo volně pohybovati a galvanoměr (300 stupňů ukazující) postaven na římsu nad ohništěm v světnici osvětlené. Po všechen čas zkoušky, as hodinu trvající, nebyl proud elektrický nikterak přerušen, medium zůstalo vždy ve spojení s dráty vodicími, kdykoliv rukama jen pohnulo, bylo to hned viděti na galvanoměru a všickni slyšeli, že několikráte bolestně zastenalo, jakoby je děsil strašný nějaký sen. Postava „Katie" se objevila, rozmlouvala s přítomnými a psala. Varley jí jednou pravil: „Vy jste velmi podobna mediu svému, slečně Cookově," načež odvětila: „Ano, ano!" K žádosti jeho pohybovala rukama a psala, při čemž nebylo nižádné změny na galvanoměru pozorovati; když ale medium rukou hnulo, obnášela změna 10 stupňů. Ku konci zkoušky dovolila mu, že ji může vzíti za ruku; tato byla dlouhá, celá studená a lepkavá. Po dvou minutách na to poručila mu, aby vešel do komnaty a Cookovu tam vzbudil. Tato ležela na pohovce všecka skleslá, hlavu majíc skloněnou na levé plece a pravou ruku (ta však byla malá, teplá a suchá) k zemi svislou; po několika minutách procitla, spoutána jsouc dráty tak, jak byla na počátku zkoušky. [1])

---

[1]) Obšírnou zprávu o zkoušce té podávají Psych. Studien, sv. VIII. str. 342—349.

Ostatně nelze upříti, že úkazy spiritualistické mají do sebe cosi velmi dojímavého, čím mnohdy i proslavení učenci uchváceni bývají. Příkladem toho jest nám proslulý matematik ruský Michal Vasiljevič Ostrogradský (umř. 1861), o němž sám Arago dal nejchvalnější svědectví. On učinil toto vyznání: „Byl jsem rozhodným materialistou a atheistou, uznávaje jedině to, co lze ochmatati, měřiti neb vážiti, když nás došly z Ameriky první zprávy o pomykání stolův. Přesvědčiv se, že se stoly skutečně pohybují, pátral jsem úsilovně a s všelikou obezřelostí po zákonu nějakém mechanickém, zkoušel jsem na tisíckrát, avšak mechanické příčiny jsem nemohl naleznouti. Než opět jsem slyšel, že se stoly netoliko pohybují, nýbrž že pohybováním též k otázkám odpovídají. Zkoušel a skoumal jsem opět bezpočtukráte a musil jsem se konečně o přítomnosti a působení jakési neznámé síly intelligentní přesvědčiti, síly to, která řádně a mimo vše očekávání příhodně odpovídala k otázkám v mysli toliko pojatým a nižádným znamením neprojeveným, která vyjevovala myšlénky nejtajnější a správně soudila o věcech, všem přítomným neznámých. Tehda teprv poznal a uznal jsem sílu duchovnou a svět duchovný. Sílu onu nazval jsem duchovnou proto, poněvadž jsem nižádným způsobem jiného vysvětlení úkazův těch nalézti nemohl. Když jsem ale přijal víru ve svět duchovný, t. j. v nesmrtelnost duše lidské, dospěl jsem logickou konsekvencí též k víře v Boha. Za původce dobra tohoto uznávám s všelikou vděčností pomykání stolův.“ [1])

Nezamýšlíme nikterak dotýkati osobního přesvědčení proslaveného učence, avšak nemůžeme tomu přisvědčiti, že by závěrka jeho všeobecnou platnost míti musila. Neboť vždy jest činiti rozdíl mezi skutky dokonanými a mezi závěrkami z nich činěnými. Vzhledem k těmto skutkům, k úkazům totiž spiritualistickým, musíme vyznati, že nejsou ještě tak stvrzeny, že by tu již žádné pochybnosti nebylo, a že bychom k nim víru odůvodněnou přiložiti musili. Jedná se tu zajisté o předmět, v nebezpečenství klamu a podvodu na nejvýš vydaný, o předmět, jehož blouznivci nadužívají. Není-li tedy opatrnosti nikdy nazbyt, jest jí a krom toho i rozvážlivé zdrželivosti v tomto případě v svrchované míře třeba. Neb přesvědčení nezvratného nabyváme jen tehda, když se úkaz nějaký neb skutek tolikráte opakuje, že jej poznáváme býti obyčejným a takovou věcí, kterou již dávno známe, tak že tím méně o něm

[1]) Prof. Butlerow v Psych. Studien, sv. VII. str. 300—307.

pochybovati můžeme, čím obyčejnějším nám jest. Jest to obecné pravidlo života lidského, zvláště ale platné za doby naší, která při velké hojnosti průvodův svých jistotné pravdy tím snáze dostoupiti může. Že by ale záležitost spiritualistů již tak daleko byla dospěla, nebude ani chauvinismus spiritualistický tvrditi, aniž bude moci podstatně namítati, tvrdí-li se naopak, že celá věc ta dosud jest ještě na vahách. Z toho však ale nenásleduje, že bychom svědků, pravdu úkazův těch potvrzujících, na cti neb učenosti, na svědomí neb dobré pověsti dotýkati zamýšleli; avšak vším právem rozpakujeme se shledávajíce, že pozorování jejich jsou tytýž nedůkladná, vědomosti a zkušenosti jejich nedostatečné, že mnohdy jsou až příliš v domnění předpojatém, s kterýmž soudnou rozvahu sloučiti nelze, a že časem sobě tak počínají, jakoby spiritualismus byl esoterickým tajemstvím, k němuž nevěrcům přístup se nemá povoliti, což zajisté nemůže důvěry vzbuzovati. Nelze tudíž nikterak toho viniti z „nepoctivosti“ neb „nemravné bojácnosti“, kdo na rozpacích jest, máli tomu věřiti čili nic.

Avšak i zkoušky Crookesovy nedostačují, poněvadž jsou jednostranné. Připouštíme sice, že učinil všeliká opatření, aby překazil možnému podvodu; avšak nikde nepřipomíná, že též jakožto chemik upotřebil nástrojů svých. Neboť síla, jak se praví, intelligentní, která těžká tělesa vyzdvihuje a s velkým hřmotem klepá, měla by účinnost svou též k. p. na chemické váze, na fonautografu a j. osvědčovati. Zkoušky takového způsobu ale nebyly činěny. Jinak ale netvrdí Crookes sám nikde, že úkazy ty tak stvrzeny jsou, že o nich pochybovati již nelze, nýbrž „jest toliko přesvědčen, že mužové vědy je za několik let studovati budou“.

O manifestacích pak, které media v hojnosti nejsvrchovanější podávají, platí v plné míře výrok: „Nic nového pod sluncem.“ Vesměs téměř obsaženo jest v nich blouznění, uzpůsobené podle stupně vzdělanosti jednotlivých osob, a jen to lze připustiti, že rozčilenost, v které se nacházejí, jest příčinou bezpříkladné plodnosti jejich.

Velká část úkazův spiritualistických vyznačuje se zjevnou malicherností a rovná se až příliš strojenému kejklířství; zájmy člověčenstva však nesou se zajisté za vyšším směrem; jak by ale prostředky takové vznešenému cíli tomu prospívati mohly, nelze nikterak pochopiti.

Jsouť prý to „národové filosofičtí“, kteří „vědu“ tuto přede

všemi pěstují. My jim v tom nemůžeme překážeti, a to tím méně, any na nás vneseny jsou úkoly praktické, velmi nesnadné, vymáhající veškery síly naše, tak že k takovému filosofování nemáme ani na chvíli času. Budiž tedy dosti na oběti, již rozpravou touto přinášíme, hlavně za tou příčinou, aby se nám snad nevytýkalo, že sobě nevšímáme úkazu, jenž již sám o sobě, rozšiřováním svým a poměrem svým k materialismu, jest a zůstane znamením doby velevýznamným.

Nejnovější archaeologická skoumáni na ostrově Raně.

Sděluje *V. Royt.*

Žádné sídlo vymřelého Slovanstva baltického neposkytuje v dějinách tolik zajímavosti, jako ostrov Rana. Věhlasnou svatyní svou arkonskou byla za dávných věků Rana veškerému Slovanstvu na severu místem posvátným, a obyvatelé její, vynikajíce mocí neodolatelnou, podstupovali nepřátele své, Dány a Němce, bojem dlouhověkým a podlehli teprvé, když na konec jsouce odloučeni od svých bývalých spojenců octli se samojediní na zápasišti. Roku 1168 zmocnili se Dánové posvátné Arkony, a ostrované vidouce svatyni v rukou nepřátel svých pozbyli i důvěry v sílu druhdy nepřemožitelného boha svého Svatovita a nekladli nikde odporu nepříteli a poddali se panství jeho. Událost tato jest významu světodějného, neboť ona nám ukazuje k vítězství kříže nad modlami a germanské čeledi nad slovanskou na Baltu.

Významná tato minulost poskytovala velkého půvabu badatelům v dějinách baltických národů, a zvláště hojné až dosud pozůstatky starých staveb vybízely archaeology k opětnému pátrání na Raně. Obšírné zprávy o těchto památkách podal již r. 1819 Gruembke (Darstellungen von der Insel und dem Fürstenthume Rügen), k jehož výzpytům později v. Hagenau a L. Giesebrecht a j. přičinili opravy a doplňky.

Avšak práce tyto, kteréž jen na zevnějším ohledání oněch památek se zakládaly, nepostačovaly k tomu, aby rozhodly vzniklou později spornou otázku: Jsou tyto památky dávné činnosti lidské na Raně napořád slovanské, nebo jsou z nich snad některé původu germanského?

Mínění, že snad některé z nich náležejí Germanům, zakládalo se hlavně na tvrzení prof. Fabricia, jež znělo v ten rozum, že v slovanských krajinách pobaltických toliko knížata a šlechta, pak některé od nich porůznu založené osady nevolníků slušely k čeledi slovanské; avšak že mezi těmito pány slovanskými ode dávna přebýval osedlý tu od Varnů či Varinů pošlý kmen německý, jenž svůj jazyk až do pozdějších věků zachoval, a že pozdější slovanská knížata, kteráž tomuto kmeni německému zvláštní přízní byla nakloněna, jej takřka na novo k životu vzkřísila, a že tudíž potomní obyvatelstvo německé v těchto krajinách nepovstalo

teprvé stěhováním se německých osadníků od západu. K domněnce této přistupovali i jiní učenci, obírající se dějinami baltického Slovanstva, avšak známý badatel H. Kosegarten jal se na základě pramenů historických mínění tomu odporovati, dokládaje, že německé obyvatelstvo, a sice dolnosaského nářečí, teprvé v 12. a 13. století do oněch krajin přibylo. Tak zůstávala otázka tato po delší dobu na rozepři, a proto od mnohých ukazováno k tomu, aby srovnávací archaeologie učinila v té věci konečné rozeznání. Sporná tato otázka netýkala se však ani Arkony ani Karenice, nýbrž toliko ostatních míst památných, neboť o oněch došlo se ze zprávy Saxona Grammatika, jenž byl očitým svědkem zkázy slovanské Rany, jistého poznání, že byly slovanské.

Roku 1868, když slavena sedmistoletá památka pokřesťanění Rany, vymohl hrabě Krassow, vládní praesident stralsundský, po opětných na pruskou vládu za archaeologické proskoumání ostrova vznešených prosbách konečně zvláštní rozkaz krále pruského, kterýmž proskoumání ostrova ve prospěch vědy jest nařízeno.

Úkol ten poručen k vykonání konservatorům Quastoví a Lischovi, proslulému znalci slovanských hradišť v krajinách druhdy bodrekolutických. K nim přidružili se správce musea stralsundského Baier a jakožto kreslitel architekt normberský Hammer, pak se svolením dánské vlády ředitel museí kodaňských Worsaal.

Kommisse[1]) započala své práce v létě řečeného památního roku a proskoumala kromě hradiště karenského a arkonského ještě patero jiných míst. Před započetím práce ustanovila se na tom, že jednak nálezy na prostranstvích někdejší Karenice a Arkony, jednak i ony, jež byl Lisch objevil na hradištích bodrekolutických (v Meklenburku), budou jí měřidlem při posuzování nálezů, jež na ostatních místech učiní.

Prvým předmětem pátrání bylo hradiště karenské. Zde, jakož i později na ostatních hradištích, ohledány jsou zevrubně zbytky někdejších náspů, určena jest velikost vnitřního prostranství a pak kopáno na více místech. Věci na hradišti karenském objevené nepodaly sice velkého materialu, ale dostačily přece kommissi, aby jí při ostatních nálezech poskytovaly potřebného měřidla. Kromě množství kostí nalezeny tu hojné zbytky popelnic, smíšené s popelem a uhlím, železné hřebíky s širokými hlavičkami, nůž, skoba, bronzová sponka z opasu, kulovatý kámen od vřetena a j. Na štěrbinách z popelnic shledána zcela jednoduchá ornamentika, totiž po většině kolem nádoby rovnoběžné čáry, některé z nich vlnité, zejmena blíže okraje. Místo těchto vlnitých čar zpozorovány také důlčiny kolem popelnice, nepochybně nehtem učiněné. Vlnité tyto čáry jsou dle Lische podstatnou známkou popelnic, které on na hradištích slovanských na jihu Baltu objevil, a do 12. století, tedy do posledních dob pohanského Slovanstva náležejí. Při dělání těchto nádob nebylo ještě, jak se podobá, upotřebeno hrnčířského kruhu, rovněž neužito peci, nobrž páleny jsou toliko na otevřeném ohni, tak že pro

[1]) Obšírná zpráva kommisse uveřejněna jest v „Baltische Studien", roč. 24. str. 234: „Die Burgwälle der Insel Rügen nach den auf Befehl Sr. Majestät des Königs im Sommer 1868 unternommenen Untersuchungen."

malý stupeň horka zůstala barva jejich šedá. Některé z nich páleny byly sice v prudších plamenech a jsou proto zevnitř a vnitř nádoby načervenalé, ale vnitřek stěn, jenž nebyl proniknut zážehem, zůstal šedý nebo černý.

Na hradišti arkonském objevila kommisse podobné předměty, jako v Karenici; štěrbiny z popelnic měly tytéž charakterické známky jako tam, totiž vlnité rovnoběžné čáry, a železné nářadí tu vykopané srovnávalo se co do formy rovněž s nálezy toho druhu v Karenici učiněnými. Kommisse domnívala se, že nalezla i místo, na němž stál druhdy chrám Svatovitův. Asi uprostřed hradistě možno znamenati dosti velkou obdélnou plochu, která nyní jest ornicí. Tento prostor, jenž se kommissi viděl býti v souhlasu s popisem Saxona Gram., prohlásila za ono místo, na němž prý nepochybně stál řečený pověstný chrám. Saxo píše totiž o poloze jeho takto: „Uprostřed města bylo ploché prostranství, na němž se spatřoval ze dřeva zbudovaný chrám práce nad míru ozdobné a posvátný netoliko nádherou modloslužby své, nobrž i velebností boha, jehož socha v něm stála.“ Na chrámišti samém nenalezla kommisse nic zvláštního, starožitniny nalezají se více kolem něho, kde stála obydlí lidská, jejichž obyvatelé stopy své činnosti tu zůstavili.

Po arkonském a karenském hradišti vyniká svou polohou jakož i pozůstatky hradebních staveb zvláště hradiště ranogradské (Rugard), „akropole“ ostrova; po zpustošení Karenice skrze Dány r. 1168 po nějaký čas místo stoliční knížat ranských. Na zbytcích z nádob shledány tu od kommisse celkem příznaky popelnic, slušících do časů pohanských, avšak některé úchylky ukazují k tomu, že nádoby ty jsou o něco mladší karenských a arkonských. Kdežto mezi nádobami karenskými nenalezena ani jediná, jejíž stěny by následkem prudkého ohně naskrz byly pročervenalé, nalezeno jest na Ranogradě takových více, což užívání již peci hrnčířské předpokládá. Také ornamentika jest na nich bedlivěji a pravidelněji provedena, vlnité čáry karenských nádob mizí tu již po většině, rovněž i důlčiny nehty podél okrajů učiněné. Rovnoběžné čáry kolem nádoby jsou velmi zevrubně vedeny, tak že nelze pochybovati, že při jich hotovení upotřebeno hrnčířského kruhu.

Na poloostrově jasmundském, jichovýchodně z ostrožny vitovské, na níž leží Arkona, nalezá se velké lesem otočené hradiště Herthaburg při jezeře Herthasee, ač tamní lid hradiště to „Burgwall“ a jezero „Schwarzer See“ nazývá. Jméno Herthaburg jest novějšího původu a zobecnělo teprvé koncem předešlého století, když totiž již po delší dobu mnozí se domnívali, že hradiště to jest ono místo Tacitovo, na němž ctěna byla bohyně Nertha (nesprávně Hertha). Ze slov Tacitových v Germ., „že na jednom ostrově v oceanu jest posvátný háj a v něm rouškou pokrytý vůz, Nerthě zasvěcený“, a „že bohyně, když se byla na pouti své mezi smrtelníky nabažila jich společnosti, na voze, na kterémž v průvodu kněze byla vyjela, do své svatyně se vrací a tu že v odlehlém jezeře nejen rouška a vůz bývají umývány, nobrž Nertha sama že se v něm umývá,“ poznávali mnozí v historikově „ostrově“ ostrov Ranu, v „svatyni“ a „jezeře,“ o nichž on na „ostrově“ připomíná, nynější hradiště a při něm ležící jezero. Tak nazýváno odtud toto hradiště „Herthaburg“

a jezero „Herthasee“, kteráž jména i s domnělým mythologickým významem dostala se do knih a až podnes se v nich opakují.

Kommisse dala tu na vnitřním prostranství důkladně kopati, avšak nenalezla tu kromě slovanských starožitnin, rovněž z doby zanikajícího pohanstva pocházejících, nic jiného. Kommisse praví ve své zprávě, „že, aby nebylo v té příčině na dále již žádné pochybnosti, musí zcela určitě ubezpečiti, že tu ani sebe nejskrovnější věci nenalezla, která by k starší době ukazovala a z které by nějaké domnění o starším původu vzniknouti mohlo.“ Kommisse, prohlédajíc vedle archaelogických výzpytů spolu i k pramenům historickým a novějším badáním v té věci, došla na konec toho přesvědčení, že na poloostrově jasmundském dva bohové slovanští, Pizamar a Triglav, jichž Saxo nepřipomíná, ale Knytlinga-Saga k paměti přivodí, své stánky měli. Kommisse má totiž za to, že jako poloostrov vitovský svatyní Svatovitovou se honosil, tak i jasmundský a sice dvěma chrámovými hradišti vynikal, z nichž nynější „Herthaburg“ Pizamaru a tak zvaný „Hengst“, polohou svou nejvíce hradišti arkonskému podobný, Triglavovi zasvěcena byla. Pizamar byl vítězný bůh Ranů, jenž na válečných výpravách býval jejich průvodcem. Triglav však měl nejslavnější svatyni v Štětíně, kdež mu sloužil velekněz, jako Svatovitu v Arkoně.

Řečené hradiště Hengst náleží dle objevených tu starožitnin do mnohem starší doby, než ostatní hradiště na Raně. Střbiny tu nalezené jsou tlustší a z hrubší hlinovatiny, bez všeliké ornamentiky, a kosti tu objevené jsou velmi zetlelé, pročež se kommisse domnívá, že předměty ty pocházejí z blízka doby kamenné.

Méně patrná hradiště, jež kommisse ohledala, jsou Venz a Werder; první prohlásila za jakousi ohradu, jež sloužila tamní krajině za útočiště, druhé, na němž se nedopátrala žádných starožitnin, za opevněný tábor z doby pozdější.

Kommisse došla tedy skoumáním svým toho výsledku, že Karenice, Ranograd, Venz, Arkona a Herthaburg ve své nynější podobě náležejí do posledních dob pohanského Slovanstva, tedy do 12. století, Hengst že přísluší době starší, a Werder že jest jakési opevnění z časů pozdějších. Na konec své zprávy praví kommisse: „Všechna ranská hradiště liší se od hradišť sousední pevniny tím, že nejsou v bahništích, nobrž na výšinách nebo aspoň na půdě původně pevné položena, čímž se patrně tvářností svou od sebe liší. U porovnání s oněmi uchvacují staré tvrzi ranské svými vysoko se pnoucími, mohutnými a balvanovitými náspy. Líčívají-li se baltičtí Slované jakožto národ, jenž se zálibou v bahništích obývá, tož na hradištích ranských zajímá nás jiná, volnější povaha, jež spolu s mohutnou silou jest spojena. Možná sice, že ranská hradiště na starších germanských základech spočívají, avšak kopáním nedopátralo se ani té nejmenší stopy, jež by takéto domnence nějaké bezpečné opory poskytovala.“

